PÁZMÁNY PÉTER

BIBORNOK ESZTERGOMI ÉRSEK MAGYARORSZÁG PRIMÁSA

ÖSSZES MUNKÁI

A

BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

MEGBIZÁSÁBÓL

EGYBEGYÜJTI ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZI UGYANAZON EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KARA.

MAGYAR SOROZAT.

II. KÖTET.

IMÁDSÁGOS KÖNYV. — RÖVID TANUSÁG. — KERESZTYÉNI FELELET A MEGDÜCSŐÜLT SZENTEK TISZTELETIRÜL. — ALVINCZI PÉTERHEZ ÍRATOTT ÖT SZÉP LEVÉL. — ALVINCZI FELELETINEK MEGROSTÁLÁSA. CALVINUS HISZEK-EGY-ISTENE. — POSONBAN LÖTT PRAEDIKATIO.

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

IMÁDSÁGOS KÖNYV,

MELYET IRT ÉS NÉGYSZER KINYOMTATTATOTT

PÁZMÁNY PÉTER

CARDINÁL ÉS ESZTERGOMI ÉRSEK.

AZ 1631-iki VAGYIS NEGYEDIK KIADÁS UTÁN SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BREZNAY BÉLA,

PÁPA Ő SZENTSÉGE TITK. KAMARÁSA, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI K. M. TUD. EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

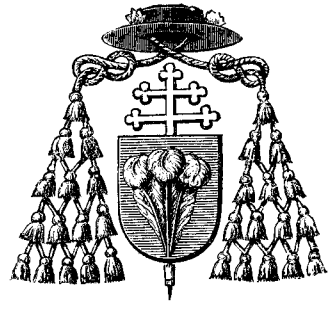

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

A XVI. századbeli magyar hierarchia működésének jellemzésére, Pázmány Péterről kiadott második nagy munkájában,[1] Fraknói Vilmos azt írja, hogy — „a főpapok — első sorban Oláh és Verancsics esztergomi érsekek — *példás buzgalommal* teljesítették kötelességeiket, nem hanyagolták el a *papok nevelésének* és erkölcseik javításának ügyét. Azonban *igyekezeteiket nem jutalmazta a várt siker;* mert — ***a helyzet titka nem tárult föl előttök.***" A hitujítás álomszerű varázsától egész az elragadtatásig feltüzelt protestáns hitszónokok ugyanis, „népszerű és szenvedélyes szónoklataikkal *a népet,* erőteljes magyar nyelven írt könyveikkel a *művelt osztályokat* hódították meg. A XVI. század utolsó hetven esztendejében 275 vallási vonatkozású könyv jelent meg Magyarországon; ezen számból 244 származik protestáns és csak 31 katholikus írótól".[2] Annak a nagy hódításnak, s ennek a nagy elmaradásnak egyik oka nyilván az vala, hogy egyházi vezéreinket még mindig a renaissance s a hajdan oly hatalmas, rangos latin műveltség tartotta aranybilincsekben fogva: holott a protestantizmusnak a népnél is, a művelt osztályoknál is, a *nemzeti, népies nyelv* segítségül hivásával kivívott nagysikerű előnyomulása intésnek elég nagy intés lehetett vala már arra, hogy az eddigi állampolitikai és theologiai magas akciók mellett, közvetetlen a néphez, és a népet vezető művelt osztályokhoz kell, megújhodott lelkipásztori gondozással, fordulni, miután országosan kiáltó nagy ténynyé vált vala az, miszerint a nemzeti nyelv igézetével a népélet szellemébe bevarázsolt, a nemzet vérébe s idegeibe beleoltott nagy hitvitát immár csak a magából a nemzet szivéből fakadó nemzeti nyelven lehet jobbfelé vagy balfelé dülőre terelni.

Arra, hogy a „helyzet titkának feltárulása", az események fejlődésében felmerült intés daczára, oly sokáig késett, talán az is közreműködék némiképpen, hogy épp egyik legnagyobb, irányadó főpapunk, a hatalmas Verancsics Antal, véletlenül nem úgy született vala, hogy már magával az anyatejjel szivhatta volna fel lelkébe azt a nemzeti nyelvet, mely az ország fő-fő ügyének, a vallásinak intézésében, hosszú idők fejleményeinek közreműködése alatt, első rangú, emberileg valóságos döntő hatalommá izmosodott fel.

De volt legyen a helyzet titka fel nem tárulásával, annak kellő időben, elég korán való fel nem ismerésével, a dolog így, vagy amúgy: időn s enyé-

[1] Pázmány Péter 1570—1637. Magyar Történ. Életr. 1885/6. 29. l.

[2] U. o.

szeten át ragyogóan kimagaslik mint a történelemnek megállapított nagy ténye az, hogy Magyarország vallásügyi s evvel kapcsolatos egész kulturális életében, a protestantizmus megnépszerűsödésének közepette, a már-már összezsugorodott ősi katholikus vallás sorsa jobbrafordíthatásának nagy „titkát" *Pázmány Péter* látnoki nagy magyar lelkével nemcsak meglátta, hanem egész korát kihivó óriás lelki erővel fel is nyitotta, és annak gazdag tartalmát, a sikerek hosszú sorában, a maga életének 30—40 évet felölelő, arató ideje alatt, feltárta és napfényre hozta. A „mind az világi állapatban, s mind az Istenhez való ájtatosságban megfogyatkozot hazánk"[1], — az ő „édes nevelő hazájának" — képe nem hagyta el őt soha. Magával hordta azt, s ott ápolta lelke mélyén, külföldi nagy tanulmányainak ideje alatt; s midőn hazája közelébe Gréczbe visszaköltözött, bár a főiskolai tanárság pályáján, ez akkortájban kiválóan nemzetközi versenytéren, elüljáróinak éleslátó itélete szerint[2], babér gazdagon integetett feléje, ő lélekben, szunnyadni nem tudó apostoli vágyai kapcsán, folytonos ölelkezésben maradt hazájával, s midőn 1601-ben elüljárói első ízben küldötték őt haza missióba, az apostoli szellem buzgósága a hona szenvedésének látásán megujhodott hazafiúi érzés melegségében oly édes táplálékot talált, hogy azt ezentúl még inkább nem tudta sem feledni, sem nélkülözni. Mikor 1603. év őszén, körülbelül két évig tartott missionárius működéséből, elüljárói rendeletére, visszament Gréczbe Theologiát tanítani, mondhatni Magyarország kész apostola vala, ki már többé nemcsak lélekben, imáiban és vágyaiban járt haza mint ezelőtt, hanem valósággal és tényleg, vitás és épületes hitbuzgalmi munkáiban, melyeket sürűn kezdett küldögetni egyetemi tanári székéből hazájába, szívesen fogadva az alatt honfitársai közől gréczi czellájában és a rend templomának lelki fördőjében is, valakiket csak apostoli szivének hírneve, lelkök üdvössége dolgában, lelkiatyai gondviselésének szárnyai alá édesgetett. Hogy Pázmány Péter tevékenységében a tudomány kincseinek felhalmozása és a vitatkozó dialektika fegyvereinek diadalmas villogtatása csak alsóbbrendü tényezők, csak eszközök valának magasabb czélokra, az Isten dicsőségére és a lelkek üdvösségének munkálására: azt kétségbe vonhatatlanná tette Pázmány egyszerűen az által, hogy gréczi tanári székéből, tehát mindjárt irodalmi pályájának kezdetén, igazi apostoli férfiakat jellemző nagy Isten- s ember-ismerettel, s minden idők nagy papjainak versenyét megálló lelkiatyai gondossággal, nemzete és népe lelki épülésére oly munkákat sietett írni és terjeszteni, melyek ugyancsak megpróbálják a lelki ember nagyságát és erejét, de aztán, ha egyszer egy-egy igazi nagy lelki ember mesteri kezéből kikerülnek, az emberek becsülésében, Isten dicsőségének és az Istenhez törekvő lelkek élvezésének századokról századokra közvetítői és hordozói maradnak. Értem itt Pázmány hitbuzgalmi és épületes munkáit, a latin bötüből magyarrá tett *Krisztus követését* és a maga imádságos nagy lelkéből fakadt *Imádságos Könyvét*, melyek közől kivált ez utóbbit kétségkivül a legkapósabb és legkeresettebb Pázmányféle irodalmi termék dicsőségébe emelte fel a kortársak és az utókor

[1] Keresztyén Imádságos Könyv, 2. kiadás, 1. előljáró levél, *alább*.

[2] „Est ingenii boni et iudicii, nec minoris sapientiae, bene doctus, natura cholerica, ad docendum Philos. et Theol. aptus." Gráczból Rómába küldött jelentés. *Fraknói*, Pázmány Péter, 28. l.

egybevágó ítélete. Ugyanis Pázmány Péter munkái közől egyedül az Imádságos Könyv vitte fel szerzője életében a negyedik kiadásig, s valamennyi munkái közől ezt a könyvét adta ki az utókor újra és újra, legsürűbben és legtöbbször.

A mit Fraknói Vilmos fent idézett munkájában Pázmány Péter magyar imádságos könyvének, mint „sürgető korszükség"-nek jellemzésére úgy mondott ki, hogy „a magyarországi katholikus hívek *addig a nemzet nyelvén nyomtatott ájtatosságí könyvet nélkülöztek*", nem úgy kell érteni, mintha magyar imádságos könyvet a hívek kezébe adni Pázmány előtt senkinek sem jutott volna eszébe, s mintha a középkori s a középkorból a XVI. században végig tovább nyuló latin világban a néphez a nép nyelvén való szólás egyátalában ismeretlen vagy szokatlan dolog volt volna. Nem. Hiszen a *legelső magyar nyelvemlék* is a katholikus egyháznak lélekemelő oktatása és vigasztaló szózata vala a kedveseit temető néphez, a nép nyelvén; s elsőrangú magyar bibliografusaink, Toldy Ferencz[1] és Szabó Károly[2], tanuskodnak a mellett, hogy a legrégibb, tehát *legelső magyar nyomtatvány* szintén egy népies hitbuzgalmi, épületes irat, „A szent István dicsőséges jobb kezének megtalálásáról" szóló s Norimbergában 1484-ben nyomatott Imádság és Ének vala[3], a nép használatára. E szerint a hívek, a régi latin világban is, édes anyanyelvökön hallgathatták — másképp nem is érthették volna meg — az örök igazságokat hirdető evangelium isteni igéit, édes anyanyelvökön imádkoztak Istenhez és mennyei védő szenteikhez, az édes anyanyelven zenghették el szivöknek, ünnepélyes szent pillanatokban, magasra hangolt érzelmeit. Voltak tehát magyar imakönyvek a hívek kezén Pázmány fellépése előtt is; ámde azok közől egy sem emelkedett fel országos és maradandó hatás magaslatára, hanem, valamennyien lassanként elfogyva, elkallódva, nyomtalanúl eltüntek a feledés homályában, úgy hogy Pázmány Péter a maga könyvének létrejövetelét magyarázó első előljáró levelében, 1606-ban, panaszképp Kapi Anna asszony ajkairól, a kinek — „és több ajtatos keresztyének" — kérésére magát imádságos könyvének megirására eltökélte, nem azt hallja vala, hogy magyar imádságos könyv keresztény katholikus hívek számára az országban nincsen és nem volt[4],

[1] „A legrégibb magyar nyomtatvány" cz. értekezésében. *Uj Magyar Muzeum*, 1857. I. 501—509. l.

[2] Régi magyar könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Budapest, 1879. 2. l.

[3] *O deucheosceges zenth iob kezz,*
mel'et magiar ohaitua neez;
draagha genche neepeunknec,
nag' eoreome zineunknec.

[4] Pázmány imádságos könyvének megjelenése előtt egy-két esztendővel, 1604-ben, jelent meg Bécsben a „Jesvitac Rendin való *Vasarhely Gergely* pap-"tól magyar Kátéval összekötött magyar *imádságos könyv* ez alatt a czim alatt: „Catechismus. Az az Canisius Peterteol iratot Keresztyeni Tudomannac reouid Summaya. Az igaz Romai Anyaszentegyhaznac Caeremoniáinac magyarazatival, Egy nehany kérdésekre valo felelettel: Aitatos imadsagockal, és elmelkedéseckel: keresztyen embernec üdueséges tükörivel egyetembe. Viennae Austriae, Typis Leonhardi Formicae, Anno M. DC. IV. 12—r. 51 és 294 levél, *Colophon*: Nyomtatott Beczbe, Formica Lenart altal, M. DC. IV. esztendőbe. Romai Csaszár ő felsége engedelmeből."

hanem „mind maga s mind a töb magyarországi keresztyének nevével“ azon panaszkodék vala Kapi Anna asszony Gréczben Pázmány előtt, hogy „mely *szükön* és *ritkán* találtatnék a mi nemzetünk közt keresztyény imádságos könyvecske.“ Fraknói Vilmos, Pázmányról írt első nagy művében, a Pázmány kora előtti imakönyvekről egyébiránt maga is ekkép vélekedik: „Régibb magyar imakönyveink közől csak egynek maradt fenn nyoma, melyet Fejérkövy István 1594-ben Prágában tett közzé. A többiek elvesztek, mert értékök is bizonyára ephemér volt.“ [10]

Pázmány Péter magyar imádságos könyvének a megjelenése tehát, a mondottak szerint, nem azt jelentette, mintha a magyar nyelven való imádkozás korszaka Magyarországban csak evvel a könyvvel nyilt volna meg. Mindazáltal korszakot alkotó volt — e megjelenés mégis. Evvel a könyvvel ugyanis végre megjelent és kiállot a magyar hitbuzgalmi, épületes irodalom élére egy oly „unus liber“, az az „aranyos“, egyetlen könyv[11], a melynek varázsa nyomban meghódította a maga közönségét országszerte — „minden rendektől nagy kedven fogadtaték“, mondja Pázmány a második kiadás előljáró levelében — s megindul, fogyhatatlan erővel, s versenytárs által a közbecsülésből soha ki nem szoríttatva, a közhasználat utján századok beláthatatlan méhébe, élvezni az elismerés, a csodálat és hála adóját oly messze nemzedékek részéről is, melyekre a nagy szerző szerény lelke bizony maga sem mert volna valaha gondolni.

De ám gondozta is Pázmány imakönyvét, mondhatni, egész életében. Egész életén át figyelemmel kisérte sorsát, terjedését és kaphatóságát, s nem

[10] Pázmány Péter és kora, Pest, 1868. II. 62.

[11] Pázmány imádságos könyvének első megjelenése után kilencz évre megjelent *Leepes* Bálint (nyitrai püspök) Imádságos könyve (Prága, 1615. 12-r. 473 l.), tiz évre pedig ugyan erős versenytársa akadt szent Ferencz rendje mariánus magyar tartománya egyik kiváló tagjának, — *Kopchányi* Márton Bonaventura atya 1614-ben „Vicarius Prov. Martinus de Kopchán alias Papp, antea Canonicus Strigoniensis.“ (Schematismus Reformatæ Provinciæ Hungariæ nunc S. Mariæ nuncupatæ O. M. S. P. Francisci ad a. Chr. 1895/6. 15 l.), „Palatinus Uram ő Nagysága Predikátora“ — imádságos „könyvecskéjében“, a mely takaros kis könyv Pázmány életében *háromszor* jelent meg. A harmadik kiadás egész czimét annál is inkább teljes szövegében közlöm, mert Szabó Károly, panaszolva, hogy abban az *„egyetlen“* példányban, melyet a 3. kiadásból használt, s mely a „pesti egyetem könyvtárában“ van, a „czimlap és az ajánlás két első levele félig el van szakadozva“, a könyv czimét csak itt-ott érthető töredékekben közli. Nagy csodálkozásomra a *budapesti k. m. tud.-egyetem könyvtárának* az a 3. kiadásból fenmaradt példánya, melyet használok, *teljesen ép:* igy tehát a Szabó K. által használt *csonka példányt* egy és ugyanazon kiadásból, nem lehet „egyetlen“ példánynak tekinteni. Éppen igy, nem „egyetlen csonka“ mű, ugyanattól a szerzőtől, a Szabó K. R. M. K.-ban 666. sz. a. ismertetett mű; mert az az általam használt Kopchányi-féle könyvecskének (3. kiad.) példányában is *megvan* és *épp.* Egyébiránt Kopchányi Marton atya imádságos könyvének teljes czíme a 3. kiadás homlokán ez: ***„Kerestyen Imadsagos Könyvechke,*** mely, a Czeremoniaknak, és ennéhány hitünk ágazatinak (az együgyüek kedvéért) rövid magyarázattyával külömb külömb féle imádsagokat foglal magában. *A BODOG EMLEKezetü Cardinal Pazmany Peter Esztergomi Érsek engedelméből, először 1616, másodszor 1622. esztendőben nyomtattatot; mostan harmadszor valamennyi jobbitással és szaporittással.* NYOMTATTATOTT BECHBE FORMICA MÁTÉ altal. M. DC. XXXVII. esztendőben.“ — Pázmány könyvének hatása erősen meglátszik rajta. Rendkivül ügyesen van szerkesztve s takarosan van megirva. Pázmány könyve nagyobb-szabású, bővebb-beszédü, magasztos szárnyalású; ez, sürű, apró, kerekded imádságokban és ájtatosságokban bővelkedő. Mindakettő ment az érzelgősségtől. A férfias imádkozásnak mintái, mely soha sem feledi, hogy az imádság az ész műve, „est actus rationis.“

elégedett meg az egyszeri, az első kidolgozással, hanem másodszor is, harmadszor is átgyúrta, átdolgozta, míg végre abban az alakban került ki keze alól, melyben mind e mai napig használatban látjuk. *Első kiadása* 1606-ban jelent meg Gréczben, a mint ezt a nagy szerző alább, előljáró levelében, maga elmondja, *Kapi* Anna asszonynak, „az tekintetes hethesi *Pethe* László, Ormosd vára szabad ura, és császár ő felsége mezei hadnaggya szerelmes házas társának" ajánlva, a kinek sürgető kérésére, mint mondók, a könyv megirását elhatározta. Miután az első kiadás „nagy hamar ugyan mindenestül ugy el is oszla, hogy . . . . az kik szorgalmatoson keresik sem kaphatnak hasonló könyvecskét" [1], 1610-ben, „az közönséges jóra való igyekezetből" *megujitá* és „sok szép dolgokkal *megjobbit*"-va, Pozsonyban, *második kiadásban* újra kinyomatta. Ettől számítva tizenöt esztendő múlva, miután mind a két kiadás minden példánya „ugy eloszlot és fogyot, hogy sokan keresvén szerét nem tehetik", 1625-ben, szintén Pozsonyban, újra alaposan átdolgozva, *harmadik kiadásban* nyomatta ki. A negyedik kiadás, miután az előbbi ismét kimerült, szerző életében, 1635-ben Pozsonyban jelent meg. Tehát kapósság és keresettségre nézve az Imádságos Könyv Pázmány Péter munkái közt az elsőséget csakugyan már szerző idejében kivívta.

S nem is csoda. Mert míg a fejlettebb hitbeli ismereteket föltételező és néha ugyan derekas fejtörést is követelő akár kisebb, akár kivált vaskosabb hitvitató könyvek olvasásával még a művelt osztályuak sorában is aránylag, és pedig még a viták legnagyobb hevében is, csak bizonyos meghatározott szűkebb körök foglalkozának: azalatt az ő Imádságos Könyvével Pázmány Péter az ország legszélesebb körü közönségének legnagyobb, legáltalánosabb, mindennapi szükségét elégítette ki, még pedig akképen, hogy az ájtatos asszonyi nemet, melynek fegyvere az ő könnye és imája, kezdettől fogva egész nagyságában hű közönségének számíthatta és egy csapásra meg is hódította; az imádkozásra kevésbbé hajlandó keményebb lelkű férfinemet pedig férfias magyarságú nyelvének és magasztosan szárnyaló elméjének erejével — mintegy magával ragadta a felséges Isten imádására.[2]

Hogy Pázmány Imádságos Könyve szerzőjének halála után is megtartotta a magyar imádságos könyvek közt azt a bizonyos imponáló fensőbbséget, mely sajátja, az, mig egyfelől kétségtelen tény,[3] másfelől önmagában

[1] Első előljáró levél a 2. kiadáshoz, *alább*.

[2] Oly nagy volt Pázmány Péter *imádságainak* a hírneve, hogy még a protestáns körök sem vonhatták ki hatásosságuk alól magokat. Megtörtént, maga Pázmány beszéli el könyve 2. kiadásának 2. előljáró levelében (lásd alább), hogy egy „eperjesi predikátor — *maga nevével* ***nagy részét*** kinyomtatá Bártfán" Pázmány imádságainak. Hanem „foltos teczésének rongyá"-ért, melylyel Pázmány „irását betatarozta", meg is lakolt.

[3] A Szent-István-Társulat a maga 1892-iki ötödik kiadását az önmaga fentartásában fogyhatatlan erejü könyv *tizennyolczadik* kiadásának számítja. Már *Fraknói* figyelmeztetett (Pázmány Péter és kora, III, 316.) arra, hogy a pozsonyi 1650-iki („várkonyi *Amade* Ilona aszszonynak a néhai nemzetes nemes *Nagymihàli* Ferencz meghagyott özvegyének" ajánlva), és a lőcsei 1674-iki kiadás „mindakettő ötödik kiadásnak mondatik." Viszont azonban *Szabó* K. i. m. 451. l. szintén igazít és jogosan mondja, hogy Fraknói „tévedve hozza fel . . . . mint Pázmány Imádságos Könyvének *hetedik* kiadását" Kopcsányi Pap Márton „Keresztyen Imadsagos Könyvechke"-jének 1669-iki pottendorfi kiadását.

hordja magyarázatát.[1] „Még mainap is legjobb imakönyveink egyike", mondja Fraknói Vilmos.[2] Titka pedig ennek abban rejlik, hogy a mi „ajtatos könyörgéseket és hálaadásokat" másunnan készen átvett, azokat a legtisztább és legmalasztosabb forrásokból merítette, nemcsak a régi szent atyák irásiból, ugymond, de legfőképpen a Szent Irásból, *„hogy az Istennek szájából származot igékkel könyörgenénk"*; a mely imákat pedig maga, saját nagy lelke ihletéből szerkesztett — s legnagyobb részben ilyenek vannak könyvében — azokra is egy istenes nagy szellem erőt és fenséget sugárzó bélyege van nyomva. „Meleg hang, érzelgősség nélkül; magas szárnyalás, az üres páthosz kerülésével — jellemvonásuk."[3] S mi a mérsékletet az érzelmek magas hullámzásában fentartja, az — a természetesség; „mert maga szintén áthatva van azon érzelmektől, melyeket olvasóiban felkelteni iparkodik."[4] Pázmány imádságos könyvében is nagy eszével, tudományával és hitével töri az utat a szív érzelmeinek, az ajtatosságnak. Azértis, az imádságok elé terjedelmes értekezéseket állított, melyekben a hitélet, az isteni tisztelet és a keresztény kötelességek gyakorlásának főbb mozzanatait magyarázza. „Imádságokat pedig dús választékossággban tartalmaz könyve. Az egyházi évkör különböző alkalmai, a lélek sokféle szükségei közől egy sem kerüli el figyelmét."[5] Megrendítő erővel tudja Pázmány imáiban lelkünk elé állítani különösen az ember gyarlóságát és parányiságát szemben az Isten fönségével és hatalmával. Gyengéd lelkiismeret és élő erős hit, emberi bünösség és isteni irgalom, önként fakadt önmegalázás és határtalan bizalom, szivszorongató félelem és rendületlen remény, s tetejébe mindannyinak a szív tüzes lángoló szeretete Isten s ember iránt; ezek az eszmék, ezek az érzelmek, ezek a nagy isteni és emberi valóságok, ezek alkotják Pázmány imádságos könyve lelki világának alaphangjait, melyekből a „vir desideriorum",[6] az ima nagy embere s az imádkoztatás nagy mestere, a ki szerint „a keresztyén ember lelke semmi jószágba nem gyarapodhatik, semmi gyümölcsöt nem terempthet, semmi álhatatos tekélletességet nem nyerhet — könyörgés és imád-

[1] A jelen kiadás sajtó alá készítésénél általam használt példányok elseje, az 1606-iki 1. kiadás „unicum" példánya, a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtárába valószinüleg a Széchenyiféle nagy alapitvány révén, tehát *förangú* körből került oda, a hol most őrzik. — Az 1610-iki vagyis 2-ik kiadás példánya, mely a K. M. Tud. Egyetem Könyvtárának tulajdona, a czimlap homlokán régi tulajdonosát egy ódon sor irás ekkép nevezi meg: *„Conv. Laur. in Ungar. Ord. Serv. B. V. M."* — A 3-ik, vagyis az 1625-iki kiadásnak szintén „unicum" példányán, mely a Szászvárosi Ref. Gymnasium Könyvtárának tulajdona, két volt ura névszerint megörökítette emlékét a maga megnevezésével. A czímlap hátsó oldalán ugyanis nyomtatott betükkel, felragasztott papiron, ez a név olvasható: *MATTHIAE GÖNCZI,* míg a czímlap és a tábla közt levő üres lapon ez a névirás ötlik szembe: *„Bod Péteré 1744."* Valószinüleg Bod kritikus szeme akadt meg itt-ott némely erős pápista mondáson. Ő azokat rendesen aláhuzta s a lap szélén N-nel nótázta meg, p. ezt: *„adorandam* Crucem"; a *malaszt* szónál pedig meg nem állhatta, hogy hozzá ne tegye: „Tót szó — a malaszt." — Az 1631-iki vagyis 4-ik kiadás szintén „unicum" példánya, mely a „M. Academia Könyvtárá"-nak tulajdona, aranyos könyvszélével, s finom nyomásu képeivel és díszleteivel a kötés táblájának elején-hátulján, — volt első tulajdonosának uri módjára emlékeztet.

[2] Pázmány Péter és kora, I. 63.

[3] Fraknói, Pázmány Péter 1570—1637., 37.

[4] Fraknói, Pázmány Péter és kora, I., 63.

[5] Fraknói, Pázmány Péter 1570—1637. i. h.

[6] Dán. 9, 23.

ság nélkül",[1] csodaszép akkordokkal, mennyben örökké tetsző, földön örökké kedves imákat öntött alakba, a melyeknek szárnyain — szent Ágoston eme tanítása szerint: „ascendit precatio, et descendit Dei miseratio" — hogy hány ember lelke hányszor szált fel már a boldogság honába, s viszont hány Isten áldása, hány emberre, hányszor szált le s fog leszálni e siralom völgyébe, — ki tudná azt megmondani?! . . .

Hátra van most, hogy a *szerző életében megjelent négy kiadás egymáshoz való viszonyáról,* s e jelen kiadás kezelésében végzett munkáról s eljárásról rövid tájékozást adjak.

A négy kiadás címiratának betüit és szövegét azért volna fölösleges itten külön-külön sorba illegetni, mert a címlapok, hű fényképek után készült cinkografiai másolatokban, alább magok mutatkoznak be. E képekről a szemes és értelmes olvasó nemcsak a XVII. századeleji magyar dísz- és műnyomtatás fogásait, izlését és fejlettségét olvashatja le, hanem figyelemmel kisérheti egyuttal, és pedig nehány jellegzetes bötü rendkivül sokat mondó vonásaiban, Pázmány magyar helyesirása és irálya tisztulódásának fokozatait is, a haladást szembeszökő nyomokkal mutató előképeken.[2] Egyáltalában, Pázmány irásának minden oldalu, valamint orthographikus, úgy stiláris fejlését Imádságos Könyvében lehet legjobban megfigyelni. S erre a többiek közől kiválóan alkalmassá ezt a könyvet az a körülmény tette, hogy szerző, a magyar irás született mestere, a ki erősen kifejlett érzékkel birt a szép iránt még a hangzásban is, és sokat adott a beszéd kerekdedségére és csinjára mindenha, három ízben dolgozott e művén, és négyszer adta ki azt.

A négy kiadás egymáshoz való viszonya, az első kiadásnak kétszer történt alapos átdolgozását véve tekintetbe, egyszerüen a következő:

Pázmány Imádságos Könyvének *második* kiadása antiquálta, a *nyelvtörténeti emlékek* sorába tette le az *elsőt.* Ugyanezt cselekedte a harmadik a másodikkal. A *negyedik* kiadás — beláthatatlan hosszú időre, a mig magyar

[1] Előljáró levél az 1. kiadáshoz.

[2] Az *első* és *második* kiadás ortographiája és stilusa még nem rázta le magáról a középkori legendák és krónikák irásmódjának sallangjait, s főleg az első kiadás, a bötük csaknem egészen középkorias, határozatlan, tétova rakdosása következtében, a mai olvasó szeme elé néha valóságos „egiügiü" és „együgiü"-féle furcsaságokat állít. A második kiadás ortographiája — például a *k*-nak *c* helyett való állandó alkalmazásával, — már közeledik ugyan az önálló magyar ortographia bötüillesztésének kifejlettségéhez, de még mindig sok benne a fölösleges középkori bötüsallang. Például közönséges helyett még mindig „közönséghes"-t, világosság helyett „világhosságh"-ot ír. Irálya is a két első kiadásnak — az a hires Pázmány-féle irály, mely a magyar nyelv új korszaka számára korának minden kincsét gazdagon hömpölygeti magával — még erősen ragaszkodik a középkori magyar stilus vontatott, „környül környékező", terjengni szerető modorához. Például, a mit Pázmány utóbb a harmadik kiadás 50. lapján, egy fejezet czímeül tömör egyszerűséggel igy mondott ki: *„A töredelmességnek mindennapi gyakorlásárul"*, azt elébb, a második kiadás 70. lapján, még a következő körülményes bőbeszédüséggel adta vala elő: *„Mindennapra való szép rövid könyörghés, melyben az jgaz Töredelmes szüvnek indúlati foghlaltatnak."* Pázmány Imádságos Könyvének stilusa és orthographiája, kora számára, a mintaszerüséget a nagy gonddal és sokszerű csinosítással készült harmadik kiadásban állapította meg. A magyar műpróza úttörőjének fonetikus magyar szóirása ebben az 1625-iki kiadásban érte el klasszikus egyszerüségének és tisztaságának tetőpontját. S itt kezdődik már egyuttal, a magyar orthographia történetében, a fonetikus irásról a szószármaztató irásra való átmenetel. Például, míg az előző két kiadásban fonetice „szászor" áll, a két utóbbi kiadásban már genetice „százszor" olvasható stb.

szó fog hangzani és katholikus keresztény vallás lesz itt a Duna-Tisza mentén — fentartotta *a közhasználat* számára Pázmány Imádságos Könyvének *harmadik*, klasszikus kiadását. Mert a negyedik kiadás, alak és tartalomra nézve, nem egyéb mint lapról-lapra, pontról-pontra való uj kiadása, reproductiója a harmadiknak.

S ime ez a nyitja annak, hogy recensens e jelen kiadás sajtó alá rendezésében a harmadikkal összevetett *negyedik kiadást* követte. Pázmány végső akarata ez, és az egész utókor eljárása.

Minden telhető gonddal én is azon voltam, hogy ez új átirásra nézve általában megállapított elveket szem előtt tartva, Pázmány irodalmi munkáinak ezt a gyöngyét, — megőrizve, a hol félreértés veszedelme nélkül lehetett, a fonetikus irás jellemző archaismusait [1], — teljes hűséggel állítsam az olvasó szeme elé.

Szövegkritikai és tárgyi jegyzetek irásában a jelen kiadás czéljából levont határt igyekeztem megtartani. A nagyobb latin idézeteket -- mert a kritika ez iránt kivánalmat nyilvánított — magyarra lefordítottam, és zárójellel elkülönitve, a latin eredetihez fűztem. Kisebb ilyen idézeteknél, az u. n. röpke mondásoknál, a latinul kevésbbé vagy nem tudó olvasó, szótárral a kezében, vagy papi, avagy más deák ember megkérdezésével, könnyebben fog segíthetni magán. Ez a felemás eljárás eléggé mutatja, mely nem szívesen tettem a fordítással, a mit tettem.

Pázmánynak az Imádságos Könyv első kiadása végén megjelent „Rövid Tanuság" czimű értekezését, — mert az a többi kiadásokban nem szerepel, — mint önálló művet, az Imádságos Könyv után, külön reccenseálva nyujtom.

Minthogy ez a kiadás Pázmány Imádságos Könyve harmadik, illetve negyedik kiadásán sarkallik; ebből a két kiadásból pedig, Szabó Károly tanusága szerint, a mint fentebb is érintém, csak „egyetlen" példányok léteznek, a melyeknek becse igazán felbecsülhetetlen: kedves kötelességemnek tartom elmúlhatatlan köszönetet *itt* nyilvánítani a m. tud. akadémiai könyvtár és a szászvárosi ref. gymnasiumi könyvtár mélyen tisztelt előljáróinak azért a rendkívüli előzékenységért, melylyel az előbbi a negyedik, az utóbbi a harmadik kiadás példányát hosszú itthoni használatra nekem oly szivesen átengedte. Köszönet illeti meg egyetemi könyvtárunk igazgatóságát is buzgóságaért, melylyel a szászvárosi drága unicum ideküldését közvetíteni serénykedett.

Budapesten, 1895. deczember 8.

B. B.

[1] Például: Isten-elöt, malasztal, áldot légy, te-is, ős, ved-bé stb.

KEREZTYENI

IMADSA-GOS KEONYV

MELYBE,

SZEP. AYTATOS KEONEORGESEK, HALADASOK ES TANVsagoc foglaltatnac.

ES

REOVID TANVSAGH.

MINT ISMERHESSE MEGH AKAR MELY EGYügiü emberis, az Igaz Hitet.

Ex Bibl. Com. KSzéchenyi

GRECZBE,
Nyomtattatot, Widmanstadius Georgi altal, M. DC. VI. eztendeobe.

KERESZTYEN

IMADSAAGOS KEONYV,

MELYBEN

SZEEP AITATOS KEONYEORGESEK, ES TANVSAAGOK FOGlaltatnak.

IRATTATOT

PAZMANY PETERTWL.

Es most Vyonnan másodszor Nyomtattatot!

POSONBAN M. DC. X. ESZTENDEOBEN.

T. VNIVERSITATIS HUNGARICAE BIBLIOTH. REG.

IMADSAGOS KŐNYV

MELLYET IRT, ES MOST HARMADszor ki nyomtattatot,

PAZMANY PETER ESZTERGAMI ERSEK.

NYOMTATTAK POSOMBAN,

M. DC. XXV.

Esztendőben.

IMADSAGOS KŐNYV

MELLYET IRT, ES MOST NEGYEDszer ki-nyomtattatott,

PAZMANY PETER, CARDINAL, ES ESZTERGAMI Ersek.

NYOMTATTAK POSONYBAN,

M. DC. XXXI.

Esztendőben.

A Pázmány életében megjelent négy kiadás czímlapja kicsinyített photocincographiai másolatban.

IMÁDSÁGOS KÖNYV.

Hieron. contra Lucifer, cap. 6.

Ha igazán hinném, a mit hiszek, mikor az én Istenemnek könyörgök: szívemet megtisztítván, mellyemet verném, orczámat köny-húllatással öntözném; az én Uram lába-elöt leborúlnék, siralmimmal mosogatnám, hajammal törleném szent lábait; az ő keresztihez ragaszkodnám, és azt addig el nem bocsátanám, míg irgalmasságot nem nyernék.

Most pedig, gyakran imádságimban, a piaczon sétál elmém; gyakran számot vét, és valamely gonosz gondolattúl elragadtatván, oly dolgokban forog, mellyeket szégyen csak meg-is mondani.

Előljáró Levél az 1606-i vagyis I. kiadásban.

AZ NEMZETES ÉS BÖCSÜLLETES

KAPI ANNA ASZONYNAK,

AZ TEKINTETES HETHESI PETHE LÁSZLÓ, ORMOSD VÁRA SZABAD URA, ÉS CSASZÁR Ő FELSÉGE MEZEI HADNAGGYA SZERELMES HÁZAS TÁRSÁNAK, NEKEM TISZTELENDŐ ASZONYOMNAK, AZ UR ISTENTÜL BÓDOG HOSZU ÉLETET ÉS ÖRÖK DICSŐSSÉGET KIVÁNOK.

Az felséges Isten, Zachariás propheta által régen azt igírte, hogy a kinek szivét Christus által kiöntöt Szent Lélek Isten megszállja, azt isteni könyörgésre, ajtatos és buzgó imádkozásra tanittya, s felgerjeszti; mert ugyanis szinte minként a termőfa, vizi nedvesség nékül semmi jó gyümölcsöt nem terempt; mint a tagok, testi eledel nékül megszakadoznak; mint a lép méz nékül; a kőfal mész nékül, és a test éltető lélek nékül, erőtlen és haszontalan: szinte ugy, a keresztyén ember lelkeis, semmi jószágba nem gyarapodhatik, semmi gyümölcsöt nem terempthet, semmi álhatatos tekélletességet nem nyerhet könyörgés és imádság nékül.

Ezt a Szent Lélek Istentül igért ajándékot, Kegyelmedbe, nyilván megtapasztalom, nemzetes és böcsülletes aszonyom; mert minek utánna az élő Istennek véghetetlen jó volta Kegyelmedet még az annya méhében magának választván, a régi keresztyén vallásnak igaz esméretire hozá, az igaz vallással egyetembe olly ajtatosságot és imádságnak lelkét oltá és plántálá szivedbe, hogy a könyörgésnél és isteni szolgálatnál nagyob lelki vigaságod és gyönyörüséged ne lenne; mely ajtatosság által a Kegyelmed lelkeis, mint a Moyses orczája, az Istennel való beszélgetés által, ugy megtisztittatik és megvilágosittatik, hogy abba, mint valami aczéltükörbe és szép eleven ábrázatba, akár ki is künnyen megláthattya az igaz tudománnak és ezzel beoltot Szent Lélek Istennek erejét és indulattyát.

Ennek okáért minap Kegyelmed it Grœczben létébe panaszkodván mind maga s mind a töb magyarországi keresztyének nevével, mely szükön és ritkán találtatnék a mi nemzetünk közt keresztyény imádságos könyvecske, engemet arra inte Kegyelmed, hogy efféle ajtatos keresztyén könyveczkét irnék.

És jóllehet sok mindennapi külömb külömb foglalatosságim vannak ez helybe, mind az által a Kegyelmed és töb ajtatos keresztyének kérésének helt adván, töb dolgaim közt egynehány ajtatos könyörgéseket és hálaadásokat szedék öszve, nemcsak a régi szent Atyák irásiból, de legfőképpen a Szent Irásból, hogy az Istennek szájából származot igékkel könyörgenénk. Mert noha a könyv szélire fel nem jegyeztettem mindenüt a Szent Irás helyeit, de mind az által e könyvbe foglalt imádságoknak csaknem minden része a szent Irásból vétetet.

Mivelhogy pedig a Kegyelmed intése és kivánsága lőn fő oka ez munkácskának, a te Kegyelmed nevének akarám ez imádságos könyvet ajánlani és irni, Kegyelmed által pedig a töb Magyarországban lakozó keresztyéneknek, a végre, hogy miképpen a Szent Irásba két Anna aszony adatik például minden rendbelieknek az imádkozásban, eggyik az ó törvénybe, mely magtalan lévén, könyörgése által Istentül Sámuelt nyeré, másik pedig Christus Urunk idejébe, mely szüntelen való imádkozásával azt nyeré, hogy a testbe öltözöt Istent szemeivel meglátná: azonképpen Kegyelmedis, ezeknek nevét viselvén, ajtatosságokatis kövesse, és miképpen azok tüköri és példái voltak régen az ajtatos imádkozóknak, ugy Kegyelmed is a mi nyomorult hazánkba, tüköre légyen az ajtatos aszonyállatok rendinek.

Az felséges Isten Kegyelmedet, szerelmes házas társával, édes magzatival és minden keresztyén rendekkel egyetembe, tarcsa meg az igaz hitben végig és álgya meg jó egésséges, békeséges, jó szerencsés hoszu élettel e világon, a más világon örök dücsőssséggel és boldogsággal.

Grœczben, 1606. esztendőben, Sz. György havának 25. napján.

Kegyelmednek örömest szolgál

PÁZMÁNY PÉTER.

Első Előljáró Levél az 1610-i, II. kiadásban.

AZ NAGYSÁGOS

KAPI ANNA ASZONYNAK,

AZ NAGYSÁGOS HETHESI-PETHE LÁSZLÓ, ORMOSD VÁRA SZABAD VRÁNAK, ÉS AZ FELSÉGES II. MÁTYÁS KIRÁLY TITKOS TANÁCSÁNAK, SZERELMES HÁZAS TÁRSÁNAK, AZ VR ISTENTŰL JÓ SZERENCSÉKKEL BŐVÖLKÖDŐ, KIVÁNSÁGA SZERÉNT VALÓ BÓDOG ÁLLAPATOT, S HOSZÚ IDEIGLEN VALÓ EGÉSSÉGES ÉLETET, ÉS ÖRÖK DÜCSŐSSÉGET KIVÁNOK ADATNI.

Egynihány esztendeje vagyon, hogy az Nagyságod kivánsága és intése szerént, egy kisded imádságos könyvecskét az végre irtam vala, hogy mind az világi állapatban, s mind az Istenhez való ajtatosságban megfogyatkozot hazánkban lakozó híveket, igaz hittel gerjedező fohászkodásra, keresztyéni szeretetből származot imádkozásra vezérleném, és oktatnám, mivelhogy az aranyszájú szent János mondása szerént, valaki az imádkozást nem gyakorlya, sem az tekélletes jószágokban nem gyarapodhatik, sem az lelki életnek gyönyörüségét meg nem kóstolta; sőt ugyan eszétülis megfosztatot, semminek állítván az Istennel való nyájaskodást, és sok szép ajándékinak az könyörgés által velünk közlését.

Az menyire pedig eszembe vehettem, nem vólt mindenestül haszontalan fáratságom, (kiért az én Istenemnek szent neve örökké áldot légyen;) mert minden rendektűl nagy kedven fogadtaték, és nagy hamar ugyan mindenestül ugy elis oszla az enníhányszáz könyvecske, mellyet elsőben nyomtattak vala, hogy immár az kik szorgalmatoson keresik sem kaphatnak hasonló könyvecskét. Ez lőn azért fő oka, hogy az magam fáratságát nem tekintvén, az közönséges jóra való igyekezetből megujitanám, sok szép dolgokkal megjobbítanám, és másodszoris kinyomtatnám ezen könyvecskét.

Eztis azért az uj nyomtatást az Nagyságod kedves jó akarattyának ajánlom; és kérem az Atya mindenható Istent, ő szent Fiának érdeméért, hogy ez könyvecske lelki vigasztalására és üdvösséges oktatására légyen Nagyságodnak, és minden keresztyén olvasónak.

Az Felséges Ur Isten, Nagyságodat, szerelmes urával, és édes magzatival egyetemben, áldgya meg egésséges, békeséges, jó szerencsés hoszú élettel ez világon, az más világon örök dücsősséggel és boldogsággal.

Posonban, M. DC. X. esztendőben, Szent György havának V. napján.

Nagyságodnak alázatoson szólgál

PÁZMÁNY PÉTER.

Második Előljáró Levél az 1610-ki, II. kiadáshoz.

Az keresztyén olvasónak Istentűl minden jót kivánok.

Az elmúlt esztendőben egy csekély indúlattúl elragadtatot eperjesi predikátor, maga nevével, nagy részét kinyomtatá Bártfán az elébbi imádságos könyvecskémnek. Midőn azért kezemhez jutot vólna az ő nyomtatása, eszemben juta az mit Luther Mártonban nem egyszer olvastam vala, tudni illik hogy az római hiten valóktúl származot ő reájok az mi jó nállok vagyon. „Testamur in Papatu esse multa bona, quæ inde ad nos fluxerunt; ibi enim est vera Scriptura, verus Baptismus, vera Eucharistia, veræ claves ad peccati remissionem, verum officium prædicandi, verus Catechismus, imo verus Christianitatis nucleus. *[Tanúskodunk a mellet, hogy a pápistaságban sok jó van, melyek onnan folytak hozzánk; ott van ugyanis az igaz szentirás, az igaz keresztség, az igaz Ur-vacsora, ott vannak az igaz kulcsok a bün megbocsátására, a predikálás igaz hivatala, az igaz káté, sőt a kereszténységnek igaz magva is.]* Tom. 2. Lat. Wittemb. anno 1557. per Lufft. edit. fol. 229. Epistola ad duos Plebanos.“ *És ez okon nem csak nehéz néven nem vőm az predikátor munkáját, de sőt ugyan megis akarom vala köszönni az jámbornak fáradságát. Mikor pedig olvasni kezdettem vólna, eszemben vőm hogy sok helyen megszaggatta, és az ő foltos teczésének rongyával béis tatarazta az én irásomat, és nem csak az Mi Atyánknak értelmes mondását kihagyá, mintha ez őtet nem illetné, nem csak az szent kereszt jelérül való tudományt elhalgatá, noha Luther az ő Catechismusában, és az* „Liber Concordiæ“, *melyre talám megis esküt predikátor uram, reggeli és estveli imádságunkat az szent kereszt jelén mondgyák hogy el kell kezdeni; de ezen kivül az estveli könyörgéseket, az Litaniákat, és töb jeles dolgokat is kitörle az ő nyomtatásában. Annak okáért nem hogy javallanám ezt az eperjesi predikátor munkáját, de sőt inkáb ez benne való sok fogyatkozásokért gyalázom, és enyimnek nem ismérem. Ezrül akarálak tudóssá tenni keresztyén olvasó. Légy egésségben!*

Előljáró Levél az 1625-i, III. kiadásban.

A keresztyén olvasónak Istentűl üdvösség.

Az minémű magyar [Imádságos] könyvet ez [el-múlt]** húsz esztendő forgásában kétszer kinyomtattam, az immár ugy eloszlot és fogyot, hogy sokan keresvén szerét nem tehetik. Azért, az ajtatos keresztyének lelki vigasztalására, most harmadszor, azon könyvet kinyomtatám. Az Ur Istennek alázatoson könyörgök, hogy az ő választottinak lelki vigasztalására, és tekélletes erkölcsök gyarapodására, szolgállyon fáradságom. Téged pedig, Keresztyén Olvasó, szorgalmatoson kérlek, hogy én-érettem, bünös szolga-társodért, mind éltemben, s mind hóltom-után, Istent imádgy. Légy egésségben!*

Előljáró Levél az 1631-i, IV. kiadásban.

A keresztyén olvasónak Istentűl üdvösség.

Az minémű Magyar Imádságos könyvet ez el-múlt huszon-hat esztendő forgásában háromszor kinyomtattam, az immár ugy eloszlot és fogyott, hogy sokan keresvén szerét nem tehetik. Azért, az ajtatos keresztyének lelki vigasztalására, most negyedszer, azon könyvet kinyomtatám. Az Ur Istennek alázatossan könyörgök, hogy az választottinak lelki vigasztalására, és tekélletes erkölcsök gyarapodására, szolgállyon fáradságom. Téged pedig, Keresztyén Olvasó, szorgalmatossan kérlek, hogy én-érettem, bünös szolga-társodért, mind éltemben, s mind hóltom-után, Istent imádgy. Légy egésségben!

AZ ESZTENDŐRÜL ÉS AZ Ő RÉSZEIRÜL.

Az esztendőben tizen-két egész hólnap, ötven-két hét, és egy nap vagyon; nap-szám-szerént pedig három-száz hatvan-öt nap, és közel hat óra vagyon egy esztendőben, mert ennyi üdő folyásában kerüli meg a Nap a' *Zodiacust.* És, mivelhogy négyszer hat óra egy egész napot tészen: annak-okáért, minden negyed esztendő *Bissextilis,* és három-száz hatvan-hat napot foglal magában.

Mikor szabad menyegzőt szolgáltatni?

Megtíltotta az Anyaszentegyház, hogy némely bizonyos szent napokon (mellyeken nagyob ajtatosság kivántatik, és, a sz. Pál intése-szerént 1. Cor. 7. v. 5., az házas emberekhez-is illik, hogy magokat megtartóztassák,) menyegző ne szolgáltassék, ugy-mint: *Advent* első vasárnaptúl-fogva Vízkereszt-ig, *Böjt-fő* szerdátúl-fogva Húsvét-után első vasárnapig: a nevezett napokat-is tilalmas napok-közibe számlálván.

JANUARIUS.

Bóldog Aszony hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
*	A	**Kal.**	1	**Kis Karácson.**
XXIX	b	IIII	2	
XXVIII	c	III	3	
XXVII	d	**Prid.**	4	
XXVI	e	**Non.**	5	
25. XXV	f	VIII	6	**Viz-kereszt.**
XXIV	g	VII	7	
XXIII	A	VI	8	
XXII	b	V	9	
XXI	c	IIII	10	
XX	d	III	11	
XIX	e	**Prid.**	12	
XVIII	f	**Idib.**	13	
XVII	g	XIX	14	Hilárius Püsp.
XVI	A	XVIII	15	Remete sz. Pál.
XV	b	XVII	16	Marcell. Pá. M.
XIV	c	XVI	17	Antal Apát, C.
XIII	d	XV	18	Sz. Péter széki
XII	e	XIIII	19	Ro. és Piroska Sz., M.
XI	f	XIII	20	Fab. és Seb. M.
X	g	XII	21	Agnes Szüz, M.
IX	A	XI	22	Vincze, Mart.
VIII	b	X	23	**Sol in Aquario.**
VII	c	IX	24	Timot. Püsp. M.
VI	d	VIII	25	**Sz. Pál fordúlása.**
V	e	VII	26	Policar. Püsp. M.
IIII	f	VI	27	Arany-sz. sz. J., C.
III	g	V	28	
II	A	IIII	29	
I	b	III	30	
*	c	**Prid.**	31	

Circumcisio Magos ducit ad Christi cunabula:
Antonium Agnes laudat, Paulus fidem suscipit.

FEBRUARIUS.

Böjt-elő hava. 28 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXIX	d	**Kal.**	1	Ignat. Mar. Sz. Brigina.
XXVIII	e	IIII	2	Gyertya sz. B. A.
XXVII	f	III	3	Balás Püsp. M.
25. XXVI	g	**Prid.**	4	
25. XXIV	A	**Non.**	5	Agota Szüz, M.
XXIII	b	VIII	6	Dorottya Szüz, M.
XXII	c	VII	7	
XXI	d	VI	8	
XX	e	V	9	Apalin Szüz, M.
XIX	f	IIII	10	Scholastica Szüz.
XVIII	g	III	11	
XVII	A	**Prid.**	12	Eulalia Szüz, M.
XVI	b	**Idib.**	13	
XV	c	XVI	14	Bálint, Martyr.
XIV	d	XV	15	
XIII	e	XIV	16	
XII	f	XIII	17	
XI	g	XII	18	Simeon Püsp. M.
X	A	XI	19	Gabinus Mart.
IX	b	X	20	
VIII	c	IX	21	
VII	d	VIII	22	**Sol in Piscibus,** üszögös sz. Pét.
VI	e	VII	23	Böjt
V	f	VI	24	**Mátyás Apost.**
IIII	g	V	25	
III	A	IIII	26	Sándor Püsp. C.
II	b	III	27	
I	c	**Prid.**	28	

Minden negyed esztendőben, Böjt-előnek huszon-kilencz napja vagyon. Akkor pedig sz. Mátyás innepe, huszonötödik napján esik Böjt-előnek: és ezokon a magyarok sz. Mátyás ugrásának nevezik ezt az esztendőt. A vasárnap mutató bötü-is változik akkor, sz. Mátyás nap-után: és az a bötü mutattya, vasárnapot sz. Mátyás nap-után, mely a Calendariomban az-előt a bötüelő találtatik, mely sz. Mátyás napig szolgált.

Se purgat nunc Agatha: nunc et nudus prodit Valens,
Qui ver nuntiabit Petro, Matthiæ sortem.

MARTIUS.

Böjt-más hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
*	d	**Kal.**	1	
XXIX	e	VI	2	
XXVIII	f	V	3	
XXVII	g	IIII	4	
XXVI	A	III	5.	
25. XXV	b	**Prid.**	6	
XXIV	c	**Non.**	7	Aquinas Tamás, Conf.
XXIII	d	VIII	8	
XXII	e	VII	9	
XXI	f	VI	10	
XX	g	V	11	
XIX	A	IIII	12	Doctor Gergely Pápa.
XVIII	b	III	13	
XVII	c	**Prid.**	14	
XVI	d	**Idib.**	15	
XV	e	XVII	16	
XIV	f	XVI	17	Gertrud Szüz.
XIII	g	XV	18	
XII	A	XIV	19	Józef Confess.
XI	b	XIII	20	Joachim Confess.
X	c	XII	21	Benedek Apát.
IX	d	XI	22	**Aequinoct. vernum. Sol in Ariete.**
VIII	e	X	23	
VII	f	IX	24	Böjt.
VI	g	VIII	25	**Gyümölcs oltó. Annuntiat.**
V	A	VII	26	
IIII	b	VI	27	
III	c	V	28	
II	d	IIII	29	
I	e	III	30	
*	f	**Prid.**	31	

Martius Adriano narrat atque Gregorio
Quod Gertrudis et Benedictus Virgini Annuntiat.

APRILIS.

Szent György hava. 30 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXIX	g	**Kal.**	1	
XXVIII	A	IIII	2	Paulai sz. F., C.
XXVII	b	III	3	
25. XXVI	c	**Prid.**	4	
25. XXIV	d	**Non.**	5	
XXIII	e	VIII	6	
XXII	f	VII	7	
XXI	g	VI	8	
XX	A	V	9	
XIX	b	IIII	10	
XVIII	c	III	11	Leo Pápa, Conf.
XVII	d	**Prid.**	12	
XVI	e	**Idib.**	13	
XV	f	XVIII	14	Tiburt. és Valerian. M.
XIV	g	XVII	15	
XIII	A	XVI	16	
XII	b	XV	17	
XI	c	XIV	18	
X	d	XIII	19	
IX	e	XII	20	
VIII	f	XI	21	**Sol in Tauro.**
VII	g	X	22	
VI	A	IX	23	**Albert Püs. M.**
V	b	VIII	24	**György, Mart.**
IIII	c	VII	25	**Márk Evangel.**
III	d	VI	26	
II	e	V	27	
I	f	IIII	28	Vitalis, M.
*	g	III	29	Pét. M. és Senásbeli sz. Katalin
XXIX	A	**Prid.**	30	

Aprilis Ambrosio gaudet, cui Martyr Tiburtius
Prædicat mox futuram Marci stationem.

MAJUS.

Pünkösd hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXVIII	b	**Kal.**	1	**Phil. és Jak. Apo.**
XXVII	c	VI	2	Athanas Püsp.
XXVI	d	V	3	**Sz. kereszt. talál.**
25. XXV	e	IIII	4	Florianus. Márt.
XXIV	f	III	5	
XXIII	g	**Prid.**	6	Sz. János. olaj. főz.
XXII	A	**Non.**	7	Staniszló Püsp.
XXI	b	VIII	8	
XX	c	VII	9	
XIX	d	VI	10	
XVIII	e	V	11	
XVII	f	IIII	12	Pongrátz Márt.
XVI	g	III	13	
XV	A	**Prid.**	14	Bonifac. Márt.
XIV	b	**Idib.**	15	
XIII	c	XVII	16	
XII	d	XVI	17	
XI	e	XV	18	
X	f	XIV	19	Pudenciana Szűz.
IX	g	XIII	20	**Sol in Geminis.**
VIII	A	XII	21	
VII	b	XI	22	Ilona Szűz.
VI	c	X	23	
V	d	IX	24	
IIII	e	VIII	25	Orbán Pápa. M.
III	f	VII	26	
II	g	VI	27	
I	A	V	28	
*	b	IIII	29	
XXIX	c	III	30	
XXVIII	d	**Prid.**	31	Petronella Szűz.

Philip Crucem invenit, obtruncatur Pancratius,

Et jucundum jam Ver præterit, Urbano redit æstas.

JUNIUS.

Szent Iván hava. 30 nap,

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXVII	e	**Kal.**	1	
25. XXVI	f	IIII	2	
25. XXIV	g	III	3	
XXIII	A	**Prid.**	4	
XXII	b	**Non.**	5	
XXI	c	VIII	6	
XX	d	VII	7	
XIX	e	VI	8	Medárd. Püsp.
XVIII	f	V	9	
XVII	g	IIII	10	
XVI	A	III	11	Barnabás Apo.
XV	b	**Prid.**	12	
XIV	c	**Idib.**	13	Paduai sz. Ant.
XIII	d	XVIII	14	Basilius Püsp. C.
XII	e	XVII	15	Víd, Mártyr.
XI	f	XVI	16	
X	g	XV	17	
IX	A	XIV	18	
VIII	b	XIII	19	Gyárf. és Protas., Mm.
VII	c	XII	20	
VI	d	XI	21	**Sol in Cancro. Solstitium aestivum.**
V	e	X	22	
IIII	f	IX	23	Böjt.
III	g	VIII	24	**Kereszt. sz. János**
II	**A**	VII	25	János és Pál.
I	b	VI	26	**Sz. László király.**
*	c	V	27	Böjt.
XXIX	d	IIII	28	**Sz. Péter és sz. Pál Apostol.**
XXVIII	e	III	29	
XXVII	f	**Prid.**	30	

Nicomedes Bonifacio fœnum reportat:

Vitus segetem adpromittit Baptistæ, atque Petro.

JULIUS.

Szent Jakab hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXVI	g	**Kal.**	1	
25. XXV	A	VI	2	Sarlós B. A. Visitat.
XXIV	b	V	3	
XXIII	c	IIII	4	
XXII	d	III	5	
XXI	e	**Prid.**	6	
XX	f	**Non.**	7	
XIX	g	VIII	8	
XVIII	A	VII	9	
XVII	b	VI	10	
XVI	c	V	11	
XV	d	IIII	12	
XIV	e	III	13	
XIII	f	**Prid.**	14	Bonavent. Püs.
XII	g	**Idib.**	15	
XI	A	XVII	16	
X	b	XVI	17	Elek Confes.
IX	c	XV	18	Symforósa Asz.
VIII	d	XIV	19	
VII	e	XIII	20	Margit Szűz M.
VI	f	XII	21	**Mária Magdol.**
V	g	XI	22	**Sol in Leone.**
IIII	A	X	23	
III	b	IX	24	Christina. Böjt.
II	c	VIII	25	**Jakab Apostol.**
I	d	VII	26	Anna Aszony.
*	e	VI	27	
XXIX	f	V	28	
XXVIII	g	IIII	29	Mártha Szűz.
XXVII	A	III	30	
25. XXVI	b	**Prid.**	31	

Jam Maria affert messem, Cyrillus metet:
Vt cererem in horrea Magdala Jacobusque reportent.

AUGUSTUS.

Kis-Aszony hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
25. XXIV	c	**Kal.**	1	Sz. Péter vasa szakadása.
XXIII	d	IIII	2	
XXII	e	III	3	
XXI	f	**Prid.**	4	Domonkos C.
XX	g	**Non.**	5	Havi Bóld. Asz.
XIX	A	VIII	6	**Úr szine vált.**
XVIII	b	VII	7	
XVII	c	VI	8	Cyriák, Mart.
XVI	d	V	9	Böjt.
XV	e	IIII	10	**Lőrincz Márt.**
XIV	f	III	11	Susana Szűz, M.
XIII	g	**Prid.**	12	Clara Szűz.
XII	A	**Idib.**	13	
XI	b	XIX	14	Böjt.
X	c	XVIII	15	**Nagy B. A. Assumt.**
IX	d	XVII	16	
VIII	e	XVI	17	
VII	f	XV	18	
VI	g	XIV	19	
V	A	XIII	20	**Sz. István kir.**
IIII	b	XII	21	Anastasius M.
III	c	XI	22	
II	d	X	23	**Sol in Virgin.** Böjt.
I	e	IX	24	**Bertalan Apost.**
*	f	VIII	25	Lajos király, C.
XXIX	g	VII	26	
XXVIII	A	VI	27	
XXVII	b	V	28	Ágoston Doct.
XXVI	c	IIII	29	Sz. Ján. nyaka vág.
25. XXV	d	III	30	Felix Martyr.
XXIV	e	**Prid.**	31	Paulin Püs. M.

Petrus catenis stringitur, dum Laurentius et Maria
Ad cœlos vocant cum Bartholomæo Joannem.

SEPTEMBER.

Szent Mihály hava. 30 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXIII	f	**Kal.**	1	Egyed Apátúr, C.
XXII	g	IIII	2	
XXI	A	III	3	
XX	b	**Prid.**	4	
XIX	c	**Non.**	5	
XVIII	d	VIII	6	
XVII	e	VII	7	
XVI	f	VI	8	**Kis A. Nativit.**
XV	g	V	9	
XIV	A	IIII	10	
XIII	b	III	11	
XII	c	**Prid.**	12	
XI	d	**Idib.**	13	
X	e	XVIII	14	**Sz. ker. magaszt.**
IX	f	XVII	15	
VIII	g	XVI	16	Cyprianus Püsp. M.
VII	A	XV	17	
VI	b	XIV	18	
V	c	XIII	19	Januarius, Püsp. Lestar, M. Böjt.
IIII	d	XII	20	**Mathé Evang.**
III	e	XI	21	Móricz, Mart. Sol in Libra.
II	f	X	22	
I	g	IX	23	**Aequinoct. autum.**
*	A	VIII	24	Gelérd Püsp. M.
XXIX	b	VII	25	
XXVIII	c	VI	26	Jusztina Szűz M.
XXVII	d	V	27	Kosma és Dem.
25. XXVI	e	IIII	28	Venceslaus M.
25. XXIV	f	III	29	**Mihály Archan.**
XXIII	g	**Prid.**	30	Jeronym. Doct.

Aegidi lætus gaude, Maria nata:
Crucem exaltant cuncti, Matthæo volat obvius Michel.

OCTOBER.

Mind Szent hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXII	A	**Kal.**	1	Remigius Püsp. C.
XXI	b	VI	2	
XX	c	V	3	
XIX	d	IIII	4	Ferencz Conf.
XVIII	e	III	5	
XVII	f	**Prid.**	6	
XVI	g	**Non.**	7	
XV	A	VIII	8	
XIV	b	VII	9	Dienes Püsp. M.
XIII	c	VI	10	
XII	d	V	11	
XI	e	IIII	12	
X	f	III	13	Kálmány Márt.
IX	g	**Prid.**	14	
VIII	A	**Idib.**	15	Adviga Aszony
VII	b	XVII	16	Gál, Apátur, C.
VI	c	XVI	17	
V	d	XV	18	Lukács Evang.
IIII	e	XIV	19	
III	f	XIII	20	
II	g	XII	21	Orsolya, 11000 Sz., M.
I	A	XI	22	
*	b	X	23	**Sol in Scorpione.**
XXIX	c	IX	24	
XXVIII	d	VIII	25	
XXVII	e	VII	26	Demeter Márt.
XXVI	f	VI	27	Böjt.
25. XXV	g	V	28	**Simon és Judás Ap.**
XXIV	A	IIII	29	
XXIII	b	III	30	
XXII	c	**Prid.**	31	Böjt.

Remigem Franciscus monet, provideat duræ hyemi:
Lucas jam pluit, Severinus flat, Simon gelat.

NOVEMBER.

Szent András hava. 30 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XXI	d	**Kal.**	1	**Mind Szent:**
XX	e	IIII	2	Lelkeknek emlekezetek.
XIX	f	III	3	
XVIII	g	**Prid.**	4	
XVII	A	**Non.**	5	Imre herczeg C.
XVI	b	VIII	6	Lénárt, Conf.
XV	c	VII	7	
XIV	d	VI	8	
XIII	e	V	9	Tivadar Márt.
XII	f	IIII	10	
XI	g	III	11	**Sz. Márton P: C.**
X	A	**Prid.**	12	
IX	b	**Idib.**	13	
VIII	c	XVIII	14	
VII	d	XVII	15	Lipolt C.
VI	e	XVI	16	
V	f	XV	17	
IIII	g	XIV	18	
III	A	XIII	19	**Sz. Erzsébet A.**
II	b	XII	20	
I	c	XI	21	B. A. Temp. vitele.
*	d	X	22	Cicele Szűz M.
XXIX	e	IX	23	Kelemen Pápa M.
XXVIII	f	VIII	24	**Sol in Sagittario.**
XXVII	g	VII	25	**Katalin Szűz M.**
25. XXV	A	VI	26	
25. XXIV	b	V	27	
XXIII	c	IIII	28	
XXII	d	III	29	Böjt.
XXI	e	**Prid.**	30	**András Apost.**

Omnes sancti exultate, adest Martinus musto recreans.

Elizabet gaudet Catharinaque Andreæ.

DECEMBER.

Karácson hava. 31 nap.

Epacta	Litt. Dominic.	Dies Mensis		
XX	f	**Kal.**	1	
XIX	g	IV	2	
XVIII	A	III	3	
XVII	b	**Prid.**	4	Borbála Szűz M.
XVI	c	**Non.**	5	
XV	d	VIII	6	Miklós Püsp. C.
XIV	e	VII	7	Ambrús Doct.
XIII	f	VI	8	**B. A. fogantatása.**
XII	g	V	9	
XI	A	IIII	10	
X	b	III	11	Dámasus Pápa C.
IX	c	**Prid.**	12	
VIII	d	**Idib.**	13	Lucza Szűz, M.
VII	e	XIX	14	
VI	f	XVIII	15	
V	g	XVII	16	
IIII	A	XVI	17	
III	b	XV	18	
II	c	XIV	19	
I	d	XIII	20	Böjt.
*	e	XII	21	**Tamás Apostol. Solstitium hyemale.**
XXIX	f	XI	22	
XXVIII	g	X	23	**Sol in Capricorno.**
XXVII	A	IX	24	Böjt.
XXVI	b	VIII	25	**Karácson,**
XXV	c	VII	26	**Sz. István, első M.**
XXIV	d	VI	27	**Sz. János Evang.**
XXIII	e	V	28	**Apró Szentek.**
XXII	f	IIII	29	Tamás Püspök, M.
XXI	g	III	30	
29. XX	A	**Prid.**	31	Silvester Pápa.

Jam alget Barba, Nic. Amb., concipit virgo:

Lucia oculos curat, Thomas credit, nascitur mundo DEUS.

Vannak töb *innepek,* mellyeknek a Calendariomban állandó helye nem lehet: ugy-mint *Húsvét,* és *Pünkösd* napja, az utánok-való hetfővel, és keddel egyetemben: *Áldozó,* vagy Urunk menybe-menetele: *Úr napja.* És ezeken-kivül, országoknak, és városoknak, régi szokásokból bizonyos innepi vannak, mellyeket (ugymond sz. Ágoston, epist. 86.) illik az ot-lakozóknak megtartani.

Vannak töb *böjtök*-is, mellyeket a Calendariomban fel nem jegyezhetni, ugy-mint: Pünkösd-elöt-való szombat: esztendőbe *négy Kántor,* mely, szerdán, pénteken, és szombaton esik. Első Kántor, mingyárt Pünkösd nap-után; második, sz. Mihály havában, szent kereszt magasztaltatása-után; harmadik, Karácson havában, szent Lucza nap-után; negyedik, Böjt-elő Vasárnap-után.

A CALENDARIOM ÉRTELMÉRÜL.

I. Az arany-számrúl.

Minden tizen-kilencz esztendő-után, az Ujságok azon napon lesznek (noha egy-nehány órával hamaréb,) mellyen vóltak 19. esztendővel az-elöt. Annakokáért, a Calendariomban 19. számot ugy rendelték a régiek, hogy ezek-közzül eggyik, egész esztendőben megmutassa a Calendariomban, mely nap légyen az ujság.

Hogy pedig tudhassuk, mellyik légyen az arany-szám akár-mely esztendőben, ezt a táblát kel megtekinteni

1582									*1631*
6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
16.	17.	18.	19.	1.	2.	3.	4.	5.	

Azért, az 6. arany-számon elkezdvén, mely 1582. esztendőre szolgált, renddel a következő arany-számokat, következendő esztendőkre számlállyad: és a mely esztendő esik valamely arany-számra, azon arany-szám szolgál abban az esztendőben. Mikor egyszer végére jutunk az arany-számnak, elől kell kezdeni, mind addig valamíg a keresett esztendőre nem érünk.

II. Az Epactakrul és Ujságokrúl.

Azt itélték a régiek, hogy 19 esztendő múlván, azon napon és órán esnek az *ujságok,* mellyen 19 esztendő-elöt vóltanak: és így, megelégedtek az arany-számmal az *ujságok* ismeretiben. De bizonnyal megtapasztaltuk, hogy 19 esztendö-múlva, nem szinte azon órában lészen az *ujság,* mellyen vólt az-elöt 19 esztendővel, hanem egy néhány órával hamaréb. Ebből lén, hogy az ó Calendariomban, négy egész nappal hamaréb lett az ujság, hogy-sem az arany-szám mutatná. És ez okból, gyakran a Húsvét napját, a régi gyölekezetek végezése-ellen-való üdőkben tartották.

Azért, a 19 arany-szám helyében, 30 számot rendelének az uj Calendariomban, és ezt *epactá*-nak nevezék: az-az, oly számnak, mely minden esztendőben megmutattya, hány nappal lésznek hamaréb az ujságok ebben a jelen-való esztendőben, hogy-sem tavaly.

Mert ugy kell errül gondolkodni, hogy, noha a nap forgásának esztendejében, 12 hólnap, és közönségesen 365 nap vagyon: de a Hóld folyásának esztendeje, csak 354 napot foglal magában: az-az, tizen-egy nappal hamaréb végezi az ő tizen-két havát, hogy-sem a Nap az ő 12 hólnapját. Ebből következik, hogy, ha első esztendőben, 11 nappal hamaréb lettek az *ujságok* hogy-sem tavaly, második esztendőben 22 nappal hamaréb lésznek: harmadik esztendőben pedig, egy egész hólnappal nagyobb a Hóld folyásának ideje, és 13 ujságot számlálunk abban az esztendőben: mellyet *embolismicus esztendőnek* nevezünk. Oka pedig ennek az: mert, ha 11 napot hozzá adunk ama 22 naphoz, mellyel mondám hogy a második esztendőben hamaréb lettek az *ujságok,* 33 napot tészen: az-az, egy egész havat, és három napot.

Abban azért az *embolismicus* esztendőben, az *epacta* csak három lészen.

Ha azért fel akarjuk találni a következendő esztendőnek epactaját, tizen-eggyet kell az elébbi esztendőnek epactajához adni: és, ha ebből az egész sommából harminczat kivehetünk, tudgyuk, hogy az az esztendő *embolismicus,* tizen-három havat foglal magában, és csak az lészen az *epacta,* mely szám megmarad a harmincztúl. Mikor pedig harminczat ki nem vethetünk abból az egész számnak sommájából, mellyet az tavalyi *epacta* a tizen-egy számmal-eggyütt szerzett: akkor tudgyuk, hogy éppen ez a szám, epactája annak az esztendőnek; csak hogy, mikor az epacta 29, akkor egy egész hólnap-gyanánt kell azt vennünk, ugy hogy, 13 *ujság* légyen abban az esztendőben: és az-után következendő esztendőnek epactája, ismét csak 11 lészen, kit azért kell cselekedni, hogy 19 esztendő múlván, ugyanazon napokon légyen az ujság, mellyeken azelőt 19 esztendővel vólt.

Ez következendő táblából pedig, künyü minden esztendőre feltalálni az *epactát.*

1582 esztendőtül-fogva, 1699 esztendeig.

Arany-szám:	6.	7.	8.	9.			
Epacta:	XXVI.	VII.	XVIII.	XXIX.			

1631.

10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
X.	XXI.	II.	XIII.	XXIIII.	V.	XVI.	XXVII.
18.	19.	1.	2.	3.	4.	5.	
VIII.	XIX.	I.	XII.	XXIII.	IV.	XV.	

Ha tudni akarod, ez esztendőben mellyik az *epacta,* keresd-fel mellyik arany-szám szolgál az esztendőben: és az-alat irot szám lészen az *epacta.*

Az Calendariomban pedig, a mely nap-előt találod minden hólnapban azt az *epacta* számot, mely az jelen-való esztendőre szolgál: azon a napon lésznek az ujságok. Ha valami kevessé hamaréb lenne egy esztendőben az *ujság,* nem lészen nagy külömbség és fogyatkozás a dologban.

III. A vasárnapi bötükrűl.

Ama hét bötü-közzül, A. B. C. D. E. F. G., mellyik mutassa minden esztendőben a vasárnapot a Calendariomban, künyü megtudni eme táblából.

1582 esztendőtül-fogva, 1699 esztendeig.

C. B.	A. G.	F. E. D. C. B.	A. G. F.	E. D.	C. B. A.
G. F.	E. D. C.	B. A.	G. F. E.	D. C.	B. A. G. F. D. E.

Az első bötüt, az-az a C-t adgyad 1582. esztendőnek: és renddel az-után következő bötüket, az-után-való esztendőknek. És mikor egyszer általmégy a bötükön, elől kezdgyed, mind addig, mig a jelen-való esztendőre jutsz. És a mely bötüre esik az esztendő-szám, az mutattya a vasárnapokat abban az esztendőben: és így, a jelen-való 1631. esztendőben, a vasárnapok mutató bötüje E.

Mikor pedig két bötüt találsz ott, a hol az esztendő szám esett: tudgyad, hogy bissextus esztendő, és egy nappal hoszab az előbbi esztendőnél. A két bötü-közzül a felső, szent Mátyás napig: az alsó pedig az-után, Karácsonyig mutattya a vasárnapokat.

IV. A változó innepekrül.

A változó innepeknek örökös táblát csinálhatni: de, mivel hoszszú, és talám nem is szükséges Magyarországban, rövideden csak egy-nehány esztendőrevaló táblával megelégszem.

Esztendő	Littere Dnicales	Epacta	Böjt-fő Szerda	Húsvét
1631.	e.	XXVII	5. Böjt-más.	20. Sz. György.
1632.	d. e.	VIII	25. Böjt-elő.	11. Sz. György.
1633.	b.	XIX	9. Böjt-elő.	27. Böjt-más.
1634.	A.	I	1. Böjt-más.	16. Sz. György.
1635.	g.	XII	21. Böjt-elő.	8. Sz. György.
1636.	f. e.	XXIII	6. Böjt-elő.	23. Böjt-más.
1637.	d.	IIII	25. Böjt-elő.	12. György.
1638.	e.	XV	17. Böjt-elő.	4. Sz. György.
1639.	b.	XXVI	9. Böjt-más.	24. Sz. György.
1640.	A. g.	VII	22. Böjt-elő.	8. Sz. György.
1641.	f.	XVIII	13. Böjt-elő.	31. Böjt-más.
1642.	e.	XXIX	5. Böjt-más.	20. Sz. György.
1643.	d.	X	18. Böjt-elő.	5. Sz. György.
1644.	c. b.	XXI	10. Böjt-elő.	27. Böjt-más.
1645.	A.	II	1. Böjt-más.	16. Sz. György.
1646.	g.	XIII	14. Böjt-elő.	1. Sz. György.
1647.	f.	XXIIII	6. Böjt-más.	21. Sz. György.
1648.	e. d.	V	26. Böjt-elő.	12. Sz. György.
1649.	c.	XVI	17. Böjt-elő.	4. Sz. György.
1650.	b.	XXVII	2. Böjt-más.	17. Sz. György.
1651.	A.	VIII	22. Böjt-elő.	9. Sz. György.
1652.	g. f.	XIX	14. Böjt-elő.	31. Böjt-más.
1653.	e.	I	26. Böjt-elő.	13. Sz. György.
1654.	d.	XII	18. Böjt-elő.	5. Sz. György.
1655.	c.	XXIII	10. Böjt-elő.	28. Böjt-más.
1656.	b. A.	IIII	1. Böjt-más.	16. Sz. György,
1657.	g.	XV	14. Böjt-elő.	1. Sz. György.
1658.	f.	XXVI	6. Böjt-más.	21. Sz. György.
1659.	e.	VII	26. Böjt-elő.	13. Sz. György.
1660.	d. c.	XVIII	11. Böjt-elő.	28. Böjt-más.

Áldozó	Pünkösd	Ur napja	Pünkösd után vasárnap	Advent I. vasárnap
29. Pünk.	8. Sz. Iván.	19. Sz. Iván.	XXIV	30. Sz. Andr.
20. Pünk	30. Pünkösd.	10. Sz. Iván.	XXV	28. Sz. Andr.
5. Pünk.	15. Pünkösd.	26. Pünkösd.	XXVII	27. Sz. Andr.
25. Pünk.	4. Sz. Iván.	15. Sz. Iván.	XXV	3. Karácson.
17. Pünk.	27. Pünkösd.	7. Sz. Iván.	XXVI	2. Karácson.
1. Pünk.	11. Pünkösd.	22. Pünkösd.	XXVIII	30. Sz. Andr.
21. Pünk.	31. Pünkösd.	11. Sz. Iván.	XXV	29. Sz. Andr.
13. Pünk.	23. Pünkösd.	3. Sz. Iván.	XXVI	28. Sz. Andr.
2. Sz. Iván	12. Sz. Iván.	23. Sz. Iván.	XXIII	27. Sz. Andr.
17. Pünk.	27. Pünkösd.	7. Sz. Iván.	XXVI	2. Karácson.
9. Pünk.	19. Pünkösd.	30. Pünkösd.	XXVII	1. Karácson.
29. Pünk.	8. Sz. Iván.	19. Sz. Iván.	XXIV	30. Sz. Andr.
14. Pünk.	24. Pünkösd.	4. Sz. Iván.	XXVI	29. Sz. Andr.
5. Pünk.	15. Pünkösd.	26. Pünkösd.	XXVII	27. Sz. Andr.
25. Pünk.	4. Sz. Iván.	15. Sz. Iván.	XXV	3. Karácson.
10. Pünk.	20. Pünkösd.	31. Pünkösd.	XXVII	2. Karácson.
30. Pünk.	9. Sz. Iván.	20. Sz. Iván.	XXIV	1. Karácson.
21. Pünk.	31. Pünkösd.	11. Sz. Iván.	XXV	29. Sz. Andr.
13. Pünk.	23. Pünkösd.	3. Sz. Iván.	XXVI	28. Sz. Andr.
26. Pünk.	5. Sz. Iván.	16. Sz. Iván.	XIV	27. Sz. Andr.
18. Pünk.	28. Pünkösd.	8. Sz. Iván.	XXVI	3. Karácson.
9. Pünk.	19. Pünkösd.	30. Pünkösd.	XXVII	1. Karácson.
22. Pünk.	1. Sz. Iván.	12. Sz. Iván.	XXV	30. Sz. Andr.
14. Pünk.	16. Pünkösd.	4. Sz. Iván.	XXVI	29. Sz. Andr.
6. Pünk.	24. Pünkösd.	27. Pünkösd.	XXVII	28. Sz. Andr.
25. Pünk.	4. Sz. Iván.	15. Sz. Iván.	XXV	3. Karácson.
10. Pünk.	20. Pünkösd.	31. Pünkösd.	XXVII	2. Karácson.
30. Pünk.	9. Sz. Iván.	20. Sz. Iván.	XXIIII	1. Karácson.
22. Pünk.	1. Sz. Iván.	12. Sz. Iván.	XXV	30. Sz. Andr.
6. Pünk.	16. Pünkösd.	27. Sz. Iván.	XXVII	28. Sz. Andr.

A CALENDARIOM UJITÁSÁNAK SZÜKSÉGES-VÓLTÁRUL.

Hogy megércsük okát a Calendáriom ujitásának, észünkbe kel vennünk: *Először:* hogy a Napnak és Hóldnak minden-napi látható forgása-kivül, mellyel a Nap keletrül, Nap-nyúgatra vitetnek, más tulajdon forgása vagyon, mellyel a Nap, egész esztendő-által csak egyszer kerüli-által a Zodiacust. Ettül az önnön tulajdon forgásától vagyon az esztendő részeinek külömbsége: a napoknak hoszab és rövideb-vólta: az ujságoknak, és hóldtöltésnek rendi: a Napnak, hol hozzánk közelgetése, hol távozása, hol egy helyen, hol más helyen felkelése, és elnyugta.

Azért, az *esztendő* nem egyéb az astronomusoknál, hanem az az üdő, melyben a Nap az ő tulajdon forgását elkezdvén a Zodiacusnak valamely részén, ismét ugyan azon helyre viszszá mégyen.* [Ezt pedig az üdőt, Julius csaszár-elöt, igen bizonytalanúl rendelik vala, mert, ki 355 napot, ki többet, ki kevésbet számlált egy esztendőben. Ebből végre az következék, ugymond *Censorinus* die Natali, c. 8. *Solinus,* c. 2. *Macrobius,* 1. Saturnal. c. 14. *Svetonius* in Julio, c. 14., hogy, a mely innepek, elein nyárban esnek vala, Julius csaszár idejében tavaszal esnének. Azért Julius, bizonyosban feltalálván az esztendőnek hoszaságát, papi fejedelemmé tételé magát (mert akkor-is, az esztendőnek igazgatása papi fejedelmet illette,) és először Böjt-előhöz, 23 napot ada, az-után szent András és Karácson havához, 68 napot ada: ugy hogy abban az esztendőben 445 napot számlálna. Mivel pedig ugy találá, hogy a Nap 365 napban és hat órában végezné tulajdon forgását: hogy üdővel ez a hat óra meg ne háboritaná az esztendő folyását, azt rendelé, hogy minden negyedik esztendőben, Böjt-elő hónak 24. napja-után egy napot vetnének közbe: ugy hogy akkor, 29 napja lenne Böjt-előnek. És ezzel a pogány csaszártul igazíttatot Calendariummal éltek a keresztyének 1582. esztendeig.

Másodszor: Jusson eszünkbe, hogy Isten a sidóknak azt parancsolta, *Exod.* 12. v. 6. 18. *Levit.* 23. v. 5. *Num.* 9. v. 3., hogy az első hólnapnak hóld-töltére, az-az, tizen-negyed nappal az ujság-után, illenék a *Húsvétet.* Az vala pedig első hólnap a sidóknál, ugymond *Josephus* lib. 3. Antiq., mely hólnapnak XIV. napja vagy szinte akkor esett, mikor tavaszal a napnak és éjnek egyenlő hoszusága vagyon, vagy mingyárt ez-után.

Az Anyaszentegyház, noha nem köteles a sidó cæremoniára: de azért akkor-tájban akará illeni a Húsvétet, mikor Üdvözitőnk feltámada.

És noha egy ideig sok veszekedés támada a Húsvét-miat, ugymond *Eusebius,* 5. Hist. c. 23. *Nicephorus,* lib. 4. c. 36. 38., de végre a keresztyéni eggyességért, végezé a Nicæa-béli szent gyölekezet, ugymond *Ruffinus,* l. 1. c. 6. *Nicephorus,* lib. 8. c. 19. 24. 25., hogy minnyájan egy napon illenék a Hús-

vétet: és az a nap csak vasárnap lenne: de ugy, hogy soha a sidókkal eggyüt ne illenék, hanem mindenkor a sidók Húsvéttye-után, mivelhogy Urúnk feltámadása-is a sidók Húsvéttye-után-való vasárnap esett.

Hogy pedig ebben vétek ne esnék, azt parancsolá a Nicaea-béli Concilium, a mint feljegyzi *szent Ambrús,* epist. 38. *Beda,* lib. 3. Histor. Anglic. c. 25., hogy arra vigyáznának, mikor lenne a *tavaszi aequinoctium,* a napnak és éjnek egyenlő hoszasága: mely akkor Böjt-más havának huszon-egyedik napján esett. Ennek-felette azt parancsolá, hogy a mely hóld-tölte Böjt-másnak huszon-eggyedik napján esik, vagy ez-után leghamaréb, azt tarcsák első hólnapnak. A mely hóld-tölte pedig ez-elöt az æquinoctium-elöt esett, arra semmi számot ne tarcsanak a Húsvét illésében. Végezetre, azt akará, hogy ne illenők a Húsvétet a sidókkal-eggyüt, tudni illik, az első hólnapnak hóld-töltekor: hanem az-után-való vasárnap: ugy hogy, ha tavaszal, szombaton lenne a napnak és éjnek egyenlő hoszasága, és ugyan akkor vólna a hóld-tölte is, mindgyárt Böjt-másnak 22. napján lenne az Húsvét. Ha pedig vasárnap esnék az æquinoctium hóld-töltével egyetemben, a Húsvétet más vasárnapra halasztanók: a mely hóld-tölte pedig Böjt-másnak huszon-eggyedik napja-elöt lenne, arra a hóra semmi számot ne tartanánk, hanem a következendő hóld-töltére vigyáznánk. Ez az oka, hogy az Húsvét napja, hol későn, hol pedig hamar esik: ugy hogy, Böjt-másnak 22. napjától-fogva, szinte szent György havának 25. napjáig halladhat a Húsvét. Mert mikor Böjt-másnak 20. napján vagyon hóldtölte, szinte szent György havának 25. napján esik Húsvét. Ezt a rendelést tartották a keresztyének a régi Calendarium-szerént, mellyet (ugymond *Beda,* loc. cit. et De Rat. Temp. c. 42.) nem Nicaeában gondolának, hanem az apostoli tradicióból vettek.

Hogy pedig az ujságokat és hóld-töltét egy-aránt megtalálnók, az *aranyas számot* rendelék a Calendariumba: vasárnap ismeretre pedig vasárnapi bötüt, mint ez-elöt megmondók.]

Ezekből künyü végére mennünk, miért kellett a Calendariumot megujitani. Tudni illik azért: mert, mi üdőnkben a *tavaszi æquinoctium,* vagy a napnak és éjnek egyenlő hoszasága, nem esik-vala Böjt-másnak 21. napján, mint a Nicaenum Conciliom-idét, hanem Böjt-másnak XI. napján.

Oka pedig ennek az előzésnek az lén; mert Julius csaszár az esztendőben, három-száz hatvan-öt napot, és hat órát itélt lenni, és minden negyed esztendőt egy nappal hoszabbítot. Maga Ptolomaeus, Albategnius, Alfonsus, Copernicus, és a töb mathematicusok, nyilván megtapasztalták, hogy az esztendőben nincsen az 365 nap-felett tellyességgel hat óra: hanem egy-nehány minutával keveseb: és ez-okon, nem kellett vólna minden negyed esztendőben egy egész napot adni az esztendőhöz, mert egész napot intercalálván, a negyedik esztendőben közel tizen-egy minutával töb üdőt számlálnak-vala az esztendőben, hogy-sem kellene. Kiből következett, hogy az æquinoctiumok annyival hamaréb lennének, menyivel töb üdőt számlálnak vala az esztendőben. Igy tehát, 134 esztendő múlván egy egész nappal, 402 esztendő-után három egész nappal hamaréb lettek az *æquinoctiumok* és *solstitiumok,* hogy-sem az-elöt: ugy hogy, ha az-elöt Böjt-másnak 21. napján vólt *æquinoctium,* 402 esztendő múlván azon hónak 18. napján esett azon æquinoctium.

Hasonlatos-képpen, az *arany-szám* sem mutatta igazán az *ujságokat,* és igy felbontaték az Húsvét illésérül-való rendelés. Mert az *arany-szám* négy egész nappal később mutattya-vala az ujságokat, hogy-sem kellenék; mint az-elöt megmondám, mikor az epactákrúl szóllánk.

Mind ezekből következett-vólna, hogy végre *Karácson* napját kikeletben: *Húsvét* napját nyár-középben kellett vólna illeni, ha a világ sokat tartott-volna. Mert, miképpen a Calendariom ujitása-elöt, tiz egész nappal később illettük a Karácson napját, hogy-sem a régiek, kik Karácsont a *téli solstitiumkor* illették, az-az, mikor télben az éj leghoszab vólt: ugy végre Karácson szinte tavasz-középben esett-vólna. A Húsvét illésében-is a Nicaea-béli gyölekezet rendelését által kellett-vólna hágni: és végre annyira jutott vólna a dolog, hogy az *æquinoctium vernum,* mely most Böjt-másban történik, Böjt-előben esett-vólna: a *canicula,* mely most szent Jakab havában esik, Pünkösd havában esett-vólna.

MINT LET A CALENDARIOM UJÍTÁSA.

Hogy azért efféle fogyatkozások eltávoztassanak, és az *Húsvét* illésében a Nicaea-béli gyölekezethez szabnók magúnkat: szükség vala, hogy a *tavaszi aequinoctium,* a vagy, az éjnek és napnak egyenlő hoszasága, Böjt-más hónak 21. napjára hozattatnék. Ennekfelette, hogy az ujságok, és vasárnapok mutatásában, bizonyos mód rendeltetnék a Calendariomban. Végezetre olly módot kellett találni a dologban, hogy ez-után, sem *Húsvét* napja tél-felé, sem *Karácson* napja ősz-felé hátra ne mászna, hanem az ő szokot helyén maradna.

Ezt azért illyen-képpen vívék véghez a fő mathematicusok. Először, 1582. esztendőben, Mindszent-havának negyedik napja után, tiz napot kivőnek a Calendáriomból: ugy hogy, a mely napot ötödiknek kell vala számlálni, azt akkor 15. napnak mondák: és igy osztán 1583. esztendőben, a *tavaszi aequinoctium,* a vagy, a napnak és éjnek egyenlő hoszasága, Böjt-más havának 21. napján esnék, mint szinte a Nicaea-béli gyölekezetkor: és igy, helyére vitetének a Húsvét napja illésérül-való régi végezések.

Az arany-szám helyében, az *epactákat* ugy helyhezteték a Calendariomba, hogy az ujságokat, a menyire lehetséges, igazán mutassák: és ha valami kicsín fogyatkozás esnéjék egy esztendőben, végre az-is helyére vitetnék. Mert, noha valami kevéssel külömben esik néha az *ujság,* és az *aequinoctium,* hogy-sem a Calendariom mutattya; de abban mód adatott, hogy a Calendariomban rendelt *ujságok,* és *aequinoctiumok,* felettéb el ne távozzanak az igaz aequinoctiumtúl, és ujságoktúl, noha* [az aequinoctiumok bizonyos naphoz kötelezettek, hogy közönséges, állandó, és megmaradó módunk lehessen az *æquinoctiumok* isméretiben.

Végezetre, az *intercalatiót* ugy rendelék, hogy közönségesen, minden negyed esztendőt egy nappal meghoszabbítanának. De azért ebben illyen exceptió lenne, hogy, noha minden század esztendőnek intercalárisnak kellene lenni: mindazáltal, nem minden század esztendőt, hanem csak a negyed negyed szá-

zadikat hoszabbítanák-meg: és igy, az 1600. esztendő intercaláris lenne, de azután, az 1700., 1800., 1900. (ha a világ addég tartana) nem intercaláris, hanem csak köz esztendő lenne. És ezt azért rendelék, hogy a Julius csaszár Calendariomjában let fogyatkozást eltávoztatnák: mely-szerént mondám, hogy minden 134. esztendőben egy nappal hamaréb történt az aequinoctium, hogy sem a Calendariom mutatta.

Mint-hogy pedig az egek forgásinak még most sem mehettek tellyességgel végére a mathematikusok: és (ha addég tartana e világ,) történhetnék sok üdő múlva, hogy az *æquinoctiumban* változtatást ismérnének: künyü vólna egy napot vagy közbe vetni, vagy elhagyni az esztendőben, hogy igy a Calendariom igazán helyén maradna.]

Gloria tibi Domine,
Qui natus es de Virgine,

Cum Patre, & Sancto Spiritu,
In ſempiterna ſæcula.

A III. kiadásból.

Philipp. 2. v. 10.

In nomine JESV omne genu flectatur,

Cœleſtium,

Terreſtrium, &
Infernorum.

A III. kiadásból.

ELSŐ RÉSZE.

AZ MI-ATYÁNKRUL, ÜDVÖZLETRÜL, HISZEK-ISTENRÜL, TÖREDELMESSÉGNEK CSELEKEDETIRÜL ÉS A SZENT KERESZT JELÉRÜL.

Mint kellyen a Mi-Atyánkat értelmessen mondani.

Minthogy magunktúl csak azt sem tudgyuk, mit kellyen Istenünktül kérnünk: az Atya Istennek bölcsesége, a mi Megváltónk, és Isten-elöt szószóllónk, oktatni akarván tudatlanságunkat, amaz közönséges mindennapi imádságra tanítá, nem csak nyilván a sokaságot, de titkon tanitványit-is. Mert, midőn azon kérték volna Christus Urunkat, hogy imádságra tanitaná őket, miképpen keresztelő János isteni könyörgésre tanitotta vala követőit, azt parancsolá Üdvözitőnk, hogy imigyen könyörögjenek: Mi Atyánk, ki vagy mennyekben, &c. *Mely imádságban foglalá rövideden, mit, és minémü rendel kellyen Istentül kérnünk, ugy hogy, a mint* szent Ágoston *irja, noha külömb szókkal-is könyöröghetünk, de annál egyebet nem kérhetünk, a mi ebben az imádságban foglaltatik. Annak-okáért, minden imádságok-közöt, első és böcsülletesb helyt érdemel ez a könyörgés; mivel az imádságnak legfőb Mestere szerzette a Mi-Atyánkot. Azért valaki e szerént könyörög, bár attúl ne féllyen, hogy azt felellyék néki, a mit a* Zebedæus *fiainak, hogy* nem tudja mit kérjen.

Ezt pedig a rövid könyörgést, noha minnyájan tudgyuk és mondgyuk naponként; de sokan, vagy nem értik, vagy meg nem gondollyák ennek elrejtett méltoságát, bölcseségét, erejét és mélységes titkait. Annak-okáért rövideden megmondom, minémü elmélkedéssel, értelemmel és lelki ajtatossággal kellessék a keresztyén embernek mondani a Mi-Atyánkat.

MI ATYÁNK.

Én mennyei szerelmes szent Atyám, és teremtő Istenem! Mikor a te végheteilen felségedet és méltoságodat az én elvetett kicsin állapatommal egybe-vetem, nem merlek téged Atyámnak nevezni, holot csak arra sem vagyok mélto, hogy szolgaid-közzé számláltassam. De mivel a te szerelmes szent Fiad bátorított engem, hogy te-hozzád folyamjam: és előmbe adta, mint kellyen könyörgenem szent felségednek: nem az én érdememből, hanem csak a te szent Fiadnak kegyességéből merlek téged Atyámnak nevezni. Ismérd-meg Uram, a te Fiadnak könyörgését: mert ő az, a ki te-néked, mi-bennünk, és mi-általunk könyörög. Tudom Uram, hogy nem általlod, ha azoktúl Atyának neveztetel, kiket a te szerelmes szent Fiad, attyafiainak nevezett. Tudom, hogy inkáb kedvelled a szeretetnek és kegyességnek nevét, hogy-sem a félelemre indító nevezeteket: és ez-okon, kedvesben hallod, mikor Atyánknak mondunk, hogy-sem mikor boszuálló Istennek nevezünk, mivel azt kivánod, hogy fiúi szüvel szeressünk téged, és szolgákhoz illendő félelmet kirekeszszünk lelkünkből.

Csudálatos, Uram, és megfoghatatlan a te bölcseséged, és hatalmasságod: de kegyességed és jo-vóltod, megelőzi a töb isteni cselekedetidet. Mert, hogy irgalmasságodnak végheteilen gazdagságát megismértetnéd, nemcsak mikor engem semmiből teremtél, és atyai bölcs gondviseléseddel fogantatásomnak, és születésemnek órajától-fogva csudálatossan vezérlettél, és tápláltál: de fő-képpen, mikor malasztoddal meglátogattál, és érdemem-nélkül kedvedben fogadtál, ugyan akkor fiaid-közzé-is számláltál.

A mí sok számtalan vétkeink, bünnek szolgaivá, sőt az pokolbéli Satánnak fiaivá tettek minket. De te Uram, könyörülvén rajtunk, szent Fiadat adád érettünk, hogy a keresztfának ágyában, sok vére-hullásával, és keserves kín-szenvedésivel fiakat szülne néked, és a bünnek fogságától, az ördög hatalmától, a kárhozattól, megszabadítván minket, az eleven hitnek-általa te fiaid lennénk: a te természet-szerént-való szent Fiadnak pedig attyafiai és örökös társai.

Hogy pedig az atyai kegyes névnek emlekezetivel szerelmedre és bizodalommal-való könyörgésre indítanál, szent Fiadnak lelkében részessétöl minket: mely tégedet mi-általunk, szüntelen Atyánknak

nevez, és oly Atyánknak, kinek szorgalmatos gondviselése, és atyai jo-vólta, annyira fellyül haladgya a töb atyák gondviselését, hogy ezek te-hozzád-képest, atyai nevet sem érdemelnek. Annak-okáért mélto, én Istenem, hogy csak téged egyedül híjalak Atyámnak. Ábrahám nem ismért engem, Jákob nem tudot engem, nem tudta az én anyám, mint óltottál és formáltál engem az ő méhében. És hogy atyai gondviselésed inkáb kinyilatkoznék, ugyan szent kezeidre irtad az én nevemet, hogy künnyebben elfeletkezhetnék akár-mely anya fiárul, hogy-sem én-róllam elfeletkeznél, és gondviselő szerelmedet tőllem megvonnád.

Ha azért szent Dávid, mikor királyi méltoságra emelteték, álmélkodván jo-vóltodon, imigyen szólla: Uram, ki vagyok én, hogy ennyire felemeltél engem? Micsoda, Uram, az ember, hogy csak meg-is emlekezel rólla? Mint érdemlette az ember, hogy megismértesd magadat vélle, és valamire böcsüllyed őtet? Mentül inkáb igy szólhatok én te-néked felséges Ur-Isten: Uram, ki vagyok én, hogy fiaddá és örökösöddé fogadgy engem? Honnan érdemlette a te méltatlan szolgád, hogy ennyire felmagasztallyad őtet, minden e világi méltóság és dücsősség-felett?

Áldott légy, én mennyei szent Atyám, ezért a te véghetetlen jo-vóltodért. Kérlek, én Istenem, öncs az én lelkembe te-hozzádvaló fiui szeretetet és bizodalmat, hogy minden szükségimben és nyavalyáimban, oly bátran várjak te-tőlled óltalmat és segitséget, mint a fiú édes attyátul. Adgy a te atyai gondviselésed-alat bátorságos életet. Te oktass, táplály, vezérely engem minden igyemben; és mikor üdvösségemre szükséges, atyai ostoriddal meg-is látogass.

Ne szenvedd, szerelmes Atyám, hogy a tékozló fiúnak példájaután indúllyak, és atyai gondviselésed-alól elkivánkozzam: sőt, ha gyarlóságomból tőlled elszakadnék-is, te, Irgalmasságnak Attya lévén, mutasd atyai kegyelmességedet hozzám, fogadgy szárnyadalá: és miképpen e világi atyák szorgalmatosok fiokra-való gondviselésekben, ugy te-is Uram, vigyázz az én óltalmomra. Mindeneknek-felette pedig, azt kérem szent felségedtül, hogy, miképpen te én-velem az atyai gondviselésnek, és szerelemnek minden czikkelyit bétellyesíted, én-is a te Szent Lelked-által, mindenekben a fiúi engedelmességnek hivatallyát bétölcsem: és megismérvén azt a méltoságot, melyre emelél midőn fiaddá fogadál, soha arra a gyalázatos állapatra ne térjek, melyből szent Fiad-által kihozál,

mikor az ördög rabságából felszabadítván, fiaddá fogadál és a világosságnak fiaihoz illendő ajándékiddal felékesítél.

Minthogy pedig nékünk fejenként közönséges Atyánk vagy, mí pedig minnyájan atyafiak, és azon atyai bóldogságnak örökösi vagyunk: végy-ki szivünkből minden irigységet, boszu-állást, és harag-tartást: adgy oly atyafiúi szeretetet lelkünkbe, hogy senkit meg ne utállyunk, hanem mint atyánkfiait ugy szeressünk mindeneket, ugy tisztellyük minden felebarátinkat, mint te fiaidat.

És mivelhogy nem akartad, hogy semmit csak egyedül magamnak kérjek: hanem, a mint azon egy testnek tagjaihoz illik, mellyeket azon egy lélek éltet, mindenekért parancsoltad hogy ugy könyörögjek, mint magamért: adgyad, hogy igaz atyafiúi szeretettel, azon jókat kivánnyam felebarátomnak, mellyeket magamnak kivánok.

KI VAGY MENNYEKBEN.

Én Istenem, noha jelen vagy mindenüt, és bétöltesz mindeneket: de azért azt parancsolád, hogy imádságom kezdetin, mennyekben lételedrül emlekezzem. Ezzel akarván ébreszteni, hogy imádságomnak idején, égbe emellyem szüvemet, a honnan te-tőlled segitséget kell várnom. Arra-is emlekeztetsz, hogy mennyben vagyon az én örökségem, és maradandó hajlékom: it pedig, számkivetésben, és szarándokságban vagyok. Azért, én Uram, és mennyei királyom, ébrezd-fel szent malasztoddal lelkemet, hogy az én kincsem és kivánságom mennyben légyen, és ez árnyék világhoz, az-az, szám-kivetett bújdosásom tömlöczéhez ne ragaszkodgyam, mint a világ fiai.

Oh én szerelmes Atyám, ki az égben lakozol, vígy-bé engem szent országodba: és míg bé nem viszesz, segíts szent malasztoddal, hogy az én nyájaskodásom mennyben légyen: és a világnak gyönyörüségirűl elfeletkezvén, ama drága kövekből éppített mennyei Jerusalembe, szent színed látására, ugy kivánkozzam, mint a szomjú szarvas az élő kút-főhöz. Mert ugyan-is, ha a te számkivetett fiaidnak tömlöczét, az oktalan állatok istállóját, ezt a földet, ennyi sok szépséggel felékesitetted: ily szép mennyezettel, ugy-mint, fényes csillagokkal tündöklő kerek éggel béfödted: mentül szeb és gyönyörüségesb az örökké-való menyegzőre készittetett

ház, melynek öröme, és világossága te-magad vagy? Serkeny-fel, oh én lelkem, serkeny-fel: és, ha részes akarsz lenni ama bóldog örömben, melynek bővséges folyamit csak meg sem gondolhattya az emberi elme, mennyei erkölcsökben öltözzél; mert semmi undokság és fertelmesség bé nem mégyen a te Atyádnak országába.

SZENTELTESSÉK TE NEVED.

Minthogy az atyák böcsülleti fiokra-is haramlik; és a jámbor fiú nem csak tiszteli attyát és örvendezvén dücsősségén, bánkodik gyalázattyán, de nagy kivánsággal szomjuhozza, hogy egyebek-is ismérjék, böcsüllyék, és dücsőítesék őtet: azért mí-is méltatlan fiaid, elsőben azon kérjük szent felségedet, hogy téged minden nemzetségek ismérjenek, dicsírjenek, felmagasztallyanak. És miképpen a szerafin angyalok, és a mennyei seregek, szünetlen azt kiáltyák: Szent, Szent, Szent, a seregeknek Istene, a ki vagyon, a ki vólt, és a ki mindenkoron lészen: mí-is azon-képpen magasztallyuk mindenkor szent felségedet; és a te szent nevednek emlekezetire, meghajollyanak minden teremtett állatnak térdei.

Tudom, én Istenem, hogy nem szűkölködöl az emberi dicsíret-nélkül: mert, ha mi nem dicsérnénk is téged, de a mennyei seregek fáradhatatlan kiáltással dücsőítik szent nevedet: az egek hirdetik hatalmas felségedet: az égi madarak, és folyó vizek, a föld, és az ő gyümölcsi, nem egyebek, hanem hatalmasságodnak, bölcseségednek, jó-vóltodnak, irgalmasságodnak hirdetői. De mivel az embert minden látható teremtett állatok-között leginkáb felmagasztaltad, és őtet mindeneknek urává tetted: mélto, hogy az emberi állat, mindenek-felett dicsírje és magasztallya szent nevedet.

Oh én mennyei szent Atyám, mivel a te nevednek dücsőssége fő-képpen abban ál, hogy minnyájan hidgyék az mit megjelentettél, reménlyék a mit igírtél, engedgyenek azoknak a miket parancsoltál, imádgyanak, tisztellyenek, és mindenek-felett szeressenek téged: kérlek, a te szerelmes szent Fiadnak vére-hullásaért, adgy igaz hitnek világosságát minden tévelygőknek, hogy minden országok és rendek, egy szüvel és egy szájjal, egy értelemmel és akarattal áldgyanak, dicsírjenek, felmagasztallyanak tégedet. Vedd-el az hitetlenségnek homályát az emberek szüvéről, és gyomláld-ki minden botránkozásnak és káromlásnak gyökerét ez világból. Adgy igaz

és tekélletes reménséget, buzgó és álhatatos szeretetet hiveidnek, hogy a te parancsolatidnak ösvényin járjanak: igaz isteni ismérétből származott dicsírettel és hála-adással böcsüllyék, szentellyék minnyájan a te nevedet: és mindenek-elöt, mindenek-felett szent neved dicsíretinek terjedését, akaratodnak bétellyesítését kivánnyuk és szomjuhozzuk minnyájan.

Uram, ne szenvedd, hogy én-is azokhoz hasonló légyek, kiknek gonoszságokért gyaláztatik a te neved; hanem inkáb cselekedd azt irgalmasan velem, hogy életem világoskodgyék az emberekelöt, és látván tekélletességemnek tündöklését, dicsírjenek téged. Mert ugyan-is, ha mi jó vagyon a te ajándékodból bennem, nem kivánom, hogy ezekért én dücsőíttessem: hanem mindenekben csak te dicsírtessél és magasztaltassál.

Olcsa-el Uram, én-bennem a te dücsősségednek kivánsága, minden hiuságos dicsekedésnek és felfualkodott dücsősségnek indúlatit: mert tudom, hogy minden dücsősség, mely te kivülled vagyon, és az te tisztességedre nem fordíttatik, gyalázat és kissebség te-előtted.

Mivel pedig ugy dücsőíttetik a te neved mí-bennünk, ha szent Fiadnak tanitása-szerént rendellyük életünket: adgyad Uram, hogy téged mindenek-felett szeressünk, felebarátunknak annyi jót kivánnyunk mint magunknak, gonosz akaróinknak veszedelmét ne szomjuhozzuk, hanem ellenségünknek-is jóval légyünk: és mind ezekben a mi mennyei Atyánkat kövessük, ki, mind jókra gonoszokra egy-aránt terjeszti a nap fényességét. Ugyan-is, nagy kissebséggel illetnénk tégedet, ha keresztyén nevet viselvén, éktelenségben, ragadozásban, boszu-állo viszálkodásban, hamis esküvésben, részegeskedésben, és világi gazdagságnak telhetetlenségében foglalnók életünket. Azért, ezt az egy dolgot kérem szent felségedtűl, hogy életemben és halálomban, dücsőíttessék mindenkor a te szent neved. Amen.

JŐJÖN TE ORSZÁGOD.

Mennynek földnek hatalmas királlya, kitűl vagyon eredeti minden hatalmasságnak, birodalomnak, királyságnak: kinek királyi széke az ég, a föld pedig lábának zsámolya, kinek hatalmasságaellen semmi erő nem álhat: emlekezzél meg a te régi fogadásodról, melylyel prófétáid-által arra kötötted magadat, hogy örökké-

való országod lészen mí-közöttünk, és az ördögnek kegyetlen birtokából kiszabadítván, országodnak békeséges csendességében megnyúgodtatsz minket, és mind az egész világot királyi pálczád-alá téríted.

Tekíncs-meg, kegyelmes Atyánk, mennyi sok nemzetségek vannak, kik a te királyi istápodnak fejet nem hajtottak, hanem még-is az ördögnek setét tömlöczében, és rabságban hevernek: és a te országodnak bóldogságát és gyönyörüséges szabadságát nem-is tudgyák kivánni, nem értvén, hogy a néked-való szolgálat igaz szabadság és uralkodás.

Lásd-meg kegyelmes szemeiddel, mennyin vannak a te országodhoz tartozók-közzül, az anyaszentegyház tagjai-közzül, kik, noha bélyegedet és birodalmadnak jelét viselik, de mind-azáltal pártot ütvén ellened, cselekedetekkel a te országod ellen viaskodnak. Minnyájan pedig, valakik a rothadandó testet visellyük, sok ellenségink ostromival háborgattatunk; mert e világ hízelkedik és csalárd igiretivel el akar szakasztani tőlled; testi indúlatink, szüntelen furdalnak, a kárhozott angyalok, kik menny-országból lehányattanak, uralkodni akarnak rajtunk.

Cselekedgyél irgalmassan, Uram, minnyájunkkal, és jőjön-el mihozzánk a te országod, hogy csak te egyedül uralkodgyál mindenekben, csak téged ismérjünk minnyájan Urunknak és fejedelmünknek, csak te-benned hidgyünk, néked engedgyünk és szolgállyunk. Te légy értelmünknek vezére, kivánságunknak határa, szivünknek örökös királlya: úgy hogy, semmi része ne légyen bennünk e világ fejedelmének az Satánnak. Bizony méltó dolog, Ur Isten, hogy csak te uralkodgyál rajtunk, néked engedgyünk, és mindenekben szó-fogadók légyünk; mivelhogy nemcsak a teremtésért tiéid vagyunk természetszerént, de azért-is, hogy drágalátos nagy kincsen, a te tulajdon szent véreden, vettél minket.

Igazgass azért minket mí igaz királyunk mindenekben, bátorítcsad szivünket szolgálatodra, erősítsed gyarlóságinkat ellenségiddelvaló hadakozásra, hogy miképpen az álhatatos szent mártirok, a gyenge szép szüzek, a tekélletes szent confessorok, a te országodnak óltalmáért, sem fáradságokat, sem életeket nem kiméllették: azonképpen mi-bennünk ugy tündököllyék a te országodnak győzhetetlen hatalmassága, hogy minden ördögi incselkedések, minden testi kivánságok, minden világi hiuságok-ellen győzedelmet vegyünk, és ne csak a te mennyei dücsősségedben-való nyugodalmas ural-

kodást, de e földön, a te királyi zászlód-alatvaló fáradságos bajvívást-is szomjuhozzuk, és te-éretted minden nyavalyákban gyönyörködgyünk.

Minek-utánna pedig it e világon elkezded mi-bennünk birodalmodat, és naponként öregbíted bennünk a te országod törvényének engedelmességét: kimulásunk-után jöjön mi-reánk, szarándok szolgaidra, a te örökké-való boldogságodnak országa, mellyet híveidnek készitettél: hogy téged színrül színre látván, bétellyesedgyünk a te házadnak örömével, megelégedgyék a mi nyughatatlan kivánságunk te-veled, örök életnek folyó kút-fejével.

Oh áldott ország! oh mely gyönyörüségesek, Uram, a te hajlékid! Megszakaszkodik ennek kivánsága-miat az én szívem, mely ugy kivánkozik az én Istenem országába, mint a szomju szarvas a szép folyó kút-főhöz. Kicsoda szabadít-meg engem, bóldogtalan embert, e halandó testnek tömlöczétül? Jáj nékem, hogy ennyire nyújtatik az én szám-kivetésemnek szarándoksága. Kivánom, Uram, hogy eloszollyak, és te-veled légyek. Jőj-el, Uram, és ne késsél immár; jöjön mi-reánk a te országod, a te bóldogságod. Amen.

LÉGYEN TE AKARATOD, MIKÉPPEN MENNYBEN, AZON-KÉPPEN FÖLDÖN-IS.

Noha kivánnyuk, Uram, hogy késedelem-nélkül a te dücsőséges országodnak nyugodalmában részesűllyünk; de tudgyuk, hogy ezt csak azoknak igírted, kik mindenekben szent akaratodhoz szabják magokat: annak-okáért alázatossan könyörgünk néked, hogy a te hatalmas malasztoddal, a mi délczeg és ellened-tusakodó akaratunkat lágyícsd-meg, és térítsed engedelmességedre: hogy, miképpen a mennyben lakozó szentek, csak a te akaratodat nézik, mí-is, kiket az ellened-pártolkodó angyalok székiben választottál, csak arra vigyázzunk minden igyekezetünkben, hogy a te akaratodnak bétellyesítesében serénykedgyünk, mellyet parancsolatidban kinyilatkoztottál, és a Szent Lélek Istennek belső izgatásával, megjelentettél híveidnek.

Oh én szerelmes Jesus-om, ki azért jöttél e világra, hogy, nem a te kivánságidat, hanem az Atyának akarattyát cselekednéd: adgy erőt szent malasztoddal, hogy minden dolgaimban és igye-

kezetimben csak a te akaratodnak bétellyesitésén szorgalmatoskodgyam. Nem akarom, Uram, az én tulajdon akaratomat követnem, mert ez igen vak kalaúz vólna; nem halgatom a testnek akarattyát, mert ez mindenkor tusakodik a lélek-ellen; nem követem az ördögnek akarattyát, mert ez a gonoszra hanyatlott; nem adok helyt a világ akarattyának, mert ez csak hiusággal tellyes: hanem csak azt kivánom, hogy én bennem mindenkor a te akaratod légyen, mely csak egyedül igaz mérő sinóra minden jó akaratnak.

És bizonyára, ha a köteles szolgák az ő urok akarattyát oly szorgalmatossággal bétellyesítik, noha sem oly nagy jutalmat nem várnak, sem oly rettenetes bűntetéstül nem félnek mint mi: vallyon s nem méltóbb-e, hogy mindenekben a te szent akaratodhoz szabja magát a te elvetett teremtettállatod, mely az ő keresztségének idején arra köteleztetett, hogy, ellene mondván ellenségidnek, tellyes életében csak néked akar szolgálni?

De mivelhogy ezekre elégtelen a mi gyarlóságunk, ha szent malasztoddal nem vastagítasz minket: adgy erőt Uram, a te méltatlan fiadnak, hogy, miképpen a mennyei szentek, mindenekben szent akaratodat követik nagy gyorsasággal, álhatatossággal, szeretettel és tekélletességgel, ugy mí-is, buzgó szeretettel, késedelem- és magunk vonogatása-nélkül a te szent akaratodban megnyugodgyunk. És miképpen a te szerelmes Fiad mind halálig engedelmes vólt, ugy hogy, mikor az halálnak keserves kinnyaival tusakodnék-is, azt mondá, hogy, nem az ő kivánsága, hanem a te akaratod maradgyon helyén: adgyad, hogy én-is minden nyavalyámban és háboruságimban, minden ostorid- és próbáid-között, ugyan ezent mondgyam, és mindenekben kövessem a te akaratodat, mellyért a mí igaz Mesterünk-is félretévé az ő tulajdon kivánságát.

MI KENYERÜNKET MINDENNAPIAT ADGYAD NÉKÜNK MA.

Oh én szerelmes szent Atyám, mivel azt kivánod, hogy e földön mennyei életet visellyünk, és a te akaratod ugy bétellyesedgyék mi-bennünk, mint a mennyei szentekben: vastagítcsad az én lelkemet, mennyből alászállot kenyérrel, mellyel a te csudálatos vacsorádban hizlalod, és örök életre táplálod a te hiveid lelkét. Táplállya, Uram, az én lelkemet a te szent malasztodnak látogatása, mely az én értelmemet igaz isteni ismérettel megvilágosítcsa, aka-

ratomat buzgó szeretetre indítcsa: hogy én-is tellyes szüvből azt mondhassam, hogy az én eledelem az én mennyei Atyám akaratytyának bétellyesitésében vagyon.

Bocsáss Ur Isten, igaz tanitókat a te hiveid-közzé, kik megszegjék az éhen váróknak szent igéd kenyerét; mert ugyan-is, nem csak kenyérrel él [az] ember, hanem a te szent igéddel, melynek éhségét nagy ostorúl szoktad a háladatlanokra bocsátani. Mivel azért meg nem elégítheti lelkünket az emberi bölcseségnek kevélysége; sőt még a te szent igéd-is izetlennek tetczik sokaknak, a kik inkáb akarnak a tékozló fiúval disznók eledelivel zabállódni és töltözni, inkáb óhajtyák az egyiptombéli büdös hagymákat és keserü gyönyörüségeket, hogy-sem a te szent igéd mannáját: annak okáért ugy adgyad nékünk ezt a kenyeret, hogy ízit érezzük szent igédnek.

De mivelhogy a mi gyarló testünk-is naponként-való táplálást kiván, és tudgyuk hogy haszontalan minden fáradságunk és földdelvaló bajlódásunk, ha a te áldomásod meg nem szaporíttya testi eledelünket: te-hozzád, mint kegyes Atyánkhoz, folyamunk, tőlled reménlyük táplalásunkat. Mert, ha e világi embereknek fiai, az ő attyoktúl várják eledeleket: mentül inkáb illik, hogy mi te-tőlled várjuk táplalásunkat, kiknek a te szent Fiad ugyan megparancsolta, hogy minden szorgalmatoskodásunkat reád vessük; mert ha az égi madarakra és a földnek virágára gondod vagyon, meg nem fogyatkozik atyai kegyességed fiaidhoz.

Nem kérünk, Uram, tőlled sok eledellel terheltetett asztalt, hanem mértékletes táplálást; és te kuldúsid lévén, kenyeret kérünk tőlled. Ezt-is pedig, nem akarád hogy csak magunknak kérjük, hanem közönségessen mindeneknek, hogy bétellyesitcsük szent Fiadnak parancsolattyát, melyben arra kötelez, hogy ellenséginkért-is imádkozzunk; és azzal tegyek tudományt, hogy ha ellenségemet éhen látnám, ételt adnék néki, mivel Istentül néki-is kenyeret kérek.

Hogy pedig benned-való bizodalmunk és hozzád-való fohászkodásunk mindennapi vólna, azt akarád, hogy, miképpen a sidóknak csak egy napra-való mannát kell-vala szedniek, azonképpen mi-is, csak a mái napra-való eledelt kérjük tőlled: és a felettéb-való gondviselésnek nyughatatlanságát megvetvén, atyai gondviselésed-alat, csendesz lélekkel szolgállyunk néked, és minden-nap úgy könyörögjünk, mint-ha töb napot nem engedtél-vólna nékünk szolgálatodra.

Azért, Uram, én-is csak tebenned vetem minden reménségemet, és azon könyörgök szent Felségednek, hogy mind testemben lelkemben szüntelen táplály engem; mert, ha csak egy szempillantásban megvonszod tőllem malasztodnak kenyerét, ottan megszakaszkodik és elmerül a bűnben gyarlóságunk.

ÉS BOCSÁSD MEG NÉKÜNK A MI VÉTKEINKET, MIKÉPPEN MÍ-IS MEGBOCSÁTUNK ELLENÜNK-VÉTETTEKNEK.

Tartozom Uram néked, mint kegyes Atyámnak, fiúi szeretettel és engedelmességgel; mint teremtő Istenemnek, félelemmel és böcsűllettel. Tartozom sok jó-tételeményidért háladással; ellened-való sok büneimért tartozom mélto büntetéssel. Mert, ha szinte valaki oly szentségre jutott-is, hogy az Istent Attyának mondhattya, és ama czégéres vétkektül magát szent malasztoddal mególtalmazza; de ugyan nincs oly élő ember, ki sokszor ne vétkezzék, és mindennap azon ne könyöröghessen, hogy az ő vétkét megbocsássad.

De mivel magamtúl e sok adósságnak semmi részét le nem szállíthatom, sőt, naponként számtalan vétkeimmel terhelem lelkemet: ha igazságod szerént cselekszel velem, ha megkivánod rajtam minden adósságimat, el kell veszni az én szegény lelkemnek.

Azért, én Istenem, nagy alázatossan, irgalmasságodnak székielöt leborúlok: és mivelhogy azt parancsolod, hogy bocsánatot kérjek tőlled, mert kész vagy megkegyelmezni bünös fejemnek: könyörgök néked, mosd-le az én lelkemnek undokságit, bocsásd-meg az én sok számtalan adósságimat; nem az én érdememért, hanem a te szent Fiadnak drágalátos vére húllasáért.

Igaz igíreted tarttya, Uram, hogy, ha megbocsátom az én felebarátomnak kevés adósságát, te-is kegyelmessen megengeded minden adósságimat. Azért, ihon tiszta szüből megengedem, valamiben megsértett engemet felebarátom, vagy szavával, vagy tanácsával, és cselekedetivel: csak te-is bocsásd-meg az én sok gonoszságimat. Oh csudálatos cserélés! Én te-ellened számtalanszor nagyot vétettem, az én felebarátom ritkán, és keveset vétett ellenem; ki csak por és hamu vagyok, még-is bocsánatot igírsz nékem, ha én-is megbocsátok ellenem-vétetteknek. Ebben mutatád-meg, mely igen kivánod, hogy megbocsássunk egy-másnak, mert oly ok-alatt igíred bününk bocsánattyát, ha mí-is megbocsátunk: és minden-napi imád-

ságunkban, oly formán parancsolád, hogy mí, felebarátunk vétkeinek bocsánattyárúl vallást tennénk, hogy, ha szivünből minden haragot ki nem vetünk, magunk-ellen mondgyunk igaz sententciát; mert midőn azon könyörgünk, hogy úgy bocsássa-meg Isten a mi büneinket, miképpen mí-is megbocsátunk ellenünk-vétetteknek, annyi mintha azt mondanók, hogy bár meg ne bocsásson nékünk, ha meg nem bocsátunk felebarátunknak.

Öncs azért, én Istenem, igaz atyafiúi szeretetet szüvembe, hogy, miképpen a mi Urunk Jesus Christus, midőn ártatlan szenvede a kereszt-fának kínnyai-között, legelőször-is ellenséginek kére bocsánatot: azonképpen én-is, minden irígységet és gyülölséget kirekesztvén lelkemből, tégedet mindenek-felett, felebaratomat pedig, mint ennen-magamat, szeressem, és igy minden adósságimnak menedékét nyerjem szent felségedtül.

ÉS NE VIGY MINKET KISÉRTETBE.

Mi haszna, Uram, az elébbi büneimnek bocsánattyának, ha ismét sárban keverődzöm? Látom, és jól ismérem gyarlóságomat. Tudom, hogy míg e világon élek, és e háború tengerben evezek, veszedelem és reménség-között vagyok, bátorságos nem vagyok. Tudom, hogy az ördögnek, a testnek, és e világnak, sok álnok tőri-között járok, kik engem, hol gyönyörüséggel, hol fenyegetéssel, hol háborusággal, hol jó szerencsével, hol dicsíretekkel, hol gyalázatokkal és külső belső háborusággal ingerlenek a bünre. Jút eszembe, hogy Saul királynál job férfiú nem vala az Isten népeközött, mikor királlyá választaték, de végre megvetteték. Említem a szent Dávid esetit, bölcs Salamonnak bálványozásit, az apostolok fejedelmének tagadásit. Tudom, hogy sokan félelemmel, sokan e világnak jó szerencséjével megejtettek. Annak-okáért, e számtalan veszedelmek között, nem vagyok bátorságos, sőt, mint a bárány a farkasok-között, ugy az én lelkem a sok ellenség-között, megkörnyékeztetett sok veszedelmektűl.

Azért, Uram, a te szárnyaid-alá folyamom, óltalmazz én Istenem engem minden veszedelmektűl: világosítcsad elmémet, hogy az incselkedő ellenségek csalárdságit megismérjem; bátorítcsad szüvemet, és roncsd-el az én-reám törőknek mérges nyilait.

Tudom, Istenem, hogy te gonoszra nem kisértesz engem,

hanem, mikor ellenségemet reám bocsátod mint szent Jóbra, akkor próbálsz, és baj-vívásom-után, bóldogságnak koronájára akarsz vinni. Azért, légyen mindenekben a te akaratod; ámbár próbálly, csak erőm-felett ne hadgy kisértetni.

DE SZABADICS GONOSZTÚL.

Ha szent felségednek ugy kedves kellemetes; ha az én gyarlóságomnak isméretire, és alázatosságomra ugy szükséges, hogy kisértetben éllyek, és az én imádságomat-is, mint régen a szent Pálét, abban meg nem halgatod, hogy elvegyed róllam a kisérteteket: ebben-is légyen áldott a te szent akaratod; csak hogy, az én lelkemet megőrizzed, mint a szent Jóbét, hogy téged meg ne bántson. Mencs-meg engem a lelki gonosztúl, a büntűl, és a bünnek sóldgyátul, a kárhozattúl.

E világi gonosz szerencséket-is, mellyek a bünre vinnének, ugy-mint, gyalázatot, kár-vallást, nyomoruságot, és belső gonosz indúlatokat, távosztass-el tőllünk.

AMEN.

Mindezeket, Uram, nagy merészen kérjük szent felségedtül; mivelhogy, nem a mi érdemünknek bizakodása, hanem a te jó-vóltod, és irgalmasságod, adgya ezt a bátorságot nékünk, és a te szent Fiad adta ezeket a szókat szájunkba. Azért, én Istenem, ne nézd a mi méltatlanságunkat, hanem tekincs a te Christusodnak orczájára, a ki minket te-hozzád küldött, hogy ő nevében, és ő-általa, nagy bizodalommal könyörgenének szent felségednek. Amen.

Az Mi-Atyánk végén, szent Máténál, némely görög könyvekben, találllyuk ama rövid és szép isteni dicsíretet, (Mert tiéd az ország, a hatalom, és a dücsősség), mellyet most-is a görögök a Mi-Atyánk végin szoktak mondani. Ezt mí nem kárhoztattyuk, noha közönségessen nem mondgyuk a Mi-Atyánk végin; mert eleitül-fogva egész ezer öt-száz esztendeig soha csak egy deák bibliában sem volt ez a dicsíret a Mi-Ayánk végiben. Ennek-felette, noha szent Jerónymus deákul fordítá a bibliát és mind ő s mind Cyprianus, Tertullianus, sz. Ágoston, és sz. Ambrús többekkel egyetemben, megmagyarázák írásokban a Mi-Atyánkat, de soha errül a dicsíretrül nem emlékeznek, sőt szent Lukácsnak XI. részében, holot a Mi-Atyánkat olvassuk, mind e mái

napig, sem deák, sem görög könyvben nem találtatik ez a dicsíret, még a Luther, Calvinus, Beza és Károlyi fordításában-is. Annak-okáért mí, szent Lukácsot követtyük, mikor ezt elhagyjuk. Végezetre, önnön-maga Beza, magyarázván szent Máténak VI. részét, megvallya, hogy ez az isteni dicsíret, a Mi-Ayánk végében, nem találtatik a deák bibliában, sőt, régi görög bibliám-is vagyon, ugymond, melyben ezt nem olvasom.

Miképpen azért, mind mí s mind a görögök, minden sóltár-után elszoktuk mondani ama rövid dicsíretet, (Dücsősség Atyának és Fiúnak és Szent Lélek Istennek), az Üdvöz-légy Maria-után pedig a görögök emezt szokták mondani, (Mert te szüléd a mi Üdvözitőnket), mí pedíg ama rövid könyörgést mondgyuk, (Aszonyunk szüz Mária, & c.): azonképpen szokták-vala a görögök a Mi-Atyánk-után ezt az isteni dicsíretet mondani. (Mert tiéd az ország, & c.) És mivel ezt aranyszáju szent János, Theofilactus és egyebek, megszokták-vala a község-elöt predikaciójokban magyarázni, mint a Mi-Atyánknak egyik részét: végre a szent Máté evangeliumához ugyan hozzá irák némely görög könyvekben.

A ki azért ezt a Mi-Atyánkhoz akarja adni, nem kárhoztattyuk: csak megértse, hogy méltó és bizonyos okai vannak, mellyekért az anyaszentegyház nem akarja az ő régi szokását a Mi-Atyánk mondásában elváltoztatni, hanem szent Lukácsot követvén, elhadgya ezt a dicsíretet.

A Bóldog Aszony üdvözletit mint kellyen értelmessen mondani.

ÜDVÖZ-LÉGY MARIA.

Üdvöz-légy mennyországnak Királyné Aszonya, Istenünknek választott szent Annya. Üdvöz-légy Maria, azaz, tenger csillaga, bünösöknek óltalmazója, megkeseredteknek vigasztalója, Atya-Istennek jegyese, mennyei királynak szent annya. Üdvöz-légy Maria: mert te-benned kezdeték-el a mi üdvösségünk, mikor méhedben fogadád az Üdvözítőt. Te változtatád-el az Éva nevét: Mert, ha ő-általa kezdeték veszedelmünk, mikor e világra hozá a bűnt és halált, a kigyónak hatalma-alá vetvén az emberi nemzetet: te-általad lön kezdeti váltságunknak, büntűl és haláltúl-való szabadságunknak, midőn méhednek gyümölcsével megrontád a kigyónak fejét. Örvendezz, szeplőtelen szüz Maria, ezen a te üdvözleteden, és könyörgéseddel ébrezd-fel az én lelkemet, hogy nagy ajtatossággal mondhassam néked ezt az angyali üdvözletet.

MALASZTTAL TELLYES.

Oh áldot Istennek szent annya, egyebek ámbár nevezzenek téged Jesse-virágának, menyország kapujának, bölcseség hajlékának: de én az angyallal, malaszttal tellyesnek, Isten hajlékának nevezlek. Üdvöz-légy választott edény, mely az isteni gazdagságnak tárházává lettél, minden kincseivel megajándékoztattál. Nincs te-benned semmi helye a kigyó fulákjának, a bűn mérgének; mert tellyes, mind tested lelked, mind értelmed s akaratod, mind gondolatod s cselekedeted, mennyei bölcsességgel, isteni szeretettel és minden szentséggel. Oh irgalmasságnak annya, és isteni malasztnak tengere, ha a tengerből származnak a folyó-vizek, hogy viszszá folyhassanak: áradgyon-ki az én lelkemre-is, a te könyörgésed-által, az Isten malasztya, mely az én lelkemnek ürességét bétöltvén azt mivellye, hogy az én cselekedetim tellyesek légyenek szent Fiad-előtt.

UR VAGYON TE-VELED.

Noha a te szent Fiad Emmanuel, velünk lakozó Isten; de te-veled sokkal külömben vagyon, hogy-sem egyéb emberekkel. Te-veled vagyon az Ur; mert természeti-szerént mindenüt jelen vagyon. Te-veled vagyon malasztya-által, de sokkal böcsülletesben, hogy-sem a töb szentekkel: mert csak tégedet választott, hogy az Isten Annyának böcsülletes méltoságára emeltetnél, és méhedben kilencz hólnapig lakozván, értelmedet, akaratodat, és minden cselekedetidet igazgatná. Oh áldott szép Szüz, kérjed a te-veled lakozó Urat, hogy az ő szent kegyelme-által én-velem lakozzék, és az én akaratomat oly erős szeretettel birja, hogy soha tőllem el ne távozzék.

TE VAGY ÁLDOTT ASZONYI ÁLLATOKNAK-KÖZÖTTE.

Méltán neveztetel áldotnak aszonyi állatok-között: mert csak te egyedül menekedtél-meg a magtalanságnak átkától szüzességednek éppen megmaradásával: szabados vóltál a fájdalommal-való szülésnek átkától. És noha a töb aszonyi állatok, férfiak birtoka-

alat-vannak: de az Isten Fia, tizen-két esztendős-korában-is, engedelmessen te-tőlled halgatott, és birodalmod-alat vólt. Áldot vagy nemes Aszonyunk szüz Maria, mert te-általad születék nékünk a mennyei áldomásoknak kút-feje, a te méhednek gyümölcse. Szabadícs-meg engemet imádságid-által, minden átoktúl, hogy a te Fiadnak kedvessen szolgálhassak, mind örökkön örökké. Amen.

ÉS ÁLDOT A TE MÉHEDNEK GYÜMÖLCSE, JESUS CHRISTUS.

Mivelhogy a te méhednek gyümölcse, eleven kút-feje minden áldomásnak, az ő kifolyó tellyességében részesűllyünk te-általad, oh bóldogságos Szüz: és a régi gyümölcs-ételből származott nyavalyánkat roncsa-el a te méhednek gyümölcse, az élet fájának üdvösséges gyümölcse, a mi Urunk Jesus Christus. Amen.

ASZONYUNK SZÜZ MARIA, ISTENNEK SZENT ANNYA, IMÁDGY MI ÉRETTÜNK BÜNÖSÖKÉRT, MOST, ÉS HALÁLUNKNAK ÓRÁJÁN.

Hogy a te Fiadnak érdeme-által, mí-is az ő-tőlle nyert bóldogságban részesüllyünk, és miképpen te-veled, és te-benned vólt az Ur, mí-bennünk-is lakozzék szentelő malasztyával életünkben, kimúlásunk-után pedig, az örök bóldogságban részessé tégyen. Amen.

CREDO VAGY APOSTOLI VALLÁS.

Hiszek Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek teremtőjében. És Jesus Christusban, ő egy Fiában, mi Urunkban. Ki fogantaték Szent Lélektül, születék szüz Mariától. Kinzaték Poncius Pilatusnak-alatta; megfeszítteték, meghala, és eltemetteték. Szálla poklokra; harmad napon halottaiból feltámada. Méne mennyekbe, űl az Atya-mindenható Istennek jobjára. Onnan lészen eljövendő itélni eleveneket és hóltakat.

Hiszek Szent Lélekben; közönséges anyaszentegyházat. szenteknek eggyességét, bűnöknek bocsánattyát, testnek feltámadását, és az örök életet. Amen.

A NICAEA-BÉLI GYÖLEKEZET VALLÁSA.

Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek, minden látható és láthatatlan állatoknak teremtőjében.

És az egy Ur Jesus Christusban, Istennek eggyetlen-egy Fiában. Ki az Atyatul született minden üdőknek-előtte. Istentül Istent, világosságtul világosságot, igaz Istentül-való igaz Istent. A ki születtetett, nem teremtetett; az Atyával egyenlő természetű, ki-által mindenek alkottattak. Ki mi-érettünk emberekért, és a mi üdvösségünkért, mennyekből alászálla: és megtestesüle a Szent Lélek-által szüz Mariától. És emberré lőn. Meg-is feszítteték mi-érettünk, Poncius Pilátusnak-alatta. Kínt szenvede, és eltemetteték; és feltámada harmad napon az irások-szerént. És felméne mennyekbe, ül az Atya Istennek jobján. És ismét eljövendő dücsősségben, hogy megitéllye az eleveneket és hóltakat; a kinek országának vége nem lészen.

Hiszek az elevenítő Szent Lélek Urban; ki az Atyától és Fiútul származik. Ki az Atyával, és Fiúval egyenlőül imádtatik, és dücsőittetik; ki a profeták-által szóllott. És egy, szent, közönséges, és apostoli gyölekezetet. Vallom az egy keresztséget, bünöknek bocsánattyára. És várom a halottak feltámadását, és a jövendő bóldogságnak életét. Amen.

SZENT ATHANASIUS VALLÁSA.

Valaki üdvözűlni akar, mindenek-elöt szükség, hogy a közönséges hitet tarcsa.

Mellyet valaki éppen és felbontatlanúl nem tart, kétségnélkül örökké elvész.

Ez pedig a közönséges hit, hogy tisztellyünk egy Istent a Szent Háromságban; és Szent Háromságot az egyességben.

Sem a személyeket egybe nem elegyítvén, sem a természetet el nem választván.

Mert más az Atyának személye, más a Fiúé, más a Szent Léleké.

De az Atyának, és Fiúnak, és Szent Léleknek egy Istensége, egyenlő dücsőssége, egyenlőképpen örökké-való felsége.

Minémű az Atya, ollyan a Fiú; ollyan a Sz. Lélek.

Nem teremtetett az Atya, nem teremtetett a Fiú, nem teremtetett a Szent Lélek.

Mérhetetlen az Atya, mérhetetlen a Fiú, mérhetetlen a Szent Lélek.

Örökké-való az Atya, örökké-való a Fiú, örökké-való a Szent Lélek.

És mindazáltal nem három örökké-valók, hanem egy örökké-való.

Miképpen nem három a nem-teremtetett, sem három a mérhetetlen, hanem egy a nem-teremtetett, és egy a mérhetetlen.

Hasonló-képpen, mindenható az Atya, mindenható a Fiú, mindenható a Szent Lélek.

És mindazáltal, nem hárman mindenhatók, hanem egy a mindenható.

Azonképpen, Isten az Atya, Isten a Fiú, Isten a Szent Lélek.

És mindazáltal nem hárman Istenek, hanem egy az Isten.

Azonképpen, Ur az Atya, Ur a Fiú, Ur a Szent Lélek.

És mindazáltal nem hárman Urak, hanem egy az Ur.

Mert miképpen a keresztyéni igazságtul kénszerítte-tünk, külön mindenik személyt Istennek és Urnak vallani:

ugy tiltatunk a közönséges isteni tudománytul, hogy három Isteneket, vagy három Urakat mondgyunk.

Az Atya senkitül nem alkottatott; sem teremtetett, sem születtetett.

A Fiú, csak az Atyától vagyon: nem alkottatott, sem teremtetett, hanem születtetett.

A Szent Lélek, az Atyától és Fiútul; nem alkottatott, sem teremtetett, sem születtetett, hanem származott.

Egy azért az Atya, és nem hárman vannak az Atyák; egy a Fiú, nem hárman vannak a Fiúk; egy a Szent Lélek, nem hárman vannak a Szent Lelkek.

És ebben a Szent Háromságban, semmi nincs eléb vagy utób, semmi nagyob vagy kisseb nincsen: hanem éppen a három személyek, egyenlő-képpen örökké-valók, és egy-máshoz eggyarányúk.

Ugy-hogy, a mint eléb mondók, mindenekben, az egység a háromságban; és a háromság az egységben tisztelendő légyen.

A ki azért üdvözűlni akar: illyen értelemben légyen a Szent Háromságrúl.

De szükség az örök üdvösségre, hogy a mí Urunk Jesus Christusnak testesülését-is tekélletesen hidgye.

Ez azért az igaz hit, hogy hidgyük és vallyuk: hogy a mí Urunk Jesus Christus, Istennek fia, Isten és ember.

Isten, üdőknek-előtte az Atyának állattyából születtetett: ember, üdő-szerént annyának állattyából született.

Tekélletes Isten, tekélletes ember; okos lélekből, és emberi testből állapodván.

Egyenlő az Atyához, istensége-szerént: kisseb az Atyánál, embersége-szerént.

Ki noha Isten és ember: mind-azáltal, nem kettő, hanem csak egy a Christus.

Egy pedig, nem az istenségnek testté változásával: hanem az emberi természetnek Istenhez-való felvételével.

Egy ugyan, nem a természeteknek egybe-elegyítése-által: hanem a személynek eggyessége-által.

Mert, miképpen az okos lélek és a test, egy ember: ugy az Isten és ember, egy Christus.

Ki üdvösségünkért szenvedett, poklokra szállott, harmad napra halottaiból feltámadott.

Felment mennyekbe, ül az Atya-mindenható Istennek jobjára: onnan lészen eljövendő itélni eleveneket és hóltakat.

Kinek eljövetelére, minden embereknek fel kell kelni testekkel eggyüt: és számot kell adni tulajdon cselekedetekrűl.

És a kik jót cselekedtek, örök életre mennek, a kik pedig gonoszt, örök tűzre.

Ez a közönséges hit, mellyet valaki híven és álhatatossan nem hiend, üdvösségre nem juthat.

A TÖREDELMESSÉGNEK MINDENNAPI GYAKORLÁSÁRUL.

A ki tiszta szüvel Istenhez akar térni, és megismérvén az ő teremtő, és megváltó Istenéhez kötelességét, a tékozló fiúnak példáját követvén, mennyei Attyának bóldogságát kivánnya: azt jól meg-ércse, hogy az Istennel-való megbékéllésének bizonyos ajtaja az igaz hitből származott töredelmes szüv: mellyet szent Dávid kedves áldozatnak nevez.

Ehez pedig a töredelmességhez két dolog szükséges.

Első, hogy igaz és tekélletes hittel meggondolván, mely kegyes és irgalmas Urunkat bántottuk-meg bűneinkkel, mely nagy jóktúl fosztattunk-meg, és mely szörnyü veszedelembe estünk, midőn bűnünk-miat, Isten kedvéből ki-estünk, ördög rabságára jutottunk, örök kárhozatot érdemlettünk: tiszta szüvből bánnyuk, hogy Isten-ellen vétettünk. Mert, ha szivünk-szerént bánkodunk, mikor jó barátunkat, jószágunkat, tisztességünket, életünket elvesztyük: mivel ezeknél mind többet vesztünk, mikor halálos bünbe esünk, méltó hogy meghaladgya a bünért-való bánat az egyéb bánatokat.

Második szükséges dolog az, hogy életünk jobbítására, tekélletes szándékkal igyekezzünk és bününk bocsánattyát igazán reménlvén, Istenünket kérjük, hogy elfeletkezzék büneinkrül és vastagítcson mind végig az istenes életben, szent Fiának érdeméért.

Mely szükséges és hasznos pedig, hogy minden-nap, sőt minden orában, de kivált-képpen reggel és estve, a töredelmességnek tulajdon cselekedetiben

foglallyuk magunkat, és felébredgyünk büneinknek szeretetből származott bánattyára, kitetczik a következendő okokból:

I. Mert egy szem-pillantásban sem vagyunk bátorságosok életünkrűl. Azt-is tudgyuk, hogy, a ki csak egy halálos bünben találtatik-is halála oráján, minden ok-vetetlen elkárhozik, ha igaz töredelmes lélekkel Istenéhez nem tér és oly szándéka nincsen, hogy, mikor annak szabott ideje lészen, meggyónnya bünét. Hogy azért a mi lelkünk üdvösségét szerencsére ne vessük, nincs semmi szükségesb, mint hogy minden orában ezt a töredelmes léleknek indúlattyát magunkban felébresszük.

II. Mert, mikor ember halálos bünben vagyon, akár-mint forgódgyék egyéb ajtatos cselekedetekben, de a töredelmesség-nélkül, ugyan nem jút büneinek bocsánattyára és életének tekélletes jobbítására. A hol pedig az igaz töredelmes szüv vagyon, ot halálos bün nem lehet. És, ha szüntelen ebben az töredelmességnek indúlattyában foglallya magát ember, majd ugyan lehetetlen hogy életét meg ne jobbítcsa.

III. Az isteni félelem kezdeti a bölcseségnek. Ez pedig a félelem először-is arra indít, hogy megbékéllyünk Istennel, gonosságinkért-való töredelmességáltal. Azért mélto, hogy első, és legnagyob gondunk az légyen, hogy büneinket, igaz töredelmességgel megszánnyuk Istenünk-előt.

IV. Életünk jobbítására, gonosz erkölcsünk és megrögzöt szokásink kigyomlálására, testünknek mélto penitencia tartással-való sanyargatására, háborúságoknak békeséggel-való szenvedésére, az isteni szeretetben és minden tekélletes jószágokban-való öregbülésre, és a jóban végig megmaradásra, nincs erősseb, hasznosb, alkolmatosb és szükségesb eszköz, mint az igaz töredelmes szüvnek buzgó és gyakor indúlati. És a ki ebben magát nem gyakorolya, noha sok egyéb ajtatos cselekedetekben szorgalmatoskodik, és ugy tetczik, mint-ha igen elő-is ment a tekélletes életnek jó rendiben: de végre szörnyü-képpen megesik, mint gyakorta szemünkkel jól láttyuk. Mely eset fő-képpen abból származik, hogy lassan-lassan az isteni félelemrül elfeletkezvén ember, nem gyakorlotta a töredelmes léleknek buzgó cselekedetit.

V. Arra int a Szent Lélek, hogy a megbocsátot bünökrül se légyünk félelem-nélkül. (Eccli 5. v. 5.) És jóllehet az gyonásnak szentsége-által megbocsáttatik embernek büne, ha fogyatkozás nincs a gyonáshoz illendő szükséges dolgokban: de történhetik gyakran, és adná Isten ne történnék, hogy sok fogyatkozások esnek a gyonásban, kik-miat nincs oly haszna, a mint kivántatnék. Annak okáért, szükséges az igaz szeretetből származott töredelmesség, mely helyére viszi tudatlanságunkból esett fogyatkozásokat.

Azért, egy illyen, vagy e'hez hasonló imádsággal gyakorolhattyuk az igaz szeretetből származot töredelmességet:

Én Uram, és üdvözítő Jesus Christusom: én teremtő, és megváltó Istenem: tellyes szüvből szégyenlem, és bánom, hogy a te számlálhatatlan jóvóltodért, és irgalmasságidért, nem csak mélto háladással nem szolgáltam szent felségednek: de sőt, számtalan gonosságimmal ellened vétkeztem.

Nem vagyok mélto, Uram, hogy fiaid-közzé számlálj engemet. Mert, ha minden gyalázatot érdemlene a ki Urát elárulná; vagy az önnön fiát, egy kevés haszonért, kegyetlen ellenséginek örök rabságra eladná; mit érdemlek én, Uram, a ki tégedet, minden jóknak kút-fejét, ennyi jó-tételeményid-után, elárultalak, és az én tulajdon lelkemet, mellyet szent véreddel megváltottál, ördög rabságára vetettem, e világi gyönyörüségnek árnyékaért?

Én szerelmes Megváltóm, én üdvösségemnek reménsége: bánom hogy téged megbántottalak. De íme szent felségedhez térek, te-elötted eltekéllem magamban, hogy a te szent malasztoddal, ez-után eltávoztatom, valamit te megtíltottál. Nem csak a bünöktűl, de a botránkozásra vívő veszedelmektül-is, mególtalmazom magamat, és eddig-való gonosságimról igazán meggyónom, rendeléseddszerént.

Bízván azért, a te véghetetlen irgalmasságodban, és atyai jóvóltodban, könyörgök alázatos szüvel néked, hogy a te drágalátos szent véred hullásaért, és keserves kín-szenvedésidért, bocsásdmeg büneimet. Adgyad szent malasztodat, hogy életemet megjobbítsam, és a te szerelmedben végig maradgyak. Kiért a te szent neved dicsírtessék most és mind örökké. Amen.

E'hez hasonló szép imádságot találsz, ez-után, a gyonáshoz készülő embernek első könyörgésében.

A SZENT KERESZT JELÉRÜL.

Három dolgot kell a szent kereszt jelérül megmagyarázni: I. Mint kellyen ezt magunkra vetnünk, és mit jegyezzen. II. Mikor kezdették a keresztyének a keresztjegyével magokat jegyezni. III. Minémü haszna légyen a szent kereszt jelének.

Először azért: A szent kereszt jegyét két-képpen szoktuk magunkra vetni. Először: job-kezünk hüvelykét és a mellette-való mutató újunk végét öszvefogván, homlokunkra, szájunkra, mellyünkre vettyük, Atyának, Fiúnak, Szent Lélek Istennek nevében. Másodszor: Mind az öt újunkat, vagy csak az első három újunkat ki-nyújtván, elsőbben homlokunkat illettyük, azután mellyünket, harmadszor bal vállunkat, negyedszer job vállunkat, mondván: Atyának, Fiúnak, és Szent Lélek Istennek nevében, Amen. Noha a görögök, sőt, a mint Innocentius irja, lib. 2. De Missa, cap. 45, ő idejében némellyek a deákok-közzül is, eléb a job vállokra tették kezeket, hogysem a balra.

[1] Quæst. 118. ad Orthodoxos.

Azért vettyük pedig job kézzel a keresztet, ugy-mond Justinus martyr[1], mert böcsülletesb a job kéz a balnál és mélto, hogy az isteni szolgálatban azt foglallyuk, a mi job, és becsülletesb bennünk.

Ez pedig a jel, ugy-mond sz. Cyrillus[1], minden lelki javainknak emlékezetét magában foglallya, és a keresztyén vallásnak egy rövid-sommája; mert ebben, vallást tészünk a Szent Háromságrúl, mikor az Atyát, Fiút, Szent-Lelket említtyük; mikor pedig azt mondgyuk „nevében" és nem „nevekben", jelentyük, hogy egy méltósága, ereje, istensége vagyon e három személynek. Ennek-felette, a mi Üdvözítőnk keresztinek és kínszenvedésének jelével vallást tészünk a Christus halálárul.

[1] Lib. 6. contra Julian.

Mikor két újunkat öszvetészük és ugy vettyük magunkra a szent keresztet; jelentetik Üdvözítőnknek emberi és isteni természeti: a monophysiták ellen, kik, ugy-mond Nicéforus[2], csak egy természetet hittek Christusban, és annakokáért, csak egy újokkal vetnek vala keresztet, mint az örmények-is. Mikor három újjal vettyük a keresztet, jelentjük az egy természetü Szent Háromság Istent. Mikor pedig mind az öt újunkat kinyújtyuk: Üdvözítőnknek öt drágalátos szent sebeirűl emlékezünk.

[2] Lib. 18. c. 53.

Hogy pedig a három Isteni személynek tulajdonságirúl-is vallást tennénk, homlokunkat illetvén, nevezzük az Atya Istent, azt jelentvén, hogy, miképpen a mi fejünk fellyeb-való minden egyéb tagoknál és attúl származik élet a töb tagokra: ugy, az Atya Isten-is kezdeti mindeneknek. Mellyünket illetvén, említtyük a Fiú Istent, jelentvén, hogy ő nemcsak öröktül-fogva született Attyátul, de üdő-szerént-is a Szüz méhében fogantatott, emberi természeti-szerént, és végre a föld gyomrába eltemettetett. Mikor a bal és job vállunkat illetvén a Szent Lélek Istent említtyük, jelentyük, hogy a Szent Lélek, az Atya és Fiú Istennek közönséges egyenlő természetü szerelme. Avagy jelentyük, hogy a mi Üdvözítőnk megtestesülése-által, a Szent Lélek Isten minket, kik bal kéz-felől haragnak fiai valánk, job kéz-felé vitt, Isten országának örökösivé tett.

Azon-képpen, mikor homlokunkra vettyük a keresztet: az Atyát említtyük, ki kezdeti és kút-feje mindeneknek. Mikor szájunkra vettyük, a Fiút nevezzük, ki az Atyának Igéje lévén, az Atyának szájából származott. Mikor mellyünkre (holot a szerelemnek hajléka, a szívünk, vagyon) a Szent Lelket említtyük: jelentvén, hogy a Szent Lélek, szerelem. Nem ok-nélkül vettyük pedig, ugy-mond sz. Ágoston[3], a Christus jelét homlokunkra, holot a szemeremnek helye vagyon; mert ezzel intetünk, hogy ne szégyenlyük a Christus gyalázattyát. Szájunkat és szivünket-is ezen jellel megpecsétellyük, hogy se szivünkből, se szájunkból, Isten-ellen, és felebarátunk-ellen, semmi se származzék.

[3] In Psalm. 30.

[4] Homil. 55. in Matth.

Mikor azért, ugy-mond aranyszáju szent János[4], a szent kereszt jegyét magadra veted, mindgyárt eszedbe jusson a Christus keresztinek keserves kínnya és szenvedésének oka: ennek emlekezetivel, magadban a haragnak, és egyéb indúlatoknak mérgét mególcsad. Mert ugyan-is példát adott nékünk Urunk szenvedésével, hogy kövessük őtet.

[5] De corona milit. c. 4. n. 40. *Pamel.* in epist. Cyprian. 56. n. 31. Epist. 63. n. 39.

Másodszor; Az apostolok idejétül-fogva, mindenkor szokott dolog vólt a hívek-közöt, hogy a szent kereszt-jegyét magokra vetnék. Mind kimentünkben, és mind béjövetelünkben, ugy-mond Tertullianus[5], mikor felöltözünk, mosdunk, gyertyát gyújtunk, asztalhoz ülünk, és minden egyéb cselekedetünkben, a kereszt jegyét homlokunkra vettyük. Ezt pedig, ugy-mond Tertullianus és Basilius-is[6], a szokást az apostolok tradiciojából tanúlták a hívek.

[6] De Spiritu Sancto c. 27. apud. Gratianum, Dist. 11. cap. Ecclesiasticar.

Constantínus csaszárrul irja Eusébius[1], hogy azzal mutattya vala keresztyéni vallását, hogy homlokára gyakran sz. keresztet vét-vala; feje-felibe keresztet helyheztet-vala, zászló-helyett-is, ugy-mond Eusébius[2], arany-és drága kövekből csinált keresztet hordoz-vala hadában; vitézinek fegyverére kereszteket írata, ugy-mond Sozómenus[3], Constantinápolyban pedig, három helyen kereszteket emele, mellyeknél sok csudák lettek, ugy-mond Nicéforus[4]. A pénzre keresztet verete, ugy-mond Sozómenus[5].

Megparancsolák azt is a keresztyén csaszárok, hogy senki templomot ne éppítene, melyben a püspök keresztet (adorandam et honorandam Crucem) nem helyheztetne[6], kit az anyaszentegyház-is[7] törvényben írata. Ennekfelette, azt-is rendelék a keresztyén csaszárok[8] „Nemini licere", hogy senki földre vagy pádimontomra ne írná a keresztet; mert méltatlan, hogy lábbal tapodnák a mi Üdvözítőnk jelét, mellyet a királyok-is koronájok ékességére fejeken hordoznak. És ezzel, ugy-mond szent Ágoston[9], megmutattya a mi Urunk, mely nagy dücsősséget ád híveinek a más világon, ki ennyire felmagasztalta az ő gyalázatos kínnyának eszközit e világon.

Nicéforus szent János apostolrúl irja, hogy, mikor az elkészített koporsóba akarna menni, a szent kereszt jegyét magára veté. Szent Marcialis pedig, ki Urunkat e földön látta, arra ínti a híveket[10], hogy szüntelen a Christus kereszti jelével, mint erős pánczéllyal, mellyöket erőssítsék. Sőt, ugy-mond szent Ágoston[11], oly szokott dolog vala régenten a szent kereszt jegye, hogy, sem a keresztség, sem a bérmálás, sem az Ur vacsorája, szent kereszt jegye-nélkül, nem szolgáltathatik-vala.

Szent Jerónymus[12]: Minden munkád-elöt, ugy-mond, homlokodra vesd a szent kereszt jegyét. És, in Epitaphio Paulæ, Paula in filiarum dormitione os stomachumque signans, matris dolorem Crucis nitebatur impressione lenire. Ismét: Obmutuerat jam, & vix aure appositâ, quod dicebat, audire poteramus: digitumque ad os tenens, Crucis signum pingebat in labiis. (Paula leánya halálakor száját és hasát jelezve az anya fájdalmát a keresztvetéssel igyekezett enyhíteni. Már-már elnémula, és a mit mondott, oda tett füllel is alig valánk képesek hallani, mig ujját száján tartva, a kereszt jelét veté ajkaira.)

Cyrillus[13]: Nem csak homlokodra vesd, ugy-mond, a keresztet, mind jártodban, nyugtodban, de a kenyérre-is, mellyet meg akarsz enni, a borra, stb. Aranyszáju szent János igy ír a dologrúl[14]: Nem csak homlokunkra, de ablakunkra, és kő-falainkra, ezt a jelt véssük, mely szabadúlásunknak, és Üdvözítőnk alázatos kegyességének jegye. Sőt, oly szokott dolog vala a régi keresztyének között a kereszt jegye, hogy szokásból, csak eszekbe sem vévén, minden dolgok-között, szüntelen keresztet vetnének magokra, mint ugyan ezen aranyszáju szent János irja[15]. És ebből mutattya-meg, mely nagy ereje légyen a szokásnak. A régi historiákból tudgyuk, hogy a hívek nem szoktak-vala semmiféle eledelt megenni, melyre a szent kereszt jegyét nem vetnék, mint feljegyzi Theodoretus[16].

Nem csak a végre szokták pedig ezt a jelt homlokokra vetni a keresztyének, hogy vallást tégyenek a Szent Háromságrul, de hogy, a szent Pál intéseszerént, mindeneket az Ur nevében cselekedgyenek[17]. Mert, mikor dologhoz kezdvén, keresztet vetnek magukra, annyit tészen, mint-ha azt mondanák:

[1] Lib. 3. de vita Gonstant.
[2] De vita Constant. l. 1. c. 23, 24, 25.
Sozom. l. 1. c. 4.
[3] L. 1. c. 8.
[4] L. 8. c. 32.
[5] L. 1. c. 8. Tripart. l. 1. c. 9. N. ceph. l. 7. c. 46.
[6] *Justin.* Authent.collat. 1. Tip. 5. de Monarch. c. 1.
[7] De Consecrat. Dist. 1. c. Nemo.
[8] L. 1. Tit. 8. Codicis.
[9] Tractat. 36. in Joan.
[10] Epistol. ad Burdigalens. cap. 7 et 8.
[11] Tract. 118. in Joan. Serm. 19. de Sanctis. Et in Psalm. 141.
[12] Epist. 22.
[13] Catech. 13.
[14] Homil. 55. in Matth. *Ruffinus.* c. 2. Hist. c. 29.
[15] Homil. 27. et 36. ad populum. Antiochenum.
[16] Lib. 3. hist. c. 16. *Nazianz.* Orat. 1. contra Julianum. *Gregor.* lib. 1. Dialog. cap. 4. et 11. *Turon.* lib. 1. Miracul. cap. 80.
[17] Coloss. 3, 17. I. Corinth. 10, 31.

Uram, minden munkám, és gondolatom, szent neved dücsősségére igazgattassék. Adgyad, Szent Háromság egy Isten, a Christus kereszti-által, hogy minden cselekedetemnek jó vége légyen. És ugyan ezen okért szoktak a keresztyén városok és faluk határin kereszteket helyheztetni, ugy-mint Urunk győzedelmének jelét, mint régen megjövendőlte-vala Isaias[1].

[1] Cap. 19. v. 19.

Harmadszor, és *utólszor:* A szent kereszt jegyének három hasznát találom a régiek irásában.

Első haszna, hogy az ördögöt elkergeti és megijeszti. Ha, ugy-mond aranyszáju szent János[2], rettegünk, mikor láttyuk a halálra itélt embernek kínnya helyét: vallyon s mely nagy kínt itéllyük hogy szenved az ördög, mikor ezt a fegyvert láttya, mellyel halálos sebbel megsebhetett? Ugyan ezent irja Cyrillus[3], Origenes pedig[4], bátran hordozzuk, ugy-mond, homlokunkon ezt a zászlót: mellyet mikor lát az ördög, megrémül, a mint számtalan példákból megbizonyithattyuk.

[2] Homil. 55. in Matth.

[3] Catech. 13.

[4] Hom. 8. ex diversis in Evang.

Lactantius irja[5], hogy, valamikor a bálványok-elöt, a keresztyének magokra keresztet vetettek, az ördög semmit nem mér-vala a bálvány-által szóllani.

[5] L. 4. c. 27.

Megtapasztalá ezt Julianus csaszár magában. Mert, mikor egy ördöngős ember eleibe hítta volna az ördögöt, megrémülvén Julianus, keresztet vete magára, és az ördög mindgyárt elenyészék[6]. Noha pedig, az ördöngős elhiteté Julianussal, hogy az ördög nem féltében enyészék-el, hanem az undok jelnek gyülölségéből; de hazuda, mert, mi szükség vala gyülölni, ugy-mond Lactantius[7], azt, a mi semmi ártalmára nem vala? Nemde nem inkáb illik-vala-é méltóságához, hogy elvesztené a mit gyülöl-vala, hogy-sem elfutna előtte? De a kin ez a bélyeg vagyon, ugy-mond, mint egy győzhetetlen várnak, nem árthat az ördög. És, a mint Chrysostomus mondgya[8], ha utállya a Christus nevét és jelét az ördög, miért hogy el nem fút, mikor valamely lator nevét emliti előtte?

[6] *Theodor.* lib. 3. hist. cap. 3. *Nazianz.* Orat. 1. in Julian. n. 19. *Sozom.* lib. 5. c. 2.

[7] L. 4. c. 27.

[8] Homil. 4. de laudib. Pauli, tom. 3.

Epifanius, régi böcsülletes Doctor, irja[9], hogy Constantinus csaszár idejében, egy Jósef-nevü sidó vala, kit Epifanius sokszor intett a keresztyén hitre, de semmit nem foga rajta. Ez, mikor eszébe vette-vólna, hogy egy fajtalan ifiú-legénynek minden ördöngős babonaságit egy keresztyén aszony csak a kereszt jegyével erőtlenné tészi-vala, ő-is, noha még sidó vallásban vala, meg akará próbálni, mennyi ereje vólna a keresztnek, és titkon, egy ördögtül szállott embert bé-vín házába, a szent kereszt jegyét reá veté a Jesus nevében, és mindgyárt, nagy búsúlva kiméne az ördög az emberből. Kit látván a sidó, keresztyénné lőn.

[9] Hær. 30. quæ est Ebionitar.

Ierónymus irja szent Hilarionrúl[10], hogy a sz. kereszt jegyét magára vetvén, az ördögöt gyakran elkergette. Ezent irja Sulpicius szent Mártonrúl.[11] Cassianus pedig[12] szent Antalrúl irja, hogy, noha az ördög gyakran igyekeznék néki ártani, de a szent kereszt jegyével mellyét és homlokát felfegyverkezteti-vala szent Antal, és igy az ördög semmit nem árthat-vala néki. Szent Gergely irja sz. Benedekrűl[13], hogy az ördögöt, mely őtet madár-képében kisérti-vala, kereszt jegyével üzé-el. Mászor pedig, mikor ugy tetczenék az ő attyafiainak, mint-ha a konyha égne, a kereszt jegyével szemeket megjegyezteté, és mindgyárt elenyészék az ördögi csalárdság.

[10] In Vita S. Hiarionis.

[11] In Vita S. Martini.

[12] Collat. 8. c. 18.

[13] L. 2. Dialog. cap. 2 et 10.

Az ördögtül szállott emberből, ugy-mond szent Gergely[14], Cassius püspök szent kereszt jegyével üzé-ki az ördögöt.

[14] 3. Dialog. c. 6.

Sőt, még a hitetleneket-is gyakran megőrizte ez a jel. Mert egy éjjel, ugy-mond szent Gergely[1], egy Judás-nevü sidó, mikor uttyában elestveledett-vólna, egy templomba téré; félvén pedig ördögi csalárdságtul, keresztet vete magára. Éjjel az ördögök serege az egyházba jöve, és mikor a sidót megláttákvólna, semmit nem árthatának néki, azt kiáltván, hogy, „Noha üres az edény, de meg vagyon jegyezve". Mert, ugy-mond szent Ágoston[2], a Christus böcsűlletiért, még az ő ellenségének-is hasznos az ő jele; noha az Istennek csuda itéleti-szerént, néha ez az jel nem kergeti-el az ördögöt, és kivált-képpen, mikor ezt az üdvösséges jelt bűbájos babonaságokra térítik az emberek. Nem csuda azért, ha Constantinus a kereszt jegye-által győzé-meg az ő testi ellenségit, holot ez-által még az ördögöt-is meggyőzhettyük.

[1] 3. Dialog. c. 7.

[2] L. 83. q. 79.

Második hasznát a szent kereszt jelének azt olvasom, hogy ez-által sok testi betegségek és nyavalyák meggyógyíttattak, mérges, és fene oktalan-állatok, vagy megölettek, vagy megszelídültek.

Szent Ágoston irja[3], hogy ő idejében, egy fő nemes aszonynak emlejét elfogta-vala tellyességgel az orbáncz; és mikor semmi orvossággal eleit nem vehetné, éjjel az Isten megjelenté néki, hogy Húsvét napján, a mely ujonnan megkeresztelt személyt elöl-találna, azzal a kereszt jegyét mellyére vettetné. Engede az aszony a látásnak: és mihelyt a kereszt jegyével megjegyezteté emlejét, azon órában meggyógyúla.

[3] Lib. 22. de Civit. c. 8.

Szent Gregorius Nissenus irja[4], hogy Macrina-aszony torkát iszonyu nagy kelevény tellyességgel elfogta-vala; és noha sok szóval kérnék őtet, hogy orvosok gondviselésére bizná magát, de semmi-képpen nem akará, hogy az ő testét valamely férfiu megilletné, hanem az annyát kéré, hogy a kereszt jegyét vetné kelevényére: és mihelyt ezt reá-veté, ottan meggyógyúla.

[4] Apud Surium t. 4.

Theodoretus irja[5], hogy az ő annya szemét egy Isten-félő ember a kereszt jegyével meggyógyítá. Fortunatus püspökről irja szent Gergely[6], hogy egy ember szeme-fényét, a kereszt jegyét reá-vetvén, megadá. Eugenius püspökről hasonlót ir Victor Uticensis[7].

[5] In Hist. Religiosa c. 9.

[6] 1. Dialog. cap. 10. Lib. 9. ep. 71.

[7] L. 2. de persecut. Vandal.

Szent Sabinusról irja szent Gergely[8], hogy a mérget, megjegyezvén a kereszttel, ártalom-nélkül megivá.

[8] 3. Dialog. cap. 5.

Szent Benedek, keresztet vetvén a pohárra, melyben méreg vala, mindgyárt elromlék a pohár, ugy-mond szent Gergely[9].

[9] 2. Dialog. cap. 3.

Persiában, mikor iszonyú mirígy-halál vólna, ugy-mond Nicéforus[10], a keresztyének tanácsából ki-ki mind keresztet ira tentával homlokára: és igy szünék-meg a dög-halál. Amantius, ugy-mond szent Gergely[11], iszonyú kígyót öle-meg a kereszt jegyével. Sozómenus[12] Donatus püspökrül irja, hogy egy sárkányt, mely sok marhát és sok embert emésztett-vala, szent kereszt jegyével megöle. Szent Mártonrul irja az ő tanitványa Sulpicius[13], szent Victoriusrúl Turonensis[14], hogy mikor nagy égés támadott-vólna, a szent kereszt jegyével ólták-el a tüzet.

[10] Lib. 18. cap. 20. *Zonar.*

[11] 3. Dialog. cap. 35.

[12] Lib. 7. c. 25.

[13] Epist. 1. ad Euseb.

[14] De Gloria Confess. c. 56.

Noha azért az új-hitűek, midőn láttyák hogy valaki keresztet vét magára, csufságban azt kérdik: „mit legyez a kezével?" De mí a kereszttel nem a legyet, hanem a Beelzebubot, a legyek istenét kergettyük. Mert, miképpen Egyiptomban, az üldöző angyal nem árta azoknak, kiknek ajtajok meg vala jegyezve a bárány vérével: ugy most-is, mikor homlokunkat a kereszttel meg-

jegyezzük ugy-mond szent Ágoston[1], nem árthat a gonosz nékünk. És miképpen Ezechiel profetánál[2], az Isten népének homlokára egy sidó betüt irának, mely a régi sidó bötü-szerént ollyan vala, ugy-mond szent Jerónymus, mint a kereszt, és valakin ez a jel nem találtaték, elvesze: ugy most-is, valakin ez a Christus bélyege, melytül a *keresztség*, és a *keresztyén* neveztetik, nem találtatik, méltatlan viseli a keresztyén nevet. Mert az igaz keresztyénnek nincsen egyéb dicsekedése a keresztnél, mellyel az választottak homloka megjegyeztetik. És miképpen ama győzedelmes kardot, mellyel Dávid megölé Góliádot, az Isten templomába helyhezteték örök emlekezetre: ugy a Christus fegyverének-is jelét homlokunkra vettyük, ha élő templomi vagyunk az Istennek.

[1] Cap. 20. de catechisandis rudibus.

[2] Cap. 9. v. 4.

A SZENTELT VÍZRÜL.

Harmadik hasznát a szent kereszt jelének azt olvasom, hogy ez-által szokták-vala régen a keresztyének megáldani az Istennek teremtett állatit, ugymint, kenyeret, vizet, olajt, berkéket: Omnia quæcumque sanctificantur, ugymond szent Ágoston[3], hoc signo Dominicæ Crucis, cum invocatione Christi, consecrantur. (Minden a mi megszentesül, Krisztus segélyre hivásával az Ur keresztjének e jele által szenteltetik meg.)

[3] Tract. 118. in Joan.

Ennek pedig az áldásnak, mely nagy ereje légyen, sok csuda-tételekkel megmutatta Isten.

Theodorétus irja[4], Marcellus apameabéli püspökrül, hogy, mikor egy ördög templomát tüzzel meg akarná emésztetni, és semmit sem fogna rajta a tűz, vizet hozata, ezt a szent kereszt jegyével megáldá, és azt parancsolá, hogy ezzel öntözzék a tüzet. Nem szenvedheté az ördög a szentelt vizet, és mindgyárt elfuta: a tűz pedig, mint-ha olajt öntöttek-vólna reá, fellobbana a víztül.

[4] Lib. 5. Hist. Eccles. cap. 21. Tripart. lib. 9. cap. 34. Niceph. libr. 12. cap. 27.

Szent Gergely irja[5], hogy mihelyt Fortunatus püspöktül szenteltetett vízzel megilleték egy embernek ketté törött szárát, ottan meggyógyúla.

[5] Dialog. 1. cap. 10.

Theodorétus[6] Afraates remetérül irja, hogy a sáska-járáskor, a hol az ő tőlle szentelt vízzel a mezőket öntözik-vala, oda egy sáska sem mehet-vala. Ugyan ezen Theodorétus irja, hogy szent Macedonius, egy aszonyt, mellyen farkas betegség-vala, szentelt vízzel meghintvén, meggyógyíta. Kihez hasonló példát ír Béda[7] az eborákomi János püspökrül.

[6] Hist. Religios. c. 8.

[7] Lib. 5. Hist. cap. 4. et 2.

Epifanius pedig[8] azt irja ama nem régen említett Jósef-nevü sidórul, hogy, minek-utánna keresztyénné let-vólna, egy templomot akarván éppíteni, sok tégla kemenczéket csináltata: de mikor az ördög mestersége-miat, a tüzet meg nem gyújthatnák a kemenczékben, szentelt vízzel öntözé a tüzet, és mindgyárt égni kezdének a kemenczék. Ugyan ezen Jósef, egy gyermeket, mellyet az ördög megszállott-vala, szentelt vízzel szabadíta-meg az ördögtül.

[8] Hær. 30.

Ierónymus irja[9], hogy egy keresztyén lovait, ördöngösséggel meg-kötötte-vala egy pogány ember; de mihelt az Hilariontúl adatott szentelt vízzel megöntözé az istállót, minden ördögi mesterség mególdaték. És, ha szent Dávid a hegedü szóval, ha Ráfaël angyal a hal epejének füstivel, elkergeték a satánt: mit csudálkozunk, ha az anyaszentegyház könyörgésivel megszentelt víznek hasonló ereje vagyon?

[9] In Hilarione.

Cassianus irja[1], hogy Abraham-nevü apátur, egy asszonynak meg adá innya a szentelt vizet, és mindgyárt bővséges teje lőn, mely az-elöt tellyességgel elfogyatkozott vala, és az ő fiát nem taplálhattya vala.

Aranyszáju szent János, ugy-mond Metafrastes[2], Antiochiában, egy Eulalianevű böcsűlletes aszony fiát meggyógyítá a szentelt vízzel, melyre háromszor vetette-vala a szent kereszt jelét. Egy fő-ember feleségét-is, mely marcionista eretnek vala, a szentelt vízzel meggyógyítá: és ezzel azt nyeré, hogy a tévelygést elhagyván, igaz keresztyénné lőn az aszony.

Gregorius Turonensis[3] irja Eusichiusról, és szent Monegundisról, hogy sok betegeket, és negyed-napi hideg-lélőket gyógyitottak a szentelt víz italával.

Simeon Metafrastes, szent Theodórus Archimandrita életében, irja, hogy ő egy bél-poklost, csak fejére öntvén a szentelt vizet, meggyógyíta. Mikor a barmok Ancyrában felette halnának, megöntözé a szentelt vízzel őket, és mindgyárt megszünék a dögleletesség. Ugyan ezen vízzel vakokat-is gyógyíta, és a sáskát elüzé arrúl a földrűl, mellyet ezzel meghínte. Az ördögtül háborgatott házat ezen szentelt vízzel megtisztítá, és megszabadítá.

Szent Cuthbertus, ugy mond Béda[4], egy fő-ember szolgájának, ki immár halál torkában vala, meg adá innya a szentelt vizet, és mindgyárt meggyógyítá. Szent Bernárd, a Malachias püspök életében, irja, hogy Malachias, csak halálaelöt, egy aszonyt, melynek mellyét elfogta-vala a fene, meggyógyíta, csak meghintvén szentelt vízzel.

De a ki bővebben akar e'féle régen történt csudákrul értekezni, olvassa Antonium *Marsilium* Archiepiscopum Salernit. lib. Hydragiologia, sect. 3. cap. 5. h., *Feuardentium* 13. Theomachiæ Calvini, cap. 34., Jac. *Gretserum,* de S. Cruce, Alanum *Copum,* Dialog. 1. cap. 3.

Mely régutátul-fogva-való dolog légyen pedig a hívek között, a szentelt víz, csak az első Alexander pápa irásából-is megtetczik[5], ki Urunk születése után 110. esztendőben lőn római püspökké. Sőt, szent Dienes Areopagíta, kirül emlekezet vagyon az Apostoli Cselekedetekben, azt irja, hogy ő idejében megszokták vala a vizet szentelni, könyörgés-által, és a szent kereszt jegye-által. Szent Kelemen, ki szent Péter tanitványa vólt, nyilván irja[6], hogy szent Máté apostol meg-szokta vala szentelni a vizet; az imádságot-is, mellyet a víz-szenteléskor mond vala, igénként megírja.

Emlekezik ugyanezen víznek szentelésérül, *Cyprianus*[7], *Basilius*[8], *Tertullianus*[9], *szent Ambrús*[10].

A papoktúl megszentelt olaj-által mennyi sok betegségeket gyógyított Isten, előszamlállyák Tertullianus, ad Scapulam, cap. 4. n. 35., Ruffinus, 1. 2. c. 4., Sozomenus 1. 6. c. 29.

És bizonyára nem látom, miért gyülölik ily igen a mostani keresztyének a szentelt vizet, mellyet ennyi régi fő Doctorok nem gyülöltek. Nem-de a könyörgés-által szenteltetik-é meg minden teremtett állat?[11] Nem-de az ó törvényben nem rendelt vala-é Isten szentelt vizet, mely-által nem csak megtisztíttatnak vala a sidók, de csudákat is cselekszik-vala Isten, kivált-képpen a parázna aszonyokon?[12] Ha az új törvényben nem szabad vizet szentelni, mivel hogy az ó törvényben ezt mivelték: ugyan ezen okból nem lészen szabad sem a böjt, sem az egyház éppítése, sem az isteni dicsíretek éneklése, sem a

[1] Collat. 15. cap. 4.

[2] 13. Novemb.

[3] De Gloria Confess. cap. 82 et 24

[4] In Vita S. Cuthberti c. 25.

[5] De Consecrat. Dist. 3. Can. Aquam.

[6] Lib. 8. Constit. Apost. c. 29. *Baronius* tom. 2. Anno 131.

[7] Epist. 70. nu. 12. Apud. Gratian. de Consecr. distin. 4. C. Nec quemquam. qui est Canon 127.

[8] De Spiritu Sancto, c. 27.

[9] Libr. de Baptis. cap. 4. n. 27.

[10] Libr. 1. de Sacram. c. 5.

[11] Timoth. 4, 5.

[12] Num. cap. 5, 18; cap. 19. v. 13, 20.

Pünkösd nap illése stb. Ennek-felette: Mi az oka, hogy a Lutheristák megáldgyák az eledelt, mellyet megésznek: és nem akarják szenvedni, hogy a pap megáldgya a vizet? De egy csepnyére sem csuda, ha gyülölik a szentelt vizet az újitók: mert, a kit megmart valamely dühös eb, nem nézhet a vízre, ugymond Plinius[1].

[1] Lib. 28. c. 5.

Mi azért a szentelt víznek két rend-béli hasznát ismérjük.

Egyiket azt, hogy ez a víz emlekeztet minket arra az vízre, melyben bűnünk elmeríttetett a keresztség-által. És, miképpen hallyuk, hogy a török csaszárnak, mikor a mecsetbe mégyen, egy üveg tiszta vizet visznek elötte, emlekeztetvén ezzel őtet az józan életre, és a bornak tilalmára: azon-képpen, az anyaszentegyház emlekeztet minket a szentelt vízzel annak a tiszta életnek megőrzésére, melybe öltöztünk a keresztség-által.

Másik hasznát azt ismerjük a szentelt víznek: hogy, miképpen Salamon könyörge Istennek azokért, kik az újonnan éppített templomban imádkoznának, és ezt a könyörgést Isten meghalgatá[2], azon-képpen, az anyaszentegyház könyörög azokért, kik a szentelt vízzel élnek, hogy Isten óltalmazza őket minden testi lelki veszedelemtűl. És azért mondgya szent Tamás[3], hogy a szentelt víznek nagyobb ereje nincsen, hanem csak annyi, mennyi az anyaszentegyháznak könyörgése-által adathatik. És ez-okon, mikor Alexander pápa azt irja, hogy a szentelt víz megszenteli [az] embert és megtisztíttya, csak oly módon érti hogy megszenteli, mi módon szoktuk mondani, hogy a hívek könyörgési kihozzák [az] embert a bünökből: mert az Istentül malasztot nyernek a büntűl-való kitisztúlásra.

[2] 3. Reg. 9, 3.

[3] III. q. 87. art. 3. ad 1.

Végezetre, az ördög hatalma kirekesztetik az Istennek teremtett állatitúl a megszenteléssel. Mert, noha a töb teremtett állatok semmit nem vétkeztek, mint az ember, ki tulajdon akarattyával lőn ördög rabja; de mindazáltal, mikor az embert meggyőzé a sátán, hatalmat vőn az emberek jószágán-is, hogy a mi káronkra és veszedelmünkre térithesse a fellegeket és egyéb állatokat. Azért mondja Urunk, hogy mikor az erős fegyveres valakit meggyőz, az ő jószágát-is elfoglallya. Szent Pál-is, szolgálat-alá mondgya hogy vettetett minden teremtett állat; melytül végre megszabadúl[4]. Ennek-okáért, mikor Christus hatalmat adott vólna tanitványinak az ördög ereje-ellen, megmagyarázván, mi légyen ez ő ereje, utánna veti, hogy a scorpiókon, kígyókon hatalmok lészen, mert ugyanis, a teremtett állatok-által szokta a sátan megmutatni erejét, mint mikor Isten reá ereszté, hogy Jóbot megpróbálná, mindgyárt szeleket, meny-köveket támaszta ellene. Ezt azért az ő hatalmát kirekeszti az anyaszentegyháznak könyörgése, mint az előhozott példákból és kiváltképpen, az Apamea-béli Marcellus- és a sidó József historiájából, megtetczik.

[4] Rom. 8, 20.

És ugyan e végre szoktuk eledelünket-is megáldani, követvén a Christus példáját[5]. Mert, miképpen a Christus átka veszedelmet hoz-vala a megátkozott teremtett állatra, mint a füge-fa példája tanuságunk: ugy az ő áldomása valami jót hoz a megáldott eledelre. És ha szabad minden-napi eledelünket megáldani: nem látom miért nem vólna szabad egyéb teremtett állatnak áldása, holot a mint mondám, jó végre áldgyuk ezeket.

[5] Matth. 14. v. 19. cap. 26. v. 26., Marci 6. v. 41., Luc. 9. v. 16. cap. 24. v. 30.

Maga-is Luther Márton, az igazságtul meggyőzetvén, nem csak arra taníttya a keresztyéneket,[6] hogy reggel és estve, a szent kereszt jegyével,

[6] In Catechismo maiori et minori.

Atyának, Fiunak és Szent Léleknek nevében, megjegyezzék magokat; de másut[1], a víznek, berkének, gyertyának szentelését javallya: Ordinem damnandum non censeo, cum sit ritus per tot sæcula celebratus. Est ritus Ecclesiasticus, quales multi per Ecclesiasticos Patres sunt introducti: ut consecratio vasorum, vestimentorum, aquæ, salis candelarum, herbarum. (A rendelést kárhoztatandónak nem itélem, minthogy ez annyi századon át gyakorolt szokás. Egyházi szertartás ez, milyeneket az egyház-atyák számosakat hoztak szokásba, milyen például: az edények, ruhák, víz, só, gyertyák, füvek szentelése.)

[1] De Captiv. Babyl. Titul. de Ordine, et de Confirmat.

A keresztyénségnek sengéjében, hogy a pogány szokásoktul elvonatnának az emberek, ugyan szükség-képpen kivántatott némely teremtett állatoknak szentelése, az elő-számlált jó végekre: mint a gyertya szentelésnek ceremoniájárul másut megmondom, és a viaszból csinált bárány képe szenteléséből megtetczik. Mert, a mint Varro irja[2], a pogányok, kivált-képpen a gyermekek nyakára, sok eggyes-más szekszamontát, czedulákat, babonákat, szoktak-vala kötni, igízés, bűbájosság és egyéb nyavalyák-ellen: mint ma-is sok effélét látunk a Lutheristák gyermekin. Az anyaszentegyház, hogy ezt a gonosz szokást jóra fordítaná, amaz ártatlan bárányt, a Jesus Christust, adá fiainak, minden babonás orvosság-helyett, mellyet amaz ó-törvény-béli húsvéti bárány jelent-vala. És, hogy ez lenne mindenkor szüvökben, s elméjekben, emlekezetre, fejér viaszból csinált bárány képét adá nékik; mely mind a bárány képpel, s mind a tiszta viaszal, Urunkat jelenti és arra int, hogy mí-is tiszták, alázatosok, egy-ügyük légyünk, mint a bárány. Hogy pedig ennek nagyob haszna és böcsülleti lenne, csak szinte a fő papi fejedelem könyörgése-által akará hogy megszenteltetnék, az ó papi fejedelemségének első esztendejében és az-után minden hét esztendőben. Mely szentelésben, szép ajtatos isteni imádságokkal és áldomásokkal könyörög Istennek, hogy minden veszedelemtül és ördögi incselkedéstül óltalmazza azokat, kik ezt viselik. És ennek hasznos-vóltát sok csudákkal megbizonyíttya Isten, mint Paulinus, Turonensis és egyéb régi Doctorok irásiból megbizonyittya Feuardentius[3] és Bonardus.

[2] L. 6. de ling. lat. *Baronius* tom. 1. an. 58.

[3] In Iren. l. 1. cap. 8. n. 5.

MÁSODIK RÉSZE.

REGGELI ÉS ESTVELI KÖNYÖRGÉSEK.

Ágyadból felkelvén, először a szent keresztet, Atyának, Fiúnak, és Szent Lélek Istennek nevében, vesd homlokodra és melledre. Az-után elmondván a Mi-Atyánkot, Üdvöz-légy Mariát, Hiszek-egy-Istent, *a következendő imádságokat ajtatos szívvel mondd el: követvén Jeremiásnak imillyen parancsolattyát:*[1] Felkelvén, vígyázásodnak elein, dicsírd az Istent, és a te szíved kivánságit öncs-ki ő-előtte, *mivel a mint* Salamon *irja,*[2] mélto, hogy a nap-keletet megelőzze az isteni dicsíret; és a napnak felköltén, imádgyuk az Istent. *Mert, ha a földi gyümölcsöknek első sengéjét magának kivánta régenten az Isten,*[3] *illik, hogy mi-is a napnak eleit, sőt minden cselekedetinknek kezdetit, Istennek szentellyük, az ő tiszteletin kezdgyük, és ő-néki ajánlyuk. Azért parancsollya* szent Ambrús,[4] *hogy szokot imádságink légyenek, mellyekkel könyörögjünk, mikor felkelünk, mikor házunkból kimegyünk, mikor eszünk, iszunk, és mikor estve elnyugszunk. Melly dologról* aranyszáju szent János-*is, illyen tanuságot ád:*[5] Mikor estve el-akarsz nyugodni, akkor csendességben lévén, igy szóly a te lelkednek: Ihon, én lelkem, ez a nap is elmúlt: mi jót, vagy gonoszt cselekedtünk ma? És, ha valami jót cselekedtél, adgy hálát Istennek. ha vétkeztél, sirassad bünödet, és valóban eltökéllyed, hogy megjobbítod életedet, osztán Istennek ajánlván lelkedet, nyugodgyál-el.

[1] Thren. 2, 19.
[2] Sapient. 16, 23.
[3] Exod. 3, 19.
[4] L. 3. Virgin
[5] Hom. 2. in Psal. 50.

REGGELI IMÁDSÁGOK.

I. KÖNYÖRGÉS.

Atya mindenható Ur-Isten, hálákat adok néked, hogy ábrázatodra és hasonlatosságodra semmiből teremtettél engem.

Megváltó Fiú Isten, hálákat adok néked, hogy szent véred húllásával engemet megváltottál.

Megszentelő Szent Lélek Isten, hálákat adok néked, hogy az igaz keresztyén hitben részessé tettél.

Szent Háromság egy Isten, hálákat adok néked, minden hozzám való kegyelmességedért.

Dicsírlek, áldlak, felmagasztallak én Uram Istenem tégedet, hogy

hozzám való kegyelmességedből, szárnyad alatt atyai óltalmaddal megőriztél engem ez éjjeli nyugodalomban.

Legyen hála neked, irgalmasságnak Attya, hogy testemben, lelkemben megmentettél az ördög hatalmától, az éjjeli rettegéstül, a setétségben járó gonosztul és minden veszedelemtül. Hálákat adok néked, hogy a halálnak árnyékából felserkentvén, üdőt adtál életem jobbítására, büneimből kitérésre.

Kérlek azon téged, én mennyei szent Atyám, ébreszd-fel lelkemet és világosítsad fényességeddel; teremcs én-bennem oly világosságot, hogy a bűnnek és halálnak álmában soha el ne aludgyam. Igazgasd minden szómat, szándékomat, cselekedetemet, szent nevednek dicsíretire; mert én mind magamat, s mind cselekedetimet szent felségednek ajánlom és szentelem. Csak te egyedül tudod, én Istenem, ha nem ez mái nap-é az én utolsó napom, mellyet nem a végre engedtél, hogy játékban és tobzódásban foglallyam magamat, hanem, hogy büneimből kitérjek, és te néked híven szolgállyak. Oh mit nem cselekednének, Uram, a kárhozott lelkek, ha csak egy napot engednél is nékik megtérésekre.

Te azért igazságnak elenyészhetetlen napja és homály-nélkülvaló világosság, ki megvilágosítod, élteted, vígasztalod szarándok fiaidat és minden teremtett állatidat: vedd-el az én szívemnek vakságát és tudatlanságát; világosítsad értelmemet; roncsd-el bennem a bünnek setétségét, a tudatlanságnak homályát, hogy érthessem mindenekben akaratodat. Erősítsed szent malasztoddal gyarlóságomat, hogy megértvén akaratodat, ennek eleget tegyek, és a bünnek setétségére, melyből egyszer kihozál szent Fiad-által, visza ne térjek, hanem mint a világosságnak fiához illik, a setétségnek cselekedetiből kitisztúllyak, a bünnek álmából felkellyek tekélletes életben öltözzem, és a világon a belső setétséget, a más világon pedig az örökké-való külső setétséget eltávoztassam. A mi Urunk Jesus Christus-által, ki az Atyával és a Szent Lélekkel egyenlő istenségben él, és uralkodik örökkön örökké. Amen.

II. KÖNYÖRGÉS.

Az én lelkem te-hozzád fohászkodik, én Istenem, és az én szívem felébredvén, minden erejével téged szomjúhoz és te-hozzád kivánkozik. Szállyon reám a te irgalmasságod, mint a reggeli harmat, mely a földet megnedvesíti.

Atya mindenható Isten, ki kezdetben a világosságot teremtéd, világositsad szemeimet, hogy a bünnek setétségébe ne essem. Megváltó Fiú Isten, fényességből származott fényesség, és a setétségben tündöklő világosság, űzd ki belőllem a tudatlanságnak homályát. Szent Lélek Isten, fényeskedő és emésztő tüz, gerjeszd fel szívemben a te szerelmednek tüzét; őrizz meg engem, Uram, a te jelen-léteddel minden veszedelemtül és hirtelen haláltul; gerjeszd fel bennem a te szerelmedet, hogy e mai napon kedvessen szolgálhassak néked. A mi Urunk Jesus Christus által, &c.

III. KÖNYÖRGÉS.

Örök Atya mindenható Isten, ki a te jó-voltodból e mái napnak kezdetit adtad érnem, őrizz és segély engem a te szent malasztoddal, hogy e mái napon semmi bünre és gonoszságra ne térjek, hanem szüntelen a te akaratodhoz és törvényedhez igazítcsam szómat, szándékimat és minden cselekedetimet.

Igazgasd, Uram Isten, vezérellyed, és szenteld-meg testünket, lelkünket, érzékenségünket, szónkat, gondolatinkat és cselekedetinket, hogy e mái napon semmi vétekbe ne essünk, hanem a te igaz akaratodhoz szabjuk beszédünket, igyekezetünket és cselekedetünket. Irgalmasságnak Attya és minden vígasztalásnak Istene, ki engemet a te hasonlatosságodra teremtél, és drága szent véreddel megváltottál: néked ajánlom és reád bízom testemet, lelkemet, gondolatimat, szómat, cselekedetimet, minden külső belső dolgaimat. Oltalmazz-meg engem a mái napon, minden halálos büntől és botránkozástól. Távoztasd-el tőllem az ördögnek incselkedésit, és minden gonosz akaróimnak szándékit. Adgyad, hogy e mái napot alázatossággal és tiszta élettel, atyafiúi szeretettel és csendesz lélekkel, isteni félelemmel és jó cselekedetekkel múlassam, a te nevednek dicsíretire és az én lelkemnek üdvösségére.

Uram Jesus Krisztus, Istennek szent Fia, ki én-érettem megfeszittetél: kérlek a te szentséges sebeidért, hogy az én lelkemnek sebeit mosogasd-meg; és őrizz-meg engem e mái napon, és életemnek minden napjain, minden halálos büntűl és ördögi kisírtettűl, minden kissebségtül és botránkozástul. Ments-meg a hirtelen haláltul, és az örök kárhozattúl. Ki élsz és uralkodol, most, és mind örökkön örökké. Amen.

IV. KÖNYÖRGÉS.

Uram, te-reád néznek az én szemeim; te benned bízom, én Istenem, meg ne szégyenűllyek; ne örvendezzenek esetemen az én ellenségim. Mutasd-meg Uram nékem ösvényidet; igazgass, és tanícs igasságodra. Te, az elesettek gyámolya, és felemelő Istene vagy: erőssícs azért engem, hogy el ne essem; mert te-benned vagyon bizodalmom; te vagy az én örömem és bátorságom.

Környül-fogtak éngem mindenfelől ellenségim, megterheltek gonosságim; de te, ki közel vagy a hozzád-kiáltókhoz, irgalmazz nékem a te nagy irgalmasságod-szerént. Tanícs, igazgass, és vezérelly engemet a te akaratodra. Ments-meg *(sic)* az én nyelvemet minden éktelenségtül, szitoktól, ember-szólló rágalmazástul és hazug mondástul. Fordítcsad-el szemeimet, hogy fajtalan tekíntetekkel, botránkozó hiuságot ne lássak. Távoztas-el tőllem minden fertelmes gondolatot és botránkozó társaságot; őrizz engem a kevélységtül, fösvénységtül és másén-való ragadozástul. A te szent akaratodnak igaz úttyára vígy engem, és adgyad, hogy szent malasztod-által e mái napon minden halálos bün-nélkül, híven és igazán szolgállyak szent felségednek. Ki a tellyes Szent Háromságban, az egy bizony Istenségben, élsz és uralkodol örökkön örökké. Amen.

V. KÖNYÖRGÉS.

Én Istenem, ki a te véghetetlen bölcseséged-szerént az égnek és napnak folyását rendelted, hogy a mi gyarló testünk éjeli álommal megnyugodnék és erőt venne a nappali munkára: hála légyen szent felségednek, hogy csendesz nyugodalmat adtál ez éjjel nékem, és megőriztél minden veszedelemtűl.

Alázatos szüvvel kérlek, én Istenem, őrizz-meg engem minden bűntül, és ellenségimnek reám-törő szándékától. Kezedbe ajánlom lelkemet, és minden útaimat: mutasd-meg nékem a te ösvényidet, vezérellyed lépésimet, öntözd szívemet mennyei harmatoddal, mely mególcsa bennem gonosz gondolatimat. A te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak érdeme-által. Amen.

VI. KÖNYÖRGÉS.

Engedd én Istenem, hogy valamit te kedvelsz, gerjedezve kivánnyam, okossan keressem, igazán megismérjem, tekélletesen bétellyesítcsem. A te szent nevednek dicsíretire és dücsősségére vezérellyed az én állapatomat, és, a mit te akarsz hogy cselekedgyem, engedd hogy azt megismérjem, és ugy bétellyesítcsem a mint te kivánod, és üdvösséges lelkemnek.

Mutass oly útat én Istenem nékem, mellyen bátorságossan járjak, mind jó s mint gonosz szerencse-között, ugy hogy jó szerencsémben fel ne fuvalkodgyam, de néked hálát adgyak, háboruságimban le ne nyomattassam, hanem csendesz lelkiismérettel szenvedgyem a mit reám bocsátasz. Semmin egyeben ne örvendezzek, hanem csak azon a mi te-hozzád viszen; semmin ne bánkodgyam, hanem csak azon a mi elszakaszt te-tőlled. Ne igyekezzem azon, hogy te-kivülled és te-ellened valakinek kedveskedgyem. Ne rettegjek senki gyülölségétül, hanem csak a tiedtűl; mindeneket szeretetben cselekedgyem, és valami a te tiszteletedet nem illeti, ugy tarcsam, mint-ha ingyen sem vólna.*

Adgyad Uram, hogy te-éretted megutállyam e múlandó világot; te-benned pedig és a te parancsolatidban mindenek-felett gyönyörködgyék lelkem, és tégedet mindenek-felett szeressen.

Kedvetlenícs-meg engem minden vigasághoz, mely nállad-nélkül vagyon, hogy te-kivülled semmit ne kivánnyak. Ted gyönyörüségessé a te-éretted felvett munkáimat; te-kivülled pedig semmi nyugodalmat ne keressek.

Gyakran, buzgósággal emeld-fel, Ur Isten, szívemet szent felségedhez. Adgy vizet szemeimnek, hogy sirassam gyakran bűneimet. Adgy az én életemnek megjobbítására igyekező szándékot. Tégy alázatossá kép-mutatás-nélkül, víggá cselcsapság-nélkül, igazmondóvá szín-mutatás-nélkül, gyorsá fáradság-nélkül. Adgyad, hogy rettegjek te-előtted, kétségbe-esés-nélkül; reménségem nagy légyen benned, vakmerő bizakodás-nélkül. Adgy tiszta és bennedbízó szüvet, felfualkodás-nélkül. Adgyad, hogy felebarátomat szeressem, kép-mutatás-nélkül; megdorgállyam vétkeirül, boszuállás-nélkül; éppítcsem őtet mind szómban s mind cselekedetemben, kevélység-nélkül. Adgyad, hogy engedelmes légyek, ellenmondás-nélkül; csapásidat békeséggel szenvedgyem, zúgolódás-

nélkül. Adgy, én édes Jesusom, vígyázo szüvet, mellyet tőlled el ne vonnyon semmi hívolkodó gondolat; adgy álhatatost, mellyet le ne nyomjon semmi gonosz indúlat; adgy győzhetetlent, mellyet semmi háboruság el ne fáraszszon; adgy tiszta és igaz szüvet, mellyet meg ne rútítcson semmi gonosz kivánság. Engedgy nékem, édes Uram Istenem, oly értelmet, mely téged megismérjen; oly szorgalmatosságot, mely tégedet keressen; oly bölcseséget, mely tégedet megtalállyon; oly életet, mely előtted kedves légyen; oly álhatatosságot, mely téged bátran várjon. Adgyad, hogy a penitencia-által részesűllyek szent malasztodban, és végre bóldogságodban: Ki élsz, és uralkodol, mind örökkön örökké. Amen.

AZ ŐRZŐ ANGYAL SEGÉTSÉGEÉRT, KÖNYÖRGÉS.

Kegyelmes Isten, ki a gyarló embert annyira böcsülléd, hogy országodnak bóldogságos vitézit, az angyali seregeket, óltalmára rendeléd, és nem csak országoknak és gyölekezeteknek őrző angyalt adál, de ennek-felette, minden embernek tulajdon óltalmára angyalt rendelél, hogy nem csak a tanitó-pásztorok-által vigasztalnál, és őriznél minket, hanem az angyali seregeknek gond-viselésével-is megkörnyékeznéd híveidet: őrizzen, Uram, óltalmazzon, oktasson, és vezérellyen engem, ez a te hüv szolgád. És, miképpen Abrahámot kihozá sok nyavalyából, Lótot megszabadítá veszedelmétül, a három ifiat a tüzben megtartá, Judith-aszont tisztán megőrizé a fajtalan nép-között; ugy engemet-is, testi lelki veszedelemtül óltalmazzon.

Vigye, Uram, felséged-eleibe az én sovány imádságomat, mellyet ő-általa végy jó-illatú áldozatúl. Igazgasson, mint Tobiást, minden dolgaimban, az ellenem feltámadott pokol-béli sárkányt kötözze-meg, hogy se testemnek se lelkemnek ne árthasson. Ur Isten, ki az angyaloknak és embereknek hivatallyát csudálatosképpen rendeléd: engedd kegyelmessen, hogy a te angyalid, kik előtted menyégben szüntelen udvarlanak, a mi életünket e földön őrizzék mindenkor. A te szent Fiad-által, &c. Amen.

AZ ŐRZŐ ANGYALHOZ.

Boldogságos szent angyal, ki Istennek parancsolattyából őrzesz engem, igazgas engem, oktas, vezérely, jóra indics: minden vesze-

delmet és ördögi incselkedést távoztas-el tőllem. Erőssítcsed gyarlóságomat, oktassad tudatlanságomat, vezérellyed vakságomat, és ugy őrizz, hogy veled egyetemben a mennyei bóldogságnak örököse légyek. Amen.

SZENT ÁGOSTON HÁLA-ADÁSA AZ ŐRZŐ ANGYALNAK GONDVISELÉSEÉRT.

Szerettél te engemet, én Istenem, minek-előtte én szeretnélek tégedet. Ennek okáért, a te hasonlatosságodra teremtél engem, minden teremtett állatidnak urává től engem; mely méltóságban csak addig maradok, míg ismérlek és tisztellek téged, ki te-magadért teremtettél engem.

Ennek-felette, a te mennyei seregidet, követekké téd én-érettem, és megparancsoltad, hogy minden útaimban őrizzenek engem, hogy meg ne ütközzem.

Ezek, Uram, a te várasodnak, az új Jerusalemnek falaira rendelt őrzők, és a te várasod-körül erős hegyek-gyanánt éppíttetett bástyák, kik éjjel nappal vígyáznak a te nyájad-körül, hogy ama régi kígyó, ki mint az oroszlány kerül, keresvén kit elnyellyen, a mi lelkünket fel ne fallya.

Ezek, Uram, ama bóldog mennyei várasnak, a mi anyánknak polgári, kiket az üdvösség örökösinek szolgálattyára küldöttél, hogy őrizzék őket minden járásokban, bátorítcsák, íncsék, és a te fiaid könyörgésit elődbe vigyék.

Ezek szeretnek minket, mint polgár-társokat, tudván, hogy az ő megüressült székek mí-vélünk töltetnek bé. Annak-okáért, szorgalmatos és vígyázo gond-viseléssel, minden órában, minden helyen velünk vannak; segétnek szükségünkben, szorgalmatossan futosnak az Isten- s az ember-között. A mí óhajtásinkat és fohászkodásinkat elődbe viszik, hogy nékünk tőlled kegyelmet nyerjenek, és a tőlled megnyert kivántunk-szerént-való áldomást mi reánk aláhozzák.

Velünk járnak minden útainkban, velünk ki- s bémennek; szorgalmatossan reá vígyáznak, mely tekélletesen, mely tisztán visellyük magunkat az istentelen nép-között, mely buzgósággal keressük az Isten országát, és az ő igazságát, minémü félelemben és rettegésben szolgálunk néked.

Segélnek munkánkban, őriznek nyugtúnkban; bátorítnak vias-

kodásinkban, megkoronáznak győzedelmünkben; örűlnek örömünkön, mikor tebenned örvendezünk; szánakodnak nyavalyáinkon.

Szorgalmatos a reánk-való gondviselések, nagy az ő szeretetek, a te hozzánk-való szerelmednek böcsülletiért. Mert a kit teszeretsz, Uram, azt ők-is szeretik; a kit te őrzesz, azt ők-is őrzik; a kit te elhadsz, elhadgyák ők-is; és nem szeretik a gonosz-tevőket, mivel-hogy gyűlölöd te a hamisságban merült bűnösöket.

Valamikor jót cselekeszünk örűlnek az angyalok, szomorkodnak az ördögök. Mikor pedig gonoszt cselekeszünk, megvigasztallyuk az ördögöt, megszomoríttyuk az angyalokat, kik örűlnek a bűnösök megtérésén.

Engedd azért, én mennyei szent Atyám, hogy a te angyalaid mindenkor örüllyenek mi-rajtunk és néked hálákat adgyanak érettünk, hogy végre mi is véllek-eggyüt egy akolban lehessünk, holot tégedet, az emberek és angyalok teremtőjét, szüntelen dicsírjünk.

Dicsírtessél Uram, ki ennyire felmagasztaltál minket. Nékünk adád az ég-alat-való teremtett álatidat; de, mintha ez kevés adomány vólna, az égben-lakozó angyalokat is szolgálatunkra rendeléd.

Dicsírjenek téged, ezért a te jó-vóltodért, a mennyei angyalok; áldgyanak, és felmagasztallyanak, minden teremtett állatid. Micsoda Uram az ember, hogy ily igen felmagasztalod őtet; és annyira hozzá kötötted a te szívedet, hogy az emberekkel való nyájaskodásban vagyon gyönyörüséged! Nem-de nem rothatt férgecske, por, hamu, és hiuság-e az ember? Még-is méltóztatol, Uram, szemedet reá vetned, a te kezed munkájára!

ESTVELI HÁLA-ADÁS.

I.

Atya mindenható Ur Isten, hálákat adok néked, hogy a te ábrázatodra és hasonlatosságodra semmiből teremtettél engem!

Megváltó Fiú Isten, hálákat adok néked, hogy a te szent véred húllásával megváltottál engem.

Megszentelő Szent Lélek Isten, hálákat adok néked, hogy az igaz keresztyéni hitben részessé tettél engem.

Szent Háromság egy Isten, hálákat adok néked, minden hozzám-való kegyelmességidért.

Dücsőség néked, én mennyei szent Atyám, ki engem szegény bünnel terhelt fiadat e mái napon testemben-lelkemben megőriztél, hirtelen haláltul, szörnyű betegségektül, tűztül, ellenségimtül, megmentettél, és, noha e mái napon, sokan szörnyü és véletlen veszedelmekbe estek, engem minden gonosz szerencséktül kegyelmessen megoltalmaztál, érdemem-felett.

Lelkemet-is, a te vígyázo, serkegetö, ébresztö, és vastagíto malasztoddal, megőrizted sok iszonyú vétkektül, mellyekre az emberi gyarlóság, és a te népednek örökös ellensége, a Sátan, szüntelen izgatott engem.

De te Uram, megvilágosítottad az én vakságomat, és a te ösvényedre igazgatván, vastagítottad erőtlen-vóltomat. Mikor eltévelyedtem, viszahoztál; mikor elestem, felemeltél; mikor megsérüdtem, gyógyítottál; mikor vétkeztem, megfeddettél engem. Vígasztaltál szomoruságimban, orvoslottál betegségimben, megzabolláztál vakmerőségemben. Megmutattad az ördögnek sok bünre indító csalárd mesterségit, e világnak álnak hizelkedésit, a rothadandó testnek hiuságos kivánságit. Gyakran dorgáltad restségemet, bátorítottad félelmes szívemet; lelkem sebeibe, hol bort, s hol olajt öntöttél; oly gondot viseltél, Uram, a te bünös szolgádra, mint-ha csak egyedül én-reám let vólna gondod.

Mind ezekért, véghetetlen hálát adok néked, én Istenem. Mert, ha ily vígyázo szemeid lelkemen szüntelen nem lettek-vólna, senki oly vétekbe nem esett e mái napon, melybe én-is hasonló-képpen nem estem-vólna. Imé azért, Uram, estveli áldozat-gyanánt kezemet felemelem hozzád, és hálákat adok néked, ezekért a te jótéteményidért.

Alázatossan kérem pedig szent nevedet, hogy e mái vétkeimet bocsásd-meg nékem bünös fiadnak. Mert érzem lelkemnek, sok büneim-miat, nyavalyáját; ismérem és megvallom Uram, hogy álnak gondolatimmal, dühös haragommal, felfualkodot kevélységgel, magam mutogatásával, heában-való, sőt rágalmazó, és ember-szóllo beszédemmel, és egyéb vétkeimmel, tégedet sokszor haragra indítottalak e mái napon. Az én büneim siralmára, és penintencia-tartásra adot napon, büneimnek számát sokasítottam. Mind ezekrül, alázatos szüvel, felséged-elöt vallást tészek, és irgalmasságot kérek.

Ur Isten, irgalmazz, nékem, szegény bünös szolgádnak. Ne nézd az én gonosz érdemimet, hanem, jó-vóltod-szerént őrizz és óltalmazz engem ez éjjel, minden lelki setétségtül és testi nya-

valyától, hogy a setétségnek fejedelme rajtam győzedelmet ne vegyen. Ha a halálnak árnyékában járok, sem rettegek Uram, mert te én-velem vagy; te kezedbe ajánlom, Uram, testemet lelkemet, minden atyám-fiait, jó akaróimat, és hozzám-tartozókat. Őrizz és óltalmazz minket, Ur Isten, a te szárnyad-alatt: A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

II.

Én Megvált Istenem, ki a gyarló testnek munka-után-való nyugodalmára rendeléd az éjet: világosicsd-meg a te fényességeddel az én bünös lelkemet, és nyugosd-meg te-benned. Mert ugyan-is, e sok veszedelemre vívő kisírtetek-között, mellyek szüntelen ostrommal fárasztyák lelkemet, nincs egyébüt nyugodalmam, hanem csak te-benned.

Bánom, én Istenem, hogy e mái napon téged megbántottalak. Szégyenlem színed-elöt vétkeimet; meg akarom, a te szent malasztodnak segétségéből, jobbítani életemet.

Őrizz-meg azért, én igaz pásztorom, engemet; vigyázz fejemfelett, és adgy a te szárnyad-alat testemnek, lelkemnek bátorságos nyugodalmat: És, miképpen az Egyiptomból kiménő sidók-között, és az ő ellenségek-között, éjjel egy tüzes oszlop vala, mely a te néped ártalmára nem eresztette a pogány népet: ugy, én Istenem, mint egy tüzes kő-fal, környékezz-meg engemet, és óltalmazz minden ellenségimtül nyugtomban. A te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak érdeme-által. Amen.

III.

Örök mindenható Ur Isten, te-benned bízóknak óltalmazója, és hozzád kiáltóknak vígasztalója, ki az eget és földet semmiből teremtéd; és emberi testben öltözvén, én-érettem keserves kínokat szenvedél: tekíncs kegyelmes szemeiddel én-reám és légy irgalmas nékem.

Megvallom, Uram, előtted, hogy sok-képpen vétettem ellened e mái napon; és ezt az üdőt, mellyet nékem penitencia-tartásra engedtél, gonoszúl múlattam: meg nem gondolván, hogy ez lehetett-vólna az én utólso-napom: te-elötted, ki mindeneket jól látsz, oly félelem- és böcsüllet-nélkül viseltem magamat, mint-ha nem

láttad-vólna az én gonosságimat. Azért, megérdemlettem, hogy, elsillyedvén a föld alattam, örök kárhozatra vettetném.

De Uram, a te véghetetlen irgalmasságod könyörűlt rajtam, és számtalan veszedelmektül mególtalmazott engem; mert, mind-azokba a veszedelmekbe estem vólna én-is, mellyekbe sok egyéb emberek estek, ha a te atyai gond-viselésed nem óltalmazot-vólna. Ha ama megbénult, és nagy betegségbe esett, ha véletlenül tűzben vagy vízben veszett, ha hirtelen halállal kimúlt e világbol: én-is hasonló-képpen vesztem-vólna, ha a te irgalmasságod nem őrzöt-vólna. Ha sok úndok vétkekbe nem estem, mellyekben sokan e mái napon megbotlottak, a te kegyelmességednek tulajdonítom. Te világosítottad az én szemeimet, hogy törvényidnek úttyát láthatnám; te tartottál, hogy el ne esném; te emeltél-fel, mikor elestem; te vagdaltad-el az ördög kelepczéit, sok veszedelmekrevívő okokat eltávoztatván tőllem, kit ha nem miveltél-vólna, senki e világon oly bűnt nem cselekedett, melyhez hasonlót én-is nem cselekedtem-vólna.

Mind ezekért a te sok jó-tételeményidért, véghetetlen hálát adok néked, és az én sok büneimért, bocsánatot kérek szent felségedtűl. Emlekezzél meg, Uram, hogy a kereszt-fán hozzád fogadád a latornak késedelmes fohászkodását; és dücsőicsd-meg én-bennem szent nevedet. Tisztícs meg engem minden büneimtűl, melyekkel téged megbántottalak. Ne menny, Uram, itéletbe a te szolgáddal; mert, ha félre teszed irgalmasságodat, nem igazúl senki te-előtted. Valamit azért, emberi gyarlóságom- és gondatlanságom-miat vétkeztem, bocsásd-meg nékem: és adgyad, hogy ezt az éjet a te óltalmad-alat, félelem-nélkül, és minden vétek-nelkül tisztán múlassam, és a te szolgálatodra megújúlt erővel vígan felserkennyek. Ki élsz, és uralkodol örökkön örökké. Amen.

A KERESZTYÉN EMBERNEK MAGÁVAL-VALÓ SZÁM-VETÉSE.

Aranyszáju szent János azt kivánnya, hogy, mint a jó sáfárok, estve megvetik mit költöttek, hogy uroknak számot adhassanak: ugy mí-is, estve magunkat megrostállyuk, és minden cselekedetünket megtekíncsük, ha úgy nem akarunk járni, mint a mely tiszttartó sokat költ, de számot nem tart hová költi. Ugyan ezen dologra ínti a híveket *szent Basilius,*[1] és a töb régi szent doctorok: mint megmutatta sok bizonyságokkal *Gretserus.*[2] Sőt a pogány bölcsek-is, ugy mint *Pythágoras, Cicero*[3] azt tanittyák, hogy az okos ember addig le nem fekszik, míg magában meg nem hánnya, mint viselte magát azon a napon. *Seneca*[4] így ír magárul: „Mikor estve kiviszik a gyertyát, az én feleségem, tudván szokásomat, csendességben vagyon. Én pedig, valamit nap-estig mondottam, vagy cselekedtem, előszámlálom elmémben; semmit magamtúl el nem titkolok; és a hol fogyatkozást látok, megfeddem magamat, mondván: no, most megengedem, de ez-után ez ne légyen. Amazzal vetekedvén, keményben szólottál: ez-után elkerüld a versengő embert. Amazt haragossan dorgáltad: mászor ne miveld. &. c."

[1] Serm. 1. de inst. monach.
[2] Apolog 1. cont. Mysenum, lib. 2. c. 1. Et Apolog. 2. l. 2. c. 1. Apolog 3. l. 2. c. 3. Panegyrico Myseni, c. 13.
[3] De senectute.
[4] Lib. 3. de ira, c. 36.

Ezt azért a szám-vetést, keresztyén módra, igy kell gyakorlanunk.

Először. Rövideden eszünkbe juttassuk, mennyi sok jót vettünk Istenünktől, nem csak azon a napon, de egyéb üdőkben-is: és mind ezekért, hálakat adgyunk néki, egy illyen módon:

Uram, hálákat adok a te véghetetlen irgalmasságodnak, hogy engem semmiből teremtettél, és mind e mái napig megtartottál. Hálákat adok néked, hogy szent véreddel megváltottál: hogy keresztyénné, és az igaz anyaszentegyháznak tagjává tettél. Áldott légy Uram, hogy nem csak testi táplálást adtál nékem a mái napon, de sok testi és lelki veszedelemtül mególtalmaztál, és a te malasztoddal serkegettél szolgálatodra. Tiéd Uram, és te ajándékod, valami jó én-bennem vagyon: és mind ezekért, téged dicsír az én lelkem minden tehetségével.

Másodszor. Kérjük az Istent, hogy világositcsa-meg értelmünket, és indítcsafel szívünket, hogy megismérjük fogyatkozásinkat, és töredelmességgel megbánnyuk. És egy illyen módon könyörögjünk:

Uram, látod az én feledékenységemet: mert künnyen elfeletkezem büneimrűl, mellyekkel téged megbántlak. Tudod az én vakságomat: mert csak meg sem ismérem gyakran büneimet. Az én szívemnek keménységét isméred: mert, nem ugy siratom az én háládatlanságomat, a mint kellene. De te, én Istenem, orvosold-meg az én feledékenységemet szent malasztoddal; világosícsd

vakságomat mennyei fényességgel. Gerjeszd-fel az én szívemnek restségét, a te szerelmednek tüzével: hogy megismérvén az én sok büneimet, ugy sirassam, hogy tőlled bocsánatot nyerhessek.

Harmadszor. Felemelvén szemünket Istenünknek igaz itélő-széki eleibe, és meggondolván, hogy ő-előtte semmit el nem titkolhatunk: a ki még az embernek igaz cselekedetit-is megitéli, és gyakran az ő szemei-elöt nem kedvesek, a mit az emberek külső-képpen jónak itélnek. Reggeltül-fogva azért estvéig, a menyire lehet, gondolatinkat, szónkat, cselekedetinket megtekíncsük: mit múlattunk-el*; mi végre, és minémü indúlatokból cselekedtünk mindeneket?

Negyedszer. A mi jót találunk magunkban, azt Istennek tulajdonítcsuk, és néki hálákat adgyunk. Fogyatkozásinkat pedig és büneinket igaz szeretetből származott töredelmességgel bánnyuk. és eltekéllyük, hogy, mikor annak ideje lészen, meggyónnyuk büneinket.

Ennek pedig a szeretetből származot töredelmességnek annyi haszna vagyon, hogy, ha azon éjjel hirtelen meghalnánk (mint sokan meghalnak) gyónás-nélkül, nem kárhoznánk, mert a szeretetből származot töredelmesség-által Isten megbocsáttya büneinket. Azért, egy illyen-képpen könyörögh etünk Istennek:

Uram, szégyenlem, hogy a te sok számtalan jó-tételeidért ily háládatlan vóltam, és tégedet ennyi sok büneimmel megbántottalak. Bánom, én édes Istenem, hogy ellened vétettem, mert tégedet minden teremtett állatoknál inkáb szeretlek: és mindenektől bár inkáb megfosztattam vólna, hogy-sem te-ellened vétkeztem-vólna. Ne nézd, Uram, az én esztelen háládatlanságomat, hanem, a te szent Fiadnak véreért, és a te véghetetlen irgalmasságodért, légy irgalmas nékem, méltatlan szolgádnak.

Ötödször. Tekélletes szándékkal elvégezzük, hogy Istennek segétségével mególtalmazzuk magunkat azoktúl a vétkektűl, mellyekben fogyatkozásunkat ismérjük, és azokat a helyeket, azokat a személyeket és foglalatosságokat elkerüllyük, mellyek botránkozást szereznek és meg szoktak ejteni. És, mivel a mi szándékunk igen gyarló, ha Isten nem vastagíttya, segétséget kérjünk igyekezetünknek bétellyesitésére; illyen formán:

Tudom, én Istenem, hogy az én sok büneim-miat nem érdemlem, hogy meglátogas és újob ajándékiddal szeress. De, ne nézd Uram, az én méltatlanságomat, hanem tekíncs a te szent Fiadnak keserves kínnyára: és adgyad szent malasztodat, mely megvastagítcsa az énerőtlenségemet, és bétellyesittesse velem ezt az én szándékomat, hogy soha többé büneimre ne térjek, hanem, a te rendelésed-szerént, mindenekrül igaz gyonást tévén, bocsánatot nyerjek szent felségedtűl. Amen.

És mivel nem minnyájan egyenlőképpen hajlandók vagyunk minden vétkekre: ki-ki mind eszébe vegye, minémü bünbe esik gyakrabban; és az-ellen jól felfegyverkezzék. Azért, nem csak estve kell végezni magában, hogy eltávoztattya ezt a vétket; de reggel-is, mikor felkél, eszébe juttassa az estveli jó szándékot: és, ezt megujítván, segétséget kérjen Istentül a bételyesitésre. Azonképpen cselekedgyék dellyest, és egyéb üdőkben; mert, soha felettéb-való nem lehet ez a szorgalmatosság, mellyet ember lelke üdvösségére térit.

Végezetre, magunkra vetvén a szent kereszt jegyét, Atyá † nak, Fiú † nak, és Szent † Lélek Istennek nevében, igy könyörögjünk:

Uram, kezedbe ajánlom az én lelkemet. Te váltottál-meg engem, igazságnak Istene.

Aszonyunk szép szüz Maria, kegyelemnek és irgalmasságnak annya, őrizz minket minden ellenséginktűl, most, és halálunk óráján.

Látogasd-meg Uram, kérlek, ezt a házat, és az ellenségnek minden csalárdságit távoztasd-el tőlle. A te szent angyalid lakozzanak e házban, kik minket békeségben őrizzenek: és a te áldomásod légyen mindenkor mi-rajtunk.

Mikor pedig ágyadban fekszel, megemlekezzél testednek utólso ágyárul a koporsórúl: és könnyebben megfojthatod a testi kivánságokat és az ördögnek incselkedésit.

HARMADIK RÉSZE.

ISTENI JÓ-TÉTEMENYÉRT HÁLA-ADÁSOK.

AZ ISTENNEK FELSÉGÉRÜL.

Oh mely csudálatos, Ur Isten, a te felséges neved! Méltán nevezteted láthatatlan világosságnak; mert a te fényességed, inkáb hogy-sem a napfény, megvakíttya gyenge szemeinket, ha a hitnek homályával bé nem köttetik.

Te vagy, én Istenem, minden jóknak kút-feje: eleje és vége minden állatnak. Te az eget és földet újaidon hordozod; a tenger vizeit, tenyereddel méred; a föld kerekségét, az egek nagyvóltát, araszoddal bé-fogod. Te hozzád-képest minden teremtett állat csak ollyan mint egy kis porocska.

Te kezedben vannak e világnak határi; te benned és te-általad élnek, mozognak, és vannak minden állatok. Ha csak szemeidet ezekrül elfordítod-is, ottan semmivé lesznek. Megrendűl a föld, ha csak megtekinted-is: te vetettél határt a tengernek; téged dicsírnek az egek és csillagok, mellyeket te neveken nevezsz.

Te mindenekben vagy, de bé nem rekesztetel; mindenek-felett vagy, de fel nem emeltetel; mindenek-alat vagy, de le nem nyomattatol. Te mindeneket látsz, de láthatatlan vagy; mindeneket hordozsz, de meg nem terheltetel; mindeneket elváltoztatsz, de el nem változol; mindeneket igazgatsz bölcseségeddel, tartasz hatalmaddal. Munkálkodol mindenekben, fáradság-nélkül; keressz minket, ki semmi-nélkül nem szűkölködöl; megharagszol, csendesz-lévén; elváltoztatod e világi dolgokat, de soha tanácsodat el nem változtatod.

Noha nem szűkölködöl, de örűlsz a nyereségnek; noha fösvény nem vagy, de usorát kivánsz; megfizetsz a kinek tartozol, noha

adós nem vagy; megengeded adósságinkat, kár-vallásod-nélkül; mindenüt jelen vagy, noha a hamissak gondolatitúl távúl vagy; betöltesz mindeneket, fellyül halladsz mindeneket; jövendők, múlandók, előtted jelen vannak.

Te Uram, üdő-nélkül, örökké-való vagy; ki nem terjedvén, mindenüt jelen vagy; sehová nem menvén, mindeneken által-hatsz. Véghetetlen vagy, hatalmasságodban; megfoghatatlan, bölcseségedben, rettenetes itéletidben; igaz vagy, minden beszédedben; szent vagy, minden cselekedetidben; bővelkedel, az irgalmassággal; nagy türhető vagy a bűnösökhöz, kegyelmes a hozzád-térőkhöz.

Csak te egyedül vagy, a ki vagy: és hozzád-képest semmi, valami kivülled vagyon; mert benned vagyon minden, valami vagyon. Minden ékesség, hozzád-képest, ocsmányság; minden hatalom, erőtlenség; minden bölcseség, tudatlanság; minden tekélletesség, fogyatkozás. Mert te egyedül, jó vagy, fogyatkozás-nélkül, bölcs vagy, tudatlanság-nélkül; bőv-kezü vagy, személyválogatás-nélkül; igaz, és boszu-álló vagy, harag-tartás-nélkül.

Bocsásd-meg, irgalmasságnak Istene, bocsásd-meg az én tudatlan merészségemet, hogy haszontalan szolgád lévén, töredelmes szüv-nélkül, mélto böcsüllet- és félelem-nélkül imádom és áldom felségedet. Rettegnek Uram, az angyalok te-előtted: én pedig gyarló bünös szolgád, mikor téged imádlak, dicsírlek és áldozom szent felségednek, miért nem rettegek előtted?

Felgerjett buzgó indúlattal kivánom, én Istenem, hogy féllyen és tisztellyen az én lelkem tégedet. De szent malasztod-nélkül nincs gyarló lekemnek tehetsége a jóra; nem szolgálhatunk néked, hanem csak a te ajándékodból. Azért, ím elődbe vetem Uram, az én bünös lelkemnek nyavalyáját; a publicanussal szememet előtted fel sem emelem. Kérem szent nevedet, világositcsd-meg értelmemet, hogy megismérjen téged; gerjeszd-fel szívemet, hogy féllyen és tisztellyen tégedet; tisztícsd-meg lelkemet, hogy szeressen tégedet. Fel ne indítcsd Uram, a száraz fa-levél-ellen haragodat; a széltül ide s tova hányatot pozdorját ne kergessed; a hamu-ellen erődet ne mutassad. Hanem, irgalmassan szánd-meg gyarlóságomat; és engedd, hogy, a mint hitem-által most felségedet homályban távúl látom: ugy halálom-után színrül színre téged jelen lássalak. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A TEREMTÉSÉRT, ÉS TÁPLALÁSÉRT, HÁLA-ADÁS.

Minden állatoknak kegyelmes teremtője és bölcs vezérlője: véghetetlen hálát adok néked, hogy engemet teremtettél, ki-nélkül semmit sem szűkölködtél.

Hálát adok néked, hogy tennen-hasonlatosságodra teremtél engem; lelkemet értelemmel és szabad akarattal felékesítéd; énérettem az eget, földet, és ezekben-való állatokat teremtéd; engem, a földnek, vadaknak, madaraknak urává től; és azt akarád, hogy az egek forgási, a nap, és az égben tündöklő csillagok, a tél és nyár, az éj és nap, a fák, mezők, és folyó vizek, nékem szolgállyanak; sőt, az égben lakozó boldog angyaloknak seregét-is, szolgálatunkra rendeléd. Mindeneket az ember-alá vetél Uram, hogy az embernek kemény akarattyát magadhoz hóldoltatnád. Mindenek urává től minket, hogy mí téged Urunknak vallanánk és néked szolgálnánk. Mert a látható állatokat a testért, a testet a lélekért, lelkünket pedig csak tennen-magadért teremtéd; és ugy rendeléd, hogy lelkünk kivánsága meg ne nyugodnék, valamíg te-hozzád nem jutna. Okossággal felékesítéd lelkünket, hogy méltoságát megismérhetné, és te-kivülled senki szolgálattyára magát el ne vetné.

Hálát adok néked, én Istenem, hogy testemet szép érzékenségekkel, éptagokkal, illendő termettel felékesítéd; éltető tagaimat oly csudálatossan helyheztetéd belém, oly alkalmatossan rendeléd minden munkáimra, hogy semmi okosság és emberi bölcseség ezt elégségessen nem csudálhattya. Annak-okáért, annyi ajándékit látom felségednek én-bennem, menyi érzékenység, menyi tag, menyi erecske vagyon testemben.

Hálát adok felségednek, hogy a teremtés-után engem szünetlen tartottál; anyám méhében, mint egy setét tömlöczben, csuda-képpen tápláltál; e világra hoztál; éltemben sok veszedelmektül megőriztél; kór-betegségektűl, csonka-bonkaságtúl, bénna nyavalyáktúl, hirtelen haláltúl megmentettél; gonosz emberek, férgek, és vadak ártalmát tőllem eltávoztattad. A te irgalmasságodból vagyon, Uram, hogy eddig meg nem emésztettem. Mert, ha jó-vóltod és atyai óltalmad sok nyavalyáktul meg nem mentett vólna: tudom, hogy én-is, szinte mint egyebek naponként, régen elvesztem volna. Azért, menyi szem-pillantás vagyon az én életem folyásában, annyi jótéteményidért tartozom hála-adással felségednek. De, noha mind

ezekért háládatlan vóltam, mindazáltal irgalmasságodat és atyai óltalmadat mutatván, jó-tételeményiddel akartad hozzád téríteni bünös lelkemet.

Véghetetlen hála légyen néked Uram, a te háladatlan szolgáddal tet irgalmasságidért. Dicsírjenek és felmagasztallyanak téged az ég, föld, tenger, a tengerben mozgó, az égben röpüllő állatok. Dicsírjenek téged a mennyei szentek. Dicsirjen téged, Uram, az én lelkem, és valami én-bennem vagyon, felmagasztallya a te nevedet. Dicsírjen téged az én szívem, és el ne feledkezzék soha jó-tételeményidrűl.

Mivel pedig, ennyi sok jó-tételeményed bátorít engem, alázatossan kérem szent nevedet, bocsásd füleidhez háládatlan szolgád könyörgését. Engedgyed, hogy a kit e földiállatoknak urává tettél, az csak néked szolgállyon, ki természet-szerént-való Ura vagy. Adgyad, hogy a te ajándékodból vett tagaim és érzékenységim téged meg ne báncsanak. Zabolázd-meg szemeimet, nyelvemet, és minden testi indúlatimat. A mi Urunk Jesus Christus halálának drága érdeme-által. Amen.

A MEGVÁLTÁSÉRT, HÁLA-ADÁS.

Nagy méltoságban és böcsülletes állapotban teremtetted, Uram, az emberi nemzetet; ékes ábrázatodnak pecsétit reája vetvén, minden teremtett állatidnak szabad urává téd, szentséggel és halhatatlansággal felékesitéd. De meg nem isméré az ember méltoságát: pártot ütvén, ellened támada; és ottan ördögnek rabja, e világnak kúldúsa, és a maga testének szolgája lőn. Sőt, sokkal iszonyúb esettel, hogy-sem Nabugodonozor a királyi székből, barmok-közibe vetteték, és az oktalan állatokhoz hasonlíttaték.

Ez esetben pedig, úgy megbénúla, és, a kígyó fulákjának mérge-által elfekélyesedék, hogy tetétül-fogva talpig, semmi épség nem marada benne. Teste feltámada a lélek-ellen; meghomályosodék értelme; mint a lágy viasz, oly hajlandó lőn akarattya minden gonoszságra. Érzékenységi ugy maradának, mint egy erős délczeg vadló zabola-nélkül, mellyek a nyomorúlt lelket ide s tova hurczollyák.

Mind ezek-felett, az árultatásért és párt-ütésért örökké-való kárhozatnak sentenciája adaték fejünkre; és a te igaz itéletedszerént, halhatatlan halálra itélteténk, melyből semmi-némü terem-

tett állat ki nem szabadíthat-vala, sem a mi sarczunkat és adósságunkat le nem teheti-vala.

De te, véghetetlen irgalmú Atya Isten, megszánád könyörületessen nyavalyánkat; és, hogy az árúlo szolgát haláltul megmentenéd, nem rothadandó aranyat és ezüstöt, hanem természetszerént-való Fiadat, a veled egyenlő istenségben uralkodó Fiú Istent, kínra, és halálra adád érettünk, hogy az ő drágalátos vérének fürdőjében megmosogatnád undok fekélyinket; tudatlan gyarlóságunknak oktató, és gyámolíto eleven példát adnál, és a kiket fáradság-nélkül teremtettél-vala, sok fáradságokkal váltanád-ki rabságokból.

Ki adhat ezért mélto hálát felségednek? Ki álmélkodhatik eleget véghetetlen jóvoltodon? Ha hüv szolgaidért, szerelmes barátidért, fogadot fiaidért, ha az angyalokért cselekedted volna ezt csudálatos és megfoghatatlan szerelmedet mutattad vólna. Ha csak emberi testben öltözvén, minden kín-szenvedés-nélkül váltottad vólna meg az embert, ugy-is csudálatos szerelmedet mutattad vólna hozzánk.

De hogy jó-vóltoddal meggyőznéd szívünk keménységét, nem hüv és igaz szolgádért, hanem hitetlen ellenségedért; nem az angyalokért, hanem a büdös rothadandó testbül épült emberért, rabságunknak rongyos ruhájában öltöztetéd szent Fiadat; e világnak tömlöczébe küldéd, hogy meglátogatná, megvigasztalná a kárhozatra ítélt foglyokat, és ellenek íratott sentenciát szent vérével letörlené; sok fáradsággal, koplalással, üldözéssel, gyalázatos hír-névvel, végre szent halálával tenne eleget vétkeinkért; az egeknek Ura oly szegénységben élne, hogy, noha még a rókáknak is vermek vagyon, de néki annyi helye sem vólna, a hová fejét hajthatnája.

Micsoda, én Istenem, az ember, hogy ily kegyessen megemlekezel rólla? Vallyon s mi hasznot várasz, Uram, a gonosz szolgáktul, kikért ily drága kincset adál, kiknek szolgálattyok-nélkül nem szűkölködöl? Oh véghetetlen irgalmasság! Oh hatalmas szeretet! Oh megfoghatatlan igazság!

Mit vétettél, én megváltó Christusom, hogy ily iszonyú és kegyetlen kínokat szenvedsz? Én vagyok, Uram, én vagyok a te fájdalmidnak oka. Én érdemlettem a te halálodnak sanyaruságát. Az én vétkeimnek sólgya, a te kínszenvedésed.

Oh Istennek megfoghatatlan itéleti! Oh mely igen felmagasz-

taltatot, Uram, a te irgalmasságod! Az hamis ember vétkezik, és az ártatlan bárány ostoroztatik! A mit a bünös ember érdemlett, az igazságnak és tisztaságnak kút-feje szenvedi! A szolga vétkeért, az Ur kínoztatik; az emberi álnokságért Isten veretik! Az én felfualkodot kevélységemért aláztatol Uram te oly igen; az én tobzódásomért éhezel; az én gonosz kivánságimért és engedetlenségemért emeltetel kereszt-fára. Én érzettem az almának gyönyörüségét, mellyért a te szomjuságod epével óltatik-el, és fogad vásik.

Mivel hálállyam, Uram, ezeket felségednek? Oh mely sokképpen adós vagyok néked, mivelhogy ily drága kincset adál érettünk! Tartozom Uram, hogy téged féllyelek, tisztellyelek, és böcsüllyelek, véghetetlen méltoságodért. E felett, mivel semmiből teremtél, tiéd minden erőm, minden értelmem, minden tehetségem; magammal tartozom magamért felségednek. Mit adgyak tehát, Uram, szent Fiadért? Kiért, ha ezerszer adhatnám-is életemet és ennenmagamat, semmi volna. Hálát adok szent felségednek tellyes szívemből, én Istenem, a mi Üdvözitőnknek testesüléseért, szent születéseért, sanyaruságiért, kínnyaiért, jó-példáiért, szent halálaért.

Hála néked, felséges Atya Isten! Hála néked megtestesült Fiú Isten! Hála néked megszentelő Szent Lélek Isten! Áldgyanak téged, Szent Háromság egy Isten, minden állatok. Dicsírjenek és felmagasztallyanak téged az ég és föld; mert nem elégséges az én lelkem a hála-adásra.

Kérlek téged, én megváltó Istenem, a te régi irgalmasságodért, könyörűly bünös fejemen. Nyisd-meg lelki szemeimet, hogy megismérjem a te irgalmas szerelmedet. Roncsd-meg az ártatlan bárány vérével az én szívemnek keménységét: Olcsd-el a te óldalad vizével az én gonosz kivánságimat. Vedd-ki belőllem a tőlled megkóstolt epének keserüségével e világi gyönyörüségnek ízit, hogy te-kivülled semmi vigaságot ne kedvellyek, semmi szépséget ne szeressek: hanem, drága szent véreden vett lelkemet néked tarcsam, ki igaz Ura vagy; nem magamnak, hanem néked éllyek, ki én-érettem megholtál. Amen.

A MEGSZENTELÉSÉRT HÁLA-ADÁS.

Hálát adok néked, én megváltó Istenem, hogy engem, szegény bünös fiadat, a setétségből, csudálatos világosságodra és isméretedre

hoztál. Hála néked, hogy nem születtem a vak pogányság-között, mely te-helyetted vagy fát, vagy követ, vagy egyéb teremtett állatot tisztel, hanem a te néped-között, az anyaszentegyház fiai-között, hogy a keresztség-által néped-közzé irattatnám, az eredendő bünből kitisztíttatnám; és, hogy az özön-víz el-ne nyelne, a te bárkádba, az anyaszentegyházba, bévettél engem. Nem cselekedél így Uram mindenekkel, és a te irgalmasságodat nem jelentetted mindeneknek.

Nem elég lőn pedig, én Istenem, véghetetlen jó-vóltodnak, hogy egyszer bünömből kitisztítál; mert annak-utánna a keresztségben vett tiszta ruhát megmocskolám és elszaggatám, számtalan vétkekkel, undok rútságokkal megbántván tégedet. Álnak kivánságim, fertelmes életem-miat, ismét ördög rabja lők; mint a tékozló fiú, a keresztségben vett gazdagságot eltékozlám. A te templomodat bépecsétlett házadat, megrutítám; gonosz-kivánságok, hamis-gondolatok bálványival megrakám. A te törvényedet és akaratodat tellyességgel megvetvén, ugy éltem, mint-ha téged ingyen sem ismértelek-vólna.

Ezeket te látván, irgalmasságnak Attya, noha vétkeimért örök halált érdemlenék, megőriztél, hogy ily gonosz állapatban e világból ki nem múlnám, kárhozatra ne jutnék, holot ez üdő-között sokan, keveseb vétkekért pokolra vettettek. Mind ezekért, felségednek oly hálákat adok, mint-ha a pokolnak kinnyából ujonnan kihoztál vólna.

Nem csak vártál pedig és őriztél engem, de szorgalmatossan és gyakran meglátogattál; atyai intéssel és fenyegetéssel serkegetted lelkemet, megvilágosítván vak elmémet, jóra megkeményült szívemet lágyitván.

Hányszor vólt, én Istenem, hogy büneimnek rutságát, életemnek rövid-vóltát, a pokolnak nagy kinnyát, az örök-életet, a te jó-vóltodat lelkemnek megmutatván, hol fenyegetéssel, hol szép kéréssel híttál? Menyiszer ostoroztál, és atyai kezeddel látogattál, hogy e világi kivánságoktul elszakasztanál?

De jaj az én bünben megvakúlt lelkemnek. Ezeket sokkáig fülem-mellől bocsátván, az elkezdet gonosz életben hevertem. Végre Uram, mint a hólt Lázárnak kiáltván, hatalmas malasztoddal engem felébresztél szerelmedre, és a bünnek isméretire. Megütéd szívemet, mint Moyses régen a kősziklát veszöjével; köny-húllatásim-között, szemeimről a régi hályog leesvén, jó-vóltodat meglátám; elébbi

életemnek veszedelmes úttyát reszketve megismérém; mint tékozló fiad, előtted leborúlván, irgalmasságot kérék.

Béfogadál ismét, Uram, a te véghetetlen jó-vóltodból; ujonnan felékesítél; drága malasztodnak fényes ruhájába öltöztetél; az ártatlan báránynak szent testéből nekem nagy lakodalmot szerzél; szent Fiad vérében megförösztéd, megmosád és megtisztitád lelkemet, és drága szép függőkkel felékesítvén, jegyeseddé fogadád, atyai óltalmat és örök bóldogságot igérvén néki.

Mind ezekért, Uram, minémü hálát adgyak szent felségednek? Ha széles e világ nyelv vólna-is, ezekért mélto hálákat soha nem adhatna; mert fellyül-haladgya az emberi értelmet a te irgalmasságod. Áldgyad, oh én lelkem, az Urat: és-bennem-való tetemek,* áldgyátok az ő nevét. Áldgyad, oh én lelkem, az Urat: és el ne feletkezzél az ő számtalan jó-vóltárul. Mert ő letörlötte (ugy reménlem) vétkeimet; meggyógyította minden nyavalyámat; örök kárhozattul és haláltul megmentette nyavalyás fejemet. Kiért legyen áldott az Urnak szent neve, most, és mindörökké. Amen.

SZ. AMBRÚS ÉS ÁGOSTON HÁLA-ADÁSA.

Téged Isten dicsírünk: téged Urnak vallunk.

Téged, örök Atya Isten,** minden földi állat tisztel.

Néked minnyájan az angyalok; néked az egek, és minden hatalmasságok.

Néked a Cherubin és Serafin angyalok, szünetlen szóval énekelnek.

Szent, Szent, Szent, a seregeknek Ura Istene.

Tellyesek a föld és az egek felségednek dücsősségével.

Téged az Apostoloknak dücsősséges karok;

Téged a Profétáknak dicsíretes számok;

Téged a Mártyroknak fényes seregi dicsírnek.

Téged széles e világon vall és dicsír az Anyaszentegyház.

Végetlen felségü Atya Istent.

A te tiszteletes, igaz, és eggyetlen egy Fiadat.

A vígasztaló Szent Lelket-is.

Te dicsőségnek királya, Krisztus!

Te az Atya Istennek örökké-való Fia vagy.

Te a megszabadításért felvévén az emberi természetet, nem iszonyodtál a Szüznek méhétül.

Te meggyőzvén a halál fulákját: megnyitád híveidnek Meny-országot.

Te az Istennek jóbján ülsz, Atyádnak dücsősségében.

E világra jövendő birónak hiszünk téged lenni.

Téged azért kérünk, légy segétsége a te szolgaidnak, kiket szent véreddel megváltottál.

Engedd, hogy az örök bóldogságban a te szenteiddel eggyüt megajándékoztassunk.

Üdvözícsd Uram a te népedet: és áld-meg a te örökségedet.

Igazgasd őket: és felmagasztallyad, most és mind örökké.

Minden napokon, áldunk tégedet.

És dicsírjük a te nevedet örökké, és mind örökkön örökké.

Méltóztassál Uram e mái napon, minden bűntűl minket megőrizni.

Könyörűly rajtunk Ur Isten: könyörűly mi-rajtunk.

Légyen ugy a te irgalmad mi-rajtunk, a mint benned bíztunk.

Te benned bíztam Uram: örökké meg nem szégyenűlök. Amen.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Örök mindenható Ur Isten, ki a te szolgaidnak engedted, hogy az igaz hitnek vallásában, az örökké-való Szent Háromságnak dücsős-

ségét megismérnék és isteni hatalmában eggységét imádnák: kérünk téged, hogy ezen hitnek erőssége-által, minden háboruságtul végig megőriztessünk.

Ur Isten, ki az igazságnak szeretője, és megadója vagy, térícsd hozzád a te szolgaid szívét: hogy a te Szent Lelkednek felgerjedett lángjával buzgó szívet óltván beléjek, mind hitekben álhatatosok, s mind cselekedetekben légyenek tekélletesek.

Örök mindenható Ur Isten, adgyad, hogy a hitben, reménségben, és isteni szeretetben öregbedgyünk; és hogy méltók lehessünk a te igíretidnek elvételére: engedd, hogy parancsolatidat vígan és örömmel megtarcsuk. A mi Urunk Jesus Christus által, ki az Atyával és Szent Lélek Istennel egyetemben él és uralkodik örökkön örökké. Amen.

NEGYEDIK RÉSZE.

A PREDIKÁCIÓHOZ ÉS SZENT ÁLDOZATHOZ TARTOZÓ IMÁDSÁGOK; A MISÉNEK CEREMONIÁIRÓL ÉS PAPI ÖLTÖZETEKRŰL.

MIKOR INNEP-NAP TEMPLOMBA MEGYÜNK.

Örök mindenható Ur Isten, kinek a mí üdvösségünkre-való gondviselésből ugy tetczett kellemetesnek, hogy a templomban, mint tiszteletedre rendelt házban, irgalmasságodat bővségesen mutatnád azokhoz, kik a hitnek és szeretetnek eggyességében, a te tiszteletedre és szolgálatodra egybegyőlnek: dicsírlek és imádlak téged, én üdvösségemnek Ura, mind it s mind a te birodalmodnak egyéb helyein. Bémegyek a te templomodba, félelemmel imádlak téged. Szerettem Uram, a te házadnak ékességét, és a te dücsősségednek lakó-helyét. Mely gyönyörüségesek Uram, a te sátorid! Elbádgyad kivánságában az én lelkem, ugy szomjúhozza tornáczidat. Mert inkáb akarok a te házadban alá-való lenni, hogy-sem a te ellenségid sátoriban böcsülletessen lakni.

Azért, én Istenem, a te nagy hatalmasságod az én álhatatlan és tétova-bújdosó gondolatimat tartóztassa minden világi dolgoknak hiuságától: hogy egyéb gondolatokat kirekesztvén, csak te-reád nézzen az én lelkem; és it, a te híveidnek gyölekezetiben, lélekben és igazságban imádgyalak téged; és, valamit egész hetetszaka a te szolgálatodban elmúlattam, azt most helyre hozhassam.

Adgyad én Istenem, hogy it a te igédet hasznossan halgassam; szent testednek vérednek vér-ontás-nélkül-való áldozattyát illendő böcsüllettel láthassam; és az én lelkemet neked eleven templomúl szentelhessem, melyben lakozzál mind örökkön örökké.

IMÁDSÁGBAN-VALÓ AJTATOSSÁGÉRT.

Örök mindenható Isten, látod a mí tudatlanságunkat, kik nem tudgyuk, mit, és mi módon kellyen kérnünk. A mi szívünk tétovázo álhatatlansága-is nyilván vagyon előtted. Te azért, Uram, ki mindeneket jobban végezhetsz, hogy-sem mí tudnók érteni, vagy kérni: önts belém a könyörgésnek lelkét, mely a te hiveidben kimondhatatlan fohászkodásokkal szokot könyörögni. Nyisd-meg Uram, az én ajkimat, hogy az én nyelvem dicsírje szent nevedet; és ne csak nyelvemmel, hanem szívemmel-is tisztellyem felségedet. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

IMÁDSÁGUNK ÉS EGYÉB DOLGUNK KEZDETIN.

Jőj-el Szent Lélek Ur Isten, száld-meg hiveidnek szívét; gerjeszd-fel bennünk szerelmednek tüzét, ki minden külömböző nyelvnek sokaságát az igaz hitnek eggyességében öszve-gyöjtéd.

Vigyázz Ur Isten az én segétségemre:
Siess Uram az én oltalmamra.

Kérünk téged, Ur Isten, hogy ébresztő malasztoddal elkezdvén a jót bennünk, segétő malasztoddal kisérjed cselekedetünket: hogy minden munkánk, és imádságunk, te nevedben kezdessék, és te-általad vitessék véghez. A mi Urunk Jesus Christus-által, &c.

Örök bölcseségnek kút-feje, látod, hogy e világi setétségnek homályában nem tudgyuk mi légyen hasznos nékünk: azért, Uram, adgy igaz értelmet lelkembe, hogy megismérjem mi légyen kedves te-előtted; erősítcsed malasztoddal az én gyarlóságomat, hogy a mi előtted kedvesb, azt se emberi tekintetért, se az ördög, test, és világ kisértetiért, el ne múlassam. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

PREDIKÁCIO-ELÖT.

Én üdvözítő Istenem, ki a földre jövél, és emberi testben őltözél, hogy engem a te útaidra igazgatnál; tanitanád tudatlansá-

gomat, és megjelentenéd akaratodat: véghetetlen hálát adok néked, hogy engem e mái napon házadba béhoztál az evangeliomnak váltságunkrul-való örvendetes izenetnek halgatására: hogy ez-által oktas engem, büneimről dorgály, és az én sovány szívem földibe mennyből hozot jó magot hínts.

Bizony, Uram, ha ezt a jó magot közöttünk nem hadtad vólna, ollyanok vólnánk, mind a Sodoma Gomorra várasiban lakozó istentelen emberek. És, mivel az embernek élete nem csak kenyérrel tápláltatik, hanem fő-képpen a te szent igéddel: az Egyiptom-béli éhség-miat mind elvesztünk vólna, ha te, igaz Jósef, mennyei gabonával naponként nem taplálnál.

Megvallom Uram, szent felséged-elöt, az én nyavalyámat. Noha sok üdőtül-fogva szünetlen halgatom szent intésidet: mindazáltal, mint a föveny falhoz nem ragad magától, ugy a te magod szívemben eddig gyökeret nem verhetet; ama mennyei kenyér elalélt lelkemet meg nem hizlalta; az égből hozot tűz szüvem hidegségét; a te sok drága orvosságod lelkem betegségét, eddig el nem vehette.

Ihon azért, Uram, késedelmes értelmem, jóra megkeményült szívem, és bünnel megterhelt lelkem, előtted vagyon. Rontsd-el Uram, a te igédnek verőjével az én keménységemet; szent igédnek hatható pallosával öld-meg a bünt bennem, és gyógyícsd-meg betegségimet.

Te plántáld szívemben, a mit külső füllel hallok a tanitótul. Szünetlen öntözzed mennyei harmattal, és az örök életre felnevelő vízzel, a belém vetet jó magot. Őrizd a pokol-béli ördög körmétűl; gyomláld a tövistűl és bojtorjánoktúl: hogy üressen hozzád a te szent igédnek magva ne térjen, hanem jó illatú kedves gyümölcsöket teremcsen én bennem. Amen.

MÁS KÖNYÖRGÉS.

Örök mindenható Isten, ki nem csak gyarló testünk táplálására rendelél testi kenyeret, de lelkünknek lelki eledelt adál: kérlek, nyisd-meg a mí siket füleinket szent igédnek hasznos halgatására; mert bóldogok a kik ezt hallyák, és megtartyák. Adgyad én Istenem, hogy e pusztában-való szarándokságomban, érezhessem ennek a mennyei mannának édességét, és ezt soha meg ne

utállyam. Szomjuhozzam ezt a mennyei harmatot, mint drága kincset elrejcsem szívemben: és, a mit füllel hallok, lelkemben hiszek, számmal vallok, engedd, hogy azt cselekedetemmel bétellyesítcsem. Adgyad, hogy a te igéd bőségesen lakozzék mi-bennünk; mert ebben vagyon a te isteni hatalmasságod, a bűnösök üdvösségére. Engedd, hogy a lelki tanítást, nem ugy mint emberi szót, hanem mint a te szódat halgassuk: és ez a mennyei jó mag oly gyökeret verjen bennünk, hogy a Sátan hatalma vagy csalárdsága soha ezt ki ne vehesse szívünkből; e világi gyönyörüségnek és gazdagságnak tövisse le ne nyomhassa; és ne csak halgatói, hanem cselekedői légyünk a te igédnek. A mi Urunk Jesus Christusáltal. Amen.

PREDIKÁCIO UTÁN.

Uram Jesus Christus, hálát adok néked a szép lelki táplalásért, mellyel lelkemet vigasztalod, elszakatt erőmet ujítod, homályos értelmemet világosítod, hogy értsem akaratodat, és az én kötelességemet. Ugyan-is, Uram, a te szent igéd hasonló a Jonatástul kóstolt lépes mézhez, mely nem csak édességgel fellyülhallad minden eledelt, de szemünket-is megvilágosíttya csudálatos erejével.

Mely gyönyörüséges, Uram, az én lelkemnek a te szent igéd. Edesb minden méznél, drágáb minden kincsnél, világosb a napnál, emésztőb a tüznél, hathatób a két-élü pallosnál.

Hála légyen azért néked, hogy méltóztatál tanítani engem szent igéddel, és az én homokos sovány szívembe jó magvadat bévetéd. Öregbítcsed bennem ajándékidat; keritsed és árkold-bé lelkemben híntett gabonádat; angyali őrzőket rendely óltalmára, hogy el ne tapodgya, vagy konkollyal meg ne vesztegesse az ellenség a te tiszta búzádat.

Engedd, Uram, hogy a te igéd ne légyen ollyan bennem, mint a szép hegedü szó, mely mihelt megszünik, semmi látattya nem marad; vagy mint a tükörben tetczü ábrázat, mely csak addig látszik, míg a tükörbe nézünk. Hanem, az én szívemben, és a töb híveid lelkében, minden háboruságok-között megmaradgyon, és, mint jó földben, örök bóldogságra-való gyümölcsöt teremcsen, keresztyéni csendesz szenvedéssel. Amen.

A MISE ELÖT.

Oh irgalmasságnak Attya, minden jóknak fogyhatatlan forrása: mennyi számtalan jó-tételeményedben részesítesz engem!

Nem elég lőn, Uram, felségednek, hogy a te szent Fiadat, kereszt-fának oltárán, véres áldozattal érettünk egyszer megáldoztatád, és ez áldozatnak drága kincsével rabságunkból kimentél, ellenünk iratott adós levelünket kereszt-fára ragasztván, szent vérével lemosád.

De ennek-felette azt akarád, hogy ez egy elégséges áldozatnak emlekezeti szünetlen szemünk-elöt forgana, és a keresztyén gyölekezet szent Fiadnak testét vérét vér-ontás-nélkül büneiért bémutatná drága ajándék-gyanánt; hogy, mint az égi szivárványt, frígy jegyéül adád Noénak: ugy, híveiddel-való megbekéllésnek jelét, ebben az áldozatban mutatnád. Ébregy-fel azért én lelkem, mert ezennel csudálatos dolgot látsz, mely-által az Isten engeszteltetik, az igazak vigasztalást, a gyarlók erősséget, a vakok lelki világosságot, a megháborodtak csendességet, az elfáradtak nyugodalmat nyernek.

Tisztísd-meg Uram, az én bünös lelkemet, hogy mélto ajtatossággal és tisztelettel részes lehessek a te Fiad áldozattyának érdemében; hálaadással emlekezzem a kereszt-fán-való kínszenvedésirűl; méltán láthassam, nem a kő-táblára iratott testamentomnak szekrényét, melynek méltatlan nézéseért egész nemzetségeket megverél, hanem a te szent Fiadnak szekrényét, a kenyérnek és bornak külső szinét, mely alat bizonnyal hiszem jelen-vóltát a mi üdvözítő Christusunknak.

Ily nagy jó-vóltodnak emlekezetivel, rontsd-meg az én szivemnek keménységét; e csalárd világnak hiuságos gondolatit ved-ki elmémből. Adgyad, hogy a kereszt-fán-való áldozatodnek eleven és igaz emlekezetit méltán lássam ez áldozatban, és szinte oly ajtatossággal lehessek jelen halálod emlekezetin, mint-ha magadat a kereszt-fán fügve szemeimmel néznélek. Amen.

A MISE KEZDETIN.

Én Istenem, ki Moysesnek azt parancsolád, hogy a szent földön levonná lábából *(sic)* megrutítot saruját; magad-is az aposto-

lok lábait megmosád, hogy utólsó vacsorádon jelen lehetnének; az ó törvénybe-is azt parancsoltad, hogy, mikor áldozni akartak a hívek, eléb lábokat megmosnák: ihon én-is, szegény, bünnel terhelt szolgád, a te házadban, az új testamentomnak vérnélkül-való áldozattyát tiszta szüből kivánom látni. De mivel érzem büneimnek sokaságát, méltatlan vóltomért szívem rettegtet; és félek hogy ugy ne járjak, mint amaz öltözetlen ember a menyegzőben.

Kérlek azért téged, én Istenem, vond-le lábaimnak és kivánságimnak megmocskolt öltözetit; mosd-le rútságimat és ellenedvaló vétkeimet. Irgalmazz nékem, és adgyad, hogy méltán halgassam szent Fiad halálának emlekezetit, és az ő érdemében részes lehessek. Miképpen ama régi szent profeták kivántak tégedet látni, sok óhajtásokkal kértek, hogy az egek megszakadván, tégedet, mint az égi harmatot Gedeon gyapjába, a Szűznek méhébe lebocsátnának: úgy kivánom én-is a te jelen-létedet, üdvözítő Istenem. Szomjúhozza az én szívem az életnek kút-fejét, lelkemnek igaz örömét. Tégy részessé azért, Uram, engem méltatlan szolgádat, a te szent Fiadnak kedves áldozattyában. Ugyan azon te szent Fiad-által. Amen.

AZ ANGYALI ÉNEK ÉS A TÖB IMÁDSÁGOK IDEJÉN.

Dücsősség Istennek magasságban; békeség e földön jó akaratú embereknek.

Oh örvendetes hír, vigaságos újság az emberi nemzetnek, hogy megbékéltettünk az Ur Christus-által a mi Istenünkel! Meggyőzettek minden ellenségink, elvétetett róllunk az Ádám átka, a kárhozatnak ellenünk iratot sentenciája.

Dicsírünk azért téged Uram, áldunk, dücsőítünk, véghetetlen hálát adúnk, hogy szent Fiad-által az örök-haragból minket kivettél, és kedvedbe fogadtál.

És, mivel azt parancsolád, hogy szent Fiad-által bátorsággal könyörögjünk néked: alázatos szüvel kérünk, hogy e világ bünei kitisztító báránynak érdemét megtekintvén, irgalmazz nékünk. Igaz szeretetre, keresztyéni szent életre indítcsad szivünket; és minden gyülölséget végy-ki belőllünk: zabolázd-meg nyelvünket, kösd-meg

testi kivánságinkat. Adgyad, hogy békeségben, egy szüvel lélekkel szolgállyunk te szent felségednek. Ugyan azon szerelmes szent Fiadnak drága érdeme-által. Amen.

AZ EPISTOLA-OLVASÁSKOR.

Áldot légy Ur Isten, ki az emberekre szorgalmatos gondot viselvén, tudatlanságunkat szent igéddel oktatod mindenkor. Az ó törvényben profetákat küldél, kik az emberek büneit megfeddék, és az eljövendő Messiast igírvén, reménségre indíták. Minket pedig apostolid-által tanítál; tekélletes életnek, mélto háladásnak módgyát előnkbe adád; megfeddéd büneinket; gyámolyítád reménséggel gyarlóságunkat.

Gerjeszd-fel bennünk Uram, a te igédnek szomjuságát, világosicsad setét szívünk homályát: hogy a te parancsolatodat szüntelen halhassuk, halván megérthessük, megértvén bétellyesithessük. Törd-meg szent igédnek kenyerét nékünk, és adgyad, hogy ez-által igazán ismérjünk téged, mint megismértetél Emausban tanitványidtúl, a kenyér-szegésben.

Tudom, hogy méltatlan vagyok, Uram, a mennyei kenyérnek ételére, a te titkaidnak elrejtett kincsének megértésére; de a kölykök-is észnek az asztalrúl húllott morsalékokban. Nem érdememszerént, hanem szent Fiadnak érdeméért, táplály engem szent igédnek kenyerével: és a te mennyei harmatodda olcsd-meg lelkemnek szomjuságát. Amen.

AZ EVANGELIOMKOR.

Áldot légy Ur Isten, ki a régieknek profétak-által szóllál, nékünk pedig szent Fiad-által örvendetes jó hírt izenél az evangeliomban: mely nem egyéb, hanem Istennek ereje az üdvösségre; lelki kenyér, mely szívünket erőssíti; két-élü pallos, mely az ördög erejét megrontya; világosság, mely nyomdékunkat igazgattya; égő tüz, mely lelkünkben szerelmedet felgerjeszti; erős pöröly, mely keménységünket megrontya; jó mag, mellyet ha köztünk nem hadtál-vólna, ollyanok vólnánk mint Sodoma és Gomorra.

A sidók Moysest azon kérik-vala, hogy Isten ő-véllek ne szóllana, hanem Moyses-által parancsolna nékik. Távúl légyen, Uram, ez a szó mi-tőllünk, kiknek lelki örömünk csak abban vagyon,

hogy tégedet halhatunk. Sőt, Sámuellel azon kérünk, hogy magad szóly nékünk: tanítcsad értelmünket igaz hit-által; gerjeszszed szívünket, szereteteddel; erőssitcsed gyarlóságunkat, malasztoddal; vigasztald lelki szomoruságinkat, örvendetes jó hírrel; lágyítcsad kemény nyakunkat, törvényed igájának viselésére; bátorítcsad félelmes lelkünket, jelen-vóltoddal; a te szent igédnek, az evangeliomnak igaz értelmében és vallásában végig tarts-meg minket. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

Az Nicaea-béli szent gyölekezetnek vallását megtalálod oda fel, 47. l.

AZ OFFERTORIUM IDEJÉN.

Én üdvözítő Istenem, igaz pap, igaz áldozat, és Melchisedek rendin-való papi fejedelem, ki a végvacsorának idején, vévén a kenyeret, szemedet égbe emeléd, hálákat adván, és tennen-magadat kedves áldozatúl értünk szent Atyád kezébe ajánlád.

Ihol mí-is, a te rendelésed-szerént, egyenlő akarattal, nem csak a mi földünk gyümölcsének sengéjét, a kenyeret és bort, felségednek bémutattyuk, a tőlled szerzett lelki vacsorának szolgálattyára; de szívünket, lelkünket, életünket, gondolatunkat, akaratunkat, cselekedetünket; atyánk-fiait, barátinkat, jószágunkat, és minden ajándékidat, mellyekkel szerettél minket, eleven és kedves áldozatúl néked ajánljuk.

Ne nézd, én Istenem, a gyarló ajándékot, hanem szent Fiadnak kedves ajándékát. És, miképpen a gyümölcsel-eggyüt a gyümölcsnek héját és torsáját, a szép hússal-eggyüt a haszontalan csontot-is, jó kedvel szoktuk venni: úgy a te szent Fiadnak kedves ajándekával, szent halálának végetlen érdemével eggyüt, a mi kevés ajándékunkat-is ved jó kedvvel. És adgy oly malasztot, hogy ezt az ajándékot soha meg ne másollyuk: semmi bünnel tőlled el ne szakadgyunk: a te ajándékiddal szent neved tiszteletire éllyünk, tudván hogy sáfárok és szám-adó szolgák vagyunk. Amen.

MÁS SZÉP IMÁDSÁG.

Én üdvözítő Christusom, ki a te nagy kegyessegedből, az emberekkel nemet vetvén, megtestesülél, és a mi szegénységünknek, nyavalyánknak, kín-szenvedésünknek sanyaruságát annyira

megkóstolád, hogy születésedkor jászolba helyeztetél; a kegyetlen üldöző királytul kergettetél; éhségben, szomjuságban, siralomban, fáradságban, vigyázásban, imádságban, szarándokságban, gyalázatban élél; sok szitkokat, kissebségeket szenvedél; és végre érettünk, jó akaratodból, halálra adatál.

Nem érdemletted Uram te, hogy szent fogad megvásódnék az Ádámtul felfalt almában; a halálnak kínnya, a véteknek sóldgya, téged nem illetett. Én valék a bünös; én reám vala mondva a sentencia; engem kötöttek-vala nyakon adósságimért.

De, oh véghetetlen irgalmasság! hogy engem megmentenél, adósságimat magadra véd, büneimet válladra rakád, szent Atyádnak hozzám lőt nyilait felvéd, magadat vetvén paísúl.

Mint hálállyam-meg ezeket Uram, néked? Ihon, Uram, mivel az égen és földön drágáb kincs nincsen a te szenvedésidnél, ugyan ezen váltságomnak árrát bémutatom; és ennek emlekezetire, rendelésed-szerént, az anyaszentegyházzal kenyeret és bort viszek elődbe, hogy ezeket, érdemed erejével, halálod emlekezetire, testeddé véreddé változtasd.

Ved jó néven Uram, a te népednek ajándékát, ki jó néven véd virágvasárnap az együgyü községnek elődbe vitt ágait. Engedd, hogy érdemedben részesűllyünk, tiszta életednek nyomdokiból ki ne lépjünk. Olcs-meg minden testi kivánságot bennünk, és végy minket magadnak kedves áldozatúl. Amen.

MIKOR A PAP KIFORDÚL.

Vegye kedvessen az Ur a te áldozatodat, nevének dicsíretire és tiszteletire, lelkünknek üdvözségére, és az egész anyaszentegyháznak épületire. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A SANCTUST MIKOR MONDGYÁK.

Véghetetlen Isten, kinek jó-vóltával tellyes a föld és ég; kinek színe-elöt álván az mennyei seregek, szünetlen ama hozzád illendő dicsíretet éneklik: Szent, Szent, Szent, a seregeknek Ura Istene. Ihon, én Istenem, én-is szegény gyarló szarándok szolgád, a te

örökösid és házadban lakó fejedelmek szavát igyekezem követni, véllek egyetemben szent felségedet felmagasztalni; mert mélto vagy, Uram, ki minket teremtél, megváltál, fiaiddá fogadál, bóldogságodnak örökösivé től, hogy dicsírjünk téged.

De látod Uram, késedelmes-vóltát szívemnek, mely büneitűl földre nyomatott. Emeld-fel azért az én lelkemet, hogv téged kedves dicsírettel magasztallyalak; szent Fiadnak áldozattyát mélto becsüllettel tisztellyem; jó-vóltodért illendő hálákat adgyak: a mennyben lakozó angyalokkal néked kedvessen énekellyek. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

HOGY AZ ÁLDOZAT GYÜMÖLCSOS LÉGYEN.

Én megváltó Istenem, ki az egész emberi nemzetért áldoztatál a kereszt-fán, és a te véres áldozatodnak emlekezetit utólsó vacsorádban hiveidnek lelki táplálására rendeléd, megparancsolván, hogy ők-is azt cselekedgyék a mit te cselekedél.

Engedünk Uram, a te parancsolatodnak, és az egyházi szolgaáltal szent Fiadnak drága testét, vérét, felséged-elöt bemutattyuk; hogy, ennek érdemét, nem a mi gonosságunkat tekintvén, megszabadíts minket minden testi lelki gonosztúl.

Kérem azért felségedet, hogy ez áldozat légyen hasznos lelkünk üdvösségére; az anyaszentegyháznak éppületire; a tévelygések kigyomlálására; a megnyomorúlt betegeknek, raboknak és egyéb szűkölködő atyánk-fiainak vigasztalására; lelki pásztorinknak, és világi fejedelminknek üdvözségére; a bünösöknek megtérésére; az igazaknak jóban megmaradásokra; és a Christusban elnyugott keresztyén atyánk-fiainak vigasztalására. A mi Urunk Jesus Christus által. Amen.

MIKOR AZ URAT FELMUTATTYA A PAP.

Jusson eszedbe a mi Üdvözitönknek a kereszt-fán felemelése; és mint-ha testi szemeiddel látnád őtet a szent kereszten, imigy könyörögj:

Imádlak tégedet, láthatatlan Istenség,
Kenyér színe-alat elrejtetett emberség;
Noha it létedet meg nem tapasztallya
Emberi érzékenység.

Isteni erődet elrejtéd a keresztfán;
Testi gyarlóságnak homályával befogván:
Itt-is szent testedet elrejtéd, kenyérnek
Színe-alat mutatván.

Noha szent Tamással sebed helyét nem látom,
Uram, igaz hittel jelen-létedet vallom:
Tarcs-meg ez vallásban, és te szent színedet
Add boldogúl meglátnom!

*

Imádunk téged, Uram Jesus Christus és hálát adunk néked, ki a te szent kereszted-által megváltottad e világot, és minket elveszteket megbékéltetél szent Atyáddal. A te véghetetlen irgalmasságodért, engem, és az egész anyaszentegyházat, tégy részessé váltságod hasznában, az örök életnek boldogságában. Amen.

A KELYH FELMUTATÁSAKOR.

Váltságomnak árra, száratt szívem ereje; én bünös lelkemnek megtisztító fördöje; szomju s fáratt lelkem megvigasztalója; üdvözségem záloga.

Részegíts-meg engem Uram szent pohároddal! Olcsd-meg én szívemnek gonosz lángját véreddel! Szent véred pecsétit (miként Egyiptomban) vesd szívem ajtajára!

*

Felséges Isten, ki a csudálatos szentségben halálodnak emlekezetit hadtad: engedd, ugy böcsüllyük szent testednek, vérednek szentségét, hogy váltságodnak gyümölcsét szünetlen érezzük magunkban.

Uram Jesus Christus, ki szent Atyád akarattyából, a Szent Lélek Istennek munkálkodása-által, haláloddal e világot megélesztéd: szabadíts-meg minket szent tested és véred-által minden büneinktül és veszedelmektűl; és adgyad, hogy a te parancsolatodhoz ragaszkodván, soha te-tőlled el ne szakadgyunk.

AZ UR FELMUTATÁSA-UTÁN.

Mennynek földnek irgalmas Teremtője: mi szegény nyavalyás bünös emberek, a közönséges anyaszentegyházzal egyetemben, szent

felséged-elöt, szent Fiadnak testét vérét drága áldozatúl bémutatók, az ő szent halálának emlekezetire, a mi számtalan vétkeink sokaságáért és velünk tet sok jó-tételényidért.

Tekíncsd-meg, kegyes Atyám, a te természet-szerént-való Fiadat, ki mi-érettünk nagy kegyessen kínt halált szenvede. Tekíncsd-meg ki szenved, és gondold-meg kiért szenved.

Nem-de a ki halált szenved, nem te Fiad-e, kit bünös szolgák váltságáért adál? Nem ama szelid ártatlan bárány-e, ki néked halálig engedelmes vólt? Nem a tőlled-születet, és isteni természetedben részesült Fiad-e, a ki szenved; kit a végre öltöztetél emberi testbe, hogy a kereszt-fának ágyán, kínnyaival minket néked szülne?

Tekíncsd-meg azért, Uram, kegyes szemeiddel, a te irgalmasságodnak foghatatlan példáját; lásd szerelmes Fiadnak felfüggesztett szent testét, vérrel folyó szent kezét: és bocsásd-meg irgalmassan az én ragadozó kezeim vétkét.

Lásd mezítelen óldalának kegyetlen fegyverrel megnyittatott rejtekit, és ebből kifolyó szent vérének forrásával tisztícsd-meg szívemnek sok titkos gonosságit.

Nézzed, mely kegyetlen szegek járták-által szent Fiad lábait, mellyek soha a gonoszok úttyán nem jártak; és távoztasd-el tőllem a hamisságnak ösvényét. Tekincsed, én Istenem, nem a mi gonosságinkat, és erőtlen gyarlóságinkat, hanem, a mi fejünknek, a te szent Fiadnak, érdemét.

Nézzed, a kereszt-fának kemény ágyán szent Fiadnak tövis koszoróval koronázott fejét, halálra vált színét, vérrel folyó óldalát, kiterjesztett kezét, béesett szép szemét, elsárgúlt orczáját, vérben úszó lábát, szent vérével megfestett kereszt-fának óltárát.

Ihon én Istenem, a mi áldozatunk; ihon a mi ajándékunk, mellyet elődbe viszünk, melyrül az oltári áldozatban, parancsolatodszerént, emlekezünk. Ennél drágáb kincset, kedvesb ajándékot, szent felségednek nem adhatunk.

Azért uram, vedd kedves áldozatúl a mi szolgálatunkat. Az emberi testben meghólt Istennek iszonyú kínnyaért, bocsásd-meg vétkeinket. A mi Megváltónknak drága érdeméből, adgy Szent Lelket szolgaidnak: hogy néked e világon tekélletesen szolgállyunk: a más világon, az örök bóldogságban részesek légyünk. Amen.

MIKOR A PAP MELLYÉT VERI.

Istennek ártatlan báránnya, ki világ kezdeti-elöt érettünk halálra rendeltettél, hogy véreddel megtisztíttatnánk. És, miképpen az Egyiptomban-lakó sidók házát a boszú-állo angyal fegyverétül megőrzé a báránynak vére: úgy te-is, minden haragtúl, és átoktúl minket megmentenél. Légy irgalmas kegyelmes nékünk bűnösöknek. Adgy csendesz békeséget testünkben lelkünkben, hogy nyugodalmas szüvel, bátorságban szolgálhassunk néked. Roncsd-meg Ur Isten, a keresztyének-ellen feldühült pogányságot. Tisztícsd-meg minden tévelygésektül, eretnekségektül, és viszavonyásoktul a keresztyén országokat: hogy minnyájan egy szüvel lélekkel szolgállyunk felségednek. Ki élsz, és uralkodol, az Atyával, és Szent Lélek Istennel egyetemben, örökkön örökké. Amen.

MIKOR A PAP AZ URAT MAGÁHOZ VÉSZI.

Én Istenem, nem vagyok mélto, hogy béjőj az én rút ocsmány hajlékomba. Azért, leborúlván, alázatos szüvel kiáltok felségedhez: a publicanussal, mellyem verve, kérek kegyelmet bünös fejemnek.

Engedd, én Istenem, hogy a te szent Fiad áldozattyának gyümölcsét érezzem. Az igaz hit-, és a keresztyéni szeretet-által szent Fiadba ólcs-bé engem, hogy én ő-benne, és ő én-bennem lakozzék. Vastagíts ennek a mennyei kenyérnek erejével, hogy a te törvényednek úttyán soha el ne fáradgyak. Ugyan azon te szerelmes szent Fiad-által, ki te-véled, és a Szent Lélekkel egyetemben, él és uralkodik örökkön örökké. Amen.

MÁS IMÁDSÁG.

Oh szent és csudálatos lakodalom, melyben Christus vétetik, és ugyan azon valóságos Christus teste adatik, mely kisded-korában jászolba helyhezteték, ifiú-korában sok fáradságokkal terhelteték, megöleték, végre az Atya Istennek jobjára helyhezteték.

Áldot légy mindörökké, én édes Üdvözítőm, ki nem csak a

dücsősségnek székiben, de az egyházi ember kezében-is akarál lenni, hogy az én lelkemnek eledele lennél.

Engedd Uram, hogy azt az üdvösséget, mellyet nékünk halálodal nyerél ennek az áldozatnak-általa, magunkhoz kapcsollyuk. Gyógyícsd-meg lelki sebeinket; ne útáld-meg, irgalmas samaritanus, háládatlan szolgaidat. A mely szeretet téged e földre hozot, hogy megkeresnéd az Ádámban elveszett juhokat, azon szerelmedért, tisztícsd-meg az én bünös lelkemet, vastagítsad gyarlóságomat, tölsd-be az élő kenyérrel minden kivánságimat. Roncsd-el bennem e világi kivánságot és felfualkodást; plantály álhatatos hitet, hüv reménséget, buzgó szeretetet belém. Adgy alázatos és szelíd szívet; zabolázd-meg nyelvemet, hogy semmi éktelen és rágalmazó beszédet ne szóllyon; kösd-meg szemeimet, hogy semmi fajtalanság ne légyen tekíntetiben. Tellyesícsd-bé lelkemnek éhségét, erőssíts engem, nevely a jóban, vígy-be az örök bóldogságba. Ki, az Atya és Sz. Lélek Istennel, élsz, &c. Amen.

AJTATOS KÖNYÖRGÉS AZ ÁLDOZÁS-UTÁN.

Oh áldot Jesus, Atya Istennek Igéje, atyai dücsősségnek fényessége, kit az angyalok nagy kivánva néznek: taníts engem, akaratodnak bétellyesítésére. A te Szent Lelkeddel igazgasd járásomat, hogy bóldog örömedbe juthassak, melyben örökké-való nap, és mindenekben egy lélek vagyon; a hol bizonyos és bátorságos örök élet, örökké-való csendesség, csendesz bóldogság, bóldog gyönyörüség, gyönyörüséges vigaság vagyon. A hol te, az Atya és Szent Lélek Istennel, élsz, és uralkodol örökkön örökké.

Oh áldot Jesus, oh kegyes Jesus, oh édes Jesus, Mariának szent Fia, ki irgalmassággal és kegyességgel tellyes vagy. Oh én édes Jesusom, a te nagy irgalmasságod-szerént, irgalmazz nékem. Oh kegyelmes Jesus, kérlek, ama te drága szent véredért, mellyet a bünösökért kiontál, hogy mosd-el minden rútságimat; tekíncs reám, méltatlan szolgádra, ki tőlled bocsánatot kérvén, szent nevedet kiáltom.

Oh Jesus, mely gyönyörüséges a te neved! mely nagy erőssége a gyarló és félelmes szüvnek! Bizonyára, Uram, a te neved nékünk erős várunk. Mert micsoda egyéb a Jesus, hanem Üdvözítő? Azért, oh Jesus, a te szent nevedért, légy nekem Jesusom, és

üdvözíes engem. El ne hadd Uram veszni a te alkotmányodat.

Oh JESUS, az én gonosságom kárhozatra ne vigyen engem, kit a te mindenható jó-vóltod teremte. Oh én édes JESUSom, ismérdmeg bennem kezed munkáját, és roncsd-el bennem, a mit látsz hogy nem tiéd.

Oh irgalmas JESUS, irgalmazz nékem, míg helye vagyon az irgalmasságnak, hogy igaz itélő széked-elöt el ne kárhozzam. Mi* hasznod Uram, az én kárhozatomban? Mi nem. azok áldanak és dicsírnek téged, kik az örökhalálra és poklok kínnyára vettetnek.

Oh én szerelmes JESUSom; oh JESUS, kiváságomnak czéllya, szomju lelkemnek kút-feje: végy-bé engem a választottak számába. Oh JESUS, benned hívőknek üdvözsége, és hozzád folyamóknak vigasága.

Oh JESUS, vétkeimnek bocsánattya, Bóldog Aszonynak szent Fia, öncs belém a te malasztodat, bölcseségedet, szeretetedet, tiszta életedet, alazatosságodat: hogy téged tekélletesen szeresselek, téged dicsírjelek, néked szolgállyak, csak benned gyönyörködgyem, mind azokkal egyetemben, kik szent nevednek szünetlen reménkednek. Amen.

A MISÉNEK CEREMONIÁIRÓL.

Üdvözítőnk véres áldozattyának emlekezetiben, a szent misében, két rendbéli dolgok foglaltatnak: elsők, ennek az áldozatnak természetit és mi-vóltát illetik. Mások, csak ceremóniák és szokot rend-tartások. Mellyek-közzül némellyeket az apostoloktúl vettek a hívek, némellyeket az-után, díszes rend-tartásnakokáért, szerzettek az anyaszentegyház pásztori.

A misének azért mi-vólta és természeti abban ál, hogy, a mi Üdvözítőnk parancsolattya-szerént, azt cselekedgye az egyházi ember, a mit vég-vacsorán cseleküvék Christus: az-az, hogy vegye a kenyeret, megáldgya, &c. Ugy annyira, hogy, ha minden külső ceremoniát hátra hagyna a pap, noha az anyaszentegyház szokása és parancsolattya-ellen cselekednék, de azért, csak azt cselekedné, a mint Christus cselekedék, helyén maradna a misének természeti.

Mindazáltal, hogy parasztúl ne járúlna az egyházi ember ily nagy és böcsülletes áldozathoz, azt rendelte az anyaszentegyház, hogy külső készülettel-is hozzá alkolmaztassa a pap ehez az isteni szolgálathoz magát. És, miképpen a ki udvarhoz mégyen, fel igyekezik ékesíteni és ruházni magát; ha pedig fejedelemnek asztalához szolgál, megveti asztalát, feltornyozza asztalkezkenőit, térdhajtásokkal, süveglésekkel szolgál, noha ezek-nélkül az ebéd és vacsora elvégeződ-

hetnék: azon-képpen, hogy a szent Pál intése-szerént, I. Cor. 14, v. 40. mindenek díszessen és jó renddel lennének, szükség vala, hogy bizonyos rendek és ceremoniák szabatnának az áldozatban. Igy láttyuk, hogy az Augustai Confessio, és Calvinus követők, az módgyok-szerént, bizonyos rendet és szer-tartást szabtak a Vacsora szolgáltatásban. Mi pedig, a régi szent jámboroktúl vett ceremoniákat éppen megtartyuk.

Sok okai vannak pedig, miért szokot az anyaszentegyház külső ceremoniákkal élni az isteni szolgálatban:

I. Mert nem csak imádságával, de külső jelekkel-is akarja tisztelni az Istent.

II. Mert a ceremoniák-által nyilván és mindenek láttára vallást tészen hitirűl: ugy-mint a kereszt-vetéssel, processióval, &c.

III. Mert ceremoniákkal taníttya fiait hivatallyokra és illendő magok-viselésre; mert, mikor térdre esünk, kezünket egybe-tészük, mellyünket verjük, efféle külső jelekkel taníttatunk, hogy imádságunkban alázatosok légyunk, szívünket Istenhez emellyük, töredelmes lélekkel könyörögjünk.

IV. Mert a külső ceremoniak-által előnkbe adgya a Szent Lélek Istennek belső cselekedetit: mikor a keresztségben testünk megmosatik, jelentetik lelkünknek belső tisztúlása; mikor szent olajjal kivül megkenetünk, jegyeztetik a Szent Lélek ajándékinak belső keneti, &c.

V. Nemcsak magunkban figyelmetességet és ajtatosságot indítnak efféle külső ceremoniák, de azokban-is, kik ezeket láttyák. Mert, miképpen ha láttyuk, hogy valaki úri öltözetben vagyon, sok fő emberek, jó renddel, nagy böcsülettel forognak körülle, mi-is annak böcsülletire indíttatunk; és, ha szembe kell vélle lennünk, nem ugy állunk előtte mint egy disznó-pásztor-elöt: ezen-képpen, ha az emberek láttyák, hogy az isteni szolgálatba nem kapúnk mosdatlan, hanem szép renddel, és ceremoniákkal: ők-is nagyob készülettel és csendesb figyelmetességgel szolgálnak Istennek. Ha pedig láttyák, hogy a templom-között és az istálló-között nincs nagy külömbség: predikátor uram-is egy-aránt viseli mágát az isteni szolgálatban és a korcsoma házban: az emberek sem böcsüllik inkább a predikátort a disznó-pásztornál: az isteni szolgálatra is annyi készülettel mennek, mint a korcsomára. Kit, adná Isten, hogy kezekkel ne tapasztalnának a ceremonia káromlók.

Végezetre, e közönséges okok-kivül, minden ceremoniának tulajdon okai és hasznai vannak, mint a misében-való ceremoniák értelméből megtetczik; mely ceremoniákat, azt mondgya az Augustai Confessio[1], hogy ő-is helyén hagyja.

[1] Artic. 20. tit. de Missa.

[2] Optat. lib. 6.

Először azért: mert noha régen a donatisták rontották el az oltárokat[2]: és, a mint *sz. Ágoston* irja[3], a manichaeusok, bálványozóknak hítták a híveket, mivel a martyrok koporsójából oltárokat csináltak mindazáltal, az apostolok idejétűl[4] fogva, mindenkor, a hívek oltáron szokták az Ur vacsoráját szolgáltatni mint nyilván írja *szent Kelemen,* ki *szent Péter* apostol tanítványa vólt[5], *szent Dienes*[6], ki ugyan bőv beszéddel megirja, mint szokták az apostolok idejében szentelni és olajjal kenni az oltárokat.

[3] Contra Faust, cap. 4. et 21.

[4] Hebr. 13. v. 10.

[5] Canon. 3. Apostol.

[6] Eccles. Hierarch. c. 3. et 4.

Eusebius irja[7], hogy régen, sok keresztyén egyházakban csak egy oltár vólt, mely (ugy-mond) jelenti-vala az egy Üdvözítőt; és ezt fából csinált

[7] Libr. 10. c. 4.

rostéllyal környül-fogták, hogy a község hozzá né közelgetne. *Szent Basilius*[1], panaszkodik Eustatiusról, hogy az oltárokat elrontván, „propriis mensis Missae munus perfecit," [saját asztalaikon végezték a mise-szolgálatot.]

Sozómenus irja[2] Zenórul, hogy szép egyházat éppíte, és a benne-való oltárt mártyrok tetemével felékesité. Azt pedig, mint szokatlan dolgot, feljegyzi *Sócrates*[3], hogy Antiochiában az oltár nem nap-kelet-felé vólt, hanem nap-nyúgatra.

Nazianzénus[4] dicsekedik azzal, hogy a Julianus halála-után a pogányok a vér-nélkül-való áldozatra rendelt oltárt meg nem ferteztethetik, mint az-elöt. Mely oltárt (ugy-mond *aranyszáju szent János*[5],) az áldozatnak orájan környül-fogja a mennyei angyalok sokasága.

Szent Jerónimus[6] dicsíri, hogy a hívek arannyal és drága kövekkel fel-ékesítik az oltárokat: „Alii (ugy-mond) gemmis aurata distinguant altaria, non reprehendo, non abnuo." [Diszitsék bár némelyek az aranyos oltárokat drága-kövekkel: nem feddem, nem ellenzem.] Sabinianus Diaconust feddi[7], hogy az Isten oltára-elöt fertelmes szándékot forgatot.

Szent Ágoston-is[8]: „Mi (ugy-mond) templomokat, és oltárokat, a mártyrok emlekezetire nem azért csinálunk, hogy ezeken a mártyroknak, hanem hogy Istennek áldozzunk". *Ruffinus* pedig[9], az anyaszentegyháznak iszonyú pusztaságát megirván, az Arius eretneksége idejében, igy szól: „Ea tempestate facies Ecclesiae turpis et foeda erat: Ara nusquam, nec immolatio, nec libamina." [Azon időben az egyház arcza rút és csúfos vala: oltár nem volt sehol, sem áldozat, sem áldozások.] Oly böcsülletben tartották pedig a régi csaszárok az oltárt, hogy meg nem ölették, a ki az oltárhoz szaladhatott[10].

Másodszor: Az oltárt nem csak egyéb-képpen felékesítették a régi keresztyének, mint Christus vacsorájának asztalát, de égő gyertyákkal-is tündököltették, miképpen olvassuk, hogy az ó törvényben, az Isten házában éjel nappal gyertya égett[11]. Ezt jóllehet nem javallotta Vigilancius, a mint irva hadta *Jerónymus*[12] és az újitók-is gyalázzák, vakoknak nevezvén minket, mint-ha nappal sem látnánk gyertya világ-nélkül; de a keresztyének között eleitűl-fogva szokott dolog vólt ez.

Eusebius[13], és *Nicéforus*[14], irják, hogy egyszer Jerusalemben, húsvét estin, nem vala lámpásnak-való olaj. Kin, mikor az egész község fohászkodnék, Narcissus püspök vizet hozata; ezt megáldván, olajjá változtatá, és a lámpásokba önté. Hasonló csuda történt *szent Gergely* idejében, mint maga irja[15].

Constantinus halálárúl szólván *Eusebius*[16] azt irja, hogy az ő testét arany koporsóba helyhezteték és arany gyertya-tartókban számtalan égő szövétnekeket rendelének körülle. Mert, a mint *Nazianzenus*[17] mondgya: „Constantinus defunctus, religiosis nostris officiis deducitur, hoc est, cereorum ignibus, quibus nos Christiani, pium e vita discessum ornandum existimamus". [Konstantin elhalálozván, a mi vallásos végtisztességünkkel viteték ki, vagyis égő gyertyákkal, melyekkel mi kereszténynek az ez életből való jámbor kimulást szoktuk kisérni.] Ismét[18]: „Matre accensas faces gestante, cum multiplici hymnorum cantu deducitur ejus cinis pretiosus". [Mi alatt anyja égő fáklyát vive, drága hamva sok-féle ének kiséretében viteték ki.] *Arany-száju sz. János*[19] azt mondgya, hogy a hívek égő szövétnekekkel kisérik halottokat, mint jó bajvívókat. És ugyan ezen

[1] Epist. 72

[2] Lib. 5. c. 9. alias 8.

[3] L, 5. c. 22. alias 25.

[4] Orat. 2. in Julianum.

[5] 1. de Sacerd.

[6] Ep. 2. ad Nepotianum, cap. 12. Ep. 8. ad Demetriad. c. 7.

[7] Ep. 48. cap. 5.

[8] Libr. 20. contra Faust. cap. 21.

[9] Libr. 1. cap. 21.

[10] Ambros. ep. 33.

[11] Exod. 27. Levit. 6. v. 12.

[12] Cont. Vigilant, Epist. ad Riparium.

[13] Lib. 6. c. 6.

[14] Lib. 5. c. 9.

[15] Lib. 1. Dialog c. 5. & Lib. 3. c. 30. *Turonens.* lib. 1. de Gloria Mart. c. 57. c. 69. c. 104.

[16] Lib. 4. Vitae Constant.

[17] Oratio in Julianum, initio.

[18] Orat. 10. in laude Caesarii.

[19] Homil. 4. ad Hebr. Hom. 70. ad popul.

[1] Lib. 8. c. 8. sz. Jánosrúl irja *Sozómenus*[1], hogy égő szövétnekekkel és ének szóval járt processiót.

[2] Contra Vigilant. c. 3. Szent *Jerónymus*-is igy ír Vigilancius-ellen[2]: Az egész nap-keleti anyaszentegyházban, fényes nappal-is, gyertyákat gyújtnak, mikor az evangeliumot olvassák. Ezzel örömnek jelét mutatván: holot az apostol-is arra int, hogy ágyékunkat felövedzvén, égő lámpás légyen kezünkben; és a külső testi világosságnak jelével ama fényességet jelencsük, melyrül szól szent Dávid: „Uram, ugymond, az én lábamnak fényes lámpása a te igéd".

[3] Epitaph. Paulae. Másut, ezen *szent Jerónymus,* Paula asszony temetésérül szólván[3], azt irja: hogy az ő temetésén az egyházi emberek „Lampades, Cereosque praeferebant." [Lámpákat, gyertyákat vivének előtte]. Mikor *aranyszáju szent János* tetemét

[4] Lib. 5. c. 36. Constanczinápolyba vivék, azt irja *Theodorétus*[4], hogy az egész tenger partya

[5] Lib. 8. Histor. Francor. c. 16. égő lámpásokkal teli vólt. *Turonensis*[5], Clodovæus temetésérül irja: hogy számtalan égő szövétnekeket vittek a test-elöt. Hasonló dolgokat olvasunk, apud Gregorium, lib. 12. epist. 9. Paulinum, in Natali 3. & h. Sancti Felicis. Sőt

[6] Lib. 2. c. 22. *Nicéforus*[6], Bóldog Aszony temetését-is égő szövétnekekkel irja hogy let.

Szent *Jerónymus* szavából pedig, mellyet nem régen hallánk, megtanúlók, mi végre szoktak a keresztyének nappal gyertyát gyujtani az isteni szolgálatban. Mert ezzel, ínti az anyaszentégyház fiait, hogy belől égő szeretettel, kivűl fényes világossággal tündököllyenek, mind Isten s mind emberek-elöt. Mert, miképpen a mi Istenünk emésztő tüz és világosság: ugy az ő fiainak követni kell az atyai nyomdékokat és azt gondolni szüntelen, hogy a ki gonoszt cselekszik, setétben cselekeszik gonoszt, és gyűlöli a világosságot: mi pedig világosságnak fiai vagyunk, és tisztességesen kell járnunk, mint nappal szoktak járni az emberek És, miképpen a vitézlő ember temetésében felöltözött lovát előtte viszik, ezzel jelentvén, micsoda állapatban élt a kit eltemetnek: ugy a keresztyén ember teste-elöt, mint világosságnak fia-elöt, gyertyát viszünk.

[7] Lib. 6. cap. 2. Tudom, hogy *Lactantius*[7], és az elibertinomi gyölekezet, szidalmazza azokat, kik Istennek nappal gyertyát gyujtnak, mint-ha ezzel az Isten szemeit, vagy a meghólt ember lelkét megvilágosithatnák: „Accendunt (ugy-mond Lactantius) Deo lumina, tamquam in tenebris agenti. Sed, si caeleste lumen, quod dicimus solem, contemplari velint, sentient, quod non indigeat lucernis corum Deus, qui ipse in usum hominum tam candidam lucem dedit." [Világot gyujtanak Istennek, mintha sötétben lenne. Hanem, ha az ég világosságára, melyet napnak nevezünk, tekinteni akarunk, meg fognak győződni, hogy az ő lámpásaikra nem szorul az Isten, a ki maga is oly fényes világosságot adott az emberek használatára]. Méltán-is szidalmazzák azokat, kik e végre gyújtnak gyertyákat. De, a mint mondám, mí nem e végre, sem illyen bolond gondolatból, hanem egyéb illendő okokból szoktunk gyertyát gyújtani. Annakokáert *szent Jerónymus* irván Ripariusnak, kemény szóval feddi Vigilanciust, ki bálványozónak merte mondani a ki a mártyrok koporsója-elöt gyertyát gyújtott.

Harmadszor: Arany és ezüst szép edényeket csináltatunk az isteni szolgálatra; és ezeket oly böcsülletben tartjuk, hogy, az apostolok rendelése-szerént

[8] Canone 72. Apostol. (ugy-mond *szent Kelemen)*[8], senkinek sem szabad az isteni szolgálat-kivűl egyéb szükségére tériteni: „Vas aureum, vel argenteum, vel velum sacrum, nemo

amplius in suum usum convertat." [Szent arany vagy ezüst edényt, avagy szövetet senki többé a maga használatjára ne hajtson]. Sőt, a mint *Nazienzénus* mondgya[1]: „Vasa ministerio sacro destinata, nec vulgi manibus attrectanda," [Az isteni szolgálatra rendelt edényeket nem szabad közkézre adni]; ezeket illetni sem szabad egyébnek, az egyházi ember-kivűl. És, a mint *aranyszáju szent János* irja[2]: a Julianus csaszár attyafia a szent edényeket megilletvén, ugy megvereték Istentűl, mint a kik az Ur szekrényét mód-nélkül nézék és férgektűl megemésztetének.

[1] Orat. 5. ad. Arianos, de se ipso.

[2] In Babylam Martyrem, seu Libr. contr. Gentiles, tomo 5.

Ezen nem csudálkozhatik, a ki meggondollya, mint bünteté Isten Bóldisár királyt, ki az egyházi edényeket asztalának szolgalattyára téríté[3]. És igen szépen bizonyittya *Damascenus*[4] Oza példajából, hogy az isteni szolgálatra készittetett edényeket, nem szabad mindennek illetni, nem hogy külső dologra téríteni, hanem-ha keresztyén rabok váltságára. Mert a *szent Ambrús*[5] mondása-szerént a szentelt edényeket és kelyheket-is öszve kell rontani és rabok váltságára téríteni, mint Akaciusról irja *Nicéforus*[6], hogy az egyházi gazdagságot, arany és ezüst edényeket, mind a szegények váltságára költé.

[3] Daniel. 5. v. 1.

[4] Lib. 2. paralelor. c. 61.

[5] Lib. 2. Offic. c. 28.

[6] Lib. 4. c. 22.

Mely drága kelyhek vóltak pedig régen az egyházakban, megteteczik abból, hogy, mikor Julianus a keresztyének templomit fosztaná, az ő hadnaggya látván a számtalan gazdag edényeket, csudálkozva azt kiáltá: „Ime, mely szép edényekben szolgálnak a *Maria* fiának[7]! De az Isten mingyárt ugy megveré ezt az egyházfosztó Julianust, hogy ganéja nem alól, hanem torkán méne ki.

[7] Theodoret. l. 3. c. 13.

Szent Ágoston[8], azt irja, hogy Diocletianus idejében a szentegyházakban sok arany és ezüst kelyheket találtak. És[9] magyarázván amazt: „Simulacra gentium, argentum" & [ezt irja:] „Sed nos quoque, pleraque vasa ex hujusmodi metallo habemus, in usum celebrandorum Sacramentorum: quæ ipso ministerio consecrata, sancta dicuntur, in ejus honorem, cui pro salute nostra inde servitur;" [Mi is legtöbb edényünket, melyeket a szentségek kiszolgáltatásánál használunk, abból a fémből csináltatjuk, a melyek, maga a használat által megszentelve, szent edényeknek neveztetnek, annak tiszteletére, kinek, üdvösségünkre, ezekkel szolgálunk]. Hasonló dolgot ír *Optatus*[10].

[8] Lib. 3. contr. Crescon. cap. 29.

[9] In Psalm. 113. Concio 2.

[10] Lib. 1.

Orosius azt irja[11], hogy, mikor Alarícus Romát megvévé, egy apáczát kénszerítének hogy az egyház kincsét előadná. A szüz előhozá a szép drága edényeket: „Dumque attoniti essent barbari, magnitudine, pulchritudine, qualitate vasorum, virgo Christi ait: Hæc Petri Apostoli sacra ministeria sunt. Præsume, si audes, tangere. Ego, quia defendere non valeo, nec temere audeo. Alaricus universa reportari ad Apostoli basilicam jussit." [Midőn a barbárok az edények nagyságán, szépségén, minőségén csodálkozának, a Krisztus szüze igy szólott: Ezek Péter apostol szent szolgálatából valók. Nyulj hozzájok, ha mersz. Én, mert gyenge vagyok védelmökre, megtartani sem merem. Alarik valamennyit visszaviteté az apostol templomába].

[11] Lib. 7 c. 39.

Theodoretus[12], Constantinus idejében, irja, hogy „Ara divina regiis tapetibus, donisque aureis ac gemmatis conspiciebatur ornata." [Az isteni oltár királyi szőnyegekkel s aranyból való s drágaköves ajándékokkal volt ékesítve]. De e dologrúl masut többet szóllyunk. Igen künnyen eszekbe vehetik ezekből, nem csak az egyházi emberek, mint kellyen tisztelni az Isten házának ékességét; de a káromló fiak- is, mely méltatlan szidalmazzák az isteni szolgálatnak gazdagságát.

[12] Lib. 1. c. 3. alias 31.

Negyedszer: A papnak tetején pilís vagyon, mikor misét mond, mely pilíst *szent Ágoston*[1], és *szent Jerónymus*[2], koronának neveznek: „Adjurat nos (ugy-mond szent Ágoston) per Coronam nostram," [Koronánkra kér bennünket], *Jerónymus* pedig, „Precor Coronam tuam" &c. [Kérem koronádat]. *Gregorius Turonensis* irja[3], hogy, valakit papokká szenteltek, azoknak tetejeken pilíst nyírtek. Ugyan ezent irja *Paulinus*[4]. Sőt az apáczáknak-is el szokták metczeni hajokat, mikor kalastromba mentek, ugy-mond *Jerónymus.*[5]

Sok okait szokták adni a régi Doctorok, mellyekért az hívek ezt a szokást felvették. *Alcuinus*[6], *Beda*[7], *Turonensis*[8], azt irják, hogy szent Péter vólt első, ki tetejét megnyíreté, Urunk tövis koszorújának emlekezetire. *Amalarius*[9] azt mondgya, hogy a mi fejünk, mely fellyeb-való egyéb tagainknál, értelmünket jegyzi; és a szent Gergely mondása-szerént: „Caput tondere, est cogitationes superfluas a mente resecare: mikor teténket megberetvállyuk, külső ceremoniával, arra taníttatunk, hogy a hívolkodó gondolatokat elménkből kimetéllyük. Ugyan ezent irják *Aquinas, Bonaventúra, Durandus*[10].

Izidórus pedig[11] és *Rabánus*[12], azt irják, hogy ez a szokás az apostolok idejétül-fogva vólt. Melyben követték a hívek a nazaraeusokat, kik először hajat neveltek, az-után fejeket megberetváltatván, hajokat az áldozat tüzébe vetették[13], ezzel jegyezvén, hogy haszontalan és ártalmas vétkeinket el kell metélnünk: „Est enim (ugy-mond Isidórus) Clericis signum quoddam, quod in corpore figurat, sed in animo geritur: scilicet, ut criminibus carnis nostræ exuamur." [Van a papoknak egy jegyük, mely a testen jeleztetik, de a lélekben viselik: t. i. hogy testünk büneiből kivetközzünk].

Kerekdéken azért nyírik a pilíst, mert korona tétetik a papok fejébe, mikor isteni szolgálatra választatnak, mert, „Servire Deo, regnare est[14]:" a ki Istennek szolgál, uralkodik, az önnen testén, és belső indúlatin. *Paulinus,* kit szent Ágoston sokszor igen dicsír, azt irja[15], hogy a kereszténi alázatoságért nyíretik a papok magokat, hogy külső tekéntet-szerént, majd ugyan gyalázatos és világ-elöt csúfos módon járjanak. „Casta informitate capillum ad cutem cæsi, & inaequaliter semitonsi, decenter inculti, et honorabiliter despicabiles, ingenitam quoque speciem corporis, pro interiore cultu aspernantes, etiam studio deformantur: ut fiant prudenter inhonesti vultibus, dum perficiantur salutariter honesti mentibus." [Hajukat önmegtagadó alaktalansággal bőrig vágatva, és különféle módon félig lenyírva, illedelmes fésületlenséggel, és tisztességes figyelemre-nem-méltósággal, testüknek még veleszületett szépségét is a benső műveltség kedvéért megvetve, szánt szándékkal elcsufítják magukat: hogy ez alatt, mig lelkökben üdvösséges tisztességre tökéletesednek, arczukban okosan nélkülözzék a tisztelet hajhászását.]

Ötödször: Noha nagyob részre az egyházi emberek feketében és gyász ruhában járnak templomon-kivűl, mert az ő tisztek nem nevetés és vígaság, hanem bünök siratása. De mikor templomban vagyon, drága öltözetet vészen magára, áldozathoz készülvén.

Ezeket az öltözeteket oly böcsülletben tartották a régi jámborok, hogy a mint írja *szent Kelemen*[16], nem volt szabad ezeket egyéb szükségre tériteni: hanem mikor elkoptak, meg kellett égetni, és, a mint *Justinianus* csaszár írva hadta, szabad nem vólt csak zálogúl-is venni, nem hogy megvenni, hanem-ha rabok

[1] Epist. 147.
[2] Epist. 26. inter Augustini.
[3] Lib. 5. Hist, Francor. c. 5.
[4] Epist. 4. ad Severum.
[5] Lib. 2. epist. 3. ad Sabinianum.
[6] De divinis officiis, c. 35
[7] Lib. 5. de gestis Anglor. cap. 22.
[8] Lib. 1. de Glor. Mart. cap. 28.
[9] De divinis officiis, lib. 2. cap. 5.
[10] 4. Sent. dist. 24. q. 4.
[11] Lib. 2. de divinis officiis cap. 4.
[12] Lib. 1. de Instit. Clericor. cap. 3.
[13] Num. 6. v. 18.
[14] *Aug.* c. 32. Merit.
[15] Epist. 7. ad Severum.
[16] Epist. 2. de Consecrat. dist. 1. Can. Altaris.

váltsagáért és szegények táplálasáért vettetnének zálogban: „Quoniam non absurdum est, animas hominum, quibusquumque vestimentis et vasis præferri[1].“ [Mert nincs abban semmi képtelenség, ha az emberi lelkeket bármely ruhánál vagy edénynél többre becsűljük]. Mivel azért Cyrillus püspök rabok váltságaért eladta-vala az egyházi öltözeteket, (mellyeket a hívek megismértek-vala némely aszonyokon), felette nagy üldözést szenvede, úgy hogy azért őtet Akacius püspökségéből-is kiüzeté egy ideig[2]. Végezetre, *Jerónymus*[3], *Beda*[4] és több régi Doctorok emlekeznek ezen papi öltöző ruhákrúl.

Sok szép okát aggya ezeknek az öltözeteknek *Jerónymus*[5], in illa verba „Cumque ingredientur portas atrii &c.“ imigyen írván: „Per quæ discimus, non quotidianis et quibuslibet, pro usu vitæ communis pollutis vestibus nos ingredi debere in Sancta Sanctorum, sed munda conscientia et mundis vestibus tenere Domini Sacramenta“. Ezzel jelentyük (ugy-mond), hogy nem közönséges és rongyos ruhában, hanem tiszta öltözettel és lelki ismérettel kell az Úr szolgálattyához járulnúnk: mint régen, a Móyses törvényében a papok, szép öltözetben áldoztak[6]. És, a mint szépen mondgya *Ivó Carnotensis*[7], *Innocentius*[8] et *Hieremias Patriarcha Constantinapolitanus*[9]: „In moribus Sacerdotum aliquid significat illa varietas vestium, ille fulgor auri, ille nitor gemmarum: cum nihil ibi debeat esse ratione carens, sed forma sanctitatis et omnium imago virtutum. Sicut enim bona domus in ipso vestibulo agnoscitur: sic *Christi* Sacerdos cultu sacrarum vestium ostendit exterius, qualis apud se esse debeat interius.“ [A papok szokásaiban valami jelentése van a ruhák ama különféleségének, az arany ama ragyogásának, a drágakövek ama tündöklésének; mert ott semminek sem szabad lenni ok nélkül, hanem az életszentség mintájának és minden tökélletesség képének. Mert a mint a jó házat már tornáczában ismerjük fel: úgy Krisztus papja szent ruháinak diszében mutatja be, milyennek kell lennie magának bensőleg.]

Mit jegyezzen pedig a papi öltözetnek mindenik része, bő beszéddel megírták, ez-elöt nyólcz-száz esztendővel, *Rabanus*[10], *Amalarius*[11], *Innocentius*[12].

A mely öltözettel fejét béfedi a pap, és amictusnak hívatik, jegyzi Üdvözítőnkben az isteni természetnek emberi gyarlósággal-való befedezését és ama fedelet, mellyel a sidók, csúfolván Urunkat, szent orczáját befedezék, kérdezvén tőlle ki csapdossa őtet? Avagy, miképpen a barátok öltözetirűl irja *Sozómenus*[13]: „Tegumentum capitis, quod Cucullum vocant, admonet, ut perinde simpliciter ac pure viverent, atque pueri qui lacte nutriuntur, quibus hujusmodi tiarae ad tegendum et confovendum cerebrum imponuntur.“ [Fejök takarója, melyet kukullusnak hínak, arra figyelmeztet, hogy épp oly egyszerűen és tisztán éljenek, mint a tejjel táplált gyermekek, kiknek fejére az ily fejkötők befedés és az agy oltalma végett tétetnek.]

A fejér keczele nemcsak ama fejér ruhát jelenti, melybe öltözteték Urunkat, de azt-is, hogy tiszta és fejér öltözetben kell lelkünknek Isten-eleibe, ő szent oltárához járulni. Ezt pedig a fejér öltözetet hozzánk övedzük: kivel jelentyük, nem csak hogy szorgalmatossan kell őriznünk és hozzánk foglalnunk az ártatlan és tiszta életet, de azt-is, hogy felövedzük és megszorítcsuk ágyékunkat.

Ez-után, a stolát vészük nyakunk-környül: mely, vagy aranyból vagyon

[1] L. Sancimus nemini licere. Cod. de ss. Ecclesiis.

[2] *Sozómenus*, lib. 4. cap. 25. *Theodoret*, libr. 2. cap. 27. & *Tripart.* lib. 5. cap. 37.

[3] Lib. 1. contr. Pelag. c. 9.

[4] Lib. 1. Histor. cap. 29.

[5] Tom. 4, ad 44. ca. Ezech. I. 13.

[6] Exod. 28. v. 3. et c. 31. v. 10.

[7] Serm. de sigmficatione sacror. vestiment. Initio.

[8] Lib. 1. de Myst. Missae, cap. 64.

[9] In Censura Orient. cap. 13.

[10] Lib. 1. Instit. Cleric. a cap. 14.

[11] Lib. 2. de Offic. Eccles. a cap. 17.

[12] Lib. 1. de Mysteriis Missae, cap. 35,

[13] Lib. 3. ca. 14.

szőve, (minémü vala, a mellyet Constantinus ada Macarius püspöknek[1]), vagy selyemből. Ezzel jelentetik a Christus gyönyörüséges igája, mellyet nyakunkra vettünk, miképpen Üdvözítőnk mi-érettünk a törvény igája-alá veté magát. Ezt pedig a mellyünkön keresztül hordozzuk: kivel int minket az anyaszentegyház, hogy az Urunk keresztinek emlekezeti mindenkor szivünkben forogjon.

[1] Theodor. libr. 2. Hist. cap. 27.

A manipulus, mely a papnak balkezén vagyon, arra tanít, hogy kezünk és cselekedetünk kötve légyenek a gonoszra: miképpen Üdvözítőnk keze megkötözteték érettünk.

Végre, a casula eszünkbe juttattya, Üdvözítőnknek bársony ruháját, melybe öltözteték őtet, csufolván, a sidók. És, ez-által, int az anyaszentegyház, hogy a szeretetnek szép öltözetit reánk vegyük, ha kedvessen akarunk szolgálni Istennek.

Hatodszor és *utólszor:* A pap mikor misét mond, gyakran térdet hajt; megcsókollya az oltárt és könyvet; kezét kiterjeszti, &c. Mely rend-tartások nagy részre az apostolok szokásából vétettek, mint a szent Péter, szent Jákob, szent Mark, szent Basilius, aranyszáju szent János, és Nazianzenus Misemondo könyveiből megtetczik, mellyek, nem csak mi-nállunk, de a tőlünk elszakatt görögöknél-is eleitül-fogva megtartattak, és most-is tartatnak.

Mi okon cselekszi pedig ezt az egyházi ember, igy magyarázza *szent Ágoston*[2]; „Orantes, de membris sui corporis faciunt, quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus; etsi eorum invisibilis voluntas Deo nota sit, nec ille indigeat his indiciis. Sed his magis se ipsum excitat homo ad orandum humilius atque ferventius. Et nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente, non possint, eisdem rursus exterius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur." [A kik imádkoznak, testük tagjaival oly dolgokat végeznek, melyek a könyörgéshez illenek, például mikor térdet hajtanak, mikor karjaikat kiterjesztik; habár láthatatlan akaratuk Isten előtt ismeretes, és ő ily jelekre egyáltalában nem szorúl. Hanem az ilyenek által az ember magát buzgóbb és alázatosabb imádkozásra serkengeti. És tudja Isten hogyan van, de valamint a testnek eme mozgásai csakis a lélek tevékenységének elüljárásával történnek, épp úgy viszont, midőn azok küsőleg láthatólag történnek, ama benső tevékenység, mely őket létre hozta, növekedik.]

[2] De cura pro mortuis, c. 5.

Ezekrűl bővebben szólhatnánk, és töb bizonyságot támaszthatnánk károm-lóink-ellen; de állítom, hogy ez-is felettéb-való a mostani munkában. Mert itt nem a mi vallásunkat óltalmazzuk, hanem az híveknek ajtatosságát isteni szolgálatra akarjuk gerjeszteni.

ÖTÖDIK RÉSZE.

AZ OLVASÓRUL, ÉS A HÁROMSZORI CSENDÍTÉSRÜL.

Csúfollyák az újitók az Olvasót, és azt ki scorpio-tojásnak, ki egyébnek nevezi. Sőt némellyek török találmánynak mondgyák, mert a töröknek-is Olvasója vagyon.

De mí erre azt mondgyuk, a mit *Tertullianus* hasonló dologban[1]: „Ha ollyat tanítunk, ugy-mond, a mint a poëták, vagy egyéb bölcsek hirdettek, ugy-mint, a más világon a gonoszok kínnyát, a jóknak vigaságát; csúfoltok, mint-ha ezeket tőlletek kaptuk-volna. Maga,* tí loptátok ezeket mí-tőllünk; és mint a majmok követik az emberi cselekedeteket, ugy a hamisság az igazságnak árnyékát keresi. Ha semmiben nem kell hasonlatosságunknak lenni a pogányokkal: alamisnát se adjunk, templomot se éppítcsünk," &c.

[1] Apol. c. 47.

A ki pedig meggondolja, a keresztyének Olvasójának minden részét és módgyát, semmit abban méltán nem kárhoztathat.

Az *Olvasó* azért, vagy *Rosarium,* és *Corona,* nem egyéb, hanem s szeplőtelen Szüznek imádságokból kötött koszorúja, mellyen a Mí-Atyánk, Üdvözlet, és Hiszek-egy-Isten mondatik. A Mí-Atyánkat nem mondgyuk Bóldog Aszonynak hanem Istennek, kivánván, hogy, miképpen az angyalok bészokták Isten-elöt mutatni könyörgésinket: ugy Bóldog Aszony keze-által Isten eleibe vitessék imádságunk.

Hogy pedig gyakran és sokszor azon imádságot mondgyuk, nem mélto szidalomra, noha Calvinus ezt nem javallya[2]. Mert tudjuk, hogy Christus ugyan azon imádságot háromszor mondá a kertben. Dániel, minden-nap háromszor könyörög vala[3], a sidók pedig nyólcszor[4]. Az angyalok-is szünetlen kiáltják Istennek, hogy Szent, Szent, Szent a seregek Istene. A babyloniai kemenczében a szent ifjak, szent Dávid a Soltárnak 118. részében, számtalanszor ugyan azon imádságot mondgyák. Urunk-is, a törvénykivánó özvegy-aszony, és a kenyér-kérő szomszéd példajával, kik gyakran azont kérik-vala, arra tanít, hogy szünetlen imádkozzunk, és előnkben adván, mint kellyen imádkoznunk, azt mondá, hogy a Mí-Atyánkat mondgyuk: kétség-nélkül azt parancsolá, hogy gyakran azon imádságot mondgyuk.

[2] Lib. 3. c. 20. n. 29.

[3] Dan. 6. v. 10.

[4] Nehem. 9. v. 3.

[1] Lib. 4. Divin. Inst. c. 28.

Igen szépen mondgya tehát *Lactancius*[1] hogy, ha isteni szolgalat egyszer imádkozni, nincs oka miért változnék babonává a gyakor könyörgés. Nem-de a szolgák, kik gyakrabban forgódnak urok szolgálattyában, nem kedvesbek-é? „Si semel facere optimum est, quanto magis sæpius? Si hora prima, ergo et tota die," [Ha egyszer tenni igen jó: mennyivel többször? Ha a nap első órájában: tehát egész nap is], ugy-mond Lactancius.

[2] Matth. 6. v. 7.

Christus nem tiltá, hogy gyakran azon imádságot ne mondgyuk; hanem csak azt tiltá[2], hogy ugy ne nyújcsuk hoszan imádságunkat, mint a pogányok, kiknek szájok mozog, de szívök távúl vagyon, és azt itélik a mint Calvinus-is

[3] L. 3. c. 20. n. 29.

magyarázza[3], hogy az Istentűl, szinte mint az emberektül, szó szaporitással nyerhetünk valamit: holot egy ajtatos fohászkodás hasznosb Isten-elöt, hogysem a nap-estig-való száj-mozgatás belső ajtatosság-nélkül; noha, mikor a bőv imádsággal-eggyüt belső figyelmetességünk-is vagyon, hasznosb a bőv imádság.

Hogy pedig szám-szerént ennyi Mi-Atyánkat és Üdvözlégy-Mariát mondunk, és hogy erről a számrúl nyughatatlan elménk el ne feletkezzék, golyóbisokon megszámlállyuk, abban sincs semmi bájosság, Mert e féle számot bizonyos okokért szoktak a hívek megtartani, mely-által Urunknak csudálatos cselekedeti adatnak elönkbe, mint ezennel megmondom. És eleitülfogva szokot dolog vólt a hivek-között, hogy bizonyos számú imádságokra köteleznék magokat. Szent Bertalan apostolrúl irja Abdias, hogy mindennap száz-

[4] Histor. Lausiac. c. 19.

szor imádkozot; Macariusrul Palladius[4], hogy mindennap negyven-nyólcz imádságot mondot. Remete Pálrúl pedig igy ir a Tripartíta Historia[5]: „Szent Pál,

[5] Lib. 8. cap. 1. De Paulo Lybico. Item Sozom. lib. 6. c. 29. Niceph. lib. 11. c. 36.

mintha mindennapi adó-gyanánt reá-vettetet-vólna, naponként három-száz imádságot mond-vala. És, hogy el ne vétené a számot, három-száz követ válogatvala, és minden imádság-után egy követ vét-vala kebelébe; mikor pedig mind bé-hánta-volna a köveket, eszébe vészi-vala, hogy ki-töltötte számát imádságának.

Jóllehet pedig az egész Olvasó tizen-öt Mi-Atyánkat és más-fél-száz üdvözletet foglal magában: mindazáltal közönségessen három részre szoktuk ezt osztani, és csak a harmadik részét füzni egy Olvasóba, melyben öt Mi-Atyánk és ötven üdvözlet vagyon.

Ennek a számnak az ajtatos keresztyének sok okait adgyák, de fő-képpen emezt: hogy az öt Mi-Atyánk jegyzi, és eszünkbe juttattya, Üdvözítőnknek öt mélységes szent sebeit; a Mi-Atyánk-után-való tiz üdvözlet, az Istennek tíz parancsolattyát. Az üdvözlet pedig mindenestül ötven: mely bizonyos szám eszünkbe juttattya amaz örvendetes ötvenedik jubilaeus esztendőt, melyben a földnek minden terhe megszünik-vala: és jó reménységre indít, hogy mí-is a Bóldog Szüznek imádsága-által, Istennek jó-vóltából, megmenekedünk bűneinknek súllyos terhétűl. Az utólsó három üdvözlet eszünkbe juttattya ama három kemény vas szeget, mely Urunk kezét és lábát szaggatá a kereszt-fán: mely keresztet jegyzi a Corona végire függesztett kereszt.

De ebben a számban nem illik felette mély titkokat visgálnunk; mert, miképpen az Olvasó-mondásban ezt a számot választá szent Domakos, mikor az ujonnan támatt albigenses eretnekek-ellen az eretnekséget rontó Szüznek bócsülletit öregbíteni akará: szinte ugy, nagyob vagy kisseb számot választhatot-vólna.

Igy láttyuk most-is, hogy némely Olvasóban nem ötven-három üdvözlet vagyon, hanem hatvan-három, mert némellyek, azt itélvén, hogy Szüz Maria 63 esztendeig élt, tellyes életének emlekezetire 63 üdvözletet mondanak. Némely Olvasóban hetven üdvözlet vagyon, Bóldog Aszonynak hét örömének és hét epeségének emlekezetire.

Azért nem szükség, hogy az Olvasóban-való számok jegyzésit felettéb visgállyuk; hanem, azt kell eszünkbe vennünk, hogy két fő oka vagyon, mellyért a hívek az Olvasót kezdék mondani:

Első: Mert Üdvözítőnk számtalanszor ínt a gyakor könyörgésre; de az emberi gyarlóság és e világi dolgokban elmerült elme nehezen szenvedi, hogy gyakran imádkozzunk; sőt mikor imádsághoz kezdünk-is, akármely rövid és kicsin üdőt felette hoszszúnak itél annyíra, hogy, ha fél fertály oráig házában letérdepelvén imádkozik, ugy tetczik, mint-ha egész oráig imadkozot-vólna. Mivel azért a rövid imádság-is hoszúnak szokot tetczeni, a keresztyének, hogy magokat meg ne csalnák, hanem, a szent Pál intése-szerént [1] bővelkednének a jó cselekedetben, ugyan adó-gyanánt kötelezék magokat, hogy bizonyos üdőkben bizonyos számú imádsággal tisztelnék az Istent.

[1] Corinth. 9. v. 8.

Második: Mert a kik könyvből nem imádkozhatnak, azoknak, mint egy imádságos könyvök az olvasó, melyből a mi Üdvözítőnk élete, szenvedése, és a keresztyéni tudománynak fő czikkelyi, mint egy írt könyvből, eszekbe jutnának.

Mikor azért a keresztyén ember az Olvasót ajtatosan akarja mondani: először keresztet vessen magára, és a Mi-Atyánkat elmondván, az üdvözletnek első tizedét kezdgye mondani; és, mikor a szájával imádkozik, elméjében forgassa a mi Üdvözítőnk testesülését a Szüz méhében, kérvén Bóldog Aszonyt, hogy könyörgése-által mélto templomi lehessünk az Emmanuel, velünk lakozó Istennek. Elvégezvén a tíz üdvözletet, egy Mi-Atyánkat mondgyon, ennek a véghetetlen irgalmasságnak emlekezetire.

A más tíz üdvözletet Christusnak istállóban születése, környül-metélése, és vére sengejének kiontása emlekezetire mondgyuk.

A harmadik tizedet a Christus sok munkájának, fáradságának, predikállásának, szidalminak emlekezetire mondgyuk: ezekről háladással gondolkódván, és kérvén Bóldog Aszonyt, hogy imádságával erőt nyerjen, hogy mí-is Istenünkért ne restellyünk semmi munkát és fáradságot.

A negyedik tíz üdvözletet Urunk véres verítékének, ostorozásának, tövissel koronázásának, és szörnyü halálának emlekezetire mondgyuk. Azon kérvén Bóldog Aszonyt, hogy az ő könyörgése malasztot nyerjen nékünk, mellyel méltó háladással szolgálhassunk a mi Megváltónknak ily nagy irgalmasságáért, és szent vérével nyert lelkünket örök bóldogságra megőrizzük.

Az ötödik tizedet a mi Urunk feltámadásának és menybe menetelinek emlekezetire mondgyuk, kérvén Üdvözítőnk szent Annyát, hogy imádsága-által minket-is az ő szent Fia részessé tégyen bóldog feltámadásban, és a mennyei örömben.

Végre, az utólsó három üdvözletet a szent Háromság egy igaz Istenségnek emlekezetire mondgyuk: melyről vallást tészünk, az Hiszek-egy-Istent elmondván utólszor.

Egyéb-módon-is szokták ezen Olvasót mondani az ajtatos hívek, ugy

hogy néha mind az ötven üdvözletet Bóldog Aszonynak öt öröme emlekezetire mondgyák, tudni illik Christus fogantatása, szent Erzsébet köszöntése, Christus születése, templomban mutatása és a Doctorok között-való feltalálása emlekezetire.

Néha a mi Urunknak öt sanyaruságinak, tudni illik megfogásának, ostorozásának, koronázásának, kereszt-viselésének és feszitésének emlekezetire.

Néha Bóldog Aszonynak öt dücsősségéről emlekezünk: tudni illik Christus feltámadásárul, menybe-menetelérül, Szent Lélek eljövetelérül, Bóldog Aszony menybe vitelérül, és az ő bóldogságárúl. És igy, ajtatos gondolatokban foglallyuk elménket, hogy ide s tova ne hordoztassék. De ezeket ki-ki mind ajtatossága-szerént megtanúlhattya, élő-nyelvnek tanitásából.

A REGGELI, DÉLI, ESTVELI CSENDÍTÉSKOR.

Méltó, hogy Üdvözítőnk jótétérül háladással emlekezzünk szünetlen. De mivel e világi foglalatosságok gyakran az embernek gondolattyát elragadgyák, az anyaszentegyház rendeléséből háromszor csendítnek minden-nap a keresztyén egyházakban, a végre, hogy eszünkbe jusson a mí Üdvözítőnk testesülése, és ezért hálákat adgyunk Istennek.

Mikor azért a csendítést hallyuk, térdre esvén, igy imádkozzunk:

Az Ur Angyala üdvözlé Mariát: És méhében fogada Szent Lélektűl.

Üdvöz-légy Maria, &c.

Ihon az Urnak szolgálója, légyen nékem a te beszéded-szerént.

Üdvöz-légy Maria, &c.

Az Ige testé lőn, és mí-bennünk lakozék.

Üdvöz-légy Maria, &c.

Kérünk téged felséges Ur Isten, öncs *(sic)* a mí lelkünkbe szent malasztodat, és adgyad, hogy a kik angyali izenetből a te szent Fiadnak, a mi Urunk Christusnak, testben öltözését megismértük, az ő szent halálának és kín-szenvedésének-általa, a feltámadásnak dücsősségére jussunk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

HATODIK RÉSZE.

LELKI JAVAINKÉRT KÖNYÖRGÉSEK.

AZ IGAZ HITÉRT.

Hála légyen néked, én mennyei szent Atyám, hogy ennyi számtalan pogány nemzetek-, és hittül-szakadott tévelygők-közzül kiválasztván engem, nem az én érdememért, hanem csak a te jóvóltodért, igaz isméretedre, régi keresztyén vallásra vezérlettél. Mert, ugyan-is, mit használna világra születnem, ha igaz hitnek fényességével nem világositanál engem? Mivel a hit nélkül lehetetlen üdvözülnöm.

Oh én lelkemnek világossága, mely az Istennek foghatatlan fényességétül származol! Oh megcsalatkozhatatlan igazság, mely Isten ajándekából adatol szarándokságunk vezerlésére! Kövesse, Uram, az én lelkem a te igaz tudományodat, e tudatlanságnak setét völgyében, hogy ez-által, örök bóldogságnak napjára juthassak.

Aldot légy én Istenem, ki az igaz hit-által megmutattad gazdagságodnak gondolhatatlan kincsét, és Christus-által minden lelki áldomásokkal megáldottál minket. Erősitsed, Uram, végig, a mit elkezdettél bennem; oktasd az én tudatlanságomat, világosítcsad vakságomat, vastagícsad gyarlóságomat, öregbícsed hitemet. Őrizd-meg igaz vallásodnak drága kincsét én-bennem; segéllyed gyenge hitemet, hogy igazán, és minden kétség-nélkül hidgyem, valamit te-róllad, a te dücsősségedrűl, a Szent Háromság egy Istenségrűl, a te szent Fiadnak testesülésérül és az igaz hitnek minden ágazatirúl előmbe adot az anyaszentegyház; és ez-ellen semmi okoskodásnak helyt ne adgyak, hanem a hitnek engedelmességealat fogva tarcsam értelmemet és érzékenységimet.

Hogy pedig hasznos és gyümölcsös légyen bennem ez a te ajándekod, adgyad szent malasztodat, hogy te-előtted, menyegzős ruha-nélkül, pusztán ne találtassék az én hitem, hanem, szeretet-által munkálkodván, jószágos cselekedetekkel ékesíttessék; és nem csak szóval, de cselekedettel, sőt, ha szükség, halálommal, az igaz hitrül bátorságos vallást tégyek mindenek-elöt, tudván, hogy, a ki megtagadgya az igazságot emberek elöt, megtagadtatik tőlled az itélet napján.

Hiszem és tekélletesen vallom, én Istenem, valamit az anya-szentegyház-által, az apostolok hely-tartói-által, előmbe adtál. Ebben a hitben akarok itélő széked-eleibe menni. Tarcs-meg, Uram, engem végig az igaz tudományban. A te szent Fiad, a mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A REMÉNSÉGÉRT.

Mennynek és földnek kegyelmes Ura, te-benned vagyon reménségem, meg ne szégyenüllyek. Te-benned bízom, mert a te gond-viselésed-alá vettettem, még anyám méhében. Uram, irgalmas vagy te a benned-bízókhoz, és el nem hagyod a kik benned vetik reménségeket: erősícsed szívemet az igaz reménségnek erős vas-macskájával, hogy e világi háború szél-vész-között mindenkor álhatatossan bízzam benned, és a te szent igéd vigasztalása minden nyavalyáimban biztasson engem.

Te-benned bíztak a mi atyáink, és megszabadítottad őket minden veszedelemtől: te-benned bíztak, és meg nem szégyenültek. Job te-benned bízni, hogy-sem az emberek fiaiban és fejedelmekben, kik meg nem szabadíthatnak. Atkozot a ki testben bízik, és emberi erőben veti bizodalmát: ennek reménsége, mint a pók-hálo, künnyen elvész.

Noha azért Uram, mikor gyarlóságunkat megtekintyük, méltán rettegünk; de a te véghetetlen jó-vóltod és irgalmasságod, mely fellyül haladgya a mi gonosságinkat, bátorít minket. A mi Urunk Jesus Christusnak drága sebei és szent vére-hullása oka a mi bátorságunknak: ezek a mi kincsünk, reménségünk, bátorságunk, és győzhetetlen hajlékunk. Ugyan-is miért nem bíznám te-benned Uram, ki én-érettem a kereszt-fán megfeszíttetél? Oh én óltalmam, oh én reménségem, ki a te szent kezedre írtál engem,

hogy, ha az anya elfeletkezik-is eggyetlen-eggyérül, soha te el ne feletkezzél róllam. Noha azért az én büneim rettegtetnek, de a te bővséges váltságod biztat. Mert te vagy ama véghetetlen jó, kinek legkedvesb cselekedeti az irgalmasság; és csak azon nem könyörülsz, a ki venni nem akarja ajándékidat. Ha azért engem meg nem utáltál, mikor tőlled szántszándékkal elszakadtam, hanem, mint eltévelyedet juhot szorgalmatossan kerestél és válladra vettél: most sem útálsz-meg, tudom, mikor a te ajándékodból felindíttatván, alázatossan keresem szent felségedet. Adgy Uram, álhatatos reménséget nékem, hogy minden nyavalyáimban, minden betegségimben benned bízzam, irgalmas Atyámban. Szent Fiad-által, a mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A KÉTSÉGBE ESÉS-ELLEN.

Tudom, és megvallom Ur Isten, hogy számtalanszor megszegtem törvényidet, sok gonosságokkal megrútítottam életemet, kiért fél és retteg az én szívem.

De te irgalmasságnak Attya, kinek tulajdona, és minden cselekedetit fellyül-haladgya az irgalmasság; ki a bünös embert hozzád fogadod, valamely orában megtér, és meg nem emlekezel álnakságiról: fogadd hozzád a te tékozló fiadat. Vétkeztem, Atyám, az ég-ellen, és te-ellened. Ha álnakságimra számot tartasz, meg nem menekedhetem. De Uram, a megszáratt fa-levél-ellen fel ne indítcsad haragodat, és a por-ellen ne mutasd hatalmadat, hanem irgalmasságodat. Ne nézd az én büneimet, de tekíncs a keresztfára emelt Christus orczájára, és az ő bővséges váltságára, kinek, noha csak egy csep vére elég vólt az egész világ váltságára, mindazáltal, hogy az ő bünös fiait bátorítaná, utólsó cseppig kiönté érettünk drágalátos szent vérét.

Nagyob, Uram, a te kegyelmességed az én gonosságomnál; hatalmasb az igaz Abel vérének kiáltása, hogy-sem az én álnakságim. Bízzál azért Istenben, én lelkem; nézd a te üdvözségednek bővséges kincsét, mellyet te-éretted az Istennek bemutata Üdvözítőd.

Ha szent Fiad vállára raktad, én Istenem, az én büneimet, és ő benne megostoroztad minden álnakságinkat, ne büntesd újonnan az én gonosz életemet, hanem, szent Fiadat nékünk adván,

öncsd-ki vélle egyetemben irgalmasságodat reánk. Sokszor igen megbántottalak téged; de te, irgalmasságnak Attya, nem raktad-e szent Fiad vállára az én terhemet? nem gyógyítottad-e szent testének vérrel-folyó kékivel lelki nyavalyáimat? Annyíra kiterjesztéd, Uram, jó-vóltodat, hogy, midőn eleget nem tehetnénk büneinkért, tennen Fiadat adád érettünk: hogy az ő alázatossága megorvoslaná kevélységünket; az ő kínnya eleget tenne testi gyönyörüséginkért; az ő engedelmes szelídsége haragos engedetlenséginket megtisztítaná. Miért esném tehát kétségbe? Miért nem bíznám az én Megváltómnak véghetetlen érdemében, és a te nagy szerelmedben? Ha gyilkosidnak kegyelmet kérél a kereszt-fán; ha szent Pétert, ki megtagada téged, ha a kereszt-fán könyörgő latort, ily künnyen hozzád fogadád: most sem változott meg irgalmasságod; és mivel kegyes igéretekkel hívod magadhoz a bünnel terhelteket, és künnyebséget igírsz nékik: én-is, szegény bünös szolgád, hozzád folyamom reménségemmel, mint erős vas-macskával; te hozzád, mint erős kő-szálhoz ragaszkodom. Ha soha ez-elöt meg nem útáltad a benned bízókat; ha soha senki meg nem szégyenült, a ki benned vetette reménségét: ne útáld meg az én szegény fejemet is.

Én Atyám, ki engemet színed látására teremtél, és az igaz hit-által Christusban plantálál: ne szenvedd, hogy büneim-miat elveszszek, és én-bennem haszontalan légyen szent Fiadnak vére húllatása. Bátorícsad az én szívemet, és mondd azt néki: Én vagyok a te üdvözséged; valaki én-bennem bízik, el nem vész. A te szent vérednek drága érdeme, a te üdvözséges Jesus neved, és hozzánk-való eleven szereteted, gerjeszsze fel bennem az igaz reménséget: hogy te-benned, ki mind itélő-birám s mind kegyes szó-szóllóm és óltalmazóm vagy, minden háboruságimban tellyes szüvel álhatatossan bízzam. Ki élsz és uralkodol. &c. Amen.

ISTENI FÉLELEMÉRT.

Igaz és szent Isten, kérlek téged, öncs szivembe az igaz bölcseségnek kezdetit, tekélletes életnek fondamentomát, és minden jószágos cselekedeteknek erős óltalmát, a te szent félelmedet: hogy, megismérvén gonoszságimat és a te csudálatos igaz itéletidet, rettegjek minden cselekedetimben, féllyek haragodtúl, mint fejem-felet-

való haboktúl, tudván hogy büntetés-nélkül nem hagyod a gonosságot.

Ur Isten, ki-elöt a csillagok sem tiszták, és angyalidban-is fogyatkozást találsz: ki nem retteg te-előtted, látván a bünösökellen-való kemény ostoridat, az isteni szolgálatban megrögzötteknek naponként-való eseteket, e világnak és az ördögnek számtalan incselkedésit, mellyekkel az emberi gyarlóságot szünetlen ostromollyák?

Végy-ki Uram az én szivemből minden világi félelmet, hogy ne rettegjek azoktúl, kik csak a testnek árthatnak: hanem te-tőlled rettegjek, a ki testemben, lelkemben megölhetsz. Szeresselek téged, Uram, véghetetlen jó-vóltodért; féllyek te-tőlled, felséges méltóságodért, és az én számtalan büneimért, mellyekrül igaz itélö-székedelöt, a mennyei seregek láttára, számot kell adnom. Ha azért az igaz-is csak alig üdvözül a te itéletedben: medgyen,* s hová légyen a bünös ember?

Légyen az én lelkemnek és érzékenységimnek erős őrzője a te félelmed, én Istenem, hogy nem csak a bünt, de a bünre-vívő társaságot és eszközt eltávoztassam. Uram, meg ne ostorozz engem haragodban; ne meny itéletbe szolgáddal, mert senki te-előtted, irgalmasságod-nélkül, nem igazúl és büneiből ki nem tisztúl. Gyógyíts-meg azért engem, Ur Isten, és meggyógyúlok; szabadícs-meg engem és megszabadúlok. Mert te vagy az én reménségem. Ki élsz és uralkodol, örökkön örökké. Amen.

Szent neved félelmét és szerelmét, öncs szivünkbe Ur Isten; mert soha azokat atyai gondviselésed et nem hadgya, kiket szeretetednek erősségén éppítettél. A mi Urunk Jesus Christus-általal. Amen.

A SZERETETÉRT.

Ur Isten, ki annyira szeretél minket, hogy eggyetlen egy Fiadat értünk adnád, az ő nyavalyái, fáradsági, kín-szenvedési-által minket háladatlan és pártos szolgaidat megváltottál. Ezért a te véghetetlen szerelmedért kérlek, gerjeszd-fel szívemben ama tüzet, mellyet szent Fiad a világra hozott. Ird, és ólcsd-bé lelkembe uj parancsolatodat, melyben azt hagyád, hogy téged mindenek-felett, fele-barátinkat, mint magunkat és azon egy élő testnek tagjait, szeressük, nem csak szóval és nyelvvel, hanem valósággal és cselekedettel.

Adgyad, Uram Isten, hogy nem csak jó akaróimat, de te-éretted,

ellenségimet-is szeressem, és a te szent Fiad példáját követvén, imádkozzam tiszta szüvel gonosz akaróimért. Végy-ki Uram, énbelőllem minden gyűlölséget, irígységet és felebarátom-ellen-való nehezséget, hogy a tekélletességnek kötele, az igaz szeretet, lakozzék bennem: és miképpen te megbocsátod vétkeinket, ugy mi-is, igazán megbocsássunk ellenünk vétetteknek.

Téged pedig Uram, oly álhatatos és buzgó szüvel szeresselek, hogy, sem élet sem halál, sem szegénység sem gazdagság, sem öröm sem háboruság, el ne szakaszszon szerelmedtűl. Ki nem szeretne téged, Uram, a ki minden szépségnek, vigaságnak, gazdagságnak, gyönyörüségnek elfogyhatatlan kútfeje vagy? Csak kicsíny árnyéka a te szépségednek minden világi szépség; csak asztalodnak apró morsáléki e világi állatok jó-vólta, melyben sok fogyatkozások vannak, és meg nem elégíthetik lelkemet. Azért, térüly a te nyugodalmadhoz, oh én lelkem, és csak azt szeressed, a ki minden jóval bé-tölt és megelégit; a ki téged öröktül-fogva szeretett, és sokkal inkáb szeretett, hogy-sem az anya szereti eggyetlen egy fiát. Ha még a fene oroszlányok-is szeretik vélle jó-tévőket: miért nem szereted tehát, oh én háládatlan és kemény szívem, a te Uradat Istenedet, ki téged a földnek, tengernek és minden teremtett állatnak urává tett? Ki az ő eggyetlen egy Fiának iszonyú kínnyával megszabadítot téged? Ki önnön-magát igírte jutalmájul szeretetednek? Szeresselek téged Uram, ki eléb szerettél engem, örökké-való szeretettel szerettél engem, és tennen-magadért teremtél engem; mikor elestem-vólna, felemelél engem; mikor meghóltam-vólna, viszont megelevenítél engem, amaz igaz pelikán madárnak, a mi Urunknak, drága vérével. Mind ezekért, Uram, tartozom, hogy tellyességgel néked adgyam szívemet: és nem egyszer, hanem számtalanszor tartozom. Adgyad azért, én édes Istenem, hogy az én lelkem gerjedezzen és megemésztessék szerelmedtűl: és igazán azt mondhassam szent Pállal: Élek én, de immár nem én, hanem él én-bennem Christus. Uram, mit kivánok egyebet tőlled e földön, vagy az égben? Elolvad az én szívem és testem, oh én szívemnek Istene, a te szerelmedben. Olcsd-el Uram, a te szerelmed tüzével bennem e világi kivánságoknak tüzét. Lágyícsd-meg akaratomat a te akaratodra, keményícsd-meg e világi kivánságokra. A mi szerelmetes Urunk- és Megváltónkért, ki él, és uralkodik, &c. Amen.

HÁBORUSÁGINKNAK ÉS NYAVALYÁINKNAK CSENDESSÉGGEL SZENVEDÉSEÉRT.

Ur Isten, ki a gyarlóknak erőssége, az elfáradtaknak és megterhelteknek nyugodalma, a megkeseredteknek vigasága, az elhagyattaknak őrzője és óltalmazója vagy: te minden vigasztalásnak Istene, látod az én gyarló- és gyenge-vóltomat. Látod, hogy háboruságimat, mellyeket büneimért reám bocsáttál, el nem hordozhatom szent malasztod-nélkül. Jól tudod a sárból csinált edénynek gyengevoltát, mint a kis porocska elragadtatik a forgó-széltül, ugy az én erőtlenségem meggyőzetik a háboruságoktúl, ha te nem segétesz engem.

Azért, alázatossan könyörgök szent felségednek, adgy én-nékem oly bátorito malasztot, hogy, a minémü nyavalyával ostorozod engedetlen fiadat, jó néven és hálaadással vegyem; tellyes hittel, csendesz szenvedéssel hordozzam csapásidat; az én itéletemet és akaratomat szent akaratodhoz szabjam mindenekben.

Megvallom, Uram, hogy az én álnakságimért többet érdemlettem ennél, a mit most szenvedek: és hálát adok néked, hogy nem fizetsz édemem-szerént, hanem a büntetésben-is megmutatod atyai irgalmasságodat, és, mint fiadat, kegyessen dorgálsz és ostorozsz, hogy a hizelkedő világnak csalárdságitúl el ne ragadtassam. Légyen áldot, Uram, mindenben a te neved, ki megsebesítesz, és ismét meggyógyítasz; megostorozsz, és ismét megvigasztalsz.

Oh én megvált Istenem, csendesz türésnek igaz mestere, ki a te környül-metélésedtül-fogva szent halálodig, számtalan fájdalmat, szidalmat, csufságot, sebhetést, ostorozást szenvedél: adgy nékem oly álhatatos szívet, hogy minden kár-vallást, gyalázatot, és szidalmat csendeszen szenvedgyek.

Irgalmas kegyelmes Isten, kinek könyörületessége fellyül-halad egyéb cselekedeteket, adgyad, hogy szent malasztod-által, amaz isten-félő Jóbnak példaját követvén, minden háboruságinkat csendeszen visellyük; mivelhogy ezeket bününk-szerént szenvedgyük, kik a tőlled adot békeséget és jó szerencsét nem a te szolgálatodra, hanem testi gyönyörüségünkre fordítottuk.

Uram Jesus Christus, ki én-érettem a kereszt-fán megfeszíttetél, gyarlóknak gyámolya, szomorúknak vigasztalója, lenyomattaknak erőssége, siránkozóknak öröme, elhagyattaknak óltalmazója, meg-

epedteknek segétője, minden vigasztalásnak Istene: gyámolyíts és bátoríts engem, hogy minden ostoridat és atyai látogatásidat békeséggel szenvedgyem. Nem panaszolkodhatom Uram ellened, ostorozásidért; mert tudom, hogy, ha érdemem-szerént büntetnél, sokkal nagyob csapásokat bocsátanál reám. Hanem, csak azon kérem szent nevedet, hogy e mostani háboruságom légyen lelkem üdvösségére, szent nevednek tisztességére; és ne szenvedd, hogy erőm-felett reám tódúllyanak a világ habjai.

Látod Uram, hogy a mi gyarlóságunk e világi sok háboruságot meg nem győzheti: azért, adgyad nékünk szent malasztodat, hogy büneinkel érdemlet ostoridat békeséggel szenvedgyük. Irgalmazz Uram, irgalmazz nékünk; és, noha szünetlen vétkeink szüntelen csapásokat érdemlenek: mindazáltal adgyad, hogy életünk jobbítására, nem örök kárhozatunkra, légyen minden háboruságunk. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

AZ ENGEDELMESSÉGÉRT.

Uram Jesus Christus, e világnak ura és királya, kinek szempillantására engedelmesek minden teremtett állatok: kérlek a te igaz engedelmességedért, mellyel szent Atyád akarattyának oly örömmel engedél, hogy ezt, ugyan taplálo eledelednek és étkednek nevezéd. Könyörgök te-néked, ama csudálatos kegyességedért, mellyel nem csak szent anyádnak, de a hamis biráknak és kegyetlen hohéroknak-is engedél: adgy oly malasztot nékem, hogy először a te parancsolatidnak és jóra-íntő Szent Lelkednek, az-után előttemjáróknak, a te akaratod-szerént, tisztán és igazán engedgyek te-éretted; mivel kedvesb előtted az engedelmesség, hogy-sem az áldozat.

Adgyad én Istenem, hogy, miképpen a te akaratodnak enged minden állat, ugy az én lelkem-is engedgyen te-néked: annyival inkáb, mennyivel nagyob kötelességem vagyon nékem, hogy engedgyek néked. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

AZ ALÁZATOSSÁGÉRT.

Uram Jesus Christus, élő Istennek szent Fia, igaz Isten, minden állatoknak teremtője és táplalója, ki, az alázatosságnak példaját akarván hagyni, égből alá-szállál; megalázván, és megüressítvén

magadat, szolgai ábrázatba öltözél; elvetet rongyunkat és nyavalyás állapatunkat magadra véd, istállóban születél, környül-metéltetél, a bünösökkel megkereszteltetél, tanitványid lábait megmosád, Barrabas latornál aláb-valónak itéltetél, megpökdöstetél, megostoroztatál, és végre, mint gonosz-tévő, a latrok-között, a királyi várasban, iszonyú gyalázattal megfeszíttetél: kérlek téged, Uram, világosítsd-meg az én lelki szemeimet, hogy megismérjem testemnek undok gyarlóságát, lelkemnek fogyatkozásit, büneim sokaságit, e világi szépségnek, böcsülletnek, gazdagságnak hiuságát, mely mint az álom és árnyék, múlandó. Adgyad, hogy tiszta szűből megalázzam magamat. Mert ugyan-is, miben kevélykedhetik a föld és hamu te-előtted? Ki nem szégyenli az ő felfualkodot dagállyát, ha megtekínti a te alázatosságodat, én Megváltó Istenem!

Ha valami jó bennem vagyon, te ajándékodból vagyon, és mindenekért csak téged illik böcsülni s tisztelni, ki a kevélyeket távul nézed, és ellenek állasz, az alázatosokat pedig megáldod és ganéjból felemeled. Tudom, én Istenem, hogy a ki felfualkodik, megaláztatik; mert a kevélység minden veszedelemnek kezdeti. És azért könyörgök felségednek, adgy Szent Lelket nékem, hogy tiszta szüből megalázzam magamat: örömmel szenvedgyem, mikor érdemem-szerént gyaláztatom; mert nincs oly kissebség, mellyet büneimmel nem érdemlettem-vólna. Őrizz-meg engem minden heába-való dicsekedéstül és tisztesség kivánástul. Adgyad, hogy magamat igazán megismérvén, valami jó bennem vagyon, azt csak néked tulajdonítcsam; ajándékidban fel ne fualkodgyam, se magamat ne mutogassam; senkit meg ne itéllyek, se meg ne útállyak: hanem, a te szent és hatalmas kezed-alat, mint a por és hamu, megalázzam magamat mindenekben. Amen.

A LELKI SZELIDSÉGÉRT.

Én üdvözítő és megváltó Christusom, minden tekélletes erkölcsnek fényes tűköre, ki mindenkor nagy szelidséget mutattál még ellenségidhez-is; a te áruló tanitványod csókolgatását nem utálád: ellened felfegyverkezet Malkus fülét meggyógyítád; a sidók pökdösésit és csapdosásit csendeszen szenvedéd; és végre, halálod oráján, hohéridért imádkozál; és azt parancsolád nekünk, hogy te-tőlled megtanúllyuk, nem az egek alkotását vagy a csuda-

tételeket, hanem a szelidséget: kérem azért szent felségedet, adgy igaz szelidséget az én szívembe, hogy engedelmes és csendesz elmével szenvedgyek minden háboruságot; jó akaratot mutassak mindenekhez; felebarátim fogyatkozásit keresztyéni szeretettel hordozzam. Ne légyen az én szívemben felebarátom-ellen-való keserüség, nyelvemben harag-tartásnak jele, cselekedetemben boszú-állás; hanem, e világnak minden háborúi-között csendesz és békeséges lakása légyen szent felségednek az én lelkemben. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

A JÓBAN VÉGIG MEGMARADÁSÉRT.

Mit használnak, én Istenem és én üdvösségem, a jószágos cselekedetek, végig maradásnak ajándéka-nélkül? Mi haszna a jó szerencsés hajón járásnak, ha a rév-parton elmerül a hajó? Vagy, mi haszna a jó szántás vetésnek, és a szépen kelésnek, ha aratás idején elvész a gabona? Semmi-némü tekélletes élet, semmi jószágos erkölcs nem juthat a bóldogságnak nyugodalmára, végig maradás-nélkül; mert, te igaz Isten, mindeneket abban az állapatban itélsz, melyben halála oráján találsz; és a mely-felé dől a fa, ot marad örökké.

Ezt azért, a drága ajándékot, mellyet csak te egyedül adhatsz irgalmas Ur Isten, öncsd a te méltatlan szolgád lelkébe, hogy semmi háboruság és kisértet, semmi fáradság és kár-vallás, semmi öröm és vigaság, semmi gyönyörüség és szomorúság el ne szakasszon engem a te szerelmedtül, és istenes élettűl. A te szerelmes szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak drága szent vére húllasának érdeméért. Amen.

ÖRDÖG-ELLEN-VALÓ GYŐZEDELEMÉRT.

Szent és hatalmas Isten, felfegyverkezett a te ellenséged, ama régi kígyo, gyarló szolgád-ellen, és mint a sívó oroszlány kerül, keresvén kit elnyellyen, számtalan csalárdságival mesterkedvén, hogy engem tőrbe ejtsen. Mind a gazdagságban s mind a szegénységben, mind a gyönyörüségben s mind a nyavalyában, mind a tisztességben s mind a gyalázatban, mind a betegségben s mind

az egésségben, minden teremtett állatban elrejtette horgát és megvetette hálóját, hogy megejtcsen engem. Valahová fordúlok, körüllem forog, mind jártomban s nyugtomban, mind álmomban s mind vigyázásomban: hol erejével kisztet, hol csalárdságival édesget a gonoszra.

Uram, ki szabadíthat-meg engem ennyi veszedelemből, egyéb nálladnál? Ébregy-fel, Uram, és roncsd-meg ellenségimet. Légyen a te neved erős tornyom és óltalmam, mely óltalmazzon a kegyetlen oroszlány erejétül. Te, Judának magvából származot oroszlány, adgy erőt gyarló szolgádnak, hogy a régi kígyónak csalárdságát, ama pusztában felemelt kígyo-által meggyőzzem. Nyisd-fel szemeimet, hogy megismérjem az ördög csalárdságit. Erőssitcsed gyarlóságomat, hogy e világ fejedelme-ellen, a lelki gonosz-ellen, felfegyverkezvén, igaz hitnek paíssával, szent igédnek erős pallosával, szent malasztod-által győzedelmet vehessek. A mi Urunk Jesus Christus érdeméből. Amen.

TESTI KISÉRTETEK-ELLEN.

Örök Atya-mindenható Isten, te tudod, hogy az én testemben nem lakozik semmi jó, mivel anyámnak méhében bünben fogantattam, gyermekségemtül-fogva hajlandó vóltam a gonoszra, testem pártot ütött, feltámadván lelkem-ellen, és, mint belső házi ellenség, szünetlen viaskodik ellenem: kevélységre, tobzódásra, boszúállásra, bujaságra és egyéb éktelen vétkekre izgat engem. De ha te mellettem lészesz Uram, ki árthat nékem? Mindeneket megcselekedhetem az én erőssítő Istenemben. Azért, én üdvözítő Istenem, szabadíts-meg engem a testi kivánságoktúl, mellyek viaskodnak a lélek-ellen, hogy nem a testnek, hanem néked szolgállyak. Adgy lelki erősséget gyenge és gyarló szüvembe, hogy megostorozzam és szolgálat-alá vessem, sőt ugyan megfeszítcsem az én testemet, gonosz indúlativál egyetemben: ne szolgállyak a testnek, hanem annak, a ki mi-érettünk a kereszt-fán megfeszítteték. És hogy a rothadandó test, rövid és undok gyönyörüségivel, mind magát s mind lelkemet örök rabságra ne vigye, adgyad szent malasztod-által, hogy e földön éltében a leleknek szolgállyon és, a te sanyaru keresztedet hordozván, e világon fiaid és hüv szolgaid-közzé, a más világon dücsősséges szenteid-közzé számláltassam. A mí Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A TISZTA ÉLETÉRT.

Tudom, én Istenem, hogy szüzen és tisztán nem élhet az emberi gyarlóság, te ajándekod-nélkül; és ez-okon, kegyelmességednek széki-elöt leborúlván, alázatos lélekkel könyörgök néked: zabolázd-meg az én érzékenységimet, tisztícsd-meg szívemet minden testi gondolatoktúl, óltalmazd testemet lelkemet minden ocsmányságtúl és fajtalan gyönyörüségtűl. Távoztasd-el minden veszedelemnek okait és eszközit tőllem; és, megismértetvén velem gyarlóságomat, adgyad, hogy elkerüllyek minden veszedelmes tekíntetet és beszélgetést, tudván, hogy a csöpü künnyen fellobban a tűz-mellett.

De mindenek-felett, adgyad, hogy a te gyönyörüségedet megkóstolván, és vigasztalásodnak örömében elmerülvén, minden testi gyönyörüségekrül elfelejtkezzék az én lelkem, és megrészegülvén gyönyörüségednek tiszta folyásival, minden testi ocsmányságot megutállyon.

Oh én lelkemnek jegyese Jesus Christus, ki szent példáddal megtanítád a tiszta életnek módgyát, szent igéddel megmutatád ennek jutalmát és drága-vóltát: a te tisztességes szent Anyádnak és a töb szüzeknek könyörgése-által adgy Szent Lelket, hogy e világon tisztán élvén, a más világon követhesselek téged, ama választot tiszta seregeddel, mely mindenkor utánnad járván oly éneket mond, mellyet egyéb senki nem mondhat. Amen.

A VILÁG KISÉRTETI-ELLEN.

Uram, széles e világ elmerült a gonosságban, teli botránkozásokkal; és egyéb nincs benne kevélységnél, test és szem kívánságánál: most kivált-képpen, e világnak fogyaték söprején, melyben annyira uralkodik a tobzódás, fajtalanság, hamisság és minden feslett erkölcs, hogy a ki ezeket megutállya, esztelennek itéltetik a világ fiaitúl, és látni sem akarja őtet e világ. Azért, kérem felségedet, szakaszd-el az én szívemet e csalárd álnak világtúl, és kapcsold magadhoz minden kivánságimat; mert hamar elmúlik e világ az ő kivánságival egyetemben; és, a ki ezzel akar társalkodni, Isten ellensége lészen. Adgyad, hogy én a világnak, és a

világ nékem megfeszíttessék; mert nem akarok ezzel semmi frígyet tartani, mely a te szent Fiadat ily igen gyűlölte, ily gyalázatos halállal illette: kiből nyilván megismérem e világ vakságát, és mely kevés böcsülleti légyen az ő itéletinek, mely a te bölcseségedet bolondságnak álította.

Engedd azért, kegyelmes Isten, hogy ellene-mondván e világi kivánságoknak, józanon, igazán, és istenessen éllyek. A gonoszok példája, és az ő bizonytalan, csalárd, álhatatlan, veszedelmes, rövid ideig-való jó szerencséje, meg ne botránkoztasson engem; hanem tiszta szüvel ahoz ragaszkodgyam, a ki azért adá halálra magát, hogy minket e csalárd világtúl megszabadítana a mi Urunk Jesus Christushoz. Ki az Atyával és Szent Lélekkel egyenlő istenségben él, és uralkodik örökkön örökké. Amen.

A HÉT FŐ VÉTKEK ELLEN GYŐZEDELEMÉRT.

A KEVÉLYSÉG-ELLEN.

Uram Jesus Christus, alázatosságnak igaz tüköre, ki azt akarád, hogy az alázatosságra tőlled vennénk peldát, és a te sok gyalázatos kínaidból alázatosságot tanúlna a por és hamu; kinek sem testében, sem lelkében, nincs kevélységre-való oka: távoztasd-el én-tőllem a felfualkodot kevélységet, mellyet te gyűlölsz. Mindenható és igaz Isten, ki az angyalok kevélységét szörnyü-képpen megalázád, alázatos szolgáló leányodat pedig Anyáddá választád, ved-el az én szívemnek felfualkodását, és adgyad, hogy semmiben ne dicsekedgyem, hanem csak te-benned; senkit meg ne utállyak, semmit magamnak ne tulajdonítcsak, hanem, a mi jó bennem vagyon, megismérvén, hogy te-tőlled, minden jóknak véghetetlen kút-fejétül vagyon, ebből nem nékem, hanem a te szent nevednek kívánnyak minden dücsősséget. Ki az Atya és Szent Lélek Istennel, élsz, &c. Amen.

A FÖSVÉNYSÉG-ELLEN.

Minden jóknak bővségesen megadó Istene, ki a te nevedértvaló alamisnálkodást gyakran parancsoltad: nyisd-meg az én fülemet parancsolatid értelmére, nem a fösvénységre; és adgyad, hogy

tőlled vett javaimmal jól sáfárkodgyam szegényidnek. Vedd-ki szívemből e világi gazdagságnak kivánságát, mely gyökere minden gonosságnak. Adgyad, hogy az enyímmel megelégedgyem, másét ne kivánnyam: ajándékodból vet jószágomat pedig örömest és vígan osztogassam azoknak, kik az örök nyugodalomnak hajlékába befogadgyanak engem. A mi Urunk Jesus Christus-által &c. Amen.

A TORKOSSÁG-ELLEN.

Uram, Jesus Christus, ki az emberi testnek kínyességét és tobzódását akarván zabolázni, életednek példájával nem csak negyven egész nap éhezél érettünk, de halálod óráján-is szomjuságod oltására eczetet és epét választál: adgyad, hogy én-is minden tobzódástul, részegségtül és testemnek gyenge kínnyes táplálasától mególtalmazzam magamat; és a mennyei bóldogságnak édességét megkóstolván, ne légyen nagy gondom a férgek eledelének hizlalására, hanem minden erőmmel csak a te mennyei lakodalmodba kivánkozzam. Ki élsz &c. Amen.

A FAJTALANSÁG-ELLEN.

Oh tisztaság-szerető Isten, ki a fertelmességért víz-özönt bocsátál e világra, hogy a fajtalanságnak langját elóltanád: tekíncsd-meg az emberi testnek gyarlóságát és a gonosz indúlatoknak erejét ólcsad-meg szent malasztoddal; mert a te ajándékod és segétséged-nélkül tisztán nem élhet az emberi erőtlenség. Ne szenvedd, én Istenem, hogy az én testemet, a te templomodat, mellyet tisztaságos szent tested és véred vételével magadnak szenteltél, megferteztessem; hanem adgyad, hogy néked testi lelki tisztaságban végig szolgállyak: és a házi ellenséget meggyőzvén, e világ gyönyörüségit megutálván, a te örömedben, melly fellyül-halad minden gyönyörüséget, részesülhessek. Ki élsz, &c. Amen.

Az IRIGYSÉG-ELLEN.

Irgalmas kegyelmes Isten, ki a te törvényedet a szeretetnek parancsolattyában foglalád: adgy igaz keresztyéni szeretetet szí-

vembe, hogy szent véreddel megváltot atyámfiait szeressem mint magamat és azon egy testnek tagját: örüllyek az ő javokon, mint magamén; bánkodgyam nyavalyájokon, mint tulajdon nyomorúságimon; és csak azt gyűlöllyem, a ki irígysége-által bünbe ejté az emberi nemzetet. Amen.

A HARAG-TARTÁS-ELLEN.

Kegyes és kegyelmes Megváltóm, ki mint az ártatlan bárány, ugy vitetél halálra, fel sem tátván szádat; ki ennyi számtalan kínaidért és gyalázatidért nem fizetél gonoszal a gonoszért, hanem inkáb ellened vétettekért könyörgél szent Atyádnak: olcsad szívünkbe a te csendesz nagy türhető szelídségedet, és zabolázd-meg a mí haragos boszú-állo kivánságinkat.

Adgyad én Istenem valóban és igazán megismérnem, hogy az én büneimért sokkal többet érdemlettem annál, a mit szenvedek felebarátomtúl: és, a haragnak dühösségét megfojtván, a rajtam esett boszút jóban győzzem-meg; gyűlölőimet szeressem; és hálaadással szenvedgyem, valamit szent kezed reám bocsát: hogy e világi szenvedés-által a te dücsősségednek örömében részes lehessek. Ki az Atya és Szent Lélek Istennel egyetemben élsz, &c. Amen.

A JÓRAVALÓ RESTSÉG-ELLEN.

Uram Jesus Christus, ki én-érettem nem szántad semmi munkádat és fáradságodat; én-érettem éheztél, szomjuhoztál, tellyes étszakákon imádkoztál: Ved-ki szívemből az isteni dolgokra-való restséget; adgyad, hogy örömmel szolgállyak néked, böjtölésben, vigyázásban, szünetlen imádkozásban. Felebarátomat jó akarattal segétsem szükségében, táplállyam fogyatkozásiban, vigasztallyam keserüségében, oktassam tudatlanságában, örömest hordozzam az ő terhét, és mindenekben szorgalmatossan munkálkodgyam: tudván, nem csak hogy rövid üdőm vagyon, és az-után nem munkálkodhatom, de azt-is, hogy dücsősséges gyümölcse vagyon a mi munkánknak. Segéts azért én Istenem, és vastagícs engem. Ki az Atya és Szent Lélek Istennel egyetemben, élsz, &c. Amen.

BETEGSÉGBEN-VALÓ KÖNYÖRGÉSEK.

RÖVID INTÉS.

Noha az ördög tellyes életünkben mint a sívo-rívo oroszlány incselkedik, de fő-képpen halálos betegségünkben, látván hogy kevés ideje vagyon, mint a csalárd kígyo életünk sarkát és utóllyát ostromollya, hogy az örök bóldogságra ne jussunk, melyből ő kiesett. Annak-okáért mélto, hogy szorgalmatos gondunk az légyen, hogy mind magunk s mind hozzánk-tartozók ezt az utólso baj-vívást jól vigyük véghez; mivel nincs veszedelmesb vétek, mint ha e dologban vétkezünk, melyben csak egyszer vétkezhetünk; mert ettűl füg az örök kárhozat vagy bóldogság. Tartozik azért minden ember, nem csak hogy tellyes életében készüllyön erre az órára, de hogy felebaráttyát-is ebben az utólso harczban segétcse és azon igyekezzék, hogy az Isten ábrázattya, a Christus tagja és szent vérével megváltott fia, jól vigye véghez életét.

Először azért, istentelenül cselekesznek némellyek kik látván, hogy feleségek, urok, magzattyok, vagy hozzá-tartozók halálra váltak, mind-azáltal elhitetik véllek, hogy nincsenek veszedelmes állapatban: melyből következik, hogy a beteg, ugyan nem gondolkodik valóban lelkérül, és az igaz penitencia-tartásra nem erőlködik. De nem ezt kell az Isten-félő embernek cselekedni, hanem jó idején meg kell a betegnek mondani, hogy veszedelmes betegsége vagyon: azért valóban gondolkodgyék lelkérül. Ha pedig ugyan halálra válik, egy-általlyában meg kell néki mondani, hogy csak Isten lehet orvosa; azért látván, hogy haszontalan minden emberi orvosság, valóban Istenéhez térjen, sirassa büneit, engesztellye Istenét, a gyonás, Ur-vacsorája és, ha szükség, az utólso kenet-által; és ha ezt cselekeszi, reménsége légyen, hogy ezt a betegséget, mellyet büneiért ostorúl vetett reá az Isten, elvészi rólla, vagy a veszedelmes, gyarló, álnak és álhatatlan világból örök bóldogságba viszi. Ne kételkedgyék pedig, hanem bizonyosan hidgye, hogy, ha igazán Istenéhez tér, hozzá fogadgya őtet, mivel ő-érette szent vérét sem szánta. Azon igyekezzék tehát, hogy tellyes életében-való restségét és fogyatkozásit, a kevés üdőben, melyben még sáfárkodhatik, helyre vigye; és valamit most cselekedhetik, szorgalmatossan cselekedgye, mert az-után ideje nem lészen. Ne halogassa megtérését; mert sokan elkárhoztak, kik hoszú életet reménlvén, penitencia-nélkül múltak-ki e világból. Azt pedig bizonnyal hidgye, hogy soha sem késő Istenhez-való térülése; mivel fogadása tarttya Istennek, hogy, valamely órában megtér a bünös ember, hozzá fogadgya.

Ennek-utánna, ha testamentomot kell szerzeni, vagy egyéb kötelességirűl, dolgairúl, adósságirúl rendelni: rövideden elvégezvén dolgát a beteg ember, az-után minden világi gondolatokat kirekesztvén szivéből, csak lelkére visellyen gondot. Azért, olvassa valaki előtte, és maga-is a beteg, nyelvével, vagy elméjével, mondgya a litaniákat és penitencia-tartó soltárokat, vagy e könyvnek harmadik és kilenczedík részében foglalt könyörgéseket, vagy az evangeliomból

Urunk szent halálának historiáját, vagy egyéb ajtatos és isteni szeretetre indító dolgot. A jelen-valók-is, néha térdre esvén könyörögjenek érette. Igy kell az Isten-félő embernek betegére gondot viselni. És nem keresztyénhez illendő, hogy csak jajgasson, kiálcson, siránkozzék a beteg feje felett, és testének mindenben kedvét keresse, lelkéről semmi gondot ne visellyen.

Végezetre, mivelhogy a beteg ember lelkében sok lelki betegségeket indít a Sátan; és igen nehéz, hogy a ki tellyes életében gonoszúl élt, betegségében hirtelen megtérjen: szükség, hogy a jelen-valók keresztyéni szeretettel bátorítcsák a beteget. És ha láttyák, hogy feleségén, gyermekin sápolódik, hogy ezeket árvaságban, szegénységben, veszedelmes állapatban hadgya: eleibe kell adni, hogy job most maga lelkére gondot viselni, mivelhogy, akármint törje-is ezzel magát, csak magának árt, feleségének gyermekének ezzel semmit nem használ. Bízza Istenre őket, ki kivált-képpen az árváknak özvegyeknek Attya s gondviselője; és azt bizonnyal hidgye, hogy az Istennek nagyob gondgya lészen ezekre, kiket szent vérével megváltott, hogy-sem ő néki. Azért, job gondot betegségében nem viselhet maradékira, mint ha az Istennel megbékélvén és igaz penitenciát tartván, tiszta szüből az ő szent kezeibe ajánlya őket; mivel szent Dávid mondása, hogy soha nem látta az igaz ember maradékát elhagyatni és küldusságra jutni. Ha pedig egyéb lelki rettegést, kétségbe-esést &c. látnának a betegben, a következendő imádságokkal bátoríthattyák.

BŰNÜNK BOCSÁNATTYÁÉRT.

Irgalmasságnak Attya, és minden vigasztalásnak Istene, ki a tékozló fiúnak sok gonosságit kegyelmessen megbocsátád, és azt parancsolád, hogy a fáradot és megterheltetet bünösök hozzád folyamjanak: én tékozló és bünnel terhelt szolgád, ki számtalanszor érdemlettem az örök kárhozatot, könyörgök szent felségednek, a te véghetetlen irgalmasságodért, a mi Urunk Jesus Christusnak drágalátos szent vére húllasáért, bocsásd-meg büneimet, és büneimmel érdemlett ostoridat vedd-el róllam.

Szerelmes Atyám, ki örökké-való szeretettel szérettél engem, és meg nem utáltad az én háládatlan undokságomat, légy irgalmas a te álnak szolgádnak.

Uram Jesus Christus, ki válladra rakád az én büneimet, és szent véredből üdvösséges fördőt csinálál bünös lelkemnek, tisztícsd meg lelkemet, mellyet szent haláloddal megváltál. Ne nézd az én gonosságimat, hanem a te véghetetlen irgalmasságodat. Noha bünös vagyok, Uram, de ugyan te szolgád és fiad vagyok: te-benned bízom, te-hozzád kiáltok. Hiszem, hogy te vagy az én Megváltóm, és Üdvözítőm. Hiszem, valamit az anyaszentegyház-által előmbe

adtál: és ebben a hitben akarok itélő széked-eleibe menni. Nám* fogadásod tartya, én Istenem, hogy ha megbocsátunk felebarátunknak, te-is megbocsátasz nékünk. Ihon azért, tiszta szüből megbocsátok Uram, te-éretted mindeneknek, valakik engem megbántottak: és kérem szent felségedet, hogy igaz igíreted-szerént bocsásd-meg büneimet, és vedd-el róllam ostoridat.

Bánom és szégyenlem, Ur Isten, hogy a te drágalátos szent Fiad vérével nyert tiszta ruhát, melyben engem felöltöztettél-vala a keresztség-által, megrútítottam. Azért, légy irgalmas Uram, nékem bünös szolgádnak, és meg ne verj engem gonosz érdemem-szerént. Ki élsz, és uralkodol örökkön örökké. Amen.

A HALÁL FÉLELME-ELLEN.

Én Uram, és én Istenem, noha a test gyarló, és retteg a haláltul, de kész az én lelkem engedni szent akaratodnak. Tudom, el vagyon rendelve, hogy minnyájan egyszer meghallyunk, és, mint a folyó víz, minnyájan szünetlen a halálnak völgyébe sietünk; sem gazdagság, sem szépség, sem uraság, senkit meg nem szabadíthat; és, ha most elhalasztod-is halálomat, nem sok üdő múlván eljő az én órám. De oly reménségben vagyok, Uram, hogy atyai gond-viselésedből, mellyel engem teremtettél, táplaltál, és igaz hitben megőriztél, ugy rendeled az én életemnek határát, hogy, mikor lelkemnek legjób és üdvösségesb, akkor vészesz-ki e világból.

Azért Uram, szent kezedbe ajánlom az én életemet és halálomat. Dicsírtessék a te neved, mind éltemben s mind hóltomban. Mert ugyan-is, nem halál a te híveid kimulása, hanem bóldogságnak úttya, világi háboruságok-után-való csendesz nyugodalom: azért, jób a te híveidnek kimulások, hogy sem születések napja. Nem egyéb az ember élete, hanem szarándokság és vitézkedés, melyben nincs maradandó helyünk és bátorságos nyugodalmunk, hanem fáradsággal, rettegéssel, és számlálhatatlan nyavalyakkal teli életünk; és csak akkor lehet nyugodalmunk, mikor kimúlunk e világból. Ez az oka, Uram, hogy a te szerelmes szolgaid nagy szomjuséggal várták orájokat, és gyakran panaszkodtak, hogy az ő szarándokságok meghosszabbíttatik és halál tömlöczében-való fogságok nyújtatik. Mert, a ki tekélletessen hiszi igíretidet, és te-hozzád kivánkozik, örömest várja az ő oráját és hozzád-menését.

Bátorítcsad azért, Uram, az én gyengeségemet, és zabolázd-meg szent malasztoddal testi félelmemet, hogy mindenben szent akaratodhoz szabjam magamat; mert, ha szinte tusakodnám-is elvégezett tanácsoddal, ugyan nem álhatnék akaratod-ellen. Adgyad azért, én Istenem, hogy a mit kételen és akaratom-ellen-is el kell szenvednem, azt vígan és jó akarattal szenvedgyem. A te szent Fiadnak halála-elöt-való rettegési bátorítcsanak engem, és az örök életnek nyugodalmára vigyenek engem. Amen.

AZ ÖRÖK BÓLDOGSÁGNAK KIVÁNSÁGA.

Örvendeztem azon, a mit hallottam, hogy az Ur házába megyünk, holot nincs semmi nyavalya, semmi bánat, semmi szomorúság: mert eltörli az Isten köny-húllatásinkat, és elkergeti minden fájdalminkat. Miképpen kivánkozik a szarvas a kút-főhöz, ugy kivánkozik az én lelkem te-hozzád Uram; mert tudom, hogy nincs it maradandó várasom. Mely gyönyörüségesek, Uram, a te sátorid! kivánkozik, és elbádgyad az én lelkem a te hajlékidba. Ki szabadít-meg engem e halálnak tömlöczéből és fogságából? Jaj nékem, mert meghoszszabbíttatot az én szarándokságom; kivánom, hogy mególdoztassam és Christussal légyek: mert job egy nap a te házadban, hogy-sem ezer esztendő e világban.

Örvendezz, oh én lelkem, mert az Ur házába mégy, melyben semmi kisértet, semmi hadakozás, semmi félelem nincsen, hanem csendesz és bátorságos öröm: holot nincs semmi irígység, semmi viszsza-vonyás, semmi gonosz kivánság. Oh áldot óra, melyben vígan éneklem én-is szent Dáviddal, hogy tűzön és vízen általvittél engem és nyugodalomra jutottam. Akkor én-is örvendetessen mondom a szentekkel: Uram Isten, királyokká tettél minket, és uralkodunk örökkön örökké; nem ezen a földön, mellyen rövid és múlandó minden öröm és birodalom, hanem amaz élők földén, a hol, sem tudatlanságnak setétsége nem lészen, mint az Egyiptombéli homályban, mert Isten és a Bárány igaz világossága annak a várasnak; sem nyughatatlan kivánságok nem találtatnak, mert az Ur mindenekben minden, és megrészegit minket házának gyönyörüségével, mely annyira fellyül-haladgya a mi kivánságunkat, hogy az a vigaság csak szívébe sem ütközhetik embernek, mellyet Isten készített híveinek.

Örüly te-is, oh én testem, mely a hálál-által, mint jó mag, földbe hintetel, hogy kikeletkor sokkal ékesben kisendűly. Mert most rothadandó vagy, de akkor rothadatlan lészesz; most gyarló és undok vagy, de akkor hatalmas és dücsősséges lészesz; mert a léleknek fényessége, gyorsasága, hathatóssága és megsérthetetlenvólta reád-is származik.

Kezedbe ajánlom, én Istenem, lelkemet: te váltottál-meg engem, igazságnak Istene. Tudom, hogy az én Megváltóm él, és az utólso napon feltámadok, és ismét bőrömben öltözvén meglátom az én üdvözítő Istenemet. Ez a reménség elrejtetet az én szívemben, és ezzel mégyek az én Uram-eleibe.

A BETEGSÉGNEK BÉKESÉGGEL-VALÓ SZENVDÉSEÉRT.

Én Istenem, e világon ostorozz, e világon látogas csapásiddal, csak az örökké-való jóktúl meg ne fosz, és az örök kárhozatra ne vess. Megszoktad Uram ostorozni, a kit kedvedbe fogadsz, és a nyavalyának kemenczéjében próbálod a tiéidet. Légyek azért, én Istenem, azok-közzül én-is, kiket te szeretsz: mivel azok-közzül vagyok, kiket ostorozsz.

Te vagy, Uram, háboruságinknak vigasztalása, gyarlóságunknak erőssége. Azért, vagy könnyebícsd nyavalyáimat, vagy Szent Lelked-által erőssícsed szívemet, hogy békeséggel szenvedgyem látogatásidat. Megvallom, én Istenem, hogy büneim-szerént, nem csak e világi ostoridat, de az örök kárhozatot-is megérdemlettem; de ne cselekedgyél én-velem büneim-szerént, hanem a te véghetetlen irgalmasságod-szerént.

Hála neked Uram, hogy az örökké-való büntetést, mellyet érdemlettem, ideig-való fájdalmokra változtattad, és, mint szerelmes Atyám s jó gond-viselő orvosom, ostorozsz engem: hogy a büdös testhez és csalárd világhoz ne bízzam, hanem hozzád téritsem minden kivánságimat, ki igaz erőssége és bátoritója vagy betegidnek. Adgyad én Istenem, hogy a te látogatásidat oly csendeszen szenvedgyem, mint a te hűv szolgaid, Jób, Tobiás, Jósef, Dávid; és az bátorítson engem minden nyavalyáimban, a ki én-érettem nagy békeséggel szenvedé a kereszt-fának iszonyú kínnyát, a mi Urunk Jesus Christus. Amen.

MÁS KÖNYÖRGÉS.

Uram JESUS Christus, élő Istennek szent Fia, a te keserves epeségidért, mellyek halálod-elöt az olaj-fa hegyén szorongatának, alázatossan kérem szent felségedet, hogy az én utólso orámon, mikor a félelem és rettegés elfogja szívemet, el ne hadgy engem, hanem a te nagy irgalmasságod-szerént, bátoríts és vígasztaly. És, miképpen tégedet mennyei angyal-által megvigasztala szent Atyád, engemet is vigasztallyon a te angyalod, hogy hatalmat ne vegyen rajtam a Sátan, és csalárd kisértetivel meg ne csallyon. Erősítcsed Uram, szent haláloddal az én lelkemet, hogy semmi nyavalya és hoszú betegség meg ne háborítcson, és ellened-való zúgolodásra ne indítcson: hanem, mindenekben szent akaratodhoz szabjam magamat, és jó neven vegyem felségedtül mind az egésséget s mind a betegséget, mind az életet s mind a halált. Adgyad, hogy én-is a testi gyarlóság-ellen tiszta szüből és tekélletes akaratból azt mondhassam, hogy nem az én kivánságam, hanem a te szent akaratod légyen mindenekben, szent neved dücsősségére, és lelkem üdvösségére. Amen.

ISTENES HALÁLÉRT.

Kegyes és irgalmas Isten, életünknek és halálunknak Ura, ki bizonyos határt vetettél az ember életének, és megszámláltad napjait, mellyek hamar elmúlnak, mint az árnyék vagy vékony füst: és hamar megszárad a mi testünk, mint a leszakasztot virág. A te szerelmes szent Fiadnak keserves halálaért kérlek, adgy oly lelki világosságot az én szívembe, hogy megismérvén szarándokságomat, szünetlen eszemben forgassam kimulásomnak oráját; és, néked igazán szolgálván, ugy készüllyek halálomhoz, hogy minden orában készen és vígan várjam elválásomat és e nyavalyás tömlöczből-való szabadulásomat. Ne találljon engem az én orám véletlenül és álmossan, hanem készen és vigyázva.

Tarcsad-meg, én Istenem szent Fiadnak drágalátos véreért, az igaz hitet végig bennem. Erősítcsed gyarlóságomat, most, és minden üdőben, de kivált-képpen halálom oráján, a te törvényednek álhatatos megtartásában: hogy a testi fájdalmak és rettegések, az

ördög álnaksága és e világ csalárdsága el ne szakaszszon engem tőlled, kétségbe-esésre, káromlásra, és egyéb gonosságra ne vigyen. És mikor minden világi segétségtül elhagyatom, mikor erőm elszakaszkodik, el ne hadgy Uram engem, hanem őrizz és óltalmazz szárnyad-alat.

Óltalmazz Uram engem a véletlen és hirtelen haláltól, és a te véghetetlen irgalmasságodért, mellyel hozzád fogadád a kereszt-fán megtérő latrot, adgyad, hogy halálomnak előtte igaz penitencia-által büneimbűl kitisztúllyak, az én Üdvözítőmnek drágalátos szent testében részesűllyek, és halálom oráján, csendesz és békeséges lelki ismérettel, szent kezedbe ajánlván lelkemet, az örök bóldogságban részes légyek. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christusnak szent halála-által. Amen

HALÁLRA ITÉLT EMBER KÖNYÖRGÉSE.

Irgalmas kegyelmes Isten, ki a te véghetetlen bölcseségeddel választott híveidet csudálatos-képpen vezérled, légyen áldot a te szent neved mindenekben. Tudom, én Istenem, hogy az én úndok büneimért megérdemlettem nem csak a testi halált, de az örök kárhozatot-is; mert számtalanon, kisseb vétkekért, mind testekben lelkekben örökké elvesztek. De te, irgalmasságnak Attya, mind ez oráig vártál engem; és, mikor a gonosságban elmerültem-vólna, nem szenvedted, hogy ellenségeimtül, vagy véletlen nyávalyátul, hirtelen, penitencia-tartás-nélkül meghalnék, mint sokan egyebek; hanem üdőt adtál büneim siralmára, és azt-is megengedted nékem, a mit nagy fohászkodva kivánt Dávid proféta, hogy halálom oráját megjelentetted nékem, hogy e világi gondolatoktúl elszakasztván elmémet, az én utólso baj-vívásomhoz készülnék.

Légyen áldot, Uram, a te neved, ki az én büneimet e világon akarod ostorozni, hogy az örök kárhozattúl megszabadícs engem. És, mivel ez a te szent akaratod, háladással vészem látogatásodat: csak hogy, én Uram s én Istenem, ki a latrok-között nagy gyalázattal és szidalommal megfeszíttetél én-erettem, adgyad, hogy csendeszen és békeséggel szenvedgyem a megérdemlet halált, és elégedgyék-meg a te mélto haragod ezzel az én kínommal.

Emlekezzél, én üdvözítő Istenem, halálod-elöt-való véres verítékedrűl, a gyarló testnek rettegésirűl, és bátorítcsad az én gyar-

lóságomat, hogy büneimért, és igazságodnak megelégitéseért, örömest szenvedgyem ezt a halált, mely igaz életre-való úttya az én lelkemnek.

Oh, mint akarnám, én Istenem, ha ezt a halált nem az én büneimért, hanem az igazságért, a keresztyén hitért, a te szent nevedért szenvedném! De mivel erre mélto nem vóltam, és az én büneimmel sokakat, gonosz példa-által, megbotránkoztattam: engedd, hogy az én halálom-által sokan kitisztúllyanak vétkekből. Vedd jó-illatú áldozatúl, Uram, ezt az én szenvedésemet; és miképpen a veled megfeszítet latornak halála oráján megkegyelmezél, légy irgalmas kegyelmes én-nékem-is szegény bünös szolgádnak. Amen.

SZENT BRIGYINÁNAK IGAZ PENITENTIA-TARTÁSÉRT ÉS BÓLDOG KIMULÁSÉRT, XV. AJTATOS IMÁDSÁGI.

I.

Oh Jesus Christus, szeretőidnek örökké-való, édes, gyönyörüséges öröme, minden kivánságot és vigaságot fellyül-haladó vigasága; bünösöknek élete és szeretője, ki valóban megbizonyítád, hogy a te gyönyörüséged emberekkel-való nyájaskodásban vagyon, midőn érettünk emberré lől az üdőknek utóllyán: emlekezzél-meg, kérlek, a te szent testednek kínnyairúl, mellyeket szenvedtél, Istentűl elrendelt halálod oráján. Emlekezzél azokrúl a keserves epeségekrűl, melyeket lelkedben érzettél, midőn az utólso vacsorán tanitványid lábait mosogatván, szent testedet véredet véllek közléd, és őket kegyessen vigasztalván, jövendő kínszenvedésidrűl tudósitád. Emlekezzél továbbá azokrúl a rettegésekrűl, bánatokrúl és szorongatásokrúl, mellyeket gyenge tagaidon a megfeszítésnek kínnya-elöt szenvedtél; midőn a kertben véres verítéked-után tanitványodtúl elárultatál, választot népedtűl megfogatál, hamis tanúktul vádoltatál, három hamis biráktúl itéltetél, az Istentűl választott várasban, Húsvét-napján, életednek virágzó ifiuságában, ártatlanúl halálra kárhoztatál, tulajdon ruháidtúl megfosztatál, idegenek ruházattyában öltöztetél, szemed és orczád békötöztetve, nyakon veretél, arczúl csapdostatál, megostoroztatál, tövis koronával koronáz-

tatál, a te szent fejed náddal vereték, és egyéb számlálhatatlan káromlásokkal illettetél. Ezeknek, Uram Istenem, a te feszítésed-elöt-való kínszenvedésidnek emlekezetiért, kérem szent felségedet, adgy kimúlásom-elöt büneimrül-való igaz töredelmességet, tiszta gyonást, mélto elégtételt, és minden büneimnek bocsánattyát. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

II.

Oh Jesus, e világnak Teremtője, kit semmi mérték igaz környékkel bé nem foglalhat, ki markodban hordozod e földet: emlekezzél-meg, kérlek, ama te keserves fájdalmidrúl, mellyeket szenvedél, midőn a sidók, szentséges kezeidet meglyuggatván, tompa-hegyü szegekkel kereszthez szegezték, nagy erővel kinyujtóztatván, lábaidat-is kemény szegekkel szaggaták és szent testedet kegyetlenül a kereszt-fán ugy kiterjeszték, hogy megmerevedvén gyenge tested, minden csontaidnak egybe ragasztási és forrasztási elszaggattatnának: kérem szent felségedet, ezért a drágalátos keserves kínszenvedésidnek emlekezetiért, öncsed szívembe a te félelmedet és szerelmedet. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

III.

Oh Jesus, mi mennyei orvosunk, emlekezzél-meg a sok vereségek-miatt elszakadott erőtlenségidrűl, sebeidnek kék helyeirűl és szívednek bánatirúl, mellyeket a magas kereszt-fán felemeltetvén, szenvedtél megszaggattatot tagaidban, mellyek-közzül csak egy sem maradot éppen, ugy hogy, semmi fájdalom nem találtatnék hasonló a te fájdalmidhoz, midőn tetétül-fogva talpig egésség és épség nem vólt benned. És mindazonáltal, fájdalmidrúl elfeletkezvén, szent Atyádnak kegyessen könyörgöttél tulajdon ellenségidért, mondván: Atyám, bocsásd-meg nékik, mert nem tudgyák, mit cselekesznek. Ezért az irgalmasságért és fájdalomért, engedd Uram, hogy ezek a te keserves kín-szenvedésidnek emlekezeti légyenek az én büneimnek tellyes bocsánattyára. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

IV.

Oh Jesus, angyaloknak igaz szabadsága, gyönyörüségnek paradicsom kerte: emlekezzél-meg arrúl a bánatrúl és rettegésrűl,

mellyet szenvedél, midőn a te ellenségidtül, nem külömben mint a fene oroszlányoktul, környül-vételtél, nyakon verésekkel, pökdösésekkel, körömsélésekkel, rugdosásokkal és egyéb hallatlan kínokkal illettetél. Ezekért Uram a kín-szenvedésekért és egyéb káromló gyalázatidért, mellyekkel téged illetének ellenségid, kérem szent felségedet, hogy szabadíts-meg engem az én látható és láthatatlan ellenségimtűl; és helyheztess szárnyad árnyéka-alá, hogy amaz örökké-való jóknak bővelkedő földére juthassak. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

V.

Oh Jesus, örökké-való szerelemnek fényes tüköre: emlekezzél-meg arrúl a szomoruságrul, mellyet szenvedtél, midőn láttad a te tisztaságos istenséged tükörében a te kín-szenvedésed érdeméért kiválasztottak üdvösségét és a pokolra vetendőknek magok gonoszságából származot örök veszedelmeket. Emlekezzél-meg a te véghetetlen irgalmasságodnak tengerérül, mellyel mi-rajtunk kétségbe esteken és elveszett bűnösökön, halálod oráján szíved megesett, és mellyet a kereszt-fán függő latorral közlél, mondván: Ma velem lészesz paradicsomban. Kérem te sz. felségedet, Uram Jesus, ez által a te kegyelmességed-által, tégy irgalmasságot én-velem-is halálom oráján. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

VI.

Oh Jesus, szerelmes királyunk, és tekélletes jó barátunk, emlekezzél-meg arrúl a bánatrúl, mellyet szenvedtél, midőn mezítelen, nagy kínokban és sanyaruságokban kereszt-fán függöttél; mikor minnyájan a te barátid és ismerőid távul állottak tőlled, és egy vigasztalód sem vólt az eggyetlen egy szüléd-kivül, mellyet megepedet keserüségében tanitványodnak ajánlál. Kérlek téged, kegyes Jesus, ama fájdalomnak hegyes-tőréért, mely akkor szent szüléd lelkét megszaggatta, hogy én-rajtam-is essék-meg szíved, minden testi és lelki nyomoruságimban; és adgy vigasztalást háboruságimnak idején, legfőképpen pedig halálomnak oráján. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

VII.

Oh Jesus, ajtatosságnak kimeríthetetlen kút-feje, ki a te szívednek mélységéből a kereszt-fán mondád: „Szomjuhozom“, tudnia illik, a mi üdvösségünket: gyújcsd-fel, kérünk, a mi szívünknek kivánságit minden tekélletes jószágos erkölcsökre: és a testi kivánságoknak szomjuságát, e világi gyönyörködésnek lángját, hidegícsd és ólcsd-meg bennünk. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvözlégy, &c.

VIII.

Oh Jesus, szívünknek édessége, lelkünknek kimondhatatlan vígasága: az eczetnek és epének keserü-vóltáért, mellyet mi-érettünk megkóstoltál, engedd nékünk halálunk oráján szent testednek vérednek méltó vételét, lelki nyavalyáinknak eltávoztatására és szívünk vigasztalására. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

IX.

Oh Jesus, lelkünknek tekélletes öröme, emlekezzél-meg azokrúl a fájdalmakrúl és lelki szorongatásokrúl, mellyeket szenvedtél, midőn halálodnak keserüsége-, és a sidóknak ingerlése-miat nagy felszóval kiáltád; hogy szent Atyádtúl elhagyattál, mondván: Én-Istenem, miért hadtál-el engemet? Ezekért a lelki fájdalmidért, kérem szent felségedet, hogy a mi szomoruságinkban és keserüséginkben el-ne hagy minket, mi Urunk Jesusunk. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

X.

Oh Jesus, Alfa és Oméga, élet, erősség és tekélletesség: emlekezzél-meg, hogy tetétül-fogva talpig magadat kín-szenvedésidnek vizébe bemártottad. A te sebeidnek hoszszú és széles-vóltáért, tanícsmeg engem szent parancsolatidnak igaz szeretetböl-való megtartására, ki a bünnek mélységébe tellyességgel bémerültem. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

XI.

Oh Jesus, irgalmasságnak feneketlen tengere, kérem szent felségedet, drágalátos szent sebeidnek mélységiért, mellyek által-hatották

csontaidnak velejét, testednek és szívednek belső részeivel egyetemben: engemet, ki büneimben elmerültem, tisztíts-ki minden álnakságimból, és rejts-el szent sebeidnek mélységes rejtekibe haragod-elöt, mind addig, míg el nem múlik büneim-ellen felgerjedett haragod. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

XII.

Oh Jesus, igazságnak tüköre, eggyességnek jele, szerelemnek kötele: emlekezzél-meg a te sebeidnek megszámlálhatatlan sokaságirúl, mellyek-miat, tetétül-fogva talpig, nem találtatot épség szüz testedben, mely drágalátos szent-vérednek kiomlásával tellyességgel bé vólt borítva. Kegyes Jesus, mit kellett egyebet cselekedned, a mit meg nem cselekedtél-vólna? Ird-bé kérlek, kegyes Jesusom, a te szent sebeidet, dragalátos véreddel, az én szívembe, hogy azokban olvashassam fájdalmidat, és háladásban végig megmaradgyak. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

XIII.

Oh Jesus, erős oroszlány, halhatatlan és győzhetetlen király: emlekezzél-meg a te fájdalmodrúl, mellyet szenvedtél, midőn szívednek és testednek ereje tellyességgel megfogyatkozék benned, és meghajtván szent fejedet, nagy felszóval mondád, hogy immár mindenek bétellyesíttettek. Ezekért, Uram Jesus, a te fájdalmidért és szomoruságidért, légy irgalmas nékem, üdőmnek utólso bétellyesitésekor, midőn lelkem szorosságban, érzékenységim háboruságban lésznek. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

XIV.

Oh Jesus Christus, felséges Atya Istennek eggyetlen egy Fia, és az ő isteni állattyának ábrázattya: emlekezzél-meg ama te szorgalmatos könyörgésedrűl, mellyel szent Atyádnak ajánlád lelkedet, mondván: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet“. Jusson eszedbe, hogy tested megszakadván, irgalmasságodnak belső részeit kinyilatkoztatván váltságunkért nagy kinokban meghalál. Ezért a drágalátos kimúlásért, kérlek téged szenteknek királlya, erőssíts engem, az ördögnek, világnak, testnek és vérnek tusakodási és incselkedési-

ellen, hogy meghalván a testnek, néked éllyek; és kimúlásomnak utólso oráján fogadd magadhoz hozzád-menendő szarándok és szám-ki-vetet lelkemet. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

XV.

Oh JESUS, igaz és gyümölcsös szőlő-tő; emlekezzél a te bővséges kifolyó mértékkel öntött szent véred hullásárul, mellyet te, mint a szőlőbül kisatúlt mustot, bővségessen kiontál, midőn a kereszt-fán csak egyedül magad a prősölő satút nyomád, és ama kegyetlen katona dárdajával által-ütött szent óldaladbúl mi-reánk vért és vizet öntél, ugy annyira, hogy csak egy csep vér se maradna benned: és végre, mint mirrábul öszvekötött kéve, magassan felfüggesztetél: holot a te gyenge tested meghervadot, belső tagaidnak nyers-vólta megszáradot, csontod veleje a sok fájdalmak-miat tellyességgel kiaszott-vala. Ezért a keserü kín-szenvedésedért és drágalatos szent véred ontásáért, légy irgalmas kegyelmes nékem édes JESUSOM, és fogadd hozzád kimúlásom oráján lelkemet. Amen. Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

EZEKNEK BÉ-FEJEZÉSE.

Oh én édes Uram JESUSOM, sebesícsd-meg az én szívemet, hogy a penitencia-tartásnak és szerelemnek köny-hullatási légyenek nékem kenyerem éjjel és nappal. Térits engem tellyességgel magadhoz, hogy az én szívem mind örökké lakó-helye légyen felségednek; magam-viselése kedves légyen előtted; életemnek vége oly légyen, hogy az árnyék világból kimúlásom-után méltónak találtassam, ki felségedet a töb szentekkel, örökkön örökké, a mennyei bóldogságban dicsírhessem, áldhassam, imádhassam. Amen.

Végezetre, öt Mi-Atyánk után, mond e következendő könyörgést.

Oh Uram JESUS Christus, élő Istennek szent és eggyetlen egy Fia, azzal a tüzes szerelemnek lángjával, mellyel ennyi fájdalmakat és sebeket szenvedtél a te gyenge és ártatlan testedben: ereszd szent színed-eleibe ezeket az én könyörgésimet, és légy irgalmas én-nékem megnyomorodot szolgádnak. Légy mind eleveneknek és hóltaknak kegyelmes, és adgy örök életet nékünk. Amen.

CHRISTUS KÍNSZENVEDÉSÉNEK EMLEKEZETIRŰL.

Ur Isten, tekíncs kegyelmes szemeiddel az én bünös lelkemre, mellyért a mi Urunk és Megváltónk, a közben-járó Jesus Christus, nem általla bünösök kezébe esni és a keresztnek kínnyát szenvedni: őrizz-meg minket Ur Isten, örökké-való békeségben, kiket a te szent kereszted-által megváltottál. Imádunk téged, és hálákat adunk néked, Uram Jesus Christus, mert a te szent haláloddal megváltottál minket.

I.

Uram Jesus Christus, Atya Istennek szent Fia, emberi nemzetnek teremtő és megvált Istene: véghetetlen hálákat adunk néked, hogy mí-érettünk, bünös fiaidért, meny-országból földre szállál, Szüznek méhében emberi testbe öltözél, istállóban születél, és mí-érettünk harmincz-három esztendeig, sok fáradságokat, gyalázatokat, üldözéseket szenvedél.

Dicsírjenek téged, én Istenem, minden állatok, ki a te pártos szolgaidnak váltságaért, halálodnak-elötte nagy szomoruságokat, és halálnak félelméből származot vonagodásokat szenvedél, véres veritékeddel a földet megfestéd, tulajdon tanitványodtúl elárultatál, a sidóktúl mint nyilván-való gonosz-tévő megfogatál, Annas házában arczúl csapdostatál, Caifástól megcsúfoltatál, hamis tanúktul vádoltatál, és sok pökdösések, gyalázatos szidalmazások-után, pogányok kezébe adatál, Herodestűl bolondnak itéltetél, Pilátustól megostoroztatál, tövis koronával koronáztatál, és sok káromlásokkal megterheltetél.

Áldot légy, én megvált Istenem, ki én-érettem válladra véd a keresztfának terhét, hogy az én büneimnek elviselhetetlen súllyát levennéd nyakamrúl; Calvária hegyén mezítelen vetkeztetél, hogy az én éktelenségimet béfödöznéd; kereszt-fához szegeztetél, hogy az én feslett szabadságom megzabolázlatnék; latrok-között felemeltetél, hogy engemet a latrok kínnyától megszabadítanál; eczettel és epével szent szájad megkeseríttetek, hogy az én torkosságomat megorvoslanád; szent óldalad által-vereték, hogy az én szívemnek titkos álnaksági megtisztíttatnának.

Üdvöz-légy, minden teremtett állatoknál böcsülletesb szent fő, mely én-érettem tövissel koronáztatál, és náddal veretél.

Üdvöz-légy, én Uramnak böcsülletes szent orczája, mely én-érettem megpökdöstetél és megcsapdostatál.

Üdvöz-légy, én kegyes Megváltómnak kegyelmes két szeme, mely én-érettem sok köny-húllatásban úsztal.

Üdvöz-légy szentséges száj, mely én-érettem epével és eczettel megkeseredél.

Üdvöz-légy én Istenemnek szent füle, mely én-érettem sok szidalommal és gyalázatokkal terheltetél.

Üdvöz-légy Christusnak szent nyaka és háta, mely én-érettem megnyakaztatál és megostoroztatál.

Üdvöz-légy, én Uramnak szent keze, lába, mely én-érettem vas-szegekkel meglyuggattatál.

Üdvöz-légy Christusnak szent oldala, mely én-érettem dárdával megszaggattatál.

Üdvöz-légy én Istenemnek szent térde, mely én-érettem az imádságban megkopál.

Üdvöz-légy Christusnak egész teste, mely én-érettem megsebesedtél, meghóltál és eltemettettél.

Üdvöz-légy drágalatos szent vér, mely az én bünöm bocsánattyáért kiöntetél.

Üdvöz-légy Christusnak szent lelke, mely Atya Istennek kezébe ajánltatál.

Ezekért Uram, a te keserves kínaidért, drágalátos szent véred húllasáért, kérlek, óldozz-meg engem az én sok büneimnek köteliből, szabadícs-meg az ördögnek tőriből, óltalmazz minden testi lelki veszedelmimtűl. Minden gondolatimat és igyekezetimet vezérellyed, hogy kedvesek légyenek elötted; öregbítcsed bennem szerelmedet. Adgy tekélletes álhatatosságot szolgálatodban, hogy, halálom oráján szent kezedbe ajánlván lelkemet, keserves kínszenvedésidnek érdeméért, az örök bóldogságban részesűllyek. Ki élsz, és uralkodol mind örökkön örökké. Amen.

II.

Uram Jesus Christus, ki véres verítéked-után elárultatál, megfogatál, megpökdöstetél, megcsapdostatál: adgyad szent malasztodat nékünk, hogy a te szerelmednek tüze felgerjedgyen szívünkben,

és a te nevednek dücsősségeért minden gyalázatot és árúltatást csendeszen szenvedgyünk, és az örök dücsősségre juthassunk.

Uram Jesus Christus, ki a gonosz birák-elöt sok hamis tanúktúl vádoltatál, és orczád béfedve megcsufoltatál, megcsapdostatál a mi kevélységünkért: adgyad, hogy szenvedésidnek emlekezetivel mindenkor felfegyverkezve légyünk, és a te hatalmas erőd-által minden ellenséginket meggyőzvén, bóldogságodba juthassunk.

Uram Jesus Christus, ki Pilátus-elöt bársonba öltöztetél, tövissel koronáztatál, megostoroztatál, halálra itéltetél, szent vállaidon a kereszt-fának terhét viseléd: adgyad, hogy én-is te-utánnad a penitenciának keresztit hordozzam, és az itélet napján te-általad az örök halálnak sentenciáját eltávoztassam.

Uram Jesus Christus, ki mi-érettünk mezítelen kereszt-fára emeltetél, és reménséget adál büneink bocsánattyára, irgalmassan hozzád fogadván a veled megfeszíttetet latrot: adgyad, hogy a te kín-szenvedésedet mindenkor szívünkben hordozzuk a bünöknek nyilai-ellen, és szent sebeidnek erejét érezzük lelkünkben mindenkor.

Uram Jesus Christus, ki a kereszt-fán eczettel és epével kináltatál szomjuságodban; nagy kiáltással lelkedet kibocsátád; foglyaidnak szabadulásokért poklokra szállál: engedd, hogy halálomnak oráján büneim fogságából megszabadúllyak, és minden ellenségimen győzedelmet vévén, örömedbe juthassak.

Uram Jesus Christus, kinek szent oldala kegyetlen dárdával megszaggattaték, és váltságunkra s tisztulásunkra vér és víz folya-ki sebedből: engedd, hogy szívünk keménysége szent halálodnak emlekezetivel megrontassék, hogy, a kik véred húllásával megváltattunk, minden büneinkből kitisztúllyunk, és téged dücsősségedben láthassunk menyégben, kinek keserves kínnyairúl emlekezünk e földön életünkben.

Uram Jesus Christus, ki estve a kereszt-fárul levétetél és koporsóban harmad napig nyugvál: engedd, hogy szent halálodnak érdeme-által minden veszedelmektül és az örök haláltul megszabadúllyunk. Ki élsz, és uralkodol mind örökkön örökké. Amen.

III.

Kegyes és kegyelmes Megváltóm, ki a te keserves kínaid-között a kereszt-fán hétszer szóllál, és azt akarád, hogy utólso szavaidat mindenkor szemünk-elöt hordoznók: kérlek téged, hogy hét mon-

dásid ereje-által, bocsásd meg nékem, valamiben a hét fő vétkekkel megbántottam szent felségedet.

Adgyad én Istenem, hogy, miképpen te azon kéréd szent Atyádat, hogy megkegyelmezzen hohéridnak: én-is a te szerelmedért, tiszta szüből megbocsássak mindeneknek, kik én-ellenem vétkeztek.

És miképpen a latornak azt igíréd, hogy ma veled lészen paradicsomban: azonképpen vezérellyed oly módon az én életemet, hogy halálom oráján nékem-is azt mondgyad, hogy veled lészek az örök bóldogságban.

És, a mint szerelmes szülédnek azt mondád: „Aszony, ihon a te fiad:" azonképpen engemet-is, szent Anyádnak ajánlván, óltalmazz minden ellenségimtűl.

Miképpen sok kín-vallásidnak sanyarusági-között szent Atyádhoz folyamál, és azt mondád: „Én Istenem, én Istenem, miért hadtál-el engem:" adgyad, hogy én-is azonképpen, minden nyavalyáimban csak hozzád folyamlyam, és tőlled várjam óltalmomat, mint szerelmes Atyámtól.

Te Uram, én-érettem szomjuhozván, azt mondád kín-vallásidközött, hogy szomjúhozol: gerjeszsze-fel én-bennem-is ez a te szomjuságod szerelmedet, hogy mindenkor tégedet, élő víznek forrását, szomjúhozzalak.

És miképpen a te Atyád kezébe ajánlád halálod oráján lelkedet: ugy én-is, utólso órámban, tellyes szüvel kezedbe ajánlyam lelkemet.

Végezetre, miképpen te mindeneket tekélletesen véghez vívén, valamiket szent Atyád parancsolt, utólso szódban bizonyságot től, hogy mindenek bétellyesedtek: ugy a te szent nevedért adgyad, hogy mindenekben akaratod-szerént rendellyem életemet, és halálomnak-utánna, a te szenvedésid jutalmában, az örök bóldogságban részes légyek. Amen.

HETEDIK RÉSZE.

KÖZÖNSÉGES JÓKÉRT KÖNYÖRGÉSEK.

MIKOR HADAKKAL OSTOROZTATUNK.

I. KÖNYÖRGÉS.

Örök mindenható Ur Isten, irgalmasságnak Attya, és szeretetnek Istene, tekíncs kegyelmes szemeiddel a keresztyénségre: vedd-el róllunk haragodat, és boszú-álló ostoridat. Szánd-meg, Uram, a te kisded nyájadnak romlását; bocsásd füleidhez a megnyomorodottak kiáltását; engesztellyen-meg téged a mi Megváltónknak kiontot szent vére.

Megérdemlettük, Uram, mind ezeket a te csapásidat; mert vétkeztünk ellened, elszakadtunk tőlled igaz életnek forrásától, szabadságunknak és békeségünknek óltalmazojától; szent akaratoddal ellenkeztünk; megvetettük parancsolatidat, mellyekről azt mondottad-vala, hogy mególtalmaznak minket, ha megtartyuk ezeket, ha pedig megvettyük, fegyver emészt-meg minket.

De te, kegyes és kegyelmes Atyánk, emlekezzél a te régi jo-vóltodról, és ezekkel a te ostoriddal ébrezd-fel a te néped lelkét, hogy megismérjük büneinket, és kitérvén gonosságinkból, alázatos lélekkel, töredelmes szüvel engesztellyük felgerjedett haragodat.

Könyörűly, Uram, a te népeden, mellyet drága szent véreddel megváltottál. Vétkeztünk, Uram, ellened, és érdemünk szerént látogatsz minket. De imé hozzád térünk és alázatossan könyörgünk, hogy ne cselekedgyél vélünk érdemünk-szerént; hanem irgalmasságod szerént, roncsd-meg a reánk-törő ellenség szándekát, kiért szent nevedet dicsírjük örökkön örökké. Amen.

II. KÖNYÖRGÉS.

Seregeknek Ura, ki a hadakat vezérled, és benned bízóknak üldözőit hatalmas kezeddel megrontod: segéllyed a te irgalmasságodhoz folyamó szolgaidat, hogy ellenségink dühösségit lenyomván, végheteten háladással dicsírjük szent nevedet.

Adgy békeséget, Uram, mí-üdőnkben: mert nincs egyéb ki mí-érettünk hadakozzék, hanem csak te, mi Urunk és Istenünk.

Ur Isten, kitül származnak a szent kivánságok, jó tanácsok és tekélletes cselekedetek: adgy a te szolgaidnak oly békeséget, mellyet e világ nem adhat, hogy a mi szívünket parancsolatidban foglalván, ellenségünk félelmétül megmenekedgyünk, és a te szárnyad árnyéka-alat csendességben éllyünk.

Ur Isten, te tudod, hogy mí, az emberi gyarlóság-miat ennyi sok veszedelmek-között bátorságosok nem lehetünk: adgy azért nékünk testi és lelki erőt, hogy a mit büneinkért szenvedünk, hatalmas segétségeddel győzedelmessen viselhessük.

Békeségnek és szeretetnek Istene, kinek isméreti igaz élet, és szolgalattya igazi uraság: őrizd a te szolgaidat minden háborúságoktúl, hogy a kik benned bízunk, ellenségek fegyverétül meg ne emésztessünk.

Békeség-szerető Isten, ki a hadakat elrontod, kitül származik az igaz eggyesség és békeség: óltalmazd híveidet minden ellenségek gonosz szándékátul, hogy csendesz békeségben, vígan és bátran szolgállyanak te szent felségednek.

Örök mindenható Ur Isten, ki az egeket és földi állatokat gond-viseléseddel vezérled és igazgatod: halgasd-meg kegyelmessen a te néped könyörgését, és adgyad mí üdőnkben békéségednek csendességét.

Ur Isten, benned-bízóknak erős gyámolya: halgasd-meg kegyelmessen könyörgésinket; és, mivel nállad-nélkül mindenekre elégtelen az emberi gyarlóság, adgyad szent malasztodat, hogy a te parancsolatidnak úttyaiban, mind akaratunkal, s mind cselekedetünkel néked kedveskedgyünk, mert semmi háborúság nem árthat nékünk, ha semmi vétek nem uralkodik rajtunk.

Emlekezzél-meg, Uram, a te szent Fiadnak testamentomárul, ki születésekor békeséget hirdettete angyali-által, és menybe menetekor békeséget hagya nékünk örökségül; és őrizz-meg minket békéséges csendességben.

Örök mindenható Ur Isten, kinek kezében vagyon minden országok birodalma, tekíncs irgalmas szemeiddel a keresztyének segétségére; és a magok erejében dicsekedő pogányokat és tévelygőket roncsd-meg hatalmas kezednek erejével: hogy mind e világ megismérje, hogy te vagy a ki mi-érettünk hadakozol.

Ur Isten, ki hozzád-térőknek fohászkodásit és keseredetteknek kivánságit meg nem utálod: halgasd-meg kegyelmesen könyörgésünket, mellyel hozzád kiáltunk ínségünkben, és roncsd-meg minden testi lelki ellenségünk incselkedésit: hogy semmi ellenkezésekben meg ne győzessünk, de kiszabadúlván minden veszedelmekből, méltó háladással dicsírjük szent nevedet. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

III. KÖNYÖRGÉS.

Véghetetlen irgalmasságnak Istene, ki haragodban sem feletkezel-el kegyelmességedrűl, noha száma nincsen sok gonosságinknak, mellyekkel téged haragra indítottunk, és a pogány-nemzet-által-való ostoridat érdemlettük: mindazáltal, a te nagy irgalmasságodért kérünk téged, hogy gonosságinkat magad ostorozzad atyai kezeddel, és ne adgy vérünk szomjuhozó pogány kézbe; mert jobb nékünk irgalmas kezeidbe akadnunk, hogy-sem pogány torkába.

Erőtlenek vagyunk, Uram, mert a mí vétkeink elvették szívünket, bátorságunkat és erőnkent. Reánk tellyesedet a Moyses-által íratott fenyegetésed; és mivel nem szolgáltunk híven néked, elfogyatkoztunk és elkevesedtünk sok ostorozásid-között.

De irgalmas kegyelmes Isten, töröld-meg egyszer a te véres fegyveredet; ted-bé hüvelyébe ellenünk kivont éles tőrödet; elégedgyél-meg, Uram, ennyi ínségünkel. Ne nézd a mi gonosságinkat, hanem, a ki Abrahámért és Isákért könyörülél ezer ízig hálátlan maradékokon, könyörűlj mi-rajtunk-is, szerelmes szent Fiadért, kinek mi fiai vagyunk. Tekíncsd-meg ama régi szenteket-is, kik a mi országunkban néked híven szolgáltak, szent Mártont, szent Ierónymust, szent Istvánt, szent Lászlo királt, szent Imre herczeget, szent Ersébet és szent Margit aszonyt.

Emlekezzel-meg, Uram, a te régi irgalmasságidrúl, és miként a Moyses könyörgésére nézvén megvered az amalekitákat; Isaias kerésére, száz nyólczvan ezer embert levágatál angyaloddal; Elisaeus imádkozására a syriai hadat megvakítád: ugy minket-is, kik hara-

god-ellen alázatos könyörgéssel viaskodunk, ments-meg a pogány népnek erejétül; és az oktalan felfualkodot Goliádot kicsíny seregednek erőtlen-vóltával roncsd-meg: hogy nyilván légyen mindeneknél, hogy nem a mí erőnk, hanem a te hatalmad szabadít-meg minket minden gonosztúl. Amen.

IV. A SÓLTÁRBÓL.

Uram, a te örökségedbe jöttek a pogány népek; megfertéztették templomidat; várasidból kerteket csináltak. Szolgaid testét égi madarak és földi vadak szaggattyák; a te várasid vérrel folynak, és nincs ki eltemesse fiaidat. Gyalázattya vagyunk, Uram, a szomszéd nemzetségeknek; csúfjai és játéki vagyunk körüllünkvaló népeknek. Meddig tart, Uram, ellenünk felgerjedet haragodnak tüze?

Öntsd-ki, Uram, haragodat azokra, kik téged nem dicsírnek, sőt szent nevedet káromlyák. Meg ne emlekezzél a mi régi vétkeinkrűl; győzze-meg a te irgalmasságod a mí gonosságunkat, mert tellyességgel elnyomorodtunk.

Segély minket, üdvösségünknek Istene. A te nevednek dücsősségeért, szabadícs-meg minket, és irgalmazz nékünk, hogy a te ellenségid, a pogány nemzetségek, ne csufolhassanak minket, kérdezvén: „Hol vagyon Istenünk?“ A te szolgaidnak vére, mely kiontatot, mennyen elődbe; tömlöczben-heverő fiaidnak ohajtását hald-meg, és fizess-meg kifolyó mértékkel ellenségeinknek, a te neved káromlóinak; mert mi, te néped vagyunk Uram, és nyájadnak juhai, kik hóltig dicsírünk téged.

Ébredgy-fel Uram, és kergesd-el a te ellenségidet. Mint a viasz elolvad a tűz-elöt, ugy olvazd-el a pogányok hatalmasságát.

Én Istenem, te vagy a mi óltalmunk és erősségünk, sok nyavalyáinknak segétsége. Ennek-okáért nem rettegünk, ha a föld megindúl és a hegyek elhanyatlanak-is. Roncsd-el, Uram, a mi ellenségink fegyverit, hogy békeségben dicsírjük szent felségedet. Amen.

AZ ÓTÖRVÉNY-BÉLI HIVEK KÖNYÖRGÉSI.

Uram, szinte oly künyü néked a kevés erőtlen sereg-által megszabadítanod népedet, mint az erős roppant sereg-által. Segély-meg

minket, Ur Isten, mert te-benned és a te szent nevedben vagyon minden bizodalmunk. Te vagy a mi Urunk Istenünk, le ne nyomjon minket az emberi erőnek sokasága.[1]

Te vagy a mí atyáinknak Istene, az egeknek és országoknak Ura; te kezedben vagyon minden hatalom és erősség, és nincs ki ellened álhasson. Ihon, feltátották reánk torkokat a mi ellenségink: nem ostorozod-e meg őket? Nékünk nincs annyi erőnk, hogy a reánk rohant sokaságnak ellene álhassunk; de mikor nem tudgyuk mit kellyen cselekednünk, csak az vagyon hátra, hogy szemeinket te-hozzád fordítcsuk.[2]

Te vagy, Uram, a mi Atyánk és Megváltónk; fordúly hozzánk Ur Isten, és ne utáld-meg a te örökségedet. A te népedet megháldoltatták, templomodat és várasidat elpusztították; ollyanok lettünk, mint-ha nem te uralkodnál rajtunk; mint a fa-levelek, lehúllottunk, és a mí gonosságunk, mint a szél-vész, tétova hánt minket. Nincs ki megengesztellye szent nevedet, ki felkellyen és megtartóztasson tégedet. Elrejtetted színedet előllünk, és megrontottál minket hamisságinkért.

De Uram, te vagy a mi Atyánk: mi pedig, kezed alkotmányi vagyunk. Elpusztúltak, Uram, a te szép várasid; szentegyházid puszta barlangokká változtak; tűztül megemésztettek minden ékességink.[3]

Seregeknek Ura, Israëlnek Istene, ki a Cherubinok-felet ülsz, csak te vagy egyedül minden országoknak Istene. Hajcsd-meg Uram füleidet, és halgass-meg minket; nyisd-meg szemeidet, és lássad s hallyad ellenségink káromlásit. Szabadícs-meg Uram minket az ő kezekből, hogy e világnak minden országi megismérjék, hogy csak te vagy igaz Isten.[4]

Igaz vagy Uram, minden cselekedetidben. Mind ezeket méltán és érdemünk-szerént eresztetted reánk álnakságinkért; mert vétkeztünk ellened, elszakadván tőlled, és a te törvényedet megvetvén.

Azért, mind ezeket igaz itéleted-szerént bocsátottad reánk, és méltán adtál minket ellenségink torkába. De, a te szent nevedért, ne hadd mind végig ezt az igát nyakunkon; ne vond-meg tőllünk irgalmasságidat; tölcsd-bé fogadásidat. Imé te-hozzád térünk tellyes szívünkből, és te-előtted rettegvén, irgalmasságot kérünk. Ne szégyeníts-meg minket, hanem cselekedgyél velünk a te szelídséged és véghetetlen irgalmasságod-szerént. Szabadícs-meg minket, és a te nevedet dücsőícsd-meg, Uram, hogy megszégyenűllyenek, kik a te

[1] 2. Paral. 14, 11.

[2] 2. Paral. 20, 6.

[3] Isai. 63, 16; 64, 8.

[4] Isai. 37, 16.

népednek veszedelmét szomjuhozzák; és megrontván azon hatal-
[1] Daniel. 3, 26. masságokat, megismérjék, hogy csak te vagy igaz Isten.[1]

Halgasd-meg, Uram, a te szolgaid könyörgésit, és tennen-magadért, mutasd-meg szent színedet. Hajcsd-meg Uram füleidet, és halgas-meg minket. Nyisd-fel szemeidet és lásd a mí pusztaságinkat; mert elpusztúltak azok a városok, mellyekben a te neved tiszteltetet. Uram, nem a mi érdemünkben, hanem a te irgalmasságodban bízunk és könyörgünk néked. Halgass-meg Uram; irgal-
[2] Daniel. 9, 17. mazz Uram; vígyázz reánk Ur Isten, és ne késsél tennen-magadért.[2]

Megismértük, Uram, a mi gonosságinkat, és a mi atyáink vétkeit. A te nevedért, ne gyalázz-meg, hanem emlekezzél vélünk vetet frigyedről. Vétkeztünk atyáinkkal egyetemben, hamissan cselekedtünk, gonosságban hevertünk. Te irgalmas Isten, könyörűly rajtunk: vagy, ha vétkeinkért akarsz büntetni, a te kezeiddel ostorozz minket, és ne add a te népedet pogány kezébe: hogy a pogányok-között, a te gyalázatodra, azt ne fogják mondani:
[3] Jerem. 10, 23. „Hol vagyon az ő Istene?[3]“

Mindenható Isten, isteneknek Istene: nagy veszedelmünkben és szomoruságunkban te-hozzád kiált a mi lelkünk. Halgass-meg Uram: irgalmazz Uram, mert te irgalmas Isten vagy; könyörűlj rajtunk, mert te-ellened vétkeztünk, ki örökké megmaradsz, mi pedig elveszünk. Uram, mindenható Ur Isten, Israëlnek Istene, halgasd meg most az Israël halottinak és az ő fioknak könyörgését, kik ellened vétkeztek, és nem halgatták az ő Urok Istenek szavát, és azért ragadtak mi-hozzánk a sok veszedelmek. Meg ne emlekezzél a mi atyáinknak álnakságirúl: de most emlekezzél a te szent nevedről; mert te vagy a mí Urunk Istenünk, és felmagasztalunk téged. Azért, add a te félelmedet szívünkbe, hogy segétségül híjuk a te nevedet, és dicsírjünk téged
[4] Baruch. 3, 1. fogságunkban.[4]

Te mindenható király, kinek hatalmában vannak minden állatok: és akaratod-ellen nem álhat senki, ha ki akarsz inségünkből menteni. Te teremtetted az eget és földet, és ezekben-való állatokat: senki nem álhat felséged-ellen.

Azért, Abrahámnak Istene, kegyelmezz a te romlot népeden. A mi ellenségink el akarnak minket veszteni, a te örökségedet ki akarják gyomlálni.

Ne utáld-meg Uram a te örökségedet, mellyet megváltottál. Halgasd-meg a mi könyörgésünket, és kegyelmezz a te örökös

népednek. Fordícsd örömre bánatinkat, hogy dicsírhessünk tégedet életünkben.[1]

[1] Hester. 13, 4,

Győjcsd ismét földökre az elszálánkozot népnek sokaságát; a pogány fogságában heverő rabokat szabadícsd-meg rabságokból; roncsd-meg az ellenünk feltámadot népek dühösségét, hogy megismérjék minden nemzetségek, hogy te vagy a mi Istenünk.[2]

[2] 2. Machab. 1, 24.

Te Ezechias király idejében, elküldvén szent angyalodat, megrontád a Sennacherib hatalmát. Most-is, oh egeknek Ura, bocsásd-el a te szent angyalodat mi-előttünk, és rettentsd-meg azokat, kik téged káromlanak és a te néped ellen viaskodnak.[3]

[3] 2. Machab. 15, 22.

Irgalmazz, Ur Isten, és kegyelmezz a te népeden. Ne add a te örökségedet gyalázatra, hogy ezen uralkodgyék a pogányság. Rémícsd-meg a te ellenségidet, roncsd-meg hatalmokat: ismérjékmeg, hogy nincs töb Isten nálladnál.[4]

[4] Joel. 2, 17. Eccli. 36, 2. Thren. 5.

MÁS KÖNYÖRGÉS.

Irgalmas, kegyelmes Ur Isten, ki a te véghetetlen jó-vóltodból nem ostorozod bünös fiaidat érdemek-szerint, hanem, kegyes atyai kezedet büntetésedben-is megismérteted: elégedgyél-meg a te népednek ez ideig-való számtalan inségivel, nyomoruságival és rabságival. Fordítcsad haragodat szent neved káromló pogányokra; és roncsd-meg a te kicsiny sereged erejével dühösségeket.

Emlekezzél meg a te régi irgalmasságodrul, és miként Abrahámot bátorítád, hogy három-század magával a négy kevély királyok seregét megverné; Gédeont-is, három-század magával, a madianellen győzedelmessé téd; a filistaeusokat, Jonatással és egy inassával, megveretéd; Goliádot egy fegyvertelen pásztor erejével megöléd: most is azért, seregeknek Ura, halgasd-meg könyörgésünket, és a te nevednek dücsősségére, roncsd-meg ellenségünk hatalmasságát. Mi* nem rövidült-meg, Uram, a te hatalmad, sem kegyelmességed meg nem fogyatkozot. Ujícsd-meg azért a te régi hatalmad és irgalmasságod jeleit. És, miképpen amaz Isten-félő Theodosius csaszár imádságaért oly szelet támasztál a te népedellen viaskodó Eugeniusra, hogy nyilait önnön hadára arczúl viszsza-vinnéje, és kezekből a paíst kiragadná: azon-képpen most-is, ne nézd a mi vétkeinket, hanem alázatos könyörgésünkért szabadícsd-meg a te-hozzád folyamó bünös fiaidat.

A te szentidet küld hadúnk óltalmára és vezérlésére. Mint régenten a Theodosius erőtlen seregét szent Filep és szent János apostol-által vezérléd és bátorítád. Mikor a pogányok-ellen a tizedik János pápa hada viaskodnék, szent Pétert és szent Pált óltalmára bocsátád. Rhódus várasát is ugyan ezek-által régenten meg-őrzéd; és Atilát megtartóztatád a keresztyénségnek iszonyú rablásától. A persiai király erejétül Sergiópolist megőrzéd a te szentidnek fényes serege-által, mellyet a pogány nép, szemével látván, megréműle. A te néped szabadúlásaért viaskodó Machabaeus segétségére felfegyverkezett férfiakat bocsátál menyégből, kik a te népedet megőrzék és ellenségeket meggyőzék.

Most-is azért, Uram, a te angyalid-, szentid-által rémícsd-meg a pogányokat, hogy megszabadúlván minden inséginkből, vígan szolgálhassunk néked. A te ellenségid pedig, megismérvén hatálmasságodat, te-hozzád térjenek. A mi Urunk Jesus Christus által Amen.

VICTOR UTICENSIS KÖNYÖRGÉSE.

Istennek szent angyali, kik mindenkor szorgalmatosok vattok reátok bízott szolgálatban azokért, kik a bóldogságnak örökösei: tekincsétek-meg ezeket a tartományokat, mellyek régen szentegyházakkal rakvák valának, mint elpusztúltak! És noha ez-elöt számtalan egyházi renddel fel valának ékesíttetve: de most, özvegyen, és letapodtatva, gyázban ülnek.

Tekíncsétek és lássátok-meg, hogy a mi Istenünk várasa alávalóvá let, és megferteztetet az ő ellenségitűl. Minden ékességitül megfosztották, és megrútítottak az Ur templomit a pogány népek, kiknek nem vólt szabad csak bé-is menni ezekbe. Minden úczái sírnak az Ur várasának, mert nincs a ki innep-nap beléje mennyen: megfosztatot minden ékességétül és gyönyörüségétűl. Az ő leányi és ifiai, kik a klastromokban neveltettek-vala, rabságba és halálnak fogságába vitettek. Tí azért, kik bátorsággal könyörögtök, mennyei angyalok, jelentsétek meg az Istennek, hogy keserüségben vagyon az ő népe a pogányok között, és nincs ki vigasztallya őtet: hanem, bánattyában, epével és eczettel itattyak őtet, az ő Jegyesének kínnyainak példájára, ki azért szenvedett, hogy kövessük az ő nyomdokit.

Ti szent PATRIARKÁK, kiknek magvából származot a földön viaskodó anyaszentegyház, kérjétek az Istent érette.

Ti szent PROFÉTÁK, segétsétek imádságtokkal a keserüségbe merűlt gyölekezetet, mellyet elein profétalástok-által hirdettetek.

Ti szent APOSTOLOK, legyetek segétségül annak a nyájnak, mellyet sok fáradságtokkal győjtöttetek egybe, mikor e világot, mint Christus-hordozó gyors lovasok, felfutottátok. De te fő-képpen, szent Péter, miért halgatsz, és gondot nem viselsz azokra a juhokra, mellyeket az Ur ily szorgalmatossan reád bíza? Te, pogányok mestere, szent Pál, ki Jerusalemtül fogva Horvát-országig* hirdetéd az evangeliomot: lásd, mit cselekesznek az eretnekek, és mint nyegnek a te fiaid fogságban! Minnyájan, Istennek apostoli és egyéb szentei, könyörögjetek érettünk!

Jól értyük méltatlan-vóltunkat: nem érdemlettük, hogy érettünk könyörögjetek; mert ezek a nyavalyák nem próbául eresztettek reánk, mint a szentekre, hanem gonosz érdemünk-szerént-való büntetésül. Mindazáltal, könyörögjetek a ti gonosz fiaitokért-is, mivel Christus könyörge ellenségiért. Légyen elég eddig-való büntetésünk. Az ostorozó angyalnak mondassék: elég immár, tartóztasd-meg kezedet. Ismérjük és tudgyuk, hogy bününkel nyertük ezt a gyalázatot, mert nem engedtünk a mi Istenünk törvényének. De, leborulván könyörgünk, hogy meg ne utállyátok a szegény bünösöket, azért, a ki títeket apostoli méltoságra, és az örök bóldogságra választott. A mi Urunk JESUS Christusért, ki él, és uralkodik, mind örökkön örökké. Amen.

A TÉVELYGÉSEK KIGYOMLÁLASÁÉRT.

Ur Isten, ki az eltévelyedteknek igazságod fényességét meg szoktad jelenteni, hogy te-hozzád térjenek; adgyad, hogy minnyájan, valakik keresztyén nevet viselnek, minden tévelygésnek homályát, és a keresztyén névvel ellenkező hamisságot megvetvén, a te igazságodhoz ragaszkodgyanak.

Örök mindenható Isten, ki senkinek nem akarod veszedelmét, tekincs az ördögtűl megcsalatott lelkekre: hogy minden eretnekségnek hamisságát elhagyván, a tévelygők szíve igazságodnak eggyességére térjen. Igaz és szorgalmatos gond-viselő Pásztorunk, ki az elveszet juhot megkeresed, és a füstölgő csöpüt meg nem

óltod: tekíncs kegyelmes szemeiddel az eltévelyedtekre; keresd-fel az elveszteket, gyógyítcsad-meg a megsebhetteket, nyisd-meg a vakok szemét, és a siketek fülét: hogy, megértvén veszedelmes állapattyokat, a te igaz ösvényidre térjenek, és velünk egyetemben egy szüvel lélekkel dicsírjék te szent felségedet. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

II.

Örök mindenható Isten, emlekezzél-meg, hogy a pogányok és eretnekek lelke-is te alkotmányod, mellyet ténnen hasonlatosságodra teremtettél. Ihon uram, ezekkel, a te boszszúságodra, pokol töltözik. Emlekezzél-meg Uram, hogy ezekért-is a te szent Fiad szörnyü halált szenvedett. Ne szenvedd Uram továb, hogy a te szent Fiad, és az ő igaz tudománya gyaláztassék a hitetlenektűl; de a te anyaszentegyházadnak és az ő fiainak könyörgését bocsásd elődbe, és a te véghetetlen irgalmasságod-szerént, ved-el a hitetlenségnek vakságát a tévelyedtek szívérül. Győjcsd egy akolba az elszéllett nyájat, hogy minnyájan megismérjenek tégedet, és a kit te elküldöttél, Urunk Jesus Christust, kinek dücsősség örökké. Amen.

III.

Irgalmas Isten, ki minket azon egy örök életnek reménségére híttál, hogy mint te egy vagy, és egy a te-tőlled rendelt keresztség, ugy minnyájan egy hitben, egyenlő értelemmel, egy szüvel szolgálnánk néked: kérem szent nevedet, adgy Szent Lelket szívünkbe, hogy minnyájan eggyet ércsünk, eggyet vallyunk, és a te akaratodban-való eggyességet szorgalmatossan megtarcsuk. Minnyájan, azon egy pásztornak gondviselése-alat, egy akolban légyünk: és téged minden viszsza-vonyás, gyülölség, egymás rágalmazás-nélkül, dicsírjünk.

Térícsd-meg Uram. a te elszélledett juhaidat, vedd-el a homályt szívökrűl, nyisd-meg a siketek fülét, világosícsd meg a vakok szemeit, és a te igaz tudományodra tanítcsad a tévelygőket. A te szerelmes szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak-általa. Amen.

IV.

Uram Jesus Christus, hiveidnek erős óltalmazója és bölcs igazgatója: te-hozzád, mint bátorságos óltalmunkhoz folyamunk, mert a te gyölekezetednek hajóját a felindúlt tengernek habjai el akarják meríteni. Ébredgy-fel, Uram, és ne fordícsd-el mind végig szemeidet róllunk: szabadícs-meg Uram minket, mert elveszünk a háború szél-vészben, és a pokolnak ereje elhatalmazik rajtunk, ha te nem segétesz.

Meddig tart, Uram, ez a botránkozás, és a te haragodnak tüze, mely felette elhatalmazott, és sok tartományokat megemésztett? Meddig dúllya és rutíttya, Uram, ez a kegyetlen* erdei a te szőlődet, és lába-alá tapodgya a te gyölekezetedet?

Nagy türhető Isten, nyújcsd-ki a te erős karodat, és zabolázd-meg ellenségünk hatalmát: mert íme, megemesztették Jákobot, és az ő városait elpusztították; a te házadat megferteztették, és a te varratlan köntösödet elmetélték; a te jegyesedet, az anyaszentegyházat, meggyalázták ellenségid.

Megérdemlettük, Uram, a te ostorodat sok gonosságinkal; de íme hozzád térvén, buzgó szüvel kérünk téged, ne nézd a mi gonosz érdemünket, hanem a te jó-vóltodat és igíretedet. Engesztelessél-meg, Uram, és ne add a te örökségedet idegenek sákmányára, kik csúfollyák a te népedet és örűlnek ennek gyalázattyán. Meg ne útáld, Uram, a te jegyesedet, az anyaszentegyházat, hanem szabadícsd-meg minden vissza-vonyó ellenséginek szidalmától. Éppítsed-fel ismét Jerusalemnek eldőlt falait, hogy a te véghetetlen jóvóltodért, méltó háladással dicsírhessenek tégedet a te szolgaid, mind örökkön örökké. Amen.

AZ ANYASZENTEGYHÁZÉRT.

Irgalmasságnak Attya, ki a Szent Lélek-által, és szent igéd-által, kisded nyájadat összve-gyöjtéd; és széles e világon elterjesztvén, e mai napig, ennyi tévelygések-, üldözések-, háboruságok-között igazgattad, vezérletted, igaz tanitók-által legeltetted, és a pokol kapui-ellen győzedelmessé tetted, megőrizvén szent igédnek igaz értelmében, és a tőlled rendelt szentségeknek igaz sáfárkodá-

sában: adgyad szent nevedért, hogy a te hajódat a felháborodot tengeri habok le ne nyomják és el ne merítcsék; hanem amaz igaz fondamentomon, a szeglet-béli erős kősziklán, éppen maradgyon a te éppűleted.

Őrizz-meg minket Uram, szárnyad-alat, minden új tudománynak és tőlled rend-szerént küldött pásztor-nélkül-való szálánkozo gyölekezeteknek tévelygésitűl: hogy végig tekélletessen megmaradván igazságodban, egy szüvel lélekkel dicsírhessük szent felségedet. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

LELKI PÁSZTORINKÉRT.

Kegyes és kegyelmes Atyánk, ki szent Fiad-által azt parancsolád, hogy igaz és hűv munkásokat kérjünk tőlled, kik megszegjék az igaz tudománynak kenyerét a tudatlan éhező kösségnek, legeltessék az anyaszentegyházat, mellyet szent Fiad véréve! megváltál, és e világnak felháborodot tengeréből hálódba hajcsák a választottakat.

Tekíncsd-meg Uram, a te meződet, mert megért immár az aratásra a te jó magvad; de nincs ki bétakarja és megőrizze az ellenségnek konkolyától, a fene erdeinek dühösségétűl. A kisdedek szájok-tátva várják, de nincs, ki megszegje nékik a te igédnek kenyerét, és elpusztúlt a te örökséged a tudatlanság-miat.

Sokan vannak, kik tanitó nevet viselnek, de béresek lévén, magokat keresik, nem a megfeszült Christust; kik, gonosz példájokkal, tudatlan restségekkel, botránkozásnak kövei lettek, és, mikor ők alusznak, konkolt hínt az ellenség a te vetésedbe. De te, oh mí édes Istenünk, és jó Pásztorunk, adgy nékünk kedved-szerént-való lelkipásztorokat, kik az új testamentomnak méltó szolgai, és az isteni titkoknak hűv sáfári légyenek; kik, mint jó vigyázó őr-állók igazán íncsék a te népedet, tisztán magyarázzák szent igédet, apostoli szeretettel hordozzák elbádgyat juhaidat: az elesetteket felemellyék, a megkeseredetteket vigasztallyák. Vezéri légyenek a vakoknak: nem kételenségből, nem ocsmány nyereségért és hasznocskáért, hanem tiszta szüből bátran tanítcsák az igazságot; és ne szenvedgyék, hogy minden tudománynak szelétül ide s tova hordoztassának a hívek.

Ne büntess Uram, minket érdemünk-szerént; ne erezd a te

szent igédnek lelki éhségét közinkbe; távoztasd-el nyájadtól a juhok gyapjában és a te igédnek ál-orczájában öltözött ragadozó farkasokat, kiket nem te küldöttél, hanem maguk futottak örökséged pusztítására. Nem béreseket, hanem igaz lelki pásztorokat adgy nékünk, kik jó példáju erkölcsökkel, minden tekélletességre igazgassák a juhokat, hogy a pásztorok fejedelmétül meghervadhatatlan koronát nyerhessenek. A mi Urunk Jesus Christus-által &c. Amen.

FEJEDELMEKÉRT ÉS TISZT-VISELŐKÉRT.

Irgalmas Isten, uraknak Ura, királyok Királya, ki a te apostolod-által megparancsolád, hogy a fejedelmekért és tiszt-viselőkért alázatossan könyörögjünk néked, hogy az ő gondviselések-alat csendesz és békeséges állapatban élhessünk. Tekíncs kegyelmessen a te népedre, és adgy oly fejedelmeket, birákat, hadnagyokat nékünk, kik a te-tőlled vett birodalommal szent neved tisztességére, az anyaszentegyház éppületire, ország jávára éllyenek, és nem az önnönmagok kevélységére vagy fösvénységére.

Tőlled vagyon Uram a hatalom és birodalom; te szolgaid és helytartóid a fejedelmek: kiket a végre rendeltél, hogy az ártatlanokat óltalmazzák, büntessék a gonosz-tévőket. Nékünk pedig megparancsolád, hogy, ha lelki ismeretünket meg-nem akarjuk sérteni, ezeknek engedgyünk, adónkat megadgyuk, tisztellyük őket, és ne szidalmazzuk azokat, kiket tennen-magad, ugy-mint helytartó szolgaidat, isteneknek nevezél: és az ő szívöket kezedben hordozván, oda téríted, a hová akarod.

Adgy azért okosságot, értelmet, bölcseséget a te képed-béli embereknek: hogy minden igazságban, személyválogatás- és ajándék kivánás-nélkül, isteni félelemmel parancsollyanak. Ne nézd, Uram, a mi álnakságinkat, kik azt érdemlettük, hogy haragodban álnak és kép-mutató hamis urat adgy nékünk, és rettenetes itéletedszerént megvonván Szent Lelkedet tőlle veszedelembe vígy minket; mert a kösségnek gonosságáért szoktad te, Uram, a fejedelmeket vakságra bocsátani, miképpen a sidók-ellen-való haragodból felindítád Dávidot, hogy megszámlálná népét, kiért hetven-ezer embert megölél.

Ne büntess, Ur Isten, minket bününk-szerént, és a mi gonosz érdemünkért, el-ne vedd Szent Lelkedet fejedelminktül és biráinktúl;

hanem a te véghetetlen jó-vóltod-szerént igazgasd őket minden igazságra, és óltalmazd minden veszedelemtűl. Légyenek igazság-szeretők, igaz törvény-tévők, árvák és özvegyek óltalmi, nyomorodottak segétségi, a keresztyén anyaszentegyháznak dajkái, kik se ajándékot ne szeressenek, se személyt ne válogassanak, se a magok hasznát ne keressék, hanem [a] reájok bízot kösségnek csendességét szomjúhozzák mindenkor. A mi Urunk Jesus Christus-által, &c.

DÖGHALÁL TÁVOZTATÁSAÉRT.

Irgalmas kegyelmes Isten, vétkeztünk atyáinkal egyetemben, hamissat cselekedtünk, bünbe merűltünk. Minnyájan elhanyatlottunk és haszontalanokká lettünk. Megérdemlettük azért, Uram, haragodat, és ezt a te tüzes, mirígyes nyilaidat, mellyekkel ostorozsz minket. De könyörgünk szent felségednek, a te szerelmes szent Fiad, a mi Urunk Jesus Christus-által, ne büntess minket érdemünk-szerént, hanem, a te véghetetlen jó-vóltod és irgalmasságod-szerént légy irgalmas nékünk, és vedd-el róllunk csapásodat.

Mutasd-meg nékünk irgalmasságodat, és hirtelen haláltul szabadíts minket, szent nevedért.

Ha pedig elvégezett akaratod, Uram, hogy megbűntess minket, és meglátogassad gonosságinkat: ebben is légyen szent akaratod; csak adgy erőt, hogy ostorid-között kétségbe ne essünk; és az ideig-való büntetés szabadítcson-meg minket örök kárhozattúl. Mert azért ostorozsz, Uram, minket, hogy e világgal-eggyüt el ne veszszünk. Job azért, én Istenem, tennen kezeddel ostorozz minket, hogy-sem ellenségink-által: mert nagy-irgalmú Isten vagy te, és haragodban sem feletkezel-el irgalmasságodrúl. Azért, irgalmazz Uram, nékünk, a te nagy irgalmasságod-szerént: szerelmes szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak szent vére húllásáért.

A Litaniákban alkolmatos könyörgések vannak a dög-halál-ellen.

FÖLD GYÜMŐLCSEÉRT.

Mennynek és földnek Ura, ki a te véghetetlen jó-vóltodból és atyai gond-viselésedből a földet gyümölcsössé téd, hogy az embereknek és oktalan állatoknak bővséges táplálást adnál: a te

jó-voltodért könyörgünk néked, oncsd-ki áldomásidat mi-reánk, és adgy testünk táplálasára bővséges eledelt. Bé ne szegezzed vétkeinkért az eget, hanem a te régi irgalmasságodrúl megemlekezvén, miképpen a keresztyének kéresére Antoninus pogány csaszár hadának alkolmatos esőt adál szomjuságokban; Illyés próféta kéresére megnyítád az egeket: ugy most-is, alkolmatos esővel öntözzed a földet, illendő szelekkel tisztítcsad a levegő és éltető eget; őrizd minden égi háborútul a te szolgaidnak testi táplalását: hogy, mind testi és lelki eledellel szolgálhassunk szent felségednek. A mi Urunk JESUS Christus-által. Amen.

ESŐÉRT.

Ur Isten, kiben élünk, mozgunk és vagyunk, adgy alkolmatos esőt mi-nékünk: hogy e mostani szükségünkben szent felségedtül megsegéttetvén, az örökké-való jókat tekélletesben kereshessük. A mi Urunk JESUS Christus-által, &c. Amen.

AZ ÉGI HÁBORÚK-ELLEN.

Nagy-hatalmú Isten, ki megmutatod hatalmasságodat, mind az égen földön mikor a fellegből adot szavaddal a földet megrendíted, a hegyek fondamentomát megindítod, meny-köved nyilaival rettented a bünösöket, és a te akaratodnak engedő tüzet, fergeteget, meny-követ a gonoszok-ellen bocsátod: könyörgünk szent felségednek, óltalmazz minket, a mi hajlékunkat, és hozzánk tartozókat, minden veszedelemtűl, égi háborútul, tűztül, meny-ütéstül és kő-esőtűl.

Az Atya Isten, ki az ő szerelmes szent Fiát érettünk adta, őrizzen-meg minket. A Názaret-béli JESUS Christus, ki mi-érttünk megfeszítteték, tarcson meg minket. A Szent Lélek Isten, ki minket megszentelt, őrizzen minket, és hozzánk tartozókat, minden veszedelemtűl. Amen.

A BÜNÖSÖK TÉRÉSEÉRT.

Mind addig sem tudtuk, Uram, az ember lelkének böcsülletes méltoságát és drága-váltát, míg te, ki mindeneket nyilván ismérsz, magas menyből alá nem szállál, és véredet nem ontád lelkünkért.

De ihon, Uram, az ördög csalárdsága és e világ álnaksága sokakat megvakított, kik az ő lelkeket, a te szent halálodnak árrát, fáradságidnak jutalmát, meg nem böcsűllik; e világi szem-fény-vesztő hiuságokért elvesztik lelkeket, és ismét ördög rabságába ejtik.

Uram, nyisd-meg ezeknek a vakoknak szemeket szent nevedért, hogy az ő lelkeket, mellyeket te ennyire böcsüllél, megböcsüllyék, és szent malasztod-által bünökbül kitérvén, életeket megjobbítcsák. Ne hadd elveszni, én Istenem, ezeket a lelkeket, mellyeket ily nagy fáradsággal keresél, ily nagy kínaiddal megváltál, hogy a te ellenséged a Sátan ne dicsekedhessék te-ellened. Törd-meg Uram a te szent félelmeddel a bünösök szívét, gerjezd-fel jó kivánságokra akarattyokat, erősítcsed lelkekbe öntött szándékokat: hogy a te véghetetlen irgalmasságod-által bünökből kitérvén, életeket megjobbítván, híven szolgállyanak néked. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

NYOLCZADIK RÉSZE.

BIZONYOS SZEMÉLYEK IMÁDSÁGI.

SZÜLÉINKÉRT.

Mennynek és földnek Ura, ki azt parancsolád, hogy, ha e világon nyomosok akarunk lenni, tisztellyük atyánkat és anyánkat, kiktül életünket vettük: kérlek, óltalmazd-meg az én szerelmes szüléimet, minden testi lelki nyavalyáktúl. Fogadásod tartya, én Istenem, hogy meggyalázod, a ki attyát annyát nem tiszteli: a ki pedig böcsűlli, meghalgatod minden könyörgésében és hoszszúéletüvé tészed e földön maradékát. Adgy azért nékem csendesz és szelíd elmét, hogy szüléimet és gond-viselőimet tisztellyem, engedelmessen szavokat fogadgyam, meg ne háborítcsam: vénségeket, és fogyatkozot erejeket meg ne útállyam, mint amaz istentelen Cham; hanem, reám-való gond-viselésekért és fáratságokért hóltig úgy szolgállyak nékik, mint uraimnak, tudván, hogy elégségessen meg nem hálálhatom az ő sok fáratságokat és velem-való bajlódásokat.

Uram Jesus Christus, minden tekélletes erkölcsöknek igaz példája és fényes tüköre, ki a te szent Anyádnak nagy engedelmességgel szavát fogadtad, és keserves kínodban-is gondot viselvén reá szerelmes tanítványodnak ajánlád őtet, mennybe meneteled-után pedig Szent Lélek ajándékival meglátogatád: adgyad, hogy én-is tellyes életemben engedelmessen gondot visellyek szerelmes szüléimre; kéréseket és kivánságokat semmiben meg ne szegjem. Bocsásd-meg Uram eddig-való engedetlenségimet és háládatlanvóltomat; meg ne emlekezzél ifiuságom vakságárul és gonosságárul. Őrizz engem minden gonosz társaságtúl, fajtalanságtul, tobzódástul:

és adgyad, hogy nem csak üdőben, de tudományban, istenes életben, és minden tekélletességben nevekedgyem, mind Isten-elöt, s mind emberek-elöt. Amen.

JÁMBOR HÁZASOK EGYMÁSÉRT.

Irgalmas kegyelmes Isten, ki világ kezdetin rendeléd, és emberi testben öltözvén, jelen-léteddel és első csudatételeddel megszenteléd a házasságot, mellyet a régi szent patriárchákban böcsülletessé tettél, hogy ez-által a te néped szaporodnék és a választottak száma bétellyesednék: adgyad szent nevedért, hogy ebben az állapatban híven szolgállyunk néked. Ne légyen az ördögnek semmi hatalma rajtunk, mint a Sára férjein: hanem, Szent Lelked-által, és a mennyei angyalok óltalma-által, ugy igazgass minket, hogy házastársommal egyetemben csendesz és szelíd elmével hordozzam a szent házasságnak terhét. Tarcsd-meg és öregbítcsed köztünk a szeretetet, hogy minden viszsza-vonyás, gyanúság, háborgás és egyenetlenség-nélkül éllyünk, tisztán és igaz keresztyéni szeretettel, végig egy szüvel, egyenlő akarattal szolgállyunk néked.

Oltalmazz Uram minket minden testi lelki veszedelemtűl, és, szent neved dicsíretire, az anyaszentegyház éppületire, adgyad, hogy maradékunk-is szolgállyon szent felségednek. Ne nézd, Uram, az én büneimet, és szerelmes házas-társomnak nyavalyájával vagy halálával ne ostorozz engem: hanem, véghetetlen jó-vóltodért tarcsmeg minket szent nevednek dicsíretire. A te szerelmes szent Fiadáltal, a mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

SZÜLÉK MAGZATTYOKÉRT.

Örök mindenható Ur Isten, ki a gyermekeket nagy szeretettel hozzád hívád, és a kisded csecs-szopók-által akarád, hogy dicsíreted bétellyesedgyék: kérlek téged, drágalatos szent véred húllásaért, tarcsd-meg és áld-meg ezeket a te ajándékidat, mellyekkel engem a szent házasság-által meglátogattál; és adgyad szent nevedért, hogy a te félelmedben, igaz hitben, és minden jó erkölcsben ugy nevekedgyenek, hogy ezek-által dicsírtessék a te szent neved, éppüllyön anyaszentegyházad.

Mivel pedig első atyánk eseti-után ifiuságától-fogva hajlandó ember a gonoszra; és a gyermek szívébe, ugyan belé óltatott a gonoszra vívő balgatagság: oltalmazd Uram a te szolgaid maradékát minden gonosz társaságtúl, részegségtűl, fertelmességtűl: hogy a te szent nevednek félelme végig megőrizze bennek a keresztségben vett ártatlanságnak tiszta ruháját. A mí Urunk Jesus Christus-által, ki az Atyával és Szent Lélekkel egyetemben, él és uralkodik, örökkén örökké. Amen.

MAGTALANOK IMÁDSÁGA.

Irgalmasságnak Attya, ki, töb ostorid-között magtalansággal látogatod bünös szolgáidat, hogy ne légyen ő-utánnok a ki neveket viselvén örökségekbe szállyon; viszontag, az igazán hozzádtérőknek azt igíréd, hogy magtalanúl nem maradnak: megvallom szent felséged-elöt az én álnakságimat és ellened-való sok büneimet, mellyekkel azt érdemlettem, hogy magtalan légyek. De te, irgalmas Isten, ki hozzád-kiáltókat nem szoktad érdemek-szerént büntetni; sőt ellenségidet-is számtalan javaiddal és áldomásiddal betőltöd: ne nézd az én büneimet, hanem a te szent nevednek dicsíretire, az anyaszentegyháznak éppületire, ujícsd-meg régi irgalmasságodat, mellyel Sárának hólt méhét gyümölcsössé téd, és amaz ajtatos Anna és Ersébet aszonyt, természet folyása-felett, magzattal szeretéd. Tekíncs irgalmas szemeiddel reám, és vigasztaly-meg szent ajándékoddal. Ha meghalgatod, Uram, a te szolgád és szolgálo leányod könyörgését; ha meg nem utálod keserüségünket, és kegyelmessen magzattal szeretsz minket: szent nevednek tiszteletire, parancsolatidnak megtartásában nevelem őtet, hogy hóltunk-után-is maradékunk szolgállyon te-néked. Nincs semmi lehetetlen te-előtted, Uram, ki a magtalanokat fiakkal, leányokkal szoktad látogatni.

Ha pedig ez a te szent akaratod, hogy magtalanúl éllyünk: ebben-is dicsírtessék szent neved, és légyen szent akaratod, csak hogy adgy Szent Lelket, hogy ezt-is a te ostorodat háladással és békeséggel visellyük. Talám igy jób az én lelkem üdvösségére. Mert sokan vannak, Uram, kik fiok szerelméért, elfeletkeznek te-róllad és magok lelkekről; hanem, magzattyoknak gazdagságot akarván hagyni, sok hamisságot cselekesznek. Sokakat pedig az ő kárhozandó fiok gónossága vagy nyavalyája örök veszedelemre

és kárhozatra vetett, kiknek jób let-vólna, ha soha nem születek-vólna. Te azért, Uram, ki mindeneket bölcsen igazgatsz választottid javára, légy áldot mindenekben: és azt cselekedgyed mindenben, a mi lelkem üdvösségére, szent nevednek örök dicsíretire alkalmatosb. A te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak szent halálának érdeme-által. Amen.

ÖZVEGYEK ÉS ÁRVÁK KÖNYÖRGÉSE.

Árváknak Attya és özvegyeknek igaz birája, ki szorgalmatos gondot viselsz a nyomorúltakra, és erőssen megparancsoltad, hogy senki az árváknak, özvegyeknek ne árcson, mert valaki ezeket bolygattya, annak feleségét és gyermekit árvasággal bünteted; sőt, egész országokat szoktál pusztítani az árvák és özvegyek nyomorgatásiért: dicsírtessék a te neved, atyai látogatásodért, mellyel engem árvaságra jutattál; mert, noha e világi gyámolyomat elvetted, de óltalmad és gond-viselésed-alá fogadtál engem, és megtanítottál, hogy ne bízzam az emberben, hanem csak te-benned, ki örökké élsz, és mindenekre gondot viselsz.

Tekíncsd-meg, Uram, az én keserüségemet, és megbocsátván minden büneimet, fogadgy atyai gond-viselésed-alá. És miképpen gondot viselél a Sarepta-béli özvegy-aszonyra, csudálatossan táplálván őtet az iszonyu éhségben: visely gondot az én megnyomorúlt állapatomra-is. Igazgass és táplály engem; vigasztaly és erőssíts engem, minden nyavalyáimban.

Adgy Uram Szent Lelket, hogy ez árva állapatban tisztán és isteni ajtatosságban éllyek; csak te-reád nézzenek az én szemeim; csak benned nyugodgyanak-meg minden kivánságim. Oltalmazz-engem a világnak álnakságitúl és pompájátúl, gonosz emberek nyelvétül és rágalmazó mérges beszéditűl: hogy a te szárnyad-alat, én gond-viselő Istenem, csendesz és tekélletes lélekkel szolgálhassak felségednek. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

NEHÉZKESEK KÖNYÖRGÉSE.

Mennynek és földnek Teremtője, ki az első ember vétkeért, igaz itéleted-szerént, azt akarád, hogy az aszszony fáradsággal

hordozná és fájdalomban szülné magzáttyát. Szent és igaz mindenekben a te akaratod, ki az örök kárhozatot, mellyet első szüléinkben érdemlettünk, ideig-való kínra és fájdalomra változtatád, haragodban-is megemlekezvén irgalmasságodrúl.

Könyörgök azért, Uram, néked, a te szent Fiadért, és a szeplőtelen szüz Mariának terh-nélkül hordozásaért, fájdalom-nélkül szüléseért: légy segétségül nékem fájdalmimban. Bátoríts engem Szent Lelkeddel, hogy békeséggel szenvedgyem a terhes hordozásnak és fájdalmas szülésnek nyavalyáját; vigasztaly-meg engem a nekem adot gyermeknek épp és egésséges hozásával.

Oltalmazd-meg Uram a te szolgálód magvát minden veszedelemtül, bénnaságtul, illetlen és éktelen ábrazattúl: hogy a te hasonlatosságodra teremtett állatod minden tagjainak illendő szerivel jőjön e világra; szent keresztség-által megtisztíttassék, néped közibe irassék, az anyaszentegyházba óltassék. Őrizz-meg Uram engem, és a bennem-való ajándékodat, minden veszedelemtűl; mert csak te kezedbe és óltalmadba bízom magamat. Ki a tellyes Szent Háromságban, és egy bizony Istenségben, élsz, és uralkodol, &c. Amen.

RABOKÉRT.

Mennynek földnek Ura és Teremtője, nincs, ki ellene-álhasson a te akaratodnak és felbonthassa végezett tanácsodat. Kérünk téged, a te véghetlen jó-vóltodból, tekíncs-meg nyomorúlt szegényidet, kik ártatlanúl, a pogányok tömlöczében hevernek, és a kemény szolgálatban hozzád fohászkodnak, mint régen az egyiptomi rabságban nyomorgó Israël népe.

Adgy, Ur Isten, Szent Lelked-által, vigaságot szüvökbe, hogy a te nevedért békével szenvedgyék a reájok bocsátot csapást: és, véghetetlen hatalmad s bölcseséged-szerént, adgy módot szabadulásokban. Halgasd-meg Uram, a vasba verettek fohászkodásit, óldozd-meg köteleket, add-meg szabadságokat: hogy vígan dicsírhessék szent nevedet, és megismérjék a pogány népek, hogy te vagy egyedül a szabadíto Isten.

Ha pedig ennél-is továb akarja felséged ostorozni a bünös fiakat: vigasztald nyavalyájokat, künnyebícsed igájokat, óltalmazd lelkeket az ördög rabságától, tarcsd-meg őket az igaz hitben: hogy,

se világi nyavalyák és szükségek, se pogányok csalogatása, se ördög álnaksága ne árthasson nékik. A te szerelmes szent Fiadáltal, ki minket ördög rabságából megszabadíta. Amen.

BETEGEKÉRT.

Hatalmas Isten, emberi gyarlóságnak erős gyámolya és óltalmazója, ki kezében vannak életünk határi: könyörgünk felségednek a te beteg szolgaidért: vigasztald őket, bátorítcsad és erőssítcsed, hogy jó néven vegyék és csendeszen szenvedgyék látogatásidat. Gyógyícsd-meg őket, szent nevedért, a reájok bocsátot csapásból, hogy megismérvén hozzájok-való jó-vóltodat, mélto hálát adgyanak irgalmasságodért, és atyai ostorozásod-által öregbüljenek szerelmedben és félelmedben.

Ha pedig, véghetetlen bölcseséged-szerént hasznosbnak látod az ő mostani kimúlásokat: adgy Szent Lelket nékik, hogy az igaz penitencia-által bünök bocsánattyát nyerhessék, és te előtted kedves kimúlások légyen e világból. Adgyad szent malasztodat nékik, hogy megismérjék a testi nyavalyáknak és csapásoknak ostorit atyai kezedből származni. Mivel akaratod-nélkül csak hajunk szála sem eshetik el, és azért ostorozsz minket, hogy büneinkből te-hozzád térjünk, ki igaz élet és igaz bóldogság vagy. Oh áldot Jesus, ki meggyőzted a halál fulákját, légy segétséggel beteg szolgaidnak. Ki az Atya és Szent Lélek Istennel egyetemben, élsz és uralkodol. Amen.

Sok töb imádságok vannak a betegekért e könyvnek tizedik részében, a betegekért-való Litániákban.

KESEREDETTEKÉRT.

Uram Jesus Christus, a te véres verítekedért, szent halálod orájan-való epeségedért, kérlek, légy segétsége keseredett és megháborodot szolgaidnak: bátorítcsad, és vigasztallyad Szent Lelkedáltal őket, hogy mindenekben akaratodhoz szabván magokat, békeséggel szenvedgyenek minden háboruságokat.

Nám te igírted Uram, hogy nem hagyod szolgaidat erejekfelett kisértetni, hanem terheket megkünnyebíted. És noha elszenveded, hogy az ördög megrostállya szolgaidat és a háborúság tüzében megprobállya őket; de mindazáltal megzabolázod, hogy

a te búzádat el ne tapodgya és porrá ne tégye, hanem, mint szent Jóbot csak megrostállya, éppen megtarcsa. Adgy azért, én Istenem, Szent Lelket megkeseredett szolgaidnak, törőld-el köny-húllatásokat, vigasztald szomorú szívöket: hogy a külső háboruságok és belső keserüségek-miat, valami vétekbe ne essenek, hanem jó-vóltodból örömre fordúlván siralmok, szent felségednek véghetetlen háladással szolgáljanak. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

ELLENSÉGINKÉRT.

Nagy-tűrhető Jesus Christus, élő Istennek eggyetlen egy Fia, ki egyenlö-képpen mind jóknak s mind gonoszoknak mennyei fényességet adsz; ki halálod oráján gyilkosidért ajtatossan könyörgél szent Atyádnak; nékünk-is parancsolád, hogy szeressük ellenséginket és imádkozzúnk rágalmazóinkért, csak te-reád hagyván a bosszu-állást: öregbítcsed bennünk a keresztyéni szeretetet, a lelki szelídséget és békességgel-való szenvedést, hogy ellenünk vétetteknek tiszta szüből megbocsássunk, és minden háboruságot csendeszen, békével szenvedjünk.

Bocsásd-meg, Uram, az én ellenségim vétkét, és reám-törő gonosz akarattyokat jóval fizesd nékik. Adgy igaz szeretetet nékik, hogy bünöket megismérvén, és kitérvén gonosságokból, tőlled kegyelmet nyerjenek. Engemet-is, szegény bünös szolgádat, őrizz minden testi lelki ellenségim gonosz szándékátul, jóra fordítván ellenem-való törekedéseket. A te szent halálod-általl. Amen.

ÚTON-JÁRÓK KÖNYÖRGÉSE.

Irgalmas kegyelmes Isten, ki az Israël fiait a tenger közepin száraz lábbal víd-általl, és a három szent királyt csillagod-általl vezérléd; adgy nékünk és a mí úton-járo atyánkfiainak jó szerencsés útat, és csendesz üdőt; hogy a te szent angyalod vezérléséből, a hová indúltunk, és végre az örök életnek nyugodalmába, bóldogúl juthassunk.

Ur Isten, ki a te szolgádat Abrahámot, a pogányok-közzül, a Chaldæusok tüzéből kihozván, minden útaiban megörzéd: kérünk téged, hogy minket-is, te szolgaidat, óltalmazz. Légy nékünk készületünkben segétségünk, útúnkban vigasztalásunk, melegben árnyékunk, esőben és hidegben hajlékunk, fáradságunkban nyugo-

dalmunk, szerencsétlenségben óltalmunk, gonosz útúnkban istápunk, veszedelmünkben gyámolunk: hogy te-általad, a hová igyekezünk, békével juthassunk, és ismét egésségben jöhessünk házunkba.

Halgasd-meg, Uram, könyörgésünket, és a te szolgaid úttyát üdvösséges óltalmaddal igazgassad: hogy e világnak, és az útonjáróknak számtalan veszedelmi-között, a te segétségeddel megőriztessünk.

Adgyad, kérünk téged, mindenható Ur Isten, hogy a te szolgaid az üdvösségnek úttyán járjanak és elöl-járódnak, szent Jánosnak intésit követvén, a mí Urunk Jesus Christushoz bátorságossan juthassanak.

Uram Jesus Christus, emberi nemzetnek hűv és szorgalmatos óltalmazója, kérlek téged, értünk-való sok fáradságidért és szarándokságidért: bocsásd-alá magas menyből angyalodat, ki őrizzen és oktasson engem minden útaimban, miképpen megőrzé Abrahámot, Jákobot, Tobiást, szarándokságokban. És engedd szent halálodáltal, hogy minnyájan megismérjük e világban-való jövevény-vóltunkat, és e földhöz ne ragaszkodgyunk, hanem tiszta szüvel lélekkel te hozzád kivánkozzunk, és a megigért bóldogságba juthassunk. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

CHRISTUSBAN ELNYUGOTT ATYÁNK-FIAIÉRT.

Ur Isten, kinek tulajdona az irgalmasság és bocsánat, bízván kegyelmességedben, alázatosan könyörgök a te szolgaidért N. N., kik e gyarló testnek tömlöczéből, akaratod-szerént, kihívattanak: bocsásd-meg az emberi gyarlóságbol esett vétkekért érdemlett büntetéseket: hogy minden kínoktúl megszabadúlván, a te szenteiddel egyetemben, örök boldogságban dicsírjenek tégedet.

Néked ajánljuk, Uram, a te szolgaid N. N. lelkét. óldozd-meg őket minden bünöktűl, hogy, testi kimúlások-után néked éllyenek; és az emberi gyarlóságbol történt eseteket töröld le kegyes irgalmasságodból.

Irgalmas Isten, ki az ember veszedelmén nem örűlsz, hanem üdvösségét kivánod: alázatossan könyörgünk néked, hogy atyánkfiait, barátinkat, és velünk jó-tetteket, kik az igaz vallásban múltak-ki e világból, óldozd-meg minden bünök kötelitűl; és a te szent angyalid-által az örök bóldogságnak nyugodalmába vidd őket.

Híveidnek teremtő, táplálo és megváltó Istene, mí, bünös és méltatlan szolgaid, alázatossan könyörgünk szent felségednek elnyugott szolgaidért és szolgálo leányidért. Ne büntesd őket érdemekszerént, hanem, szent Fiadnak drágalatos kínnyáért, mentsd-meg őket minden kínoktúl és bünökkel érdemlett ostoridtúl.

Hajcsd-meg, Uram, füleidet könyörgésünkre, mellyel alázatossan kérjük irgalmasságodat: hogy a te szolgaidnak, N. N. lelkeit, mellyeket e világból kihíttál, a békeségnek és örök dücsősségnek fényességébe helyheztessed, és a te szentidnek társaságába vigyed.

Örök mindenható Ur Isten, ki azt parancsoltad, hogy atyánkat, anyánkat tisztellyük, légy kegyelmes jó-vóltodból az én szüléim lelkének, és az ő bűnökrűl elfeletkezvén, minket véllek egyetemben az örök bóldogságnak örömében tégy részessé.

Ur Isten, kinek irgalmasságának száma nincsen, vegyed kedves áldozatúl a mi alázatos könyörgésinket, és a te szolgaidnak és szolgálo leányidnak lelkeit, mellyekért tartozunk könyörgeni, kegyelmessen látogasd-meg, és szabadicsd-meg minden kínoktúl.

Irgalmas kegyelmes Ur Isten, mí kegyes Atyánk, kinek mindenek élnek, és a kinek el nem vesznek a meghólt testek, hanem job állapatra változnak: kegyességedet alázatossan kérjük, hogy a meghólt híveknek adgy csendesz és békeséges nyugodalmat; őket angyalid-által Abrahám kebelébe vitessed; és, valamiben ellened vétettek az ördög incselkedésiből, bocsásd-meg nékik. Ne menny, Uram, itéletbe gyarló szolgaiddal: hanem, szent Fiadnak drágalátos vére húllasáért, szabadícs meg őket minden kínoktúl, és az örök nyugodalomban ted részessé őket.

Uram üdvözítő Jesus Christus, kérünk téged, fogadd hozzád a te híveid lelkét, mellyekért szent véredet kiontottad. Emlekezzél-meg, Uram, hogy gyarló az emberi természet; és ollyanok vagyunk mint a mezei virágok, mellyek hamar meghervadnak, és akármely széltül elragadtatnak. Azért, ha a kereszt-fán meg nem utálád a hozzád-folyamó latrot, hanem paradicsomnak örömébe vitted magaddal: ne utáld meg hiveidnek hozzád-való kialtását, hanem, kegyelmessen óldozd-meg a világból kimúlt szolgaid lelkét minden bünöknek kötelitűl, hogy a feltámadásnak dücsősségében a választottak között feltámadgyanak az örök életre. Amen.

Adgy örökké-való nyugodalmat Uram nékik, és az elenyészhetetlen világosság fényeskedgyék nékik. Amen.

KILENCZEDIK RÉSZE.

A GYONÁSHOZ ÉS UR VACSORAJÁHOZ KÉSZITŐ KÖNYÖRGÉSEK.

Mikor gyonáshoz készülünk.

I. KÖNYÖRGÉS.

Oh én teremtő Istenem, erős boszszú-állo Isten, kinek itéleti rettenetesek az emberek fiain; kinek szemei nyitva vannak, hogy mindeneknek cselekedetek-szerént fizessenek, és az atyák bünét harmad s negyed ízig meglátogassák a fiakon.

Oh én igaz itélő birám, kinek itélő széki-elöt mindeneknek jelen kell lenni; ki-elöt el nem futhat, sem el nem titkolhat valamit, hanem minden cselekedetink, szándékink és indúlatínk nyilván vannak előtted; kinek akarattyát senki fel nem bonthattya; ki-elől másuvá nincs appellácio; ki, noha sokáig várod a háládatlanokat, és kegyessen hozzád fogadod a megtérőket, de a kemény szívü bünösöket szornyüképpen megostorozod.

Oh én irgalmas, szerelmes, böcsülletes Atyám, kit tartozom tellyes szüvel, tellyes elmével, tellyes lélekkel, és minden tehetséggel szeretni, tisztelni, és mindenek-felett böcsülni: ihol én nyomorúlt, alá-való por és hamu, háládatlan, pártos és hamis szolga, a te kegyelmes színed elöt, igazságodnak és irgalmasságodnak széki-elöt leborúlván, megvallom, hogy tégedet sok álnakságimmal, számtalanszor, sokképpen, nagy szemtelenül megbántottalak és bünös fejem-ellen haragra indítottalak.

Ismérem, és nagy lelki fájdalommal vallom előtted, ki szívemnek és gondolatimnak visgalója vagy, hogy gyakran a gyonáshoz,

mélto készület-nélkül, töredelmes lélek-nélkül, büneimnek igaz bánattya-nélkül járultam; gyontó-atyámnak oktatásit és dorgálásit nem oly engedelmességgel vettem a mint kivántatot vólna; életemnek jobbítására nem ugy igyekeztem, a mint tartoztam vólna.

Ismérem, és szomorú szüvel megvallom, én Istenem, hogy szent Fiadnak drágalátos testének vételéhez nem oly tiszta és buzgó szüvel készültem, a mint illett-vólna; nem oly szeretettel és böcsüllettel fogadtam ezt a mennyei vendéget, mint az ő méltósága kivánta-vólna; nem oly háladással és szorgalmatossággal óltalmaztam magamat az Ur vacsorájában-való részesülés-után, a mint tartoztam vólna.

Ismérem, és köny-húllatással megvallom szent felségednek, hogy az én üdvösségem keresésére rendelt üdőt sok hivolkodó mulatságokban vesztegettem, sok haszontalan beszélgetésre fordítottam, sok hízelkedő és felebarátom gyalázo szókkal, sok szitkos és éktelen tréfákkal, vagy ártalmas hazugságokkal múlattam.

Megvallom, én teremtő Istenem, te-előtted azt-is, hogy a lelki dolgokra és a te szolgálatodra rest és túnya vóltam; nem a te szolgálatodban, hanem a világi dolgokban vetettem szívemnek gyönyörüségét, és sok-képpen elmúlattam a te tisztletedre és szolgálatodra-való alkalmatosságokat.

Ismérem, és megvallom szent Istensegednek, hogy az én szivemet sok fertelmes és ártalmas gondolatoktúl el nem fordítottam; az én testemnek gonosz indúlatit meg nem zaboláztam; sok tobzódásokkal és egyéb éktelenségekkel megferteztettem; felebarátomat sok kevélységimmel, haragos indúlatimmal, boszszús igyekezetimmel, szitkokkal és átkokkal, irígységemmel és sok gonosz szándékímmal, számtalanszor megbántottam.

Bánom, és felette igen bánom, én édes Istenem, hogy mind ezekkel és töb számlálhatatlan büneimmel véghetetlen jó-vóltodat megbántottam: mellyet, hogy mindenek-felett tiszteltem-, imádtam-, és szerettem-vólna, sokképpen kötéleztettem. Bánom és szánom, hogy a te jelen-létedet, és mindeneket által-látó bölcseségedet, mindenkor szemem-elöt nem hordoztam; sőt, szent szemeid láttára, nem szégyenlettem úndok vétkeimmel téged megbántani.

Szégyenlem az én esztelenségemet, hogy jó-vóltodat, mely fogyatkozás-nélkül minden jót magában foglal, és ez-okon méltó hogy mindenek-felett szerettessék, e világi hitván és heában-való

jószágocskáért, vagy egy rövid gyönyörüségért, megvetettem; és inkáb akartam te-tőlled, az igaz életnek kút-fejétül elszakadni, hogysem a múlandó világnak ellenemondani.

Bánom, és szégyenlem, szerelmes Atyám, hogy a te véghetetlen szerelmedet, mellyért néked szerelemmel tartozom, ennyíszer megvetettem, és az én szerelmemet inkáb fordítottam e világhoz, hogy-sem te-hozzád.

Bánom tellyes szívemből, hogy szent véredet, mellyet én-erettem ily szörnyü kínokkal ontottál, ennyíszer megtapodtam; és tégedet mind annyiszor meg csúfoltalak, megpökdöstelek és elárultalak, valamenyiszer azokat a bünöket megujítottam, mellyekért egyszer megfeszíttettél.

Általlom sok büneimet, és ugyan iszonyodom az én szörnyü háládatlanságimtúl, mikor meggondolom, hogy te, az én lelkemnek tísztulásaért, harmincz-három esztendeig sok fáradsággal és sanyaruséggal munkálkodtál: én pedig, akár-mely kicsíny dologért, fáradságid jutalmátul téged megfosztván, lelkemet sok bünökkel terheltem és ferteztettem.

Szégyenlem Uram, hogy háládatlan vóltam a te véghetetlen kegyelmességednek. Mert, te engemet ingyen, és érdemem-nélkül, számtalan testi és lelki javaiddal megáldottál; az örök dücsősségnek koronáját nékem igírted; sőt még akkor-is, mikor tőlled elfordúltam, és ellened támadtam, óltalmoddal és sok javaiddal látogattál. Én pedig szintén akkor-is, mikor atyai szerelmed ennyi jóval látogatna, akaratod-ellen tusakodtam, neked engedetlen vóltam, ajándékidat tékozlottam, boszszúságodra fordítottam, sőt mind ezekkel ellenségidnek kedveskedtem.

Oh én átkozot vakságom! oh oktalan-állathoz hasonlíttatott értelmem! Nagy rettegéssel érzem, és nagy bánattal megvallom, én édes teremtő, megválto, gond-viselő Istenem, hogy mindezekért örök kárhozatot érdemlettem. Én vagyok, Uram, a te pártos és árúlo szolgád. Mert, minek-utánna lelkemet királyi méltoságra megkenéd, és sok külső belső ajándékidat birodalmom-alá vetéd, hogy te néked tisztességgel és szolgálattal áldoznám: én, tégedet megvetvén, ellenséged birodalmába ejtém fejemet; és, a mely szolgálattal néked tartoztam, a Satánnak és e világnak adám.

Én vagyok, Uram, ama háládatlan és tékozló szolga, ki saját kivánságimnak, nem a te akaratodnak szolgáltam: és, mivel a te ajándékidat és reám bízot sok javaidat eltékozlottam, tíz ezer

talentommal tartozom néked; mely adósságot, ha ingyen meg nem bocsátod, örökké-való tömlöczöt érdemlek.

Én vagyok, Uram, amaz eltévelyedett bújdosó juhocska, kit, ha fel nem keressz, és válladra nem vészesz, halálnak fia lészek. Én vagyok a te szó-fogadatlan tanitványod, bújdosó és tékozló fiad, sok sebekkel megrútittatott bünös szolgád. Én, Uram, lelkemnek gyilkossa vagyok, lopó és szentség-törő vagyok, árúlo és pártos szolga vagyok. Mert te az én lelkemet templomoddá szenteléd, és, nem tekintvén mezítelen, fertelmes és minden nyavalyákkal tellyes vóltát, jegyeseddé választád, szent véredben megmosád, drága ajándékiddal felékesitéd; én pedig téged, szép és nemes, gazdag és szerelmes jegyesemet megvetvén, a te színed-elöt, szent szemeidláttára, számtalanszor, nagy éktelenül, ellenségedhez ragaszkodtam, az ő kivánságának engedtem; és, a mely ékességimmel néked kellett vólna kedveskednem, azokat mind néki áldoztam; és a te templomodat, mellyet tisztességedre szenteltél-vala, sok-képpen megfertéztettem.

Oh átkozot és örök kárhozatra mélto szemtelenség! oh iszonyú és halhatatlan bolondság: hogy egy útálatos és rövid gyönyörüségért ennyi sok jóktúl magamat megfosztottam; ily sok undokságban részesültem!

Bánom, és szégyenlem, én Istenem, mind ezeket; és nem azért bánom legfő-képpen, hogy mindezekért sok kárba és nagy veszedelembe hoztam fejemet; hanem azért, hogy tégedet, Uramat, Istenemet, Teremtőmet és Megváltómat, kit tartoztam szeretni, böcsülleni és mindenek-felett tisztelni, ily éktelen és illetlen gonosságimmal megbántottalak.

De Uram, mivelhogy te nem akarod a bünösök veszedelmét, hanem inkáb hozzád fogadod a megtérőket: noha rettent engem sok gonosságom, de bátorít és bíztat a te nagy kegyelmességed. Azért, Uram, te-előtted földre borúlván, kérlek a te kegyelmességedért, szerelmedért, jó-vóltodért, irgalmasságodért, és mind azokért a fáradságokért és szenvedésidért, mellyekkel a felvett szolgai ábrázatban gyötrettél én-érettem: ólcs igaz töredelmes szívet belém; törőld-le kegyelmessen az én számlálhatatlan gonosságimat. Ihon Uram, a te mélységes sebeidbe és drágalátos szent vérednek forrásiba vetem minden vétkeimet: a te nagy szerelmednek égő kemenczéjébe, sok érdemidnek fogyhatatlan kincsébe, irgalmasságodnak feneketlen tengerébe rejtem az én bünös lelkemet: hogy keserves

halálodnak érdeme-által, a szeplőtelen szüz Mariának esedezése-által, szent Péternek, szent Maria Magdolnának, és minden igaz penitencia-tartóknak könyörgése-által, töröld-le számtalan álnakságimat.

Bánom, én Istenem, hogy eddig szent felségedet sok-képpen megbántottam. De mivel te nagy tűrhető Isten lévén csudáltatos irgalmasságodból mind ez óráig vártál engem; hogy hozzád térnék, sok-képpen híttál és ébresztettel engem: ímé végre felindítottad az én szívemet szerelmedre és életemnek jobbítasára. Ihol azért, én-is, szent színed-elöt e mái órában ellene-mondok minden-némü vétkeknek és akaratod-ellen-való cselekedeteknek; és, nem az én erőtlen gyarlóságomban, hanem a te hatalmasságodban és malasztodban bízván, tekélletes és álhatatos szándékkal elvégezem, hogy inkáb e világnak minden javaitól megfosztatom, sőt, akár-minémü kínt és halált szenvedek inkáb, hogy-sem tudván és eltekéllet szándékkal te-ellened vétsek, tőlled minden jónak kút-fejétül elszakadgyak, és te-tőlled elfordítván akaratomat, megbáncsalak, és háládatlanságommal s ellened-való pártolkodásommal haragodat ellenem újonnan felgerjeszszem.

Erőssícsd-meg, Uram, én-bennem ezt az akaratot, mellyet most felgerjesztettél: hogy halálom órája-ig szent akaratod-szerént éllyek, és te-veled osztán az örök bóldogságban örvendezzek. Amen. Amen. Amen. Ugy légyen Ur Isten, Ugy légyen!

II. KÖNYÖRGÉS.

Mennynek és földnek Ura, száma nincsen hozzám-való jó-váltodnak és irgalmasságodnak. Te teremtettél engem hasonlatosságodra; felékesítettél értelemmel, akarattal, okossággal, érzékenségekkel, hogy mind ezekkel néked szolgállyak, téged szeresselek mint Atyámat, tisztellyelek mint Uramat, minden erőmből és tehetségemből. És hogy künnyebben hozzád vonnád az én restségemet, bóldogságodnak örömét igíred nékem kicsíny és haszontalan szolgálatomért.

Ennek-felette, mikor vétkeim-miat elvesztem-vólna, szent Fiadat értem e világra bocsátád: hogy sok fáradsággal, véres veritékkel, sok gyalázat-, ostorozás-, káromlás-, és halál-által, az elveszett juhot ismét aklodba vinné; halálos sebeivel sebeit meggyógyítaná; rabságban heverő, megkötözött szolgáját fogságából kimentené,

Szent Fiad verében, a keresztség-által engem megmosogatál, jegyeseddé választál, fiaddá fogadál, templomoddá szentelél, büneimért mélto kárhozatra nem vetél.

De jaj nyavalyás fejemnek! Ennyi sok jó-vóltodrúl, Uram, elfeletkezém; téged nagy háládatlanúl megvetélek; inkáb akarék a bünnek szolgálni, ördögnek hajléka lenni, hogy-sem eleven templomod maradni; tőlled vett szép ajándékokat a bünnek és testnek szolgálattyában eltékozlottam, és ezekkel akaratod-ellen viaskodtam.

Mikoron pedig az én vétkeimben tellyességgel elmerültem-vólna, menyiszer híttál, Uram, engem hozzád, de én fülemét bedugtam; ostoroztál-engem, de én nem érzettem; kedvemet kerested szép ajándékiddal, kikkel én nem gondoltam. Menyíszer furdaltad lelkiismeretemet? Kegyes intéseket, kemény feddéseket, menyíszer eresztettél szívembe? Hol fenyegetéssel, hol szép szóval híttál; életemnek rövid-vóltát, a pokolnak kínnyát, az örök bóldogságot, előmbe adtad; és ugyan utánnam járván, kértél engem, hogy bünömből kitérjek. Sokszor, sok jó magot híntettél szívemnek sovány földébe, óltalmaddal engem béárkoltál és az ördögtül megőriztél, várván, hogy végre jó gyümölcsöt hozzak, és hozzád térjek. Én pedig mind eddig csak vad szőlőt, konkolyt, bojtorjánt hoztam, lelkemet számtalan bünökkel terheltem, felségedet haragra indítottam.

De ihon, én Uram és Istenem, a te hatalmas erőd és sok kiáltásod végre engem felébresztett; undok vétkeimet velem megismertetted; bünöm siralmára, életem jobbítására lelkemet felgerjesztetted. Bánom és szégyenlem előtted, én Istenem, minden gonosságimat. Alázatos szüvel fejemet meghajtván, kegyelmet kérek halált érdemlett lelkemnek. Tudom és megvallom, hogy, ha érdemem-szerént fizetsz nékem, örökké el kell vesznem. Mert, ha a mennyei angyalt csak egy szempillantásban és csak szándekával tett gonosságért az égből levetéd, ördöggé változtatád és örök tüzre itéléd; ha a mí első atyánkat csak egy alma kóstolásért halálra vetéd minden maradékival egyetemben, és e világi nyavalyákat, betegségeket, munkákat, csak az egy vétekért eresztéd az egész emberi nemzetre: mit érdemlek tehát én, ki számtalanszor vétkeztem ellened? Mennyin vannak, Uram, kik örök kárhozatra vettettek, noha annyit nem vétkeztek mennyit én? De ne nézd, Uram, az én gonosságimat, hanem a te szent Fiadnak drága vére

húllását. Az ő oldalából kifolyó verestengerben, mint régen Farao királt, öld-meg az én sok büneimet, hogy megszabadúlván, tellyes életemben szent nevedet dicsírjem. Kérlek téged, én Istenem, a te sok irgalmasságidért, és a mi Urunknak sok keserves kínnyaiért: adgy az én lelkemben igaz töredelmességet, hogy sirassam gonosságimat, és megjobbítcsam életemet. Tekíncs Uram, azon kegyelmes szemeiddel én-reám, mellyekkel szent Péterre, szent Pálra, szent Mátéra, Dávidra és Magdolnára tekintél, az ő esetek után. Nyisd-meg az én lelki szemeimet, hogy megismérjem kegyelmességedet, útállyam háládatlanságimat, gyűlöllyem büneimnek sokaságát és undokságát. A te itéletednek félelme, jó-vóltodnak szerelme gerjedgyen-fel szüvemben; szégyenüllyön-meg üdvösséges szeméremmel az én háládatlanságom, rontassék-meg szeretetből származott töredelmességgel az én keménységem: hogy méltatlanságomnak igaz ismeretiből származott alázatossággal szent lábaidhoz borúlván kegyelmet nyerjek tőlled, és a te szent malasztoddal ugy megerőssödgyék az én gyarló szívem: hogy soha többé az én úndok vétkeimre ne térjek, hanem, tekélletes szeretettel és tiszta szüvel szolgállyak szent felségednek, mind örökkön örökké. Amen.

III. KÖNYÖRGÉS.

Örök mindenható Ur Isten, ki a bünösök megtérését szomjúhozod, életeket kivánod; sőt, hogy őket megváltanád, és bennedvaló bizodalomra indítanád a sok gonossággal megterhelt gyarló embert, szolgai ábrázatban öltözél és keserves kínaiddal minden bünökért eleget től az isteni igazságnak. Én szegény bünös szolgád tehozzád folyamom, és büneim bocsánattyát irgalmasságodtúl kérem. Ha meg nem utálád; Uram, a melleted felfeszíttetet latrot; ha a feslett aszonynak siralmit és a Chananæa-béli aszony kéréset szent füleidhez eresztéd; ha a publicanusnak, és a téged megtagadó tanítványnak, ha üldözőidnek és gyilkosidnak megkegyelmezél; ujícsd-meg most-is, Uram, ezeket a te régi irgalmasságidat, és könyörűly én-rajtam-is bünös szolgádon. A te kezeid alkodtanak és teremtettenek Uram engem; azok a kezek, mellyek én-érettem a kereszt-fához szegeztettek. Meg ne utáld, Uram, méltatlan szolgádat, hanem, tekíncsd a te szent kezeidnek mély sebeit, mellyekáltal kezeidre írtad az én nevemet, hogy irgalmazz nékem.

Te-hozzád kiáltok Uram, Teremtőm és Megváltóm: ujícs-meg engem, és bocsásd-meg az én büneimet. Beteg vagyok, Uram, és azért kiáltok tehozzád, én igaz orvosomhoz; vak vagyok, és azért fohászkodom te-hozzád, igaz világossághoz; eltévelyedtem, és azért kereslek téged, igaz útamat; meghóltam, és azért szomjúhozlak téged, én igaz életemet; könyörűly rajtam, Dávidnak fia; könyörűly rajtam, irgalmasságnak kút-feje.

Tudom Uram, hogy méltó nem vagyok irgalmasságodra, mivel tégedet, életnek tiszta és eleven kút-fejét elhagyván, zavaros tócsákat kerestem, és e világnak csalárd kivánságihoz ragaszkodtam, mellyek, mint a vékony füstöcske és gyenge pára, hamar elmúlnak. Elhadtalak téged, életnek kenyere, és az oktalan állathoz illendő kevertet, e világi gyönyörüségek moslékit kedveltem. Elszakadtam te-tőlled, kiben minden tekélletes és álhatatos jó vagyon, és az árnyék világnak múlandó javaihoz ragaszkodtam.

De vallyon s kihez folyamjon sok bünökkel megterhelt fejem, egyébhez a te nagy irgalmasságodnál? Ihon, az én sok háládatlanságimat és engedetlenségimet, az én sok esztelen kivánságimat és cselekedetimet, elődbe hozom: és mind ezekért, a te keserves szenvedésednek kincsét bémutatom. A te alázatos megtestesülésed és istállóban-való szent születésed, a te keserves környül-metéltetésed és sok böjtölésid, a te fáradságid és éhezésid, a te sok üldözésid és lelki szomoruságid, a te véres verítékid és sok ostorozásid, a te pökdöstetésid és csufoltatásid, a tövis koronád és keserves megfeszítésed, légyen elégséges áldozat az én sok büneimért. Valami fogyatkozás vagyon én-bennem, mind azokat bétellyesíti a te sok szenvedésidnek érdeme; és noha sok és igen súlyos az én gonosságom, de ha a te irgalmasságod és keserves halálodmellé vetem, igen kevésnek látszanak.

Bízom azért, én Istenem, jó-vóltodban, hogy el nem hagyod veszni hasonlatosságodra teremtett bünös fiadat, sem meg nem útálod az én könyörgésimet; mivelhogy az én testemet felvetted és atyám-fiává lettél. Reménlem, Uram, nagy bizodalommal, hogy nem kárhoztatsz engem, kit ennyi kincsen és ily sok fáradsággal megváltottál.

Irgalmasságnak Attya, meg ne emlekezzél az én sok álnakságimrúl; boszszút ne ály az én sok háládatlanságimon; ne haragudgyál a megszáratt fa-levélre: hanem könyörűly én-rajtam, tisz-

tícs-meg engem, gyógyícs és vastagícs engem a te Szent Lelkeddel, hogy soha ennek-utánna el ne szakadgyak tőlled, hanem tellyes életemnek folyását akaratodhoz szabjam, és minden cselekedetimet kedved-szerént rendellyem, hogy osztán dücsősségedben veled örökké vígadgyak. Amen.

IV. KÖNYÖRGÉS.

Én nyavalyás és bóldogtalan bünös ember, kinek gonosságí fellyül-haladgyák a tenger fövenyének számát. Te-hozzád folyamom, én Istenem: mélto nem vagyok, Uram, hogy az égbe emellyem szemeimet, hogy tőlled kegyelmet nyerjek; sőt, mélto vagyok, hogy én ellenem minden teremtett állatid feltámadgyanak, és a te gyalázatodért rajtam boszszút állyanak. Mert én, megútálván felségedet, a te ellenségidnek, a bünnek, ördögnek és világnak szolgáltam.

Tudom, én Istenem, hogy te nem csak vigasztalasnak, de boszszú-állásnak-is Istene vagy, ki az atyák büneit harmad és negyed ízig meglátogatod fiokban. Tudom, hogy az igaz-is csak alig szabadúl-meg ítélő-széked-elöt; sőt, ha irgalmasságodat megvonszod, csak egy élő ember sem igazúl te-előtted. Megismértetted azt-is velem, én Istenem, mely mélto haragodat érdemlette bünben fogant és bünben nevelkedett szolgád. Vétkeztem, Uram, az ég-ellen, és te ellened: mélto nem vagyok, hogy te fiad, sőt hogy te szolgád légyek; holot a te szolgálatodra engedett üdőt lelkem kárhozattyára és boszszuságodra térítettem.

Mentül nagyob és csudálatosb vólt pedig, Uram, a te-hozzámvaló jó-vóltod és sok türhető kegyességed, ki engemet vártál és szüntelen híttál életem jóbbítására: annál iszonyúb és veszedelmesb vólt az én háládatlan szívemnek keménysége. Mert tudván akaratodat és az én kötelességemet, nem csak ki nem tértem gonosságimból, de sőt, elbizakodván, naponként büneimet szaporítottam.

Megvallom azért felséged-elöt gonosságimat. Én vagyok, Uram, ama megszáradot fa és gyümölcstelen óltovány, ki a te kertedben haszontalan foglaltam helyt, sőt ártalmas gyümölcsöt teremtettem. Annak-okáért megérdemlettem, hogy haragodnak fejszéje kivágjon engem tőből. Én vagyok ama haszontalan szolga, sőt amaz álnok

és tékozló szolga, ki, tudván Uram akarattyát, bé nem teljesítettem, és ez okon mélto vagyok, hogy kezemet lábamat megkötöztesd, és kárhozatra vess.

De mivel irgalmasságnak Istene vagy te Uram, ki a bünösöknek veszedelmén nem örűlsz, hanem a hozzád-térőknek örömest megkegyelmezsz, kétségbe nem esem. A te szerelmes szent Fiad igírte, hogy a ki bünnel megterheltetet, ha hozzád folyamik, minden gonosságiból kitisztíttatik. Tekíncsd azért, irgalmas Isten, a te Christusodat, a mi közben-járónkat, ki mi-érettünk a kereszt-fának óltárán magát megáldozá, hogy, a kik bününkben megháltunkvala, ismét feltámadnánk. Ama drágalátos báránynak véréért, mely e világ bünét lemosta, vedd-el szívemnek keménységét: lágyicsdmeg lelkemet, hogy töredelmes szüvel szánnyam gonosságimat. Világosícsd bün-miat megvakúlt értelmemet, hogy ismérjem büneimet, ismérvén tellyes szüből bánnyam és sirassam. Végezetre, az én sebeimet, tisztán és éppen megmutassam lelki orvosomnak. Mert én ama bél-poklosok-közzül vagyok, Uram, kiket szent Fiad papokhoz igazíta, hogy magokat megmutatván kitisztúlnának gyógyíthatatlan betegségekből. Gyógyíts-meg azért Uram engem szolgaid-által. Teremcs tiszta szívet bennem, hogy én-is a penitenciának mélto gyümölcsét teremtvén, boldogságodban részesűllyek. Te vagy, Uram, ama nagy irgalmú Isten, ki a Cananeabéli aszonynak alázatos kéresét, Maria Magdolnának köny-húllatásit, a publicánusnak mellye-verésit, a kereszt-fán függő tolvajnak ohajtásit meg nem utálád, a Ninivében lakozók könyörgésit-is meghalgatád.

Ihon, Uram, én-is büneimet színed-eleibe hozom, mivel ezeket nem rejtegethetem előtted. Jól tudod, Uram, hogy az én szívemnek minden indúlati hajlandók vóltak gyermekségemtül-fogva a gonoszra; én-velem-is megismértetted álnakságimat, mert néked vétkeztem, és bünt ellened tettem. Ne menny itéletre szolgáddal, én Istenem; mert, ha számot tartasz büneinkre, nincs ki elviselhesse haragodat: hanem, tekíncs a te Christusodnak orczájára; mivel nem a mi érdemünkből, hanem csak egyedül szent Fiadnak drágalátos vére húllásából várjuk bününk bocsánattyát. Irgalmazz nékem, én üdvözítő Christusom, és légy kegyelmes bünös lelkemnek. Mosdmeg, oh igaz samaritanus, az én úndok sebeimet óldaladból kifolyó kútfőben: szent vérednek drága kenetivel gyógyícsd-meg betegségimet.

Emlekezzél-meg, én üdvösségemnek reménsége, hogy az én

büneimért szörnyü halált szenvedél. Ne utály-meg, Uram, engem, mert te kezed munkája vagyok. El ne vess engem, mert, vagy jó vagy gonosz vagyok, ugyan csak tiéd vagyok. Ha te elvetsz engem és előlled kikergetsz, hová légyek, és kihez hajcsam fejemet? Fogadgy hozzád engem, én Istenem, ki tellyes szüből hozzád akarok térni. Mert, ha én úndok és fertelmes vagyok, te megtisztíthatsz engem; ha vak vagyok, megvilágosíthatsz engem; ha beteg vagyok, meggyogyíthatsz engem; ha meghóltam, feltámaszthatsz engem. Mert nagyob a te irgalmasságod az én gonosságomnál; nagyob a te jó-vóltod az én vétkeimnél. Nem cselekedhetem én annyi gonosságot, kinél többet le nem moshat a hozzád-térőkben szent Fiadnak drágalátos szent vére.

Azért, Uram, noha tékozló fiú vóltam eddig; noha sok kincsedet, reám bízott javaidat gonoszúl elvesztegettem, világ és ördög rabságába estem: de a te szent malasztod-által megismérvén vétkemet hozzád térek; előtted leborúlván, sírva kegyelmet kérek. Noha sokszor megbántottalak téged, de az atyai szívet vétkeimmel tőlled el nem vettem. Ne tarcs azért számot, Uram, gonosságimra: nézz atyai szemmel reám. Adgy töredelmes szívet világosícsd-meg értelmemet, hogy megismérvén büneimet, és felséged-elöt mindenekrül igaz vallást tévén bocsánatot nyerhessek. A mi Urunk Jesus Christus érdeme-által. Amen.

AZ Ó TÖRVÉNY-BÉLI PENITENCIA-TARTÓK KÖNYÖRGÉSI.

Örök mindenható Isten, az mi atyáinknak, Abrahamnak, Isaáknak, Jákóbnak és az ő magvognak Istene, ki az eget és földet minden ékességivel teremtéd, ki a te parancsolatoddal megkötötted s bérekesztetted a tengert, és bépecsétletted a te rettenetes és dicsíretes neveddel. Mindenek félnek és rettegnek a te hatalmas színed-elöt: mert elviselhetetlen a te dücsősségednek felsége, és a bünösök-ellen fenyegető haragod. De e mellet, mértéktelen és meggondolhatatlan, Uram, irgalmasságod-is: mert te, felséges Isten, kegyelmes, sok tűrhető, nagy irgalmú Isten vagy, és szánod az emberek veszedelmét.

Te Uram, véghetetlen jó-vóltodból irgalmasságot igírtél az ellened vétett penitencia-tartóknak, és őket, a te irgalmasságodszerént, üdvösséges penitenciára vezérled.

Holot azért, nem rendelted a penitenciát az igazakért, kik ellened nem vétkeztek, hanem én-érettem bünös emberért; mert a tenger fövenyét meghaladta az én bünöm száma, és mélto nem vagyok az én számtalan álnakságim-miat, hogy az eget nézzem. Annak-okáért lenyomattam vétkeim-miat, hogy csak fel sem emelhetem fejemet. Mert téged haragra indítottalak, gonoszt cselekedtem előtted, nem követtem akaratodat, és parancsolatidat meg nem tartottam, hanem vétkéimet igen megsokasítottam.

Imé azért Uram, az én szívemnek térdét meghajtom előtted: irgalmasságot kérek tőlled. Vétkeztem, Uram, vétkeztem, és az én alnakságimat megismértem. Azért kérlek téged, bocsásd-meg vétkeimet. Uram, bocsásd-meg: és az én büneimmel eggyüt el ne veszess engem. Haragodban örök veszedelemre ne vess: ne kárhoztass engem a föld fenekére. Mert te Isten, penitencia-tartók Istene vagy: és én-bennem megmutatod minden jó-vóltodat, ha méltatlan szolgádat megtartod kegyelmedből. Ennek-okáért, én-is dicsírlek téged tellyes életemben. Mert dicsír tégedet az egeknek minden ereje, és tiéd a dücsősség mind örökkön örökké[1].

[1] 2. Paral., extremo.

Igaz vagy, Uram; igazak a te ítéletid, és minden útad irgalmasság, igazság, és itélet. Emlekezzél-meg, Uram, én-róllam, és boszút ne ály rajtam büneimért. Meg ne emlekezzél az én gonosságimról, sem az én Atyáim álnakságiról[2].

[2] Tob. 3, 2.

Ne tőlcsd-ki haragodat rajtunk, Ur Isten, és ne emlekezzél vétkeinkrűl[3].

[3] Isai. 64, 9.

Gyógyícs-meg engem, és meggyógyúlok; szabadícs-meg, és megszabadúlok; mert te vagy az én reménségem[4].

[4] Jerem. 17. 14.

Szégyenlem, Uram Isten, orczámat hozzád felemelnem; mert az én gonosságom felette megsokasúlt, és az én büneim az eget által-hatották[5].

[5] Esdr. 9, 6.

Kérlek azért téged, nagy és rettenetes Ur Isten, ki a te fogadásodat és frigyedet megtartod szolgaidnak. Fordícsd-el róllam haragodat, és halgasd-meg a te szolgád könyörgését. Néked dücsősség, Uram, nékem pedig csak orcza-pirúlás. Nem az én igazságom bizodalmából könyörgök te-előtted, hanem a te véghetetlen irgalmasságodban bízom. Halgass-meg Uram, vígyázz kérésemre: halgass-meg és cselekedgyél irgalmassan velem tennen-mágadért. Amen[6].

[6] Daniel. 9, 4.

A GYONÁSHOZ MINT KELLYEN KÉSZÜLNÜNK.

Ugyan azon felséges Isten, mely a keresztséget rendelé, hogy az egyházi szolga víz-által Szent Lélek Isten hatalmával megmosná lelkünket és az ördög rabjaiból Isten fiaivá szentelne, azt-is rendelé, hogy a keresztség-után-való vétkeket az egyházi szolgák, nem magok erejéből, hanem a Szent Lélek Isten hatalmából, megbocsássák. Mert azt mondá, hogy, a kiknek megbocsáttyák vétkeket, meg lésznek bocsátva; kiknek megtartyák, meg lésznek tartva.

Ennek-okáért az apostolok idejétül-fogva szokott dolog vólt a hívek-között, hogy a bünös ember lelki sebeit az egyházi szolga-elöt megmutatná és megvallaná; és azt ne cselekedné, a mit az első ember, ki födözni és menteni akará vétkét, hanem, ha felfualkodot szemtelensége, Isten akarattyát megvetette, alázatossan az egyházi szolga-elöt megmutassa fekélyit, szégyenlye szemtelenségét, és a miben Isten-ellen gyönörködött vétkezvén, azt tiszta szüből gyűlöllye, megutállya és megvesse, nagy töredelmességgel. Mert, miképpen az ember három-képpen vétkezik, szóval, szándékkal, cselekedettel: ugy, mikor valóban Istenéhez akar térni, három dolog szükséges: I. Hogy tiszta szüvel bánnya vétkeit és eltekéllye mágában, hogy ez-után nem akar hasonló gonosságba esni. II. Hogy tisztán és igazán megvallya szájával büneit. III. Hogy cselekedetivel, a Christus Jesus érdeme- és malasztya-által, eleget tégyen mind embereknek s mind Istennek gonosságáért, a mint lehet.

Az egyházi szolga pedig, nem csak lelke kárhozattya-alat, köteles arra, hogy valamit a gyonásban hall, szinte oly titkon tarcsa, mint-ha a fa-elöt tetvólna gyonást a bünös ember; és hogy ha ezerszer meg kellene halni, se adgyon soha semmi-némü jelt a gyonásban hallott dologrúl. De ennek-felette iszonyú büntetéseket rendelt az anyaszentegyház azok-ellen, kik a gyonásban hallott dolgot kijelentenék[1].

[1] De Poenit. Dist. 6. Can. 2. Gloss. 3, 9, 7. Can. Sacerd.

Annak-okáért szükség, hogy nagy bátorsággal, tisztán és igazán minden lelki sebeinket megmutassuk lelki orvosunknak. Mert a ki szemérmében eltitkol valamely bünt, szinte ugy jár, ugymond Tertullianus[2], mint a kinek szemérmes testén vagyon kelísse, és azt az orvosnak meg nem akarván jelenteni, szemérmemiat meghal. Ne szégyenlyük azért megvallani egy ember-elöt, a mit nem szégyenlettünk cselekedni az Isten-elöt és az ő angyali-elöt: tudván, hogy ha most penitencia-által le nem törőllyük és bé nem födözzük vétkeinket, az itélet napján nagyob szégyenünkre és örök kárhozatunkra széles e világ-elöt kinyilatkoztatnak. És sokkal job gyonásra nem menned, hogy-sem a gyonásban, tudván, valamit eltitkolnod. Mert eltitkolván, nem csak bünöd bocsánattyát nem vészed, de egy igen nagy vétekkel megtöbbíted büneidet, és haszontalanná tészed gyónásodat. Szükség tehát, hogy a gyóno ember tisztán, igazán, a mi lelki isméretit furdallya, megvallya.

[2] De poenit. c. 10. n. 59.

INTÉS A GYAKRAN GYONÁSRA.

Felette hasznos és mélto, hogy minden keresztyén ember gyakran számot adgyon sáfarságárul, a gyónás-által lerakja terhét, és isteni ajándékokkal fel-

ékesítse lelkét, mert valamennyiszer meggyónik, mindannyíszor az Istennek újob áldomását és malasztyát vészi.

És bizonyára, ha minden-nap kisöpörtettyük házunkat; ha ruhánkon nem szenvedhetünk egy pihecskét, szemünkben egy porocskát; ha gyakran tisztába öltözünk, hogy férgek ne teremjenek bennünk: mentül inkáb az Isten templomát, a mi szívünket, mélto gyakran kisöpörnünk; holot az emberi nyughatatlan elme, ennyi külömbféle gondolatok-között, lehetetlen hogy sok szemetet ne hordgyon lelkünkbe.

Ha a beteg örömest előszámlállya betegségit az orvosnak; ha a terhelt ember örömestle veti hátárul a terhet: sokkal méltób, hogy mí-is lelki betegséginket gyakran lelki orvos-eleibe vessük, büneink terhét lerakjuk.

Az bizonyos, hogy a ki ritkán gyónik, vagy kevés gondot visel lelkére, és az Isten haragjával keveset gondol, vagy bünei-miat oly vakságra jutott, hogy meg nem isméri gonosságát. Mert, mint a ki valami büdös szaghoz szokott, végre ugyan nem érzi a dögleletes illatot; és a régi rút köntösön meg nem ismérszik imillyen amollyan macula, mint az új és tiszta ruhán: szinte ugy a bünben elmerűlt ember nem érzi nyavalyáját, nem láttya lelki rutságát, és mikor gyonásra akar menni, ugyan nem talál semmi fogyatkozást életében. Maga, ha gyakran számot vetne magával, naponként-való sok fogyatkozásokat találna, és ezekből ki-tisztúlhatna a gyonás-által adatot isteni malasztnak segétségével.

Igen szükséges tehát, hogy mihent ember csak egy nehéz bünt érez-is lelkében, mindgyárt lerakja terhét; mert oly tulajdonsága vagyon a bünnek, hogy ez-által az ördög hatalmába esik ember és künnyen egy bünből másba lépik. Mert, mint a ki a láncznak eggyik szemét vonsza, a többi utánna jő: ugy a vétkek öszve-lánczoltattak, és eggyiket künnyen a másik-után vonsza a Satán; kivált-képpen, holot az első bün megfosztja embert az Istennek malasztyától, mely-nélkül erőtlen az emberi gyarlóság. Igy azért, fészket vér az ördög a ritkán gyonók szüvében; elvészi az isteni dolgoknak ízit s gyönyörüségét lelkekből. A ki pedig gyakran gyónik, nincs abban helye a Satánnak: mint a pók-hálo nincs ot, a hol gyakorta tisztíttyák a házat.

Ennek-felette, valamíg ember halálos bünben és az Isten szerelme-kivül vagyon, sem imádságának, sem alamisnájának nincs az örök boldogságra-való érdeme, noha ezekkel világi jókat és penitencia-tartásra-való malasztot nyerhet Istentűl a bünös ember.

Végezetre, a ki sokkáig hever a halálos bünben végre ugy megkeményedik a gonosságban, hogy miképpen a kapához szokott kezet meg nem töri a kapa nyele, ha nap-estig munkálkodik-is: szinte úgy ez nem érzi végre lelki isméretinek sebeit. De mikor halála elközelget, akkor vészi eszébe nyavalyáját. Hogy azért mindenkor készen várjad, atyámfia, a te órádat, mivelhogy bizonytalan életed, és nem tudod mikor jő-el a te Urad: ne halogasd gyonásodat, hanem mihent érzed terhedet, menten-menny az orvoshoz.

Továbbá: Jóllehet az egyszer igazán meggyónt büneinket nem tartozunk soha többször meggyónni: mindazáltal, ha az előbbi gyonásban fogyatkozás történt, ugy-mint, ha sok üdőtül-fogva nem gyontál, és készületlen, lelki isméreted vizsgálása-nélkül mentél a gyonásra; ha töredelmes szíved nem vólt, ha

valamely halálos bünt, tudván, szeméremből, vagy egyéb okból eltitkoltál, noha tudtad hogy halálos bün a mit eltitkolsz (mert, ha nem itélted halálos véteknek a mit eltitkoltál, hanem az-után vetted azt eszedbe, az elébbi gyonásod jó vólt, és csak azzal tartozol, hogy az eltitkolt vétekrül meggyonnyál); ennekfelette, ha eltekéllet szándéka nem vólt embernek, hogy büneit és a bünre vívő okokat eltávoztattya, ugy-mint, a gonosz társaságot &c; ha szánt-szándékkal, és tudván, tudatlan gyontó-atyát keresne, ollyat, kinek hatalma nincs a megáldozásra; ha ki, mondok, ezekben a fogyatkozásokban részes, tartozik ujonnan vétkeirül meggyónni, szinte mint-ha az-elöt meg sem gyónt-vólna. Ezen kivül-is szokás az Isten-félők-között, hogy, ha az elébbi gyónásokban semmi fogyatkozást nem ismérnek-is, néha tellyes életekrűl, vagy életeknek nagy részérül generalis gyónást tégyenek, a végre, hogy-ha tudatlanságból valami fogyatkozás történt-vólna az elébbi gyonásokban, azt helyére vigyék és megtekíntvén tellyes életek folyását, nagyob töredelmességgel bánnyák bünöket és hálát adgyanak Istennek, hogy őket érdemök-szerént nem büntette.

Azt pedig bizonnyal hidgye minden ember, hogy a jámbor gyontó-atya, tudván az emberi gyarlóságnak mivóltát, e világ csalárdságát, az ördög erejét, nem csak nem csudálkozik és gonosz itéletet nem tészen a meggyonó emberfelől, akár-minémü iszonyu vétkekrül tégyen-is gyonást: de sőt kereszténvi szeretettel szánván felebaráttyának esetit, dícsíri az Istent, ki ily kegyessen hozzá fogadgya a bünösöket, és hálát ád szent felségének, hogy őtet efféle bünöktül mególtalmazta, kérvén, hogy mind e világot a gonosságtul megmencse.

Nem köteles pedig egyébre az ember, hanem csak arra, hogy a minémü halálos vétkei (mert a minden-napi aprólék fogyatkozások gyonására nem köteles, jóllehet hasznos ezeket-is megvallani,) jó készületi- és gondolkodásaután eszébe jutnak, azokat előszámlállya; ezeknek számát és súllyos vóltát, a mennyire lehet, tisztán és igazán megvallya: ugy hogy, mit bizonnyal túd, azt bizonnyal mondgya, a mirül kételkedik, arrúl kétességét megvallya. Más ember vétkét pedig a gyonásban elő ne hozza, hanem csak magáét. A mely vétkek pedig eszébe nem jutnak, azoknak meggyonására nem tartozik, mert az Isten senkit lehetetlen dologra nem erőltet, lehetetlen pedig, hogy, a kik minden órában sokszor vétkezünk, minden fogyatkozásinkrúl megemlekezhessünk.

Mikor azért gyonáshoz akarsz készülni, keresztyén ember, mindenek-elöt megszánván bánván vétkedet, mivelhogy ezzel Uradat megbántottad, isteni ajándékoktúl lelkedet megfosztottad, és az örök kárhozatot érdemletted: magadban végezd-el, hogy Isten segétségével megjóbbítod életedet.

Hogy pedig magaddal jó számot vethess: imádságod-után vedd-elő az Isten parancsolatit, és tekíncsd-meg, utolsó gyónásod-után minémü vétkekkel bántottad Istenedet.

AZ I. PARANCSOLAT-ELLEN.

Én vagyok a te Urad Istened: idegen Istenid ne légyenek én előttem. Faragot képet ne csinály magadnak, hogy azt imádgyad.[1]

[1] Levit. 26, 1.

Először azért mond-meg a gyóntó-atyádnak, mennyi ideje hogy meg nem gyontál.

Az elmúlt Husvétra meggyóntál- és áldoztál-e?

Betőltötted-e az előbbi gyonásban adott penitenciát?

Megnyúgott-e lelki-ismèreted az előbbi gyónáson: a vagy furdal, hogy nem éppen és igazán gyóntál: vagy, hogy nem oly töredelmes szüvel és lelki ismèretednek vizsgálásával járultál a gyónáshoz, a mint kellet-vólna?

Most jól készültél-e a gyónáshoz?

Adtál-e mélto hálát Istennek reád-való gond-viseléseért?

Imádságodban, Isten igéje halgatásban, figyelmetessen és ajtatossan viselted-e magadat: vagy elméddel ide s tova vándorlottál?

Tudod-e a keresztyén hitnek szükséges ágazatit: a Crédót, Tíz parancsolatot?

Estél-e valamely eretnekségbe, tagadván a római hitnek valamely czikkelyét: és tévelygésedet jelentetted-e valamely külső jellel?

Társalkodtál-e, a vagy vetekedtél-e valamely tévelygővel: eszedbe vévén, hogy veszedelmes és botránkoztató az ő társalkodása?

A hit dolgaiban tekélletes és álhatatos vóltál-e, a vagy tekéllett akarattal, kételkedtél-e valami czikkelyérül az anyaszentegyház vallásának? Szégyenlettél-e vallást tenni hitedrűl?

Olvastál-e eretnek és az anyaszentegyháztúl megtiltot könyvet? Vagyon-e efféle könyved? Adtál-e másnak illyen könyveket?

Halgattál-e eretnek predikációt?

Volt-e Istenben álhatatos reménséged nyavalyáidban? Zúgolódtál-e Istenedellen háboruságidban? Kétséges voltál-e az Istennek atyai gondviselésében, panaszolkodván ő-ellene?

Vólt-e az ördöggel valami szövetséged? Hordoztál-e idegen és szokatlan bötükkel írt czédulákat, vagy fegyver-ellen-való irásokat?

Bű-bájos babonaság-által, czédulák és egyeb efféle bötük vagy ígék hordozása-által, magadnak, fiadnak, vagy marhádnak egésségét kerested-e?

Varáslo, álom-néző és egyéb efféle ördögi mesterséggel jövendölőtül és égbe-nézőtül értekeztél-e titkos dolgokrúl, elrejtett kincsekrűl. Tanítottál-e valakit effélékre? Hittél-e álmaidnak?

Tettél-e isteni tiszteletet valamely teremtett állatnak?

Kisértetted-e Istenedet vakmerő-képpen, szokatlan és igíreti-kivül-való dolgokat kérvén ő felségétűl?

Szoktál-e reggel s estve imádkozni, és kivált-képpen háboruságodban s szükségedben Istenedhez folyamni?

Ritkán gondolkodtál-e az isteni dolgokrúl. Szeretted-e Istent tellyes erőddel és tehetségeddel? A vagy inkább kész vóltál-e Istened-ellen véteni, valamely teremtett állatnak szeretetiért vagy félelméért?

AZ II. PARANCSOLAT-ELLEN.

Istennek nevét heában ne vedd.

Híttad-e bizonyságúl Istent hamis mondásodra? Szükség-nélkül esküttél-e Istenedre, lelkedre, keresztyén hitedre?

Szokássá vetted-e, hogy szó-közben akármin megésküszöl, meg sem gondolván ha igazán esküszöl-e, vagy nem?

Megfeddetted-e hozzád tartozókat, esküvéseket halván?

Esküttél-e Istenre, kételkedvén, és meg nem gondolván, ha igaz-e, vagy hamis, a mit Istennel bizonyítasz?

Esküttél-e azon, hogy valami bünt és gonoszt cselekeszel: ugy-mint, hogy ártatlan felebarátodat megvered?

Vóltál-e oka, hogy felebarátod hamissan esküdt, és hogy meg nem állotta hittel-kötött fogadását?

Esküttél-e azon, hogy valami jót nem cselekszel?

Esküttél-e, hogy valamit cselekeszel, szándékod nem lévén hogy azt bételjesícsed? Jóllehet, ha azon esküdtél, hogy megbünteted az alattad-valót, és annak-utánna jobnak itéled, hogy megirgalmazz néki, nem maradsz köteles fogadásodra.

Fogadtál-e valamit Istennek, a mit bé nem tellyesítettél-vólna? Hallasztottad-e sokáig fogadásod tellyesítését?

Egyházat, vagy egyházi edényt, ferteztettél-e meg?

Az isteni dolgokat, és a Szent Irást, fordítottad-e csúfos tréfa dolgokra?

Káromlottad-e az Istent, és az ő szentit? Szóllottál-e illetlenül és böcsülletlenül ezekrűl, és a sacramentumokrúl?

A III. PARANCSOLAT-ELLEN.

Megemlekezzél rólla, hogy innepeket szentely.

Innep napon, mikor oly helyen vóltál a hol alkalmatosságod vólt, hallottál-e misét és predikációt? Ezeket éppen és figyelmetessen halgattad-e vagy elméddel ide s tova vándorlottál, és csak egy részét hallottad?

Ha a Szolosmára vagy egyéb imádságokra köteles vóltál, elmondottad-e éppen?

Vóltál-e oka, hogy feleséged, gyermeked és cseléded innep napon misét és Isten igéjét nem halgatott, nem kénszerítvén őket erre?

Innep napokon kivált-képpen-való ajtatosságra ébresztetted-e magadat?

Magad, vagy alattad-valók, munkálkodtatok-e? Szolgáltattál-e törvényt? Tobzódtál-e innep-napon?

Az Isten házában beszélgettél-e, és egyéb világi dolgot tractáltál-e?

AZ IV. PARANCSOLAT-ELLEN.

Atyádat, anyádat tisztellyed, hogy hoszszú-életü lehess a földön, kit a te Urad Istened ád te-néked.

Atyádat, anyádat tisztelted-e: vagy szidtad, átkoztad? Vóltál-e engedelmes parancsolattyoknak? Kivántad-e halálokat? Haragudtál-e reájok? Indítottad-e őket boszszúságra, és szomoruságra?

Szükségekben segélletted-e őket?

Testamentomokat bétellyesítetted-e?

Azonképpen, az aszony, tisztelte-e férjét? Vagy engedetlenségével háboruságra, szitokra indította őtet? Mód-nélkül vólt-e kétes urához?

A férj pedig, viselte-e jó gondgyát háza népének: fiait, és hozzátartozókat, isteni szolgálatra, és imádságra tanitván: tehetsége-szerént igyekezvén, hogy felesége, gyermeke, cseléde, Isten-szerént éllyen, a bünt eltávoztassa, az anyaszentegyház szentségiben, szabot üdőkben részes légyen.

Házad népét és cselédedet betegségében elhadtad-e, nem viselvén gondot mind testére, mind lelkére? Mert tartozik az úr arra, hogy ne szenvedgye a szolgáknak nyilván-való bünöket; betegségekben pedig testi orvosságokkal segéllye, és reá izgassa, hogy Istennel megbékéllyenek.

Fejedelmednek, és uradnak, hüv és engedelmes vóltál-e, szódban, gondolatodban, adó-fizetésedben, igaz szolgálatodban, &c.?

Lelki pásztorodnak vóltál-e engedelmes?

A dézmát, mellyel lelki pásztoridnak tartozol, igazán megattad-e?

Nálladnál üdősbeket megböcsültél-e?

AZ V. PARANCSOLAT-ELLEN.

Ne ölly.

Szándékoddal, cselekedeteddel, tanácsoddal, parancsolatoddal, dicsíreteddel, segétségeddel, vóltál-e részes más ember halálában, vagy méltatlan verésében?

Kivántál-e gonoszt felebarátodnak? Meddig, és minémü gonoszt kivántál? Kérted-e Istent, hogy valakit megöllyön? Tartottál-e haragot valakire, módot keresvén mint álhassad boszúdat? Gyűlölted-e felebaratodat?

Vagyon-e valamely gonosz akaród, kit mélto haragra indítottál és meg nem békéllettél vélle? Ha kit megbántottál, igyekeztél-e engesztelni, bocsánatot kérvén tőlle? Megbocsátottál-e felebarátodnak, mikor bocsánatot kért?

Haragodból, mással-való beszélgetést, köszöntést, &c. távoztattad-e el, kivált-képpen sokaknak botránkozásokkal?

Átkoztál, szidtál, tréfáltál és csufoltál-e valakit szemében, vagy háta-megé? Átkoztad-e marhádat, vagy az esőt, szelet, &c.?

Részegséggel magad vagy felebarátod életét rövidítetted-e?

Kivántad-e magadnak halálát haragból, valami szerencsétlenségért? Ördögnek adtál-e valakit szóddal?

Öltél-e valakit lelkében, bünre indítván, vagy gonosz példáddal megbotránkoztatván?

Bíro lévén, adtál-e sentenciát hamissan valaki fejére, félelemből, vagy gyülölségből?

Prókátor lévén, ártatlan-ellen hamis igyet forgattál-e? Restséged-miat, ejtettél-e kárba valakit?

A gonosz-tévőket, mikor tiszted kivánta, megbüntetted-e törvény-szerént? Ajándékért, barátságért, a gonosz-tévőknek latorságokat, kóborlásokat, elszenvedted-e?

Vóltál-e oka, vagy tanács-adója, az igazság-ellen-való hadakozásnak, bajvivásnak, harag-tartásnak?

Hizelkedéseddel dicsírted-e felebarátod gonosságát?

Mikor módod vólt, a viszsza-vonyók békéltetésében, a bünösök feddésében, múlattad-e el ezt a keresztyéni szeretetnek tisztit?

Segélletted-e a nyomorodot szűkölködőket, kivált-képpen ha láttad, hogy éhség- vagy hideg-miat veszedelemben vannak? Mert, a kit nem tápláltál, azt megölted.

Hintettél-e szóddal, vagy cselekedeteddel, viszsza-yonyást az emberek között?

AZ VI. PARANCSOLAT-ELLEN.

Ne paráználkodgyál.

Fertelmes gondolatokat, és Isten-ellen-való buja kivánságokat, forgattál-e elmédben, ezekben akaratod-szerént gyönyörködvén? Menyiszer?

Gonosz tekintetekkel, fajtalan könyvek olvasásával, ocsmány énekekkel, képekkel, fajtalan beszéddel, buja illetésekkel, játékokkal, tánczokkal, áll-orczázással, ölelésekkel, bántottad-e Istenedet? Ezekkel mást botránkoztattál-e?

Vólt-e eltekéllett szándékod fele-barátod házas-társával-való vétekre: vagy egyéb személlyel-való testi fertelmességre? Menyiszer?

Szorgalmaztattál-e leveleddel, ajándékiddal, czifra öltözeteddel, beszédeddel valakit gonoszra?

Vóltál-e közbenjáro és ingerlő eszköz a más ember vétkében?

Vétkeztél-e házas, vagy házasság-kivül-való személlyel; vagy tennen-magad megferteztetésével, vagy egyéb természet-ellen-való fajtalansággal?

Házas-társoddal, természet- és törvény-szerént, szemérmetessen éltél-e?

Dicsekedtél-e fertelmes életeddel, vagy egyéb vétkeddel?

Eltávoztattad-e a fajtalanságra vivő vétkeket, ugy mint a részegséget, tobzódást, hivolkodást, és aszony-emberekkel-való gyakor társalkodást? &c.

Vóltál-e idegen az Istentűl és az ő parancsolatitúl, mivel a testi gyönyörüségeket tiltyák és megzabolázzák?

Annyíra a testhez és világhoz ragaszkodtál-e, hogy kész vóltál el-lenni az örök bóldogság-nélkül, csak mindenkor itt élhettél-vólna?

AZ VII. PARANCSOLAT-ELLEN.

Ne orozz.

Vetted-e el, vagy vólt-e szándékod, hogy elvegyed a más ember marháját, titkon vagy erővel: kivált-képpen egyházi marhát tulajdonítottál-e magadnak?

Felebarátodat, cserében, vásarlásban, marhád eladásában &c. csaltad-e meg?

Tettél-e kárt magad, vagy alattad-valók tudtodra, más ember jószágában, szőlejében, kerti gyümölcsében, mezei vetésében?

Kivántad-e a te felebarátod marháját, ugy hogy, örömest hamissan-is tiéddé tetted-vólna ha lehetett-vólna? És, ha valamit találtál, megadtad-e urának?

Vagyon-e más ember marhája kezedben? Mert azt tudnod kell, a mit szent Agoston ír: hogy a „bün meg nem bocsáttatik, valamíg a hamissan elvett marha meg nem adatik".

Béresed és szolgád fizetését tartottad-e meg? Vagy, mikor módod vólt a megfizetésben, hallasztottad-e adósságod fizetését?

Tudván, hamisságában óltalmaztál-e valakit tanácsoddal, prókatorságoddal? &c.

Tettél-e hamis törvényt?

Vettél-e ajándékot azoktúl, kiknek igye előtted forgott?

Adósságidat megfizetted-e, mikor kellett fizetned?

Usurát vettél-e pénzedre, gabonádra? &c.

Látván, hogy valaki mást megcsal, tehetséged-szerént igyekeztél-e az ártatlannak óltalmazására?

Adtad-e drágábban igaz árránál marhádat, csak azért, hogy várnod kellett az árrát?

Rest, és hamis szolgálatod-miat, tettél-e kárt uradnak, vagy fejedelmednek, vagy egyebeknek kiknek köteles vóltál?

A dézmában csaltál-e meg valakit?

Adtál-e el valamely marhát, melynek vétkét tudtad, ezt meg nem jelentvén? Éltél-e hamis mértékkel? &c. Rosz és kent pénzt adtál-e másnak vásárlásodban?

Egyelítetted-e borodat, vagy gabonádat, hogy többet nyerhess rajta?

Adtál-e szegénynek Istentül vett javaidban? Erőltetted-e adósidat, mikor nem volt értekek a fizetésre?

A mit igírtél, megadtad-e?

Vettél-e valami egyházi méltóságot, vagy egyéb lelki dolgot, pénzen és adományon?

Vóltál-e tékozlo, játékban, italban, hívolkodó dolgokban vesztegetvén pénzedet?

Tisztességét, jó hírét nevét felebarátodnak kissebbítetted-e, szóddal, vagy cselekedeteddel? Ragalmaztál-e valakit?

Morgottál-, zúgolódtál-e fejedelmed- és előtted-valók-ellen?

Üldözted-e a jóra-intőket, gyalázván és szidalmazván életeket lelki pásztoridnak és egyházi rendeknek?

Botránkoztattál-e meg valakit?

Kentél-e bűzt valakire? Vagy, titkos bünét valakinek kihirdetted-e? Felebarátodnak reád bízot titkát kicsácsogtad-e? Levelét szakasztottad-e fel?

Tettél-e vakmerő itéletet felebarátodrúl, gonoszra magyarázván cselekedetit, és mód-nélkül gyanakodván rólla?

Megdorgáltad-e, mikor módod vólt benne, az ember-szóllókat és rágalmazókat: vagy inkáb ingerletted rágalmazásra?

AZ VIII. PARANCSOLAT-ELLEN.

Hamis tanú-bizonyságot ne mongy felebarátod-ellen.

Hamis tanú-bizonysággal, te-mondádsággal, és egyéb nyelveddel-való bünnel, ugy-mint, hivolkodó, vagy hízelkedő beszéddel, bántottad-e Istenedet?

Törvényben esküdtél-e hamissan: vagy, eltitkoltad-e, a mit meg-kellett-vólna mondanod? Mert, ha azt cselekedted, nem csak halálos bünbe estél, de ha ebből kára következett valakinek, tartozol megelégíteni.

Vóltál-e oka és tanács-adója a más ember hamis esküésének?

Hazudtál-e, valóban, vagy tréfában? És, vólt-e másnak kárára hazugságod?

Hamis, és patvaros perléseddel, bolygattál-e valakit?

Prókátor lévén, óltalmaztál-e valakit hamis ügyében? Mesterséges excepciókkal vontattad-e a hamis pert? A szegény özvegy és árva igyét, mivelhogy nem fizethetett, vetetted-e hátra?

AZ IX. PARANCSOLAT-ELLEN.

Felebarátodnak feleségét ne kivánnyad.

Erről a hatodik parancsolatban szóllánk.

AZ X. PARANCSOLAT-ELLEN.

Se házát, se mezejét, se szolgáját, se szolgáló leányát, se ökrét, se szamarát, se egyéb-némü jószágát.

Kivántad-e felebarátod marháját hamissan tiéddé tenni, ha módod let vólna benne?

AZ ANYASZENTEGYHÁZ PARANCSOLATIRÓL.

I. Az anyaszentegyháztúl rendelt innepeket megillyed.
II Innep-napon böcsülletessen misét halgass.

Noha bizony nem csak innep-nap, de egyéb üdőben-is, valamikor módunk vagyon, mélto hogy az isteni szolgálaton jelen légyünk, mint a szent Ágoston

annya, mely soha el nem múlatta[1]. Mert, ha a pusztában felfüggesztett ércz kígyo tekínteti, és a szent Péter árnyéka, meggyógyította az embereket: mentül inkáb e szent áldozatban jelen-lévő Christus meggyógyíttya lelkünket és megzabolázza az ördög erejét; holot még a házat-is, melyben szolgáltatot ez az áldozat, megszabadította ördögi háborgatásul[2]. Nyilva, Christus Urunk nem csak azért rendelé az ő szent teste vére áldozattyát, hogy ez-által halála emlekezetinek eleven abrázattyát adná előnkbe; de azért-is, hogy büneinkért és Istennek naponként-való sok ajándékiért, büneink elég-tételéért, lenne mit bémutatnunk ő felségének, és ez-által magunkhoz kapcsolnójók Üdvözítőnknek értünk elég-tételét, részesülvén az egyházi ember imádságiban, ki mind azokért könyörög, kik jelen vannak az isteni szolgálaton.

[1] S. Augustinus, Confess. cap. 13.

[2] S. Augustin. *22. Civit.* cap. 8.

III. Bizonyos napokon parancsolt böjtöket megtarcsad; ugy-mint, a negyven-napi böjtöt, kántorokat, egyéb böjtöket: és pénteken, szombaton, húst ne egyél.

IV. Büneidet, minden esztendőben lelki pásztorodelöt megvallyad.

V. Ha többször nem, egyszer minden esztendőben Húsvét-táján, az Oltári-szentséget hozzád vegyed.

Bezzeg, ha a régi keresztyének isteni szeretete vólna bennünk, gyakrabban részesülnénk ebben a drága kincsben. Nyilva, ha valamely gazdag ember, megnyitván tár-házát, szabadságot adna, hogy valamikor akarnók, részesülnénk az ő jószágában, nem restelkednének az emberek. De, holot ily ritkán járúlunk ehez a mennyei gazdagsághoz, nyilván-való jele, hogy meghűlt a Christus szerelme bennünk. A ki szeret valakit, gyakran és örömest nyájaskodik azzal; kivált-képpen, ha az ő nyájassága oly hasznos mint a Christusé, kit, valamikor ember méltán magához vészen, soha drága ajándékok-nélkül nem vészi. Azért, atyám-fia, ha meg nem elégszel, hogy a büdös, rothadandó test csak egyszer egyék esztendőben: szegény lelked táplálasára-is légyen gondod. És bizonnyal tudgyad, hogy ez a mennyei eledel nem csak táplalása lelkednek, de e világ dögleletessége-ellen-is óltalmazó orvossága, és az ellenség-között forgó veszedelmes szarándokságodnak óltalmazó uti-társa, fekélyidnek gyógyítoira.

Továbbá, azt-is megtekincsd, ha ama három isteni jószág-ellen, a *hit-, reménség-, szeretet*-ellen, vétkeztél-e: tévelygéseddel, felebarátod gyűlölségével, kétségbe-eséssel, vakmerő bizakodással: ugy-mint, ha az Isten irgalmasságából okot vettél a bünben-való heverésre?

Vétkeztél-e a jó erkölcsökről-valo négy jószág-ellen: tudni illik, az *okosság-*, *igazság-*, *mértékletesség-*, és *lelki-erősség*-ellen? Kivált-képpen ama hét fő bűnökbe esvén: tudni illik

A *kevélységbe:* Szegény felebarátodat megutálván, csúfolván, magadnak nagyot tulajdonítván; kérkedvén bünöddel, vagy ollyakkal, mellyek benned nincsenek, és mellyeket nem cselekedtél; érdemed- és erőd-felett-való tisztet és méltoságot kivánván; jó cselekedetidből magad dücsősségét keresvén; magadat dicsírvén és hányván-vetvén; felebarátodat megutálván és gyalázván, czifrán öltözvén; akkár-kit künnyen megszidván, versengvén, garázdálkodván?

A *fösvény* sobrákságba: Hamissan más ember marháját kivánván és elvévén; a szegényeknek tehetséged-szerént nem adván; világi szorgalmatosságért az isteni szolgálatot és imádságot elmúlatván; feleségedre, gyermekedre, szolgádra, fösvénységedből, jó gondot nem viselvén, ruházattyokban, ételekben, italokban? A hetedik parancsolat-ellen-valo bünökben vóltál-e részes?

A bujaságba: melyrül szóllánk az VI. parancsolatban.

A torkosságba: Részegséggel, egyebek részegitésével, egésséged ártalmával-való tobzódásoddal, jó lakásra-való sok költségeddel, ki-miat házad népe fogyatkozásokat érzett, bántottad-e Istenedet?

A haragba: melyrül az V. parancsolatban szóllánk.

Az irígységbe: Felebarátod gazdagságát, böcsülletit, elő-mentét, tudományát, szépségét, hozzá-való gonosz akaratból irígyletted-e? Bántad-e, hogy felebarátod életét megjobbította; hogy gyakran járul az Ur vacsorájához; hogy az ő tekélletességéért dicsérik őtet az emberek? Örültél-e más kárán, gyalázattyán?

A jóra-való restségbe: Az isteni szolgálatra, a templomba-menetelben, túnya vóltál-e?

Vóltál-e részes, a *kilencz idegen bünben;* tudni illik: vóltál-e oka a más ember vétkének, parancsolatoddal, tanácsoddal, engedelmeddel, dicsíreteddel, gonoszok óltalmazásával, gonoszúl keresett marhában részesülvén, gonosz-tévőkellen nem álván, bé nem vádolván és meg nem dorgálván őket, mindőn módod volt benne?

Vétkeztél-e a *Szent Lélek-ellen-való hat bünben;* tudni illik: Isten irgalmasságában-való vakmerő bizakodásban; a gonosságnak büntetés-nélkül szenvedésének bizodalmában; kétségbe-esésben; megismert igazság-ellen-való törekedésben; a gonosz életben penitencia-nélkül-való vakmerő heverésben?

Vétkeztél-e a *négy égbekiáltó bünökben:* Szánt-szándékkal-való gyilkossággal; természet-ellen-való sodomíta bünnel; árvák, özvegyek, szegények nyomorgatásával; szolgák és munkások bére megtartásával?

Ama *hét testi irgalmasságnak cselekedetit* múlattad-e el? Éhezőknek enni nem adván, sem italt szomjuhozóknak; mezitelent nem ruházván; foglyokat ki nem váltván; betegeket nem látogatván; uton-járóknak szallást nem adván; halottakat nem temetvén?

A *hét lelki irgalmasságnak cselekedetit* gyakorlottad-e: Bűnösöket megfedvén; tudatlanokat tanitván: szűkölködőknek jó tanácsot adván; felebarátidért Istent imádván; szomorúkat vigasztalván; boszszuságot békével szenvedvén; felebarátod vétkét megbocsátván:

És ezen kivül ha valami furdallya lelki ismeretedet, tisztán és igazán meggyónnyad.

ÖT KÖZÖNSÉGES ORVOSSÁG MINDEN RENDBÉLI VÉTEK-ELLEN.

Az gyónás a végre rendeltetett, hogy előbbi bününkből kitisztúlván, az-után szorgalmatossan megőrizzük magunkat minden gonosságtúl. A Szent Lélek Istennek malasztyával pedig künnyen eltávoztathattyuk a halálos bünöket, ha ezeket mindenkor eszünkben forgattyuk:

I. Hogy az Isten nem csak jelen vagyon mindenütt, de által-láttya az embernek gondolatit és szándékit. Holot azért ennyi sok jó-tételeményiért tartozunk ő felségének mindenben kedvét keresnünk, és méltóságaért tisztelnünk őtet: nem illik, hogy az ő szemeláttára oly dolgot cselekedgyünk, vagy gondollyunk, mellyet egy böcsülletes ember-láttára szégyenlenénk gondolni és cselekedni.

II. Mikor valami gonoszra indít a Sátan, emellyük-fel lelki szemeinket a megfeszült Christusra; gondollyuk-meg, mennyit tűrt, szenvedett ő mi-érettünk, hogy bününkből kitisztínana, és isteni félelemre tanítana. És ne szenvedgyük, hogy az ördög csalárdságából ennyi fáradságát haszontalanná tegyük magunknak, gonosságunkal.

III. Gondollyuk-meg, mely igen gyűlöli Isten a bünt, holot a mennyei angyalokat csak egy kevély gondolatért ördögökké változtatá; az első embert, maradékival eggyüt, csak egy gyümölcs ételért, e világi nyomoruságokra veté; és, ha az Istennek szent Fia meg nem szabadított-vólna, ez egy bünért örökké elvesztünk-vólna.

IV. Fordítcsuk végső dolgainkra szemünket, és soha sem vétkezünk. Meg kell halnunk rövid üdőn, és bizonytalan órában. El kell hadnunk e világot, és az ő gyönyörüségét. A férgek emésztik-meg ezt a testet, melynek most ennyire kedvezünk, és vége lészen minden világi örömnek. Az-után, számot kell Istenelöt adnunk, nem csak az ártalmas cselekedetről, de még a hívólkodó beszédrül-is. Ez-után, két ut vagyon: örök bóldogság, és örök kárhozat. Egy szempillantásig-valo testi gyönyörüségednek jutalma örök kárhozat; a rövid ideigvaló türésed és istenes eleted nyugodalma örök bóldogság. Most azért válaszsz e kettő-között; mert halálod-után nem ál akaratodon a választás, hanem oda mégy, a hová visznek.

V. Hasznos az-is minden vétkek-ellen, hogy eltekéllet szándékunk légyen a bünnek eltávoztatására. És kivált-képpen a mely vétkekre hajlandók vagyunk, elkerüllyük azoknak okait és alkalmatosságit. Mihent pedig annak valami szikráját és indúlattyát érezzük, mindgyárt elfordítcsuk arrúl gondolatunkat, és egyéb isteni dologban foglallyuk magunkat. Végezetre, gyakran könyörögjünk és az Ur Istentül segétséget kérjünk gyarlóságunk győzedelmére. És a gyónásnak s Ur vacsorájának szentségét gyakorlyuk nagy ajtatossággal.

Végezetre, igen hasznos, hogy [az] ember, minden estve, Istennek ajánlván magát, számot vessen magával, és napestig-való cselekedetit megvisgálván, a minémű fogyatkozásokat lát életében, azokrúl megdorgállya magát, és eltekéllye, hogy Isten segétsége vélle lévén, ez-után szorgalmatossan eltávoztat minden hasonló fogyatkozásokat, kire Istentül malasztot kérjen: a mint bővebben megmagyarázók e könyvnek második részében[1].

[1] 72. l.

A GYONÁSHOZ KÉSZÜLT EMBER IMÁDSÁGA.

Adgyad, én Uram s én Istenem, hogy az én vétkeimnek undokságát megismérjem, igazán megvallyam, és szent Fiad-által, ezeknek bocsánattyát nyerjem. Ihon, Uram, alázatossan megmutatom

lelki sebeimet. Ne útáld-meg, én Istenem, szent haláloddal megváltot szolgádat; hanem adgy töredelmes szüvet, hogy éjjel és nappal sirassam büneimet.

Bocsásd elődbe az én könyörgésemet, irgalmas Isten, és el ne feletkezzél régi irgalmasságodról. Adgy az én szívembe mennyei malasztot, mely ugy tanítcson engem, hogy gonosságimat akaratod-szerént megvalhassam; úgy igazgasson, hogy meggyónt vétkemre viszá ne térjek, hanem a te törvényednek úttyán járjak, és végre bóldogságodban részes légyek. A te szerelmes szent Fiad, a mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

MÁS IMÁDSÁG.

Uram Jesus Christus, az új törvénnek új papi fejedelme, ki nem a bakok és tulkok vérével áldozál büneinkért, hanem a tennen saját drágalátos véreddel, melyből lelkünknek üdvösséges fürdőt hagyál sacramentomidban és szentségidben: hogy ezek-által sokkal csudálatosban hogy-sem ama próba halas-tóban minden betegségből lelkünk kitisztíttatnék. Nékem pedig azt parancsolád, hogy ha ki akarok tisztúlni büneimből, mellyek tetétül-fogva talpig elhatottak engem, a papnak megmutassam magamat. Mert, a kinek ő megbocsáttya büneit, meg-lésznek bocsátva; a kinek megtartya, meglésznek tartva.

Meg nem vetem, Uram, ezt a te parancsolatodat, mint a poklos syriai Naámán megveté az Elisæus tanácsát: sőt, ha büneim tisztúlásaért ennél nagyob dolgot parancsoltál-vólna-is, örömest megcselekedném.

De te, én üdvözítő Christusom, ki ezt parancsolád, adgy erőt gyarlóságomnak, hogy akaratod-szerént igazán megvallyam minden gonosságimat, semmit szeméremből tudván el-ne hadgyak. Adgy lelki bánatot szívemben, köny-húllatást szemeimben, és a te szent halálod-által, engedd büneimnek bocsánattatyát, életem jobbitását, és az örök életet. Amen.

Mikor az egyházi ember-eleibe mégy, meggondolván, hogy Isten-elöt kell számot adnod, és az ő szent vérében kell mosogattatnod: úgy menny a gyóntóeleibe, mint-ha a Christus *Jesus* keresztihez mennél, hogy az ő szent óldalából folyó drága Verestengerbe merítsed a pokol-béli Faraónak seregét. Azért, alázatos és töredelmes szüvel, térdre esvén, és a szent kereszt jegyével,

Atyá†nak, Fiu†nak, és Szent†Lélek Istennek nevében magadat megjegyezvén, a köz-gyonást mond-el e képpen:

Gyónom a mindenható Istennek, mindenkor szeplőtelen szüz Mariának, szent Mihály archangyalnak, keresztelő szent Jánosnak, szent Péter és szent Pál apostolnak, Istennek minden szentinek: mert felette vétkeztem, gonosz gondolatommal, szómmal és cselekedetemmel.

Kezd-el osztán büneid előszámlalását.

És először, abban vádollyad magadat, hogy nem oly lelki fájdalommal és bánattal járúlsz ehez a gyónáshoz mint kivántatnék a szentségnek nagyvóltához; és, hogy nem oly szorgalmatossan vizsgáltad lelki-ismeretedet, a mint kellett-vólna. Az előbbi gyónásban adot penitenciát és jó intéseket nem töltötted ugy bé a mint tartoztál; és, hogy-ha valamely fogadásodnak bétellyesitésére, vagy más ember marhájának megadására, vagy valamely gonosz társaságnak eltávoztatására kötelezett az-elöt a gyóntó-atya, és eleget nem tettél kötelességednek, arrúl-is megvallyad bünödet.

Az-után, rend-szerént, a mennyire emlekezhetel, előszámlálván büneidet, igy fejezzed-bé vallás-tételedet:

Ezekrűl, és az elfelejtett számtalan bűneimrűl, hagyom bűnössé Uram Isten-elöt magamat, *(ezt pedig mellyed verve mondgyad.)* Azért kérem az én Istenemet, légyen irgalmas kegyelmes nékem. Kérem a mindenkor szeplőtelen szüz Mariát, szent Mihály archangyalt, keresztelő szent Jánost, szent Péter és szent Pál apostolt, Istennek minden szentit, imádgyanak Istent érettem. Tégedet-is kérlek, lelki atyám, óldozz-meg engem büneimtűl, Istentűl adatott hatalommal.

Ennek-utánna, reá figyelmezz, mit mond a gyóntó-atya. Intésit, és tőlle hagyot sanyargató penitenciát eszedben tárcsad, hogy bétellyesithessed mentül hamaréb.

GYONÁS-UTÁN.

I. KÖNYÖRGÉS.

Örök mindenható irgalmas Isten, mennynek és földnek Ura, ki magasságban lakol, és az alázatosokat kegyelmes tekínteteddel vigasztalod: véghetetlen hálát adok szent felségednek, hogy könyö-

rülvén rajtam, alávaló teremtett állatodon, büneimnek rútságiból, a kárhozatnak koporsójából, kihoztál engem.

Oh mely nagy-irgalmú Isten vagy te Uram, ki ily háládatlan szolgádon könyörültél! Ha érdemem-szerént és igazságod-szerént fizettél-vólna én-nékem, régen pokolban vólna lelkem. Mivel hálállyam-meg, Uram, jó-tételményedet? Te szaggattad-el Uram az én büneimnek kötelét, és szolgád-által, az egyházi ember-által, ismét kegyelmedbe fogadtál engem. Annak okáért, mélto, hogy minden erőmmel és tehetségemmel áldgyalak és felmagasztallyalak tégedet, mert te nagy-irgalmú Isten vagy; és, mi-képpen az atya könyörűl az ő fián, ugy könyörültél én-rajtam.

Dicsírd az Istent, én lelkem; és valami én bennem vagyon, áldgya és felmagasztallya az ő szent nevét. Dicsírd az Istent, oh én lelkem: és el ne feletkezzél az ő nagy jó-voltairúl. Mert ő az, ki megbocsáttya minden álnakságidat, és meggyógyíttya minden betegségidet. Ő szabadíttya-meg veszedelemtül életedet, és megkörnyékez téged nagy kegyelmességével. Ő tellyesíti-bé kivánságidat: és megújíttya, mint a sas-keselyünek ifiuságodat. Dicsírjed őtet, mert ő irgalmas és kegyelmes Ur: nagy türhető és nagy irgalmú Isten. Nem mind örökké haragszik, és nem mind végig fenyeget téged. Nem cselekedett bününk-szerént mí-velünk, és nem fizetett álnakságink-szerént nékünk. Mely távul vagyon nap-kelet nap-nyúgattól, oly meszsze vetette tőllünk büneinket.

De mivelhogy elégtelen vagyok, én Istenem, hogy a te jóvóltodért mélto hálákat adhassák: a te szerelmes szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak sok nyomoruságit és fáradságit, véres veritékét és szörnyü kínnyait, sok csapdosásit és gyalázatos pökdösésit viszem te-elődbe: és mind ezekért kérem te szent irgalmasságodat, hogy az én sok büneimet és sok-képpen megérdemlett ostorozásidat vedd-el rólam. És a mi fogyatkozás vólt az én gyónásomban és szívemnek töredelmességében, azt a te véghetetlen jóvóltodból tellyesícsd-bé kegyelmessen.

Teremcs, Ur Isten, új és tiszta szívet én-bennem, mely álhatatos légyen a jóban, hogy soha tőlled el ne szakadgyon; félelmes légyen, hogy mérészsége-által semmi gonosságban meg ne rútíttassék; okos és együgyű légyen, hogy az ördögi csalárdságtul meg ne győzettessék; álhatatos légyen, hogy semmi háboruságmiat te-tőlled el ne szakasztassék: hanem a te parancsolatidnak úttyán vigan és örvendezve járjon, mind örökkön örökké. Amen.

II. KÖNYÖRGÉS.

Oh én mennyei szerelmes szent Atyám, íme én, minden bünös fiaid-között legnyomorúltab, szent színed-elöt leborúlván a földre, megvallom az én sok büneimet, mellyekkel téged, kegyelmes Istenemet, megbántottalak. Látom, Uram, az én elébbi nagy vakságomat, és iszonyodom az én sok számtalan büneimnek emlekezetire; mert a te sok jó-tételeményidért nem csak illendő hálákat nem adtam néked, de sőt minden ajándékiddal csak tégedet boszszontottalak.

Menyíszer zörgettél te, Uram, az én szívemben, hogy megnyitnám néked? menyíszer édesgettél sok szép ajándékiddal? menyíszer izgattál háboruságokkal és sok-féle csapásiddal? Mindazáltal, megvetettem akaratodat, nem engedtem intésidnek, sőt hátat fordítottam néked: te mindazáltal irgalmassan vártál engem.

Megismértem, és alázatossan megvallom, Uram, hogy engemet méltán pokolra vethettél-vólna számtalanszor. Megérdemlettem, hogy minden teremtett állatid én-ellenem felfegyverkeztek-vólna, és ellenedvaló sok háládatlanságimért boszszút állottak-vólna.

Megismértem, és nagy lelki fájdalommal megvallom, hogy nem vagyok mélto, kit a föld hordozzon, és kinek a föld gyümölcsöt teremcsen. De te mindazonáltal, én kegyelmes Istenem, jó-vóltodszerént, nyisd-meg nékem atyai szerelmednek eleven kúttyát: bocsásdmeg nékem, hogy ily későn tértem te-hozzád.

Későn, és felette későn ismértelek téged, én kegyelmes Istenem. Későn, és jaj s igen későn tértem hozzád, életnek kút-feje. Kicsoda adhatná azt nékem, hogy mingyárt, mihent emberi eszt értem, szerettelek-vólna téged, és soha el ne szakadtam-vólna te-tőlled? De jaj s elhadtalak téged, még minekelötte megismértelek-vólna; és az életnek kút-fejéért zavaros tócsákat, az üdvösségnek kenyeréért disznóknak-való moslékot kerestem: és annak-okáért megérdemlettem, hogy a te irgalmasságodat megvonnyad tőllem.

Most pedig megismértetted én-velem jó-voltodat, és a te szent Fiad drágalátos vérének érdeme-által lemostad az én sok büneimet: kiért szent nevednek véghetetlen hálát adok; és tellyes szüvemmel, tellyes elmémmel, tellyes akaratommal kérlek, hogy meg ne emlekezzél az én régi álnokságimról, hanem mind ezeket temesd el az én Megváltómnak mélységes sebeiben, és az ő szent vére húllasának drága folyamival mosogasd-meg. Az én gyenge

szívemet hatalmas malasztoddal erőssítcsed, hogy soha te-tőlled el ne szakadgyon, és a te parancsolatid-kivül ne járjon. Ugyan azon te szerelmes szent Fiad-által, a mí Urunk Jesus Christus-által. Amen.

III. KÖNYÖRGÉS.

Üdvözítő Jesus Christusom, én szegény és bóldogtalan bünös ember, ki téged ennyi keserves sebekkel megsebhettelek, és az én büneimmel újonnan megfeszítettelek: a te véghetetlen irgalmasságodhoz folyamom, és szent véred húllásaért, hozzánk-való mértektelen szerelmedért, kérlek téged, hogy az én sok úndok büneimet bocsásd-meg nékem.

Tudom, Uram, hogy felette sok és súllyos az én bünömnek gonossága, de nagyob a te kegyelmességed, és bízom, hogy el nem veted színed-elől, a kit ennyi sok kínaiddal megváltottál.

Oh én szerelmes Jesusom, ne fordícsd-el a te kegyes szemeidet róllam, hanem inkáb ama kegyes tekíntetedet fordícsd reám, mellyel Maria Magdolna és szent Péter apostol szívét megtekíntvén, keserves köny-húllatásra és életeknek álhatatos jobbítására gerjesztéd. Adgyad Uram, hogy az én büneimet, mellyeket velem megismértettél, tellyes életemben sirassam, és soha az én gonosságimra, mellyekből kegyelmessen kihoztál, viszsza ne térjek; hanem inkáb, törőld-el titkos álnakságimat, és vond hozzád az én tellyes akaratomat.

Oh igaz világosság, világosícsd-meg lelkem homályát! Oh emésztő tüz, emészd-meg büneimet, és tisztícsd-meg minden gonosságnak rosdájától lelkemet. Oh kegyelmes pellikán-madár, ki fiaidat véreddel élesztéd: az én szomju és elszakaszkodot lelkemet táplállyad és vastagítcsad szent testeddel véreddel. Oh mennyei gyönyörüségnek mélységes tengere, részegícs-meg engem jóvoltodnak bővséges vizével, hogy e világnak meghallyak, és csak néked éllyek. Oh én mennyei királyom, teremtő Istenem, megvált Uram, kinek a menny és föld enged: adgyad, hogy hűv szolgálatodtúl soha el ne szakadgyak, hanem, a miképpen neked minden teremtett állatok szolgálnak, én-is, ki sok okokból köteles szolgád vagyok, mindenekben engedgyek és szolgállyak szent felségednek.

Tiéd vagyok, Uram, mert te teremtettél, és azzal a miben vagyok, te látogattál engem: te tartottál meg, és atyai gond-viseléseddel megáldottál engem.

Tiéd vagyok, Uram, mert az örök rabságból megváltottál: nem aranyon és ezüstön, hanem a te szent véreden, és mind annyiszor újonnan vettél engem, valamenyiszer az én büneimből kitisztítottál érdemed-által. Azért, Uram, ennyi sok nével tiéd lévén, hozzád térek, örök és köteles szolgáúl magamat szent felségednek ajánlom: hogy ez-után csak tiéd légyek, néked éllyek, néked szolgállyak, és valamit cselekeszem, mindeneket nevednek dicsíretire cselekedgyem, mindenekben kedves akaratodhoz szabjam magamat, mindenekben dicsírjelek és felmagasztallyalak tégedet; mind jót s mind gonoszat, mind szegénységet s mind gazdagságot, mind egésséget s mind betegséget, mind dicsíretet s mind gyalázatot, kedves akaratod-szerént, jó kedvel vegyek szent felségedtűl.

Vedd kedves áldozatúl, én Istenem, alázatos szolgádtúl ezt a kicsíny ajándékot: és adgyad, hogy soha szándékomat meg ne másollyam, hanem, a te segétségeddel, néked kedvessen szolgállyak. Ki élsz, és uralkodol, most és örökkön örökké. Amen.

IV. KÖNYÖRGÉS.

Én teremtő Istenem, én megváltó Uram, kiben csak egyedül vagyon minden reménségem, kitűl egyedül várom, valami szükséges lelkem üdvösségére. Te vagy, Uram, ama kegyelmes Isten, ki el nem hagyod a benned-bízókat; te vagy ama világosságnak attya, kitűl származik minden tekélletes ajándék; te vagy a ki engem semmiből teremtettél, és veszedelmemből megváltottál, keresztség-által fiaddá fogadtál; és, nem tekíntvén az én háládatlanságimat, sokszor a penitencia-által, ingyen, és csak jó-vóltodból, újonnan magadhoz fogadtál. A te nagy irgalmasságod előzöt-meg Uram engem: ingyen, és nem az én érdememért bocsátottad-meg büneimet. Te szerettél elél engem, és magadhoz vontál; mert senki te-hozzád nem járúlhat, a kit magadhoz nem vonszasz. Azért, valami jó a te szolgádban vagyon, te ajándekodból és kegyelmességedből vagyon, mert te-nállad-nélkül nem csak a jóra, de csak a jónak meggondolására sem vagyunk elegek.

Te-hozzád folyamom azért, én irgalmas Istenem, és mivel az én sok büneim-miat elveszett lelkemet újonnan szent Fiad vérében megtisztítottad a penitencia-által, és az ördög torkából kihozván, ismét kedvedbe fogadtad: a te nagy jó-vóltodért könyörgök neked,

meg ne emlekezzél büneimrűl, és boszszút ne álly sok álnakságimért.

Adgyad szent malasztodat, hogy tellyes életemben sirathassam büneimet, és soha ennek-utánna tégedet meg-ne báncsalak. Adgy erőt, Uram, hogy az én testemet és az ő indúlatit megzabolázzam; nyelvemet és szívemnek vágyódásit száján hordozzam; értelmemet és gondolatimat csak te-hozzád, és a te parancsolatidra fordítcsam; hogy kivűl és belől megújúlván, új teremtett állatod és eleven templomod légyek néked, kiben megnyúgodgyál, és mind örökké felmagasztaltassál.

Sokat kérek tőlled én Istenem, noha kevesebre sem ismérem méltónak magamat: de emlékezzél-meg, Uram, régi irgalmasságodrúl, mely a bünösök veszedelmét nem kívánnya, hanem életét és üdvösségét. Jusson eszedbe, hogy a te Fiad nem igazakért, hanem bünösökért jött e világra. Tekíncsd-meg, Uram, menyit fáradot, születésétül-fogva keserves haláláig, a te szent Fiad érettem. Mind ezeket viszem elődbe, irgalmas Isten, az én sok büneimért. Ha Dávid minden jót cselekedék Mifibosettel, a Jonathas fiával, attyának emlekezetiért: cselekedgyél te-is irgalmassan a te szolgáddal, szent Fiadra, a mí Atyánkra tekíntvén.

Hajcsd-meg, Uram, füleidet az én könyörgésimre, mert megnyomorúlt és szegény vagyok én. Szabadícsd-meg, Uram, a te szolgádat, mert csak benned bízik. Könyörűly rajtam, Uram, könyörűly rajtam, mert hozzád kiáltok: és csak te hozzád emeltem az én szívemet, mivel kegyes és nagy irgalmú vagy hozzád-kiáltókhoz. Igazgass és vezérely engem a te útaidon, hogy igazán járjak, és örvendezzen az én szívem a te félelmedben.

V. KÖNYÖRGÉS.

Én üdvözítő Christusom, ki a te mennyei szent Atyádtúl mint földön mint mennyen hatalmat vévén, szolgáidat isteni ajándékok sáfárivá rendelted, és bününk bocsánattyára-való hatalmadban részesültetted, hogy a mí gyarlóságunknak és számtalan álnakságinknak bizonyos orvosságát mindenkor készen talalnók szent egyházadban: hálákat adok felségednek, hogy megkegyelmeztél büneimnek, meggyógyítottad betegségimet, megmosogattad rútságimat. A halál házából, az ördög torkából, a bünnek rabságából kihoztál engemet. Nem az én érdemem szerént fizettél nékem,

hanem a te irgalmasságod-szerént bünömet megbocsáttad; lelkemnek terhét, és a kárhozatnak igáját, nyakamrúi levetetted.

De, Uram, ennél-is jobban mosogas-meg engem, tisztíts-ki minden vétkeimből: úgy hogy büneimnek töredelmes és siralmas emlekezetinél egyéb ne maradgyon szívemben.

Én mennyei szent Atyám, noha bünnel terhelt fiad vagyok, és számtalanszor megbántottalak téged: mindazáltal irgalmasságod széki-eleibe bátorsággal járúlok; mert nem magam érdemiben bízom, mivel megismértetted velem az én sok álnakságimat, mellyeket te-előtted el nem rejthetek, hanem bízom abban az ajándékban, mellyet büneimnek bővséges elég-tételéért felséged eleibe viszek.

Azért, a te szent Fiadnak én-hozzám-való véghetetlen szerelmét viszem elődbe, ki az isteni méltóságban lévén, emberi gyarloságba öltözék, és én-érettem, nem hét esztendeig, mint Jákob Ráchelért, hanem harmincz-három esztendeig, éhségben, nyughatatlanságban, üldözésben szolgála felségednek.

Tekíncsd Uram, a te Fiad fáradságit, ama csudálatos véres verítékét, sok gyalázatit, szidalmit, arczúl-csapdosásit, ostorozásit, pökdösésit, csúf ruhában öltözését, szívének megmondhatatlan fájdalmit és epeségit, végre a kereszt-fán-való szörnyü halálát. Ihon, én Istenem, valamit vétkeimmel érdemlettem, a te szent Fiad szenvedi én-érettem. Én valék, a ki minden gyalázatot, minden csúfolást, és szörnyü halált érdemlek-vala: de mind ezeket az én Megváltóm szenvedé érettem.

Igíreted tartya, és igazságod kivánnya, Uram, hogy egy vétket kétszer ne büntess. Ha azért az én büneimet egyszer szent Fiadban megveréd, elégedgyél-meg ezzel, és bünöm-szerént ne ostorozz engem. Eleget tettem szent Fiad-által igazságodnak, letörlöttem szent vérével adósságimat.

Téged pedig, én üdvözítő Christusom, alázatos szüvel kérlek, a te nagy irgalmasságod-szerént mutasd-meg szent sebeid helyét Atyád-elöt. Ne fordícsd-el irgalmas szemeidet sok vétkekkel terhelt szolgádtúl, hanem, mint szent Pétert megtekíntvén siralomra indítád, úgy engemet szent szemeid tekintésével indícs büneim siralmára. Nám azt igíréd, Uram, hogy mikor e földrül felemeltetel, mindeneket hozzád vonzasz: azért vond hozzád az én szívemet; igaz világosság, világosítcsad lelkemet; igaz orvos, gyógyícsd-meg sebeimet; elégtelenségemért tégy eleget szent Atyádnak. Kiért téged most és örökké felmagasztalhassalak.

UR VACSORÁJA-ELÖT.

I. IMÁDSÁG.

Uram, ki vagyok én, hogy asztalodhoz üllyek, és az ártatlan báránynak lakodalmában részesüllyek? Micsoda, Uram, az ember, hogy nem csak megemlekezel rólla, de szent Fiadat az ő úndok hajlékába viszed? Hihetséges-e, hogy az egeknek és földnek Ura e kis házba jőjön, és it lakozzék, kit az egek és az egeknek egei meg-nem foghatnak? Te-előtted, Uram, az égi csillagok fényességi sem tiszták: a Serafin angyalok szemei sem méltók, hogy téged nézzenek. Az egek fondamentomi, csak tekintetedre-is, megindúlván reszketnek: a föld megrendűl, és a hegyek füstölögnek.

Tégedet, én Üdvözítőm, nem mér vala megilletni amaz annyának méhében megszentelt keresztelő János, méltatlannak mondván magát, hogy sarudnak kötő-szíját megódná. Az apostolok fejedelme szent Péter, és amaz Isten-félő királyi ember, meggondolván felségedet, méltatlannak itélik-vala magokat, hogy bélépnél hajlékokba. Zachæus pedig bóldognak itélé magát, hogy téged távúl láthata. Én tehát medgyek, én üdvözítő Istenem? Miképpen mérjen a te alázatos szolgád hozzád járúlni és szent testedben részesűlni?

Azt kivánád, Uram, a te népedtűl, mikor a kő-táblára íratott törvényedet kiadád, hogy nagy készülettel, minnyájan harmad napig, Moyses pedig negyven egész napig várná a te törvényed vételét; és erőssen megparancsolád, hogy senki közel se menne a hegyhez, mellyen megjelenél.

A frígy szekrényéhez hogy senki közelb két ezer ölnél ne menne, keményen megparancsolád. A vakmerő Ozát szörnyü halállal hirtelen megöléd, mivel a dőlő-félben-való Szekrént kezével megtámasztá. A betsamiták-közzül ötven ezert megölél: csak azért, hogy ezt a Szekrént böcsülletlenűl nézék, és kezekkel illeték.

Ha a te testednek árnyékát és jelét igy akartad tiszteltetni: minémü böcsüllettel és tisztelettel méltó vennünk a tennen szent testedet? Mely nagy készülettel, mely tiszta lélekkel kell te-magadhoz járúlnunk? Assvérus királyhoz, minek-elötte bévinnék ágyastársát, egész esztendeig, drága-illatú sok szép kenetekkel és ékes-

ségekkel nagy mesterséggel ékesgették: mentül méltób, én Uram s én Istenem, hogy a te szent tested vételére nem esztendeig, hanem tellyes életünkben készülnénk?

Azért, Uram, nem ok-nélkül retteg az én lelkem, mikor méltoságodat meggondollya: és fél, hogy ugy ne járjon, mint a menyegzőben az öltözetlen ember. De sokkal méltóbban retteg, mikor szívemnek sok álnakságit megtekínti, mellyekkel istenségedet megbántottam. Mert én vagyok, Uram, a ki sokkal nagyobra böcsűlvén a port és hamut, a te teremtett-állatidat, hogy-sem a te szépségedet és jó-vóltodat, megvetettelek téged, hogy gonosz kívánságimnak szolgálnék. Én vagyok, a ki a te nagy szerelmedet és irgalmasságodat nem szerettem, igazságodtúl és rettenetes itéletidtűl nem féltem; hanem, hanyat-homlok mentem a gonosságra: ugy hogy, tellyes az én életem egyéb nem vólt, hanem a te szent akaratod-ellen-való tusakodás, kínaidnak és szent sebeidnek újítása; és mind annyíszor, valamenyíszer méltatlanúl járúltam szent testedhez, mint egy Judás meg-csókolván, elárultalak téged: és az istentelen vitézekkel egy-felől térdet hajtván imádtalak, más-felől csúfolván náddal vertem szent fejedet.

Mint merjen tehát hozzád járúlni, és szent testedben részesűlni, a te bünös szolgád? Miképpen méltóztatol te, minden szépségnek és tisztaságnak kútfeje, az én undok hajlékomba jőni?

Mikor szent tested levéteték a kereszt-fárul, tiszta gyólcsba takarák, és új koporsóba helyhezteték, melyben senki nem vólt az-elöt. Az én lelkemnek pedig nincsen oly része, mely új vólna, és sok bünökkel meg nem rakatot-vólna: szájam ollyan, mind a megnyitott koporsó, melyből büneimnek büdös és dögleletes szaga származik; akaratom és értelmem sok gonosságoktúl megfertezteteti. Azért ismérem és megvallom, én Uram és Istenem, méltatlanságomat. De más-felől biztat és bátorít a te nagy irgalmasságod, és jó-vóltod. Mert mentűl nagyob az én méltatlanságom, annál nagyob a te kegyességed, ha engem meg nem útálsz.

Uram, nem szokásod néked, hogy kirekeszszed, hanem hogy hozzád híjad és béfogadgyad a bünösöket. Te vagy, a ki azt mondád: Jőjetek hozzám, a kik megterheltettetek, és én megkünnyebítlek títeket. Te-róllad nyilván hirdetik, hogy a publicánusokat és bünösöket béfogadod. Meg nem utálád Magdolnát, mely czégéres bünökben vala; hozzád fogadád az alázatos publicánust; a házasság-rontó aszonyt megmentéd; a Cananæa-béli aszonynak kiáltását

és a szent Péter sirását füleidhez bocsátád. Tudom, Uram, hogy el nem változtattad régi kegyelmes természetedet: azért most-is hozzád fogadod bünös fiadat, hogy vélle nyájaskodgyál és lakozzál, mivel a te gyönyörüséged emberek fiaival-való nyájasságban áll.

Ha azért, Uram, annyira gyönyörködöl efféle vendégekben: ihon egy bünös szolgád, alázatos szüvel járúl hozzád, újícsd-meg Uram, régi kegyelmességedet, és fogadd hozzád bünös fejemet. Emlekezzél-meg, Uram, hogy mikor te-hozzád járúla amaz asszony, kin a vér vala, és megilleté ruhád prémjét, nem csak nem utálád, de dicsíréd, biztatád és meggyógyítád őtet. Az evangeliomban olvastam, hogy minden betegek hozzád folyamtanak, és igyekeztek, hogy megillessenek téged; mert hatalmas erő származott belőlled, mely mindeneket meggyógyított. Azért, Uram, ne útáld az én nyavalyáimat, hanem szent testednek vétele-által gyógyícsd-meg lelkem sebeit, vigasztald keserüségemet, bátorítcsad félelmemet, erőssícsed gyarlóságomat, világosítcsad vakságomat, födözd-bé mezítelenségemet; mert noha mezítelen vagyok, mint Ádám, de azért el nem futok te-előtted, sőt, te-hozzád futok, a ki béfödözheted minden éktelenségimet.

Ha azért az Illyés profetának palástya illetvén a Jordán vizét megszáraztá; és az Elizæus teteme megérentvén a lator gyilkos hólt testét életre hozá; az ő veszszeje pedig a vízbe esett vasat felvoná; ha a Moyses veszszeje a követ vízzé változtatá, a keserü vizet megédesité; ha a Frígy szekrénye Obededem házát minden jókkal bétölté; mentül inkáb bízhatom én a te jó-vóltodhoz és hatalmasságodhoz, én Istenem, holot, mind a profeták Ura vagy te s mind a régi árnyékoknak teste?

Azért, Uram, te-hozzád járúlván, alázatossan könyörgök felségednek, hogy a te szent testednek vétele-által elevenícsd-meg az én hólt lelkemet; sok bünnel megterhelt és tellyességgel lenyomatott értelmemet emeld-fel; szerelmed tüzével lágyícsd-meg az én szivemnek keménységét.

Ne nézd, Uram, az én készületlen-vóltomat; ne útáld-meg az én rút hajlékomat; ne irtózzál halálos sebeimtűl. Ihon, Uram, irgalmasságodat ismét megmutathadd én-bennem; ha akarod, megtisztíthatsz engemet és méltóvá tehetsz, hogy nem csak mint a kölyköcskék asztalod morsalékiban, hanem ugyan asztalodnak bővségében részes legyek. Kit, szent halálodnak érdeméért kérlek, engedgy nékem irgalmassan. Amen.

II. IMÁDSÁG.

Örök mindenható Ur Isten, ímé a te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak, áldot szentségéhez járúlok, mint beteg orvoshoz; mint tisztátalan, tisztaság kút-fejéhez; mint vak, örök fényességnek világosságához; mint szegény kúldús, a mennynek földnek Urához.

Kérem azért véghetetlen bővséges irgalmasságodat, hogy az én betegségimet meggyógyítcsad, undokságimat megmosogassad, vakságomat megvilágosítcsad, szegénységemet meggazdagítcsad, béfödözzed mezítelen-vóltomat: hogy tégedet angyaloknak kenyerét, királyoknak Királlyát, uraknak Urát, oly böcsüllettel és alázatossággal, oly töredelmes és ajtatos szüvel, oly hittel és tisztasággal vegyelek, a mint leghasznosb üdvösségemre.

Engedd, én Istenem, hogy nem csak testednek és vérednek szentségét vegyem, de szent tested erejének hasznát és gyümölcsét érezzem. Adgyad, hogy szent Fiad testét, mellyet a Szüz méhéből vett, ugy fogadgyam hozzám, hogy ő-vélle egyesülvén, tagjaiközibe számláltassam. Szerelmes Atyám, engedd, hogy a te szerelmes szent Fiadat, kit most útamban födél-alat akarok hozzám venni, színrül színre láthassam, és örökké nézhessem az örök bóldogságban. Ki te-veled él, és uralkodik, a Szent Lélek Istennel egyetemben, most, és örökkön örökké. Amen.

III. IMÁDSÁG.

Kérlek tégedet, Uram Jesus Christus, e világnak Megváltója, a te szent testednek és vérednek áldozattyáért, mellyet vigasztalásunkra és táplalásunkra híveid gyölekezetibe rendelél: adgy nékem oly tiszta szívet, mellyel méltán járúllyak a te asztalodhoz. Te mondottad, Uram, hogy, valaki ezt a lelki kenyeret, a te testedet észi, te-benned lakozik, és te ő-benne, és az soha meg nem hal. Azért, oh igaz kenyér, gyógyícsd-meg az én szívem sebeit, hogy érezze szerelmednek édességét, és te-kivülled ne tudgyon semmi gyönyörüséget, ne kedvellyen semmi szépséget, ne érezzen semmi szerelmet.

Oh tisztaságos szent kenyér, melyben vagyon minden gyö-

nyörüségnek édessége: a te gyönyörüségeddel megelégedgyék az én lelkem; te légy szarándokságomnak úti kenyere, melly erőt adgyon gyarlóságomnak, hogy az Istennek hegyére felmehessen. Oh szent, eleven, szép, tiszta kenyér, melly az égből szállottál-alá, és életet adsz e világnak: jőj-bé az én szívembe, tisztíts-ki minden ocsmányságot lelkemből.

Uram, méltó nem vagyok, hogy az én undok hajlékomba jőj, és ismét az oktalan állatok istállójába helyheztessél, mint születésed napján. De még-is bátorsággal járúlok szent testedhez, mivel te hívsz engem, méltatlan szolgádat: és ezzel mutatod véghetetlen irgalmadat, hogy nem csak az igazakat és egésségeseket, de a bünösöket-is jó-vóltodban részelteted. Áldott, a ki énhozzám jő az Urnak nevében, hogy táplállya a szegényeket, legeltesse juhait, megvígasztallya fogságban-heverő rabjait, megvilágosítcsa azokat, kik a setétben és a halál árnyékában hevernek. Jőj-bé, Uram, az én hajlékomba, mint régen a Zachæus házába: és adgy az én szívemnek oly tekélletes jószágot, hogy te-kivülled ne keressen világi vigaságot, hanem te-veled megelégedgyem, most, és mind örökké. Amen.

AZ OLTÁR-ELÖT-VALÓ IMÁDSÁG, MIKOR HOZZÁNK AKARJUK AZ URAT VENNI.

Én Uram és én Istenem, mennyei kenyér, és igaz élet, vétkeztem az ég-ellen és te-ellened, és nem érdemlettem, hogy részes légyek a te tisztaságos szentségedben. De te, irgalmas Isten, tégy méltóvá engem szent malasztoddal, hogy bünöm bocsánattyára és örök üdvösségemre vegyem a te szent testedet.

Oh én háládatlan és kemény szívem, ébrezd-fel restségedet, és gondold-meg, hogy ez a test az, mellyet Simeon ölébe oly ajtatos szeretettel fogada, hogy ő-vélle megelégedvén, nem kivánná továb életét e nyomorúlt világon. Ez a test, mely az jászolban feküék, és a szent királyoktúl nagy böcsűllettel imádtaték. Ez a test, mely te-éretted megfeszítteték, dárdával megszaggattaték, és az ő szent ebeiből kifolyó drága szent vérrel e világ vétke lemosogattaték.

Oh irgalmasságnak feneketlen tengere: vallyon s honnan érdemlette a te méltatlan szolgád, hogy te mennyeknek dücsőssége mél-

tatlan szolgádnak hajlékába jőj? Oh én pásztorom, én Atyám, én Uram, én Istenem, és minden jóm: ki azzal nem elégedél, hogy engem hasonlatosságodra teremtél, és szent véreddel megváltál, hanem én hozzám akartál jőni és hajlékomban megnyúgodni. Kicsoda vagyok én, Uram, hogy én-hozzám jőj? Nem vagyok mélto a te nagy irgalmasságodra. De bízom véghetetlen jó-voltodban, és azért járúlok hozzád irgalmasságnak kút-fejéhez, minden nyavalyáknak igaz orvosához, hogy megvilágosítcsad az én sok gonosságimat.

Miképpen kivánkozik a szomjú szarvas a folyó kút-főhöz: ugy kivánkozik az én lelkem te-hozzád, én Istenem. Szomjúhozza az én lelkem az élő kút-fejet, az én Istenemet: mikor jősz-el Uram, és mikor látogatsz-meg engem?

Uram Jesus Christus, a te szent tested, mellyet én méltatlan szolgád hozzám vészek, ne légyen nékem itéletemre és kárhozatomra, hanem, a te kegyességedből, őrzője légyen testemnek lelkemnek, orvossága légyen minden betegségimnek. Ki élsz, és uralkodol, az Atya és Szent Lélek Istennel egyetemben, most, és örökkön örökké. Amen.

Uram, nem vagyok méltó, hogy bé-jőj hajlékomba; de csak parancsolly a te szent igéddel, és meggyógyúl az én lelkem. *(És ezt mellyed vervén, háromszor, vagy többször mondgyad. És ez-után imigyen könyörögj:)* Kezedbe ajánlom, én megváltó Istenem, az én lelkemet. Őrizz engem, én igaz pásztorom. Gyógyíts-meg engem, én igaz orvosom. Vezérely engem, én igaz útam. Táplály engem, én igaz kenyerem. Az Ur Jesus-nak szent teste vére óltalmazza-meg lelkemet az örök életre. Amen.

AZ UR VÉTELE-UTÁN.

I. IMÁDSÁG.

Christusnak lelke, szentely-meg engem. Christusnak teste, szabadíts-meg engem. Christusnak vére, részegíts-meg engem. Christus óldalából kifolyó víz, tisztíts-meg engem. Christus kínszenvedése, erőssíts-engem. Oh édes Jesus, halgass-meg engem. A te sebeidben rejts-el engem. Ne szenvedd, hogy tőlled elszakadgyak. A gonosz-ellenségtül óltalmazz engem. Halálom oráján

fogadgy-bé engem bóldogságodba: hogy örökké dicsírjelek téged a te szenteiddel.

Dicsírd az Urat, oh én lelkem: és minden tagaim áldgyátok az ő nevét. Dicsírd az Urat, oh én lelkem: és el ne feletkezzél, veled tött sok jó-vóltárúl. Dicsírd az Urat, én lelkem: mert irgalmassan cselekedett te-veled.

Dicsírlek téged, és hálát adok, örök Atya mindenható Isten, hogy engemet, méltatlan szolgádat, nem az én érdemem-szerént, hanem csak a te nagy kegyelmességedből, szent Fiadnak drága szent testével vérével táplálál. Kérlek, én mennyei szent Atyám, hogy a te Fiad szent testének vétele ne légyen nékem itéletemre és kárhozatomra, hanem légyen büneimnek bocsánattya, én hitemnek erős fegyvere, bennem-való jó kivánságoknak őrző paíssa, büneimnek és gonosz kivánságimnak kigyomlálása, testi lelki ellenségim-ellen bátorságos óltalmam, gonosz indúlatimnak zabolája, lelkem sebeinek gyógyítója, száraz lelkemnek mennyei harmattya, szomjú szívemnek élesztő pohára, háboruságimnak csendeszítője, minden nyavalyámnak vígasztalója. Légyen az én gyarlóságomnak gyámolya, e világi veszedelmeknek eltávoztatója, szarándokságomnak vezére, elfáratt erőmnek újítója, te szent halálodnak szünetlen emlekezeti, világból kimúlásom oráján erős bátorságom, és bóldogságba vezérlő kalaúzom.

Kérlek, én Istenem, hogy a te szent fiad teste ugy újítcsa az én szívemnek kivánságit, hogy te-kivülled semmi gyönyörüséget ne kivánnyon, semmi szépséget ne kedvellyen, semmi vigaságot ne keressen, semmi dücsősséggel ne gondollyon, semmi kegyetlenségtűl ne féllyen, és végre, bémennyen ama te meggondolhatatlan örök lakodalmadba: holot, a Fiu és Szent Lélek Istennel, a te szentidnek igaz világossága, tellyes elégsége, örökké-való öröme, tekélletes gyönyörüsége, véghetetlen bóldogsága vagy. Amen.

II. IMÁDSÁG.

Véghetetlen irgalmasságnak Istene, vallyon s mint adhatok mélto hálákat szent felségednek, hogy te, uraknak Ura, királyoknak Királlya, nem utáltad az én undok hajlékomat és meglátogattad az én beteg lelkemet? Vallyon s minémü szolgálattal és ajándékkal hálálhattya-meg ezt a te bővkezü kegyelmességedet a te küldús szolgád?

Nem elégedél-meg azzal, Uram, hogy a teremtésben mind e világnak uraivá től minket és e földi állatokat az embernek lábaalá vetéd, hanem tennen-magadat nékünk adád, születésed-által mi atyánk-fia lél, földön-való nyájaskodásod-által társunk, tanításoddal mesterünk, szent haláloddal váltságunk lél; a vég-vacsorában pedig lelki eledelünk és táplálásunk lél, hogy a dücsősségben jutalmunk-is te-lennél. És ez-által a te szent vacsorád-által velünk eggyesedvén, nem csak jegyeseddé fogadád lelkünket és templomoddá szenteléd testünket, de a te sok fáradságid és szenvedésid érdemének kincsét velünk közléd. Te fáradtál, Uram, és én vészem bérét; te költöttél, és én szedem nyerességét; téged kötöztek-meg, és az én kötelim mególdoztattak; te ittál keserü italt, és az én betegségim gyógyíttatnak meg; te sirtál, és az én lelkem mosogattatik-meg; te sebesittettél-meg, és én meggyógyíttattam: mert a te szent testednek vérednek vétele-által te-veled eggyesülvén javaidban részesűltem.

Oh mennyei eledel, mely-által az embernek fiai Istennek fiai lésznek! Oh gyönyörüséges kenyér, mellyel nem hasunk, hanem lelkünk hizlaltatik, szívünk erőssödik, értelmünk világosíttatik, akaratunk felgerjed, és minden gonosz indúlatok megzaboláztatnak!

Ha a hálá-adásnak ajándékhoz illendőnek kell lenni: nyilván ismérem, én Istenem, hogy elégséges nem vagyok nagy ajándékodért-való hálá-adásra és sok jó-teteményidért-való dicsíretre.

Ha Moysesnek azt parancsolád, hogy egy arany edénybe tenné a mannát, és ezt a szekrénybe tartaná, az isteni jó-tétemények örök emlekezetire: mentül inkáb illenék, hogy az én lelkemnek szekrényében szünetlen hordoznám ennek a te jó-vóltodnak emlekezetit? holot, nem rothadandó és testi eledelt, hanem a tennen szent fiad testét adád lelki táplálásunkra.

Midőn Bóldog Aszony látogatná keresztelő János annyát, elálmélkodván ezen a Szüznek alázatosságán, azt kiáltya-vala: „Honnan vagyon ez én-nékem, hogy az én Uramnak Annya hozzám jőjön?“ Medgyek tehát én, alá-való férgecske, és a bünösökközött legbünöseb: holot én-hozzám, nem az Ur Isten jött? Nem méltó-e, hogy én-is hálá-adó alázatossággal azt kiálcsam: „Honnan vagyon ez nékem, hogy te, én Istenem és én Teremtőm, én-hozzám jőj? Én-hozzám, ki ennyi ideig a Satánnak hajléka vóltam; a ki téged ennyíszer megbántottalak, megtapodtalak, megfeszítette-

lek? A ki néked annyíszor adtam epét innod, mennyíszer vétkeztem; annyíszor tettem bé előtted ajtómat, mennyíszer jó intésidnek helyt nem adtam; annyíszor megtagadtalak, mennyíszer cselekedetimmel akaratod-ellen tusakodtam: és mind ezekért megérdemlettem, hogy soha Vacsorádban részem ne lenne, mivel mikor engem híttál, nem akartam elmenni. De te, Uram, a ki én-érettem istállóban születél, bünösöktűl megfogatál, sőt pokolra-is alá-szállál: csak a te nagy irgalmasságodból, és nem az én érdememből, az én gyarló és rút hajlekomba sem általlál bészállani. Ha szent Dávid azon csudálkozik, hogy Isten megemlekezik az emberekről; ha Salamon elálmélkodék azon, hogy Isten abba a templomba szállot, mellyet ő, sok esztendeig, nagy költséggel épített-vala; ha mind az egész világ csudálkozik azon, hogy az Istennek Fia, a szeplőtelen Szüznek tisztaságos méhében kilencz hólnapig nyugovék: mentül inkáb csudálkozhatom én azon, hogy nem csak megemlekezél Uram én-róllam, de eledelül adád tennenmagadat; és nem valami sok fáradsággal építtetett templomba, és a Szent Lélektül bétellyesíttetet Szüzbe, hanem az én undok hajlékomba bészállál!

Oh én Istenem, oh én Irgalmasságom, oh én Életem: mind ezekért dicsírlek, áldlak, felmagasztallak tégedet. És, ha oly hálákat nem adhatok, a minémükkel tartoznám, ollyat adok a minémüre érkezik az én gyarlósagom. És tellyes szüvel kivánom, hogy velem egyetemben minden teremtett állatok véghetetlen hálát adgyanak szent felségednek jó-tételeményidért. És alázatossan kérlek téged, hogy ez a te szent testednek vétele légyen az én büneimnek bocsánattya, életemnek jobbítása. Ennek a szentségnek-általa öldmeg én-bennem, valami nem kedves szent szemeid-elöt; gerjezdfel bennem szerelmedet, melyben mind végig megmaradgyak, és soha az én feslet életemnek rútságira ne térjek. Távúl légyenek én-tőllem a testi gyönyörüségnek és a világ csalárdságinak undokságai, mivel a ki részesül az angyalok kenyerében, nem méltó, hogy barmok moslékjában zabállódgyék.

Nem akará Salomon, hogy az ő felesége, a Farao király leánya, abban a házban laknék, melyben az-elöt az Istennek Szekrényc nyugodot-vala. Ha azért a bölcs király, az önnön feleségét, a király leányát, nem szenvedé abban a házban, mivelhogy pogány nemből vala: miképpen bocsássak tehát én, pogányhoz illendő gondolatokat és kivánságokat az én házamba, melyben önnön-maga

az Ur Isten lakozott? Ugyan ezen Salomon azt akará, hogy a templomnak tornácza megszenteltetnék, mivel ott-is áldoztak-vala Istennek, és az-után ne lenne szabad egyébre fordítani az isteni szolgálatnál: mentül inkáb illik, hogy az én lelkem tellyességgel csak az isteni tiszteletre szenteltessék, mivel a régi áldozatokkal példáztatot bárány ebben mutattatot-bé kedves áldozatúl az Atya Istennek.

Ha bézároltaték ama kapu, mellyen Ezechiel látá, hogy általméne az Ur, és ezért nem lén szabad egyébnek azon ki s bémenni: mely vakmerőség vólna, ha valami ocsmányság jőne-ki azon a szájon, mellyen az Ur bément az én hajlékomba?

Azért, Uram, te légy az én lelkemnek oly megszentelője, hogy soha senkitűl meg ne rútíttassék; te légy az én értelmemnek és akaratomnak őrzője, hogy idegen kivánságok a te házadba ne-szállyanak. Maradgy velem Uram, mert elestveledik, a nap majd elenyészik a setét éj majd reánk szál: a bünnek és inségeknek, kisérteteknek és halálnak éje közel vagyon, az ő setétségekkel béfognak minket, és ugyan elnyomnak, ha te, igaz világosság, mi-velünk nem maradsz. Jaj nékünk, ugymond a próféta, mert elhajlot a nap, és hosszabbak az estveli árnyékok: megfogyatkozot az igaz isteni ismeret, megöregbedtek a tévelygések, és a hamis vélekedéseknek homályos árnyéki. Azért, Uram, maradgyon velünk a te világosságod, melyben mindenek ollyanoknak látszanak, a minémük magokban, hogy soha a gonoszt jónak ne itéllyük, se a jót gonosz-gyanánt ne kárhoztassuk, hanem, tégedet szeressünk, te-benned éllyünk, bőv áldomásiddal megszenteltessünk; minden igyekezetünk te-benned erőssödgyék, minden nyomoruságunk te-reád támaszkodgyék, és csak te-tőlled várjon vigasztaló segétséget; és végre te-veled, az örök bóldogságnak örömében bétellyesíttessék a mí kivánságunk. Ki élsz, és uralkodol, mind örökkön örökké. Amen.

III. IMÁDSÁG.

Uram Jesus Christus, élő Istennek szent Fia, ki a te szent Atyád akarattyából, halálod-által, életre hozád e világot: szabadícsmeg minket, a te szent testednek vérednek csudálatos szentségeáltal, minden büntűl és veszedelemtűl. Engedd, hogy mindenkor a

te parancsolatidhoz ragaszkodgyunk: és ne szenvedd, hogy valaha te-tőlled elszakadgyunk. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

Ur Isten, ki nékünk a csudálatos oltári szentségben kín-szenvedésednek emlekezetit hadtad: adgyad, hogy a te testednek vérednek szentséges titkát ugy tisztellyük, hogy megváltásodnak gyümölcsét szüntelen érezzük magunkban.

Uram, ki a téged-szeretőknek láthatatlan jókat szerzettél, a te szerelmed lángját öncsed szívünkbe: hogy téged mindenekben és mindenek-felett szeretvén, igíretidben, mellyek minden kivánságot fellyül-haladnak, részesek lehessünk.

Örök mindenható Isten, ki a te szentségid- és parancsolatid-által minket hasonlatosságodra megujítasz: ted álhatatossá ösvényiden való járásunkat; és a te szerelmednek ajándékát, mellyet reménlünk, adgyad, hogy szent malasztod-által megnyerhessük. A mi Urunk Jesus Christus-által, &c. Amen.

IV: IMÁDSÁG:

Én üdvözítő Christusom, ha a te kedves Apostolod, kinek gond-viselésére bízád nyájadat, meggondolván véghetetlen méltoságodat, alázatosan kér-vala téged, hogy az ő csólnakjából kiszállanál, mert ő bünös ember lévén, nem méltó hogy vélle eggyüt lennél: medgyek, és mit mondgyak én felségednek, ki nem egy házban, a vagy hajóban vagy én-velem, hanem a te véghetetlen jó-vóltodból az én gyarló hajlékomban és én-bennem vagy? Vallyon s méltatlan-vóltomat tekintvén, kénszerítcselek-e téged, hogy bünös házamból kimenny?

Távoztasd, én Istenem, tőllem, hogy téged kikergesselek, tekíntvén méltatlan vóltomat; sőt, Uram, ama te tanitványiddal kénszerítlek téged véghetetlen jó-vóltodra, hogy maradgy én-velem, mert elközelget az éj, és bésetétedik: ha te elhagysz engem, setétségben maradok, és a napfénytűl megfosztatom:

Megfoglak azért téged, én Istenem, és mint régen Jákób, soha addig el nem bocsátlak, valamíg engem meg nem áldasz, valamíg az én régi nevemet el nem változtatod, az én gonosz szokásimat el nem rontod, a gonoszra gyorsalkodó lábaim erejét meg nem száraztod.

Nám a te gyönyörüséged, Uram, emberekkel-való nyájasko-

dás: kivánságod az, hogy mindenekkel jót tégy, irgalmazz mindeneknek. Azért, én Istenem, irgalmasságodnak nagy-vóltát most mutasd-meg: az én bünös lelkem erőtlenségét szent testeddel gyógyícsd-meg. Ihon, kezeidbe ajánlom magamat és miképpen te én-nékem adtad szent testedet, én-is lelkemet felségednek adom.

Azt akarád Uram, hogy a te testednek én lennék eleven koporsója. Amaz égből alá-szállot drága mannának, melyben minden gyönyörüség vagyon, szekrényévé től engem. Adgy azért nékem erősséget, mint az erős kő-sziklából kivágot koporsódnak, hogy semmi háboruság tőlled el ne szakaszszon. Adgy tiszta életnek fejér lepedőjét, melybe szent testedet takarjam. Adgy buzgó szeretetet, mint tündöklő arany edényt, melyben a mennyei mannát tisztán tarthassam. Szegezd-bé szívembe, mint a Moyses szekrényébe, parancsolatid tábláit és a Moyses veszszejét. Tölcsd-bé lelkemet áldomásiddal, mint te szekrényed-által az Obédedom házát minden jókkal bétellyesítéd: és tégy részessé bóldogságodban a más világon. Amen.

V. IMÁDSÁG.

Sebesícsd-meg Uram az én lelkemet a te üdvösséges és gyönyörüséges szerelmed sebeivel. Adgy az én szivemben tiszta és felgerjett apostoli szeretetet, hogy elájúllyon és ugyan elolvadgyon az én lelkem a te szerelmed- és kivánságod-miat; tégedet szomjuhozzon; te-hozzád fohászkodgyék.

Adgyad, én Istenem, hogy az én lelkem csak tégedet szomjúhozzon, angyaloknak kenyerét, lelkünknek táplalását, minden-napi természet-felett-való kenyeret, melyben találtatik minden gyönyörüségnek édessége. Tégedet, Uram, kire kivánva néznek az angyalok, éhen kivánnyon az én szívem: és te szent testednek gyönyörüséges jó ízivel tellyesícsd-be az én lelkemnek kivánságit. Téged szomjúhozzalak, életnek kút-feje, bölcseségnek, tudománynak, örökkévaló fényességnek forrása, minden jónak bőven-folyó ár-vize, Isten házának ékessége.

Téged kivánnyon az én lelkem, te-hozzád ohajcson; téged keressen, és megtalállyon; te-utánnad fusson, és elérjen téged. Te forogj szüntelen az én elmémben és szájamban: csak te egyedül légy az én reménségem és minden bátorságom, az én gazdagságom és vigaságom, az én örömem és gyönyörüségem, az én béke-

ségem és táplalásom, az én óltalmam és segétségem, az én bölcseségem és örökségem, az én kincsem és birodalmom: kiben mind végig álhatatos erős gyökeret verén megmaradgyon az én szívem és lelkem. Amen.

VI. IMÁDSÁG.

Örök mindenható Ur Isten, kérlek téged a te véghetetlen irgalmasságodért: engedd, hogy minnyájan, kik a keresztyén nevet visellyük, te szentségednek és sacramentomodnak (mely eggyességnek jele, szeretetnek kötele, békeségnek erőssége,) igaz ismérétiben és tiszteletiben eggyet érczsünk.

Emlekezzél-meg, Uram, a te véghetetlen jó-vóltodrúl, ki a mí bűneinkért halálra adád ténnen-magadat, táplálásunkra hagyád szent testedet: és adgyad, hogy igaz vallásban, mélto készülettel vehessük gyakran szent testedet, mellyel, mint Illyés proféta ama kovásztalan kenyérrel megvastagúlván, útaidon soha el ne fáradgyunk. Légyen mi-nékünk óltalmúnk a te szent tested, ellenségünknek pedig romlása. Amen.

TIZEDIK RÉSZE.

SZENT DÁVID PENITENTIA-TARTÓ SÓLTÁRA.

Meg ne emlekezzél, Uram, vétkeinkről, sem a mi atyáink vétkeirül: és boszszút ne álly rajtunk büneinkért.

VI. SÓLTÁR.

Meg ne fedgy engemet, Uram, felgerjedett haragodnak tüzében. És meg ne ostorozz büneimnek gonosz érdemiért mérgedben. — De könyörűly rajtam; mert megnyomorodtam megbűzhöt sebeimben.

Megrekedett folyta, feldagadott habja lelkem csendesz vizének. — Meddig halgatsz, Uram, s nem könyörűlsz rajtam, helyt nem adsz kérésemnek? — Fordúly hozzám immár, mert lelkem téged vár: adgy erőt betegednek.

Mert a föld gyomrában, pokolnak torkában nem említnek tégedet. — Nincs ot a ki vallya, nincs ki magasztallya, dicsírvén szent nevedet. — Mert vóltak, s meghóltak, világból kimúltak: érzik itíletedet. —

Megszáradott bennem ohajtástúl szívem, szemem köny-húllatástúl. — Mert éjenként ágyam, nyugodalmas házam, ázik sok siralmimtúl. — Tőlled elvettettem, s csak bé nem nyelettem ellenségim torkátul.

De már gonosz-tévők, ártatlan vér-szopók, fussatok távul tőllem. — Mert a magas mennybe, Isten eleibe, hatott siralmas versem. — Meghalgatott engem: pirúly ellenségem, és távozzál-el tőllem.

Dücsősség Atyának, s az ő szent Fiának, dücsősség Szent Léleknek, — a három személyben, és egy természetben, egy igaz Istenségnek. — Miképpen kezdetben, most és jövendőben, dücsősség az Istennek,

XXXI. SÓLTÁR.

Boldogok, a kiknek úndok vétkeinek sebét az Ur béfedte. — Mint idegen bűnnek, tulajdon vétkének, büntetését nem vette. — De sőt, jó-vóltából, büneit lelkéből az Isten letörlötte.

Én pedig vétkemet, födözvén sebemet, bánatban elszáradtam. — Mert, éjjel és nappal, szent kezed ostorral, súllyos terhet hágy rajtam. — Azért sok kínomban, tövis-közt ültömben, már csak meg nem fonnyadtam.

De te-hozzád térek, bocsánatot kérek, előtted vallást tészek. — Sebeim rútsága, bünöm undoksága, vádlója magam lészek. — A te jó-vóltodból, tudom, szerelmedből, bocsánatot hogy vészek.

Valaki te-hozzád, bünből hogy kihozád, sírván imádkozhatik: — Még a víz-özönnek, felindúlt tengernek, habja-közt-is bízhatik: — Látván, sok inségből, ellenség kezéből, Dávid hogy kihozatik.

Azért, öszvérekhez, bünösök, s lovakhoz, hasonlók ne légyetek. — Mert ha szép intésnek, Isten kérésének, nem enged keménységtek: — Hám, fék, zabla, s ostor, délczeg lovat megtör: bünötökben elvesztek.

Ostori azoknak soha el nem fogynak, kik hevernek a bünben. — Kik pedig az Urban bíznak, bátorságban lésznek, tellyes éltekben. — Azért örűllyetek, és dicsekedgyetek, igazak az Istenben.

Dücsősség Atyának, &c.

XXXVII. SÓLTÁR.

Meg ne fedgy engemet, Uram, felgerjedett haragodnak tüzében. És meg ne verj engem, kér nyomorúlt igyem, boszszúság üzésedben. — Mert, megsebesítnek nyilai mérgednek szomorodot szívemben.

Nincs épség testemben, oly nagy rettegésben haragod-miat estem. — Csontyaim velejét, kivonták erejét büneim, jól érzettem. — Mert fejemen fellyűl hatott, sok vétkektűl tisztán megterheltettem.

Megnyilatkoztattak, ismét megújúltak, béforradot sebeim. — Ugyan kirothadtak, és kifakadoztak, esz-nélkül nyert fekélyim. — — Fejemet lesütvén, kiért gyázban ülvén, könyben úsznak szemeim.

Ágyékom genyetség, testem sok betegség kínnyaival, úgy

megtölt: — Hogy, vad oroszlány-ként ordít, és a nagy kínt viselvén, csak meg nem hólt. — Szemeid jól láttyák, szívemet mint rágják: nincs testemben egy ép fólt.

Meghervatt bús szívem, megváltozot színem, homály fogta szememet. — Mert, mind ellenségim, mind régi barátim, szidnak, pöknek engemet. — Szemben szépen szólnak: hátam-megett rágnak: tőrbe csallyák fejemet.

De én néma vóltam, fülemet bédugtam, békeséggel szenvedtem. — Csak te-tőlled vártam, Uram, benned bíztam, érted mindent felvettem. — Ne szenvedd hogy lássák, örömmel kivárják vesztemet, mert elestem.

Ostort, pálczát, méltán szenved bünös hátán gonosz szolgád, megvallom. — Jó-tétért, haragját, rágalmazó szavát, ellenségimnek hallom. — De te, jó-vóltodból, lelkemet sok kínból vidd-ki, bünben ne hallyon.

Dücsősség Atyának, &c.

L. SÓLTÁR.

Végtelen irgalmú, oh te nagy-hatalmú Isten, légy már kegyelmes. — Öncsd-ki mindenestűl jódat rám kebledből; mert lám mely veszedelmes. — Bünöm-miat lelkem, ki titkon rág engem, mert nagy sebbel sérelmes.

Mosd-el róllam immár, kit lelkem alig vár, mosd-el bünöm rútságát. — Eggyüt a rút hírrel, mint rút bűzt, enyhícsd-el fertelmem büdös szagát. — Ismérem vétkemet, kiért nap engemet rettent, mutatván magát.

Csak néked vétkeztem, bünt előtted tettem, oh kegyelmes Ur Isten. — Kit semmi ravasság nem csalhat, s álnokság rejtve előtted nincsen. — Mert, a nagy kék égből, mint királyi székből, látod mit mivel minden.

Ha érdemem-szerént reám eresztesz kínt: veszek, s jaj hová légyek? — Ha tellyes éltemben estem sok vétkekben, bizony pokolra mégyek. — Mert még létem-elött, lelkem megfertezett; oh Istenem, már medgyek?

Még anyám méhében esém nagy vétekben, érdemlém haragodat. — De te, ki vétket bánsz, igazt szeretsz, kivánsz, mutatván jó-vóltodat. — Hogy életre adál, azonnal oktatál, mint érteném titkodat.

Én rút háládatlan, azért, foghatatlan Isten, hozzád kiáltok. — Tisztícs isópoddal, irgalmasságoddal, mert la ki nagy kínt vallok. — Hogy undok vétkemből megtisztúlván belől, légyek szeb hogysem vagyok.

Légyek fejérb hónál: s öröm mondásoddal tölcs-bé az én fülemet. — Vígasztald lelkemet, küldvén örömedet: ne szárazd-ki velőmet. — Csontomból, bánattal. Ne nézz rám haraggal: mosd-el inkáb vétkemet.

Teremcs ismég bennem, teremtő Istenem, tiszta szívet kegyessen. — Fújd belém ismegént, hogy nagy szívem-szerént lelkem igazt szeressen. — Engem romlot szegént, rosz érdemem-szerént, haragod el ne vessen.

Ne fosz-meg lelkedtűl: söt üdvösségemrűl mondgy örömet már nékem. — Szentelő lelkeddel hadd éppüllyön még fel, mint az-elöt, bús lelkem. — Hogy sok tévelyedtek te-hozzád térjenek, követvén bízvást engem.

A kövér áldozat, jó kedvet nem hozhat, jól tudom Uram, néked. — Mert, ha az kellene, örömest tisztelne bús fejem azzal téged. — Töredelmességgel, buzgó könyörgéssel, szóllok azért te-néked.

Imé, kióldoztam, s te-elődbe hoztam, fene ette sebemet. — Kit csak te gyógyíthatsz, életre fordíthatsz: szánd keserves fejemet. — Büneim kínnyával, testem fájdalmával, ne gyötörd életemet.

Ha eléb nem hadtad, sőt hozzád fogadtad: tehát, mostan se hadd-el — Jóvóltodból, szegént. Jó szokásod-szerént, Sion falát támazd-fel. — Hogy, mint áldozatot, adgyak úgy hálákot: ki néked leg-inkáb kell.

Dücsősség Atyának, &c.

CI. SÓLTÁR.

Uram, hald-meg szómat: nézd nagy siralmimat: adgy helyt imádságimnak. — Orczád el ne fordícsd, haragodat enyhícsd, haldmeg szavát sozlgádnak. — Éltem, mint füst, elmúlt: serpenyőben megsűlt csontim elszáradtanak.

Mint lekaszált zöld fű, a megepett bús szű, elhervatt bánattyában. — Ereje testemnek, veleje csontomnak, elszáratt kiáltás-

ban. — Mint pellikán madár, mely csak vad helyen jár, bújdosom a pusztában.

Mint éjeli varjú, farkasok-közt a juh, nap fényt bátran nem látom. — Mert sokan kergetnek, fejemre esküsznek: kiért kedvetlen vóltam. — Ízit kenyeremnek érzi mint hamunak könnyel elegy italom.

De méltán ostorozsz haragodban, mert rosz éltemmel érdemlettem. — Engem felemelél, viszontag levetél; mert ellened vétkeztem. — Kiért éltem elmúlt, mint árnyék: és megfúlt,* mint kaszált fű, bús testem.

Te, ki örökké élsz, és senkitül nem félsz, nézz kegyessen Sionra. — Elromlott kő-falát, rakd-meg szép bástyaját, téricsd ismég útadra. — Mert most pusztasága, indíttya rutsága szolgaidat sirásra.

Akkor megrémülnek, tőlled félni kezdnek, Uram, minden nemzetek. — Pogányok áldoznak, tisztességet adnak, Sionban felségednek: — Látván könyörgését, megalázott szívét hogy kedvelted népednek.

Ezek megíratnak, kiért jó-vóltodnak hiveid hálát adnak: — Mert meg nem útáltad, de égből megláttad, siralmit foglyaidnak. — Kik megszabadúlván, szent nevedet áldván, sok népet hozzád vonsznak.

Nagy-irgalmú Isten, kinek vége nincsen, kitűl most büntettetem. — Erőm job-korában van fogyatkozásban, megrövidült életem. — Ha viszsza-szóllitasz engem, ki most tartasz, félbe szakad életem.

A földet kezdetben te teremtéd, s mennyben csillagidat fondálád. — Ezek mind elkopnak: az üdők nem ártnak neked, mert nagy hatalmad. — A te szolgaidnak fiai maradnak bátorságban alattad.

Dücsősség Atyának, &c.

CXXIX. SÓLTÁR.

Sok háboruságban, szívem nagy bánatban, elmerült siralmában. — Kiált szent nevedhez: kér, erezd füledhez könyörgését, búában. — Halgass kérésemre, ne nézz büneimre, Uram, fogadgy kedvedben.

Ha gonosságinkat, sok álnakságinkat, érdem-szerént bünteted: —

Nincs oly, ki eltűrje haragodat, s nyerje üdvösségét előtted. — De a bünöst hozzád hogy künnyebben vonnád, biztattya igíreted.

Azért benned bízom, mert te vagy óltalmom, Uram, nagy jó-vóltodból. — Én szabadulásom, bővséges váltságom, te vagy ördög torkából. — Israëlt vétkéből, undok álnakságból, te mentéd-ki fogságból.

Dücsősség Atyának, &c.

CLXII. SÓLTÁR.

Hajcsd-meg füleidet, kérem felségedet, hald meg könyörgésemet. — Kemény itéletre, ne vidd nagy veszélyre szegény bünös fejemet. — Mert nincs senki oly szent, kit bűnnel bé nem kent gyarlóság s meg nem ejtett.

Látod, ellenségem földre nyomott engem, szomjuhozza véremet. — Setét barlangokban, mint elevent sírban, szorítottak engemet. — Csak régi jó-vóltod, atyánkhoz irgalmod, bátoríttya szívemet.

Kiterjesztett kezem, elszáradott szívem, mennyei harmatot kér. — Hald-meg kiáltását, ólcsd-meg szomjúságát: mert nincs már testemben vér. — Mint egy száraz kútban, kietlen barlangban, irgalmat csak tőlled kér.

Uram, irgalmadat, mutasd jó-vóltodat, benned-bízó szolgádhoz. — Igazgasd útamat, minden szándékimat, térícsd akaratodhoz. — Biztasd Szent Lelkeddel, és vid hatalmaddal lelkemet felségedhez.

Bízom jó-vóltodhoz, nyavalyámból kihozsz, bünömből kitisztúlok. — Verd-meg kemény szívét, ellenségim vétkét, kik-miat én bút vallok. — Noha bünös vagyok, ugyan tiéd vagyok, Uram, s néked szolgálok.

Dücsősség Atyának, &c.

AZ ANYASZENTEGYHÁZ LITANIÁIRÚL, TANÚSÁG.

Az litania görög szó: magyarúl alázatos és szüből-való könyörgést jegyez. És mivel efféle könyörgések fő-képpen a processiókban szoktak lenni, szent Gergely[1] a processiót-is litaniának nevezi. Mí-is, közönséges szokásból, csak azt a könyörgést szoktuk litaniának nevezni, melyben a hívek közönségessen, nagy buzgósággal Istent, és ő-utánna a szenteket, mint értünk esedező szolga-

[1] Lib. 11. Regestri, cap. 2.

társokat, segétségül hiják. Ugyan-is, eleitűl-fogva szokása vólt a hívek gyölekezetinek, hogy derék szükségekben közönséges imádságokat és processiókat rendelnének, mellyeket az Isten meg szokot halgatni[1].

Theodosius csaszárrul írja Ruffinus[2], hogy, mikor Eugeniussal meg akarna víjni, böjtölessel, imádsággal készüle az harczhoz. A papokkal szent helyeket kerülvén, a mártyrok koporsója-elöt ciliciomban hevervén, a szentek könyörgése-által kér-vala Istentül segétséget.

A második Theodósius csaszár, mikor iszonyú nagy esők szakadnának, az egyházi emberekkel processióban litaniát mondván, tiszta üdőt és bővséges gabonát nyere Istentűl, ugymond Nicéforus[3].

Szent Basilius, az arianusok szentegyházát el akarván foglalni, litaniákat énekelvén, a templomhoz méne: és mindgyárt csudálatos-képpen, emberi erő nélkül megnyílék az egyház, ugymond Amfilóchius.[4]

Proclus konstanczinápolyi patriarcha, ugyan ezen ifiabbik Theodosiussal, a litaniák-által, megszabadítá Konstanczinápolyt iszonyú haláltúl és föld-indúlástúl, ugymond Nicéforus[5]. Szent Gergely pápa, hasonló dög-haláltul, litaniákkal szabadítá-meg Rómát, a mint irja Turonensis.[6]

És mikor Galliában sok kárt tet-vólna a föld-indúlás, Mamertus rendelé, hogy Urunk mennybe-menetele-elöt, minnyájan a hívek processiót járván litaniákat énekelnének.

Angliában, úgymond Béda[7], szent Ágoston litaniák-által rontá-el a bálványokat: mert zászló-gyanánt, elől egy ezüst keresztet és a mí Üdvözítőnk képét vívén, litaniákat énekle, azoknak üdvösségekért kikhez mégyen-vala.

Justinianus csaszár pedig törvényt szaba arrúl, hogy litaniákat processiojárással a kösség püspök-nélkül ne szabna: hanem a püspökkel-eggyüt, elől-vívén a szent keresztet, processiót járna, és litaniákat énekelne[8]. Szent Gergely pápa pedig szépen irja[9], mint szoktak a régi keresztyének processiót járni és litaniákat énekelni. Egy seregben, ugymond, a papok, másikban a barátok, harmadikban az apáczák, negyedikben a házas-emberek valának, &c.

Evágrius, régi fő tudós ember, azt írja[10], hogy mikor Cosroës Antiochiát megvette- és elrontotta-vólna, és Apameához közelgetne: szent Thamás Apamea-béli püspök, engesztelni akarván Isten haragját, processiót rendele; és a szent keresztet elő-hozván, minek-utánna ezt megcsókolták- és imádták-vólna a hívek, processióban szentegyház-körül hordozá. Mely kereszt-körül (ugymond Evágrius, ki jelen vala,) nagy fényességet és tüzet láttunk, mind az egész processio idején. Mellyel jelenté Isten, hogy megszabadítaná a várast a Cosroës hatalmától, mint meg-is szabadítá csudálatossan.

Nem csak nyavalyájokban és szükségekben szoktak processiót járni és litaniákat énekelni a keresztyének, de *örömökben-is:* ugymint, mikor valamely szent tetemet bévittek valamely várasba: mint olvassuk, hogy Antiochiába csudálatos szép processióval vivék a szent Melecius tetemét, a szent Bábyla mártyr csontyait-is, mellyeket, mivelhogy közel érzi-vala az ördög, meg nem felelhete Julianus csaszárnak, valamig az ördög temploma-mellől el nem viteténck.[11]

Bonfiniusban sokszor olvassuk, hogy a mi eleink, mind örömökben, s mind nyavalyájokban, processiót járván, hálát adtak Istennek, és ő-tőlle irgalmasságot kértek. Mikor Hunyadi János és Lászlo király Szofiát megvévék,

[1] Josue 6, 4. I. Paral. 13, 2. II. Paral. 20, 21. Matth. 21, 8.

[2] Lib. 2. cap. 33.

[3] Lib. 14. cap. 3.

[4] In vita D. Basilii. Zonaras, tom. 3.

[5] Lib. 14. cap. 46.

[6] Lib. 10. Histor. initio. Sigonius, lib. 1. de Regno Italiæ etc.

[7] Lib. 1. Hist. cap. 25.

[8] Mint megtetczik Novell. 123. cap. 31, 32.

[9] Lib. 11. epist. 2.

[10] Lib. 4. cap. 26.

[11] Sozómenus, lib. 3. c. 10. Sócrates, lib. 3. c. 18. Theodorétus, lib. 3. c. 11. alias 9. Hierónymus contra Vigilantium.

Bolgár-országban a Törököt megverék és győzedelmessen viszsza-jövének Budába, azt irja Bonfinius[1]: „Iis occurrunt Sacerdotes, sacris induti vestibus, aurea Divum Simulacra praeferentes: hymnos Christo ac Virgini Patronae Pannoniae concinentes." [Elébök jövének a papok, szent ruhába öltözve, a szentek aranyos képeit hordozva, Krisztusnak és szüz Mariának, Magyarország Nagyasszonyának tiszteletére énekeket zengedezve.]

A *litaniakról* pedig, mint szokot dologrúl, emlekezik Ado[2]. És Asclepiades azt irja, hogy mikor Konstanczinápolyban nagy föld-indúlás vólna, és a váras népe, noha hideg tél vala, mezőn laknék: szent Proclus püspöknek megjelenté Isten, hogy a litaniákhoz, mellyeket mond-vala, hozzá irná amaz angyali éneket: „Szent Ur, Szent Isten, Szent halhatatlan Isten, irgalmazz nékünk." Ugyan ezent irja azon helyen Quintianus püspök.

Ez igy lévén, a mostani újítók sem tagadgyák, hogy szent dolog ne légyen a litaniák éneklése. Azért éneklik ők-is ezeket, és az ő Imádságos könyvökbe irják; de ugy elváltoztattyák, megmarczongják és rutíttyák a régi keresztyének szokot litaniáit, hogy inkáb sem lehet.

Először: Sokat kihadtak a litaniákból: tudni illik, ama könyörgést: „Szent Háromság egy Isten, irgalmazz nékünk," mint meg-tetszik a Luther imádságos könyveiből[3]. Igen örömest érteném, mi okon hadták-ki ezt az imádságot, nyomtatott könyvökből? Tudom, hogy Luther és Calvinus gyűlölték a Háromság nevét: kivel a Szent Háromság-tagadóknak felette nagy bátorságot adtak és útat irtottak.

A pápaért, és Istenben elnyúgot hivekért-való könyörgést-is kihagyák litaniájokból, az említett könyvekben. Maga szent Pál azt parancsolá[4], hogy könyörögjünk minden emberekért. Sem Pétert, sem Pált ki nem rekeszté; sőt parancsolatunk vagyon, hogy üldözőinkért-is könyörögjünk[5]. Az halottakért-is imádkozott szent Ágoston idejében az anyaszentegyház[6]. De a mostan éppített mostoha sok házak, — nem anyaszentegyházak, — új útat keresnek menyországba, mellyen eddig senki nem jutot a bóldogságba.

Elhadták az Istennel uralkodó szentek emlekezetit-is. Ha egy Luther-prédikátorhoz küld valamely beteg ember, és azon kéri, hogy mind ő-maga, s mind az község imádkozzék érette: ebben semmi vétket nem látnak. De ha valaki azon kéri Bóldog Asszont, és a szenteket, hogy könyörögjenek érette: ezt ottan bálvány-imadóvá tészik. Mert, miképpen a Lóth feleségét só-bálvánnyá változtatá az ő hitetlensége: ugy az Isten szentit bálvánnyá változtatta a tévelygések hitetlensége; maga eleitül-fogva szokot dolog vólt a hívek-között, hogy a megdücsőült szenteket segétségül hítták.

Másodszor: hogy a keresztyéni szelídségnek bizonyos jelét mutatnák az újítók, im illyen szép imádságot tóldának litaniájokhoz: „Ut nos a blasphemiis, libidinibus et homicidiis Turcarum et Papae liberare digneris: Te rogamus audi nos." Igy a szökött szolgák egy pórázra akarják kötni a pápát és a törököt. De vagyon Isten menyégben, ki megállja boszszúját.

Végezetre: Hogy ezek a deakombónék* megmutatnák deákságokat, nem akarák vélünk egyetemben mondani: „Agnus Dei, qui tollis peccata mundi", hanem „Agne Dei", kiben nyilván-való tudatlanságokat jelentik. Mert, ha a régi túdós emberek irásit olvasták, eszekbe vethették, hogy ebben nincs semmi

[1] Decad. 3. lib. 6.

[2] Anno 452. & 396. Turonensis lib. 2. Hist. cap. 34. Avitus, Sermone de Rogationibus. Sidonius, libr. 7. epist. 1. Libr. 5. ep. 14. Basilius, epist. 63. Asclepiades, in 5. Synodo, act. 1. Baronius, in Martyrolog. 25. April. Bellarminus, tom. 2. libr. 2. de Missa, cap. 16. Canisius, libro 5. Marial. cap. 30. Joannes Durand, libr. 2. de Ritibus, cap. 10.

[3] In Enchiridio piarum precat. edito Vittemb. 1560. per Laurentium Schwenk. In Libello Precat. edito Argentinæ, Anno 1566. per Theobaldum Berger. Lib. Hymnorum correctorum, edito Lipsiæ, anno 1578. per Christophorum Cornerum.

[4] I. Timoth. 2, 1.

[5] Matth. 5, 44.

[6] August. libr. de Cura pro Mortius, c. 4.

vétek; szinte mint mikor ama túdós poëta, az újítókhoz hasonló népnek, imigyen szól: „Degener o populus."

Azon csudálkozom, hogy a német és magyar nyelven-való litaniákban az újítók-is görög nyelven mondgyák a *Kyrie eleisont;* noha minket igen gyaláznak, hogy mi deákúl imádkozunk Istennek, a kösség hallattára. De mi, a kösség oktatására, szokot és érthető nyelven predikállunk: Istennel pedig, mikor könyörgünk, azt itéllyük hogy deakúl-is szólhatunk. És, a mint szent Agoston írja, régi szokás a hívek között, hogy az imádságban idegen nyelven-való szókat-is ejtenének: „Amen, et Alleluia, nec latino, nec barbaro licet in suam linguam transferre; hebraeo cunctae gentes vocabulo decantant." [Ament és Alleluját se latin se más nyelvre nem szabad lefordítani; minden nemzet héber nyelven énekli[1].] És ismét[2]: „Propter sanctiorem authoritatem, quamvis interpretari potuissent, servata est authoritas vocis Amen et Alleluja." [Nagy szentekintélyök miatt, bár lefordíthatták volna, mégis megtartották az Amen és Alleluja szavak tiszteletét.] Hogy megemlekezzünk a mi hitünknek kezdetirűl, mely az apostolok-által a sidóktúl származék: és ez-által béóltatának a vadolaj-fák amaz igaz olaj-fába Christusba[3]. Annyit tészen pedig az *Amen*, melyrűl emlekezik az Irás[4], mint „Fiat", Ugy légyen, a vagy „Vere", Bizony. Az *Alleluia* annyit tészen, mint: „Dicsírjétek az Urat." Az *Hosanna* pedig, mint: „Üdvözícs kérünk."

[1] Epistola 178.
[2] Lib. 2. de Doctr. Christiana cap. 11.
[3] Rom. 11, 17.
[4] Deut. 27, 16. I. Cor. 14, 16.

AZ ANYASZENTEGYHÁZ LITANIÁI.

Szent és szeplőtelen szüz Maria, Istennek szent Annya, méltóztassál én-érettem könyörögni annak, az kinek templomává választatál. Szent Mihály, szent Gabriel, szent Rafaël, angyalok, archangyalok, patriarchák, próféták, apostolok, evangelisták, mártyrok, confessorok, papok, egyháziak, barátok, szüzek és minden szentek karjai: arra kénszerítlek títeket, a ki választott títeket, és a kinek színe-látásában örvendeztek, könyörögjetek én-érettem szegény bünösért, az Istennek.

Uram, a patriarchák imádsági, a próféták érdemi, az apostolok könyörgési, a mártyrok erőssége, a vallás-tévők hiti, a szüzek tisztasága, a töb szentek könyörgése-által, adgy töredelmes szívet, űzd-ki belőllem a kevélységet, &c.[5]

[5] Szt. Ágoston, cap. 40. Medit. et cap. 23, 24, 35, 36.

Uram, irgalmazz nékünk.

Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgas-meg minket.

Menny-béli Atya Isten,
Megváltó Fiú Isten,
Szent Lélek Ur Isten,
Szent Háromság egy Isten, } irgalmazz minékünk

Szentséges Szüz Maria,
Istennek szent Annya,
Szüzeknek szent Szüze,
Szent Mihály,
Szent Gabriel,
Szent Rafaël, } könyörögj érettünk.

Minnyájan szent angyalok és archangyalok,
Minnyájan a dücsőültek szent lelkei, } könyörögjetek érettünk.

Keresztelő szent János, könyörögj érettünk.

Minnyájan szent patriarchák és próféták könyörögjetek értünk.

Sz. Péter,
Sz. Pál,
Sz. András,
Sz. Jakab,
Sz. János,
Sz. Thamás,
Sz. Jakab,
Sz. Filep,
Sz. Bertalan,
Sz. Máté,
Sz. Simon,
Sz. Thadaeus.
Sz. Mátyás,
Sz. Barnabás,
Sz. Lukács,
Sz. Márk, } könyörögj érettünk.

Minnyájan szent apostolok és evangelisták,
Minnyájan Christusnak szent tanítványi,
Minnyájan apró szentek, } könyörögjetek értünk.

Sz. István,
Sz. Lőrincz,
Sz. Vincze, } könyörögj érettünk.

Sz. Fábián és Sebestyén, könyöregjetek érettünk.

Sz. János és Sz. Pál,
Sz. Kozma és Demién,
Sz. Gervasi és Protási,
Minnyájan szent mártyrok, } könyörjetek értünk.

Sz. Sylvester,
Sz. Gergely,
Sz. Ambrús,
Sz. Ágoston,
Sz. Jerónyme,
Sz. Márton,
Sz. Miklós,
Sz. István király,
Szüz szent Imre herczeg,
Sz. Lászlo, } könyörögj érettünk.

Minnyájan szent püspökök és confessorok,
Minnyájan szent Doktorok, } könyörögjetek értünk.

Sz. Benedek,
Sz. Antal,
Sz. Bernárd,
Sz. Damakos,
Sz. Ferencz, } könyörögj érettünk.

Minnyájan szent papok és levíták,
Minnyájan szent barátok és remeték, } könyörögjetek értünk.

Sz. Maria Magdolna,
Sz. Ersébet,
Sz. Margit,
Sz. Ágota,
Sz. Lucza,
Sz. Ágnes,
Sz. Cicelle,
Sz. Katalin,
Sz. Neste, } könyörögj érettünk.

Minnyájan szent szüzek és özvegyek,
Istennek minden szenti, } könyörögjetek értünk.

Isten irgalmazz nékünk, Uram kegyelmezz nékünk.
Isten irgalmazz nékünk, Uram halgass-meg minket.

Minden gonosztúl,
Minden büntűl, } ments-meg Uram minket.

A te haragodtúl,
Hirtelen és véletlen haláltúl,
Az ördög csalárdságitúl,
Haragtúl, gyülölségtűl, és minden gonosz akarattúl,
Fajtalan lélektűl,
Meny-kőtűl, és égi háborútúl,
Az örök haláltúl,
A te csudálatos testesülésed-által,
A te eljöveteled-által,
A te születésed-által,
A te keresztséged- és szent böjtölésed által,
A te kereszted- és kínszenvedésed-által,
A te halálod- és temetésed-által,
Szentséges feltámadásod-által,
Csudálatos mennybemeneteled-által,
Az itélet napján,
} ments-meg Uram minket.

Mí bűnösök,
Hogy nékünk irgalmazz,
Hogy bününket megbocsássad,
Hogy minket az igaz penitencia-tartásra vezérely,
Hogy a te anyaszentegyházadat őrizzed és óltalmazzad.
Hogy a római pápát és az egyházi rendeket tekélletes életben megtartcsad,
Hogy az anyaszentegyház ellenségit megalázzad,
Hogy a keresztyén királyoknak és fejedelmeknek békeséget és eggyességét engedgy,
Hogy az egész keresztyénségét békeségben és eggyességben tarcsad,
Hogy mí magunkat szent szolgálatodban megerősíts és megtarts,
Hogy elménket mennyei kivánságokra felindítcsad,
} kérünk téged halgass-meg.

Hogy minden velünk jóttetteknek örökké-való javaidat adgyad,
Hogy magunk, felebarátunk, atyánkfiai, és velünk jó-tévők lelkét, örök kárhozattúl megmentsed,
Hogy a földnek bőv gyümölcsét adgyad és megtarcsad,
Hogy a meghólt híveknek örök nyugodalmat engedgy,
Hogy minket meghalgass,
Istennek Fia, } kérünk téged halgass-meg.

Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, kegyelmezz mi-nékünk.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, halgass-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, irgalmazz mi-nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Mi Atyánk &c.

Psalmus 69.

Vigyázz Isten az én szabaditásomra: siess Uram az én segétségemre.

Szégyenűllyenek-meg és rettennyenek-meg, a kik az én lelkemet keresik.

Térjenek hátra, és megszégyenűllyenek, a kik nékem gonoszt akarnak.

Mingyárt viszsza-térjenek pironkodván, a kik engem csúfolnak.

Vígadgyanak, és örvendezzenek te-benned mindenek, valakik téged keresnek: és szüntelen mondgyák, a kik a te üdvösségedet keresik: Felmagasztaltassék az Ur.

Én pedig szűkölködő és szegény vagyok: Isten segély engem.

Te vagy az én segétségem, és szabadítóm: Uram, el ne késsél.

Dücsősség Atyának, és Fiúnak, és Szent Lélek Istennek.

Miképpen vala kezdetben, most, és mindenkor, és örökkön örökké. Ugy légyen.

Vers. Szabadícsd-meg a te szolgaidat:
Resp. Én Istenem a benned bízókat.
Vers. Légy nékünk Uram erősségnek tornya:
Resp, Ellenségink színe-előt.
Vers. Semmi erőt ne vegyen az ellenség rajtunk:
Resp. És a hamisságnak fia ne árthasson nékünk.
Vers. Uram, nem a mi vétkeink-szerént cselekedgyél velünk:
Resp. Álnakságunk-szerént se fizess mi-nékünk.
Vers. Könyörögjünk a római pápáért:
Resp. Az Ur óltalmazza-meg őtet, éltesse, bóldoggá tégye őtet e földön, és ne adgya őtet ellenséginek kezébe.
Vers. Könyörögjünk a velünk jót-tettekért:
Resp. Fizess-meg Uram a te szent nevedért, minden velünk jót-tetteknek, örök bóldogsággal.
Vers. Könyörögjünk a meghólt hívekért:
Resp. Örök nyugodalmat adgy nékik, Uram, és az örök világosság fényeskedgyék nékik.
Vers. Nyúgodgyanak békeségben:
Resp. Amen.
Vers. Könyörögjünk a távúl-lévő atyánkfiaiért:
Resp. Szabadícsd-meg a te szolgaidat, én Istenem, a benned-bízókat.
Vers. Uram, küldgy segétséget nékik a te szent helyedrűl:
Resp. És Sionból óltalmazzad őket:
Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, kinek tulajdona mindenkor az irgalmazás és engedelem, fogadd kegyelmessen könyörgésünket: hogy minket, és minden szolgaidat, kiket a bünnek lánczai megkötöztek, a te kegyességednek irgalmassága kegyelmessen mególdozza.

Halgasd-meg, kérünk Uram, a megalázottak könyörgését, és a vallás-tévök büneit bocsásd-meg: hogy a bünnek bocsánattyával egyetemben, kegyelmessen bekeséget-is engedgy nékünk.

Mutasd-meg Uram nekünk irgalmassan a te megmondhatatlan kegyelmességedet: hogy minket, mind vétkünkből kitisztíts, mind a bűntetésektűl, mellyeket ezekkel érdemlettünk, kiszabadíts.

Ur Isten, ki a bünnel megbántódol, a penitenciával megengeszteltetel, hald-meg kegyessen a te néped könyörgését: és a te haragodnak ostorit, mellyeket büneinkkel érdemlettünk, távoztasd-el.

Örök mindenható Isten, könyörűly a te szolgádon, a mi N. pápánkon, és igazgasd őtet kegyelmességed-szerént az örök bóldogságnak úttyára: hogy a te ajándékodból azt kivánnya, a mi kedves előtted, és ezt tellyes szűvel bétellyesítcse.

Ur Isten, a kitül vannak a szent kivánságok, igaz tanácsok és tekélletes cselekedetek: add a te szolgaidnak azt a békeséget, mellyet e világ nem adhat: hogy szívünkel parancsolatidban foglallyuk, és, ellenségünk félelmétül megmenekedvén, a te óltalmadalat csendességben éllyünk.

Égesd, Uram, Szent Lélek tüzével vesénket és szívünket: hogy néked tiszta testtel szolgállyunk, és tiszta szüvel kedveskedgyünk.

Minden híveknek teremtő és megváltó Istene, a te szolgaid és szolgálóid lelkének bocsásd-meg minden vétkeket: hogy a te engedelmedet, mellyet mindenkor kivántak, ajtatos könyörgés-által megnyerjék.

Kérünk téged, Ur Isten, hogy cselekedetinket igazgatásiddal megelőzzed, segétő malasztoddal kisérjed: hogy minden imádságunk és cselekedetünk te-tőlled kezdessék, és az elkezdett dolgok te-általad vitessenek végbe.

Örök mindenható Isten, ki az eleveneken és hóltakon uralkodol, és irgalmazsz mindeneknek, a kiket hit- és cselekedet-által tiéidnek ismérsz: téged alázatossan kérünk, hogy a kikért előtted könyörögni akarunk, kiket vagy még e világ testben tartóztat, vagy testből kimúlván a más világra jutottak, minden szentidnek esedezése által, kegyes irgalmasságodból, minden bünöknek bocsánattyát nyerjék. A te szent Fiad-, a mi Urunk Jesus Christus-által, ki te-veled, és a Szent Lélek Istennel egyetemben, él, és uralkodik örökkön örökké. Amen.

Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:

Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Vers. Halgasson-meg minket a mindenható irgalmas Isten:

Resp. Amen.

A MEG-DÜCSŐÜLT SZENTEK SEGÉTSÉGEÉRT, KÖNYÖRGÉSEK.

Örök mindenható Isten, halgasd-meg könyörgésünket: és adgyad, hogy a mi Üdvözítőnk szent Annya, az apostolok, martyrok, confessorok, szüzek, és minden választottak könyörgése minket szünetlen vigasztallyon: hogy a kik ezeknek ünnepit tisztellyük, segétségekben-is részesüllyünk. A te szent Fiad, a mi Urunk Jesus Christus-által, ki te-veled és a Szent Lélek Istennel egyetemben, él, és uralkodik örökkön örökké. Amen.

Kérünk téged, Ur Isten, őrizz-meg-minket minden testi lelki veszedelemtűl: és a bóldogságos szeplőtelen szüz Maria, Istennek szent Annya, szent Péter, szent Pál, és a töb szentek könyörgéseáltal, adgy egésséget és békeséget nékünk: hogy elrontván a tévelygéseket minden háborusággal egyetemben, a te anyaszentegyházad bátorságos szabadsággal szolgállyon te-néked.

Tekíncsd-meg, mindenható Ur Isten, a mí gyarlóságunkat, kik a gonosság terhétűl lenyomattunk: és a te dücsősséges szentid könyörgése óltalmazzon-meg minket.

Ur Isten, ki minket a te szentid tiszteletivel vígasztalsz, engedd kegyelmessen: hogy a kiket segétségül hívunk, azoknak óltalmárul örvendezzünk: és az ő könyörgések-által a te szeretetedben megerőssíttessünk.

Engedd, kérünk téged mindenható Ur Isten, hogy a te szentid könyörgése-által minden veszedelemtűl megszabadúllyunk testünkben, és a gonosz kivánságoktúl kitisztúllyunk lelkünkben.

Kérjük, Uram, felségedet, hogy a te szentidnek böcsülletes könyörgése minket megőrizzen, és teelőtted kedvesekké tégyen. Engedd kegyessen, hogy a kiknek dücsősségében örvendezünk, érdemekkel segéttessünk, példájokkal taníttassunk, és az örök bóldogságnak nyugodalmába bévitessünk.

Halgasd-meg Uram könyörgésünket, mellyeket a te szentid emlekezetivel elődbe viszünk: hogy a kik te-előtted kedvesek vóltak, azoknak imádságával segéttessünk.

Engeszteltessél-meg, Uram, alázatos könyörgésünkel: és a te szentid imádsága-által óltalmazz minket minden veszedelemtűl.

Engedd, mindenható Ur Isten, hogy a te szentidnek értünkvaló esedezése öregbítcse ajtatosságunkat és egésségünket.

Ur Isten, kérünk téged, halgasd-meg könyörgésinket, mellyeket a te szentid emlekezetivel bémutatunk: és azoknak, kik néked kedvessen szolgáltak, érdeme-által, minden büneinktűl szabadícsmeg minket. A te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak érdeme-által. Amen.

AZ ANGYALOK SEGÉTSÉGEÉRT.

Irgalmas és mindenható Isten, ki minket angyali őrzéssel megerőssítél: adgyad kegyelmessen, hogy ezeknek őrizete-alat félelemnélkül élvén, minden gonosz gondolatoktúl megszabadíttassunk lelkünkben, és minden háboruságokból kimenekedgyünk testünkben.

Ur Isten, ki az angyalok és emberek tisztit csudálatos renddel igazgatod: engedd irgalmassan, hogy a kik te-előtted mennyekben szünetlen szolgálnak, ugyan azok-által őriztessék életünk e földön.

Az te bóldog szent Mihály archangyalodrúl örvendetessen emlekezvén, alázatossan kérünk téged Ur Isten: hogy, a mit tulajdon érdemünk-szerént nem érdemlünk, az ő könyörgése-által megnyerhessük.

Örök mindenható Atya Isten, ki a te szent Fiadnak testesülését Gabriel angyalnak követsége-által megjelentéd Bóldog Aszonynak: ugyan ezen te angyalod-által vígasztaly és bátorícs minket életünkben: és halálunk oráján adgy örvendetes hallást a mi füleinknek, hogy bévitetünk az örök bóldogságba.

Ur Isten, ki minden nyavalyákból kimentéd az ifiu és vén Tobiást, Rafael angyal-által: adgyad, kérünk téged, hogy azon angyalnak könyörgése-által mí-is minden testi és lelki veszedelemtűl megöriztessünk. A te Szent Fiadnak, a mi Megváltónknak, szent halála-által. Amen.

AZ APOSTOLOK NAPJÁN.

Áldot légy, Uram, minden jónak fogyhatatlan kút-feje, ki a szent apostolokat, a te szent Fiadnak első-szülöttit, az evangeliomnak első tanitóit, az anyaszentegyháznak erős oszlopit és fondamentomit, minden szenteknél böcsülletesb hivatalra választád: hogy az ő üdvösséges tanítások- és csudálatos cselekedetek-által széles e világnak minden szegeletire kiterjesztenéd szent neved isméretit

Kérem felségedet, hogy, a kiket az apostolok-által igaz tudo-

mánynak győzhetetlen kő-szálán épitettél, és az anyaszentegyháznak egy-értelmű házába gyöjtöttél, az apostoli tudománynak igazságában végig megmaradgyanak, és az ő tekélletes életek nyomdokiból cselekedetekkel ki ne térjenek. A te szent Fiadnak, &c. Amen.

Könyörögj érettünk, szent N., Istennek dücsősséges apostola és mártyra, hogy az igaz apostoli tudománytúl, idegen és hamis vallások szelétűl, el ne ragadtassunk. Oh Istennek szerelmes szolgája, ki tanitásoddal plantálád, véreddel öntözéd az anyaszentegyházat, ki világ végin itélője lészesz e világnak: légy most és halálom oráján szó-szóllóm az ártatlan bárány-elöt. Amen.

A MÁRTYROK NAPJÁN.

Dicsírlek téged, és felmagasztallak én Istenem, ki a gyarló testben viaskodó szolgaidat ugy megerőssítéd, hogy, sem e világ hizelkedése, sem a kegyetlenek fenyegetése, sem a hohérok kínzása, sem a fájdalomnak nagy-vólta, sem egyéb teremtett-állat, el nem szakaszthatta őket szerelmedtűl.

Te Uram, ki gyarlóságunknak erőssége vagy, kedves szolgádnak, szent N. mártyrnak könyörgése-által bátorítcsad a mi szívünket, erőssítcsed gyarlóságunkat, hogy a te szolgálatodért minden háborúságot, minden kínt, és ha szükség, a halált meggyőzzük, és Üdvözítőnk példáját követvén, a nékünk készített pohárt bátorságossan várjuk.

Ur Isten, ki a szent mártyrokat kínnyokban bátorítottad és álhatatossá tetted: adgyad, hogy mí-is az ő példájokból megerőssödgyünk, és a te szerelmedért e világnak javait megutállyuk, és üldözésit ne rettegjük. A te szent Fiadnak, &c. Amen.

Oh áldot szent N. mártyr, kinek jó példákkal tündöklő élete kedves és drága vólt Isten-elöt, mivelhogy az erős kő-sziklán épittetvén, mind halálig győzedelmessen vívál az igazságért, és, mint a jó arany, a szenvedésnek tüze-által, megtisztíttatál: nyerj a mí gyarlóságunknak oly álhatatosságot Istentűl, hogy az igazságért mindeneket csendesz türéssel szenvedgyünk; a büntűl inkáb rettegjünk, hogy-sem fegyvertűl; testünknek semmiben ne kedvezzünk az Isten törvénye-ellen; az isteni szolgálatért senki haragjátúl és fenyegetésétűl ne rettegjünk, hanem az igazságért vérünket-is örömest kiöncsük. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

A CONFESSOROK NAPJÁN.

Uram Jesus Christus, ki a te szentidnek dücsőssége vagy, hálá néked, hogy a te híveidnek ennyi szent példákat és ennyi égő fáklyákat hagyál, hogy a te házadban lakozók tudnák, mint kellyen ösvényiden igazgatni járásokat, hűv szolgaidnak tanitásival és életivel megvilágosíttatván. A töb választottak-között pedig, szent N.-t-is nagy szentségre emeléd, hogy jó példajával sokakat te-hozzád hína. Könyörgök felségednek, hogy ezen szent N. imádsága-által, adgy mind hóltig igaz vallást lelkemben, mellyet nem csak szájammal, de életemmel-is megmutassak, a te nevednek dicsíretire, az én lelkemnek üdvösségére. A te szent confessoridnak könyörgése-által segétcs-meg minket, Ur Isten, hogy a mire elégtelen a mí fogyatkozásunk, azoknak könyörgése-által megnyerhessük, kik te-néked kedvessen szolgáltak.

Oh meny-országnak fényes csillaga, szent N., szent Léleknek eleven temploma, tekélletes életnek fényes tüköre, Isten házának gyümölcsös olaj-fája, kinek emlekezete áldásban vagyon mi-nállunk: tekíncs mi-reánk e haború tengerben evezőkre, és könyörgésed-által világosícs-meg minket szent életeddel, erőssícs példáddal, vigasztaly Istentül nyert ajándekokkal, és óltalmazz Isten-elöt-való kedves szó-szóllásoddal: hogy a te életednek folyását követvén, bóldogságodban részesülhessünk. A mi Urunk Jesus Christus-által Amen.

A SZÜZEK NAPJÁN.

Irgalmas Isten, ki a te hatalmasságodnak egyéb csudálatos cselekedeti-között, a gyarlób és gyengéb aszony-állatok nemében-is megmutattad erődet, és, nem csak a pogányok fegyvere-ellen, gyakran vérek hullása-által, győzedelmessé tetted őket, de a testnek és világnak hízelkedő incselkedési-ellen ugy felfegyverkeztetted, hogy az ő testeknek ép virágát, gyönyörüséges illatú áldozat-gyanánt, te-előbe vinnék: kérjük szent felségedet, a szüz szent N. aszony könyörgése-által, óltalmazz-meg minket e világi gyönyörüségnek és tisztátalan életnek minden fertelmességétűl: hogy, megutálván a mi felségednek nem kedves, csak a te szent törvényed gyönyörüséges igájának hordozásában örvendezzünk. Ki élsz, és uralkodol, &c. Amen.

Te pedig, oh tiszta szent szűz, ki a te testedet élő templomúl

Istennek szentelted, és a testben angyali életet viseltél, a világ gyönyörüségét, szépségét, pompáját, gazdagságát megutálván Christusnak jegyese lettél, magadat és szüzességedet néki szentelted, az ő el-jövetelét égő lámpással vártad, és, mint okos szűz, az isteni szeretetnek és irgalmasságnak olajával bővelkedtél: tekincs mi-reánk, a te Jegyesednek gyönyörüséges menyegzőjéből, a mennyei bóldogságból, és, mivelhogy a bárányt követed valahová mégyen, nyerj oly malasztot nékünk tőlle, mely minden gonosz kivánságtúl, fertelmes indúlatoktúl, ocsmány beszédektűl mególtalmazzon minket: megzabolázza testünket és [a] lélek birodalma alá vesse; megtisztítcsa szívünket; eltávoztasson minden gonoszra vívő okokat; és a mi testünk gyarloságát ugy megerőssítcse, hogy minden testi fertelmességet meggyőzhessünk. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

AZ ÜDVÖSSÉGES JESUS NEVÉRŰL, LITANIA.

Nagy orvosságod vagyon, oh én lelkem, a Jesus nevében elrejtve, mely minden dögleletességtűl mególtalmaz. Azért, mindenkor kebe-
[1] Szt. Bernárd, Serm. 5. in Cantica. ledben, kezedben, szívedben légyen ez a név.[1]

Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.

Mennybéli Atya Isten,
Megváltó Fiú Isten,
Szent Lélek Ur Isten,
Szent Háromság egy Isten,
} irgalmazz minékünk.

Jesus
- Élő Istennek Fia,
- Istennek örök Igéje,
- Minden tekélletességnek szekrénye,
- Dávidnak kúlcsa,
- Örök világosságnak fényessége,
- Minden nemzeteknek kívánsága,
- Életnek kút-feje,
- Szeglet-béli kő-szikla,
- Életnek zöld fája,

} irgalmazz minékünk.

JESUS { Békeségnek fejedelme,
Betegeknek orvossága,
Elesteknek gyámolya,
Tévelyedteknek úttya,
Isteni dücsősségnek fényessége,
Erősségnek tornya,
Világ csudája,
Minden örömnek kút-feje,
Békeségnek és tisztaságnak szeretője,
Szerelmünknek czéllya,
Örök életnek gyümölcse,
Minden jószágos cselekedetnek tüköre,
Alázatos engedelmességnek mestere,
Nagy tűrés-szenvedésnek példája,
Lelkünknek buzgó szeretője,
Nyavalyáink vigasztalója,
Szegényeknek kegyelmes Attya,
Nyomorúltak kincses ládája,
Keseredetteknek öröme,
Juhaidnak jó pásztora,
Tengeren-evezők fényes csillaga,
Szarándokságunk kalaúza,
Setétben-járók világossága,
Gyámolytalanok óltalma,
Tudatlanok bölcsesége,
Benned-bízóknak igaz gyámolya,
Néked könyörgőknek meghalgatója,
Betegeknek orvosa,
Árvák özvegyek táplálója,
Uraknak Ura, királyok Királlya,
Angyalok öröme,
Patriarchák királlya,
Profeták tanitója,
Apostolok bölcsesége,
Evangelisták Doctora,
Mártyrok erőssége,
Confessorok világossága,
Szüzeknek vő-legénye,
Minden szenteknek koronája, } irgalmazz minékünk.

Isten irgalmazz nékünk, Uram kegyelmezz nékünk.
Isten irgalmazz nékünk, Uram halgass-meg minket.
Minden gonosztúl, mencs-meg minket JESUS.
Minden büntűl,
Minden veszedelemtűl,
A te haragodtúl,
Az ördögnek incselkedésitűl,
Dög-haláltul, éhségtül, és hadaktúl,
A te parancsolaidnak megszegésétűl,
Minden-némü gonosztúl,
Megtestesülésed-által,
Világra jöveteled-által,
Születésed-által,
Környül-metélésed-által,
Sok fáradságid- s éhezésid-által,
A te fájdalmid-által,
Ostorozásid-által,
Szent halálod-által,
Feltámadásod-által,
Mennybe-meneteled-által,
Szerelmes Anyádnak, és minden szenteknek esedezése-által,
} mencs-meg minket JESUS.
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, kegyelmezz mi-nékünk
Isten báránnya, ki elvészed a világ bűneit, halgass-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, irgalmazz mi-nékünk
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.

Mi-Atyánk &c.

Vers. Dicsírd az Urat én lelkem:
Resp. És minden tagaim álgyátok az ő szent nevét.
Vers. Légyen áldot az Urnak neve:
Resp. Most és mind örökké.
Vers. A mí segétségünk légyen az Ur nevében:
Resp. Ki mennyet és földet teremtette.
Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson előbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Örök mindenható Ur Isten, vezérellyed a mí igyekezetünket, kedved- és jó akaratod-szerént: hogy a te szerelmes szent Fiad neve-által méltók lehessünk szolgálatodra és jó cselekedetekkel-való bővelkedésre.

A te szent nevednek félelmét és szerelmét öncsd szívünkbe Ur Isten; mert soha gond-viselésedtül ki nem rekeszted, a kit szent szerelmednek álhatatosságában megerőssítesz.

Hatalmasságnak és minden jónak Istene, kinek hatalmában vagyon minden jó: ólcsd-bé szívünkbe a te szent nevednek szerelmét, és öregbícsd bennünk a te szolgálatodat: hogy a mi jó bennünk vagyon, te-általad gyarapodgyék, és az ajtatosságnak gyakorlásával megőriztessék.

A te anyaszentegyházadat, Uram, szünetlen tisztogassa és gyámolítcsa a te irgalmasságod: és, mivel nállad-nélkül álhatatossan meg nem maradhat, atyai gond-viseléseddel szünetlen igazgattassék.

Ur Isten, ki a te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak dücsősséges szent nevét híveid szívében ily szerelmessé és gyönyörüségessé, a gonosz lelkeknek pedig ily iszonyúvá és rettenetessé tetted: engedd kegyelmessen, hogy valakik ezt a Jesus nevét ajtatossan tisztelik e földön, vígasztalásidnak édességét megkóstolván életekben, kimúlások-után véghetetlen bóldogságnak vigaságára jussanak. Ugyan azon mí Urunk Jesus Christusnak érdeméért, ki az Atyával és Szent Lélekkel egyetemben, él, és uralkodik, örökkön örökké. Amen.

Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:

Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Vers. Áldgyuk minnyájan az Urat:

Resp. Hálát adgyunk ő szent felségének.

Vers. És a hívek lelkei, Isten irgalmasságából, békeségben nyugodgyanak.

Resp. Amen.

SZENT BERNÁRD KÖNYÖRGÉSE.

Oh áldot Jesus, oh kegyes Jesus, oh gyönyörüséges Jesus, oh Jesus, bóldog Aszonynak szent Fia, ki tellyes vagy irgalmassággal és kegyességgel. Oh én édes Jesusom, a te nagy irgalmasságod-szerént irgalmazz nékem.

Oh kegyelmes Jesus, kérlek téged, ama te drága szent véredért, mellyet a bünösökért kiontál: mosd-el minden büneimet; légy irgalmas nékem, szegény méltatlan bünösnek, ki a te szent nevedet segétségül hívom.

Oh Jesus, gyönyörüséges név; oh Jesus, édes név; oh Jesus, erőssítő név. Ugyan-is micsoda a Jesus, hanem Üdvözítő? Azért Jesus, a te szent nevedért, légy nékem Jesusom és üdvözíts engem: ne szenvedd, hogy elkárhozzam, kit semmiből teremtél.

Oh Jesus, el ne veszessen engem az én gonosságom, kit a te mindenható jó-vóltod teremtett. Oh édes Jesus, ismérd-meg bennem a mi tied, és töröld-el az idegen ábrázatot belőllem.

Oh kegyelmes Jesus, könyörűly rajtam, míg az irgalmasságnak helye vagyon: és el ne kárhoztass engem az itéletnek idején. Mi haszon, Uram, az én életemben, ha az örök kárhozatra vettetem? Nem a hóltak dicsírnek téged, sem azok, kik pokolra vettettek.

Oh szerelmes Jesus, oh én kivánságom Jesus, oh szelíd Jesus: oh Jesus, Jesus, Jesus, engedd, hogy én a te választottid-közibe számláltassam.

Oh Jesus, te-benned hívőknek üdvössége; oh Jesus, hozzád folyamóknak vígasztalása; oh Jesus, minden büneinknek bocsánattya; oh Jesus, szüz Mariának szent Fia: öncsd belém a te malasztodat, bölcseségedet, szeretetedet, tisztaságodat, alázatosságodat, hogy téged tekélletessen szeresselek, téged dicsírjelek, te-benned örvendezzek, néked szolgállyak, benned dicsekedgyem, és velem egyetemben azok-is, kik ezt a te nevedet, a Jesust, segétségül híják. Amen.

AZ OLTÁRI SZENTSÉGRÜL LITANIA.

Uram, irgalmazz nékünk.

Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.
Menny-béli Atya Isten,
Megváltó Fiú Isten,
Szent Lélek Ur Isten,
Szent Háromság egy Isten, } irgalmazz minékünk.

Eleven kenyér, ki égből szállottál,
Elrejtett Isten és Üdvözítő,
Választottak gabonája,
Szüzek-nevelő bor,
Kövér kenyér, királyok gyönyörüsége,
Szünetlen áldozat,
Tiszta áldozat,
Macula-nélkül-való bárány,
Tisztaságos asztal,
Angyalok eledele,
Elrejtett manna,
Isteni csudáknak emlekezeti,
Természet-felet-való kenyér,
Testté lett Ige,
Velünk lakozó szent ostia,
Áldomásnak pohára,
Hitünknek titka,
Felséges tisztelendő szentség,
Szentséges áldozat,
Elevenek és hóltak békéltetője, légy irgalmas nékünk.
Büntűl óltalmazó mennyei orvosság,
Minden csudáknak csudája,
Az Ur halálának szentséges emlekezeti,
Minden bővséget meghaladó ajándék,
Isteni szeretetnek kivált emlekezeti,
Isteni ajándékoknak bővsége,
Szent és felséges titok,
Halhatatlanságnak orvossága,
Éltető rettenetes szentség,
Az Igének mindenható erejével testté vált kenyér,
Vér-nélkül-való áldozat,
Étel és vendég,
Gyönyörüséges lakodalom, melyben angyalok szolgálnak,
Kegyességnek szentsége,
Szeretetnek kötele,
Bémutatott ajándék, és bémutató,
Tulajdon kút-feje minden lelki édességnek,

Ajtatos lelkeknek táplalása,
Az Urban meghóltaknak úti eledele,
Jövendő dücsősségünknek záloga,
} légy irgalmas nékünk.

Isten irgalmazz nékünk, Uram kegyelmezz nékünk.
Isten irgalmazz nékünk, Uram, halgass-meg minket.

Szent tested-vérednek méltatlan vételétül,
Testi kivánságoktul,
Szem kivánságától,
Életnek kevélységétül,
Minden bünre-vívő oktúl,
Azért a kivánságért, mellyel kivántad a Husvétet tanitványiddal enni,
Nagy alázatosságodért, mellyel tanitványid lábait megmostad,
Buzgó szeretetedért, mellyel ezt a szentséget rendelted,
Drága szent véredért, mellyet az oltáron hadtál,
Ennek a te szent testednek öt sebeiért, mellyet érettünk felvettél,
} ments-meg Uram minket.

Mí bünösök,
Hogy ennek a csudálatos szentségnek hitit, böcsülletit és ajtatosságát bennünk megtarcsad és öregbítcsed,
Hogy büneinknek igaz gyonása-által minket az oltári szentségnek gyakor vételére vezérely,
Hogy minket tévélygéstül, hitetlenségtül és szünek vakságától mególtalmazz,
Hogy ennek a dücsősséges szentségnek drága mennyei gyümölcsében részesültess,
Hogy halálunk oráján ezzel a mennyei úti eledellel minket bátoríts és vastagíts,
Istennek Fia,
} kérünk téged, halgass-meg.

Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, kegyelmezz mi-nékünk.

Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, halgass-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, irgalmazz mi-nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.
Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, ki nékünk a csudálatos oltári szentségben kín-szenvedésednek emlekezetit hadtad: adgyad, hogy a te testednek véednek szentséges titkát ugy tisztellyük, hogy megváltásodnak gyümölcsét szüntelen érezzük magunkban. Ki élsz, és uralkodol, az Atyával és Szent Lélekkel, mind örökkön örökké. Amen.

Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.
Vers. Áldgyuk minnyájan az Urat:
Resp. Hálát adgyunk ő szent felségének.
Verz. És a hívek lelkei, Isten irgalmasságából, békeségben nyugodgyanak:
Resp. Amen.

AZ ÁLDOT JEZUSHOZ, IMÁDSÁG.

Christusnak lelke, szentely-meg engem; Christusnak teste, szabadícs-meg engem; Christusnak vére, részegícs-meg engem; Christus óldalából kifolyó víz, tisztícs-meg engem; Christus kín-szenvedése, erőssícs engem.

Oh édes Jesus, halgas-meg engem. A te sebeidbe rejts-el engem. Ne szenvedd, hogy tőlled elszakadgyak. A gonosz ellenségtől óltalmazz engem. Halálom orájan fogadgy-bé engem bóldogságodba, hogy örökké dicsírjelek téged a te szenteiddel. Amen.

BÓLDOG ASZONYRÚL LITANIÁK.

Minden veszedelmedben, minden nyavalyádban, minden kétségedben, Mariát gondollyad, Mariát híjad segétségül. El-ne távozzék szájadtúl, el ne távozzék szívedtűl. És, hogy könyörgésében részes lehess, életét kövessed magad-viselésében.[1]

[1] Szt. Bernárd, Serm. 32. Super Missus est.

Oh áldott szüz Maria, te-általad jussunk szent Fiadhoz, kegyelemnek megnyerője, életnek szüléje, Üdvösségnek annya: Te-általad fogadgyon-bé-minket, a ki te-általad adatott mi-nékünk. Mentsemeg ő-előtte vétkeink fogyatkozásit tiszta életed: és felfualkodott hiuságinkat alázatosságod. A te bővséges szereteted fedezze-bé büneink sokaságát, &c.[2]

[2] Serm. 2. de Advent.

Uram, irgalmazz nékünk.

Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.

Mennybéli Atya Isten,
Meg-váltó Fiu Isten,
Szent Lélek Ur Isten,
Szent Háromság egy Isten
} irgalmazz mi-nékünk.

Szentséges szüz Maria,
Istennek szent Annya,
Szüzeknek szent Szüze,
Christus Annya,
Isteni malasztnak annya,
Tisztaságos anya,
Szűz anya,
Sérelem-nélkül-való anya,
Macula-nélkül-való anya,
Szerelmes anya,
Csudálatos anya,
Teremtőnek annya,
Megváltónak annya,
Nagy okosságu Szűz,
Tisztelendő Szűz,
Dicsírendő Szűz,
} könyörögj érettünk

Nagy hatalmas Szűz,
Irgalmas Szűz,
Hívséges Szűz,
Igazságnak tűköre,
Bölcseségnek széke,
Örömünknek oka,
Lelki edény,
Böcsülletes edény,
Ajtatosságnak jeles edénye,
Titkos-értelmü rósa,
Dávidnak tornya,
Elefánt csontbúl-való torony,
Arany ház,
Frígynek szekrénye,
Menyországnak ajtaja,
Hajnali csillag,
Betegek gyógyítása,
Bünösök óltalma,
Szomorúk vigasztalója,
Keresztyének segétsége,
Angyalok királynéja,
Patriarchák királynéja,
Profeták királynéja,
Apostolok királynéja,
Mártyrok királynéja,
Confessorok királynéja,
Szüzeknek királynéja,
Minden szenteknek királynéja, } könyörögj érettünk.

Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, kegyelmezz mi-nékünk.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, halgas-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, irgalmazz mi-nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgass-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.

Mi-Atyánk, &c. Üdvöz-légy, &c.

Vers. Tégy méltóvá engem, szent Szűz, a te dicsíretedre:

Resp. Adgy erőt ellenségid-ellen.

Vers. Imádkozzál érettünk Istennek szent Annya:
Resp. Hogy méltók légyünk a Christus igíretire.
Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, kérünk téged, adgy erőt és óltalmat a mi gyarlóságunknak: hogy a kik szent Felséged Annyának emlekezetit tisztellyük, az ő könyörgésének segétsége-által, vétkeinkből felébredgyünk.

Kérünk Uram, öncsd lelkünkbe malasztodat: hogy a kik angyali izenet-által szent Fiadnak Christusnak testesülését megismértük, kín-szenvedése és kereszti-által a feltámadásnak dücsősségébe vitessünk.

Ur Isten, ki a Bóldog Aszony gyümölcsös szüzessege-által örök bóldogságnak jutalmát adtad az emberi nemzetnek: adgyad kérünk, hogy érezzük annak érettünk-való esedezését, ki-által üdvösségünk megadóját vettük, a mi Urunk Jesus Christust.

Adgy, irgalmas Isten gyarlóságunknak óltalmat, hogy, a kik az Isten Annyának emlekezetit tisztellyük, az ő könyörgésének segétségével vétkeinkből felkellyünk.

Örök mindenható Ur Isten, ki a dücsősséges szüz Mariának testét és lelkét Szent Lélek-által felékesítéd, hogy a te szent Fiadnak méltó hajléka és lakó-helye lenne: engedd, hogy, a mely Isten Annyának emlekezetiben örvendezünk, kegyes könyörgése-által minden következendő nyavalyáinktúl és az örök haláltúl megőriztessünk.

Uram, kérünk téged, bocsásd-meg a te szolgaid bünét: hogy a kik magunk tehetségével néked nem kedveskedhetünk, a te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak szent Annya imádsága-által üdvözűllyünk.

Ur Isten, ki a Bóldog szüz Máriának méhéből akarád hogy az angyali köszöntés-által emberi testben öltöznék a te Igéd: engedd a te alázatos szolgaidnak, hogy annak könyörgése segétségünk légyen te-előtted, a kit bizonyossan hiszünk Isten Annyának lenni. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

Vers. Uram halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Vers. Hálát adgyunk ő szent felségének.

Resp. És a hívek lelkei, Isten irgalmasságából, békeségben nyúgodgyanak:

Resp. Amen.

Óltalmad-alá futúnk, Istennek szent Annya; a mí könyörgésünket meg ne utállyad szükségünk idején, hanem óltalmazz minket minden veszedelemtűl, áldott és bóldogságos Szűz.

Maria, kegyelemnek annya, irgalmasságnak szüléje, óltalmazz-meg minket ellenséginktűl: és halálúnk oráján, fogadgy hozzád minket. Amen.

MÁS LITANIA BÓLDOG ASZONYRÚL.

Bóldog Istennek szent Annya Maria, ki mindenkor szüzen maradtál, Istennek temploma, Szent Léleknek megszentelt hajléka, ki csak egyedül kivált-képpen tetczettél a mi Urunk Jesus Christusnak: könyörögj a kösségért, imádkozzál az egyházi rendért, esedezzél az aszonyi-állatok ajtatos neméért, &c.[1]

[1] Sz. Ágoston, Serm. 18. de Sanctis, qui est 2. de Annunt.

Uram, irgalmazz nékünk.

Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgas-meg minket.

Menny-béli Atya Isten,
Megváltó Fiú Isten, } irgalmazz mi-nékünk.

Szent Lélek Ur Isten,
Szent Háromság egy Isten, } irgalmazz.

Szentséges Szüz Maria, könyörögj érettünk.

Istennek szent Annya,
Szüzeknek szent Szüze,
Élőknek Annya,
Szépséges szerelemnek annya,
Szent reménségnek annya,
Gyönyörüségnek paradicsoma,
Életnek fája,
Bölcseségnek háza, } könyörögj érettünk.

Menny-országnak kapuja,
Örök hegyeknek kivánsága,
Óltalomnak várasa,
Életnek csatornája,
Minden benned bízók paíssa,
Jerusalemnek dücsőssége,
Istennek megszentelt hajléka,
Békeségnek sátora,
Istennek emberek-között lakozó sátora,
Isten engesztelésének helye,
Temjén-tartó óltar,
Jákób lajtorája,
Testamentom szekrénnye,
Macula-nélkül-való tükör,
Moyses veszszeje,
Aronnak veszszeje,
Jessének veszszeje,
Tövis-között liliom,
Égő és meg nem emésztett csipkebokor,
Gedeonnak gyapja,
Salamonnak széki,
Elefánt csontból-való torony,
Békeríttetett kert,
Bépecsételt kút-fő,
Élő-vizek kút-feje,
Meszünnen jött kereskedőnek kenyérhozó hajója,
Nap-fénnyel környékeztetett Aszony,
Reggeli csillag,
Piros hajnal,
Szép mint a hóld,
Kiválasztott mint a nap,
Roppant seregeknek rendelt tábora,
Isten dücsőssségének széki,
} könyörögj érettünk.

Minden veszedelemtűl,
A te szeplőtelen fogantatásod-által
A te születésed-által,
A te tiszteletes bémutatásod-által,
} mencs-meg minket szószóllónk.

A te csudálatos angyali köszöntésed-által, } mencs-meg minket szó-
A te tisztaságos tisztúlásod-által, } szóllónk.
A te dücsősséges mennybe-viteled-által }

Mi bünös szolgaid,
Hogy az anyaszentegyházat könyörgésed-által mennyei ajándékokkal bétölcsed,
Hogy igaz penitencia-tartást nyerj nékünk,
Hogy minden keresztyén nemzetnek nyerj békeséget és igaz eggyességet,
Hogy a mi királyunk ellenségin nyerj győzedelmet,
Hogy a keresztyének seregét minden veszedelemtűl mególtalmazd.
Hogy a te óltalmadra bízott Magyarországot megszabadítcsad, és igaz hitre vezérellyed, } kérünk téged, halgas-meg.
Hogy a te szárnyad-alá futottakat óltalmazd és megtarcsad,
Hogy hitnek, reménségnek és szeretetnek öregbülését nékünk nyerjed,
Hogy testi és lelki tisztaságot nyerj nékünk,
Hogy igaz alázatosságra és minden jószágos cselekedetre nyerj segétséget nékünk,
Hogy a meghólt híveknek nyerj örök nyugodalmat,
Istennek szent Annya,

Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, irgalmazz mi-nékünk.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, halgas-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ büneit, kegyelmezz mi-nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgas-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.

Mi-Atyánk, &c.

Vers. Szabadícsd meg a te szolgaidat:
Resp. Én Istenem a benned-bizókat.
Vers. Emlekezzél-meg gyölekezetedrűl:
Resp. Mellyet kezdettűl-fogva bírtál.
Vers. Légyen békeség a te erőd-által:
Resp. És bővelkedés a te várasidban.
Vers. Uram, el ne fordícsd tőllünk a te orczádat:
Resp. És el ne fordúly haragodban szolgaidtúl:
Vers. Imádkozzál értünk Istennek szent Annya:
Resp. Hogy méltók légyünk a Christus igíretire.
Vers. Uram halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson előbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Engedd, Ur Isten, nékünk szolgaidnak, hogy lelki és testi egésséggel vigadhassunk: és a dücsősséges szüz Mariának esedezéseáltal, e mostani szomoruságból kimenekedvén, örök vigasággal örvendezhessünk.

Őrizd, Uram Isten, a bóldogságos szüz Mariának esedezéseáltal a te népedet minden szerencsétlenségtől: és tellyes szüből te-előtted leborúltakon könyörülvén, az ő ellenséginek incselkedésitűl óltalmazd-meg.

Örök mindenható Isten, ki csak te-magad cselekszel nagy és csudálatos dolgokat: öncsd-ki a te szolgaidra, és reájok-bízott népekre és gyölekezetekre, a te üdvösséges kegyelmednek lelkét: és hogy felségednek igazságban kedveskedhessenek, szünetlen öntözd őket áldomásid harmattyával.

Ur Isten, békeségnek megadója és szeretője, öncs a te szolgaidba akaratod-szerént-való eggyességet, és minden háború kisértetektűl szabadícs-meg minket.

A te kegyességedért, Uram, óldozd-meg vétkeink kötelét: és a te szent Anyádnak, s minden szenteknek esedezésekért, minket te szolgaidat, velünk jót-tetteket, várasunkat és lakóhelyünket, minden szentségben őrizd-meg: minden vér-szerént-való atyánk-fiait, barátinkat, tisztícsd-meg minden gonosságtúl, ékesitcsed jószágos cselekedetekkel: engedgy békeséget és eggyességet nékünk: látható és láthatatlan ellenséginket távoztasd-el: ólcsd-meg bennünk a testi kivánságokat: engedgy egésséges éltető eget és bővséget: barátink-

nak és ellenséginknek adgy igaz szeretetet: és ezt a tartományt, benne-valókkal egyetemben, minden dög-haláltúl és ellenség dühösségétűl őrizd-meg: hóltaknak és eleveneknek adgy örök nyugodalmat: a római pápát, püspököket, fejedelmeket és minden keresztyén rendeket minden szerencsétlenségtül őrizzed: és a te áldásod légyen rajtunk mind végig. A mí Urunk Jesus Christusnak szent halálaért.

Ur Isten, ki megvilágosítasz minden világra-jövő embert: világosícsd-meg, kérünk, szivünket jó-vóltodnak fényességével hogy felségednek kedvessen szolgállyunk, és te-hozzád örökké-való szeretettel ragaszkodgyunk.

Uram, ki a te szeretőidnek mindeneket javára fordítasz, gerjezdfel szívünkben szerelmednek ólthatatlan tüzét: hogy a te belső serkegetésed-által kezdett jó igyekezetek semmi kisértetekkel meg ne változzanak.

Ur Isten, ki a te szerelmednek ajándékit Szent Lélek malasztyaáltal híveid szívébe öntötted: adgy a te szolgáidnak és szolgálóidnak, kikért felségednek könyörgünk, lelki és testi egésséget: hogy téged tellyes szűből szeressenek és a mi néked kedves, tekélletes szeretettel bétellyesítcsék. A te szerelmes szent Fiad-, a mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:

Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Vers. Áldgyuk minnyájan az Urat:

Resp. Hálát adgyunk ő szent felségének.

Vers. És a hívek lelkei, Isten irgalmasságából, békeségben nyúgodgyanak:

Resp. Amen.

AVE MARIS STELLA.

Tengernek fényes csillaga, — Üdvöz-légy Christus szent Annya, — Szüzeknek szép szüz virágja, — Mennyeknek bóldog kapuja:

Ki menyből küldött követtűl, — Üdvözletél Gabrieltűl, — Óltalmazz ellenséginktűl, — Évátul vett siralomtúl.

Bűnünknek óld-meg kötelit, — Vakoknak nyisd-meg szemeit, — Vedd-el nyavalyánk terheit, — Nyerjed Istennek javait.

Mutasd Anyánknak magadat, — Engesztellyed szent Fiadat: — Hallya-meg imádságodat, — Ki nem útálta méhedet.

Kegyes és választott szép Szűz, — Kinek lelkében nincsen

*bűz: — Bűnt, mely minket éget mint tűz, — Olts és tőllünk távúl elűzz.**

Nyerj nékünk tiszta életet, — Menny-égbe bátran menetet: — Hogy Jesus-*nak lássuk színét, — Kóstolhassuk nagy örömét.*

Hálát adgyunk az Istennek, — Atya, Fiú, Szent Léleknek, — Egyenlő három személynek, — Egy-állatú Istenségnek.

BÓLDOG ASZONY HÉT INNEPÉRE-VALÓ IMÁDSÁG.

GYERTYA-SZENTELŐ B. ASZONY NAPJÁN.

(Febr. 2.)

Örök mindenható Isten, felségedet alázatossan kérjük, hogy, miként a te eggyetlen egy Fiad, e mái napon, a mí testünk természetiben, a templomban bémutattatott: ugy mí-is, megtisztúlt lélekkel, te előtted bémutattassunk. Ugyan azon mí Urunk Jesus Christus-által, ki te-veled, és a Szent Lélek Istennel egyetemben, &c. Amen.

GYÜMÖLCS-ÓLTÓ B. ASZ. NAPJÁN.

(Mart. 25.)

Ur Isten, ki a szeplőtelen Szüz Maria méhében, angyali izenet-által, a te Igédet emberi testbe öltöztetéd: engedd alázatos szolgaidnak, hogy, a kik Bóldog Aszonyt igazán Isten annyának vallyuk, könyörgése-által te-előtted segéttessünk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által, &c. Amen.

SARLÓS, KIS ASZONY, ÉS B. ASZ. FOGANTATÁSA NAPJÁN.

(Jul. 2. Sept. 8. Dec. 8.)

Uram, kérünk téged, adgyad a te szolgaidnak mennyei malasztod ajándékit: hogy a kiknek a Bóldog Aszony magva üdvösségek kezdeti lőn, az ő látogatása (vagy születése, fogantatása) innepe, békeségnek öregbülését adgya. A mi Urunk Jesus Christus-által, &c. Amen.

B. A. MENNYBE-VITELE, ÉS HAVI B. A. NAPJÁN.

(Aug. 15. Aug. 5.)

Bocsásd-meg Uram, kérünk, bünös szolgaid vétkét: hogy, a kik néked magunk cselekedetiből nem kedveskedhetünk, a te Fiadnak, a mí Urunk szent Annyának könyörgése-által üdvözűllyünk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által, &c. Amen.

B. ASZ. TEMPLOMBA-VITELE NAPJÁN.

(Nov. 21.)

Ur Isten, ki a szeplőtelen Szüz Mariát, a Szent Lélek lakóhelyét, ez mái napon, a templomban akarád bémutattatni: adgyad kérünk, hogy az ő könyörgése által, a te örök dücsősségednek templomában bémutattassunk. A te szerelmes szent Fiad-, a mi Urunk Jesus Christus-által, &c. Amen.

SALVE REGINA.

(Pünkösdtűl-fogva Adventig.)

Menny-országnak királynéja, — Irgalmasságnak szent Annya, — Élet, édesség, reménség, — Üdvöz-légy, szép Szüz Maria.

Évának árva fiai, — Szám-ki-vetett maradéki, — Siralminak örökösi, — Sok nyavalyáknak hajléki.

E siralomnak völgyében, — Kik nyavalygunk nagy inségben, — Hozzád ohajtunk menny-égben, — Hol vagy örök dücsősségben.

Azért, szó-szóllónk, szemedet, — Fordícsd hozzánk kegyelmedet, — És a te bünös népedet, — Óltalmazzad híveidet.

Oh édes Szüz, irgalmadat, — Mutasd-meg kegyes-váltodat, — Hóltúnk-után szent Fiadat, — Mutasd-meg bóldogságodat.

Vers. Imádkozzál értünk Istennek szent Annya:

Resp. Hogy méltók légyünk a Christus igíretire.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Örök mindenható Ur Isten, ki a dücsősséges Szüz Mariának testét és lelkét Szent Lélek-által felékesítéd, hogy a te szent Fiadnak mélto hajléka és lakó-helye lenne: engedd, hogy a mely Isten

Annyának emlekezetiben örvendezünk, kegyes könyörgése-által, minden következendő nyavalyáinktúl és az örök haláltúl megőriztessünk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által, Amen.

ALMA REDEMPTORIS.

(Adventtül-fogva, Gyertya-szent. B. A.-ig.)

Üdvözitőnknek szent Annya, — Mennyeknek megnyílt kapuja, Tenger evezők csillagja, — Bóldogságos Szüz Maria.

Légy segétsége népednek, — Az elesett bűnösöknek, — Ki szüléje Istenednek, — Annya lél te Teremtődnek.

A természetnek folyását, — És a szülésnek szokását, — Fellyül haladád nagy átkát, — Minden szüléknek igáját.

Mert angyali köszöntéstül, — Terhes lél a Szent Lélektül: — Szüzen, terh-, fáradság-nélkül — Szülél, és fájdalom-nélkül.

Te azért Istennek Annya, — Légy bünösöknek gyámolya, — Nyavalyánk vigasztalója, — Üdvösségünknek kapuja.

Vers. Az Urnak angyala köszönté Mariát:

Resp. És Szent Lélektűl méhében fogada.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, ki a Bóldog Aszony gyümölcsös szüzessége-által örök bóldogságnak jutalmát adtad az emberi nemzetnek: adgyad kérünk, hogy érezzük annak érettünk-való esedezését, ki-által üdvösségünk megadóját vettük, a mi Urunk Jesus Christust. Ki teveled él, és uralkodik, mind örökkön örökké. Amen.

AVE REGINA CAELORUM.

(Gyertya-szent. B. A. napjától Husvétig.)

Menny-országnak királynéja, — Angyaloknak szent Aszonya, — Áldott gyökér, Szüz Maria, — Üdvöz-légy Christus szent Annya.

Te-általad e világra, — Uj világosság virrada: — Örűly, dücsősség virága, — Kinél szeb nem jött világra.

Áldott légy drágalátos Szűz, — Isten veled szép virág Szűz, — Mennyben szent Fiad-mellett űlsz, — Tudgyuk, rajtunk-is könyörűlsz.

Vers. Tégy méltóvá engem szent Szüz a te dicsíretedre:

Resp. Adgy erőt ellenségid-ellen.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Adgy, irgalmas Isten, gyarlóságunknak óltalmat: hogy, a kik az Isten Annyának emlekezetit tisztellyük, az ő könyörgésének segétségével vétkeinkből felkellyünk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által, Amen.

REGINA CAELI.

(Húsvétben.)

Mennynek királyné Aszonya, — Örűly szép Szüz: Alleluja, — Mert, kit méhedben hordozni, — Méltó vóltál: Alleluja.

A mint megmondotta-vala, — Feltámadott: Alleluja. — Imádgy Istent, hogy lemossa — Büneinket: Alleluja.

Vers. Örűly, és örvendezz, Szűz Maria, Alleluja:

Resp. Mert bizonnyal feltámadott az Ur, Alleluja.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, ki a te szent Fiadnak, a mi Urunk Jesus Christusnak feltámadásával házad-népét megvígasztalád: adgyad, kérünk téged, hogy az ő szent Annya-, szüz Maria-által, az örök életnek örömébe jussunk. Ugyan azon mi Urunk Jesus Christus-által, Amen.

LITANIA A BETEGEKÉRT ÉS KESEREDTEKÉRT.

Uram, irgalmazz nékünk.

Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, halgass minket.
Christus, halgas-meg minket.
Menny-béli Atya Isten,
Megváltó Fiú Isten,
Szent Lélek Ur Isten,
Sz. Háromság egy Isten, } irgalmazz mi-nékünk.

Ur Isten { Ki a töredelmes szívüeket meggyógyítod, Ki megsebesítesz, és ismét meggyógyítasz, Ki hólt-számba jutatsz, és ismét megelevenítesz, Ki betegségekben könyörgőket meggyógyítasz, Ki benned-reménlőket megvigasztalsz, Ki ártalmas fekélyiből Jóbot meggyógyítád, Ki betegségében hozzád-kiáltó Ezechiást meggyógyítád, Ki Sárátul az ördögöt elüzéd, Ki Mariát a pusztában poklosságból kitisztítád, Ki a tüzes kígyo mérgétül népedet megszabítád, Ki Tobiást vakságából kigyógyítád, Ki Jereboámnak megszáradott kezeit meggyógyítád, Ki Illyés könyörgéseért az özvegy halottát feltamasztád, Ki a Cananaea-béli aszonyt leányaért meghalgatád, Ki a szent Péter napát hideg-léléstűl megszabadítád, Ki a megsugorodott aszonyt lábára állatád, Ki a királyi-embernek halandó fiát hideglélesétől megmentéd, Ki a százados inassát szent szavaddal meggyógyítád, Ki vizi-kórságosokat és poklosokat megtisztítál, Ki a megszállottakat gonosz lélektűl megszabadítád, Ki ruhád illetése-által a vér-kórságot elüzéd, } légy irgalmas nékünk.

Ur Isten { Ki a siketeknek hallást adál, / Ki a sántákat lábokra állatád, / Ki a némák száját megnyitád, / Ki a vakokat megvilágosítád, / Ki minden erőtlen betegeket illetéseddel megerőssítél, / Ki a megterhelteket és munkálkodókat megkünnyebbítéd, / Ki minden nyavalyáinkat magadra vetted, / Ki az özvegy-aszony fiát feltámasztád, / Ki a synagóga fejedelme leányát halottaiból felköltéd, / Ki a megbűzhött Lázárt életre hozád, / Ki a betegeket meglátogatád, és látogatójoknak örök jutalmat igírtél, / Ki a szent Péter árnyeka-által sok betegeket gyógyítál, / Ki az Elisaeus csontja-által halottat támasztál, / Mi segétőnk és őrzőnk, / Mi óltalmunk és megszabaditónk. / Mi erősségünk és bátorságunk, / Mi Megváltónk és Üdvözítőnk. } légy irgalmas nékünk.

Isten irgalmazz nékünk, Uram, kegyelmezz nékünk.

Isten irgalmazz nékünk, Uram, halgass-meg minket.

Isten irgalmazz nékünk, / Minden gonosztúl, / Minden büntűl, / Minden betegségtül és erőtlenségtűl, / Minden kétségbe-eséstül és lelki háborútúl, / Az ördögnek incselkedésétűl, / Az halálra-vívő veszedelmektűl, / Az örök kárhozattúl, / Az hirtelen és véletlen haláltúl, / A te kisértetednek szent érdeméért, / A te köny-húllatásid és nyavalyáid érdeméért, } ments-meg Uram, minket.

A te munkáid és fáradságid érdeméért,
A te szomoruságid és lelki fájdalmid érdeméért,
A te félelmed és bánkodásid érdeméért,
A te éhséged és szomjuságod érdeméért,
A te vonakodásod és véres verítéked érdeméért,
A te szentséges sebeid érdeméért,
A te drágalátos véred érdeméért,
A te kereszted és kín-szenvedésed érdeméért,
A te halálod és eltemetésed érdeméért,
A te dücsősséges feltámadásod érdeméért,
A te csudálatos menybe-meneteled érméért,
Az itélet napján,
} ments-meg Uram, minket.

Mi bűnösök,
Hogy nékünk kegyelmezz,
Hogy büneinket megbocsássad,
Hogy igaz penitencia-tartásra üdőt engedgy,
Hogy igaz töredelmes szívet és büneinkért-való köny-hullatást adgy minékünk,
Hogy meglátogass és megvigasztaly minket,
Hogy lelki testi jó egésséget adgy minékünk,
Hogy bününket és büneinkért érdemlett kínainkat megbocsásd mi-nékünk,
Hogy minden nyavalyáinkban csendesz szenvedésre-való erőt adgy mi-nékünk,
Hogy halálunk oráján minden ördögi csalárdságtúl mególtalmazz minket,
Hogy félelmedben és szerelmedben végig megtarts minket,
Hogy hóltunk-után örök bóldogságba vígy minket,
} kérünk téged, halgas-meg.

Hogy minket meghalgass,
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, kegyelmezz mi-nékünk.
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, halgas-meg minket.
Isten báránnya, ki elvészed e világ bűneit, Irgalmazz mi-nékünk.
Christus, halgass minket,
Christus, halgas-meg minket.
Uram, irgalmazz nékünk.
Christus, kegyelmezz nékünk.
Uram, irgalmazz nékünk.

Mi-Atyánk, &c.

Vers. Szabadícsd-meg a te szolgaidat:
Resp. Én Istenem, a benned-bízókat.
Vers. Uram fordícsd reánk szent szemeidet:
Resp. És könyörűly szolgaidon.
Vers. Légy nékünk Uram erősségnek tornya:
Resp. Ellenségünk színe-előt.
Vers. Semmi erőt ne végyen az ellenség rajtunk:
Resp. És a hamisságnak fia ne árthasson nékünk.
Vers. Légy segétségünk Ur Isten, és ne haggy-el minket:
Resp. És meg ne utály minket kegyelmes Istenünk.
Vers. Segély minket üdvösségnek Istene:
Resp. És a te neved dücsősségeért szabadícs-meg minket.
Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:
Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

KÖNYÖRÖGJÜNK.

Ur Isten, emberi gyarlóságnak nagy segétsége, mutasd-meg a te segétségednek erejét beteg szolgaidon: hogy irgalmasságodnak hatalmával megsegéltetvén, a te szent gyölekezetedben, az anya-szentegyházban, egésségessen szolgállyanak néked.

Ur Isten, ki a te eggyetlen egy Fiadnak csendesz szenvedésével a régi ellenségnek kevélységét megrontád: kérjük szent felségedet, engedd nékünk, hogy az értünk felvett szenvedésit méltán említvén, és példaját követvén, minden nyavalyánkat csendeszen és béke-séggel szenvedgyük.

Ur Isten, az emberi állatnak kegyelmes Teremtője és irgalmas Megújitója, ki az ördög irígysége-által a bóldogságból kirekesztett embert eggyetlen egy Fiadnak drágalátos vérével megváltottad:

vídámícs-meg minket, te szolgaidat szent malasztod erejével: nyújcsd-ki kegyelmes kezeidet, és vigasztald-meg a te betegidet, lelki és testi örömmel. Űzd-el tőllök az ellenséget, és a békeségnek angyala-által gyógyicsd-meg őket.

Örök mindenható Ur Isten, irgalmasságodat alázatossan kérjük, hogy nékünk nyavalyáinkban békeséges szenvedést és háladással-való tűrést engedgy.

Ur Isten, kinek akarattyától füg életünk folyása és határa, halgasd-meg a hozzád-kiáltóknak alázatos könyörgését: hogy minden háboruságokból és nyavalyákból kimenekedvén, örökké-való hálaadással dicsírjék szent felségedet.

Örök mindenható Ur Isten, híveidnek örök bóldogsága, halgasd-meg a te beteg szolgaidért-való könyörgésünket, kikért irgalmasságodnak segétségét kérjük: hogy betegségekből kigyógyúlván, méltó hálát adgyanak szent felségednek az angyaszentegyházban.

Ur Isten, ki az emberi állatot csudálatossan teremtéd, és csudálatosban megváltád: engedd, hogy a bünre vívő gyönyörüségek-ellen, szent malasztoddal, és értelmünk okosságával tusakodgyunk, és szent felségednek tekélletes szüvel szolgállyunk.

A te néped könyörgését, Uram, halgasd-meg kegyelmessen: hogy, a kik büneinkért méltán ostoroztatunk, szent neved dücsősségeért kegyelmessen megszabadíttassunk.

A te szolgaidat Uram, szüntelen őrizzed kegyelmes kezeddel, hogy minden nyavalyájakból te-általad megszabadíttassanak, és minden jó cselekedetekben szent nevednek ajtatosok légyenek.

Ur Isten, ki a bünösöknek nem kivánod halálát, hanem megtérését: tekíncsd kegyelmessen az emberi gyarlóságot, és a mi igyekezetünket szent malasztoddal erössítcsed: hogy a te nagy irgalmasságodért, bününk bocsánattyát, szolgálatodban álhatatosságot, és végre a te hivségedben végig-maradóknak igírt jutalmat, az örök bóldogságot vehessük. A mi Urunk Jesus Christus-által. Amen.

Vers. Uram, halgasd-meg könyörgésemet:

Resp. És az én kiáltásom jusson elődbe.

Vers. Halgasson-meg minket a mindenható irgalmas Isten:

Resp. Amen.

Vers. És a hívek lelkei, Isten irgalmasságából, békeségben nyugodgyanak:

Resp. Amen.

SZENT IRÁS INTÉSI.

AZ EGYHÁZI PÁSZTOROKHOZ.

Vigyázzatok magatokra, és az egész nyájra, melyben a Szent Lélek titeket vígyázo püspökökké tett, az anyaszentegyházának igazgatására, mellyet tulajdon vérével keresett[1].

[1] Actor. 20, 28.

Legeltessétek az Istennek nyáját, mely ti-köztetek vagyon, gondgyokat viselvén; nem kételenségből, hanem jó kedvből, Isten szerént; nem az ocsmány nyereségért, hanem jó-akaratból; és ne ugy, mint-ha uralkodnátok az Ur örökségén, hanem példái légyetek szüből a nyájnak. És mikor a pásztorok fejedelme megjelenik, a hervadhatatlan dücsősségnek koronáját vészitek. Ne ti-magatokat, hanem a juhokat legeltessétek[2].

[2] 1. Pet. 5. v. 2. 1. Tim. 3. v. 2. c. 4. v. 16. 2. Tim. 2. v. 3. & 15 cap. 4. v. 2. Ad Tit. 1. v. 7. Ezech. 34. v. 8.

A KERESZTYÉN JUHOKHOZ.

Engedgyetek a ti előttetek-járóknak, és azoknak birtoka-alatt légyetek: mert ők vigyaznak, ugy-mint kik számot adnak a ti lelketekért. Az Ur ugy rendelte azoknak, kik az evangeliomot hirdetik, az evangeliomból élni. Azért, a ki taníttatik az isteni tudományra, részeltesse az ő tanitóját minden javaiban[3].

[3] Hebr. 13. v. 17. 1. Cor. 9. v. 14. Galat. 6. v. 6.

A FEJEDELMEKHEZ ÉS URAKHOZ.

Halgassátok királyok, és megércsétek: tanúllyatok világ-határinak birái. Hajtsátok ide fületeket, kik bírtok a sokasággal, és dicsekedtek a kösségek nemzetségiben. Az Urtól adatott néktek hatalom, ki számot vészen cselekedetetekről, és megvisgállya gondolatotokat. Mert, az ő országának szolgai lévén, nem igazán itéltetek: meg nem őriztétek az igazságnak törvényét, és az Isten akarattya-szerént nem jártatok.

Hamar, és iszonyú módon megjelenik néktek; mert kemény itélet lészen azokon, a kik elől-járók. A kisded künnyen irgalmat nyér; de a hatalmasok hatalmas kínokat szenvednek. Mert az Isten senki személyének nem kedvez: meg sem ijed senki nagy-vóltátul. Mert mind kicsínt nagyot ő teremtett, és egyenlő-képpen gondgya vagyon néki mindenekre. A hatalmasokra pedig keményebb kín következik[4].

[4] Sap. 6. v. 3. Deut. 17. v 19.

A BIRÁKHOZ ÉS PRAEFECTUSOKHOZ.

Meglássátok mit cselekesztek: mert nem emberek itéletiben rofogtok, hanem az Uréban. És valamit itéltek, reátok tér. Az Ur félelme légyen veletek, és mindeneket szorgalmatossan cselekedgyetek: mert a mi Urunk Istenünknél nincs hamisság, sem személyválogatás, sem ajándék kivánás[1].

[1] Paral. 19. v. 6. Deut. 10. v. 17. Deut. 16. v 18. 19.

A BIRODALOMALATT VALÓKHOZ.

Minden lélek a felsőb hatalmasságok birtoka-alat légyen; mert nincs hatalmasság, hanem Istentűl. A mik pedig Istentűl vannak, jól vannak rendelve. Azért, a ki ellene-ál az hatalmasságnak, Isten rendelésének ál-ellene. A kik pedig ellene támadnak, kárhozatot szereznek magoknak; mert az fejedelmek nincsenek félelmére a jót-cselekedőnek, hanem a gonosznak. Akarsz-e nem félni a hatalmasságtol? Jót cselekedgyél, és dicsíreted lészen attól. Ha pedig gonoszt cselekeszel, fély, mert nem ok-nélkül viseli a kardot; mert Isten szolgája, haraggal boszszú-álló a gonosz-tévőn.

Annak-okáért, szükség-képpen engedgyetek, nemcsak haragtól félvén, de lelki-isméretért-is, mert adót-is azért adtok, mivel Istennek szolgai. Mindeneknek megadgyátok tehát a mivel tartoztok: adót, a kinek adóval tartoztok; félelmet, a kinek félelemmel; tisztességet, a kinek tisztességgel. Imádkozzatok a királyokért és fejedelmekért, hogy békeséges és csendesz állapatban, minden ajtatosságban és tisztaságban éllyünk[2].

[2] Rom. 13. vers. 1. Petr. 2. v. 13. 17. Ad Titum 3. vers. 1. Matth. 21. v. 21. cap. 17. v. 26. 1. Timoth. 2. v. 2.

A HÁZAS FÉRFIAKHOZ.

Férfiak, szeressétek házas-társotokat, mint Christus szerette az anyaszentegyházat, és ezért önnön-magát adta. Ugy a férfiak-is tartoznak szeretni feleségeket, mint önnön testeket. A ki feleségét szereti, magát szereti: senki pedig az önnön testét nem gyülöli, hanem őrzi és táplállya, mint Christus az anyaszentegyházat[3].

Férfiak, szeressétek házas-társotokat, és ne légyetek kemények ő-hozzájok. Férfiak, okossan lakjatok feleségtekkel, és, mint aszonyi gyarlób edénynek, tisztességet tégyetek[4].

[3] Ephes. 5. v. 25: 1 Cor. 11. v. 3.

[4] Coloss. 3. v. 16. 1 Petr. 3. v. 7.

A HÁZAS ASZONYOKHOZ.

Az aszonyok férjek birodalma-alat légyenek: kiknek ne légyen külső czifra hajok, arany viselések, vagy öltöző ruhák ékessége, hanem, a szüben elrejtett ember, a csendesz és mértékletes lélek-nek rothadatlansága, mely gazdag Isten-előt.

Az aszonyok férjeknek engedgyenek, mint uroknak: ert am férfiu feje az aszonynak, mint Christus az anyaszentegyháznak[1].

[1] 1. Petr. 3. vers. 1. &c. Coloss. 3. v. 18. Ephes. 5. v. 22. 1. Cor. 11. v. 3.

A SZÜLÉKHEZ.

Atyák, fiaitokat haragra ne indítcsátok, hogy kétségbe ne essenek.

Nevellyétek fiaitokat isteni félelemben, jó gond-viselés-alat[2].

[2] Colos. 3. v. 21. Ephes. 6. v. 4.

A FIAKHOZ.

Fiak, engedgyetek szüléteknek az Urban: mert ez az igazság. Böcsűllyed atyádat, anyádat (mely legelső parancsolat az igíretben,) hogy hoszszú életű légy e földön[3].

[3] Ephes. 6. v. 1

AZ URAKHOZ.

Urak, a mi igaz és képes, adgyátok-meg a szolgáknak: tud-ván, hogy néktek-is Uratok vagyon menyégben[4].

[4] Coloss. 4. v. 1. Ephes. 6. v. 9.

A SZOLGÁKHOZ.

Szolgák, engedgyetek testi uratoknak, félelemmel és rettegéssel, szívetek eggyügyüségében, mint Christusnak. Ne szemre szolgállya-tok, mint embereknek kedveskedvén: hanem mint Christus szolgai, tellyes szüből, jó akarattal szolgállyatok mint az Urnak, és nem mint embernek.

Szolgák, mindenben engedgyetek, és kedveskedgyetek uratok-nak: ellenek ne zúgolódgyatok; meg ne csallyátok, hanem minden-ben mutassátok meg hívségteket[5].

[5] Ephes. 6. v. 5. Coloss. 3. v. 22. 1. Petr. 2. v. 18. Ad Titum. 2. v. 9.

A SZŰZEKHEZ.

Az üdő rövid: azért, a kinek felesége vagyon, ugy éllyen, mint-ha felesége nem vólna; a ki sír, mint-ha nem sírna; a ki örűl, mint-ha nem örűlne; a ki vészen, mint-ha semmit nem bírna; a ki e világgal él, mint-ha nem élne. Mert elmúlik e világ színe. Azt kivánom pedig, hogy tí szorgalmatosság-nélkül légyetek.

A kinek felesége nincsen, szorgalmatos az isteni dolgokban, mint légyen kellemetes Istennek. A férj-nélkül-való, és a szűz, isteni dolgokrúl gondolkodik, miképpen lehessen testben s lélekben szent[1].

Corinth. 7. v. 29.

AZ ÖZVEGYEKHEZ.

A ki valóban elhagyatott özvegy, bízzék Istenben, szünetlen éjjel nappal imádkozzék. Mert, a mely özvegy jó lakásban él, élvén meghólt[2].

[2] I. Tim. 5, 5.

A VITÉZLŐ RENDHEZ.

Senkit meg ne verjetek: senkire hamissan ne fogjatok semmit: és hó-pénzetekkel megelégedgyetek[3].

[3] Luc. 3, 14.

A GAZDAGOKHOZ.

A kik gazdagok akarnak lenni, kisértetbe esnek és ördög tőribe, és sok haszontalan és ártalmas kivánságokba, mellyek elmerítik az embert a halálba és veszedelembe. Mert minden gonosságnak gyökere a gonosz kivánság, mely-után járván némellyek, eltévelyedtek a hitben, és sok bánatba estenek.

A gazdagoknak megparancsold, hogy igen fen ne eszeskedgyenek, és az ő reménségeket ne vessék a bizonytalan gazdagságban, hanem az élő Istenben (ki bétölt minket minden jóval). Jót cselekedgyenek: gazdagok légyenek a jószágos-cselekedetekben: könnyen adgyanak: vessenek jó fondamentomot a más világra, hogy az örök életet elkaphassák[4].

[4] I. Timoth. 6. v. 9. 17. Jacob. 1. v. 10.

A SZEGÉNYEKHEZ.

Nagy, és elégséges kereskedés az istenes élet. Semmit e világra nem hoztunk, kétség-nélkül el sem vihetünk semmit. Ha azért testi táplalásunk és ruházatunk vagyon, ezzel megelégedgyünk[1].

[1] I. Timoth. 6. vers. 7.

Fösvénység-nélkül-való erkölcsünk légyen, megelégedvén a jelen-valókkal. Mert az Ur mondotta, hogy el nem hágy minket. Annak-okáért, bátorságossan mondgyuk: Az Ur az én segétségem, nem félek mit mivel nékem az ember[2].

[2] Hebr. 3. v. 15.

Semmit ne fély fiam, noha szegényül élünk: de sok jóval megáldatunk, ha az Istent féllyük, a bünt eltávoztattyuk, és jót cselekeszünk[3].

[3] Tob. 4. v. 23.

Ecclesiastes, cap. 12. v. 13.

Hallyuk minnyájan egyenlő-képpen beszédünk végét. Istent féllyed, és megtarcsad az ő parancsolatit: mert ez minden ember. És minden cselekedetink Isten itéletire vitetnek.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA.

RENDI E KÖNYVBEN FOGLALT DOLGOKNAK.

ELSŐ RÉSZE: A Mi-Atyánkról, Üdvözletről, Hiszek-Istenről, Töredelmességnek cselekedetiről, és a Sz. Kereszt jelérűl 31
Mint kellyen a Mi-Atyánkot értelmessen mondani . . . . . ibid.
A Bóldog Aszony Üdvözletit, mint kellyen értelmessen mondani 44
Credo, vagy Apostoli Vallás 46
A Nicæa-béli gyölekezet vallása 47
Sz. Athanasius vallása . . . . . ibid.
A Töredelmességnek mindennapi gyakorlásáról 50
A Sz. Kereszt jelérűl 52
A Szentelt Vízről 57
MÁSODIK RÉSZE: Reggeli és Estveli könyörgések 61
Reggeli imádságok . . . . . ibid.
Az őrző Angyal segétségeért, könyörgések 66
Sz. Ágoston hálá-adása, az őrzö Angyalnak gond-viselésért 67
Estveli Hála-adások 68
A Keresztyén embernek magával-való Szám-vetése 72
HARMADIK RÉSZE: Isteni Jó-tételményért, Hála-adások 75
Az Istennek felségéről . . . . . ibid.
A Teremtésért és Táplálásért, hála-adás 77
A Megváltásért, hála-adás 78
A Megszentelésért, hála-adás 80
Sz. Ambrús és Agoston hála-adása 82
NEGYEDIK RÉSZE: Az Predikációhoz, és Sz. Áldozathoz tartozó Imádságok. Az Misének Ceremoniairól, és Papi öltözetekről 85
Mikor Innep-nap Templomba megyünk . . . . . ibid.
Imádságban-való ajtatosságért 86
Imádságunk és egyéb dolgunk kezdetin . . . . . ibid.
Predikácio-előt, könyörgések . . . . . ibid.
Predikácio-után 88
A Mise-előtt könyörgések 89
Az Angyali Ének, és a töb Imádságok idején 90
Az Epistola-olvasáskor 91
Az Evangeliomkor . . . . . ibid.
Az Offertorium idején 92
Mikor a Pap kifordúl 93
A Sanctust mikor mondgyák . . . . . ibid.
Hogy az Aldozat gyümölcsös légyen 94
Mikor az Urat felmutattya a Pap . . . . . ibid.
Az Kelyh felmutatásakor 95
Az Ur felmutatása-után 95
Mikor a Pap a mellyét veri 97
Mikor a Pap az Urat magához vészi . . . . . ibid.
Ajtatos könyörgés az Áldozat-után 98
A Misének Ceremoniáiról 99

ÖTÖDIK RÉSZE: Az Olvasóról, és a háromszori csendítésrül 107
A Reggeli, déli, estveli csendítéskor 110
HATODIK RÉSZE: Lelki javainkért, könyörgések 111
Az igaz Hitért . . . . . ibid.
A Reménségért 112
A kétségbe-esés-ellen 113
Isteni félelemért 114
A Szeretetért 115
Háboruságinknak, és nyavalyáinknak csendességgel szenvedéséért 117
Az Engedelmességért 118
Az Alázatosságért . . . . . ibid.
A Lelki Szelídségért 119
A Jóban végig megmaradásért 126
Ördög-ellen-való győzedelemért . . . . . ibid.
Testi kisértetek-ellen 121
A tiszta-életért 122
A Világ kisérteti-ellen . . . . . ibid.
A hét fővétkek győzedelméért 123
A Kevélység-ellen . . . . . ibid.
A Fösvénség-ellen . . . . . ibid.
A Torkosság-ellen 124
A Fajtalanság-ellen . . . . . ibid.
Az Irígység-ellen . . . . . ibid.
A Harag-tartás-ellen 125
A Jóra-való Restségnek győzedelméért . . . . . ibid.
Betegségben-valo Könyörgések. Rövid Intés 126
Bűnünk bocsánattyáért 127
A Halál félelme-ellen 128
Az örök Bóldogságnak kivánsága 129
A betegségnek békeséggel-való türéséért 130
Istenes halálért 131
Halálra itélt ember könyörgése 132
Szent Brigyinának, igaz Penitencia-tartásért, és bóldog kimulásért, XV ajtatos Imádsági 133
Ezeknek befejezése 138
Könyörgés . . . . . ibid.
Christus kín-szenvedésének emlekezetirül, Imádságok 139
HETEDIK RÉSZE: Közönséges jókért, Könyörgések 143
Mikor Hadakkal ostoroztatunk, könyörgések . . . . . ibid.
Az Ó Törvény-béli Hívek könyörgési 146
Más Könyörgés 149
Victor Uticensis könyörgése 150
A Tévelygések kigyomlálásaért, könyörgések 151
Az Anyaszentegyházért 153
Lelki Pásztorinkért 154
Fejedelmekért, és Tiszt-viselőkért 155
Dög-halál távoztatásaért 156
Föld gyümölcséért . . . . . ibid.
Esőért 157
Az Égi háborúk-ellen . . . . . ibid.
A Bünösök téréseért . . . . . ibid.
NYOLCZADIK RÉSZE: Bizonyos személyek Imádsági 159
Szüleinkért . . . . . ibid.
Jámbor Házasok egymásért 160
Szülék magzattyokért . . . . . ibid.
Magtalanok Imádsága 161
Özvegyek és Árvák könyörgése 162
Nehézkesek könyörgése . . . . . ibid.
Rabokért 163
Betegekért 164
Keseredettekért . . . . . ibid.
Ellenséginkért 165
Úton-járók könyörgése . . . . . ibid.

Christusban el-nyúgott Atyánk-fiaiért 166
KILENCZEDIK RÉSZE: A Gyónáshoz, és Ur Vacsorájához készitő könyörgések . . 168
Az Ó Törvény-béli penitencia-tartók könyörgési 178
A Gyónáshoz mint kellyen készülnünk 180
Intés a gyakran Gyonásra . . . . . ibid.
A Tíz parancsolat-szerént: az Anyaszentegyház parancsolati-szerént, &c. Lelki isméretünk visgálása 183
Öt közönséges Orvosság, minden rendbéli vétek-ellen 190
A Gyónáshoz készült ember imádsági 191
A Gyonásnak módgyárul 193
Gyonás-után, könyörgések . . . . . ibib.
Ur Vacsorája-előt, Imádságok 200
Az Oltár-elöt-való Imádsag, mikor hozzánk akarjuk az Urat venni 204
Az Ur-vétele-után, Imádságok 205
TIZEDIK RÉSZE: Szent David Penitentia-tartó Sóltára 213
Az Anyaszentegyház Litaniáirúl, Tanúság 218
Az Anyaszentegyház Litaniái 221
A Megdücsőült Szentek segétségeért könyörgések 228
Az Angyalok segétségeért 229
Az Apostolok napján . . . . . ibid.
A Mártyrok napján 230
A Confessorok napján 231
A Szüzek napján . . . . . ibid.
Az Üdvösséges Jesus nevérül, Litania 232
Szent Bernárd könyörgése 235
Az Oltári Szentségrül Litania 236
Az áldott Jesushoz, imádság 239
Bóldog Aszonyrúl, Első Litania 240
Más Litania Bóldog Aszonyrúl 243
Ave maris stella: Magyarúl 247
Bóldog Aszony hét Innepére-valo Imádság 248
Salve Regina: Magyarúl 249
Alma Redemptoris: Magyarúl 250
Ave Regina cælorum: Magyarúl 250
Regina cæli: Magyarúl 251
Litania a Betegekért és keseredtekért 251
Szent Irás Intési 257
Az Egyházi Pásztorokhoz . . . . . ibid.
A Keresztyén Juhokhoz . . . . . ibid.
A Fejedelmekhez, és Urakhoz . . . . . ibid.
A Birákhoz, és Præfectusokhoz 258
A Birodalom-alat-valókhoz . . . . . ibid.
A Házas Férfiakhoz . . . . . ibid.
A Házas Aszonyokhoz 259
A Szülékhez 251
A Fiakhoz . . . . . ibid.
Az Urakhoz . . . . . ibid.
A Szolgákhoz . . . . . ibid.
A Szüzekhez 260
Az Özvegyekhez . . . . . ibid.
A Vitézlő rendhez . . . . . ibid.
A Gazdagokhoz . . . . . ibid.
A Szegényekhez 261

FINIS.

JEGYZETEK.*

A czimlaphoz.

2. lap. A szent Jeromosból vett idézet alatt, attól megfelelő távolságban, egy utóbb odaragasztott papirszeleten, a példány tulajdonosáról következő nyomtatott sorok olvashatók:

Est Spes, Vita, Salus, Requies et Gloria Christus
MATTHIAE GÖNCZI,
Cui Deus immensi det gaudia Summus Olympi.

ELŐLJÁRÓ LEVÉL A III. KIADÁSHOZ.

8. lap. *** Az eredeti *unicum*-példányban a jelzett szavak a szövegből a papirral együtt kiszakadván, utóbb odaragasztott más papiron valaki *imátságos*, illetve *ez-elöt* szavakat irt be a szöveg közé. Recensens a IV. kiadás előljáró leveléből Pázmány szavait helyezte el a szövegben.

A CALENDARIOM UJITÁSÁNAK SZÜKSÉG VÓLTÁRUL.

23. l. 14. sor felülről. * A zárjelbe [ ] tett szöveg, mert δ-ból itt teljes 4 lapoldal hiányzik, γ-ból van véve. — *23. lap, 4. sor alulról.* β veszekedés, γ vészekedés. — *25. l. 7. sor alulról.* A [ ] jel közé tett rész γ-ból van véve.

ELSŐ RÉSZE.

31. l. 2-ik czim. $\alpha\beta\gamma$ értelmesen, δ értelmessen. — *32. l. 20. sor al.* β *az* szolgákhoz, $\gamma\delta$ szolgákhoz. — *39. l. 21. sor felülről.* β-ból, $\gamma\delta$ magunk vonagatás-*nélkül*. — *40. l. 6. sor fel.* β *az* ember, $\gamma\delta$ ember. (V. ö. 51. l. 13. s. al.; s. u. o. 17. sor al.) — *51. l. 8. sor al.* β *az mi* tudatlanságunkból, $\gamma\delta$ tudatlanságunkból. — *54. l. 2. sor fel.* α *a* zent kerezt iegiet veti vala, β az szent kereszt jegyét veti vala, $\gamma\delta$ szent keresztet vét-vala. — *55. l. 17. sor fel.* $\alpha\beta\gamma\delta$ mér-vala. — *55. l. 23. sor fel.* α illic valáe, β illik vala-*e*? $\gamma\delta$ illik vala-*é*? — *55. l. 27. sor fel.* α fut, $\beta\gamma\delta$ fút. — *56. l. 20. sor fel.* $\alpha\beta\gamma$ mihelt, δ mihelyt. (V. ö. 57. l. 5. sor al. már γ is δ is mihelt.) — *59. l. 21. sor fel.* $\gamma\delta$ megszenteli embert *(23. sor:* kihozzák embert), β megszenteli *az* embert *(23. sor:* kihozzák *az* embert.) — *60. l. 16. sor fel.* * a. m. babonás *czók-mók*.

MÁSODIK RÉSZE.

61. l. 8. sor fel. β öncz-ki, $\gamma\delta$ öncs-ki, határozott alak helyett. Alább még nehányszor. — *65. l. 11. sor fel.* $\gamma\delta$ fel ne fuvalkodgyam, $\alpha\beta$ fel ne fualkodjam. (V. ö. *65. l. 5. sor al.* $\alpha\beta\gamma\delta$ felfualkodás-nélkül.) — *65. l. 19. sor fel.* * *ingyen sem* vólna a. m. *nem is* vólna. A Szent-

* α jelzi az I., β a II., γ a III., δ a IV. kiadást. — A. m., vagy: a. m. = annyi mint. — M. Nyt. Sz. a. m. Magyar Nyelvtörténeti Szótár.

István-Társulat által gondozott utolsó (1892.) XVIII. kiad. szerint a. m. *semmit sem érne.* — *69. l. 14. és 15. sor fel.* α megh serüttem, βγ megsérüttem, δ megsérüdtem. — [*Múlat-elmúlat.*] *70. l. 3. sor al.* β heában múlattam, γδ gonoszúl mulattam. (V. ö. *71. l. 2. sor al.* βγδ mulattam.) *73. l. 10. sor fel.* * γδ mit mulattunk-el, β mit múlattunk el. *Sz. I. T. XVIII. kiad. 74. l.* mit mulattunk el (kétértelmű). V. ö. *85. l. 5. sor al.* βγδ el-múlattam. Sz. I. T. (XVIII. kiad.) 96. l. (itt is kétértelműen) elmulattam. — *73. l. 18. sor fel.* β hertelen, γδ hirtelen.

HARMADIK RÉSZE.

82. l. 13. sor fel. αβγδ bennem való *tetemek.* A M. Nyt. Sz. ismerteti a szó értelmét, de nem ismeri a szó e helyét. Itt a. m. *csontok,* belső részek, egész belsőm. V. ö. M. Nyt. Sz. III. 653. hasáb. Born. Préd. 256. Az leleknec ninczen teste es teteme. Későbbi kiadók (XVIII.) úgy segítettek magukon, hogy a Zsóltár (102, 1) e Pázmányféle fordítása helyett Káldy fordítását vették elő s igy aztán a homályossá vált becsuszott szó kiesett a szövegből. — *79. l. 13. és 20. sor fel.* α β hiu, γ hív, δ hüv. — *80. l. 10., 11. sor al.* αβγδ olcs-el, α ronczd megh, βγδ roncs-meg, de már *85. l. u. sor fel.* δ is *rontsd-el.* — *[Isten, nem Istent.] 82. l. 14. sor al.* ** αβγ Isten, δ Istent. Hogy a γ-ban is *Isten* van szedve, meglátszik onnan, mert a γ *unicum* példányában a *t szemlátomást* tintával van hozzáirva. A δ-ból átment a hiba a többi kiadásokba. A Sz. I. T. 1892-iki (XVIII.) kiadásában is bent van.

NEGYEDIK RÉSZE.

89. l. utolsó sor al αβγδ levonná lábából. — *90. l. 13. sor al.* α *a* jo akaratu emberekneк, β *az* jo akaratu, γδ jó akaratú. — *90. l. 4. sor al.* αβγδ e világ bűnei kitisztitó bárányнak. Sz. I. T. (XVIII. kiad.) bűnеit *elvevő.* — *92. l. 2. sor al.* αβγδ az emberekkel nemet vetvén, Sz. I. T. (XVIII. kiad.) emberi természetet vevén fel. — *99. l. 9. sor fel.* β *Mi*nem, γδ *Mi* nem. Sz. I. T. (XVIII.) *Mert* nem. M. Nyt. Sz. ismerteti a szót, de ezt a helyét nem ismeri. — 106. l. 3. sor al. β *á*lítom, γδ *a*lítom.

ÖTÖDIK RÉSZE.

107. l. 10. sor fel. β *Maga* ti loptátok, γδ *Maga,* tí loptátok. M. Nyt. Sz. ezt a szót is ismerteti, de a szónak ezt a helyét nem ismeri. *A. m.* holott, ellenkezőleg; körülbelül az, a mi a mai szójárás szerint *hisz, hiszen, pedig bizony,* mint felkiáltó; későbbi kiadásokban egészen elmosódott a szónak ez az értelme, úgy hogy a Sz. I. T. (XVIII.) kiad. szövege már ilyen: „*Magatok,* ti loptátok ezeket mi tőlünk." (V. ö. 181. 23. 220. 11. al.) — *108. l. 17. sor fel.* β bűbájosság, γδ bájosság.

HATODIK RÉSZE.

115. l. β meggyen tehát, γδ me*d*gyen, *a. m.* mit tegyen? A nép most is mondja, *mettom*-én, azaz mit tudom én? A Sz. I. T. (XVIII. kiad. ezt a szót egészen kihagyta s e helyett: „medgyen (tehát) s hová légyen a bünös ember", csak ezt mondja: „hová legyen a bünös ember"? (V. ö. 200. l. 19. sor fel. 207. l. 5. sor. al. 210. l. 15. sor al. 215. l. 5. sor al.) — *126. l. 11. sor al.* δ ha*ll*ogassa, βγ ha*l*ogassa. — *127. l. 20. sor fel.* δ lát*nák,* βγ lát*nának.* — *128. l. 2. sor fel.* αβγδ *Nám,* fogadásod tartja. M. Nyt. Sz. ismerteti e szót, de nem ismeri ezt a helyét. *A. m.* ecce, íme, lám, hisz! A Sz. I. T. (XVIII.) kiad. fordított a mondáson, igy: „*Nem* fogadásod tartja-e?" — *130. l. 2. sor fel.* γδ mág, β maghu = magv, mag. — *135. l. 4. sor fel.* β körömzelésekkel, γ körömzélésekkel, δ körömsélésekkel.

HETEDIK RÉSZE.

149. l. 8. sor al, Mi nem rövidült-meg. Lásd a 99. l. 9. sorához szóló jegyzetet. A. m. mert nem. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. *Még* nem rövidült meg. — *151. l. 11. sor fel.* βγδ Horvátországig. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. Spanyolországig. Pázmány lelke előtt, midőn szent Pált az evangélium hirdetésében „Jeruzsalemtől—Horvátországig" járatja vala, szent Pál apostolnak saját

szavai lebegtek, mert a nemzetek apostola a rómaiakhoz irt levelében (XV, 19.) ezt mondja: „Jerusalemtől kezdve körüskörül egész Illíriáig mindenütt hirdettem Krisztus evangéliomát.“ Pázmány magyaros észjárása Horvátországot íratott vele korának felfogása szerint Illíria helyett. — *153. l. 12. sor fel.* βγδ erdei. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. erdei *vad. Erdei* a M. Nyt. Sz. szerint maga is főnév s vaddisznót, vadkant jelent. A vadkan pedig példázza a bűnre vetemedett elmét. — *156. l. 7. sor fel.* γδ reájok, β *az* reájok.

NYOLCZADIK RÉSZE.

161. l. 3. sor fel. β *az* ember, γδ ember. — *U. o. 17. sor fel.* β *az Te* hozzád kiáltókat, γδ hozzád-kiáltókat. — *165. l. 9. sor al.* γ atyánk fiainak, βδ atyánkfiainak.

KILENCZEDIK RÉSZE.

169. l. 16. sor fel. δ múlatságokban, βγ mulatságokban. — *172. l. utolsó sor al.* βγδ fogsagával kimentené. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. fogságából. — *175. l. 15. sor al.* γ vérítékid, βδ verítékid. — *176. l. 13. sor al.* β megh iobbitasára, γ jobbítasára, δ jóbbítasára. — *181. l. 20. sor fel.* βγδ Maga. V. ö. 107. l. 10. sor fel. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. már eltalálta az elavult szó értelmét: Pedig bizony. — 181. l. 23. βγδ ember. — *181, l. 6. sor al.* β *az te* Urad, γ *a te* Urad, δ *a* Urad. — *182. l. 4. sor al.* β megh iobbitod, γ meg-jobbítod, δ meg-jóbbítod. — 184. l. β halasztottadé, γδ hallasztottad-e? — *182. l. 8. sor al.* β Solosmára, γδ Szolosmára. — *186. l. 15. sor al.* βγδ rosz és *kent* pénzt. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. szerint *kent* annyi mint *hamis*. A M. Nyt. Sz. ismeri a szót, de nem ismeri annak sem e helyét, sem ezt az értelmét. — *187. l. 12. sor al.* βγδ értekek a fizetésre. M. Nyt. Sz. ezt a helyet nem ismeri. Más idézetek értelme szerint a m. *tehetségök, erejök* a fizetésre. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. *értékök* a fizetésre. — *191. l. 10. sor al.* γδ ember, β *az* ember. — *192. l. 13. sor fel.* β törvénynek, γδ törvénnek. — *194, l. 15. sor fel.* γδ mert *ő, a ki,* β mert *ő az, ki.* — *195. l. 11. sor al.* β elhagytalak, γ elhattalak, δ elhadtalak. — *199. l. 3. sor fel.* β *az* kárhozatnak, γ *a* kárhozatnak, δ *e* kárhozatnak. — *200. l. 13. sor fel.* βγδ *mér* vala. — *200. l. 19. sor fel.* β merien, γδ mérjen. — *200. l. 8. sor al.* βγ hertelen, δ hirtelen. — *210. l. 9. sor al.* βγδ ama te tanitványiddal. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. ama te *Emauzba menő* tanitványaiddal. — *210. l. utolsó sor.* βγδ Nám. Sz. I. T. (XVIII.) kiad. Lám. A M. Nyt. Sz. ismerteti a szót, de ezt a helyét nem ismeri. — *212. l. 2. sor al.* β minékünk, γ mi-nékünk, δ mí-nékünk.

TIZEDIK RÉSZE.

216. l. 2. sor fel. β lá ki, γ lá ki, δ la ki. Ecce quam, ím mi, lám mi. Sz. I. T. (XVIII.) vajmi. — *216. l. 22. sor fel.* β fene ötte sebemet, γδ fene ette sebemet. — *217. l. 6. sor fel.* β könyvel, γδ könnyel. — *217. l. 10. sor fel.* * γδ megfúlt, β megfúlt. A rím miatt is jobb ez utóbbi. — *217. l. 4. sor al.* βγδ könyörgését. — *220. l. 4. sor al.* βγ Deacombonék, δ deakombónék. A M. Nyt. Sz. nem ismeri. Valószinüleg éretlen deákocskákat jelent, kik a maguk csekély deák tudományával vernek szelet. — *232. l. 11. sor fel.* γδ lélek, β *az* lélek. — *242. l. 16. sor al.* γδ Szent Lélek-által, β *az* Szent Lélek által. — *247. l. 16. sor fel.* γδ Szent Lélek, β *az* Szent Lélek. — *247. l. 5. sor al.* γδ óld-meg, β ód meg. — *248. l. 23. sor fel.* * γδ A bűnt, mely éget mint a tűz, — Olcs (δ olts) és tőllünk távúl elűzz. β Bűnt, mely minket éget mint tűz, — Olcs és tőllünk távoly elűzz. Sz. I. T. (XVIII. kiad.) az egész versszakot átalakitva adja, igy:

Szelid szüzek választottja,
Kiben bünnek nincsen foltja,
Nyerd büneink bocsánatát,
Őrizd szivünk tisztaságát.

— *250. l. 10. sor fel.* γδ lél, β lől. — *257. l. 5. sor al.* γδ a kisded künnyen irgalmat nyér, β az kisdedek künnyen irgalmat nyernek. — *259. l. 11. sor al.* βγδ képes, — Sz. I. T. (XVIII. kiad.) illendő. — *260. l. 12. sor fel.* βγδ jó lakásban él. Sz. I. T. (XVIII. kiad.) kéjelgésben él.

RÖVID TANUSÁG

MINT ISMERHESSE MEG AKÁRMELY EGYÜGYÜ EMBER IS

AZ IGAZ HITET.

IRTA

ÉS FÜGGELÉK GYANÁNT IMÁDSÁGOS KÖNYVÉNEK ELSŐ KIADÁSÁBAN, 1606-BAN, GRÉCZBEN KINYOMTATTA

PÁZMÁNY PÉTER.

SZÖVEGÉT A JELEN KIADÁS SZÁMÁRA SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BREZNAY BÉLA,

PÁPA Ő SZENTSÉGE TITKOS KAMARÁSA, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

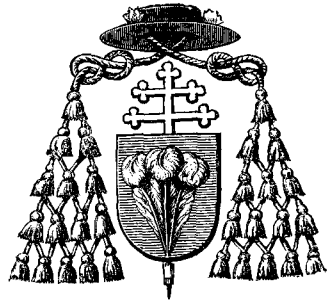

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

RÖVID TANUSÁG

MINT ISMERHESSÉK MEG AZ EGYÜGYÜK

AZ IGAZ VALLÁST.

Mi indított engem ez irásocskára.

CAPUT I.

Ha oly szorgalmatos gongyok volna az embereknek az ő lelkekre, mint e világi dolgokra, fölötte könyű volna az igasságnak ismereti, holot erre nem igen szükséges a mély bölcseség, hanem a jó lelki ismeret és igasság szomjuhozó akarat. De mivel hogy lenyomja és szemfín-vesztő babonájával megcsallya a hamisság az embereknek homályos értelmét, ennek okáért sokan, noha az igaz utból kitértek, de mégsem akarják az utánnok kiáltó szavát hallani, hanem inkáb bedugják fülöket.

Sap. 4. v. 12. cap. 9. v. 25. Isai. 30. v. 2. 1. Psal. 5. 7. v. 5.

Három rendbeliek pedig (a mint eszembe vettem), a kik a hit dolgairul való tusakodást igen eltávoztattyák.

Elsők azok, kiknek minden eszek kedvek e világhoz ragazkodot, melybe ha lehetne, mind örökké akarnának maradni. Ezek, mivelhogy kissebb dolgokis nagyobb az üdvösségnél, azzal mentik magokat, hogy falut vagy feleseget vöttek és nem akarják érteni a jót, hanem a szent Jób mondásaként ugyan elkergetik az igasság esmeretit maguktól. Maga elébb az Isten országát kellene keresni, mert mit használ, ha mind e világ mienk volna is, ha lelkünk elvész és az ideig való vigaságot örök siralom követi. Az Irás bizonyára minden e világi dücsősséget és gazdagságot ollyannak nevez, mint az álomba látott dücsősség és gazdagság, kit miis, mikor halálunk oráján felébredünk, nyilván, noha későn eszünkbe veszünk.

Luc. 14. v. 18. Psal. 35. v. 4. Job. 21. v. 14. Luc. 12. v. 31. Matth. 16. v. 26.

Isai. 29. v. 7. 8. Psalmi 72. v. 20. Eccles. 11. v. 8.

Más rendbeliek azok, kik noha lelkekrülis gondolkodnak, de azt mondgyák, hogy a Papok dolga a Hit dolgairul való versengés, ők ebbe nem ártyák magokat, lelkiesmereteket nem akarják megháborítani, hanem a mibe egyszer megnyugottak, abba akarnak maradni. De ezek, ha az igasságnak keresetit csak másra bizzák, az igasság esmeretit és a menyországba való menéstis, másra biz-

hattyák. És ha elég nekünkis azt mondanunk a mit az olahok mondnak: „tuggya a pap mit hiszek és mi az igaz“, künnyen mind prædicatio hallástul s mind egyébtül megmenekedhetünk.

1. Thess. 5. v. 21. 1. Timoth. 4. v. 16. Nyilva, szent Pál azt parancsollya, hogy mindeneket jól megszórjunk, rostállyunk, és ugy ragazkoggyunk az Igassághoz, és hogy gondot visellyünk magunkra, tudakozzunk az Isten akarattyárul és az Igasságrul, mert kinek kinek magárul számot kell adni. Azért mélto, hogy mint számadó szolgák ugy visellyük magunkat; ne támazkoggyunk csak másra, csak a más ember szájával ne együnk, tudván, hogy nem életünkbe vagy tisztességünkbe, hanem örök kárhozatunkba járo dolog az igaz hitnek ismereti. Ha azért bolond ember volna, a ki életébe vágo dolgát tellyességgel másra bizná és maga semmi gongyát nem viselné: mentül inkább esztelennek kell itélnünk efféle üdvességére gondviseletlen embert? Nyilva, ha ez a mencség elég volna Isten elöt, hogy a Tanitók tiszti az Igasságrul való tudakozás és elég a Juhoknak, ha az ő páztorokat követik, sem a török, sem a Christus-tagadó eretnek, el nem kárhoznék, mert ők is az ő tanítójokat követik. De nem igy vagyon a dolog. A Christus juhainak okosoknak kell lenni, hogy a páztortul megtudgyák válaztani a gyapjuba öltözött farkast, kit nem cselekedhetnek, ha, mint a vak vezetőjét, úgy követik szembekötve a Tanitókat, magok semmit nem akarván érteni.

Matth. 17. v. 15.

Harmad rendbeliek azok, kik örömest akarnák érteni az Igasságot, de e sok viszavonásokat látván, azt itílik, hogyha ennyi tudós emberek meg nem alkodhatnak az igaz hiten, ők, vagy együgyüségek, vagy e világi foglalatosságok miatt, ha szinte akarnak sem mehetnének végére az Igasságnak. Mert nem hogy a Hit dolgaiban való külömbözésnek megrostálására, de még csak arrais, hogy megércsük, mibe külömbözzön eggyik vallás a másiktul, tellyes életek sem volna elégséges az együgyüeknek. Annak okaért, noha ezek örömest kivánnák az isteni Igasságot érteni, de meggondolván az ő elméjek gyenge voltát, nem láttyák módgyát, mint kellyen ennyi viszavonások közt a tizta buzát a konkolytul megválasztani.

Rövideden azért csak azt akarom megmutatni: *Mint ismerhesse meg akármely tudatlan és együgyü emberis az igaz vallást.*

Ha pedig ebbe a te értelmednek és kivánságodnak eleget nem tészek, kereztyén Olvasó, azt bizonnyal tudgyad, hogy ez nem az igaz vallás fogyatkozásából, hanem az én tudatlanságomból származik.

Minemü készülettel kellyen az Igasság keresésére készülnünk. CAPUT II.

A ki valóba igyekezik az Igasság ismeretire és az ő lelke üdvösségére, szükség:

Először, hogy az Istennek mindennap nagy ohajtással könyörögjön, hogy ő szent felsége világosicsa meg értelmét, gerjeszsze fel akarattyát, és az ő Szent Lelkével igazgassa minden uttyát.

Másodszor szükség, hogy kövesse e világi igaz birákat, kik személyválogatás nékül mind a két féll igasságot meghalgattyák, és a mi az igasságot illeti, abba, sem atyafiságért sem barátságért egy félnek sem kedveznek. Azért az Igasság kereső emberis ugy visellye magát, hogy eggyik résznek se kedvezzen inkáb a másiknál, hanem szinte ugy visellye mind a két fél közt magát, mintha ez oráig eggyik valláson sem lött volna, hanem most akarná ujonnan megismerni az Igasságot és abba magát megerőssiteni, mert ha eltekélli üdőnap elöt magába, hogy emez igazb amannál, lehetetlen, hogy igaz itíletet tegyen a két fél közt.

Tudom, sokan vannak, kik gyermekségektül fogva a Luther, Calvinus vagy Dávid Ferencz hitibe nevekedtek és tellyeséggel eltekéllették magokba, hogy a régi Római vallás Isten ellen legyen, ugy annyira, hogy képtelen dolognak itílik, ennek hamisságárul csak künyű gondolattalis kételkedni, mivelhogy (azt mongyák) számtalan bálványozást tanít.

Kiknek én rövideden azt mondom, hogy ha mind mi vallásunk volna, a mit rágalmazván és gyalázván a régi Hitet mi reánk okádnak az uj prædikátorok, énis mondanám, hogy sok nyilván való hamisság volna a régi vallásba. De jó lelkiesmerettel mondom, hogy oly hamisságokat és isteni káromlásokat kennek ezek mi reánk, mellyek csak szűnkbe sem ütköztek. A mi mondásinkat pedig oly idegen és a mi értelmünktűl külömböző értelemre csigázzák, hogy csak elalmélkodom rajta, mint hitethetnek efféle dolgokat el az okos emberekkel. Ebbe ha valaki kételkedik, tekincse meg *Az mostan támatt uj tudományok hamisságárul* írt könyvemnek harmadik részét, melybe enníhány ezer hazugságirúl emlekezém az uj tanitóknak, melyekkel gyülölségessé akarják tenni a mi tudományunkat. Ne hidd azért, Atyámfia, ezeknek minden szavát, hanem

az allperestis meghalgasd. És gondold meg aztis, hogy a keresztyénségnek szine, azaz, a nagyobb és jobb része, ennyi sok Istenfélő fejedelmek, ennyi értelmes nemzetségek, ennyi bölcs emberek, eleitül fogva a régi hitbe álhatatosan megmarattak, kiknek mely nagy gongyok legyen lelkek üdvösségére, csak abbólis megteczik, hogy lelkekért, megfosztván ő magokat, ennyi számtalan gazdag ispitályokat rendeltek, ennyi templomot éppitettek, ennyi egyházi ékességet és jószágot attak az isteni szolgálatra, ennyi érsekséget és püspökséget fondáltak, ennyi számtalan jószágos cselekedettel tündöklöttek. Ha azért oly nyilván való hamisságok volnának a régi vallásba mint némellyek elhitték, hihetséges dolog-é, hogy a kik természet szerint való okossággal, elmének éles voltával és bölcseséggel fellyül halaggyák az uj tanitókat; a kik oly szorgalmatosan keresték üdvösségeket, hogy lelkeket mindeneket a szegínyeknek osztanák és az isteni tisztességre forditanák: ezek meg nem tapasztalhatták volna e nyilván való hamisságokat? Ne itíld azt okos ember, hanem ércs meg eléb minden dolgot, és ne higyj mindenbe a te prædikátorid kiáltásának.

Harmadszor. A ki az Igasságot szereti, eltekéllye magába, hogy senki kedveért vagy barátságaért, semmi gyalázatért vagy kárvallásért, a megismért igasságot hátra nem veti, hanem azt minden tétovázás nékül követi, tudván, hogy inkáb illik félni a kárhozattúl, hogysem az emberek itíletitűl és gyalázattyoktól. A ki igy fel nem fegyverkezett az emberek szava és itíleti ellen, lehetetlen, ugymond Christus Urunk, hogy hihessen; sőt a dücsősség és gazdagság kivánók még a megismért Igazságbólis gyakran ki esnek, ugymond szent Pál. És adná Isten, hogy sokan e világi tekintetért és nyelv rágalmazásnak félelmeért el ne titkolnák a megismért Igasságot. De mi időnkbeis vannak, a kik tudgyák az igazat, nem akarnak errül vallást tenni, inkáb szeretvén az emberek tiztességét, hogy sem az Istenét, és hogy álhatatlanoknak ne itíltessenek avagy házastársokat meg ne báncsák, az Igasságot eltitkolják. A ki azért Istenét, lelkét, üdvösségét megtudgya becsülni, efféle külső tekinteteket letapodván ne féllyen a világ szavától és gyalázattyától, hanem azért, a ki mí érettünk a keresztfán meggyaláztaték, örömest szenveggyen mindeneket.

Joan. 5. v. 4.
1. Timoth. 6. v. 10.
Joan. 12. v. 42.

Mely szükséges az Igaz Hit. CAPUT III.

Miképpen a ház fundamentum nékül, a termőfa gyökér nékül fel nem nevekedhetik: szinte ugy az igaz hit nékül senki az Igasságba fel nem állapodhatik, a boldogságra fel nem nevekedhetik; mert *a)* az igaz ember Hitből él, *b)* lehetetlen a hit nékül hogy Istennek kedvébe juthassunk, és *c)* a ki nem hiszen, immár megitíltetett, azaz, a mint szent Márk magyarázza, elkárhozik, a ki pedig üdvözül, *d)* a hit által üdvözül, ugymond szent Pál, és ez által jegyezi az Ur magának a mi lelkünket. Mert noha a Hit *a)* megholt és elégtelen a szeretet nékül, mind azon által oly szükséges az igaz Hit, hogy e nékül az üdvösségre senki nem juthat.

Nem egyéb pedig a Hit *b)* hanem a reménlendő dolgoknak állattya és a nem látott dolgoknak erős bizonysága, avagy a mint szent Ágoston olvassa, *c)* Convictio, győzödelmes bizonyitása. Mert ugyanis a Hit *d)* meggyőzi és rabságra veti az emberi okoskodástpc. mer. cap. és bölcseséget ugyannyira, hogy akár mint rugoldozzékis az embernek külső érzékensége, vagy belső értelme, de azért a Hit dolgaiban ugyan zablán tartatik; és valamit előnkbe ad az Ur Isten, annak oly bizonyos vallására köteleztetik, hogy szent Péter mondása szerint *e)* még a szemünkkel látott dolognális bizonyosban hiszük ezeket; és a mint szól szent Ágoston *f)* künnyebben kételkednék az igaz keresztyén magárul, ha él-e vagy nem, hogysem mint a Hit dolgairul, mellyekről nem szabad (a mint ezen szent Ágoston irja) *g)* ama kételkedő igít, a talámot mondani, mert a ki ezekrül kételkedik, hazugá tészi az Istent, kinek bizonyság tételén fondáltatik az igaz Hit.

Mert ugyanis, hogy jól megércsed a Hit dolgait: nem valami egyéb okért hisszük, csak az igaz Istennek mondásaért, mellyet az Apostolok és az Anyaszentegyház előnkbe adnak. Annak okáért irja szent Pál, hogy az ő szavát nem ugy halgassák a hivek, mint emberi szót, hanem mint az Isten szavát; és meg akarván mutatni, hogy az ő tanitásának nem ő tőlle vagyon bizonyossága, azt parancsollya, hogy ha szinte ő maga külömbet tanitana se higgyék. Mert a mint az Irás mongya, *a)* az Istennek szája szól a Propheták által, avagy a mint másut olvassuk, *b)* az Isten szól a Propheták és Apostolok szája által, és csak ollyanok, ugymond szent Dávid, *c)* a Propheták, mint a penna az iró deák kezébe, avagy a mint Hiero-

a) Rom. 1. v. 17. Galat. 3. v. 11.
b) Hebr. 11. v. 6.
c) Joan. 3. v. 18. Marci. 16. v. 16.
d) Ephes. 2. v. 8.
a) Jacobi. 2. v. 14. 17. 1. Corinth. 13. v. 2.
b) Hebr. 11. v. 1.
c) Aug. Tom. 7. lib. 2. de 31.
d) 2. Cor. 10. v. 5. 1. Joan. 2. v. 4. Thessal. 2. v. 13.
e) 2. Pet. 1. v. 18. 19.
f) Tom. 1. lib. 7. Conf. cap. 10.
g) Tom. 3. 8 de Tri. cap. 5. I. Joan. 5. v. 10.

Thesal. 2. v. 13. Galat. 1. v. 8.
a) 2. Reg. 23. v. 2. Paral. 36. v. 12. Isa. 40. v. 5. Jerem. 1. v. 9.
b) Luc. 1. v. 70. Actor. 1. v. 16. Heb. 1. v. 1.
c) Psal. 44. v. 2.

a) Hier. 36. 18. nymusrul olvassuk, a) mint a ki az irott könyvből csak azt olvassa, a mit benne talál. Mivelhogy azért nem emberi gondolaton és b) 2 Pet. 1. 21. akaraton b) fondáltatik az igaz Hit, hanem az Isten igéjén és szaván; az Isten pedig sem meg nem csalatkozhatik, sem meg nem csalhat minket: nyilván való dolog, hogy valamit az Isten nekünk mond, vagy kicsint, vagy nagyot, azt mind egyaránt sokkal bizonyosban kell hinnünk, hogy sem akar mitis egyebet, mert az ég és föld c) Lucae. 21. v. 33. elmulik, de az Urnak mondása örökké megmarad. c)

CAPUT IIII. Csak egy az Igaz Vallás, melybe üdvözülhet az ember.

Tomo 5. 18. de Civit. c. 51. — a) Azoar. 2. 12. 17. Alias vide Thesi 4. de Eccles. Adiaphoristae.

Sokan a régi pogányok közzül, ugymond szent Ágoston, azt tanították, hogy kiki üdvözülhet az ő Hitibe, és ugyan ezent tanítá a) Mahometis. A mostani uj tanitókis, hogy az ő kifolyó sebes lelkiismeretüknek valami flastromot találnának, mellyel ha meg nem gyógyithatnákis, imigy amugy, Adammal eggyüt, falevélből csinált gatyával béfödöznék undokságokat, azt itílték, hogy a Christusba hivők mind egyaránt üdvözülhetnek, mert ezek közt csak valami aprólék dologrul vagyon a visszavonás, mely az üdvösségnek nem árt. Azért mongya az b) *Augustana Confessio*, hogy a Hit dolgaiba nem külömböznek a Confessionisták a Római közönséges gyölekezettűl, hanem csak némely számos gonosz szokásokba, és ez okon nyilván vallyák, hogy a Pápisták üdvözülnek az ő vallásukba, a mint másut megmutatám. Ennek fölötte a Hitet két félékb) In fine Artic. 21. Et initio Artic. 22.

Az Uj Tudomány Hamissága. 20. részébe.

nek itílik lenni. Eggyiket historiás hitnek nevezik, mely hiszi valamit előszámlál az Irás história móggyára; másikat üdvösséges hitnek neveznek, mellyel az ember hiszi, hogy Christus által megbocsáttattak az ő bünei és az örök életre választatott, és azt taníttyák, hogy valakibe ez a hit vagyon, az el nem kárhoztatik. Kiből nyilván következik, hogy mind Lutheristák, Calvinisták, Arianusok &c. egyaránt üdvözülnek, mert minnyájan hiszik üdvösségeket. Végezetre Bulinger, in firmo fundam. part. I. cap. 3., Musculus, in locis, cap. de hæres. 2., azt mongyák, hogy a hit dolgai közzül némellyek fondamentomi a keresztyéni vallásnak, némellyek nem fondamentomi, és a fondamentumba való tévelygés kirekeszti embert az üdvösségtül, de az egyéb dolgokba való egyenetlenség nem árt az üdvösségnek; és csak effélének itílik a Calvinisták és Lutheristák közt való egyenetlenséget.

Vide Calvino-Turcis. libro 2. cap. 6.

Ennek okáért sokan, mikor a hit dolgairul emlekeznek, azt mongyák, hogy ők hiszik a Credót és a szent Athanasius symbolomját és ezzel megelégesznek, mintha valaki ezeket hiszi, mind üdvözülhetne, akár mit higgyen egyéb dolgokrul.

De ezek nyilván való hamisságok, mert az Irás azt mongya, hogy egy az Isten és egy az üdvösséges Hitis, és ha ki csak egy dologba megvetiis az Isten akarattyát és tanubizonyságát, szinte ugy elkárhozik, mintha mindenbe megvetette volna. Ennek fölötte, ha minden ember üdvözülhet az ő vallasába, miért mongya szent Pál, hogy akármely kis kovászais a hamis itíletnek az egész tésztát mind megveszi? Miért parancsollya az Isten, hogy a kik üdvözülni akarnak, eggyet ércsenek egy szüvel és szájal dicsírjék az Istent? Miért kivánnya azt tőllünk az Irás, hogy jól reá vigyázzunk azokra, a kik valami ujságot, viszavonást és külömbséget kezdenek, és ezeket el távoztassuk s még csak ingyen se köszöncsük? Nyilva, ha minden ember üdvözülhetne az ő vélekedésébe, haszontalan és heába való parancsolatok vólnának ezek. Igazán mongya tehát szent Athanasius és szent Ágoston, hogy nem üdvözülhet, a ki éppen és mindenbe nem követi a közönséges keresztyéni vallást. És eleitül fogva, ugymond szent Hierononymus lib. 3. cont. Ruff. ca. 7., sok eretnekségeket kárhoztatott az Anyaszentegyház, csak egy szóértis, mert ugyanis job meghalni embernek, ugymond szent Basilius, hogysem megvetni csak egy bötübeis az isteni tudománt. Mert az isteni bizonyság tételnek, mind kicsin s mind nagy dologba, egyenlő böcsülletinek kell lenni.

Ephes. 4. v. 5. Jacob. 2. v. 10. Galat. 5. v. 9. Rom. 15. v. 6. 1 Corinth. 1 v. 10. Philip. 2. v. 2. cap. 3. v. 16. Act. 4. v. 32. Joan. 17. v. 21. Rom. 16. v. 17. 1. Tinoth. 6. v. 20. Phil. 3. v. 16. Heb. 13. v. 9. 1. Joan. 1. v. 6. *Athan.* In symbolo. *Aug.* tomo. 6. in fine libri de hæres. Apud Theodoret. 4. histor. cap. 17.

Nem méltán biztattyák tehát némellyek magokat azzal, hogy ők megelégesznek a Credoval és az Athanasius Symbolomával. Mert legelőször a hitnek sok szükséges ágazatirul nincs ezekbe emlekezet, ugy mint a Keresztségrül az Oltári szentségrül, a keresztyéni erkölcsnek és rend tartásnak móggyárul. Ennek fölötte, noha bötü szerint vallyák a Credót az Atyafiak, de a mint másut megmutatám, ennek igaz értelmét nem hiszik. Végezetre, ha egy dologba tartozunk az Anyaszentegyház által kijelentetett isteni bizonyság tételnek helt adni, kétségnékül tartozunk egyéb dolgokbais ezt be venni, és ez okon, a ki vakmerőül megveti akármely részétis az isteni tudománnak, méltán kárhoztatik, mert valaki az Istennek bizonyság tételét megveti, az egész Hitnek fondamentomát megveti, mivelhogy a Hitnek nincs egyéb fondamentoma az Istennek bizonyság tételenél; és bizony örömest érteném, hon olvasták az

Az Uj Vallások Hamissága.

Atyafiak az Irásba, hogy a Hit dolgai közzül némellyek fondamentomok, némellyek nem? Honnan tuggyák, hány és mely czikkely fondamentomi a Hitnek?

CAPUT V. Mibe eggyezünk minnyájan a Hit dolgaiba.

Négy dologba egyezünk minnyájan, a kik keresztyén nevet viselünk.

Supra cap. 3. *Először* abba, hogy a Hit csak egyedül az Istennek szaván és bizonyság tételén fondáltatik, ugy hogy csak azt kell igaz keresztyén hittel vallani, a mit az Isten az ő igéi által megjelentett. Mert nem régen megmutatám, hogy valamit keresztyén hittel hiszünk, azt egyedül csak az Istennek szavaért és bizonyság tételeért hiszük, és nem az emberek szavaért.

Vide Aug. 18. de Civit. ca. 41. Epist. 8. libr. 2. de Consens. Evang. cap. 12. *Másodszor* aztis egyenlő képpen hiszük, hogy valami a Bibliába, a szent Irásba megvagyon irva, az éppen és minden czikkelyébe igaz és Isten mondása, a ki a Propheták és Apostolok által, ugymint Cancellariusok által irta, valami ebbe a könyvbe foglaltatik, a mint csak imént megmondám és a mint szent Ágoston irja, ha ki azt mondaná, hogy feledékenységből vagy tudatlanságból valamibe hamisat irtak a Bibliába, bizontalanná tenné az egész keresztyéni vallást.

Harmadszor, abbais egyet értünk, hogy valaki a szent Irással ellenkezik, valaki az ő tudományát, akár mely kicsin dologbais vakmerőséggel megveti, az nyilvánvaló eretnek és istentelen ember.

Negyedszer, azt is bizonyosan valljuk, hogy az Isten igíjét csak az ő igaz értelme és magyarázattya szerént kell bévennünk. Mert a ki az Isten igíjét hozná elő, de ennek az önnön saját elmejéből származott hamis értelmét akarná követni, ez nem az Isten igíjét, hanem az önnön saját gondolattyát és teczését követné, mivelhogy nem bötübe, hanem ennek igaz értelmébe áll az Isten igíje.

Ezekrül a négy dolgokrul nincs, a mint mondám, semminemü viszavonás mi köztünk és közönségesen az ujító Atyafiak közt, noha a Libertinusok ezeknekis némely czikelybe keresztül állottak.

Mibe legyen gyökere minden viszavonásnak. CAPUT VI.

Számtalan dolgokba ellenkeznek mind egymással s mind mi velünk az uj tanitók, mellyeket fondamentomából megérteni és megrostálni igen nehéz, sőt ugyan lehetetlenis az eggyügyüktűl. A ki azért bizonyosan és kevés munkával meg akarja az Igazságot esmerni, szükség, hogy azt cselekeggye, a mit a paraszt ember, mikor valamely fát ki akar irtani; ki nem kopácsol az apró ágbogakon, hanem a gyökerét vágja ki és egy munkával az ágaitis ledőjti. Igy miis, a viszavonások gyökerét tekincsük meg, és ha ezeket valóba ledőjthettyük, egyszer s mind vége leszen a vetélkedésnek. Csak két dologba áll azért minden külömbözésnek fondamentoma.

Először abba: Ha csak az az Isten igíje, a mi nyilván meg vagyon írva a Bibliába, avagy pedig a Biblia kivülis vannak oly kézrül kézre adott tudományok, meilyek szinte ollyan Isten igíji, mint a Bibliába felirt dolgok.

Másodszor, mivelhogy a Szent Irást, hamis magyarázattal, sokan magok kárhozattyára téritik és ugyan nincs, sőt nemis lehet a keresztyének közt oly eretnekség, mely az Irásra nem bizonyitana, avagy ez el nem mult időkbe nem bizonyított volna: abba vagyon minden külömbözés, honnan és mi módon kelljen az Irásnak igaz értelmét megismernünk. Mert noha mi külömbözünk attul a Szent Irás magyarázattyátul, mellyet a Lutheristák és Calvinisták etc. előhoznak, de azt mongyuk, hogy a Szent Irástul és az ő igaz értelmétül csak egy puntba sem távozunk el. Azt kell azért meglátnunk, honnan ismerhettyük meg az Irásnak igaz értelmét. Ha e két dologba megalkodhatunk, szent a békeség.

2. Pet. 3. v. 16

Lásd az Uj Tudományok Hamisságáról irt könyvnek fol. 78.

Tartozik a keresztyén ember oly dolgokatis hinni, mellyek az Irásba nincsenek. CAPUT VII.

Megmondám ez előt, hogy a Hit az Isten igíjén fondáltatik, mert ugyanis az Isten titkait senki nem tuggya egyéb az Istennél és a kinek ő felsége megjelenti. De mivelhogy azoknak, kiket emberek által tanit az Isten, két képpen jelentheti meg az ő aka-

Matth. 11. v. 27. Lucæ. 10. v. 23. 1. Cor. 2. v. 11. Sapi. 9. v. 5.

rattyát: avagy kézrü kézre, (sic), irás nékül adott tudomány által, mint az Ó-törvénybe, szinte Moysesig, irás nékül tanittattak a hívek, az Uj-törvénybenis sokáig Christus Urunk halála után sem irtak semmit az Apostolok; avagy irás által. Ennek okáért abba van közbevetés: Ha az Ur Isten az uj törvénybe csak irás által jelentette-é meg a hiendő és cselekedendő dolgokat, avagy pedig az Anyaszentegyház eleven tanitása, Tradiciója, kézrül kézre adott tudománya általis?

Abba pedig minnyájan eggyezünk, hogy ha valamely tudománt az Apostolok által irás nékül hirdettetett az Isten, annak szinte oly böcsülletinek kell lenni, mint az irott tudománnak; mert ennek nem az irástul, a tentátul, a pappirosátul vagyon ereje és tekélletes igassága, hanem az Istentül, ki az Apostolok által szólott. És ez okon a keresztyénségnek zsengéje, az Isten igíje által gyarapodott Christus Urunk halála után, még minek előtte semmit sem irtak volnais az Apostolok.

Matth. 15. v. 3. Marci. 7. v. 9. Ad Coloss. 2. v. 8. Tit. 1. v. 14. Ezai. 29. v. 13. Inf. cap. 12. ad 4. argum.

Abbais eggyet értünk, hogy a Szent Irás ellen való tudománynyokat és Tradiciókat, mint Isten ellen való dolgokat átkozni kell és kárhoztatni, a mint az Irás gyakran mongya. Sőt azis nyilván való dolog, hogy ha szinte az Irással nem ellenkezikis valamely Irás kivül való tudomány, mind az által nem tartozunk ezt ugy bevenni mint Isten igíjét, valamíg bizonyosan meg nem esmerjük, hogy ez Apostoli és Istentül vött tudomány, mint ezennel megmutatom.

Mi azért azt mongyuk, hogy sok dolgokat tartozunk keresztyén hittel vallani, mellyek nyilván és a mint a deákok mongyák explicite, in specie, nincsenek az Irásba, hanem a keresztyéneknek eleitül fogva való kézrül kézre adott Tradicióiból ismertetnek meg, és ez okon az Isten igíje nem foglaltatik csak az Irásba, hanem az Anyazentegyháznak irás nékül való tanitásábais.

CAPUT VIII. Első dolog, mellyet Irás nékül tartozunk hinni.

Sok dolgokat hisznek a keresztyének, mellyeket a ki tagadna, nem csak eretnek volna, hanem az egész keresztyéni hitet felbontaná, noha ezek az Irásbol meg nem bizonyíttathatnak.

Nem igaz tehát, hogy csak azt kell hinni, a mi az Irásba vagyon. Mert legelőször: a ki azt nem hinné, hogy valamit a

Bibliába olvasunk, az tisztán és igazán Isten igíje, nem emberi tudomány, nyilván való eretnek volna, a keresztyén hitnek fondamentomát és a fondamentommal eggyütt az egész hitet mind felbontaná. Sohult pedig az Irásba fel nem találjuk, hogy ennek a Bibliának minden czikkelye a Szent Lélektül származott és éppen, változtatás nékül megmaradott. Következik tehát, hogy kell valamit hinnünk, a mit az Irással meg nem bizonyíthatunk.

Hogy e bizonyságnak ereje jobban kinyilatkozzék, azt kell megértenünk, hogy noha a Szent Irásnak nem egyebünnen vagyon ereje és méltósága, hanem csak az Istentül, ki az Irás által szól, és annak okaért, ha senki annak nem hinneis, ugyan annyi ereje és méltósága volna, mint most; mert a gyöngy, ugyan gyöngy, ha azt senki nem böcsülliis. De mind az által, hogy mi valamely irást Isten igíje gyanánt bévegyünk: Nota

Először azzal kell bizonyosokká lennünk, hogy a ki ezt irta, abba az Istennek lelke volt akkor, mikor ezt irta és ő általa a Szent Lélek szóllott. Mert ha ezt bizonyosan nem hiszszük, nem itílhettyük Isten igíjének az ő irását. 2. Petr. 1. v. 21

Másodszor nem elég, hogy bizonyosok legyünk, hogy szent Pál által az Isten szólott; de hogy valamely irást Isten igíjének vallyunk lenni, szükség, hogy bizonyosan higgyük, hogy ezt a levelet vagy könyvet nem egyéb irta, szent Pál nevével, hanem önnön maga.

Harmadszor aztis bizonnyal kell hinnünk, hogy oly éppen és tisztán maradott ez a levél, vagy könyv, a mint szent Pál irta, és hogy senki ő utána keze szennyét rajta nem hatta, vagy hozzá irással vagy elváltoztatással, vagy egy nyelvrül másra forditással, tudván, vagy tudatlanul, meg nem fertőztette. Mert valamig mindezekrül bizonyosok nem vagyunk, mind addig nem lehetünk bizonyosok, hogy a Bibliába igaz isteni tudomány foglaltatik. Ezekrül pedig külömben bizonyosok nem lehetünk, hanem csak a Római Anyaszentegyház tanitásából és Tradiciojából. Mert noha nem az Anyaszentegyház bizonysága ád méltoságot az Irásnak, mind az által ő mutattya meg, mellyik legyen az Isten igíje. És az Irás ő maga ezt meg nem mutattya, mert hon vagyon megirva, hogy Salamonba, ki annyi bálványozásba lelekzett, az Isten lelke volt akkor, mikor az ő könyveit irá? Ugyan ezent mondhattyuk arrul, a ki a Királyok könyvét, a Paralipomenát irá, kirül még csak azt sem tuggyuk, ki lött legyen. Régenten nem csak a XII Apostol, Ita August. 28 contra Faust. cap. 2. Nota.

Ambros. in Procem. Lucæ.

de a szent Máthé és szent Tamás, sőt szent Bertalan és Nikodemus nevévelis hamis evangeliumi könyveket szerzettek vala, honnan tuggyuk egyebünen, ha nem az Anyaszentegyház eleven tanitásából, hogy nem azokat, hanem ezeket, mellyeket most olvasunk, a négy Evangeliomokat iratta a Szent Lélek? Ennek fölötte mutassák meg az Irásba, mellyek legyenek szám szerént azok a könyvek, mellyekrül bizonyosan kell hinnünk, hogy Apostolok és Propheták irási? Hon vagyon az Irásba ezeknek lajstroma és Cánonnya? Avagy hon vagyon irva, hogy eggyik könyvnekis, egyik részétis el nem változtatták, hamisra nem téritették avagy a zsidók, avagy azok, kik egy nyelvrül másra forditották? A mint másut megmondám, sokan a régi tévelygők közzül sok részeit megvetették mind az Ó s mind az Uj-testamentomnak, mert azt itílték, hogy ezeket megvesztegették a keresztyének. És a sidókrul bizonyosan tuggyuk, hogy egy pontnak, avagy bötünek elváltoztatásával, gyakran az Irást elváltoztatták. És a Mazoreta Zsidók, (kik a jerusalemi templom elpusztulása után 436. esztendőbe, azaz Urunk születése után 476. esztendő táján rendelék a zsidó nyelvnek punctit avagy vocalesit), nyolcz száz helynél többször igaziták meg az Ó-testamentomot, mellyet sok helyen elváltoztattak vala, mely változtatásnak nyolcz okát aggya Raphelingius. Az Ujitó Atyafiakrulis megmutatám másut [a], hogy mikor a Bibliát más nyelvre forditották, számtalanszor elváltoztatták és hamis értelemre téritették az Isten igíjét ugy annyira, hogy a Calvinisták Angliai Bibliájába a Londini püspök [b] Cutbertus Tonstallus kétezer hamis forditásnál többet találá. A kik azért azt akarják, hogy semmit ne higgyünk, valami az Irásba nincsen, mutassák meg, hon vagyon megirva, hogy azok az Apostolok és Evangelisták irták ezeket a Bibliába foglalt könyveket, a kiknek nevek a könyv eleibe iratott? Avagy hogy ezek a könyvek éppen ugy marattak, a mint az Apostolok irták. És ha szinte ezt megmutathatnákis az Irásnak valamely részéből, affelől az Irás része felőlis, mely a töb könyvekrül bizonyságot tenne, méltán azt kérdhetnéjök: honnan tudhattya valaki, hogy az Isten igíje legyen és nem a Szent Iráshoz varrott folt? És mivelhogy eggyik Irást véghetetlenül a másikkal meg nem bizonyithattyuk, oly részére kell jutnunk az Irásnak, melyet más Irással meg nem bizonyithatunk, hanem csak az Anyaszentegyház tanitásával.

Az Uj Tudományok Hamisságáról, fol. 78.

Bellar. c. 2. Græ. Hebr. Tom. ul. Biblioth. Regiæ. Libro Variæ lectiones quibus Thargum emendatur.

a) Az Uj Tudományok Hamisságáról, fol. 81.

b) Cochlæus in vita Lutheri, an. 1562. folio 155.

Nota. Quis scis, non ab alio adscriptum nomen Pauli?

Calvin. lib. 1. Instit. ca. 7. nu. 4. 5.

Erre azt felelik az Atyafiak, hogy ezeket nem egyebünnen tanulhattyuk meg, hanem a Szent Léleknek belső oktatásából és

bizonyság tételéből. De ha ez igy vagyon, tehát immár megengedik, hogy valamit bizonyoson és keresztyén hittel hiszünk, a mi a Szent Irásba nyilván meg nincs irva. Mert megvallya az a felelet, hogy nincsenek a fellyül előszámlált dolgok megirva, és mind az által tartozunk azokat hinni. Ennek fölötte ő maga, a ki ezt a feleletet találá, másut megvallya, hogy nem egyebünnen, hanem az Anyaszentegyháznak kézrül kézre adott tudományából tuggyuk, mellik legyen az Apostoli Irás; és erősen kárhoztattya azokat, kik a hit dolgaiba csak az önön teczéseket (mellyet a Szent Lélek tanitásának hínak) akarják követni, kik közzül némellyek annyira jutottak vala, hogy a Szent Irással ugyan semmit nem gondolnak vala, hanem csak az ő teczéseket követik vala, kiket ő maga Calvinus igen szépen megfedd. Mert honnan tudhatom én, avagy te, hogy ez a lélek, — a ki te neked megsugta, hogy ezt a levelet szent Pál irta, hogy éppen ez igazán ugy megmaratt, a mint szent Pál irta etc., — Istennek lelke legyen, és nem a gonosz lélek, mely gyakran eltünik és áll orczát vevén magára, isteni tudománnak tetteti a hamisságot? És ha bizonyoson hiszed, hogy a Szent Lélek az, a ki téged belől tanit, tehát immár hiszsz valamit, a mi nincs az Irásba. Ennek fölötte, miért rendelt az Ur Isten Pásztorokat és Doktorokat az ő Egyházába, ha efféle belső indulatok bizonyossá tehetnek minket az igasságrul? Honnan esmerjem meg, hogy tégedet a Szent Lélek indit arra, hogy Isten igíjének itílyed a Bibliát, a törököt pedig más gonosz lélek tanittya, hogy az Alcoran igaz? Avagy ha tenneked, avagy énnekem, illyen igaz itílő Szent Lelket ad az Isten, miért ne higgyem, hogy az egész Anyaszentegyháznakis ad illyen lelket?

Calv. lib. 1. c. 8. n. 9. in fin. lib. 4. cap. 1. num. 10. Calv. lib. 1. c. 9. n. 1. Etc. seq.

Testatur Calvin. illo c. 9.

2. Cor. 11. v. 14. Hierem. 23. v. 16.

Ephes. 4. v. 14.

De azt mondják, hogy az Isten igíjének oly nyilván való fínyessége és méltosága vagyon, hogy mingyárt megismerszik ő magától. Én pedig azt kérdem, hon vagyon ez megirva a Szent Irásba? És ha ezt a feleletet az Irásba fel nem talállyák, nyilva hisznek valamit, mi az Irásba nincsen. Ennek fölötte, ha ez igy vagyon, csudálom, hogy a török és zsidó meg nem esmeri az Evangeliomot; csudálom, hogy a keresztyének közt sokszor kételkedés támatt a Szent Irásnak némely részeirül, és mostis, Luther s Calvinus közt nagy külömbözés vagyon errül; csudálom, hogy a régi gyölekezetek ily szorgalmatosak voltak az igaz Isten igíjének kiválasztásába; csudálom, hogy mikor szólla az Isten Gedeonnak, Manuenek, Salamonnak, Pharahonak, szent Pálnak, meg nem esmerék mingyárt

Calv. lib. 1. cap. 7. v. 4.

Lásd: az Uj Tudományok Hamisságáról, fol. 79.

Judic. 6. v. 17. Judic. 13. v. 12.

szavárul az Istent, sőt mikor Christus Urunk és az Apostolok predikállottakis, csudatételekkel kelle elhitetni, hogy Isten igíje volna az ő tanitások. Ha azért ugyanazon Isten igíjét, mikor élő nyelvvel predikállák az Apostolok, szükség vala erős bizonyságokkal megmutatni, hogy igaz Isten igíje volna; ha a tentátul és papirostul nagyobb erőt nem vött a Szent Irás, hogy sem a Christus vagy Apostolok nyelvétül: nyilva, mostis szükség, hogy az Anyaszentegyháznak megvethetetlen bizonyságával megmutattassék nekünk, mellik legyen az Irás. Mert noha nem az anyaszentegyház tanubizonysága ad erőt és méltoságot az Isten igíjének, mint az Apostolok idejébe nem a csudatételek attak méltoságot az Isten szavának, de mind az által, minekünk ezek által mutattatik meg, hogy ezek az élő Istennek igéi.

Joan. 10. v. 25. ca. 15. v. 24.

CAPUT IX. Ha ez egy dologba bevészszük, egyebekbeis be kell vennünk az Anyaszentegyház Tradicioját.

Valaki az Anyaszentegyháznak az Szent Irás kivül csak egy Tradicioját bevesziis a Hit dolgaiba, szükség, hogy hasonló képpen bevegye a töb közönséges Tradiciókatis.

Mert azt kérdem az Atyafiaktul, lehetséges dolog-e hogy az Anyaszentegyháznak kézrül kézre adott Tradicioja tévelygés legyen; avagy lehetetlen? Ha lehetetlen, tehát az Anyaszentegyháznak közönséges Tradicioi mind egy aránt igazak. Ha pedig lehetséges, hogy hamisság legyen az ő megrögzött Tradicioja, azt kérdem, honnan tudhatom, hogy nem hamis ezis a Tradicio, mely előmbe aggya, hogy ezt a levelet éppen tisztán szent Pál irta? Soha bizony ennek végére nem mehetek, és igy bizontalan leszen az egész keresztyéni tudomány. Ennek fölötte: ha illyen fő és derék dologba, mely a Hitnek fondamentuma, tudni illik a Szent Irásrul való bizonosságba bevészszük az Anyaszentegyház Tradicioját, miert ne vennők be egyik dolgokbais? Nem de nem azt mondhatnája-é nekünk is szent Ágoston, a mit a Manicheusoknak, kik, ugymond, a hon teczik, hisztek a Szent Irásnak (az Anyaszentegyháznak), a hon nem teczik nem hisztek, nem az Irásnak hisztek, hanem ti magatoknak. Ugyan ezen szent Ágoston másut igy ir

az eretnekeknek: Válaszsz a kettő közt: higgyek-e a közönséges Anyaszentegyháznak, vagy ne higgyek? Ha azt mondod, hogy ennek ne higgyek, nem bizoníthacz én ellenem a Szent Irással, mert én az Evangelliomnak nem hinnék, ha az Anyaszentegyház tanitása engem arra nem vinne. Ha pedig azt mondod, hogy higgyek ennek: neked tehát nem hiszek, mert ez kárhoztat téged. És miért ne higgyem el az ő szavát ebbe, ha el hittem, mikor arra tanitott, hogy az Evangeliomnak higgyek? Ha pedig azt mondod, jól cseleketted, hogy elhitted az ő tanitását az Evangeliomrul, de ne hidd a mit tanit Manicheusrul: oly bolondnak itílsz-e engem, hogy bizonyos ok nékül, a mibe te akarod, higgyek neki, a mibe akarod ne higgyek? Én velem azért sokkal könnyebben elhitetheted, hogy Christusnak ne higgyek, hogy sem mint, hogy ő rólla valamit egyebtül tanullyak azon kivül, a kitül megtanultam a Christust. Ugyanis kitül tanulhatom jobban meg, mit tanitott Christus azon kivül, a kinek tanubizonyságából tudom, hogy Christus valamit tanitott? Vallyon s te jobban megmagyarázod-e, mit tanitott Christus, kit soha el nem hinném hogy e világon volt, ha ezt csak te tőlled hallanám. Eddig szent Ágoston.

Tomo. 6. cont. Epist. Fund., cap. 5.

De utilitate credendi cap. 14.

Ezekből azért nyilván megteczik, hogy ha egy dologba helt adunk az Anyaszentegyház Tradiciojának, egyebekbe is helt kell annunk (sic). És azért mongya szent Ágoston, *a)* hogy az ellen vetekedni, a mit az egész Anyaszentegyház bevött, nem egyéb, hanem felfualkodott bolondság; *b)* és akkor követtyük a Szent Irást, mikor azt cselekeszszük, a mi az egész Anyaszentegyháznak teczik-; *c)* azokba pedig, mellyekrül az Irás nem emlekezik, az Anyaszent egyház szokását törvény gyanánt kell tartanunk. Ugyan ezent irja Hieronymus cap. 4. cont. Luciferian.

a) Epist. 118. ca. 1. et. c. 5. *b)* 1. Contra Crescon. c. 33. Et locis citat. Thesi 28. de Ecclesia. *c)* Epist. 86. et 118. ca. 2. etc. 119. c. 18.

Más rendbeli dolgok, mellyeket Irás nékül tartozunk hinni. CAPUT X.

Második dolog, mellyet tartozunk hinni, noha az Irásba nyilván nincsen, a Szent Irásnak igaz értelme. Mert mikor az Irásnak értelmérül viszavonás támad, mint a Lutheristák és Calvinisták közt viszavonás van ama Christus szavának értelmérül: *Ez az én testem*, az Irás előnkbe nem aggya, mellik magyarázat legyen igaz, s mellik hamis; ha figurate, avagy a bötünek tulajdon értelmébe

kellyen-e venni valamely szót, vagy nem? Azért, a mint ezennel bőven megbizonyitom, csak a Szent Irásbol a Szent Irás igaz magyarázattyát meg nem érthettyük, noha tartozunk a Szent Irást az ő igaz értelme szerént hinni, hogy ollyanok ne legyünk mint a zsidok, kik a bötühöz ragazkodván, az ő igaz értelmét megvetik. De errül ezennel többet szóllyunk.

Exod. 20. v. 8. Harmadik dolog ez: Tuggyuk, hogy az Isten megparancsolá a Tizparancsolatba, hogy a szombat napot illyük meg. A keresztyének pedig a szombatot elhagyván a vasárnapot illik és zsidónak itílik a ki a szombatot illené. Azt kérdem azért, honnan tuggyák, hogy a Tizparancsolatnak eggyikét szabad megvetni, noha a többinek megtartására kötéleztetik? Nem de nem az Anyaszentegyház szokásából és Tradiciojából tuggyuk-e, hogy az Apostolok tanitásából a szombat helyett vasárnapot kellyen megilleni?

(a) August. Epist. 118. c. 1. Tertullian. de Idololat. cap. 14. n. 109. Hasonlatos képpen, honnan tuggyuk, hogy a Husvét, Pünkösd, Karácson napját és egyéb innepeketis meg kellyen illeni, mellyeket (a) eleitül fogva megillettek a hivek?

Act. 15. v. 29 Negyedik dolog: Az Apostolok megparancsolák a keresztyéneknek, hogy a vért és fojtott állatot meg ne ennék, mely parancsolatot annyira megtartották a régiek, hogy mikor megakartak valakit probálni, hogy keresztyén-e, vagy nem, véreseket attak enni. Mert a keresztyének, ugymond Minutius in Octavio, nem csak emberhust nem esznek, de még az oktalan állatok vérét sem kostollyak meg. Ezt az parancsolatot nem a zsidóknak, hanem a pogányokból lött keresztyéneknek adák az Apostolok, noha annak előtte ő maga az Isten szabadságot adott vala, hogy az Istennek minden teremptett állatival élhessenek a hivek. Sohult pedig nem olvassuk ez után, hogy az Apostolok szabadságot attak legyen a fojtott és véres állatok ételére. Honnan tuggyák tehát az Atyafiak, hogy ez a parancsolat nem kötelez minketis? Nem de nem az Anyaszentegyház szokásából és Tradiciojából-e, mely azt aggya előnkbe (noha errül az Irás nem emlekezik) hogy ideig való és nem mindenkor az ő erejébe megmaradó parancsolat volt ez az Apostolok parancsolattya, és csak addig kellett ezt megtartani, míg hasznos és szükséges volt, a zsidókbol és pogányokbol lött keresztyének eggyességére? Mert szinte ugy cselekvének akkor az Apostolok, mint a kőmives, ki hogy egy kő falt jobban öszve foglalhasson a másikkal, a hol öszve kell ragaztani, nem rakja egy aránt fel, hanem némely téglát killyeb ereszt a kőfalból, hogy

Tert. Apol. ca. 9. nu. 138.

Luc. 10. v. 8.

Act. 10. v. 14.

Ita Aug. Tomo. 6. cont. Faust. ca. 13.

Act. 16. v. 3.

ezek által öszveköttessék a két fal. Igy a zsidó szokásnak némely részeit beereszték a keresztyénségbe az Apostolok egy ideig, hogy igy jobban öszve oltatnának és csatoltatnának.

Ötödik dolog: Hogy az Ur Vacsoráját nem este és vacsora után kellyen venni, a mint Christus Urunk szerzé, hon vagyon megírva? Hon olvasod az Irásba, hogy a keresztséget nem szabad egyszernél többször hozzánk venni, mint hisszük, hogy az Ur Vacsorájához többszöris járulhatunk? Ki irta meg aztis az Uj-testamentomba, hogy nem szabad embernek egy feleségnél többet venni, mint szabad volt az Ó-testamentomba? Hogy a ki megházasodik, megesküdyék feleségével? Honnan tuggyuk, hogy a Credot az Apostolok szerzették?

Lásd: az Uj Tudományok Hamisságáról, fol. 74. 75.

Töb számtalan hasonló dolgokat hozhatnék elő, de ez irásnak rövid volta nem engedi.

A Szent Irás és a régi szent Atyák mit tanitanak e dolgokrul. CAPUT XI.

Az Apostolok idejétül fogva mindenkor közönséges értelme volt ez a szent Doctoroknak, hogy sok dolgokat kell a hiveknek bevenni, mellyek az Irásba nyilván nincsenek feljegyezve. Tertullianus nyilván irja, hogy eleitül fogva Irás nélkül, csak Traditiobul, sok dolgokat tartottak a hivek, tudni illik, ugymond, hogy a keresztség elöt ellene mondunk az ördögnek, a halottakért áldozunk, az vasárnapi böjtöt eltávoztattyuk, minden cselekedetünk elöt magunkat a szent kereszt jegyével megjegyezzük etc. Sőt másutt azt irja, hogy az eretnekekkel nem kell a Szent Irásbol vetekedni, hanem csak annak kell végére menni, kinél marat meg igazán az Irás és az Apostoli Tradicio. És ugyan ezent adá tanácsul Sisinius avagy inkáb Nectarius, a mint Sokrates irja, Theodosiusnak, hogy az eretnekektül csak azt kell kérdeni, ha helyén haggyák-e a régi Doctorok értelmét vagy nem. Basilius sok dolgokat számlal elő, mellyeket csak Traditioból hisznek a keresztyének és végre azt mongya, hogy ha az Irás kivül való Traditiók megvettetnek, az Evangeliumotis meg kell vetni. Eusebiusis lib. 1. Demonst. Evang. cap. 8. azt irja, hogy az Apostolok sok dolgokat Irás nékül hattak a híveknek. Ezent irja Epiphanius Haeres. 61. et 55., Irenæus

De Corona milit. ca. 3.

Similia Hieron. cont. Lucif. c. 4.

De Praescrip. ca. 15.

Socrates lib. 5. ca. 10. Sozom. li. 7. c. 12. Basil. de Spiritu San. ca. 29. 27.

Libr. 3. c. 2. 3. Cap 4. pedig minek utánna megmutatta volna, hogy az Irás kivül való Tradiciókatis meg kell tartani, végre így fejezi be tanítását: Vannak mostis sok keresztyén nemzetek, mellyek Irás nélkül, csak a Tradiciókat követvén igaz hitbe vannak. Ha azért valamely dologrul viszavonás támad, azokhoz a gyölekezetekhez kell folyamnunk, mellyekbe az Apostolok tanitottak, és azoktul kell az Igazságot megtanúlnunk. És hogy egyebekrül emlekezzem, Ágoston, kinek az ujitókis sokat tulajdonitanak, nem csak azt tanittya, a mint megmondám, hogy balgatagság az Anyaszentegyház szokása és Tradicioja ellen való tusakodás. De ennek fölötte az Anyaszentegyháznak kézrül kézre adott Tradiciojábul mutattya meg Faustus ellen, hogy ez az Evangelium, mellyet szent Máthé neve alatt olvasunk, ugyan valóba szent Máthétul iratott *a)* hogy az eretnekektül keresztelt embert nem szabad ujonnan keresztelni; *b)* hogy a keresztség szolgáltatásába exorcizálni kell a Sátánt, reájok kell lehelleni a gyermecskékre etc., *c)* hogy az Ur Vacsoráját nem étel után, hanem éhjomra kell vennünk. Ab Apostolo ordinatum esse illum agendi ordinem quem universa per orbem servat Ecclesia, datur intelligi; *d)* hogy a halottakért áldozni és könyörgeni kell, hoc enim a patribus traditum universa observat Ecclesia.

Vide supra ca. 8.

28. cont. Faust. cap. 2.

a) Lib. 2. de Bapt. ca. 7. lib. 4. ca. 6.

b) Lib. 1. de Nupt. c. 20. lib. 6. contra Julian. ca. 2.

c) Episto. 118. c. 6.

d) Serm. 34. de Verb. Apost. De cura pro mort. cap. 4.

A Szent Irásis nyilva arra int *a)* hogy megtarcsuk a Tradiciókat, mellyeket vagy irás által vagy eleven szó által tanultunk. Mely intésből a régi szent Atyák egyenlő értelemmel azt hozzák ki, hogy az Irás kivülis sok dolgokat kell vallanunk és megtartanunk. Másutt azt irja szent Pál, *b)* hogy ne legyen semmi szövetségünk azokkal, kik az ő tőlle vött Tradicio szerént nem járnak. És ismet arra köti magát, *c)* hogy mikor Corinthusba megyen, akkor elrendel mindeneket az Ur Vacsorája szolgáltatásárul, mely rendelések az Irásba nincsenek, hanem az Anyaszentegyház Tradiciojába. Mert azt nyilván olvassuk az Irásba, *d)* hogy sok dolgokat nem akartak irásba foglalni az Apostolok, hanem eleven szóval atták a hivek eleibe, mellyeknek megtartásaért *e)* dicsíri szent Pál a Corinthusbelieket, kiknek az elöt nem irt vala, hanem csak eleven szó által tanitotta vala őket.

a) 2. Thes. 2. v. 15. Act. 14. v. 42.

b) 2. Thes. S. 3. v. 6. 2. Timoth. 1. v. 14.

c) 1 Cor. 11. v. 34.

d) 2. Joa. v. 12. 3. Joan. v. 13.

e) 1. Cor. 11. v. 2.

De Eccles. fol. 226. Erre azt feleli Hunnius, hogy szent Pál csak azokrul a Tradiciokrul szól, mellyek az Anyaszentegyházba való rend tartást és a Sacramentomok kiszolgáltatását illetik, nem a Hit dolgairul; avagy pedig, ha a Hit dolgairul szóllis, csak addig volt helye a szent Pál intésének, míg az egész Szent Irás éppen a

hivek kezébe nem adatott, mert mind addig szükség volt sok dolgokat irás nékül hinni. De minek utánna ezeket éppen beirák levelekbe az Apostolok, nincs helye a szent Pál intésének.

De mivelhogy a Hunnius itíleti szerént, semmit nem kell a Hit dolgaiba hinnünk, a mit a Szent Irásba fel nem találunk, én ennek a feleletnek helt nem adok, mind addig, valamíg a Szent Irásbol meg nem mutattya, hogy szent Pál, mikor az irás nékül adott Traditiók megtartására int, csak az egyházi rendtartásokrul való Traditiókrul szóllyon, kit soha bizony az Irásba fel nem találhat. Aztis kivánom érteni, hon olvassa a Szent Irásba, hogy azokat a Hit dolgairul való Traditiókat, mellyeknek megtartására int szent Pál, éppen és czikkelyenként megirta az után, vagy ő maga szent Pál, vagy a töb Apostolok? kit soha bizony az Irásba fel nem találhat. És bizonyos példákkal megmutatók nem régen ennek hamisságát. Ennek fölötte, ha az egyházi rendtartást, Irás nékül, Traditióbul kell megtartanunk, a mint Hunnius megengedi: mi az oka, hogy megvetették az ujítók az Anyaszentegyháznak eleitül fogva szokott caeremoniáit és rendtartásit? Avagy ha csak a caeremoniák és rendtartások Traditiojárul szól szent Pál, miért parancsollya meg, hogy a ki az ő tőlle vött Traditio szerént nem jár, azzal még csak ingyen se beszéllyenek, holot az nyilván való dolog legyen, hogy a külső rendtartások és szokások külömbsége fel nem bonttya a keresztyéni szeretetet és eggyességet, mint bővön megbizonittya szent Ágoston. Epist. 11. 8. cap. 2, et Epist. 11. 9. cap. 15. 18.

Ezen igasságnak két bizonysága. CAPUT XII.

Ha a keresztyén hitnek eggyik ága az, hogy semmit nem kell hinni, a mi a Szent Irásba fel nem találtatik, a mint az Atyafiak itílik, azt kérdem: Christus Urunk és az Apostolok idejébe hitték-e ezt a keresztyének, vagy nem? Ha ők ezt nem hitték, miis el lehetünk e nékül. Ha pedig hitték, nyilva hamis volt az ő hitek, mert Christus Urunk idejébe, sőt az Apostolok tanitásakoris, avagy nem volt semmi része az Uj-testamentomnak megirva, avagy igen kevés része, és valamíg az Uj-testamentomnak utolsó könyve ki nem költ, mind addig sem volt igaz, hogy semmit nem kellyen hinni, a mi nincs megirva. Ha azért azt akarják az Atyafiak, hogy ezt elhitessék velünk, meg kell a Szent Irásbol mutat-

niok, hogy annak előtte, minek előtte a Bibliának utolsó része kikölt, nem volt senki köteles, hogy semmit ne higgyen az Irás kivül, hanem akkor kezdett ez a kötelesség, mikor az utolsó könyv kikölt, és hogy akkor adatott ez a törvény, hogy senki semmit az Irás kivül ne higgyen, mert ha az elöt adatott volna, nem kellett volna az után semmit irniok az Apostoloknak. Ez pedig hogy megmutattassék, szükség először, hogy az Irásbol megbizonyícsák, mellyik része iratott legutólszor az Uj-testamentomnak. Másodszor, hogy ebbe a részébe az Irásnak meg vagyon parancsolva, hogy semmit ne higgyünk azon kivül, a mi az egész Bibliába irva vagyon. Avagy azt kell megmutatni, hogy még az utolsó könyvnek irása elöt meg volt parancsolva, hogy minek utána éppen ki kelnek az apostoli könyvek, az után senki semmit ne higgyen, a mi nincs irva, noha az elöt tartozik sok dolgokat hinni Irás nékülis. Végezetre azt kell megmutatniok, hogy azok a Szent Irás részei, mellyek elvesztek, noha ezekrül emlekezik az Irás, semmi szükséges dolgot nem foglaltak magukba. De ezeket fel nem talállyák a Szent Irásba.

I. Paral. 29. v. 39. II. Paral. 9. v. 29. Coloss. 4. v. 16.

Ennek fölötte, ha helyén haggyuk az uj tanitók itíletit, kétség nékül, mind a Szent Háromság tagadóknak, s mind a Pogányoknak erős fegyvert adunk ellenünk. Mert ha semmit nem kell hinni, a mi megirva nincsen; ha a közönséges Anyaszentegyház itíletinek nem kell helt adnunk, hanem csak mikor a Szent Irásban olvassa; ha az Irás nyilván való és ezt minden ember megértheti s itíletet tehet a hit dolgairul: tehát haggyuk el a Szent Háromság nevét, a személt etc., mert az Irásba sohult nincs a Trinitas, Persona, Hypostasis, Notio, Relatio, Essentia etc.

És ha oly künnyü a Szent Irás, hogy minden ember künnyen megértheti ezt, haggyunk békét tehát a Szent Háromságnak és a töb fellyül előszámlált dolgoknak, mellyeket meg nem érthetünk. És rövideden azt fogjak mondani a Szent Háromság tagadók, a mit Maximinus *(a)*: Ha valamit előhozsz a Szent Irásbol, azt örömest hallom, de hagy békét efféle szóknak, mellyek az Irásba nincsenek, mert mód nékül tisztelnek engem, a kik emberi tudománt tanítnak. Igy végre az egész keresztyéni tudomány fondamentomi füstbe mennek, a mint másut megmutatám, ha ennek az Atyafiak vélekedésének helt adunk.

(a) Aug. libro. 1. contra Maxim. initio. Et de nat. et grat. cap. 39. Az Uj Tudom. Hamiss. fol. 34. et 36.

Az Ujítók tudományának bizonysági megrontatnak. CAPUT XIII.

Azt vitattyák az Ujítók, hogy valamit hinnünk kell, avagy az Isten tiszteletire cselekednünk, azt mind éppen és nyilván feltalálnyuk az Irásba. Ezt pedig imigyen bizonittyák. Deut. 4. v. 2. Cap. 5. v. 32. Cap. 12. v. 32. Prov. 30. v. 6.

Először: Az Isten megtiltya, hogy semmit se hozzá ne aggyunk, se el ne vegyünk az Irásból. A ki pedig valamit hiszen, avagy az isteni tiszteletre cselekszik valamit az Irás kivül, az Iráshoz ád valamit. Ennek fölötte az Isten az parancsollya, hogy *csak* azt cselekeggyük, a mit ő parancsol. Nem kell tehát semmit a Szent Irás parancsolattya kivül cselekedni. Végezetre az Ur Isten azokat, kik az igasságot akarják érteni, az Isten törvényéhez igazittya, és a ki e szerént nem cselekeszik, ugymond, a világosságra nem jut. Ez okon az ó-törvénybe, valamikor az igaz tudománt és igaz isteni tiszteletet helyére akarták vinni, a szent jámborok az Irásbol vitték helyére, mint olvassuk Davidrul, Josaphatrul, Ezechiasrul, Josiasrul, Esdrasrul. Mert a szent Pál mondása szerént, hasznos az Irás a tanitásra, a bünösök és tévelygők megfeddésére, és minden igasságra való vezérlésre, hogy az Isten embere tekélletes legyen. Kiből nyilván következik, hogy elegendő az Irás ő maga minden tekélletességre. Annak okaért ő magais Christus Urunk csak azt parancsollya, hogy arra tanicsuk a hiveket, a mit ő megparancsolt, szent Pál pedig átkozza a ki azon kivül tanít, a mit ő tanitott. Ezech. 20. v. 18. Apocal. 22. v. 18. Deut. 12. v. 32. Hebraea Graeca Chaldea exemplaria non habent *Tantum.* Luc. 16. v. 26., Isai. 8. v. 20. Paralip. 16. v. 40. 2. Paralip. 17. v. 9. 2. Paralip. 30. v. 5. Cap. 31. v. 20. 2. Paralip. 34. v. 21. 2. Esd. 8. v. 2. 2. Tim. 3. v. 16. Matth. 28. v. 20. Galat. 1. v. 8.

Másodszor, senkit az Irás, sem az Ó-, sem az Uj-testamentomba büneiért meg nem fedd, hanem csak azt, a ki az Istennek irott törvényét megszegi avagy a ki a Szent Irás kivül valamit cselekeszik az isteni tiszteletre, ugymint az Aaron fiait, kiket azért vere meg az Ur, mert oly dolgot cselekvének, mellyet az Isten nem parancsolt vala: megteczik tehát, hogy az Irás elégséges mindenekbe. Levit. 10. v. 1.

Harmadszor, ha valamit kellene az Irás kivül hinnünk és cselekednünk, az Irás fogyatkozott és csonka-bonka volna, kiből igen meggyaláztatnék a Szent Lélek; mert ha méltán gyaláznók azt, a ki valamirül egy nagy könyvet irna, melybe sok szükséges, derék dolgokat elhagyvan, némely aprólékot számtalanszor rágna fülünkbe: nyilva a Szent Lelket gyalázza, a ki azt hirdeti, hogy abba a könyvbe, melybe az üdvösséges tudománt előnkbe aggya, sok szükséges dolgokat elhagyott.

Negyedszer, ha az Irás kivül a Tradiciókatis be kell vennünk, nem csak szükséges nem leszen az Irás, holot a nékül, csak a Tradiciókkalis minden lelki szükségünket beérnök, de szabadságis adatik, hogy kiki az ő feje álmát Tradiciónak nevezze és számtalan tévelygéssel megelegyícse az igasságot; és meg nem ismerhettyük az igaz Apostoli Tradiciót a hamisságtul, kiváltképpen azt tudván, hogy még az Apostolok idejébeis sok hamisságot hirdettek az Apostolok nevével és az utánis, a mint irja. És bizonyára veszedelmes dolog lött volna, ha a Hit dolgait az embernek feledéken értelmére bizta volna az Isten, mely még e világi aprólék szokásokat sem tarthattya meg Irás nékül.

Act. 15. v. 24. 2. Thess. 2. v. 2. Euseb. 3. hist. cap. 39.

Ötödször igy okoskodnak:

Ha a Római Egyháznak minden Tradicióit be kell venni, mivelhogy a Szent Irás könyveirül való Tradicióit beveszük: tehát a zsidók gyöleközetinekis minden hamis Tradicióit be kell vennünk, mivelhogy az Ó-testamentomrul való Tradiciókat bevöttük.

De ezeket künnyü megfejteni:

Az első bizonyságra azt mondom, hogy azt meg kell fejteniek az ujítóknak is. Mert ők is hiszik, hogy szent Pál irta, és nem egyéb valaki ő nevével, azokat a leveleket, mellyeket a Bibliába olvasunk; és hogy ezek éppen változtatás nékül megmarattak. És igy ők is hisznek valamit az Irás kivül és tartoznak az első bizonyságnak megfejtésére. Azt mondom azért, hogy a Szent Irás két dolgot tilt. Először, hogy semmit az Isten igíjéhez ne aggyunk, semmibe ezt el ne változtassuk, semmit le ne töröllyünk, kit mi megtartunk, mert a Bibliába semmit magunktól nem irunk, semmit ebből le nem törlünk, mint Luther. Másodszor azt tiltya az Irás, hogy Isten parancsolattyával ellenkező dolgot be ne vegyünk. De az előhozott helyeken nem tiltya az Isten, hogy semmit az Irás kivül ne higgyünk, vagy cselekeggyünk, mint ezekből megteczik.

Lásd: az Uj Vallások Hamisság. fol. 81.

Nota. 1. Mert az Isten Moyses és Salamon által azt nem mongya, hogy csak azt cselekeggyük, a mit megiratok, hanem, a mit én parancsolok, tudni illik vagy Irás által vagy a Pásztorok eleven tanitása által. Sohult pedig az Irásba nincsen, hogy valamit az Isten parancsolt, azt mind megirták, és az előhozott helyeken egy szóval sem emlekezik Moyses az Irásrul, hanem csak az Isten parancsolattyárul, mely Irás nékülis kiadathatik. 2. Mikor Moyses és Salamon azt mondá, a mit az Atyafiak előhoznak, akkor még az Apostolok és Prophéták nem irtak vala semmitis. Ha azért azt til-

tya Moyses, hogy semmit a Szent Iráshoz ne aggyanak, nem vala szabad ő utánnok semmít irnya. Hogy ha te ezeknek irásit, csak az elébbi irások magyarazattyának nevezed, énis a Tradiciókat a szent Irás magyarázattyának hívom, mert a mint ezennel megmondom, az Irásnak közönséges mondási minden tudománt magokba foglalnak, mellyeket a Tradiciók szám szerént és nyilvábban előnkbe adnak. 3. Ha szinte minden parancsolati megirattak volnais az Ó-törvénnek, nem következnék hogy az Uj-testamentombais mindenek irva legyenek, mert az egyházi rendtartásokrul keves dolog vagyon megirva az Uj-testamentomba. 4. Nyilván való dolog, hogy Moyses azt nem parancsolta az előhozott helyeken, hogy az isteni tiszteletre senki semmit ne cselekeggyék azon kivül, a mi meg vala irva. Mert szabad vala fogadást tenni Istennek, és a bor italt elhadni, szabad vala az Isten templomába dobosokat, trombitásokat rendelni, az Isten templomát szép képekkel felékesíteni, noha ezekrül parancsolat nem vala. Szabad vala Mardochæus idejébe közönséges innep napot rendelni. A Machabaeusokis egyház innepet rendelének, mellyet ő magais Christus megille. Másut azt végezék, hogy szombat napon szabad legyen harczolni az ellenséggel. Ezechias azt rendelé, hogy a ki a Husvétet szokott üdőbe meg nem illette vala, az második holnapba illené meg maga. Az Irás nem ezt parancsollya. Ama szent Anna aszszonis éjjel és nappal a templomba böjtöl vala, kirül parancsolattya nem volt. Szent Jánostis dicsíri Urunk, az ő sanyaru életejért, noha az Irásba meg nem parancsolta vala. És tagadhatatlan dolog, hogy a zsidóknakis sok Irás nékül való Tradiciójok volt, ugymint, hogy ezek a könyvek éppen Moyses könyvei legyenek. Ennek fölötte *a)* miképpen a törvény előt, bizonyos orvosságok volt a hiveknek az ő kisdedek eredendő büne ellen: ugy *b)* (ugymond szent Ágoston) a törvény utánis, mind a leánzók s mind azok üdvösségére, kik nyolczad nap előt a környül metélés előt meghalnak vala, bizonyos orvosságok volt, noha irva nem volt. A szentegyházba az aszszony állatoknak feje befödözve kellett lenni a zsidóknál, ugymond Tertullianus. Végezetre nem csak a halottakért való áldozatrul, melyről a Machabaeusok historiája emlekezik, de arrulis Tradiciójok volt a zsidóknak, hogy az Isten szekrénye elöt való kenyereket szabad vala egyebeknekis adni a Papokon kivül, mikor a szükség kivánta; és hogy szombat napon szabad vala embernek marháját veszedelemtül megmenteni munkávalis, a mint Urunk mongya.

Num. 6. v. 2. 3.
3. Reg. 6. v. 35. ca. 7. v. 29. 36.
Esth. 9. v. 26.
1. Mach. 4. v. 59.
Joan. 10. v. 22.
1. Mach. 4. v. 59.
2. Paral. 30. v. 2.
Num. 9. v. 3.
Lucæ. 2. v. 36.

a) Aug. 5. contra Julian. ca. 9.
b) 15. De Civit. c. 16. in fine.

De corona milit. cap. 4. n. 42.
2. Mach. 12. v. 43. 1. Reg. 21. v. 4.

Nota.

Matth. 12. v. 4. et 11.

Verba prophetiæ libri huius.

Szent. János csak az ő látásának prophetiáirul szól és azt mongya, hogy Isten átkába esik, a ki ahoz valamit ad, vagy abbul elveszen. Mely mondással azt nem jelenti, hogy semmit nem kell

Apoc. 22. v. 18. azon kivül hinni, a mi abba az prophetia könyvbe meg vagyon irva. Szinte azonképpen tehát, mikor Moyses és Salamon hasonlóképpen szólnak, semmibe mi velünk nem ellenkeznek.

Matth. 18. v. 16. Cap. 13. v. 2. Deut. 17. v. 8. Malach. 2. v. 7 Agg. 2. v. 12.

Ennek fölötte, Isaias és Abraham a törvényre igazajt, de azt egyik sem mongya, hogy az Irásba nyilván feltaláltatnak minden szükséges dolgok, sőt az Irásrul csak ingyen sem emlekeznek, hanem csak a törvényrül, melynek nagy része irás nékülis megtartathatik. És végre, másutt az Anyaszentegyházhoz és a lelki pásztorokhoz igazít minket. Kiből nem következik, hogy az Irást hátra kell hannunk. Tehát abbólis, hogy az Iráshoz igazít az Isten, nem következik, hogy az Anyaszentegyház eleven tanitását félre kell tenni.

Et iubemur ad patrum scita respicere. Jerem. 6. v. 16. 2. Esd. 8. v. 9. 2. Paralip. 30. v. 2., cap. 17. v. 9.

Továbbá akarnám tudni, hon olvastak az Atyafiak, hogy Ezechias, Josias és egyebek csak az Irásra néztek, mikor az isteni tizteletet helyre vitték. Mert noha az Irás mongya, hogy az Isten törvényére néztek, de hogy *csak* arra néztek, és hogy *csak az irott* törvényre néztek, azt nem mongya; sőt nyilván azt mongya, hogy a papok tanitásárais néztek, mint meg vala parancsolva. Ennek fölötte Ezechias a Husvét illésérül oly dolgot végeze, mint megmondám, mely majd ugy teczik, ugyan ellenkezikis az Irással.

Deut. 17. v. 8. Deut. 32. v. 7. Proverb. 22. v. 28. ca. 1. v. 8.

Végezetre, mikor a zsidók, megvetvén az Isten törvényét, latrul éltek, csak az Ur törvényét hozták elő a propheták, és annak megtartására intették a népet kiből nem következik, hogy a törvénybe mindenek meg voltak irva.

2. Timoth. 3. v. 15.

Szent Pál csak arrul az Irásrul szól, mellyet gyermekségétül fogva tanult vala Timotheus, az az, az Ó-testamontomrul, melyrül azt mongya, hogy megtaníthattya Timotheust Christusra, mert a

Joan. 5. v. 46. ki Moysesnek hiszen, Christusbanis hiszen, kirül szóllott Moyses. Annak fölötte azt irja, hogy minden Irás hasznos a bünösök feddésére és az igazak éppületire. De ezekből sem a nem következik,

Omnis scriptura, ait Paulus, non *tota* scriptura.

hogy az Ó-testamentom, avagy, az Irásnak akár mely részeis elégséges legyen az üdvösséges tudományra, sem hogy az Irás kivül semmi egyéb hasznos ne legyen ezekre. Mert ezen szent Pál a

Ephes. 4. v. 11. kegyességet mindenre hasznosnak mongya, a Pásztorokat és Doctorokatis hasznosoknak mongya arra, hogy hamis tudományoktul el

1. Tim. 4. v. 8. ne ragadtassunk; de ebből nem következik, hogy ezek csak ő magok

elégségesek legyenek, holot nem minden a mi hasznos, elégségesis csak ő maga.

Urunk azt parancsollya, hogy az ő parancsolati megtartására tanícsák a híveket az Apostolok. De azt nem haggya, hogy minden parancsolatit irásba foglallyák. Szent Pális csak azt átkozza, a ki valamit az ellen tanit, a mit az Apostoloktul tanultak vala. De hogy csak a megirt tudományrul szóllyon, nincs az Irásba, sőt az Irásrul ott emlekezet sincsen, hanem csak az Apostolok tudományárul, mellyet a Galatabeliek nem irás által, hanem eleven tanitás által vöttek vala, mivel hogy az elöt csak egy levelet sem irt vala egy Apostolis ő hozzájok. *Praeter id est contra.* Rom. 16. v. 17.

Végezetre, mind ezekre a Szent Irásbol vött bizonyságokra azt mondom: Ha szinte azt mondanáis az Irás, hogy valami szükséges az üdvösségre, mind meg vagyon irva, még sem ellenkeznék mi velünk. Mert miis azt mongyuk, hogy az Irásba minden üdvösséges tudománt feltalálunk. Avagy nyilván, explicite, in specie, avagy pedig némely közönséges mondásokba, és a mint a deákok mongyak mediate, implicite, in generali. Mert oly közönséges tudományra tanit minket az Irás, hogy ha azt bevészszük, künnyü minden igasságnak esmereti. Mikor azt megmutattya az Irás, hogy az Anyaszentegyháztul kell minden Igasságot megtanulnunk, mert ez a Szent Lélektül vezéreltetik és el nem tévelyedhetik, ha szinte semmit ennél egyebet nem tanitanais, elégségesen megtanitana minket minden igasságra és szükséges dolgokra. Azért mongya szent Ágoston, hogy akkor hiszünk igazán a Szent Irásnak, mikor az Anyaszentegyházat halgattyuk, és a ki meg nem akar csalattatni, tartozik ezt halgatni, mellyet az Irás parancsol, hogy halgassunk. És ilyen értelemmel méltán mondhatjuk, hogy az Irásba foglaltatik minden igasság, és hogy elégséges az üdvösségre a Szent Irás. Nota. Ita Bellarmin. lib. 4. de Verbo Dei ca. 10. ad. 1. Et c. 2. 1. Contra Crescon. cap. 30.

A töb bizonyságokra azt felelem, hogy azok csak Irás nékül való okoskodások; és ez okon, ha semmi helt nem kell adni az Irás kivül való dolgoknak, nem kell azokkal gondolni. Mind az altal:

Az második bizonyságra azt mondom, hogy az Isten gyakran megbüntette azokat is, kik az Irás kivül való dolgokba vétkeztek. Mert valakiket Moyses elöt megbüntetett, az Irás kivül való törvények megszegéseért büntette azokat. Irás nékül adott törvény vala azis, melynek megszegéseért megölette az Isten ama prophetát, mely Samariába jött vala. Ezechiástis megveré és David királt az Isten, noha az ó-törvénybe meg nem iratott vala, hogy tárházo- 3. Reg. 13. v. 21. Isai. 39. v. 5. 2. Reg. 24. v. 12.

kat meg ne mutatnák másnak, és hogy népeket meg ne számlálnák. Végezetre, az Ur Isten nyilván való büntetést vét azokra, a kik a papi fejedelmet és az Anyaszentegyházat nem halgattyák, a kik a fejedelmek parancsolatinak nem engednek, a kik elszakadnak a hiveknek egyenlő vallásától. Noha azért az Irásba olvassuk, hogy megbünteti Isten azokat, kik az irott törvényt megvetik, de sohult azt nem olvassuk, hogy *csak azokat* bünteti meg. És ha szinte azt olvasnójokis, nem volna miellenünk, mert azt mongyuk, hogy a ki az Anyaszentegyháznak Tradicióit megveti, az irott törvénytis megveti. Örömest érteném aztis, a ki tagadná a Rómabeliekhez irt levélnek igasságát, érdemleneé büntetést? és mellyik irott törvény ellen vétkeznéjék? Az Aaron fiai kétség nékül vétkeztek valamely Istentül adott törvény ellen, mert a ki valamely törvényt által nem hág, nem vétkezik. Abba vétkezének pedig ezek, ugymond szent Ágoston, hogy másunnan hozott tüzzel áldozának és nem azzal, mely szüntelen az Ur elöt ég vala, melyből kell vala meggyútani, valami meggyútatik vala az Urnak sátorába. Ezt pedig csak kézrül kézre adott tudománybol tutták a Papok, mert az Irásba ezt nem olvassuk.

Rom. 4. v. 15.
1. Joan. 3. v. 4.
Tom. 4. q. 31. in Levit. Dicuntur non præcipi, quæ vetantur.
Hier. 19. v. 5.
Levit. 6. v. 12.
Deut. 18. v. 20.

A harmadik bizonyságra azt mondom, hogy az Irás nem csonka bonka. Mert bizonyos tanitót mutat, s tudniillik az Anyaszentegyházat, melytül minden igasságot megtanulhatunk. Továbbá, nem gyaláztathatik azzal a Szent Lélek, ha szinte szám szerént és nyilván, explicite, mindeneket az Irásba nem foglalt is. Miképpen azzal sem gyaláztathatik, hogy nem vötte oly nyilván eleit az Irásba minden tévelygésnek, hogy senki ez után semmi eretnekséget ne kezdhetne; kit az ő bölcsesége szerént megcselekedhetett volna. De ki volt az ő tanácsába, hogy végére mennyen, miért nem akarta ezt cselekedni? Miért akarta annyi esztendeig, szinte Moysesig, Irás nékül tanitani az ő hiveit? Miért nem akarta, hogy az mi Üdvözitőnk valamit írna? Etc. Elégségesen felmagasztaltatik pedig az isteni bölcseség azzal, hogy az ő Anyaszentegyházát oly bizonyosan vezérli, hogy soha tévelygésre nem bocsáttya.

Rom. 18. v. 33.

A negyedik bizonyságra azt mondom, hogy mint Moyses elöt és Christus Urunk halála elöt, ugy az utánis minden Irás nékül az igasságba megtarthatta volna az Isten az övéit. Nem adatik pedig szabadság a tévelygésre a Tradiciókbol; mert ha jól megtekintyük eleitül fogva, sokkal több tévelygés támadott, mely a Szent Irással támogatta tanitását, hogy sem a mely a Tradiciókkal. Miképpen

azért meg nem vethettyük az Irást, noha eztis künnyü, hozzáirással vagy elvétellel, meghamisítani, és még az Apostolok idejébeis, sok dolgokat irtak hamisan az Apostolok nevével: szinte ugy a Tradiciókat sem vethettyük meg ezekért az okokért. Szinte ollyan bizonyos módunk vagyon pedig az igaz Tradicióknak megesmerésébe, mint az igaz Irás esmeretibe, tudni illik ugyan azon Anyaszentegyház tanitása, mely mind egyiket s mind másikat előnkbe aggya. Azért csak azokat a Tradiciokat kell bevenni, mellyeket, a mint az Szent Ágoston irja, a keresztyéni gyöleközet eleitül fogva bevött és az ő Pásztori s Doctori mindenkor tanítottak. És igy nem nyittatik kapu az ujságokra. Mert miképpen az Istennek oly gongya volt az Anyaszentegyházra, hogy az igaz Szent Irásnak a hamis irásoktul való megválasztásába, éppen megtartásába etc. soha el nem tévelyedett: szinte azonképpen az igaz Tradiciók megőrzésébe sem tévelyedik el, hanem, a mely Isten megótalmazta Moyses elöt az övéibe Irás nékül az igaz tudománt, mostis megótalmazza az Anyaszentegyház által mind az Irást s mind a Tradiciókat. Méltán irja tehát szent Ágoston, hogy nem mélto bevenni azokat a szókasokat, mellyeket az Anyaszentegyház be nem vött, hanem inkáb, ha mód nékül való dolgok, mélto azokat tellyességgel eltemetni.

2. Thess. 2.

Nota.

Honnan esmerjük meg az *Igaz Traditiót.*

4. De Bapt. ca. 24. Etc.

Epist. 119. cap. 19.

Az ötödik bizonyságra azt mondom, hogy mi keresztyének nem a zsidók Sinagogája Tradiciojából, hanem az Anyaszentegyháznak Christustul és az Apostoloktul vött Tradiciojából tuggyuk Isten igéjének lenni az Ó-testamentomot. Urunk eljövetele előt pedig a zsidó hivek a Sinagogának közönséges Tradiciojából tutták mellyik könyv legyen Isten igéje. És annak okáért, a mint a dologba tartoztak az ő gyöleközetek közönséges Tradicíojának helt adni, szinte ugy tartoztak bevenní egyéb Tradíciokat is, mellyeket a közönséges Anyaszentegyház bevött ő idejekbe, noha nem tartoztak helt adni azoknak a Tradicióknak, mellyeket némellyek vagy fösvénységből, vagy egyéb okokból, az Isten törvénye ellen találtak vala.

Hoznak az Atyafiak elő a régi szent Atyákbolis valami bizonyságokat és mint a vizbehalók, még a habokhozis kapdosnak. De rövideden azokrais azt felelem, hogy ők csak azt taníttyak, hogy nem kell minden Tradiciót bevenni hanem azt, mellyet az Anyaszentegyház bevött. Mert a szent Atyák közzülis senki ő maga egyedül nem elégséges minden igasságnak tanitására. Avagy azt

irják, hogy sok némely eretnekek ellen nem akarnak egyéb bizonyságot támasztani, hanem csak a szent Irást. Avagy azt
Mediate scilicet. mongyák, hogy az Irás elégséges minden ígasságnak megtanitására, mert az Irásból megesmerhettyük az igaz Anyaszentegyházat és ez által minden igasságot. Ezekből azért nyilván megteczik, hogy, ha igaz hittel kell hinnünk, hogy vagyon Szent Irás és hogy a Biblia legyen a Szent Irás etc, ha ezeket egyebünnen meg nem tanulhattyuk, hanem csak az Anyaszentegyház Tradiciójából; ha az igaz hit az Isten igíjén és bizonyság tételén fondáltatik: két-
Nota. ség nékül az Irás kivülis az Anyaszentegyház Tradiciojába Isten igíje foglaltatik. De ideje immár, hogy a Szent Irás értelmérülis szóllyunk.

CAPUT XIIII. A Szent Irásnak igaz értelmére bizonyos módot rendelt az Ur Isten.

De util. cred. ca. 16. Ha gondot visel az Isten mi reánk, ugymond szent Ágoston, kétség nékül higgyük, hogy bizonyos módot adott az igasságnak esmeretibe, mely által az Istenhez jussunk. Mivelhogy azért a keresztyénségbe támat viszavonások fondamentoma a Szent Irásnak különböző értelméből származik, annak okáért szükség, hogy az Istennek gondviselése a Szent Irásnak igaz értelmére is bizonyos módot rendelt legyen. Mert a Szent Irás igazgató kötel és próbakő, sőt oly kétélü pallos, mely minden tévelygést elronthat, de ugy, ha ezzel nem valami kócsagos fejü ember él az ő teczése
Isai. 19. v. 14. szerént, kinek mint a részeg embernek kettőzik a szeme, kereg az aggya, hanem, ha az ő igaz értelme és magyarázattya szerént vétetik. Mivelhogy azert az Irás csak az ő igaz értelmébe lehet bizonyos próbakő, annak okáért, ha az igasságnak esmeretire akarta az Ur Isten vinni az irás által az embereket, kétség nékül bizonyos módot kellett adni annak igaz értelmébe, holot az Irás,
2. Pet. 3. v. 16. ha igazán nem magyaráztatik, hamisságra, nem igasságra viheti az embert.

Galat. 1. v. 8. Tit. 3. vl 10. És jóllehet ebbe nem lehet semmi viszavonás, mind az által rövideden igy bizonyítom meg, hogy a Szent Irás igaz értelmét bizonyoson megértheti minden ember. Az Ur Isten mindeneket arra kötelez az ő parancsolattyával, hogy az igaz Hitbe megmaraggyon, az eretnekségeket eltávoztassa, és hogy minnyájan eggyet-

ércsünk, a viszavonásokat eltávoztassuk etc. Ezekre az Ur Isten nem kötelezne minket, ha meg nem tarthatnók ezt az ő parancsolattyát. De lehetetlen, hogy ezeket megtarthassuk, ha az Isten bizonyos és eltévelyedhetetlen kalauzt nem mutatott volna a Szent Irás igaz értelmére. Mert ha az, a ki az Irás értelmét előnkbe aggya, megcsalatkozhatik és eltévelyedhetik, *egy az,* hogy soha lelkiesmeretünk meg nem nyughatik az ő magyarázattyán, mivelhogy tuggyuk, hogy ebbe a magyarázatba eltévelyedhetik és igy felbomlik a Hit, mely minden kételkedést kirekeszt; *más az,* hogy ettül az Irás értelmének megcsalatkozható mesterétül tévelygésre s eretnekségreis vitethetünk, és a mi legveszedelmesb, módunk sem leszen benne, hogy megesmerjük tévelygésünket.

Nec cognosci, nec vinci potest ulla hæresis, nisi constet, et quæ sit vera scriptura et quis eius verus sensus.

Holot azért jól láttyuk, hogy mind a régi, s mind az mostani tévelygések az Irásnak hamis értelméből származtak, ha bizonyos és megcsalatkozhatatlan mód nincs az Irásnak igaz értelmébe, sem az eggyesség meg nem tartatik, sem az eretnekségek meg nem esmértethetnek és el nem távoztathatnak, sem a hivek lelkiesmerete meg nem nyughatik, hanem szüntelen rettegésbe és kételkedésbe marad.

Az Irás igaz értelme nem emberi, hanem isteni tanitásból esmérszik meg. CAPUT XV.

Az Irásnak bizonyos értelme az embernek tulajdon magyarázattyából nem lehet, ugymond szent Péter, mert ugyanis valamíg az Irásnak oly bizonyos és tekélletes magyarázatot nem találluk (sic), mely szinte ugy el nem tévelyedhetik, mint szinte a Szent Irás, soha bizonyosok nem lehetünk az Irásnak igaz értelmébe, az Igasságba. 2. Pet. 1. v. 20.

De a Calvinista avagy Helvetista Atyafiak azt mongyák, hogy az Igasságot és az Irás igaz értelmét ki ki az ő benne szólló Léleknek belső bizonyság tételéből megesmeri. És igy, noha ők azzal csufollyák a régi igaz keresztyéneket, hogy a Pápa mellyének szekrényébe rekesztik az Igasságot; de ők a gerendát nem látván magok szemébe, minden bolond ember teczésére (mellyet Szent Lélek tanitásának hínak) és kócsagos elméjére bizzák az Irás igaz értelmét. Én pedig erre azt mondom, hogy ezt az ő tudományo- Calv. lib. 4. cap. 8. n. 11. Lib. 1. cap. 7. n. 4. Nota.

Argumenta, quibus Calvin. privatum spiritum astruit, solvit Bellar. lib. 2. de Verbo Dei. ca. 10.

kat az Irásba fel nem találályuk, hanemha azokkal a Szent Irás mondásival akarnák bizonyítani, mellyekkel a Libertinusok azt bizonyíttyák, hogy egy csepnyére sem szükséges a Szent Irás, mert azt olvassuk, hogy a Szent Lélek tanittya az ő hiveit. Ennek fölötte, honnan és mint tudhatom én, vagy te, hogy mely lélek téged tanit, az igaz Lélek legyen? a mely a Lutheristákat, hamis?

1. Joan. 2. v. 27. Isai. 54. v. 13. Hier. 31. v. 34.

Mert meg kell a lelkeket próbálni. Mert a Sátánis néha igaz angyal képébe öltözik, és gyakran a Szent Lelket emlegetik, kik az ő magok lelkét követik. Ki nem láttya, hogy ha mindennek szabad az ő belső teczését Szent Lélek tanitása gyanánt követni, szabadság adatik minden tévelygésre és egyenetlenségre? Mert ez a Calvinisták feleleti: Id unum agit, ut suus cuique spiritus auctor fiat, quid in unaquaque scriptura probet, quid improbet, id est, ut non autoritati scripturarum subiiciantur ad fidem, sed sibi scripturas ipsi subiiciant. Nyilva a zsidó és törökis az ő lelkiesmeretinek belső bizonyságával szinte ugy bizonyíthat, mint az Afyafiak. És nem itílek oly okos embert, a ki elhihesse, hogy most egy Helvetista Atyafinak az Ur Isten efféle tanitó lelket ád, az Anyaszentegyháznak pedig és az ő fő Doctorinak eleitül fogva nem adott volna. Maga ha a szent Ágoston és a töb régi szent Atyák magarázattyát a Calvinista Atyafiak eleibe vettyük, (noha tuggyuk hogy azoknak Isten elöt való kedves voltokat csuda tétellelis megmutatta az Isten, bölcseségeket pedig mais csudállya a világ) azt mongyák, hogy ezek emberek voltak, eltévelyedhettek. Mintha emberek nem volnának a Calvinistak, kik a léleknek belső tanitásával dicsekednek. Végezetre, mi szükség volt az Anyaszentegyházba Doctorokat és Pásztorokat rendelni, kik a tévelygéstül megótalmaznák a híveket? Mi szükség volt megparancsolni, hogy ezeket halgassuk, engeggyünk ezeknek, ha minden embert ő maga az Isten megtanit mindenekre? Bizony örömest érteném az Atyafiaktul, ha ki azt tanitaná, hogy a ki sarut visel, avagy a kinek két öltöző ruhája vagyon, pokolba megyen, mert az Ur parancsolattya ellen cselekszik, és azt mondaná, hogy erre őtet a szent Lélek tanittya, mint mutatnák meg, hogy az a hamis lélek tanitása?

August. Tom. 6. cont. Faust. c. 19.

Ephes. 4. v. 14.

Nota.

Matth. 10. v. 10. Luc. 10. v. 4.

Csak ő magából a Szent Irásbol meg nem tanulhattyuk az Irásnak igaz értelmét. CAPUT XVI.

Eszekbe vőnek a Lutherista Atyafiak, mely veszedelmes dolog legyen, az Irás értelmének magyarázattyát, csak az emberi teczésre bizni: és ez okon azt tanittyák, hogy nem kell az Irásnak igaz értelmét masunnan venni, hanem ő magától a Szent Irástul, mert noha az Irásba sok elrejtett nehéz dolgok vannak, de mindazáltal, valami szükséges a mi üdvösségünkre, oly nyilván vagyon az Irásba, hogy ezeknek értelmére senki bizonyság tétele és tanitása nem szükséges. Ezt azzal bizonyittyák, mert szent Dávid és szent Péter az Isten igíjét égő lámpásnak nevezi; másut fínyességnek neveztetik. Miképpen azért, a világosság látására nem szükséges más világosság, ugy nem szükséges semmi egyéb az Irásnál, az Isten igíjének értelmére, mely csak a hitetleneknek homályos. Ennek fölötte, ha az Irás értelme nehéz és homályos volna, nem intene az Ur Isten mindeneket ennek olvasására, mivelhogy haszontalan az értelem nékül való olvasás. Mindeneket int pedig közönségesen az Isten ennek olvasására, mind tudóst s tudatlant, és dicsíri az Beræabelieket ennek olvasásaért. Igazán mongya tehát szent Ágoston, hogy valami a hitre és jó erkölcsre szükséges, azt az Irás nyilván előnkbe aggya.

Hunnius de Ecclesia fol. 234.

Psal. 118. v. 105. 2. Pet. 1. v. 19. Psal. 19. v. 9. 2. Cor. 4. v. 3. Deut. 31. v. 11. Joan. 5. v. 39. Acto. 17. v. 11. Tom. 3. lib. 2. de doctrin. Christi c. 6. et 9.

De ez a vélekedés egy cseppet sem külömböz a Calvinisták vallásától. Mert azt tanittya, hogy a ki nem kárhozatnak fia, azaz, a kit a belől tanitó lélek vezérel, ő magától megértheti az Irásnak igaz magyarázattyát. Annak okáert a fellyül előszámlált bizonysagok ezt a vélekedéstis meghamisittyák. Ennek fölötte az Irás ő maga mongya, hogy homályos az Irás értelme azoknak, a kik elvesznek és a testi ember nem érti az isteni dolgokat, hanem az Irástis, az ő kárhozattyára, hamis értelemre csigázza. Hogy azért bizonyos lehessek én a te magyarázatod igasságárul, szükség legelőször, bizonyos legyek, hogy te nem vagy testi ember és kárhozatnak fia. Ez pedig az Isten igíjébe nincsen, és én errül bizonyos nem lehetek, tehát a te magyarázatod igasságárul sem lehetek bizonyos. Ennek fölötte, ha az Irás ily nyilván tanit: hogy higyjem el tehát, hogy ezer öt száz esztendeig az Apostolok után senki Luther Mártonig igazán nem értette az Irást, holot szent Ágoston,

2. Cor. 4. v. 3. Cor. 2. v. 14. 2. Fet. 3. v. 16.

Cyprianus, Basilius és egy szóval minnyájan a régi szent Doctorok, az egész Anyaszentegyházzal egyetembe, a halottakért való könyörgésrül, a szenteknek értünk való esedezésérül &c., azt tanitották, a mit most bennünk kárhoztatnak az Atyafiak? Hihetséges-e, hogy az uj tanitóknak oly nyilvánvaló az Irás, a régi szenteknek oly homályos? Továbbá, ha ily nyilvánvaló az Irás, miért könyörög oly szorgalmatoson szent Dávid, hogy megtanícsa őtet az Isten a törvénynek értelmére? Mi szükség predicatiók által tanitani azokat, a kik olvasni tunnak, ha őkis szinte ugy megérthetnek minden szükséges dolgot az Irásba, mint a tanitók? Miért nem elégesznek meg ha csak elolvassák a kösség elöt az Evangeliomot? Mi az oka, hogy sem a Calvinistákkal, sem egymás közt, meg nem alkodhatnak az igaz tudományrul az Atyafiak, ha mindenek oly nyilván megvannak az Irásba? Christusnak ama rövid mondásárul: *Ez az én testem*, két száz külömböző magyarázatot olvastam az Atyafiak irásiba. Luther igy magyarázza: Ez alatt a kenyér alatt vagyon az én testem, Calvinus pedig imígy: Ez a kenyér az én testemnek jele. Mutassák meg, hon mongya az Irás, mellyik magyarázat igazb, és mindgyárt vége szakad a vetekedésnek. De az Irás sem egyik, sem másik értelemrül nem szól nyilván. Ha pedig más irást hoznak elő, melylyel erőssitik az ő magyarázattyokat, annak az irásnakis igaz értelmérül szinte ollyan viszavonás támad és eggyik irásrul másra ugordván, soha semmi vég nem lehet a viszavonásba. Sőt, mivelhogy véghetetlenül, egyik mondását az Irásnak, más nyilvábban való mondással meg nem erősíthettyük, végezetre oly sententiára kell jutnunk, mely igaz értelmét más nyilvábban való Irással meg nem bizonyithattyuk és ennek igaz magyarázattyárul leszen a viszavonás, melynek soha végét nem érhetik. A mit Calvinus és Luther viszavonásárul mondok, azont mondom a mi ellenünk való egyenetlenségrül, mert ezis csak az Irásnak külömböző értelméből származik; az Irásba pedig nyilván nincs megirva, mellyik értelem és magyarázat legyen bizonyos.

Psal. 118. v. 12. 13.

Collegit Christophorus Rasperger, omnes, libello edito Ingolstadii. 1578.

Nota.

2. Pet. 3 v. 16

Isai. 29. v. 11. Apoc. 5. v. 1.

Végezetre, ő maga az Irás azt mongya, hogy sok nehéz értelmü dolgok vannak az Irásba, mellyeket a tudatlanok magok kárhozattyára téritnek: ez okon a Szent Irást bepecsételt könyvnek nevezi a Szent Lélek, mert noha szent Pál a Rómabeliekhez irt levélbe tractálja a keresztyén hitnek fő fondamentomit, mind az által oly nehéz ennek a levélnek az ő értelme, hogy noha két száz fő Docto-

rok irtak ennek magyarázattyárul, mind az által mostis, sok tudós emberek értelme fárad ennek magyarázattyába. Ez pedig az Irásnak homályos volta nem származik a Szent Lélek tanitásába való nem jó rendtartásból, hanem a mi értelmünk fogyatkozásából és azoknak a dolgoknak, mellyekrül az Irás szól, mélységes voltából. Örömest érteném pedig az Atyafiaktul, ha az Irás értelme ily könnyü: mi az oka, hogy a zsidók szeme elöt homályosnak írja szent Pál lenni az Irást? Mi az oka, hogy az Apostolok, noha immár sokáig laktak vala a Christus Scolájába, nem értik vala az Isten igíjét? Mi szükség vala, hogy Christus tulajdon ajándékkal megnyitná az Apostolok elméjét az Irásnak értelmére? Miért nem alkhatnak meg egymás közt a Luther és Calvinus katonái, ha mindenek megvannak irva és ha az Irás értelme ily nyilván való? És mivelhogy vélte találunk oly szót, mely külömb külömb dolgot nem jegyezhet, vagy proprie vagy figurate, honnan tudhattyuk, mellyik jegyzésébe kellyen ezt venni?

2. Cor. 3. v. 14. Joan. 16. v. 18. Cap. 21. v. 23. Luc. 24. v. 45.

Végezetre, ha oly könnyü az Irás értelme, mongya meg egy tudatlan, hogy hogy nem ellenkezik a Szent Lélek ő magával, holot eggyüt azt mongya, hogy hét nap teremté Isten e világot, másut azt mongya, hogy creavit omnia simul? Eggyüt azt olvassuk, hogy megtiltá Urunk, hogy veszszőt se vigyenek kezekbe az Apostolok, másut, hogy parancsolatot ada, hogy veszszőt vigyenek kezekbe. Eggyüt azt olvassuk, hogy három órakor, másut hogy hat órakor feszitteték meg Urunk. Eggyüt azt olvassuk, hogy szent Pál fordulásakor az ő uti társai a szót hallották, de senkit nem láttak, másut, hogy szót nem hallottak, de világosságot láttak. Számtalan efféle dolgokat találunk az Irásba, mellyeknek igaz értelme oly szükséges az üdvösségre, mely szükséges hogy bizonnyal higgyük, hogy a Szent Lélek nem ellenkezik magával.

Genes. 2. v. 2. Eccl. 18. v. 1. Matth. 10. v. 10. Marci. 6. v. 8. Marci. 15. v. 25. Joan. 19. v. 14. Act. 9. v. 7. Eccl. 22. v. 9.

Azért végre ő maga is Luther, csak halála elöt azt irá, hogy a ki meg akarja érteni a Virgilius Bucolicáit, öt esztendeig pásztor legyen, és még annyi ideig legyen szántó ember, ha a Georgicát meg akarja érteni, az Irást pedig, ugymond, csak meg sem kóstolta, a ki száz esztendeig az Apostolokkal gongyát nem viselte az Anyaszentegyháznak. A régi szent Atyák is egyenlő értelemmel tanittyák, hogy igen nehéz az Irásnak igaz értelme.

Colloq. Mens. Isleb. per Urban. Gaubis, anno 66. folio 4. pag. 2. Vide Bellarm. lib. 3 de Verbo Dei, ca. 1. Valent. 22. dispu. 1. q. 1. p. 7. q. 3. §. 4.

De azt mongyák az Atyafiak, hogy ha egyik mondását az Irásnak a másikkal conferállyuk, öszvevettyük, ugy érthettyük meg az Irást. De ez csak tétovázás. Mert a más mondásnak értelmérül

szinte olyan visszavonás lehet, mint az elsőrül, mert nincs oly hely az Irásba, mellyet figurate magyarázván vagy proprie, külömb kölömb képpen nem érthetünk. És a mint mondám, ha véghetetlen egy mondást más nyilvábban való irással nem támogathatunk, végre oly helyre kell jutnunk, melyet más nyilvábban való irással nem conferálhatunk. Ennek fölötte, meggyünk, ha oly helyrül leszen visszavonás, melly csak egyedül emlekezik arrul a dologrul, ugymint mikor
1. Cor. 15. v. 29. szent Pál a halottakért való keresztségrül szól? Végezetre, mikor egy nyilván való mondással akarunk más homályos irást magyarázni, honnan tuggyuk, hogy azon dologrul szól az Irás mind két helyen? Mert mind a két helynek magyarázattyát érteni kell annak, a ki megesmeri, hogy mind a két helyen azon dologrul szól az Irás. Ha pedig immár tuggya értelmét az Irásnak, mi szükség, hogy egy helyt mással conferáljon, ha immár efféle collatio nékül megérthette
Ut, an Joan. 6. loquatur Christus de Euchar. az Irás értelmét? Annak fölötte, ha arrul támad visszavonás, ha ugyan azon dologrul szólt-e az Irás, vagy külömbrül, honnan szakaszthattyuk végét vetekedésünknek? Végezetre, honnan tudod, mellyik irás nyilvábban való és mellyikkel kellyen a más homályos mondást megmagyarázni? Mert az Arrianus azt mongya, hogy hogy nyilvábban szól Urunk, mikor azt mongya, hogy nagyob az Atya ő nállánál, hogysem mikor magát egynek mongya lenni az ő Attyával, és ezt amaz első mondásbol akarja magyarázni.

A Hunnius bizonysági erőtlenek. Mert ugyan fínyesség és égő lámpás az Irás, de ugy ha igazan érted, ha az Anyaszentegyház gyertyatartojába helyhezteted és nem tészed a te tulajdon értelmed
2, Pet. 1. v. 19. 20. vékája alá. Ezt jelentven szent Péter, az Irást fínyes lámpásnak nevezé, de mingyárt utánna veté, hogy nem kell magunk tulajdon értelméből magyaráznunk az Irást. Jóllehet nem azért mondatik fínyességnek az Irás, hogy az ő magyarázattya künnyü, hanem hogy megvilágosittya és igazgattya azt, a ki igazán érti azt Irást. Hasznos és szükséges, hogy az együgyüekis halgassák vagy olvassák az Irást, de ugy hogy ennek igaz értelmét azoktul várják,
Ephes. 4. v. 14. kiket az Ur Isten pásztorokká rendelt, hogy el ne haggyák minden tudomány szelétül ragadtatni a hiveket. Mert ugyanis haszontalanok volnának ezek, ha minden ember csak ő magátul mindeneket nyilván megtanulhatna az Irásbol. Szent Ágostontis csak ugy kell érteni, hogy az Irásba megvannak a szükséges dolgok íratva, ha ennek értelmébe az Anyaszentegyház tanitását követtyük.

A Hit dolgairul való viszavonásba csak ő maga az Irás nem lehet biró. CAPUT XVII.

E világi dolgokba a birónak a törvény szerént kell itílni, de azért az irott törvény nem lehet itílő mester és törvény tövő biró a peresek közt. Azonképpen a hit dolgaibanis az Irás szerént kell itíletet tenni a viszavonók közt, de azért csak ő maga az Irás nem lehet itílő mester, és végét nem szakaszthattya a tévelygéseknek.

Elöször: A birónak olyannak kell lenni, ki minden viszavonásnak végét szakaszthassa. Az Irás pedig csak pusztán ő maga nem szakaszthattya végét minden visszállásnak. Mivelhogy ha oly dologrul támad vetekedés, melyrül az Irásba semmit nem olvasunk, tudniillik, ha szent János látása, a Machabaeusok könyve, a szent Pál leveli etc., szent irások-é? éppen megmarattak-é? Etc. Lehetetlen hogy az Irásból ennek végére mennyünk. Hasonló képpen az Irás igaz értelmérül támatt egyenetlenségnek sem szakadhat vége az Irásból, mert abba fel nem találljuk, a külömböző magyarázat közt mellyik legyen igazb; azt sem találljuk fel, ha tulajdon értelmébe vétetik-é valamely szó és sententia az Irásba, avagy figurate. Valamíg pedig ennek bizonnyal végére nem megyünk, mind addig sem lehetünk bizonyosok az Irás értelmérül.

Másodszor: Minden jó móggyával szerzett birodalomba szükség, hogy az irott törvény mellett itílő birákis legyenek, kik törvény szerént itíletet tegyenek, mikor szükség, a törvént megmagyarázzák és kénszerícsék a pereseket, hogy a végezett sententiát megtartsák, mert e nélkül soha semmi perpatvarnak vége nem szakadna. Szükség tehát, hogy a Christus országábais az irott törvény kivül itílő mesteris legyen, mely a vísszavonók közt itíletet tegyen és a törvénynek igaz értelmét, melyrül vetekednek, megmutassa. Mert e nékül soha vége nem szakadna a hitben való visszavonásnak.

Harmadszor: A visszavonók közt olynak kell lenni az itílő birónak, ki vagy szóval, vagy irással oly nyilván mongyon sententiát, hogy eggyik fél nyilván megesmerhesse, és ha a sententiát hallya, megesmerje, hogy ő elvesztette a perit, a biró itíleti szerént. Mert ha illyen sententiát nem mondana, haszontalan volna az ő

Supra cap. 13. itíleti, és vége nem lenne a perpatvarnak. Ha azért az Ur Istenis az Igasságnak esmeretire, az eretnekségek eltávoztatására bizonyos tanitót és birót rendelt, a mint rendeltis, szükség, hogy ezis ilyen sententiát aggyon. Az Irás által pedig nem adatik illyen sententia, sőt minden eretnekség az Irással dicsekedik és azzal támogattya álmát. Avagy mutassák meg az Atyafiak az Irásba nyilván ezt a sententiát, melyből a Lutheristák peresi, a Calvinisták, nyilván megismerjék, hogy ez a biró, tudni illik a Szent Irás, őket kárhoztattya és azt tanittya, hogy ama Christus szavát, *Hoc est corpus meum*, nem figurate, hanem proprie kell érteni. Töb bizonyságokatis támaszthatnék ennek az igasságnak erősségére, de ezekkel most megelegszem.

Plura Bellar. lib. 3. de Verbo Dei a cap. 4. De Valentia 22. disp. 1. q. 1. p. 7. q 3. §. 4. 5. etc.

CAPUT XVIII. Hogy az Irásnak igaz magyarázója és a visszavonások birája az Anyaszentegyház.

Ama pogány bölcs Aristoteles az ő könyveirül azt monta régen, hogy ő ezeket kiis eresztette s ki sem eresztette, mert senki azokat meg nem érti, a ki ezek értelmét ő tőlle nem veszi. 2. Pet. 1. v. 20. Ugyan ezent mongya szent Péter az Irásrul, hogy senki azt ő magától meg nem érti, hanem a Szent Lélek tanitásából. Annak okaért, a ki a Szent Irás igaz értelmét előnkbe aggya és a Hit dolgaiba itíletet tészen, szükség, hogy a Szent Lélektül vezéreltessék és Istentül igíreti legyen, hogy e dologba el nem tévelyedhetik. Mert ha efféle igíreti nem volna, bizonyosok nem lehetnénk az igasságrul, hanem az ő magyarázattyárulis méltán kételkedhetnénk.

Mi azért azt mongyuk, hogy ugyan azon Anyaszentegyház, mely bizonyoson előnkbe aggya, mellyik legyen az igaz Szent Irás és az igaz Apostoli Traditio, az Irás értelménekis bizonyos és megcsalatkozhatatlan mestere; mert az Ur Isten igíretivel kötötte arra magát, hogy el nem haggya tévelyedni az ő Anyaszentegyházát.

Supra. cap. 9 Ezt *először* azzal bizonyítom, hogy a mint mondám, ha az Isten igíjének esmeretibe el nem tévelyedhetik az Anyaszentegyház, az ő magyarázattyába sem tévelyeghet; és ha ebbe tévelyeghet, amabbais hamisat tanithat; és igy bizontalan leszen a keresztyén hit, a mint megmutatám.

Másodszor, ha az ujítók itíleti szerént minden ember ő maga az Istennek belső tanitásából megesmerheti az Irás igaz értelmét,

sokkal inkáb megesmerheti az Anyaszentegyház, mivelhogy ennek sokkal bőségesb ajándékokat igírt az Isten, hogy sem mint emennek, vagy amannak.

Harmadszor, mind az Ó- s mind az Uj-testamentomba az Anyaszentegyházhoz és az ő fő pásztoraihoz igazittya Isten az ő hiveit, és azt parancsollya, hogy ezt halgassák s ennek itíletin megállyanak, és a ki ezt nem halgattya, ollyannak tarcsuk, mint a pogánt. És hogy bizonyosok lennénk az ő tanitásárul, azt igíré Isten, hogy soha az Anyaszentegyházon győzelmet nem veszen a Sátán, azaz semmi eretnekségbe és tévelygésbe nem esik; mert ha ebbe esnék, kétség nékül az ördög hatalmat venne rajta és igy nem volna az Anyaszentegyház igasságnak kő szála, és nemis tartoznánk mindenbe engedni neki. Urunk sem jól parancsolná, hogy a mit a papi fejedelmek tanitnak, azt megtarcsuk; szent Pál sem igazán mondaná, hogy azért adott Doctorokat és Pásztorokat az Anyaszentegyházba az Isten, hogy a hamisság szelétül ide s tova ne hordoztassunk. Mert ha ő magais az Anyaszentegyház hamis itílettel és tévelygő magyarázattal megcsalhat minket, nem őrzőnk, hanem eltévelyítőnk ő mi nekünk. Ha pedig ez ugy nincsen, szükség, hogy a mit az Anyaszentegyház tanit, arrul méltán azt mondhassa: *Visum est Spiritui Sancto et nobis.*

Deut. 17. v. 8. Ecc. 12. v. 11. Malach. 2. v. 7. Aggæ. 2. v. 12. Matth. 18. v. 17. Matth. 16. v. 18. Ideo verbum Ecclesiæ docentis, non humanum, sed Dei verbum est. Vide Bellarm. lib. 3. de Verb. Dei, cap. 10. ad. 15. Matth. 23. v. 3. Actor. 15. v. 28.

Negyedszer, a keresztyénségnek eleitül való szokásából megbizonyíthattyuk ezt, mert valamikor eretnekség támadott, akar mint hánná vetné az Irástis az eretnek tanitó, akár mint támogatná vallását az Isten igíjével, akár mint fejtegetné éles elméjével gondolt feleletivel az ő ellene hozott bizonyságokatis; de ha az Anyaszentegyház fő pásztorinak gyöleközete kárhoztatá az ő tudományát, minnyájan a keresztyének eretneknek itílték őtet. És noha a Szent Irás szerént teszen vala itíletet ő rólla az Ecclesia, mint az igaz fejedelmis a törvény szerént itíl, de azért ennek vizsgálását nem bízzák vala a kárhoztatott tévelygőre, hanem egyenlő képpen a keresztyének beveszik vala az Anyaszentegyház itíletit. Nyilván való dolog tehát, hogy a keresztyéneknél mindenkor bizonyos dolog volt, hogy az Anyaszentegyháznak a hit dolgairul való itíleti, bizonyos és megcsalatkozhatatlan; és hogy ő hozzá kell folyamnunk minden vetekedésbe, kit a régi szent Atyák egyenlő értelemmel, közönségesen tanitnak, a mint megmutatattya Bellarminus.

a) Lib. 3. de Verbo Dei. cap. 7. 8.

b) *Canus*, 12. *a)* de locis theol. *b)* ca. 7. fol. 719. Bellarmin. Pistor. Grets.

De halhacza, mint irnak e dologrul a tudós emberek. Hieronymus Evangelium non in verbis scripturæ, sed in sensu ait

A keresztyéni eggyesség meg nem tartathatik az Anyaszentegyház nékül.

esse. Cum igitur non ad verba, sed ad sensum referatur fides, si Ecclesia scripturam habet sine legitima interpretatione, non habet verum Evangelium. Atqui Dei promissio est, non recessura Dei verba de ore Ecclesiæ, quæ a Spiritu sancto ad omnem veritatem
Luc. 24. v. 45. edocetur. Deinde cum non de scriptura, sed de eius sensu est controversia, si Ecclesiæ interpretatio non esset certa intelligendi norma, nullus esset Judex in exploranda scripturæ intelligentia; quod si ita est, audeo dicere, Rempublicam fuisse nullam stultius constitutam, nullus enim erit dissidiorum finis, nulla fidelium consensio, nulla unitas fidei, qua sublata, non charitas modo et pax, sed et fides ipsumque Ecclesiæ nomen tolletur. Ad haec Ecclesia columna est veritatis, nec errare in fide potest, et veritas proprie in sensu scripturæ est, nec quidquam magis ad fidem spectat, quam vera intelligentia scripturæ. Praeterea Apostoli, quibus Christus aperuit sensum scripturarum, non verba solum, sed in primis sensum praedicarunt Evangelii, in eo enim est Dei Verbum, et Psitacorum, non Apostolorum est doctrinam absque intelligentia sonare, et nemo novit rectius, quem sensum et qua verba ab Apostolis acceperit Ecclesia, quam ipsa quæ accepit Ecclesia. Ab illa igitur
Matth. 18. v. 17. sensus legitimus peti debet. Denique iubemur a Christo controversias ad Ecclesiam deferre, eiusque iudicio aquiescere. Ergo ne inutilis
1. Thes. 5. v. 10. sit haec delatio, et interminabilis controversia, non subiicietur examini eius, qui accusatur, iudicium Ecclesiæ. Si enim fas sit litiganti sententiam Ecclesiæ examinare, an sit conformis scripturæ, nec illi acquiescere tenetur, nisi evidentur convictus de hac conformitate, sine contumacia partium, nullus erit finis controversiarum,
1. Joan. 4. v. 1. nulla huius iudicii utilitas, cum nec Calvinistæ, de Eucharistia, nec alii, se evidenter convictos fateanter. Quod vero probanda omnia
1. Cor. 2. v. 15. iubet Apostolus, recte id; sed regula data est ad quam probanda, lapis scilicet lydius Ecclesiæ, communisque eius sensus et consensus; qui enim ab hac regula declinant, qui dissensiones et profanas novitates, præter doctrinam quam accepimus, invehunt, fugiendi sunt.

Philip. 3. v. 16. Rom. 16. v. 17. Heb. 13. v. 9. Ezekből azért megteczik, hogy noha a mit egy vagy kettő etc. a régi Doctorok közzül az önnön saját vélekedéséből és teczéséből tanit, nem tartozunk bevenni; de mind az által a mit az egész Anyaszentegyház, a mit közönségesen az ő Pásztori és Doctori az ő idejekbe való gyöleközetnek közönséges vallásából tanitnak, azt minden okvetetlen böcsülnünk, tisztelnünk és be kell vennünk.

Hogy a Szent Irás igaz magyarázó Anyaszentegyház nem egyéb, hanem a Római gyöleközet. CAPUT XIX.

Azt kellene immár megmutatni, hogy ez az igaz Anyaszentegyház a Római Anyaszentegyház. De mivelhogy ezt bőségesen megmutatám Vithakerus és Hunnius ellen, az Anyaszentegyházrul irt könyvembe, most rövideden szóllok e dologrul.

Megmondám azért abba a könyvbe *a)*, hogy a római gyöleközeten nem csak a Róma kőfala közt lakozó hiveket értjük, hanem azokat, kik a Római Pápával egyet értnek, mert régentenis az igaz keresztyéneket *b)* Rómaiaknak hitták. Ennek fölötte megmutatám *c)*, hogy Christus igaz Anyaszentegyházának ollynak kellett lenni, mely minden tévelygések ellen győzödelmet vevén, örökké megmaradott *d)*, sem a poklok ereje tévelygésbe nem vihete ezt és eretnekségbe nem ejthette. Ennek fölötte *e)* mindenkor nyitva volt az ő kapuja mindennek valaki üdvözülni akart, mivel hogy e kivül, mint a Noe bárkája kivül, senki nem üdvözülhetett, és annak okáért a ki üdvözülni akart, mindenkor megesmerhette ezt, és ennek tagja lehetett. Megmondám aztis *f)*, mely hamis módot és jelt aggyanak az Atyafiak ennek esmeretire, és minemü jelekből esmerhesse meg minden ember az Igaz Anyaszentegyházat. Végezetre megbizonyítám *g)*, hogy ezek a jelek nem illenek sem a Calvinus, sem a Luther aklához, hanem csak a régi keresztyén Anyaszentegyházhoz.

a) Diatriba de Eclesia, fol. 42.

b) Ibid. fol. 39.

c) Ibid. fol. 11.

d) Ibid. fol. 15.

e) Ibid. fol. 7.

f) Ibid. fol. 20.

g) Ibid. fol. 29.

Ezeket azért most elhagyván, csak rövideden két bizonyságot hozok elő, mellyekből eszébe veheti ember, hogy a Római gyöleközet igaz Anyaszentegyház, és hogy ettül kell a Szent Irás igaz értelmét megtanulnunk.

Először: Az az igaz Anyaszentegyház és attul kell az Irásnak igaz magyarázattyát vennünk, a melytül a Szent Irást vöttük, a mint igen szépen megbizonyíttya szent Ágoston az imént előhozott helyen. Mert a kinek tanitását bevettük, mikor előnkbe atta, mellyik legyen a Szent Irás, annak az Irás magyarázattyárul való tanitásátis be kell vennünk, a mint ez elöt megmutatám. Tagadhatatlan pedig, hogy Luther és Calvinus a Római Anyaszentegyháztul vötték a Bibliát. Mikor ők a Római hittül elszakadának, akkor immár a Bibliát bevötték vala a Római gyöleközet tanitásából. Azt pedig nem mondhattyuk, hogy ők nem a Római Ecclesia tanitásából, hanem csak az elöt való Anyaszentegyháznak egyenlő vallásából

Supra cap. 9. — Tert. ca. 21. de Præscript.

Nota. tanulták meg, hogy e legyen a Szent Irás. Mert a régi gyöleközetek egyenlő vallását nem egyebünnen ismerték meg, hanem a jelen való Anyaszentegyháznak bizonyság tételéből. És ha valaki tagadná a régi Traditiókat, avagy Irásoknak igaz voltát, az jelen való Anyaszentegyháznak tanitásából kellene az ő tévelygését megrontani. Bizonyos dolog tehát, hogy csak a Római gyöleközet az az igaz gyöleközet, melytül az Irásnak igaz értelmét megtanulhattyuk.

Másodszor: Ha a Római gyöleközet nem igaz Anyaszentegyház, és az ő tudománya tévelygés, nyilván következik, hogy az Apostolok halála után egész 1517. esztendeig nem volt e világon igaz Hit és igaz Anyaszentegyház, és igy minnyájan a szent Martirok, Doctorok és keresztyének az Anyaszentegyház kivül levén, elkárhoztak, a pokol kapui hatalmat vöttek az igaz Anyaszentegyházon. Ezek pedig nyilván ellenkeznek az Isten igíretivel és atyai gondviselésével. Lehetetlen tehát, hogy a Római gyöleközet kivül más igaz Anyaszentegyház legyen. Ennek a győzhetetlen bizonyságnak
In Diatriba folio. 30. csak az első részét kell megmutatni, mellyet sok nyilván való erőségekkel megmutaték a fellyül emíltett könyvbe. Azért ennek bizonyításába nem akarok most munkálkodni, mert csak azis elég bizonysága ennek, hogy soha senki az ujító Atyafiak közzül csak egy embert sem mutathat, az Apostolok után, a ki ő véllek egyet értett volna a Hit dolgaiba és a ki az igaz Anyaszentegyházba lött volna, ha a Római gyöleközet nem igaz Anyaszentegyház. Mert ha valakit neveznek: avagy ollyat neveznek, ki egy vagy két dologba ő vélek eggyezett, e mellett száz articulusba külömbözött, mellyekért magokis kárhoztattyák őket; avagy ollyat, mely sem Calvinista, sem Lutherista nem volt, hanem egyéb kárhozott eretnekségbe esett.

De a mint mondám, mivelhogy erről másutt bőségesen szóllék és ez irásnak rövid volta nem szenvedi, hogy továb nyúcsam irásomat: azért.

Az Atya mindenható Istent kérem, az ő Szent Fiának érdemeért, aggyon Szent Lelket azoknak, kik e könyvecskét olvassák, ki szent malasztjával az ajtatosságra és istenes életre felindícsa őket, minden tévelygésnek homályát vegye el szüvökről, vigasztallya szomoruságokba és meghallgassa minden könyörgésekbe

Amen.

DÜCSŐSÉG ATYÁNAK ÉS FIÚNAK ÉS SZENT LÉLEK ISTENNEK.

RENDI E RÖVID TANUSÁGBAN FOGLALT DOLGOKNAK.

(Ezt, itt, recensens állitotta sorba.)

		Lap.
CAPUT I.	Mi indított engem ez irásocskára	273
CAPUT II.	Minemű készülettel kellyen az Igasság keresésére készülnünk . . .	275
CAPUT III.	Mely szükséges az Igaz Hit	277
CAPUT IIII.	Csak egy az Igaz Vallás, melybe üdvözűlhet az ember	278
CAPUT V.	Mibe eggyezünk minnyájan a Hit dolgaiba	280
CAPUT VI.	Mibe legyen gyökere minden viszavonásnak	281
CAPUT VII.	Tartozik a keresztyén ember oly dolgokat is hinni, mellyek az Irásba nincsenek	281
CAPUT VIII.	Első dolog, mellyet Irás nékül tartozunk hinni	282
CAPUT IX.	Ha ez egy dologba bevészszük, egyebekbe-is be kell vennünk az Anyaszentegyház Tradicióját	286
CAPUT X.	Más rendbeli dolgok, mellyeket Irás nékül tartozunk hinni	287
CAPUT XI.	A Szent Irás és a régi szent Atyák mit tanítanak e dolgokrul . . .	289
CAPUT XII.	Ezen igasságnak két bizonysága	291
CAPUT XIII.	Az Ujítók tudományának bizonsági megrontatnak	293
CAPUT XIIII.	A Szent Irásnak igaz értelmére bizonyos módot rendelt az Ur Isten . .	300
CAPUT XV.	Az Irás igaz értelme nem emberi, hanem isteni tanításból esmérszik meg	301
CAPUT XVI.	Csak ő magából a Szent Irásból meg nem tanulhattyuk az Irásnak igaz értelmét	303
CAPUT XVII.	A Hit dolgairul való viszavonásba csak ő maga az Irás nem lehet biró .	307
CAPUT XVIII.	Hogy az Irásnak igaz magyarázója és viszavonások igaz birája az Anyaszentegyház	308
CAPUT XIX.	Hogy a Szent Irás igaz magyarázó Anyaszentegyház nem egyéb, hanem a Római gyöleközet	311

FINIS.

JEGYZETEK.

CAPUT VIII.

2 . . . l. 4. sor alul. Lelekzett a. m. leledzett. A Nyt. Sz. ismerteti a szót, de ezt a helyét nem ismeri. — *28 . . . l. 21. sor felül. Raphelingius* alias Raphelengius (Franciscus) szül. 1539. Tanította a görög nyelvet Cambridgeben, később a zsidó nyelvet Leydenben. Részt vett a Biblia u. n. királyi kiadásában (II. Fülöp rendeletére,) Antwerpenben, 1571. — *28 . . . l. 25. sor felül. Tonstallus* alias Tonstal vagy Tonstall Cutbertus szül. 1476. Jogtudós és bölcselő. Morus Tamás barátja. Oxfordban tanár. VIII. Henrik londoni, utóbb durhami püspökké tette, utóbb börtönbe csukatta. Mórus hithűsége és állhatossága hiányzott belőle. Meghalt 1559.

KERESZTYÉNI FELELET

A MEGDÜCSŐÜLT SZENTEK TISZTELETIRÜL, ÉRTÜNK VALÓ KÖNYÖRGÉSEKRÜL ÉS SEGITSÉGÜL HIVÁSOKRUL.

IRATOTT

PÁZMÁNY PÉTER

ÁLTAL

A GYARMATHI MIKLÓS, HELMECZI PRÉDIKÁTORNAK A BÓDOG EMLÉKEZETÜ MONOSZLAI ANDRÁS VESZPRÉMI PÜSPÖK ÉS POZSONYI PRÉPOST KÖNYVE ELLEN IRT CSACSOGÁSIRA.

ÚJRA SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KISFALUDY ÁRPÁD BÉLA

SZENT-LÉLEKRŐL CZ. DIENESI PRÉPOST, CS. ÉS KIR. TB. UDVARI KÁPLÁN, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT ALELNÖKE, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI K. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

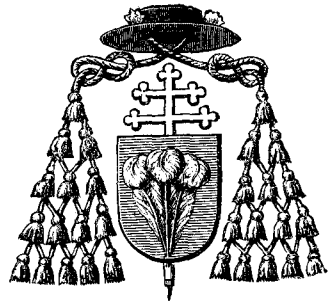

BUDAPEST, 1896.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

A nagyszombati nyomdából 1588. óta egymás után keltek szárnyra *Monoszlai András* pozsonyi prépost vaskos kötetei „az hiw egyigyü keresztyeneknec igaz hitben valo gyarapodasokért". Előbb az *Apologia*[1], Dávid Jánosnak manap ismeretlen „felelete" ellen; s mindjárt a következő évben más két kötet. Egyik a szentek tiszteletéről, mely itt közelebbről érdekel bennünket[2]; a másik meg *„De Cvltv Imaginvm.* Az idvössegre intő kepeknec tiszteletiröl".

Nagyon aktuális thémát ölel föl mindenik; hiszen, kivált nálunk, alig volt kelendőbb vád a pápisták ellen annál a „bálványozásnál", melyet az új hit szószólói uton-utfélen szemükre hánytak, hogy Szüz Máriát és a szenteket „az Papoktul fel szenteltetet Isteneket, az meni mind ferfi, leanzo és asszonyállat szentek vagyon"[3] — imádják.

A térítés ezen könnyü munkáját zavarta Monoszlai; nem csoda, hogy zokon vették neki. „Melto volt ezen fel indulnunk" mondja a király-helmeczi prédikátor, *Gyarmathi Miklós;* s a maga részéről nem tudja jó szemmel nézni a pozsonyi prépostot, „ki miképen hogy az meg holt Thelegdi Miklós helyeben és tisztiben szállot, azonkepen annak minden cselekedetit követi, az menyei tudomannak karomlasaban és iratok altal valo haborgatasaban, minemüket immar egynehanyat botsatot ki". Kilencz év mulva megirta tehát és kiadta terjengős feleletét[4], melyben a maga — vagy inkább a kor — módja szerint érdes nyelvvel, nagy erős mondásokkal támadja ellenfelének nemcsak könyvét, hanem személyét is.

Az akkoriban veszprémi püspökké kinevezett Monoszlait ugy a saját, mint az ország dolgai is (követsége a törökhöz) tartóztatták, hogy a késő följajdulásra mindjárt nem felelhetett; két év mulva (1601.) pedig hatalmas tollát örökre kivette kezéből a halál.

Ugy látszik azonban, hogy *Gyarmathi* könyve is megtalálta a maga közönségét, és hatott. Az bizonyos, hogy a kath. hit buzgó apologetájának

[1] A közönseges kerestyen hit agazatinac és az anyaszentegyhaz bizonyos fő vallasinac oltalma, stb. 4-edr. 520 lap.

[2] De Invocatione et Veneratione Sanctorum. Az szenteknec hozanc valo segetsegekrül hasznos könyü, az keresztyeneknec igaz hitben való epületekért. Most iratatot Monosloi Andrástol, Posoni Præpostul. Nagyszombatba nyomtattatott Anno 1589. —4-edr. 543 és (44) lap.

[3] *Gyarmathi:* Ker. Felelet, — passim.

[4] Keresztyeni felelet Monozloi Andras Vesperini Püspök és Posoni Præpost könyve ellen, az mellyet irt, De Invocatione et Veneratione Sanctorum, az az, az mint ő fordittya, Az szentek hozzank valo segitsegekrül, valoba pedig, az mint egesz irasabul megh tetzik, az szenteknek segitsegekrül, segitsegül hivasokrul, erdemes közbenjarasokrul, esedezesekrül és szoszolasokrul, ket reszben osztattatot, és irattatot Gyarmathi Miklos Helmeczi lelki paztor altal, az igazsaghnak oltalmazasara, és az hamis tudomannak rontasara. — Debreczenben nyomattatot, Lipsiai Pal altal. 1598 esztendőben. — 4-edr. (32) és 616 lap.

barátait újabb kilencz év mulva sem hagyta nyugodni az épp oly felületes, mint erőszakos „felelet". Emberét keresték; s a század első éveiben már hatalmas polemiájával hirre kapott gráczi tanárnak, *Pázmány Péternek* figyelmébe ajánlották.

A Magyarinak adott „Felelet" és a „Tiz bizonság" szerzője alig egy hét alatt számot vetett az új támadással, és — mint maga mondja — „noha csak könnyü kézzel s igen ritka rostával pallá ezt az ötvennégy árkus papirosra nyomtatott abajdóczot, de mégis annyi gazza esék és hulladékja, hogy a maradékjával száz pénz ára borsot bé nem takarhatnánk".

Pázmány a veszedelmes bajnokul szembe állított *Gyarmathit* igen könnyü fegyverzetü vitéznek találja, és hamarosan elkészül részérül is a „keresztyéni felelet", melynek elején általában *Gyarmathi* bajnoki jellemét kritizálja, harczi módjának álnokságát mutatja meg; s aztán egyenkint kiveri kezéből a harczba hozott életlen fegyvereit; és végül a maga — vagy inkább a kath. hitvallás — erősségeivel támad ellene, hogy végkép leverje.

Könyvének ezt a czimet adta: Kereztieni Felelet a megh dücsőült szentek Tiszteletirül, Ertünk valo könyörghesekrül és Seghitsegül hivasokrul. Iratot Pazmani Peter altal, az Gyarmathi Miklos helmeczi prædicatornak, a bodogh emlekezetü Monoszloi Andras Vesperiny Püspök es Posoni Præpost könyve ellen irt csacsogasira. Græcii Styriæ, Per Georgium Widmanstadium, Anno Domini M. DC. VII.[4]

A czimet viselő első levél hátlapjára a gráczi egyetem czimere van nyomva fametszetben. Az egész könyv 10 számozatlan és 100 számozott 4-edrét levélre (220 lapra) terjed; Forgách Ferencz eszterg. érsekhez és Forgách Zsigmond nógrádi főispánhoz intézett klasszikus lantinságu ajánlással kezdődik; ez után latin és magyar előszó az olvasóhoz, és négy lapon a „keonivnek sommaia".

Ellenfelét *Pázmány* szóval kicsinyli ugyan; de a tusa folyamán erős vágásaival, szoros és rendszeres vitatkozásával megbecsüli. Nem azért alázza, hogy vele szemben a maga dolgát könnyebbé tegye. Irását talán egyszer sem idézi betü szerént; az egymagukban hemzsegő vádakat, a nagy szó-áradaton többféle alakban uszkáló egy értelmet, mintegy a tenyerére halászsza s rövid, körmön font sorokba szedi és így bánik el velök; sőt ahol egyes mondatokat idéz, ezeken is meglátszanak az ő rövid pórázon járó s jobb magyarságra szokott tollának szinte önkénytelen javításai.

Hanem az értelmet nem másítja soha. Lap lap után összevetettem a *Gyarmathi* könyvére utaló reprodukált részleteket, s nehány az idézett folioszámokban esett sajtóhibától eltekintve, semmi igazítani valót nem találtam. Bőbeszédü és sokat ismétlő ellenfelével szemben szóra szót nem veszteget; a fölvett kérdéshez nem tartozó kitéréseket megvallott szándékkal mellőzi; de érdemleges támadás elől ki nem tér, s valaminek látszó erősséget válasz nélkül

[4] *Sándor István* (Magy. Könyvesház 20. l.) ezt a kiadást, melyet az 1607. évnél már fölemlített, tévedésből 1617. évnél ismét fölhozza (talán mint a Kempis-fordításnak 1624-iki kiadását az 1604. évnél?), s utánna *Fraknói* (Pázmány P. és kora I. 69. l.) mint „bővitett" kiadást említi. Különben ezen *második* kiadásról mit sem tudunk. V. ö. Szabó K. Régi M. könyvtár I. 401. sz.

nem hagy. Azonban tolla hegyével sem érinti az amolyan frivolitásokat, amilyennel *Gyarmathi* p. o. fol. 77. előhozakodik.

A könyv tartalmának bővebb kivonatolásával nem akarom tartóztatni az olvasót. Nem lesz nehéz benne eligazodnia.

Az itt adott szöveg az 1607-iki gráczi kiadástól csak azokban a helyesirási és technikai külsőségekben különbözik, melyek a jelen összes kiadást a régiektől általában megkülönböztetik. Részemről itt csak azt kívánom fölemlíteni, hogy a latin ajánlás és előszó teljes szövegét magyar fordításban is adom; mivel az I. kötet megjelenése után ez érdemben hallatszott kívánságot méltányosnak találtam. A szövegben előforduló egyes latin szavakat vagy idézeteket többnyire a szerző maga magyarázza; de különben is ezeknek, kivált az utóbbiaknak szószerénti fordításától, az összes kiadásra való tekintetből — minthogy ennek némely részeiben az ilyen idézetek nagyon is gyakoriak lesznek — tartózkodnom kellett.

Szerecseny, 1895. augusztus 27.

K. Á. B.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. FRANCISCO FORGACZ, *Archiepiscopo Strigoniensi, Primati Ungariæ, Legato Nato, ac Sac. C. Regiæque Maiestatis per Ungariam Locumtenenti Consiliario &c.*

Nec non

Spectabili ac Magnifico Domino D. SIGISMUNDO FORGACZ *de Ghymes, Comiti Comitatus Nogradiensis, Sac. C. Regiæque Maiestatis Iudici Curiæ, Consiliario etc.*

SALUTEM ET FOELICITATEM.

Actius Poëta celebratissimus rogatus aliquando, cur ipse causas in foro non ageret, cum esset Tragœdiarum scriptor peritissimus, qui et argumenta ad dicendum sibi proposita tractaret splendidis-

A híres poéta, Actius, megkérdezdetvén egykoriban, hogy miért nem vállal ügyeket a fórumon, holott olyan jeles tragédiákat ír és az elébe vett tárgyakról oly ékesen tud beszélleni, magasan járó és kedves ékesszólásával: azt felelé, hogy a tragédiákban azt mondják, ami neki tetszik; de a rostrumról olyasmit mondhat az ellenfél, ami neki nem tetszik. T. i. ugy gondolkozott nagy okosan, hogy sokkal biztosabb még azt is, aminek elmondása leginkább szíveden fekszik, egynémelykor csukott ajkak mögött visszatartanod, mintsem oktalanságod olyanok hallására kényszerítsen, amik éppen nem tetszenek. S ez az, amit legkevésbé gondolnak meg napjainkban azok, akik eltépve a katholikus egység kapcsát, felekezetet csinálnak és holmi *feleúj* evangéliumnak (miért ne nevezzem igy, mikor a betüje ősrégi, de az értelme és magyarázatja minapi?) hirdetői és árusai gyanánt adják ki magukat.

Mert nem elég nekik, hogy az ő — sz. Dávid megmondta, milyen — kathedráikról, mint afféle rostrumról, mérges szónoklatokkal nyilván ránk rontanak; hanem tragikus hévtől elragadtatva, szerepükön is túlkapnak, az egész világnak ajálgatják a saját javításaikat, ami csak eszükbe jut ellenünk hányják, mireánk költik maguk rossz szándékát, majd egyes szavakon nyargalnak, majd meg a szavak értelmét rútul elferdítik, hogy gáncsolhassák, kákán csomót keresnek, elejtett szóban pörre vadásznak. Nem is lehetne, azt hiszem, ezt a népséget alkalmasabban lefösténem, mint ha *kameleonnak* nevezem.

sime, et genere dicendi sublimi gratoque uteretur: respondit, in Tragœdiis dici, quæ ipse vellet, pro rostris autem dici ab adversariis, quæ nollet. Nimirum arbitrabatur prudentissime, tutius esse vel ea ipsa, quæ maxime dicta velles, compressis interdum labris premere, quam eo per inprudentiam adigi, ut audire cogaris, quæ minime velles.

Id vero minime omnium considerant hodie, qui scisso catholicæ unitatis vinculo, factaque secessione, evangelii *novantiqui* (quid ni ita appellem, cuius etsi litera antiqua est, sensus et interpretatio nupera?) prodromos se et propolas venditant.

Neque enim contenti in suis illis Davidico ore designatis Cathedris, velut pro rostris, palam in nos virulentis incurrere concionibus, extra scenam etiam tragico furore perciti prorumpunt, orbi terrarum suas lituras proponunt, libere quicquid libet in nos iactant, malam e sua nobis mentem affingunt, modo carpunt voculas, modo sensa verborum prave detorta excipiunt, nodum in scirpo, litem in vocabulo aucupantur. Quos ego aptius depingi non posse video, quam si Camæleontes nominem. Nomen Camæleontis grande est, (inquit magnum illud Africæ sydus) quod si audias, haud gnarus ante, iam timebis aliquid amplius cum leone. At cum offenderis, ridebis ilico audaciam et Græciam nominis. Quippe nec succus est corpori,

Tertullian. de Pallio cap. 3. num. 49.

A kameleon neve (mondja Afrika egyik jelese) nagy szó, úgy első hallásra, míg magát nem ismered; szinte félve gondolsz valami nagyobbra az oroszlánnál. De amint találkozol vele, menten nevetésre fakaszt a nagymondó név görögsége. Nincs ugyanis neki se husa, se vére; érzéketlen és lomha, alig tud a földtől megválni, bambán erőlködik, hogy menne s mozdulatával tetteti inkább a lépést, mint teszi; mindig éhes t. i., és soha jól nem lakhatik: ásítva eszik, szuszogva rágicsál, szél az étele. Változni tud csak, semmi egyebet. Mert az ő szinének az az egy tulajdonsága van, hogy mindig abból árad szét, ami közel ér hozzá. Minden állatok között a kameleon az egyetlen, melynek se étele, se itala, csak a levegőből él; szinének a természete még csodálatosabb, mert egyre változtatja, és akármihez dörgölődzék, annak a szinét játsza mindig, csak pirosat és fehéret nem.

A természet ezen szörnyszülöttével párba illenek, és mint tojás a tojáshoz, hasonlók hozzá napjainkban a feleúj evangélium hirdetői. Mert ha a név pompájára nézöl: ugyan mi lehetne nagyszerübb, az emberek lelkét bizonyos szent borzalommal illetni mi lehetne alkalmasabb, mint ha — csak úgy, mint Simon Magus, ki Isten nagy erejének, a Valentinianusok, kik gnosztikusoknak vagyis bölcseknek, a Novatianusok, kik katharoszok vagyis tisztáknak, mint Manes, aki vigasztalónak stb. nevezték magokat — te is az Evangélium Prédikállóját, második Illés Prófétát, Germánia Apostolát mondasz, mikor ugyan

hebes est, fessus, vix se a terra suspendit, molitur incessum stupens et promovet, gradum magis demonstrat quam explicat, ieiunus scilicet semper et irrefectus. Oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus. Mutari totus, nec aliud valet. Nam cum illi coloris proprietas una sit, ut quid accesserit, inde suffunditur. Solum animalium Camæleon nec cibo, nec potu alitur, nec alio quam aëris alimento; coloris natura mirabilior, mutat namque subinde, redditque semper quæcunque proxime attigit, præter rubrum, candidumque. Plin. lib. 8. cap. 33.

Huic naturæ monstro gemelli et ut ovum ovo simillimi sunt nostri novantiqui Evangelii Prædicantes. Si enim pompam nominis spectes, quid grandius, quid ad animos mortalium sacro quodam horrore percellendos accommadatius, quam ut imitatione Simonis Magi, qui magnam se Dei virtutem —, Valentinianorum, qui se Gnosticos seu sapientes —, Novatianorum, qui se Catharos seu puros —, Manetis, qui se Paracletum nominarunt: *Evangelicum Prædicantem, secundum Eliam Prophetam, Germaniæ Apostolum* nomines, si quando Lutherum, cæterosque eius farinæ homines velis intelligi? Quid vero si ad tanti nominis umbram Scripturas etiam, Apostolos, Christum, verbum Dei, velut quædam philacteria in ore fronteque circumferri ab iis videas? — Si vero quid evangelici nominis velo tectum lateat, consideres, an non iure optimo *Græciam*

Luthert vagy a többi hasonló fajta embereket akarod értetni? Hát még ha látod, hogy a nagy név ernyőjéhez még az Irást, Apostolokat, Krisztust, Isten igéjét is, mint zsidók a philacteriumot, mily serényen terjegetik képük előtt! Ha pedig közelebbről szemügyre veszed, mi lappang az evangéliumi takaró alatt: nem fogsz-e teljes joggal a *görög névre* hivatkozni, mely ezekre a Dadogókra oly fényes czimekből varrt himet? Ami ugyanis a tisztességes név alatt rejtőzik, nem az evangélium; hanem egy lomha, buta állat, mely alig birja a lábát kinyujtani, alig mozdul, csak erőlködni tud, de menni nem; mely mindig egyazon mocsárban fetreng, Sysiphus egy követ újra meg újra emelgeti, a hazugságok ugyanazon hurján játszik mindig, és ugyanazon rágalmak fürészét ide-oda huzogatja. És ami egykor Ephraimról iratott, azt bátran elmondhatod ezekről az evangéliumi kameleonokról is: szelet legelnek. Mert a valódi, kemény igazságoktól undorodik ez az állat; hazugság, ráfogás, az elámított nép tapsai — merő füst, amivel él.

A szinüknek pedig mekkora és mily sokféle a változása! Akármi sárral érintkeznek, annak a szinét veszik föl, miután az igazság eredeti szinét elvesztették. Mennyire állhatatlan az ő összes dolgaiknak rendje-módja! Hazudom, ha a saját szabványaikat is egyformán tartják maguk között; mikor akármelyik is épp úgy a maga esze szerint változtatja, a mit tanult, mint ahogy a maga eszéből gondolta ki az, akitől tanulta. Rá vall a dolog a maga természetére,

nominis inclames, quod Bambaliones istos tam splendidi nominis phalera adornavit? Nimirum quod specioso nomine tegitur, non Evangelium, sed tardum est ac hebes animal, quod vix crura explicet, vix promoveat gradum, quod conari potius quam incedere norit, quod eodem semper luto hæreat, idem Sysiphi saxum volvat ac revolvat, eadem mendaciorum chorda oberret, eandem maledictorum serram reciprocet. Et quod olim de Ephraim Scriptura, id de evangelicis Camæleontibus istis dixeris: *Pascunt ventos.* Veras enim solidasque veritates fastidit hoc animal; mendaciis, criminationibus, populi fraudibus circumventi plausibus, fumisque pascitur.

Oseæ 12, 1.

Coloris vero quanta, quamque multiplex diversitas! Ut quodcumque lutum attigere, colorem inde trahunt, amisso semel nativo veritatis colore. Quanta quamque instabilis est apud illos rerum omnium facies! Mentior, si non etiam a regulis suis variant inter se, dum unus quisque perinde suo arbitratu modulatur quod accepit, quemadmodum de suo arbitrio eam composuit ille, qui tradidit. Agnoscit naturam suam, et originis suæ morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis, quod Marcioni: de arbitrio suo fidem innovare. — Hinc illa constans sibique semper similis Camæleontium istorum inconstantia; hinc novæ quotidie inter illos lites, nova dogmata, nova rerum facies, nova

Tertullian. de Præscript. cap. 43. n. 274.

és a kezdet erkölcse meglátszik a folytatáson. Ugyan azt tehették a Valentinianusok, amit tett Valentinus, ugyanazt a Marcioniták, amit Marcion: a maguk esze szerint újítani a hiten. Innen ezeknek a kameleonoknak állandó és magokhoz mindig hasonlatos állhatatlansága; innen a naponkint újra támadó czivódások, új dogmák, új rendje a dolgoknak, újítás mindenben; hogy valamint egykor Alexander püspök az Ariánusokra, úgy mi ezekre a korunkbeli felekezetcsinálókra, tökéletes állhatatlanságuk miatt, méltán adjuk a kameleon nevet.

Csak egy a csodálatos, hogy, a szinek ily nagy változatossága mellett, a piros és fehér teljesen hiányzanak. Tudniillik a piros, a szerénység és őszinte szégyenérzet szine, ezeket nem fogja. Ám leplezd le hazugságaikat, czáfold meg rágalmaikat, mutasd ki hamisságukat: mi haszna? A vértelen állat pirulni nem tud. És minden fehérség híján a tiszta, őszinte elmének nyomát sem mutatja.

Tehát az ilyetén Luther-Kalvin-féle feleúj evangéliumi kameleonok között, kik Magyarországon a kath. vallás nyilvános meghurczolásában különösen kitüntek, már jó ideje, hogy nem utolsó helyen hallom emlegetni Gyarmathi Miklóst, könyve azonban nagy sokára került szemem elé; s mikor baráti szivesség folytán hozzá jutottam, a komolyabb tanulmányoktól kissé elvonulva, időtöltésül fogtam e könyvet s nem egész egy hét alatt végig olvasván, úgy

omnia, ut non immerito ab Alexandro Episcopo Arriani, a nobis hodierni sectarii *Camæleontes* ob hanc rerum omnium inconstantiam, audiant. Socrat. lib. 1. cap. 6. Historiæ Eccl.

Unum illud mirabile, quod in tanta colorum varietate *ruber candidusque* desideretur. Nimirum rubor, verecundiae ingenuiqe pudoris color, in istos non cadit. Detege mendacia, calumnias convince, argue falsitatem: quid proficis? Exsangue animal ruborem nescit. Candoris omnis expers, nullum albæ mentis vestigium refert.

Inter hos ergo *Lutherocalvinovoevangelicocamæleontes*, qui religionem Catholicam palam traducendo excellere in Ungaria videbantur, non ultimo loco nominari iampridem audio Nicolaum Gyarmathi, cuius tamen librum sero admodum videre mihi contigit; quem ut amici liberalitate nactus sum, a gravioribus studiis animum avocavi nonnihil, fallendoque tempori librum arripui, hebdomadæ non integræ spatio perlegi, centonem esse a Calviniano Rhapsodo, ex auctore Apiarii, Herbrando, Chemnicio, Calvino consutum deprehendi. Pro Achilleis argumentis frivola omnia, magis, quam testulae ullae fractae sint, reperi. Jovis epulum expectanti Hecates cæna est apposita. Chrysippo, Stagirita aliquo opus esse iudicabam, qui veritatem ab istius tam dilaudati viri laqueis expediret, ante quam librum ipsum vidissem. Vix legere cæperam, cum eum, quem ut cor

találtam, hogy az egész egy kapkodó kálvinista által az Apiariumból s Herbrand, Chemnitz, Calvin öltéseiből összetákolt férczelmény. Láttam, hogy achillesi erősségek helyett csupa hitványság benne minden, még a cserépdaraboknál is haszontalanabb. Isteni lakomát várva, Hecate ebédjét kaptam. Azt hivém, míg nem olvastam a könyvet, hogy egy Chrysippusra, valami Stagiritára lesz szükség, ki ez annyira földicsért férfiu tőreiből kibogozza az igazságot; s alig kezdém olvasni, már láttam, hogy akit Chrysippus szive, a Theologia mája gyanánt hallottam magasztaltatni: csak egy prédikálló Kameleon, vagy ha jobban tetszik, tücsök, kiben a fölfujt néven és lármáján kivül, semmi valóság.

Igazán annyit és olyanokat költ ez imposztor könyvében és aggat a katholikusok nyakába, a mennyit a legmegátalkodottabb ember nyelve sem birna eléhordani, ha (mint Ágoston mondja valahol) érezné, hogy a homlok alatt mozog, hol a szégyenérzet lakik. A római pápa ellen (hogy valamikép el ne térjen bajtársainak szellemétől, kik, mint scarabeusok, legnagyobb gyönyörüségüket a pápák hulladékaiban találják) szekérszám hordja össze a mocskolódást. A Jézus Társaságára pedig, noha ez soha sem bántotta, oly zabolátlan dühvel támad, hogy eszeveszett indulatában a jezuitákat az „ördög kölykeinek, ölbeli fiainak, édes elsőszülöttjeinek" nevezi; nevelő intézeteik pedig, melyekben minden becsület és jámborság gyarapszik, szerénte „oltár, melyen gyermekek vérével áldoznak az ördögnek". Mert hát, farkas koma úgy itéli, bárány zavarja a vizet.

Chrysippi, iecur Theologiæ prædicari audiveram, Praedicantem Camæleontem agnosco, vel si mavis, Cicadam, qui præter nominis umbram vocesque, nihil solidi contineat.

Sane eo libro tanta ac talia impostor iste fingit et affingit Catholicis, quanta nullius etiam pertinacissimi lingua proferret, si (quemadmodum alicubi dixit Augustinus) moveri se sub fronte, verecundiæ domicilio, sentiret. In Romanum Pontificem (ne a Symmystarum suorum degeneret ingenio, qui omnes, Scarabeorum instar, nulla re magis, quam Romanorum Pontificum recrementis delectantur) quanta conviciorum plaustra convehit? In ordinem vero Societatis Jesu, quamvis nunquam lacessitus, efferata quadam rabie sic incurrit, ut Jesuitas „dæmonum pullos, filios tenellos primogenitos delicatos"; ludum eorum litterarium, omnis honestatis ac probitatis emporium, „aram in qua Dæmoni puerorum sanguine litetur", furore temulentus eructet. Nempe, lupo iudice, agnus perturbat aquam. Et iampridem Jesuitæ sunt signum præfixum, contra quod Novatores omnes, omnia conviciorum genera depluant. Sed alium habent in cœlo et agonotheten et iudicem Jesuitæ, nec ab humano die damnantur. Et quod olim Tertullianus gentilibus, id istis Jesuitæ: Talibus damnatoribus nostris etiam gloriamur; qui enim scit vos, intelligere potest, non nisi grande aliquod bonum

Aug. 4. cont. Crescon. c. 41.

Folio 145. et Epist. dedicat.

Apolog. ca. 5. num. 59.

S egyáltalán a jezuiták mostanában azok, kik ellen minden ujító özönével dönti a mocskot. Csakhogy más igazlátójuk, más birájuk van a jezuitáknak az égben, s nem is emberi vélekedés szabja itéletüket. És amit egykor Tertullián mondott a pogányok szemébe, ugyan azt mondhatják a jezuiták ezeknek: „Efféle emberek gáncsolódása dicséret nekünk; mert a ki ismer benneteket, tudhatja, hogy nagy jónak kell annak lenni, a mit ti elitéltek. És, a mint ezt már az isteni és emberi dolgok szemben állása hozza magával, mig ti kárhoztattok bennünket, az Ur föloldoz."

Ámbátor mit se találtam Gyarmathi könyvében, ami részünkről már előbb visszautasítva és megczáfolva nem lett volna; mégis, mivel hogy csábító beszéde az Irásból és hazugságokból, mint egymást váltó szálakból, úgy van összeszőve, hogy azt gondolom, nem minden ember tudhatná az igazát a hamissától megválogatni: azért helyén valónak itéltem, hogy azt, ki szabad szájjal szórt ellenünk mindent, ami neki tetszett, olyasmik hallására is kényszerítsem, amik neki éppen nem tetszenek; és hogy kitelhető rövidséggel visszafeleljek, nem ugyan piszkot öntve a piszokra, hanem igazságot adva a hazugságok, szilárd és igaz dogmákat a tévelygések, ingatlan erősséget az üres álmok fejébe. Tapasztalásból tudom ugyanis, hogy a nagy közönség ingatag elméjét könnyen megejtik a prédikátorok efféle körmön font koholmányai, s gyakran holmi silány ötlet mélyebben hatol az emberek lelkébe, mint az igazság; és hogy akármely

a vobis damnari. Et, ut est æmulatio divinæ rei et humanæ, cum a vobis damnamur, a Domino absolvimur. Cap. 49. in fine.

Quamvis igitur nihil in libro Gyarmathi esse viderem, quod non ante refutatum elisumque a nostris scirem; quia tamen ita verborum lenocinio e Scripturis mendaciisque, velut alternantibus filis, centonem istum textum advertebam, ut non quemvis e trivio verum a falso secernere posse arbitrarer: e re futurum iudicavi, si eum, qui quae voluit liberrime in nos effutivit universa, ad audienda etiam ea quae minime vellet compellerem; et quam possem brevissime reponerem, non quidem convitia pro convitiis, sed veritatem pro mendaciis, solida veraque dogmata pro erroribus, firmamenta inconcussa pro somniis vanissimis. Experientia enim edoctus, scio capi mobiles vulgi mentes compositis istis prædicantium nugis; et penitius sæpe gerras Siculas, quam veritatem, in hominum mentes sese penetrare; amplius ad Catholicae Ecclesiae dogmata deridenda e trivio scommata, quam coloris et succi plena firmamenta ad stabilienda valere.

Vobis vero, boni ominis causa, gemelli *Castores, Viri Illustrissimi,* cum ita Vestra merita, ita mea adversum vos observantia exigant, hoc quid-quid est operis, consecratum volui, ut dignum Deo Par, quod iungit amor, iungit sanguis, iungit religio, iungit pietas, iungit

utczai csufolkodás rendesen többet ér a kath. egyház tanainak nevetségessé tételére, mint a szinnel-lével teljes bizonyítás ugyanazok támogatására.

Azt pedig, nemes Dioscurok, dicső Férfiak! jó jelnek tartom, hogy amint a Ti érdemetek és az én irántatok való tiszteletem is megköveteli, ezt az olyan amilyen kis munkámat Néktek szentelhetem; hogy Titeket, Isten kedve szerénti Pár, kiket a szeretet, a vérség, a vallás, a jámborság, az Isten egybe kapcsol, ez az én vékony irásom is együtt emlegessen. És vajha olyan tehetségem volna, hogy erényeiteknek fönséges képét irásomba foglalva, minden jövendő korra átszármaztathatnám; megértetném akkor bizonyára mindenkivel, milyen magasra jutottatok Ti minden jóságos erkölcsben, hogy mind azt, mit akár a filozófusok bölcsen ajánlanak, akár a történetírók ékes szókkal magasztalnak, Ti mind azt fölérvén életetek és erkölcseitekkel, szinte eleven képben mutatjátok. Egyitek, mint igaz Főpap, a másik mint fedhetetlen politikus; mindenitek mint hű fia a hazának és bölcs tanácsadója a királynak. Mert noha az ősök megbarnult képeire, a magyar korona védelmére (amit királyaink családi czimertekben is kifejeztetni akartak, mintegy a Ti nemzetségtek hüségére és gondosságára bizva a kézzel-észszel védelmezendőt), a nemes elődök hosszu sorára hivatkozhatnátok: mégis, mivel a származást tekintve mindnyájan egyenlőknek születünk és a selyemruhás asszony vajudása sem különb, Ti a valódi erény utján haladva jutottatok magas tisztességre, elannyira,

Deus: tenuis haec quoque scriptio mea coniungat. Atque utinam ea mihi facultas esset, ut in omnem ætatem posthumam scriptionis meæ penicillo adumbrata virtutum Vestrarum decora transmittere possem; efficerem profecto, ut omnes intelligerent ad id Vos fastigium virtutum omnium conscendisse, ut cuncta quae vel sapienter monentur a philosophis, vel facunde praedicantur ab historicis, vita moribusque vestris superaveritis, vivamque ac spirantem imaginem dedideritis. Alter fidelis Episcopi, alter integerrimi Politici: uterque boni civis patriæ, sapientis senatoris regii. Nam etsi fumosas veterum imagines, etsi vindicem coronae Ungaricae (quam insignibus Vestris nataliciis insertam Reges voluere, quasi commissam fidei ac solicitudini Vestræ gentis, qua manu, qua consilio protegendam) longam avorum nobilissimorum seriem ostentare possetis; tamen, quia si ortum spectes, pares omnes nascimur, nec sericata mulier nitidius partum fundit: Vos ad honores vera virtutis via grassati, eo ascendistis, ut vestra Vos virtus (quæ una Vestra est, non quod ante Vos fuit, vel quæ fortuna adiecit mox peritura) longe quam progenitorum gloria nobiliores effecerit, dignosque, quorum veneratione, non angustis spaciis circumscripta theatra, sed orbis qua patet, resonet universus.

Et ut nihil dicam de Tua, *Præsul Amplissime,* vere Christiana

hogy a Ti derekségtek (mely egyedül sajátja személyeteknek, nem ami előttetek vala, vagy a mit a jó sors mulandót hozzá adott) sokkal nemesebbé tett Beneteket, mint őseitek minden dicsősége, és méltókká, hogy nem szűk körü szinpadokon, hanem széles e világon hangozzék nevetek tisztelete.

És bár elhallgassam, *Méltóságos Főpap,* a Te valóban keresztény (mert ismeretlen erény ez a philosophusok előtt) lelki alázatosságodat, minden gőgtől és kevélységtől (pedig ez oly előkelő nemesség, magas állás, fényes környezet mellett, mint a Tied, Isten tudja, mely rejtett réseken be szokott lopódzni) ment szerénységedet, melyet nagy gazdagságod és magas méltóságaid még föltünőbbé tesznek, mivel hogy alacsony sorban úgy a rossz, mint a jó tulajdonok kifejtésére kevesebb az eszköz; a Te nyájad fölött virrasztó figyelmedet; azt a minden püspököt megillető, de (sajnos!) többnyire elhanyagolt gondot, melylyel a népet oktatod; a Te tisztaságos erkölcseidet, melyekre még a gonoszak sem merik a gyanu árnyékát sem vetni; az imádságban való buzgóságodat, tested sanyargatását, szigoru bőjtölésedet, hogy néha csak minden másodnap étkezel; azt a Te, mondhatnám, pazar bőkezűségedet az egyházak iránt, mely (mint komoly tréfakép mondogatni hallám) nem engedi, hogy csak egy pénzecskéd is veszteg maradjon, ládádba zárva; nagy költségeidet, melyeket nemes ifjak neveltetésére nem egyszer tehetségeden fölül is fordítasz; a Te minden nagyravágyástól ment jellemedet, ki az egyházi méltóságok annyi

(ignota enim ea virtus Philosophis) animi demissione, experte fastus tumorisque omnis (qui in ea, qualis Tua, magna nobilitate, magnis honoribus, splendida re domestica, nescio quibus vel occultissimis cuniculis irrepere solet); modestia, quæ inter opes ac illa dignitatum fastigia magis elucet, cum in deiecta fortuna ut nequitiæ, sic virtutis quoque explicandæ desint instrumenta; de Tuis illis super gregem tuum excubiis; de ea quae Episcoporum propria est, sed (proh pudor) a plurimis neglecta, populum docendi cura; de castissimis illis Tuis moribus, in quos nec sceleratorum quidem ulla vel tenuis suspicio cadit; de studio orationis, de afflictatione carnis, et esurialium feriarum asperitate illa, qua crebro alternis duntaxat diebus reficeris; de Tua in Ecclesias, pene dixerim, profusa liberalitate, quæ (ut serio quodam lusu usurpari audivi) numum te nullum ociosum arcæque inclusum habere patitur; de cura, qua nobiles adolescentes, etiam ultra facultates Tuas, in studiis alueris; de ingenio ambitionis omnis experte, quippe qui, cum tot ecclesiasticarum dignitatum gradus attigeris, nullam tamen unquam dignitatem vel verbulo petieris, quod scio apud non paucos, qui suo palmo metiuntur cæteros, vix fidem habebit; de indefesso illo studio sublevandi pauperes, rem Catholicam protegendi, errantes et praesertim domesticos, filios matris tuæ, in viam veritatis revocandi; quorum

fokozatát meghaladtad, de soha egyet csak szóval se kértél, amit, tudom, hogy sokan, kik maguk araszával mérik a többieket, bajosan fognak elhinni; a Te igyekezetedet, mely fáradhatatlan a szegények fölsegélésében, a katholikus ügy védelmezésében, a tévelygők igaz útra vezetésében, és ezek között kivált rokonaid, édes anyád fiai iránt, akiknek egyike halálos ágyán a kath. anyaszentegyház fiának vallván magát, ott voltam, mikor Téged többek jelenlétében szorosan magához ölelt, elhaló karjaival csüggött válladon és sóhajtozva, könyben ázott arczczal azt mondta Neked: „Immár nem testvéremnek, hanem atyámnak nevezlek! Te nemzettél engem Krisztus számára; a Te bánkódásod, a Te könnyeid, a Te imádságaid szerezték meg nekem az igazság fölismerését.“ *Forgách Mihály* volt ez, magas elméjü, nagy müveltségü ifju, ki korát és állapotát meghaladó görög és latin tanultságával a nemesebb müveltség minden forrásait kimeríté; a szent Irást, és különösen sz. Pál leveleit betéve tudta; Kálvinnak (kinek mérgét beszívta) *Institutio*-it és a jeles Lipsius Justus *Politica*-it szóról szóra, elméje rengeteg képességével, bár egyben bokros családi gondok is foglalkoztatták, sorba kitanulta; a vallás felől vetélkedő könyveket, kivált a maga felekezetéből eredőket, mind végig forgatta; Kálvin sötét tudományának tekervényes útjait mind bejárta, megnézte, ismerte. S mégis ez annyi erősséggel ékes, annyi mesterséggel fölszerelt ifju a Te jámborságod, tudományod, szereteted előtt meghódolt végre és kibékült Istennel. Mondom, bár mindezeket

alter iam animam agens, Catholicæ se matris filium professus, adfui, cum Te multis præsentibus arcte complexus, semianime corpus e collo Tuo suspendit, cum gemens ac perfusus genas lacrymis, illud inclamavit: „Te iam non fratrem, sed Patrem fas mihi vocare. Tu me Christo genuisti; Tui fletus, Tuæ lacrymæ, preces tuæ hanc mihi veritatis notitiam peperere.“ Is erat *Michael Forgacz*, summi ingenii, summæ eruditionis iuvenis, qui, supra ætatem, supra conditionem græce ac latine doctus, omnes humaniorum eruditionum fontes exhauserat; sacros codices, ac imprimis D. Pauli Epistolas, memoria tenebat; Calvini (cuius venenum hauserat) Institutiones, et clarissimi viri Justi Lipsii Politica, ad verbum, ex ordine, vasta quadam mentis capacitate, idque inter domesticas amplissimæ familiæ curas, hauserat; libros de religione controversos, præsertim suorum hominum, omnes pervolverat; anfractus omnes tenebrarum Calvini lustrarat, perviderat, tenebat. Hic tamen, tot ornatus præsidiis, tot munitus machinis, Tuæ pietati, doctrinæ, caritati cessit tandem, manusque Deo dedit. Ut inquam hæc aliaque divinitus Tibi concessa virtutum ornamenta prætermittam, quæ singula si pro dignitate tractanda forent, iustæ magnitudinis opus meisque fortiores humeros, sublimiorem dicendi vim exposcerent;

Ut Tua quoque vir Illustrissime *Sigismunde Forgacz*, alta illa

és egyéb Istentől nyert erényes ékességeidet hallgatással mellőzzem, amelyeknek egyenkint való elsorolása is nagy munkát és az enyémnél nagyobb erőt, fellengzőbb ékesszóllást kivánna;

Bár Rólad is, dicső Férfiu, *Forgách Zsigmond,* elhallgassam nagy és igazán hősi jelességeidet: a jó szerencsében higgadtságodat, igazságos voltodat, mérsékletedet; a közügyek intézésében tanusított okosságodat, melylyel nem régiben is a belháboruk kigyulladt lángját első siettél oltogatni és polgártársaid elméjét üdvösebb irányba terelni; mert a Te tanácsod, igyekezeted, ügyességed, annyi fegyveres veszedelmek közt végzett követségeid révén jutottak oda, hogy a béke gondolatával foglalkozzanak; és végre azt az eléggé nem magasztalható állhatatosságot, melyet a kath. vallásnak ugy elfogadásában, mint a balsors annyi csapásai alatt hű követésében tanusítasz. Éveken át fontolgattad, amit innen is onnan is bőven hallottál a hit és vallás felől, óvakodtál minden elhamarkodott lépéstől, minden emberi tekintetet félre tettél; az volt egyetlen igyekezeted, hogy a fölismert igazságot szivvel-lélekkel kövessed. Sok kötelék, sok nehézség tartóztatott, hogy az anyatejjel beszívott, de immár magad előtt is gyanusaknak látszó vélekedéseket el ne hagyjad. És, hogy a családi viszonyokat ne is említsem, legsúlyosabban nehezedett Rád az a gondolat, mely a Te emberismerő lelkedet nyugtalanította, hogy az itélet és beszéd mostani pajzán szabadsága mellett bizonyára lesznek, kik ugy itélnek meg, mintha a Te elhatározásodat a vallás

et vere heroica ornamenta taceam: illam in magna fortuna moderationem, iustitiam, temperantiam; illam ad commiserandum factam mentem, illud generoso plenum pectus honesto, illam in tractandis negotiis prudentiam, qua nuper effecisti, ut accensas intestinorum bellorum faces Tu primus extinguere inciperes, et ad saniora consilia animos Tuorum civium flecteres; Tuo enim consilio, industria, dexteritate, Tuis per tot armatorum pericula legationibus effectum, ut ad pacis cogitationem animos adiicerent; illam denique et in suscipienda et in conservanda inter tot adversæ fortunæ ictus Chatolica Religione constantiam, quam nemo meritis honoribus ornare possit. Annis enim aliquot deliberaras, multa ultro citroque de fide, de religione audieras, nihil præcipitanter agendum statueras, humanas omnes rationes seposueras; in id unum incumbebas, ut cognita veritate, eam velis remisque sequereris. Retinacula multa, multæ difficultates obstabant, quo minus ab ea, quam suxeras cum lacte iamque suspectam habebas, recederes opinatione. Et ut domestica taceam, nihil Te magis premebat, quam quod pro Tua prudentia arbitrabare, in tanta et iudiciorum et linguæ petulantia non defuturos, qui Te aucupandæ gratiæ et humani favoris ergo aliquid de Religione statuisse iudicarent. Cum tamen nihil a Tua integritate, a Tuis moribus alienum magis, quam ut in rebus animæ humana respi-

dolgában kegyhajhászás vagy emberi tekintetek vezetnék. Holott mi sem esik messzebb a Te fönkelt jellemed és erkölcseidtől, mint hogy a lélek ügyében emberi dolgokra tekints; aki, mert bölcsen tudod, hogy nincs oly megbizhatatlan tenger, mint a népszerüség és az emberek kedvezése, mindenekben lelkiismereteddel, Istennel vetsz számot, itt keresve igaz dicsőséget, igaz gazdagságot. De végre is legyőzött mindent Isten szent malasztja, mely a Te elmédet megvilágosítá: nyilván a kath. egyház hivének vallottad magadat. S alig hogy ezt tevéd, az országos pártküzdelmek, szinte csak azért támasztva, hogy a gyönge növevényt kegyetlen dér forrázza le, kizavartak nagy terjedelmü birtokaidból, hazádtól, házadtól, nőd és gyermekeidtől megfosztva számkivetésbe hajtottak. Ehhez járult legkedvesebb gyermekeidnek váratlan halála, mely nagy számu családod ilyetén megfogyatkozása mellett annál keservesebben esett, minél nagyobb reményekkel szemlélted bennök utódaidat. De mind ez a sok csapás a Te nemes kebled győzhetetlen erejét meg nem töré; hanem miként a béketűrő Jóbról olvassuk, ugy vetted, mint a Gondviselés rendezte alkalmat, hogy látványul szolgálva, bátran megküzdj a balszerencsével s nyilván valóvá tegyed mindenek szemében, hogy Isten és a király iránti hűségnél nagyobbra Te semmit nem becsülsz, egyebeket Isten jóságos gondviselésére bizván.

Bár mind ezeket és ezeknél többet és nagyobbakat elmellőzzek:

Azt az egyet, *Nemes Testvérpár*, ami közös dicsőségtek, el nem hallgat-

cias; quippe qui probe conscius, nullum esse tam infidum mare ac auram popularem humanosque favores, omnia ad conscientiam, ad Deum referas, in illis veræ gloriæ fructum, veras opes reponas. Vicit igitur tandem omnia vis divinæ gratiæ, quæ mentem illustrabat Tuam: palam Te Catholicæ religioni aggregasti. Vix id feceras, cum intestina patriæ dissidia, ac si ex composito, ut tenellam plantam sæva pruina decoqueret, immissa, Te bonis omnibus, quæ amplissima habebas, exuit; patria, penatibus, coniuge, liberis privatum exulatum ire coëgit. Accessit carissimorum liberorum mors inopina, quæ ad tam paucos redacta nobilissimæ Tuæ familiæ numerosissima sobole, tanto Tibi accidit acerbior, quanto maiorem posteritatis spem ex iis conceperas. Nec tamen tot clades infringere generosi pectoris invictum robur potuere; sed quod olim patientissimum Job fecisse scimus, theatrum Tibi a Deo erectum cogitasti, in quo Deo et hominibus spectaculum factus, cum mala fortuna compositus decertares, palamque faceres universis, Te fide in Deum ac Regem nihil habere antiquius, cætera Providentiæ ac bonitati divinæ committere.

Ut ista omnia, hisque et plura et maiora alia silentio prætéream:

Unum illud, quod utrique Vestrum commune est, *Par Nobilissimum*, tacere nolo: Tantam in his patriæ calamitatibus animi Vestri

hatom: hazánk mostani viszontagságai között oly nagynak bizonyult a ti lelketek állhatatossága, hogy a zivataros tenger háborgása mellett Nálatok örökös szélcsönd látszék uralkodni, és a minden oldalról halmozódó bajok között Ti egy arczot, egy hitet mutattatok mindig, magához mindenben hivet. Oh izmos kebelre valló jelenség, melyet a sorsnak sem szeliden játszó, sem vészszel riasztó szele meg nem ingat! Ez az egy tény maga annyi és oly csodálatra méltó jelességteket foglalja magában, hogy a legékesebben szóló nyelv is alig lenne képes azokat, nem mondom nagyítva föltüntetni, hanem csak egyszerüen fölsorolni is.

Lám a legtöbb ember a sors változandóságában reménykedik és a kétséges állapotokat kedveli; ha hol némi haszonra nyilik álnok ut, nyomban készek oda evezni és mindenféle mesterfogásokkal, akárhol legyen, fölhajtják; hit, adott szó, eskü, rokonság, vallás mind semmi előttük, a kedvező szerencsét lesik csupán; barátaikkal és uraikkal ugy bánnak, mint a virággal, mely addig kedves, mig üde és valami kellemes illatot áraszt; amint a balsors dere nyomot hagy rajtuk, vagy illatuk elszáll, elvetik őket. Ti pedig, kik a hitet a gazdagságnál, szerencsénél, az egész életnél többre becsülvén, a világ ilyetén aranyfüstös, majdan örök tüzzel lakoltató boldogságát nevetitek: Ti nyilván Istenhez való méltóbb lángadozással megfékeztétek a vagyonszerzés ama szertelen vágyát; elmétek mind azt, mi az ég és föld közét annyi ijedelemmel betölti, átrepülte; a föllegek

constantiam extitisse, ut in mediis procellosi maris tempestatibus perpetua apud vos malacia fuisse videatur, et glomeratis undique malis, facies et fides Vobis una semper, sibique perpetuo constans fuerit. O plenum torosi pectoris factum, nullo nec ludentis nec sævientis fortunæ vento labefactatum! Qua una in re tam multa, tamque admiranda lucent Vestra ornamenta, ut vix disertissimi hominis oratione, non dicam exaggerari, sed vel numerando recenseri possint. Videas plerosque mortalium spes suas in rerum motibus habere, et amare tempora dubia; qui ad omnem dolosi commodi spem vela faciunt, omnibus ad illud machinis, ubi ubi fuerit, vehuntur; nihil apud eos sancta fides, nihil datæ dexteræ, nil iusiurandum, nil sanguis, nil religio valet, quippe quibus omnia in fortuna feliciori sita sunt; qui amicis, qui dominis utuntur ut floribus tamdiu gratis, quamdiu recentibus, quamdiu adhalant aliquid grati odoris; ubi marcent asperioris fortunæ pruina, vel exhalarunt, abiiciunt. At vero Vos, qui fidem præfertis opibus, fortunis, vitæ, bracteatam hanc mundi felicitatem, non multo post igne luendam sempiterno, ridetis: necesse est meliore Dei flamma immodicum illum habendi ardorem restrinxisse; quicquid inter cœlum terrasque plenum formidinis intercurrit, mente prætervolasse; supra nimborum grandinisque spacia vos erexisse; ex alto quam parum fida sede, quam

és vihar járta téren fölül emelkedtetek, a magasból nézve, mily kevéssé megbizható alapokon nyugosznak e földi dolgok; hogy sem a gazdagságban, sem a kész szolgákban bizakodni nem lehet, sem a szerencse csábító javaiban, melyek nagy könnyen jégre vihetnek s nem is annyira birtokul szolgálnak, mint inkább hatalmukban tartják birlalóikat; egy szóval: Ti a méltóságoknak a közel tüzvésztől szinte füstölgő jelvényeit nyilván üdvös és bölcs gondolkozással lenézitek, megvetitek. Mert valamint a láng fényt áraszt a távol eső tárgyakra, s fölgyujtja ami közelében van: ugy a méltóságok tetőpontja egyben a romlás lejtőjének kezdete lehet. S ha végignézed a régiek évkönyveit, ugyan keveset találsz a sors kedvezése által születésük állapotja fölé emelt emberek között, kiket vagy valamely súlyosabb eset el nem buktatott, vagy az emberi dolgoknak az alattunk forgó földnél is forgandóbb járása rövidesen helyük átengedésére nem kényszerített.

Abban az egyben, a Ti állhatatosságtokban, én mind ezen valóban magas, valóban isteni jelességeket szemlélem, melyeknek csodálata és szeretete vitt reá, hogy közös hazánk javára szánt vékonyka munkámat a Ti neveteknek szenteljem; s a mily bizton tudom, hogy Ti ezt kegyesen fogadjátok, épp ugy kivánom, hogy minél többeknek váljék üdvösségére.

Éljetek egésségben soká, boldogan.

infido fulcimento hæc terrena nitantur, aspicere; non opibus fidere, non obsequentibus, non viscatis fortunæ beneficiis, quæ et ad lubrica impellunt, et habent potius possessores suos, quam habentur; et ut verbo dicam, necesse est, Vos semifumantes adhuc a proximo incendio dignitatum fasces aspernari, contemnere salubri sapientique consilio. Ut enim flamma illustrat quæ posita sunt procul, admota comburit: sic illud honorum fastigium cursus est ad ruinam. Et si veteres inspicias annales, raros invenies, quos supra natalium suorum modum evexit fortuna, qui vel casu graviore non ruerint; vel humanarum rerum, ipso quo circumagimur volubili orbe mutabiliori vicissitudine, brevi locum alteri non dèderint.

Hæc ego in una illa Vestra Constantia, vere alta, vere divina contemplor ornamenta, quorum admiratio amorque effecit, ut hoc communis patriæ iuvandæ studio susceptum levidense opusculum Vestro Nomini consecrarem; quod, ut a Vobis benigna fronte susceptum iri non dubito, ita quamplurimis salutare voveo. Valete diutissime, fœlices.

VESTER IN CHRISTO SERVUS

PETRUS PÁZMÁNY.

LECTORI SALUTEM.

Veteres ex iis animalibus, quæ pro pace et concordia coniugum sacrificabant, fel auferre solitos prisca tradunt monumenta; ita, mea quidem sententia, ab iis disputationibus, quæ pro Dei sponsæ Catholicæ Ecclesiae pace atque concordia instituuntur, quicquid est fellis, quicquid acerbitatis, removendum erat. Quia tamen novi isti novi Evangelii praesultores, carcinomata literarum et veritatis Praedicantes, nimia sæpe in nos verborum acerbitate incurrunt; nimis putidis ac patentibus mendaciis nos commaculant; imaginarium sibi stadium extruunt, falsa nos calumnia gravant; denique fumos vendunt, lectorem ludos habent, nec usquam diserti magis, quam ubi convicia in nos iacienda: justus interdum dolor, ut acrius illorum impetum retundamus, facit. Nam ut vermes, a dulcore et bellariis nati, non nisi amariori pharmaco pelluntur: sic defricare oportet sale aliquo dictorum lasciviam ingeniorum, a blanda ortam philautia.

Illud Lectorem moneo: Nobis omnes in viam reducere magis, quam incessere, animum fuisse; si quid aculeatum excidit, nihil quicquam viri Nobiles in suam trahant contumeliam. Quoties enim

Avult irásokban olvassuk, hogy a régiek azokból az állatokból, melyeket a hitvesek békessége és egyetértéseért mutattak be áldozatul, az epét el szokták távolítani: éppen így, az én itéletem szerint, azokban a vitatkozásokban, melyek Isten jegyese, a kath. egyház békessége és egyetértése végett folynak, semmi epének, semmi keserünek nem lenne helye. Minthogy azonban ezek az ujdon evangélium ujdonsült előtánczosai, az irástudás rákfenéi és az igazság Prédikállói gyakorta nagyon is éles szavakkal támadnak ellenünk; nagyon undok és nyilván való hazugságokkal piszkolnak bennünket, képzelt versenypályát alkotnak maguknak, költött rágalmak terhét vetik ránk; utóvégre üres beszéddel hitegetnek, játékot üznek az olvasóval és soha sem készebb a szó náluk, mint ha minket kell gyalázni: e miatt való méltó fájdalom okozza, hogy támadásukat némelykor élesebben utasítjuk vissza. Mert miként az édes lében és csemegében támadt férgeket csak valami keserübb szerrel lehet irtani: éppen úgy kénytelenek vagyunk az édes önámítástól megromlott elmék kicsapongásira kissé csipősebb mondások savát hinteni.

aliqua dicendi libertate evehimur, sciant, a nobis solos Ministros *Novevangelicos* peti; et si quæ acerbius a me dicta colligant, phraseologiam colligent Gyarmathianam: consulto enim eius usus sum phrasibus, ubi aliquid paulo vehementius dici debuit.

Tu vero Lector optime, integrum ad legendum iudicium adferas et animum, quasi paratam veritati sedem. Tibi haec si placuerint, imo si profuerint, gaudeo, et Authori bonorum omnium gratiam habeo. Si alicubi per oscitantiam aberravi, moneri desidero. Si veritatem Catholicam minus nervose comprobavi, id non vitio causæ, sed meæ ignorantiæ tribui volo. Quod si nihil proficio, quia tamen animi bene volentis significationem edidi, et eius rei conscium Numen habeo: ad rationem Deo reddendam sufficit, quod impendi non cessavit medicina, licet nihil profecerit impensa. Vale.

Csak egyre figyelmeztetem az olvasót: szándékunk inkább mindenkit a helyes útra vezetni, mintsem valakit támadni; ha itt-ott élesebb szót ejtünk, soh'se vegyék azt nemes férfiak maguk sértésének. Mert tudják meg, hogy valahányszor az eléadás bizonyos szabadságára gyulladunk, ez csupán a feleúj evangélium hirdetőit illeti; és ha csipősebb mondásaimat összegyüjtik, Gyarmathi-féle phraseologiát gyüjtenek: mert szántszándékkal az ő szavait használtam, valahányszor egy kissé erősebben oda kellett mondanom.

Te pedig, nyájas Olvasó, elfogulatlan itélettel és az igazság befogadására készséges szívvel fogj e lapok olvasásához. Ha tetszenek, sőt ha hasznodra válnak: örülök, és hálákat adok a minden jók szerzőjének. Ha valahol gyarlóságból hibáztam, szivesen várom a figyelmeztetést. Ha a kathol. igazságot bebizonyítanom kevésbé sikerült: ez nem a fölvállalt ügy hibája, hanem az én tudatlanságom jele. Ha végre semmire sem mennék, mivelhogy jelét adtam mégis jóakaratomnak, amiről lelkiismeretem megnyugtat: az Isten előtt reánk váró számadáshoz elég, hogy nem szüntünk kinálni az orvosságot, bár kárba veszett a kinálása. Isten veled.

A KERESZTYÉN OLVASÓNAK

ISTENTÜL MINDEN JÓT KIVÁNOK.

Szent Pál apostol szólván azokrul, kik megismervén az Istent, hamisággal behálólák és megtömlöczözék az igasságot, azt mongya felőlök, hogy méltán az Istennek igaz itíleti szerént *elmélkedésekbe hiuságosokká váltak, megsetétedett az ő esztelen szivök, és bölcseknek alitván magokat, bolondokká löttek.* Rom. 1, 18.21.

Ugyan ezen büntetést, az Istennek csudálatos, de igaz és kemény itíleti szerént, kezünkel megtapasztallyuk a mostani újhit-faragó tanítókba-is, kik minek utánna az igaz és meggyökerezett keresztyéni tudománt, az ő kicsin elméjekkel akarván fontolni, sok esztelen hamisságokkal kezdék bébaronálni: oly megvakult értelembe és itílet-nékül-való elmélkedésbe köteledzének, hogy a ki józan fővel ezeket megtekinti, nyilván eszébe veheti, hogy ő-róllok mondhattyuk, a mit Isaias által monda az Isten Aegyptusrul: Az Ur, ugymond, közikbe elegyítette a szédítő lelket, és ugy tántorognak s csavarognak minden munkájokba, mint egy okádó részeg ember járásába. Isai. 19, 14.

Ezt jóllehet közönségesen az Ujítókrul nyilván megmutatám *Az uj tudományok hamisságárul* irt könybe; de rész szerént-is igen könyű megtapasztalni és szem-látomást megmutatni akár mely új tanító irását kezünkbe vegyük-is, kiváltképpen pedig a Gyarmathi Miklós irásába, melybe (hogy az ő maga szép ékes mondásit, ő maga szavaival, az önnön fejére térícsük) pirulatlan és szemtelen orczával, hamis és csavargó értelemmel marczongja és rutíttya a keresztyén Doktorok irásit; rágalmazza az élemetes régi jámborok teczésit; álnakul és csalárdul ki akarja tekerni markunkból, sok csavargások és hamis magyarázatok által, a szent Irásból vött éles tőröket, mellyekkel megszaggattatik az hitetlenség; agya furt embernek tévelygő gondolatival, avagy inkáb antalkodá- *Sommája a Gyarmathi irásának.*

sival akarja meghomályosítani, behálólni és eltitkolni az igasságot; sok undok és nyilván való hazugságokkal gyülölségessé akarja tenni a mi tekélletes vallásunkat, s azon mesterkedik, hogy a mi győzhetetlen ellenvetésinknek köteliből vagy egyképpen vagy másképpen ki láttasék feselni.

Ezt azért a Gyarmathi irását, barátim intéséből, kezdém rostálgatni ez elmult napokba, és noha csak könnyü kézzel s igen ritka rostával pallám* ezt az ötvennégy árkus pappirosra nyomtatott abajdóczot; de mégis annyi gazza esék és hulladékja, hogy a maradékával száz pinz ára borsot bé nem takarhatnánk; az az ha mind kiszaggatnók a Gyarmathi könyvéből, ahol hazugságok, mód-nékül-való csavargások, szitkok, káromlások, ahol a mi vallásunknak gonosz és a mi értelmünk-ellen-való magyarázati vannak: két árkus pappiros meg nem maradna az egész könyben.

De mint hogy ezt ő magoktul eszekbe nem vehetik a megkötött szemü és megveszett száj-ízű atyafiak, felvőm ezt a fáratságot, hogy rövideden meghányogatnám irásomba a Gyarmathi okoskodásit; kire majd ugyan a kételenség-is vín, mivel hogy a bódog emlékezetü veszprimi Püspek, Monoszlói András uram, e világból kimulván, véghez nem vihette a feleletre való eltekéllett szándékát.

Hogy pedig irásomnak czélját, és elvégezett szándékomat megércsed, keresztyén Olvasó,

Legelőször, nincs szándékomba, hogy a Gyarmathi mocskos, rút és (a mint ő maga szól) embertelen szidalmira, gyalázatira, rágalmazásira, káromkodásira, mellyekkel orczátlan pennájával szurkállya a Pápát, Monoszlait és közönségesen a régi keresztyéneket, rend szerént megfelellyek, fantom-fanttal fizessek; mert ez nem fér emberségemhez. És itt ugyan nem-is akarok Apologiát, oltalmazó irást szerzeni, melyben vagy Monoszlói uramat és az ő irásit avagy bizonyságit, vagy egyéb embert oltalmazzak (az ő magok irási elégségesen megoltalmazzák minden rágalmazó nyelvnek mardosási ellen); hanem csak a római anyaszentegyháznak a szentekrűl való közönséges tudományát akarom ótalmazni, és rövideden megbizonyítani.

Ennek fölötte, noha sok helyen okot adna Gyarmathi, hogy nem csak a szentekrül, hanem a mi hitünknek egyéb czikkelirül-is szóllanánk; de mind az által ez irásocskába nem akarom a derék

* *Parlani, pallani, palolni* = rázogatni, szórni.

dolognak czéllyát elugrani, és egyéb idegen dolgokat egybe elegyíteni. Annak okáért sem a mi jó cselekedetinknek érdemérül, mellyet gyakran piszkál Gyarmathi; sem a képek tiszteletirül, sem egyéb efféle másuá tartozó és a szentek tisztelctit nem illető articulusokrul, nem vetekedem. Hanem, mentül rövidebben és kerekb szóval lehet, csak a Szentek böcsülletirül való vetekedéshez kötelezem e könyvecskét. Mert ugyanis gyakran a dolog-kivül kellene spaciálnunk, ha egyéb idegen dolgokat-is akarnánk ebbe az vetekedésbe elegyíteni.

V. c: de merito operum, Gyarm. fol. 129. 133. De lymbo, fol. 178. An Ecclesia erret? f. 120. Nihil nisi quod expresse scriptum, credi debere, fol. 121. 143. De hæresibus veterum hæresiarch. f. 245. Ante Christum an sancti beati fuerint? fol. 139. etc.

E KÖNYVNEK SOMMÁJA.

Jó rendel való tanuságnak okáért e könyvet tizennyolcz részre osztom.

Első részébe, hogy jó idején minden ember eszébe vegye, mely nagy mód- és keresztyéni szeretet-nékül tusakodik az igaz vallás ellen Gyarmathi Miklós: három nagy és igaz panaszolkodást támasztok ő-ellene, és ezeknek igaz és méltó-voltokrul a keresztyén olvasóra bizom az itíletet.

Második részébe, hogy jól megércsük, mibe légyen mi köztünk a külömbözés és viszavonás: rövideden megmagyarázom, mit tanícson és higgyen a régi keresztyén anyaszentegyház a Christusba elnyugott szentek állapattyárul, tiszteletirül, értünk-való könyörgésérül, és az ő segítségül hivásokrul. Ezekből pedig kiteczik ez jelen való vetekedésnek feje és fő czéllya. És ugyan ottan megmutatom, hogy az élő és a megholt szenteket szabad teremptett állathoz illendő imádással tisztelni.

Harmadik részébe, minek előtte a Gyarmathi bizonyságit rend szerént elő hozom, hogy megércsük, mely csalárd és álnak ördög bánt Gyarmatival: három álnak és csalárd mesterségit hozom elő, mellyekkel szépegeti az ő bizonyságit és felállorczázza.

Negyedik részébe: a Gyarmathi bizonyságinak három nyilván való derék fogyatkozásit számlálom elő.

Ennek utánna megmutatom rend szerént, mely erőtlen, sőt oktalan csavargások, palástolások, szinlések, pókhálolások, szemfíny vesztések legyenek azok az erősségek, mellyekkel Gyarmathi a keresztyéni vallást rontani akarja, és mint egy Circe, barmokká akarja változtatni az embereket, oktalan bálványozókká az igaz

keresztyéneket. Mely bizonyságokba noha, mint Goliád fegyverébe, merészen dicsekedik Gyarmathi; de bizonnyára annyi ártalmunkra vannak ezek nekünk, mennyi ártalmára lőn Dávidnak a Goliád fegyvere. Azért e könyvnek

Ötödik részébe megfelelek a Gyarmathi első és legfőbb bizonyságára, mellyel azt alíttya, hogy ellövi a tárgyat, bedugja szájunkat. És megmutatom, hogy ha a pogányoknál némely hasonló dolgot találunk a keresztyének szokásihoz, nem következik, hogy ezt a pogányoktul vötték az hivek. Azt-is megbizonyítom, hogy az Istennek csuda és titkos itíleti szerént, némely szentek által némünemü tulajdon javaival látogattya az Isten az ő hiveit. Végezetre Gyarmathinak sok tétovázó csavargási ellen nyilván megmutatom, hogy mi semminemü isteni tiszteletet nem tulajdonítunk a szenteknek; és hogy a szentekre való esküvés szabad a keresztyének közöt.

Hatodik részébe megmutatom, hogy mi a pápából bálvánt nem csinálunk, és semmi isteni tiszteletet néki nem tulajdonítunk, akár mit kákogjon Gyarmathi.

Hetedik részébe a Gyarmathi második és harmadik bizonyságát megrostálom.

Nyolczadik részébe megfelelek a Gyarmathi negyedik bizonyságára; és megmondom, mint kellyen érteni azokat a szent Irás mondásait, mellyekbe azt olvassuk, hogy a megholtak nem tudnak semmit e világi dologba.

Kilenczedik részébe a Gyarmathi irásának első részébe foglalt gaz bizonyításoknak erőtlen voltát megmutatom.

Tizedik részébe a Gyarmathi irásának második részébe foglalt bizonyságok férges voltárul szóllok; és megmutatom, mely hamissan irja Gyarmathi, hogy mi vagy sz. Ferenczet *In libro Conformitatum,* vagy egyéb szentet, Christushoz hasonlóvá tegyünk.

Tizeneggyedik részébe megmutatom, hogy az Istennek megdücsőült szentit mi méltán tisztellyük, Calvinus pedig istentelenül szidalmazza.

Tizenkettődik részébe megbizonyítom, hogy a szent angyalok segíllik imádságokkal ez földön viaskodó hiveket.

Tizenharmadik részébe az angyalok segítségül hivásának istenes voltát megmagyarázom.

Tizennegyedik részébe győzhetetlen bizonyságokkal megpróbálom, hogy a megdücsőült szentek szeretnek minket, könyörögnek értünk, és gondot viselnek mi reánk.

Tizenötödik részébe megmondom, mely mód-nékül felellyen Gyarmathi ezekre a győzhetetlen bizonyságokra.

Tizenhatodik részébe a szent Irásból kilencz bizonysággal megmutatom, hogy a szentek tuggyák és értik e világi dolgokat.

Tizenhetedik részébe kilencz győzhetetlen bizonyságokkal megmutatom, hogy a szentektül szabad segítséget kérnünk. És ugyan ottan Gyarmathinak ezekre való sok tétovázo nyálaskodásit és mód-nékül-való pántolódásit meghányom-vetem.

Tizennyolczadik részébe megláttyuk, mint turkállya és marczongja Gyarmathi Miklós Monoszlói uramnak ennihány bizonyságit.

Mivelhogy pedig szántalan hazugságokat, káromlásokat és kábaságokat ejtett Gyarmathi az ő könyvébe, én resteltem azokat mind szám szerént feljegyezni; mind az által rövideden, az ő irásának egyik részéből, melybe a mi ellenünk való bizonyságit elő hozza, kerek szám szerént csak száz hazugságit czifrákkal* a könyv karéjára feljegyezem, noha tiz annyit-is jegyezhettem volna, ha szándékom lött volna az ő hazugságinak száma vetésére.

Gyarmathinak 100 czégéres hazugsági.

ELSŐ RÉSZE.

Három nagy és igaz panaszolkodásom Gyarmathi ellen.

Minek előtte a derék dologhoz szóllok, három igen nagy, igaz és méltó panaszolkodásom vagyon Gyarmathi és a töb Lutherista s Calvinista kiáltók ellen, melyet, keresztyén Olvasó, elődbe vetek, és te magad légy itílő mester, ha nem méltó dolgon panaszolkodom-e.

Első panaszolkodásom ez: hogy mikor mi nyilván és egy általlyába megmagyarázzuk a mi hitünket és vallásunkat valamely dologrul, ha aránzák, hogy ezt nem szidalmazhattyák és tettetes szinnel nem tehetik utálatossá az ő-tőlök vezetett emberek előt: mingyárt azt kiáltyák és nagy merészen mongyák, hogy mi külömbet vallunk, noha (talán féltünkbe?) megtagaggyuk; ugy annyira, hogy vagy akarjuk vagy nem, de ugyan el kel hinnünk, hogy nem azt hisszük a mit hiszünk, hanem a mit a Luther-kiáltók arányoznak alkalmatosbnak a gyalázatra. És ebből következik, hogy gyakran nagy erős kiáltással az árnyékkal hadakoz-

* Számjegyekkel: ziffer, chiffre.

nak, avagy, mint a Sophokles Aiaxa, az oktalan állattal, azaz a magok esztelen gondolattyokkal, mikor azt alíttyák, hogy mi ellenünk harczolnak. Ebben azért nem csak embertelenül cselekednek, mikor el nem akarják hinni mondásunkat, csak azért, hogy nekik nem teczik; de igen kevélyen-is gondolkodnak magok felől, azt itílvén, hogy nekik szabad légyen a más ember lelki ismeretirül és vallásáiul itíletet tenni, holot az Isten csak magának tarttya az efféle itíletet, az emberek közt pedig senki jobban nem tuggya mi légyen ő benne, önnön magánál.[1] Ha jámborok és attyafiu szeretők volnának, mikor értenék tőllünk, hogy mi valamit ollyat vallunk, a mit ők-is javalnak, nem kellene erővel más tévelygést fogni reánk; hanem inkáb örvendezni kellene rajta, hogy nem vagyunk oly bolond tévelygésbe, mint ők itílték. — A pogányokrul irja Tertullianus[2]: *Cæteris negantibus adhibetis tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum; cum si malum esset, nos quidem negaremus, vos vero confiteri tormentis compelleretis.* A keresztyént nem arra erőltetik a birák, hogy megvallya, hanem arra, hogy megtagaggya az ő vallását. De, a mint látom, okosbak a tévelygők a pogány üldözőknél; és annak okáért, hogy mi-is a Tertullianus mentségével ne élhessünk, ugy kezdnek velünk bánni, mint a hamis biró az ártatlan fogollyal: azt akarják, hogy erővel mi töttünknek mongyuk, a kibe sem hirünk, sem tanácsunk. Innen vagyon, hogy Gyarmathi eggyüt[3] igy szól: *Monoszlai sok dolgokat zagyvál és kerenget egybe, hogy az olvasó szemét beköthesse és azt mongya sommába, hogy ők nem egyenlő tisztelettel tisztelik az Istent és a szenteket, hanem, a minemü külömbséget esmérnek az ur és a szolga között, annyi külömbséget tesznek az Úr Isten és a szentek böcsülleti között. A szenteket azért csak azon kérik, hogy az Istennek értünk imátkozzanak. Nem tisztelik őket isteni tisztelettel, hanem csak mint Istennek szolgáit, barátit és fiait. Könyörögnek, mint szolgák megdücsőült szolga társoknak, hogy imádságokkal segícsenek Isten előt.* Ez ugyanis, szerető Gyarmathim, a római anyaszentegyház vallása, a mint ezennel bővebben megmutatom. De te nyilván látod, hogy ha ez igy vagyon, pozdorjánál-is töredelmesbek a te győzhetetlen szalma kopjáid; és annak okáért, vagy akarjuk vagy nem, azt akarod, hogy külömbet mongyunk. Maga ha jámbor volnál, örülnöd kellene azon, hogy e dologba nem tévelygünk. Igy ir azért Monoszlói ellen Gyarmathi[4]: *Holot ezekből csak egy tagadással akar kimosdani, azt nem engedhettük semmiképpen,*

[1] I. Cor. 2, 11.

[2] Apol. c. 2. n. 26. — Idem ad Scapul. ca. 4. n. 22.

Tertull. Apol: c. 21. *Non est fas ulli in sua Religione mentiri.*

[3] Fol. 36. 64.

[4] Folio 65.

mert reájok bizonyítók mind ezeket (tudni illik, hogy a szenteket szinte ugy tisztelik, mint az Istent (a), és annál is inkáb) *és a római Ecclesiába* (ugymond) *eleitül fogva valamennyi Doktorok voltak, ez ellen kiáltottak (b).* Holot Gyarmathi kétszer hazuda; mert soha azt, a mit mond hogy reánk bizonyított, sem ő, sem a pokolbéli ördög meg nem bizonyithattya, és a minemű bizonyságokat előhoz, megmutatom ez után, hogy semmirekellők. Ennek fölötte soha senki, a ki eretnek nem volt, hanem a római egyháznak igaz tagja, külömbet annál nem tanított a szentek tiszteletirűl, a mit Monoszlaiból előhozánk, mint ezennel megmutatom. Ugyan ezenképpen másutt-is[1] azt irja: *Hogy most az Isten igíje oly világos lévén, hogy soha az Apostolok idejétül fogva nyilvábban nem predikáltatott (c)* (kiben, megbocsás, megcsuszamék az ajakad) *ők is megnyitván szemeket, mivel hogy markokba kapták a római Ecclesiába tanított undokságot (d), azon vannak, hogy annak rútságát más szin alat elfödözzék (e), és nyilván tanittyák, hogy nem kel imádni a szenteket, nem kel Christushoz hasonlítani, nem kapcsollyák máshoz érdemeket, mint Christushoz; hanem csak azon kel őket kérni, hogy ők, a Christus érdeme által, nyerjenek nekünk mindeneket.* — Bezzeg ez a római Ecclesia vallása, jó Gyarmathim, mint ezennel meghallod. Erre ő mit mond? *Lágyabbnak láttatnak* (ugymond)[3] *és gyengébben tettetik érteni a szentek tiszteletit e mostani pápisták (f); de ezek csak csavargások, palástolások, pókhálolások, szemfényvesztések, mert torka szakattába mást kiált a római Ecclesia (g)* (nagy ám ez egynek, Gyarmathi!) *kit soha el nem födözhetnek, mert a csavargások után ismét az okádásra térnek.* Im látod azért, hogy erővel azt akarják, hogy higgyük, a mit ők álmodoznak, hogy tárgyok lehessen, melyhez lövöldözzenek; mert ha ezt nem mivelnék, mit káromlanának? Én pedig azt mondom, a mit Tertullianus:[4] Senki meg ne csalatkozzék. Nem szabad senkinek az ő hitirűl hazudni; és mihent egyebet mond hogy hiszen, annál, a mit hiszen, megtagaggya hitit. A gonosztevők szokták tagadással oltalmazni magokat; a keresztyének pedig dicsekednek és örömest megvallyák az ő hiteket, kérdetlen-is.

Hazugságok:
a) 1.
b) 2.
[1] Fol. 3. in fine.
c) 3.
[2] Fol. 4.
d) 4.
e) 5.
[3] Fol. 5.
f) 6.
g) 7.
Idem facit Gyarmathi fol. 280. Col. 2. fol. 103. Col. 1.
[4] Apol. c. 21. n. 33.
Cap. 1. nu. 16.

Második panaszolkodásom ez: hogy a mi könyörgésünknek és irásunknak igaz értelmét és magyarázattyát nem akarják tőllünk megérteni; hanem elmennek, és miképpen az sz. Pál irásirúl irja sz. Péter,[5] hogy ezeket *a nyughatatlan és álhatatlan elméjü emberek csigázzák,* szinte ugy ők-is az ő magok hamis és istentelen teczések

[5] Pet. 3, 16.

szerént magyarázzák a mi mondásinkat; és mikor mi megjelentyük a mi külömböző értelmünket, azt akarják, hogy ugyan az ő álmok maraggyon helyén. Mely dologba szinte azonképpen vétkeznek mind Isten ellen s mind az emberség ellen, a mint az első dologba. Mert kiki az ő beszédének (kiváltképpen a hit dolgaiba) igaz magyarázója; és mikor valamely mondásnak külömböző értelme lehet, senki jobban nem tuggya, minemü értelembe mondatik, annál, a ki ezt mondgya. Nyilva ha jámbor volna Gyarmathi, meg kellett volna gondolni, a mit ir Luther Márton eggyüt:[1] *Patrum dicta, sicut oportet, commode interpretemur. Sceleratum est, cum noueris pium et sanum esse alicuius sensum, ex verbis incommode dictis statuere errorem. Nulli enim fuerunt unquam Patres aut Doctores, qui non improprie sint locuti, si dicta eorum velis cauillare.* — Azt akarjuk azért, hogy mikor mi valamit mondunk, mellyet két vagy három képpen-is érthetni: ne tegyék ő-magokat tolmácscsá, ne csigázzák, ne sajtollyák a mi beszédünket; hanem ércsék mi-tőllünk, minemü értelme legyen beszédünknek, és ugy ha jó és igaz értelmét aggyuk, hálát aggyanak Istennek a mi jónkért, hogy tévelygésbe nem vagyunk; ha pedig hamis értelemmel mondunk valamit, roncsák és hamisícsák vallásunkat. Ha ezt cselekednék a mi atyánkfiai, nyilva igen kevés okok lehetne a káromlásra; mert inkáb valamennyi tanubizonságot támaszt Gyarmathi, meg akarván bizonyítani, hogy mi a szenteknek isteni tiszteletet adunk, mind efféle hamissan magyarázott mondásokból vötte; és annak okáért hamis és erőtlen bizonságok az ő bizonysági.

[1] Tom. 1. lat. Wit. anno 1545. per Joan. Lufft, fol. 415. Thesi 35. quod in Christ. duæ naturæ.

Például hozok elő ennihány dolgot. A katholikus Doktorok közbejárónak nevezik Bódog Asszont; de csak ollyan közbejárónak, a minémü közbejárónak nevezi az Irás Moysest,[2] nem ollyannak, minémünek nevezi Pál[3] a mi Megváltónkat, *qui dedit semet ipsum redemptionem pro omnibus,* a ki maga vérével megváltá mindeneket; hanem csak olyannak, ki esedezése s alázatos könyörgése által az embereknek kegyelmet nyer Isten elöt. Reménségeknek híják Bódog Asszont a keresztyének; de csak ollyan értelemmel, minémüvel szent Pál *I. Thess. 2, 19. Philip. 4, 1.* reménségének, örömének, koronájának nevezé az hiveket. Azon kérik a katholikusok a szenteket, hogy segícsék őket, üdvözícsék, megszentellyék őket etc.; de csak ollyan értelemmel, minémüvel kéri sz. Pál[4] a rómaiakat, hogy segícsék őtet imádságokkal; minémüvel sz. János[5] malasztot kiván az embereknek Christus által ama hét lelkektül, mellyek az

[2] Deut. 5, 5. Gal. 3, 19.
[3] I. Tim. 2, 5.
[4] Rom. 15, 30.
[5] Apoc. 1, 4.

Isten széki előtt állanak; és a minémü értelemmel mongya[1] sz. Pál, hogy *ő üdvözíteni akar némellyeket,* és a mint irja[2] Timotheusnak, hogy *ő üdvözíti mind magát s mind halgatóit;* avagy a mint szent János[3] mongya, hogy az ember *megszenteli, megigazíttya ő magát.* Az az, hogy könyörgések és imádságok által az Istentül nekünk malasztot nyerjenek, és könyörgésekkel segícsenek minket az üdvösségnek megnyerésére, miképpen segítik vala az apostolok predikálásokkal a hiveket. Mert jól tuggyuk, hogy senki az egy Isten-kivül, maga erejével a fertelmes embert meg nem tisztíthattya büneiből.

[1] Rom. 11, 14. I. Cor. 9, 12.
[2] I. Tim. 4, 16.
[3] Joan. 3, 3. Jacob. 5, 20.

A töb könyörgéseknek-is szinte ezen értelme van mi-nálunk; és azt mondgyuk, hogy ha ki külömb értelemmel kérne üdvösséget Bódog Asszontul, nem római katholikus, hanem tévelygő eretnek volna. De, minthogy az ember értelmét egyebünnen nem tudhattyuk természet szerént, hanem az ő magyarázattyából: a ki vakmerő itíletet nem akar az Isten parancsolattya ellen tenni: avagy megvárja, hogy ő maga az ember megmagyarázza mondását; avagy jó értelembe magyarázza az ő szavát, mig bizonyoson végére nem megyen, hogy istentelen értelemmel mond valamit az ő felebaráttya.

De mivel hogy nyaka szakadna minden patvarkodásoknak és káromlásoknak, ha ezt helyén hannák az új-hit-faragók: azt akarják, hogy ők legyenek *Doktor glossák,* avagy *Commentátorok* és magyarázók a mi beszédünkbe, azaz, hogy a farkas legyen őrzője a juhoknak, a bagoly tegyen törvént a sólyomrul, a hamisság legyen magyarázója az igasságnak.

Harmadik panaszolkodásom ez: hogy némely alávaló és letött könyveket támaszt Gyarmathi a római anyaszentegyház ellen; és valamit efféle könyvekbe talál, mindgyárt azt végezi, hogy ez az egész római anyaszentegyház vallása; *és mivel hogy* (ugymond Gyarmathi[4]) *szarván az ökröt, beszédén fogják meg az embert:* efféle könyvekből elő hozott mondásokból indít pert ellenünk. *Orariumot, Formicariumot, Stellariumot, Antidotariumot, Cursus B. Virginst* és csak Isten tunná minémü könyveket keresnek fel az atyafiak, mellyek közzül én, jó lelki esmérettel mondom, soha eggyet sem láttam tudomásom szerént, és bizonnyal hiszem, hogy sokkal inkáb soha a római Pápa sem látott.

[4] Fol. 70.

Annak okáért az illyen könyvekből vött bizonyságokra kerek beszéddel csak azt mondom: Ha az Antoninus irásinak, ha a Bódog Asszony tisztességére fordított Soltárnak, ha valamely egyéb efféle irásnak istenes, igaz, és valami ájtatos értelme lehet, azt helyén

haggyuk és javallyuk; ha pedig ezek közzül valaki irásába ugy tisztel valamely szentet, mint az egy igaz Istent: nyilván mondom, hogy efféle tudomány nem a római anyaszentegyház tudománya, hanem a római egyháztul kárhoztatott és megátkoztatott eretnekség, a mint ez után megmutatom. Annak okáért, mód-nékül és hamissan mongya Gyarmathi, hogy az egész római egyház vallása az, valamit egy avagy két könyvecskébe talált; holot egy általlyába a római egyház kárhoztat minden könyveket, *valamellyekbe botránkozó, hamis tudomány találtatik.*[1] Ha pedig efféle könyvecskékbe való dolgoknak jó és keresztyén értelme lehet, azokat efféle jó értelembe helyén hagyunk (*igy*). És ha egy kevéssé keménybeknek teczenek az ujítók fülébe, erre azt mondom sz. Ágostonnal:[2] *Vobis nondum litigantibus securius loquebantur,* mig ennyi Pharisaeusok nem valának, kik szónkba minket meg akarnának fogni, nem tekéntvén értelmünkre: bátorságosban ejtettek mondásokba némely dolgokat az élemetes jámborok, mellyeket ha agyaskodni nem akarnátok, ti-is igaz értelembe vehetnétek. Mert ha Proba Falconia, Honorius császár idejébe, a Virgilius verseiből;[3] ha Eudocia, az ifjabbik Theodosius császár felesége, a Homerus verseiből[4] keresztyén verseket csinálának a Christus dicsíretire: kinek mi ellene benne, ha Bonaventura a sz. Dávid Soltárának némely részeit jó értelemmel a Bódog Asszony tiszteletire fordította, semmit ollyat nem tulajdonítván neki, a mi hozzá illendő nem volna? Nyilva Bonaventura a Soltárt nem mindenképpen (a mint alíttya Gyarmathi) fordította a Mária tiszteletire; mert *in Psalterio Mariae* egy soltár sincs, melybe öt versnél töb volna, azokba-is pedig a Dávid soltáriból majd csak egy szó sincs töb, hanem a Psalmus eleiből két avagy három ige. Mint kellyen pedig igaz értelembe venni sokat azok közzűl, mellyeket előszámlál Gyarmathi, megmondom ezennel.

[1] In indice libr. prohibitor. Regula 8.

[2] Tom. 7. Cont. Julian. ca. 6. longe ante medium.

[3] Zonar. lib. 3, Annal.

[4] Hieronym. Epist. 103. cap. 6.

MÁSODIK RÉSZE.

Mit vallyon és tanícson a Római Gyöleközet a Szentek segítsége felől.

Hogy jobban kitessék, minemü dolgokba indítanak patvart mi ellenünk a tőllünk elszakatt atyafiak a szentek tiszteletibe, és hogy jobban megércse minden ember mind a két félnek bizonságit és ótalmit: rövideden lássuk, mit tanícson a Szentek tiszteletirül, segítségül hivásárul és imádásárul a római gyöleközet.

Először azért azt valljuk, hogy a testi kimulás után a halhatatlan lélek mindgyárt vagy a kárhozatra és pokolra megyen, egy szem pillantásba[1]; vagy (ha semmi akadálya nincsen) az Isten szine látására a bódogságba vitetik, mint amaz Urunkkal megfeszíttetett tolvaj lelke.[2] És ezért mondgya vala sz. Pál-is,[3] hogy kévánnya a testből kimulást, hogy az Urral lehessen; mert azt igíri Urunk,[4] hogy mi-is ot leszünk, ahon ő. Másut arra int Christus,[5] hogy most szerezzünk barátokat, hogy mikor megfogyatkozunk, befogaggyanak minket az örök hajlékokba. *Non dicit: postquam resurrexeritis; sed: cum defeceritis. Deinde recipiendi verbo significatur aliquos eo praecessisse, a quibus isti sint recipiendi, idque in aeterna tabernacula,* ugymond Beza.[6]

[1] Job 21, 13.
[2] Lucae 23, 43.
[3] II. Cor. 5, 2. Philip. 1, 23.
[4] Joan. 14, 3, 17, 24.
[5] Luc. 16, 9.
[6] Epist. 83. Theolog.

Ezek pedig a megdicsőült lelkek nincsenek értelem-nékül, sem nem alusznak itílet napjáig; hanem a mint sz. János[7] mondgya, éjjel és nappal áldgyák, dicsírik, felmagasztallyák az Istent, és szüntelen ama dicsíretet kiáltják: dücsőség az Istennek és a Báránynak,[8] méltó vagy Uram, a ki minket megváltottál, a beszegezett könyvnek megnyitására.[9] Nagyok és csudálatosak, mindenható Isten, a te cselekedetid! Ki nem fél te-tőlled és fel nem magasztallya a te nevedet?[10]

[7] Apoc. 7, 15.
[8] Ibid. 10.
[9] Apoc. 4, 9.
[10] Apoc. 15, 3.

Ezeket mind helyén haggya Gyarmathi Miklós-is.[11] *A testül elvált lelkek miképpen dicsérjék az Ur Istent, sok helyen megirja sz. János, Titkos Látásába, ugymint 4. 5. 6. 7. 15. részébe;* és ismét: *Abba sincs* (ugymond) *ellenkedés, ha imádkozzanak-é a szent lelkek a más világon a közönséges Ecclesiáért közönségesen; mert mivel hogy tuggyák, hogy vagyon ez földön Christusnak kereszt alat vitézkedő egyháza, mely-nékül az ő bódogságok-is tellyességesen végh nem mégyen;*[12] *hanem várják az ő szolga társok száma betellyesedését.*[13] *Azért meglehet,* (ugymond) *hogy közönségesen imátkozzanak az Ecclesiáért, és mivelhogy ahoz való szeretetek meg nem hült, annak mennyei módon minden jót kivánnak.* Mely dologrul igy szól az Augustana Confessio Apologiája: *De Sanctis concedimus, quod sicut vivi orant pro Ecclesia universa in genere, ita in coelis orent pro Ecclesia in genere.*[14] *Nemo nostrum unquam ivit inficias Hieremiam et Sanctos mortuos posse sub altari orare pro fratribus, pro membris afflictis universae Ecclesiae; at quod sigillatim pro aliquo uno nostrum preces fundant, non probarunt.*[15] Ezekből megteczik, mely hamissan irja Luther Márton,[16] hogy *a pápa kamora székin született tudomány az, hogy a lélek halhatatlan.* És az ujítók közzül

[11] Fol. 2. 162.
[12] Heb. 11, 40.
[13] Apoc. 6, 11.
[14] In Articulo 21. sub finem. Idem Calvin. l. 3. c. 20. n. 24. Tubingens. disput. de Invoc. Sanctor.
[15] Laurent. Humfred. cont. 1. Ration. Campia. fol. 243.
[16] In Assertione Articuli 27. damnati a Leone.

sokan nyilván tanították, hogy a lélek meghal a testel együt, mint ő-maga sem tagaggya Calvinus *Praefatione Psychopan: c. 2. 4.* és bőven megmutattya Feuard. *lib. 8. Theomach. cap. 7.* Reginald. *lib. 4. Calvino Turcis. cap. 5. fol. 752. Iudicium viri docti de Protestantibus, editus Ingolstadii Anno 1605. cap. 6. fol. 155.* És a mint Prateolus[1] és Calvinus[2] irja, Genuába, mikor tanácskoznának, mint ronthatnák el a purgatóriumot, találtatának, kik azt adák tanácsul, hogy az ember lelkének halhatatlanságát tagadnák meg, és igy könnyü lenne a purgatóriumot elrontani.

[1] In Elencho, verbo: *Athei.*
[2] Apud Feuard. loc. citat.

Vgyan ezen dologból azt-is eszünkbe vehettyük, mely hamissan taníttyák az atyafiak, hogy a lelkek, itílet előt, csak alusznak és semmit sem tudnak semmibe. *Ante diem iudicii vivunt animæ, et dormiunt in pace, nec torquentur ullis cruciatibus,* ugymond Luther.[3] *Sufficit nobis hæc cognitio, non egredi animas e corporibus in periculum crúciatuum et pœnarum inferni, sed esse eis paratum cubiculum, in quo dormiant in pace. Sancti dormiunt, et nesciunt quid agatur. Anima enim post mortem intrat suum cubiculum, et dormiens non sentit suum somnum.* Másut[4] azt irja, hogy *miképpen a kik vagy az annyok méhébe vadnak, vagy alusznak, vagy a kiket a kórság vér, nem tuggyák hon vadnak: ugy a lelkek sem tudnak semmit.* Calvinus, noha az ő móggya szerént gyakran haboz e dologba, de azért egy általlyába azt irja,[5] hogy *bolondság arrul tudakozni, hon legyenek a lelkek halálunk után?* és végre azt irja, hogy nyugosznak valahol, és az igírt dücsősséget várják, *atque ita omnia teneri suspensa, donec Christus appareat. Neque enim Deus pronunciat animas a morte esse superstites, quasi jam præsenti gloria et beatudine fruantur; sed earum spem in ultimum usque diem suspendit.*[6] *Nec nunc tantum expectanda nobis est salus, sed ubi vita defuncti in Christo quiescemus.*[7] Noha ő maga, az álhatatlan, másut igy ir:[8] *Quisquis vera fide animæ suæ custodiam moriens Christo tradit, non extrahetur in longum tempus ut suspensus langueat, sed ejus voto eadem, qua erga latronem usus est, benignitate occurret Christus.*

[3] In cap. 25. Genes. fol. 253. edit. Norienb. an. 1550. apud Joannem Montanum.
[4] In cap. 49. Gen. in fine. *Calvinus more haereticorum proprio iudicio damnatus.*
[5] Lib. 3. Instit. cap. 25. nu. 6. Lib. 4. cap. 1. num. 12.
[6] Matth. 22, 23. in Harmon.
[7] In Matth. 25, 5.
[8] In Luc. 23, 43. Alia loca vide apud Feuard. lib. 9. Theomach. ca. 20. Et lib. 2. in Iren. cap. 63. nu. 1.

Ebből azért a megmagyarázott igasságból nyilván következik, hogy semmire kellő ama közönséges fogás, mellyel el akarják némellyek rontani a szenteknek értünk való könyörgését: *a szentek megholtak, nem könyöröghetnek tehát értünk.* Kiknek Christus Urunkal[9] azt mondhattyuk, hogy az Isten Ábrahámnak, Jákobnak, Isáknak Istene; nem a halottak, hanem az elevenek Istene. *És*

[9] Marci 12, 27.

Istennek ezek minnyájan élnek, ugymond sz. Lukácsnál[1] Christus Urunk. Mert a halál nem vészi el az ember lelkének okosságát és akarattyát; és nem kel azt alítani, hogy külömben nem imátkozhatik az ember lelke, hanem csak testi nyelvel. Mert még a testbe levén-is, az imátságnak ereje és mivolta nem a nyelvnek forgásába, hanem az ember lelkének tulajdon indulatiba és cselekedetibe áll. Annak okáért panaszolkodik Christus Urunk Esaias profétával egyetembe[2] azokrul, kik csak szájjal, és nem lélekkel, imággyák az Istent. Int pedig sz. Pál,[3] hogy lélekkel imátkozzunk; mert az Ur Isten, ugymond sz. Dávid,[4] a szivnek indulattyát és készületit szokta meghalgatni. Ha azért még a testbe levén-is imátkozik az ember lelke, a nyelvnek szolgálattya-nékül, mentül inkáb imádkozhatik a bódogságba? És sz. János nyilván irja, hogy áldgyák, dicsírik és imádgyák az Istent a megdücsőült lelkek. Tudatlan ember gondolattya tehát az, hogy a megbódogult lélek test-nékül nem könyörögh et. Annak okáért, noha Gyarmathi egybe zavar minden aprólék bizonságok moslékát, mind az által, látván hogy nem értelmes emberhez illendő gondolat azt alítani, hogy a megholt ember lelke azért nem imátkozhatik, mert test-nékül vagyon, ingyen sem tőn emlékezetet erről a bizonságrul.

[1] Luc. 20, 38.

[2] Matth. 15, 8. Esai. 27, 13.

[3] I. Cor. 14, 15. Ephes. 5, 19.

[4] Psalm. 9, 17. Cur non dicimus: *anima S. Petri ora pro me.* D. Thom. 2. 2. quæst. 83. artic. 11. ad 5. Sicut Exod. 3. *Ego sum Deus Abraham.* Calvin. Lucæ 16, 22. Quod Lazarum delatum dicit, synecdochica est locùtio; nam quia anima præstantior est pars, nomen totius merito sibi vindicat.

Másodszor tekélletesen vallya és vallotta mindenkor a római gyöleközet, hogy a mi édes megváltó Jesusunk, csak szinte egyedül, minden társ-nékül, elég a mi váltságunkra, Isten előt-való megigazulásunkra, az üdvösségnek megnyerésére. És hogy az ő szentséges érdemébe kel biznunk, Ő-általa kel minden imátságunkat, ajtatos munkáinkat az Isten eleibe bemutatnunk, ha azt akarjuk, hogy kedvesek legyenek. És rövid szóval: csak az ő nevébe kel mindeneket Istentül kérnünk; mert nincs más név, a mely által kellyen nékünk üdvösségünket várnunk, a mi Urunk Jesus nevénél. Nincs más ut, mellyen az Istenhez járulhassunk, hanem csak a Christus.[5] Ezeket, mondom, hogy vallyuk és vallottuk mindenkor, mert az Istennek felbonthatatlan igéjébe nyilván találtatnak; és káromló hazugság az, a mit Gyarmathi[6] reánk fog, hogy mi ezeket tagaggyuk; mert ugyanis ki tagadhatná ezeket a tellyes szent Irásnak nyilván-való bizonsági ellen? Nemde a mi megváltásunkrul nem azt olvassuk-e,[7] hogy elégséges, sőt bőséges-is lőn Isten elöt? Nem nyilván mondgya-e sz. Pál apostol,[8] hogy megtisztíttattunk ingyen a Christus váltsága által, ki az Isten igassága szerént elmosá még az ő megtestesülése előt-való bünöket-is? Nem irja-e azt-is,[9]

[5] Coloss. 1, 17. et 20. Joan. 2, 2. Act. 4, 12.

[6] Fol. 249.

[7] Psal. 129, 7.

[8] Rom. 3, 24.

[9] Rom. 3, 15. 17. 18. 20.

hogy miképpen megförtősztetett az egész emberi nemzet az Ádám büne által, azonképpen, sőt böcsülletesben, megújul a Christus igasságára? Nemde nem azzal dicsekedik-e ő maga-is Christus
[1] Isaia 63, 3. Urunk,[1] hogy ő csak egyedül nyomta a présölő sutut, és minden segítség-nékül csak az önnön ereje és hatalma által tapotta el a minket sarczoltató* kegyetleneket? Mit tanít a szent Irás gyakrabban annál, hogy Christus bőségesen eleget tött mind e szélyes világnak büneiért? Hogy az ő áldozattyával *consummavit sancti-*
[2] Hebr. 10, 14. *ficatos,*[2] bétellyesíté a mi megszentelésünket? Hogy ő általa és
[3] Coloss. 1, 16. ő-benne vagyon nekünk minden lelki jónk?[3] És egy sommában foglalván: hogy ő a szőlőtő, mi pedig szőlőveszők vagyunk, és annak okáért, miképpen a szőlőveszőbe, ugy mi bennünk-is, valami nedvesség, valami élet, valami gyümölcs vagyon: az igaz szőlőtőtül származik, Christustul.

Ezeket mindenkor nyilván és álhatatosan vallotta a római
[4] *Probat* Bellarm. libr. 1. de Sanctis ca. 17 propos. 2. S. Thomas 3. parte, quæst. 1. anyaszentegyház.[4] Bátran hirdette a pokol és ördög ellen, hogy valami jószág, valami tekélletesség, valami hasznos imátság vagyon bennünk avagy a megholt szentekben, az nem egyéb, hanem a Christus halálának solgya, amaz igaz szőlőtőnek nedvessége s gyümölcse. Ő-tőlle, ő-benne, ő általa vagyon minden lelki áldomása a hiveknek, kiknek ő-magoktul semmi üdvösséges jószágok nem volna a Christus érdeme, és az ő érdeméért adatott malasztnékül, a mint bőségesen megmutatám a Magyari István ellen irt könyvemben. Most csak hozom elő sz. Bernárdnak egy rövid mondását, hogy ebből eszekbe vegyék a mostani ujítók, mit vallottak
[5] Sermo. 13. in Cantic. Eccles. 1, 7. a római egyház fiai Luther előt e dologrul. *Origo* ugymond[5] *fontium et fluminum mare est, virtutum et scientiarum Dominus Jesus. Quis enim Dominus virtutum, nisi ipse Rex gloriæ? sed et idem ipse scientiarum Dominus est. Continentia carnis, voluntatis rectitudo ex illo fonte manat; non solum autem, sed et si quis callet ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet, inde est. Quid? casta consilia, justa judicia, sancta desideria nonne rivuli fontis illius sunt? etc.* És ismét: *Quidquid sapientiæ, quicquid te virtutis habere confidis, Dei virtuti et sapientiæ Christo deputa etc.* Az az: miképpen, a bölcs mondása szerént, a tengerből származnak minden források és folyó vizek: ugy Christustul vagyon nekünk minden nemü jónk etc.

* Sarczoltat (sanczoltat, satzoltat): váltságot követel, zsákmányol, sanyargat. Az eredeti kiadásban: *satcsoltató*, nyilván sajtóhiba.

Egy szóval azért, valami üdvösséges jó származik mi reánk, Christus érdeme által, az ő közbejárása, szószólása által, az ő nevébe adatik nekünk; és ennél külömbet soha nem tanított a római anyaszentegyház.

Ezekbe azért nincs vetekedés közöttünk; hanem csak azokba van közbevetés, a miket ebből hamis consequentiak, következések által ki akarnak sutulni az új tanítók. Mert azt hozzák ki ebből, hogy ha Christus eleget tött érettünk, és megnyerte nékünk a bódogságot: nem szükség immár a mi elégtételünk és érdemünk. És ha a Christus nevébe, és ő általa, az ő közbejárásának érdeméért nyerünk mindeneket az Atya Istentül: nem szükség tehát Péter vagy Pál könyörgését és közbejárását keresnünk. Csuda hogy azt-is ki nem hozzák ugyan ezen dologból, hogy ha Christus imátkozott, feltámadott, menybe ment mi-érettünk: nem szükség mi-nékünk imátkoznunk, vagy feltámadván a bódogságba részesekké lennünk.

Mi azért azt mondgyuk, hogy ezeket nem igazán hozzák-ki az fellyül megmagyarázott igasságból. Mert legelőször: noha Christus Urunk bőségesen eleget tött a mi vétkeinkért szent halálával, sőt noha oly böcsülletes volt minden cselekedeti, hogy csak egy legkisseb cselekedet-is elégséges lött volna ezer illyen világnak váltságára-is [1]: mind az által azt akarta Christus Urunk, hogy ez az ő elégtétele és érdeme senkinek külömben hasznos ne lenne, hanem csak azoknak, a kik ő neki engednének, [2] az ő-tőlle rendelt eszközökkel magokhoz kapcsolnák és ő-magokba, a Christus érdeméért adatatott segétséggel, gyümölcsössé tennék és hasznossá magoknak a Christus elégtételét. Kit ő-magok sem tagadhatnak a Lutheristák; mert ha valaki a Lutheristák ellen igy okoskodnék: Christus eleget tött én érettem, megengesztelte az ő szent Attyát, megnyerte a bódogságot: nem szükség tehát az én munkám az üdvösségnek megnyeresére, és igy nem szükség, hogy higgyek a Christusba, hogy megkeresztelkeggyem, imátkozzam, poenitentiát tarcsak, hogy felebarátomat kérjem, hogy imággyon Istent érettem etc: nyilva ők-is kételenek szinte igy felelni erre a hamis consequentiára, mint mi felelénk az ő mód-nékül-való okoskodásokra. És miképpen ők vallyák, hogy szükséges a hit, hogy ez által hozzánk kapcsollyuk a Christus érdemét s elégtételét: szinte ugy meg kel engedniek, hogy a poenitentia tartás, testi sanyargatás s egyéb jószágos cselekedet-is szükséges; mert a mit a hitrül és az ő szük-

[1] Ita Clemens 6. Extravag. unigenitus, de pœnit.

[2] Hebr. 5, 9. Marc. 16, 16.

Vide contra Magyarin. Fol. 196. (I. 131. l.)

Vide Contra Magy. fol. 182. (I. 123. l.)

séges voltárul olvasunk az Irásba, ugyan azont olvassuk a poeni-
Hebr. 5, 9. tentiárul és egyéb jó cselekedetekrül-is. És azért mondja sz. Pál,[1] hogy Christus üdvössége lőn mindeneknek, a kik engednek az ő parancsolatinak. Mint ha azt mondaná: noha eleget tött az egész világért Christus; de azért azt akarta, hogy az ő érdemének gyümölcse csak azokon tellyesednék be, a kik engednek az ő paran-
[2] Apoc. 1, 5. csolatinak. Ennek okáért a sz. Irás eggyüt azt mondgya,[2] hogy
[3] II. Cor. 7, 1. Christus megszentelt minket szent vérével; másut[3] arra int min-
[4] II. Cor. 5, 19. ket, hogy megszentellyük mi-magunkat. Eggyüt azt mondgya,[4]
[5] II. Cor. 5, 20. hogy megbékéltetett minket az Istennel; másut arra int,[5] hogy megbékéllyünk az Istennel. Mert noha a mi Urunk sz. halálával elégséges váltságot és éltető orvosságot szerzett mi-nékünk; de ha ezzel élni nem akarunk az ő akarattya szerént, ki nem változhatunk a mi fogságunkból. Ezzel pedig, hogy a mi hitünk, munkánk és engedelmességünk szükséges a Christustul megnyert üdvösségre, semmiképpen a Christus érdemének böcsülleti aláb nem szál (a mint Magyari ellen megmutatám); mert ezek-is a jó cselekedetek gyümölcsi a Christus érdemének, mivel hogy az ő érdeméért adott malaszt-nékül nincs mi bennünk semmi üdvösséges jószág, mint
[6] Fol. 195. (I. 130. l.) ugyan ottan[6] bőségesen megmutatám.

Továbbá, noha mi-is azt valljuk, hogy a Christus Jesusnak nevébe, az ő érdeme és közbejárása által nyerünk mindeneket az Atya Istentül: mind az által ebbül semmi formán nem következik, hogy a teremptett állat imátságát nem szabad várnunk és kivánnunk. Mert noha sz. Pál apostol jól tuggya vala, hogy csak az egy közbejáró Christus által kel minden jónkat várnunk: mind az által szántalanszor kéri a hiveket, hogy könyörögjenek ő-érette az Istennek,
[7] Rom. 15, 30. II. Cor. 1, 11. Coloss. 4, 3. segícsék imátságokkal és Isten előt-való esedezésekkel.[7] Kit soha bizony nem cselekedett volna, ha ez meghiusította volna a Christus közbejárását, mely dologrúl igen szépen igy irt mi mellettünk
[8] Lib. 3. Instit. cap. 20. n. 19. Calvinus János:[8] *Suæ sanctis intercessiones relinquuntur, quibus alii aliorum salutem Deo commendant. Deus indignitati nostræ ignoscens, non tantum singulis pro se orare permittit, sed etiam alios pro aliis admittit deprecatores. Sed cum et illæ preces in Christi nomine fiant, quid aliud testantur, quam neminem ullis unquam precibus, nisi Christo intercedente, posse adjuvari?* — Erasmus-is[9] pedig: *Frequenter hoc inculcant, gloriantes* (Lutherani) *se hujus novi dogmatis autores esse, a solo Christo petendam salutem; quasi nos petamus a divis salutem. Atqui cum peccator sibi ipsi displicens ambit piorum homi-*

[9] Ad fratres Inferior. Germaniæ.

num preces, ut per illas impetret bonam mentem: num ab alio petit salutem, quam a Christo?

Mi azért kérjük a szenteket, hogy imádságok által segícsenek minket, mint sz. Pál kéri vala az hiveket; de nem azon kérjük őket, hogy ők nekünk valami jót nyerjenek a Christus érdeme és közbe járása-nékül, mert efféle kérés istentelen, és a sz. Irás-ellen-való könyörgés volna, melybe olvassuk,[4] hogy nincs más név, mely által kellyen üdvözülnünk, a Christus nevénél. Hanem, miképpen midőn magunknak valami jót kérünk Istentül, csak úgy kérjük ezt, hogy a mi könyörgésünk által a Christus érdeméért engeggye azt az Ur Isten; sz. Pál-is, mikor a hiveket kéré, hogy imátságokkal segícsék őtet, nem azon kéré, hogy valamit nyerjenek neki a Christus érdeme-nékül: azonképpen mi-is kérjük a szenteket, hogy nyerjék meg Istentül könyörgések által, hogy a Christus érdeméért minden jók adassanak nekünk. És igy ki nem rekesztjük Christust, a mint nem igazán reánk fogja(a) Gyarmathi.[5] Az anyaszentegyház-is meg akarván mutatni, hogy ő illyen értelemmel könyörög, a szenteknek való könyörgését mindenkor így végezi-el: *a mi Urunk Jesus Christusnak általa, amen.* És mégis azt meri mondani Gyarmathi, *hogy a szentek nevére-való Collectákba, imátságokba, nincs semmi emlékezet Christusrul(b);* kinél nagyob hazugságot nem mondhatott volna.[6] Jóllehet amazok-is oly temérdekek, hogy csodálom, mint fértek-ki a Gyarmathi torkán, és meg nem fojtották. Tudni illik,[7] *hogy a pápisták csak ollyanná tartyák Christust, mint az hátas lovon a szügyelőt és farmetringet, a szenteket mint az hevedert, mely tartya főképpen a nyerget(c),* mert *főképpen* (ugymond[8]) *a szentek érdemébe bíznak(d).* Ez pedig innét esik (ugymond), hogy *el nem hiszik, hogy Christus tellyességgel eleget tett a mi büneinkért(e), hanem az ő halálát csak az eredendő bünnek eltörlésére mongyák hasznosnak lenni(f), a cselekedendő bünöket pedig a Mise által(g), a szentek elégtétele(h) által (melyeket vagy pénzen(i), vagy koldulva(k) vesznek) mosatnák le,* és azt sz. Tamásból bizonittya(l), ki álmába sem látta ezt, mint másut[9] megmondám; sőt ezek soha egy keresztyén embernek sem jutottak eszébe, hanem csak efféle káromkodó, emberszóló, tekéllet-len hazugoknak, minemü volt, a ki ezt költötte mi-reánk.

[4] Act. 4, 12 Coloss. 1, 20.

Hazugságok

a) 8.

[5] Fol. 7.

b) 9.

[6] Fol. 281. inimitio. Idem Calvin. lib. 3. cap. 30. num. 21. 27.

[7] Ibidem.

c) 10.

d) 11.

[8] Fol. 266. 281.

e) 12.

f) 13.

g) 14.

h) 15.

i) 16.

k) 17.

l) 18.

[9] Az uj Tudom. hamissága, fol. 38. (I. 447. l.)

Harmadszor vallotta mindenkor azt-is a római Ecclesia (a mint Gyarmathi[10] ő maga megmongya), hogy a megholt szentek lelkei természet szerént nem tudgyák az emberek kivánságát, szükségét és gondolattyát; mert tulajdona az Istennek ő-magának az, hogy

[10] Fol. 93.

az ő természeti erejéből tudgya és által láttya minden sziv gondolattyát és kivánságát.

[1] Ita August. 22. Civit. cap. 29.

Mind azon által nyilván-való dolog,[1] hogy az Ur Isten megjelentheti az bódog lelkeknek e világi emberek kivánságát és gondolattyát, szinte ugy, mint megjelenté Sámuelnek Saul gondolattyát *I. Reg. 9, 19.*, Elisæusnak a Geyse cselekedetit *IV. Reg. 5, 26.* Ugyanezen Elisæusnak a syriai királynak titkos tanácsát, *IV. Reg. 6, 9. 11.* Dánielnek a Nabugodonozor álmát, szt. Pálnak a sánta ember hitit, *Act. 14, 8.* szt. Péternek az Ananiás titkos cselekedetit, *Act. 5, 3.* és végezetre Moysesnek e világ teremtésétül fogva történt dolgokat, melyeket megira a teremptésrül irt könyvbe; Isaiásnak és a prófétáknak az utolsó üdőkben következendő Christus születését, halálát, feltámadását. És errül igy ir Gyarmathi-is[2]: *Ha Isten akarja, megjelentheti a szentek lelkének a mi könyörgésünket; de azt kellene megbizonyítani, hogy az Isten meg-is akarta ezeket jelenteni.*

[2] Fol 93.

Ebből nyilván megteczik, hogy csak tudatlanságból származik, a mit sokan az új atyafiak közzül turkálnak: *Hogy tudhattyák a lelkek a mi gondolatinkat és könyörgésinket, ha ily meszsze vadnak tőllünk? Valjon s oly nagy fülök vagyon* (ugymond Calvinus[3]), *hogy a földet béfoghassák vélle?* — Én bizonyára nem látom, mint vitathattya ily igen Calvinus, hogy a megdücsőült szentek nem halhattyák a mi könyörgésünket. Mert legelőször, tagadhatatlan dolog, hogy az angyalok hallyák a mi imádságinkat, és annak okáért a szent Irásba sok példánk vagyon az angyaloknak-való könyörgésbe, mint e könyvnek XIII. részébe megmondom. Ha azért az angyalok ily hoszszu fül-nékül halhattyák a mi kérésinket, mint nem halhatnák a megdücsőült lelkek-is? Másodszor, azt taníttya Calvinus[4], hogy a *megdücsőült szentek bódogságát nem szükség hogy valamely bizonyos helyen itillyük lenni,* és a paradicsom helyérül nem szükség vetekednünk; ugy annyira, hogy még mikor az Irás[5] Christus Urunkrul azt mongya-is, hogy menyben ment, azt irja Calvinus, hogy *nem szükség valami bizonyos helt gondolni, melybe ment volna az ő dücsőült teste.* Tudom, hogy ezen Calvinus szokása szerént gyakran külömbet tanít, és mind Beza s mind a töb Calvinisták azt taníttyák,[6] hogy mind Christus Urunk s mind az ő bódogságos szenti az égbe vannak; mert ezekrül mongya Christus Urunk, hogy övék az egeknek országa, hogy az ő jutalmok az égbe vagyon,[7] és ahon Christus vagyon, ot vannak ő hivei-is,[8] mert ő helt szerezvén ezeknek, oda vitte

[3] Lib. 3. c. 20. num 24.

[4] In Harmonia Luc. 16, 22. Luc. 23. 43.

[5] Marc. 16, 19.

[6] Vide Feuard. Theomach. c. 1. lib. 8.

[7] Matth. 5, 12.

[8] Joan. 17, 24.

őket, ahon ő-maga vagyon. Ha azért a szentek dücsősségének nincs bizonyos helye: nem értem, miért akarja Calvinus, hogy illyen hosszu fülök legyen a szenteknek, hogy a mi imádságinkat meghalhassák? Gyarmathi azért, jól vőve eszébe, hogy igen könnyü megérteni, miképpen tudhassák hoszszú fül-nékül-is a mi kivánságinkat a szentek, és annak okáért ezt a tétovázást ő elő sem hozá, hanem a szamár fülü ostoba emberekre bizá, kiknek hogy ím hoszszu fülök vagyon, azt alíttyák, hogy a szentek is hozzájok hasonlók. Vallyon egy pogány nem szinte igy okoskodhatnéjék-e a szt. Irásból előhozott példák ellen-is? Vallyon nem mondhatná-e: mint lehetett Elisaeusnak oly hoszszu füle, hogy a Syriába mondott szókat meghallaná? szt. Istvánnak mint volt oly hoszszu szeme, hogy Christust az égbe megláthatná? Joan. 14, 3.

Csak azon mesterkedik azért Gyarmathi, hogy megmutassa, hogy az Ur Isten, noha megjelenthetné, de meg nem jelenti a mi könyörgésünket a szentek lelkinek. Mely bizonságok mely távul essenek a czéltül, ezennel megmutatom. És ez után azt-is megbizonyítom, Isten segítsége velem lévén, hogy a szentek tuggyák e világi dolgokat, és azokra gondot viselnek.

Negyedszer bizonyosan vallyuk és nyilván taníttyuk minnyájan, hogy a szenteknek nem kel ugy könyörgeni, mint az Istennek, nem kel isteni tulajdonságot és csak ő szent Felségéhez illendő méltóságot nekik tulajdonítani; és a ki külömbet cselekeszik vagy cselekedett, vagy régi vagy uj Doctor legyen, vagy pap vagy barát legyen, azt taníttya a római anyaszentegyház, hogy az illyen nem ő fia, nem ő tagja, hanem bálványozó és tévelygő juh, melynek, ha meg nem tér, örökké el kel veszni. Mint teczik ennek a nótája, Gyarmathi? Veszed-e ebből eszedbe, hogy csak egy árkus pappiros sincs a te könyvedbe, mely teli nem volna undok, káromló hazugságokkal? De talám nem hiszed, hogy ez igy legyen, a mint én mondom? Talám csak tőlletek-való féltünkbe alítod hogy ezt mongyuk? Ne aggya azt az Isten, Gyarmathi, hogy megtagaggyuk a mi vallásunkat, és mást tanícsunk szájjal s mást hordozzunk szivünkbe.

Mi azért illyen vallásba vagyunk: Ha ki ugy könyörgene a szenteknek, mint ha ő-magok erejéből és hatalmából mindeneket tudnának, mindeneket megadhatnának, és ő átalok nem járulna az Istenhez, hanem csak bennek nyugodnék meg, mint kivánságának és kérésének utolsó határán: istentelenül, bálványozóul könyörgene

a szenteknek. De mi nem igy könyörgünk nekik; hanem csak ugy, hogy könyörgésekkel nyerjék meg Christus által, a mit mi kérünk, és igy a szentek által Istenhez járulunk, a közbejáró Jesus Christus által. Ugy annyira, hogy (a mint Gyarmathi[1] ő maga az Monoszlói uram irásából előhozza) értelme illyen minden könyörgésünknek: Jól tudom, oh Istennek szentei, hogy ti-is teremptett állatok vattok, mint én; tudom, hogy a mely méltóságra vitettetek, azt Christus által nyertétek; a ti könyörgésteknek-is ereje az ő halálának érdemétűl származik. Azért kérlek, könyörgésteket a Christus érdeme által mutassátok-be érettem az Ur Istennek; nyerjetek kegyelmet, igasságot, bódogságot etc. Könyörüllyetek rajtam, vigyetek a bódogságba, nem a tünnön hatalmatokból, hanem értem-való könyörgéstek által. Csak ugy kérjük azért, hogy megigazícsanak, üdvözícsenek minket a szentek imátságok által, miképpen mondám, hogy sz. Pál[2] gyakran mongya, hogy ő üdvözíti az embereket, mivel hogy hasznos vala az ő munkája az emberek üdvösségére; és sz. János[3] az Isten széki-előt-való lellekтül malasztot és békeséget kiván a hiveknek. Csak ugy híjuk reménségünknek őket, miképpen Christus Urunk mondgya: az én békeségemnek embere, a kibe reménségem volt, tőrt vete énnekem;[4] miképpen sz. Pál[5] ő reménségének híja az hiveket; és a mint köz beszédbe-is szoktuk mondani: te-benned vagyon reménségem, és azért biztomba jövök hozzád. Mert jóllehet nem szabad senkibe egyébbe ugy biznunk, mint a mi kivánt javainknak első és leg-főb megadójába; mind az által szabad reménleni, hogy valamely teremptett állat segítségünk és jótevőnk leszen, ő hozzá illendő módon.

[1] Fol. 280. pag. 2.

Omnis orationis ad sanctos sensum hunc solum esse, ostendit Bellarmin. lib. 1. de sanct. cap. 17.

[2] Rom. 11, 14. I. Cor. 9. 22. I. Tim. 4, 16.

[3] I. Ioan. 3, 3. Vide sup. pag. 344.

[4] Psal. 40, 10.

[5] I. Thess. 2, 19. Philip. 4, 1.

Miképpen azért, noha sz. Pál[6] azt mongya, hogy ő szülte a Corinthusbelieket, és ő fiai a keresztyének; miképpen másut azt olvassuk az Irásba, hogy az Apostolok megbocsátyák az emberek bünét, üdvözítik az embert, ők e földnek világossági, az anyaszentegyháznak fondamentomi etc; de mivel hogy ezeket nem ollyan értelemmel tulajdoníttya az Irás az embereknek, mint az Istennek, abba semmi vétek nincsen: szinte ugy vétek-nékül híhattyuk őket, az ő móggyok szerént, reménségünknek.

[6] I. Cor. 4, 15. II. Cor. 2, 10. Galat. 4, 19.

A Mi Atyánk-ot soha sem mondgyuk egyébnek, hanem az Istennek, mint az áldozat-is csak az egy elő Istent illeti;[7] noha kivánnyunk, hogy a szentek által mutattassanak bé imátságink az Istennek. Templomokat és oltárokat csak az élő Istennek éppítünk; noha ezeket némely szentnek kiváltképpen-való ótalma és szárnya

[7] Aug. 20. cont. Faust. c. 21. 10. de Civit, ca. 4.

alá ajánlyuk, és az Isten után valamely szentnek kiváltképpenvaló tiszteletet rendelünk efféle egyházakba, és hogy eggyik oltárt vagy templomot a másiktul néven elválaszthassuk, azoktul nevezzük a szentegyházakat, a kiket Isten-után főképpen szoktunk segítségül híni és tisztelni abba a helybe.

Ezekből megtetczik, hogy mikor azon kérjük a szenteket, hogy értünk könyörögvén, segícsenek: nem csak isteni méltóságot nem tulajdonítunk nékiek; de sőt inkáb ugyan ezen kéréssel bizonyos vallást tészünk, hogy ők nem Istenek, hanem szükölködő szolgák. Mert a ki másnak könyörög, szükség, hogy annak fölöttevalója és elötte-járója legyen, kinek segítsége-nékül szükölköggyék, és a kitül várja azt, a mire nem elég ő maga. És ez okon nem könyöröghet az Isten senkinek; sem azon nem kérhettyük káromlásnékül ő Felségét, hogy imátkozzék érettünk. Tehát mikor azon kérjük a szenteket, hogy könyörögvén segícsenek minket: nyilván vallást tészünk, hogy őket nem tarttyuk Istenünknek. Mi pedig, a mint mondám, ennél külömb értelemmel soha sem híttuk, sem híjuk ez után-is segítségül a szenteket. A ki ezt nem hiszi, hanem sziv vizsgálóvá tészi magát, és magárul tévén itíletet másrul-is, ezt csak palástolásnak itíli: Isten-előt ád számot vakmerő itíletirül.

De azt mondgyátok, ugymond Gyarmathi, hogy Bódog Asz- Fol: 76. 265.
szony parancsol Christusnak; mert ezt éneklitek:

O felix puerpera
Nostra pians scelera,
Jure matris impera
Redemptori.
Nam jus habet et ratio,
*Matrem præsse filio.**

Örömest érteném, ki szerzette ezeket a verseket? Akarnám, ha megmutatná Gyarmathi, hon és mi üdőbe vötte-be ezeket az egész római Ecclesia. Mert én ezeket egyebüt nem olvastam, sem hallottam, hanem a Lutheristák könyvébe. És a ki ezt a fellyül megmondott értelem-ellen-való magyarázattal mondaná, azt nyilván kárhoztatná a római gyöleközet. De a ki nem akar csavargani, künnyen jó értelmét-is adhattya ezeknek a keményen ejtett verseknek. Mikor az Irásba azt olvasod, hogy az Isten megbáná, hogy

* Oh te szerencsés anya, — Büneinket lemosva, — Jog szerént parancsolj a — Megváltónak; — Mert a jog és ész diktálja, — Hogy fiu anyját szolgálja.

[1] Gen. 6, 6. 7. [2] Gen. 32, 26. [3] Jos. 10, 14. [4] Exo. 32, 10.

e világot terempté,[1] hogy Jákob meggyőzé az Istent,[2] hogy Gedeon szavának engede az Isten,[3] hogy az Istent megtartoztatá[4] Moyses: vallyon s nem keményen esnek-é efféle mondások? Vallyon az engedelem nem azt illeti-é, a kinek elötte-járója vagyon? Vallyon s ebből azt hozod-é ki, hogy a szent Irás Istennél fellyebb-valóvá teszi az embert? Ha efféle mondásokat, és ehez hasonlókat, meglágyítasz és megenyhítesz: miért nem akarod a te eggyügyű felebarátod mondását-is jóra magyarázni? holot szinte oly könnyen jóra magyarázhatnád, mint amazokat. Annak okáért én azt mondom, hogy ha valaki illyen értelemmel mondaná azokat a prosákat:* Bódog Asszony! tudom, hogy te Christusnak szolgáló leánya vagy, és hogy istensége szerént nincs neked ő-rajta semmi hatalmad, semmi felsőbséged; de mind az által, mivel hogy természet szerént való annya vagy, imátságod által tisztíts-meg minket vétkeinktül. Mely te imádságod oly hatalmas és hathatós, hogy parancsolat gyanánt esik a te Fiadnál; és miképpen a Gedeon szavának engede az Isten, ugy a te kérésednek-is, mintha ugyan parancsolat volna, haszna lészen sz. Fiad elöt. Mert ugyanis a természet és az okosság azt mutattya, hogy az anya parancsollyon fiának; és jóllehet természet-felet ez a te Fiad Isten lévén, nem vettetik e törvény alá, mind az által a te könyörgésed oly foganatos lészen, mint a parancsolat szokott lenni. — Ha ki illyen értelemmel mondaná azt a prósát, én nem kárhoztatnám. A ki pedig nagyobbat tulajdonítana Bódog Asszonnak, hogy sem Christusnak, én azt az egész római anyaszentegyházzal átkoznám és kárhoztatnám, mint nyilván való bálványozót.

Ötödször: mikor azon kérjük az Istent, hogy a szentek érdeme által minket segícsen, nem akarjuk jelenteni, hogy a megdücsőült lelkek valamit érdemlenek. Mert, a mint megmutattya sz. Tamás Doktor,[5] a megdücsőültek nem érdemelnek most már semmit-is, sem másnak sem magoknak, noha imátságokkal nyerhetnek jókat mi-nékünk. A mit pedig könyörgéssel nyér valaki, azt nem nyeri érdemével. Annak okáért még e világon-is, noha a mi jó cselekedetinknek érdeme vagyon, mind az által a mit könyörgésünkkel nyerünk másnak Istentül, azt nem érdemlyük, hanem csak ingyen, érdem-nékül nyerjük. Oka pedig ennek az, hogy ha jól és igazán imádkozunk, vagy aggya meg az Ur Isten, a mit kérünk, vagy nem adgya, látván, hogy igy job nekünk; mind az által ennek az

[5] P. 1. qu. 62. ar. 9. ad 1. et 3. Vide contra Magyari, fol. 187. (I. 125. l.)

* Verseket.

isteni tiszteletnek és könyörgésnek jutalma vagyon, és efféle imátságok által öregbül a mi koronánk. Mivel hogy azért a mely munkának elégséges jutalma adatott, az nem érdemel semmit egyebet, hanem ha a' fölöt valamit adnak érette, ingyen adgyák; a mi imátságunknak pedig elégséges jutalma adatik, a mi koronánknak öregbülése: nyilván következik, hogy ha e' fölöt azt-is megadgya Isten, a mit kérünk, nem érdemünk szerént, hanem jó voltából, ingyen adgya.

Ha azért még mi-is, (kik ez uton lévén kereskedhetünk az Istentül adatott girával, és érdemelhetünk-is az Urnak igíreti szerént) a mit könyörgéssel nyerünk, azt nem érdemellyük: mentül inkáb tehát azok, a kik nem kereskednek, hanem az ő Uroknak örömébe vigadnak, nem érdemlik, a mit könyörgésekkel nyernek?

Annak okáért mikor azt kérjük, hogy a szentek érdeme által segícsen Isten bennünket, nem egyebet kérünk, hanem hogy az ő könyörgések által irgalmazzon nekünk. Azért nevezzük pedig érdemnek az ő könyörgéseket, mivelhogy az ő könyörgések azért foganatos Isten előt, mert ez világi fáratságokkal és szolgálatokkal azt-is érdemlették Isten előt, hogy ő neki kedves szolgái és fiai lévén, meghalgattassanak könyörgésekbe.[1]

[1] Ita D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 11. ad 1. 5. Cost. de Vener. Sanct. ad 3.

Jóllehet más értelembe-is kérhettyük igazán az Istent, hogy a szentek érdeméért mi-nekünk segítséggel legyen; tudni illik, emlékeztetvén ő Felségét a szenteknek e világon éltekbe való hiv szolgálattyokra. Miképpen olvassuk gyakran az ó Testamentomba, hogy azon kérék a hivek az Istent, hogy megemlékeznék az ő szolgáirul, Ábrahámrul, Isákrul etc.[2] Azonképpen mondhattyuk mi-is az Istennek: Uram, noha Magyarország elhagyván az ő régi ájtatos isteni félelmét, elmerült minden tévelygésbe és gonosságba; mind az által ne nézd a mi vétkeinket, hanem emlékezzél meg ama régi szent királyokrul, kiket a magyar nemzetnek attál, és ő-érettek, a Christus érdeme által, légy irgalmas etc.

[2] Deut. 9, 27.

Efféle könyörgéssel pedig meg nem homályosíttyuk a Christus érdemét, sem ennek bőséges elég-voltát nem tagaggyuk. Mert a mint mondám, a szentek érdemét és imádságát a Christus érdeme által kérjük, hogy hasznosok legyenek. Sőt ezzel felmagasztallyuk az igaz szőlőtőt, a Christust, kinek érdeme oly hatalmas volt Isten előt, hogy még a szolgák imádságát-is hathatóssá tehette.

Megmutatám Magyari ellen fol. 246. (I. 158. l.)

Hatodszor és utolszor: Imággyuk a szenteket és tisztellyük az ő móggyok szerént. Ezt hogy nyilván megércsed, vedd eszed-

ben: Hogy, miképpen a sz. Irásban két rendbéli böcsülletet találunk, elsőt, mely csak egyedül az Istent illeti, és errül mondgya
[1] I. Thess. 1,17. sz. Pál,[1] hogy csak az Istennek adassék a böcsüllet és tisztelet; másikat, mely a teremptett állathoz-is illik, és errül mondgya sz.
[2] Rom. 2, 10. Pál,[2] hogy böcsüllet és dücsősség a jócselekedő embernek; az
[3] I. Reg. 2, 30. Isten-is, a ki nekem szolgál, ugymond,[3] böcsülletessé teszem őtet:

Azonképpen az Irásba két rendbéli imádást olvasunk. Elsőt, mely csak az Istent ő magát illeti, és errül szól az Irás, mikor
[4] Deut. 6, 13. Matth. 4, 10. azt mondgya,[4] hogy az egy élő Istent imádgyuk, és csak néki
[5] Aug. de vera Relig c. 55. Hieron. Epist. ad Riparium. Cont. Vigilant. initio. szolgállyunk; és mikor a sz. Atyák[5] azt irják, hogy senkit az egy Isten-kivül nem kel imádni, sem angyalt sem egyéb szentet. Holot miképpen a sz. Irás nem tiltja, hogy senki ne szolgállyon az ő urának, mivel hogy másut[6] erőssen megparancsolja ezt a
[6] I. Pet. 2, 18. Ephes. 6, 5. Coloss. 3, 22. Tit. 2, 9. szolgálatot, és ez okért csak azt tiltya, hogy senki ugy ne szolgállyon semminemü teremptett állatnak, mint az Istennek: szinte azonképpen csak azt parancsollya, hogy az isteni imádást senki ne tulajdonícsa egyébnek ő Felsége-kivül. Második imádást ollyat olvasunk az Irásba, mely a teremptett állatokhoz-is hozzá illik.
[7] De Civit. 10. cap. 4. Mert az embereket-is, ugymond sz. Ágoston,[7] nem csak böcsüllyük és tisztellyük, de az ő móggyok szerént imádgyuk-is. És a királyi öltö-
[8] Tom. 10. Sermo. 58. de verbis Domini, in fine. zetet, ugymond,[8] senki ne imádgya, mikor a királyon nincsen; mikor pedig ezt magára vészi a király, vele egyetembe imádtatik. Efféle imádásrul szól az Irás, mikor azt mondgya, hogy Ábrahám
[9] Gen. 23, 7. imádá a föld népét,[9] Jákob a földre leborulván[10] imádá az ő báttyát;
[10] Gen. 33, 3. Józsefet az ő báttyai imádák, elötte leborulván.[11] Sőt a mint sz.
[11] Gen. 42, 6. 43, 26. Pál irja,[12] ő maga Jákob-is imádá a József veszszejének végét.
[12] Heb. 11. 21. Mert, a mint az Irás másut[13] mondgya, József királyi veszszőt
[13] Sap. 10, 14. avagy pálczát hordozott, és a mint az Eszter históriájábul[14] tuggyuk,
[14] Esther. 5, 2. a régiek a fejedelemség esméretire meg szokták vala csókolni ezt a királyi pálczát. Annak okáért, hogy bé tellyesednék József
[15] Gen. 37, 10. álma,[15] imádá őtet az ő attya, megcsókolván[16] a kezébe-való veszszőt,
[16] Gen. 47, 31. *LXX. vertunt: adoravit ad caput lecti. Utrumque fecit Jakob. Et hebraeum* Matag vel Mitag: extensio, *tam lectum, quam virgam significat.* és mint egy árnyékba imádá az Jesse gyökeréből származandó veszszőt. Azonképpen *III. Reg. 1, 16, 23.* Nathan próféta imádá Dávidot, leborulván elötte, miképpen Abdias-is *III. Reg. 18, 7.* leborula Illyés próféta előt. Az angyalokat-is, olvassuk, hogy imádák a régi Patriarchák, ugymint Abrahám, *Genes. 18, 2.* Loth, *Gen. 19, 1.* Josue *Jos. 5, 14.* És ugyan meg-is parancsolta az Isten, *Psalm. 98, 5.* hogy imádnák az ő lábának sámolyát, mely nem egyéb vala (a mint megteczik *I. Paral. 28, 2. II. Reg. 6, 2.*)

ama szekrinnél, melybe a manna és a kő táblák valának, és mellyet ugy kel vala tisztelni a Sidóknak, *Josuae 3, 4.* hogy senki két ezer singnyire közel ne mehetne hozzá, a papokon kivül.

Az új Testamentomba-is sz. János apostol, ki jól tuggya vala, hogy nem kel az isteni tiszteletet teremptett állatnak tulajdonítani, leborulván az angyal elöt imádá őtet,[1] és noha ezt a tisztességet nem akarná felvenni tőlle az angyal, mind az által másszor-is ismét leborulván imádá őtet,[2] tudván az angyalnak első intéséből, hogy ez nem egyéb volna, hanem angyal; kit bizony soha nem cselekedett volna, ha ebbe valami bálványozás találtatnék, mert az apostolok a szent Lélektül minden igasságra megtaníttattak vala, ugy hogy eretnekségbe s bálvány-imádásba ne eshetnének. Ugyanis ha tévelygésbe eshettek volna, az ő irásoknak sem lehetne méltó böcsülleti nálunk. Tuggya vala azért sz. János, mi volna a bálványozás; de ő az angyalok imádásába nem látta azt a bálványozást, mellyet most álmodnak a mi szidalmazóink, és annak okáért bálványozás-nékül imádá az angyalt. Jóllehet, a mint a régi szent Atyák irják,[3] az angyal megböcsülvén az apostoli méltóságot, és a mi Urunknak megtestesülése után az emberi természetet-is, nem akarja vala felvenni ezt a tisztességet. Tudom, hogy Calvinus[4] irja, hogy sz. János *balgatagul tulajdonította az angyalnak, a mi csak Istent illetett volna;* de ámbár minket-is bálványozóknak híjon, csak megengeggye, hogy ollyan bálványozók vagyunk, mint az apostolok és a Christusnak szerelmes tanítványa.

[1] Apoc. 19, 10.

[2] Apoc. 22, 8.

[3] Beda, Ansel., Rupertus in Apocalyp. 19. Greg. hom. 8. in Evang.

[4] Lib. 1. c. 14. n. 10. in fine.

Ezekből megteczik, hogy a megdücsőült szenteket-is szabad tisztelni és imádni oly módon, mint az angyalokat és profétákat szokták vala imádni a régi jámborok. Mert miképpen e világi méltóságért, hatalomért, uraságért szabad tisztelni és imádni az embert, és az angliai Calvinisták még a piaczon-is mingyárt térdre esnek, mihent a királt közel láttyák: szinte úgy a természet-fölöt-való szentséges méltóságért, mely az Istennek szerelmes szolgáiba vagyon, tisztelhettyük a szenteket-is, miként Abdias főember lévén tisztelé Illyés profétát, ő-elötte leborulván, nem e világi méltóságért, hanem az Istentül a profétának adatott szentségért.

Ezeket Gyarmathi ő maga sem tagadhattya, mert igy ir egy helyen: *Ki volna* (ugymond) *oly vakmerő, ki a szenteket nem tisztelné, kiket az Isten tisztel? kik Christusnak örökös társai? kik az Isten Lelkének élő templomi voltak? kik a jó viadal után az Urral vadnak?*[5] Ennél, szerető Gyarmathim, mi sem egyebet tanítunk.

[5] Gyarmathi fol. 3. 10. 101. 115.

Mert csak azt mondgyuk, hogy a szenteket méltó tisztelnünk, és ennek a tiszteletnek külső jeleit-is mutatnunk, az az imádnunk. Mert az imádás nem egyéb, a mint ezennel megmondom, hanem a belső tiszteletnek külső avagy belső jele. De mind az által, hogy ne láttassék Gyarmathi velünk eggyet érteni, azt mondgya,[1] hogy *soha a régi patriarkák nem imátták az angyalokat (a). hanem, valamikor az angyal megjelent az ó-törvénybe, és tiszteletet vött-fel, egyéb nem volt Christusnál (b). A mely angyal Ábrahámnak megjelenék, azt kétszer hivá Jehovának az Irás; és noha hárman valának, csak eggyet imáda Ábrahám, mely el-is marada a két teremptett angyaltul, kik Sodomába menének. Azonképpen a mely angyal Josuénak megjelenék,*[2] *azt-is Jehovának nevezi az Irás, mikor azt mondgya, hogy Jehova szóllott Josuénak (c). A csipkebokorból-is Moysesnek Christus szóllott, mert Jehovának neveztetik, és a ki szól, ő-népének hija a Sidókat. És ez volt az az angyal, mely a pusztába hordozá a Sidókat Actor. 17, 35.; ez pedig Christus volt, ugymond sz. Pál. I. Cor. 10. 9 (d).*

[1] Fol. 104. *Hazugságok.* *a)* 19. *b)* 20. [2] Josue 5. *c)* 21. *d)* 22.

De ezek csak idestova-való tétovázások. Mert ha ez mind így volna-is, ugyan nem tagadhattya Gyarmathi, hogy Ábrahám, Jákob és az ő fiai, Náthán, Abdiás és többen-is imátták az embereket. Kiből nyilván következkezik, hogy szabad a teremptett állatot imádni, csak hogy Istenhez illendő tiszteletet neki ne tulajdonícsunk. Ennek felötte, ama két angyal, mely Sodomába méne, teremptett állat vala, a mint Gyarmathi mongya; ezeket pedig Lóth[3] szinte ugy imádá, mint Ábrahám imátta vala a három angyalt. Továbbá sz. Ágoston bőven megbizonyíttya,[4] hogy azok az angyalok közzül, kik Ábrahámnak megjelenének, egyik sem volt Christus Urunk. Sőt ugyan ezen sz. Ágoston,[5] Tertullianus,[6] Hieronymus,[7] Cyrillus, sz. Gergely és az Areopagita sz. Dienes azt irják,[8] hogy valamikor az Isten az ó-testamentomba megjelent, angyalok által jelent meg. Ezt pedig sz. Ágoston azzal bizoníttya: először, mert sz. Pál nyilván mongya, hogy az Isten Moysesnek nem Christus által, hanem az angyalok által adá a törvént, és illyen argumentomot formál *a minori ad majus:* Ha az angyalok által adott törvény igy kötelezi az embereket, mentül inkáb kötelezi a Christus által adott törvény? Másodszor bizoníttya ezt sz. Ágoston: mert sz. Pál[9] jelenteni akarván, hogy nem Christus Urunk által, hanem az angyalok által adatott a törvény, nem mongya, hogy „angyal által adatott," hanem *in plurali:* „az angyalok által". Ha azért ugyan azon angyal volt, a ki a törvént atta és a ki a csipkebokorba megjelent, a mint

[3] Gen. 19, 1. [4] De Civ. l. 16. ca. 19. — 2. De Trinit. cap. 11. 12. et lib. 3. c. 11. [5] De Trinit. l. 3. cap. 11. [6] De carne Chri. 3. n. 27. De Resurrect. cap. 62. n. 4. 28. [7] In c. 3. ad Galat. [8] Apud. Gabr. Vasq. 1. part. tom. 2. disp. 185. [9] Galat. 3, 19. Act. 7, 53. 38.

Gyarmathinak teczik:[1] kétség-nékül a csipke bokorba nem volt Christus Urunk. És az Irásba-is soha Christus Urunk, isteni természete szerént, angyalnak nem neveztetik, hanem csak emberi természete szerént.

[1] Gyarmathi fol. 107.

A Gyarmathi bizonsági pedig fölötte erőtlenek. Mert a próféták által-is igy szól az Ur Isten: *Én vagyok az Ur, én vagyok az Isten, etc.* Kiből nem következik, hogy a próféták-is Istenek legyenek, mert ők az Isten képébe, és az Ur szavát szóllották, mikoron igy szóllottak. Hasonló képpen szóllottak az angyalok-is, és mikor ők szóllottak, azt mongya az Irás, hogy az Jehova szóllott; mert ők, az Isten képibe szóllottak, és ő-általok az Isten szóllott. Mely dologrul igen szépen igy ir sz. Ágoston:[2] *Cum verba judicis preco pronunciat, non scribitur in gestis: ille preco dixit, sed: ille judex. Sic loquente propheta, et si dicamus: Dominus dixit, prophetam non subtrahimus, sed quis per eum dixerit, admonemus.* De lássuk immár, minemü légyen az az imádás, mely csak Istent illet, és mibe külömbözzön a teremptett állat imádásától.

[2] De Trinit. l. 3. cap. 11.

Rövid szóval, az imádáshoz három dolog szükséges. Először, hogy azt, a kit imádunk, böcsülletes méltóságbelinek itíllyük. Másodszor, hogy valami jellel meg akarjuk jelenteni, hogy őtöt nállunknál fellyebb-valónak és böcsülletesbnek ismerjük. Harmadszor, hogy ezt ugyan meg-is jelencsük, vagy előtte leborulásunk, térdre esésünk által, vagy egyéb módon; mert a Damascenus[3] mondása szerént az imádás nem egyéb, hanem *a magunk alábvalóságának és a más tisztességének jele.* Mivel hogy azért, a mint a pogány bölcs-is mondgya,[4] nem egyébért tisztelünk valakit, hanem az ő méltóságáért, mert ugyan-is *honor est testimonium excellentiæ verbis vel factis expressum:* a tiszteletbe és imádásba azt kel megtekinteni, minemü méltóságot itílünk abba lenni, a kit imádunk. Mert ha teremptett méltóságért böcsüllünk valakit, ugymint szentségért, tisztviselésért, királyi méltóságért: csak teremptett állathoz illendő böcsüllet és imádás az, mellyel őtet böcsüllyük, ha szinte térdre esünk-is, leborulunk-is, kezünk felemelvén, elötte. Ha pedig isteni méltóságot itílünk ő-benne lenni, noha sem le nem borulunk elötte, sem le nem térdeplünk, hanem csak süveget vetünk, elötte állunk, térdet hajtunk etc.: ugyan Istenhez illendő tiszteletet adunk neki.

[3] Orat. 1. de Imag. init.

[4] Arist. 8. Ethic. cap. 8. 1. Ethic. c. 12.

Annak okáért, nem csak a külső tisztelet jelére kel tekintenünk, ha meg akarjuk ismérni, mellyik legyen az Istennek tulajdon tiszteleti s imádása; hanem az embernek itíletire-is, mely gyökere és

fondamentoma ennek. Mert ugyan azon külső imádásnak jele csúfság és nevetés lehet, mikor külömb itíletből és végből származik. Christus Urunk elöt, tuggyuk, hogy térdre esének a csúfoló Sidók, azt kiálták neki: *Ave rex Judaeorum*;[1] de ez nem imádás, hanem csúfolás vala, nem egyébért, hanem csak azért, hogy ez a külső jel nem származék a Christusrul-való böcsülletes itíletből. Mikor pedig Ábrahám leborulván imádá a föld népét, csak emberhez illendő tiszteletet tőn nekik; mert csak emberi méltóságnak böcsülletire és jegyzésére rendelé ezt az ő imádását. Ugyan azon külső jel pedig bálványozás lött volna, ha az isteni méltóságnak és tiszteletnek mutatására fordíttatott volna; mivel hogy ez az isteni méltóság nem vala azokba az emberekbe.

[1] Mat. 27, 29.

Nyilván kiteczik tehát ezekből, hogy nem a külső térd- avagy fő-hajtásból, leborulásból és csókolásból kel megismerni, mellyik légyen az isteni imádás és mellyik nem, mivel hogy az embereknek-is süveget vetünk, térdet hajtunk; hanem az embernek szive indulattyából, és külső cselekedetinek belső végéből.

Mivel hogy pedig három rendbeli oka és vége lehet a külső tiszteletnek: első, hogy ezzel jelencsük annak, a kit tisztelünk, e világi méltóságát, uraságát, fejedelemségét; második, hogy jelencsük az ő lelki méltóságát, mely nem e világi rothadandó jószágból, hanem az Istennek malasztyából, szeretetiből, megszentelő és megboldogító ajándékából származik; harmadik, hogy jelencsük az egy élő Istennek isteni méltóságát: annak okáért három rendbeli tiszteletet mondnak találtatni a keresztyén tanítók. Az elsőt testi, világi, mulandó, *politica* tiszteletnek; a másikat szentekhez illendő tiszteletnek; a harmadikat isteni tiszteletnek és imádásnak nevezik. És nagyobb értelemnek okáért a második tiszteletet *duliának*, a harmadikat *latriának* híják sz. Ágostonnal,[2] ki imígyen ir eggyüt[3]: *Jubemur non seruire creaturæ, non eo modo quo per charitatem jubemur seruire invicem, Galat. 5, 13, quod est Graece δουλεύειν, sed eo modo, quo tantum Deo seruitur, quod est Graece λατρέυειν.*

[2] Cont. Faust. 20. ca. 21. Civit. 10. ca. 1.
[3] Lib. 1. de Trinit. c. 6:

Azért, sommába foglalván mondásomat: a római gyöleközet eretneknek, átkozottnak vallya, valaki a szenteknek oly tiszteletet tulajdonít, mely tulajdon egyedül csak Istent illet. A megdücsőült szenteket pedig tisztellyük, a mint szépen mondgya szt. Ágoston,[4] *oly tisztelettel, minémüvel e földön szoktuk tisztelni a szent embereket, csak hogy annyival ajtatosban, mentül bizonyosb győzödelembe vannak, kigázolván e világi harczolásokból. De azzal a tisztelettel,*

[4] Contr. Faust. 20. c. 21., 10. Civit. c. 4. lib. 18. cap. 18. 54.

mely tulajdona az Istennek, sem tisztellyük, sem taníttyuk, hogy tisztellye senki a szenteket; és mivel hogy efféle tisztelet az áldozat, semmiképpen nem engeggyük, hogy valaki vagy martyrnak vagy más szentnek áldozzék, hanem csak egyedül az Istennek áldozunk a martyrok emlékezetibe [1]. Ezekbe szt. Ágoston tellyességel mi szónkat és vallásunkat szóllya. Oka pedig, miért illesse csak Istent az áldozat, emez: Mert az áldozat, természeti szerént, valamely teremptett állatnak bemutatása és elváltoztatása, vagy halál által vagy másképpen, mellyel annak, a kinek áldozunk, jelentyük az életen és halálon való erejét. Annak okáért az áldozat, természeti szerént, magába foglalja azt a méltóságrul-való itíletet, mely csak tulajdon Istené. És ennékül nem lött volna áldozat régenten az ökröknek megölése, hanem mészárosság.

[1] Ita D. Thomas 2. 2. q. 94. art. 2.

Az áldozat csak Istent illet.

Ezek ellen kákog valamit Gyarmathi; de a mint ezennel bőven megmutatom, csak kákog. Elég, hogy ezekből, a kinek nem tök a feje, eszébe veheti, hogy nem oly rút a mi vallásunk, a mint írják a Lutheristák.

De azt mondgyák némellyek, hogy ezeket az eggyügyűk nem értik, és tudatlanságokból okot vesznek a bálványozásra. *Az eget-is* (ugymond Nazianzenus) *a földet és abba való állatokat el kellene igy veszteni; mivel hogy ezekbe sokan megbotránkoztak, és Isten gyanánt tisztelték ezeket.* Jóllehet bizonnyára mondhatom, hogy soha sem volt, sem lészen oly tudatlan a keresztyének közöt, a ki nem tudná, hogy az Isten szolgáit nem kel Isten gyanánt tisztelni; noha erővel külömbet fognak az együgyű keresztyénekre az újítók, kiknek én szt. Gergellyel azt mondom: *Cum Ecclesia in suis infirmis ab hæreticorum irrisione reprehenditur, ipsam irrisionis eorum astutiam dedignatur. Quia tolerabilius est Deo, ut in infirmitate quis atque ignorantia cum humilitate jaceat, quam cum elatione alta comprehendat.*

Immár azért könnyü megértenünk, mirül légyen ez dologba viszavonás. Mert a mint mondám, a' bizonyos dolog, hogy minden jónk Istentül ő-magától vagyon, ugy mint kútfőtül és maga hatalmából ajándékozó Urunktul. Az-is bizonyos, hogy valamit vagy az élők vagy a dücsősségbe lakozók kérnek és nyernek Istentül, azt mind a Christus érdeme s közbejárása által nyerik és kérik. Annak okáért ezekrül sincs köztünk vetekedés. Hanem csak arrul, ha szabad-é nem csak tisztelni és imádni, emberhez illendő tisztelettel és imádással, a szenteket; de ennek fölötte segítségül-is

Mirül legyen köztünk vetekedés.

hínunk, nem ugy, hogy ő-magok erejéből segícsenek, mintha az Isten ereje avagy a Christus érdeme elégséges nem volna minden jónknak megadására; hanem csak ugy, hogy könyörgések által, a Christus érdemeért, nyerjenek nékünk jókat ama minden-jó-megadó Istentül, miképpen az élő emberek között-is eggyik tag segíti Isten előt könyörgésével a másik tagot.

Ebben ál a dolognak dereka, és közbe vetett czikelye. Ha ki valamely külömb kérdésrül akar a római Ecclesiával vetekedni, az önnön álmával akar vetekedni. Annak okáért, nem igazán irja [1] Fol. 142. init. 18. 32. Gyarmathi, [1] hogy mi-köztünk arrul az *invocatiorul* vagyon vetekedés, *mely az Istennek tulajdon tiszteleti, és melyet másnak nem szabad tulajdonitani.*

HARMADIK RÉSZE.

A Gyarmathi bizonságiba három csalárd mesterségek vannak.

Csuda menyi csalárd mesterségeket találtak az Atyafiak a mi ellenünk-való vetekedésekbe, hogy az együgyűeket künyebben megcsalhassák. Mert avagy a mi vallásunkat nem igazán hozzák elő; avagy bizonságinkat és feleletünket elszaggattyák, megmarczongják, oly hidegen és csúfosan hozzák elő, hogy csak kész nevetségek; avagy ha valamely bizonságnak sok részei vadnak, azokot nem éppen hozzák elő, hanem eldarabollyák és mindenik részét külön, ugy állatyák elő, mintha valami új bizonságok volnának. Ezt pedig csak azért cselekeszik, hogy a bizonságnak derék ereje ki ne tessék; mely kiteczenék, ha éppen hozatnának elő. Avagy ha ezeket éppen elő hozzák-is, nem annak bizonságára hozzák elő, a mit mi ezzel erőssíteni akarunk. Mert holot egy vetekedésbe gyakran sok czikkelek vannak, némely bizonságokkal helyesen bizonyíthatcz valamely czikkelt, noha tiszta csufsággá válik az erős bizonság, ha ezt más dolognak bizonyítására fordítod. Avagy pedig *statum disputationis,* a közbe vetett dolognak mi-voltát nem igazán hozzák elő, és igy sokszor azt bizonyíttyák a sz. Irásnak szántalan bizonságival, a mit egy csepnyére sem volna szükség bizonyítani; arrul pedig semmit nem szólnak, a mirül leginkáb kellene.

Efféle csalárdságokban igen mester Gyarmathi-is. De hogy ennek a rókának lyukait jobban bé dugjuk, lássuk egynihány csalárdságit és mesterségit.

Első csalárdsága imez: Mikor valami bizonságot elő állatott, melybe két rész, két *poropositio* vagyon, és ezek közzül eggyik nyilván-való, a másik pedig kétséges és bizontalan: elmegyen Gyarmathi, neki áll a sz. Irással erőssen megbizonyítya, a mit egy csepnyére sem kellene bizonyítani, mivel hogy mindeneknél nyilván vagyon; a másik részet pedig, mellyet mi helyén nem hagyunk, és nem igaz-is, egy mákszemnyire sem igyekezik bizonyítani. Mind az által, mivel hogy a sz. Irást gyakorta hozza elő efféle bizonságba, noha nem helyesen: ugyan azt akarja nagy szemfény-vesztéssel, hogy helt állyon az ő erőssége.

Hozhatnék efféle példát szántalant elő, de kevessel megelégszem. Eggyüt igy okoskodik Gyarmathi[1]: *Azt kel mi-nékünk segítségül hínunk és imádnunk, a kit mennyekbe az angyalok és szentek segítségül hínak; de ezek az Istent híják segítségül: tehát nekünk-is azont kel cselekednünk.* Mely bizonság mi-ellenünk semmit sem bizonyít; mert mi-is vallyuk, hogy az Istent kel segítségül hínunk. De azt kel vala megbizonyítani, hogy egyebet senkit ő-kivülle nem szabad segítségre híni; és annak okáért itélem, hogy kiesett Gyarmathi fejéből egy *csak,* mellyet a kötésbeszédnek [első] részibe kel vala tenni. Illyen formán: *Csak azt kel nekünk-is segitségül hínunk, a kit segitségül hínak az angyalok: ők pedig csak az Istent híják: ergo.* Ennek a bizonságnak kétség-nékül-való a második része; mert jól tuggyuk, hogy a dücsőült lelkek, noha tisztelik böcsüllik egymást az ő móggyok szerént, de nem szűkölködvén, semmi segítséget nem kérnek egymástul. De az első része merő tiszta hamis; mert jól tuggyuk, hogy az élő emberektül szabad segítséget kérnünk lelki szükségünkbe, a mint kéré sz. Pál a hiveket, hogy segícsék őtet Isten elöt könyörgésekkel; noha a bódog lelkek nem kérnek segítséget az élő emberektül. Mit mivel azért Gyarmathi? Sok bizonyságokkal megmutattya, hogy az angyalok és a bódog lelkek csak Istennek könyörögnek; de arrul, a mit meg kel vala bizonyítani, eggyet sem szól.

[1] Fol. 33. *Argum. ex majori particulari, in 1. et 2. Figura non concludit.*

Másut igy esztelenkedik Gyarmathi:[2] *Azt kel segítségül híni, a ki mindenek-fölöt vagyon, mindenre elégséges; csak az Isten illyen: tehát csak őtet kel segítségül híni.* Ez nem csak semmire kellő argumentum ő-magába, és szinte illyen, mint ha igy okoskodnám: *Azt kel embernek elhinni, a mi a sz. Judás levelébe, avagy az Philemonhoz irt levélbe vagyon; de ezekbe csak tiz vagy husz dolog vagyon: tehát csak azt kel hinni.* Ha azért azt akarta volna Gyar-

[2] Fol. 24. arg. 12. fol. 27. arg. 16. *Ex majori particul. in 1. et 2. Figura nil concluditur.*

In forma. mathi, hogy jó okoskodás lött volna, ennek-is az első részét egy *csak*kal meg kellet volna toldani. De itt-is elmegyen Gyarmathi, és a második részét, mellyet senki nem tagad, tudni illik *hogy az Isten csak egyedül mindenek-fölöt vagyon, elég mindenre, tud mindent, etc.* nagy erőssen megbizonyíttya; az első részét pedig, mellyet, hozzá adván egy „csak"-ot meg kel vala bizonyítani, mivel hogy tiszta hamis, csak egy szőrszálnyi erősséggel sem támogattya.

[1] Fol. 30. Hasonlóképpen a tizennyolczadik bizonyságba-is[1] a kötésbeszédnek avagy argumentomnak második részét bizoníttya, mellyet senki nem tagad; az elsőt, mely tiszta hamis, halgatással bizonyíttya. Ugyan ezent cselekedi 16. 19. 20. 21. 22. bizonságba, megmutatván sok szóval, hogy az Isten mindenható, az Isten őriz, ótalmaz, segít minket, kit senki nem tagad; e' mellet elhaggya azt az ő bizonságának hamis részét, melyből volna ereje az ő okoskodásinak, ha megbizonyíthatná.

Második csalárdsága emez: Mikor valamit ollyat akar ránk fogni, kivel még csak álmunkba sem álmodoztunk, elmegyen s egynihán keresztyén Doktorok könyveit említi, avagy még csak könyveit sem említi, hanem csak néven nevez valamellyet ezek közzül, és azt fogja rájok, hogy ő mondások, a mit ébren álmodozott ő-maga Gyarmathi. Maga ha tekélletes és igaz ember volna, meg kellene mondani, nem csak ki tanította, minémü könyvbe; de annak fölötte azt-is, mellik részébe tanította ezt az ő könyvének. De nem vala szándéka Gyarmathinak, hogy igazat-is beszél-

Több példát lás e könyvnek hatodik részébe. lene, kit ő nem-is szokott vala. Ezt sok példákkal megmutathatnám; de rövidségnek okáért most emezek elégek legyenek.

[2] Fol. 75. 277. Azt irja Gyarmathi egynihánszor,[2] hogy Gabriel Biel, fő pápista Doktor, *super Canonem Missæ,* azt vallja, hogy *az Isten az ő irgalmasságát Máriának atta, és igy nincs immár irgalmasság az Istenbe* (a). Kiből azt hozza ki Gyarmathi, hogy nem ok-nékül mondgya volt tehát a Czigán, mikor kérdik volt tőlle, ha fél-é Istentül: ám lásd, ugymond, ki nem félne a gonosztul. — Ezt hogy Gabriel igy monta volna, tiszta sült hazugság. Annak okáért, hogy künnyebben megcsalná Gyarmathi az együgyű olvasót, nem jedzé fel, hányadik *lectioba* legyen ez *super Canonem Missæ;* azt alítván talám, hogy senki azt az nagy könyvet által nem olvassa ez egy dolognak megvisgálásáért, és igy elfödözve marad hazugsága. De hogy ennek a csalárd Calvinista kiáltónak tekélletessége mindenek

a) 23. *hazugság.*

elöt nyilván legyen, azt mondom: hogy Gabriel, ahol e dologrul szól *in Canonem Missæ Lect. 80.* azt nem írja, a mit hamissan reá fog Gyarmathi, tudni illik, hogy az Isten irgalmasság-nékül maratt, mivel hogy Bódog Asszonnak atta irgalmasságát; mert jól tutta azt Gabriel, hogy sem az Isten meg nem foszthattya magát az ő istenségitül, mely ő-benne mind irgalmasság, mind igasság, mind bölcseség és hatalom etc., sem Bódog Asszonyhoz nem íllik az isteni méltóság és tulajdonság. Noha azért azt mondgya Gabriel, hogy az Ur Isten, a ki arra int minket, hogy *irgalmasok legyünk, miként ő irgalmas,* Bódog Asszonnak atta az ő irgalmasságát; de azt nem mongya, hogy megfosztotta magát az ő irgalmasságátul. Miképpen az Irás azt mongya, hogy az Atya Isten *az ő szent Lelkét az ő apostolinak atta;* de azért ebből nem következik, hogy magát megfosztotta volna. Sz. Dávid-is[1] azon kéri az Istent, *hogy az ő birodalmát neki aggya;* noha azon nem kéri, hogy magát megfoszsza birodalmától. Noha azért Bódog Asszont az Isten az ő bölcseségével és irgalmasságának nagy voltával bétellyesíté az ő móggya szerént; de azért sem meg nem fosztá magát az ő isteni irgalmasságátul, sem Bódog Asszonnak nem adá az ő isteni tulajdonságát.

[1] Psalm. 35, 16.

Másut azt irja Gyarmathi,[2] Erasmussal egyetembe, hogy a pápista Doktorok sz. Ferencz felől azt mongyák, hogy megesküttaz Ur neki, hogy senki gonoszul meg nem hal *(a)* és el nem kárhozik, valaki az ő szerzetinek öltözetibe hal-meg, ha szinte lelkének a testtül elválása után igyenesen pokolba kellene vitetnis *(b)*, és hogy a ki az ő szerzetinek jótevője, ha szinte istentelenül él *(c)*, ha paráznaságba találtatván öletik meg-is, de ugyan nem kárhozik-el *(d)*, sőt ha az töröknek vagy a pokolbeli ördögnek engettetnék-is, hogy a sz. Ferencz ruhájába öltöznék, minden kétség-nékül üdvözülne *(e)*; és ha az ő szerzetin-való barát valamely meghaló embernek kezét csak a kápa* ujjába veszi-is, üdvözül *(f)*. Ezeket czigányul, hazugul mondgya, hogy a katholikusok tanították; mert valaki ezeket tanítaná, nem katholikus, hanem az Lutheristáknál-is nagyob tévelygő volna; és annak okáért senkit nem nevez, a ki ezeket mondotta volna. De sőt inkáb, látván ő maga-is Gyarmathi, hogy ezt soha senki közzülünk álmába sem látta, Erasmussal bizonyít, az az egyik tolvaj a másikkal. De látván azt-is Gyarmathi, hogy Erasmus sem mond igazat e dologba,

[2] Fol. 274. 275. *Hazugságok,* *a)* 24. *b)* 25. *c)* 26. *d)* 27. *e)* 28. *f)* 29.

* Cappa, toga cucullata: csuha.

[1] Fol. 275. igy ir felölle:[1] *Ezeknek elő számlálásába jóllehet Erasmus szokása szerént jáczik, de a játék közbe való dolgot beszél.* Játék tehát tinálatok a hazugság, Gyarmathi? Szokott dolog tehát efféle játék ti-nállatok? Örömest értem a tennen saját vallásodból, hogy oly künyű és fáratság-nékül-való, sőt gyönyörüséges dolog nállatok a hazugság, mint a játék. — De ej! a játéknak sem jó a soka, kiváltképpen az öreg emberbe, és annak okáért nem kellett volna ennyit játszanod; mert tellyes a te könyved nem egyéb efféle játéknál.

Harmadik csalárdsága Gyarmathinak emez: Mikor az ő ellenvetésire és bizonságira a Monoszlói feleletit előhozza, látván hogy ezeket meg nem hamisíthattya, elmegyen s nem azt miveli, a mivel tartoznék, hanem külömbet. Mert a ki valamit meg akar bizonyítani más-ellen, azzal tartozik, hogy az ő bizonságira-való feleletet meghamisícsa, és annak hamis vagy elégtelen-voltát megmutassa; és nem elég, ha csak imigy-amugy valamit kottyant ellene, hanem ugyan meg kel mutatni ennek elégtelen-voltát. A világi dolgokrul-való perbül ezt megtanulhattyuk; mert az *actor*, a felperes, mikor azt mondgya valakirül, hogy ő lopta-el valami marháját, az alperes pedig azt feleli, hogy ő nem lopta és senki azt nem mondhattya, hogy vagy kezébe tapasztalták vagy látták, mikor elvötte: nem elég, ha a felperes előáll és azt feleli, hogy nem csuda, ha kezébe nem kapták, mert titkon lopta el; hanem tartozik megbizonyítani, hogy hamissan tagaggya ezt az alperes. Azonképpen mi közöttünk-is, mikor valaki meg akar más-ellen valamit bizonyítani, szükség, hogy ha megfelel valaki az ő bizonságára: ugyan valóba megbizonyícsa ennek a feleletnek hamisvoltát; és nem elég, ha elhagyván a bizonyítónak hivatallyát, csak felelni akar az ő-ellene valló feleletre.

Gyarmathi azért, hogy ne láttassék tellyességgel meggyőzetetni, mikor az ő bizonsági-ellen-való feleleteket előhozza (jóllehet nem éppen, hanem csak elszaggattya, darabollya, konczollya, mocskollya), azon ingyen sem igyekezik, hogy ezek-ellen valamit bizonyítana; hanem elhagyván az *argumentáns* tisztit, felelni akar; maga nem *respondeálni*, hanem *probálni* kellene néki, ha felérné a festékkel. Igy cselekszik Gyarmathi *fol. 40. col. 2. fol. 57. 58. 65. 81.* és egyebütt-is sokszor, csak azon mesterkedvén, hogy a feleletre valamit felellyen, az az, csak hogy némának és meggyőzettetettnek ne láttassék; elhagyván a bizonyítást, mellyel tartoz-

nék, felelni kezd, ki nem ő tiszti volna. De jó jel még a törvényben-is, mikor arra szorul a felperes, hogy nem bizonyíthatván semmit, csak maga mentségébe felel, bizonság-nékül.

Vannak több efféle csalárd mesterségi-is Gyarmathinak; de künyű a körmérül megismerni a farkast.

NEGYEDIK RÉSZE.

A Gyarmathi bizonságinak három közönséges fogyatkozási.

Minek előtte rend szerént és külön-külön megtekincsük a Gyarmathi gyarló erősségit, és vesztő perének töredelmes támaszit: három fogyatkozást akarok, keresztyén Olvasó, elődben adni, mellyet az ő bizonságiba megtapasztaltam.

Első fogyatkozás ez: hogy azok közzül az egy heán harmincz erősség közzül, mellyeket előhoz az ő könyvének 17. levelén elkezdvén, sok oly férges vagyon, hogy még a tanuló iffiak-is eszekbe vennék, hogy semmire kellők, és a mint ők szokták mondani *non sunt in forma*, nem öntötték jó formába; annak okáért megengedvén az első és második részét, tagadnák a *consequentiát*, az az tagadnák, hogy ezekből a' következik, a mit Gyarmathi ki akar satolni belőllök. Ilyenek például a 3. 11. 12. 16. 17. 19. 20. 21. 24. erősségi, avagy inkáb erőtlen kábasági. Mert ezekbe igy okoskodik Gyarmathi: *Azt kel segítségül hínunk, a kibe hiszünk, a kihez a szt. Lélek igazít, a ki mindenek-fölöt vagyon, a kinek minden hatalma vagyon, a ki igazán szeret minket, őriz, ótalmaz bennünket, a ki mi reménységünk, a ki mindennel biró etc; illyen pedig csak az Isten: tehát csak őtet kel segítségül hínunk.* Szinte ezen formán így-is okoskodhatnék Gyarmathi: *Azt kel embernek szeretni, tisztelni, a ki minket megváltott szent vérével, megbékéltetett az Atya Istennel; illyen pedig egyedül csak a Christus: tehát csak őtet kel szeretnünk. És annak okáért sem az Atya Istent, sem felebarátomat nem kel szeretnem.* Avagy igy: *Tartozom annak szolgálni, adót adni, a kit az ország királlyá választott; illyen pedig csak egyedül az felséges Rudolphus császár: tehát csak néki tartozom adóval, szolgálattal etc. És annak okáért földes uramnak nem szolgálok.* Vajha ez jól bizonyítana, jól concludálna Gyarmathi! bezzeg barátid volnának a paraszt emberek; avagy inkáb nem

volnának barátid, mert magadnak kellett volna szántanod-vetned, ha szolgálattal nem tartozott volna a parasztság.

Ezekbe azért a bizonyságokba illyen vétek vagyon, melyrül az-elött-is nem régen emlékezém, hogy a Dialecticusok törvénye szerént: *in prima et secunda figura ex majori particulari nihil concluditur. Argumenta vero prædicta in prima vel secunda figura formantur ex majore particulari; quare nisi in majori addatur particula exclusiva* solum, *præmissæ veræ erunt, mala consequentia. Si addatur illa particula, major propositio erit falsa.*

Második igen nagy fogyatkozás ezekbe az erősség-nékül-való erősségekbe imez: Majd inkáb valamely argumentomot, bizonyságot előhoz Gyarmathi, mind az ő könyvének elein a 17. levéltül fogva, s mind a második részébe az ő könyvének 250. levelén elkezdvén: semmi nem egyéb, hanem ugyan azon egy bizonságnak külömb-külömb állorczába való mustráltatása. Annak okáért sokszor ugyan azon bizonságot, azon *medius terminust* hozza-elő, csak a szókat ejtvén külömb formán, hogy nagy seregnek tessék az ő szálankozó* gyarló bizonsági. Ezekbe-is pedig szüntelen találtatik a *petitio principii:* azzal akar bizonyítani, a mirül közbevetés vagyon, és a mit meg kellene bizonyítani. Ezt nyilván eszébe vészi, valaki megtekinti *scopusát*, czéllyát és végét az ő bizonságinak.

Könyvének azért első részébe azt akarja megmutatni, hogy csak az egy Istent kel segítségül hínunk. De micsodás bizonságokkal, minemü *medius terminussal?* Előszámlállya az isteni természetnek tulajdonságit, mellyeket olvasunk a szt. Irásba, tudni illik, hogy mindenható, tud mindeneket, minden jónak bővölködő kútfeje és kimerhetetlen forrása; határa életünknek, reminségünknek etc. És azután igy okoskodik: *Csak azt kel tisztelni, segítségül híni, a kibe ezek találtatnak; ezek pedig csak az Istenbe találtatnak: csak az Istent kel tehát segítségül híni.* Holot látod, az első mondásba, csak hogy külömb szóval, de ugyan azont hozza elő és azzal akar bizonyítani, a mit meg kel vala bizonyítani, és a mit a *conclusioba* béhoz. Mert akár azt mondgyad: *az Isten,* s akár azt: *amaz mindeneknek teremptő Ura, vezérlője etc.* noha külömb szóval, ugyan az Istent nevezed. És mivel hogy vallyuk minnyájan, hogy csak az egy Isten legyen mindenható, minden jónak kútfeje etc., mindegy, akár így rendellyed kérdésedet: *Csak az egy*

* Szállankozó = szórva-hulló. V. ö. M. nyt. sz. III. 54.

Istent kell-e segítségül hínunk? akár imígy: *Csak azt kell-e segítségül hínunk, a ki mindenható, teremptő, mindentudó?* És annak okáért, ha ennek valamellyikét támasztod a másik bizonságára, azzal bizonyítasz, ugy mint bizonyos dologgal, a mirül vagyon a vetekedés és a mit meg kellene erősítened; és ha ezerképpen változtatod-is a szókat, de ha ugyan azon dolgot jedzik, ugyan nem állatsz több bizonságot, hanem csak állorczázod és nyalod ugyan azon egy kölyködet.

Ugyan ezen fogyatkozás vagyon a második részbe-való bizonságokba-is. Mert ezekbe-is igy okoskodik Gyarmathi: *Csak azt kel közbejáróul híni, a ki megváltott, megbékéltetett minket, a ki igaz Isten s igaz ember, a ki áldozá ő-magát etc; ilyen pedig egyedül csak ő-maga a Christus: tehát csak őtet kel közbejáróul hínunk.* Holot látod, külömb szókkal ugyan azont mondgya az ő kötésének első részébe, a mit ebből kifejez a harmadik mondásba és conclusioba. Mert tudván, hogy csak egyedül Christus váltott-meg minket, és hogy csak ő egyedül az igaz Isten s igaz ember: mind egy minállunk, akár azt mondgyuk, hogy *Christus* s akár azt, hogy *megváltó, megbékéltető, igaz Isten s ember.*

Harmadik fogyatkozás illyen: A Gyarmathi bizonsági ollyak, hogy semmi erejek nem lehet ezeknek az okos ember elöt, hanemha nagy képtelen, hitetlen és éktelen dolgokat el akar hinni, mellyektül mind az emberi okosság s mind az isteni tudomány iszonyodik.

Ezt én noha sokképpen megmutathatnám, de hogy beszédemet igen el ne nyujcsam, csak egynihány dolgot például hozok elő.

Azt irja Gyarmathi az ő első bizonságába,[1] hogy *az első paran-*[1] Fol. 19. p. 2.
csolatba nem csak tiltatik, hogy az isteni tiszteletet másnak ne tulajdonícsuk, de az-is, hogy senkit ő-kivülle, se egyenlő se különböző tisztelettel ne tisztellyünk (a), se hínjuk segítségül (b). És ismét, a második bizonságba:[2] *Csak azt kel* ugymond, *nekünk félnünk (c), tisztelnünk, a ki Istenünk. (d)* És egy kevéssé az után: *A segítségül hivás a hitnek saját és tulajdon cselekedeti, és elválhatatlanul eggyüt jár vélle (e);* ugy tudnia illik, *hogy a kit segitségül hivunk, abban kel hinnünk (f).*

Hazugságok.
a) 30.
b) 31.
[2] Fol. 19.
c) 32.
d) 33.
e) 34.
f) 35.

Ezek tiszta bolond s istentelen hazugságok; mert nyilván-való dolog, hogy tartozunk Isten-kivül-is sokakat tisztelni, és félni sokaktul. Mert sz. Péter nyilván parancsollya, hogy a királyokat és a fejedelmeket tisztellyük *I. Pet. 2, 17.*, sz. Pál-is *I. Timoth. 5, 3.* az igaz özvegyeket tisztellyed, ugymond. És másut *Rom. 12.*

10. honore invicem prævenientes. Cui honorem, honorem, ugymond *Rom. 13, 7.* Ugyan ottan *Rom. 13, 4.* azt mondgya, hogy a kik gonoszt cselekednek, féllyenek a királyoktul. Nem igaz tehát, hogy az egy Istenen kivül nem szabad senkit tisztelnünk, *sem egyenlő, sem kölömböző tisztelettel.* Kit ő maga-is Gyarmathi megvall, igy írván:[1] *Vallyuk*, ugymond, *a szenteket böcsülletre és tiszteletre méltóknak; mert ugyan-is ki volna oly istentelen ember, ki azokat nem tisztelné, kiket tisztel önnön maga az Isten? Bódog Asszony pedig minden jószágos cselekedetnek tüköre, minden emberek közöt legfellyeb méltó minden tisztességre, böcsülletre és dicsíretes jó emlékezetre.* Azonképpen sz. Pál azon kéri a rómaiakat, *Rom. 15, 30.* hogy segítsék őtet Isten elöt könyörgésekkel. Nyilván-való dolog tehát, hogy Isten-kivül mástul-is kérhetünk valami segítséget. Kit, vélem, egy okos ember sem tagadhat. Mihelt pedig azt megvallaná Gyarmathi, hogy tisztelhet, segítségül híhat az ember Isten-kivül egyéb teremptett állatot-is, csak hogy Istenhez illendő tisztelettel ne illesse őtet: ottan semmi ereje nem lészen az ő bizonságinak. És igy, hogy ezeknek erőt aggyon, meg fosztya az embert minden emberségtül és tiszteletes emberi böcsüllettül.

[1] Fol. 10. p. 2.

Másut,[2] hogy az ő eldólő bizonságit támogathassa, igy szól: *A segítségül hivás legfőb tiszteleti Istennek, melybe áll az ő istensége (a), ugy annyira, hogy Isten ugyan nem lehet annékül (b).* Im hallod, mely nyilván-való tévelygést beszél; mintha az Isten öröktül fogva szinte ollyan Isten nem lött volna, mint szinte most, mivel hogy öröktül fogva őtet segítségül nem hitták. Nyilván ha az Isten senkit nem teremptett volna-is, ugyan megmaratt volna istenségébe; mert nem szűkölködik ő Felsége a mi segítségül hivásunk-nékül, mintha annékül istensége helyén nem maradhatna. De nem gondol Gyarmathi azzal, akár mely oktalan káromlásokat mondgyon, csak mi-ellenünk szóllyon.

[2] Fol. 37. pag. 1.

a) 36.

b) 37.

Másut[3] *a térd-hajtást csak tulajdon istenséghez illendő tiszteletnek (c)* mongya lenni. Viszont együt igy szól:[4] *Azért nem akará sz. Péter Corneliusnak imádását elszenvedni, mert veszi eszébe és jól láttya, hogy soha az ember az külső tiszteletet-is ugy meg nem tuggya választani az isteni tisztelettül, hogy valamit, a mi Istené, a teremptett állatra benne ne hárícson és annak tulajdonícson (d).* Itíld meg, keresztyén Olvasó, ha nem iszonyú, mód-nékül-való mondás-é ez, mellyel az emberek közöt minden tiszteletet bálványozássá teszen. De azon csodálkozom, hogy mert ő-maga Gyarmathi a Nagyságos

[3] Fol. 22.

c) 38.

[4] Fol. 109.

d) 39.

Bátthori István elöt süveget vetni és térdet hajtani; mert ezzel az isteni tiszteletet emberre hárította, az ő mondása szerént, és igy bálványozó volt.

De efféle esztelenségeknek haggyunk békét; és lássuk immár mely nyilván, mely szem látomást mutassa-meg Gyarmathi, hogy a szentek tiszteletibe mi Isten ellen vétkezünk.

ÖTÖDIK RÉSZE.

A Gyarmathi első bizonságának erőtlen-volta megmutattatik.

Két rendbeli bizonságot támaszt Gyarmathi ellenünk. Először a 17. levéltül fogva egész a 115. levélig, *egy heán harmicz* bizonsággal azt akarja megmutatni, hogy csak az egy Istent szabad nekünk tisztelnünk és segítségül hínunk. Annak utánna, elkezdvén a 249. levélen, *ötvenkét* bizonságot hoz elő, mellyekkel bizonyíttya, hogy csak egyedül a Christust kel szószóllónak, értünk való esedezőnknek fogadnunk, Isten elöt.

De bizony csak ijeszteni, avagy elálméltani akará Gyarmathi bizonságinak számával a tudatlanokat; noha az egy heán harmicz bizonság nem töb *egy heán ketőnél.* Azonképpen az ötvenkét bizonság-is csak tisztán *ötvenegy heán ötvenkettő,* a mint ennek elötte-is jelentém a Gyarmathi bizonságinak második fogyatkozásában.[1] Mind az által rostállyuk-meg renddel mindeniket rövideden.

[1] Supra pag. 372.

Az első és legfőb bizonyság imillyen:[2]

[2] Fol. 17 et a folio 37. ad 80.

A mit Isten megtilt, azt nem kel cselekedni; de megtiltya az Isten minden teremptett állatnak imádását és segítségül hivását: nem szabad tehát senkit az Isten-kivül, ő-fölötte vagy mellette, se egyenlő se külömböző tisztelettel, tisztelni.

Ennek az okoskodásnak, mivel hogy az első része bizonyos, a második részét igy bizonyíttya:[3] *Meg vagyon irva, hogy idegen Istenünk ne légyen. Exod. 20. Psalm. 81. Idegen Isten pedig minden teremptett állat, valamely az egy Isten-kivül imáttatik és segítségül hivatik (a).* És a mint másut szól:[4] *Idegen Isten minden teremptett állat, melytül lelki vagy testi szükségünkbe segítséget (b), ótalmat, nyavalyánkból való szabadulást kivánunk (c).* És ismét:[5] *Idegen Isten tisztelő az, a ki oly dolognak ád imádást, tiszteletet, segítségül hivást, mely nem Isten (d).* Okát ennek azt adgya:[6] *Mert a segítségül hivásba és imádásba áll az istenség, mely-nékül ugyan nem lehet az Isten.*

[3] Fol. 18. *Hazugságok.*

a) 40.

[4] Fol. 41. *b)* 41. *c)* 42.

[5] Fol. 46. *d)* 43.

[6] Fol. 37.

[1] Fol. 17. col. 2. És igy fejezi-be mondását: [1] *Tiltya az Ur Isten, hogy ő-kivülle, se egyenlő se külömböző tisztelettel, ne tisztellyünk se imággyunk, se segítségül ne hijunk senkit.*

Erre egynehány rendbeli feleletét hozza-elő Monoszlóinak és
[2] Fol. 40. káromlya Gyarmathi.[2] De derék felelet erre csak ez: Tiltya az Ur Isten az idegen Isten tiszteletit és a bálványozást; az az hogy semmi teremptett állatot, se mennyen se földön, Isten gyanánt ne tarcsunk, az ő tiszteletit senkivel ne közöllyük; hanem egyedül csak ő-magának tarcsuk, mert a ki ezt teremptett állatnak adná, nyilván-való bálványozó volna. De nem tiltya az Isten, hogy ő-kivülle semminemű teremptett állatot ne tisztellyünk; sőt erössen megparancsollya
[3] I. Petr. 2, 17. Rom. 12, 10. az Irásba,[3] hogy fejedelmünket, atyánkat, anyánkat és egymást-is tisztellyük. Sem azt nem tilttya az Isten, hogy a teremptett állattul segítséget ne kérjünk testi avagy lelki szükségünkbe (a mint oktalanul itíli Gyarmathi); mert tartozunk egymást segíteni és egymás terhét hordozni, miképpen a testnek tagjai segítik egymást; és
Vide supra pag. 373.
[4] Rom. 15, 10. II. Cor. 1, 11. nem csak sz. Pál,[4] de ő-magok-is az ujítók, szokták az ő gyöleközetekbe kérni az embereket, hogy segícsék a szükölködő atyafiakat könyörgések által, hogy őket Isten a hitetlenségből, betegségből etc. kiszabadícsa. Nyilván való hamisság tehát, hogy idegen Isten legyen az a teremptett állat, valamelytül ember testi vagy lelki segítséget kiván. Mert igy a megnyomorult kúdusok, és valaki kérné felebaráttyát, hogy segícse őtet, bálványozó volna. Ő maga-is
Vide supra pag. 352
Fol. 13. szépen megirja Gyarmathi,[5] mit tilcson Isten azokba a parancsolatokba. *Először* ugymond *tiltya, hogy semmi módon, semmi teremptett állatot, Isten gyanánt ne tarcsunk. Másodszor, hogy az Istennek tulajdonságit és tiszteletit ne tulajdonícsuk teremptett állatnak. Harmadszor, hogy a mivel tisztünk szerént tartozunk ő Felségének, azt másnak ne aggyuk.* E' mind igy vagyon, szerető Gyarmathim; csak ezt, és nem egyebet tilt az Isten azon az helyen. Ennél külömbet mi sem hiszünk, sem tanítunk, sem cselekszünk; sőt valaki ezekellen cselekeszik, azt kárhoztattyuk, mint e könyvnek második részébe megmondám.

Csak az azért bálványozó, a ki ugy kér segítséget a teremptett állattul, mint az Istentül, az az ugy, mint minden jónak önnön saját erejéből, más segítsége-nékül, megadójától. *Tanquam a primo auctore boni.*

Mi pedig a szenteket nem tisztellyük isteni tisztelettel, sem ő-
tőllök testi vagy lelki segítséget nem várunk ugy, mint ha ő-magok-

tul, és csak saját magok erejekből segíthetnének minket; hanem csak azon kérjük őket, mint megboldogult szolga társainkat, hogy Istentül, a Christus érdeme által, nyerjenek jókat mi-nékünk. Azért szinte azon módon és azon értelemmel kérjük a szenteket, hogy segícsenek minket és könyörögjenek értünk, minémü értelemmel kéri sz. Pál[1] az élő hiveket, hogy segítcsék őtet és imádkozzanak érette. És így, ha sz. Pál bálványozó nem volt, mi sem vagyunk.

[1] Rom. 15, 30. II. Cor. 1, 11. Coloss. 4, 3. I. Thes. 5, 15. Hebr. 13, 18.

Ez-ellen Gyarmathi nagy epeséggel azt vitattya,[2] hogy mi a szenteknek tellyességgel isteni tiszteletet és a Christus tisztit tulajdoníttyuk. Mert:

[2] Fol. 43 — 78. et a fol. 265. ad 281.

Először ugymond *a pogányok módgyára országokat, tartományokat, városokat osztnak a szentekre, és az ő gondviselésekre bizzák, mintha az Isten csak hivolkodnejek: Magyarország Bódog Asszony tiszti, Lengyelország sz. Stanislóé, Csehország sz. Venceslausé, Róma sz. Péteré és Pálé, Mediolanum sz. Ambrusé, Velentze sz. Márké, Várad sz. Lászlóé. Sőt* ugymond[3] *a világnak éltető elementomit, a föld gyümölcsét, a lábas marha szaporodásit, a betegek gyógyításit, a czéh-mesterségek gondgyait-is elosztották a szentek-közöt.* Ezekből *megteczik* ugymond[4] *hogy a pápisták pogány módon a teremptett állatokat vagy fellyeb, vagy egyenlő-képpen tisztelik az Istennel (a), és hogy nekik sok rendbeli Istenek vagyon (b), hogy ő-róllok szól Hieremias,[5] mikor azt mondgya: A te városid szerint valának Istenid (c). Ezek azért* ugymond *a pápista bálványozások semmibe nem külömböznek a pogányságtul (d); mert félre tévén (e), avagy hivolkodni hagyván az Istent (f), minden segítségeket a szentektül kérik.*

Constantinopolis B. Virgini dicata. Niceph. li. 8. c. 26.

[3] Fol. 44.

[4] Fol. 45.

a) 44. Hazug. b) 45.

[5] Jerem. 2, 28.

c) 46. d) 47. e) 48. f) 49.

Im látod, keresztyén Olvasó, mely jól forog a hazugság kereke Gyarmathinál, mert jól megkenetett a hazugság attyának hájával.

It Gyarmathi sok dolgot elegyít-öszve, mellyekre szükség, hogy rend szerént megfelellyünk; jóllehet azok nem új káromlások, mert még sz. Ágoston idejében-is a Manichaeusok azt vetik vala a keresztyének szemére, hogy a bálványokat martyromokká fordították, és ezeket ugy tisztelik, mint a pogányok a bálványt.[6]

[6] Aug. 20. cont. Faust. ca. 4. et 21. Epist. 43.

Elöször azért azt mondom, hogy ha mi hivolkodóvá tésszük az Istent, mivel hogy a szentek könyörgését hasznosnak itíllyük: nyilván az Irás-is hivolkodóvá tészi az Istent, mikor azt taníttya, hogy az angyalok gondot viselnek mi-reánk, oktatnak, igazgatnak, vezérlenek minket. Nyilván az angyal vigasztalá és oktatá régen Ágárt.[7] Az angyal tiltá-meg Ábrahámot, hogy az ő fiát meg ne ölné.[8] Az angyal vivé az Ábrahám szolgáját Eliezert Mesopotámiába.

[7] Gen. 16, 7. Genes 21, 17.

[8] Gen. 22, 11

Az angyal szabadítá-meg Jákobot sok veszedelméből. Az angyal vigasztalá, oktatá Gedeont, a Sámson annyát, Illyés profétát. Az angyal ótalmazá Tóbiást szarándokságába, Judith asszont a pogánok táborába, Dánielt az oroszlánok barlangjában. Az angyaloknak parancsolatot adott az Ur, hogy ótalmazzanak mínket.[1] Az angyal vivé sz. Filöp apostolt a szerecsenhez, Corneliust tanítá, sz. Pált a tenger-közepett vigasztalá, sz. Pétert fogságából kiszabadítá. És egy szóval megmondván, mivel hogy sz. Pál azt irja,[2] hogy az angyalok a választottaknak szolgálnak; Calvinus sem tagadgya, hogy az Isten az angyalok által őriz minket, ő-általok osztogattya ajándékit,[3] *et eos curandæ nostræ saluti præfecit:* de azért azzal nem tészi senki azt Istent hivolkodóvá. Szinte azonképpen, ha a szentek imátsága által cselekszik-is valamit, nem lészen hivolkodó az Isten; mert a mit a szentek kérésére cselekeszik, ő-maga cselekeszi azt. Mert a mint immár sokszor megmondottam, a szentektül mi nem ugy várjuk testi és lelki javainkat, mint ha önnön erejekből adnák azokat; hanem csak az egy Istentül, a mi Megváltónk érdeme által várjuk ezeket a jókat, szinte mint mikor a mi felebarátunkat kérjük, hogy imátkozzék értünk Istennek.

[1] Psal 90, 11. Psal. 33, 8.

[2] Hebr. 1, 14.

[3] Li. 1. c. 14. n. 9. Li. 3. ca. 20. num. 23.

Másodszor régi fogások az a mi atyánkfiainak, hogy mihent valamit ollyat látnak a mi szertartásunkba, kihez valami hasonló dolgot találnak a pogányok szokásiba, ottan azt kiáltják, hogy ezt a pogányoktúl vöttük és pogány dolog. Sz. Ágoston irja, hogy a pogányok azt monták, hogy a keresztyének Saturnust tisztelik.[4] Másut azt vetik a keresztyének szemére a pogányok, hogy ő-tőllök vötték rend tartásokat, csak hogy egy kevéssé elváltoztatták és az áldozatok helyet az agapát, az istenek helyett a martyrokat rendelték.[5] Irja Tertullianus-is,[6] hogy régen, mihent valamit ollyat halottak a keresztyénektül, a kirül emlékeztek a Poëták, mindgyárt azt kiáltották a káromlók, hogy a Poetáktúl tanultuk a keresztyén hitet; *et ideo non putant Christianis credendum, quia nec Poëtis. Itaque ridemur Deum dicentes judicaturum, sic enim et Poetæ tribunal apud inferos posuerunt. Si Gehennam comminemur, perinde decachinantur; si Paradysum nominemus, Elysii campi fidem occupaverunt. Unde hæc oro Poëtis tam consimilia? Non nisi de nostris Sacramentis.* Masutt-is, minek utánna megmutatta volna, hogy a pogányok, mikor valami veszedelembe vannak, sákba öltözvén, hamuval meghintven magokat, böjtölnek és imátkoznak, — azt irja,[7] hogy a Psychicusok, látván a keresztyének böjtölését, a Cybele és Isis

[4] Aug 20. cont. Faust. cap. 13

[5] Ibid cap. 4.

[6] Apol. ca 47. nu. 598.

[7] De jejunio cap. 16.

böjtihez hasonlították. Ő pedig, *helyén hagyom,* ugymond, *ezt a bizonyító hasonlatosságot. Innen bizonyodik meg az istenes igasság, mellyet az ördög, az Istennek irigye, követni szokott. Te pedig annál istentelemb vagy, mentül efféle böjtökön gyorsab az pogány. Mert ő az ő bálványának böjti által megáldozza és megöli torkosságát, te az Istennek ezt nem cselekeszed; hanem a hasad Istened, a tüdőd templomod, a szakács papod, a gyomrod oltárod etc.* Noha azért a pogányok templomokat éppítettek; a mi lelkünk halhatatlan voltát, a pokloknak kinnyát hitték: de azért ebből nem következik, hogy nekünk nem szabad ezent hinnünk; mert ezeket és ezekhez hasonló igasságokat az isteni tudományból, az emberi elménck Istentül adatott világosságából, a sz. Irásból vötték a pogányok, a mint olvassuk *I. Machab. 3, 48.* Annak okáért méltán irja sz. Ágoston, hogy az apáczák szüzességét azért nem kel kárhoztatnunk, mert a pogányoknak-is Vestalis szüzeik voltak; a régi Patriarchák áldozatit sem kel kárhoztatni, noha a pogányok-is áldoztak; mert azok közt a szüzek és áldozatok közt nagy külömbség vagyon, noha csak abban külömböznek, hogy a szüzességet másnak igérték, az áldozatot másnak atták a hivek.[1] Azért nem kárhoztattyuk a pogányokat, hogy templomokat éppítettek, papokat és áldozatokat rendeltek; hanem csak azért, hogy ezeket az ördögnek rendelték.[2] Mely dologrul másut így ir sz. Ágoston: Az ördög, ugymond, azért kiván illyen tiszteletet, mert láttya, hogy az Istennek illyen tisztelet adatik.[3] És a pogányokat nem azért kárhoztattyuk, hogy áldoztak; hanem hogy az ördögnek áldoztak, az mint sz. Pál irja *I. Corinth. 10, 20.*[4] Azért, ugymond, ha mi jót találunk a pogányok tudományába, azt mi nem kárhoztattyuk.[5] És ezt bizonyíttya sz. Pál[6] példájával, ki a Poëták mondásával bizonyíta Athenas várasába. Mely dologrul igen szépen igy ir Aranyszáju sz. János:[7] *Hoc modo omnes cæremonias, omnes ritus et sacrificia, atque purificationes et arcam, templumque ipsum reprobabis; siquidem hæc omnia originem a gentium ruditate traxerunt, sed Deus, ob deceptorum salutem, per ea ipsa se coli passus est, per quæ illi dæmones ante coluerant, illa in melius inflectens.* — Ezeket csak azért hozám-elő, hogy minden ember megércse, mely oktalan és esztelen consequentia az, mellyel gyakran bizonyítanak az atyafiak. Tudni illik: *Ehez hasonló dolgot tanitottak vagy cselekettek a pogányok, tehát e' pogány tudomány és vallás.* De mennyunk továb.

[1] Aug. Cont. Faust. cap. 21. in fine.
[2] Aug. Epist. 49, 3.
[3] Aug. 1. cont. Advers. legis c. 18. — Civit. 15. cap. 16.
[4] Lib. 1. cont. Advers. ca. 19.
[5] Lib 6. de Baptis. cont. Donat in fine.
[6] Act. 17, 18.
[7] Hom. 6. in Matth.

Harmadszor, hogy jól megércse Gyarmathi, mi végre és mi módon szoktak a keresztyének bizonyos szenteket otalmazójókká

fogadni, két dolgot kel jól meggondolni. *Elsőt* azt, hogy az Ur Isten a megdücsőült szentek könyörgések és az ő kiváltképpen-való tiszteletek által, főképpen ahol ezeknek vagy teteme vagy egyéb maradéka vagyon, szántalanszor szokott a hivekkel jól cselekedni. *Másodikat* azt, hogy az Ur Istennek véghetetlen bölcsesége miképpen az élő szentek közt ugy osztotta-el az ő áldomásit, hogy nem mindennek atta minden ajándékit, hanem kinek eggyet s kinek
[1]Rom. 12, 6 I. Cor. 12, 11. Ephes. 4, 7. mást:[1] ugy a dücsőült szentek által-is külömb külömféle ajándékot szokott a hiveknek adni. És miképpen Gabriel angyal által akará a mi Urunk megtestesülését hirdettetni, Raphael által akará Tóbiást meggyógyítani, szent Mihály által a hadakba segélleni az ő hiveit; miképpen ama próba-tóba akará hogy a betegek meggyógyulnának, nem egyéb tóba, ott-is pedig csak bizonyos napon és csak egy beteg gyógyúl vala meg; miképpen Námánt a Jordán vizébe s nem egyebüt akará megtisztítani; miképpen e mai napig-is a Galliai király, a szentek könyörgése által, megilletvén bizonyos napokon a golyvás torku embereket, meggyógyíttya; miképpen a természet szerént való dolgokba-is, nem minden országba terem a bors és a drága kövek: szinte azonképpen nem minden szent által cselekeszik minden csudát az Isten, és nem mindenik által ád minden áldomást; hanem néhult ördögöket űz-ki, másut titkos dolgokat jelent, egyebüt betegeket gyógyít az ő szent akarattya és bölcs tanácsa szerént. És efféle jó tételénnyel ő Felsége, ugy mint erős kiáltással, hija az ő szolgáit azokra a helyekre, a hol efféle jókkal látogattya a szükölködőket. Mikor efféle Isten ajándékit nem irásból, hanem szemlátásból és kézi tapasztalással megesmérnek a hivek, nagy bizodalommal és ajtatossággal oda futnak, a hol efféle jó-voltát láttyák Istennek. És ha ki az ujítók közzül azt kiáltya fülökbe: *Hova futtok? mit búdostok? miért keresitek másut az Istent, ki mindenüt jelen vagyon?* szinte azt felelik nekik, a mit feleltek volna régen avagy Námán,
[2]IV. Reg. 5, 11. mikor a Jordán vizéhez menne,[2] avagy ama beteg, mikor a próba-
[3]Ioan 5, 7. tóhoz vitetné magát,[3] avagy Giezi, mikor az Elizaeus bottyát vivé
[4]IV. Reg. 4, 29. a beteg gyermek gyógyítására,[4] avagy a keresztyének, mikor az ő betegeket az uczára kirakták, hogy sz. Péternek csak az árnyéka
[5]Actor 5, 15 megilletné-is őket,[5] avagy mikor térdkötőit, kiskeszkenőjét sz. Pálnak
[6]Act. 19, 12 elragadozták,[6] hogy ezzel betegeket megilletnéjék. Vallyon ha ki ezeknek azt kiáltotta volna: Ej bálványozók vagytok, az árnyékot, a térdkötőt, a kiskeszkenőt, a tót imádgyátok! mit feleltek volna

efféle bolond kiáltásra? Ugyan azont felelik a keresztyének-is az ujítóknak. Nem jámborul irja tehát Gyarmathi,[1] hogy *kétség-nékül azért rendeltek a pápisták tisztartóságokat, ispánságokat a szentek közöt falukra, városokra, mert az Isten kifáradott immár gondviseléséből, és csak hivolkodik.* Kibe kétség-nékül iszonyu káromló hazugságot monda Gyarmathi. Mert miképpen nem azért rendelt az Ur örző angyalokat nékünk, hogy ő-maga nem érkeznék gondviselésünkhöz: azonképpen a szentek gondviselése-is nem az isteni erőtlenségtül, hanem az ő atyai jó-voltától származik. [1] Fol. 204.

De honnan tudod, mondaná valaki, hogy az Ur a szentek által efféle csudákat cselekeszik, és hogy eggyik szent által egyféle jóval látogat minket, s másik által másfélével? Ezt nyilván tudom (hogy semmit ne szóllyak e mostani új és mindennapi csudákrul,) az anyaszentegyháznak régi fő Doktori és Pásztori irásiból. Halhaccza sz. Ágostont: Egy Bonifacius nevü egyházi embert nagy vétekkel bevádolta vala más ember, kit mikor Bonifacius tagadna, és meg nem bizonyíttathatnék, mit mivele sz. Ágoston? *Elrendeltem,* ugymond,[2] *hogy mind ketten szarándokságba a szent helyre, a Nolai sz. Felix testéhez mennyenek, holot az Istennek rettenetes cselekedeti, vagy büntetéssel vagy félelemmel, az igaz mondásra kénszerítik az embert. Ugy vagyon, az Isten mindenüt jelen vagyon és nem kötelezteték bizonyos helyhez; de efféle szemlátomást-való dologba ki visgálhattya meg az ő tanácsát, mi okon akar it inkáb, hogy semmint másut, csudát cselekedni? Afrika-is teli szentek tetemével, de azért nem történnek it efféle dolgok. Mert miképpen az Apostol mondásaként, nem mindnyájan gyógyítnak betegeket: ugy a ki ajándékit osztogattya akarattya szerént, nem akarta, hogy minden szentek emlékezetinél efféle csudák lennének.* Ugyan azon sz. Ágoston másut szántalan csudákat számlál-elő, mellyeket ő idejébe az Isten a szentek által cselekedék. *Mediolanomba,* ugymond,[3] *mikoron ot valék, és a császár jelen vala a sz. Gervasius és Protasius testénél, egy vak asszonyi állat a sz. István tetemét egy virágocskával, és a virággal a szemét megilletvén, mingyárt meggyógyula. Itt-is,* ugymond, *Florentius nevü vén ember vagyon, ki szeginy de istenes ember. Ez mikor ruhája nem volna, az it-való husz sz. Martyrok emlékezetihez járula, fél szóval kéré ezeket, hogy ruháznáják-meg őtet, kit meghalván egy iffiu, a szentegyházból kimenvén, csúfollya vala őtet. De Florentius azonközbe egy nagy halat láta a part mellet, és azt a társai segítségével egyetembe kivoná s Carchus nevü keresztyén szakácsnak ötven* [2] Epist. 137.

[3] De Civit. 22. cap. 3.

garason adá, megbeszélvén néki, mint járt vala. Mikor a szakács a halat felbontá, egy arany gyűrüt találá a gyomrába, és ezt-is Florentiusnak megadá, modván neki: Ihon, mint megruháztak téged a husz Martyrok! És minek utánna neveken előszámlált volna sokakat sz. Ágoston, kik a sz. István tetemét megilletvén, betegségekből kigyógyultak vala, azt mondgya, hogy *sok könyveket kellene irnia, ha elő akarná számlálni mind azokat, a kik e két esztendőbe meggyógyultak a sz. István emlékezetinél.* És egy apáczárul irja, hogy *mikor halálos ágyába fekünnék, szoknyáját a sz. István teteméhez küldé, hogy azt megilletné, de mikoron az szoknyát visszahozák, immár meghalt vala az apácza; mind az által mihelt a holt testre veték a szoknyát, ottan megelevenedék.* Más egy Syriai Bassus leányát-is szinte ezenképpen irja szent Ágoston, hogy feltámada. Azonképpen két holt gyermekrül irja, hogy mihent a sz. István emlékezetire tevék őket, ottan megelevenedének.

[1] Lib. 3. de Curand. Græcor. affection: sub fine.

Halhaccza Theodoretust:[1] A martyrok tiszteletire, ugymond, sok szép templomok éppítettek, mellyekbe gyakran öszve gyűlnek. A kik egésségesek, azon kérik a martyrokat, hogy megőriztessék egésségek; a kik betegek, hogy meggyógyullyanak; a kik magtalanok, hogy fiok legyen; a kik szülék, hogy megótalmaztassék az Istentül adott ajándék; a kik útra indulnak, kérik a martyrokat, hogy útoknak vezéri legyenek. Nem itílik ezeket Isteneknek lenni; hanem hogy Isten elöt szószólók legyenek, azon kérik. Hogy pedig meg-is nyerjék, a mit kérnek, a' bizonyos jele, mert a fogadott ajándékot felfiggesztik, és ki szemének, ki kezének és lábának aranyból vagy ezüstből csinált hasonlatosságát, vagy egyéb kisded ajándékot felfiggesztnek bizonyos jelül, hogy a mit kértek, azt megnyerték. Kiből a martyrok ereje megteczik, a martyrok erejéből pedig annak, a kit ók tiszteltek, igaz istensége. Ugyan ezen Theodoretus másut azt irja,[2] hogy a sz. Palladius koporsajából oly olaj foly ki, mely sok betegségeket meggyógyít. És ismét,[3] a Simeon koporsójánál, ugymond, és oszlopánál sok betegek gyógyíttatnak, sok csudák lesznek mind e mai napig-is.

[2] Histor. Relig. cap. 7.

[3] Cap. 26. in fin.

[4] Epist. 85. *Aug. 9. Confess. cap. 7.*

Szent Ambrus Doktor:[4] Ti magatok láttátok (ugymond) hogy a sz. Gervasius és Protasius testénél sokszor az ördögök kiüzettek, sokan megilletvén azt a ruhát, mellyel befödetett a martyrok teteme, külömb-külömb betegségekből kigyógyultak. Mennyin vannak, kik ruhájokat a szentek tetemére hajíttyák, hogy csak az illetés által-is gyógyításra-való erejek legyen? Minnyájan azon

vannak, hogy csak a sz. tetemek gyolcsának a végét megillethessék, és a ki megilleti, meggyógyul. És ismét:[1] Az Arriánusok (ugymond) tagaggyák a sz. Gervasius és Protasius csudáit, maga az ördögök ő-magok megvallyák, hogy kinoztatnak; a kik vakok voltak, nyilván kiáltyák, hogy most látnak, kik az-elöt nem láttak.

[1] Sermone 91.

Vége nem lenne, ha mind elő akarnám számlálni eleitül fogva, mennyi számtalan jóval látogatta az Isten az ő hiveit a szentek által. Sz. Basilius[2] azt irja sz. Mammasrul, hogy az úton járókat jó útra vezérli, a betegeket meggyógyíttya, a halottakat feltámasztya. Epiphanius és Dorotheus irják,[3] hogy az Aegyptusbeliek a sz. Hieremias könyörgése által a sárkányoktul, áspis kigyóktul megszabadíttatnak. Eusebius irja,[4] hogy sz. Potamiena martyr sokaknak nyert az Urtul martyromságot, és kiváltképpen Basilidesnek, ki őtet a halálra vitte vala, megjelenvén azt mondá, hogy az Urtul martyromságot nyert neki, és igy megtérvén a Christushoz Basilides, martyr lőn. A sz. Mihály templomába sokan betegségekből kígyógyíttatnak, ugymond Sozomenus.[5] Sz. Hieronymus irja,[6] hogy Hierusalembe hatalmasb az Istennek jó-volta az emberekkel-való jó cselekedetekbe; és ha ezen szómat nem hiszed, higy az ördögnek, ki mikor a szentek koporsója elöt vagyon, mintha a Christus itílő széki elöt volna, ordítva megyen-ki az emberekből. És Paula asszony, ugymond,[7] gyakran látta a sz. János koporsója elöt az ördögök kinnyát. Ha pedig a pogányok móggyára azt mondod, hogy az ördögök nem valóba kinzatnak, hanem csak tettetik, jó tanácsot adok: meny-be a martyrok templomába, és te belölled-is kiüzetik, a ki ezt mondattya, a gonosz ördög.[8] A sz. Babyla martyr koporsója ugy megkötötte az ördögnek erejét, ugymond Theodoretus,[9] hogy semmit nem szólhatott még az ördöngösöknek-is, valamíg az ő testét ki nem ásták, és másuvá nem vitték.

[2] Hom. 26. de S. Mamante.

[3] In vita Hieremiæ.

[4] Euseb. 6. hist. cap. 5.

[5] Lib 2. c. 3.

[6] Epist. 17. cap. 5.

[7] Epíst. 27 in Epitaph. Paulæ cap. 6.

[8] Cont. Vigilant. cap. 4.

[9] Lib. 3. cap. 9. et 10. Sozom. lib. 5. cap. 19.

Ezeket, ennyi sok böcsülletes, tudós, régi szent emberek irásit a ki nem hiszi, szinte ollyan künnyen tagadhattya, hogy sem Mátyás király, sem Julius Császár soha sem volt e világon, hanem csak beszédet és álmokat irnak, a kik ezekrül emlékeznek.

Igy lévén azért a dolog, nem méltó azon csudálkozni Gyarmathinak, hogy mi a szentekhez folyamunk, és ő általok az Istentül külömb-külömbféle jókat kivánunk; hogy őket ótalmazóinká fogaggyuk, és az ő szárnyok alat nyugszunk. Se azt ne mondgya, hogy ezekből Istent csinálunk. Mert mi nem ugy kivánnyuk a szentek patrociniomját, ótalmát, gondviselését magunknak, ország-

gunknak, jószágunknak, hogy ők magok erejéből segícsenek; hanem hogy esedezvén Isten elöt érettünk, kedves könyörgésekkel nyerjenek nékünk minden jót Istentül a Christus érdeme által. Ezt ha az ujítók nem hiszik, Isten elöt aggyanak számot vakmerő itíletekrül; mi a magunk lelki ismeretivel és nyilván-való irásunkal bizonságot teszünk mind Isten elöt s mind emberek elöt, hogy ennél külömbet nem tanítunk, s nem hiszünk.

[1] Fol. 47. *Hazugságok. a)* 50. Továb gázol Gyarmathi a dologba. *A szenteknek,* ugymond, [1] töb templomokat és oltárokat szentelnek, hogy sem Istennek *(a)*, sok ajándékokat adnak efféle egyházakba; kiből megteczik, hogy ők fellyeb böcsüllik Istennél a szenteket *(b)*. *Mert ha eljárod,* ugymond, [2] *minden egyházokat, igen számost* találsz, mely csak az Isten tiszteletire volna szentelve (c).*

b) 51. [2] Fol. 53. *c)* 52.

Ezekbe, Gyarmathi, nem számos a te igaz mondásod, de számos hazugságod. Mert miképpen másut Magyari István ellen mondám [3] és iménti-is hallád, mi közüllünk senki a szenteknek, és csak az ő tiszteletekre, avagy főképpen az ő tiszteletekre, nem éppít egyházat vagy oltárt, [4] sem ezeket nem ékesgeti ajándékival; hanem minden szentegyházat és oltárt a' végre éppítünk, hogy Istennek szolgállyunk ezekbe, hogy a hiveknek közönséges imátkozó helyek legyen, és a mint sz. Damascenus irja: [5] *in sanctorum nomine templa Deo extruimus.*

[3] Fol. 253. (I. 167. 1)

[4] Bellarm. lib. 3. De cultu. Sanct. cap. 4. propos 4.

[5] Damasc. 4. de Fide c. 16. August. 8. Civit. c. 27. 70. Cont. Faust. 20. c. 21. Supra pag. 356.

Közönségesen azért minden szentegyház Isten háza, az ő dicsíretire és szolgálattyára szenteltetett. Mind az által ezen egyházaknak Isten-után-való Partronust-is választnak a hívek, kinek ótalma alá vetik Isten után a templomot, és kit kiváltképpen-való tisztelettel illetnek abba az egyházba, vagy az oltáron. Ezeknek a szenteknek nevérül neveztetnek az egyházak, hogy igy külömbséget és választást tehessünk a szentegyházak közöt. Miképpen azért, noha mind az egész had a fejedelemé, mind az által szoktuk eggyik sereget illyen ur hadának, másikat más ur hadának nevezni, mivel hogy a fejedelem után ők viselnek gondot ezekre a hadakra; de azért ebből nem következik, hogy ezek nem volnának a fejedelem hadai: szinte azonképpen kel gondolkodnod a templomok éppületirül-is.

[6] Fol. 48. 49. *Hazugságok. d)* 53. *e)* 54. Végezetre azt irja Gyarmathi, [6] hogy mi *a szenteket megczédulázván, mintha koczkára, kártyára vetnők bizodalmunkat, a kinek mely szent jut történetből (d), mindent annak nevébe cselekeszik (e);*

* Igen keveset. — Nyt. sz. III. 69.

ezektül várjuk testi lelki üdvösségünket (a). És csak abból-is megteczik, ugymond,[1] *hogy a szenteket Isten gyanánt tarltyák (b), mert messzünen hozzájok futnak, csókollyák, nyakokba hordozzák tetemeket, térdre esnek előttök, a szentekre esküsznek; maga a térdhajtást, és az esküvésnek tiszteletit senkinek nem engedi az Isten (c).* És röviden megmondván, azt irja,[2] hogy *valamely ájtatos tisztelet és imádás találtatik, mellyet Istennek kel tulajdonítani, azt mind a szenteknek tulajdonittyuk (d). A Miatyánkot,* ugymond,[3] *Máriának berbetélik (e); a keresztnek azt mondgyák: O crux ave spes unica! Nincs azért a pápistáknak töb Istene szüz Máriánál és a szenteknél (f). Mert valamivel az ember vagy külső jel mutatással (g), vagy szűnek belső indulattyával (h) szokta az Istent tisztelni, azokat szüz Máriának tulajdonittyák. Neki áldoznak, oltárokat neki csinálnak, ő-benne hisznek és ő reménségek (i). És valamit Dávid Istennek tulajdonít a Soltárba, azt in Psalterio Mariae mind Máriának tulajdonittyák (k).*

a) 55.
[1] Fol. 50.
b) 56.
c) 57.
[2] A fol. 62. ad 77. et a fo. 265.
d) 58.
[3] Fol. 68.
e) 59.
f) 60.
g) 61.
h) 62.
i) 63.
k) 64.

Ezek mind mód-nékül-való hazugságok és tétovázások. Mert noha mi a szentek közzül pátrónusokat választunk magunknak, de abba, a mint megmutatám, bálványozás nincsen; és az Isten-is csudatételi által megmutatta, hogy kedves neki a szentekhez-való folyamás. Akár pedig sorsal, s akár egyéb képpen válasszon valaki patrónust a szentek közzül, abba nincs semmi vétek; mint hogy semmi vétek nem volt az apostolok cselekedetibe, kik sorsal választának az Evangelium hirdetésére-való tanítót.[4] Hazud pedig mikor azt mongya, hogy mi mindeneket a szentek nevébe cselekeszünk, minden jót csak tőllök várunk; mert mi a sz. Pál[5] tanítása szerént mindeneket a mi Urunk Jesus Christus nevébe cselekeszünk, és ő általa s ő-tőlle várunk minden jót, ugy annyira, hogy (a mint ez elöt mondám)[6] a szentek könyörgése által sem külömben várunk jót Istentül, hanem Christus által; és ez okért az anyaszentegyház minden imádságit, melybe a szentek segítségét kéri, igy végezi el: *Per Christum Dominum nostrum.* Ezt a ki nem hiszi, vegye elő a Missalét, és ha csak egy *Collectát,* imádságot talál-is, a kit igy nem végezne az anyaszentegyház: ámbár én-is Gyarmathihoz hasonló hazug legyek. — Hazud abba-is Gyarmathi, hogy azt Isten gyanánt tisztellyük, a kihez meszszünnen megyünk, a ki elöt térdet hajtunk, a kit megcsókolunk. Vallyon s Constantinus császár, mikor ama szent püspökök sebhelyeit csókolgattya vala,[7] mellyeket a Christus nevéért szenvettek vala, Isten gyanánt tartotta-é a püspököket? Hazud abba-is, hogy a térdhajtást és az esküvést, mint tulajdon

[4] Act. 1, 26.
[5] Coloss. 3, 17.
[6] E könyvbe pag. 349.
[7] Niceph. lib. 8. cap. 26.

tiszteletet, csak magának tartya az Ur Isten; mert szabad az emberek előtt-is térdet hajtani, és a teremptett állaton-is meglehet az esküvés, a mint megláthatod *Deut. 4, 26. 30, 19. 31, 28.* Ő maga-is Christus Urunk[1] az Égen és az Templomon-való esküést igaz esküésnek nevezi, nem bálványozásnak. Ha azért a kő templomon avagy a templom-kincsen és az Égen való esküés igaz esküés: mentül inkáb igaz esküés lészen Istennek élő templomán-való esküés-is? És igy olvassuk, *I. Timoth. 5, 21,* hogy sz. Pál-is az Istent és az angyalokat hija bizonyságul. És ez okon, miuta a pogányságból kitértek a régi keresztyén császárok, mindenkor megtartották ezt a jó szokást, hogy az esküésbe emlékezet lenne az Istennek szentirül-is; és igy szoktak vala a keresztyén császárok udvarába való tisztviselők megeskünni:[2] *Juro per Deum omnipotentem, et Filium ejus* JESUM *Christum, et Spiritum Sanctum, et per sanctam ac gloriosam Dei Genitricem et semper Virginem* MARIAM, *et per quator Evangelia, quæ in manibus teneo, et per sanctos Angelos etc.* És ugyan ezen szokást a régi Magyarország szokása szerént-is meg kellene tartani a mi nyomorult hazánkba. — Hazud abba-is, hogy *Isai 45, 24.* a térdhajtást és esküést csak magának tulajdonícsa az Isten. Hazud abba-is, hogy mi az Istenhez illendő tiszteletet valamely szentnek tulajdoníttyuk; mert a fellyül megmagyarázott dolgokból nyilván megteczik, hogy mi azt nem cselekeggyük. Mert valamit a szentektül kérünk, csak ugy kérjük, hogy a mit kivánunk, alázatos könyörgésekkel nyerjék meg Christus által. — Hazud végezetre abban-is, hogy mi a szenteknek áldozunk és a Misét nekik mongyuk; mert ez elöt megmondám,[3] hogy soha senki a katholikusok közzül a szenteknek nem áldozik. *Kitül hallottad,* ugymond sz. Ágoston,[4] *hogy az oltárnál álván azt mondotta volna: Áldozom neked sz. Péter, sz. Pál, sz. Cypriane? noha emlékezünk a szentekrül az áldozatba, és kérjük őket, hogy az ő könyörgések által hasznos legyen nékünk ez az áldozat.* De azért soha csak egy szentnek sem áldozunk, a mint Magyari István ellen-is megmondám.[5] Mikor pedig a szentek tetemét temjénezzük, nem áldozunk a temjénnel, mert ugyanis az új Testamentomba egy áldozatnál töb nincsen, mely ő-maga Christus Urunk; hanem csak azért temjénezzük, hogy jelencsük az ő jó illatu tekéletességeket, mellyel Christusnak jó illati voltak. Az ő-elöttök-való gyertya gyujtással jelentyük az ő fényes és tündöklő jó erkölcsöket, és a mi örömünket.

A szenteket azért mi csak ugy tisztellyük, mint megdücsőült embereket, és Istennek kedves szolgáit. Minden imátságinkat, min-

[1] Matt. 5, 34. 23, 20.

[2] In Authent. Collat. 2. Tit. 4. Novellas 8.

[3] Sup. pag. 356.

[4] Cont. Faust. 20. cap. De Civit. 8. cap. 27.

[5] Fol. 253. (I. 167. l.)

den tiszteletinket csak illyen értelemmel mutattyuk-be a szenteknek, a mint bőven megmondám ez elöt.[1] És csak ollyan értelemmel mongyuk, hogy a szentek üdvözítenek és megigazítanak minket, minemü értelemmel mondgya sz. Pál,[2] hogy ő üdvözíti az embereket, az az, segíti praedikállásával, értek-való könyörgéssel etc. az üdvösségre. Csak ollyan értelemmel híjuk Bódog Asszont Reménségünknek, minémüvel sz. Pál[3] a hiveket ő reménséginek nevezi. A töb imádságinknak-is mind ugyan ezen értelme vagyon, a mint az előt megmutatám.[4] A *Psalterium Mariaet* a mi illeti, arrul-is szóllék nem régen;[5] és abba bizonyára semmi isteni méltóság nem tulajdoníttatik Bódog Asszonnak, a keresztyének értelme szerint. Mert azokba szüz Máriának csak az Isten után-való bocsülleti, és imátkozása által-való segítsége foglaltatik. A templomok és oltárok-is, főképpen és legelőször az Isten tiszteletire, és ő szent Felségének, nem a szenteknek éppíttetnek, mint megmondám imént. Mikor pedig a keresztnek azt mongyák a katholikusok: *O crux ave spes unica!* megmondám másut,[6] hogy ezt mi *per metonymiam* értyük, ugy hogy *continens pro contento in cruce Christo sumatur.* Azonképpen néha *per exaggerationem* láttam a ki igy szóllott Bódog Asszonyrul:

[1] Sup. pag. 355.
[2] I. Tim. 4. 16. Rom. 11, 14. I. Cor. 9, 22.
[3] I. Thes. 2, 19.
[4] *Vide sup.* pag. 355.
[5] Ez könyvnek 346. lapján.
[6] *Magyari ellen* fol. 271. (I. 172. l.)

Sola procelloso iactatos aequore nautas
Erigis a diris saepe vocata fretis.

Holot az isteni segítség ki nem rekesztetik; hanem csak ugy értetnek efféle mondások, hogy Isten után leg-főképpen ő segélli az embereket.

Nem hiszi Gyarmathi, hogy mi illyen értelemmel mongyuk ezeket. Ő akarja látni a mi belső gondolatinkat s itíletünket, és azt mondgya[7] *hogy ebbe semmi sincs, hanem csak el akarjuk palástolni a lelki fertelmességnek utálatosságát (a).* És ismét: *Mikor azt mongyák* (ugymond)[8] *a pápisták, hogy ők nem tulajdonítnak isteni tiszteletet a szenteknek, szinte ollyan (b), mint ha kilencz gyermek annya kérkednék szüz leány koronájába.* De a mint az első és második panaszba megmondám, nem jámborul cselekszik, hogy a mi szónkat külömbre magyarázza, hogy sem mi; és hogy el nem hiszi a mi hitünkről-való bizonyos vallásunkat, hanem az ő vakmerő itíletiből akarja értelmünket megvisgálni.

[7] Fol. 69. *a)* 65.
[8] Fol. 79. *b)* 66. *Nota similitudines scurrarum a fornice.*

Végezetre abba kap Gyarmathi[9] hogy nem jól mongyuk mi, hogy az Istent *latriával* kel tisztelni, a szenteket *duliával;* mert

[9] Fol. 76, 103.

a) 67. b) 68. a *Latria* (ugymond) *egy lajtra, mellyen meghágják az eget (a), a Dulia mellyel megdullyák Christust istenségétül és érdemétül. (b)*

De, szerető Gyarmathim, én-is jól tudom, hogy a görögök e két szót gyakran confundálták és ugyan egy értelembe vötték, mint Magyari ellen megmondám.[1]

De azt kel eszedbe venned, a mit a pogány bölcs mond,[2] *hogy a szó csak az emberek akarattyából jegyez valamit; és annak okáért gyakran ugyan azon szónak jedzése elváltoztatik az emberek szokásából.* Noha azért régen mind egyik s mind másik szó jedzette az emberekhez és az Istenhez illendő tiszteletet; de a szokás *immár ugy hozza*, ugymond sz. Ágoston,[3] *hogy a Dulián csak teremptett állathoz illendő tiszteletet ércsünk, a Latrián pedig Istenhez illendőt.* De ha ezekkel a szókkal nem akarod hogy éllyünk, a te dolgod; csak hogy helyén maraggyon, a mit igen nyilván megmutaték imént.[4] Tudni illik, hogy kétféle a tisztelet, böcsüllet és imádás: eggyik oly, mely csak Istent illet; másik, mely a teremptett állatnak-is tulajdoníttatik, kit bizony senki nem tagadhat. Mi pedig a szenteket csak teremptett állathoz illendő tisztelettel és imádással tisztellyük, a mint ugyan ottan megmutatám. És mikor vagy a szent Atyák vagy a sz. Irás tilt, hogy senkit Isten-kivül ne imádgyunk, tiltya csak azt, hogy Istenhez illendő imádást senkinek Isten-kivül ne tulajdonícsunk. Hogy pedig a lajtrával és dulással álmodozol, jó Gyarmathim, azon nem csudálkozom; mert az éh agár nyullal, a lopó dulással és lajtrával szokott álmodozni. Vaj ki künyü volna efféle csélcsapó csufságokat jó melegen nyakadba önteni, ha az isteni dologba szabad volna csúfolkodni.

[1] *Cont. Magyar fol. 251.* (I. 162. l.) Bellar. lib. De sanct. Beat. c. 11. in 2. arg. c. 12. in fin.

[2] Aristot. 1. Periherm. cap. 1. et 2.

[3] De Civ. 10. cap. 1. Cont. Faust. 20. cap. 21. De Trinit. 1. ca 6.

[4] Vide supra pag. 363.

HATODIK RÉSZE.

Mi a Pápábul bálvánt nem csinálunk.

Nem elégszik meg Gyarmathi a szentekrül való disputatioval, hanem, az ujító atyafiak szokása szerént, sok idegen dolgokba kap imit-amot. Mert hol a pápa tiszteletit, hol a képek böcsülletit rágalmazza; azt-is vitattya, hogy a szent Irásba minden szükséges dolgok meg vannak nyilván iratva;[5] szól a jó cselekedeteknek-is érdeméről;[6] azt-is mondgya, hogy a hivek, mind e világon és mind a bódogságba, oly egy arányúk, hogy eggyik nem szenteb másiknál;[7]

[5] Fol. 143.

[6] Fol. 129.

[7] Fol. 38.

és egyéb helyeken egyéb artikulusokrul-is emlékezik rövideden. De mivel hogy ezekrül másut bőven szóllottam, és nem illik öszve elegyíteni a töb ágazatokat, mivel hogy itt csak a szentek tiszteletirül szóllunk: most csak azt mondom, hogy szemlátomást hazud Gyarmathi, mikor azt irja,[1] hogy mi *a képeknek isteni tiszteletet tulajdonítunk (a); hogy a szegeket, mellyekkel a keresztfára függesztették Urunkat, imádandó Istenné töttük (b); hogy ugy imággyuk a képeket, mint a pogányok, (c), mivel hogy előttök leborulunk, csókollyuk, hordozzuk.* Mert miképpen Magyari ellen megmondám, mi nem ő-magát a képet tisztellyük, hanem azt, a kit a kép jegyez. Miképpen az ó törvénybe, mikor láthatandó ábrázatba megjelenék az Isten Moysesnek vagy Isaiásnak, és ezek a próféták leborulván imádák azt: nem a teremptett állatnak, hanem az Istennek tőnek isteni tiszteletet. A Lutheristák-is, mikor a sz. Pál mondásaként[2] a Jesus nevébe térdet hajtnak, süveget vetnek: nem a külső hangoskodó szónak teszik a tiszteletet, noha annak hallására teszik ezt a tiszteletet. És végezetre, noha tuggyuk, hogy az Isten nem hasonló a mi gondolatinkhoz[3]: mind azon által mikor az Istenrül gondolkodunk és őtet imádgyuk, vagy akarjuk vagy nem, de valami ábrázatot kel értelmünkel formálnunk ő szent Felségérül; noha nem azt az ábrázatot, hanem csak az Istent imággyuk.[4] Miképpen hogy nem azokat a bötüket tisztellyük, mellyek a Bibliába vannak; hanem azt, a kitül ezek az igík származtak, tudni illik az Istent. És a ki azokat az igíket nem böcsülli, az Istent nem böcsülli.

[1] Fol. 54. *Hazugságok, a)* 69. *b)* 70. *c)* 71.

[2] Philip. 2, 10

[3] Act 17, 29.

[4] Dionys. Areopag. ca. 1. et 2. de Caelest. Hier.—Aristot. 3. de Anima sup. 39.

A pápa felől (hogy Gyarmathinak az önnön szavát haza külgyem) oly iszonyú hazugságokat ken mi-reánk Gyarmathi, hogy azokra *verítezik* az ég, orczájokat szárnyokkal béfödik az angyalok, reszket a föld, buzog a tenger és még az ördögök-is izonyodnak.* Antoninus azt taníttya, ugymond[5], hogy a pápa parancsol az angyaloknak, hogy a lelkeket, kiket akar, mingyárt menyországba vagy pokolba vigyék. Joannes Andreas *in Gloss. Clement. in proœmio* azt irja, hogy a pápa, személynek eggyességébe, istenségből ál és emberségből. A pápa Istennek mondgya magát, *Dist. 96. cap. Satis evidenter.* Másut ismét igy ir Gyarmathi:[6] Steuchus *De donat. Constant.* azt írja, hogy Isten a pápa. *Can. Inter Incorporalia, de Translat. Prœlat:* a mit a pápa cselekedik, ugy cselekedi mint Isten, nem ugy mint ember. Abbas *Cap. Licet, de Electione* azt irja, hogy mindent megcselekedhetik a pápa, a mit az Isten. *Lib. I. Cæremo-*

[5] Fol. 265.

[6] Fol. 50. 51.

* Verejtezik, verítékezik.

nial. Pontif. tit. 7: a pápának határ-nékül-való birodalma vagyon; mert ő-rólla vagyon irva: adatott én-nekem minden birodalom e földön és mennyen. *Can. Quoniam, de Immunit. in 6:* a pápa vőlegénye az anyaszentegyháznak, mely ő-neki jedzett mátkája. *Dist. 40. Can: Si Papa:* senki meg nem fedheti a pápát, ha seregenként bocsátaná-is a lelkeket pokolra. *Canones passim* a pápát a hitnek fundamentomának híják. Carolus Ruinus irja, hogy a sz. Pál levele ellen-is végezhet a pápa. Archidiaconus azt mongya, hogy a pápa a Christustul szerzett szentségek formáját-is elváltoztathattya. Decius és Gomes irják, hogy valamit az Isten megcselekedhetik, azt a pápa-is megcselekedheti. Lofredus azt taníttya, hogy az Isten mindent helyén hagy, a mit a pápa cselekeszik. Troilus Maluetius *in Tractatu de Canoniz. Sanctor. dub. 3.* azt irja, hogy a pápa a kiket akar, istenekké és szentekké tészen. Gyalázza végre azt-is, hogy a pápát oly igen tisztellyük.

De, hogy minden ember megismerje a Gyarmathi csalárdságát: legelőször azt kel megértenünk, hogy mikor Constantinus
[1] Ruffin. lib 1 cap. 2. császár a Nicaeabeli gyöleközetbe volna,[1] a püspökök ellen sok panaszokat adának irva néki; ő pedig ezeket egy csomóba kötvén, mindenek láttára megégeté, azt mondván, hogy *az Isten a papi fejedelmeket isteneknek nevezi, és nem méltó, hogy ők a császártul itiltessenek, hanem csak attul, a kirül irva vagyon: Az Isten az*
[2] Psalm. 81, 1. *isteneket megitili.*[2] Mely Constantinus cselekedetit gyakran elő hozzák a canonok, ugymint *Dist. 96. cap. 7. quod incipit: Satis evidenter; 11. q. 1. cap. 12. quod incipit: Sacerdotibus 11. q. 1. c. 5;*
[3] Lib. 2. de Donat. Constant. circa medium. *12. q. 1. c. 15. quod incipit: Futuram.* És ezen dologrul Steuchus,[3] a kit Gyarmathi nevez, igy emlékezik: *Audis Pontificem a Constantino Deum appellatum; divinos honores ei* QUAD EJUS POTUIT *contulit, velut vivam Christi imaginem veneratus est.* Holot nem külömben neveztetnek a papi fejedelmek isteneknek, mint régen
[4] Exod. 7, 1. Moysest az Irás[4] Pharao Istenének nevezé; Dávid[5] az Isten népét,
[5] Psal. 81, 16. másut a birákat isteneknek nevezi az Irás.[6] Valaki ennél külömb
[6] Exod. 22, 8. 28. értelemmel Istennek nevezi a pápát, annak sem hiti, sem esze nincsen. Mi bizony minnyájan, kik az igaz római valláson vagyunk,
[7] Apol. cap. 33. azt mondgyuk a pápárul, a mit Tertullianus[7] a római császárokrul: A pápát Istennek én nem mondom, mert hazudni sem akarok s meg sem merem őtet ezzel csúfolni; holot ő-maga-is, ha ember, nem kivánnya, hogy Istennek neveztessék. Megelégeggyék a pápa azzal, hogy Pápának neveztetik. Ez-is elég böcsülletes nevezet.

A ki őtet Istennek nevezi, tagaggya, hogy pápa; mert pápa nem lehet, a ki nem ember.

Ennek fölötte azt tanítyuk a pápárul, hogy az Isten házának szolgája, az Isten ajándékinak sáfára, a keresztyéneknek pásztora; és annak okáért hatalma vagyon a Christus juhainak legeltetésére, igazgatására, és az engedetlen juhoknak megostorozására. De az a hatalom nem emberi erőből és tanácsból vött hatalom; hanem az Istentül adatott,[1] és mint Istennek követe, avagy képebeli embere, él ezzel a hatalommal.[2] És a mint sz. Pál mondgya[3], Christus személyébe cselekeszi a lelki pásztor, a mit ez által a hatalom által cselekeszik. És mivelhogy hatalmat vévén Istentül, parancsolhat a lelki pásztor az ő-alatta-valóknak, tartoznak a juhok engedni neki, a mint irja sz. Péter: *I. Pet. 2, 5. et 13. Hebr. 13, 12. Rom. 12, 1. 2.* De azért ez a hatalom ugy meghatároztatott, hogy az apostolok és evangelisták ellen, a régi szent Atyák sententiája ellen semmit, a hit és jó erkölcsöt illető dologban, nem végezhet a pápa, mint ő maga mondgya a pápa: *25. q. 1. cap. 6. et 7. et dist. 14. cap. ultimo.* Mert, a mint másut a pápa mondgya:[4] *senkinek nem tartozunk az Isten törvénye ellen engedni.* Ez oly nyilván való dolog, hogy Sleidanus Lutherista sem tagadhattya ezt, igy irván e dologrul:[5] *Aquinus Thamás, kit a theologusok mindnyájan követnek, azt taníttya, hogy a pápa nem szerezhet új articulusokat, sem el nem ronthattya azokat, melyeket az Atyáktul vöttünk.* Noha azért az anyaszentegyházba hatalom vagyon arra, hogy a jó rendtartásokhoz illendő dologrul törvényeket szabjon és az üdőnek, helynek, alkolmatosságnak mivolta szerént némely szokásokat és rendeléseket elhaggyon s ezek helyett új rendtartásokat rendellyen (a mint láttyuk, hogy e világi országok végezésében-is gyakran esnek efféle dolgok), mivel hogy a mi egy helyen és egy üdőbe alkolmatos és hasznos, másut és más üdőben alkolmatlan s ártalmas. Ezenképpen, noha arra-is hatalom vagyon az anyaszentegyházba, hogy az újonnan támadott vetekedésekrül sententiát aggyon, az Isten törvényét igazán magyarázza, és annak az igaz magyarázatnak tartására kötelezze a hiveket; de mind az által sem a pápába, sem az egész anyaszentegyházba nincs arra-való hatalom, hogy a sz. Irás ellen, a régi gyöleközetek ellen, a hit dolgába valamit rendellyen. És a mint jól mondgya a Tridentombeli közönséges gyölekezet,[6] arra sincs hatalma az anyaszentegyháznak, hogy a szentségek (Sacramentomok) természetihez és állattyához illendő

[1] Act. 20, 28. I. Cor. 12, 28.
[2] II. Cor. 5, 20. Ephes. 6, 10.
[3] II. Cor. 2, 10.
[4] 11. q. 3. can. 43. Si dicamus. Et can. 97. Qui resistit.
[5] Lib. 1. Histor. an. 18. fol. 8.
[6] Sessione 21. c. 2.

dolgokat elváltoztassa; noha ezeket helyen hagyván, arra hatalma vagyon, hogy a Sacramentomok jó módgyával és rendel-való szolgáltatásárul végezzen. És csak ezt mondgya amaz glossa,[1] mellyet gyakran forgatnak az atyafiak. *Papa dicitur habere cæleste arbitrium, Cod. de summa Trinitate tit. leg. 1. Dicitur naturam rerum immutare, substantialia unius rei applicando alii arg. C. Communia de leg. lib. 2. Et de nullo potest aliquid facere, Cod. de rei uxoriæ Act. L. unica; de Cons. d. 2. Revera. Sententiam quæ nulla est, facere aliquam, 3. q. 6. Hæc quippe. In his quæ vult, est illi pro ratione voluntas, Inst. de Jure Natur. §. Sed quod principi. Nec est qui ei dicat, cur ita facis, de poenit. d. 3. §. Ex persona. Ipse potest de injustitia facere justitiam, corrigendo jura et immutando, De Appellat. cap. Ut debitus.*

[1] Li. 1. Decretal. Gregor. IX. Titul. 7. De translat. Episcop. cap. 3.

Mely glossát mint kellyen érteni, a római nyomtatásba a könyv karéjára igy vagyon nyomtatva: *Tota hæc glossa vix aliquid explicat propriis verbis. Quod si bene intelligatur, vera asserit. Nam de nihilo aliquid facere est ius novum condere; de iniustitia iustitiam, intellige per constitutionem iuris. Immutare substantiam rerum, accipi debet in his, quæ sunt iuris positivi; et ita loquuntur iura, quæ citantur.*

Továbbá okosan cselekvék Gyarmathi, hogy fel nem jedzé, mely helyen mondgya Antoninus, hogy a *pápa parancsol az angyaloknak, és a kiket akar menyországba küld, vagy pokolba.* Azt sem mondá-meg, hon mongyák a canonok, hogy *a pápa fondamentoma a hitnek.* Azt sem jedzé-fel, hon taníttya Ruinus, hogy *a pápa sz. Pál ellen végezhet.* Hon irta Archidiaconus, hogy *a pápa a szentségek formáját elváltoztathattya.* Hon tanította Decius és Gomez, hogy *mindent megcselekedhetik a pápa, a mit az Isten.* Hon mondotta Lonfredus, hogy *mindent helyén hágy az Isten, a mit a pápa cselekeszik.* Talám vövé eszébe Gyarmathi, hogy ha feljedzené, hon irták ezek a Doktorok ezeket, nyilván rajta kapnák a hazugságon; mivelhogy ezek semmit affélét nem irtak; avagy ha valamit irtak-is, nem ugy irták, a mint Gyarmathi mondgya, és megmagyarázták, minemü értelemmel szólnak. Mert sem ezek, sem a töb katholicus Doktorok semmit külömbet annál nem tanítottak, a mit imént mondék, hogy a pápárul tanít az anyaszentegyház. Ha azért feljedzette volna Gyarmathi, mely helyen tanították az ő-tőlle nevezett Doktorok ezeket a dolgokat, szinte ugy járt volna, mint Luther Márton, ki megégetvén a *Jus Canonicumot,* egy könyvecskében okát adván cselekedetinek, oly dolgokat számlál elő a *Jus Canonicumból,*

mellyekrül csak emlékezet sincs az ő-tőlle elő hozott helyeken. Azonképpen 1585. esztendőbe egy könyvecskét irának a felföldi Calvinisták a kolozsvári Jesuiták ellen a *Calendarium reformatiojárul,* melybe azt irják eggyüt, hogy a pápa *dist. 82. Can. Quia aliquanti* megengedi a fajtalanságot az ő papjainak; *et causa 12. q. 1. cap. Dilectissimis* megengedi, hogy a feleségek-is köz légyen. Maga ezekrül egy szó sincs azokon a helyeken. Hanem az első helyen azt irja Syricius: *a mely egyházi ember tudatlanságból elesett, és sirattya az ő vétkét, ha az után tisztán akar élni, az előbbi hivatallyába maraggyon, fellyeb ne mehessen.* A második helyen Kelemen pápa arra inti a papokat, hogy a mint az apostolok idejébe mindenek köz vala a hiveknek, *ugy ők-is közönségesen éllyenek.* Holot, mint szinte az Apostoli cselekedetekrül[1] irt könyben-is, emlékezet sincs a feleségrül; és nem-is szólhatott arrul Syricius pápa, ki a papok fajtalanságát nem házasságnak, hanem förtelmességnek nevezi. Mert miképpen a ki egyszer hitivel feleségéhez kötötte magát, ha mást vészen, az első házasság helyén maradván, nem felesége hanem latra a más asszony: szinte ugy az egyházi ember-is, mely hitivel Istennek atta magát, ha másnak akarja ismét adni házassága által, nem feleséget vészen, hanem fajtalan bujaságba lélekzik.[2]

Cujus forte libri cudendi pars magna Gyarmathi, Apodixi 12.

[1] 2, 44. 4, 32.

[2] *Vide* Bellarm. lib. 1. de Sacra. cap. 5. initio.

De jer, lássuk rend szerént a Gyarmathi mondásit. Hazud azért Gyarmathi, mikor azt mongya, hogy Antoninus azt taníttya, hogy a pápa parancsol az angyaloknak *(a)*, és a kiket akar, mingyárt viszik pokolra, vagy menyországra *(b)*. Ezt senki a katholikusok közzül nem taníttya; mert nem hogy az angyaloknak, de még e földi embereknek-is nem parancsolhat a pápa mind addig, valamig a keresztség által a Christus nyájába be nem irattatnak, a mint sz. Pálból[3] megteczik, és nyilván taníttya a Tridentomi Conciliom *Sess. 14. ca. 2.* Azonképpen ha a pápán állana, hogy valaki pokolba menne vagy menyországba, felelek rá, hogy senki pokolba nem menne. Hazugság az-is *(c)*, hogy Joannes Andreas azt mongya *in Proœmio Clementinarum*, hogy a pápa személynek eggyességében istenségből áll és emberségből; mert ő csak ingyen sem emlékezik a személynek eggyességérül, hanem csak azt mongya, *a pápai méltóság csudálatos, mert az Istennek helytartója e földön a Pápa; és azt jelentette az Angliai Poéta, mikor igy irt: Papa, stupor mundi, nec Deus es nec homo, quasi neuter es inter utrumque.* Holot nem csak Istennek nem mongya, de sőt nyilván mongya,

Hazugságok.

a) 72.

b) 73.

[3] I. Cor. 5, 12.

c) 74.

hogy nem Isten, hanem a töb embereknél fellyeb-való, noha az Istennél aláb-való. És a római nyomtatásba a könyv karéjára e' vagyon nyomtatva: *Hæc verba sano modo sunt accipienda, prolata enim sunt ad ostendendum aplissimam esse Romani Pontificis potestatem.*

A pápa minemü értelemmel neveztessék Istennek, ez előt megmagyarázám; és ő-maga Steuchus eléggé megmagyarázá, mikor
a) 75. ama szókat irá: *Quoad ejus potuit.* Hazud abba-is *(a)* Gyarmathi, mikor azt irja, hogy *cap. Inter Incorporalia de Translat. Praelat.* a pápa azt taníttya, hogy a mit ő cselekeszik, ugy cselekeszi mint Isten, nem ugy mint ember. Mert legelőször, nem *de Translat. Praelat.* hanem *de Translat. Episcoporum* annak a Canonnak titulusa. Másodszor nem *Can. Inter Incorporalia* az, a kit ő rebesget, hanem *Can. Inter corporalia.* Harmadszor nem azt mongya ot a pápa, a mit ir Gyarmathi; hanem csak igy szól: *Non enim humana, sed potius divina potestate conjugium spirituale dissoluitur, cum per translationem auctoritate Romani Pontificis (quem constat esse vicarium Christi) Episcopus ab Ecclesia removetur.*[1] És ugyan ottan igy ir a Glossa: *Quod fit auctoritate Papæ, dicitur fieri auctoritate Dei, si justa causa id fiat.* Nyilva Christus Urunk azt mongya,[2] hogy a ki az ő szolgáit halgattya, ő-magát Christust halgattya. Sz. Pál-is azt irja,[3] hogy ő Christus személyébe ad lelki ajándékot a híveknek; és arra int,[4] hogy ugy engeggyünk a mi előttünk járóknak, mint Christusnak. Mit csudálkozol tehát, ha a pápa azt mongya, hogy a mit ő cselekeszik az egyházi jó rendtartásba, azt ugy cselekeszi, mint Istennek képebeli ember, és az okon nem emberi hatalombul, hanem az Isten hatalma által? Vallyon s mikor valakit megkeresztelsz, és a keresztség által az eredendő bünből kitisztíttattik: nem igazán mondhatod-e te-is, hogy nem emberi erőből, hanem Istennek hatalmasságából vagyon te-neked ily hatalmad? Ha neked szabad ezt mondanod, vélem, barátságért megengeded, hogy a pápának-is szabad legyen igy szólni.

[1] Lib. Decretal. Greg. IX. titulo 7. cap. 2.
[2] Ioann. 10, 16.
[3] II. Cor. 2, 10.
[4] Ephes. 6, 5. Coloss. 3, 23.

b) 76. Hazutz abba-is *b)*, hogy vagy Abbas vagy más valaki azt tanítaná, hogy mindent megcselekedhetik a pápa, a mit Isten cselekszik.

c) 77 Hazutz abba-is *(c)*, hogy a római Cæremoniale azt irja, hogy a pápárul kel érteni amaz irást: Minden birodalom nekem adatott az égen és a földön. Mert csak igy szól a Cæremoniale:[5] *Figurat hic gladius potestatem summam temporalem a Christo Pontifici, ejus in*

[5] Lib. Caeremonial. Sect. 7. in Benedict. gladii.

terris vicario, collatam, juxta illud: Data est mihi etc. Et alibi: Dominabitur a mari etc. Holot azt nem mongya a Cæremoniale, hogy ezeket a pápárul mondotta az Irás; hanem csak azt mongya, hogy a lelki pásztornak, kire Christus az ő juhait bizta, hatalmat adott az Isten, hogy a kinek megbocsáttya büneit, az égbe-is meg legyen bocsátva; mivel hogy ama Christus mondásaként: Hatalom adatott nekem az égben és a földön etc.[1] Christus Urunk az ő nagy hatalma szerént, az ő helytartójának hatalmat adott az ő nyájának vezérlésére és igazgatására. Ennek fölötte ezen mondásokat, nem bötü szerént való értelembe, de *per accommodatitium sensum*, a fő lelki pásztorhoz-is szabhattyuk, a kire bizta Christus az ő juhait; miképpen sz. Pál,[2] mit az ökrökrül parancsolt vala a sz. Irás, a praedicatorokhoz szabja; az Evangeliom is,[3] a mit a sidó néprül és a husvéti bárányrul mond az Irás, azt Christus Urunknak tulajdoníttya.

[1] Mat. 28, 18.
[2] I. Cor. 9. 9.
[3] Matt. 2, 15. Ioan. 19, 36.

Hogy a pápa mátkájának nevezi az ő püspökségét, nem csuda. Mert noha Christus fő vő-legénye az ő hiveinek; de mind az által, Christus után, az apostolok-is fundamentomi, és a püspökök-is vő-legényi az ő ecclesiájoknak,[4] mivel hogy ezeket tartoznak oly szerettettel éppíteni, oly gondviseléssel ótalmazni, mint a vő-legény az ő eljedzett mátkáját.

[4] II. Cor. 11, 2.

Mikor Bonifacius martyr azt irja, hogy a római pápát senki meg nem itílhetí, valamig a hittül el nem szakad,[5] csak azt taníttya a fő lelki pásztorrul, a mit mindnyájan vallanak e világi fejedelemrül; tudni illik hogy ezt senki az alatta-valók közzül meg nem itílheti, meg nem büntetheti, hanem ha tyrannussá válnék. És nem látom, kinek mi csudája lehet azon, ha ezt taníttyák a fő lelki pásztorrul, a mit az emberi okosság tanít e világi fejedelemrül.

[5] Dist. 40. Can. si Papa.

Hazud abba-is *(a)* Gyarmathi, hogy mi azt tanítanók, hogy a pápa a sz. Pál levele ellen-is végezhet; hogy a Sacramentomok formáját elváltoztathattya *(b)*; hogy a mit az Isten megcselekedhetik, azt a pápa-is megcselekedheti *(c)*; hogy az Isten mindent helyén hágy, a mit a pápa cselekszik *(d)*. Semmit effélét nem tanítunk; sőt a mint megmondám, nyilván taníttya a Tridentomi gyöleközet, hogy a szentségek természetihez illendő dolgokba semmit el nem változtathat a pápa. A sz. Irásba mikor oly törvény vagyon, mely avagy csak ideig-való, avagy csak bizonyos okokból, bizonyos alkalmatosságokba, bizonyos személyeket illet: azt az anyaszent-

a) 78.
b) 79.
c) 80.
d) 81.

egyház megmagyarázza, és előnkbe aggya, meddig és mi módon kötelezze a hiveket, és ahon megszünik az ő erőssége, nyilván előnkbe aggya. És igy taníttya, hogy amaz apostoli rendelés[1] a fojtott és véres állatok ételérül, immár megszünt. De efféle dologba nem cselekszik a sz. Pál irása ellen; hanem az ő irásának igaz értelmét megmagyarázza, és előnkbe aggya, mi módon és mikor tartozik ember ennek megtartására.

[1] Act. 15, 19.

a) 82. Hazugság az-is *(a)*, hogy Troilus Malvetius *de Canonizat, Sanct. dub. 3.* azt taníttya, hogy a pápa, a kiket akar Istenekké, szentekké tészen. Elolvastam azt a *dub. 3.*[2] de ott egy szót sem szól errül; és tiszta bolond volna, a ki azt mondaná, mert tudni való dolog, hogy senki Istenné nem tehet senkit.

[2] *Habetur* Tomo 14. Tract. Illustr. Jurisconsult.

A pápa tisztességét a mi illeti, ugy vagyon, mi őtet tisztellyük, mint papi fejedelmünket; de azért efféle tisztelet mellet a pápa-is megtarttya a keresztyéni alázatosságot, és minden héten az ő gyóntató attya előt térdre esvén, bünét megvallya; nagy csütörtökön mindenek láttára tizenkét koldusnak lábát megmossa; minden héten asztalánál etet tiz, tizenkét szegény embert, és annyira megalázza magát, hogy Clemens Octavus, mikor én Romába valék, mezítelen lábbal eggyik templomból a másikba ment egynehánszor, Franczia országért könyörögvén az Istennek. De a pápa tiszteletirül másut bővebben szólottam.[3]

[3] *Magyari ellen* fol. 136. (I. 113. l.)

Ihon látod, keresztyén olvasó, ezeknek az ujítóknak iszonyú hazugságit. Eregy tehát, és valamit a pápa ellen olvassz irásokba és hallasz predikációjokba, hidd mind el, ha hazugsággal meg akarod rakni elmédet.

HETEDIK RÉSZE

A Gyarmathi második és harmadik bizonyságának erőtlen voltárul.

Gyarmathinak második bizonsága illyen:[4] *Csak azt kel nekünk félnünk, tisztelnünk, segitségül hinunk, a ki Istenünk; de a szentek nem Istenünk: nem kel tehát őket tisztelnünk és segitségül hinunk.* Ez kötés-bizonságnak első részét azzal bizonyittya, hogy *Deut. 6, 13. 10, 20. Matth. 4, 10. Lucæ 4, 8. I. Reg. 7, 3.* azt parancsollya Isten, hogy csak őtet tisztellyük, féllyük és ő nevére esküggyünk.

[4] Fol. 18.

De nyilván megmutatám a Gyarmathi bizonságinak harmadik közönséges fogyatkozásába,[5] mely hamissan mongya Gyarmathi,

[5] Sup. pag. 373.

hogy csak az Istentül kellyen félni, csak őtet kellyen tisztelnünk és segítségül hínunk. Mert ő-maga-is Gyarmathi nyilván mongya,[1] hogy istentelen ember az, a ki nem tiszteli a szenteket, kiket az Isten tisztelt. Sz. Pál[2] és sz. Péter-is[3] int, hogy a fejedelmeket és egymást-is tisztellyük; végezetre azt kivánnya sz. Pál a hivektül *Rom. 15, 30. II. Cor. 2, 11.* és egyebütt-is sokszor, hogy segícsék őtet a hivek Isten elöt könyörgések által. Az emberek között-is szokott dolog, hogy egymást tisztellyük, egymás segítségét kevánnyuk.

[1] Fol. 10. col. 2.
[2] I. Tim. 5. v. 3. Rom. 12. v. 10.
[3] I. Petr. 2, 13.

Megtilttya azért az Isten, hogy senkit ugy ne tisztellyünk, mint őtet; senkitül ugy ne kérjünk segítséget, mint ő-tőlle. És ezt mi-is megtarttyuk, a mint ez elöt megmutatám.[4] De azt nem tilttya, hogy ő utánna szolgatársainkat és az Istennel uralkodó szenteket segítségül ne híjuk. És e' közönséges regulája a sz. Irásnak, hogy: *mikor valamit csak ő-magának az Istennek tulajdonit, azt ugy kel érteni, hogy senkinek másnak nem szabad tulajdonítani, azonképpen mint az Istennek; noha külömböző és aláb-való módon másnak-is tulajdoníthattyuk.* Példák lehetnek im e dolgok: Meghagyá az Isten, a Gyarmathitul elő számlált helyeken, hogy *csak neki egyedül szolgállyunk.* De e mellett azt-is meghaggya sz. Pál,[5] hogy a szolga szolgállyon az ő urának; sőt hogy még az istentelen uraknak-is ugy engeggyenek és szolgállyanak, mint Istennek. És ezent mongya *Coloss. 3, 22. I. Petri 2, 18. Tit. 2, 9.* Azt mongya az Irás, hogy csak az Istennek adassék dücsősség és tisztelet; mind az által azt-is olvassuk, *Rom. 2, 10. I. Pet. 2, 7.* hogy dücsősség és tisztelet adassék annak, a ki jót cselekeszik; és a tiz parancsolatba-is hagyva vagyon, hogy atyánkat anyánkat tisztellyük. Csak az Isten mondatik jónak *Matth. 19, 7. Lucæ 18, 19.;* de e mellet *Lucæ 6, 45.* az ember-is jónak neveztetik. Csak az Isten mondatik kegyesnek *Apocal 15, 4.;* maga *II. Pet. 2, 9.* az ember kegyesnek neveztetik. Az Istent e világ fínyességének nevezi az Irás *Joan. 1, 9. 3, 19. 12, 46.;* az apostolokat ezenképpen nevezi *Matth. 5, 15. Act 13, 47. Ephes. 5, 8.* Christus itílő birónak neveztetik *I. Pet 4, 5. II. Tim. 4, 1.;* másut a szentek-is *I. Cor. 6, 2.* Mesternek nevezi az Irás a mi Urunkat *Matth. 23, 8. et 10. Jacob. 3, 1.;* másut az apostolokat-is *I. Timoth. 2, 7. II. Timoth. 1, 8. Heb. 5, 12.* Christus Urunk fondamentomnak neveztetik; e mellet az ő móggyok szerént az apostolokat-is fondamentomnak nevezi az Irás.[6] Sőt nemcsak közbejárónak nevezi az Irás[7] Moysest; de Pharao Istenének-is híja őtet, és másut megváltónak; Josephet pedig *Salvatorem mundi.*[8]

[4] Sup. pag. 355. 364.
[5] I. Tim. 6, 2. Ephes. 6, 6.
[6] Ephes. 2, 20.
[7] Deut. 5, 5. Act. 7, 35.
[8] Gen. 41, 45.

Harmadik bizonysága Gyarmathinak illyen: *A kibe hiszünk, azt kel segítségül hínunk; a szentekbe nem hiszünk: nem kel tehát őket segítségül hínunk.* De, a mint mondám ez elöt,[1] ez a bizonság semmire kellő. Mert *in prima figura major est particularis, et minor negativa; ex quibus nil infertur recte.* Hanem, hogy jó argumentom legyen, így kel ezt formálni:

[1] Sup. pag 371.

Csak azt kel segítségül hínunk, a kibe hiszünk;
De a szentekbe nem hiszünk:
Nem kel tehát őket segítségül hínunk.

Ennek első részét sz. Pálból bizonyíttya,[2] ki igy szól Rom. 10, 14: *Hogyhogy hihattyák segítségül azt, a kibe nem hisznek? E mondással bizonyíttya sz. Pál, hogy a segítségül hivás a hitnek saját cselekedeti, és ezzel mindenkor elválhatatlanul eggyüt jár.* És másut:[3] *a Sz. Lélek oskolájába mi ugy tanultuk,* ugymond, *hogy a hit, reménség és segítségül hivás elválhatatlanul eggyüt járnak (a).* Hogy pedig a szentekbe nem kellyen hinnünk, azzal bizonyíttya:[4] *Mert az Irás átkozottnak mongya, a ki bizik az emberbe. Áldottnak nevezi, a ki az Urba bizik. A Credoba-is azt mongyuk, hogy hiszünk egy Istenbe.*

[2] Fol. 19.

[3] Fol. 80. col. 2. *a)* 83.

[4] Fol. 19.

Lásd e konyv 355. 376. lapjait.

Erre kerek és derék felelet ez: hogy a segítségül hivás kétféle lehet. Első oly, mellyel kérünk valakit, hogy önnön saját hatalma és ereje által, ugymint minden jónak kutfeje és mindeneknek Ura, segícsen minket. És efféle segítségül hivást valaki a szenteknek tulajdonítana, kétség-nékül bálványozó volna, és a szentekbe mint Istenbe hinne. Más oly segítségül hivás vagyon, mely által csak azt kérjük, hogy segícsenek minket könyörgések és Istenhez való esedezések által. És efféle segítségül hivás nem csak nem tulajdona az Istennek, de tellyességgel nem-is illik Istenhez; és nem segítségül hivás, hanem káromlás volna, ha ki azon kérné az Istent, hogy imátkozzék érette. Mert a ki másért imátkozik, aláb-valónak és erőtlembnek kel lenni annál, a kinek imátkozik.

Atqui confidere non est credere. Et quomodo in sanctos credatur, mox dicetur.

Mikor azért a szenteket mi azon kérjük, hogy imádkozzanak érettünk s imádságok által segéllyenek az üdvösségnek megnyerésére: nem csak isteni tiszteletet nem tulajdonítunk nekik, de sőt inkáb nyilván megjelentyük, hogy mi őket csak ugy híjuk segítségül, mint szolgatársainkat. Immár azért a sz. Pál mondására azt felelem: sz. Pál csak azt mongya, hogy senki az Istent segít-

ségül nem híhattya, a ki ő benne nem hiszen. De szól csak az első módon való segítségül hivásrul, nem a másodikrul, mellyel ő-maga-is gyakran segítségül hija az embereket: *Adjuvate me in orationibus, Rom. 15, 30. Adiuvantibus et vobis in oratione pro nobis, II. Corinth. 1, 11. Philip. 4, 3. Adiuva eas quæ mecum laborant,* etc. Nem igaz tehát, hogy minden segítségül hivás a hittel ugy eggyüt járjon, hogy valakit segítségül hivunk akár mi módon-is, abba hinnünk-is kellyen, mint Istenbe. És sokkal inkáb nem igaz, hogy a segítségül hivás tulajdon cselekedeti a hitnek; mert a hitnek tulajdon cselekedeti az, hogy tekélletesen vallyuk, valamit Isten megjelentett.

De e felelet ellen igy okoskodik Gyarmathi:[1] *Jó néven vészem,* ugymond, *ezt az feleletet; mert ugyan-is mi köztünk és a pápisták közt csak az isteni segítségül hivásrul vagyon vetekedés (a), mellyet a pápisták a szenteknek tulajdonítnak (b). Sz. Pál pedig,* ugymond, *nem hija segítségül az embereket (c); mert más a kérés és kevánás, más a segítségül hivás. A kérés meglehet, és azért kéri és invocallya sz. Pál az embereket, de segítségül nem hija; mert a segítségül hivás nem egyéb, hanem az ember lelkének cselekedeti és elméjének Istenhez-való felemelkedése, melybe mi minden gondainkat, kivánságinkat Isten eleibe aggyuk és tőlle várunk segítséget (d).*

[1] Fol 18, 82. 142.

a) 84. b) 85. c) 86. d) 87.

Nem igaz, jó Gyarmathi, hogy mi közöttünk *csak arrul volna a vetekedés, ha szabad legyen-é az isteni segítségül hivást a szenteknek tulajdonítani.* A sem igaz, hogy *mi ezt a szenteknek tulajdoníttyuk.* Mert a mint egynéhányszor mondám, bizonyos dolog az, hogy nem szabad az isteni tiszteletet, segítségül hivást, könyörgést semmi teremptett állatnak tulajdonítani. És mi jobban tudván, minemü tiszteletet és segítségül hívást tulajdonítunk a szenteknek, nyilván mongyuk, hogy árulóul hazud, valaki azt mongya, hogy mi ugy híjuk segítségül a szenteket, mint az Istent. Sőt a mint mondám, olyképpen híjuk őket segítségül, hogy káromlás-nékül az Istent ugy nem híhatnók; tudni illik *Ora pro nobis,* kérvén ő szent Felségét, hogy imátságával segícsen minket.

Azt sem igazán mondgya Gyarmathi, hogy sz. Pál nem hija segítségül az embereket; mert nállam eddig ugy volt tudva, hogy *adjuva* annyit teszen, mint *segícs engemet.* Sz. Pál pedig, a mint hallók, azt mongya *adjuvate in orationibus.* Az *invocatio*-is én-nállam annyit teszen, mint *segítségül hivás;* ha azért sz. Pál invocalta az embereket, a mint Gyarmathi irja, kétség-nékül segítségül hítta.

A segítségül hivást pedig ha ugy akarjuk érteni, mint Gyarmathi magyarázza, tudni-való dolog, hogy az csak Istent illet; és hogy illyenképpen mi sem kérünk semmi segítséget a szentektül, hanem csak kérjük és invocallyuk őket, mint szolga társainkat, hogy imádságokkal Istentül, a Christus érdeme által, nyerjenek nékünk kivántunk jókat. De örömest érteném, kitül tanulta, mellyik részéből vötte a sz. Irásnak, vagy inkáb mikor álmotta Gyarmathi azt a segítségül hivásnak definitioját? Nyilva az emberek közt gyakran esik ilyen szó: *segícs meg uram illyen szükségembe, segícs ki ez galibából;* de azért efféle segítségűl hivással nem teszik Istenné az embereket. És annak okáért a segítségül hivás *nem csak Istenhezvaló elmének felemelése,* hanem teremptett állatnak segítsége kevánása-is lehet. És igy kétféle segítségül hivást kel vallanunk.[1] Eggyiket, mely tulajdon csak Istent illet; másikat, mely az élő emberekhez és a megdücsőült szentekhez-is hozzájok fér.

[1] Sup. pag. 355. et 376.

Mondta volt azt-is Monoszlói uram erre a bizonságra, hogy *az ő móggyok szerént a szentekben-is hiszünk, noha nem ugy mint Istenben,* és ezt bizonyította sz. Pálból *Philem. v. 5.* Ezt a feleletet azzal hamissíttya Gyarmathi,[2] hogy sz. Pál azon helyen emlékezik az Urrul és a szentekrül, és azt mondgya, hogy Philemon az Urban hitt, a szenteket szerette; és szinte ezen formán szól sz. Pál *Ephes. 1, 15. Coloss. 1, 4.*

[2] Fol. 81.

Ez a Gyarmathi feleleti; alkolmas, és igen hihetséges, hogy csak ugy kel érteni az Philemonhoz irt mondását sz. Pálnak, mint az Ephésum és Colossa-beliekhez csaknem azon igíkkel irt sententiáját. De mind az által ha reá fognák Gyarmathit, hogy megbizonyítaná, hogy szinte ugy kellyen érteni a Philemonhoz irt mondását sz. Pálnak, mint az Ephésom és Colossa-beliekhez valót: nem aránzom, hogy ezt bizonyoson megmutathatná; kiváltképpen holot sz. Hieronymus külömben magyarázza. És jóllehet sz. Ágoston azt irja,[3] hogy a kereztyének nem hisznek sz. Péterbe, hanem csak az Istenbe; de a sidó bötü szerént *Exodi 14, 31.* azt olvassuk, hogy *a Sidók hittek Istenbe és Moysesbe.* Sz. Dávid *Psalm. 77, 31.* és sz. János *I. Joan. 5, 10.* azt mongyák, hogy *az emberek hisznek az Isten csuda tételibe.* Kit csak azért hozok elő, hogy csudának ne tessék Gyarmathinak, ha Monoszlói uram azt irja, hogy az ő módgyok szerént a szentekbe-is hiszen az ember.

[3] De. Civ. 18. cap. ult.

NYOLCZADIK RÉSZE.

A Gyarmathi negyedik erősségének erőtlen voltárul.

Negyedik bizonsága Gyarmathinak imillyen:[1] *Haszontalan azokat segítségül híni, a kik a mi dolgainkat nem tuggyák; a megholt szentek pedig nem tuggyák: nem kel tehát őket segítségül hínunk.* E kötés-beszédnek második részét bizonyíttya Isaiasból,[2] ki igy ir: Ábrahám nem tudott minket, és Israel nem esmért minket. Salomon pedig igy szól:[3] A holtak nem emlékeznek-meg halálok után, nincs részek e világi dolgokba. Ehez hasonló Jób mondása:[4] Nem tuggya a holt ember, ha nemessek legyenek-é az ő maradéki, avagy nem. Az Isten-is *imillyen igíretet tőn Josiásnak:*[5] *Nem láttyák a te* szemeid azokat a gonoszokat, mellyeket hozok ez helyre. *Itt pedig nem csak a testi szemről szól az Isten,* ugymond Gyarmathi; *mert ha csak e világ szerént nem látta volna, a más világ szerént pedig látná, micsoda vigasztalás volna ez?* Másut[6] ezen dolgot bizonyít *(igy)* a Soltárnak 145. részéből. Kimégyen, ugymond Dávid, a lélek a testből, és akkor elvész minden gondolkodások. Az Ur Isten-is csak magának tulajdoníttya a sziv által-látását, *Hier. 17, 10.* Nem láttyák tehát a szentek a mi szivünk kivánságit.

[1] Fol. 19, 94. 225.
[2] Isai. 63, 16.
[3] Eccles, 9, 5.
[4] Job. 14, 21.
[5] IV. Regum 22, 20. II. Paralyp. 34, 28.
[6] Fol. 99.

Ezekre nem nehéz a felelet. Mert a' bizonyos dolog, hogy a megholt szentek lelke természet erejéből nem tuggya az emberek titkos és távul-való könyörgését, a mint az elöt megmondám.[7] Az-is bizonyos dolog, hogy az Ur Isten megjelentheti a lelkeknek e világi dolgokat, szinte ollyan künnyen, mely künnyen az élő embereknek régen megjelente sok titkos dolgokat, a mint fellyül megmutatám, és ő-maga-is megvallya Gyarmathi[8] mikor igy ir: *megjelentheti az Isten, ha akarja; de azt kel megmutatni, ha akarja-é Isten közleni ezt a szentekkel, avagy nem?* Én ez után megmutatom, hogy az Isten közlötte ezt a megbodogult lelkekkel. Most csak azt kel megmutatnunk, hogy az Gyarmathitul elő hozott szent Irás mondásiból meg nem bizonyíttatik, hogy a szenteknek Isten meg nem jelenti a mi szükségünket és könyörgésinket.

[7] Sup. pag. 354.
[8] Fol. 93.

Az Isaiás mondásira sokképpen felelhetünk. Először, szent Hieronymus irja,[9] hogy ezt szinte ugy kel érteni, mint mikor az Isten azt mongya a gonosz emberekrül: *nem tudlak, nem ismerlek tileket,*[10] tudni illik, kedves és szerelemmel eggyüt járó ismerettel;

[9] In ca. 63. Isai.
[10] Mat. 25, 12. 7, 23.

avagy, a mint a Deákok szólnak: *scientia approbationis;* és annyi, mint ha azt mondaná az Isten: nem szeretlek titeket, nem tartlak fiaimnak. *Nescit nos Abraham, ignorat Israel, quia Te offendimus; nec cognoscunt filios, quos a Deo suo intelligunt non amari,* ugymond sz. Hieronymus, etc. Másodszor, az Irás csak azt mongya, hogy Ábrahám nem tudott és nem ismert minket, tudni illik *(in praeterito)* e világon éltébe; hanem csak az Isten az, a kinek örökké-való gondviseléséből és ismeretiből hozattunk e világra. Végezetre, Ábrahám nem ismer minket *e világi mód szerént, természet erejéből és velünk-való nyájasságból.*

Ezek ellen a feleletek ellen tusakodik Gyarmathi. Az első felelet ellen azt mongya,[1] hogy Hieronymus ot idegen értelemre fordíttya az Irást, noha egyéb irásába és kiváltképpen *Epistola tertia in Epitaph. Nepot. cap. 1.* nyilván mondgya, hogy Nepotianus nem hallya az ő beszédét; és ismét *cap. 10.* hogy ő nem láttya s nem hallya e világi nyavalyákat; és a végébe azt irja, hogy Nepotianussal nem szólhatunk mi immár. És jóllehet (ugymond) ennek a magyarázatnak helye lehetne, ha csak azt mondaná Isaias, hogy Ábrahám nem ismer minket; de minthogy azt-is mondgya, hogy nem *tud* minket, ki rekeszti felőllünk mindennemü ismeretit *(a)*. Végezetre csuda volna (ugymond), ha akkor Ábrahám oly kegyetlenné vált volna, hogy a Sidókat ismerni sem akarta volna, maga egy atyának sincs lator fia. És annál szorgalmatosban kellett volna könyörgeni a Sidókért, mentül töb vétkekbe voltak; mert ugyan-is ha jámborok löttek volna, annyira nem szükölköttek volna az ő könyörgése-nékül.

[1] Fol. 88.

a) 88. *Hazugság.*

De ezek mind hejába-való csavargások, jó Gyarmathim; mert csak a te puszta mondásoddal nyilva idegen magyarázattá nem tészed a Hieronymus magyarazattyát, kinek te csak a porába sem kaphacz. Abba pedig a levélbe, mellyet te rebesgecz, noha nyilván mondgya sz. Hieronymus, hogy test szerént és az élő emberek szokott móggya szerént nem hallya szónkat, és nyavalyánkat nem tuggya Nepotianus, és ő-vele test szerént nem beszélgethetünk; de azért ugyan ottan *cap. 11.* igy ir felőlle: *Nepotianus noster absens præsens est, et per tanta terrarum spatia divisos utraque complectitur manu.* Et in *Epitaph. Paulæ in fine: Vale o Paula, et cultorem tuum orationibus iuva.* És egyebütt-is szántalanszor irja, hogy a megdücsőült szentek segítnek minket, és int, hogy mi-is imátkozzunk nekik. Az Hilarion élete históriájának végébe

igen dicsíri Constantiát, hogy a Hilarion koporsajánál gyakran egész éjjel vigyázott *et quasi cum præsente ad adjuvandas orationes suas sermocinatur.* — Hol pedig azt irja Gyarmathi, hogy eme két mondás: *nem tud* és *nem ismer minket,* tellyességgel minden ismeretet kirekeszt, nem igazán mondgya. Mert Christus Urunk-is az itílet napján azt fogja mondani a gonoszoknak: Nem tudlak és nem ismerlek titeket, *Math. 25,* 13. 7, 23. és a mint sz. Pál mongya *I. Corinth.* 14, 38: *si quis ignorat, ignorabitur.* Ezekből vallyon azt hozza-é ki Gyarmathi, hogy az Isten semmiképpen nem ismeri a bűnös embereket? Nem aránzom, hogy azt merje mondani. Azonképpen tehát nem következik, hogy Ábrahám semmiképpen nem esmérte volna a gonosz Sidókat. Sőt a mint e könyvnek második részébe megmutatám, Gyarmathi ő-maga azt irja, hogy *tuggyák a szentek, hogy vagyon e földön Christusnak kereszt alat vitézkedő egyháza.* Ha ezt tuggyák, nyilva nem fosztattak-meg mindennemü felőllünk-való ismerettül. Ej Gyarmathi, *mendacem memorem esse oportet!* — Nem vált pedig kegyetlenné Ábrahám, mikor az ő istentelen fiait nem kedvelte az ő gonosságokért, noha természetek szerént őket nem gyülölte; mert az istenfélő szentnek akarattya az Isten akarattyához szabván magát, gyülöli még az önnön fiaiban-is a gonosságot, noha természetit nem gyülöli.

Isaias próféta pedig nem mondgya, hogy Ábrahám nem könyörög az ő gonosz fiaiért, a mint Gyarmathi alíttya; hanem csak azt mondgya, hogy nem szereti őket az ő gonosságokért. De a' felől ugyan könyöröghet Istennek érettek; miképpen mi-is könyörögh-etünk Istennek azért, a kit gonosságáért nem kedvellünk. Azt sem tudnám megmondani Gyarmathinak, ha a szentek könyörgése azoknak légyen-e szükségesb, a kik fen állnak és jámborul élnek, avagy a gonoszoknak; mivel hogy a kik fen álnak-is, félő, hogy el ne essenek.

A második felelet ellen semmit nem szól Gyarmathi. Az harmadikra igy felel:[1] *Nincs oly bolond ember* ugymond *ki ezt a feleletet helyén haggya. Mert ot Isaias okát aggya, miért kellessék Istennek meghalgatni az ő könyörgéseket; minemü ok volna pedig, ha igy szolnának: azért halgass-meg, mert Ábrahám életébe nem tutta, minemü fiai következnének utánna? Túl lőtték, s ide áll az ajjával.* Ez ugy illik össze, mint a bot a tegezbe.*

[1] Fol. 89.

* Nyil aya = crena sagittæ, a nyil berovott szárnyas vége, mely a jól esett lovésnél mindig oda áll, a honnan lőtték.

Igazán mondád Gyarmathi, hogy ezt egy bolond ember sem haggya helyén. Én sem a bolondok, hanem az eszes emberek itíleti szerént mondom ezt igaznak lenni. Valahogy pedig nem teczik neked, de csuda szép okát aggya ott Isaias, miért kellessék Istennek meghalgatni az ő könyörgéseket; mert így szól Isaias: Uram, te vagy a mi Atyánk inkáb, hogy sem mint Ábrahám; mert ő e világon éltébe nem ismert minket, nem az ő gondviseléséből jöttünk e világra, hanem a tiedbül, ki öröktül fogva ismértél és gondot viseltél mi-reánk; azért, mint hogy csak tégedet híhatunk főképpen Atyánknak, méltó, hogy meghalgass. — És ehez hasonló a Machabaeusok annya mondása.[1] — Látod azért, hogy a honnan lőtték, oda áll az ajjával.

[1] II. Machab. 7, 22.

A negyedik feleletrül szól valamit; de azt mint kellyen a mi feleletünk ellen applicalni, ő meg nem mondgya, és én sem látom. Azt mongya azért, hogy sz. Ágoston *lib. de cura pro mortuis cap. 13.* megbizonyíttya, *hogy a holtak nem forognak mi közöttünk, és gondot sem viselnek reánk; mert* (ugymond) *ha köztünk forganának, ketség-nékül az én szerelmes anyám mindennap együt volna velem.*

E' bezzeg ugy illik ide, mint a bot a tegezbe. Mert sz. Ágoston csak azt mongya, hogy a szentek természet erejéből nem szoktak az emberekkel e világi mód szerént társalkodni. De e mellet sok helyen nyilván irja, hogy a szentek imátkoznak mi-érettünk, mint ezután megláttyuk. És azon könyvbe nyilván mongya, hogy tudgyák a szentek a mi dolgainkat, és níha az Istentül az emberekhez küldetnek; jóllehet (ugymond)[2] *per naturam propriam vivorum rebus interesse non possint.*

[2] August. de cura pro mort. cap. 15. et 16,

A sz. Jób és Salamon mondásira és a Soltárból elő hozott sententiára igen könyü a felelet. Mert sz. Jób, minek utánna azt mondta volna *cap. 14. v. 20. in perpetuum transit homo,* mellyel nem azt jelenti, hogy örökké a halálba lészen az ember, hanem hogy az Istennek szokott törvénye szerént soha a megholt ember e világi életre vissza nem tér, — azt veti utánna *vers 21.* és nyilvábban *cap. 21. v. 21.,* hogy a megholt ember nem visel gondot fiaira és házára, tudni illik e világi mód és szokás szerént, és a mint sz. Gergely mondgya,[3] természet szerént nem tudhattya a holt ember e világiak dolgait. Azonképpen mikor Salamon azt mongya,[4] hogy a halál után sem okosság, sem bölcseség nem marad, és az halottak *nil noverunt amplius;* avagy mikor sz. Dávid azt mongya, hogy az ember halála napján vége lészen minden gondolatunknak:

[3] Moral. 12. ca. 13.

[4] Eccles. 9, 10. *Etiam animae damnatae norunt. Lucae 16, 23.*

nem ugy kel ezeket érteni, hogy tellyességgel semmi értelmek, gondolkodások és tudományok nem volna a lelkeknek; mert ő-maga-is Gyarmathi megvallya,[1] hogy ezek a szentek lelkei dicsírik az Istent, ismerik őtet, tuggyák hogy e földön vitézkedő anyaszentegyház vagyon, és imátkoznak az ő viaskodó szolga társokért. Ezek igy lévén, tartozik ő-maga-is Gyarmathi ezeket a sz. Irás mondásit megmagyarázni; mert ő ellene szinte ugy tusakodnak, mint mi ellenünk. Azonképpen, noha Gyarmathi azt irja, hogy a *bódog lelkek szeretnek minket;* de Salamon *Eccles. 9, 6.* azt irja, hogy *a megholtak szerelme elveszett.* A Salamon mondására azt feleli sz. Gergely,[2] hogy Salamon az istentelen emberek szavát hozza elő, mint szinte ugyan azon könyvnek harmadik részébe-is, mikor azt mongya, hogy egyenlő halál az oktalan állatok és az emberek halála. És ha szinte azt mongyuk-is, hogy ot Salamon ugyan az ő-maga értelméből szól, ugy kel mind a Salamon s mind a sz. Dávid mondásit értenünk, hogy *nincs a megholtakba emlékezet, bölcseség, mellyel magokat segíthessék halálok után, ha e világon gonoszul éltek.* Nincs semmi részek e világi mód szerént-való gondviselésbe, mely testi fáradsággal, háboru gondolatokkal, nyughatatlan szorgalmatossággal szokott lenni. Nem tudnak semmit természet erejéből a mi dolgainkba.

[1] Fol. 2.

[2] Dialog. 4. cap. 4.

Josiásrul csak azt mongya az Irás, hogy ő idejébe csendeszen marad az ország, és ő meg nem láttya testi szemeivel az ő népének háboruját. Kiben csudálom, hogy Gyarmathi semmi vigasztalást nem talál.

Hieremias által csak azt mongya az Ur Isten, hogy egyedül csak önnön maga az, a ki maga erejével láttya a szivnek gondolattyát; noha, a mint e könyvnek második részébe[3] mondám, az Istennek jelentéséből gyakran az emberek-is által-látták gondolatokat és titkos cselekedeteket az embereknek.

[3] Vide sup. pag. 354.

De it viszontag új erősségekkel igyekezik Gyarmathi elhitetni, hogy az Isten meg nem jelenti a szenteknek a mi kivánságinkat. *Vissza és fonákul esnéjék* (ugymond[4]) *a dolog, ha az Isten megjelentené sz. Péternek, hogy valamely ember könyörög ő-neki: Lássad, mondván neki, ha akarsz-é könyörgeni, vagy nem. Sőt ezt bolondság meg-is gondolni; mert igy az Isten volna közbejáró a szenteknél, nem a szentek az Istennél. Ennek felötte, megelégedett az Isten az ő Fia szószóllásával és közbejárásával.* Végezetre azt akarja megmutatni,[5] *hogy a szentek nem láttyák az Istenbe mint egy tűkörbe a mi imátságinkat és egyéb dolgokat.* Azon-is törődik Gyarmathi,[6]

[4] Fol. 94.

[5] Fol 98.

[6] Fol. 96.

hogy sz. Hieronymussal azt monta Monoszlói uram, hogy a megdücsőült lelkek oly gyorsak lévén mint az angyalok, e földre-is eljöhetnek, és e világi dolgokat-is megtekinthetik. De ezen ne fáraggyon bátor, mert ő-magok-is megvallyák azt a katholikus Doktorok, hogy ha szinte a szentek lelke it közöttünk forgolódnék-is, ugyan nem volna ez elégséges; mivelhogy jelen lévén sem láthatná szivünk kívánságát, ha az Isten meg nem jelentené neki. Más az pedig, hogy ha azon időbe külömb-külömb helyeken könyörgenének valamely szentnek, nem lehetne jelen mindeniknél természet szerént.

[1] *Vide* Bellarm. Beatitud. S. cap. 20. ad 3.

Annak okáért közönségesen azt mondgyák a Doktorok,[1] hogy az Isten jelenti-meg a szenteknek, mint régen a prófétáknak, a mi titkos kívánságinkat és könyörgésinket. Ebbe pedig nincs semmi képtelen dolog; sem az Istent ezzel nem tesszük közbejárónak a szenteknél; miképpen a sz. Irás sem tészi az Istent közbejárónak Jóbhoz,[2] noha az Isten jelenté meg Jób társainak, hogy ha őtet meg akarják engesztelni, Jóbot kérjék, hogy könyörögjön érettek.

[2] Job. 42, 8. *Simile* Genes. 20, 7. et 17.

KILENCZEDIK RÉSZE.

A töb bizonyságok, melyeket Gyarmathi irásának első részébe előhoz, meghányatnak.

[3] Fol. 20.

Ötödik bizonysága Gyarmathinak imillyen:[3] *Ha az egy Isten-kivül más Isten nincsen, csak attul kel minden jót kérnünk; de nincs töb egy Istennél: ergo.* Hogy pedig egy Istennél töb nincsen, erőssen megbizonyíttya Gyarmathi a sz. Irásból, mivel hogy ezt senki sem tagaggya; bizonságának pedig első részét, mellyet meg kel vala erőssíteni, elugorgya. Megbizonyítám ennek elötte,[4] hogy csak az Istentül kel kérni minden jót, ugy, mint önnön tulajdon erejéből minden lelki és üdvösségre-való jóknak megadójátul; mert ez tulajdon csak az Isten dolga, a ki egyedül igaz és felső jó, minden jóknak megadója, a kitül származik minden tekélletes ajándék. De e mellet szabad egyebektül-is, ugymint szolga társainktól kérnünk, sz. Pál apostollal egyetembe, hogy imádkozzanak értünk és segícsenek Isten elöt. És noha jól tuggyuk, hogy az Isten a mi fő tanítónk, táplálónk, vigasztalónk; de mind az által gyakran kérjük felebarátunkat, hogy oktasson minket és szükséginkbe segíllyen.

[4] Vide sup pag. 355. 376.

Hatodik bizonysága:[1] *Csak az egy Istennek kel áldozni; de az élők könyörgése áldozat: tehát nem kel senkinek Isten-kivül könyörgeni. Mert minden könyörgés és segítségül hivás lelki és csak Istennek-való áldozat.* [1] Fol. 21.

Igen csudálom bizony, hogy efféle tudatlan balgatagságokat nem általlott Gyarmathi ellenünk támasztani. Szinte ezen formán igy-is okoskodhatott volna: Az adakozás áldozat, mint az Irás mongya,[2] és Gyarmathi-is megvallja:[3] tehát csak Istennek kel adakozni. Ezenképpen: szt. Pál[4] kéri a Rómabelieket, hogy imátkozzanak ő-érette, szinte azon szóval, mellyel mi kérjük a szenteket, tudni illik *orate pro nobis:* tehát szt. Pál-is áldozék az embereknek. Vak, a ki nem láttya, mely esztelen okoskodások ezek. Hogy azért rövid, nyilván-való és exceptio-nékül-való feleletet aggyak erre, azt mondom: hogy az áldozat kétképpen vétetik az Irásba. Először az ő tulajdon természeti szerént, és efféle áldozattal nem szabad teremptett állatot tisztelni, a mint ez elöt[5] megmutatám. Másodszor pedig vétetik az áldozatnak neve, közönséges-képpen, akárminemü jó cselekedetért, ugymint az alamisnáért, imátságért etc. és ekképpen a teremptett állatnak-is tulajdoníthatik *(igy)*. Jóllehet még igy sem hí az Irás akár mely könyörgést-is áldozatnak, hanem csak az isteni imádást, a mint megteczik *Psalm. 49, 14. et 23. Oseae 14, 3.* És igy a szenteknek-való könyörgés, az Irás szerént, nem lészen semmiképpen áldozat; avagy ha áldozat lészen-is, csak ollyan értelembe lészen áldozat, minemübe az alamisna, és szinte ugy szabad lészen szolga társainktul az ó móggyok szerént-való segítséget kérni, mint szabad nékik alamisnát adni.

[2] Hebr. 13, 16. Philip. 4, 18.
[3] Fol. 61.
[4] Rom. 15, 30. II. Cor. 1, 11. Colozs. 4, 3, I. Thes. 5, 25. II. Thes. 3. 21. I. Timot. 2. 1. Hebr. 13, 18.
[5] Sup. pag. 365.

Hetedik bizonysága emez:[6] *Az Istennek saját dücsősségét nem kel másnak tulajdonitani; a segítségül hivás pedig saját és tulajdon dücsőssége Istennek: nem kel tehát azt másnak tulajdonitani.* Bizonyságának második részét azzal támogattya: *Mert sz. Pál,* ugymond, *1. Timoth. 1. egyedül az Istennek mongya, hogy tisztesség s dücsősség adassék;* és *Isai. 42, 48. azt mongya az Ur, hogy az ő dücsősségét másnak nem aggya.* — De mivelhogy az elöt bóvön megmutatám,[7] minemü dücsősség és tisztesség legyen az, mely csak egyedül az Istent illet *(igy)*, és minemü tisztesség legyen az, mellyet a fejedelmeknek és az istenfélőknek kel adnunk: nem szükség mindannyiszor azon dolgot előhozni, menyiszer Gyarmathi az ő unalmas szószaporításival okot adna erre.

[6] Fol. 22.
[7] Sup. pag. 360.

Nyolczadik bizonyság: *Kárhoztattya az Irás a teremptett állat segítségül hivását; mert sz. Pál*[1] *kárhoztattya a pogányokat, hogy inkáb szolgáltak a teremptett állatnak, hogy sem a teremptőnek.* — De it semmit egyebet nem kárhoztat sz. Pál a bálványozásnál, mely által a teremptett állat teremptő gyanánt imádtatik. Soha pedig közzüllünk senki külömben nem tiszteli, sem imággya a szenteket, hanem csak a mint az Isten szolgáit illik tisztelni és segítségül híni.

[1] Rom. 1. Galat. 4.

Hazugságok:

a) 89.
b) 90.
c) 91.
d) 92.
e) 93.
f) 94.
g) 95.

Kilenczedik, X. XII. XVI. XIX. XX. XXI. XXII. bizonyság illyen: *Csak azt kel segítségül hínunk, a kit tuggyuk bizonnyal, hogy meghalgat (a); a kinek mongyuk a Miatyánkot (b); a ki elégséges mindenekre (c); a ki szükséginket tudván, mindenható-is (d); a ki őriz minket (e); a ki reménségünk (f); a ki mindennel bir (g), etc. Illyen csak az Isten: tehát csak őtet kel segítségül hínunk.* És it nagy munkával, erőssen megbizonyíttya, hogy Isten tud mindent, őriz minket etc., kit senki nem tagad.

De jámbor, bár csak azt bizonyítanád-meg, a mi nem igaz; hannál békét annak, a mit senki nem tagad. A te bizonyságodnak első része tiszta hamis; hogy nem bizonyítád azt meg? Talán nem lőn erőd hozzá?

Ha én te-neked illyen bizonyságot adnék elődbe: *Csak azt kel segítségül hínunk, a kit bizonnyal tuggyuk hogy hallja a mi könyörgésünket; de mikor én téged szemtülszembe kérlek, tudom bizonnyal, hogy hallod az én könyörgésemet: tehát csak téged kel nekem segítségül hínom* — valljon mit felelnél erre? A mit te erre felelsz, azont felelem én te-neked. Nyilva sz. Pál idejébe ezeket a bizonságokat fel nem találták vala; mert ha ő azt vallotta volna, a mit Gyarmathi, soha sem kérte volna az embereket, hogy imátkozzanak érette és segítsék őtet.

Tizeneggyedik, XV. XVII. XVIII. bizonysága illyen: *Az Istennek Sz. Lelke és az Irás minket az Istenhez igazít, hogy őtet híjuk segítségül, és igíri, hogy ő meghallgat minket, szeret minket, és elégséges hatalma vagyon a segítségre: nem szükség tehát egyebet ő-kivülle segítségre hínunk.*

Szinte ezen formán megmutathatnád sz. Pál ellen-is, hogy nem kellett volna néki kérni az embereket, hogy segítsék őtet imátságok által. Sőt magatok ellen-is megmutathatnád, hogy a praedicatio végébe nem kellene a ti halgatóitokat kérnetek, hogy a rabokért, betegekért, tévelygő eretnekekért imátkoznának. Rövi-

deden[1] azért azt mondom, hogy mikor a szenteket kérjük, hogy Isten elöt imátságokkal segícsenek, akkor-is az Istenhez járulunk és a szentek által ő szent Felségétül kérünk segítséget. Ennek felötte, csak Istent kel ugy hínunk segítségül, mint minden jóknak első kutfejét; de e mellet mást-is kérhetünk, hogy segícsen könyörgésével.

[1] *Vide* sup. pag. 352.

Tizenharmadik és XIV. bizonysága illyen:[2] *A mely tiszteletnek parancsolattya, példája, igireti nincsen az Irásba, az nem kedves Isten elöt; mert a mi hitből nincs, bün az.*[3] *Nincs pedig a hitbül, a mi az Isten igijének hallásából nem származik. De a szentek imádása ollyan tisztelet: nem kedves tehát.*

[2] Fol. 24. et 26.

[3] Rom. 14. 23.

Ennek a bizonyságnak hamis mind a két része. Mert hogy elhagyván a szombatot, megillyük a vasárnapot, karácsont, husvétot, nincs parancsolva az Irásba. Azonképpen, hogy a Calvinisták énekellyenek a praedicatio elöt; hogy feleségekkel megesküggyenek; hogy ezek a Bibliába-való könyvek azoktul irattattak, a kiknek nevét viselik; hogy éppen, változtatás-nékül megmarattak, és töb efféle dolgok, nincsenek az Irásba. De efféle dolgokrul méltán azt mondhattyuk, a mit sz. Ágoston:[4] *Dicimus in Deo tres personas, non quia Scriptura dicit, sed quia non contradicit.* Az Irás-is soha azt nem mondgya, hogy csak azt cselekeggyük, a mit megiratott az Isten; hanem hogy csak azt cselekeggyük, a mit ő megparancsol, vagy irásba, vagy irás-kivül, vagy ő-maga által, vagy az anyaszentegyház pásztori által.

[4] De Trinit. 7. cap. 4.

A bizonságnak második része-is hamis; mert példáját mutatom az Irásba efféle tiszteletnek, tudni illik hogy az Isten széki elöt-való lelkeket imádták és segítségül hitták a hivek. És noha nincsen illyen szókkal-való parancsolat az Irásba: *híd segítségül a szenteket;* de mikor az Isten meghatta, hogy az anyaszentegyház tanításától el ne szakaggyunk, hanem megmaraggyunk abba a tudományba, mellyet eleitül fogva tanultunk: azt-is megparancsolta, hogy a szentek imátságát és tiszteletit az anyaszentegyház szokása szerént megtarcsuk. Ama sz. Pál mondásának pedig *quod non est ex fide, peccatum est*, sokkal külömb értelme vagyon annál, a mit Gyarmathi álmadoz. De ha szinte ollyan értelme volna-is, semmit sem ártana a mi keresztyéni vallásunknak; mert mi a sz. Irásnak nyilván-való példáival megmutattyuk, hogy szabad segítségül híni, az ő móggyok szerént, az Istennek szentit-is.

Az XXIV. XXV. XXVII. és XXIX. bizonságok semmire kellők. Mert ezekbe igy okoskodik Gyarmathi[5]: *Azt kel segítségül hínunk,*

[5] Fol. 34. 35.

a kinek az angyalok könyörögnek; a ki job nállunknál; és ha a szenteket segítségül híjuk, nem lészen külömbség mi köztünk, s a
a) 96. *Pogányok közt (a); és az egymásért-való könyörgés csak addég használ, míg élünk, mert Illyés próféta III. Reg. 2. azt mongya Elisæusnak:*
Idem repetit. *Kérj valamit tőllem, minek elötte elvitessem.*
fol. 139.

De ezek erőtlen bizonyságok. Mert noha azt kel segítségül hínunk, a kinek az angyalok könyörögnek, és a kik jobbak nállunknál természet szerént; de e mellet ugyan szabad szolga társainkat-is kérnünk, hogy könyörögjenek Istennek érettünk, mint a sz. Pál példájából megmutatám. Mely nagy külömbség légyen pedig mi köztünk s a pogányok közt, vak a ki nem láttya. Mert mi semmi teremptett állatnak isteni tiszteletet nem teszünk. Azt sem bizonyíttya meg Gyarmathi, hogy csak addég könyöröghetünk egymásért, mig élünk. Az Illyés próféta mondásából pedig az nem következik. Mert ő csak azt mongya, hogy Elisæus kérjen valamit tőlle, mig vélle eggyüt vagyon; de azt nem mongya, hogy azután ne kérjen.

Az XXIII. és XXVIII. bizonyságot a sz. Irásból veszi: *Az Angyal nem szenvedé, hogy őtet imádná sz. János, Apocalyp. 9, 10.; sz, Péter-is Actorum 10. és sz. Pál Actor. 14. nem akarák, hogy őket imádnák az emberek; sz. Pál apostol pedig ad Coloss. 2. kárhoztattya azokat, kik az angyalokat imággyák vala: nem szabad tehát a teremptett állatot imádni.*

[1] Sup. pag. 360. Ezekre megfelelék bőségesen ez elöt.[1] Rövideden azt mondom, hogy ha az angyal oly fényességbe jelent meg sz. Jánosnak, hogy ezt Istennek alítván isteni tisztelettel akarta sz. János imádni; és sz. Pétert-is ezenképpen akarta imádni a százados: méltán tiltották meg azt az imádást, mert efféle imádás egyébhez nem illik az Istennél. Ha pedig sz. János és a százados, tudván hogy az angyal és sz. Péter csak teremptett állati Istennek, és még-is imádni akarták: nyilván megteczik az apostol és a Sz. Lélektül megvilágosíttatott százados példájából, hogy a teremptett állatot-is imádhattyuk bálványozás-nékül. Mert nem aránzom, hogy sz. Jánost bálvá-
[2] Vide sup. pag. 361. nyozóvá akarja Gyarmathi tenni, mint Calvinus.[2] Mi azért sz. Jánossal azt akarjuk hinni, hogy az angyalt-is, az ő módgya szerént, imádhattyuk bün-nékül. Ábrahámmal pedig és a Patriarchákkal azt-is hisszük, hogy még az embert-is imádhattyuk, emberhez illendő imádással. De, ugymond Gyarmathi: nem akarta az angyal és sz. Péter, hogy őket imággyák. Ugy vagyon; de Urunkat-is

mikor jónak neveznék, azt mondgya:[1] *Miért hísz engemet jónak, holot csak az Isten jó?* It megfeddé Urunk azt, a ki őtet jónak nevezé; ebből vallyon s következik-e, hogy Christust *jónak* nem nevezhettyük? Méltán híják vala Urunkat jónak, és ő Felsége-is méltán feddé meg, a ki őtet jónak nevezé, nem akarván efféle böcsülletes nevekkel dicsekedni, mert alázatosságra akara minket tanítani. Sz. János-is azért, kit a Sz. Lélek nyilvábban megtanított vala a bálványozásnak undokságárul, hogy sem a Lutheristákat, méltán imádá az angyalt, ő-hozzá illendő imádással.

[1] Marc. 10, 18.

Az Colossabeliekkez irt mondásnak sokan sok külömb magyarazattyát aggyák. Nekem teczik a Baronius[2] magyarázattya. Szól azért ot sz. Pál Cerinthus ellen, ki Christus Urunkat csak puszta embernek vallotta, az angyalokat pedig ő-nállánál böcsülletesbeknek hitte; és ezek által mondotta hogy a világ teremptetett, a mint irja Tertullianus[3] és Irenæus.[4] Sőt, a mint irja Theodoretus,[5] azt monta, hogy senki Istenhez nem járulhat külömben, hanem az angyalok által. Ezt azért kárhoztatván sz. Pál: *Senki* (ugymond) *titeket meg ne csallyon, kedveskedni akarván az alázatosságba* (azaz a Christus alázatos állapottyába, kit tiszta embernek és az angyaloknál aláb-valónak itílnek) *és az angyalok tiszteletibe* (ezeket teremptőkké akarván tenni). Nekünk pedig semmi közünk nincs efféle utálatos vélekedésekkel. Ennek fölötte, tiltya sz. Pál az angyaloknak bálványozó tiszteleteket, mellyel a pogányok és Mágusok tisztelik vala őket; mert el akarván födözni az ő bálványozó ördöngösségeket, ugy tettetik vala, mint ha az Isten angyalit tisztelnék, és az ő erejek által cselekednék az ő ördögi mesterségeket.[6]

[2] Baron. anno Christi 60.

[3] De Præscrip. c. 48.

[4] Lib. 1. c. 25. *Et in ea loca Pamel. Feuar.*

[5] In c. 2 ad Coloss.

[6] Concil Laodicens. Can. 35. Tertull Apol. cap. 23.

Végezetre a XXVI. bizonyságba igy okoskodik Gyarmathi[7]: *eddig Dávid Ferencz ellen abból bizonyítottuk a Christus istenségét, hogy csak az Istent kel imádnunk, és segítségül hínunk.*

[7] Fol. 34. 37.

Szerető Gyarmathim, ugyan ezenképpen megmutathatnád, hogy ama föld népe-is, mellyet Ábrahám imáda *Genes. 23, 7.* Esau, kit Jákob imáda *Gen. 33, 3.* Joseph, kit imádának az ő attyafiai, *Gen. 42, 6. cap. 43, 26.* és többen-is: Istenek voltak.[8] Ha azt megmutatod, hogy Christus Urunkat Istenhez illendő imádással kel tisztelnünk, bezzeg elégségesen meggyőzöd Dávid Ferenczet. De ha csak akárminemü imádásra méltónak mutatod, nem hozhatod mingyárt ki ebből, hogy igaz Isten légyen; hanem más erősb és győzhetetlen bizonságokkal kel azt megerőssíteni.

[8] *Vide* sup pag. 360.

TIZEDIK RÉSZE.

A Gyarmathi könyvének második részébe-való bizonyságok férges volta.

Irásának második részébe[1] azt akarja megbizonyítani Gyarmathi, *hogy Isten elöt Christusnál egyéb esedező, szószólló, engesztelő és közbenjáró nincsen.* Ezt pedig ötvenkét bizonysággal akarja megerőssíteni.

[1] A fol. 265.

Minek elötte pedig az ő bizonyságit elő számlállyuk, jól meg kel emlékeznünk, mirül légyen a közbevetés, és mit kellyen Gyarmathinak megbizonyítani. Mert *legelőször* azt bizonnyal valljuk, hogy csak egy a közbejáró, ki szent halálával eleget tévén büneinkért, kegyelmet nyert, ő-maga crejével, Istentül. *Másodszor* valljuk azt-is, a mint ez elöt[2] bővön megmondók, hogy mikor más élő embert vagy bódog lelket kérünk, hogy értünk imádkozzék, nem azon kérjük, hogy a Christus érdeme s közbejárása-nékül nyerjen valamit nékünk; hanem azon, hogy a Christus érdeme által nyerjen Istentül kegyelmet. Mert jól tuggyuk, hogy semmi üdvösséges jó nem adatik Istentül nékünk, sem a mi magunk könyörgése sem a más ember imádsága által, mely a Christus érdemének gyümölcse nem volna. Sőt azt mongyuk sz. Ágostonnal,[3] hogy valamely imádság az közben járó Jesus Christus által nem mutattatik-be az Istennek, nem istenes imádság az, hanem bün és Isten ellen-való vétek. És ez okon az anyazentegyház a szentekhez-való könyörgésit igy fejezi-be: *A mi Urunk Jesus Christus által etc. Amen.*

[2] Sup. pag. 349. 352.

[3] In Psal. 108. initio 2. Expos.

A közbevetés azért csak arról vagyon: Ha szabad-é valakit kérnünk Christus-kivül, hogy könyörgésével, a Christus érdeme által, nyerjen nékünk valami jót?

Gyarmathi azért ötvenkét bizonysággal akarja erőssíteni, hogy nem szabad. De mind ez az ötvenkét bizonyság sem töb egynél; csakhogy ezt (mint a Gyarmathi bizonyságinak második közönséges fogyatkozásába mondám)[4] külömb szókkal hozza elő. Igy okoskodik azért Gyarmathi:

[4] Sup. pag. 372.

Csak azt kel segítségül hínunk, a ki igaz Isten s igaz ember; a ki csak egyedül közbenjáró; a ki által az Atyához járulunk; a ki magát mutattya érettünk Isten elöt; kiben semmi vétek nincsen; a ki tuggya minden dolgainkat; a ki Istentül váltságunkra, igazolásunkra adatott; a kit méltán szabadítónak s megváltónak nevezhe-

tünk; a ki által teremptetett és megváltatott e világ; a ki eleget tött érettünk; a ki megholt érettünk; a ki szószólónk az Atyánál mi érettünk etc. De csak egyedül a Christus illyen. Egy, ugymond sz. Pál, a közbejáró, egy ki által az Atyához járulunk; a ki magát bemutattya érettünk az Atya elöt: hát csak Christust kel segítségül hínunk. *1. Tim. 2, 5. Rom. 5, 2. Hebr. 4, 16, 7, 25. Rom. 8, 34. Hebr. 9, 24.*

A pápisták pedig, ugymond,[1] *nemcsak a szenteket, de a pápát-is tellyességgel hasonlóvá tészik Christushoz. Ugyan nem szükség* ugymond[2] *Christus a pápistáknak. Azt mongyák,* ugymond, *hogy Christus nem tellyességgel, hanem csak rész szerént tött eleget érettünk; mert az eredendő büntül halálával váltott-meg, a naponként-való bünökért pedig magunknak kel eleget tennünk böjtöléssel, misével etc.*[3] *A pápisták azért,* ugymond,[4] *avagy tellyességgel kirekesztik Christust az ő érdemével, és a szentek érdemét mutogattyák; avagy csak rész szerént az eredendő bünért mongyák hasznosnak lenni.*

[1] A fol. 264.
[2] Fol. 266.
[3] Fol. 281.
[4] Fol. 297.

Erre fölötte igen könyü a felelet. Mert a bizonyságnak és argumentomnak első része, avagy a mint a Deákok mongyák a *maior propositio,* nem igaz. Ezt pedig csak ingyen sem erőlködik, hogy megbizonyícsa Gyarmathi; hanem bizonyságának másik részét, a *minor propositiot,* kit senki nem tagad, erőssen támogattya a sz. Irással. Az első részének pedig hamissága csak ebből-is nyilván megteczik, hogy az Atya és Sz. Lélek Istent-is szabad segítségül hínunk; noha az Atya meg nem testesült, közbejáró és vérével megváltó szószóllónkká nem lött. Hamis tehát az, hogy *csak azt kel segítségül hínunk, a ki igaz ember s igaz Isten etc.* Ennek felötte, senkit sem híhatunk segítségül, ugy mint megváltónkat és önnön erejéből megbékéltetőnket, annál egyebet, a ki igaz ember s igaz Isten; de mind az által szabad mást-is segítségül hínunk, ugy, hogy Istennek imátkozván érettünk, segícsen minket; mert sz. Pál gyakran igy könyörgött a hiveknek, ő-magok-is a Calvinisták igy imátkoznak egymásért.[5]

[5] *Vide* sup. pag. 376.

Továbbá, igen csudálkozom, hogy ama szent Pál mondásából: *egy a közbejáró,* azt akarják a Calvinisták megmutatni, hogy senki Christusnál töb nem segíthet minket Isten elöt; holot szent Pál azt a' végre hozza elő, hogy ebből megmutassa, mely szükséges légyen, hogy mi egymásnak Istentül e világi és bódogságra-való jókat nyerjünk. Mert azt monta vala szent Pál, hogy *imádkozzunk minden emberekért.* Ennek két okát aggya. Elsőt azt: mert *Isten mindeneket üdvözíteni akar;* másikat azt: *mert egy a közbejáró, ki mindeneket megváltott.* Mint ha azt mondaná: azért imádkozzunk mindenekért,

hogy részesek lehessenek a Christus érdemébe, mert ő mindeneket megváltott. Ebből azért nem csak nem következik, hogy egy ember mást nem segíthet könyörgésével; de sőt inkáb következik, hogy igen-is segítheti egy tag a másikat könyörgése által.

Végezetre az Irásba sok Istenhez illendő tulajdonságok számláltatnak elő, mellyeket noha ollyanképpen, mint az Istennek tulajdoníttatnak, nem kel a teremptett állatnak tulajdonítani; mind azon által más külömb értelembe az embereknek-is tulajdoníthatnak *(így)*, mint a Gyarmathi második bizonyságára felelvén, sok példákkal meg-
[1] Sup. pag. 397. mutatám;[1] ugy annyira, hogy az emberek isteneknek-is neveztetnek
[2] Sup. pag. 390. gyakorta.[2] Hisszük azért és valljuk mi-is, hogy ollyan kozbejáró, a minemüről emlékezik szent Pál, töb nincsen Christusnál. Mert azt mongya szent Pál: *Egy a közbejáró, ki magát váltságul adá mindenekért,* az az a ki az ő szent halálának drágalátos érdeme által az egész emberi nemzetnek mindennemü vétkeiért eleget tőn az Istennek. Efféle közbejáró bezzeg nem volt, s nem-is lehet töb Christusnál; mert semminemü teremptett állat nem tehetett igazat az Isten haragjának, nem válthatta-meg sem magát sem felebaráttyát a bűnből és az ördögnek rabságából. Ha pedig oly közbejárórul szóllunk, minemü közbejárók szoktak az emberek között-is találtatni, kik könyörgések által segítnek, noha eleget nem tésznek vétkeinkért: kétség-nékül efféle közbejárók Christuson kivül-is találtatnak. Mert efféle közbejárásra kéri szent Pál a híveket, mikor azt irja nekik: *Orate pro nobis.* Efféle közbejárók a szentek-is, kik könyörögnek Istennek a közönséges anyaszentegyházért, a mint Gyarmathi sem
[3] *Vide* sup. pag. 347. tagaggya.[3] Mi azért a szenteket nem valljuk egyéb módon való közbejárónknak, hanem csak ollyaknak, kik érettünk könyörögjenek; sem egyébképpen nem kérjük, hogy közbejárók legyenek, hanem csak igy: *Orate pro nobis.* Nem szokatlan pedig az Irásba, hogy az ember közbejárónak neveztessék, mint Moysest kétszer olvassuk
[4] Deut. 5, 5. hogy az Irás közbejárónak nevezi;[4] másut pedig az Irás Moysest
Galat. 3, 19. *redemptornak*,
[5] Actor. 7. 35. megváltónak[5] nevezi, Josephet *salvatornak*, üdvözí-
[6] Gen. 41, 45. tőnek.[6]

Ezekből megteczik, mely méltatlan mondá Gyarmathi, hogy mi-nékünk ugyan nem szükség a Christus, és hogy nem itílllyük őtet elégségesnek minden bününk elmosására. Mert mi minden jónknak gyökerének vallyuk lenni amaz igaz szőlőtőt. A szentek segítsége, az ő imátságok ereje és kedves-volta: mind ennek
[7] Sup. pag. 349. gyümölcse, mint az elöt megmutatám.[7] Soha pedig senki azt nem

monta közüllünk (noha te ezt reánk fogod, de emberét nem adod), hogy Christus csak az eredendő bünért holt volna meg, avagy hogy mi-magunk erejéből csak egy bünért-is eleget tehetnénk, a mint Magyari ellen megmutatám.[1]

[1] Fol. 178. (I. 116. l.)

Ez ellen Gyarmathi azt mongya,[2] hogy *szabad kérni a teremptett állatot, hogy könyörögjön érettünk, de nem szabad közbejáróvá tenni; mert a könyörgés váltság és elégtétel-nékül lehet, a közbejárás pedig (melyrül mi köztünk és a pápisták közt viszavonás vagyon) nem lehet váltság és elégtétel-nékül. És annak okáért szent Pál ad Galat. 3. nem Moysest, hanem Christust híja közbejárónak; Moyses-is Deuct. 5. csak azt mondgya, hogy ő állott közbe az Isten közöt és a Sidók közöt.* Másodszor azt mondgya,[3] hogy *ezeken a helyeken szól a szent Irás csak az élő emberekrül, nem a megholtakrul, kik semmit immár nem szolgálnak nékünk.*

[2] Fol. 288.

[3] Fol. 285.

De jó Gyarmathim, e' csak csavargás; mert ha a közbejáró nevét ugy akarod venni, hogy csak azt híjad közbejárónak, a ki megvált, eleget teszen éretted etc.: nyilván-való dolog, hogy senki töb közbejárónk Isten elöt nincs Christusnál. És a ki illyen értelemmel közbejáróknak nevezné a szenteket, bálványozó volna. Nem igazán mondod *(a)* azért, hogy efféle közbejárórul légyen mi köztünk vetekedés. Ha pedig a közbejárón azt értyük (mint az emberek szokták) a ki törekedik másnal dolgaink véghez vitelébe:[4] igy nyilván-való dolog, hogy a szentek-is közbejárók, mert imátkoznak a közönséges anyaszentegyházért, mint te magad-is megvallod; és annak okáért hamissan mondod *(b)*, hogy ők immár semmit nem szolgálnak nékünk.

a) 97.

[4] Vide sup. pag. 347.

b) 98.

Ebbe azért, ha *æquivocalni* nem akarunk, Gyarmathi sem külömböz tőllünk. Ama szent Pál mondását noha némellyek Christusrul magyarázzák; de e mellet sokan Moysesrül-is értik, ugy mint ő-maga-is Luther Márton.[5] Moyses-is *Deut. 5, 5.* nyilván mongya, hogy ő volt közbejáró az Isten és emberek közöt.

[5] In cap. 3. ad Galat. v. 19.

De halhadcza, mit ir Beza[6] e dologrul. *Non pigebit opponere, quibus rationibus existimem, non posse ista de Christo intelligi, sed de Moyse potius dici, ut etiam interpretatur Epiphanius et Gennadius.* És ez után hat bizonysággal erőssíti, hogy a közbejáró, a kirül szent Pál szól, nem Christus Urunk volt, hanem Moyses.

[6] In cap. 3. ad Gal. v. 19.

De viszontag iszonyú nagy panaszt támaszt ellenünk Gyarmathi. *Bódog Asszont,* ugymond,[7] *menyország megnyitójának, üdvösség megadójának, reménségünknek nevezik. Ennek felötte,*[8] *Domokost*

[7] Fol. 278.

[8] Fol. 269.

Antoninus 3. parte Historiali tit. 24., szent Ferenczet a Conformi-
[1] Fol. 277. et 8. *tatum könyve, Christushoz hasonlóvá teszi. És jóllehet,* ugymond,[1] *a szenteket szüntelen kérik, hogy imátkozzanak érettek, de azért azt mongyák, hogy nem kel Christus Urunkat kérnünk, hogy imátkozzék érettünk; az az,* ugymond, *nem kel könyörgenünk, hogy a Christus*
a) 99. *közbejárásáért halgattassunk-meg (a). Megteczik azért,* ugymond,[2]
[2] Fol. 275. *hogy a pápisták szent Ferenczet nemcsak hasonlóvá, de fellyeb-valóvá-is*
b) 100. Hazug- *tötték Christus Urunknál (b).*
ság.

De ezek czigánságok; mert mikor Bódog Asszont menyország
[3] Sup. pag 355. et 286. megnyitójának, üdvösség adójának nevezzük, megmondám ez elöt,[3] hogy csak ollyan értelembe nevezzük, minemübe mondgya szent
[4] I. Cor. 4, 15. Pál,[4] hogy *ő szülte a hiveket Istennek,* és *ő üdvözíteni akarja a*
I. Cor. 9, 22. *keresztyéneket,* az az praedicállásával segélli az embereket az üdvös-
Rom. 11, 14. I. Tim. 4, 16. ségre. Azonképpen mondatik Bódog Asszony üdvözíteni, az az segíteni az üdvösségnek megnyerésére imádsága és alázatos könyörgése által. Igy szoktuk az emberek között-is mondani: *Te töttél emberré, te szültél engemet,* az az segítettél, hogy a fejem felöt álló veszedelemből megmenekeggyem. Ha ki ennél külömb értelemmel híná Bódog Aszzont *üdvösség megadójának,* azt itílvén, hogy maga erejéből adná a bódogságot, és nem csak könyörgése által nyerné Istentül: bezzeg ezt mi-is bálványozónak mondanók.

Szent Domokos és szent Ferencz felöl soha senki közüllünk azt nem monta, hogy *egyenlő méltóságba, szentségbe és bócsülletbe legyenek Christussal.* Sőt minnyájan azt hisszük, hogy menyi külömbség vagyon az Ur közöt és a szolga közöt, az Isten és az ember közöt: szinte annyi külömbség vagyon szent Ferencz és
[5] Rom. 8, 29. Christus között-is. De e mellet azt mongyuk szent Pállal,[5] hogy az Ur választotti *conformes sunt imagini filii Dei,* hasonlók az Isten fiának ábrázattyához, a menyire az ember hasonló lehet az Isten fiához; az az: életekbe, magok viselésébe, alázatosságba követik őtet. A csudálatos cselekedetekbe pedig némely szentek nem csak követik, de nagyob csudákat-is cselekednek a mi Urunk-
[6] Joan. 14, 12. nál;[6] noha nem magok erejéből, hanem a Christus hatalmával. És csak efféle *conformitast,* efféle hasonlatosságot számlál elő Bartho-
[7] In Prologo. 1. lomaeus Pisanus *in libro Conformitatum,* mint ő maga megmongya:[7] *Hoc opus, de Conformitate vitæ Patris nostri B. Francisci ad vitam Domini Jesu, censui appellandum. Ubi per conformitates vitæ B. Francisci,* QUAD POSSIBILE EST *mortalem hominem Christo conformari, nixus sum conformem depromere, et hoc in actibus quadraginta.*

Holot nyilván hallod, és az egész könyvből megteczik, hogy szent Ferenczet nem mongya Christushoz hasonlónak lenni isteni méltóságba, hanem cselekedetibe, *a menyire az ember hasonló lehet Istenhez.* Tudom, hogy sok bizontalan ájtatos dolgok vannak abba a könyvbe, mellyeket szabad vélle a ki elhiszi és a ki nem hiszi. Mert nem tartozunk, hogy minden ember irását, minden czikkelyébe helyen haggyuk, és hogy akárki irását-is a közönséges anyaszentegyház vallásának itíllyük. Mert gyakran együgyüségből, feledékenségből és gondolatlanul az igaz keresztyén emberek-is ollyakat irnak, mellyeket mindenkor helyen nem hagyhatunk. De mivel hogy nem vakmerőségből, hanem feledékenségből, gondolatlanul ejtnek effélét, készek lévén külömbet tanítani, ha ki az anyaszentegyház vallását eszekbe jutattya: annak okáért nem kel ezeket kárhoztatni, mint igen szépen megmongya szent Ágoston.[1] És igy láttyuk, hogy nem csak a régiek, de a mostani tanítók közzül-is némellyek, oly mondásokat ejtnek, mellyeket az anyaszentegyház régen kárhoztatott. De a jó ló-is botlik.

[1] Bapt. 4. Con. Donat. cap. 6. Epist. 162.

Hamissan mondá azért Gyarmathi, hogy mi sz. Ferenczet Christushoz *tellyességgel hasonlóvá, sőt fellyeb-valóvá tesszük;* mert soha senki közzüllünk a szolgát nem hasonlította mindenbe az ő Urához. De szabad Gyarmathinak, ki ugyan rakással szórja a hazugságokat. Nem igazán mongya, hogy *in libro Conformitatum fol. 39. e' légyen irva: Franciscus melior est apostolis.* Sőt abba a levélbe tellyességgel külömbet olvasunk. De mivel hogy Gyarmathi talán soha csak ingyen sem látta sem azt, sem azokat a könyveket, mellyeket elő számlál, nem csuda ha botlik. Ezt olvassuk azért ugyan ottan: *Non est dicendum, quod vita B. Francisci fuerit perfectior vita Christi et Apostolorum, quia nulla perfectior ea invenitur.* — Sz. Domokosról Antoninus *3. parte hist. tit. 23.* (nem *24.* a mint te irod) *cap. 1. §. 1.* azt irja, hogy sok dolgokba hasonló volt Christushoz; de czigányul elhagyád amaz Antoninus mondását, mellyet elöl bocsáta, minek elötte a Christussal-való hasonlatosságit sz. Domokosnak elkezdené számlálni. *Paucissimi reperiuntur Sancti, quorum vita et conversatio sit ita similis Christo. Non quod Christo velimus eum coaequare, absit a nobis sermo iste, cum infinitum distet ipse et quilibet Sanctus ab eo in gratia et sanctitate. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum Sanctum Christo, sed gratiam infinitam habuit; Sanctis autem per participationem ad mensuram datur.* Ihon látod, mit mond ez a jámbor

és minemü hasonlatosságot keres a szentekbe Christushoz. Vallyon mikor azt mongya az Irás, hogy *az Istennek hasonlatosságára teremptettünk,* és hogy *a más világon hasonlók leszünk az Istenhez;*[1] avagy mikor sz. Pál azt mongya,[2] hogy *mi az Istennek fényességét szemlélvén, az ő hasonlatosságára elváltozunk;* avagy mikor a mi Üdvözítőnk arra int, hogy *az irgalmasságba hasonlatosok legyünk az Istenhez:* ezekből kisutulhattya-e Gyarmathi, hogy az Irás-is bálványozást tanít, mivel hogy azt kivánnya, hogy az ember hasonló legyen az Istenhez?

[1] I. Johan. 3, 2.

[2] II. Cor. 3, 18.

Szép dolog pedig, a mirül emlékezik Gyarmathi. Sz. Thomas azt kérdi, *ha szabad-é most Christus Urunkat azon kérni, hogy imátkozzék érettünk?* Ebből azt hozza-ki, hogy nagyob méltóságot tulajdonítunk a szenteknek, hogy sem Christusnak. Mely nyilvánvaló hazug tudatlanság; és ezzel megmutattya Gyarmathi, mely keveset forgott ő a katholikusok irásába. A katholikus Doktorok azért azt mongyák, hogy a könyörgés és imátság nem egyéb, hanem oly dolgoknak kérése, mellyeket nem tartozik megadni, a kinek könyörgünk, igasság szerént; hanem csak irgalmasságból, jó akarattyából *ex liberalitate* aggya azt, ha megaggya-is. És annak okáért nem imátság vagy könyörgés az, mikor az eladott marhának árrát kérjük az adóstul, vagy a napi bért igaz munkánk után megkivánjuk. Nem-is mongyuk, hogy kérésünkel nyerjük *[igy]* efféle bért; hanem igaz munkánkal, mellyért tartozik az adós fizetni. És azért mongya sz. Ágoston[3] az Afrikában lött gyöleközettel eggyüt, hogy *a mit könyörgésünkel és imátságunkal kérünk Istentül, azzal nem tartozik ő Felsége, hanem csak ingyen,* gratiájából, *kegyelméből aggya, ha megaggya-is.* Ennek okáért vallják azt a katholikus Doktorok,[4] hogy Christus Urunk az ő szent Attya szine elöt szószóllónk most-is minékünk, a mint az Irás mondgya *Rom. 8, 34. Hebr. 7, 25. I. Joan 2, 1.* mert most-is, emberi természeti szerént, kéri az Istent, hogy az ő halálával érdemlett kegyelmét kiöncse mi-reánk, megaggya az ő halálával nyert malasztot; de ugy kéri, mint szokta kérni az adósságot és a megszolgált napi bért a munkás ember, nem ugy mint a kúdus szokott valamit kérni az embertül, avagy mint mi szoktunk az Istentül könyörgés és imádság által valamit kérni. Mert a mit mi Istentül imátságunk által kérünk, nem érdemlettük mi azt ő Felségétül; hanem ha könyörülvén rajtunk azt megaggya, irgalmasságából aggya, és nem ugy mint ha tartoznék érdemünk szerént ennek megadására.

[3] Epist. 95.

[4] *Vide* Soari. 3. p. q. 21. disp. 45. sect. 2. Tolet. Joan. 16. annot 35. Coster. de venerat. Sanct. ad. 2. Gab. Vasq. lib. 1. de Adorat. disp. 4. cap. 2. Aragon. 22, q. 83. art. 11.

A Christus Urunk dolga pedig külömben vagyon. Mert valamit nekünk kér az ő szent Attyától, azt szent halálával megnyerte minékünk, és bőséges érdemének s fáratságának jutalma az. Noha azért míg e világon élt Christus Urunk, mivel hogy el nem végezte és bé nem tellyesítette vala érdemét, mellyet az Isten rendeléséből a halál által kel vala véghez vinni, könyörög vala az ő szent Attyának és imátkozik vala neki, hogy kérésével nyerne valamit; mind az által minek utánna szent halála által elégséges áldozatot és fizetést ada az Istennek (tudni illik az ő szent vérét és halálát) mind azokért a jókért, mellyeket az Isten az emberi nemzetnek ád, nem kéri immár az ő Attyát ugy, mint ha adós nem volna, és mint ha érdeme szerént meg nem nyerte volna azt a mit kér; hanem mikor nekünk jót kevän szent Attyától, az adósságot kéri, mellyel tartozik Christusnak az Isten, az ő fáratságáért. És ennek okáért, minthogy az adósság-kérést nem szoktuk imádságnak nevezni, nem akarják némellyek azt mondani, hogy most Christus Urunk imátkozik érettünk. És senki ótet most azon nem kéri, hogy esedezzék az Isten előt; hanem azon, hogy mint Ur, az ő Attyától nyert kincset öncse-ki mi-reánk, mert ő-neki adatott minden hatalom a mennyen és földön. Csudálom pedig, hogy ez új tudománnak teczik Gyarmathinak, holot Calvinus-is ehez hasonló dolgot tanít. *Cum dicitur,* ugymond,[1] *intercedere Christus pro nobis apud Patrem, nihil de ipso carnale imaginemur, ac si ad Patris genua procumbens preces supplices conciperet; sed virtus sacrificii, quo semel Deum nobis placavit, semper vigens et efficax, sanguinis quo expiavit continua est pro nobis intercessio.* Sőt ő maga-is Gyarmathi, elfeletkezvén magárul, ezent taníttya, imígyen irván: A Christusnak mostani értünk-való imádsága semmi nem egyéb, hanem az ő egyszer-való áldozattyának és annak erejének, hasznának bemutatása szent Attyának előtte, melynek örökké-való böcsülleti és foganattya vagyon.[2]

[1] Calvin. in 16. Joan. v. 16. *Idem ejus sequaces, ut refert* Schlusselburg. libr. 1. Theol. Calvin. art. 6. fol. 26.

[2] Fol. 233.

Immár itíllyék meg az emberek, ha azok fellyeb-valóvá tészik-e Christusnál a szenteket, kik azt itílik, hogy a mit a bódog szentek nem érdemekből (mert a bódogságba semmit újonnan nem érdemlenek) hanem alázatos könyörgések által nyernek az Isten irgalmasságából, Christus által: azt Christus Urunk az ő munkája bérinek igazság szerént-való kevánságával és kérésével, és isteni hatalmával aggya mi-nékünk.

És ez elég legyen a Gyarmathi bizonyságira-való feleletbe.

Tudomásom szerént el nem hattam csak egy bizonyságát-is, melybe aránzottam, hogy valami *difficultas,* nehézség volna, és a melynek igaz feleleti bőségesen ki nem teczenék a megmagyarázott dolgokból. És ezekből igen könnyen eszébe veheti minden ember, minémüek legyenek a Gyarmathi nagy munkával készített antalkodási, mellyek a próba kövön mingyárt füstbe mennek.

TIZENEGGYEDIK RÉSZE.

Hogy az Istennek megdücsőült Szentit méltán böcsüllik a hivek.

[1] Reg. 2, 30. Azt igíré az Ur Isten régenten,[1] hogy *a ki őtet böcsülli, böcsülletes lészen, a ki pedig őtet megveti, nemtelen lészen.* Christus Urunk-is [2] Joan. 12, 26. nyilván mondgya,[2] hogy *a ki neki szolgál, böcsülletessé tészi azt az ő szent Attya.* Mert ugyanis *dücsösség, tisztesség és békesség* [3] Rom. 2, 10. *adassék,* ugymond szent Pál,[3] *azoknak, a kik jót cselekesznek.* Ez az oka, hogy az Ur Isten oly böcsülletes nevekkel tiszteli az ő hív* szolgáit; hogy őket *barátinak, attyafiainak, szüleinek nevezi, és a mi jót ezekkel cselekszünk, azt mongya, hogy azt ő-vélle cselekesszük; és a ki ezeket üldözi, önnön magát az Istent üldözi és az ő szeme* [4] Sup. pag. 397. *fényét bántya.* Ez az oka, hogy a mint az elöt megmondám,[4] az önnön saját neveit ezeknek tulajdoníttya az Isten, ezeket *e világ-* [5] Sup. pag. 390. *nak világosságának, az anyaszentegyház fondamentominak, királyoknak, és ugyan isteneknek-is nevezi.* Végezetre, önnön maga az Ur Isten, az ő hív szolgáinak böcsülletire, halálok után-való dicsírője lőn, csoda szép és böcsülletes dicsíretekkel nevenként dicsíré őket *Ecclesiast. cap. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.* Méltó dolog tehát, hogy mi-is böcsüllyük, tisztellyük és dicsírjük az Istennek jó bajvivó szolgáit; az ő tekélletes életeket és magok viselését tükörül szemünk elöt hordozzuk, és ezeket nem csak mint atyáinkat, de mint az Isten országába uralkodó királyokat, tisztességgel s böcsül- [6] Psal. 14, 4. lettel illessük. Mert ugyanis szent Dávid[6] előszámlálván azoknak, kik az örök dücsősségre rendeltettek, egynihány tulajdonságit, azt [7] *Vide* Pamel. in Epist. 34. Cypriani. mongya, hogy *az istenfélőket dicsíri és tiszteli az istenes ember.* És igy olvassuk, hogy eleitül fogva a hivek a martyrok innepe nap- [8] Serm. 1. de S. Petro et Paulo, cujus initium Filioli etc. ját megillették, a mint irja Cyprianus *Epist. 34. nu. 13.*[7] Clemens *8. Constit. cap. 39.* Eusebius *4. hist. cap. 15.* és a töb régi gyöleközetek és Atyák-is. Sőt azt irja szent Ágoston,[8] hogy szent Pétert

* Az eredetiben: *hyiu.*

térdre esvén imággya minden nemzetség. Csacsog valamit Gyarmathi[1] a szentek innepe ellen; de az ő heába-való csacsogása semmit nem árt az apostolok idejétül fogva megrögzött keresztyéni szokásnak. Mert a mint megbizonyíttya Bellármin. *lib. 3. de Cultu Sanct. cap. 16.*, Feuardent. *lib. 4. Theomach. cap. 16.*, Jodocus Coccius *Tom. 1. Thesauri lib. 5. art. 14. fol. 543.* ugyan azon Ecclesia, mely az apostoloktul a szent Irást vevén, az ő-utánnavalóknak kézrül kézre adá, a szentek innepe illésére-is megtaníta minket példájával. Mert eleitül fogva szokott dolog volt az a hiveknél (mint megteczik a régi szent Atyák irásiból), hogy a szent martyrok napját megillenék. Miképpen azért, noha az Irásba parancsolatunk nincsen, hogy a karácson, husvét, pünkösd napját megillyük; sőt még a vasárnaprul sincs az Irásba semmi parancsolat: mind az által megillyük ezeket, mert ezt aggya előnkbe az anyaszentegyház szokása. Szinte ugy a szentek napját-is meg kel illenünk. Ennek fölötte, az innep napok nem egyéb végre rendeltetnek, hanem az Istennek velünk-való jótéteményének emlékezetire és hála adására, a mint nyilván taníttya szent Ágoston,[2] és eszünkbe vehettyük, ha megtekintyük mind az ó, mind az új törvénybeli innepeket. És igy olvassuk *Eszther 9. v. 26. I. Machab.* 4, 59., hogy a régi hivek új innepeket rendeltek az Istennek újonnan-való jótéteményének emlékezetire. Ki nem láttya pedig, mely nagy ajándéka és jótéteménye az Istennek, mikor valamely szent, főképpen martyromság által, véghez viszi az ő bajvivását; holot ezzel nem csak példa adatik a vitézkedő hiveknek az jó bajvivásra, de Isten-előt-való szószollónk-is adatik, hogy könyörgésével segícse a mi gyarlóságinkat. Ebbe pedig semmit az Isten törvénye ellen nem cselekeszünk; mert a Gyarmathitul elő hozott szent Irás csak azt taníttya, hogy az Istentül rendelt szombatot megillyük. De ez csak ideig-való parancsolat volt, és az anyaszentegyház az apostoli tradicióbul megtanít, hogy nem tartozunk az új Testamentom után a szombat napnak megillésére, hanem a vasárnapra. Nincs pedig semmi bálványozás a szentek innepébe; mert az isteni tiszteletre rendeltettek a szentek innepi, és Istennek véllek tött jó-voltának emlékezetire; a mint ez elöt mondám,[3] hogy a szentek nevérül neveztetett egyházakat az Istennek építtyük. Noha azért a szentek innepén, teremptett állathoz illendő tisztelettel, a Istennek szentit-is tisztellyük; de azért az isteni tiszteletet a szentek innepébe-is csak Istennek tulajdoníttyuk.

[1] Fol. 240.

[2] De Civit. 10. cap. 4.

[3] Snp. pag. 356. et 384.

Hogy pedig a szenteket-is, az ő móggyok szerént, méltán és Isten szerént tisztellyük, oly nyilván-való dolog, hogy ő-maga Gyarmathi[1] és a Lutheristák[2] sem tagaggyák szóval, noha cselekedetekkel tellyességgel tagaggyák ezt, főképpen a Calvinisták. És hogy Gyarmathi kedveért most csak Calvinusrul szóllyak: ő szent Györgyöt, szent Hyppolitust és a töb szenteket *állorczáknak nevezi.*[3] Másut közönségesen a megdücsőült szenteket *árnyékoknak* híja.[4] Szent János apostolrul azt irja, hogy bálványozó volt, *stupore quodam prostratus, omnia Angelo tribuit, quæ non nisi Deo debentur.*[5] Szent Pálrul azt irja, hogy eltévelyedett, magában bizakodó és vakmerő ember volt, *obnoxium fuisse peruersæ confidentiæ, temeritati et similibus passionibus.*[6] A szent Irásba dicsírt régi szenteket hallhatatlan dolog, minemü undok és gyalázatos szitkokkal illeti, a mint bővön megmutattya Feuardentius;[7] én csak egynihány dolgot hozok elő, mellyet magam olvastam Calvinusba.

[1] Fol. 3. 10. 101. 115.
[2] Apolog. Confess. Aug. cap. 21. initio.
[3] Calv. libr. 3. cap. 20. nu. 27.
[4] Ibid. nu. 24.
[5] Lib. 1. c. 14. num. 10.
[6] II. In Corinth. cap. 1, 9.
[7] Líb. 9. Theomachiœ.

Noérul azt mongya,[8] hogy kétségbe esvén, a bárkába rekeszkedék. Utálatoson és ocsmányul elfeletkezék magárul. Mód-nékül átkozá-meg az ő fiait felgerjedett haragjába. *Necesse erat, ut desperatione alibi confusus, salutem suam in arcam includeret; tam fœda mentis alienatio in principe novi mundi. Videtur Noah, quamvis justam excandescendi causam habeat, parum tamen modeste et graviter se gerere. Non refert Moyses convicia, quæ bile et iracundia percitus, evomuerit.* Maga az Irás azt mongya,[9] hogy az Isten parancsolattyából és hitből ment-be Noé a bárkába. Ha a bornak erejét nem tudván, véletlenül, akarattya-nékül megrészegedék, abba semmit nem vétkezék Noé. Az ő szemtelen fiának átkába sem cselekvék semmi mód-nékül-való dolgot

[8] In Gen. 6, 13. 9, 22. 24.
[9] Genes. 7. 1. Heb. 11, 7.

Ábrahámrul és Sárárul, kiktül test szerént származék Christus Urunk, azt irja,[10] hogy ők hazugok, csalárdok, képmutatók, hálátlanok, házasságtörők, kerítők, kétségbeesettek, természet ellen vétkezők voltak. És azt irja, hogy mikor Sára a királyhoz felviteték, hihetetlen hogy meg nem förtőztetett volna a fajtalan embertül. Másut azt irja, hogy Ábrahám megförtőztette az ő ágyát, engedvén felesége bolond tanácsának, az Isten parancsolattya ellen Ágárt elvévén. És ha az Ábrahám cselekedetit jól megtekintyük, hitetlenségbe vétkezett Ábrahám. *Simulationi, ad quam uxorem inducit, videtur mendacium inesse; per eum non stetit, quo minus uxorem prostitueret; uxoris pudicitiam male prodidit. Si probe omnia expendimus, infidelitate peccavit, minus Dei providentiæ*

[10] In ca. 8 ad Roman. v. 25.

Abraham uxorem, Loth filias prostituit.

Gen. 12, 11.

Gen. 20, 2.

quam debuit tribuens. Reprehensione dignus fuit, quod timore succumbens, quantum in se erat, prostituit uxorem. Diffidentiæ signum fuit, illicitam astutiam comminisci. Simulatio Abrahæ fuit mendacio implicita. Cum adducta fuerit et in aula habitarit, multi a Rege corruptam putant; neque enim credibile est, quum homo libidinosus eam haberet in manu, pepercisse ejus pudicitiæ. Sarai non leviter peccavit, connubii legem pervertit, lectum conjugalem polluendo. Nec culpa vacavit Abraham, quod stulto ac præpostero uxoris consilio obsecutus est; utriusque autem claudicavit fides. Improprie vocatur Agar uxor, quæ præter Dei legem in alienum thorum inducitur; quare sciamus hunc concubitum illicitum fuisse, inter scortationem et coniugium quasi medium. Abutitur Sara Dei nomine, ac illi propemodum excidit eius reverentia. Ihon mint tiszteli a gonosz ember Ábrahámot, kinek azt igéré az Isten,[1] hogy a ki őtet álgya megáldatik, a ki őtet átkozza megátkoztatik; és kit az igaz és tekélletes hitnek példájául ád az Irás mindenüt előnkbe, *Rom. 4, 19. Galat. 3, 9. Hebr. 11, 8.* Sárát pedig sz. Péter *I. Petri. 3, 6.* például aggya a keresztyén asszonyi állatoknak, hogy őtet kövessék.

Gen. 20. 11. *Ibid.* v. 12. Gen. 12, 15. Gen. 16, 1 *Ibid.* v 3. *Ibid.* v. 5. [1] Gen. 12, 3. *Polygamia illis permissa, ut populus Dei augeretur.*

Isákrul azt irja, hogy képmutató volt, és feleségét idegeneknek kerítette; hitetlensége miat tilalmas mentséget keresett. És ismét: az ő első szülöttének istentelen és vak szerelme arra vivé őtet, hogy az Istennek megjelent akarattyával tusakodnék, és a más[ik] fiának előtte-járóvá akarná tenni az első szülöttet. Sára pedig, ugymond, veszedelmes, csalárd hazugsággal az Isten igíretit meghomályosítá. *Quod ad eundem patris lapidem impingit Isaac, exusari non potest eius socordia; servandæ vitæ causa ad simulationem, mendacio non absimilem confugit, uxorem a fide coniugii absolvens alienis prostituit. Eius stultitiam obiurgat Abimelech, sua incredulitate ad illicitum remedium delapsum. Vacillavit fides Isaac, dum ab officio mariti deflexit. Mire implicita fuit fides sancti viri cum stulto et inconsiderato carnis affectu. Cæcus rapitur in amorem primogeniti, et cum Dei oraculo luctatur, cum sciret repudiatum maiorem; in eo amando nimis pertinax fuit. Minime excusabilis est ejus ignavia. Perversus filii amor fuit. Vitio non caret Rebeccæ dolus, maritum circumvenientis tali fallacia; et cum per se damnabile sit mendacium, in eo gravius peccavit, quod talibus præstigiis in re sacra ludere ausa, cæleste oraculum mendacio obscurans etc.*

Gen. 26, 7. *Ibidem* v. 10. Gen. 27, 4. *Ibidem* v. 5.

Jákóbrul azt irja, hogy vakmerő csalárd volt; mert az Isten igíretibe kételkedvén, csalárdsággal nyeré az ő attya áldomását.

Bátorságoson hazud, és hamissan esküszik. És ismét: förtelmes ágyból szül fiakat Jákob, barom módra egy ágyba helyheztetvén két atyafiát, *incestuosis nuptiis. Peccavit Jakob, vocationis suæ metas transiliens. Vitio non caret particularis error, quia talibus fallaciis* Gen. 27, 14. *adiuvanda non fuit Dei veritas. Temeritatis culpam sustinet Jakob, quod Dei providentiæ diffidens, ad benedictionem patris occupandam fraude obrepsit. Audacter et secure mentitur Jakob, benedictionem fraude petit, seque mendaciter insinuat, sacrum Dei nomen suis* Ibid. v. 19. *mendaciis permiscet. Laban graviter in eo peccat, quod non solum polygamiæ implicat nepotem suum, sed incestis coniugiis ipsum et* Gen. 29, 27. *filias polluit. Pervertit omnia naturæ jura, dum germanas sorores in lectum unum coniecit, ut altera sit alterius pellex. Jacob soboles nascitur ex impura colluvie, dum præter naturam miscentur uno in lecto ducæ sorores. quasi belluino more.* Maga sem a két feleség vételért, sem az áldomás nyerésért, soha őtet az Irás nem feddi, mert ebbe ő az Istennek megjelent akarattyát követte.

[1] In Exod. 2. 12. c. 4. 5. Ex Feuard. loco citato. Moysesrül azt irja,[1] hogy *az ő hiti csaknem megfojtatott. Az emberek kedvéért nem akart engedni az Istennek. Kételkedő és háládatlan volt Istennek. Nagyob volt az ő bolondsága, hogy semmint az egész népé. Az ő hivatallyát megbánta, és az Istent restnek itílte.*

[2] In Daniel 2, 46. 49. Daniel proféta[2] *az udvari vétkekbe kapott volt; a bálványozásba társ volt és ambitiosus, mód-nékül-való tisztesség kevánó volt.*

[3] In Isai, 6, 1. initio. Isaias mint egy bolond, ugymond,[3] elfeletkezvén hivatallyárul, kétségbe esék életérül, mikor az Istent látá, *quasi lymphatus, Prophetam se esse oblitus.*

Végezetre mosdatlan nyelvét még a mennyei angyalok ellen-is

[4] In Matth. 23, 15. megélesítvén, igy szól ő-róllok[4]: *A mennyei angyalok az emberi*

[5] Ad Col. 1, 20. *fajtalanságnak rutságával megförtőztethetnek.* És ismét[5]: *Az ő engedelmességek, mellyel Istennek engednek, nem oly tekélletes, hogy bocsánat-nékül nem szükölködnék.*

Ihon látod, mint tiszteli Calvinus a szenteket. És ez után immár ne csudálkozzál rajta, ha az ő maradéki, a Calvinista kiáltók, szidalmaznak minket. Tudom, hogy gyakran dicsíri egyéb helyeken Calvinus mind Ábrahámot, mind a töb patriarchákat és prófétákat. De ebből egyebet nem tanulhatunk, hanem csak azt, hogy Calvinus tekélletlen, változandó, álhatatlan, káromló hazug volt, és azon szájból hideget és meleget fútt.

TIZENKETTŐDIK RÉSZE.

A megdücsőült angyalok imádságokkal segítik a vitézkedő hiveket.

Noha a magdeburgi historicusok[1] a régi szent Atyák szümölcsői* és vétkei közzé számlállyák, hogy az angyalokrul azt taníttyák, hogy ők mutattyák be Isten elöt a mi könyörgésinket, és segélnek minket imádságokkal; de mind az által bizonyoson hiszi a keresztyén anyaszentegyház, hogy az Istennek angyali imátkoznak érettünk. Sőt az *Augustana Confessio*-is ezt nyilván taníttya:[2] *Largimur et hoc, quod et Angeli orent pro nobis, exstat enim testimonium Zachariæ;* kit Calvinus sem tagad, mert *az angyalokra,* ugymond, *a mi üdvösségünk gondviselését bizta az Isten.*[3]

[1] Cent. 56. ca. 4. Tit.: *Inclinatio doctrinae.* Danaeus apud Feuard 9. Theomach. cap. 22.

[2] Apolog. cap. 21. initio.

[3] Calvin. libr. 3. c. 20. n. 23. Et Gyarmathi fol. 141. col. 2

Ez pedig oly nyilván vagyon az Irásba, hogy a ki éppen és tellyességgel meg nem veti az Irást, semmi módon nem tagadhattya ezt. Mert Zachariás próféta nyilván irja,[4] hogy az angyal imigy könyörge az Istennek: Seregeknek Ura Istene, meddég nem könyörülsz Jerusálemen és a Juda várasin? És mingyárt az Ur vigasságos feleletet adott az angyalnak. — És nemcsak azt irja szent Dávid,[5] hogy az Ur Isten az angyalokra bizta a mi gondviselésünket; de Dániel próféta-is nyilván irja,[6] hogy sz. Mihály angyal az Izrael népe mellet volt, az az ő-érettek törekedett. A Tóbiás és Sára könyörgését-is az angyal mutatá-be Isten elöt.[7] Az új Testamentomba-is azt olvassuk,[8] hogy örülnek az angyalok a bünösök megtérésén. Ha örülnek, tudgyák tehát és kivánnyák a mi megtérésünket; mert a kivánt jónak a megnyerésén szoktunk örülni. Ez pedig az ő jó kivánságok könyörgés Isten elöt. Végezetre szent János látásába[9] olvassuk, hogy a szentek imádságának drága illata az angyal által mutattaték-be Isten elöt. Mert ugyanis a hivek ótalmára rendelt vigyázó angyaloknak eggyik tisztek ez, ugymond sz. Ágoston,[10] hogy Isten eleibe vigyék a mi könyörgésinket. Nem a végre, hogy ezeket tuttára aggyák Istennek, ki öröktül fogva mindeneket látott; hanem hogy, az ő könyörgésekkel eggyüt, foganatosb légyen a mi imátságunk. Mert az Irás mongya,[11] hogy *ha lészen egy angyal az ezerek közzül, a ki ő-érette szóllyon, hogy megjelencse az embereknek az ő igasságát, könyörül ő-rajta és azt fogja mondani: szabadicsd-meg őtet, hogy a veszedelemre ne szállyon; találtam, a kiben ő-neki kegyelmes legyek.* Holot nyilván mongya

[4] Zach. 1, 12.

[5] Psal. 90, 11.

[6] Dan. 12, 1.

[7] Tob. 12, 12. 3, 25.

[8] Luc. 15, 10.

[9] Apoc. 8, 3.

[10] Epist. 120. ca. 29. Epist. 121. cap. 9. Hieron. Ambr. Orig Hilar. apud Feuard. loco citato.

[11] Job. 33, 23.

* Szömölcs, szömölcső, szömölcsü, szömölcsék, szömőcsing.

az Irás, hogy az angyalok könyörgéseért megkegyelmez az Isten az embernek.

[1] Fol. 151. 167. Erre Gyarmathi csak azt mongya:[1] *Ha szinte könyörgenének-is az angyalok mi-értünk, ugyan nem következik, hogy őket imádnunk kell.* Túl lőttek s ide áll az ajjával! Bezzeg ebből az nem következik, s mi sem akarjuk ebből azt kihozni, ha felnyitván szemedet, meg akarnád értení, mi végre hozzuk mi ezt a szent Irás bizonyságát elő; hanem csak azt bizonyíttyuk ezzel, hogy az angyalok imádságokkal segélnek minket, és Istentül könyörgések által sok jókat nyernek mi-nékünk. A mi pedig az ő imádásokat illeti, arrul ez elött bőségesen szólottunk.[2]

[2] Supra pag. 361.

Azt-is mongya Gyarmathi, hogy *it nem a teremptett angyalrul, hanem Christusrül vagyon szó.* De mód-nékül mongya, és az önnön saját gondolattyát mongya. Mert Christus Urunk nem egy az Istennek ezer angyali közzül, hanem az ezer angyalok feje; it pedig az Irás az ezer angyalok közzül eggyikrül szól. Ennek fölötte, Christus Urunk isteni természete szerént angyalnak nem neveztetik, hanem csak emberi természete szerént; akkor pedig, mikor Jób ezt mondá, nem volt még Christus Urunk emberi természete szerént.

Miképpen azért, noha az angyali őrzés-nékül-is gongyát viselhetné az Ur Isten az ő választottinak; mind az által, az ő hozzánkvaló jó-voltának bizonyságára azt rendelé, hogy az angyalok

[3] Hebr. 1, 14. munkálkodnának az hívek őrzésébe,[3] és Tóbiást, Jakabot, szent Pétert az angyalok által akará megótalmazni. Azonképpen azt akará, hogy az angyalok a hiveknek ugy mint postái lennének és az ő tiszta, buzgó és hatalmas könyörgéseket a mi hideg és gyarló imádságinkal egyetembe Isten eleibe vinnéjék és az ő móggyok szerént közbejárók lennének az Isten és ember közt, mint Moyses

[4] Deut. 5, 5. Galat. 3, 19. közbejáró vala az Isten és emberek közt;[4] noha ollyan közbejárók nem lehetnek, mint Christus Urunk, ki megváltá és megbékélteté az embert Istennel.

Szinte ugy cselekesznek azért az angyalok, mint valami fő ember a fejedelem udvarába, ki nem csak bemutattya a szükölködők supplicatióját, de kéri-is a fejedelmet, hogy könyörüllyön a

[5] In Csal. 129. megnyomorultakon. És azért mongya szent Hilarius:[5] *Intercessione Angelorum non natura Dei indiget, sed nostra infirmitas.* És miképpen az ördög nem csak számot tart a mi vétkeinkre, de ezekkel Isten elöt vádol-is minket és káromlya a hiveket, hogy az Istennek haragját hozza fejekre: szinte ugy a jó angyal-is, a mi

könyörgésünk mellet könyörög Istennek érettünk. Noha azért méltán kárhoztattya szent Ágoston[1] a pogányokat, kik azt tanították, hogy az ördög által kel Isten eleibe bocsátani a mi könyörgésünket; de mind az által, kétség-nékül a jó angyalok nemcsak őrzik a híveket, de az ő könyörgéseket Isten eleibe-is viszik. [1] Civit 8. cap. 19. et 22.

Ezt Gyarmathi sem tagaggya, sőt nyilván irja, hogy az angyalok imádságarul vagyon Irásunk és példánk.[2] Annak okáért nem szükség sok beszéddel rontani az ő feleletit, mellyel a szent János látásának 8. részéből vött bizonyság elöt csavarog, mikor azt mongya,[3] hogy *ez az angyal nem egyéb Christus Urunknál, ki szent Attya elöt szószollónk lévén, benutattya az élő szentek könyörgését.* Mert egy az, hogy ugyan ezen feleletbe megvallya Gyarmathi,[4] hogy a *hitnek analogiája, egyenessége szerint az angyalok viszik-be az élő szentek könyörgését az Isten eleibe, kiknek meghalgatása felöl gyakorta választ-is hoznak, mint megteczik Dan. 9. Tob. 12. Lucæ 1. Actor. 10. Nem szól azért ez a locus a megholt szenteknek értünk való imátságokrul, hanem az élő szentekérül, kiket az angyalok, ugy mint szolgák, bévisznek Isten eleibe.* Mi-is ennél egyebet most ebbül a helybül nem akarunk bizonyítani; ha azért ezt megengedi és nyilván vallya Gyarmathi, mit fárasztja elméjét azon, hogy csak egyedül ama nagy tanácsu Angyalrul, Christusrul, kellyen érteni ezt az helyet? Nem tagadom én-is, hogy Christus a fő közbejáró, a ki által bemutattatnak az élő szentek könyörgési Isten elöt; de e mellet azt-is kel vallanunk, hogy a teremptett angyalok-is, ugy mint szolgák, bemutattyák Christus által a mi könyörgésinket. És mivel hogy a szent Irás csak egy bötüvel sem jelenti, hogy ezt a helyet egyedül csak Christus Urunkrul kellyen érteni s nem a teremptett angyalrul-is, mi helyt nem adhatunk a Gyarmathi magyarázattyának, hogy ezt a locust csak egyedül ő-magárul magyarázzuk Christus Urunkról; hanem inkáb a szent Irásnak analogiája, sok egyéb helyeken-való egyenlő értelme szerént azt kel mondanunk, hogy a teremptett angyal-is bémutattya Isten elöt az élő szentek könyörgését. Sőt nem csak az élő szentekét, de még a megdicsőült szentekét-is, mint szent János irja,[5] hogy minden szentek imádságát mutatá-be az angyal. Ha *omnium Sanctorum*, minden szentek imádságát: tehát a dücsősséges szentekét-is. És igy nyilván következik, hogy a bódog szentek-is imádkoznak Istennek; nem ő-magokért, mivel hogy immár nem szükölködnek: tehát az ő vitézkedő szolga társokért, mi-érettünk. Ezt ő maga-is megen- [2] Fol 168. 219. etc. [3] Fol. 216. [4] Fol. 217. [5] Apoc 8, 3.

[1] Fol. 218. gedi Gyarmathi,[1] csak hogy azt veti utánna, hogy a *mennyei szentek könyörgése, nem egyenként mi-értünk-való imádságok.* De most mi ezzel megelégszünk. Ennek utánna az egyenként-való imádságrul-is szóllunk, ahol annak helye lészen; mert ugyanis nem kel mindent minden szent Irás mondásival bizonyítani.

Fol. 226. Másut hozza elő Gyarmathi, hogy Leleszi János páter, *ki Erdélybe pironkodott Erratorral egyetembe,* ilyen bizonyságot támasztott: *Mikor az ördögöt esak suttogva híják-is az ördöngösök, ottan jelen vagyon és segíti őket; miért nem segítené tehát a jó angyal a híveket?* Erre Gyarmathi csak azt feleli, hogy *az ördögök és a megdücsőült lelkek dolga külömb; mert az ördög környüllök vagyon a hitetleneknek, a mennyei lelkek pedig mesze vannak tőllünk.* Mely feleletbe nem tagaggya Gyarmathi azt, a mit most bizonyítunk, tudni illik hogy a jó angyalok-is hallják a mi kérésinket, segítnek minket; hanem csak a hivek bódog lelkeknek mongya hogy külömben vagyon dolga. De e könyvek XVII. része végin megmutatom, hogy ha szabad az angyalokat segítségül hínunk, szabad légyen a szenteket-is.

Hazud pedig abba Gyarmathi, hogy Leleszi János pironkodott Erdélybe; mert hiven és böcsülletesen eljárván tisztibe, minden botránkozás-nékül viselte magát mind Arator Istvánnal egyetembe. És noha ez az Istennek két jó szántója kemény és kősziklás földre akadott, mely az ekét nem szenvedhette; de mind azon által az ő veritékekkel öntözvén, annyira megjobbították vala azt a Christus mezejét, hogy mind neked s mind a te társaidnak fájna szemetek rajta.

TIZENHARMADIK RÉSZE.

Szabad az angyalokat kérnünk, hogy segícsenek minket.

[2] Lib. 1. cap. 14. n. 12. Calvinus nem tagaggya,[2] hogy az angyalok gondunkat viselik és segítnek minket, mind az által nem akarja, hogy őket segítségül híjuk; mert jól látta, hogy ha egyszer megengedi, hogy szabad az angyalokat, kik teremptett állatok, segítségül hínunk, mingyárt erőtlenek, sőt csufosak lesznek azok a bizonyságok, mellyekkel megcsalják az együgyüeket, elhitetvén véllek, hogy a szentek segítségül hivása bálványozás, és hogy a Christus közbejárásának méltóságos tiszti ezzel meghomályosíttatik. Mert ha egyszer megengedik,

hogy szabad a teremptett állattul segítséget kérni, kétség-nékül semmire kellők ezek a fogások.

Calvinust követi ebben Gyarmathi-is, ki nyilván irja,[1] hogy az angyalokat nem kel imádnunk és segítségül hínunk. *Gyalázatos tudomány az,* ugymond, *hogy valakit egyebet, az egy Isten-kivül, kellyen segítségül híni.*

[1] Fol. 16. 18. etc.

De bizonyára a szent Irásba sok nyilván-való példáink vannak, mellyekből nyilván kiteczik, hogy szabad az angyaloktul könyörgésink által valamit kérnünk. Teremptett angyalok valának ama két angyalok, kik Sodomába menének,[2] hogy Lótot megmentenék, a mint ő-maga-is Gyarmathi[3] nyilván megvallja, Calvinussal[4] egyetembe, mert ő-magok az angyalok megvallyák,[5] hogy őket az Ur küldötte, és hogy addig semmit nem cselekedhetnek, mig Lótot békességes helybe nem helyheztetik. Ezeknek pedig a teremptett angyaloknak könyörge Lóth, és azon kéré, mutatnák-meg irgalmasságokat, és tartanák-meg azt a kis várast, mellyet Segornak nevezének, hogy ot lakhatnék.[6] És az angyalok meghalgatván könyörgését, megtarták a várast.

[2] Gen. 19, 1.
[3] Fol. 105. init.
[4] In Gen. 19, 1.
[5] Gen 19, 13. 22.
[6] Gen. 19, 19. 20.

Ennek fölötte Tóbiás és Raguel igy könyörögnek:[7] Az Istennek angyala légyen veletek az uton, és vigyen oda titeket egésségbe.

[7] Tob.5,21. 10, 11.

Jákob patriárcha, mikor az ő unokáit megáldaná, igy könyörge:[8] Az Isten, a kinek szine elöt jártak a mi atyáink; az angyal, mely engemet kimentett sok veszedelmekből: álgya-meg ezeket a gyermekeket. Holot nyilván az angyalon nem érti az Istent, hanem teremptett angyalt, mivelhogy minek elötte az angyalrul emlékezett volna, emlékezetet tőn az Istenrül; és igy ha az angyalon ő-magát értené az Istent, mód-nékül-való volna a Jákob könyörgése. És bizonyára, ha teremptett angyal volt, a mely által az Isten Moysesnek adá a törvényt a pusztába, mint ez elöt sz. Pálból megbizonyítám:[9] sokkal inkáb el kel hinünk, hogy az-is teremptett angyal volt, a kinek szolgálattya által kimentette az Isten Jákobot nyavalyáibul.

[8] Gen. 48, 16.
[9] Supra pag. 362.

Ugyanezen Jákobrul azt olvassuk másut,[10] hogy mikor az angyallal küzdék, sírva könyörge néki, hogy megáldaná őtet.

[10] Gen. 32, 26. Oseæ 12, 4.

Végezetre, az új Testamentomba sz. János apostol, az ő titkos látásának elein, köszöntvén az ásiai gyöleközetet, igy ir:[11] *Kegyelem és békesség néktek Attul, a ki vagyon, a ki volt és eljövendő; és a hét lelkektül, melyek az Isten széki elöt vannak; és Jesus Christustul.* Holot sz. János nem valami látást ir; hanem levelének elein azok-

[11] Apoc. 1, 4.

nak, a kikhez ir, minden jót kér és kevân az Istentül, Christus által, és az Isten angyalitul, kik könyörgések által kegyelmet és békességet nyernek nékünk. Mert it sz. János, mikor a hét lelkekrül
[1] Fol. 234 emlékezik, nem szól a Szent Lélek Istenrül, a mint Gyarmathi,[1] Coelius Pannoniussal egyetembe, alíttya; hanem a teremptett és az Isten széki előt álló lelkekrül. Mert a Szent Lélek Isten csak egy,
Vide Vieg. Rib. *in eum locum, qui citant Clem. Alex. Aretam, etc.* nem hét; és ő *nem áll az Isten széki elöt,* mint szolga, hanem az isteni méltóságnak egyenlőségébe uralkodik. Azonképpen, nem szól sz. János a Szent Léleknek hét ajándékirul; mert a Szent Lélek ajándéki nem eleven és értelmes állatok, hogy ezektül kellyen valami jót kérnünk. Tehát a teremptett lelkektül kér szent János kegyelmet és békességet, nem ugy, mintha önnön saját erejekből adhatnának isteni *gratiat,* kegyelmet és malasztot, holot egyedül
[2] Psal. 83, 12. az Ur az, a ki ő-maga erejéből kegyelmet és üdvösséget ád;[2]
[3] Sup. pag 344. 355. 386. hanem csak ugy, a mint az elöt sokszor mondám[3], hogy sz. Pál irja, hogy ő üdvözíti az embereket, és az emberek megszentelik magokat.

[4] Tim. 5, 21. Ugyan ezen dolgot az-is erőssít *[igy],* hogy sz. Pál[4] az angyalokat híja tanu bizonyságul; kit soha nem cselekedett volna, ha őket szabad nem volna kérnünk és segítségül hínunk.

Ezekből azért nyilván megteczik, hogy a szent Irásba nyilvánvaló példáink vannak az angyalok segítségül hivásárul. Gyarmathi-is a Lóth példájára semmit nem felelhet; a sz. János példájára, a mint megmondám, esztelen feleletet ád.

[5] Fol. 229. 230. A Jákob példáját a mi illeti, arra azt mongya Gyarmathi,[5] hogy az angyal, a kinek Jákob könyörög, az Istennek Fia volt, az Ur Jesus Christus. Ezt azzal bizonyíttya: *Mert az Irás Istennek nevezi azt, a ki Jákobbal küzdött, és a ki Jákobot kimentette minden veszedelméből.* De ez semmire kellő bizonyság; mert ez
[6] Sup. pag. 362. elött-is mondám,[6] hogy noha Moysesnek angyal által adá Isten a törvént, mind az által ugyan Istennek neveztetik az, a ki a törvént atta. A mit az apostolok irtak, azt Isten igíjének nevezzük, noha az Isten az apostolok által atta azokat az igéket. És e világi dolgokba-is, a mit más által cselekeszünk-is, igazán mongyuk, hogy azt mi cselekettük. Mit csudálkozik tehát Gyarmathi, ha a mit az angyalok az Isten parancsolattyábul cselekesznek, az Isten mondatik azt cselekedni, és ő szent Felségének adnak ezekért hálát az emberek?

De ha szinte semmi példánk nem volna-is a szent angyalok-

nak-való könyörgésbe, csak az emberi okosság szerént szólván-is a dologhoz, ki nem láttya, hogy ha a mi őrző angyalink szeretnek minket, örülnek javainkon, tuggyák szükséginket, könyörgenek érettünk (a mint az elött megmutatám), mi-is méltán kérhettyük, hogy könyörögjenek érettünk? Kérhettyük e szarándokságba búdosó szolga társainkat, hogy könyörögjenek érettünk; s miért nem kérhetnők tehát a mi őrző angyalinkat?

Végezetre, a régi szent Atyáknál igen szokott dolog volt az angyaloknak-való könyörgés. Sz. Ágoston[1] nyilván könyörög sz. Mihály, sz. Gábriel angyalnak, és közönségesen a töb angyaloknak-is, hogy az ő büneiért esedezzenek Isten előt. Victor Uticensis[2] Afrikának a Vandalusoktul-való megszabadulásaért az angyali karoknak könyörög. Nazianzenus[3] a Constancinápolbeli Ecclesiát az ő őrző angyalának imátsággal ajánlja; Origenes[4] ő-magát. Sz. Ambrus[5] pedig: az angyaloknak, ugymond, közönségesen imátkozni kel, de főképpen a mi őrző angyalunknak. Ezent irja Basilius *in Psalm. 33.* Hilar. *in Psalm. 129.* Leo *Serm. 5. de Epiphan.* és a töb régi sz. Atyák-is, kiknek istenes szokásokat az anyaszentegyház követi az ő Litániáiba. Tudom hogy sz. Pál apostol *Coloss. 2. v. 18.* tiltya az angyalok tiszteletit; de minemü tisztelet légyen ez, megmagyarázám ez előt.[6]

[1] Meditat. cap. 40. etc.

[2] Lib. 3. in fine.

[3] Edit. Billy. Orat. 32. n 37 et 95.

[4] Hom. 1. in Ezechiel.

[5] Lib. de viduis, post medium.

[6] Sup. pag. 411.

TIZENNEGYEDIK RÉSZE.

A megdücsőült Szentek szeretnek minket, könyörögnek mi-érettünk, és gondot viselnek mi-reánk.

A hamisságnak oly természeti vagyon, hogy soha egy nyomba meg nem marad; hanem hon ide kap, hon amoda. Ez az oka, hogy az újító atyafiak, noha tőrrel pajssal azt vitattyák, hogy csak egyedül Christus Urunk a mi Isten-elöt-való szószóllónk; és nagy torokkal amazt éneklik a szentekrül: *mert ők megholtak és mind földé löttek, ez földiekrül meg sem emlékeznek etc*: mind az által más felöl meggyőzetvén az igasságtul, nyilván vallja mind Gyarmathi, mind Calvinus, és az Augustana Confessio (mint megmutatám e könyvnek második részébe),[7] hogy a bódog szentek imátkoznak mi érettünk az Istennek szine előt. Mely dolog hogy nyilvábban megbizonyoggyék,

[7] Sup. pag 347.

Először azt mondom, hogy a megdücsőült lelkekbe meg nem hült a keresztyéni szeretet; hanem az ő szarándokságba vitézkedő atyafiokat igaz és tiszta szeretettel szeretik. Tudom, hogy Calvinus azt irja,[1] hogy semmi képtelen dolgot nem mondunk, ha szinte azt mongyuk-is, hogy a szeretet az itílet napján lészen örökkévaló, ugy hogy a közbe-vetett üdőhöz az ne illyék, *nihil pertinere ad tempus medium,* a mit sz. Pál a szeretetrül mond; most pedig a megholtaknak semmi köze *nullum commercium*[2] nincs mi hozzánk; és kételen ezt kel mondani Luthernek-is, mivel hogy, az ő itíleti szerént, a lelkek alusznak itílet napja elöt, a mint e könyvnek második részébe megmondám.[3] De a' bizonyos dolog, hogy a bódog szentekbe leg-főképpen tündöklik az isteni szeretet; mert sz. Pál nyilván mongya,[4] hogy noha a prophetia, a tudomány megszünik-is, de soha a szeretet el nem vesztetik. Másut az irja,[5] hogy sem az élet, sem a halál el nem szakasztya őtet az isteni szeretettül. És ha ő-bennek szeretet nem volna, nyilva Isten-nékül volnának, sőt az Isten haragjába, bünbe volnának. Mert az Irás nyilván mongya, hogy az Isten szeretet és a ki a szeretetbe vagyon, a' vagyon az Istenbe;[6] a kibe pedig nincs atyafiui szeretet, halálba lakik, gyilkos az, setétségbe lakik, nincs örök élete.[7] És ki nem láttya, hogy a bódogságba tekélletesb lészen az isteni szeretet; mivel hogy akkor szinrül szinre látván az Istent, és tekélletesen megismervén az ő hozzánk-való jó-voltát és isteni méltóságát, és sem a test sem a világ sem az emberi gyarlóság hátra nem vonszon s meg nem késlel minket: tellyes lélekkel, minden tehetséggel a mi Istenünk szerelmével gerjedezünk. Ennek fölötte, ha meghült a szentekbe a keresztyéni szeretet, ha semmi közök nincs immár nekik mi-hozzánk, miért irja tehát ezt Calvinus:[8] *Mikor a Credoba azt valljuk* ugymond *Hiszem a közönséges anyaszentegyházat, azt nem csak a láthatandó Ecclesiarul kel érteni; hanem az egész választottakrul, kiknek számába foglaltatnak a megholtak-is. A választottak mindnyájan ugy öszve kötöztettek Christusba, hogy miképpen egy főtül függenek, szinte ugy egy testté löttek és mint egy testnek tagjai öszve forrasztattak, eggyek löttek, egy szeretetbe, azon Isten lelkébe élnek.* Ha azért ebbe áll a szenteknek eggyessége, hogy azon egy testnek tagjai vagyunk és eggyink a másink tagja;[9] ha azon testnek tagjai mind fájdalmát s mind vigaságát érzik az ő tagoknak:[10] mint hihettyük tehát el, hogy a szentekbe az ő tagokhoz-való szeretetek meghült légyen?

[1] In I. Corint. 13, 8.
[2] Instit. 3. c. 20. n. 24.
[3] Sup. pag 348.
[4] I. Cor. 13, 8.
[5] Rom. 8, 38.
[6] I. Joan. 4, 78.
[7] I. Joan. 3, 14. 15.
[8] Inst. 4. cap. 1. nu. 2.
[9] Rom. 12, 5. I. Cor. 10, 17. I. Corint 12, 25. 26.
[10] I. Corint 12, 25. 26.

Másodszor azt mondom, hogy a szentek könyörögnek az ő viaskodó tagokért. Ezt, a mint mondám, mikor reá fogják valóba az atyafiakat, ő-magok sem tagaggyák. Sőt az *Apologia Confessionis Augustanae* azt mongya,[1] hogy *noha az Irásba errül egyéb emlékezet nincs, hanem csak a Machabaeusokrul irt könyvbe; de mind az által valljuk, hogy imátkoznak a szentek közönségesen az élőkért.* Calvinus-is azt irja,[2] hogy *noha megengedi, hogy a szentek közönségesen imátkoznak mi-érettünk, de azért ezzel el nem vesztik csendesz bódogságokat.* És ismét:[3] *a szenteknek értünk-való esedezése helyén marad; mert az Isten látván a mi szükséginket, nemcsak azt akarta, hogy kiki magáért imátkozzék, hanem eggyiknek a másikért való imátságát-is befogaggya.* Noha másut,[4] a gaz ember, azt irja, hogy *a szentek semmirül egyébrül nem gondolkodnak, hanem csak az Istenrül, ugy elmerülnek az Isten szine látásába.* Maga, jól tuggya Calvinus, hogy az Isten szine látásával eggyüt lehet a földi dolgokra-való gondviselés-is, mint az őrző angyalok példájával könyü megmutatni; és nyilván taníttya Beza,[5] imigyen irván: *Si haec duo, quiete coelesti frui et humana curare, inter se pugnant: neque Deus, neque Angeli, neque Christus ipse censendi sunt curare humana.*

[1] Artic. 21. *Vide sup.* pag. 347.

[2] Instit. 3. c. 20. n. 24.

[3] *Ibid.* nu. 19.

[4] In I. Cor. 13, 8. *Idem Gyarm. fol. 219.*

[5] Epist. 83. Theologica.

De hogy a bódogságos szentek mi-érettünk könyörögnek Istennek, azzal bizonyítom:

I. Mert azok a szentek szeretnek minket, ugymint önnön tagokat, mivel hogy egy test, egy ország az anyaszentegyház. Sőt *anyánk mi-nékünk a menyország, polgártársaink a szentek, és mi-is a mennyei gyöleközetnek seregi közibe irattunk;*[6] kiből nyilván következik, hogy jónkat kivánnyák nekünk a szentek, és mint tagokat, fiokat segítnek minket. És bizonyára, ha az angyalok imátkoznak mi-értünk, a mint nyilván megmutatám: nem látom mi az oka, hogy a szentek nem imátkozhatnak. Mert ha a Christus tiszti és az ő közbejárása meg nem gyaláztatik az angyalok könyörgésével: miért gyaláztatnék meg a szentek imátságával? Azonképpen, ha e világon élők imátkozhatnak egymásért, miért nem imádkoznának a szentek, kik noha nekünk megholtak, de a mint Christus Urunk mongya:[7] *Élnek minnyájan az Istennek.*

[6] Galat. 4, 26. Ephes. 2, 19. Heb. 12, 23.

[7] Lucae 20, 38.

Erre Gyarmathi azt feleli,[8] hogy *noha sz. Pál anyánknak nevezi a menyei Jerusálemet; de azt nem mongya, hogy a szenteknek szorgalmatosságok van mi-reánk.* És noha egy testnek tagjai velünk a szentek, a tagok pedig egymást segíllik, ótalmazzák,

[8] Fol. 228.

a mint sz. Pál irja *Ephes. 5, 29. I. Corinth. 12, 25. 26;* mind az által azt mongya Gyarmathi, hogy *csak mikor a tagok eggyüt vannak velünk a földön, akkor segítnek minket könyörgésekkel. Sőt még e világon, de messze földön lévő szentekhez-is,* ugymond, *nem illik egyéb eggyesség, hanem csak a hit által, holot mi-is ezekrül soha szorgalmatosok nem voltunk.*

De ezek csak habozások; mert soha nyilvábban nem jelenthette volna sz. Pál a bódog szenteknek reánk-való gondviselését, mint jelenté, mikor őket anyánknak, velünk egy testnek nevezé, és előnkbe adá, hogy a tagoknak oly természetek vagyon, hogy
[1] I. Cor. 12, 26. az ép részek gondot viselnek a sérűtt* tagra.[1] Ezt pedig a szűkölködő tagrul-való gondviselést soha sz. Pál csak tisztán a jelen való és a világon viaskodó tagokra meg nem határozza. A kinek pedig esze vagyon, nem ád oly hatalmat Gyarmathinak, hogy a mit a szent Irás közönségesen tanít, azt ő, csak tisztán az önnön agyaskodási szerént, meghatározza és megmocskollya.

[2] I. Corint. 9, 17. II. Mivel hogy a szentek *egy lélekké lésznek az Istennel,*[2] azt kivánnyák és tiszta szűből akarják, a mit az Isten kiván és akar. Tuggyák pedig, hogy az Isten a mi üdvösségünket, jónkat, tekélletességünket kivánnya: tehát a szentek-is ezt teljes akarattal kivánnyák. Nyilván-való dolog pedig az, hogy a tiszta és tekélletes akarattal-való jónak kevansága, Isten elöt buzgó könyörgés. Igy olvassuk az Irásba, hogy, noha Moyses semmit nem szól vala, mind az által az Isten, az ő kevánságát látván, azt mongya
[3] Exod. 14, 15. neki:[3] Mit kiáltasz én hozzám? Sz. Dávid-is azt irja,[4] hogy a
[4] Psalm. 10, 17. szegínyek kivánságát meghalgattya az Ur, és az ő szivök készü-
[5] Confess. 7. cap. 7. letit meghallja az ő füle. Mert sz. Ágoston mondása szerént:[5] *hangos szó az Istennek irgalmasságára a lélek csendes gondolattya és kivánsága.*

III. Az Irásba nyilván olvassuk, hogy Jeremiás halála után
[6] II. Machab. 15, 14. sokat imátkozék a zsidó népért és a sz. várasért, Jerusálemért.[6]

IIII. Sz. Hieronymus[7] és sz. Nazianzenus[8] illyen bizonsággal
[7] Cont. Vigilant. cap. 3. erőssíttik ezt az igasságot: *Az apostolok, martyrok és a több szentek,*
[8] Orat. 12. in obitu patris, sub init. *mikor még e világon magokrul-is szorgalmatosok valának, imátkoztak egyebekért; és oly hasznoson imátkoztak, hogy Moyses egy könyör-*
[9] Exod. 32, 30. *gésével a zsidó népnek bocsánatot nyert;*[9] *sz. Pálnak hetvenöt*
[10] Act. 27, 24. *lélek ajándékoztaték egy kérésére:*[10] *mentül inkáb imátkoznak tehát most.*

* Sérudik, sérődik, sérszik: séruf. — Nyt. sz. II. 1545.

V. A sz. János látásába olvassuk, hogy a sz. martyrok kérik az Istent, hogy boszut állyon az ő ellenségeken, kik ártatlan vért ontottak.[1]

[1] Apoc. 6, 10.

Gyarmathi erre azt feleli,[2] hogy *ez látás, melyből való dolgot nem bizonyíthatunk.* Mely szép feleletből azt tanulhattyuk, hogy sem az Isaias prophetiájából (mellyet a próféta irásának első igéjébe látásnak nevez), sem a töb próféták látásából semmi bizonságot nem vehetünk; és igy nem jól cselekettek az apostolok, sőt ő maga-is Christus Urunk, hogy a Gyarmathi Miklós iskolájába meg nem tanulták volt, hogy *a látásból való dolgot nem bizonyíthatunk;* és ennek okáért gyakran az Isaiás és egyéb profeták látásiból vöttek bizonságot. Sőt ő maga-is Gyarmathi gyakran bizonyít ezzel a szent János látásával.

[2] Fol. 213.

Vide. sup. pag. 347.

De azt mongya Gyarmathi, hogy *imperfectio, fogyatkozásból-való vétkes indulat volna a szentekbe, ha boszuállást kérnének Istentül, holot inkáb imátkozniok kellene az üldözőjökért, a Christus tanítása szerént.* Az első feleletbe Christust és az apostolokat taníttya Gyarmathi, most immár a bódog szenteket iskolázza és oktattya. De örömest hallanám tőlle, menyiszer olvasta a Soltárba és a profétákba (kiket a Szent Lélek vezérlett a szent irásoknak bötüjébe), hogy az Istent kérték, hogy megostorozza a bünösöket? Valljon s azt itíli-é Gyarmathi, hogy az Istentül-való boszuállásnak kérése mindenkor fogyatkozásból, vétkes indulatból származik? Ha ezt itíli, nyilván-való tudatlan, és az önnön itíleti szerént kárhozatra méltó; mert ő-is, a töb Luther kiáltókkal egyetembe, az ő káromló praedicatiója után azon könyörgött naponként, *hogy az Isten megroncsa, megostorozza, megbüntesse a pogány ellenséget, kiöncse haragját az ő nevének ellenségire etc.* Noha azért haragból, gyülőségből, boszuság állásból nem szabad másnak, még a nyilván-való latornak és gyilkosnak-is gonoszt kivánnunk; mind az által az igasság szeretetéből, az ártatlanoknak ótalmára, a gonoszoknak tanuságára, és egyéb Isten-szerént-való jó végekre szabad, nem csak halálát kivánnunk, de annak, a kinek erre-való hatalma vagyon az Istentül, törvény szerint meg-is ölni a gonosz tövőket. És igy olvassuk, hogy sz. Pál azt kivánnya, hogy elmeczessenek, a kik környül metélkedésre akarják vala vinni a hiveket.[3] A papi fejedelemnek pedig igy szólla:[4] *Percutiet te Deus, paries dealbate.* De megvakította Gyarmathit a Calvinus szele, és akár mit mongyon, nem gondol vélle, csak mongyon valamit mi ellenünk.

[3] Galat. 5, 12.

[4] Act. 23. 3.

Mind az által, végezetre látván, hogy nem csavaroghat az igasság elől, azt irja: *hogy ebből a helyből csak az bizonyíttatik-meg, a mit immár egynihányszor megengettünk, tudni illik hogy közönségesen a szentek az egész Ecclesiának jót kivánnak.* Elég ez most nekünk; mert it nem azt akarjuk bizonyítani, *hogy a szentek valami szóval való imádságot formálnak,* a mint te alítod; mert tuggyuk, hogy ők, test-nékül, e világi mód szerént-való szókat nem faragnak, és az ő könyörgések nem egyéb az ő jó gondolkodással-való kivánságoknál, mint a mi lelki könyörgésünk sem egyéb ennél. Csak azt bizonyíttyuk azért ezzel a locussal, hogy *valami gondok vagyon a szenteknek e világi emberekre-is,* és hogy, ha a más világon boszuállást kérnek Istentül a gonoszok ellen, sokkal inkáb az ő fiokért és vitézkedő szolga társokért könyörögnek az Istennek. Kiből megteczik, hogy az a locus nem ugy illik a mi tudományunkhoz, *mint az arany perecz a disznó orrába,* a miképpen mérges nyelvének rágalmazó fulánkjával vitattya Gyarmathi. Mert noha ebből csak pusztán ő-magából nem következik, hogy eggyenként imátkoznak a szentek mi-érettünk, hogy értik a mi kivánságinkat, hogy nekünk-is őket segítségül kel hínunk, etc; de az igen szépen következik, hogy valami gongyok vagyon nékiek e világiakra, és hogy közönségesen imátkoznak az élőkért. Mi pedig (mivel hogy nem vagyunk oly bölcsek, mint a Lutheristák, kik mindenből mindent meg tudnak bizonyítani, vagy illik öszve vagy nem), csak ezeket akarjuk ebből a szent Irás bizonságából megerőssíteni; kit mivel hogy az ellenség ő-maga-is megenged, nem szükség ennek ótalmára most többet szóllanunk.

VI. A bódogságba uralkodó szentek nem aláb-való renden vannak a kárhozott lelkeknél; de amaz elkárhozott gazdag könyörge az ő attyafiaiért:[1] miért nem könyöröghet tehát Lázár-is az ő attyafiaiért? Hogy pedig ez a gazdag és Lázár históriája nem példa beszéd, hanem ugyan valóba lött dolog, sokan a régi sz. Atyák közzül nyilván taníttyák;[2] és csak abból-is megteczik, hogy mikor az Irás valami példa beszédet hoz elő, nem nevezi neveken az embereket, mint it Christus Urunk nevén nevezi Lázárt és Ábrahámot.

[1] Luc. 16, 24.

[2] *Lásd e könyvnek XVI. részébe az negyedik bizonyságot.*

VII. Az Irásba azt olvassuk,[3] hogy az Isten széki elöt álló szentek, kik Christus által megváltattak minden nemzetségből és országból, *jó illatot mutatnak-be Isten elöt, mely nem egyéb,* ugymond az Irás, *a szentek imátságánál.* Bemutattyák tehát a mi

[3] Apoc. 5, 8. 9. 8, 3.

könyörgésinket, és imádkoznak a megbódogult szentek Istennek. Nem ő magokért; mert immár minden veszedelemtül megszabadultak és tuggyák, hogy az ő uttyoknak határára jutván, nincs helye sáfárságoknak és újab jutalmoknak, hanem a hová esett a fa, ot marad mindörökké. Szükség tehát, hogy mi-érettünk imádkozzanak, és a mi könyörgésinket az ő buzgó kevánságokkal egyetembe, bémutassák az Urnak. Mivel hogy, a mint e könyvnek XII. részébe mondám,[1] nem egyéb a szentek imádságának Isten-elöt-való bémutatása, hanem az ő imádságokkal-való segítése, kik azon kérik az Istent, hogy megengeggye nékünk (kiket az Irás szenteknek nevez, mint e könyvnek XVI. részébe, az *Első* bizonyságba megmutatom), a mit ő-tőlle kérünk.

[1] Supra pag. 425.

VIII. Ezennel megmutatom, hogy a szentek gondot viselnek e világi hivekre; tehát kétség-nékül szinte ugy imátkoznak mi-érettünk, mint szinte az angyalok, kikrül nyilván olvassuk az Irásba, hogy imátkoznak érettünk.

IX. A régi szent Doktorok, sz. gyöleközetek és a közönséges anyaszentegyház egyenlő értelméből megbizonyíttatik ezen igasság; mert a mint ezennel megmutatom, megrögzött, bizonyos vallás volt ez eleitül fogva a keresztyének közöt.

X. Az Istennek nyilván-való és tagadhatatlan csuda tételivel megmutattatott eleitül fogva, hogy a szentek segéllik az ő-hozzá folyamó keresztyéneket, mint ez elöt megmondám,[2] és ezennel bővebben megbizonyítom. A csudatétel pedig nem egyéb, hanem az Istennek nyilván-való bizonyság tétele, a mint olvassuk az Irásba.[3] Tehát az Isten bizonyságot tött arrul, hogy az ő szenti segéllik könyörgések által a hiveket.

[2] Supra pag. 381.

[3] Marc. 16, 20.

Harmadszor azt mondom, hogy a bódog szentek tuggyák a mi dolgainkat és könyörgésinket, mint megmutatom e könyvnek XVI. részébe; ennek pedig a tudásnak móggyát ez elött-is bővön megmagyarázók.[4]

[4] Supra pag. 354.

Negyedszer és utolszor azt mondom: Hogy a megdücsőült szentek gondot viselnek az ő vitézkedő szolga társokra. Tagaggya ezt Calvinus,[5] és azért mongya, hogy az angyalok imátkoznak érettünk, mivel hogy *az Isten rendeléséből gondot viselnek mi-reánk, tanítnak, vigasztalnak minket. Ezek pedig a szentekhez nem illenek.* De igen könyü ezt a keresztyén vallást, megbizonyítani.

[5] Lib. 3. cap. 20. num. 23. Et Gyarmathi f. 141. pag. 2.

1. — A szentek könyörögnek az élő emberekért Istennek, a mint nyilván megbizonyítók; tehát valami gongyok vagyon az élő

emberekre. Mert nyilva a kinek javokra igyekezünk, és a kikért másnak könyörgünk, arra valami gondunk is vagyon.

2. — Az Isten széki elöt álló sz. lelkek *malasztot és békeséget szerezhetnek mi-nekünk Istentül,* a mint nyilván írja sz. János apostol,[1] midőn ezektül az ő móggyok szerént malasztot kér a hiveknek. Vagyon tehát valami gongyok mi-reánk. Sz. Péter-is azt irja,[2] hogy gongya lészen reá halála után-is gyakran, hogy ezekrül megemlékezzenek a hivek. Mely mondást Oecumenius a szent Péternek halála után-való gondviselésérül magyarázza; és noha ennek a helynek más értelme-is lehet, de ez-is igen alkolmatos, és helyén maradhat.

[1] Apoc. 1, 4.

[2] II. Petri 1, 15.

3. — Azt igíri Christus Urunk,[3] hogy a ki győzödelmes, mind végig megmarad az ő parancsolatiba, annak *hatalmat ad az országokon, hogy azokat birja vas vesszővel, és mint a cserép edényt elroncsa, miképpen ő-neki-is hatalom adatott az ő Attyától.* Holot Christus Urunk, a menyire közölheti az emberekkel, közli az ő hiveivel e világi országokra-való gondviselést-is, az ő móggyok szerént. Mert miképpen hatalmat ada az embereknek, hogy Isten fiai lehetnének; hogy az emberek bünét megbocsáthatnák Christus képébe; hogy csudákat cselekedhetnének: itt-is azonképpen, a mit ő-rólla mondott vala sz. Dávid *a második Soltárba,* az ő megdicsőült szentivel közli. Mert a Soltárba az Isten igy szól Christusnak: *Én fiam vagy te, ma szültelek én tégedet. Népeket adok neked örökségül, és a te birodalmad alá vetem e világnak határit, és birod ezeket vas vesszővel, és mint a fazakas edényét, elrontod őket.* Im hallod azért a mi Urunk fogadását, hogy azoknak, kik győzödelmesek és végig megmaradnak az isteni cselekedetekbe, az az a kik immár a harcz után a bódogságba vannak, azoknak e világi népeken hatalma lészen. Holot oly nyilván-való szókkal igíri azt Christus Urunk, hogy ha szánt szándékkal Calvinus ellen az mi igaz mandásunkat meg akarta volna-is erőssíteni, nyilvábban nem szólhatott volna. Erre a bizonyságra iszonyu szitkokkal felel Gyarmathi. *Antalkodik, sőt bolondoskodik,* ugymond,[4] *Monoszlói, nyaka szegve tekervén az Irást. Nagy istentelenül és tolvajul megfosztya Monoszlói Christust az ő méltóságától.* Ezt pedig azért mongya, mert azt itíli, hogy Monoszlói uram szinte azon módon és oly méltósággal tulajdoníttya a szenteknek e világra-való gondviselést, mint szinte Christus Urunknak. És ez okon sok szép bizonságokkal megmutattya Gyarmathi, hogy Christus Urunkhoz tellyességgel hasonló nem lehet

[3] Apoc. 2, 24. *Simile* Sap. 3, 8.

[4] Fol. 250. 206.

sem angyal, sem egyéb teremptett állat. De a jámbor ezen bár ne fáradott volna; mert ez oly nyilván-való dolog, hogy még a gyermekek-is tuggyák, és akár mint káromkoggyék lelki ismereti ellen Gyarmathi, de ő maga-is tuggya, hogy csak eszébe sem jutott Monoszlói uramnak vagy a római Ecclesiának, hogy a szenteket egyenlőképpen-való méltóságba helyheztetné Christus Urunkal.

Csak azt mongya azért Monoszlói uram, a mit az Istennek Fia mond, tudni illik hogy a mint néki hatalom adatott, hogy gondot visellyen, és birja e világot: ugy az ő móggyok szerént, nemcsak az élő pásztorok igazgattyák az anyaszentegyházat; de a végig jó bajvivó szentek-is birják, igazgattyák, segítik a hiveket. De, a mint mondám: az ő móggyok szerént. Mert a mint ő-maga Gyarmathi igazán irja:[1] *Christus Urunk authoritative, méltóság szerént, ugymint Istennek fia, ez világnak királlya, fejedelme, itílő birája, jóknak és gonoszoknak jutalmok fizetője fog itílni; de a szentek Christus után és ő-tőlle vött hatalommal fognak itílni.* És ismét:[2] *Nagy külömbség vagyon a szentek és a Christus itíleti közt; mert Christus Urunk itíl mint Ur és a szentek feje, a szentek ugy mint tagok; Christus Urunk tulajdon és saját méltósága szerént, mi az ő érdeméből és kegyelméből. Neki, saját és tulajdona az ő itílő hatalma, a mely mi-nekünk az ő-benne-való hit által közöltetik.* Ezek mind ugy vadnak, és a mint ez elöt szántalanszor megmondottam, mi ezent hiszük; de ezekkel meg nem erőtlenedik a mi bizonyságunk, hanem inkáb erössíttetik. Mert ha a Christus méltósága ellen semmit abba nem tanít Gyarmathi, hogy a szenteknek-is Christus Urunktól vött méltóságot tulajdonít az elevenek és holtak itíletire, miképpen Christus Urunk az eleveneket és holtakat itíli: mi sem cselekeszünk semmit a Christus méltósága ellen, sem az ő böcsülletit teremptett állatnak nem tulajdoníttyuk, mikor azt taníttyuk, hogy a szentek, nem az ő természet szerént-való erejekből, hanem a Christus érdeme által adatott isteni ajándékból, tuggyák a mi dolgainkat, segítnek minket, gondot viselnek mi-reánk. És ha ők-is eleveneknek és holtaknak birái, miképpen Christus Urunk-is itílő birája ezeknek (noha böcsülletesb és sokkal fellyebvaló az ő itílő biróságának móggya, hogy sem a szenteké): nyilván következik, hogy a szentek láttyák és tuggyák azoknak igyeket és dolgokat, mellyekrül itíletet tesznek; mert nem tehetnének itíletet róllok, ha nem tudnák dolgokat.

[1] Fol. 207.

[2] Fol. 208.

Noha azért igazán mongya Gyarmathi, hogy ama *sicut, miképpen,* nem jegyez tellyességgel-való és mindennemü hasonlatosságot, és it sem jedzi az itíletre-való hatalomnak egyenlő-voltát, mivel hogy nagy külömbség vagyon a szentek és a Christus itíletinek móggyába; de mind az által abba van a hasonlatosság, hogy miképpen Chris-
[1] Act. 10, 42. tust az ő Attya az elevenek és holtak itílőjévé tötte,[1] ugy Christus Urunk-is az ő szenteivel, az ő móggyok szerént, közli ezt a méltóságot.

[2] Fol. 237. Másut[2] azt feleli Gyarmathi, hogy *ez az itílet és uraság az itílet napján tulajdoníttatik a szenteknek; mert akkor kiki az ő idejében levő emberekrül bizonyság szerént itíletet fog tenni, és példa szerént-is.* És a sz. Irásnak ennihány helyét hozza elő, melybe olvassuk, hogy az itílet napján lészen uraságok és itíletre való méltóságok a szenteknek: *Matth. 19, 25. Rom. 8, 1. Johan. 3. I. Corint. 6. etc.*

Mi sem tagaggyuk, hogy az itílet napján a szentek Christussal eggyüt meg nem itílnék a gonoszokat, és ő-rajtok uralkodnának. De e mellett azt-is mongyuk, *először,* hogy ha a szenteknek az utolsó napon való itíleti és uralkodása meg nem kissebbíti a Christus méltóságát, és az ő tisztinek semmit nem derogál: szinte azonképpen az ő mostani uralkodások és birodalmok sem derogál semmit a Christus Urunk dücsősségébe. *Másodszor* azt mongyuk, hogy a szent Irás sohult ezt a szentek uralkodását csak csupán az itílet napjához nem kötelezte, sem erre az üdőre meg nem határozta; sőt nyílván jelenti, hogy mind az itíletkor s mind mostan uralkodnak. Mert azt mongya az Irás, hogy *a szenteknek ugy adatott hatalom* (az ő móggyok szerént, és a mennyire a teremptett állattal közöltethetik a hatalom), *a mint Christusnak hatalom adatott az ő Attyátul.* Christus Urunknak pedig nem csak az itílet napján lészen hatalma és uralkodása, hanem most-is uralkodik. Tehát a szentek-is, az ő móggyok szerént, uralkodnak. Ennek fölötte, azt mongya az Irás, hogy a szenteknek hatalmok vagyon az országokon, és uralkodnak e földön. Az itílet-nap után pedig sem országok nem lésznek sem e földi emberek, mellyeken hatalmok és uralkodások lehetne. Szükség tehát, hogy a szent Irás folyása szerént ez mostani üdőbe uralkoggyanak e földön, és Istentül engedett s teremptett állathoz illendő hatalmok légyen az országokon.

[3] Apoc. 3, 21. 4. — Másut Christus Urunk azt igíri:[3] *A ki győzödelmes lészen, az én királi székembe,* in throno meo, *ültetem őtet, miképpen én-is*

meggyőztem, és az én Atyámmal az ő királi székibe ültem. Mely királi székbe-való ülés valami hatalmat és birodalmat jegyez, a mint az Irásnak álhatatos szokásából megteczik. Tehát a szenteknek hatalmok és birodalmok vagyon, mellyel az Istentül reájok bizott hívekre gondot viselnek.

5. — Ő-magok-is a szentek azt nyilván megvallják, hogy ők *Christus által uralkodnak e földön.*[1] Mi szükség tehát errül kételkedni? [1] Apoc. 5, 10.

6. — Szinte ugy okoskodhatunk e dologba-is, mint a fellyül megmagyarázott dologba. Mert ha az élő emberek az ő tagokra, fiokra, polgár társokra gondot viselnek; ha ama kárhozott gazdag gondot viselt az ő attyafiaira: miért nem viselnének tehát gondot mi-reánk a mi megdücsőült atyánkfiai? Miért feletkeznék-el *a mi anyánk* mi-róllunk[2]? [2] Ephes. 2, 19.

7. — Ezen igasságot az Istennek a szentek-által-való sok csuda tételi, az anyaszentegyháznak és a régi sz. Atyáknak egyenlő értelme, győzhetetlen bizonsággal megerőssíttik.

TIZENÖTÖDIK RÉSZE.

Mit felel Gyarmathi ez eddig-való bizonyságokra.

Nehéz a dér a békának; nehéz Gyarmathinak-is az igasság, mert láttya, hogy nem futhat az igaz elöt.

Először azért azt mongya,[3] hogy *az angyalok imátkoznak mi érettünk, mivel hogy Zach. 1. azt olvassuk. De ebből nem következik,* ugymond, *hogy segítségül kellyen őket hínunk.* Holot noha nyilván nem meri tagadni, hogy szabad az angyaloknak könyörgeni, mind az által alattomba tagaggya; maga tagadhatatlan dolog az, hogy nyilván-való példáink vannak az Irásba az angyaloktul-való segétségkérésrül, mint ez elöt megmutatók. [3] Fol. 166. 167.

Másodszor azt forgattya,[4] hogy *noha a szentekbe megmaratt a szeretet; de ennek nem azon erkölcse, természeti és tiszti vagyon, mely e világon. Mert ha ugy volna, bánkodhatnának-is a szentek valamin. És nem csak tuggyák, hogy az Isten ő-nállok-nékül-is jó gondot visel mi reánk; de mivelhogy láttyák-is az Istennek elváltozhatatlan akarattyát, a mint Monoszlói itíli, ez ellen semmibe sem tusakodhatnak.* Csodálnám, ha józan korába irta volna ezt Gyarmathi. Amint csak nem régen meghallók Bezátul: ha bánkódás és szomoruság-nékül nem viselhetnének mi-reánk gondot a szentek, [4] Fol. 140. 141. Supr. pag. 433.

nyilva sem az angyalok, sem Christus Urunk nem viselhetne gondot mi-reánk. Ennek fölölte, mi-is jól tuggyuk, hogy az Isten mi nállunk-nékül-is gondot visel a mi vitézkedő szolga társainkra; mind az által ugyan imádkozhatunk, sőt tartozunk-is imádkozni ő-érettek. Végezetre, noha nem szükség hogy minden dologba lássák a szentek az Istennek elrendelt akarattyát; de mind az által, ha szinte látnáják-is, ugyan könyöröghetnének ő Felségének. Mert
[1] I. Reg. 15, 35. Sámuelnek-is nyilván megmondotta vala az Isten,[1] hogy elvetette Sault; és még-is könyörög vala Sámuel ő-érette. Christus Urunk-is tuggya vala az ő Attyának akarattyát, hogy meg kellene a kínszenvedés poharát kóstolni; de azért mégis kéri az ő Attyát, hogy ha lehetséges, mullyék-el ő-tőlle. Mi-is, noha nem tuggyuk az Isten rendelését, de azért bizonnyal tuggyuk, hogy immár elrendelte, ha meg akarja-é anni a mit ő-tőlle kérünk, vagy nem; e mellet azt-is bizonnyal tuggyuk, hogy a mit elvégezett, azt el nem változtattya; és mégis könyörgünk, s méltán könyörgünk az Istennek. És bizonyára barom pásztornak job lött volna, hogy sem Helmeczi lelki pásztornak, Gyarmathi, ha ezt nem értette s nem tutta. Miért akarja pedig az Isten, hogy a mit az ő akarattya szerént elrendelt, az-is az ő hiveinek könyörgése által mennjen véghez, másut kel megmagyarázni.

[2] Fol. 2. 162. 177. col. 2 Harmadszor azt mongya,[2] hogy ő-is *helyén haggya, hogy a szentek tuggyák, hogy vagyon Christusnak kereszt alat vitézkedő anyaszentegyháza, azért imátkoznak közönségesen; noha,* (ugymond) *ezt csak ugy kel bevenni, mint jó gondolkodást, mert errül nincs bizonságunk azokba az irásokba, mellyeknek bizonyiiásra-való ereje vagyon*
[3] Fol. 168. *az Ecclesiába.* Mert, ugymond,[3] *a Machabæusokról irt könyv nem sz. Irás, mivel hogy régen a sz. Irás közibe nem számláltatott az Ecclesiától; holot a régi universalis, közönséges és apostoli Ecclesia ezt megvetette, a melynek errül-való itületit az utólbeli* Páterek meg*
[4] Fol. 169. *nem vethetik.*[4] És it erőssen hazuttollya Gyarmathi Monoszlói uramat, ki azt irta, hogy csak az újítók vetették-meg azokat a könyveket. Mert, ugymond, Athanasius, Cyprianus, Epiphanius, Origenes, Hieronymus és a Laodicæabeli Concilium *ellenzették azt a könyvet, és nem akarták ezt a canonicus könyvek közibe számlálni, hanem apocryphusnak mondották.*

Lásd az álhatatlan embernek megvakult gonosságát! Egy felől azt vitattya, hogy semmit nem kel hinni, a mi az Irásba nincsen;

* Másutt utólbani, utólbeni; utólbi, utóbbi.

s más felől helyén hagy a szent Irás-kivül-való jó gondolkodásokat-is. Jóllehet ha szinte a Machabaeusok könyvéből vött bizonságokat helyén nem hadnók-is, ugyan egyéb erős bizonságokkal-is megerössíthetnöjök a szentek érettünk-való könyörgését, mint nem régen nyilván megmutatám. A Machabaeusok könyveit pedig noha sokan a régiek közzül a szent Irás közzé nem számlálták; de mind az által azt irja sz. Ágoston, *lib. 18. de Civit. cap, 36. Lib. 2. cont. Epist. Gaud. cap. 23.* hogy ezeket a szent Irás közibe számlálta az anyaszentegyház.[1] Miképpen a sz. János Látását sem a Laodicæabeli gyöleközet, sem Nazianzenus, sem Cyrillus a sz. Irás közzé nem számlállya; a Sidókhoz irt levelet, a sz. János, a sz. Péter második levelét-is némellyek elhaggyák; de azért ugyan béveszik ezeket minnyájan a keresztyének; sőt még a Calvinisták-is. Azonképpen a Judith könyvét Athanasius, a Laodicaeabeli gyölekezet, Nazianzenus, Cyrillus, Epiphanius, Hilarius, Melito, Origenes nem számlállyák a szent Irás közzé; noha, a mint Hieronymus irja,[2] *a Nicæabeli közönséges gyöleközet ezt a szent Irás közzé számlállya.* Azonképpen a Machabaeusok könyvét-is az anyaszentegyház a canonicus könyvek közzé számlállya, ugymond sz. Ágoston.[3] Jóllehet azért sokan a régiek közzül a szent Irás közzé nem számlállyák a Machabaeusok könyveit; de azon nem kel csudálkozni, mert ezek csak azokat a könyveket számlállyák elő, mellyeket a Sidók a frigynek szekrényébe tartottak, a mint nyilván irja Epiphanius[4] és Damascenus,[5] és mellyekrül nem volt semmi kétség a régiek közt. Ennek fölötte, ha a régi anyaszentegyház vallása azt tanította volna, hogy ezek a könyvek nem Isten igíi, soha az után sz. Irás gyanánt bé nem vétettek volna; mert a szent Lélek Istentül igazgattatott anyaszentegyház a hit dolgába, és kiváltképpen illyen derék fondamentomba, minemü a szent Irásnak igaz ismereti, soha el nem tévelyedhetik. De mind az által, ha egy ideig bé nem vött valamely könyvet a keresztyénség, mivel hogy bizonyos nem volt, ha a szent Lélektül irattatott-é az a könyv avagy nem: ugyan bévehette annak utánna, mikor bizonyosan végére ment, hogy ebbe a könyvbe Isten igíje vagyon foglaltatva. A régi Ecclesia pedig soha meg nem vetette a Machabaeus könyveit, azt tanítván ezekrül, hogy nem a szent Lélek tanításából irattak; jóllehet ezeket mind addég sem akarta a Canonicus könyvek közzé irni, valamig bizonyoson végére nem ment, hogy ezeket bé kellessék venni, és az Isten igíje gyanánt tartani. De errül másut többet szóllottunk.

[1] *Vide* Coccium. Tom. 1. Thesauri lib. 6. art. 18. fol. 637.

[2] Epist. 111.

[3] De Civit. 20. cap. 36.

[4] Initio libri de Ponderibus.

[5] De fide 4. cap. 18.

TIZENHATODIK RÉSZE.

Kilencz derék bizonysággal megmutattatik a sz. Irásból, hogy a Szentek tuggyák és értik e világi dolgokat.

Eggyik derék fondamentoma az atyafiak tudományának az, hogy a szentek nem tudván e világi dolgokat, nem halhattyák a mi kérésünket; és ennek okáért nem szükség, hogy őket segítségül híjuk. És kétség-nékül ugy vagyon: hogy ha ők nem tudnák a mi kérésünket, malomba hegedülnénk, haszontalanul könyörgenénk nékik. Lássuk azért e dologrul mit tanullyunk a szent Irásból.

[1] Supra pag. 401.

Megmutatám ez elöt,[1] hogy a szent Irás sehol azt nem tanittya, hogy a szentek nem tuggyák s nem értik az élő emberek dolgait; mert a minemü bizonságokat a szent Irásból támasztnak az atyafiak e dologba, azokba semmi efféle tudomány nem találtatik. Most azért csak azt kel meglátnunk, vagyon-é a szent Irásba tanuságunk arrul, hogy tuggyák és értik a mi dolgainkat és könyörgésinket az Isten országába uralkodó szentek?

Én azt mondom, hogy errül elégséges tudományunk vagyon a szent Irásba, és ezt kilencz győzhetetlen erősséggel bizonyítom.

Első bizonyság,

és Gyarmathinak erre-való feleleti.

[2] Apoc. 5, 8. 9.

Azt olvassuk a szent Irásba,[2] hogy *az Isten előt álló négy szent állat, és amaz huszonnégy vének leborulának a Bárány előt, kiknek arany csészéjek vala, tellyes jó illatokkal, mellyek a szentek imátsági valának.* Ha azért a szentek könyörgése drága illatul bemutattatik a szentektül Isten elöt: értik tehát és tuggyák a mi könyörgésinket, és segítenek-is minket; mivel hogy, a mint ez elöt megbizonyítám,[3] nem egyéb a szentek imátságának Isten-elöt-való bemutatása, hanem imátságokkal-való segítése; mivel hogy kérik az Istent, hogy megengeggye nékünk (kiket az Irás szenteknek nevez *Roman. 1, 7. 15, 16. 16, 15. I. Corinth. 1, 2. 16, 1. II. Cor. 1, 1. 8, 4. 9, 1. Ephes. 1, 1. Philip. 1, 1. Coloss. 1, 2.* a mit tőlle kérünk.

[3] Sup. pag. 425. 437.

[4] Apoc. 11, 15. 17. 18.

Ugyan ezen sz. János Látásából más bizonságunk-is vagyon. Mert azt irja sz. János,[4] hogy az Isten-elöt-való huszonnégy vének

megérték és megláták, minemü dolgok lőnek ez világon; hogy a pogány népek megharaguttak vala, és hogy e világ Christushoz tért vala.

Erre csak azt feleli Gyarmathi,[1] hogy *szent Jánosba nincs az irva, hogy látták e világi dolgokat; hogy pedig megértették, nem csuda, mert az angyal jelenté-meg nekik.* Nem zsák, párnahéj! Mintha a szentek látása és értése külömb volna; maga a lelki látás nem egyéb az értelemnél. Hogy pedig az angyal jelentette ezt meg nekik, mit árt? It nem arrul vetekedünk, mi módon és honnan tuggyák a szentek a mi dolgainkat? hanem csak azt bizonyíttyuk, hogy tuggyák e világi dolgokat, akár mint és honnan adassék nékik ez a tudomány. [1] Fol. 203. 209.

Ugyan ezen sz. János Látásának harmadik részéből megmutatám ez elöt,[2] hogy miképpen Christus Urunk a holtaknak és eleveneknek itílő birája, ugy a megdücsőült szentek-is, az ő móggyok szerént, bíráji és gondviselői Isten után e világnak. Nem lehetnek pedig igaz itílő bíráji, ha nem tuggyák az ő cselekedeteket, mellyeket megitílnek. Tehát szükség, hogy ezeket tuggyák. [2] Supra pag. 438.

Erőssen mesterkedik Gyarmathi, és a mint ő-maga irja,[3] *nagy munkával, elmébe-való törődéssel és fáratsággal,* hogy a sz. János Látásának ötödik részéből elő hozott bizonságot kitekerje kezünkből. De Isten segítsége velünk lévén, az ő elme-törődéssel gondolt tétovázásit itt-is igen kevés munkával megerőtleníthettyük. Azt mongya azért[4] először, hogy *azok az imátságok, mellyeket a vének a csészébe bemutatnak, nem ez földi emberekért-való imátságok; hanem isteni dicséretek, mellyekkel dicsírik menybe az Bárányt.* De ez csak Gyarmathi feje gondolattya, melynek nincs az Irásba semmi fondamentoma, és annak okáért az ő hitinek fondamentoma szerént ő maga sem hiheti, hogy ez légyen igaz értelme a szent János mondásának; mivel hogy ezt a szent Irásból meg nem mutathattya, ő pedig semmit nem hiszen, a mirül nyilván-való bizonsága nincs a szent Irásba. Ennek fölötte, ugyan nem-is illik ez a magyarázat a bötühöz; mert szent János nem azt mongya, hogy az ő-magok imátságát mutatták-be a huszonnégy vének, hanem a szentek imátságát. Maga, ha csak az önnön tulajdon imátságok bemutatásárul szóllott volna, a sententiának folyása azt kivánta volna, hogy igy ejtette volna mondását: Mindenkinek arany csészéje vala, tellyes jó illatozásokkal, mellyek az ő imátsági valának. De mivel hogy nem igy ejté, eszünkbe vehettyük, [3] Fol. 248. [4] Fol. 213.

hogy az egyéb szentek imátsági valának azok, mellyeket bemutatának. És mivel hogy a megdücsőült szentek imátságit nem szükség hogy bemutassák Isten elöt, mivel hogy ezek senki segítségenékül nem szükölködnek: azt kel mondanunk, hogy azoknak a szenteknek imátsági valának ezek, kik e világon vitézkednek és kiket az Irás szenteknek szokott nevezni, a mint megmutatám. Ennek fölötte ő-maga sz. János külömbséget tészen a szentek imátsága bemutatása, és az ő isteni dicsíretek közt; mert mikor a szentek imátsága bemutatását megirta volna, az után osztán azt az új dicsíretet hozza elő, mellyel dicsírik a Báránt a bódog szentek.

[1] Fol 216. Másodszor, azt irja Gyarmathi,[1] hogy *a szent János Látása tellyes allegoriákkal, mellyekhez külömb-külömb-féle értelmek és magyarázatok férnek; holot nem bötü szerént, hanem lelki értelem szerént vétetnek és mást jegyeznek, hogy sem bötü szerént mondanak. Azért ebből semmi bizonyost nem bizonyíthat Monoszlói. És közönséges Regula ez,* ugymond, *hogy allegorica Theologia non est argumentativa.*

De ez-is a felelet it nem esik helyén. Mert ugy vagyon, mikor az Irás ő-maga meg nem magyarázta az allegoriát, nem vehetünk abból nyilván-való bizonyságot; és igy ha a szent Irás meg nem magyarázta volna, mi légyen az arany csészébe való drága illat, nem mutathatnók-meg ebből, hogy a szentek Isten elöt bemutattyák a mi könyörgesünket. Miképpen ha Christus Urunk ő-maga meg nem magyarázta volna a jó magvnak vetésérül-való példabeszédbe, mi légyen *az tövis:* noha sok dolgokat érthettünk volna a tövissen, mely közzé esék a jó buza; de bizonyára nem tudhattuk volna ezek közzül, mit értett légyen Christus Urunk a tövissen. De mivel hogy a szent Lélek megmagyarázta, mi légyen ez a csészébevaló jó illat, tudni illik hogy *a szentek imátsága:* győzhetetlen bizonságot vehetünk ebből a helyből, mellyel megmutathattyuk, hogy a bódogok Isten elöt bemutattyák a mi könyörgésinket. Ennek fölötte, ha a sz. János Látásából semmi bizonyost nem bizonyíthatunk: miért bizonyíttya tehát Gyarmathi a sz. János Látásából, hogy a megdücsőült szentek nem alusznak itílet napjáig, hanem ébren vannak és dicsírik az Istent.[2]

[2] Supra pag 347 et 435. It pedig, mivel hogy okot ada erre Gyarmathi, intem a Lutherista és Calvinista Praedicatorokat, hogy jól meggondolván ezt az Gyarmathi feleletit, ennek utánna ne eszeskeggyenek a szent János

Látásának a pápa-ellen-való magyarázattyába; és az ő-magok hivatallyát tarcsák magoknak, s ne kennyék az önnön tulajdon neveket másra, Antichristusnak nevezvén a pápát. Mely képtelen káromlásrul másut többet szóllyunk.

Második bizonyság

és Gyarmathinak ez-elöt-való tétovázó csavargási.

Sámuel proféta, halála után, nem csak meghallá az ördöngös asszony szavát; de Saulnak-is megjelenté következendő dolgát és veszedelmét.[1] Tehát nyilván-való dolog, hogy a szentek tudhattyák, és tuggyák-is, nemcsak e világi jelen-való dolgokat; de még a következendőket-is, melyeket az Istennek mélységes bölcseségének rendelése szerént szükség, avagy hasznos és alkolmatos, hogy tuggyanak.

[1] I. Reg 28, 12. Eccl. 46, 23.

Erre Gyarmathi két feleletet ad.[2] Először azt mongya, hogy *ez egy példából nem következik, hogy mindcn szentek tudnak mindeneket; mert Sámuel egy személy levén, ha az egy dolgot Istennek jelentéséből megtutta-is, de azért ő sem tudott egyéb dolgokat.* De ez a fogás semmire kellő. Mert mi sem mongyuk azt, hogy minden szentek tudnak most mindeneket; elég ha azt tuggyák, a mit az istcni bölcseségnek mélységes itíleti szerént szükség, hogy tuggyanak. Ennek fölötte, ebből a példából nyilván megtanullyuk, hogy semmire kellők azok a bizonságok, mellyeket Gyarmathi és egyebek-is tőrrel, paissal vitatnak, hogy a megholt szentek semmit nem tudnak e világi dolgokba, mint e könyvnek nyolczadik részébe megmutatám.[3] Végezetre, noha egy példából nem hozhattyuk-ki mindenkor, hogy a mi egyhez illik, ugyan azon illyék egyebekhez-is; de azért, mikor egyebünnen semmi külömbség nem esmértetik lenni azok közt, a kikrül szóllunk, jól következik, hogy ha eggyikhez valami hozzá fér és hozzá illik, a többihez-is hozzá illik. Mert ha ez ugy nem volna, valamikor a szent Irásba valamely dologrul csak egy példánk volna, következnék, hogy mi azt nem követhetnöjök, holot a Gyarmathi itíleti szerént, egy példából ki nem hozhatni, hogy egyebekhez-is hozzá férjen, a mi egy személyhez hozzá illik. És igy jól következik: sz. Jakab és sz. János Christusnak egy hivatallyára elhagyák az ő attyokat, és követék Christust; azont kel tehát nekünk-is cselekednünk, mivel hogy az

[2] Fol 209

[3] Supr. pag. 401.

Isten szavának engedelmére-való kötelességbe nincs semmi külömbség mi köztünk. Azonképpen tehát, mivel hogy a szentek egyenlőképpen a bódogságba vadnak, ha eggyik tuggya azokat a jövendő és jelen-való dolgokat, mellyek ő-hozzá tartoznak és őtet valami részből illetik: a töb szentek-is tudnak efféle dolgokat; noha nem szükség, hogy minden szent mindeneket lásson és tuggyon.

Másodszor azt feleli erre Gyarmathi, hogy a ki megjelenék akkor, *nem Sámuel volt, hanem ördögi vász* és szem fény vesztő jelenés, mert az ördög jelenék meg Sámuel képébe. És mivel hogy az Isten immár az ördögnek, ugy mint hóhérnak kezébe atta vala Sault, nem csuda, ha az ő jövendő veszedelmét megjelenté neki.*

De sokképpen megmutattyák a katholikus Doktorok,[1] hogy a ki megjelenék Saulnak, nem ördög volt, hanem Sámuel; noha őtet nem az ördöngös asszony bájossága, hanem az Istennek mindenható ereje és gondviselése állatá Saul elejébe, a mint nyilván olvassuk, *Eccles. 46. v. 23.* holot a Sámuel csudálatos cselekedeti közzé számláltatik az-is, hogy megjövendölte a gonosz király veszedelmét. *Ha pedig,* ugymond sz. Ágoston,[2] *képtelen dolognak teczik, hogy az ördöngös asszony elő híhatta Sámuelt, gondollyuk meg, hogy az ördög szolgái Christus Urunkat megfogák és megölék. Nem képtelen tehát, hogy az Isten engedelméből, nem kételenségből, sem az ördöngös mesterség erejéből, de jó akarat szerént, az Istennek titkos tanácsából, engede Sámuel az asszony-ember kivánságának; miképpen e világon éltekbe-is sok gonosz emberek kérésének engednek a szentek.* — És noha sz. Ágoston és Tertullianus elein avagy kételkettek e dologrul, avagy ugyan azt itílték, hogy ez, a ki megjelenék, nem volt a Sámuel lelke; de végre mind ketten külömbet tanítottak. Mert nem csak Josephus Judæus *lib. 6. Antiq. cap. 15.* és a töb régi sidó Doktorok, a régi szent Atyákkal, Justinussal, Basiliussal, Procopiussal, szent Ambrussal egyetembe,[3] de Tertullianus-is *lib. 5. Carmin. cont. Marcion. cap. 5.* sz. Ágoston-is *tom. 4. lib. de cura pro mort. cap. 15.* nyilván taníttyák, hogy az ő-maga volt Sámuel; noha (ugymond sz. Ágoston) némellyek ezt nem alíttyák.

Hazud pedig abba Gyarmathi, hogy sz. Ágoston azt mondaná, hogy *nincs helye az Ecclesiasticus könyv bizonságának; mert ellene mondnak néki és nincs a Canonba.* Ez nem sz. Ágoston mondása, hanem Gyarmathi hazugsága. Mert sz. Ágoston,[4] meg akarván bizonyítani, hogy a megholt szentek tuggyák e világi dolgokat,

[1] *Vide* Bellarm. lib. 2. de Purgat. cap. 6.

[2] Lib. 2. ad Simpli. quæst. 3.

[3] *Vide hos* apud Coccium, tom. 1. Thesaur. lib. 5. artic. 10. fol. 525.

[4] De cura pro mort. c. 15.

* Váz: üres alak, rémkép.

hozza elő a Sámuel példáját; és minek utánna megbizonyította volna az Ecclesiasticusból, hogy valóságosképpen a Sámuel lelke volt, a mely megjelenék Saulnak, ezt veti utánna: *De ha ki ennek a könyvnek ellene mond, a Sidók Canonából, melybe nincsen: mit mondunk Moysesrül, ki megholt vala, és olvassuk az Evangeliomba, hogy megjelent az élőknek?* Nem mongya azért sz. Ágoston, hogy nincs helye e könyvnek, hogy *nincs a Canonba;* hanem csak azt mongya, hogy a Sidók Canonába nincsen, miképpen a sz. Pál levelei sincsenek a Sidók Canonába. Másut pedig sok helyen nyilván szent Irásnak nevezí azt a könyvet sz. Agoston: *lib, 2. de Doctrin. Christian. cap. 8.* és ő-vélle egyetembe Clemens Romanus, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Basilius, Epiphanius, Chrysostomus, Cyprianus, Ambrosius, Optatus, Hieronymus és a töb szent Atyák-is ezent taníttyák.[1] Mely kevés ereje légyen pedig annak, hogy némely könyvek a Sidók Canonába nincsenek (mely Canont, nem is tuggyuk bizonnyal, ki szerzette? mikor szerzette? ígazán és a szent Lélek tanitásából szerzette-e vagy nem?) másut bőségesen megmutatom. Ha pedig ezt a könyvet a régi szent Atyákkal egyetembe a szent Irás közzé bevesszük, a mint általán fogva be-is kel vennünk: kétség-nékül kel tartanunk, hogy Sámuel önnön maga volt, a ki Saulnak megjelenék; és igy győzhetetlen erejébe marad a mi második bizonságunk.

[1] *Verba refert* Coccius tom. 1. lib. 6. artic. 17. fol. 630.

Harmadik bizonyság

és ez ellen Gyarmathinak csélcsapó fogási.

A mint nem régen mondám, szent Ágoston[2] azzal bizonyíttya, hogy a megholt szentek tuggyák e világi dolgokat, mert Moysesrül olvassuk, hogy megholt vala,[3] mindazáltal megjelenék az Ur szine változásakor, és a mint az Irás mongya,[4] Moyses és Illyés Urunkal szólván beszéllik vala néki az ő Jerusalembe-való kimulását. Ha azért Moyses tutta a Sidóknak Christus ellen-való jövendő cselekedetit, mentül inkáb tutta a jelen-való dolgokat?

[2] De cura pro mort. cap. 15.

[3] Deut. 34, 5.

[4] Lucae 9, 30.

Erre-is két feleletet ád Gyarmathi.[5] Mert eggyüt azt mongya, hogy *egy példából nem szabhatunk közönséges törvént, és a mit Isten eggyel kettővel cselekedett, nem cselekette azt mindenikkel. Mert Dánielnek-is megjelenté a Nabugodonozor álmát, Elisaeusnak a Syriai királynak akarattyát; de ebből nem következik, hogy ezeket egyebek-is*

[5] Fol. 211.

tuggyák; Istennek rendeléséből volt tehát az Moyses jelenése, mely Isten jelenést tehet a szenteknek, mikor akarja.

Másodszor azt mongya, hogy *nem volt szükség semmi jelenés Moysesnek; mert holot Moyses a Christus eljövetelérül és haláláról profetált volt az előt, magától-is tudhatta ezt a dolgot, és nem volt szükséges arrul-való jelenés.*

[1] Sup. pag. 354.

De ezek sem elégséges feleletek; mert, a mint mondám,[1] mi-is csak azt mongyuk, hogy isteni jelentésből tuggyák a szentek, a mit tudnak a mi dolgainkba; és annak okáért nem ellenkezik a mi tudományunkal, hogy Moyses isteni jelentésből tutta légyen halála után e világi dolgokat, hanem inkáb azt erőssíti. Az egy példából pedig nem szabunk közönséges törvént; hanem abból megbizonyíttyuk, hogy hamissan és lelkiismereti ellen vitattya Gyarmathi az ő attyafiaival egyetembe, hogy a megholt szentek semmit nem tudnak halálok után e világi dolgokba. Végezetre, a mint nem régen mondám, az egy példábul tanuságot vehetünk egyebekrül-is, a kik azon rendbe és állapotba vannak; és igy mondhattyuk, hogy ha egy profétának az Isten valami titkos dolgot megjelent, más profetának-is megjelent valamit, noha nem szükség hogy a mit egynek megjelent, ugyan azont jelencse másnak-is. Ha egy királynak, ugymint Saulnak, hatalmat adott az Isten az ő népének birodalmára, másnak-is, ki azon renden volt, hatalmat adott etc.

A második felelet-is férges. Mert, legelőször azt kérdem Gyarmathitul, hon olvasta Moysesnek Christus Urunk Jerusalembe kimulásárul szóló prophetiáját? És ha szinte ezt olvasta volna-is, ha ez igaz prophetia volt: miért mongya Gyarmathi, hogy ezt ő-magától-is tudhatta Moyses? Vallyon s ő-magától profétálhat-e az ember? Vallyon s a profétak nem isteni jelenésből profétálnak-e? De ha szinte ugy volna-is, hogy Moyses ő-magától, isteni jelenés-nékül tutta a Christus kimulását: valljon s ebből nem következik-e szemlátomást, hogy a szentek halálok után-is tuggyák e világi dolgokat? Nyilva, ha Moyses ő-magától tudhatta a jövendő dolgokat, nem igaz az, a mit derék fondamentomul vetnek a szentek könyörgése ellen-való viaskodásba az újítók, hogy halálok után a szentek semmit a mi dolgainkba nem tudnak.

Negyedik bizonyság, és Gyarmathinak ez-elöt-való szaladása.

Mikor ama sobrák* és fösvény kárhozott gazdag könyörge Ábrahámnak, azt mongya az Irás,[1] hogy Ábrahám megérté kivánságát, és meg-is felele neki; tehát a szentek megérthetik az élő emberek kivánságát és könyörgését-is, holot a kárhozott ember kivánságát megértették. [1] Luc. 16, 24.

De halj szép feleletet erre. *A pokolbul támadott tudománt,* ugymond Gyarmathi,[2] *ugyan onnan támadott bizonysággal akarja erőssíteni Monoszlói; azért lássa, mit kel az ő bizonságának tulajdonítani.* És itt erőssen megbizonyíttya (az ő móggya szerént, ki mindenkor jól meg szokta bizonyítani, a mi bizonyos és próbanékül nem szükölködik), hogy nem kel pokolból bizonyságot támasztani a hitnek erősségére; mert vakok a kárhozottak, és nem taníthatnak minket. [2] Fol. 197.

Álla elő, s mondá ezt. Bizony láczik, hogy megvakított tégedet-is a setétségnek attya. Mi nem a pokolbeliektül, hanem Christus Urunktul tanultuk, hogy Ábrahám halála után-is meghallotta a pokolbeli léleknek kivánságát; és ebből nyilván kihozzuk, hogy heába-való csacsogások azok, a mit ti ily gyakran vitattok, tudni illik hogy a szentek nem halhattyák a mi könyörgésinket. Noha azért méltán panaszolkodhatnék Gyarmathi, ha mi a kárhozott gazdag példájából, mely Ábrahámnak könyörge, azt hoznojok ki, hogy mi-nekünk-is követnünk kel az ő példáját, és miképpen ő könyörgött Ábrahámnak, *a simili,* nekünk-is szabad Ábrahámot segítségül hínunk. Mivel hogy, ez a *consequentia a simili* semmire kellő volna; mert nem következik, hogy nekünk-is hasonlóképpen kellyen cselekednünk, a mint a kárhozottak cselekesznek, kik káromlyák az Istent és kétségbe esnek. De mi ebből a Christus Urunktul elő hozott historiábul csak azt hozzuk ki, hogy a megholt szent Ábrahám lelke hallotta és tutta a kárhozott gazdag kivánságát, és ezzel a példával bedugjuk azoknak szájokat, kik azt kérdik tőllünk: hogy-hogy halhattyák a mi kivánságinkat, a kik immár megholtak? Kiknek azt feleljük, hogy szinte ugy halhattyák, a mint Ábrahám hallotta a kárhozott gazdag kivánságát. Mely feleletbe nem pokolbul, hanem a mi édes Üdvözítőnk szentséges szájából vött tudomány foglal-

* Zsobrák: fukar, irígy.

tatik. Ennek fölötte, ugyanezen dologból azt-is kihozhattyuk, hogy ha a pokolbeliek, kikbe az igaz isteni szeretet eloltatott, gondot viselnek az ő élő atyokfiára: sokkal inkább gondot viselnek az isteni és atyafiui szeretettel felgerjett bódogok-is. De nincs arra nagy gongya Gyarmathinak, hogy meg-is gondollya: mit, mi végre hozzunk mi elő a mi bizonságinkba; elég néki, ha valami részeges kajtor* katonának szája ízi szerént-való trágár feleletet adhat, és megmarczongván idestova tekeri s csigázza a mi bizonságinkat.

[1] Fol. 198. Másodszor azt feleli erre Gyarmathi,[1] hogy ez a gazdag dolga *csak példa beszéd, nem valóba történt história, és ennek lelki értelmét kel keresnünk. Mert,* ugymond, *ha mind ezeket tulajdonképpen vésszük, következik, hogy a lelkeknek ujjok, nyelvek, kebelek vagyon.*

De ez a fogás-is semmire kellő; mert szinte azonképpen megbizonyíthatnók azt-is, hogy csak példabeszéd az Isaias, Ezechiel és a töb próféták látása-is, az egész szent János Látásával egyetembe, mivel hogy ezekbe-is az angyalok szárnyárul, lábárul, orczájárul emlékezet vagyon. Sőt példa beszéd lészen az-is, valamit az Irás Istenrül szól; mivel hogy az Istennek szemét, kezét, lábát említi gyakorta. Példabeszéd lészen, a mit a mennyei bódogságrul beszél Christus Urunk-is, mivel hogy ételrül, italrul emlékezik, mikor ezt előnkbe aggya. És igy lássa Gyarmathi, hová viszi az ő éles elméje szép próbáival az ő elszéllett juhait. — Más dolog azért, szerető Gyarmathim, a példa beszéd, s más dolog a lelki dolgokrul-való szólásba a testi dolgoktul vött hasonlatosság. Mert az igaz históriába-is, hogy az Ur Isten a mi rövid és testi szókhoz s dolgokhoz szokott értelmünkhöz szabja magát, efféle testi dolgokat jedző szókkal él, hogy a lelki dolgokat jelencse. Miképpen azért sz. Dávid lelki szomjuságnak nevezi az ő kivánságát, az Irás-is viznek nevezi az Isten bölcseségét és vigasztalását; mert miképpen a szomjú embert megújíttya az ital, ugy az Istennek lelke-is megvidámíttya az ember lelkét. Szinte ugy Christus Urunk a kárhozottak kinnyát iszonyú hévségbe-való szomjuságnak nevezi; az ő vigasztalásának kivánságát egy csep viznek kivánságának hija. És ezekből kiteczik, mely hivalkodó fogás az, a mit mondám hogy forgat Gyarmathi.

Ennek fölötte, ha szinte példa beszéd volna-is ez, még-is azt kellene ebből megtanulnunk: 1. hogy a kárhozottak iszonyú kinba vannak; 2. hogy az ő kinnyoknak öregbülésére előttök forog az a bódogság, mellyet ők elvesztettek, és a melybe uralkodnak a

* Másoknál *kajtár, kajtér:* kártékony, zabolátlan, pajzán.

szentek; 3. hogy kivánnyák ők-is szabadulásokat, noha tuggyák, hogy abba semmi sem kél,* és igy az ő kivánságok kétségbe eséssel eggyüt vagyon; 4. hogy a szentek láttyák az ő kivánságokat; de segélni nem akarják, tudván, hogy a kárhozottaknak nincs immár semmi szabadulások, könnyebségek; 5. hogy a kárhozottak gondolkodnak az ő e világon-való attyokfiokrul, kiket vagy példájokkal vagy egyébképpen megbotránkoztattak, és kiknek kárhozattyokbul az ő kinnyok öregbedik, és annak okáért kivánnyák, hogy ők el ne kárhozzanak. Ezeket és efféle szép tanuságokat kellene ebből tanulnunk, ha szinte példa beszéd volna-is; mivel hogy a példa beszédbe szokott és mindeneknél nyilván-való dolgot szoktak az okos emberek előhozni, nem valami szokatlan avagy lehetetlen dolgot. És ezek a mi mostani ügyekezetünkre elégségesek; mert csak azt bizonyíttyuk mi most ezzel a példával, hogy a szentek tudhattyák a mi kivánságinkat, és sokkal inkáb gondot viselnek mi-reánk, hogy sem a kárhozottak az ő attyokfiokra. Mikor pedig azt mongya Gyarmathi:[1] *Tuggyák a szentek, hogy Isten ő-nállok-nékül-is jó móggyával rendeli állapatunkat, és közbejárót szerzett; és azért nem imátkoznak eggyenként érettünk,* nyilván megmutattya, hogy csak pántolódik. Mert ha az okon nem imátkoznak egyenként érettünk, közönségesen sem imátkozhatnak ugyan azon okért; mert mind közönségesen s mind egyenként jó móggyával és jó közbejáró által rendeli Isten a mi dolgainkat. Sőt mi sem imátkozhatnánk egymásért ugyan azon okból; mert jól tuggyuk, hogy Isten mindeneknek gongyát viseli, és közbejárót adott mindeneknek, mi-nállunk-nékül-is. Azt-is fölötte módnékül vitattya Gyarmathi, hogy a szentek nem könyörögnek a kárhozottakért, tudván hogy ezeknek nincs szabadulások. Mert soha álmába sem látta senki a katholikusok közül, hogy a szentek a kárhozottakért könyörögjenek. De igy jár a dolog, mikor jól eszekbe nem veszik az atyafiak, mit s mi végre hoznak elő a keresztyének; csak haboznak és tétováznak.

[1] Fol. 201.

Végezetre, hogy ez nem csak tisztán példa beszéd, hanem valóságos história légyen, azzal bizonyíttya Chrysostomus,[2] Tertullianus,[3] Euthymius és egyebek-is,[4] mert a példa beszédbe nem szokta Christus Urunk neveken nevezni az embereket. Szántalan példa beszédit olvassuk Christus Urunknak sz. Lukácsnál, tudni illik: *Egy ember megyen vala Jerusálemből Jerichoba . . . Egy ember*

[2] Tom. 2. hom. De divite.
[3] De anima cap. 7. num. 94.
[4] Aug. 21. Civit. cap. 10. Epi. 99.

* *Kel, kél:* ered, származik, fakad. Itt: hogy semmi sem lesz belőle.

nagy vacsorát szerze . . . Egy embernek két fia vala . . . Egy gazdag ember vala, melynek vala egy majorja . . . Egy biró vala egy várasba . . . Két ember mene fel a templomba etc.; de sem ezekbe, sem egyéb példa beszédekbe soha nevén nem neveztetik senki, mint it nevén neveztetik Lázár. És noha a gazdagnak nevét ki nem jelenté a mi Üdvözítőnk, hogy az ő nemzetségének ebből gyalázattya ne következnéjék; de mind az által Euthymius *a Sidók tradiciójából* azt irja,[1] hogy ennek neve *Ninneusis* volt. *In parabola,* ugymond Chrysostomus, *dicenda nomina non sunt.* Calvinus ő-maga-is errül igy ir:[2] *Etsi visum aliquibus, esse simpliciter parabolam; quia tamen Lazari nomen expressum est, puto potius rei, quæ acciderit, esse narrationem. Et quanquam historiam recitet Christus, describit tamen res spirituales sub figuris, quas scit convenientes nostris sensibus.* Irenæus pedig, nemcsak azt mongya,[3] hogy ez nem *fabula,* nem aggnő-beszéd; de e mellet *lib. 2. cap. 62. num. 63.* ebből a historiából bizonyíttya, hogy az ember lelke halhatatlan; kit soha nem cselekedett volna, ha ezt példa beszédnek itílte volna lenni; mivel hogy a Gnosticusok ellen sokszor mondgya,[4] hogy a példa beszéden nem kel a hit dolgait fondálni. — Tertullianus *lib. de Resurrectione Carnis cap. 17.* a Lázár példájával bizonyíttya, hogy itíletnap elött-is test-nékül kinoztatnak a lelkek. Azonképpen Origenes, Cyprianus, Basilius, Hilarius, Hieronymus, Methodius, Augustinus igaz históriának itílik ezt.[5] Justinus Martyr, a kit te emlegecz, ezt sem tellyességgel példa beszédnek, sem tellyességgel históriának, hanem igaz historiából és hasonlatosságbul elegyített dolognak itíli;[6] azért, mert a mit a szemrül, szájrul, nyelvrül hallunk, azt lelki értelembe kel vennünk, noha a históriának derék dolga valóságos. És ugyan ezen okon töb sz. Atyák-is néha históriának, néha példának nevezik ezt a históriát.[7]

[1] In Lucæ 16.

[2] In Harmonia Lucæ 16, 20. 23.

[3] Lib. 4. c. 4.

[4] Lib. 2. c. 46.

[5] *Recenset* Feuard. in Iren. lib. 4. cap. 4. n. 1.

[6] Quæ. 60. ad Orthodox.

[7] *Vide* Pamel. in Tertull. De Anima n. 94.

Ötödik, VI. VII. VIII. IX. bizonság.

Ötödször: Oniás halála után-is megjelenék Judas Machabæusnak,[8] és Jeremiás profétárul szép tanuságot adván, egy kardot-is ada néki, és bátoritá őtet az istentelen néppel-való viaskodásra. Ezeket pedig, nem cselekedhette volna, ha a megholt szentek semmit nem tudnának e világi dolgokba. Ergo.

[8] II. Machab. 15, 12.

Hatodszor: ha az angyalok hallják a mi könyörgésinket, és annak okaért olvassuk az Irásba, hogy a szent jámborok könyör-

göttek az angyaloknak, mint ez elöt megmutatám;[1] és ha az angyalok tuggyák s örülik a mi megtérésünket:[2] mi lehet az oka, hogy szinte azonképpen nem halhattyák a szentek-is? Erre a bizonságra minemü feleletet aggyon Gyarmathi, megláttyuk e könyvnek utolsó részébe. Annak okáért nem szükség arrul most szóllani.

[1] Sup. pag. 429.
[2] Lucæ 15, 10.

Hetedszer: ha a próféták nemcsak a távuly-való, de a jövendő dolgokat-is látták: mi az oka, hogy a bódogok nem láthatnák? Holot, a sz. Pál mondása szerént,[3] a prophetia az Isten szine látásához képest csak rész-szerént-való esmeret, a bódogság pedig tekélletes állapot. És ha sz. István, e földön lévén, az Istennek jobján látta a mi Üdvözítőnket:[4] miért nem láthattyák a bódog szentek e világi dolgokat?

Lásd e könyvnek 354. l.

[3] I. Cor. 13, 8. 9. et 10.

[4] Act. 7, 56.

Ez elött a bizonyság elött-is örömest szaladna Gyarmathi, ha lehetne. Azt irja azért,[5] hogy *lészen a szenteknek értések és tudások, a menyire a bódogsághoz illik; de ugyan nem lesznek Istenek, hanem aláb-valók ő Felségénél, és sem töb sem finyesseb jelentéseket tőlle nem vesznek, hanem a mennyit a meghatározott természetü teremptett állat tőlle vehet; mert miképpen egy pohárba az egész tenger vizét bé nem tölthetik, azonképpen az emberi elme az isteni véghetetlen és határ-nékül-való bölcseséget meg nem foghattya.* És it nagy epeséggel bizonyíttya Gyarmathi,[6] hogy nem kel a szenteknek Istenhez egyenlő felséget, mélységes, megfoghatatlan bölcseséget tulajdonítani; és hogy nagy külömbség vagyon az Isten és a teremptett állat bódogsága közt, *mert az Istenbe ő-magától, természet szerént, határ-nékül, mint eleven és kimérhetetlen kutfőbe vagyon a dücsősség, a szentekbe pedig csak folyása vagyon ennek.*

[5] Fol. 222.

[6] Fol. 223. 224.

Ezen, jó uram, bár ne törődnél. Mert sem Monoszlói, sem egyéb senki a katholikusok közzül azt még csak ingyen sem álmodozta, hogy azonképpen tuggyák a szentek a mi dolgainkat, mint az Isten; hanem csak azt taníttyuk mi-is, a mit te mondál. Tudni illik, hogy a szentek csak az isteni jelentésből, és csak annyira tuggyák e világi dolgokat, a mennyire az ő bódogságok kivánnya, és a mennyire az Isten meg akarja ezeket nekik jelenteni. És csak azt vitattyuk, hogy ha az Isten e világi homályba megjelentette a profétáknak az ő-hozzájok tartozó dolgokat: mentül inkáb ama tekélletes ismereteknek idején megjelenti az ő örökösinek az ő-hozzájok tartozó dolgokat?

De azt kérdi Gyarmathi[7]: *Ha mindeneket tudnak a szentek, miért nem tuggyák az itílet napját? Matth. 24. Apocal. 6.* — Csak

[7] Fol. 224.

garázdálkodik ez a jámbor; mert senki közzüllünk azt nem mongya, hogy minden szent tud mindeneket; hanem csak azt tuggya mindenik, a mit az Isten az ő-hozzájok tartozó dolgokba meg akar nekik jelenteni. Mikor azért igy ir Gyarmathi[1]: *Az Isten ő-maga jelenéseket tészen a szenteknek, de ollyakat, mellyek azoknak az ő bódogságokra tartoznak, és mellyek miá nem kissebbedik az isteni dücsősség és méltóság,* mikor (mondok) azt irja Gyarmathi: tisztán és igazán eggyet ért mi-velünk; mert mi-is csak illyen jelenéseket engedünk a szenteknek.

[1] Fol. 225. col. 2.

Nyolczadszor: a bódogságnak oly természeti vagyon, hogy az embernek minden okos és természet-szerént-való kivánságát bétellyesíti; de okos és természet-szerént-való kivánság az, hogy tuggyuk a mi-hozzánk tartozóknak állapattyát, és azoknak, a kik nékünk valamit ajánlanak, kivánságát megércsük: tehát ez a tudomány a bódogságnak tekélletes állapattyához illik. És azért mongya sz. Ágoston:[2] Ha Elisæus szivvel, nem szemmel, látta az isteni csudálatos jelenésbül inassának távuly-való cselekedetit[3]: mentül inkáb fogunk minnyájan akkor bővölködni ezzel az ajándékkal, mikor az Isten mindenekbe minden leszen? Sz. Gergely[4] pedig ugyan igy mér szóllani: *Mit nem tud, a ki azt láttya, a ki lát és tud mindeneket?*

[2] De Civit 22. cap. 29.
[3] IV. Reg. 5, 26.
[4] Dialog. 4. cap. 33.

Kilenczedszer: a régi szent Atyák, és az közönséges anyaszentegyház-is, egyenlő értelemmel tanitották eleitül fogva, hogy a bódog lelkek tuggyák, értik, meghalgattyák a mi hozzájok-való könyörgésinket, a mint ezennel megmutatom, és a régiek irásibul bőségesen megmutatá Iodocus Coccius *Tom. 1. Thesauri. lib. 5. art. 8. fol. 506.* Mely bizonságnak erejérül, és Gyarmathinak ez ellen-való csélcsapásirul bőségesen szóllyunk, Isten segítsége velünk lévén, ezennel.

Ez ellen az igasság ellen igen tusakodik Gyarmathi;[5] de heábavaló minden fáratsága. Először hozza elő ama szent Irás mondásit, mellyekrül e könyvnek nyolczadik részébe emlékezénk.[6] De mivel hogy ot bőségesen megfelelénk azokra, nem szükség újonnan előforgatni az egyszer megmagyarázott dolgot. Másodszor azt hozza elő, hogy *vissza és fonákul esnék a dolog, ha az Isten tenne jelenést a szenteknek a mi könyörgésünkről; mely dolgot csak meggondolni-is nevetség és bolondság. Mert igy az Isten lenne közbejáró a szenteknél, nem a szentek az Istennél.* — Szép dolog a tudatlanság, akár mit-is bátran kifecsegtet az emberrel. Vallyon nevetség vala-é,

[5] Fol. 94.
[6] Supra pag. 401.

mikor az Isten megjelenté a Jób társainak, hogy Jóbhoz mennének és ő általa kérnének kegyelmet ő szent Felségétül?[1] Vallyon s fonákul esett-é, mikor az Ur Isten Sámuelnak a Saul gondolattyát, Elisæusnak a Geyse és a Syriai király titkát megjelenté.[2] Vissza esett dolog volt-e, hogy az Ur Isten megjelenté Ananiásnak a sz. Pál kívánságát?[3] avagy mikor Corneliust megtanítá, mint kellessék sz. Pétert magához hivatni?[4] Ha ezek vissza és fonákul esnek Gyarmathinak, bizonnyal hiszem, hogy vissza fordult az esze. — Harmadszor igy okoskodik Gyarmathi: *Mi nem szükölködünk a szentek könyörgése-nékül; mert megelégedett az Ur Isten az ő szent Fiának közbejárásával és szószóllásával. Ezt ha hiszi Monoszlói, megéri tehát Christussal, ha szinte a szenteket segítségül nem hija-is.* No, mondom én, hogy nehéz a tökbe észt verni. Szinte azonképpen okoskodhatnék sz. Pál ellen, sőt önnön maga ellen-is Gyarmathi; mivel hogy sz. Pállal egyetembe gyakran kérte ő-is az ő szolga társait, hogy imádságokkal segíllyék őtet Isten előt, és könyörögjenek érette. Mert igy ir egy helyen[5] Gyarmathi: *Mi-is nyilván vallyuk, hogy a keresztyéneknek itt e földön egymásért-való könyörgések fölötte hasznosak; azért ugyan illik, hogy egymás könyörgését kivánnyuk. A más világi szentek segítségek pedig és könyörgések haszontalan, sőt ugyan hamis; mert egy szószóllónk vagyon az Atyától, a Christus, és a mi segítségünk az Urtul vagyon, a ki a mennyet, földet teremptette.* Szép dolog bizony! A ki e világi bünös, gyarló ember könyörgése által-való segítséget kéri, az egy közbejáró Christus tisztit fel nem bontya; a ki pedig az Istennel uralkodó szenteknek hasonló segítségét kivánnya, ottan mingyárt megtagaggya Christust. Mi okon? Mert igy akarja Gyarmathi, a vélle egy pórázon futó kiáltókkal; s ki merne ugyan-is ezek ellen valamit moczanni, kiknek ugyan eláradott bölcseségek, és még a vakondakoknál-is fínyesb szemük az igasságnak látásába?

[1] Job. 42, 8.

[2] *Vide* sup. pag. 354.

[3] Act. 9, 11.

[4] Act. 10, 4.

[5] Fol. 218.

Efféle hivolkodó bizonyságokrul ez elöt bővön szóllék és nyilván megmutatám, hogy a Christus közbejárásának böcsülletes tisztivel nem ellenkezik a szentek segítségül hivása. Es ez okon nem szükség most errül szót szaporítanunk.

TIZENHETEDIK RÉSZE.

Melybe IX győzhetetlen bizonyságokkal megmutatom, hogy a Szentektül segitséget kérhetünk; és Gyarmathinak ezekre-való feleletit elrontom.

Ha azt akarnám cselekedni, a mit Gyarmathi cselekvék az ő tévelygésének bizonyításiba, ki azon egy férges és mód-nékül-való bizonságot, az ő kócsagos* fejének és elszédült agyaskodásinak álma szerént sok külömb-külömb állorczába öltöztetvén, számossá akará tenni az ő eggyetlen egy argumentumát:[1] nem harmincz avagy negyven bizonságot hozhatnék elő, hanem sokkal-is többet.

[1] *Vide* supra pag. 372. 412.

De mivel hogy az igasságnak szem fíny vesztésre nincs szüksége, és az okos emberek a bizonságoknak nem számára, hanem erejére néznek: rövideden csak kilencz bizonyságot hozok elő, mellyekkel nyilván megmutatom, hogy szabad, illendő és hasznos a szenteknek-való könyörgés; és hogy valaki azt tagaggya, méltán kárhoztatik az anyaszentegyháztul.

Első Bizonyság.

Szent Ágoston idejébe, mikor nagy vetekedés volna az anyaszentegyházba, ha újonnan kellene-é keresztelni azokat, kiket az eretnekek kereszteltek vala, meg akarván bizonyítani sz. Ágoston, hogy semmiképpen nem kel ezeket visszakeresztelni, igy ir:[2] *A szent Irásba ők sem talállyák-fel, hogy az eretnekeket, mikor megtérnek, újonnan kellyen keresztelni; mi sem találljuk-fel, hogy ezeket a felvött keresztségbe kel hadni. Azért ebbe köz a mi igyünk, hogy az Irásba eggyinknek sincs errül nyilván-való példája.* Megmutatván azért, minemü bizonsággal szoktak vala a hivek viaskodni a vissza-keresztelők ellen, *a régi szokásnak megrögzött ereje tartotta*, ugymond,[3] *a keresztyénséget, és csak ez vettetett azok eleibe, kik újságot akarnak vala behozni.* És Vincentius Lyrinensis azt irja,[4] hogy *az anyaszentegyháznak oly erős bizonsága volt a régi szokás, hogy ezzel győzetnék meg a Cyprianus igye; noha ő a szent Irásnak sok bizonságival, a sz. püspökök gyakor gyöleközetivel, nagy tudományával és ékesen szólással viaskodnék az igasság ellen.* Mely bizonságnak noha nagy ereje vagyon, de hogy ezt jobban a mi igyünkhöz szabhassuk, illyen erősséget támasztok.

[2] De unico Bapt. cont. Petilian. c. 11.

[3] Lib. 2. de Bapt. cont. Donat cap. 9.

[4] Cont. Profan. Voc. Novit.

* Később: *kolcsagos* (másoknál · kótyagos, kótyogós), eszelős, bomlott, ittas

Mindennemü dologba, mikor valaki régtül fogva-való birodalmába és uraságába volt valamely dolognak, ha ki ellene támad és felperessé tevén magát, ettül meg akarja fosztani: sem az emberi okosság szerént, sem az Isten parancsolattya szerént nem tartozik addig elállani marhája és értelme mellől, valamig a felperes nyilván-való bizonyságokkal meg nem mutattya, hogy hamissan és mód-nékül birja a perlett marhát. Mert a törvény szerént: *In dubiis melior est conditio possidentis. Et: in dubiis favendum est reo non actori.* Az emberi okosság-is azt mutattya; mert senki igaz marháját meg nem tarthatná, ha ennek elvesztésére elég volna a felperes vádlása és imillyen amollyan gézenguz bizonsága. Az Isten igéje szerént-is nemcsak azzal tartozunk, hogy ne higgyünk minden léleknek, hanem jól megpróbállyuk; de arra-is kötelezteténk, hogy megmaraggyunk abba a tudományba, mellyet eleitül fogva vöttünk, és a ki e' kivül valami ujságot hirdet, azt eltávoztassuk.[1]

[1] I. Tim. 6, 20. Rom. 16, 17. Philip. 3, 16. II. Joan. 1, 6. II. Pet. 3, 3.

A' pedig bizonyos dolog, hogy az egész keresztyénség régtül fogva-való possessiójába, birodalmába volt a szenteknek-való könyörgésnek, és ezt mint ősünknek ősitül, sőt mint eleitül fogva vött igaz tudománt, perpatvar-nékül, visszavonás-nékül hitte és tartotta az egész anyaszentegyház az újító peresek támadása elöt, mint ennek utánna nyilván megmutatom. Tehát nyilván következik, hogy ha szinte mi a szent Irásnak nyilván-való példájával meg nem bizonyíthatnójok-is, hogy méltó a szentektül segítséget kérni; mind az által, valamig a mi ellenünk támadott pántolódó *Procátorok*, *Predicatorok.* nyilván meg nem bizonyíttyák ennek a mi régi birodalmunknak hamisságát: sem az emberi okosság, sem a lelkiismeret, sem az Istennek parancsolattya reá nem bocsát, hogy senki azt itíllye, hogy nem szabad a szenteket segítségül hínunk.

Hogy pedig a mi pereseink ezt soha meg nem bizonyították, csak a' nem láttya, a ki szemét szántszándékkal bedugja. Mert, a mint megmutatám, valamely bizonságot előhoznak, mind az ő agyokból gondolt hamisságon, és a szent Irásnak hamis és képtelen értelmén s magyarázattyán fondáltatnak; és nem csak a szentek, de az angyaloknak-való könyörgés (melyrül az Irásba nyilván-való példáink vannak) ellen-is egy aránt vitézkednek. És ha a Christus közbejárásának gyalázattya-nékül szabad az élő embereket kérnünk, hogy imátkozzanak érettünk: szinte ugy nem fosztatik meg Christus ő tisztitül, ha szinte a szenteket kérjük-is, hogy imátkozzanak érettünk.

De hogy ennek a bizonságnak erejét jobban megércse minden ember, illyen példát hozok elő. Ha valaki támadna, a ki azt kezdené mondani, hogy azt az Evangeliumot, mellyet sz. János neve alat olvasunk, nem sz. János irta, nem a szent Lélek tanításából irta, avagy ha ő irta-is, de ő utánna valaki elváltoztatta, és ennek bizonságára sok külömb-külömbféle bizonságokat támasztana, ugymint hogy ellenkezik a töb Evangelistákkal, kit sok tettetes példákkal igyekeznék meg-is bizonyítani; más felöl pedig azt mondaná, hogy a szent Irásba soholt fel nem találályuk, hogy ezt az Evangeliomot sz. János irta, avagy hogy ő utánna ezt senki el nem változtatta, valljon s ha valaki azt mondaná: mint hamissítaná meg egy Calvinista kiáltó ezt a bizonyságot? Nemde azt cselekednéje-e, hogy legelőször megmutatná efféle tévelygő bizonságnak erőtlen voltát; az után pedig ugy mint esztelen embert kárhoztatná vakmerőségeért, a ki az egész keresztyénségnek régi itíleti ellen, az önnön bolond agyaskodásiért, ujságot akar a keresztyénségbe hozni? Bizony ezt cselekedné, s ennél egyebet sem. Ne bánnyák tehát a Calvinisták, ha mi-is azonképpen cselekeszünk ő-véllek. És ha ez az egy bizonság elégséges lőn sz. Ágoston idejébe a visszavonók ellen oly derék dologba, minemü vala a keresztség; és annyira elégséges lőn, hogy most-is, ha reá fognák a Calvinistákat, hogy megmutatnák az eretnekek által szolgáltatott keresztségnek felbonthatatlan hasznos voltát, más győzhetetlen bizonsággal ezt meg nem mutathatnák, hanem csak ezzel: mi az oka, hogy az okos embereknél, ebbe a szentek segítségérülvaló visszavonásba-is nem kellyen ennek helyének lenni?

Én igaz lelki ismérettel mondom, hogy, ha a keresztyénségbe ez a bizonság nem elégséges: nem látok semmi oly czikkelt a keresztyéni tudományba, mellyet szinte ollyan künnyen nem tagadhat az ember, mint a szentek segítségül hivását. Mivel hogy ha ez az argumentom és bizonyítás nem elégséges, nem tudhattyuk, mellyik légyen a sz. Irás. Ha ezt nem tuggyuk, felfordul tellyességgel a keresztyéni hit. És igy láttyuk, hogy a kik a szentek tiszteletibe, és egyéb efféle dologba, ezt a bizonságot megvetették, a Calvinus tanítványi, végre egyéb dologba-is megvetvén, Libertinusok vagy Atheusok löttek, mint másut megmutatám.[1] És Beza megvallya,[2] hogy a kik ezt a bizonságot megvetették, a Calvinus tanítványi közzül, ugymint Seruetus, Alciatus, Gentilis Blandrata, Gribaldus, Ochinus, Sozinus, végre Arriánusokká, Atheusokká löttek.

[1] Lásd az Uj tudom hamisságárul fol. 33. (I. 520 l.)

[2] Epist. 81. Theolog.

Második bizonyság.

Mikor a régi Arriánusok azt kérdik vala régenten a hivektől: Hon vagyon a szent Irásba *persona, hypostasis, omousion, Trinitas etc.?* sz. Ágoston erre kétképpen felele. Először, *azokból*, ugymond[1], *a miket olvasunk, oly dolgokat hozunk ki, mellyeket az Irásba nem olvasunk. És, hogy ne fáragy efféle dolgoknak keresésébe, kérlek, hon olvasod, hogy az Atya Isten nem született? hogy Bódog Asszony szülése után-is szüzen maradott?* Másodszor azt feleli, hogy *akkor követtyük valóba a sz. Irást, mikor azt cselekeggyük, a mi az egész anyaszentegyháznak teczik;*[2] *és azok ellen vetekedni, a mit az egész anyaszentegyház követ, nem egyéb felfuvalkodott bolondságnál.*[3] Mert *valamit az egész anyaszentegyház tart, a mi valamely Conciliomba nem rendeltetett, igazán hisszük, hogy ez apostoli tudomány.*[4] És ennek szép okát aggya sz. Ágoston:[5] *Mert ha az Isten minket valamely bölcs emberhez igazítana, azt parancsolván, hogy az ő itíletit kövessük a köztünk támatt visszavonásba, kétség-nékül engednénk az ő itíletinek; istentelenség tehát, ha nem engedünk az anyaszentegyháznak, kihez igazít minket az Isten.* És azért irja mind Calvinus,[6] mind Luther,[7] és Beza,[8] hogy az Isten ugy ajánlja nekünk az anyaszentegyház méltóságát, hogy a ki ezt megsérti, az Isten authoritássát, hitelre-való méltóságát megkissebbíti. Sőt azt meri mondani Tertullianus,[9] hogy *az eretnekekkel-való vetekedésbe legelőször-is ezt a rést kel bedugni, hogy az eretnekeket a szent Irásból-való vetekedésre ne bocsássuk; mert ők a szent Irást az ő-magok teczése szerént magyarázván, semmit nem használ ő-nállok a szent Irásból-való versengés.* Azért *nem kel a szent Irásra bocsátani őket; hanem azt kel megmutatni, hogy csak az anyaszentegyháztul tanulhattyuk-meg, mit tanít Christus, mit tanítottak az Apostolok, és ahol ez az anyaszentegyház vagyon, ot vagyon a sz. Irásnak igaz értelme, és az apostoli traditionak igaz magyarázattya.*[10]

[1] Cont. Maxim. Arrian. 3. c. 3.

[2] Cont. Crescon. 1. cap. 33.

[3] Epist. 118.

[4] De Bapt. l. 4. cap. 24. lib. 5. cap. 23. Epist. 118. et 99.

[5] De unit. Eccles. cap. 22.

[6] Instit. 4. cap. 1. nu. 5. et 10.

[7] Locis cit.

[8] Epist. Theolog. 81.

[9] Praesc. cap. 15. 17.

[10] Cap. 19. 21

Ezt a győzhetetlen erősséget hogy a szentek segétségéhez szabjam, illyen bizonságot formálok.

A mit az egész keresztyén anyaszentegyház vallott és tanított, lehetetlen dolog, hogy az hamis és a szent Irás ellen-való dolog légyen. Sőt inkáb, valami az anyaszentegyháznak egyenlő vallása ellen vagyon, minden kétség-nékül az a szent Irás ellen vagyon; mivel hogy a szent Irás oly bizonságot tészen az anyaszentegy-

házrul, hogy *a Sz. Lélek mind végig véle marad, soha el nem tévelyedhetik,*[1] *a pokolnak ereje ő-rajta,*[2] *ugymint az igasságnak erős oszlopán,*[3] *diadalmat nem vehet.* És annak okáért, *tartozunk az ő tanításának engedni,*[4] a mint Vithakerus és Hunnius ellen, az anyaszentegyházrul irt könyvbe,* bőségesen megbizonyítám, minden tétovázó csavargásoknak eleit vevén. Holot azt-is bővön megmutatám, hogy a ki ezt tagaggya, sem a szent Irásrul, sem annak igaz értelmérül semmi bizonyos vallása nem lehet.

[1] Mat. 28, 20. Ioan. 14, 16.
[2] Mat. 16, 18.
[3] I. Tim. 3, 15.
[4] Mat. 18, 17.

De az-is nyilván-való dolog, hogy a keresztyén anyaszentegyház mind cselekedetivel s mind szavával azt tanította, hogy a megdücsőült szenteknek könyörgeni kel, és ő-tőllök segítséget kérni. Ergo.

Ezt pedig, noha sok szántalan bizonságokkal megerősíthetném, de rövideden kevés bizonságokkal elégeggyék meg a keresztyén olvasó.[5]

[5] *Plura vide apud* Coc. tom. 1. Thesaur. lib. 5. art. 6. fol. 486.

A Chalcedoni közönséges gyöleközetbe (mely a Calvinus[6] és Gyarmathi[7] itíleti szerént is szent, és egyebet a szent Irás igaz értelménél nem tanít) igy szólnak a Constancinapolbeli egyházi személyek:[8] *Flavianus halála után él, Flavianus könyörögjön mi-érettünk.* Az Európabéli püspökök pedig igy szólnak:[9] *Proteriust mi a szent martyrok közibe számlállyuk, kérjük az Istent, hogy az ő könyörgése által nekünk irgalmas kegyelmes legyen.* Ha a szenteknek-való könyörgés bálványimádás: mi az oka, hogy ez a szent gyöleközet, melybe hatszáz harmincz püspök vala, efféle tudománt helyén hagy, s nem kárhoztat? Miért hija sz. Irenæus[10] (ki az Apostolok tanítványit, és nevezve sz. Polycarpust ismerte) Bódog Asszont Éva advocatájának, azaz, *szószóllójának?* Origenes sz. Jóbot kéri,[11] hogy imátkozzék mi-érettünk szegényekért, hogy az Istennek irgalmassága megótalmazzon minket e világi sok nyomoruságok közt. Sz. Cyprianus martyr pedig: *Ezek,* ugymond[12] *az Aprószentek, kiknek a martyrok közt első helyek vagyon, és az Isten titkait tuggyák, az Isten irgalmasságát nyerjék mi-nékünk, kiket e mai napig üldöz a kegyetlen Heródes.* Sőt igy ir róllok:[13] *Facti sunt supremi Capitolii Senatores et Judices, nonnullis veniam obtinentes immeritis, assistuntque miserationibus et ultionibus divinis.* És ismét:[14] *Sok szerető atyánkfiai vannak immár a bódogságba, kik magukrul bizonyosok lévén, szorgalmatosok a mi üdvösségünkről.* Másut[15] azon kéri Corneliust és a szüzeket, hogy *ha ő-nállánál*

[6] Lib. 4. cap. 9. nu. 8.
[7] Fol. 244.
[8] Concil. Calced. Act. 11.
[9] In Epistol. pro Concil. Chalced. fol. 234.
[10] Lib. 5. c. 19.
[11] Lib. 2. in Job, in fine. Et in c. 31. Num. *omnes Sanctos.*
[12] Homil. 3. in Cantica. De Stella et Mag. n. 8.
[13] De Mortalitat num. 49.
[14] Epist. 57. n. 14.
[15] De discip. Vir. num. 88.

* V. ö. a jelen kiadás, magy. sorozat, I. 9. l.

elöb meghalnak, könyörögjenek érette. Sz. Athanasius igy könyörög[1] Bódog Asszonnak: *Haics* [igy] *a te füleidet a te néped könyörgésére, esedezzél ó Asszonyunk, királnénk, Istennek Annya, érettünk.*

[1] In Evang. de S. Deipara, *habetur tom. 1. edit. Commelin fol. 321.*

Eusebius Cæsariensis, minek utánna sok dolgokat elő számlált volna, mellyeket Plato a Sidóktul tanult, és a keresztyének-is megtartnak, azt-is említvén, hogy Plato a tekélletes embereket halálok után-is tiszteletre méltóknak itílte, igy ir:[2] *Hoc nos quotidie facimus, qui veræ pietatis milites ut Dei amicos honoramus, ad monumenta illorum accedimus, vota ipsis facimus, quorum intercessione ad Deum non parum juvari profitemur. Quæ a Platone collegimus, ut ostenderemus, Hebraica illum philosophia munitum, nostris consentanea scripsisse.* Mi, ugymond, tisztellyük az Istennek barátit, az ő koporsójokhoz megyünk, fogadásokat fogadunk, kiknek közbejárások által nem kicsin segítséget hisszük hogy nyerünk. Cyrillus[3] pedig: *Mikor,* ugymond, *ezt az áldozatot bemutattyuk, emlékezetet teszünk a Prophetákrul, Patriarchákrul, Apostolokrul, Martyrokrul, hogy az Isten az ő könyörgések által vegye kedvesen a mi imátságunkat.* Sz. Ágoston[4] pedig: *sz. Cyprianus,* ugymond, *segíllyen minket könyörgésével, hogy az Isien ajándékából követhessük az ő tekélletességét.* Másut azt irja,[5] hogy *közönséges szokás volt a keresztyének szájába, hogy alázotosan valamely szentnek ajánlották magokat, mondván: Emlékezzél meg én-róllam.* És ismét:[6] *Méltatlan,* ugymond, *a martyrokért imátkozni, kiknek imádságira kel magunkat ajánlanunk.* Másut[7] azt irja: *Martyres talia a Domino impetrare possunt, et pro patientia jam habent potentiam.* És ismét:[8] *Populus Christianus Martyrum memorias religiosa solemnitate celebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocientur et orationibus adjuventur.* Másut azt irja,[9] hogy a' végre temetik a keresztyének az ő halottokat a martyrok templomába, *hogy temetések helye eszekbe jutassa a martyrt, és ennek ajánlják az ő szerelmes attyokfiának lelkét.* És ismét:[10] *Szüz Mária!* ugymond, *légy segítségül a szegényeknek, bátoricsd a félelmeseket, vigasztald a siralomba megepetteket, könyörögj a kösségért, imátkozzál az egyházi rendért, légy közbenjáró az ájtatos asszonyi nemért.* És másut:[11] *Ur Isten,* ugymond, *agy helyt az én könyörgésemnek a te sz. Anyád, a bódogságos Szüz Mária könyörgése és minden szentek imádsága által.* És végezetre igy könyörög másut:[12] *Szent és szeplőtelen Szüz Mária, méltóztassál az elöt könyörgeni érettem, kinek méltó lől annyává választatni. Sz. Mihály, sz. Gábriel, sz.*

[2] Prepar. l. 7. cap. 7. init.

[3] Catech. 5. Mystagog.

[4] De Bapt. 7. cap. 1.

[5] De Civit. 21. ca. 27. sub fin.

[6] Serm. 17. de verb. Apostol. initio.

[7] De Civit. 22. cap. 9.

[8] Contra Faust. 20. c. 21.

[9] De cura pro mort. cap. 4.

[10] Serm. 2. de Annunciat.

[11] Medit. cap. 35. 36. in fine utrobique.

[12] Ibid. cap. 40.

Eadem August. Tract. 34. in Joan.

Ráphael! Angyaloknak, Patriarcháknak, Profetáknak, Apostoloknak, Evangelistáknak, szüzeknek seregi! kérlek titeket azért, a ki választott titeket, hogy én-érettem bünösért könyörögjetek Istennek. Szinte ezenképpen kéri sz. Viktor Uticensis,[1] előszámlálván a mennyei Angyalok, Patriarchak etc. karát, és kiváltképpen szent Pétert és szent Pált, hogy imátkozzanak ő-érette. Sz. Basilius arra int,[2] hogy *a kinek valami nyavalyája vagyon, a martyroknak könyörögjön, kiknek könyörgések által betegek meggyógyulnak, halottak feltámadnak.* Gregorius Nazianzenus,[3] minek utánna szent Cyprianust és szent Athanasiust megdicsírte volna, könyörög nékik, hogy *az ő testi indulatit megszabolázzák, az ő-reá bizott népet legeltessék, ő-magát a bódogságba vigyék.* Sz. Chrysostomus irja,[4] hogy *a bársonba és királyi koronába dicsekedő császár-is a sz. Pál koporsaját megcsókollya, és letévén kevélységét, alázatoson kéri a szentet, hogy Isten elöt néki segítsége légyen.* Theodoretust hallók az elöt,[5] mint könyörgöttek régen a hivek a martyroknak, és menyi csudával megmutatta Isten az ő könyörgések hatalmát. Másut azt irja,[6] hogy az iffjabbik Theodosius császár az aranyszáju sz. János koporsójára borulván, bocsánatot kére ő-tőlle. És mikor ezen Theodosius a hadba menne Eugenius ellen, a keresztelő sz. János templomába menvén, szent Jánost hivá segítségül.[7] Sőt ő-rólla másut[8] ezt olvasom, hogy a papokkal és kösséggel a szent helyekre menvén, a martyrok és apostolok teteme elöt leborulván, a szentek könyörgése által segítséget kér vala. Sz. Ambrus, tanítván az özvegyeket, mint maradhassanak-meg az isteni félelembe, *kérni kel,* ugymond,[9] *az Angyalokat, és a Martyrokat, kiknek teste zálogul nállunk vagyon.* Másut[10] ő maga kéri az Apostolokat, Martyrokat, Vallástevőket, hogy imátkozzanak-érette. Ezent cselekeszi Prudentius *Hymn. 2. de S. Laurentio, Hymn. 5. de S. Vincentio, Hymn. 10. de S. Romano, Hymn. 14. de S. Agnete;* sz. Paulinus *natali 2. 3. 8. 9. S. Felicis;* Hilarius *in Psal. 124. in illud: montes in circuitu.* Damasc. *4. de fide cap. 16;* Leo *Sermon. 1. de SS. Petro et Paulo;* Gregorius *Homil. 32. in Evang. lib. 1. Epist. 44.* Hieronymus igy könyörög a megholt sz. Paulának:[11] *Vale o Paula, et cultoris tui ultimam senectam orationibus iuva, præsens facilius quod postulas impetrabis.* És hogy továb ne nyujcsam irásomat, az bizonyos dolog, hogy sz. Ágoston és sz. Ambrus után eggyül eggyig, mindnyájan az anyaszentegyház pásztori és Doktori, eggyeztek ebbe a tudománba; és a ki azt tagadta, azt nyilván-

[1] Victor. lib. 3. de Persec. Vand. in fine.
[2] Basil. hom. in 40 Martyr. quæ est 20. vers. finem fol. 200. Et hom. 26. de S. Mamante. initio fol 221.
[3] In fine Orat. 18. Orat. 20. circa med. n. 48. Orat. 21. in fine.
[4] In 2. Corinth. Hom. 26. Homil. 66. ad Popul.
[5] Sup. pag. 382.
[6] Lib. 5. hist. cap. 36.
[7] Sozom. lib. 7. cap. 24.
[8] Ruffin. lib. 2. cap. 33.
[9] Lib. de Viduis post medium.
[10] Orat. 2. præpa. ad Missam in fine, habetur post libr. de dignit. Sacerdot.
[11] Epist. 27. in Epitaph. Paulæ cap. 14.

való eretneknek ítílte a keresztyéni gyölekezet, ugymint Vigilantiust, Constantinus Copronimust, Claudius Taurinensist, Brusius Pétert, Valdenses és Vicleffet.[1]

[1] *Vide* Prateolum in Elencho hæresum.

Ebből megteczik, mely hamissan mongya az Augustana Confessio Apologiája,[2] hogy sem sz. Hieronymus, sem a töb régi Doktorok nem emlékeznek a szentek segítségül hivásárul sz. Gergely elöt. Gyarmathi azt irja,[3] hogy a régiek közzül legelső Origenes, a kibe a szentek segítségül hivásának szikrája vagyon. — De ezekrül szinte ollyan itíletet tehetünk, minemüt tőn Dániel ama két agg latorrul, mikor eggyik egy fa alat, másik más alat mondá, hogy látta a Susanna vétkét; mely egyenetlenségből mingyárt eszébe vövé Dániel a hazugságot. És bizonyára, ha Urunk szüle-tése után háromszáz, és négyszáz esztendőtül fogva mindenkor köz és szokott dolog volt a keresztyéneknél, hogy a szenteket segítségül hínák; Calvinus pedig ő-maga megvallja,[4] hogy *Urunk születése után közel ötszáz esztendeig tisztán, éppen, változtatás-nékül megmaratt az apostoli tudomány:* kétség-nékül az Apostoloktul származott az-is a szentek segítségül hivása.

[2] Art. 21.

[3] Fol. 304. ex Chemnicio in Examin. Concil. Trid. de Invoc. Sanct: §. *Quando iacta semina hujus Invocationis.*

[4] Lib. 1. ca. 11. nu. 13. Lib. 4. cap. 2. nu. 3.

Ennek fölötte lehetetlen dolog, hogy Origenestül fogva ez ideig az egész keresztyén anyaszentegyház eretnekséget tanított és vallott légyen, holot ez az Istennek fogadása ellen volna; tehát ha Origenes idejétül fogva az egész anyaszentegyház tanította és vallotta a szentek segítségül hivását: lehetetlen, hogy ez hamisság legyen. Végezetre, ha szinte Origenesnél, ki Urunk születése után kétszáz esztendővel élt, régiebbet nem találnánk-is, a ki irásába nyilván tanítaná a szentek segítségül hivását; mind az által, holot mind Origenes s mind a töb Doktorok nem ugy mint valami új dologrul, hanem ugy mint szokott és köz dologrul szólnak a szentek segítségül hivásárul: kétség-nékül azt kel mondanunk, hogy Origenes elött-is azont hitték a keresztyének, a mit ő utánna. És kiváltképpen, holot Origenesnek annyi sok hamis találmányit megfeddette az anyaszentegyház: mi az oka, hogy ha ez-is ő találmánya volt, soha senki ezért őtet nem kárhoztatta; hanem sőt inkáb minnyájan követték ebbe őtet, ugymint a keresztyénségnek álhatatos szokásába? Szép dolog volna bizony, ha ki azt mondaná, hogy az anyaszentegyházba nem volt böcsülleti és száma az új Testamentomhoz tartozó szent Irásnak, mivel hogy legrégieb Doktor, ki ezeket szám szerént elő számlálta, Origenes volt. Mert nincs senki (az egy Melito Sardiccabeli püspöktül meg-

Nota.

válva, kinek irási elvesztek), a ki Origenes elöt a szent Irás könyveit szám szerént előszámlálta volna.[1] — Nem-is csuda pedig, ha még akkor, mikor a bálványozás virágába vala, az anyaszentegyháznak sengéje kiváltképpen a pogányok ellen viaskodván, irásiba nem akara oly nyilván emlékezni a szenteknek-való imátságrul. Mert ha sz. Ágoston idejébe-is, sőt még mi üdőnkbe-is, mikor e világ elöt nyilván vagyon, hogy minnyájan csak egy Istennek szolgálunk, a szenteket pedig csak annyira böcsüllyük, a menyire méltó az Isten szolgáit böcsülleni, sokan találtatnak, kik azt kiáltyák:[2] *Idola vertitis in Martyres, et votis similibus colitis*, a martyrokat szinte ugy tisztelitek, mint a bálványokat: mentül inkáb ezent kiáltották volna, ha a bálványozásnak setét homályában lévén, a szentek tiszteletit látták volna? A szent Irásba, a mint megmutatám, nyilván-való példánk vagyon, hogy az angyalokat kérhettyük, hogy Isten elöt segícsenek minket könyörgésekkel, de mind az által az apostolok után, Origenes elöt, keveset találunk, a kirül olvasnójok, hogy az angyalokat segítségül hítta volna; mind azon által, a mint ez elöt meghallók, még az újitók-is megvallják, hogy szabad az angyalokat segítségül hínunk: miért keresnek tehát a kákán csomót, keresztül álván a szentek segítségül hivásába?

[1] Euseb. 6. hist. cap. 25.

[2] Apud August. 20. cont. Faust. cap. 2.

Jóllehet a keresztyének közt Origenes elött-is szokott dolog volt a szentek segítségül hivása. Mert, legelőször, a mint Irenaeusból meghallók, akkor-is Bódog Asszont az Éva fiai szószóllójának vallották a hivek. Ennek fölötte, a sz. Jakab apostol, hierusálemi első püspök misemondó könyvébe, mellyet olvasunk *Tom. 6. Bibliothecæ Sanctorum Patrum, edit. Parisiens. Anno 1589. fol. 5.* a Bódog Asszony és minden szentek emlékezetivel az Ur Christusnak ajánlja magát az egyházi szolga. Ezt pedig a Liturgiát, mellyel most-is élnek a napkeletiek, minden kétség-nékül sz. Jakab szerzette, a mint a Constancinápolbeli gyölekezet, Proclus Constancinápolbeli Patriarcha, Marcus Ephesomi Püspök, Gelasius Pápa, Algerus, Gratianus és egyebek bizonyságiból megmutattya Feuardentius.[3] Ugyan azont olvassuk a sz. Márk misemondó könyvébe-is, ugyan azon helyen.[4] Azt a Liturgiát, mellyel a Szerecsen országiak és az Abissinusok élnek, sz. Máté apostol szerzette, mint megmutattya Feuardentius;[5] ebbe pedig nem csak Bódog Asszonnak, de sz. Pálnak-is igy könyörögnek:[6] *O bone minister S. Paule, Sanator infirmorum, ora et intercede pro nobis, ut liberetur anima nostra propter multitudinem mise-*

[3] Theomach. 10. c. 12.

[4] Illo Tomo 6. Bibliot. fol. 26.

[5] Loco citato.

[6] Illo Tomo 6. Bibliot. fol. 71.

rationum Jesu Christi. Azonképpen a sz. Péter misemondó könyvét láttamki nyomtatva 1589. esztendőbe Plantinus által, Vilhelmus Lindanus Apologiájával egyetembe, melybe Bódog Asszont és Istennek minden szentit segítségül híják a hivek; kik oztán ugyan neveken-is nevezni akarván némely szenteket, és az ő neveket nyilván akarván említeni, ezeknek a szenteknek neveket ugyan fel-is jegyezék ezen könyvbe.

De a mint mondám, ha Origenes elöt senki irásába nem emlékezett volna-is e dologrul, semmit nem ártana a keresztyéni igasságnak; miképpen a sz. Irás méltóságának nem árt, hogy Origenesnél régieb nincs, a ki irásiba feltalálnók a szent Irás *Canonát,* lajstromát.

Mit felel Gyarmathi erre a két bizonyságra.

Igen mesterkedik Gyarmathi, hogy a hálóból kifeselhessék; de mentül inkáb verdődik, annál inkáb bekötelődzik.

Először azért azt irja,[1] hogy *ő a Paterekre-való feleletbe nem töri fárasztya magát; mert noha ezeknek böcsülletes az ő méltóságok, de ők-is emberek voltak, s nem mindenkor egy nyomba, hanem ellenkező értelembe voltak azon egy dolog felől-is.* Másut igy ir:[2] *A mi a Paterek dolgát illeti, arrul protestáltunk, hogy mi az ő irások megfejtésébe nem fogjuk magunkat fárasztani; mert tuggyuk, hogy ez a tévelygés ő általok kezdetett és propagáltatott sok száz esztendőtül fogva az Ecclesiába.* Végezetre azt irja,[3] *hogy akár ki mit mongyon a szent Irás-kivül, azzal nem kel gondolni, a mint az elöt megmondók fol. 121., fol. 143. Ennek fölötte, Christus születése után kétszáz esztendeig és tovább-is, semmit nem tuttak a keresztyének a szentek segítségül hivásárul; Origenes idejébe kezdették, de ennek ellene monda Irenæus lib. 2. cap. 50., Epiphanius contra Antidicomarianitas et Collyridianos. Végezetre, sz. Ágoston után, az az négyszáz esztendő tájba vőn lábot ez a tévelygés.* És egy általlyába az vitattya Gyarmathi,[4] hogy *valami az Irásba nyilván nincs, azt nem tartozunk hinni, ha szinte az Ecclesiának traditioja-is.* És igy ir e dologrul:[5] *Merő hazugságnak tarttyuk mi azt, hogy a mit a közönséges anyaszentegyház egyenlőképpen hitt és vallott, azt nekünk-is el kel hinnünk. Mert az Isten nem adot az Ecclesiának és Doktoroknak oly méltóságot, hogy Irás-kivül-is üdvösségre néző articulusokat szerez-*

[1] Fol. 13.
[2] Fol. 240.
[3] Fol. 303. 305
[4] Fol. 305. 306 et 119.
[5] Fol. 117.

hessenek; hanem ezeknek méltóságok az Isten igíjéhez kötelezteteti, miképpen a próféták, apostolok, sőt Christus Urunk méltósága-is, az ő követségekbe, az Isten igíjétül volt, mellyet hirdettek. És it nagy epeséggel megmutattya, hogy a mit a próféták és Christus Urunk tanítottak, azt az Istentül vötték.

[1] Fol. 243. 244. et 306.

A Conciliomokra térvén azt mongya,[1] hogy *ha ollyat végeznek és tanítnak, a mi eggyez a sz. Irással, beveszi az ő végezeteket; de ha e kivül valamit tanítnak, nem tartozik bevenni.* Ennek fölötte azt

[2] Fol. 244.

irja,[2] hogy *az hat Generalis gyölekezetek végezésit,* tudni illik a Sylvester pápa idejébe-való Niceabeli, Damasus pápa idejébe-való Constantinopoli, Coelestinus pápa idejébe-való Ephesombeli, Leo pápa idejébe-való Chalcedomi, Vigilius pápa idejébe és ismét Agato pápa idejébe-való második és harmadik Constantinopoli gyöleközeteket, *az egész Ecclesia bévötte, és mi-is bévesszük,* ugymond, *a hit dolgaiba; de ezekbe semmit nem tanítnak a szentek segítségül hivásárul.* Ezek után-való Conciliomokkal pedig, azt mongya, hogy *ők semmit nem gondolnak.* Ez a sommája a Gyarmathi imit-amot hintett feleletinek.

De mind ezeket igen könyü megfejteni.

LEGELŐSZŐR, ha a hit dolgaiba semmi eretnekséget nem javallottak amaz hat közönséges gyöleközetek: tehát a szentek segítségül hivása nem tévelygés; mivel hogy, a mint megmutatám, nem egy helyen olvassuk az Chalcedomi gyöleközetbe, hogy a püspökök segítségül hitták a megdücsőült szenteket.

MÁSODSZOR, ha az anyaszentegyháznak egyenlő és közönséges vallásába Isten-ellen-való dolog és hamisság lehet: lehetetlen dolog, hogy a keresztyén hitnek csak egy ágazattyába-is bizonyosok legyünk. Mert, a mint mondám sz. Ágostonnal, mi Christust nem láttuk, sem az apostolokat; hogy ezek valamit irtak légyen, és mellyik légyen az ő igaz irások, egyebünnen nem tudhattyuk, hanem az anyaszentegyház egyenlő tanubizonságából. Mely dolog oly nyilván-való, hogy végre ő-maga-is Gyarmathi ezt megvallja,

[3] Fol. 125. col. 2.

imigyen irván[3]: *A Propheták és Apostolok irásinak nem adnak hitelre-való méltóságot a Conciliomok, vagy az Ecclesia; hanem csak őrzői vagy tanui, hogy azok a könyvek nem egyebektül, hanem a Prophetáktul és Apostoloktul irattak.* Mi-is csak ezt mondgyuk; mert a sz. Irásnak méltósága az Istentül vagyon, a ki ez által szól, és ha senki nem tudná-is, hogy ez az Isten igíje, és igy nem bocsüllené-is, de azért ugyan méltó volna a szent Irás minden

Lásd az keresztyéni Imádságos könyvet Röv. Tanuság. supr. pag. 282.

böcsülletre. Miképpen, ha ki az arany és réz közt nem tudna-is választást tenni, azért az arany természeti szerént ugyan fellyebvaló volna a réznél. Mind az által, mi-nékünk az anyaszentegyház mutattya-meg tanubizonsága által, mellik legyen az igaz Isten igíje s mellik nem, és az ő bizonsága-nékül ennek végére nem mehetünk. Ha azért az anyaszentegyház hamis tanubizonságot tehet a hit dolgairul, és a mint Gyarmathi itíli, gyakran hamissat-is tanított: honnan tuggyuk, hogy a szent Irásrul-való tanubizonságtételbe-is hamissat nem mond? Miért nem excipiálhatunk e dologba-is az Ecclesia ellen? Vallyon s a ki a hit dolgaiba nyilván-való vak bálványozásokat tanít: nem méltán azt nyeri-é, a mit a hazugok, tudni illik hogy még igaz mondását se higgyék? Ha pedig az Irásrul-való tanubizonságát bé nem vesszük az Ecclesiának, felfordul fondamentoma a keresztyéni vallásnak. De mivel hogy errül másut bőségesen szóllék, azoknak olvasására igazítom a keresztyén olvasót.

Ebbe új fogást talál Gyarmathi, és azt irja,[1] hogy *a szent könyvek méltósága nem füg az utólbeli Paterek, Conciliomok és Ecclesia bizonság-tételéből; hanem az Apostolok idejében-való Ecclesiának bizonyság-tételéből.* Ha ez igy vagyon, Gyarmathi Miklós, mutasd meg az apostolok idejébe-való Ecclesiának lajstromát, *Canonát,* melybe előszámláltatik, mellyek legyenek az igaz apostoli könyvek, s mellyek nem? De soha bizony ezt meg nem mutathatod semmi irásból, hanem csak az után-való anyaszentegyháznak bizonság-tételéből. Mert, a mint mondám, azok közzül, a kiknek irások megmarattak a mi ideinkig, senki sincs Origenesnél egyéb (mert a Melito irási elvesztek), a ki a szent Irás könyveinek lajstromát feljedzette volna. A gyöleközetek közzül pedig első a Laodicæabeli, mely (a mint a gyöleközet elöt vagyon feljegyezve) Damasus pápa idejébe, sok üdővel Origenes után volt. Amaz hat Generalis gyöleközetbe pedig, mellyeket irod hogy ti bévesztek, nem találtatnak a canonicus könyveknek lajstromi. Ha azért az apostolok ideje után-való Ecclesia nem tehet megcsalatkozhatatlan bizonságot a hit dolgairul, nem lehetünk bizonyosok a szent Irásrul-is. Ha ezt elnyelheti és megemésztheti Gyarmathi, nem csudálom, hogy a szentek tiszteletirül-való tudománt ennyire kárhoztattya.

[1] Fol. 175.

Harmadszor: haszontalan szószaporítás az, a mit vitat Gyarmathi, hogy az anyaszentegyház nem szerezhet új articulusokat; és hogy a próféták s az apostolok, Christus Urunkal egyetembe,

nem taníthattak a hit dolgaiba egyebet az Isten igíjénél. Ez oly nyilván-való dolog, hogy a gyermekek-is értik. Mi sem mongyuk, hogy sem az Ecclesia, sem senki, új hit ágazatit csinálhat; hanem azt mongyuk, hogy miképpen a profétáknak és apostoloknak az Isten Szent Lelket igírt, mely ugy vezérlette őket, hogy hamisságot nem taníthattak: ugy az anyaszentegyháznak-is ezen Szent Lelket igérte; és annak okáért, noha emez avagy amaz Doktor eltévelyedhetik az ő tulajdon vélekedésibe, de az egész keresztyén anyaszentegyház el nem tévelyedhetik. És annak okáért, *bolond merésségnek itíllyük,* sz. Ágostonnal egyetembe, *az ellen tusakodni, a mit az egész anyaszentegyház tanít.* Ennek fölötte azt mongyuk, hogy miképpen az apostolok Isten igíjét tanították, nem csak akkor, mikor az ő-elöttök-való próféták irásit hozták elő, hanem mikor ezen kivül valamit eleven szóval tanítottak-is: ugy az anyaszentegyház-is nem csak akkor taníttya az Isten igíjét, mikor a szent Irásba nyilván kijelentett dolgokat taníttya; de akkor-is, mikor a szent Irást igazán magyarázza, és a *Traditioból,* kézrül kézre vött apostoli tudományból valamit ad előnkbe. Ugy mint mikor a Traditioból előnkbe aggya, hogy az apostolok valamit irtak, hogy ezeket a könyveket irták, és hogy ezek változtatás-nékül megmarattak.

[1] Fol. 119. col. 2. Mert noha ugy vagyon, a mint irod,[1] hogy *az Ecclesia ollyan, mint a királynak ország-birája és törvénytövő tanácsa, kiknek a törvény ellen nem szabad itílni;* mind az által a megirt törvény-kivül-való dologrul-is itíletet tehet a biró, noha nem a törvény-ellen. Igy az Ecclesia-is semmit az Istennek megirt törvénye ellen nem végezhet; de mi azt valljuk, hogy az irt törvény-kivül-is, Traditioból vött isteni rendelések, tudományok és törvények, præjudicaták, præscriptiones, szokások, közönséges értelmek vadnak, mellyeket szinte ugy bé kel vennünk, mint a szent Irást. És hogy az előbbi példátul el ne távozzam, illyen tudomány a többi közt az-is, mellyet imént elő hozánk az apostoli irásokrul. Hazugság

[2] Fol. 120. pedig az, a mit ir másut[2] Gyarmathi, hogy az anyaszentegyháznak *nem igírt az Isten oly privilegiumot, hogy az üdvösségre néző dolgokba soha el nem tévelyedhetik.* Mert külömbet olvasunk *Matth. 28, 20. Joan. 14, 16. Isai. 59, 21.* és sok egyéb helyeken-is, a mint az anyaszentegyházrul a Vithakerus ellen irt könyvbe bőségesen megmutatám. És csak abból-is nyilván kiteczik, hogy, a mint mondám, ha errül igíreti nincs az Ecclesiának: soha bizonyosok nem lehetünk, hogy a szent Irás bevételébe el nem

tévelyedett, és igy soha bizonyosok nem lehetünk a keresztyénségnek fondamentomiról.

NEGYEDSZER: nyilván-való hazugság, a mit Gyarmathi ir, hogy szent Ágoston ideje után vött lábot a szentek segítségül hivásárul való tudomány; mert mind sz. Ágoston idejébe s mind ő előtte szokott és közönséges dolog volt ez, és mind sz. Ágoston s mind a kik ő elötte éltek, Chrysostomus, Hieronymus, Rufinus, Ambrosius, Nissaenus, Nazianzenus, Basilius, Optatus, Eusebius, Athanasius, Cyprianus, Origenes etc. errül ugy emlékeznek, mint szokott dologrul. — Hazugság az-is, hogy Irenaeus ezzel a tudománynyal ellenkezik; mert ő csak azt irja,[1] hogy a minemü csudák az anyaszentegyházba lésznek vala, azokat Christus nevébe cselekették a hivek, nem a gonosz angyalok által, mint Simon, Carpocrates és egyebek, kikrül az elöt mondotta vala, hogy ördögi mesterségekkel éltek. Epiphanius-is semmit ez ellen nem tanít; hanem csak azt irja, hogy nem kel imádni a teremptett állatokat, tudni illik Istenhez illendő imádással, a mint ez elöt megmondám.[2] — Hazugság az-is, hogy ti-is béveszitek a hat generális gyöleközetet a hit dolgaiban. Mert bőségesen megmutatám Magyari István ellen, hogy semmi sincs ebbe.[3] És hogy a töb Conciliomokrul semmit ne szólyak, a Nicaeabeli gyöleközet azt végezé a Paphnutius tanácsából, hogy *az anyaszentegyháznak régi szokása szerént, a nőtlen pap meg ne házasoggyék.*[4] Ezt ti ördögi tudománnak itílitek. Ugyan ezen gyöleközet azt mongya, hogy egyházi gyöleközetet senki ne hirdethessen a Romai Pápa akarattya-nékül; és hogy szabad a püspöknek appellálni a Romai Pápához.[5] Azt végezé ismét, hogy a ki kereszt-apjához megyen, vagy kereszt-annyát veszi házas társul,[6] ugy tartassék, mint a pogány;[6] hogy a Romai Pápa *caput est, princepsque omnium Patriarcharum;*[7] hogy az egyház gondviselője gondot visellyen az arany és ezüst edényekre, az egyházi öltözetekre és arra a helyre, a hol az oltári szentséget tartyák;[8] hogy mikor a püspök meghal, az ő megyéjébe minden szentegyházba és kalastromba imátkozzanak ő-érette.[9] És sok töb efféle végezések vannak abba a Conciliomba, mellyektül ti oly távol estetek, mint a pokol a menyországtul.

[1] Lib. 2. c. 58. num. 9.

[2] Sup. pag. 360. sq.

[3] *Cont. Magyar. fol. 52. az ország romlásárul.* (I. 49. l.)

[4] Socrat. lib. 1. cap. 8. alias 11.

[5] Sozom. libr. 1. ca. 22. Tripar. lib. 2. cap. 14.

[6] Can. 1. et 2. Julii Episcopi Aegypti ad Foelicem 2. Tom. 1. Concil. fol. 441.

[7] Can. 39. Arab.

[8] Can. 63. Arab.

[9] Can. 65. Arab.

ÖTÖDSZÖR: csúfos dolog, a mit végezetre ir Gyarmathi, tudni illik hogy ők-is béveszik a gyöleközeteket, mikor ollyat végeznek a mi eggyez a szent Irással. Szinte ugy beszél Gyarmathi, mint ha valamely peres ember azt mondaná, hogy ő áll az ő birája

itíletinek, ha igazat itíl; de ő-maga akarna osztán itílő mestere lenni az ő birája itíletinek. Nyilva ha a peresen áll a biró törvényérül-való itílet, soha egy biró sem tészen igaz törvényt; és tellyességgel haszontalan a biró tiszti, ha az ő sententiájának ereje nem lészen, valamig a peres ember itíleti szerént ez nem eggyez az igassággal. Ha azért az anyaszentegyház ollyan, mint a király-
[1] Fol. 119. nak törvénytevő tanácsa és ország-birája, a mint te-magad mondod:[1] nem bizták azt te-reád, hogy a te birád itíletirül itíletet tégy; hanem azon kel megállanod, a mit ez elvégez. Ne kételkeggyél pedig azon, hogy az Isten igíje ellen tanícson valamit; mert azon Isten, mely Szent Lelket igíre az ő anyaszentegyházának, hogy soha a pokol ereje ezt meg ne győzhesse; és megparancsolta, hogy ennek engegy, s a ki ezt nem halgattya, ollyannak tarcsad, mint a pogánt: ugyan azon Isten oly gondot visel erre az igasságnak oszlopára, hogy soha hamisságra nem bocsáttya őtet. És miképpen ha az Isten azt parancsolná neked, hogy valamely emberhez menj és valamit ő mond, azt cselekeggyed; azt kellene cselekedned, a mit ő mondana, és ha azt cselekednéd, ment ember volnál: szinte ugy, minden kétség-nékül megnyughatik a mi lelkünk az anyaszentegyház itíletin, mint sz. Ágostontól meghallók ennek a bizonságnak elein. Az újító Atyafiak ellen-is annál inkáb kel ezt a bizonságot forgatni, mennél nehézebben hallyák, és nagy finnyáson, mint illyen kedve tölt és gyenge gyomru emberek, ugyan irtóznak és orrokat megránczollyák az anyaszentegyház emlékezetire.

Harmadik bizonyság.

Sz. Ágoston Doktor megmagyarázván, mi módon és minemü eszközök által szokta az Ur Isten az igasság ismeretire vinni az embereket, és mint hitette el az emberekkel az Evangeliomot, azt
[2] De utilit. Cred. cap. 14. Cont. Epist. Fund. ca. 4. irja,[2] hogy *először csuda tételekkel szerzett hitelre-való méltóságot az igasságnak.* És ha megtekintyük az apostoli prædicállásnak és e világ megtérésének rendit, ezt nyilván megtapasztalhattyuk. Mert miképpen Moyses, akármint mondotta volna-is, hogy őtet az Ur küldötte a sidó népnek megszabadítására, de ugyan nem hittek volna neki, ha csuda tételekkel meg nem bizonyította volna az ő hivatallyát; azonképpen Illyés profétának sem hittek mind addig, valamig az égből tüzet nem hoza az áldozatra: szinte ugy az

apostoli tanításnak-is ereje és bizonsága a csuda tételekből volt, a mint irja sz. Márk Evangelista.[1] Ugy annyira, hogy legelőször-is csuda tételekkel bizonyíttatott-meg az embereknek,[2] hogy ez a tudomány, mely a szent Irásba vagyon, isteni tudomány, és annak okáért, hogy ez az irás Isten igíje és szent Irás légyen; mert ennek a tudománnak bizonság-nékül-való csak puszta hirdetése elég nem lött volna arra, hogy az emberek helyt adnának néki. Noha azért, minek utánna ez a tudomány elégségesen megerősíttetett, a világot megtérítette, és ennyi sokaságnak egyenlő értelmével böcsülletessé tétetett, nem szükség immár új csudákat keresnünk;[3] de mind az által, ha elein efféle isteni erővel lött csudákkal meg nem erősíttetett volna az Evangeliom, e világ fejet nem hajtott volna néki. Sőt nem-is vétkeztek volna az emberek, ha az apostoli tudománt s az szent Irást bé nem vötték volna-is; mert senki nem tartozik valami új vallásnak bevételére mind addig, valamig elégséges próbával meg nem erősíttetik efféle tudománnak igassága. És azért mondja Christus Urunk, hogy ha ő csudákkal meg nem erősítette volna az ő tanítását, nem vétkeztek volna a hitetlen Sidók.[4]

[1] Mart. 16, 20.
[2] Act. 2, 43. Matth. 10, 8.
[3] Aug. loc. cit. et 22. Civitat. cap. 8.
[4] Joan. 15, 24.

Ezekből azért illyen győzhetetlen bizonyságot támasztok: A mely tudománt az Isten csuda tételekkel megbizonyított, szinte oly lehetetlen hogy az hamis legyen, mely lehetetlen hogy az Isten hamis tanubizonságot tegyen; holot a szent Márk mondása szerént,[5] a tudománnak erősségére-való csudák nem egyebek, hanem az Istennek bizonság-tétele avagy megerőssítése, *confirmatioja*. És viszontag, a mely tudománt az Isten bizonyos csuda tételekkel megerőssíttet, azt szintén oly hitelmessé tötte és szinte ugy megerősítette, mint az apostoli tanítást, a sz. Irást; és annak okáért, szintén azon okból és oly bizonyoson tartozunk annak hitelére, mint az Evangelium bevételére, holot az apostoli praedicállást-is elein nem egyéb okból vötte-be a világ, hanem az isteni erőből lött csudáknak méltóságáért.

[5] Marc. 16, 20.

De az-is nyilván vagyon, hogy a szenteknek-való könyörgést sok szántalan csudálatos jótéteményével megerőssítette az Ur Isten régtül fogva:

Tehát a szenteknek-való könyörgést, ugy tartozunk hinni, mint hisszük a szent Irást.

Ennek a bizonságnak első része oly nyilván vagyon mindeneknél, hogy senki azt nem tagadhattya. De szükség, hogy a

második részét derékképpen megbizonyícsuk. Mely bizonyításnak ereje hogy jobban nyilatkozzék, azt kel eszünkbe vennünk, hogy jóllehet az emberi setét és homályos értelem gyakran megcsalatkozik, és oly dolgot-is elhiszen, melybe semmi sincsen; mind az által ebből nem következik, hogy valamikor az emberek valami történt históriárul bizonyságot tesznek, mindenkor kétséges legyen az ő bizonyság-tételek. Mert ha valamely dologrul értelmes, eszes, istenfélő, tekélletes emberek gyakran és külömb-külömbféle alkalmatossággal emlékeznek, kik sem egymást nem esmerték, sem öszve nem tanácskoztak, sem egy üdőbe, sem egy országba nem éltek: kétség-nékül hisszük, hogy igazat mondnak. És igy, noha mi Indiának belső részét, avagy Constancinápolt, noha a Julius császár halálát, noha egyéb régi és mostani dolgokat szemünkel nem láttunk: de mind az által szinte oly bizonnyal hisszük ezeket, mint ha láttuk volna. És a mint sz. Ágoston irja,[1] *a ki efféle dolgokba semmi irásoknak nem akar hinni, könnyen azt-is mondhattya, hogy az Isten nem visel gondot e világra;* avagy, hogy a sz. Ágoston bizonságát a mi üdőnkhöz szabjuk: a ki efféle régi böcsülletes sok szent és fő doktoroknak nem akar hinni, noha minnyájan egyenlő értelemmel bizonyságot tésznek valamely dologrul: künnyen azt mondhattya, hogy soha Christus avagy sz. Pál sem volt e világon, soha az Evangelisták nem irtak semmi Evangeliomot, mivel hogy, a mint ezen sz. Ágoston irja másut[2] *Christust én szememmel nem láttam, sem az apostolokat; hogy pedig e világon volt és valamit parancsolt légyen, ennyi nemzetségnek egyenlő vallásából hittem-el, nem egyebünnen.* És ugyan ezent mondhattya akárki-is, a kinek esze vagyon.

[1] De Civit. 10. cap. 18.

[2] De utilit. credendi e. 14. cont. Epist. fund. ca. 5.

Ezekből azért azt hozom-ki, hogy ha sok szántalan, szent, értelmes, istenfélő, tudós Doktori a keresztyénségnek egyenlő értelemmel vallást tésznek, hogy az Isten szántalan csuda jó tételekkel megmutatta, mely hasznos dolog légyen a szenteknek-való könyörgés: kétség-nékül helt kel az ő mondásoknak adni,

Hogy pedig erről illyen bizonságot tegyenek, rész szerént megmutatám e könyvnek ötödik részébe,[3] holot sz. Ágostonból, Theodoretusból, Epiphanius, sz. Ambrus és sz. Basilius, Dorotheus, Eusebius, Sozomenus, Hieronymus irásiból megmutatám, menyi szántalan csudákat cselekedett az Ur Isten régenten azokkal, a kik a szentek koporsóinál a szenteknek könyörgöttek. Ezeken kivül-is a régi Ecclesiastica Historiába, a szent Atyák irásiba-is

[3] Sup. pag. 381. *Apparitiones Sanctor. multas refert et miras* Coccius Tom. 1. Thesauri lib. 5. art. 9. fol. 512.

anyi példánk vagyon errül, hogy egész könyveket irhatnánk csak e dologrul-is. De rövideden csak egynihány dologrul emlékezem.

Theodosius császár ellen támadott vala Eugenius; és mikor látná a Császár, hogy sokkal hatalmasb serege volna Eugeniusnak, a keresztelő sz. János templomába, mellyet ő csináltatott vala, bemenvén sz. Jánost segítségül hivá; és a kik akkor jelen voltak azok irják, hogy ugyan akkor az ördög nagy kiáltással átkozván sz. Jánost, és nyaka vágását szemére vetvén, azt kiáltotta: Te győsz-meg engem, és az én seregem ellen incselkedel![1] Mikor pedig a császár szembe szállott volna Eugeniussal, és zászló gyanánt a keresztet vinnék a császár elöt, két fényes lovag jelenék a császár mellet és biztatván a császárt azt mondák, hogy az ő ótalmára küldettek, és hogy eggyik sz. János, s a másik sz. Filöp apostol.[2]

[1] Sozom. lib. 7 cap. 24.

[2] Theodoret. lib. 5. cap. 23.

Eusebius irja,[3] hogy mikor egy Potamiena nevü szüzet Aquila nevü biró halálra itílt volna a keresztyén hitért, a pogányok azon valának, hogy szüzességét halála elöt elvennéjek. De Basilides ezt nem szenvedé, hanem a szüzet megoltalmazá. Potamiena pedig azt fogadá Basilidesnek, hogy miheit az Ur eleibe jut, mingyárt irgalmasságot nyer neki. Mikor pedig a szüzet megölték volna, harmad nap mulva megjelenék Basilidesnek és azt mondá neki, hogy az Urnak könyörgött ő-érette, s a mit kért megnyerte az Istentül, és rövid nap mulva őtet-is a bódogságba viszi. Azért Basilides a keresztyén hitre téré. És mikor a keresztyének csudálkoznának az ő megtérésén, rend szerént elő számlálván az ő megtérésének móggyát, megkereszteltették, és másod nap martyromságot szenvede. Irva találom, hogy sokaknak e'kivül-is, megjelent Potamiena, és a keresztyén hitre térítette őket. — Sz. Nazianzenus igy szól[4] Julianus császárnak, ki a keresztyén hitből a pogány tévelygésbe esett vala: *Nem féltél-e,* ugymond, *amaz erős bajvivóktól, Jánostul, Pétertül, Páltul, kiknek innep napok és nagy tisztességek rendeltettek, kiktől az ördögök kiüzetnek, betegségek meggyógyíttatnak; kiknek sok jelenési és jövendő mondási; kiknek csak a testek-is azont cselekedheti, a mit a megszentelt lelkek, ha vagy tiszteltetik, vagy megillettetik; kiknek csak egy csep vérek, szenvedéseknek csak kicsin jele-is azont cselekedheti, a mit az ő testek.* És ismét:[5] *Sz. Cyprianusnak,* ugymond, *csak a pora-is, ha igaz hitünk leend, ördögöket űz, betegségeket gyógyít, jövendőket megjelent, mint jól tuggyák a kik próbálták, és a kik velünk-is közlötték, maradékinknak-is irva hagyák.* Ugyan ottan[6] azt irja Nazianzenus, hogy mikor a szent Justina

[3] Euseb. lib. 6. cap. 5.

[4] Orat 3. quæ est. 1. in Julian. nu. 27.

[5] Orat. 18. in Laud. Cypria. num. 26.

[6] Num. 19.

asszony szüzességének ördöngös mesterségekkel tört vetett volna Cyprianus, az istenes szüz legelőször Christusnak könyörge, e' mellet szüz Máriát-is kéré, hogy az ő szüzességét megótalmazná; és nem csak megótalmaztaték a szüz, de ő általa Cyprianus-is keresztyénné lőn. — Narses, Justinianus császárnak fő hadnaggya, és a pogánok ellen-való szántalan győzödelmekkel tündöklő vitéz ember, mikor Totilával meg akara víni, megjelenék neki Bódog Asszony és megtanítá, mikor és mi módon kellessék megütközni.[1] — Theodorus, Heraclius császár attyafia, kevesed magával a pogányokat meggyőzé, mivel hogy az Ur Isten Bódog Asszony könyörgése által segítséget ada néki.[2] — Sergiopolist nagy erővel megszállotta vala Cosroes Persiai király,[3] és mikor a várasbeliek nagy részre elvesztek volna, kegyelmet kezdének kérni. Cosroes azt parancsolá, hogy valahol mi ezüst, arany volna a várasba, mind neki vinnék. És minek utánna kihordották volna neki minden drága marhájokat, kérdé a császár, ha maratt-é még valami ot-ben? Azt felelék, hogy egy ezüst edénnél egyéb nem maradott, melybe sz. Sergius martyr teteme vagyon. A pogán császár azt parancsolá, hogy ezt-is mingyárt kihoznák. De a várasbeliek öszve szólalkozván, azt végezék, hogy inkáb mindnyájan meghalnak, hogy sem az Istennek szentelt edént kézbe aggyák. Azért Cosroes mindgyárt a város sákmánnyára küldé hadát, tudván, hogy senki nem őrizné a várast. De mihent az ő serege a várashoz juta, nagy szép fényes roppant sereget láta a vártákon, kik erőssen megótalmazák a várast.[4] Ezt mikor Cosroesnek tuttára atták volna, bizonyoson tudván, hogy a várasba senki egyéb nem vala, hanem csak ennihány vén ember és gyermek, nyilván eszébe vevé, hogy az Martyrnak csuda tétele; és a keresztyén hitnek méltóságán elálmélkodván, mingyárt elmene onnan, és végre ugyan keresztyénné-is lőn.

Mikor Atila Roma pusztítására akara menni, sz. Leo Romai Pápa egyházi öltözetbe eleibe menvén, visszatéríté őtet.[5] Mikor pedig kérdenék tőlle, miért térne vissza, azt felelé, hogy a Pápa mellet sz. Pétert és sz. Pált látta, kik fenyegették őtet, ha vissza nem térne. — Rhodust a sz. János vitézi sokszor megótalmazták a pogányoktul; és ebbe az ótalmazásba a pogányok ők magok látták sz. Jánost, ki őket be nem bocsátotta Rhodusba.[6] — A Spanyolok hadába-is, mikor a pogányok ellen viaskodnának, gyakran ő-magok a pogányok látták sz. Jakab apostolt, ki a keresztyéneket ótalmazta, és ellenségeket vagdalta.[7]

[1] Euagr. libr. 4. c. 24. Niceph. lib. 17. cap. 13.

[2] Paul. Diacon. 18. histor. Canisi. lib. 5. Marial. cap. 20.

[3] Euagr. libr. 4. c. 28. Niceph. lib. 17. c. 17

[4] *Simile* II. Machab. 10, 29. 11, 8.

[5] Bonfin. Decad. 1. lib. 7. initio.

[6] Sabellic. Rerum Venetar. Decad. 4. lib. 1. init.

[7] Maffeus, Mariana; alii.

Bódog Asszonnak szántalan csuda tételit számlállya elő Horatius Tursellinus a Lauretombeli háznak historiájába; Justus Lipsius a Sichemiai és Hallensis Bódog Asszonyrul irt könyvbe. A Czelbe lött csudákrul egész könyvet irt Christophorus Fischer, mellyet 1604. esztendőbe Bécsbe nyomtattak-ki. Ezeken kivül Canisius Péter *lib. 5. Marial. cap. 19. 20.* és Brendenbachius *lib. 2. Collat. Sacror.* Bódog Asszonnak sok csuda tételirül emlékeznek, mellyekrül nem csak irással, de bizonyos ajándékokkal-is (mellyeket hála adásnak okáért ajándékoztak a királyok, fejedelmek és fő emberek) bizonyságot töttek ő-magok, a kik Bódog Asszony által kegyelmet nyertek Istentül. — Theophilus,[1] ki magát az ördögnek atta vala, Bódog Asszonnak könyörögvén, az ő kézirását visszanyeré, az ő büne bocsánattyának bizonyos jeléül. — Maria Aegyptiaca,[2] feslett erkölcsü asszony-állat, mikor a Jerusálembeli templomba be akarna menni, soha be nem mehete, hanem végre büneit megesmérvén, Bódog Asszonnak kezde könyörgeni, és büne bocsánattyát nyeré. — Másut azt olvasom[3] hogy a Tiberius császár hopmesterét keményen megfeddé Bódog Asszony, mivel hogy az ő gyalázójának, Anatolius eretneknek, kedvez vala. Mikor pedig Anatolius a Bódog Asszony képe elöt, mely a tömlöczbe vala, félelemből származott képmutatásból térdre esett volna, elfordula elötte a kép, és végre a vadaktul szaggattaték-el a káromló Anatolius. — Nestorius pedig, a ki Bódog Asszony ellen káromkodván tagaggya vala, hogy ő igaz Annya légyen az Istennek, ugy megostoroztaték, hogy az ő káromló nyelvét a férgek övék-meg halála elöt. — Mauritius császár idejébe[4] mikor némely káromló emberek a jólakás közbe Bódog Asszont gyaláznák, hertelen mind eggyig meghalának; annak pedig, a kinek házába valának és a ki nem káromkodott vala, megjelenvén Bódog Asszony erőssen megfeddé őtet, hogy házába szenvette a káromlókat; és noha őtet megmenté a haláltul, de az ő lábát megilletvén, iszonyú fájdalmokkal megostorozá őtet.

De S. Demetrio *vide* Baron. Not. ad Martyrolog. 8. Octobr. *Vide* Gregor. lib. 2. Dialog. ca. 28. — August. 22. Civi. ca. 10.

[1] Metaphrast. Petrus Damian. Eutychianus Patriarch. Constantin. apud Canis. loco cit. cap. 20.
[2] Concil Nicen. 2. Act. 4. *Vide* Canis. cit. cap. 20.
[3] Euagr. lib. 5. ca. 18. Niceph. lib. 18. cap. 4.
[4] Niceph. lib. 18. cap. 33

Mint ótalmazta meg Bódog Asszony Sigmond király idejébe[5] három egész esztendeig a holtak teteme közt az ő hiv szolgáját, nyilván vagyon mindeneknél. — Egy leánzónak megjelenvén ugyanezen Bódogságos Szüz,[6] megfeddé őtet, és feddésével megjobbítá. Annak utánna halálakor megjelenvén neki, kihivá az árnyék világból. — A megkeresztelt sidó gyermeket, melyet az apja égő kemenczébe vete haragjába, Bódog Asszony palástjával befödvén, a tüztül megótalmazá.[7] — Az Damascenus kezét elvágatván Leo Isaurus

[5] Bonfin. Decad. 3. lib. 3.
[6] Gregor. 4. Dial. cap. 17.
[7] Cedren. in Justino Imperat. Greg. Turonens. de glor. Mart. cap. 10. Euagr. 4. hist. cap. 36. Nicep. lib. 17. cap. 25.

császár, mivel hogy a Bódog Asszony tiszteleti ótalmáért sokat irt vala a császár ellen, Bódog Asszonyhoz folyamik Damascenus és buzgó könyörgéssel kéré őtet, hogy meggyógyítaná. Bódog Asszony pedig megjelenvén neki, meggyógyítá és arra inté, hogy ezután-is az ő tisztessége ótalmáért bátran irna a császár ellen.[1] — Julianus császár ellen Bódog Asszony sz. Mercurius martyrt küldé,[2] hogy őtet megölné; és mikor ezt sz. Basiliusnak megjelentette volna az Ur Isten, Basilius pedig a templomba menvén, a hol a szent Mercurius teste nyugszik vala, látá, hogy az ő fegyvere, mely a koporsó mellet füg vala, ot nem volna; egy kevés vártatva pedig ismét ot látván a fegyvert véresen, kiprédikállá a kösségnek, hogy megholt Julianus; és annak utánna bizonyos követektül megértették, hogy szintén akkor öletett-meg Julianus egy ismeretlen vitéztül. — Zimiska* János, Constancinápolbeli császár,[3] mikor a pogányokkal szembe szállott volna, a mely nap megütközék, Constancinápolba egy istenfélő** személynek megjelenék Bódog Asszony a harcz elöt-való napon, és sz. Theodorus martyrnak meghagyá, hogy a császár segítségére menne; másod nap a harczon, ő-magok-is a pogányok, egy ismeretlen vitézt láttak, ki az ő seregeket elszaggatta. Azért, mikor a császár nagy győzödelemmel visszajöve, a Bódog Asszony képét egy drága szép szekérre helyheztetvén, ő-maga a szekér elöt gyalog méne-be Constancinápolba, cselekedetivel megmutatván, hogy ezt a győzedelmet nem magának, hanem Bódog Asszonynak tulajdonította. — Lauretomban[4] egy nagy öreg régi, ezüstből csinált Bódog Asszony ábrázattya vagyon, mellyet szememmel láttam, és az ő lábánál fegyverbe öltözött, térden álva kiöntetett a régi Báthori István képe-is. A mely ezüst oszlopocskán áll pedig a Bódog Asszony éppen kiöntött ábrázattya, azon e' vagyon irva: *Magnificus Dominus Comes Stephanus de Báthor, Vojvoda Transsylvanus, et Siculorum Comes, nec non Iudex Curiæ Serenissimi Principis D. Mathiæ Dei gratia Regis Ungariæ, Bohemiæ, etc. in honorem Dei, et ejus genitricis Mariæ, ob eam causam, quod ipse per intercessionem ejusdem Virginis gloriosæ a quodam maximo periculo liberatus fuit. Anno M. CCCC. LXXXIX. dicavit.* Ihon hallod, hogy a Bódog Asszony könyörgése által Báthori István nagy veszedelemből menekedett-ki, és annak örök emlékezetit-is hatta. — Lajos király 1306. esztendő tájba,[5] mikor a pogány népnek sokaságával szembe szállott volna, és az ő népének kevés-voltát meg-

[1] Joannes Patriar. Hieros. apud Canis. loco cit. ca. 19.
[2] Damasc. Orat. 1. de Imagin. Nicephor libr. 10. cap. 35. Baron. Tom. 4. an. 363. Baron. Tom. 9 an. 717. init.
[3] Zonar. Tomo 3. Annal.
[4] *Vide* Torsellin. lib. 2. cap 6. hist Lauret.
[5] Christoph. Fischer in hist. Cellensi cap. 7. ex Chronico Vngarico Joannis de Thurócz.

* Czimiszkész, uralk. 969—976. — ** Religiosa et modesta. *Pázm. jegyzete.*

gondolván félni kezdene, azt fogadá, hogy Czelbe megyen zarándokságba, ha az Ur Isten győzedelmet ad néki. Bódog Asszony megjelenvén a királynak, nem csak biztatá őtet; de, hogy a látásba bizonyos lenne, egy igen szép aranyos képet, mellyet a király vele szokott vala hordozni, mellyére tőn. A király azért neki bátorodván, kevesed magával nagy győzedelmet nyere, és örök emlékezetre, háladásnak okáért, a minemü kicsin szentegyház Czelbe vala, azt eltöretvén, ezt a szép, öreg szentegyházat építteté, mellyet most látunk. Kirül elég bizonság az a régi, öreg, piros márványkő, mely a templomnak közép ajtaja fölöt vagyon, és ezen a töb dolgok közt e' vagyon irva: *Ludovicus Rex Vngariæ, per Matrem misericordiæ victoriam Turcicam gloriose obtinuit.*

A töb szenteknek sok külömb-külömbféle jó tételményérül a ki bővebben akar értekezni, olvassa Gregorius Turonensist: *de Gloria Martyrum et Confessorum;* Bredenbachiust *Collat. Sacrar. lib. 4.;* Cocciust: *Tom. 1. Thesauri lib. 5. art. 9. fol. 513.* Gregor. de Valent.: *2. 2. disp. 6. quest. 2. punct. 7.* Bellarm.: *Tom. 1. libr. 1. de Beat. Sanct. cap. 19. in fine;* kik sok nyilván-való példákkal megmutattyák, miképpen segéllették a megdücsőült szentek az ő-hozzájok folyamó hiveket eleitül fogva.

Ezek azért igy lévén, méltán azt mondhattyuk mi-is a szenteknek-való könyörgésrül, a mit Richardus de S. Victore mond a keresztyén hitrül:[2] *Hogy ha ezt tekélletesen hisszük, itílet napján-is Isten elöt elégséges mentségünk lehet. Mert igy szólhatunk az Istennek: Uram, ha hamisság a mit hiszünk, te-tőlled csalattunk-meg; mert ezek oly csuda tételekkel erőssíttettek-meg, mellyeket senki egyéb te-nálladnál nem cselekedhet.* És bizonyára az Istennek gondviseléséhez illik, hogy ne szenveggye a hamisságot ily hiendő és bizonyos csudákkal megerőssíteni.

[1] Lib. 1. de Trinit. c. 2.

Mit felel Gyarmathi e dologra.

It ismét szabódik Gyarmathi, és erőssen protestál,[1] hogy ő czikkelyenként ezekre meg nem felel; *mert akár ki mit zagyvállyon egybe, Isten igie-nékül,* ugymond, *arra mind egy a felelet.*

[1] Fol. 13.

Hallám ezt a feleletet ez elött-is a második bizonyságba, tudni illik hogy senki nem tartozik semmit hinni, a mi a sz. Irásba nyilván nincsen; mivel hogy a mint te mondod,[2] *az Irás azt parancsollya Deut. 12. et Deut. 4. Isaiae 8. etc. hogy semmit az*

[2] Fol. 119.

Iráshoz ne aggyunk. De, ha ki ezen szent Irás mondásival viaskodott volna az apostolok tanítása ellen, és nem akart volna semmit abba elhinni, a mit Christus vagy az apostolok tanítnak vala az evangeliumi törvényrül, és az ó Testamentombeli árnyékok végérül: vallyon s mit feleltek volna az apostolok? Nem de azt mondották volna-e: *Ha a mi szónknak nem hisztek, a cselekedeteknek higgyetek, mellyekkel az Ur megerőssíti a mi mondásinkat.*[1] Mi-is ezent mongyuk az újítóknak, hogy ha a mi tanításunknak nem hisznek, higgyenek az Isten csuda tételek által-való bizonság tételének. Mint kellyen pedig azokat a szent Irás mondásit érteni, mellyeket forgat Gyarmathi, másut bőségesen megmagyarázám.[2] És az Ur Isten sohult, sem az ó sem az új Testamentomba azt nem parancsolta, hogy semmit ne higgyünk, valami irva nincsen; soha azt sem tanította, hogy valamit ő megjelentett a hiveknek, azok mind irva legyenek.

[1] Joan. 10, 38, 14, 12. Marc. 16, 20.

[2] A keresztyéni imádságos konyvbe Róv. Tanuság. supr. pag. 294

De hogy ne láttassék halgatással elnyegni ennyi sok csudálatos isteni bizonyságokat, azt feleli erre másut:[3] *1. Ezekkel a csudákkal nem azt akarta jelenteni az Isten, hogy a szenteket segítségül híjuk; hanem hogy tanubizonságot tenne ezeknek a szenteknek üdvösségérül, kik vérekkel pecsétlették-be az igaz vallást. 2. Az Ur Isten Deut. 13, 1. megparancsolá, hogy ha a hamis próféta jegyeket jövendöl, és ezek megtörténnek-is, ne higgyünk neki. 3. A pogányok bálványozása-is megerőssíttethetnék illyenképpen; mert a bálványok segítségül hivására-is hasonló, ha nem nagyob csudák löttek. Az Antichristus-is nagy csudákat cselekszik,* ugymond *sz. János. Apocal. 18, 13. II. Thess. 2, 9. — 4. Ha a szenteket, mivel hogy csudákat cselekesznek, szabad segítségül hínunk, szabad löt volna a prófétákat és apostolokat-is segítségül híni, mert ők-is csudákat cselekettek; ezt pedig ők soha nem engedték.*

[3] Fol. 307. et sequ.

De hogy ezen kezgyem-el, a mit utólszor kákog Gyarmathi: lásd keresztyén olvasó, mely iszonyúképpen megvakította ezt a tévelygő tanítót az ő gonossága! Hogy a megdücsőült szentek tiszteletit és segítségül hivását elroncsa, azt meri mondani, hogy a prófétákat és apostolokat, mikor még e világon élvén csudákat cselekettek, nem volt szabad segítségül híni; *mert a csuda tételekből,* ugymond,[4] *nem következik a szentek tiszteleti és segítségül hivása, és a próféták soha sem engették, hogy őket segítségül hínák az emberek.* Ha ez igy vagyon, miért borula tehát ama Sunamitis asszony-állat az Elisaeus lábához,[5] és sírva kéré őtet, hogy az ő

[4] Fol. 307.

[5] IV. Reg. 4, 27.

megholt fiát feltámassza? Miért szenvedé Moyses, hogy Pharaho király igy könyörgene néki: kérjed az Istent, hogy vegye-el ostorát róllam?[1] Hogy a Sidók igy hínák őtet segítségül: kérjed az Urat, hogy vegye-el róllunk a tüzes kigyókat?[2] Miért kérék a Sidók Sámuelt, hogy meg ne szünnyék az ő-érettek-való könyörgéstül?[3] Miért igazíttya az Isten Jóbhoz az ő barátit, hogy ő imátkozzék az ő barátiért,[4] és ugy bocsátaná-meg az Isten az ő bűnököt? És, hogy ezer efféle példának békét haggyak, miért kéri sz. Pál annyiszor a hiveket, hogy könyörögjenek Istennek ő-érette?

[1] Exod. 8, 8. Ibid. 9, 28.
[2] Num. 21, 7.
[3] I. Reg. 7, 8.
[4] Job. 42, 8, 10.

Másodszor, miért forgattya Gyarmathi ily igen a bálványozók és az Antichristus csalárd csudáit? Azt akarja-e, hogy semminemü csudatételnek ne légyen semminemü erőssége? Ha azt akarja, mi szükség volt tehát, hogy mind Moyses,[5] s mind Illyés[6] próféta, mind Christus Urunk[7] és az apostolok[8] az ő tudományokat csuda tételekkel erőssítenék-meg? Mert, a mint szépen mongya sz. Ágoston *22. de Civitate Dei cap. 8. De utilit. credendi cap. 14. Contra Epist. Fundam cap. 4.:* hogy e világ hinne az Evangeliomnak, szükség volt, hogy csuda tételekkel megerősíttetnék. Sőt Calvinus ő-maga-is azt irja,[9] hogy a csudák a tudománnak pecséti, és isteni kéz-irásnak erősségi: *doctrinæ sigilla, et subscriptiones.* Ha pedig csak azt akarja Gyarmathi, hogy a hamis szemfényvesztéseknek és ördögi mesterséggel lött szokatlan dolgoknak, minemüek az Antichristus cselekedeti és a pogányok csudái, nem kel hinni: ezt mi-is helyen haggyuk. De azt kellett volna megmutatni, hogy illyenek azok a szántalan csudák, mellyeket az elő számlált régi istenfélő, szent és tudós Doktorok irásiból elő hozánk, és a mellyekrül nem valami agg bábák, tudatlan sült parasztok, egyűgyü köz emberek, hanem királyok, császárok, egész seregek, tartományok, országok bizonságot tésznek, és (a mi legnagyob) Istentül vött győzödelmek, betegségekből kigyógyulások, és egyébféle emberi és ördögi erő fölöt-való hasznos jó tétemények ezeknek a csudáknak méltóságos böcsülletet adnak. És, ha ki ezeket tagaggya az egész keresztyénségnek egyenlő értelme ellen, szinte ollyan künnyen tagadhattya az Evangeliomot és az Evangeliomba elő számlált csudákat-is; mert ugyanazon anyaszentegyház fiainak egyenlő bizonyság tételéért veszük-be az Evangeliomot-is, a kiknek közönséges értelme előnkbe aggya a szentek könyörgése által lött csudákat-is.

[5] Exod. 4, 15.
[6] III. Reg 18,23.
[7] Ioan 15, 24.
[8] Act. 2, 43. Matth. 19, 7. Marc. 16, 20. Actor. 3, 6. Hebr. 2, 4. I. Cor. 2, 4 Rom. 15, 19. II. Cor. 12, 12.
[9] Hebr. 2, 4.

Hazud pedig Gyarmathi abba, hogy a bálványok segítségül hivásira hasonló, ha nem nagyob csudák löttek; mert azok nem

csudák, hanem ördögi mesterségek és csak gyermeki játékok voltak ezekhez képest, a miket az Ur Isten cselekedett az igasságnak megerőssítésére, mint böségesen megmutattya sz. Ágoston *10. De Civitate Dei cap. 16, 32. lib. 18. cap. 18.*

[1] Deut. 13, 1. [2] Cont. Faust. 13. cap. 5. [3] Epist. ad Hieronem.

Harmadszor, mi-is azt mongyuk a sz. Irással,[1] sz. Ágostonnal[2] és sz. Ignatius martyrral[3] egyetembe, hogy a hamis próféták, ha szinte valami jövendőt mondanak és betellyesedik-is, ha szinte valami szokatlan és az emberek itíleti szerént csuda dolgokat cselekednek-is oly tudománnak bizonyítására, mely nyilván és kétség-nékül ellenkezik a szent Irással és az anyaszentegyháznak egyenlő értelmével: ugyan nem kel annak helyt adni; hanem inkáb kétség-nékül kel hinni, hogy ezek a jövendő mondások, ördögi mesterségből származnak. Mert avagy okoson megsajdíttya a Sátán a jövendő dolgot és tuttokra aggya a hamis profétáknak; avagy a mit ő maga akar cselekedni, azt megjelenti, minek elötte megcselekeggye.[4] De a fellyül előszámlált csudákat nem valami hamis próféta irja, hanem az anyaszentegyháznak legfőb és böcsülletesb Doktori és Pásztori irják, kiket a' végre rendelt az Ur Isten az anyaszentegyházba, hogy a tévelygés szelétől el ne ragatassunk.[5] Azok irják, a kiknek bizonyságtételekből tuggyuk, hogy az apostolok valamit irtak; és hogy ezeket a könyveket irták, melyek most kezünkbe forognak. Azok irják, a kiknek egyenlő és közönséges értelemmel-való bizonyság tételeket ha megvettyük: sem a szent Irásnak, sem a keresztyéni hitnek nem lehet bizonyos fondamentoma; mert szinte, mely künnyen megvettyük egy illyen derék dologba az ő egyenlő értelmeket, oly künnyen megvethettyük egyéb dologba-is.

[4] August. 10. Civit. cap. 32.

[5] Ephes. 4, 12, 14.

Negyedszer és utolszor, ugy vagyon, hogy az Ur Isten a csuda tételekkel meg akará bizonyítani az ő szentinek méltóságát és üdvösségét. De e' mellet azt-is megmutatá, hogy ki az ő szentinek tisztességet tészen és őket segítségül hija, azokat a természet folyása-kivül, sőt a természet fölött-is megsegélli az Isten; kit bizony soha nem cselekedett volna, ha kedves nem vólna ő előtte a szentek segítségül hivása. Söt nem-is illett volna az ő isteni jóvoltához és atyai gondviseléséhez, hogy ily sok nyilván-való, természet-fölöt-való, csudálatos javaival meglátogatná azokat, a kik ő-tőlle a szentek által kérnek vala segítséget, ha kedves nem volna ő elötte a szentek által-való segítség-kérés. Mert ezzel nyilván-való botránkozásra és tévelygésre-való okot adott volna, ki az ő

isteni bölcseségéhez és jó-voltához nem illik. Sőt az ő igasságához sem fér, mert igy megbotránkoztatná az embereket, sőt hamis tanubizonyságival megcsalná (mely dolgot, távol légyen, hogy csak meg-is gondollyunk); mivel hogy a csuda tétel nem egyéb, hanem az Istennek cselekedetivel-való bizonság tétele, a mint megmutatók ennek a bizonságnak elein a sz. Márk Evangeliomának *16. részéből v. 20.* Miképpen azért az Istennek jó-volta azt kivánnya, hogy sem a Mahomet, sem a Dávid Ferencz hitinek bizonyságára csudákat ne tégyen, mellyekkel az okos emberek megcsalatassanak: szinte ugy bizonyosan kel hinnünk, hogy más egyéb rendbéli hamisságot sem erőssit csuda tétellel az Ur Isten. Sőt, ha az Isten csuda tételével a hamisságot megerőssíthetnéje, még a mi Üdvözítőnk csuda tételi sem löttek volna elégségesek az ő tudományának megerőssítésére.

Sommába foglalván azért beszédemet: akár hová mit tétovázzon Gyarmathi, de ha ennek a bizonságnak helt nem ad, szinte oly künnyen megvetheti az Evangeliomot és az egész keresztyéni tudománt-is, mellyet ugyan azon szent Atyáktul és Doktoroktul, és ugyan azon anyaszentegyház tanításiból vöttünk, a mely bizonyságot tészen ezekrül-is az isteni csuda tételekrül, mellyekkel a szenteknek-való könyörgésnek hasznos és kedves-voltát megerőssítette az Ur Isten.

Negyedik bizonyság a szent Irásból.

A mi új-hit-faragó atyánkfiainak erősb fegyverek annál nincsen, hogy azt kérgyék tőllünk: hon vagyon a sz. Irásba, hogy a szenteket segítségül kel hínunk? Mely kérdésre jóllehet künyü a felelet, holot ők-is vélünk egyetembe sok dolgokat hisznek, mellyekrül nincs az Irásba bizonságunk, tudni illik hogy a szombatot elhagyván, vasárnapot kellyen megilleni; hogy ez a Romabeliekhez irt levél éppen, változtatás-nékül szinte ugy megmaratt, a mint sz. Pál irta; hogy egy feleségnél többet nem szabad venni embernek; hogy egyszernél többször nem szabad senkinek megkeresztelkedni, és több efféle dolgokat. Ennek fölötte, szinte azont felelhettyük mi-is erre, a mit felelt volna sz. Pál apostol, ha valaki kérdette volna tőlle: hon vagyon megirva az ó Testamentomba, hogy meg kel keresztelkedni? Kiknek sz. Pál azt mondhatta volna, a mit monda Christus

Urunk a Sidóknak: ha nekem nem hisztek, cselekedetimnek higgyetek;[1] mert az én tanításom nem volt az emberi bölcseségnek ékes beszédébe, hanem az Isten hatalmának megmutatásába,[2] ki az én beszédemet megerőssítette csuda tételekkel.[3]

[1] Joan. 10, 38. 14, 12.
[2] I. Corin. 2, 4.
[3] Marc. 16, 20.

De mind az által azt mondom, hogy a sz. Irásba, az ő igaz értelme szerént, ennek az igasságnak sok bizonságit találályuk. Legyen azért

[4] Apoc 1, 4.

Negyedik bizonság a sz. János Látásának első részéből,[4] holot sz. János, nem valami homályos látásrul szolván, hanem a hiveket köszöntvén, igy szól: *Kegyelem és békeség nektek attul, a ki állattya szerént vagyon, a ki volt és a ki eljövendő, és a hét lelkektül, mellyek az Isten széki elöt vannak, és Jesus Christustul.* Im hallod, hogy nem csak ama Jehova Istentül, a ki azt mondgya magárul: Én vagyok, a ki vagyok,[5] és Christustul; de az Isten széki elöt álló lelkektül-is *malasztot, békeséget, kegyelmet* kér sz. János, mivel hogy ők-is könyörgések által Istentül malasztot nyernek mi-nékünk. És szinte oly méltán mondathatnak ők-is malasztot adni, mely méltán mongya sz. Pál, hogy ő üdvözíti az embereket.[6] Sz. János pedig nyilva nem szól a Szent Lélek Istenrül, mely nem az Isten széki elöt ál, hanem az Istennel egyenlő méltóságba ül és uralkodik, a mint ez elöt megmutatám.[7] Tehát nyilván-való dolog, hogy az apostoli tudomány szerént szabad az Isten széki elöt álló lelkeket segítségül híni. Mert, ha ezek közzül szabad hetet, szinte ugy szabad lészen eggyet vagy kettőt, vagy százat-is segítségül híni. És mivel hogy sz. János az Isten széki elött álló szentek közt nem tészen semmi külömbséget, mi-is minden válogatás-nékül kérhetünk lelki jókat az Isten széki elöt álló lelkektül, akár angyalok legyenek, akár a megdicsőült emberek lelkei; mivelhogy a szent Irás az emberek lelkét-is *spiritusnak* nevezi gyakorta: *Psalm. 30, 6. Psalm. 145, 4. Eccles. 1, 14. 16. etc.* És ugyan ezen dolgot sz. Athanasius-is a szent Irásnak sok példáival megmutattya, mikor igy ir:[8] *Et hominis spiritus dicitur, siquidem Apostolus ait: Spiritus attestatur spiritui nostro; et: nemo novit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in eo.*

[5] Exod. 3, 4.
[6] Supra pag. 3. et 10.
[7] E könyvnek 13. részébe pag. 429.
[8] Ad Serapion. Spirit. S. non esse creatur. fol. 350 Tom. 1. Edit. Commelini.

Ötödik bizonyság a szent Irásból.

Ötödik bizonyság. Baruch próféta igy könyörög eggyüt az ő irásába:[1] *Mindenható Isten, Israelnek Istene, halgasd-meg most az Israel holtainak és az ő fioknak imádságát.* És jóllehet, valamely agyafurt ember azt másképpen-is magyarázhatná, miképpen az Arriánusok még ahon az Irás nyilván igaz Istennek mongya-is Christus Urunkat, másra magyarázzák; de az ő magyarázattyoknak, mely nem egyéb, hanem az önnen fejek álma, ugyan nem tartozunk helt adni, hanem a bötü mellett maradunk, melybe szinte úgy kéri a próféta a megholt szentek könyörgésének hasznos-voltát, mint ma szokta az anyaszentegyház kérni az Ur Istent, hogy a szeplőtelen szüz Mária imádsága által legyen kegyelmes mi-nékünk.

[1] Baruch 3, 4.

De erre a bizonyságra Gyarmathi háromképpen felel.

Először azt irja,[2] hogy a Baruch könyve *nem canonicus, az az nem vétetett-be a szent Irás közibe. Mert Athanasius in Synopsi nem számlállya ezt a szent Irás közibe, hanem apocryphusnak, a szent Irás közzül kirekesztett könyvnek nevezi. A Laodicæabeli gyöleközet-is, mely Urunk születése után háromszázhatvannégy esztendő tájba volt, kihaggya ezt a könyvet, mint sz. Cyprianus az Apostoli Credorul irt könyvnek végén, Epiphanius libro de Ponderibus et mensuris, Eusebius, Melito, Origenes, Hilarius, Hieronymus. Sőt ellenkezik-is,* ugymond Gyarmathi, *a Baruch irása a sz. Irással; mert Baruch azt irja,*[3] *hogy azon nap vétetett és égetett-meg Hierusalem, maga Hierem. 52, 6. 12. IV. Reg. 25, 1. külömbet olvasunk.*

[2] Fol. 160.

[3] Baruch 1, 2.

Szerető Gyarmathim, megbocsás, de it nagyot botlál. Mert, legelőször, sz. Athanasius,[4] elő számlálván a sz. Irás közzé-való könyveket, minek utánna azt monta volna, hogy az ó Testamentomba annyi könyv vagyon, menyi bötü vagyon a Sidó Abecébe, és ezeket a könyveket előszámlálván, a többi közöt igy ir: *Jeremias et cum eo Baruch, Threni et Epistola.* Másut pedig,[5] mikor a Hieremiás könyveit előszámlállya, ezek közibe számlállya azokat-is, *mellyeket Baruch Jeremiás szájából vevén ira; és a Hieremiás levelét, mellyel a bálványozás ellen oktatá a Sidókat,* mely levél Baruchnak hatodik része. Másutt-is sz. Athnasius nyilván sz. Irásnak nevezi a Baruch könyvét, mikor igy ir:[6] *Ne interroges, sed solum ex sacris litteris condiscas; sufficiunt enim quæ in eis reperias documenta. Fons igitur et lux nominatur Pater in Baruch;*[7] *reliquisti fontem*

[4] Epist. 39. Festali in Edit. Commelin. Tomo 2. fol. 45.

[5] In Synopsi fol. 100. §. libr. Hierem.

[6] Ad Serapion. S. Sanct non esse creatur. Tom. 1. fol. 359. Commelin.

[7] Baruch 3, 12.

Sapientiæ. És másutt-is ezen helt hozza elő az eretnekek ellen,[1] kik ellen nem szokott Athanasius az apocryphus könyvekből bizonyítani. Másut nem egyszer elő hozván, a mit olvasunk *Baruch 3, 3.* azt mongya,[2] hogy ezt Jeremiás irja. Ezekből tehát nyilván kiteczik, hogy Athanasius a Baruch könyvét szent Irásnak itíli; és mikor elő nem számlállya a töb könyvek közöt, azért cselekszi, mert Hieremias neve alat érteni akarta Baruchot-is. Mikor pedig Sophoniast, Baruchot, Abakumot, Dánielt, Ezechielt az apocryphusok közzé számlállya,[3] ő-maga megmagyarázza, mint kel ezt értenünk, igy irván: *Sophoniæ Prophetæ, Baruch, Abacum, Ezechiel, Daniel falso inscripti,* az az: azok a Sophonias, Baruch, Abakuk, Ezechiel, Dániel könyvei-is, melyeket hamissan tulajdonítnak nékik. Miképpen azért ő-maga Athanasius ki nem rekeszti a szent Irás közzül a Dániel, Sophonias könyveit: szinte ugy ezt a Baruch könyvét sem rekeszti-ki, mellyet ő-maga a szent Irás közzé számlála.

A Laodicæabeli gyöleközet-is *Can. 60.*[4] elő számlálván a szent Irás könyveit, Báruchot-is nevezi: *Hieremias, Baruch, Lamentationes et Epistolæ.* Azonképpen Epiphanius, noha eggyüt nem emlékezik Baruchrul, tudni illik *libro de Ponderibus;* de másut[5] igy ir: *Hieremias cum Lamentationibus et Epistolis ipsius, ac Baruch.* Cyrillus, Hierusalemi Patriarcha, *Catheches. 4.* a töb könyveket elő számlálván, utánna veti *Hieremiam cum Baruch, et Threnis.* Azonképpen Hilarius *Præfat. in Psalm.* Origenes *apud Eusebium 6. hist. cap. 25.* Hieremiast nevezik *cum Threnis et Epistola,* az az Bárukkal eggyüt, mivelhogy a Hieremias levele a Baruch könyvébe van, melyet, a mint hallók Athanasiusból, a Hieremiás szájából vött Baruch. És annak okáért sz. Ágoston,[6] minek utánna elő hozta volna ama szép mondást, mellyel befejezi Baruch az ő könyvének harmadik részét: Ez a mi Istenünk, ki azután e földön láttatott és az emberekkel nyájaskodott, — azt irja, hogy, noha némellyek ezt nem Jeremias, hanem Baruch mondásának itílik; de közönségesben Hieremiasnak tulajdoníttatik. Azért tudni illik, mert a mint Athanasius irja, a mit Baruch irt, Hieremias nyelve után irta, mivel hogy ő iró deákja volt. És ez az oka, hogy sokan a régiek közzül, sőt ő-maga-is sz. Ágoston,[7] előszámlálván az ó Testamentombeli könyveket, megelégedék azzal, hogy Hieremiast említék, Bárukról semmit nem emlékezvén.

Ennek fölötte, Clemens Alexandrinus *libro 2. Pædag. cap. 3.* Ambrosius *libro 1. de fide cap. 2.* Theodoretus *in cap. 2. Baruch,*

[1] Disputat. 2. cont. Arrian. tom. 1. fol. 149.

[2] Tom. 1. lib. de human. nat. suscept. fol. 477. Et Disp. cont. Arr. in Nicæna Synodo fol 92.

[3] In fine Synop. fol. 134.

[4] In 3. edit. Gentiani Herueti Tom 1. Concil. Edit. Colon. anno 1567. fol. 459.

[5] Init. lib. de Hæresib. in Hæres. Epicur.

[6] Civ. 18. c. 33.

[7] De Doctr. Christ. 2. c 8.

6. demonst. Evang. cap. 19. Baruch profétának harmadik részéből bizonságot hozván elő, nyilván mongyák, hogy ez Istennek szava, szent Irás, Isten igíe, a mint bővön megmutattya Bellarminus;[1] holot azt-is megláthatod, hogy Cyprian. *libro 2. cont. Judaeos cap. 6.* Clemens Alexandrinus, Ambrosius, Basilius, Chrysostomus, Sixtus Pápa I., Felix IV., Lactant. *libr. 4. divin. Instit. ca. 13.* Hilarius *3. de Trinit.* a Baruch könyvéből hozván bizonságot, Hieremias proféta neve alat hozzák elő. Jodocus Coccius pedig[2] a Görögök közzül Irenæust, Clemens Alexandrinust, Eusebiust, Cæsariensist, Concilium Nicænum, Athanas., Concilium Laodicense, Cyrill. utrumque, Basil., Nazianzen., Epiphan., Nissen., Chrysostom; a deákok közzül Cyprianust, Hilar., Lactant., Ambros., Rufin., August., Paulinust és egyebeket-is hoz elő, kik a Baruch könyvét prophetianak, Hieremiás szavának nevezik.

[1] Lib. 1. de verbo Dei c. 8.

[2] Tomo 1. Thesauri lib. 6. artic. 11. fol. 645.

Hazugság az-is, hogy Baruch ellenkezik Hieremiással. És azt itílem, boros volt akkor Gyarmathi, mikor a Baruch első részének második versébe azt olvasta, hogy azon egy napon vötték és égették-meg Hierusalemet; mert azt ot nem mondotta Baruch, a mint megláthattya, valaki azt a helt megtekinti.

Másodszor azt mongya Gyarmathi,[3] hogy Lyranus igy magyarázza azt a helyet: *A Patriarchák, mikor éltek, könyörgöttek az ő következendő maradékok bódog állapottyáért; kéri azért a próféta, hogy az az imátság, mellyel még éltekbe könyörgöttek, meghalgaltassék.*

[3] Fol. 162.

Ugy vagyon, ezt irja Lyranus; de azért azt sem tagagya, hogy halálok után-is könyörgöttek az Israel holtai az ő maradékokért. Azért, ha szinte helyén haggyuk-is azt, a mit Lyranus mond; de ennek fölötte azt-is helyén kel hadnunk, hogy Baruch ot emlékezik a megholtaknak halálok után-való könyörgésekrül; a mint magyarázza Theodoretus azt a helyet, melynek magyarázattyába igy ir: *Verba hæc clare ostendunt immortalitatem animæ,* ezek az szók, ugymond, nyilván megmutattyák a léleknek halhatatlan-voltát. De, ha csak ugy kellene érteni ezt a helt, a mint Gyarmathi magyarázza, abból a helyből nem mutattatnék-meg a léleknek halhatatlansága; tehát ugy kel értenünk, hogy Baruch azon kéri az Istent, hogy az megholtak lelke, testi halál után, imátkozzék a hivekért. És ezt ő-maga Baruch nyilván jelenti, mert azon kéri az Istent, hogy *most* halgassa-meg az megholtak könyörgését. Tehát arrul a könyörgésrül szól, mellyet akkor mutatnak vala be Isten elöt,

mikor Baruch ezt kéri vala. Mert ama régi könyörgést, mellyet könyörgöttek a régi szentek, mikor éltek, akkor hallgatta-meg az Ur Isten, mikor könyörgöttek neki az élő szentek; és nem az ő halálok után, mikor immár ők megholtak, és az ő imátságok régen elmult. Ennek okáért, mikor a szent jámborok valami jövendő jót kértek az Ur Istentől, noha az ó kévánságokat és kéréseket nem teljesítette mingyárt be az Isten, és nem atta-meg mingyárt, a mit kévántak; de mind az által azt mongya a szent Irás, hogy akkor
[1] Genes. 17, 20. mingyárt meghallgatta az Isten az ő kéréseket. Igy olvassuk,[1] hogy mikor Ábrahám könyörög Ismaelnak jövendő állapottyáért, az Isten azt mondá, hogy meghalgatta őtet. És hogy töb szántalan példá-
[2] Psal. 4, 1. 4 Psal. 19, 10. kat elhaggyak, Dávid nyilván azt mongya,[2] hogy a mikor segítségül híjuk az Ur Istent, *akkor és azon napon* halgat-meg minket. Ha azért arrul az imátságrul szól Baruch, melyet még éltekbe könyörgöttek a hivek Istennek, nem mondhatta, hogy *most* halgassa-meg ezt az Isten; mert ha akkor meg nem hallgatta, mikor könyörgöttek, nyilva most meg nem halgattya az Isten. Végezetre efféle külömböző magyarázatot mi bé nem veszünk mind addig, valamig az atyafiak bizonyosan a szent Irásból vagy az anyaszentegyháznak régi megrögzött egyenlő értelméből meg nem mutattyák, hogy ezt igy kell értenünk; mert a szent Péter mondása
[3] 1 Petri. 1, 20. szerént,[3] nem kel a szent Irást minden embernek tulajdon értelme szerént magyarázni.

[4] Fol. 163. Harmadszor azt mongya Gyarmathi,[4] hogy *az Israel halottain nem azokat kel érteni, kik e világból kimultak; hanem a számkivetett embereket, kik keserves rabságba voltak. És igy olvassuk,* ugymond, *ugyanazon Baruch cap. 3, 21. hogy halottaknak hivatnak az ellenség földén lakozó Sidók; mint Ezechielnek-is 37. részébe.*

De ez-is csak tétovázás; mert Baruch sohul nem hija holtaknak azokat, a kik fogságba voltak; hanem csak azt mongya, hogy *megfértőztetett Israel a halottakkal.* Ezechielnél-is az Ur Isten a halottaknak utolsó feltámadásárul szól, nem a foglyokrul. De ámbár ugy legyen, hogy az Irásba a foglyok halottaknak neveztessenek valamikor: honnan tuggya Gyarmathi, hogy itt-is azokat kel érteni? Csak az ő-maga agyaskodásábul-e? Vallyon ha az Arriánus igy kezdene bizonyítani: Néha az Irásba az Istennek neve a prófétáknak-is tulajdoníttatik, noha ők nem természet szerént-való Istenek; tehát mikor az Irás Christus Urunkat Istennek nevezi, nem kel gondolnunk, hogy természet szerént-való Isten légyen; — azonkép-

pen, ha Calvinus igy okoskodnék: A viz a szent Irásba néha az Istennek malasztyáért vétetik; tehát mikor Urunk azt mongya: *a ki újonnan nem születik vizből és szent Lélekből, nem mégyen menyországba,* a vizen nem kel természet szerint-való vizet érteni, hanem a szent Lélek ajándékát; — vallyon, mondok, ha igy okoskodnék, és több efféle argumentomokkal az egész keresztyén hitet felforgatná: mit felelne erre Gyarmathi? A mit ő erre felelne, azont felelem én-is ő-neki. Tudni illik, hogy esztelen és mód-nékül-való gondolat efféle; és a szent Irásnak bötü szerint-való értelmétül el nem kel távoznunk, valamig ugyan azon Sz. Lélek, mely a szent Irást iratta, vagy az anyaszentegyház által vagy a szent Irásnak más nyilván-való mondása által, előnkbe nem aggya, hogy *figurate,* és nem a bötünek tulajdon értelme szerént kel azt magyaráznunk. És ha a szent Irás magyarázattyába ezt a regulát nem követtyük: künyü felforgatni az egész keresztyén hitet; ugy annyira, hogy még mikor Christus Urunkrul azt olvassuk-is hogy meghala, a Gyarmathi móggyaként ugy magyarázhatná valaki, hogy megfogatott, rabságba tartatott.

Hatodik bizonyság.

Hatodik bizonyság. A mint a második bizonyságnak elein mondám sz. Ágostonnal, nem csak azt kel a sz. Irásból vött tudománnak tartani, a mi bötü szerént találtatik az Irásba; hanem azt-is, a mit ebből nyilván-való következés szerént az emberi okosság kihozhat; illyen pedig a szenteknek-való könyörgés: tehát ez a szent Irás szerént-való dolog. Ennek a bizonyságnak második részét igy bizonyítom. Azokat méltán és hasznoson kérjük, hogy könyörögjenek értünk, a kik hasznoson imátkozhatnak, sőt imátkoznak-is mi-értünk, és e' mellet tuggyák-is e világi dolgokat; de a szentek imátkozhatnak, sőt imátkoznak-is mi-értünk, e' mellet tuggyák-is e világi dolgokat: tehát méltán és hasznoson kérjük őket, hogy imátkozzanak mi-érettünk.

Ez a bizonyság a szent Irásból vétetett, mivel hogy mind az első s mind a második mondás, avagy a *major* és *minor* a szent Iráson fundáltatott. Az első mondás pedig, avagy a *major,* nemcsak az emberi okosság szerént nyilván-való, de a szent Irásból-is megbizonyodik. Mert nem egyébért kérte ennyiszer mind sz. Pál

s mind a töb régi jámborok, hogy imátkozzanak ő-érettek a hivek és az angyalok, hanem csak azért, mert jól tutták, hogy hasznoson kérjük azoknak értünk-való könyörgéseket, a kik hasznoson könyörőghetnek, sőt könyörögnek-is mi-értünk, és e' mellet tuggyák-is a mi dolgainkat. A második mondást a mi illeti, Gyarmathi sem tagaggya, hogy könyörőghetnek a szentek mi-érettünk, mint ez elöt nyilván megmutatám a sz. Irásból, és az újítók vallásából.[1] De azt mongya, hogy *nem mingyárt kel annak könyörgenünk, a ki segítségünkre vagyon; mert az Asiában lakozó hivek imátkoznak mi-érettünk, de azért a kinek esze vagyon, nem könyörög nekik, tudván, hogy ők nem hallják a mi kérésinket.*[2] Mely feleletből megteczik, hogy, miképpen szabad volna az Ásiabeli hivektül segítséget kérnünk, ha ők hallanák a mi kérésinket, és levél által ugyan kérhettyük-is őket, hogy imátkozzanak érettünk: szinte ugy, ha a szentek tuggyák a mi dolgainkat és kérésünket, szabad lészen a Gyarmathi okoskodása szerént, ezeknek-is könyörgeni.

[1] Supra pag. 347. et 433.

[2] Gyarmathi, fol. 138.

Az Irásból pedig nyilván megmutatók nem régen,[3] hogy a szentek tuggyák, noha nem az ő természetek erejéből, hanem az Istennek jelentéséből, a mi könyörgésinket; miképpen ez elöt megmutatám,[4] hogy a profeták tutták az emberek titkos gondolatit.

[3] Supra pag. 442.

[4] Supra. pag. 354.

Ezekből azért nyilván következik, hogy ha a megdücsöűlt szentek imádkozhantak mi-értünk, nyilva imádkoznak-is; mert az ő-bennek meggyökerezett szeretet arra viszi őket, hogy az ő fiokat ugy mint anyák szeressék, a mint e könyvnek XIV. részébe megmutatám.[5] Ha pedig imádkozhatnak, nyilván következik, hogy hasznos és gyümölcsös az ő imádságok, a mint e könyvnek XVIII. részébe megmutatom, mivel hogy Istennek nagy kedvébe vannak; az Istennek pedig fogadása tartya, hogy az ő híveinek könyörgését meghalgattya. És ha még e vílágon-való híveinek felebaráttyokért-való gyarló könyörgése-is fölötte hasznos: mentül hasznosb tehát a bódogok könyörgése? Ha pedig tuggyák és értik e világi dolgokat és a mi cselekedetinket, kétség-nékül mi-is kérhettyük őket, hogy segícsenek minket könyörgésekkel; de a mint megmutatám, tuggyák a mi dolgainkat: tehát méltán kérhetünk ő-tőllök könyörgések által-való segítséget.

[5] Supra pag. 433.

Hetedik, VIII. és IX. bizonyság.

Hetedik bizonyság. A szent Irás parancsolattya szerént, tartozunk azt cselekedni, a mit az anyaszentegyház tanít; és abba megmaradni, a mit bevött az egész keresztyénség, mint a második bizonságba megmutatám. Tehát a ki valami efféle dolgot megvet, nyilva a szent Irás ellen cselekeszik. De nyilván-való dolog, hogy az egész anyaszentegyház, mind szavával s mind cselekedetivel, ez elót ezer esztendö fölött azt tanította, hogy a szenteket segítségül kel híni: tehát a ki ezt tagaggya, az Irás ellen tusakodik.

Nyolczadik bizonyság. Hogy a mi ellenségeinket, mint Dávid Goliádot, az önnön fegyverekkel győzzük-meg, illyen bizonyságot támasztunk: A tőllünk elszakattak azért kárhoztattyák a szenteknekvaló könyörgést, mert az ő itíletek szerént nincs az Irásba errül példa, vagy parancsolat. Mert ugyanis, a mint ezelöt megmutatám, ezen kivül valamenyi bizonságok vagyon, mind semmire kellők; és ha valamit bizonyítnak, azt-is megbizonyíttyák, hogy sem az angyalokat, sem az élő szenteket nem szabad segítségül hínunk. Ez pedig a bizonság, a mint ez elót megmondám, nem csak képtelen és mód-nékülvaló, holot sok egyéb dolgokat-is cselekednek ő-magok az atyafiak, mellyekrül az Irásba semmi nyilván-való parancsolat nincsen, ugymint: hogy egy feleségnél többet nem vesznek; hogy, noha az Ur vacsorájához gyakran járulnak, de azért egyszernél többször nem szabad megkeresztelkedniek; hogy a szombat helyet a vasárnapot illik-meg etc.;[1] de az újítók ellen-is szinte ugy viaskodik, mint szinte mi ellenünk. Mert azt mondhattyuk mi-is ő ellenek, hogy ha semmit nem kel hinni a mi az Irásba nincsen, mi sem tartozunk elhinni, a mit ők tanítnak, tudni illik hogy a megdücsőült szenteket nem szabad segítségül híni; mert sohult ezt az Irásba fel nem találluk. A mit azért meg nem tiltott az Ur Isten, minemü orczával akarják megtiltani az atyafiak?

[1] *Vide* supra pag. 483.

Talám azt mondod, hogy akkor tiltotta-meg, mikor azt parancsolta, hogy csak az egy Istent tisztellyük, és csak egy közbejárót, tudni illik a mi Megváltónkat higgyük; avagy mikor megparancsolta az Isten, hogy csak azt cselekeggyük, a mit ő parancsol, és azon kivül semmit ne cselekeggyünk.

De ez a felelet semmire kellő. Mert noha egy Istent kel tisztelnünk, és egy Megváltót vallanunk; de azért ugyan szabad még

c szarándokságba viaskodó bünös szolga társainkat-is kérni, hogy könyörögjenek értünk az Istennek, és segícsenek Isten elöt. Tehát efféle könyörgés sem az isteni tiszteletet, sem a Megváltó Jesus Christus tisztit el nem rontya. Mi pedig a bódogságos szenteknek csak illyen módon könyörgünk, a mint ez elöt megmutatám. Soha pedig az Isten azt nem hatta, hogy csak azt cselekeggyük, a mit ő nyilván a szent Irásba megparancsolt, a mint másut bővön megmutatám.[1] És örömest érteném, hon volna megparancsolva az, a mit az atyafiak-is hisznek, tudni illik hogy vasárnapot s nem szombatot kellyen megilleni; hogy sz. Pálnak tizennégy levelét s nem többet, sem kevesebbet kellyen a szent Irás közzé bévenni, és több szántalan efféle dolgokat.

[1] A keresztyéni imádságos konyvbe. Röv. Tan. pag. 307.

Kilenczedik bizonyság. Az angyalok nem csak tuggyák és örülik a bünösök megtérését, de hallyák-is azoknak könyörgését, kik őket segítségül híják; sőt még az ördögök-is hallják az ördögösök suttogásit, és segíllik őket, mint ez elöt megmutatám;[2] és ennek okáért szabad a bódog angyalokat kérnünk, hogy segítsenek Isten elöt: tehát azonképpen tudhattyák a szentek lelkei-is, és kérhettyük őket-is, hogy imátkozzanak érettünk. Mely következést kétképpen bizonyíthattyuk-meg. Először, mert ugyan azon bizonyságok, mellyeket a szenteknek-való könyörgés ellen támaszt Gyarmathi az ő attyafiaival egyetembe, egy aránt elrontyák minden teremptett állattul-való segítség kérést; mint akár ki-is eszébe veheti, ha megtekinti a fellyül megrostált bizonyságit Gyarmathinak: mert csak egy a közbejáró, a kibe kel biznunk, a kitűl segítséget kel várnunk etc. Ha azért az angyaloknak-való könyörgést el nem rontyák: szinte ugy a szenteknek-való könyörgésnek sem árthatnak semmiképpen. — Másodszor, mert Christus Urunk azt mongya,[3] hogy menyországba minnyájan ollyanok lészünk, mint az angyalok. Erre azt feleli Gyarmathi,[4] hogy *ez a hasonlatosság nem most vagyon, hanem a feltámadáskor lészen; és csak egy dologba hasonlíttya őket Christus az angyalokhoz, tudni illik a házasság-nékül-való életbe.* De nem igaz ez a felelet; mert sz. Lukácsnál igy szól Urunk: Menyországba sem házasodnak, sem férhez nem mennek, mert meg sem halhatnak, mivel hogy egyenlők az angyalokhoz. Holot az angyalokkal-való egyenlőséget mongya okának lenni, hogy meg nem halnak, sem meg nem házasodnak a bódogok; és noha jövendőbe mongya, hogy meg nem házasodnak, *non nubent*, de a jelenvaló üdőrül-is szól, mikor az angyalokkal-való egyenlőséget elő

[2] Supra pag. 427.

[3] Mat. 22, 30, Lucae 20, 30.

[4] Fol. 141, 165, et 229.

hozza, *aequales sunt Angelis.* Ennek fölötte, ezt az angyalokhozvaló hasonlatosságot meg nem határozza Christus Urunk a házasság-nékül-való életre, sőt az angyalokkal-való hasonlatosságot mongya okának, hogy meg nem házasodnak; én sem szenvedem azért, hogy ezt meghatározza Gyarmathi, hanem csak annyiba, mennyibe a sz. Irás meghatározza. Sohult pedig az Irás abba meg nem határozza ezt a hasonlatosságot, hogy az angyalok az *isteni jelenésből megértik azokat a dolgokat, mellyeket nekik tudni szükség,* a mint Gyarmathi irja,[1] a szentek pedig ezeket meg nem értik.

[1] Fol 141. col. 2.

TIZENNYOLCZADIK RÉSZE.

Melybe megrostáltatnak Monoszlói uramnak ennihány bizonságiravaló feleleti Gyarmathinak.

Noha a fellyül elő hozott bizonyságok elégségesek lehetnek minden okos ember itíleti szerint a keresztyéni tudománnak győzhetetlen erősségére; mind az által sok több bizonyságokat-is szoktak elő hozni a keresztyén tanítók, mellyekkel az elégségesen megbizonyíttatott igasságot erőssítik, és ótalmazzák a sok mód-nékül-való káromlások ellen.

Monoszlói Uram sok efféle bizonyságokat hozott vala elő, mellyekkel kiváltképpen azt bizonyíttya, hogy a megdücsöült szentek imátkoznak mi-érettünk. És noha ezt ő-maga sem tagaggya Gyarmathi, a mint ez előt megmondám, jóllehet nem tellyességgel bizonyos dolognak itíli lenni; mind az által nagy epeséggel igyekezik megfelelni azokra a bizonságokra; ugy annyira, hogy az ő könyvének *115. levelén* elkezdvén, nagy sok hejába-való szó szaporitásával, egész a *249. levélig* azon mesterkedik, hogy erőtlenné tegye a Monoszlói uram bizonyságit.

És jóllehet nem igen szükséges volna, hogy a sok hivolkodó, fondamentom-nékül-való Chemnicius és Calvinus agya gondolatit (mellyeknél egyebet elő nem hoz Gyarmathi) megvisgálnójok, holot az elöbbi bizonyságok elégségesek a mi igaz vallásunk ótalmára; és a minemü feleleteket ád azokra Gyarmathi, elégségesen megrostáltattak és erőtlenné tetettek e könyvnek XV. és XVI. részébe: mind az által, hogy minden ember eszébe végye, mely fondamentum-nékül-való fogásokkal és csavargásokkal szokták az atyafiak elkerülni a szent Irásból vött bizonyságoknak erejét, ezt-is a Gyar-

mathi könyvének, avagy inkáb a Calvinus és Chemnicius irásából toldozott-foldozott kúdus-mentének hivolkodóságát rövideden megsommálom; mivel hogy hosszu és haszontalan dolog volna az ő sok unalmas beszédét eggyenként elő számlálni, és a keresztyén olvasó eleibe adni. A mit azért még eddig meg nem hántunk-vetettünk, azokat rend szerént meghányom-vetem, elhagyván azokat, mellyek avagy e mostani dolgot nem illetik, avagy az elöt meghamisíttattak.

[1] A folio 115. ad fol. 126. Elöször azért Gyarmathi[1] sok gaz szitkokkal akarja elrontani azt a bizonságot, mellyet mi e könyvnek XVI. részébe második győzhetetlen bizonságul elő hozánk. De mivel hogy az ő tétovázó csavargásinak és hivolkodó feleletinek erőtlen-voltát bővön megmutatók ugyan azon második bizonyságnak magyarázattyába, nem szükség most arrul többet szóllani.

[2] A folio 126. ad fol. 129. Másodszor Monoszlói Uramnak illyen bizonyságát hozza elő:[2] Az Ur Isten, nem csak mikor az ő hivei éltek, de halálok után-is sok szántalan jót cselekedett ő-érettek egyebekkel, kik azt nem érdemlették; és a hivek-is gyakran azon kérték az Istent, hogy Ábrahámért, Isákért etc. könyörüllyön ő-rajtok: tehát most-is kérhettyük az Ur Istent, hogy az ő szentiért cselekeggyék jót mi-vélünk. E bizonságnak első része megteczik *Genes 26, 4. 5.* a hol Isáknak az Isten azt igíri, hogy Ábrahámért megálgya őtet. Moyses, *Exod. 32, 13.* azon kéri az Istent, hogy Ábrahámért cselekeggyék irgalmason az ő népével, és meghalgatá őtet. *III. Reg. 15, 4. 5.* Dávid jó cselekedetiért (ugymond az Irás) magzatot ada az Isten Salamonnak. *Dániel 3, 35.* a három szent iffju kéri az Istent, hogy el ne vesse az ő népét Ábrahámért, Isákért, Jákobért. Ezenképpen Jób könyörge az ő barátiért, és meghalgattaték, *Job. 42, 8.* És azért kéré Ezechias Isaias profétát, hogy imátkozzék a kösségért, *IV. Reg. 19, 4.* Moyses-is azt parancsollya Aaronnak, hogy imátkozzék a népért, *Num. 16, 46.*

[3] A folio 129. ad fol. 134. It Gyarmathi legelőször az emberek jó cselekedeti érdemébe akad,[3] és errül ugy beszél, mint ha Indiából jött emberrel szóllana, ki soha a Római Ecclesia tudományát nem hallotta volna; és nyilván megmutattya, hogy soha csak azt sem értette, mit higgyünk és tanícsunk mi az emberek jó cselekedete érdemérül. Azt mongya

[4] Fol. 133. 134. azért,[4] hogy *a mi jó cselekedetinknek Isten elöt jó és gazdag fizetése vagyon; de ennek fondamentoma az Istennek igazmondó igíreti, és nem a mi tehetségünkből tött jó cselekedetek.* Ez, szerető Gyarmathim, mind igaz és mi-is ezent vallyuk, és valaki külömbet

tanít, azt kárhoztattyuk, a mint Magyari István ellen irván, az Ország romlása okairul irt könyvbe, bőségesen megbizonyítám. De tégedet vagy a gonosság vakított-meg, vagy a tudatlanság csalt-meg, hogy még csak ingyen sem érted a mi vallásunkat, és még-is kárhoztatod. De mivel hogy, a mint e könyvnek elein mondám, efféle másuvá tartozó dolgokat nem akarok a ti módotok szerént (kik minden moslékba minden gazt öszve kevertek) ez irásba elegyíteni; mind az által azt fogadom a keresztyén olvasónak, hogy a ki a fellyül megnevezett Magyari István ellen irt könyvet megtekinti, nyilván eszébe vészi, mely mód-nékül-való dolgokba törik a Gyarmathival egy pórázon futó praedikátorok elméjeket; avagy inkáb nyelveket, mivel hogy azoknak nem fárad elméjek, a kik *dant sine mente sonos* [hangot adnak, ész-nékül].

Azért sok habozás és tétovázás után, igy felel erre:[1] *Mikor a régi szentek Ábrahámot, Isákot támasztották Isten eleibe, az ő frigyét, kötését, szövetségét, avagy esküvéssel tött igíretit jutattyák eszébe, mellyel arra kötötte vala magát az Isten, hogy az ő maradékoknak Istene lészen; és igy nem a régi szentek jó cselekedetit, hanem az Istennek igíretit támasztyák Isten eleibe. Mint ha azt monták volna: Halgas-meg, mert ezeknek azt igírted, hogy meghalgacz.*

[1] A folio 134. ad fol. 140. *Iterum* a folio. 154. ad fol. 156.

De jóllehet sokszor az Istent az ő fogadására emlékeztetik a régi szentek; mind az által sok helyen semmi emlékezetet nem tesznek az Isten fogadásárul, hanem csak az ő kedves szolgáirul, mint a fellyül említett helyekből kiteczik. Sőt az Irás[2] azt mongya, hogy azért ada Isten Salamonnak magzatot, *mivel hogy David jót cselekedett vala Isten elöt.* Tehát az Isten az ő szolgáinak Istennek malasztyából véghez vitt jó cselekedetiért még halálok után-is jót cselekszik; és mi-is kérhettyük az Istent, hogy ő-érettek kegyelmes legyen nékünk, miképpen azon-is kérhettyük, hogy a mi eleink büneért meg ne verjen minket. És bizonyára, ha az Istennek irgalmassága minden cselekedetin kiöntetett, avagy fellyül halaggya minden cselekedetit; ha az ő igassága szerént harmad és negyed nemzetségig megbünteti a fiokba az ősök vétkét, kiknek mértékeket betöltik a gonosz fiak: sokkal méltób, hogy ezer ízig az ő irgalmassága kiöntessék az ő hiv szolgáinak tökélletességekért. És ezt tudom, hogy ő-maga sem tagadhattya s nem-is tagaggya Gyarmathi. Miért tétováz tehát, és nem a megholt jámborok tekélletességeért, hanem csak az önnön igíretiért, mongya, hogy jót cselekszik az Isten mi-vélünk? Miért vitattya azt-is oly

[2] III. Reg. 15, 5.

vakmerőképpen,[1] hogy mikor az Isten Dávidért mondatik valami jót cselekedni Salamonnal, ot nem ő-magát Dávidot, hanem Christust kel értenünk? Vailjon s ha egy vagy két helyen az Irás Dávidnak nevezi Christus Urunkat, mingyárt következik-é, hogy mindenüt, a hol Dávidot nevezi az Irás, Christust kellyen értenünk? Nem itílem oly esze fordult embernek Gyarmathit, hogy ezt alícsa; avagy hogy mikor az Irás azt mongya,[2] hogy Dávidnak régi jó cselekedetiért Salamonnak magzatot ada, itt-is Dávidon Christus Urunkat ércse.

[1] Fol. 137.

[2] III. Regum 15, 4. et. 5.

Helyén marad tehát ez a Monoszlói uram bizonysága, mellyel semmit egyebet nem bizonyítnak a katholikusok, hanem azt, hogy az Isten elöt kedvesek a megholt szentek, és annyira kedvesek, hogy ő-érettek az Isten számtalan jót cselekeszik az élő emberekkel; és hogy az élő emberek-is kérhetik az Istent, hogy az ő szentiért álgyon és szabadícson-meg minket. Csak e' következik legelőször és *immediate* a Monoszlói uramtul elő hozott bizonyságból. De továb menvén, az-is jól következik, hogy ha a megdücsőült szentek könyörögnek mi-érettünk menyországba, az ő könyörgéseknek nagy haszna és foganattya vagyon. Nem a' végre hozzák azért ezt elő a katholikusok, mint ha ebből, csak pusztán ő-magából, mingyárt azt akarnák kihozni, *hogy a szenteknek könyörgeni kellyen*, mert csak pusztán ebből a' nem következik; de a' végre, hogy megmutassák, *hogy ha a szentek könyörögnek, nyilván hasznoson könyörögnek mi-érettünk.* Ebből osztán mint hozhassukki, hogy a szenteknek-való könyörgés hasznos légyen, megmutatám e könyvnek XVI. részébe, az hatodik bizonyságba. De a mint ez elöt mondám, örömest elszaggattyák az atyafiak a keresztyének bizonságit, és nem hozzák sem éppen sem a' végre elő, a mit ezekkel akarnak a keresztyének bizonyítani.

[3] A fol. 143. ad fol. 149.

Harmadszor hozta volt elő[3] Monoszlói uram ama Jákob mondását, holot megáldván a Joseph fiait, Ephraimot és Manassest, imigyen szól: Hivattassék segítségül az én nevem, és az én atyám Ábrahám és Isaak neve ő-reájok: *invocetur nomen meum super vos, nomina quoque Patrum meorum Abraham, Isaak.* Szabad volt tehát segítségül híni a megholt szenteket.

[4] Gen. 48, 16.

Erre Gyarmathi azt feleli, hogy ez a szó *invocetur*, a szent Irásba noha annyit tészen gyakorta, mint *hivassék segítségül;* de e' mellet gyakran egyéb helyeken *invocetur nomen* annyit tészen, mint ha ki azt mondaná: *az én nevemrül neveztessenek, enyimeknek*

hivassanak. Igy vétetik *Daniel. 9, 18. Isaiæ 4, 5. II. Reg. 6, 2. It azért Jákob csak azt mongya, hogy noha a Joseph fiai Egyptomba pogán nemből-való asszony-állattul születtettek, de mind az által ne itíltessenek idegeneknek attul a szent magtul, mellyet az Ur megáldott vala; hanem sőt inkáb, szinte mint ha fiai és nem unokái volnának Jákobnak, ő-fiainak hivattassanak, és az atyai örökségbe, a Canan földébe, szinte annyi részek legyen az örökség osztásba, mint akár mely Patriarchának, mely méltóság egyébképpen őket nem illette volna, hanem az ő attyoknak, Josephnek, csak egy részt kellett volna adni, és csak e' szállott volna Ephraimra és Manassesre az ő maradékokkal egyetembe, ha az az áldás és fiuvá fogadás által meg nem kettőztetett volna az ő részek.*

Ez sommája a Gyarmathi feleletinek. És noha ezt a feleletet én nem kárhoztatom, tudván hogy Gyarmathi elött-is Lyranus ezenképpen magyarázta azt a helyet; de mind az által, mivel hogy az *invocatio* a szent Irásba hon a *segítségül hivást* jedzi, s hon pedig a *más nevétül-való neveztetést:* örömest érteném Gyarmathitul, ki sugta-meg neki, hogy it e helyen nem ugy vétetik, a mint Monoszlói uram vészi? A szent Irást, a mint ez elött-is mondám, nem tulajdon értelemből kel magyarázni, hanem a Sz. Lélek Istennek bizonyos tanításából; Gyarmathi pedig azt hiszi, hogy a Sz. Léleknek bizonyos tanítása nem egyebünnen esmértetik-meg, hanem csak a szent Irásból: tehát a szent Irás értelme-is csak a szent Irásból vétetik, az ő itíleti szerént. Ez ha ugy vagyon: mutassa-meg Gyarmathi, hogy a szent Irás azt taníttya, hogy it e helyen az *invocatio* nem a segítségül hivást, hanem a Jákob nevérül-való nevezetet jegyzi; avagy, ha ezt az Irásból meg nem mutathattya, az ő magától vetett fondamentom szerént, nem kel ezt a magyarázatot bévenni. Megmutatám pedig ez elöt, mely erőtlen, sőt veszedelmes ez a Gyarmathi argumentoma és erőssége: *a szent Irásba eggyüt ez a szó imillyen értelembe vétetik, tehát másutt-is azon értelembe kel vennünk.* Ha pedig csak az ő-maga teczésével és méltóságával bizonyít Gyarmathi, mivel hogy Zemplén vármegyei Senior etc. helt adok ennek az ő bizonságának. Mert ugyan-is ki volna oly merész ember, a ki a *Dominus Senior* szavát helyén nem hadná? Sz. Ágoston, és a töb régi Doktorok, elhágták néha a czélt; de a *Dominus Senior* minden lövésbe a tárgynak fejérét találllya.

Negyedszer hozza elő[1] Monoszlói uram szent Jobbul[2] ama szép mondásokat: *Hijad azért, ha lészen a ki neked megfelellyen,*

[1] A fol. 149. ad fol. 153.
[2] Job. 5, 1.

[3] Job. 19, 21. *és valamely szenthez essél.** És ismét igy könyörög másut sz. Jób:[3] *Akár csak ti könyörüllyetek rajtam, én barátim.* Mely mondásokat az angyalokrul magyaráz szent Ágoston; sőt a LXX fő Sidók fordításába-is, szent Jóbnak ötödik részébe, nyilván angyaloknak neveztetnek azok a szentek, a kikhez kel esnünk.

[4] Psalm. 21, 6. Sz. Dávid-is azt mongya,[4] hogy *a mi büneink bocsánattyáért minden szent könyörög Istennek, alkolmatos időbe.* Tehát az angyalok-is könyörögnek mi-érettünk.

Ezeknek az Irás mondásinak más magyarázatit hozza elő Gyarmathi; és én-is tudom, hogy a katholikus Doktorok-is gyakran külömben-is magyarázzák ezeket a helyeket.[5] De azért ezt a Monoszlói uram értelmét sem kárhoztattyák. Sőt sz. Ágoston értelmét és magyarázattyát, a kinek esze vagyon, nagyobra böcsülli, hogy sem a Chemniciusét, vagy Calvinusét. És akármint hánya a kalafintát Gyarmathi, de soha efféle szent Irás magyarázatival senkit meg nem tántoríthat, ha az ő-tőlle vetett fondamentom helyén marad. Mert ha semmit nem kel hinni, a mi a szent Irásba nyilván, *expresse,* meg nem iratott, a mint ő vitattya,[6] nyilva ha a szent Irásba meg nem mutattya, hogy ezeket a sz. Irás mondásit ugy kel magyarázni, a mint ő érti, és nem ugy a mint sz. Ágoston magyarázza: soha helt nem adunk az ő tettetes magyarázásinak. Azért a sz. Jób 5. részét ugy magyarázhattyuk, mint ha Eliphas azt mondaná Jóbnak: *Alázd-meg magadat Isten elöt, és a te méltatlan-voltodat megesmérvén kérjed a szenteket, hogy engesztellyék-meg Istent neked.*

Vide Pined. Job. 5, 1.

[6] Fol. 143.

[7] A fol. 156. ad fol. 168. Ötödször hozza elő[7] a Monoszlói uram ötödik, hatodik, hetedik bizonyságát, tudni illik a Baruch profétának harmadik részéből vétetett erősséget, melyrül nem régen szóllánk bőségesen. És a Zachariás profétának első részéből támasztott bizonságot, melynek győzhetetlen erejérül ez elöt szóllottunk. Végezetre ama Jeremiásnál-való isteni mondásból vött erősséget-is ostorozza Gyarmathi, holot az Isten igy szól: *Ha Moyses és Sámuel előmbe állanának-is, nem lészen szivem ehez a néphez.*[8] De jóllehet, a mint Gyarmathi mongya,[9] efféle *ha*-val-való szóllásba gyakran lehetetlen dolgok-is foglaltatnak, és nem következik, hogy a mit az Irás *ha*-val mond, az lehetséges és szokott dolog legyen; mind azon által az-is bizonyos dolog, hogy gyakran efféle *ha* oly dolgot jelent, mely szokott és

[8] Jerem. 15, 1.

[9] Fol. 158.

* *Ad aliquem sanctorum convertere.* Gyarmathinál: *valamely szenthez sies*; másutt: *egyik szenthez téritse magát.* — V. ö. Nyt. Szótár I. 693.

lehetséges dolog. Mutassa-meg azért nekünk Gyarmathi a szent Irásból (mivelhogy ő hinni nem akarja, a mi *expresse* nincs az Irásba), hogy it ezt a *ha*-t nem valami lehetséges és szokott, hanem szokatlan és lehetetlen dologrul kel érteni: és néki aggyuk a pálmát, mint győzödelmes bajvivónak. Ezt ha csak az ő-maga teczésével és tulajdon magyarázattyával akarja bizonyítani: nem jó helyen fogott ki a jámbor; mert a kinek esze vagyon, az ő szeles agyának tulajdon gondolkodásiért el nem haggya a sok jámbor teczését és értelmét.

Végre mind azon által Gyarmathi-is megengedi, hogy a Machabæus könyvéből vött példa megmutattya, hogy a szentek imátkoznak mi-érettünk közönségesen: *De ebből,* ugymond, *nem következik, hogy egyenként tuggyák a mi dolgainkat, és egyenként imátkozzanak mi-érettünk, mely dologrul vagyon mi köztünk és a Pápisták közt vetekedés. Sokkal inkáb nem következik pedig, hogy őket segítségül kellyen hínunk, ha szinte segítnek-is minket könyörgésekkel. Mert az ökör-is segíti a szántó embert, a fejsze és furu az ácsot, a csatázót a jó ló; de azért nem kel ezeket segítségül hínunk a pogányok móggyára, kik Isten gyanánt tiszteltek minden teremptett állatot, mely őket segítette és nekik használt, ugymint a napot, csillagot, sőt még a földet és a párhagymát-is.*[1] [1] Fol. 176. 177.

De ezek csak mód-nékül-való szószaporítások. Mert mi-is a Hieremias példájából csak azt bizonyíttyuk, hogy a szentek könyörögnek mi-érettünk, a mint ez elöt megmondám. Az Onias példájából pedig az-is megteczik, hogy gondot viselnek a megholt szentek az élőkre, ezeket taníttyák, oktattyák, vigasztallyák; és annak okáért, nemcsak közönségesen, de *in particulari*-is tudnak valamit a mi dolgainkba, a mint az elöt megmutatám. És jóllehet semmiképpen nem következik, hogy segítségül híhassuk azt, valaki minket segél, mert hogy valakit bolondság-nékül segítségül híhassunk, szükség, hogy ez nemcsak segíthessen minket, hanem ércse és tuggya-is a mi könyörgésinket, a mint ez elöt megmutatám, és ő-maga Gyarmathi megengedé; ha azért a szentekrül megbizonyíthattyuk, hogy segíthetnek és segíteni akarnak minket, e' mellet, hogy tuggyák és értik-is a mi kérésinket: kétség-nékül segítségül híhattyuk őket, miképpen ez elöt megbizonyítám. Kiből nyilván megteczik, mely marczonaságok azok az ökörrül, fururul, fejszérül etc. való tétovázások, mellyeket Gyarmathi forgat. De efféle szép hasonlatosságok elégségesek az együgyűek megcsalására.

De lásd az álhatatlan embernek tétovázását. Ismét megbánnya, hogy a szenteknek a hivekért-való könyörgéseket megengedé, és

[1] Fol. 195, 196. térítvén lova száját, azt mongya,[1] hogy *a mit a Machabaeusok könyvébe olvasunk Hieremiás és Oniás felől, azt álmába látta Judás. Ha azért álmot nem akarunk hivelyezni, annak békét haggyunk. Noha azért Joseph, és ama Jakob proféta álmát, melybe a mennyei lajtrát látá, böcsüllyük, mert ezekrül nem valami megvetett bizontalan könyv, hanem a minden üdőben bevétetett szent Irás tészen bizonságot; de ezt a Machabæus új és szokatlan dologrul-való álmát, melyrül a megvetett könyv emlékezik, nem szükség bévennünk.* És ha szinte megengednők-is, ugymond, hogy ez isteni álom volt, ugyan nem következnék, hogy a szentek imátkoznak mi-érettünk, *mert ezzel csak mint példával, és nem valóba lött dologgal, akarja mutatni az Isten, hogy immár könyörült a Sidókon és Machabaeus által akarja megverni az ő ellenségeket. Miképpen, hasonló hypotyposissal III. Reg. 22, 19. aggya előnkbe Michaeas, hogy az Ur Isten tanácskozott, és az ördögtül kérdezkedett, mint verje meg Áchábot.*

Ezek-is a csavargások nem egyebek, hanem csak róka vermek, és lappangó barlangok. Mert, holot a Machabæusok könyvei szinte ollyan szent Irások, mint a teremptésrül irt avagy más egyéb könyv: nyilván hisszük, hogy nem álmot hivelyez, nem heába-való álmot beszél, hanem bizonyos isteni jelenést; a mint valóságosképpen megteczik abból, hogy e látás után Judás Nicanorral szembe szálla kevesed magával és levágá Nicanort harmiczöt ezer emberrel egyetembe.[2] A szent Irásba sem új, sem szokatlan dolog ez, hogy a megdücsőült szentek könyörögnek az élőkért, a mint e könyvnek XIV. részébe megmutatám.

[2] II. Mach. 15, 27.

Jóllehet pedig az Irás gyakran *hypotyposissel* él, tanításnak okáért, és eleven példával aggya előnkbe az isteni dolgokat, mivel hogy külömben ezeket oly alkolmatoson meg nem foghattya az emberi elmének gyarlósága; de hogy amaz Onias mondásába-is: *Ez a ki sokat imátkozik az egész népért és a szent várasért,* csak példa beszéd légyen: azt alítom, álmába látta Gyarmathi. Mind azon által, mivel hogy *a Helmeczi Pastor* mongya, el kel hinni. És szinte ezenképpen akár mely históriát és sententiát-is, mellyet Christus Urunkrul vagy egyéb dologrul olvasunk az Irásba, hypotyposissé teheti a *Dominus Senior Zemlinensis,* mihent akarja. Mert a szent Irásnak nyaka tekert magyarázására neki oly nagy méltósága vagyon, hogy valamint ő akarja, csak ugy és nem külömben kel azt érteni. Ahon *figurát* akar találni, ot vagy imigy, vagy amugy, *figurának,* és az ő szája ízi szerént-való *figurának* kel

lenni. Ha ki pedig meg nem elégszik az ő teczésével, és meg nem ál az ő magyarázattyán: ám előtte mind két vége; csak azt jól megércse eléb, hogy Gyarmathi nem csak meg nem bizonyíthattya, de csak ingyen sem igyekezik, hogy megbizonyícsa az ő magyarázatit, hanem csak az önnön teczését hozza elő, és csak nem amazt kiáltya: *sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.*

Hetedszer azokat a szent Irásból vött bizonyságokat turkállya Gyarmathi,[1] mellyeket e könyvnek XVI. részébe elő hozánk. De mivel hogy ezekre ugyan ottan megfelelénk, nem szükség it e dologrul többet szóllanunk.

[1] A fol. 197. ad fol. 242.

Hanem immár ideje, hogy befejezzük Isten segítségével ezt a mi rövid feleletünket. Melyből, az én itíletem szerént, minden ember eszébe veheti, mely erőtlen és mód-nékül-való bizonyságokkal igyekeznek az atyafiak az anyaszentegyháznak megrögzött tudományát és a szent Irásnak igaz értelme szerént-való istenes vallását elrontani és meghamissítani. Mely nagyot tulajdonítnak magoknak a szent Irás magyarázattyába, azt alítván, hogy nem csak az Irásnak bötüje és igaz értelme, de az önnön tulajdon és saját elméjekből faragott magyarázattya-is szent Irás légyen. És valamit ezzel bizonyítnak, azt itílik, hogy azt a szent Irással bizonyíttyák; holot bizony csak az önnön saját teczésekkel bizonyítnak mindeneket, és nem a szent Irással, melynek ereje és méltósága az ő igaz értelmébe és magyarázattyába vagyon.

Azt-is megértheti a keresztyén olvasó, mely istentelenül káromlanak minket az atyafiak, mikor azt kiáltják, hogy *bálványozók vagyunk, a szenteket Isten gyanánt tisztellyük, nekik-is az isteni tiszteletbe részt teszünk* etc. Kirül az Istennek igaz itílő széki elöt aggyanak számot. Azonba minden okos ember megitílheti, hogy többet kel nekünk a mi belső hitünkrül-való vallás-tételbe hinni, hogy sem mint a mi ellenségünk káromló szidalminak.

Engeggye a mennek földnek Istene, a mi Megváltó és közbejáró Jesus Christusunk szent halála által, hogy valaki ezt a könyvet olvassa, nyillyék-meg lelki szeme, és az isteni tudománnak fényességére jutván, minden tétovázó tanuságokat eltávoztatván, az igasságnak erős oszlopán és felbonthatatlan fondamentomán mind végig megmaraggyon. Amen.

DÜCSŐSSÉG ATYÁNAK ÉS FIUNAK ÉS SZ. LÉLEK ISTENNEK.

AMEN.

JEGYZETEK.

A 393. laphoz. — A Beregszászi által 1585-re Váradon kiadott magyar kalendáriom verses függeléke, a pápaság ellen intézett durva támadásaival, igen élénk irodalmi vitát indított, melyben az Erdélybe nem rég letelepedett jezuiták közül Schreck Farkas és az akkoriban Váradon működő Szántó István vettek részt. Sem a kalendáriom, sem a vitairatok eredeti kiadásából nem maradt rank egyetlen példány sem, s csak annyit ismerünk belőluk, amennyi az utóbb Grynaeus I. által (Basel, 1587) kiadott gyujteményes kötetben *Adversaria de controversiis hoc seculo in religione motis* — folvéve van. V. o. *Szabo K.* R. M. K II. 187. sz. — *Fraknói V.* a Katholikus Szemlében 1887. 423. l.

A 428. laphoz. — Akit itt Gyarmati *Errator*-nak csúfol, ugyanaz a Szántó István, ki egész életén át, előbb Rómában, 1580 óta Leleszivel egyutt Erdélyben, majd meg tobb éven át Váradon stb. bámulatos tevékenységet fejtett ki a reformáció által veszedelembe sodort magyarság érdekében; nemcsak az irodalom terén, hol Kaldy és Pázmány előzője volt, hanem kiváltképpen predikállása és lelkipásztori buzgósága által. S hogy éppen mennyire „pironkodott Erdélybe", erre egy maga is elég bizonyság az, hogy 1581. tavaszán, mikor a kolozsvári országgyulés alkalmából az osszes protestáns és unitárius prédikátorokat nyilvános vitára hívta egy sem mert kiállani — Pázmányt azonban egyénileg is gyongéd emlékek fuzték a lelkes magyarhoz, Jézus társasága ezen kiváló tagjahoz, ki az ó megtérése és pályaválasztása tortenetében is a Gondviselés jelentékeny eszkoze vala; — nem csoda tehát, hogy csupán nevének ilyetén gúnyos folemlítését sem hagyta felelet nélkul. V. o. *Fraknoi V.* Szántó István élete (Katholikus Szemle, 1887. 385. s k. l.) és Pázmány Péter 1570—1637. Budapest, 1886. 11. s k. l.

Errata					*corrige*
356.	lapon	11.	sor	al.	megbocsáttyák
356.	„	3.	„	„	kivánnyuk
360.	„	6.	„	fel.	Isten-is:
367.	„	4.	„	„	áll s a
377.	„	2.	„	„	megbódogult
378.	„	12.	„	„	az Istent
428.	„	8.	„	„	*csak*

EGY KERESZTYÉN PREDIKÁTORTÚL

S. T. D. P. P.

AZ KASSAI NEVEZETES TANÍTÓHOZ ALVINCZI PÉTER URAMHOZ

IRATOTT

ÖT SZÉP LEVÉL.

I. AZ PÁPISTÁK BÁLVÁNYOZÁSÁRÚL.

II. MINÉMÜ SZABADSÁGOT AGGYANAK AZ PÁPISTÁK AZ HITTEL KÖTÖTT FOGADÁSNAK FELBONTÁSÁRA.

III. MINT TANÍCSÁK AZ PÁPISTÁK, HOGY JOB AZ PAPNAK HÁZASSÁG-KIVÜL LATORKODNI, HOGY-SEM HÁZAS-TÁRSHOZ KÖTELEZNI MAGÁT.

IV. EGY PÁPISTA EMBERNEK ENNIHÁNY ESZTELEN DOLGOKRÚL VALÓ KÉRDEZKEDÉSIRŰL.

V. MELY MÉLTATLAN NEVEZÍK BÁLVÁNYOZÓKNAK ÉS ERETNEKEKNEK AZ LUTHER ÉS CALVINUS KÖVETŐJIT.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

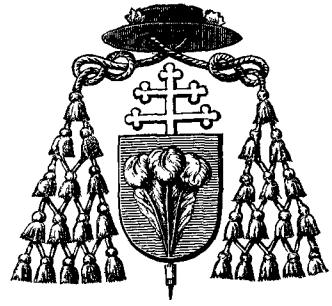

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

Az 1609-ik évben Pázmány Péter kiválóan élénk irodalmi tevékenységet fejtett ki. Mintha az a vereség, melyet a magyarországi katholiczizmus az 1608. országgyűlésen szenvedett, csak annál erélyesebb küzdelemre tüzelte volna: a mondott évben egymásután három magyar vitaíratot bocsátott közre, melyek éle főképen a kálvinista prédikátorok ellen irányult.

Az elsőben, mely itt következik, Alvinczi Péternek, a tudományos hire, ékesszólása s a Bocskay-fölkelésben játszott szerepe miatt övéi előtt nagy tekintélyben álló kassai prédikátornak dobott keztyűt*, a ki „fölöttébb megtágítván nyelve zaboláját", egyházi szónoklataiban heves támadásokat intézett a katholikusok ellen, őket fejenként bálványozóknak, hitszegőknek, a jezsuitákat orgyilkosoknak nevezte s azt vitatta, hogy „a pápistáknak ne higyjenek".

Pázmány e támadások felől barátjaitól értesült s noha azt is hallotta, hogy Alvinczihez, „mint egy ért kilíshez óva kell nyúlni, hogy meg ne sértessék", mindazáltal ugy itélvén, hogy „inkább neki fájjon", mint hogy hitfelein hagyja száradni a rájok kent „mocskokat": Istent segítségül híván, „föltett vele és kiszállott ellene".

Támadó, vagy inkább védekező iratának alakjául a levél-formát választotta, még pedig olyképen, hogy a leveleket nem a maga, hanem egy protestáns prédikátor személyében intézi Alvinczihez. Egy gyengébb készültségű prédikátort léptet ugyanis fel bennök, a ki protestáns urakkal beszélgetve, különféle alkalmakkor hol egy, hol más váddal illeti a katholikusokat, de mindannyiszor megjárja vele, mert a társaságban mindig ott van egy „pápista ember"

* Alvinczi (Pastoris vagy Pap) Péter 1570 körül született Nagy-Enyeden. Tanulmányait Váradon, Wittenberg- és Heidelbergben végezte, mely utóbbi helyen különösen Pareus Dávid volt kedvelt tanára. 1602-ben hazájába visszatérvén, Váradon tanárrá, majd 1604 februáriusban ugyanott lelkészszé s egyszersmind a bihari traktus esperesévé lett. A Bocskay-fölkelés megindultával Váradot elhagyva, Kerekibe, Bocskay várába távozott, honnan 1605 elején Szatmárra hívták meg lelkipásztorul, de mivel ugyanezen évben — bizonyára Bocskay ajánlatára — Kassa városától is kapott meghivást, inkább ezt fogadta el, jóllehet a kassaiak azt kivánták tőle, hogy *kálvinista létére az ágostai hitvallást aláírja. Állását, mint „a kassai magyar ekklézsia fő lelkipásztora,"* 1606 tavaszán foglalta el s egészen 1634-ben bekövetkezett haláláig megtartotta. Bocskay nemcsak teljes bizalmával ajándékozta meg, de adományokkal is gazdagította és testamentoma egyik végrehajtójául rendelte. Erre vonatkozólag Pázmány jelen művében, a negyedik levélben a következőket írja: „Alvinczi Péter nem csak vezére vólt éltében Bocskai Istvánnak, de halálakor is testamentáriussá lőn, és az füst alatt béférkezék a széplaki uraságba, az egri káptalan házát Kassán elfoglalá, és az kóborlott marhából annyi szépség marada nálla, hogy most is fogason fínlenek szép aranyas kargyai." — *Ipolyi Arnold,* Veresmarti Mihály élete és munkái. Budapest, 1875. 237. 507. köv. *H. Kiss Kálmán,* Alvinczi Péter, a kassai magyar pap. A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1893—94. évfolyamában. *Révész Kálmán,* Százéves küzdelem a kassai reform. egyház megalakulásáért. Budapest, 1894. 17—27. l.

is, a ki a felhozott vádakat rögtön visszautasítja s azok alaptalanságát a protestáns urak helyeslő közbeszólásai mellett ugy kimutatja, hogy a prédikátor végre megnémul s „csak az kórság nem üti el szégyenletében". Hogy magán segítsen, utoljára is Alvinczihez „az böcsülletes és túdós tanítóhoz" fordul s leírván neki minden egyes esetben az egész vita lefolyását, alázatos és dicsőítő kifejezések között „ugyan az élő Istenért is kéri", hogy minél előbb válaszoljon és az írt dolgokról derék és fondamentomból való tanuságot adjon, „mert ha ezek abba maradnak, az egész Ministerium nagy gyalázatba esik miattok" és félő, ugymond, „hogy ugyan földhöz vernek és lábok alá tapodnak aprónként bennünket az pápa katonái."

Az ügyesen választott levél-forma, a prédikátor beszéd- és írásmódjának utánzása, zavarának humoros ecsetelése s a tőről metszett magyaros szólások szokatlan élénkséget kölcsönöznek a kerekded művecskének, mely világos és meggyőző fejtegetéseivel bizonyára számos olvasónál nem tévesztette el hatását. Pázmány maga is nagyobb súlyt látszott fektetni e művére, mert négy év mulva a *Kalauz* első kiadásának függelékeül, előszó kiséretében (melyből néhány mondatot fentebb mi is idéztünk) és ujabban átdolgozva, *Egy tudakozó prædikátor nevével iratott öt levél* czímmel másodszor is kinyomatta.*

A mi az egyes levelek tartalmát illeti:

Az elsőben a „pápista ember" a bálványozás vádját utasítja vissza s kifejtvén és megállapítván a bálványozás fogalmát, bebizonyítja, hogy sem a képek, sem a szentek tisztelete nem bálványozás.

A második levélben a prédikátor ama vádja ellenében, hogy a katholikusoknak szabad az ő vallásuk szerint az esküt felbontani, a mint ez a konstanczi zsinat határozatából, IV. Jenő pápa eljárásából és a gyónás intézményéből kitetszik: a pápista ember elsőben is tüzetesen előadja, mit hiszen és tanít a római egyház az esküvésről, azután kimutatja, hogy sem a konstanczi zsinat azt nem végezte, hogy nem tartozunk az eretnekeknek megtartani hitünket; sem IV. Jenő pápa esküszegést nem követtetett el a magyarokkal, mikor velök a török frigyet felbontatá; sem az nem áll, hogy a gyónás kaput nyit a hitfelbontásra; végül pedig, a vádat visszafordítván, azt bizonyítja, hogy épen az új tanok szabadítanak fel a hitszegésre.

A harmadik levélben a papi nőtlenségről foly a vita.

A negyedikben protestáns urak a pápista embernek huszonhat, irásba foglalt fogas kérdését adják át a prédikátornak, hogy azokra megfeleljen, ki azokat háromszor is elolvasván, annyira megrémül, hogy meg sem kisérti a válaszolást, hanem a kérdéseket megfelelés végett haladéktalanúl Alvinczinek küldi meg. — A huszonhat kérdés között több olyan van, mely érdekes világot vet a hazai politikai és vallásügyi viszonyokra is s különösen a prédikátorok viselt dolgait élénk szinekkel ecseteli.

Az ötödik levélben végre a pápista ember hét erős bizonysággal azt bizonyítja, hogy „a lutherek és calvinisták néminemüképen részesek az bálványozásba"; öt erős bizonysággal pedig azt, hogy eretnekek.

* Minthogy a két szöveg közötti jelentékeny különbséget variánsok által feltüntetni nem lehetett: a kiadás teljessége érdekében kivánatos, hogy az újabb átdolgozás, melyben már a *Kalauz*ra is nem egyszer történik utalás, a maga helyén szintén közöltessék.

Minden egyes levélhez (a negyediket kivéve) Postscriptum is van csatolva, melyekben a prédikátor szintén különféle nehézségek megoldását kéri Alvinczitól.

Az *Öt szép levél*, melynek címlapján Pázmány az S. T. D. P. P. betűkkel (Sacræ Theologiæ Doctor Pázmány Pétertűl) csak burkoltan jelezte nevét, az 1609-ik év első felében, Pozsonyban került ki sajtó alól. Nyomatása helye ugyan nincs megnevezve, de betűit tekintve kétségtelenül pozsonyi kiadvány; kis 8r. alakú 133 számozott és 3 számozatlan levél. Címlapja betűszerint a következő: Egy Keresztien Predikatortvl. S. T. D. P. P. Az Cassai nevezetes tanitohoz Alvinczi Peter Vramhoz. Iratot eot szep level. I. Az Papistak Baluaniozasárul. II. Minemü szabadsághot aggianak az Papistak, az Hittel kötöt foghadásnak fel bontasára. III. Mint tanicsak az Papistak, hogy iob az Papnak hazasságh kivül latorkodni, hogy sem hazas társhoz kötelezni maghat. IV. Egy Papista embernek, ennihany esztelen dolgokrul valo kerdezkedesirül. V. Mely meltatlan nevezik Baluaniozoknak, es Eretnekeknek az Luther, es Calvinus követöyt. Nyomtattatot G. S. P. G. V. T. A. M. DC. IX. (Az évszámot megelőző nagybetűk jelentése ismeretlen.)

A csinos kiállítású könyvecske *egyetlen* példányban maradt fenn, mely jelenleg az erdélyi Muzeum könyvtárának tulajdona.

ALVINCZI PÉTERHEZ ÍRATOTT

ÖT SZÉP LEVÉL.

Az pápisták vallásárúl Calvinusnak egy temérdek mondása.

Libr. 4. Instit. cap. 7. num. 27. *Az pápisták Theologiája három dologban ál: Első az, hogy Nincs Isten. Második, hogy a mit Christus Urunkrúl írnak az evangelisták, azok mind hazug czigányságok. Harmadik, hogy az feltámadásrúl és örök boldogságrúl való tanítás csak beszéd.*

Az calvinista vallásnak sommája Calvinusból.

In cap. 6. Joan. v. 41. *Mi, úgymond, Christust csak testi szemmel nézzük, és innen vagyon, hogy minékünk ő-benne semmi ollyas méltóság nem láttatik lenni. Mert az mi eltévelyedett értelmünkkel, valami ő-benne és az ő tudományába vagyon, azt mind hamisra fordíttyuk.*

ELSŐ LEVÉL.

Az pápisták bálványozásárúl.

Az ékesen szólló és szokatlan bölcseséggel tündöklő, böcsülletes* ALVINCZI PÉTER *uramnak, adassék.

Az Jehova Istentűl az ő szerelmes szent fia, az egy üdvözítő JESUS Christus által, kegyelmednek Szent Lelket kívánok.

Továbbá, mivelhogy ez háború üdő állapattyának tartóztatása miat személyem-szerént meg nem kereshettem kegyelmedet, kételeníttetém levelem által megtalálnom Méltóságodat, kit hogy jó néven végyen Uraságod, ugyan az Adonai nagy Istenre-is kénszerítlek, mivelhogy ez írásra semmi egyéb okból nem indíttattam, hanem csak az igaz isteni tiszteletnek gyarapodásának és az útálatos bálványozásoknak gyökerestül való kigyomláltatásának buzgó szűvel való kívánságából.

Az elmúlt napokba azért, sok böcsülletes emberekkel való nyájas beszédek-közöt, hozák-elő azokat az kívánságokat, mellyeket az hajdú vitézek az ő fő tanítójokkal és hív tanácsokkal, Foktői Mátéval egyetembe az Nemzetes, Tekíntetes és Nagyságos Báthori Gáborhoz, az nyomorult magyar nemzetnek fínyes és tündöklő csillagához, Debreczenből küldöttek vólt ez elmúlt napokban. Mellyekbe az töb dolgok-közöt, az pápisták ennihányszor bálványozóknak neveztetnek [1]. Történetből egy pápista ember-is vala ot jelen, ki mikor az bálványozók nevét hallotta vólna, mingyárt megváltozék a színe, és keserves tekíntettel szemét az égre fordítván, nagy fohászkodással azt mondá: Úr Isten, te tudod hogy méltatlan és lelki ismeretek-ellen gyaláznak illyen útálatos névei minket. Mert ez csak *calumnia,* gyalázatos és gyűlölségből reánk kenetett név, mellyel módnékűl terhelnek minket, mind személyünkbe, mind tudományunkba, és az mi nemzetségünknél gyűlölségben akarnak ejteni.

Mely nagy bűn az bálványozás.

Azután arczul fordúlván hozzám, monda: Predikátor Uram, tudod-é, mely iszonyú gyalázatos név az bálványozó név? Tudod-é, hogy az emberek nagyob gyalázatba nem keverhetik nyelvekkel felebaráttyokat, mint ha őket bálványozóknak nevezik? Kinek én azt felelém: Jó Uram, én-nállam tudva vagyon, hogy az bálványozás az leg-első és leg-főb parancsolattal ellenkezik; mert az Istennek újjával a két kő-táblára írattatott tíz parancsolatba, az első táblába, leg-elől tíltatik-meg az bálványozás, mivelhogy ez *directe,* igyenesen, az Istent őmagát fosztya-meg tiszteletitűl és, tehetsége-szerént, dücsősségének székiből kitaszítván ő Felségét, mást ültet helyébe, kinek isteni tiszteletet és tehetsége-szerént ugyan istenséget-is tulajdoníjt. Annak-okáért miképpen az országba *Crimen læsæ majestatis humanæ* az, mikor valaki az igaz fejedelem-kívűl mást valakit akar fejedelemmé tenni: azonképpen az bálványozás ugyan nem egyéb, hanem *Crimen læsæ majestatis divinæ.* És ennek-okáért az tellyes Szent Irásnak folyásából nyilván kiteczik, hogy semmit gyakrabban meg nem tíltott, sem keményben meg nem ostorozott az Ó törvénybe-is az Úr Isten, az bálványozásnál; melyről illyen-formán ír Tertulliánus, amennyére magyarúl bötű-szerént hozzá férünk.

Tertull. de Idololatr. c. 1.

Leg-főb, úgymond, *az emberi nemzetnek vétkei közt az bálványozás. Mert az bálványozó ugyan gyilkos vérszopó-is. Ha kérded, kit öl-meg? azt mondom hogy nem valamely idegent, nem ellenséget, hanem tulajdon őmagát. De minémű csalárdsággal öli-meg? Az tévelygéssel. Micsoda fegyverrel? Az Istennek megbántásával. Az paráznaságot és házasság törést-is megtapasztalod az bálványozóba. Mert a ki hamis Istennek szolgál, lelki paráznája az igasságnak; és ez-okon az szent írás, pirongatván az bálványozókat, parázznáknak nevezi őket. Végezetre, lopó az, a ki a másét elkapja, vagy meg nem aggya adósságát. És bizonyára nagy rettenetes vétek az emberek-ellen-való hamisság; de az bálványozás az Istent lopja-meg, az ő tiszteletit meg nem aggya néki, sőt ezeket másnak tulajdoníttya, hogy az lopással-együt gyalázattal-is illesse az Istent. És kerek szóval: Minden vétkek az bálványozásba vannak rekesztve.*

Jer. 3, 1. Ezech. 16, 15; cap. 23.

Ihon hallod, minémü festékekkel aggya előnkbe a bálványozást ez az régi túdós ember, ki Urunk születése után két száz esztendőben élt. Azért jó Uram, méltán iszonyodol ettűl az bálványozó névtűl. De nem elég ez hozzá, hanem szükség, azon mesterkeggyél, hogy ezt az nevet méltán ne visellyed, hanem

minden bálványokat megútálván, az Úr Jesus Christushoz és az ő-tőlle kinyilatkoztatott igaz tudományhoz ragaszkoggyál.

Ezeket nagy szomorú szível és feje mozgatásával végig hallá az pápista ember, és imígyen szólla: Mivelhogy jól érted az bálványozásnak iszonyú rútságát, temagad itíletire hagyom, mely nagy számadással tartoztok az élő Istennek igaz itílő széki-elöt, ha minket méltatlan és érdemünk-nékül illyen iszonyú káromlással és gyalázattal illettek. Kire én így felelék:

Bezzeg ha méltatlan kennénk illyen rút bűzben titeket, nem csak az más világon, de még ezen-is nagy büntetést érdemlenénk. Mert ha nyelvével megöli, a ki bűzbe kever egy jámbor aszszont, mit érdemlene tehát, a ki méltatlanúl bálványozónak nevezne egy egész gyöleközetet? De, bár úgy vólna, hogy tí pápisták ezt az nevet méltatlan viselnétek; igen künyü vólna minékünk letennünk ezt az gyalázatos nevet, ha tí elhadnátok azokat, mellyekért mí ezt a rút nevet fejetekhez sújtyuk.

Ezeket halván, mintha ugyan megposdult vólna az vér benne, egy kevéssé megpirossodván, így felele az pápista ember: Szerető Uram, kérlek az Istenért-is, tégy fél-felé minden praejudiciomot és üdő nap-elöt tött itíletet, és csendesz keresztyéni szeretettel tekíncsmeg, ha lehetséges-é, hogy az római hiten való keresztyének oly iszonyú bálványozók légyenek, az mint tí itílitek.

SZÉP BIZONYSÁGOK hogy az pápisták nem bálványozók.

Leg-először: Az Szent Irásban én azt olvasom, hogy az mi édes Üdvözítőnknek ez világra jövetele-után úgy kigyomláltatik az bálványozás, hogy azok-közt, kik a Christusba hisznek, nem találtatik semmi bálványozás. Ezt Isaiás nyilván írá. Mikor, úgymond, amaz hegy felnevekedik minden hegyek-fölöt és minden nemzetek ő-hozzá folyamnak, *akkor az bálványok tellyességgel elrontatnak.* Holot Isaiás amaz hegyről szól, melyről írja Dániel, hogy a kéz-nékül elmeczetett kövecskéből nevekedék és béfogá ez világot. Zachariás pedig azt mongya, hogy *mikor az Dávidnak élő kúttyát felnyitangya az Úr az bűnöknek elmosására, akkor az bálványok neve elrontatik és csak ingyen emlekezetbe sem lészen,* és ugyan ezent mongya Oseás proféta-is. Ezechiel proféta-által pedig így szól az Úr Isten: *Akkoron tiszta vizet öntök ti-reátok, megtisztíttattok minden álnokságtúl, minden bálványtúl megtisztítlak titeket.* Ihon hallod, hogy a kikre az Úr Isten a keresztségnek tiszta vizét és az Christusba-való hitnek tisztaságos folyamját kiönti, azt igíri, hogy minden bálványozástúl megmenti azokat. Ha pedig oly

Isa. 2, 2. 18.

Dan. 2, 35.

Zach. 13, 2.

Osc. 2, 17.

Ezech. 36, 25; 30, 13.

Jer. 31, 34.

iszonyú bálványozók vóltak ezer esztendőtül-fogva az római gyöleközetbe, hogy a mint tí mongyátok, ugyan megelőzi és meghalaggya az pogányok bálványozásit, hová lésznek-el ezek az Istennek szép igíreti? Nem de nem hamisíttatnak-é meg, ha most-is azok-közt, a kikre kiöntetett az keresztségnek tiszta vize, a kik Christusba hisznek, oly nagy oktalan bálványozók vannak, a mint tí kiáltyátok?

Másodszor: Tagadhatatlan dolog az, hogy ez-elöt enneháný száz esztendővel, sőt, még az ti vallástok-szerént-is, ez-elöt egész ezer esztendővel Luther Márton-elöt, annyira elterjedett és hatalmat vött vala ez az vallás, mellyet ti most iszonyú bálványozásnak itíltek, hogy a mint ő maga írja Calvinus[1], *minden királyokat, nemzetségeket, kicsintül-fogva nagyig, megszédített.* És ugyan ezen Calvinus azt írja másut[2], hogy *Ezer esztendőtül-fogva ugy elhatalmazott az pápa tudománnya, hogy minden igaz tudomány ledőlne.* Luther Márton-is nyilván írja[3], hogy *ő vólt első, a ki elszakadott az római vallástúl: És hogy mikor az szakadást kezdé, akkor csak egyedűl vólt.* És hogy egyéb országokrúl ne emlekezzem: Magyar országban, miuta az keresztyén hitre tértek az mi eleink, egyéb hit nem vólt, egész 1530. esztendeig, az római hitnél, a mint megteczik az magyarországi articulusokból, historiákból; az régi templomokból, clastromokból, apátúrságoknak, káptalanoknak, püspökségeknek, érsekségeknek fondálásából, és az élemetes régi jámboroknak nyilvánvaló bizonyságokból.

[1] Calv. 4. Instit. c. 18. n. 18.

[2] Lib. de scandalis sub finem.

[3] Luther. Præfat. t. 1. lat. et l. cont. Regem Angliæ.

Ez azért így lévén: Ha illyen oktalan bálványozás az római tudomány, két dolog következik nyilván.

Eggyik az, hogy valakik ezer esztendőtül-fogva Luther Mártonelöt éltek, mind bálványozók vóltak, és igy elkárhoztak, mivelhogy az Irásba nyilván és igen gyakor helyen olvassuk[4], hogy az bálványozók elkárhoznak. Még eddig nem találkozott senki oly szemptelen ember, a ki az régi szenteket mind pokolra igyekezett vólna hánni, sőt az Augustána Confessio *Apologiája, articulo 4.* szent Bernárdot, noha barát vólt, de ugyan szentnek nevezi. És ugyan ottan szent Domokost-is szentnek hija. Sőt Luther *Libro de votis Monasticis* sz. Ferenczet szentnek, csodálatos, és lelki buzgósággal gerjedezőnek mongya, és ugyan ezen szent Ferenczet Vithakérus-is *Quæst. 5. de Eccles. cap. 14. folio 583.* szentnek nevezi. Illyricus pedig *in Catalogo Testium Veritatis* sz. Bernárdot, ki barát vólt, Sénásbéli sz. Katalint, ki apácza vólt, szent Brigittát etc. szenteknek

[4] Gal. 5, 20. 1. Cor. 6, 9.

írja. Nem vóltak tehát bálványozók, noha pápisták, sőt barátok és apáczák vóltak.

Második dolog, mely nyilván következik, ha az pápista vallás bálványozás, emez: Tudni illik, hogy az Istennek amaz igen szép fogadási meghamisíttatnak, mellyekbe azt fogadá, hogy az Christustúl fondáltatott anyaszentegyház-ellen az pokol ereje diadalmat soha nem vehet[1], hanem mint az igasságnak erős kő oszlopa[2], győzhetetlen megmarad, és mint egy nagy hegyen éppíttetett váras[3], el nem rejtetik, hanem a mint Isaiás mongya[4], ő-benne szüntelen megmarad az igasságnak predikállása, mivelhogy, a mint szent Pál írja[5], mind világ végezetig Doctorok és Pásztorok lésznek az Christus jegyessébe, az anyaszentegyházba, kik tanícsák az juhokat, legeltessék az nyájat, mellyet Isten ő-reájok bízott. Ezek azért, és töb efféle igíretek mind cserbe maradnak, ha az pápisták bálványozók. Mert, a mint mondám, egész ezer esztendővel Luther-elöt úgy elhatalmazott vólt az pápista tudomány, hogy sohúlt ez világon csak hírrel sem hallotta senki az ti hiteteknek gyöleközetit. Egy templomotok, egy doctorotok nem vólt, a ki veletek egy értelembe lött vólna. És életemet kötöm mellé, hogy sem Illyricus *in Catalogo Testium Veritatis* nem nevezett, sem senki nem nevezhet az apostolok halálátul-fogva Luther Mártonig csak egy tanítót, csak egy embert-is, a ki azt hitte és tanította vólna, a mit tí. Mert noha némellyek, a kiket sok egyéb tévelygő tudományokért timagatok-is eretnekeknek itíltek, egy avagy két dologba veletek eggyeznek, ugy mint Hus János, Wicleph, Waldenses; noha némellyek azokközzűl, a kiket Illyricus említ, szidalmazták és gyalázták az pápák feslett erkölcsét: de ezt az *corpus doctrinæ*-t, az ti vallástoknak ép testét, a szent irásnak illyen értelmét és magyarázattyát, a miném̈űt tí forgattok, soha senki hírrel sem hallotta régenten. Ha az pápista vallás bálványozás, és ez úgy lenyomotta egész ezer esztendeig a ti tudománytokat, hogy ennek csak hírét sem hallották az keresztyének: nyilván kiteczik, hogy az fellyűl elő-számlált isteni igíretekbe semmi sem költ, hanem az pokol kapuja meggyőzte és lenyomta az Christus országát, elrejtette az hegyen éppített várast, megfosztotta az Isten igíjének szengésétűl és az igaz pásztoroktúl az anyaszentegyházat.

De mi szükség errűl többet szólni? Nem de nem azt írja-é az *Augustána Confessio,* hogy az ti Ecclesiátok csak eggyetlen egy hit ágazattyába sem külömböz a római Ecclesiátúl, csak, úgymond,

[1] Mat. 16, 18.
[2] 1. Tim. 3, 15.
[3] Mat. 5, 14.
[4] Isa. 59, 21; 62, 6.
[5] Eph. 4, 11.

August. Confess. art. 21.

ennihány kevés *abususokat,* gonosz szokásokat haggyanak-el. Hogy pedig ezt ne itíllyed csak az Augustána Confessióra kent dolognak, ihon vagyon az könyv, olvasd mit mond:

Hæc summa est doctrinæ nostræ, in qua nihil inest quod discrepet a scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. Dissensio est de quibusdam abusibus, qui irrepserunt. És ismét: *Ecclesiæ apud nos, de nullo articulo fidei dissentiunt ab Ecclesia Catholica, tantum paucos quosdam abusus omittant, qui novi sunt, et contra voluntatem Canonum, vitio temporum recepti.* Nyilva ha az római Ecclésia bálványozó vólna, nem csak valami módnékül-való rend-tartásokba, de ugyan az hitnek ágazattyába-is közbe-vetés vólna mi-közöttünk. Azért ha az Augustána Confessio (mellyet tí mind fejenként bévesztek) nem hazud, nyilván szemtelen hazugság az, hogy az római Ecclésia bálványozó vólna.

Végezetre, két dolgot tanít Calvinus, mellyek ha igazak, lehetetlen dolog, hogy az mi vallásunk bálványozás légyen. Elsőt azt[1], hogy Urunk születése-után öt száz esztendeig virágzott az igaz tudomány az Ecclésiába, és sz. Ágoston idejéig semmit az apostoli tudományba el nem változtattak. Másodikat azt taníttya Calvinus[2], hogy a ki valamit igazán meg akar érteni az régi igaz vallásból, szent Ágostont tekíncse, ki igen hív bizonysága az régi igasságnak. Hogy ha ez így vagyon, nem lehet tehát bálványozás, a mit Urunk halála-után öt száz esztendő-alat tanítottak az hívek és a mit szent Ágoston-is álhatatosan vallott. Az pedig tagadhatatlan dolog, hogy valamit tí most mi-bennünk kárhoztattok, azokat mind feltalállyuk azokba a szent Doctorok könyveibe, mellyeket szent Ágoston és az ő-elötte valók írtanak. És hogy ennek egyéb bizonyságit most félre tegyük, önnönmaga Calvinus eggyüt[3] azt mongya, hogy az régiek MINNYÁJAN, valakiknek írási nállunk vannak, megbotlottak. Okát azt aggya: Mert az ő vallása-ellen, mi-velünk eggyet értettek az bűnökért-való elég-tételbe. Másut[4] nem tagaggya, hogy ezer három száz esztendővel ez-elöt szokott dolog vólt, hogy az halottakért imádkoztak. Azonképpen szokott dolog vólt, úgymond[5], az anyaszentegyház kezdetitül-fogva, hogy szükségnek idején akár-ki-is megkeresztelte az gyermekeket. Az Úr vacsorájárúl-való tudománt-is, úgymond[6], az apostolok idejétül-fogva megfogta az rosda. Szent Ágostont-is ennihány helyen[7] mardossa írásiba, hogy mi-mellettünk, ti-ellenetek támodott. És mind ezekkel tanúbizonyságunk minékünk,

[1] Calv. l. 1. c. 11. n. 13. Lib. 4. c. 2. n. 3.

[2] Calv. l. 3. c. 3. n. 10. Lib. 4. c. 14. n. 26.

[3] Lib. 3. c. 4. n. 38.

[4] Lib. 3. c. 5. n. 10.

[5] Lib. 4. c. 15. n. 9.

[6] Lib. 4. c. 17. n. 43.

[7] Calv. l. 4. c. 15. n. 7. et lib. 3. c. 5. n. 10.

hogy a mely tudománt tí most mi-bennünk pöktök, azt javallották sz. Ágoston elöt-is az igaz keresztyének, kikbe (a mint Calvinus-is megvallya) nem az bálványozás, hanem az igaz apostoli tudomány tündöklött.

Ezeket, mikor elvégezte vólna az pápista ember, eggyik azokközzűl, kik velünk eggyüt valának, monda nagy felszóval: Esküszöm Istennek, mond valamit ez az jámbor, és bár amaz légyen az annya, valaki ennek-utánna bálványozóknak nevezné az pápistákat.

Én pedig, igazán mondom, egy kevéssé megháborottam vala. Mert hertelen nem jut vala eszembe, mint expédiállyam, mint fejcsem-ki magamat az gonosz embernek hálójából, és ugyanot eltekéllém magamba, hogy mentűl hamaréb lehet, ezeknek megfejtésére Te kegyelmedtűl kérjek segítséget, böcsülletes és tisztelendő Péter Uram. De azért, hogy ne láttatnám megnémulni és meggyőzetni, néki bátorítám magamat és mondék néki: Szerető Uram, sok dolgokat kerengetél öszve a te szemfíny-vesztő és teczés-szerént-való bizonyságidba és nyelvednek vitorláját megeresztvén, igen nyakunkba akarnád rándítani az hálót, ha szerét tehetnéd. De mind azokra rövid szóval csak egy az felelet: *Est fallacia petitionis principii.* Mert te azt akarnád, hogy mí titeket bálványozóknak ne mondanánk, kit mí ugyan még most sem akarunk cselekedni, hanem a kapát ugyan kapának híjuk és az fúrút fúrúnak, az bálványozókat-is bálványozóknak nevezzük. Valaki pedig az Irást, az Isten könyvét, melybe az Istennek elváltozhatatlan igasságának regulája kijelentetett, keresztyéni józansággal és alázatossággal olvassa, nap-fínynél világosban megláthattya, hogy az pápisták nyilván-való bálványozók. Mert ki vólna oly homloka feltörlött,* alá-való értelmű ember, hogy csak tétovázó beszéddel-is merné tagadni, rejtegetni és födözni a ti lelki paráznaságtokat és bálványozástokat? Holot nyilván vagyon ez széles világnál, hogy tí az képeknek imátkoztok; az szenteket pedig, és leg-fő-képpen Szűz Mariát, üdvözítőnek, reménségteknek tartyátok és az Istennek ez világ vezérlésében és gongya viselésében-való méltóságos forgódását ezekre, ugy mint újonnan találtatott Istenekre osztottátok: maga az tellyes szent írásba azt olvassuk, hogy idegen Istenünk ne légyen, hanem csak egyedűl az mi Urunkat Istenünket tisztellyük, böcsűllyük és imággyuk. Szed-bé azért bátor nyelvednek vitorláját, fald-bé a sípot, ráncsd-meg szájadnak zabláját e helyen, és az útkívűl-

Exod. 20. Psal. 81.

* Szemérmetlen, arczátlan.

való haszontalan csavargásoknak és heába-való csácsogásoknak békét hagyván, ha szerét teheted, kezd másut; az az, ha ugyan valóba méred és bízol emberségedhez, azt mutasd-meg, hogy bálványozók nem vattok.

Ezt mikor elvégeztem vólna, egy az jelen-való jámbor fő emberek-közzűl mondá: Bezzeg tisztességemre mondom, jó helyen vetéd it meg az hálót, Predikátor Uram, és nem csekély vízben tapogacz, hanem ugyan a derék szent írásból feszegeted-ki beszédedet.

Más egy fő ember-is így szólla: Igazán mondom Predikátor Uram, az fellyűl elő-hozott bizonyságoknak megfejtését eszembe nem vehetém. És jó lelki ismérettel mondom, hogy énnékem elegendő és győzhetetlen jelenségeknek teczenek, mellyekből elhitessem magammal, hogy ez-után soha bálványozóknak ne nevezzem az pápistákat.

Kinek én csak azt felelém: Nem csuda jó uram, ha te meg nem értetted az én feleletemet, mert deákul sem tucz és az dialecticát sem tanúltad, melyben szépen megmagyaráztatik, micsoda légyen az *Fallacia petitionis principii.*

Az mely pápista ember jelen vala, alattomba, róka móggyára mosolyogván, így szólla: Predikátor uram, mind az tennen saját lelki isméretedre, mind pedig ez egész világ itíletire hagyom annak meglátását, ha elégséges feleletet attál-é az elő-számlált győzhetetlen bizonyságokra, mellyeket, látom, csak füled mellől akarsz elbocsátani és ugyan semmit nem akarsz, avagy nem tucz reá felelni, és abban bizonyos vagyok, hogy ez-utánnis patvarkodó beszédekkel tétovázhattok ezek-elöt, de úgy meg nem fejthetitek, hogy az Istenfélő embernek lelke megnyughassék rajta.

Én pedig erre csak azt mondám: Jó uram, mi szükség erről szót szaporítani és az ti elhanyatlott, sőt elesett igyeteket támogatni, holot az Isten könyvéből nyilván reátok rakám és nagy fen megmutatám, hogy az képek és az halottak tiszteletibe nyilvánvaló bálványozásba hevertek.

Az pápista ember viszontag így felele: Bizonyára nem hitván renden kaszálnál szerető Uram, ha a mit ily bátran mondasz, reánk-is rakhatnád. De félek rajta, hogy szinte úgy jársz, mint sokan a ti rendeteken-való tanítók, kik mentűl tudatlambak, annál bátrabban kiáltnak akár-mitis mi-ellenünk, ugy hogy szabadon gondolhattyuk felőllök, hogy ugyan jól feltörlötték homlokokat arra,

ut loquerentur grandia, hogy az igasság-ellen szörnyűségeket és minden méltatlan hamisságokat, vádlásokat és káromlásokat szórjanak reánk. De mikor az bizonyításra jutnak, csak füstbe mégyen minden csácsogások. Mert csakhamar reteszt vetnek, megnémulnak, és semmit reánk nem rakhatnak, hanem róka módra a kert-alat kullogván, oly dólgokat forgatnak, mellyek nem csak az derék dologhoz igyenesen semmit nem szolgálnak, de sőt szinte úgy illenek hozzá, mint amaz te *Fallacia petitionis principii* az fellyűl elő-hozott bizonyságokhoz, az az mint az bot az tegezhez, az aranyos kantár a szamár fejéhez. És azért az jelen-való fő emberek kedvéért, semmi halasztást nem tévén a dologba, mingyárt nyilván, minden tétovázás és kerengő beszéd-nékűl megfelelek, és ha szerét tehetem, nap-világnál fínyesben megmutatom, hogy az te-tőlled előszámlált bálványozásokba nincs nékünk semmi részünk, kiből reménlem, hogy a ki mind testében lelkébe nem vak, eszébe veheti az igasságot; ez légyen azért bátor fondamentom, ez légyen az kő vár, mellyen először-is megvíjjunk. De minek-előtte az dologhoz fogjunk, egy dologra kérlek Predikátor Uram. Dan. 7, 20.

Gyakorta történik az, hogy tí az tinnen fejetek találmányával és tulajdon elmétek alkotmányával és *chimerájával* hadakoztok, mikor azt alíttyátok, hogy az mi tudományunk-ellen vitézkedtek. Mert az tagadhatatlan dolog, hogy sok hamisságokat kennek mireánk az ti pártos társaitok, mellyeket gyakor kiáltásokkal úgy belé óltyák az emberek szívébe, hogy tellyességgel gyökeret vét bennek és semmiképen el nem hitethetni véllek, hogy külömb az mi vallásunk. Mert az mi rendünkön-való tanítók írásit nem akarják olvasni, hogy abból értenék-meg a mi vallásunkat, hanem a mint az ő tanítójok vagy tudatlanságból vagy álnokságból eleikbe adgyák az római tudománt, azt hiszik, hogy ugyan ollyan. Oly dólgokat írnak pedig és hirdetnek ők az pápista vallásrúl, hogy enmagam-is gyakran, mikor olvastam írásokat az ti-féléteknek, azt mondottam, hogy nem csudálom ha gyűlöli az római hitet a ki ezeket elhiszi, mert ha azt tanítaná az római gyöleközet, a mit a ti tanítótok írnak hogy tanít, igazán mondom, én-is megátkoznám és útálnám az római tudománt. Azért, hogy az heába-való versengésnek véget vessünk és az keresztyéni szeretet és tekélletesség-ellen hamissat mi-reánk senki se foghasson: azt kívánom kegyelmedtűl, hogy ne az ti vélekedéstekből, hanem mi-tőlünk ércsed, mit hiszünk és mit tanítunk mí azokrúl az dolgokrúl, mellyekbe mondád, hogy mí bálványozók

EL KEL HINNI az mi hitünkrűl való vallás-tételt.

vagyunk; és ha szinte ez-elöt elhitették vólna-is véled, hogy külömb az mi vallásunk annál, az mit én-tőllem hallasz: inkáb elhiggyed az én vallás-tételemet, ki jobban tudom mit hiszek, hogy-sem más valaki.

Erre én azt felelém: Hogy méltó kívánság ez, mert az Írás
1. Cor. 2, 11. mongya, hogy senki jobban nem tuggya mi légyen az emberbe, önnönmagánál. És az keresztyéni szeretet-is azt kívánnya, hogy szűnek visgálójává ne tégyük magunkat. Azt-is tudom, hogy *a*
[1] Tert. Apolog. c. 21. *hit dolgába senkinek nem szabad hazudni,* a mint Tertulliánus írja[1].
[2] Aug. t. 3. de Fide et Symb. c. 1. Mert a szent Ágoston mondásaként[2]: *Fides a nobis officium exigit et cordis et linguæ,* Az hit azt kívánnya, hogy mind szűvel, mind szájjal igazak légyünk a hit dolgaiba; és az pápák-is azt írják[3]:
[3] Causa 11. q. 3. can. 86. *Proditor est veritatis, qui pro veritate mendacium loquitur,* Árulója az igasságnak, a ki az igasságért hazugságot mond. És tudom, hogy tí-is mint nyilván-való eretnekeket kárhoztattyátok Basilidest, Priscilliánust és a Helceseitákat, mivelhogy azt tanították, hogy szabad embernek hitit megtagadni. Ugyan nincs-is pedig okom, miért akarnék valamit erővel reátok fogni, holot inkáb azon örvendöznék, ha oly vallásba találtatnátok, mely tiszta vólna minden bálványozástúl. És ha szinte ez-elöt valamibe tévelygettetek vólna-is, gyönyörködném benne, ha most annak ellene mondanátok és az igassághoz ragaszkodnátok.

Az pápista ember megköszönvén, hogy emberségesen és okoson szóllanék az dologhoz, monda: It, az úczán alkolmatlan helyen vagyunk; ha teczik, jer lépjünk-bé a házba, holot csendeszbennis beszélhetünk és könyveket-is találunk, mellyeket mondásimnak bizonyságira mingyárt reá-forgathatunk.

Ezt minnyájan, a kik jelen valának jóváhagyák, és bémenvén az házba, így kezdé-el beszédét az pápista ember:

MICSODA az bálványozás. Leg-először-is azért azon egyenesedgyünk-meg: Mi légyen az bálványozás és az bálvány? Ezt pedig előnkbe adgya a szent írás. Mert szent Pál apostol az Rómabélieknek *cap. 1. v. 23. et 25.* azt mongya, hogy azok az bálványozók, a kik az Istennek tiszteletit teremptett állatoknak atták és inkáb szolgáltak ezeknek, hogy-sem
Sap. 14, 21; 13, 2. az Teremptőnek. És a mint Salamon írja, az Istennek elcserélhetetlen nevét a kőnek és fának atták: A tüzet és éltető eget Istennek itílték. És rövid szóval megmondván, valahol az Írás emlekezik az tulajdon bálványozásrúl, azt mongya, hogy a bálványozók elhagyván az Istent, teremptett állatnak adgyák az isteni tiszteletet.

Ezt olvassuk *Hier. 2. v. 11. Cap. 44. v. 18. Psalm. 105. v. 20.* és szántalan egyéb helyekennis: kiből az következik, hogy az bálvány nem egyéb, hanem oly teremptett állat, mellyet a bálványozó Istennek itíl és isteni tisztelettel illet. És annak-okáért mongya az Írás *1. Corinth. 8. v. 4. Cap. 10. v. 19. Isaiæ 41. v. 24.*, hogy az bálvány semmi, és az sidó bötű-szerént-is a bálvánnak neve *ELIL, hoc est, vanitas, inane, nihil minus quam quod putatur,* hívság, és csak az ember agyának alkotmánya, holot az emberi gondolat-kívűl sohúlt nincs oly teremptett állat, mely Isten vólna.

Igen szépen megmagyarázza pedig szent Ágoston, minéműAug 8. de Civit. c. 23. 26. vólt az régi pogányok bálványozása; elő-hozván az régi *Mercurius Trismegistus* [2] írását. Azt itílték, úgymond, az pogányok, hogy az látható ábrázatok nem egyebek, hanem a láthatatlan isteneknek testi. Ezekbe azért az testekbe oly lelki állatokat ismértek, mellyek mind árthatnak s mind használhatnak azoknak, kik isteni tisztelettel illetik őket. Ezeket pedig, úgymond, az láthatatlan lelkes állatokat csuda mesterséggel az látható ábrázattal egybe csatollyák az túdós, fő emberek, ugy hogy mint valami lelkes testekké válnak az ábrázatok, mellyekhez köteleztetik az lelki állat. És ez, úgymond, amaz csudálatos tudomány és mesterség, mellyel isteneket csinálnak az emberek. Mert, úgymond, mivelhogy az emberi nemzetség lelki állatot nem terempthet, kiszólítván az ördögöt, az képbe béplántállya őtet szent és csudálatos titkok-által, és így az ördög lélekgyanánt vagyon az ábrázatba ugy mint testbe. Azt-is utánna véti sz. Ágoston, hogy a kik mesterségekkel az képekbe rekesztették az ördögöt, azoknak nevekre nevezték a bálványokat.

AZ POGÁNYOKNAK az bálványokról kétféle vélekedések.

Ez sommája annak, a mit ot bő beszéddel elő-hoz sz. Ágoston az Mercurius Trismegistus írásiból. Kiből nyilván megteczik, mely igaz légyen a mit szent Pál apostol és szent Dávid mond: 1. Cor. 10, 20. Psal. 95, 5. Hogy valamit áldoztak az pogányok, az ördögnek áldozták azt, és az pogányok isteni mind ördögök vóltak. Mivelhogy az ő bálványok nem csak az puszta külső ábrázat vólt, hanem az ördög-is, mellyet az ördöngösök az ördöggel való szövetségnek ereje-által az bálványhoz kötöznek vala; miképpen mostan-is hallyuk, hogy az ördöngösök gyűrűben avagy üvegbe hordozzák. az sátánt.

Másut ugyan ezen szent Ágoston az bálványozóknak más illyen vélekedéseket hozza-elő, mellyet amaz bölcs Marcus Varro-is javallott: Tudni illik, hogy az Isten nem egyéb, hanem ez világi Aug. 7. de Civit. c. 6. et 9.

állatoknak lelke; mert miképpen, úgymond, az ember testből és lélekből ál, azon-képpen az világ-is az látható állatokból, ugy mint testből, és az láthatatlan Istenségből, ugy mint lélekből ál. És így minden teremptett állatot Istennek itíltek lenni.

Sap. 14. Noha azért, a mint a Bőlcs írja, a bálványozásnak első kezdeti az vólt, hogy mikor valakinek szerelmes gyermeke meghólt, faragott ábrázatot csinált néki, és mint ha ebbe jelen vólna, avagy meg nem hólt, hanem az istenek-közibe vitetett vólna, az ő háza népével imádtattya vala őtet; azután pedig, a mint ezen Bőlcs Sap. 13. írja, a napnak, csillagoknak, elementomoknak szépségét és hasznát látván, ezeket-is kezdék tisztelni: de mindazáltal, mivelhogy valamit az pogányok Isten-gyanánt imáttak, azoknak faragott ábrázatokat csináltak, mellyek ördögökkel valának rakva, és ezeket az ördögöket (kiket, a mint meghallók, az faragott ábrázatok lelkének itíltek lenni) imádták: az-okon méltán mongya az Írás, hogy az pogányok isteni mind ördögök vóltak és minden áldozatot az ördögnek attak az pogányok. Meg sem könnyebbíti vala pedig az ő vétkeket, hogy ők bolondúl vélték, hogy ezek igaz istenek és ezekbe az igaz Istent akarták tisztelni, szinte mint nem vólna az országba mentsége annak, a ki az király ellenségét elégséges okoknékűl királynak itílné és királyi tisztelettel illetné. Mert az pogány bálványozók szinte úgy cselekettek, mint ha valaki *sine diligenti inquisitione*, szorgalmatos tudakozás és visgálás-nékűl, a kösségből egy paraszt embert elő-rántana és az ő-tőlle vött jótéteményekért őtet királyi tisztelettel illetné.

Azért mind ezeket egy csomóba kötvén és egy summába foglalván: nyilván megteczik, hogy noha a szent Írásba *per metaphoram* bálványozásnak neveztetik a fösvénység és az részegség; Eph. 5, 5. Philip. 3, 19. mivelhogy a ki valamely teremptett-állathoz úgy ragaszkodik, hogy ezért hátra-veti az Istent és az ő akarattyát, azt jelenti, hogy nagyobbra böcsűlli ezt az Istennél és annak-okáért Isten helyet választya a teremptett állatot: mindazáltal az tulajdon bálványozó csak az, a ki teremptett állatot isteni tisztelettel illet és az isteni méltóságot az egy igaz Isten-kívűl egyébnek tulajdoníttya. Az bálvány pedig nem egyéb, hanem oly teremptett állat, melynek az bálványozók isteni tiszteletet tésznek. És így nem nevezhetünk *NEM MINDEN KÉP bálvány.* minden képet bálvánnak, holot az mi Üdvözítőnk-is az Atya Istennek képe, a mint sz. Pál írja *Coloss. 1. v. 15. Hebr. 1. v. 3.* Az Isten sátorába és templomába-is képek valának, a mint az Írásba olvas-

suk *Exod. 25. v. 18. Num. 21. v. 8. 3. Reg. 6. v. 23. 29. 32. 35. et 3. Reg. 7. v. 35. 36. 2. Paralip. 3. v. 7. 11.* De azért sem az mi Üdvözítőnket, sem az Isten templomába-való képeket bálványnak nem nevezhettyük semmiképpen. Az Isten-is nem külömben tíltya az képeknek csinálását, hanem csak úgy a mint ő maga megmagyarázza, hogy a végre ne csinállyunk képeket, hogy azokat imággyuk; noha az fellyül elő-számlált helyeken ugyan megparancsolá, hogy képeket csinállyanak az ő templomába. Lev. 26, 1.

Immár azért az első felvetett czélnak bizonyításába nem fárasztom sok beszéddel magamat, hanem egy-általlyába azt mondom, hogy mí az isteni tiszteletnek semmi részét a képekre nem háríttyuk és így semmi okon bálványozóknak nem itíltethetünk. Hogy ezt nyilván és bizonyoson megércsed: ihon hallyad az Tridentombéli Conciliomból, mit higgyen és tanícson az római gyöleközet az képekről *Sessione 25.* Holot minek-utánna megparancsolá, hogy az kösségnek jól eleibe aggyák, hogy nem azért írattyuk képét a Szent Háromságnak, mint ha testi szemmel látható vólna az istenség, avagy festékekkel az ő állattya kiábráztathatnék, hanem csak ollyan ábrázatit írattyuk, a minéműbe méltóztatott megjelenni, vagy az profétáknak, vén embernek ábrázattyába; avagy az mi Urunk keresztelésekor, galamb képébe; avagy pedig az felvött emberi természetbe az megtestesűlésbe. Minek-utánna mondok ezt rövideden előnkbe atta vólna az Conciliom, így szól: *A képeknek illendő böcsűlletet és tiszteletet kel adni, nem azért, mint ha ezekbe valami istenség, avagy erő vólna, mellyet böcsűlleni kellene, avagy tőllök valamit kérni: hanem csak azért, hogy a kit jegyeznek, azt tisztellyük ezek-által. És mikor ezek-elöt süveget vetünk, térdet hajtunk, Christust imággyuk, a kit jegyez az kép.* Ez az igaz keresztyéni tudomány a képekről, mellyet magába foglal ama régi két vers-is: *AZ KÉPEK tiszteleti nem bálványozás.* Dan. 7. 13. Isa. 6, 1. Luc. 3, 22.

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa,
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

És ennek-okáért egy poëta így felele nem régen azoknak, kik azt kiáltyák, hogy mí az képeket Isten-gyanánt tisztellyük:

Signa colunt, inquis, de ligno et marmore: falsum.
His etiam credunt numen inesse: furis. Pantaleo Theven.

Mí azért az képekbe semmi isteni erőt, méltóságot, hatalmat nem ismérünk, semmit azoktúl nem várunk, sőt az minémü tisz-

teletet az képek-elöt tészünk, nem a fának, festéknek teszszük, hanem Christus Urunknak; avagy ha az kép valamely szentet jegyez, a kép-elöt csak az szenthez illendő tiszteletet tészünk.

Nem külömben cselekeszünk mí a képekkel, mint a régiek az
Josuae 7, 6. Istennek szekrényével, mely-elöt, olvassuk, hogy leborúltak a földre, noha ugyan nem imádtak egyebet, mint az egy élő Istent. Csak azt cselekeszszük mí a képek-elöt, a mit az sz. Pál parancsolattya-
Phil. 2. 10. szerént minden keresztyén cselekeszik, mikor az Jesus nevét említik előtte; mert süveget vetünk, térdet hajtunk az névnek emlekezetire, de nem azoknak az *sonusoknak* és szóknak hajtunk térdet, mellyeket füllel hallunk, hanem annak, a kit ez az szó jegyez. Végezetre, csak azt cselekeszszük mí a képek-elöt-való tisztelettel,
Isa. 6, 1. a mit cselekvék Isaiás, Dániel és az töb próféták, mikor az Isten
Dan. 7, 13. látható ábrázatba megjelenék nékik. Mert ők-is leborúlánan az elöt az elementomokból formált látható ábrázat-elöt, de azért nem az látható ábrázatot, hanem az Istent imádák, a kit jegyez vala az ábrázat. Mí-is azért az képeket nem csak az egyházak ékességére, hanem arra-is tartyuk, hogy eszünkbe juttassák és ugyan szemeink-elöt hordoztassák szűntelen az mi Üdvözítőnk cselekedetit és az szentek életit. Mikor pedig ezek-elöt tisztességet tészünk, annak teszszük az böcsülletet, a kit az kép jegyez, mint mikor tí-is süveget vettek az Evangéliom olvasásakor, avagy az Jesus nevének említésére, nem az teremptett szózatot imádgyátok, hanem azt, az kit jegyez és az kitől származott ez az Evangéliom. Bizony
Act. 5, 15. mikor a sz. Péter árnyékát annyira böcsüllik vala az hívek, hogy erre kitennék az betegeket; és miképpen a sz. Pál térdkötője és
Act. 19, 12. kis keszkönője illetésével, úgy a sz. Péter árnyékával-is meggyógúlnak vala az kór betegek, nem tisztelik vala az árnyék képet Isten-gyanánt az hívek: szinte úgy mí sem tisztellyük az faragott képet Isten-gyanánt, noha ez-elöt Istennek könyörgünk.

Ihon hallyátok kerek és egy-általlyába-való magyarázattal az képek-felől-való tudományát az római gyöleközetnek; ennél külömbet, a ki fejünk fölöt áll, az tuggya, hogy sem hitt, sem tanított soha az római Ecclésia. Akarnám azért érteni, ha ebbe találtok-é valami bálványozásnak árnyékát lenni?

A mely fő emberek jelen valának, azt kezdék mondani: Mí bizony ezt soha ennyire nem értettük, sőt mind külömben atták ezeket mi-előnkbe. De ha csak ebbe ál az pápisták vallása a képekfelől, erre semmi szín-alat nem kenhettyük az bálványozás nevét.

Eggyik pedig ezek-közzűl ezt-is utánna veté: Ha ennél egyebet semmit nem tanítnak az pápisták az képekről, magamnak sem teczik ez bálványozásnak. Mert ha az ember nyelvével formált JESUS nevének hallására térdet hajtunk annak, a kit a szó jegyez, miért nem hajthatnánk térdet, mikor kézzel formált nevét avagy ábrázattyát láttyuk az mi Urunknak? Annak-okáért fogadást tészek, hogy ennek-utánna bálványozásnak nem nevezem az pápisták cselekedetit.

Ezeket én hallván, mondék: Ugy vagyon, ebbe az tudományba nincs afféle bálványozás, hogy a teremptett állat Isten-gyanánt imádtatnék. De a mint bölcsen taníttya Calvinus János: Mind bálványozás az, valamivel az ember tiszteli az Istent az ő parancsolattya-kívűl. A sidók-is mikor az pusztába imádák a borjút, nem valának oly bolondok, hogy ezt Istennek ítílnejek, hanem a borjú kép által az Istent imádák. De mégis bálványozóknak neveztetnek; mivelhogy parancsolat-kívűl-való tisztelet vólt ez, mert nem hatta vala az Úr, hogy őtet képekbe tisztellyék. Hasonló-formán tehát az pápistákat-is ezen okból bálványozóknak nevezhettyük.

PARANCSOLAT kivul való isteni szolgálat-is kedves Istennél.

Az pápista ember it elmosolyodván, Tí, úgymond, szinte ollyanok vattok, mint amaz szolga, melynek az ő ura írásban adott vala instructiót, mihez tarcsa magát az ő szolgálattyába. Történék pedig egyszer, hogy az ura egy nagy sikeres* sárba dőlne mind lovastul, és mikor a szolgáját híná segítségre, kikapá a szolga zsebéből az instructiót és sok forgatása-után azt felelé, hogy nincs instructiójában, hogy a sárból kivonnya az urát, és ot hagyá nyavalyást. Tí-is semmit az Istennek tisztességére nem akartok cselekedni, valami írva nem adatott előtökbe. Soha még én oly ostoba, vad, barbarus urat nem láttam, a kinek semmi szolgálat nem lött vólna kedves, valamellyet feje vesztébe nem parancsolt vólna szolgájának. Nyilva sz. Pál apostol azt mongya, hogy az Úr parancsolatot arrúl nem adott, hogy valamely özvegy vagy leány férhez ne mennyen, de azért azt írja, hogy jobban cselekeszik a ki férhez nem mégyen, és bódog lészen. De erről a harmadik beszélgetésünkbe többet szóllyunk. 1. Cor. 7, 38.

A mit pedig a sidókrúl mond Calvinus, az nyilván-való hamisság, mert *Deuter. 32. Psalm. 105. Actor. 7. v. 41.* nyilván olvassuk, hogy akkor a sidók az ördögnek, nem az Istennek áldoztak, sőt az Istenről tellyességgel elfeletkeztek. És bizonyára, ha az

* Nyúlós, ragadós.

Istennek akartak képet csinálni, nem látom, miért öntöttek borjú képet, holot az Isten soha borjú képbe meg nem jelent vala nékik, hanem tűz avagy felhő oszlopba. Annak-okáért, a sidók látván,
Act. 7, 39. hogy Moyses késik vala a hegyen, és viszsza-kívánkozván Aegyptusba, az Aegyptombéliek fő istenét, *Apist,* akarák engesztelni, és mivelhogy ezt az Agyptiusok ökör képbe írták, a mint Herodotus és egyebek-is előnkbe aggyák, annak-okáért öntetének borjú képet néki.

Ha pedig mégis azt kérded: Hon vagyon parancsolat arrúl, hogy az képek-elött-is tisztességet tégyünk az mi Urunknak? Én-is
Isa. 6, 1. azt kérdem: Hon vala Isaiásnak, Dánielnek etc. parancsolva, hogy
Dan. 7, 13. az látható ábrázat-elöt leborúlván imádná az Istent? Hon vagyon néked-is parancsolva, hogy süveg vetve hallyad az Evangéliomot? Miképpen azért az Istennek tisztességét illeti, hogy mikor az Jesus nevét említtyük, térdet hajtunk, és ezzel bálványozók nem vagyunk: szinte azonképpen, mikor az képét látván, térdet hajtunk az Istennek, ugyan csak ő szent felségét tisztellyük és semmi bálványozást nem cselekeszünk. Avagy ha úgy nincs, add okát, miért szabad süveget vetni és térdet hajtani, mikor az Jesus nevét hallyuk, és nem szabad térdet hajtani, mikor az Jesus képét láttyuk? Az apostolok tisztességét illette, hogy az keresztyének még az ő árnyékokat-is úgy böcsűllenék, hogy (a mint az Írás mongya) erre kitennék az betegeket; miért nem illetné tehát az Christus tisztességét az ő képének böcsűlleti? De errűl az harmadik levélbe többet szóllyunk.

Az apostoli Ecclésia-is cselekedetivel példát adott nékünk errűl. A mely aszszony-állatot Urunk a véri betegségből kigyógíta, egy réz képet csinála az mi Urunk emlekezetire, mely-alat egy füvecske szokott vala nőni, és mihelt annyira felnőtt, hogy az kép ruhájának prémit megilletné, az véri betegségekből kigyógította az embereket, a mint írja *Euseb. 7. cap. 14. alias 18. Sozom. lib. 5. cap. 20. Niceph. lib. 6. cap. 15; lib. 10. c. 30.* és egyebek-is. Szent Athanasius írja *Lib. de Passione Imaginis Christi,* hogy Nicodémus maga kezével egy feszületet csinált vala, mely mikor Szíriába a sidók kezébe akadott vólna, az sidók szinte úgy megpökdösék, rútíták, mint szinte Urunkat, és az feszület oldalát-is meglyukasztván, mingyárt bőséges vér folya-ki az oldalából és ennek oly ereje vala, hogy vakokat és egyéb rendbéli betegeket, megilletvén vélle, meggyógítana, kit a sidók látván, megvallák bűnöket és minnyájan keresztyének lőnek. Sz. Lukács evangelista-is önnön

kezével mind az Urunk képét, mind az Bódog-Aszszonyét és az apostolokét szépen megírta, a mint bővön elő-hozza *Nicephorus libro 2. cap. 43. Lib. 6. c. 16. Lib. 14. cap. 2. Lib. 15. c. 14.* Sz. Ágoston-is *tom. 4. lib. 1. de consensu Evangel. cap. 10.*, Tertulliánus *lib. de pudicitia cap. 7. et 10.* és az töb régi Doctorok-is, böcsűlletes emlekezettel bizonyságot tésznek, hogy az apostoli Ecclésiába elein böcsűlletesen tartották a képeket.

Ezek az pápista ember beszédi énnékem mind újságoknak teczenek vala, és annak-okáért így felelék néki: No jó Uram, ezt haggyuk ebbe; de a mi a szentek tiszteletit illeti, abba tellyességgel bálványozóknak itíllek titeket; mivelhogy semmi szín-alat nem menthettyük bálványozástúl azokat, a kik az teremptett állatba bíznak és ő-tőlle várnak minden testi lelki jókat, mellyeknek megadója nem egyéb az egy Jehova Istennél.

Alattomba it egybe-üték fejeket az jelen-való fő emberek és nagy nevetséget indítának, és eggyik monda nékem: Predikátor Uram, igen künnyen elugrád az árkot. Ha ezt ebbe nem hagyod vala, nyilva megbotlol vala.

Az pápista ember-is mosolyogván, mondá:

Ez bezzeg az második felvetett czélunk. De itt-is hatható és győzhetetlen feleletekkel megmutatom, hogy a szentek tiszteletibe nem bálványozó az római gyöleközet. Mert mí-is tuggyuk, hogy az Isten emésztő tűz, és valaki practicál, avagy társ akar lenni az ő tiszteletiben, megemésztetik ő felségétől. A ti szereteken-való tanítók pedig itt-is szántalan figmentomokat és az önnön agyok hívságos gondolatit, szántalan fabulákat, aggnő beszédeket és csalárd hazugságokat fognak mi-reánk. Azért, hogy az igasság kitessék: igazán, Isten-szerént és lelkem-szerént megmondom, minémű vallásba légyünk mí a szentek tiszteletirűl és segítségűl hivásárúl. *A szentek tiszteleti nem bálványozás.*

Azt hiszszük azért a megdücsőült szentekrűl, hogy ők önnön saját erejekből és tehetségekből sem az embernek szíve gondolattyát és kívánságát nem láthattyák, sem az mi bűnünk bocsánattyára, lelki és testi jóknak megadására nincs hatalmok; hanem a mit e világi dologba tudnak, az egy Istennek jelentéséből tuggyák, miképpen az régi próféták tutták az távoly-való dolgokat. Minket pedig nem külömben segítnek a szentek, hanem Istennek-való imátságok-által, úgy hogy valamit a szentek-által várunk, nem egyébtűl várjuk, hanem csak az egy élő Istentűl, az ő sz. Fia-által. A szentektűl pedig csak azt kérjük, hogy ők imátságok, könyör- 4. Reg. 6, 9. 11.

gések, esedezések-által nyerjék-meg az Úr Istentűl, a mit magok erejéből meg nem adhatnak.

Annak-okáért minden könyörgésünknek, mellyekkel a szentek segítségét kérjük, csak illyen értelme vagyon, a mint a mi doctorink nyilván taníttyák, hogy a szentek nem magok erejéből aggyák azt, a mit kívánunk, hanem könyörgések-által nyerjék-meg az Istentűl. És rövid szóval megmondván, csak szinte úgy, és nem külömben kérünk az megdücsőűlt szentektűl segítséget, ótalmat, vigasztalást, a mint az élő szenteket kéri sz. Pál *Rom. 15. vers. 30. 2. Corinth. 1. v. 11. Coloss. 4. v. 3. 1. Thessal. 5. v. 25. 2. Thessal. 3. v. 1. 1. Timoth. 2. v. 1. Hebr. 13. v. 18.*, hogy segítcsék őket Istennél könyörgésekkel; és a mint tí-is minnyájan kéritek minden vasárnapi predikáczióba az kösséget, hogy imátkozzék az betegekért, rabokért, bűnben és hitetlenségbe heverő emberekért. És miképpen az élő embereket ezzel az Christus székibe nem ültettyük, hogy az ő imátságok-által Istentűl az mi Üdvözítőnk érdeméért testi lelki jókat kívánunk: azonképpen az megdücsőült szenteknek sem tulajdonítunk azzal semmi isteni méltóságot, ha azon kérjük őket, hogy imátságokkal segéllyenek minket. És mikor az szenteket reménségeknek nevezik némellyek, csak ollyan értelemmel nevezik, minéművel sz. Pál az ő-tőlle Christushoz téríttetett híveket ő reménséginek nevezi. Mikor *mediatrixnak*, közbe-járónak nevezik Bódog-Aszszont, nem oly közbe-járónak nevezik, a minéműnek csak egyedűl Christus Urunkat nevezi sz. Pál *1. Timoth. 2. v. 5.*, tudni illik a ki nem csak tiszti és hivatallya-szerént közbejáró, de ugyan természetibe-is igaz Isten és igaz ember, és a ki minket az Istennel megbékéltet, nem csak könyörgése-által, hanem az mi váltságunkért bőséges elég-tételével és adósságunknak megfizetésével, kit a szentek semmiképpen nem mívelhetnek. Mert az nyilván megbizonyodik az Írásból, hogy semminémű teremptett állat eleget nem tehet Istennek az ő-ellene-való bűnért. Miképpen azért az Christus közbe-járásának böcsülletit meg nem rontja, hogy az Írás Moysest-is közbe-járónak nevezi; hogy az angyalok és az élő emberek imátkoznak mi-értünk: szinte azonképpen az bódogok könyörgése semmi kissebséget nem hoz az Christus közbe-járására, hanem inkáb ennek méltóságát kinyilatkoztattya. Mert hogy az szentek könyörgése kedves és foganatos Isten-elöt, az nem egyebünnen vagyon, hanem az Christus érdeméből és közbe-járásából. Miképpen azért az Istennek mindenható ereje meg nem kissebe-

Vide Bellarm. l. 1. c. 12. de Sanct. etc.

Aug. 20. cont. Faust. c. 21.

1. Thess. 2, 19.

Gal. 3, 19. Deut. 5, 5.

dik azzal, hogy az teremptett állatoknak-is erőt adott, mellyel munkálkodhassanak az Istennel-eggyüt: azonképpen az Christus érdemének nagy vólta abból-is kiteczik, hogy még az ő tagjainak-is erőt adott, hogy Istentűl sok jót nyerhessenek az ő érdeme-által, mivelhogy ugyan valamit az bódogok, avagy az világon vitézkedő hívek nyernek, az Christus érdeme-által nyerik, és ez fő ok az megnyerésbe, kit az anyaszentegyház jelenteni akar, mikor a szentekhez-való könyörgésit az misébe mindenkor illyen-képpen fejezi-bé: *Per Christum Dominum nostrum,* Az mi Urunk Jesus Christus által, Amen.

Végezetre, miképpen ez világi gyarló, bűnös szolga-társunkat nem azért kérjük, hogy az Istennek irgalmasságába és hozzánk való jó akarattyába kétesek volnánk: szinte azonképpen az dücsősséges szenteket-is nem azért fogjuk mellénk, hogy az Christusnak kegyelmességébe kétesek vólnánk, hanem csak azért, hogy az mi méltatlanságunkat meggondollyuk, és megismérvén, hogy nem vagyunk elégséges készűlettel az Isten ajándékinak elvételére, a szentekhez folyamván, ő-általok-is alázatos könyörgésünket bémutassuk az Istennek, és így a szenteket-is tisztellyük, magunkat-is megalázzuk Isten-elöt.

Az jelen-való fő emberek-közzűl egy nagy fel-szóval kezdé mondani: Emberségemre mondom, hogy ha ez a pápisták vallása, egy mákszemnyi bálványozás sincs vallásokba. Mert nem csak az isteni méltóságot, hatalmat és böcsűlletet nem tulajdoníttyák a szenteknek, de sőt inkáb, ugyan nem-is könyörőghet ember ollyanformán az Istennek, a mint ők a szenteknek könyörgenek, tudni illik hogy *Imággyon Istent érettünk.* Annak-okáért, ha a szenteket csak azon kérik a pápisták, hogy Isten-elöt-való imátságokkal mellettek támaggyanak, ezzel semminémű isteni méltóságot nékik nem tulajdonítnak. És a minémű bolond vólna, a ki azt itílné, hogy az Istennek illyen-formán könyörőghessen az ember, *Úr Isten könyörögj én-érettem:* szinte ollyan eszefordult az-is, a ki azt itíli, hogy isteni tiszteletet tulajdonít a szenteknek, a ki azon kéri őket, hogy Isten elöt-való imádságival segícse őtet.

Igazán mondom tisztelendő Alvinczi Péter Uram, magamat-is ugyan megtántoríta ez az felelet. És rövideden így szóllék: Ha csak ezt hiszik és taníttyák a pápisták a szentek-felől, igazán mondom, én magam sem ismérek semmi bálványozást ebben az tudományba. Mert látni való dolog, hogy ebbe semmi isteni méltóság

nem tulajdoníttatik a szenteknek. El-is hittem pedig (noha ekkoráig más itíletbe vóltam), hogy ugyan valóba és minden kendőzés s állorczázás-nélkűl, ez légyen a pápisták vallása. Annak-okáért ez-után nem bálványozásnak, hanem bolondoskodásnak hívom ezt a pápisták vallását. Mert jóllehet bálvánt nem imádnék én, ha most erőssen esedezném annak, a ki száz mélyföldnyire távuly vagyon tőllem és azon kérném, hogy Isten-elöt-való imádságival segítene engem: de azért szinte oly eszesen cselekedném, mint ha valamely eszefordult ember a siketnek beszéllene. Mert a szentek meghóltak és nem hallyák a mi könyörgésinket.

Az pápista ember erre viszontag így felele: Megköszönöm, hogy az tennen itíleted-szerént-is csak káromló hazugság az, a mit teli torokkal reánk szórnak a te pártodon való tanítók, tudni illik, hogy mí az szentek tiszteletibe bálványozók vagyunk. Mert ha választanom kellenék kettő-közt, mégis inkáb akarnék titőlletek bolondnak itíltetni, hogy-sem bálványozó lenni. A mi pedig ezt a fogást illeti, nem szükség errűl most sokat szólnunk, mert csak eminap egy könyvet láték, melybe Gyarmathi Miklósnak a szentek tiszteleti és segítségül hivása ellen-való sok káromlásit, hazugságit, csélcsapásit délszinre hozta Egy keresztyén Atyánkfia, ki világoson megmutatta azt-is, hogy a szentek tuggyák az élő embernek dólgait és kívánságit, a mennyire az Istennek titkos tanácsa-szerént szükséges; és ezzel az ő bódogságok szintén úgy meg nem háboríttatik, mint az bódogságos angyaloknak Isten-után ez világi dolgokra-való gondviselésekkel az ő dücsősségeknek öröme meg nem csekélyedik. És az itílet napján, és annak-utánna is mind örökbe, láttyák az bódogok a kárhozottak kínnyát, de azért ugyan meg nem háborodnak az ő csudálatos nyugodalminak örömébe; mert a mint Béza szépen írja: *Si quiete cœlesti frui et humana curare, inter se pugnant, nec Deus, nec angeli, nec Christus ipse, censendi sunt humana curare,* Ha, úgymond, ellenkezik az dücsősséggel az világi dolgokra-való gondviselés, sem az Isten és angyalok, sem Christus ő maga nem visel gondot mi-reánk. De a mint mondám, errűl nem szükség szólnunk; mert csak arrúl vólt most közbe-vetésünk: ha a szentek tiszteletibe bálványozó légyen az római gyöleközet. És a miképpen megértétek, hogy ez két dologba méltatlan itílnek minket bálványozóknak a ti tanítótok, szintén azonképpen csak módnékűl akarnak gyűlöltetni minket, mikoron egyéb dologba-is bálványozóknak hínak, mert avagy ingyen

Ep. 83. Theolog.

sem értik, avagy szánszándékkal tettetik, hogy nem értik a mi vallásunkat, mikoron sok heába-való patvarkodással ebbe bálványozást visgálnak.

Elő-szólván eggyik az jelen-valók-közzűl,

No, úgymond, látom én, hogy eszünkön kel járnunk a hit dólgaiba és egy félnek vádolására nem kel itíletet tenni, hanem a más félt-is meg kel érteni; mert künyű azt kiáltani, hogy bálványozók a pápisták, de nehéz megbizonyítani. Haggyuk ebbe azért ezt, mivelhogy az üdő elmúlt.

És így emberséggel elbúcsuzván, egymástúl elválánk.

Ihon Tisztelendő Alvinczi Péter Uram, igazán, minden czikkelyenként megírám kegyelmednek az mi beszélgetésinknek rendit és folyását, a végre, hogy a Te kegyelmed bölcs tanításával élvén, ha lehet, reájok rakhassam a pápistákra, hogy az elő-hozott két dologba bálványozók légyenek; mert azt én magam látom, hogy ha a két articulust megmenthetik az bálványozásnak úndokságától, sokkal künnyebben megmenthetik egyéb rendbéli tudományokat-is, és így mind ez világ-elöt, mind az élő Istennek igaz itílő széki-elöt nagy gyalázat szál fejünkre, ha ekkoráig mód-nékűl és hamissan híttuk őket bálványozóknak.

Mivelhogy azért az Úr Isten Te kegyelmedet ily igen elővitte és még az fejedelmeknél-is annyira böcsűlletessé tötte, hogy szép jószágokkal, sok drága marhákkal ugyan meg-is tisztelték Uraságodat: az Istenért-is kérem Uraságodat, tanícson és oktasson engemet, mint kellessék az pápista embernek elő-számlált bizonyságit és feleletit megrontani. Mert ha ezeket nyilván, bizonyosson, és mentűl hamaréb meg nem fejthettyük, bizonyos vagyok benne, sokan gonosz itéletet tésznek felőllünk, hogy ily mód-nékűl bálványozóknak nevezzük az rómaiakat.

Az Úr Isten aggyon Szent Lelket és igaz isteni isméretet kegyelmednek, mind az kegyelmed halgatóival egyetembe.

Post Scripta.

Az Augustai és Helvéciai Confessiónak böcsűlletes méltóságárúl.

Jóllehet nem örömest terhelem kegyelmedet az én aprólékos kérdezkedésimmel, de mindazáltal az igasság isméretinek kívánsága arra viszen, hogy örömest értekezzem és tanúllyak kegyelmedtűl. Annak-okáért kegyelmedet kérem, rövideden jelencse-meg azt-is nékem, mint kellyen az Augustai és Tigurba költ Helvéciai böcsűlletes Confessiók rágalmazóinak szájokat bédugni; mert én nem régen rútúl járék egy pápista embernek iszonyú káromkodási-miat. Nem tudom, minémű okból hozák-elő minap, hogy az Augustai és Helvéciai Confessio szabadságát kívánták az magyar-országiak, és mingyárt egy pápista ember monda nékem:

Predikátor Uram, minémű lelki ismérettel, sőt minémű orczával kívánhattyátok tí, kik az Augustána Confessión vattok és az Írás magyarázattyába Luthert követitek, hogy az Helvéciai Tiguri Confessio böcsűlletes helybe maraggyon, az ti vallástokkal-egyetembe? Nem tuggyátok-é azt, hogy annak az Confessiónak derék része nem egyéb, hanem Luthernek és az ő tudományának útálatos szidalmazási és rágalmazó gyalázati?

Mondék én néki: Jó Uram, ha úgy vagyon a mint te beszélled, ne aggya Isten, hogy én soha-is azt kívánnyam, hogy bévétessék az Helvéciai Confessio; mert nem tekélletes ember az, valaki az önnön hiti-káromló és szidalmazó vallásnak gyarapodásán és megmaradásán töreködik. De én ekkoráig sohasem láttam azt az Helvéciai Confessiót és azt itíltem, hogy nincs nagy közbe-vetés az Augustai és Helvéciai Confessio-között.

Az pápista ember mondá: Ha te, predikátor lévén, nem láttad az Tiguri várasba nyomtatott Helvéciai Confessiót, gondolod-é, hogy azok az fő emberek, kik ennek szabadságát ily igen vítattyák, noha ők az Augustána Confessiót javallyák, értik és tuggyák, mi légyen az Helvéciai Confessio? Azt-is az tennen itíletedre hagyom, mit érdemellyen az Istentűl, a ki azt sem tuggya, ha tök-é vagy túrós étek az Helvéciai Confessio, és mégis azt vítattya, hogy ennek böcsűllet és tisztesség adassék. Azúta vagyunk ugyanis az jó napba, miúta Helvéciábúl és Augustábúl kezdénk hitet kúdúlni.

De hogy ez-után mentséged ne lehessen Predikátor Uram, ihon az Helvéciai Confessio, mellyet Tigur várasába 1545. esztendőbe Frosch Christoph nyomtatott; ennek sommáját ím elődbe adom rövideden. Confess. Tigurina anni 1545.

Három részre osztatott ez az Helvéciai Confessio. Első részében azt mutattyák-meg, hogy az Zwingliánusok avagy Calvinisták sem az marpurgi beszélgetésbe, sem azután soha Lutherrel és az Augustána Confessión-valókkal meg nem egyenesedtek az hit dolgairúl. Második részébe az ő hiteknek sommáját az Úr vacsorájárúl etc. bő beszéddel elő-hozzák. Harmadikba azt mutattyák-meg, hogy nem jól nevezi őket Luther kárhozott eretnekeknek, lélek-lopó farkasoknak etc.

Ha pedig rövid sommába akarod foglalni valami ebbe az Confessióba vagyon: három dolgot találsz benne. Először Luthernek és az ő követőinek útálatos szidalmát és gyalázattyát. Másodszor sok temérdek tévelygő vélekedéseket. Harmadszor némely igaz tudományokat, mellyek elrontyák és erőtlenné tészik az helvéciai vallásnak fondamentomit. Példávul mindenik részéből hozzunk-elő ennihány dolgot.

Először a mi az Luther szidalmazását illeti, arrúl azt írja az Helvéciai Confessio, hogy Luther az ördöggel vetekedvén, meggyőzetett tőlle, és az ördögtűl tanúlta mind az Oecolampádius halálának móggyát s mind pedig egyéb rút szitkait[1]. Az Luther tudománya ellenkezik, úgymond, a szent írással, az anyaszentegyházzal és önnenmagával-is. *Lutherus nos obstinatos et poenitere nescios hæreticos clamat, qui venenatam doctrinam Ecclesiis proponamus et ne unum quidem Christianæ fidei articulum vere credamus. Nos vero Lutheri doctrinam de Sacramento, Divino verbo et veteri Ecclesiarum doctrinæ contrariam esse, sed et sibi ipsi contradicere docebimus*[2]. *Omnia Christo plena esse etiam secundum humanitatem, docet Lutherus, nos vero tam intricatam et vanam opinionem nec credere, nec docere possumus. Hujus enim doctrinæ Lutheri nullum vel argumentum, vel exemplum est in Scripturis*[3]. *Colligitur ergo, propositionem tuam Luthere, qua corpus Christi ubique esse dicis, non falsam modo, verum etiam impiam, minime christianam esse*[4]. *Crassam itaque illam et fidei inconvenientem sententiam Lutheri, salva animarum nostrarum conscientia recipere non possumus*[5]. Másut, minek-utánna azt mondották vólna, hogy Luther azt hirdeti, hogy az helvéciai hiten-valók a hitnek csak egy ágazattyát sem hiszik,

Fol. 28.

[1] Fol. 37.

[2] Fol. 5.

[3] Fol. 116.

[4] Fol. 117.

[5] Fol. 108.

és az ördögöt tartyák Isteneknek: *Lutherus docet, Sacramentarios diabolum loco Dei habere*[1], *Et nos ne uni quidem Christianæ fidei articulo vere et ex animo credere, nosque mentiri, etiamsi credere fateamur*[2]. Minekutánna azért ezt elő-hozták vólna, és azt-is mondották vólna, hogy Luther őket kárhozott eretnekeknek, az ő tudományokat káromlásnak nevezi[3], sőt azt írja, hogy az sacramentáriusok a sidónál, töröknél, sőt még az ördögnél-is aláb valók[4], és annak-okáért, hogy inkáb akarná, hogy százszor elszaggatnák és megégetnék őtet, hogy-sem eggyet-értene az sacramentáriusokkal[5]. Mert minket Luther lélek-lopó eretnekeknek nevez: *Nos animarum latrones vocat et devoratores, hæreticos ad tartara deducendos, pro quibus ipse non orat, sed contra nos*[6]. Sőt azt írja felőllünk, hogy minket az ördög hordoz és káromló szűnk s nyelvünk vagyon, melybe, mely-fölöt és mely-által az ördög uralkodik[7]. Efféle szép dícsireteken megharagudván, azt írják ők-is Lutherrúl, hogy soha világ kezdetitül-fogva útálatosb, fertelmesb ember nem vólt Luthernél, kinek sem esze, sem orczája nincsen, hanem felfualkodott, ember-szólló, ördögtűl megszállott, trágár, haragos, vakmerő, álhatatlan minden dolgaiba és azt akarja, hogy minden ember csak ő-tőlle tanúllyon és valamit ő álmodoz, elhiggyék minnyájan, hogy az a szent írás. De halhadsza az helvéciai atyafiaknak tulajdon szavokat: *Nemo unquam Luthero vel fœdius, vel incivilius, vel inhonestius, idque præter omnes christianæ modestiæ terminos, in negotiis illibatæ religionis nostræ scripsit*[8]. *Lutherus statim initio furere, bacchari cœpit, libros suos horrendis diabolorum, sectariorum, fanaticorum nominibus implevit, et quicquid in buccam venit, statim expuit: nunquam veris ac solidis argumentis usus est*[9]. *Lutherus hic tantum iniquæ, infidæ, impudentis et vanæ loquacitatis profert, ut mirari quis possit, cur tam parum salis, plurimum vanitatis ac nugarum sit in viro tam grandævo*[10]. *Lutheri institutum non aliud esse, quam maligni animi pertinaciam et plenam offendiculi confusionem, constat*[11]. *Incauta et plus satis effrenis est Lutheri lingua. Manifestus et publicus scripturæ sacræ corruptor et adulterator est Lutherus*[12]. *Lutherus hominibus nuce perforata illudere voluit hactenus*[13]. *Proprii capitis figmenta in tantum Luthero arrident, ut quicunque illa non pro eximiis et certis Dei revelationibus citra omnem controversiam, magna cum animorum gratitudine et laudibus receperint, mox nihil intelligere, stupidi, bardi, asini dicantur*[14]. *Lutherus sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur*[15]. *Tam Dei, quam honoris sui, omnisque juris immemor est*[16].

[1] Fol. 38.
[2] Fol. 58.
[3] Fol. 37. 105. 107.
[4] Fol. 106.
[5] Fol 30. et 35.
[6] Fol. 129 130.
[7] Fol 127.
[8] Fol. 10.
[9] Fol. 108.
[10] Ibid.
[11] Fol. 111.
[12] Fol. 112.
[13] Fol. 115.
[14] Fol. 116.
[15] Fol. 123.
[16] Fol. 126.

Quis unquam tales sermones ex ratione utentibus, non furiosis ac dæmoniacis audivit?[1] *Luther præcipiti suo judicio nimium audax et temerarius est, cujus judicio ad mortem peccat, qui pertinaci Luthero et vanis ipsius sacræ scripturæ interpretationibus sese opponit*[2]. *Jactat se Germaniæ Prophetam et Apostolum, qui a nemine quicquam, omnes autem ab ipso didicerint, nemo item quicquam novit, nisi quod ex Luthero habet, nemo quicquam fecit, Lutherus fecit omnia, et quod ab ipso factum non est, infectum sit oportet. Si quis ipsius more loqui noluerit, mox hæreticus est; excommunicationis tonitru, dæmonis fulmine tangitur*[3].

[1] Fol. 127.

[2] Fol. 129.

[3] Fol. 127.

Vannak sok töb efféle szitkok abba az Confessióba, de ezekkel megelégedhetünk.

Másodszor, sok hamis tudományok vannak abba az Confessióba. Eggyüt azt vítattya, hogy Numa, Socrates, Aristides üdvözűltek, noha pogányok vóltak[4]. Másut azt írja, hogy a kinek igaz hiti vagyon, annak minden cselekedeti jó, és tellyesen bétölti az törvént: *Qui justus est, quemadmodum nos fides justos reddit, juste vivit et juste agit omnia. Præterea, qui salutare redemptionis per fidem negotium probe intelligit, is Deum quoque ac proximum revera diligit; charitas autem est legis perfectio*[5]. Ugy annyira, hogy a ki az Helvéciai Confessiónak hitibe kaphat, ha kóborol vagy fajtalankodik-is, de *omnia juste agit*, mindenekbe igazán cselekeszik. Másut azt írja, hogy senkit nem ismérnek Isten-elöt-való szó-szóllónak, esedezőnek, hanem csak Christus Urunkat[6]. Maga sz. Pál az világon nyomorgó híveket-is gyakran kéri, hogy segícsék őtet Isten-elöt könyörgésekkel. Viszontag azt írja, hogy semmi egyéb eszköz nincs az Christus-által-való megigazúlásra, hanem csak az hit: *Christi mortem palam annihilaturi essemus, si purificationem, salutem et justitiam nostram ullis aliis mediis, præterquam unicæ Christi passioni per fidem acceptam ferremus*[7]. Mely tudomány mind az keresztségnek, mind az poenitentiának erejét felbontya és hivolkodóvá tészi, ha ezek nem eszközi az mi üdvösségünknek. Eggyüt azt vítattya, hogy az Úr vacsorája vétele nem szükséges, mert csak az egy hit-által igazúlunk: *Scriptura hominem in sola fide iustificari docet, quare corporalem carnis Christi manducationem necessariam clamare, pugnat cum doctrina Christi*[8]. Másut azt taníttya, hogy csak egyedűl az puszta hit-által üdvözűlünk: *Unica, sola fides est, qua iusti et salutis participes efficimur*[9]. Azt-is vallya, hogy csak két sacramentom vagyon, tudni illik az keresztség és

[4] Fol. 15. et 16.

[5] Fol. 47.

[6] Fol. 45.

[7] Fol. 44.

[8] Fol. 74.

[9] Fol. 34. 68. 74

az Úrvacsorája[1], maga a szent írás az házasságot-is sacramentomnak nevezi. Az Úr vacsorája felől pedig azt mongya, hogy ebbe csak gondolatunk-által vagyon az Christus teste: *Sola imaginatione præsens est Christus in cœna*[2]. Marcion eretnek álmának hija azt, hogy Christus Urunk az ajtók bezárolva ment vólna az ő tanítványihoz[3]. Végezetre, hogy sok egyéb kábaságokat elhalgassak, azt mongya, hogy elrontatott az pokol azokért, kiknek igaz hitek vagyon[4]. Nem szükség pedig ezeknek és ezekből következő dolgoknak hamisságát bő beszéddel elő-számlálnom, mivelhogy akárki-is őmagától eszébe veheti.

[1] Fol. 48. Eph. 5, 32.
[2] Fol. 60.
[3] Fol. 84.
[4] Fol. 44.

Harmadszor, mondnak valamit igazat-is az Helvéciak, de ezekkel az magok vallását felfordíttyák. Azt nyilva taníttyák, hogy az Úr vacsorájában nem puszta kenyeret és bort vészünk, hanem ugyan az Christus testét, de lélek-szerént[5]. Ez ha így vagyon, tehát amaz Christus Urunk mondását: *Ez az én testem,* nem figurával kel értenünk, hanem ugyan igyenesen, a mint a szó járása hozza; mert ha figurával és nem tulajdon értelembe vészszük és az testen az testnek jelét értyük: szent irásból vött fondamentomnékül mongyák, hogy az Úr vacsorájába az Christus testét vészszük lélek-szerént. Azt-is mongyák, hogy noha Urunk az vendég fogadónál és vacsora-után adá az Úr vacsoráját, de azért nem kel minékünk ezt cselekednünk az első vacsorának példájához-képest[6]. Mely tudománnyal erőtlenné tészik az Úr vacsorájának két szín alat való vételének kötelességét, mert ha nékik szabad az első vacsorának példája-kívűl cselekedni, miért nem vólna szabad az anyaszentegyháznak? Azt-is taníttyák, hogy szent Ágoston, Hieronymus, Leó pápa szentek és az igaz vallásnak hív tanítói vóltak: *Duo sanctissimorum Christi simul et Ecclesiæ ministrorum, Augustini et Hieronymi testimonia attexere instituimus etc. Sanctus Christi et Ecclesiæ minister Leo ad Flavianum et Leonem Augustum scribens etc.*[7] És ismét: *Augustinus ceu corona quædam, et veræ doctrinæ orthodoxæ et incorruptæ sententiæ quasi princeps et eximium decus apud omnes semper habitus est*[8]. Ha ezek szent és igaz tudományú jámborok vóltak, nyilva az Helvéciak nem igaz tudományúk, mert mind azokba ellenkeznek ezekkel, mellyeket bálványozásoknak itílnek az pápistákba, mint az *Augustana, Hieronymiana, Leonina* Confessiókból [3] nyilván kiteczik.

[5] Fol. 7. et 12.
[6] Fol. 64.
[7] Fol. 61.
[8] Fol. 79.

Eggyüt a szent írásnak könyveit elő-számlálván, az uj testamentomban foglalt könyveket szinte oly rendel és számmal neve-

zik, mint az Tridentomi Concilium, és mind a szent Jakab levelét, mind a szent János látását szent írásnak vallyák[1]. Az ó testamentomból az Tóbiás, Judith és Machabaeusok könyvét etc. kihaggyák. Ezzel-is azért felbontyák, a mit ugyan ottan tanítnak; tudni illik, hogy valami a szent írásba meg nincs írva, azt nem kel hinni[2] és hogy minden tradiciókat, mellyek a szent írásból meg nem bizonyíttatnak, meg kel vetni[3]. Mert sohúlt a szent írásba azt fel nem találljuk, hogy az Tóbiás és Judith könyvét megvetvén, az Esther könyvét avagy sz. Pálnak tizen négy levelét bé kellyen venni.

[1] Fol. 41.

[2] Fol 40.

[3] Fol. 41.

Továbbá Athanásius és Damasus pápát az Istennek és az anyaszentegyháznak fő pásztorinak nevezik[4]. Ezek pedig jól tudgyuk, hogy mi-velünk egyet értvén, az Helvéciai Confessiónak nem engedtek.

[4] Fol. 55.

Ezeket mikor az pápista ember elvégezte vólna, mondék néki: Én-nékem, jó Uram, nincs semmi közöm az Helvéciai Confessióhoz, és bizonnyal tudom, hogy senki az Augustána Confessión valók-közzűl nem javallya azt az Luther hiti-szidalmazó confessiót, ha ezeket megérti, mellyeket most énnékem ujjoddal mutatál ebbe az átkozott confessióba; mert ugyanis a ki azt kívánnya, hogy ez az Helvéciai Confessio szabad légyen, egyebet nem kíván, hanem azt, hogy mindennek szabad légyen rágalmazni és eretnekségnek itílni az Luther vallását.

Az Augustána Confessiórúl.

Monda az pápista ember: Olvastad-é valaha Predikátor Uram az Augustána Confessiót?

Én igazán felelvén, megvallám, hogy sohasem olvastam, de láttam egyszer egy könyvet, melynek hátán vala írva: *Augustana Confessio.*

Felele az pápista ember: Illyenek vattok tí; azt sem tuggyátok, ki s micsoda valami, és mégis dicsíritek vagy gyalázzátok. De én barátságodért rövid sommába elődbe adom az Augustána Confessiónak derék historiáját.

Azért ezt 1530. esztendőbe Károly császárnak adák ennihány német-országi herczegek, Norimberga és Reutlinga városokkal-egyetembe. Annak-utánna mind ő maga Melanthon, a ki ezt az Confessiót szerzette vala, mind pedig egyebek sokszor elváltoztaták,

a mint bizonyságim ebbe: Lucas Osiander *in Historia Eccles. an. 1530.*, Hunnius *in Epist. dedicat. Articuli de Sacrament.*, Theologi Palatinales *in Admonit. ad librum Concord. cap. 4. fol. 143.*, Sturmius *in 2. Antipappo fol. 115.*, Schlüsselburgius *lib. 3. Theolog. Calvin. artic. 1. fol. 13.* És annyira elváltoztatták, hogy Pistorius *contra Menzerum, Mendac. 57. et 58.* azt írja, hogy ő tizen hét külömböző Augustána Confessiót olvasott. Joannes Vindek *in Prognostico futuri status Eccles. Ration. 8. fol. 48.* azt írja, hogy ő nyolcz ellenkező Augustána Confessiót olvasott. És az többiközt Sturmius, Palatinales, Vindek és egyebek-is azt feljegzik, hogy az császárnak béadott Confessiónak tizedik articulussába, az Úr vacsorájába, az kenyérnek testté változását helyén hatta Philippus és azt írta, hogy a kenyérnek és bornak színe-alat adatik az Christus teste, noha az-után azt írák helyébe: Hogy az kenyérrel és borral eggyüt adatik az Christus teste. A ki azért az Augustána Confessiót akarja követni, leg-először fel kel keresni, mellyik légyen az császárnak béadott igaz Augustai Confessio.

Ennek-fölötte, én nem egyszer olvastam az Augustai Confessiót és az ő Apológiáját, de jó lelki ismérettel mondhatom, hogy én végére nem mehettem, minémű orczával mérjétek ezt csak említeni-is, melybe annyi sok útálatos hazugságok foglaltatnak.

Art. 21. init. Azt mongya eggyüt, hogy az ő tudományok nem külömböz az közönséges anyaszentegyháztúl, sem az római Ecclésiától, a

Ibid. paulo post. mint erről az írások emlekeznek. És ismét: Hogy ők az hit dolgaiba nem viszszálkodnak az közönséges Ecclésiával, csak valami

Ibid. Tit. de Missa. kevés gonosz szokásokat haggyanak-el. Annak-utánna azt mongyák, hogy hamissan vádollyák őket, mint ha az misét elrontanák; mert mí, úgymond, az misét megtartyuk és nagy böcsüllettel szolgáltattyuk és az benne-való szokott caeremóniákat-is megtartyuk, csakhogy az deák énekekkel-együt németűl-is éneklünk. Ennek-fölötte

Apolog. Tit. de Missa sub fin. így szólnak az Apológiába: Tuggyuk, hogy az régiek szólnak az halottakért-való imádságrúl, mellyet mí sem tíltunk. Aëriust azért feddik a szent atyák, hogy haszontalannak mondotta az hóltakért-való könyörgést, és mí sem ótalmazzuk Aëriust. Ezek mely igazak légyenek, magad itíletire hagyom.

Art. 20. et 21. Tit. de votis. Abba pedig nyilván hazud az Augustána Confessio, mikor az római hiten-valókrúl azt írja, hogy ők cselekedetekkel, vagy szerzetes életekkel érdemlik az bűnnek bocsánattyát és az megigazúlást. Mert az római Ecclésia mindenkor azt vallotta és most-is

vallya, hogy ingyen, csak az közbe-járó JESUS Christusért bocsáttatik-meg az embernek bűne.

Hazud abba-is, hogy mí azt tanítanojok, hogy az sacramentomok hit-nékűl és minden egyéb jó indulat-nékűl megigazíttyák az okossággal élő embert. Mert soha sem tanítottuk, sem taníttyuk. Art. 13.

Tekélletlenség az-is, mikor azt írja, hogy a mi hitünk-szerént Christus csak az eredendő bűnért tött eleget és az töb bűnöket az misével elmoshattyuk. Mert Christus minden bűnért eleget tött. És ha ez világon menyi pap vagyon, mind misét mondana-is valakiért, de valamíg igaz hittel és poenitentiával őmaga az ember, az Úr Istennek malasztya-által, igazán Istenhez nem-tér, soha addig bűnének bocsánattyát nem nyeri. Art. 21. Tit. de Missa.

Az-is halhatatlan czigányság, mikor sz. Ágostonra azt fogják, hogy az eredendő bűnről azt taníttya, hogy megmarad az keresztség-után, de bűnnek nem tulajdoníttatik. Mert sz. Ágoston ezt sohasem mondotta, hanem *Lib. 1. de Nuptiis et Concupisc. c. 25.* azt mongya, hogy az embernek gonosz vágyódásra hajlandó indúlattya megmarad az igazakba-is, de ez ő-bennek nem bűn, ha szánszándékkal az gonosz indúlatoknak helt nem adnak. Apolog. art. 2.

Az-is hamisság, hogy csak négy száz esztendeje annak, miúta Németországba az papok nőtelen élete kezdeték. Mert az Vormáciai és Aquisgranomi Conciliomok hét száz és nyólcz száz esztendőelöt vóltak, és ezekbe az papok nőtelen életekről, az régi szokásoknak megújítására, uj végezések rendeltetnek. Art. 21. Tit. de conjugio sacerd.

Nem csak szokásból, hanem ugyan igaz lelki ismérettel mondom, hogy az Augustána Confessióból, Apológiájával-egyetembe, harmincz avagy negyven efféle derék hazugságokat mutathatnék, ha szükség vólna.

Mondék én az pápista embernek: Nem szükség jó Uram ebbe fáradnod, mert a ki ezekkel az hazugságokkal el nem idegenedik az Augustai Confessiótúl, ha ezert hoznál-elő sem használna semmit. Én bizony soha ezt nem hallottam a mit most, és ennek-utánna sem Augustai, sem Helvéciai Confessióval nem gondolok. Ha az mi magyarink csak hiteket szeretik az barát csuklyából kiugrott németeknek, ők lássák.

Ezek-után elválván egymástúl, igazán mondom böcsülletes Alvinczi Uram, nagy lelki háborúim vóltak és ugyan nem tuttam hová hajtani fejemet. Azért kegyelmedet kérem, ez dologrul-is aggyon tanúságot és lelki vigasztalást kegyelmed énnékem.

MÁSODIK LEVÉL.

Az hittel kötelezett fogadásokat mint boncsák-fel az pápisták.

Az böcsülletes és túdós tanítónak ALVINCZI PÉTER uramnak.

Mindeneknek-előtte alázatos bocsánatot kérek, hogy gyakor írásommal kénszeríttetem megtalálnom és sok hasznos munkálkodásinak felvállalásiba megtartóztatnom te kegyelmedet. Mert a nyughatatlan elméjű embereknek beszédi kénszerítnek arra, hogy a minémű dolgokkal káromlanak minket, azoknak igaz megfejtésébe az te kegyelmed bölcs tanácsával és eszes oktatásával éllyek. Rövid szóval azért, akarám te kegyelmednek tuttára adnom, minémű nagy kissebséget hoza minap fejünkre egy ördöggel határos pápista ember, oly dolgokat forgatván sok fő emberek-elöt, mellyek az mi tanításunknak és személyünknek hírébe, nevébe nagy makulát szerzettek. Azért, ugyan az Istenért-is kérem kegyelmedet, el ne múlassa, hanem mentűl hamaréb lehet, e dologrúl énnékem tellyes, derék tanúságot adgyon. Hogy pedig mindenekre jób rendel és móggyával választ adhasson te kegyelmed, igazán minden hálólás és pántolódó kötődés-nékűl megírom minden patvarkodó beszédit annak az pápista embernek, melyrúl emlekezém.

Minap azért, sok fő emberek-elöt olvassák vala amaz Articulusokat, mellyeket az Nemzetes és Tekíntetes, Nagyságos Báthori Gábornak, az magyar nemzetnek fínyes csillagának és szeretettel való ótalmazójának, az hajdú vitézek nevével küldött vólt Foktői Máté, az vitézeknek fő tanácsa és lelki tanítója. Mikor azért arra az punctra jutottak vólna, melybe azt kéri Foktői Uram, hogy ha az Úr Isten az erdélyi fejedelemségre, az ő eleinek székibe, béviszi ő Nagyságát, az bálványozó pápistákat ne szenveggye se tisztviselésbe, se tanácsba, se pedig udvarába, mert azok, a kik Istennek meg nem tartyák hívségeket, fejedelmeknek sem tartyák meg hiteket [4]:

It elő-szólalván az pápista ember, Jó Uram, úgymond, sokan közűlletek szemetek fájdalmára láták e minap, hogy kezébe kapók ennek az istentelen, pártolkodo és háborúság-szerző Foktőinek az ő temérdek hazugságát, mellyel méltatlan terhelvén minket, bálvá-

nyozóknak nevez. És noha most-is az országban szerzett sok veszedelmekért ugyan úsz az gyalázatban, de mégis efféle módnékűl-való gyalázattal akar mást rútítani. Vallyon s minek-előtte az mi országunkat az Calvinus kovászsza megsavanyítá, az-elöt nem vóltak-é az magyar-országi királyoknak hív és tekélletes szolgái? Vallyon s nem jobban, csendesben virágzott-é akkor az ország, hogy-sem most az elromlott hazánknak söpreje és nyakunkkörűl akadott rongya?

Nem tűrhetém, hozzá szóllék én-is, mivelhogy tisztességem mutattya vala, hogy szolga-társomat megótalmaznám, és mondék néki: Szerető pápista Uram, noha te igen okosnak és szemesnek látczol a tévelygésednek kendőzésére és ékesgetésére, és sok tekergésekkel igyekezel elfödözni rútságit a ti vallástoknak, de az igasságnak fínyességes világosságától el nem búhattok és magatokat el nem titkolhattyátok. Igazán mongya azért Foktői uram, hogy nem kel az pápisták hívségébe bízni senkinek; mert az hittel kötött fogadást-is szabad nékik az ő vallások-szerént felbontani. Ehez pedig az tudományhoz-képest igaz következéssel mondhattyuk őket kétséges hitűeknek; mert hitek-szerént nem tartoznak vélle, hogy hiteket megtarcsák az eretnekeknek, az az, a mint ők magyarázzák, azoknak a kik nem pápisták. Ezt tí ugyan mint egy hit ágazattyát az Constantiai Conciliomba definiáltátok. Mert mikor Hus Jánost meg akarnák ölni a ti püspökitek: hit-alat kicsalák szegínt Prágából, mihelt pedig Constantiába kapák, azt végezé az ti jeles conciliomotok, hogy nem tartoznak megállani hiteket, mellyel az eretnekeknek kötelezik magokat, és így megégeték Hus Jánost. Az-utánnis az negyedik Eugénius pápa addig biztatá szentséges mególdozásával az magyar-országi Vladislaus királt, addig küldözé hozzá Juliánus cardinált, hogy felbontatá vélle az hitet, mellyel Amurátes török császárnak a frígy és békeség megtartásra kötötte vala magát, ki miat osztán egész hadával megrontaték az Úr Istentűl. Végezetre, ha egy nap ezerszer megszegi-is hitit az pápista ember, csak mennyen az gyóntó atyához és okággya-ki hitetlenségének mérgét, mingyárt megódozza hitetlenségétűl és egy kis szentelt vizet reá-hintvén, lemossa minden gonosságát. Mert ugyanis attúl bár ne féllyenek, hogy az hit-szegésért oly poenitentiát aggyanak nékik, mint a váradi Gál pap adott vólt régenten, tudnia illik, hogy az felső és alsó száját, mikor törlést kívánnak, árva csillánnal törölné esztendeig. Holot azért ily nagy útat nyit az pápista

tudomány minden némü hit-szegésre, méltán mongya Foktői uram, hogy az pápisták hívségének nem kel fölöttéb hinni.

It az pápista ember elő-álla, és, Ha ellenetek nincs jó Uraim, úgymond, rövid szóval megmutatom, mely csalárdúl akarják a pártos tanítók eltűntetni az igasságot, hogy megtántorícsák az embereket, elidegenícsék az igasságtúl, és az ő halhatatlan hazugságokkal s ördögi mesterségekkel az fő emberek akarattyát magokhoz hódoltassák és az ő hitekhez kapcsollyák.

Három dologrúl szóllunk.

És hogy jól elrendellyem beszédemet: három dolognak magyarázattyára határozom szómat. Először megmondom igazán és lelki isméretem-szerént, mit higgyen és tanícson az római Ecclésia a hitnek kötelességérűl, kiből nyilván eszébe veheti minden ember, minémű lelki ismérettel keresnek az pártos tanítók az kákán csomót és setétséget az világosságban. Másodszor, megbizonyítom, hogy csak *calumnia,* patvarkodó vádlás az, mikoron azzal terhelnek bennünk, hogy vagy a Constantiai Concilium, vagy Eugénius, vagy egyéb valaki közzűlünk azt tanította, hogy az eretnekeknek avagy az pogány töröknek Isten-szerént adott hitit felbonthattya az ember; avagy hogy a gyónásbúl erre valami ok és künnyebség adatnék. Ezekből nap színinél világosban kinyilatkozik, hogy a mi atyánkfiai erővel csigázzák és tekerik gonosz értelemre és magyarázatra az igasságot. Harmadszor viszsza-fordítom és reátok fejezem* a ti káromlástokat és megmutatom, hogy Calvinus és Luther hiti-szerént akár-kinek-is szabadság adatik, hogy a mire ember gyalog megesküszik, lóháton azt megszeghesse, sőt azon egy lábon állva megesküdhetik, viszsza-esküdhetik, és hitivel szintén úgy kereskedhetik az ember, mint egyéb marhájával.

It egy fő ember elő-szólván, monda: Huj, bezzeg nagy árkot ásál magadnak, jó Uram. Meghid énnékem, nagy ennek a szökőllője, és nincs módod ennek megbizonyításába. Azért az utolsó czikkelynek bár békét haggy, és ha igasságodhoz bízol, másut kezd, mert it hamar a verembe esel.

Én pedig mondám, hallyuk mind végig az ő káromló csácsogásit, mellyekkel marczongja, ostorozza és beszédivel rútíttya az Isten edényinek emlekezetit.

Az pápista ember erre így felele: Jó Uram, csinnyán beretvály és efféle fardagályos és czafrangos szitkokkal ne mossad büdös szádat. Halgasd-meg eléb az én szómat-is és az-után tégy

* Hárítom, vonatkoztatom.

itíletet; elvetéd egyszer az koczkát, én-is feltettem melléje, meg-is kel azért immár mind végig jáczanunk; nap-fínyre kel az igasságot hoznunk és meg kel mutatnunk, hogy orczátlanok és torkig úsznak az gyalázatban a ti tanítóitok, kik noha csuda kendőzésekkel szépegetik tanításokat, de azért az igasságkívűl-való tudománnak állatására annyi hazugságokat tóldoznak öszve, hogy hajszál sincs annyi fejekbe, menyi hazugság vagyon írásokban, és addig szűrnek szavarnak minden moslékot egybe, addig szabálódnak az mi-ellenünk-való rágalmazásokban, hogy magok sem tuggyák végtére, mely aránt vannak-el az dologban, kivált-képpen mikoron kezekben kapjuk a fictiókat, az magok agyoknak hívságos találmányit és gondolatit, mellyeket mi-reánk akarnak kenni.

De haggyuk ebbe ezt, és az derék dologhoz kezdvén, rendszerént az felvetett czélnak három ágait tekíncsük-meg.

Az eskuvésnek kotelérűl.

Először azért, a római Ecclésiának doctori azt taníttyák, hogy mikor hitivel az ember valamit ollyat fogad, a mit bűn-nékűl bé nem tellyesíthet, fölötte igen vétkezik efféle esküvésbe, de semmiképpen nem tartozik bétellyessíteni az ő istentelen esküését, akár eretneknek, akár catholicusnak tött légyen efféle fogadást. Mikor azért Heródes megesküék, hogy valamit kérne az tánczoló mostoha leánya, mindenbe kedvét töltené, az leány pedig az Keresztelő sz. János fejét kéré; mikoron Dávid megesküvék, hogy megölné Nabalt, mivelhogy hejába hatta vala az ő kérését; mikoron Nabugodonozor megesküvék, hogy elrontaná azokat az nemzetségeket, mellyek az ő koronájának fejet nem hajtanának és meg nem hódolnának; mikor megesküék Jephte, hogy a kit házánál elől találna, megáldozná az Istennek, és az önnön leányát találá-elől: semmi-képpen nem tartoztak ezeknek bétellyesítésére. Miképpen ha valaki megeskünnék, hogy Alvinczi Pétert megveri vagy gyalázattal illeti, azt itílem, ha eléb tanács kérni Péter uramhoz ménne, nem mondaná kötelesnek lenni az ő hátának megérlelésére. Azokat-is, kik azt fogadták vala, hogy sem észnek, sem isznak, a mig sz. Pált meg nem ölik, nem vélem, hogy a sz. Pál vére ontására kötelezznéd te magad-is. Mert ugyan lehetetlen dolog, hogy valaki tartozzék az vétekre és Isten-ellen-való gonosságra. Annak-okáért méltán mongyák az pápák: *In malis promissis rescinde fidem; impia enim est promissio, quæ scelere impletur:* A gonosz igíretekbe boncs-fel fogadásodat; mert istentelen fogadás az, mely bűn-nékűl bé nem tellyesedhetik. Plutarchus azt írja, hogy mikor Agesilausnak egy

Marc. 6.

1. Reg. 25.

Judith. 1.

Judic. 11.

Act. 23, 21.

Causa 22. qu. 4. c. In malis.

Plut. in Apopht. Laconicis.

baráttya gyakran mondaná néki: *Felfogattad, megállyad;* azt felelé: Ha tisztességes és képes dolog, fogattam; ha pedig nem illyen, csak mondottam. Mikoron pedig erre azt felelte vólna az ő baráttya, hogy meg kel állani, valamit a király csak feje hajtásával javall-is: azt felelé erre, hogy az királynak nincs nagyob kötelessége igéretinek bétellyesítésére, mint az alatta valóknak arra, hogy képest és illendőt kérjenek.

Ennek-fölötte mikor az esküvés valami bizonyos okkal, conditióval és móddal meghatároztatik attúl, a ki megesküszik, avagy az embereknek közönséges törvényekből és szokásokbúl: a mikor efféle conditio felbontatik, nem köteles ember az ő fogadásának állani.

Ezeken az casusokon-kívűl mikor az ember hitivel valamire kötelezi magát, akár töröknek, akár sidónak, akár-minémű tévelygőnek, egy-általlyába, minden szinlés, csalárdság és tétovázás-nékűl tartozik megállani, úgy annyira, hogy ha féltébe és kételenségből esküttis meg valaki, de ugyan tartozik bétellyesíteni, a mint Sotus *libro 8. de Justitia quæst. 1. art. 7.*, Toletus *libro 4. c. 22.* és a töb theológusok taníttyák[1] és az pápák Decrétomába-is olvassuk *Cap. 3. et 4. de iis quæ vi metusque causa.* És annakokáért méltán dicsíri szent Ágoston Attilius Regulust, kit Carthagóban fogva tartnak vala, és mikor megeskütvén először, hogy viszszajőne, Rómába küldötték vólna, hogy a rómaiakkal a rabok cseréléséről tractálna, sok szép intéssel és bizonyos okokkal tanácslá az római polgároknak, hogy semmi-képpen efféle cserét ne indítanának. És noha tuggya vala, hogy ezért őtet iszonyú halállal megölnék, de mégis, hogy hitit benne ne hadná, viszszamént Carthagóba, holot egy hordóba szegezék őtet, mellyet belől hegyes szegekkel mind bévertek vala, és úgy ereszték-alá egy hegyről[2]. Oly igen erős kötél * alat parancsollyák pedig az római pápák, hogy esküvésibe igaz légyen az ember, hogy a hiti-szegő embert tisztessége vesztettnek itílik *Cap. Infames. Cap. Quicunque. Causa 6. Quæstio 1.* És a mint ugyan azon *Cap. Quicunque* olvassuk, azt parancsollyák, hogy a ki hamissan esküszik, negyven nap csak vízzel és kenyérrel éllyen, hét esztendeig tarcson poenitentiát, sőt tellyes életében soha poenitentia-nékűl ne légyen; tanú-bizonyságul se vétessék-bé semmi okon. Másut azt végezék az pápák *Cap. Cum non ab homine. De judiciis,* hogy a mely pap hitit megszegi, méltó hogy kivettessék az papi méltó-

[1] Thom. Aquin. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3. Valentia 2. 2. Disp. 6. q. 7. p. 4. In iure Pontificio cap. 6. de iureiurando

[2] Aug. 1. de Civit. c. 15.

* Kötelezés, kötelezettség.

ságból. Thomas Aquinas pedig *Quodlibeto 1. Art. 18.*, Soto *libr. 8. de Justitia quæst. 2. art. 3.* azt taníttyák, hogy az hitnek megszegése még a gyilkosságnál-is nagyobb vétek. Nem mi szónk tehát, hanem lator tanács az, a mit az poëta mond:

Promittas facito: quid enim promittere lædit:
Pollicitis dives quilibet esse potest.

Bizonyára méltánnis szörnyűltetik ily igen az hitnek megszegését és az hamis esküvést. Mert az Írás-is nyilván mongya, Eccl. 23, 12.
hogy a ki gyakran esküszik, tellyes az minden istentelenséggel és az Istennek ostora el nem tágul az ő házától. Zachariás proféta-által Zach 5, 4.
pedig azt mongya az Ur Isten, hogy a hamis esküvőnek házában lakik az átok, mely megemészti nem csak ő-magát, de még az ő házának falát és kövét-is. A gabaóniták Josuétúl hazugsággal nyeré- Josue 9.
nek hittel kötött békeséget, azután hat száz esztendővel iszonyú nagy drágaság támada a sidók-közt, és mikoron az Istentűl tudakoznának, mi vólna oka ennek a csapásnak: azt felelé az Isten, 2. Reg. 21.
hogy nem egyéb, hanem hogy Saul megszegvén az gabaónitáknak adott hitet, megöletett vólt bennek, és addig meg nem szűnhetik az drágaság, a míg eleget nem tésznek az gabaónitáknak. Dávid azért követeket külde hozzájok és megkérdeté tőllök, mit kívánnának károkért és boszszúságokért? A gabaóniták azt kívánák, hogy a Saul maradékit kezekbe annák, és mikoron ezeket kézbe atták vólna, megfeszíték őket, és így szűnék-meg az Istennek ostora a sidó nemzetségen. Annak-okáért nem mód-nékűl cseleküvék Agesilaus, Aelian. lib. 4. varia Histor.
ki mikor hallotta vólna, hogy a frígy-alat az ő ellenségi hitek és fogadások-ellen igen erőssítenejek várokat, nagy örömmel mondá: Jól vagyon; általán-fogva boszszúját állya az Isten a hamis hitű embereken. És hogy ezt egy szóval megmongyam: a töb nyilván való vétkek-közt, mellyekért az Isten illy szűntelen bünteti a mi nemzetünket, hogy az ő ostora meg nem szűnhetik közöttünk, az én itíletem-szerént nem utolsó a sok szántalan hitezés. Ha egy pere vagyon valakinek, negyven-ötven magával fejére kel esküdni az ő ellenségének, avagy menteni kel magát; egy-egy forintért pedig szintén annyi bizonyságot talál, a menyit akar; és a kik sem nem látták, sem nem tutták, sem nem hallották külömben a dolgot, hanem csak attúl, a ki nekik fizet, sőt vagy aluttak vagy részegek vóltak, mikor a dolog történt, de mégis oly bátran esküsznek,

mint ha jelen lévén, látták vólna minden czikkelit az esetnek, kinél egy nagyob hitetlenség nem lehet. Adná az Isten, hogy a kik így esküttetik az embereket, úgy járnának, a mint írja sz. Ágoston hogy ő idejében jára Tutumlymenus nevű ember, a ki ő-magának szent Ágostonnak azt beszéllette, hogy mikor egy ember, a ki adós vala, eltagadná adósságát és hitivel akarná menteni magát, hitire hagyá ő-is az dólgot, amaz megesküvék, de ugyan azon éjjel Tutumlymenus az Isten széki eleibe viteték, és mikor azt kérdenék tőlle: Miért esküttetted-meg, a kit tuttad hogy hamissan esküszik? Azért, úgymond, mert az enyimet eltagadta. Azt felelék néki: Nem job vólt-é marhádat elveszteni, hogy-sem felebarátod lelkét? és úgy megverék nyavalyást, hogy felserkenvén, a hátán megláczanának a verésnek helyei.

Aug. serm. 11. de Sanctis, qui est de s. Joan Baptista.

Végezetre, a római pápák Decrétomába ezt olvasom: *Akárminémű mesterséges szóval esküggyék valaki, de az Isten, a ki lelki ismeretinknek bizonysága, úgy vészi ezt az esküvést, a mint az érti, a kinek esküszünk;* kiből azt tanúllyuk, hogy nem csak a botránkoztatásnak eltávoztatásáért, de az esküésnek-is böcsülletiért, nem kel az hittel jáczani és külömben érteni annál, a mint a szóknak járása hozza, kivált-képpen mikoron erőszak-nékűl, csak jó akaratunkból esküszünk. És annak-okáért olvassuk, hogy mikor egy római ember rabságba esett vólna és kikéredzenék váltságának megszerzésére, megesküvék, hogy ismét viszsza-jőne, és mikor immár kiment vólna az ellenség táborából, mint ha elfelejtett vólna valamit, ismét viszszatére, azután méne osztán ugyan valóba haza. Azt itíli vala ő, hogy eleget tött vólna hitinek, de az rómaiak ezt megértvén, kötözve küldék őtet az ellenség kezébe. Azonképpen nem jól cselekedett az-is az felebaráttya-átkozó és hamis ember, a ki akár-mi kicsín dologba, mikoron igazat nem akart mondani, így szóllott: *Bár az Isten megroncson, megverjen, ha külömben vagyon;* de ő ezt úgy értette, hogy nem ő magát, a ki szól vala, roncsa és verje-meg az Isten, hanem azt, a kinek szól vala.

Causa 22. q. 5. c. Quacunque arte.

Livius Decad. 3. lib. 2. Valer. l. 2. c. 4. A. Gellius l. 7. c. 18.

Más dolog vólna, mikor valaki erővel kinszerítene valakit valamely Isten-ellen-való dolgoknak hittel való fogadására; mert a ki így megesküszik, nem köteles, hogy annak értelme-szerént esküdgyék, a ki őtet hamissan kénszeríti, hanem magába külömb értelmét formálhattya annak, a mire megesküszik és valami conditiót vagy okot és határozást vethet titkon elméjébe az esküvés-mellé, és így nem arra esküggyék-meg, a mit csak pusztán őmagába jegyez

az esküvésnek formája, hanem arra, a mit jegyez azzal-eggyüt, a mit ő elméjébe forgat. Mely dolog hazugság-nékűl meglehet, mert így olvassuk, hogy Jákob az ő attyának azt mondá, hogy ő az első-szülötte az ő attyának, tudni illik abba, a mi az első-szülöttnek igasságát, privilégiomát illeti, mivelhogy ő ezt az igasságot megvötte vala az ő báttyától. Üdvözítőnk-is azt mondá, hogy ő fel nem mégyen erre az innepre, noha annak-utánna felméne. Mely mondást alattomba úgy ért vala Urunk, hogy fel nem menne oly módon, a mint egyébkor szokott vala felmenni, tudni illik nyilván és mindenek láttára, a mint ő maga sz. János magyarázza. A ki azért illyen módon megesküdnék, noha nem lenne hiti-szegő, ha meg nem cselekedné a mit hamissan kívánnak tőlle, de mindazonáltal fölötte nagy vétke lehetne néha efféle esküvésbe, az embereknek botránkozásokért. És efféle dologba, ha az eggyűgyűk botránkozását külömben el nem távoztathattya, tartozik az ember azt cselekedni, a mit olvassuk hogy cseleküvék Eleázár, kit mikoron arra intenének jó baráti, hogy ha ugyan nem akarná megenni az disznó húst, a mint az istentelen Antióchus király kívánnya vala, mást egyéb-féle húst hoznának néki, mellyet szabad vala megenni, és tettetné csak azt, hogy disznó húst ennék, és így menekedhetnejek-meg az haláltúl; de az tekélletes mártyr azt felelé, hogy jób néki meghalni, hogy-sem mint efféle kép-mutatással botránkozást szerzeni egyebeknek-is, kik az ő példájához-képest künnyen az disznó húst-is megennék az Isten parancsolattya-ellen: és így vígan méne az mártyromságra. Jo. 7, 10. 2. Mach. 6.

De ezt haggyuk ebbe. Hanem ha kegyelmeteknek ezekbe valami nem teczik, jelencsétek-meg és kész vagyok jobban megmagyaráznom és megbizonyítanom mindeneket.

It velem egyetembe minnyájan azt felelék, hogy ha az pápisták ugyan valóba ezt hiszik és taníttyák az esküvésről, nem gonosz értelembe vannak. De én azt vetém utánna, hogy ezekkel ellenkezik az Constantiai Gyöleközetnek végezése.

Erre az pápista ember azt mondá:

Az Constantiai Gyolekozet végezésérül.

Másodszor: szóllyunk az Constantiai Gyöleközet végezéséről-is. Néked, Predikátor uram, tisztesség adassék, mert tudom, hogy te soha ingyen sem láttad annak a conciliomnak végezését. De a kiktűl azt tanúltad, hogy ez a gyöleközet azt végezte, hogy nem tartozunk az eretnekeknek megtartani hitünket, bizony vakot vetettek az jámborok és igen rongyos hazugsággal akartak minket és

az mi tudományunkat terhelni és méltatlan ostorozni. Mert az dolog ebbe vagyon. A császár Constantiába gyöleközetre hívá Hus Jánost, és noha meg nem esküvék néki, de azért *salvus conductust,* szabad úti levelet külde néki. Ehez bízván Hus János, csak ingyen efféle *salvus conductus* levelet sem akara kérni az conciliomtúl, hanem menten méne Constantia városába. Ot sokat vetekedének vélle, végre őtet nyilván-való eretneknek itílék, mivelhogy a töb dolgok-közt azt taníttya vala, hogy *mind az egyházi s mind az világi fejedelmek minden birodalmokat és igasságokat elvesztik, mihent halálos bűnbe esnek;* és az Vicleff tudományit mind javallya és helyén-haggya vala, mellyek-közt az-is eggyik vala, hogy *minden teremptett állat Isten légyen.* Efféle és ezekhez hasonló balgatagságokért egyenlő értelemmel mindenektűl eretneknek itílteték Hus János, és annak-okáért miképpen Calvinus Genévába Servétus Mihált a tűzre itílteté a Szent Háromság tagadásáért, azonképpen a Constantiai Gyöleközet-is azt találá, hogy ha Hus János meg nem akarja czáfolni eretnekségit, bíró kezébe kel adni és törvény-szerént meg kel büntetni őtet. A császár salvus conductussa szerez vala akadályt a dologba. Azért öszve-győlvén, azt találák az doctorok és azt végezé a conciliom-is, hogy az egyházi és hit dolgairúl-való itílet nem a császárt illeti, hanem az egyházi pásztorokat, és a mi illeti az hit-ellen-való tévelygéseket és tévelygőket, azokat az császár salvus conductussa és kötése ki nem veheti az egyházi rendnek birtoka s itíleti alól. És annak-okáért a császár kötelezhette arra magát, hogy ő-tőlle és az ő-alatta valóktúl nem lészen bántása Hus Jánosnak, de az ő kötelességével a hit dolgairúl-való itíletbe meg nem köthette kezét az egyházi rendnek. Szinte mint ha az kassai bíró salvus conductust adna valakinek, az ő salvus conductussával meg nem köti kezét a generális királyi képeknek, avagy ha ő maga az király jelen vólna, az királynak hatalmát meg nem határozza. És annak-okáért ha valami árultatást kapnának kezébe annak, a ki efféle salvus conductussal járna, ugyan megfognák a bíró salvus conductussa-mellet, mivelhogy az alattvalónak kötése az ő feje-fölöt-valónak hatalmát meg nem határozhattya. És ezokon, mivelhogy az hit és az eretnekség itíletirűl-való dolgokba fellyeb való az egyházi gyöleközet a császárnál (holot erre az világi jó gondviselés és az anyaszentegyháznak ótalma bízattatott, nem az hit dolgairúl-való tanítás) és az császár-is tartozik mint annyának engedni az anyaszentegyháznak a hit dolgaiba: azért az

Iste est art. 30. Hus, damnatus ibi. Art. 25.

ő salvus conductussa a hit dolgainak és az eretnekségnek szabad itíletibe semmi-képpen meg nem tartóztathattya az egyházi hatalmat. Annak-okáért, ha Hus János nem csak az császártúl, hanem a conciliomtúl-is salvus conductust vött vólna, semmi-képpen nem nyúlhattak vólna ő-hozzá, miképpen hogy ha az Lutheránusok vagy Calvinisták az Tridentombéli Gyöleközetbe mentek vólna, csak egy hajok szálát sem szakaszthatták vólna ki, holot nem csak az császár és világi fejedelmek, de ő maga-is a conciliom egynihány rendbéli salvus conductust adott vala nékik, mellyeknek mássai ugyan azon conciliomba fel vannak jegyezve.

Csak ezt, semmit egyebet ennél nem végezett az Constantiai Gyöleközet, kirűl, hogy bizonyos légy, ihon vagyon az Concilium, olvasd-el tennen magad.

Én azért kezembe vőm az könyvet, melybe így vala írva: *Præsens Sancta Synodus ex quovis salvo conductu, per Imperatorem, Reges, ac alios seculi Principes hæreticis quocunque vinculo se astrinxerint, concesso, nullum fidei catholicæ vel iurisdictioni ecclesiasticæ præjudicium generari, vel impedimentum præstari posse ac debere declarat, quominus dicto salvo conductu non obstante, liceat iudici competenti et ecclesiastico de hujusmodi personarum erroribus inquirere, etsi de salvo conductu confisi ad locum venerint, alias non venturi. Nec sic promittentem, cum fecerit quod in se est, ex hoc in aliqua remansisse obligatione.* Minek-utánna ezt elolvastam vólna, mondék néki: Ugy vagyon, hogy it *universaliter,* közönségesen, egy-általlyába, azt nem taníttya a Gyöleközet, hogy nem kel az eretnekeknek megtartani fogadásunkat, hanem csak azt mongya, hogy az Concilium nem tartozik a más ember fogadását megállani, kit én magam sem tagadhatok: mert a mi az egyházi dolgokat illeti, akár-mit fogadgyon-is az én patrónusom és földes-uram, de ha ez énnékem nem teczik, ugyan nem kötelezhet az ő fogadása engem, hogy el ne járjak tisztembe és hivatalomba. Azért nem szükség ebbe töb ideig fárasztanod magadat és az jelen-való fő embereket, hanem ha bízol igasságodhoz, mencs-meg Eugénius pápát, ki Magyar-országnak nagy romlására lőn az török frígynek felbontatásával.

T. 3. Concil. ed. Colon. a. 1567. Sess. 19. pag. 860. Vide Alan. Copum dial. 6. c. 31. fol. 673.

It az pápista ember keserves szível nagyot fohászkodék és monda: Ha aczélból csinált pennájok vólna-is az római hiten-való doctoroknak, elkopnék addig az orra, a míg minden tudatlan káromlásit feljedzenejek a ti ministeriteknek. Az töb dolgok-közzűl pedig

Az Eugenius pápa cselekedetiről.

ez-is eggyik, mellyet te rebesgecz. Hogy azért egyelőbe meszsze ne mennyünk: ha szinte úgy vólna-is (a ki úgy nincs), hogy Eugénius pápa istentelenűl és hamissan cselekedett, Vladislaus királt Amurátes császár-ellen felindítván, ebből mi következnék? Vallyon s az-é, hogy az pápa azt tanította, hogy szabad efféle bűnt cselekedni? Voltak az pápák-közzűl ennihányan feslett erkölcsűek, kik látták és tutták, hogy nem jól cselekesznek, de mindazáltal vagy az gyarlóság, vagy az gonosság arra vitte őket, hogy méltán azt mondhatták, a mit Helena Ovidiusnál:

Video meliora, proboque,
Deteriora sequor.

Látom ugymond és javallom az jót, de az gonoszt követöm. Nyilva ha minden, az ki megrészegszik, hamissan hitit mongya, vagy egyéb rendbéli vétkekbe esik, azt itíli, hogy szabad efféle vétkeket cselekedni: senki nem vétkezhetik, a ki az Isten igíje-ellen-való eretnekségbe ne essék; kit tudom, csak egy okos ember sem hagyhat helyén. Azért ha szinte gonoszúl cselekedett-is Eugénius, hogy László királt felindította, de *fuit error morum, non doctrinæ: actionis, non definitionis fidei,* ugyan nem következik ebből, hogy vagy Eugénius, vagy az római gyöleközet azt hitte és tanította légyen, hogy szabad az hitet megszegni.

Elég vólna ez rövid felelet ennek az calumniának torkotokba verésére, de hogy ne panaszolkoggyál, hogy künnyen megyünk el e' mellől, a mely néktek erős fondamentomotok az mi káromlásunkra: jer szóllyunk ugyan valóba az dologhoz és lássuk-meg, ha vólt-é ebbe valami vétke Eugénius pápának vagy Juliánus cardinálnak. Ez hogy nyilvábban kitessék, jusson eszünkbe, mint történék az dolog, mellyet Bonfinius így ád előnkbe. Mikor ímmár igen elhatalmazott vólna Európába az török, látván az pápa és az keresztyén fejedelmek, hogy naponként fejekre nevekednék az ő hatalmassága: egy confoederatiót és kötést szerzének az pápa, az custanczinápolyi Palaeológus János császár, az magyarországi király és az velenczések, hogy ki földön, ki tengeren rajta légyen az törökön, és ha szerét tehetik, Isten segítségével Európából kihánnyák őtet. Ezt az kötést mikor megerőssítették vólna, mindenüt nagy készűlettel valának. Azon-közbe Amuráthes-ellen Ásiába pártot ütöttek vala az ő-alatta valók, és örömest ezekre mégyen vala, de az magyarok készűlete nagy akadályt és tartóztatást

Bonfin. Decad. 3. l. 6. anno 1444.

szerez vala néki. Mit mívele az ag róka? Az rácz despótot kéré, hogy frígyet szerzene néki az magyarokkal, és ha ezt véghez vinné, sokkal ajánlá magát néki. A despót Hunyadi Jánossal practicála, és néki igíré minden jószágát, mellyet Magyar-országba bír vala, ha a királt az békeségre vinné; efféle igíretekkel megcsalá despót Hunyadi Jánost, és ő-általa a királyt-is arra tóré, hogy az előbbi keresztyén társaival-való kötés ellen, megbékéllyék az törökkel. Ezt megértvén az pápa, igen megbúsúla rajta, hogy az magyarok-miat ennyi sok készűlet heába esnék és ily nagy alkolmatosság elmúlnék: azért Juliánus cardinált küldé Magyar-országba, és eleibe adván a királynak, hogy az előbbeni kötés és hit-ellen nem szerezhetett az ő confoederátus társai híre-nékűl frígyet az törökkel, felbontatá vélle az török frígyet.

Ez sommája az historiának, melyből nyilván láttyuk, hogy nem jól cselekedett Vladislaus, el-állván társai-mellől és őket cserbe hagyván; és szinte úgy nem tartozott az ő módnékűl-való fogadásának állani, mint szinte te, ha énnékem hittel köteles társam vólnál valamely dolognak véghez vitelébe, az én akaratom-ellen ok-nékűl el nem állhatnál mellőlem mind addig, valamíg véghez nem vinnők dólgunkat.

Hogy pedig ennek az hadnak veszedelmes vége lőn és ő maga-is oda vésze Vladislaus király, abból nem következik, hogy az törökkel-való frígynek felbontásába hiti-szegő vólt az király. Mert gyakran az igaz és Isten-szerént-való hadakba-is az ártatlanok nagy károkat vallottak, mint ám az Bírák könyvébe olvassuk, Judic. 20, 21. hogy a sidók az Isten parancsolattyából menének Benjáminra, de mégis az első harczon huszon két ezeren veszének, az másikon pedig tizen nyólcz ezeren. És noha az Istennek titkos itíleti vannak, mellyeket az emberi elme meg nem visgálhat, de ha szabad vélekedni, azt alíthattyuk, hogy azért rontá-meg akkor Vladislaust az Úr Isten, hogy hiti-ellen és minden igasság-ellen az ő keresztyén társait sárba hatta vala és az ő-véllek-való kötést felbontotta vala, megbékélvén az törökkel.

Ha azért it valamit akarsz nyerni: először azt kel igyenesen és derék-képpen megbizonyítanod, hogy nem jól cselekedett az pápa, arra kísztetvén az magyarokat, hogy az előbbeni kötésbe maradgyanak és az török frígyet, mellyet keresztyén társai híre nékűl, sőt ezeknek nagy kárával vetettek vala az pogánnyal, meg ne állanák. Mert én tagadom, hogy ebbe vétkezett vólna az pápa.

Másodszor azt kel megmutatnod, hogy ha ebbe gonoszúl cselekedett az pápa, abból az következzék, hogy a pápa szabadnak itílte az hitnek megszegését; mert én ezt semmi-képpen meg nem engedem. Harmadszor azt kel bizonyos jelenségekkel megerőssítened, hogy László király azért vesztette-el az harczot, hogy az töröknek adott hitit megszegte; kit külömben nem tudhacz bizonyoson, hanem ha az Istennek tanácsába vóltál akkor az veszedelemkor.

Az gyónás zablája az hitetlenségnek.

Végezetre, igen feltörlött homlokkal és nagy bátorsággal jelengeted azt-is, hogy az gyónás kaput nyit és utat csinál az hitnek felbontására, és ezzel hitegeted az embereket az hamisságra. De ez-is csak hívságos beszéd, mellyet akkor bizonyíthattok-meg, mikor a szamárok röpűlni fognak. Mert nem csak útat nem irt az gyónás az hitetlenségre, de sőt inkáb ennek fölötte nagy szablája az gyónás, mivelhogy mikor valamely ember meggyónik és megvallya, hogy hitit megszegte, ha még ideje vagyon az hittel kötött fogadásnak bétellyesítésére, az túdós és jó lelki isméretű gyóntó atya, a ki igazán és törvény-szerént eljár hivatallyába és lelki isméretiellen nem kedvez senkinek, eleibe aggya leg-először az gyónó embernek, hogy ő meg nem ódozhattya külömben, hanem ha fogadást tészen, hogy bétellyesíti fogadását, és ha szinte ezt felfogaggya-is, illendő penitentiát ád néki, bizonyos bőjtölésekre, vagy alamisnákra, vagy egyéb istenes cselekedetekre kötelezvén őtet az hit-szegésért. Ha pedig nem hiszitek, hogy ez így légyen, künyű ennek az próbája: gyónnyatok-meg az római Ecclésiának szokásaszerént, és megláttyátok, hogy igaz az én beszédem. A mely gyóntó atya pedig külömbet cselekeszik, mind ő magát, s mind azt a ki meggyónik, elveszti.

Mikor pedig egy fő ember azt mondotta vólna, hogy örömesben elhiszi, hogy-sem mepróbállya: az pápista ember ezt veté utánna: Magatok lelki isméretetekre hagyom, hogy megitíllyétek, ha ti-nállatok vagyon-é valami efféle tartóztatása az esküvésselvaló kötelességnek.

Mind ezekből azért az jő-ki, hogy az esküvésnek felfejthetetlen kötését mí meg nem óggyuk és fel nem bontyuk, noha az párt ütő és szakadás szerző tanítók, nem tudom minémű bűbájjal és ördögi szemfíny-vesztéssel úgy megvakították az embereket, hogy efféle maga-gondolatlan indúlattyokból álmodott hamisságokat mind elhitetnek az egyűgyűkkel. De elég eddig az mi vallásunknak ótalmazása.

HARMADSZOR, noha künyű vólna mind azokat nyakatokba fordítani, a mivel minket vádoltok, és tagadhatatlanúl megmutatni, hogy tí, kik az keresztyén eggyességbe szakadást szerzettetek, nagy útat irtottatok minden gonosságra és hitetlenségre a ti tudománytokkal, noha az jóságra-való intésnek színe-alat el akarjátok titkolni mérgeteket, hogy ezt künnyebben bécsepegessétek az emberek szüvébe; de egyéb dolgoknak most békét hagyván, csak azt akarom délszinnél világosban megmutatni, hogy néktek, az ti hitetek-szerént, oly privilégiomotok, fellyeb-való szabadságtok vagyon, hogy hitetekkel kötött fogadástok megtartására egy mákszemnyire sem köteleztettek. *Az Luther Hit az hitfelbontásra szabadít.*

It az jelen-való fő emberek-közzűl eggyik nagy kaczajt üte, és monda: Emberségemre mondom, hogy ha ezt megbizonyítod, sokaknak megkünnyebíted lelki isméreteket. De végig akarjuk hallani beszédedet.

Igy kezdé azért szavát az pápista ember. Leg-előszöris, úgymond, az ti fő tanítótok fegyverét kapom és azzal verem-által az mi rágalmazóink nyelvét. Mikor azért Luther a csuklyát és kápát farba rúgá és az ő szerelmes apáczájával, Katus aszszonynyal az apácza fátyolt elvetteté és hitek, fogadások-ellen egybe-szűrék az levet, furdallya vala az új profétát lelki isméreti, mert jól tuggya vala, hogy még csak az természet-szerént-való igasságnak törvénye szerént-is tartozik ember megállani, a mit fogad Istennek, sőt még ellenségének-is. Más-felől láttya vala, hogy mind ő s mind az ő hölgye hitivel, fogadásával kötelezte vala magát az Istennek, hogy házasság-nékűl, tisztán és minden förtelmesség-nékűl élnének mind hóltig, mely fogadást meg-is tarthatnak vala az Istennek segítségével és a Szent Lélek malasztyával, a mint mászszor nyilván megbizonyítom mind szent Pálból, mind pedig az Atyafiaknak tulajdon vallásokból. Hogy azért lelki isméretinek sebeit imígy amúgy béhálólná, egy csapással mind az esküvésnek, mind egyéb kötelességeknek erejét levágá, és sok helyen írásiba azt tanítá, hogy az keresztyén ember Christus-által minden törvénytűl, még az tíz parancsolattul-is megszabadíttatott; úgy hogy semmire nem köteles egyébre, hanem csak arra, hogy higgyen Christusba, mely hit által magához kapcsollya a Christus igasságát és úgy megtisztíttatik, hogy semmi bűne nincs ímmár annak, a ki hiszen Christusba. *Capitale facinus id fuit iuxta leges Imperii.* Cod. et ff. de Episcop. et Cleric. Lásd az következő levelet.

Hogy pedig ezt tanícsa Luther, ihon vannak az önnön saját könyvei, mellyeket ti magatok Wittembergába nyomtattatok, és hallyátok ezekből az önnön szavát: *Christianus proprie definitus est*

Tom. 5. lat. Vitt. per Joan. Lufft edito anno 1554. In cap. 2. ad Galat. fol. 309. 315. 350. et 351.

liber ab omnibus legibus, nullam prorsus habet legem, sed est supra legem et peccatum Itaque tota Lex simpliciter, sive Cæremonialis, sive Decalogi, abrogata est Christiano. Quare si te tangit peccatum, si perterrefacit mors, cogita vanum esse spectrum, diaboli illusionem, ut certe est. Revera enim nullum amplius est peccatum; quod quotidie confitemur in Symbolo, cum dicimus, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, quod nihil aliud est, quam si diceremus, Credo nullum peccatum, nullam mortem in Ecclesia esse. Ennek pedig az tudománnak fő fondamentoma az, hogy csak az hit elégséges az üdvösségre, kiből nyilván következik, hogy semmi egyéb az hitnél nem szükséges az üdvösségre, mert ha valami egyéb szükséges vólna, nem lehetne elégséges csak az hit egyedűl. Ha pedig semmi egyéb az hitnél nem szükséges az megigazúlásra és az üdvösségre, kétségnékűl sem az hittel kötött fogadások, sem egyéb törvények megtartása nem szükségesek ezekre. És ezt ugyan nyilván taníttya Luther,

Tom. 1. Vitt. ed. 1545. per Jo. Lufft. fol. 372. Thesi 10. paradoxa in Papatu.

mikor azt írja, hogy ha valaki az hittel-eggyüt, házas-társát felebaráttyának megförtőzteti-is, de ugyan nem vétkezik; sőt a mely könyvet az Babilóniai fogságrúl ír, abba ennihányszor mongya, hogy ha szinte akarna, sem kárhozhatik a keresztyén ember, hanem ha nem akar hinni, mert semmi egyéb nem kárhoztattya az embert, hanem az hitetlenség. Ezek pedig mind nyilván következnek, ha az hit elégséges az üdvösségre.

Ugyan ezent taníttya Calvinus-is, mikor azt írja, hogy abban

Calv. l. 3. c. 19. num. 2.

ál az keresztyéni szabadság, hogy a mi lelki isméretünk maga alá vesse az törvént, az törvénnek minden igasságárúl elfeletkezzék, és az cselekedetre semmi gongya ne légyen, *Nulla operum ratio habeatur,* hanem az törvénnek még emlekezetit-is elhaggya és az cselekedetekrűl-való gondolatot mindenestül félre tégye. Ugyan

Lib. 3. c. 24. n. 6. Beza, alii.

ezen Calvinus azt-is taníttya, hogy a ki egyszer igaz hitbe vagyon, azt soha el nem vesztheti. Ha azért semmi gondunknak nem kel lenni az törvénybe szabott cselekedetekre, mi szükség esküvésünket megállanunk? Ha a ki egyszer hiszen, soha ki nem esik az Istennek kedvéből: tehát akár megszegjem, akár bétellyesícsem hitemet, ugyan egy-aránt-való szerelmes fia vagyok az Istennek. Végezetre ugyan ezen Calvinus, meg akarván mutatni, hogy sza-

Lib. 4. c. 13. n. 21.

bad az papoknak, barátoknak hitek és fogadások-ellen ágyas társot keresniek, inígyen szól: Ha minket, ugymond, az Christus kereszti még az Isten törvényének átkátul-is megmentett, mentűl inkáb megszabadított efféle külső kötelességektűl?

Ezekből jó Uraim megérthetitek, ki aggyon okot és szabadságot az hittel kötött fogadásnak felbontására. Ebbe pedig az elő-hozott tudományba tí sem szakadhattok-el semmi-képpen Luthertűl és Calvinustúl, kit hogy nyilván megércsetek, meg kel visgálnunk fondamentomát az elő-hozott tudománnak.

A ti vallástoknak azért fondamentoma abban ál, hogy tartozik kiki maga-felől bizonyoson elhinni, hogy ő az Istennek kedvébe vagyon és az örök életre választatott; sőt minnyájan ugyan azt vítattyátok, hogy csak ez az üdvösséges hit; mert miképpen hallom hogy Magyar-országba azt mongyák sokan, hogy az hit és esküvés két-féle, eggyik kereskedő, és az másik igaz hit: azonképpen tí-is azt mongyátok, hogy az keresztyén emberbe két-féle hit vagyon, eggyik *historica,* mellyel hiszszük azokat, a mellyeket az mi Urunk cselekedetirűl és az apostolok forgódásárúl olvasunk az Irásba, másik *justificans,* igazító hit, és ez az, mellyel ember bizonnyal hiszi, hogy ő, Christus-által, kedvébe vagyon az Istennek és örök életre választatott. Eszébe vövé pedig nem csak Luther Márton *in cap. 22. Gen.* és egyéb helyekennis, a mint Schlüsselburgius lutherista superintendens bővön megmutattya, de Calvinus-is, hogy ez az bátorkodás semmi-képpen helyén nem maradhat, ha az hit-kívűl az Isten törvényeinek megtartása-is szükséges az üdvösségre, és azért írja Calvinus, hogy *aut omni spe justificationi excludimur, aut a legis justitia solvi nos oportet, et sic quidem, ut nulla prorsus operum ratio habeatur,* avagy kirekesztetünk, úgymond, tellyességgel az megigazúlásnak reménségétűl, avagy az törvénnek igasságitúl úgy megódoztatunk, hogy az cselekedetekre semmi tekíntet ne légyen; mert a mint ugyanis Schlüsselburgius az Luther könyveiből taníttya, ha az ember azt elhiszi, hogy az hit-kívűl sok egyéb jószág-is szükséges, soha tellyes bizodalma nem lehet, látván, hogy ezek az jószágok ő-benne nincsenek. És ezt igen méltán mongya Luther, ha igaz a mit tí fejenként vítattok, tudni illik, hogy az Istennek parancsolattyát senki meg nem tarthattya, és hogy az embernek minden cselekedeti bűn Isten-elöt és útálatosság. Mert ebből nyilván következik, hogy ha az hit-kívűl szükséges az üdvösségre és az megigazúlásra az Isten parancsolatinak megtartása és az jó cselekedet, soha senki közzűlletek el nem hiheti, hogy megigazúlt és üdvösségre menendő, mivelhogy az tinnen hitetek-szerént meg nem tarthattyátok az Istennek törvényét és semmi jót sem cselekesztek. Annak-okáért azt írja

Schlüss. l. 1. Theol. Calv. art. 15. fol. 50.

Calv. l. 3. c. 19. n. 2.

Lásd az 15. 17. kérdését az pápista embernek.

Loco citato. Schlüsselburgius: *Qui contendunt in articulo Justificationis particulam* sola fides *non excludere bona opera ne adsint; imo docent, necessario adesse, a Pauli et Lutheri Theologia dissentiunt.* A kik azt taníttyák, úgymond, hogy mikor az megigazúlásrúl azt mongyuk, hogy egyedűl csak az hit igazít, ki nem rekesztetnek az jó cselekedetek, hogy jelen ne légyenek, sőt azt taníttyák, hogy az hit egyedűl nem jár jószágok-nékűl: ellenkeznek a sz. Pál apostol és az Luther theológiájával. Holot azt-is előhozza és dicsíri ez a superintendens, a mit Luther illyen szóval taníta: *Ha az hit minden legkissebb jó cselekedet-nékűl nincsen, nem igazít-meg, sőt ugyan nem hit az,* kit bizony igazán mond Luther, ha igaz a mit tí szűntelen nyelveteken hordoztok, tudni illik, hogy az embernek minden cselekedeti bűn és ocsmányság.

Ihon láttyátok tehát, hogy ha bizonnyal el kel hinnetek magatokrúl, hogy tí az Istennek kedves, szerelmes, megigazúlt fiai vattok, kékételen azt kel hinnetek, hogy az Isten törvényének megtartása nem szükséges az ti igazúlástokra; mert ha ez szükséges vólna, magatok elhívén hogy meg nem tarthattyátok és meg sem tartyátok az Isten parancsolatit, a kútban szakadna kötele bizakodástoknak. Ha pedig az megigazúlásra nem szükséges az Isten parancsolattyának megtartása, tehát az esküvésnek felbonthatatlan kötelessége sem szükséges; és igy a ti hitetek fondamentoma-szerént, szinte mint Luther Márton megszeghette Istennek tött fogadását, úgy tí-is minden kötelességeket felbonthattok.

Ezeket szerelmes Alvinczi Uram, én oly rettenetes szív dobogással halgattam, hogy csak az kórság nem ütött-el szégyenletembe, eszembe vévén, hogy az mi tudományunk fondamentomiból efféle következő dolgokat tettetes színnel hozott vala elő az pápista ember, és nem-is tudok vala ezekre kerek válaszszal megfelelni; azért menteni akarom vala magamat, hogy most mind ezeknek megrostálására nem érkezném; de jó szerencsémre előszólla egy a fő emberek-közzűl, és monda:

Soha bizony ezeket én így által nem láttam mint most, és ímmár vészem eszembe, hogy sok méltatlan dolgot fognak az pápistákra azok, a kik az magok szennyét másra akarják kenni. De ideje elmennünk, Isten hozzátok. És vélle egyetembe minnyájan el kezdének oszlani.

Én látván hogy el akarnak vala menni, megbizakodám, és hogy tellyességgel cserbe ne maradnék, nagy bátor szóval kezdém

kiáltani: Halgassátok-meg jó Uraim, az én feleletemet-is; és mivelhogy halgatni nem akarák, nagy protestátiókkal kezdék kiáltani, hogy Enyim az mező: én az baj-vívó helyen maradok, és ez-okon enyim az győzödelem-is, kin minnyájan nagy hahotát ütének, és én csak egyedűl maradék.

Igazán mondom kegyelmednek, Tisztelendő Alvinczi Uram, szégyenletembe és haragomba ugyan téptem a szakállomat és nem tuttam mit mívelni; végre juta eszembe, hogy az Te kegyelmed bölcs tanító széki eleibe vessem mind ezeket és Te kegyelmedtűl várjak mentűl hamaréb-való feleletet; mert bizony Uram, ha ezek ebbe maradnak, az egész *Ministerium* nagy gyalázatba esik miattok, kit az *El Schaddái* Úr Isten eltávoztasson tőllünk.

Tarcsa és világosícsa-meg az *Jehova* kegyelmedet, Nemes és böcsűlletes Alvinczi Uram.

Post Scripta.

Örömest érteném kegyelmedtűl, mint kellyen azt értenünk, a mit énekleni szoktunk magyarúl az száz negyven ötödik sóltárból: *Mert ők meghalnak és mind földé lesznek, az földiekrűl meg sem emlekeznek etc.* Minap nékem ez-ellen azt veté szememre egy pápista ember, hogy a sóltárba nincs az, hogy *Ez földiekrűl meg nem emlekeznek,* hanem ezt mí töttük hozzá, hogy a szentek könyörgését elrontanók. És az Augustána Confessio Apologiája *Art. 21.*, sőt Calvinus-is *Lib. 3. Instit. cap. 20. num. 24.* megvallyák, hogy a szentek meny-országba imátkoznak közönségesen az vitézkedő hívekért, kit nem mívelhetnének, ha az földiekrűl meg sem emlekeznének. Ezt kegyelmed csak egy szóval fejcse és magyarázzameg énnékem.

HARMADIK LEVÉL.

Mint tanícsák az pápisták, hogy jób az papnak házasságkívűl latorkodni, hogy-sem házas-társhoz kötelezni magát.

Az Úr mezejének és Christus csűrinek vigyázó kerűlőjének,
ALVINCZI PÉTER Uramnak.

Az kételenségnek győzhetetlen ereje és lelkem csendességének felháborodott habja viszen arra, hogy sokszor kellessék az Te kegyelmed örvendetes és békeséges nyugodalmát félbe szakasztanom és felszavarnom levelem-által. És jóllehet eszembe vévém az kegyelmed hozzám-való kedvetlen vóltát az elébbi írásomra-való halgatásból, de az közönséges jónak buzgó szereteti arra viszen, hogy orczámnak megveressűlésével-is az Te kegyelmed jó tecczését és oktatását szűntelen szomjúhozzam és szorgalmatosonnis kérjem. Azért, mentűl keveseb szóval lehet, megírom kegyelmednek, minémű beszélgetésem történék ez elmúlt napokba egy pápista emberrel. Ugyan az Istenért-is kérem pedig kegyelmedet, hogy mind az előbbi levelemben írt dolgokrúl, mind az mirűl most írok, derék és fondamentomból való tanúságot aggyon énnékem kegyelmed; mert ha efféle dolgokba, mellyekkel leginkáb gyűlöltettyük mí az pápistákat, egyszer-is, mászszor-is hazugságba maradunk, azon félek, hogy ugyan földhöz vernek és lábok-alá tapodnak aprónként bennünket az pápa katonái.

Minap azért a ház-elöt beszélgetvén ennihány fő emberrel, méne-elő egy alkolmas kövér nyakú pilísses pap, és monda mingyárt egy az jelen-valók közzűl: Vallyon ez valaha nem hajt-é tilalmasba az Castitas mellet?

Én erre azt felelém: Miért nem hajtana? hiszem ő csak arra kötelezte magát, hogy soha jámbor házas-társot nem vészen. Mert ha ezt ekkoráig nem tuttátok jó Uraim, azt taníttyák a pápisták, hogy csak az ő nyírt, kent papok meg ne házasoggyék, ám bár bokrostul tarcsa a safarinákat, mivelhogy ők a szent házasságot tisztátalan életnek nevezik, a mint megteczik az Innocentius és Siricius pápa decretomából.

Distinct. 82. can. 2. et 3.

Nem tuttam, tehát jelen vólt egy pápista ember, és elő-szólalván mondá: Ves vakot Predikátor Uram, bezzeg nagy ám ez egy-

nek. De a mit régen olvastam vala, azt naponként meg-is tapasztalom, hogy sokkal künnyeb az egek csillagait bizonyos számba foglalni, hogy-sem az Luther predikátorok szemtelen hazugságit megszámlálni. És ám bár kegyelmednek Predikátor Uram, mentsége légyen, de azok, a kik tudván, lelki isméretek-ellen, illyen dolgokat kőltöttek, nem tudom mint adnak számot Isten-elöt. És ha lehetne, kürthöz és trombitához hasonló szóval akarnám errűl az éktelen hazugságrúl levenni az állorczát, hogy mind ez világ értené, minémű méltatlan rútságokkal mocskolnak minket az anyaszentegyházból kiállott, szakadás-szerző tanítók.

Erre én azt felelém: Szerető Uram, igen fen fogád az dolgot, félek rajta, hogy ha igen fen héázsz, elszédűl az fejed és a földrűl szeded-fel magadat.

Egy pedig az fő emberek-közzűl monda: Halgassuk végig Predikátor Uram az pápisták mentségit és nevetkezzünk rajta.

Igy kezdé azért el beszédét az pápista: Olvastam nem egyszer, és az többi-közt amaz tekélletlen Magyari Istvánnak az ország romlása okairúl írt roszsz könyvébe, hogy az pápisták azt taníttyák, hogy jób az papnak késefán járni,* hogy-sem jámbor házasságban élni. De ezt sem Valentia, a kin Magyari akadoz, mint az bolha az oroszlányon, sem senki az római Ecclésiának fiai-közzűl, illyenformán nem tanította. Mert az Tridentomi Concilium és az egész római gyöleközet az házasságot szent és tisztaságos *Sacramentomnak,* szentségnek vallyák; úgy annyira, hogy még az papok házasságát-is (mikor igaz házasságban élnek, mint Görög-országba, holot az papság-elöt-való feleségével jámbor házasságba élnek az papok-is, noha ott-is papsága-után senki újonnan meg nem házasodhatik, a mint Hieremiás custanczinápolyi patriárcha bizonyságot tészen errűl) tiszta, szent, Isten-elöt kedves dolognak hiszszük lenni, és azokat a kik külömbet tanítnak, eretnekeknek itíllyük.

Magyari fol. 146. (1. köt. 75. l.)

Trident. sess.24.cap.10.

In Responsi. edita a Socolovio fol. 351.

E-mellet azért azt-is taníttyuk, hogy miképpen az ember, minek-utánna hitivel és fogadásával feleségéhez kötötte magát, nem szabad annak-utánna félre tenni feleségét és máshoz kötelezni magát, hanem ha feltött, jádczani-is kel, és valamíg ásó, kapa el nem választya jámbor házas-társától, mind addig vélle tűrjön. Azonképpen minek-utánna az ember hitivel és fogadásával arra kötötte magát, hogy mind hóltig házasság-nékűl és minden testi bujaságnékűl él, avagy (mint az görög kalugyerek cselekesznek, a kik nem

* *Kisafán* járni: rúd mellé kötve nem lenni.

barátok) azt fogadgya, hogy jámbor házas-társának halála-után mind hóltig házasság-nékűl és tisztán él: minek-utánna mondok az ember erre köti magát, annak-utánna fel nem bonthattya jó kedvéből ezt az kötelességet; mert az Istennek adott fogadás és hit nem lágyabban kötelezi az embert, hogy-sem az aszszony-emberhez-való esküvés. Akár-mely alávaló műnek czehibe-is oly szabadság-vagyon, hogy senkit az mesterek-közibe nem fogadnak, hanem ha magára vészi ő-is azt az terhet, mellyet viselnek minnyájan az ő rendin-valók; ha azért még csak ezeknek-is szabad efféle törvént szabni, melyre kötelesek az mester-emberek: mentűl inkáb szabad az anyaszentegyháznak azt rendelni, hogy senki az papságra ne emeltessék, a ki házasság-nékűl nem akar élni?

Annak-okáért, miképpen ha valaki jámbor házas-társának adott hitirűl elfeletkezvén, mást vészen, nem jámbor házas-társ az, a kit másodszor vészen, hanem a szent házasság törésbe lator társ: szinte úgy, mikor az Istennek adott hit-után házasodni akar valaki, ha szinte az Istennek tött fogadása-ellen megesküszik-is valamely személlyel, nem házasság ez, hanem testi förtelmesség, a mint eleitül-fogva mindenkor nyilván tanították az apostoli szent jámbor Atyák.

Halhadsza mit ír erről sz. Ágoston[1]: *Lapsus a castitate, quæ vovetur Deo, adulteriis pejor est.* És ismét[2]: *Quæ voverunt continentiam, nubere eis nec licet, nec expedit. Quod cuiquam licebat antequam vovisset, cum id se nunquam facturum voverit, non licebit: si tamen id voveat, quod vovendum fuit, sicut est perpetua virginitas, continentia post experta coniugia, solutis a vinculo, vel voventibus ex consensu. Hæc ergo quæ rectissime voventur, nulla conditione rumpenda sunt.* És ennek illyen okát aggya[3]: *Si enim ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat marito, quanto gravius offenditur, cum illi non servatur fides in eo, quod exigit oblatum, qui non exegit offerendum?* Gonoszb, ugymond, az Istennek igírt tisztaság-ellen vétkezni, hogy-sem az házasságot megszegni, mert ha ellene vagyon Christusnak, mikor az ő tagja meg nem állya az ő házas-társának adott hitit, mentűl inkáb megbántya őtet, a ki tulajdon ő-magának tött fogadását felbontya? Másut azt írja[4], hogy ha az apácza férhez mégyen, Christus házasságának rontója lészen: *Sanctimonialis si nupserit, Christi adultera reputabitur.* Sz. Cypriánus Martyr pedig[5]: Ha a Christusnak szentelt szűz férhez mégyen, úgymond, Christus házasságának

[1] Aug. t. 4. De bono viduit c. 11.
[2] T. 6. l 1. de adult. coniug. c. 15. et 24.
[3] De bono Viduit. c. 11.
[4] T. 8. in Psal. 83. titulum.
[5] Cypr. De habitu Virg. c. 4. n. 72.

rontója lészen, *Christi adultera est, non marita.* És végezetre Aranyszájú sz. János így ír[1]: *Etsi nuptias bonas esse confitemur, tamen angelorum societati semel junctum, uxoris laqueis implicari, adulterii crimen incurrere est. Et quamvis hoc ipsum frequenter tu nuptias voces, ego tamen et adulterio tanto pejus affirmo, quanto melior est mortalibus angelus.* Noha, úgymond, jónak vallyuk az házasságot, de minek-utánna az angyali életnek társaságába attad magadat, az-után feleségnek tőribe kötelőzni, nem egyéb, hanem házasság-rontás. És noha te ezt házasságnak nevezed, de én még az házasság-törésnél-is annyival gonoszbnak itílem, menyivel böcsűlletesb az angyal az halandó embernél.

[1] Chrysost. ad Theodor. lapsum.

Ezent taníttya sz. Pál 1. Tim. 5, 11.

A töb régi keresztyén doctorok-is nyilván írják, hogy a ki magát a szűzességre kötelezte, Christusnak jegyes mátkája és házas társa lött. Sz. Cyrillus[2] Eudóciát és Pulchériát [5], az császár húgait, kik szűzességet fogadtak vala, ennihányszor hívá *sacras, castissimasque Christi sponsas*, Christusnak szent és tisztaságos jegyesinek. Tertulliánus pedig imígyen szól a szűzeknek[3]: *Nupsisti Christo, illi tradidisti carnem tuam, illi desponsasti maturitatem tuam.* Christus jegyese löttél, néki attad a te testedet, néki jedzetted férhez menendő ifiúságodat. Victor Uticensis írja[4], hogy mikor Maxima nevű szűzet Martiniánusnak atták vólna, bémenvén ágyas házokba, így szólla a szűz: *Ego, Martiniane frater, membra mei corporis Deo dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam cœlestem sponsum.* Én, úgymond, atyámfia, az én testemet Istennek szenteltem, és nem lehet ímmár földi házasságom, mivelhogy mennyei jegyesem vagyon. Optatus Milevitanus-is szemekre véti az donatistáknak[5], hogy az Christusnak szentelt apáczák fátyolát és fedelét levonták: *Spirituale hoc genus nubendi est; in nuptias Domini venerant professione.* Lelki házasság ez, úgymond, és fogadások-által immár az Úrnak házasságába jutottak vala. A töb régi doctorok-is ugyan ezent taníttyák[6].

Szent Pál-is így szól 2. Cor. 11, 2.

[2] Cyrill. l. 1. ad Reginas.

[3] Tert. de veland. virg. c. 16. Et l. 1. ad uxor. c. 4. n. 25.

[4] Victor l. 1 persec. Vand.

[5] Optat. lib. 6.

[6] Vide Pamelium, in loc. cit. Tertul.

Siricius pápa, a kit tí gyakran rágalmaztok, soha nem mondotta azt az házasságrúl, hogy a ki abban él, nem lehet kedves Istennél, hanem csak azt mondotta, hogy a mely egyházi ember hiti és fogadása-ellen házasodni akar, nem házasságba, hanem latorságba, fajtalan istentelenségben él, mert az ő első fogadása nem szenvedi, hogy igaz házasság lehessen az ő fajtalansága, miképpen ha feleségéhez vólna kötelezve, nem szenvedné ez az kötelesség, hogy újab házasságra menne.

Eggyik az jelen-való fő emberek-közzűl elő-szólalván, mondá: Én ezt ennyire bizony nem értettem, és ha csak ez az ti vallástok, nem gyalázhatom ezt tellyességgel, mert nagy a szabad akaratból lött igíretnek ereje; és mi-köztünk-is sokan felfogaggyák, hogy pinteken húst nem észnek, avagy hogy bort nem isznak, és ezt ugyan tekélletesen meg-is állyák; és igazán mondom, hogy én meg nem foghatom elmémbe, miért vólna szabad a papnak fogadása-ellen megházasodni, és az házas embernek nem szabad fogadása-ellen más házas társat keresni, kiváltképpen ha azt elhiszszük, hogy az házasság nem sacramentom, a mint elhiszik az atyafiak.

Az pápista ember viszont elő-szólalván, mondá: Úgy vagyon, hogy az mértékletes elméjű embereknek elégséges vólna az eddig-való feleletünk. De mivelhogy az új predikátorok, az Christus pártosi, igen feltörlötték homlokokat az igasság-ellen minden orczátlan ellenkezésekre, ne talám ha illyen künnyen elmennénk e' mellől, kiáltanának, hogy nem töttünk eleget nékik. Azért, hogy az egyűgyűknek ez ellen-vetésből támatt lelki betegségeket és kételkedéseket valóba megorvosollyuk: azt mondom, hogy noha latrúl, istentelenűl cselekeszik az egyházi ember, ha fogadása-ellen safarinájával latorkodik, de mindazáltal sokkal nagyob vétkek vagyon azoknak, a kik nem csak fajtalanságba élnek, de annak-fölötte valamely gonosz személyhez ugyan hittel kötik magokat, szinte úgy mint a házasságba szokott lenni, és feleségek-gyanánt tartyák az ő lator társokat.

Ambros. l. 1. de Abraham c. 7

Ezt hogy nyilván megbizonyícsam, tekíncsük-meg először szent Ambrúsnak egy szép mondását, ki így ír egy helyen: *Aliam uxorem quærere, cum habeas tuam, crimen adulterii est, hoc gravius, quod putas peccato tuo authoritatem lege quærendam; tolerabilior enim est, si lateat culpa, quam si culpæ usurpetur authoritas.* A ki, úgymond, házas ember lévén, más feleséget vészen, házasság-törésnek vétkébe esik, és annyival nagyob vétekbe, hogy az ő bűnének erőt és méltóságot keres a házasságnak törvényéből; mert tűrhetőb vólna az gonosság, ha titkon vólna, hogy-sem mint mikor az véteknek böcsűlletes színt keres az ember, és azért mongya amaz Poëta-is:

Simpliciter pateat vitium fortasse pusillum;
Quod tegitur, maius creditur esse malum.

Ebből a sz. Ambrús mondásából kiteczik, hogy noha a titkonvaló házasság-törés ő magába fölötte nagy vétek, de sokkal nagyob

vétekké lészen, ha az ember az házasság-törésre ugyan hittel kötelezi magát, és az házasságnak gyalázattyát házasságnak színivel akarja elpalástolni és béfödözni.

Hasonló-képpen mondom én-is, hogy valamikor az egyházi ember cselekedetivel vagy szándékával fajtalankodik, akár titkon, akár nyilván, nem csak fertelmességbe vétkezik, de ugyan *sacrilegus,* szentség-törő lészen, mivelhogy az Istennek szentelt személt megfertőzteti, és annak-okáért méltó ez világ-szeréntis nagy büntetésre†, és az egyházi törvényekbe sok büntetésit olvassuk efféle fajtalan személyeknek, úgy annyira, hogy régenten az nyilván-való fajtalan paptúl még szentséget sem vala szabad venni utólsó szükség-kívűl, a mint olvassuk *Cap. Vestra, Cap. ult. de cohabitat. Clericor. et mulierum. Et cap. Nullus, cap. Præter,*[6] holot még azt-is tíltya az anyaszentegyház, hogy az fajtalanságban heverő papnak mise-mondását se halgassák az hívek†.

† *Contra sacerdotes concubinarios leges Ungariae vide in Decret. Colom. l. 1. c. 67. l. 2. c. 4. 9. 10.*

† *Sublatum hoc praeceptum censent plerique, ut Valent. 3. p. q. 5. p. 3. Soar. disp. 18. Sect. 1. de sacr. in genere. Contr. Navar. c. 25. n. 8. c. 22. n. 4.*

Noha azért ez így vagyon, de mindazonáltal sokkal inkáb vétkezik az pap, mikor nyilván valamely személyhez köti magát, és azzal megesküdvén, a szent házasságnak színe-alat latorkodik, hogy-sem ha *si non caste, saltem caute,* egyebek botránkozása-nékűl, titkon vólna lator. Mert mikor megesküszik valamely személlyel, mint az házasságba szokott lenni, mivelhogy a mint mondám, az előbbi kötelesség-miat nem lehet ezek-közt igaz házasság: nem az házasságnak tiszta életire, hanem a szentség-törésnek fertelmességére köti magát hitivel. Annak-okáért, a mint sz. Ágoston mongya, hogy jób az aszszony-embernek innepnap fonni, hogy-sem fajtalanúl tánczolni: *Melius quis faceret in agro suo aliquid utile, quam in theatro seditiosus existeret; et melius fœminæ Judæorum lanam facerent die sabbati, quam tota die impudice saltarent*[1]. És a mint másut ezen sz. Ágoston mongya: *Si tantum dominetur iniquitas, ut non innocentia, sed potius peccatum eligatur, satius est incertum de futuro adulterium, quam certum de præsenti homicidium*[2]*:* Ha annyira uralkodik az gonosság, úgymond, hogy a bűnökbe kellyen választani: méltób az jövendő üdóben való bizontalan házasság-törést választani, hogy-sem az jelen-való bizonyos gyilkosságot. Mely mondást sz. Ágoston azokrúl az aszszonyokrúl mondá, a kik Rómába megölik vala magokat az gottusok bérohanásakor, félvén attúl, hogy az barbarusoktúl förtelmességre ne vitetnének. Azonképpen én-is azt bátran mondom, hogy noha útálatos és örök kárhozatra méltó az egyházi személy-

[1] T. 9. lib. de decem chordis c. 3.

[2] 1. de Civit. c. 25.

nek akár-mely titkos fajtalansága-is, de azért, ha ugyan lator akar lenni a pap, jób hogy titkon latorkoggyék botránkozás-nékűl, hogysem nyilván. És a két gonosz közzűl nem oly gonosz és nem oly nagy bűn, ha hittel-való kötelesség-nékűl latorkodik, mint ha nem csak latorkodik, de ennek-fölötte az egyházi rendnek és a szent házasságnak gyalázattyára, hitivel kötelezi az latorságra magát és házasságnak nevezi az ő fertelmességét, holot, a mint megmutatám, a ki az Istennek kötelezte magát, szinte úgy nem adhattya feleségének testét, mint a kinek felesége vagyon, más aszszony-emberhez nem kötelezheti magát.

És bizonyára elálmélkodom rajta, minémű nagy vakságra jutottak most az emberek, azt itílvén, hogy az Istennek tött fogadás-ellen-is házasságra adhattya magát az egyházi ember, holot még az pogányok-is, csak az természetnek és emberi okosságnak világosságából-is azt megértették, hogy a ki egyszer az Istennek arra kötötte magát, hogy testi gyönyörűség-nékűl, tisztán él, annak nem szabad felbontani igíretit. Ez okon, ha valamely Vestális szűz leány fajtalanságba találtatott az rómaiaktúl, elevenen mingyárt elásatták őtet, sőt még csak mikor efféle dologrúl vélekedés vólt-is felőllök, ottan mingyárt vádlottat nagy erőssen és szorgalmatoson megvisgálták, ha valamit sajdíthattak hozzá, úgy annyira, hogy a mint a Seneca *Declamatióiba* olvassuk, nagy erőssen bévádlák az tanácsba azt az Vestálist, a mely ezt az egy verset írta vala:

Felices nuptæ, moriar nisi nubere dulce est.
Bódogok az menyek, meghallyak ha nem gyönyörűséges az férhez menés.

Ha azért az pogányok ezt cselekedték, mentűl inkáb szükséges, hogy a keresztyén ember álhatatoson megtarcsa, a mit Istenének fogad? Bizony a ki szabadságot ád az Istennek tött fogadásnak felbontására, erőtlenné tészi az embereknek-való fogadást-is, mert igaz, a mit Cicero régen mondott: *Fide erga deos sublata, statim fides erga homines sua sponte concidit.* Mihent, úgymond, az Istennek adott hit felbontatik, ottan mingyárt az emberekhezvaló hívség-is ön-kinnyén leomol. Annak-okáért okoson cselekedék Constantius Chlorus, az nagy Constantinusnak attya, mert meg akarván próbálni, kikhez kellene néki bízni, látván hogy sokan keresztyének valának az o udvarába, azt parancsolá, hogy a kik vélle egyetembe az bálvány isteneket nem akarnák imádni, min-

Cic. 1. de nat deor.

Euseb. l. 1. de vita Constant. c. 16. Sozom. l 1. c. 6.

gyárt kitakarodnának udvarából. Sokan azért az fejedelem kedvéért hiteket megtagadák, némellyek pedig inkáb akarának az udvarnékűl el-lenni, hogy-sem ezt cselekedni. Mit mívele Constantius? Előzé azokat, a kik megtagadák az Istent, és nagy böcsűlletbe tartá az álhatatos keresztyéneket; mert, úgymond, nem lehet az embernek hív, a ki nem hív az Istennek. Thedoricus áriánus király-is, megértvén, hogy egy kedves szolgája az ő kedvéért ariánussá lött vólna, által-veré őtet hangyárával, ugyan azont mondván a mit Constantius mondott vala. Annak-okáért, mikor az persiai király Hormisdát kísztetné, hogy el-állana az igaz hitről, azt-felelé néki: *Nec justum est ô Rex, nec utile tibi, quod imperas, nam qui didicerit Deum contemnere ac negare, multo facilius contempturus est Regem:* Nem hasznos, úgymond, néked a mit kívánsz, mert a ki az Istent megveti, az királt sokkal künnyebben elárullya. Mely dólgot nem szükség az mi üdőnkbe meszszünnen vött példákkal megerőssíteni.

Sigon. l. 16. de Imp. Occid.

Theodoret. l. 5. Hist. c. 38.

De hogy ímmár béfejezzem beszédemet, nyilva ha az emberek-közt-való fogadásunkat tartozunk megtartani, és még az áros emberek közt-is tisztessége és hitele vesztett az, a ki meg nem állya a fizetés dólgába, a mint magát kötötte: kétség-nékűl, a ki az Istennek igírte tisztaságát és néki szentelte testét, tartozik embere lenni igíretinek.

Ezeket mikor én mind végig halgattam vólna, mondék: Három oka vagyon, miért nem tartozik az pap megtartani ezt az ő fogadását. Első az, mert errűl az fogadásrúl nincs parancsolat; azt pedig tuggyuk, hogy nem kedves Istennél, valamibe parancsolat-kívűl akarunk őnéki kedveskedni. Második az, mert az emberi gyarlóságtúl lehetetlen dolog az, a mit az pap fogad, tudni illik, hogy az test test-nékűl légyen. Harmadik az, mert ha szinte az Istentűl csudálatos ajándéka vólna-is az embernek az tiszta életre, de ugyan bolondság vólna erre kötelezni magát, valamíg az Isten bizonyoson meg nem jelentené, hogy az embert efféle ajándékkal meglátogatta légyen. Annak-okáért, nincs semmi ereje és kötelessége az papok fogadásának.

Egy az jelen-való fő emberek-közzűl nagy fő csavargatásával mondá: Bezzeg Predikátor Uram megbocsás, de ebbe nem értek eggyet véled. Mert én a szent írásból azt értettem, hogy az Úr Isten az őnéki tött fogadásokat javallya és azt kívánnya, hogy ezeket tekélletesen bétellyesícsük, a mint olvassuk *Isaiæ 19. v. 21.*

Az votumokrul.

Psal. 75. v. 12. Eccles. 5. v. 3. Deuter. 23. v. 21. Annak-fölötte azt-is feltalállyuk, hogy szabad fogadást tenni oly dolgokrúl, mellyekrűl nincs parancsolat, és az fogadás után tartozunk ezeket
Deut. 23, 21. bétellyesíteni, mert így szól az Úr Isten eggyüt: *Mikor valamit fogacz,* úgymond, *az te Istenednek, ne késsél bétellyesíteni, mert az Úr ezt megkívánnya, és ha késendel, bűnnek tulajdoníttatik; ha fogadni nem akarsz, bűn-nékűl lészesz, de a mit egyszer tulajdon*
Num. 6, 2. *akaratod-szerént igírtél, bétellyesícsed.* És másut azt-is nyilván előnkbe aggya az Irás, hogy szabad embernek fogadásból ehagyni
Parancsolat-nékűl-is szabad sok jót mívelni. az bor italt, noha errűl parancsolatot nem adott az Isten, hogy illyen fogadást tégyünk.

Ennek-fölötte, ha semmit nem szabad az Isten tisztességére cselekedni, a mirűl parancsolat nincsen: Hon vala megparancsolva
Gen. 28, 20. Jákobnak, hogy minden marhájának tizedét az Istennek igírneje?
Psal. 131, 2. Ki parancsolta vala Dávidnak, hogy fogadást tenne Istennek, hogy
1. Par. 15. az ő tisztességére templomot éppíttetne? hogy az isteni dícséretekre énekeseket, orgonásokat rendelne? Hon parancsolta vala az Isten
Esther 9. Mardochæusnak, avagy Machabæusnak, hogy az Isten jó tételmé-
1. Mach. 4. nyinek emlekezetire és háládással-való tiszteletire, uj innepeket
2. Mach. 10. rendelnének? Nyilva sz. Pálnak sem adatott vala parancsolat arrúl,
Act. 18, 18; hogy fogadásból Jerusálembe menne és haját elnyíretné, de azért
21, 23. ugyan nem vétkezék efféle fogadásokba. Végezetre sz. Pál nyilván
1. Cor. 7, írja, hogy a szűzeknek nincs arrúl parancsolattyok, hogy házas-
25. 40. ság-nékűl, szűzen maraggyanak, de azért jobban cselekesznek, ha férhez nem mennek.

Az Ninivebélieknek sem vala megparancsolva, hogy hamut hintenének fejekre és barmokat-is koplaltatnák: sem amaz aszszony-állatnak, hogy az Urunk ruhája prémit megilletné, sem Judith aszszonynak, hogy szűntelen ciliciomot hordozna. Tinéktek sincs arrúl a szent írásba parancsolatotok, hogy vasárnapot, husvétot, karácsont megillyétek, hogy az evangéliomot süveg-vetve hallgassátok.

Az régi keresztyéneknek sem adatott vala parancsolat arrúl, hogy úgy tisztelnék az apostolokat, hogy árnyékokra-is kitennék
Act. 5, 19. betegeket és térdkötőjöket az nyomorúltakhoz vinnejek, sem azt nem parancsolták vala nékik, hogy térden állva, süveg vetve etc. imátkozzanak; de azért mind ezeket méltán és illendővűl cselekették, mert jól tutták, hogy kedves Isten-elöt, ha ő néki és az ő híveinek tisztességet tészünk. Hasonló-képpen tehát, mivelhogy tuggyuk

hogy kedves Istennél, ha ő-néki fogadásokat fogadunk, és meg nem határozza az Irás, minémű dolgokrúl légyen szabad efféle fogadás, minden tisztességes és Isten törvényével, avagy nagyob jóval nem ellenköző cselekedetekrűl fogadást tehetünk az Úr Istennek.

Az pápista ember elő-szólalván mondá: Nem csak okoson, de bölcsennis szólla Te kegyelmed ez dologhoz, és mind ezekből az kegyelmedtűl elő-hozott szent írásokból három dolgot tanúlunk.

Először, hogy szabad fogadást tennünk az Istennek oly dolgokrul-is, mellyekre az Isten parancsolattya nem kötelez minket.

Másodszor, hogy jób és Istennél kedvesb, mikor valamit Istennek tött fogadásból cselekeszünk, hogy-sem a' nékűl, mert ugyanis miért intene minket a szent írás efféle fogadásokra, ha ezekrűl valami jó nem származnék az mi cselekedetünkre? És ki nem láttya, mely méltán taníttya szent Anselmus, hogy kedvesb ajándékot ád, a ki nem csak valami gyümölcsét nyúttya az ő kertének, hanem ugyan az kertét-is néki aggya? Ha azért a ki fogadással kötelezi magát, nem csak cselekedetit mutattya-bé az Istennek tisztességére, de tehetségét-is, megfosztván magát az Istennek igírt jó cselekedetnek elhagyására-való szabadságtúl, kétségnékűl kedvesb dólgot cselekeszik az Istennek tisztességére. Anselm. de similit. c. 84.

Harmadszor, hogy efféle igíretekkel az Isten tiszteltetik, és az ő szent nevének dicsíretire igazíttatnak az igíretből származott jó cselekedetek. Mert ezt Isaiás-által az Isten nyilván mongya, mikor azt jövendőlli, hogy az új testamentomnak idejekor az pogány népek ajándékokkal és Istennek tött fogadásokkal tisztelik az Jehovát. És ha mindeneket az Isten tisztességére cselekesznek az hívek, a mint sz. Pál taníttya, kétség-nékűl a szent írástúl javallott szabad akaratból származott fogadásokat-is az ő böcsűlletire és tisztességére igazíttyák. Végezetre, hivolkodó és haszonalan dolog vólna az Istennek fogadást tenni valamely dologrúl, ha efféle fogadások az Isten tisztességét nem illetnejek, holot az Úr Isten sem nem szükölködik nállunk-nékűl, sem hasznot nem vehet ajándékinkból. Isa. 19, 21. Coloss. 3, 17.

Ahon pedig azt forgatod Predikátor Uram, hogy lehetetlen ennek az fogadásnak bétellyesítése: talán magadrúl itílsz egyebeket-is. Én semmit nem kételkedem abba, hogy sok özvegyek és szűzek fogadás nékűl-is jámborúl élnek. És még az pogány Cicero-is *Az szűzességet megtarthattyuk.*

azt írja, hogy az rómaiak egyéb okok-közt azért-is akarták, hogy Vestales szűzek légyenek közöttök, *Ut sentiant mulieres, in natura foeminarum omnium posse castitatem existere,* hogy megtanúlnák az aszszony-emberek, hogy ők-is tisztán élhetnek. Sz. Pál apostol-is nyilván írja, hogy jobban cselekeszik és bódog lészen az leánzó és az özvegy aszszony, ha férhez nem mégyen. Mely mondásból világoson következik, hogy ellehet fírfiú-nékűl az aszszony-állat, mert ha el nem lehetne, és mindazáltal férhez nem menne, kétség-nékűl házasság-kívűl kellene fajtalankodni, kiből az következik, hogy mikor szent Pál azokat, a kik fírfiú-nékűl el nem lehetnek, arra inti, hogy férhez ne mennyenek, nem egyébre intené, hanem arra, hogy házasság-kívül förtelmeskedgyenek, kit csak meggondolni-is sz. Pálrúl, nyilván-való káromlás. Annakokáért sz. Pál azt hitte, hogy az leány és az özvegy aszszony házasság-kívül-is tisztán élhet, és erre az tiszta életre inti őket. Ha pedig az gyenge edény, az aszszony-állat, ellehet fírfiú-nékűl, kétség-nékűl az fírfiú-is ellehet Katus aszszony-nékűl. Mely dologrúl ő magok-is az mi-tőllünk elszakattak bizonyságot tésznek; mert mikor az Neocomensis Calvinisták az Genévai calvinista predikátoroknak azt írták vólna, hogy ő-nállok egy predikátor felesége rettenetes úndok bélpoklosságban esett vala, ki-miat az predikátor hozzá nem járulhat vala, iszonyodván rútságától és félvén az ragadó betegségnek mérgétűl, és mindazáltal predikátor uram igen gerjedez vala és azt hirdeti vala, hogy nincs az tiszta életre való ajándéka Istentűl. Azt kérdék azért az Genévai tanítóktúl, ha ez az jámbor predikátor megházasodhatik-é, vagy nem? Öszve-gyűjték az Synedriumot Genévába, és úgy felelének az dologra, hogy semmi-képpen nem szabad más feleséget keresni. Ahol pedig az testnek furdalását forgattya predikátor uram, arra így írának: *Cum fidelis sit Dominus, qui non patitur nos tentari supra vires, dabit donum continentiæ ei, quem ad continentiam vocat. Confugiat igitur ad Dominum potius, quam ad novum matrimonium, sobrietati studeat, occasiones omnes devitet, et certum adversus ustiones remedium procul dubio obtinebit.* Az az: Mivelhogy az Úr Isten hív, és ereje-fölöt senkit nem hágy kisírtetni, az Úrhoz folyamjék inkáb, hogy-sem az uj házassághoz, józanon éllyen, minden bűnre vivő okokat távoztasson, és minden kétség-nékűl bizonyos orvosságot nyér az ő gerjedezése-ellen. Ugyan ezent írja Calvinus János ő maga-is; és ugyan ezent kellene felelni annak az leánnak

Cic. 2. de legib.

1. Cor. 7, 38. 40.

Quod Deus consulit, blasphemum est illud impossibile dicere.

Beza Epist. 10. Theolog. ad 1. qu.

Calv. in Harmon. Mat. 19, 9.

vagy özvegy aszszonynak-is, a ki örömest férhez menne, de senki el nem vészi, és annak-is, a kinek felesége fogságban tartatnék. És ezekhez hasonló-képpen az jámbor egyházi ember-is, a Szent Lélek Istennek malasztyával, megtartóztathattya magát, ha jámborúl és szorgalmatoson forgolódik.

Utólszor, én-is vallom azt a szent írással, hogy nem külömben, hanem csak az Isten ajándékából élhet az ember szűzen, miképpen az házasságban-való tiszta élet-is Isten ajándéka; de mindazáltal vakmerőség-nékűl arra kötelezik az házas emberek magokat, hogy tisztán megtartyák az házasságnak törvényét, noha senkit az Úr Isten tulajdon személyihez lött jelenéssel bizonyossá nem tészen házasságának idején, hogy az házassághoz illendő tisztaságnak ajándékával felékesíttetett. Mert ha efféle jelenések lennének az házasuló emberekhez, nem történnének enyi házasságtörések ez világon. Elég azért az, hogy az Úr Isten kész minden embert az ő hivatallya-szerént az tisztaságra segíteni, úgy hogy ha az ember ő maga-is viaskodik az ördög incselkedési-ellen ajtatos imátsággal és a szentségeknek istenes gyakorlásával: az testnek rugoldozása-ellen bőjtöléssel és testi sanyargatással harczol: az külső tekíntetekből és társalkodásból származott kisírtetek-ellen minden botránkoztató alkalmatosságnak eltávoztatásával hadakozik: az Úr Isten megótalmazza és megerőssíti az ő hivatallyához illendő tisztaságba.

Mikor mind ezeket nagy nyers és bátor szóval véghez vitte vólna az pápista ember, mondá egy az jelen-valók-közzűl: Értelmesen és igazán szóllál az dologhoz jó Uram, és felbonthatatlan kötésekkel megerőssítéd az te tudományodat. De mivelhogy elmúlt az idő, haggyuk ebbe az mái beszélgetésünket.

Mondá az pápista ember: Bár ebben haggyuk, csak egy szóval azt ércse-meg kegyelmetek, hogy nem mí, hanem Luther és Calvinus az, a kik minden fajtalan vétkekre felgerjeszték az embereket, mind példájokkal, mind pedig tanításokkal. Mert ők kezdék azt hirdetni, hogy mí az Istennek törvényébe semmit meg nem tarthatunk, mely tudomány künnyen elhiteti az emberekkel, hogy ugyan ne-is igyekezzenek az hatodik és kilenczedik parancsolatnak megtartására, mivelhogy tuggyák jól, hogy bolondság vólna az lehetetlen dolognak bétellyesítésére igyekezni. Ők tanítták azt-is, hogy az keresztyén ember megszabadíttatott minden törvénytűl, még az tíz parancsolattul-is, a mint Calvinus és Luther

írásából megmutatók az tegnapi beszélgetésünkbe, mikor az esküvésnek kötelességéről szóllánk, holot azt-is megmutatók, hogy tí sem szakadhattok-el ebbe az tudományba a ti elől-járóitoktúl. Ebből pedig az tudományból minémű gondolatok indúlhatnak az buja természetekbe, azt itílem még az vak-is eszébe veheti. Végezetre, ők taníták azt-is, hogy szinte mint az embernek tehetségébe nincsen, hogy fírfiú légyen, vagy aszszony-ember, úgy nincs az ő hatalmába, hogy az fírfiú és aszszony-ember egymásnékűl légyenek; és hogy sokkal szükségesb az ételnél, italnál és álomnál az fírfiúnak és aszszony-állatnak egymáshoz való járása, mely nékűl semmi-képpen nem lehetnek. Annak-okáért azt aggya tanácsul Luther Márton *Serm. de Matrimon.*, hogy mikor az felesége nem akarja, a szolgáló-leánt szólícsa-elő az ember. A ki efféle ocsmány tanításit ez disznónak elhiteti magával, kétség-nékűl az Epicúrus iskolájába-való tiszta életbe torkig elmerűlhet, mert ha oly szükséges ez a dolog, mint az étel és ital, gondolhattya akár-ki-is, mi következzék mind ezekből.

Luth. t. 5. Vitt. lat. an. 1554 per. Joan. Lufft. Serm. de Matrim. f. 123. Et t. 5. fol. 109. in illud. 1. C. 7. Melius est nubere Et t. 2. fol. 352. cont. falso Nom. Ord. Episc.

De a mint mondám, nem csak tanításokkal, hanem ugyan példájokkal-is megmutatták az új tanítók, mely tisztán és szűzen kellyen élni az ő tanításuk-szerént. Nem emlekezem azokrúl az Luther és Calvinus követő tanítókrúl, kik Magyar-országot útálatos ocsmányságokkal megfertőztették és a kiket Bornemisza Péter előszámlál, mivelhogy ezekrűl másut lészen beszédünk[1]. Mondom csak azt, hogy mikor Luther az új tudománt kezdé, azt mongya, hogy úgy gerjedezett akkor az aszszony-emberekre, hogy csak nem megbolondúlt belé[2]. Zwingliusnak pedig illyen mondását hozza-elő Gulielmus Reginaldus *Libro 4. cap. 22. fol. 1023. ex Tomo 2. Zwing. in Respons. ad Librum Lutheri de Sacram.*, hogy miúta apostolságát elkezdette, annyira felgerjedett az bujaságra, *Ut cupiditatibus accensus, in hoc cogitationes omnes imsumpserim, ut carnis furori satisfacerem,* hogy minden gondolkodása csak az vólt, hogy az ő teste fertelmességének eleget tenne. Igy kóstolák-meg ő magok leg-előszöris, minémű gyümölcsel bővölködik az ő-tőllök kezdett uj tudomány. Nyilva még az pogány Cicero-is azt írja, hogy a ki tellyeséggel barommá nem változott, elfödözi szemérmessége-miat az ő gonosz indúlatit. *Si quis est,* ugymond, *ad voluptates paulo propensior, modo ne sit e pecudum genere, occultat et dissimulat appetitum voluptatis, propter verecundiam; ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis dignam esse hominis præstantia, eamque*

[1] Lásd az következendő levélbe az 7. kérdést.

[2] Calvino-Turcis. l. 2. c. 11. fol. 258. ex Coll. Mensal. Lutheri.

Cic 1. Officior.

contemni et rejici oportere. Mert a miképpen Seneca írja: *Licet avaros mihi, vel iracundos, vel bellatores nomines, omnes isti viriliter peccant; in Venerem ac libidinem projectorum inhonesta est labes.* De mivelhogy Luther azt írja *Tomo 5. in 1. Corinth. 15. fol. 162.*, hogy az ő tanítása-után az emberek Német-országba ugyan disznóvá váltak, maga példájával akará ezt megbizonyítani, szemtelenül elő-számlálván az ő fertelmes indúlatit. Senec. de Brevit. vitæ c. 6.

Mind ezekből megteczik tehát, hogy mí a házasságkívül-való förtelmességet sem az papokba, sem egyéb rendbéli emberekbe semmiképpen nem javallyuk, sem semmi fajtalanságra nem szabadíttyuk őket, hanem az uj próféták és apostolok azok, a kik mind tanításokkal, mind magok-viselésével útat mutattak minden fajtalanságra.

Ezeket elvégezvén az pápista ember, mondának a fő emberek: Elég ez eddig, haggyuk ebbe, lészen holnapig min gondolkodni Predikátor uramnak.

Én pedig, hogy megnémúltnak ne láttatnám, mondék: Noha ez dologrúl sokat szólhatnánk, de ha kegyelmeteknek úgy teczik, ám bár ebbe haggyuk most a dolgot. És elbúcsúzván, nagy emberséggel elválánk egymástúl.

Ez sommája, tisztelendő Alvinczi Uram, az mi beszélgetésünknek, melybe nem tudom micsoda szerencsétlenség akasztott vala engem. És hogy igazán megmongyam titkon kegyelmednek, látván hogy azok az dolgok, mellyeket mí nagy bátran hirdetünk az pápistákrúl, ily bizonytalanok légyenek, annyira bátortalanná löttem ímmár, hogy ugyan semmit nem mérek szóllani ellenek, félvén attúl, hogy benne ne kapjanak, mint ekkoráig.

Mint egy szent írást, szinte úgy elhittem vólt én, hogy az pápisták szabadságot adnak az esküvésnek felbontására és az papoknak házasságkívül-való fajtalanságára, mivelhogy amaz könyvecskébe, mellyet 1585. esztendőbe az kolosvári jesuiták-ellen írtak vala az calvinista atyafiak az felföldön az Kalendáriumnak reformálásárúl[7], azt olvastam vala in *Apodixi 12.*, hogy az pápák *Dist. 82. Can. Quia aliquanti* megengedik az papoknak, hogy szabadon fajtalankoggyanak; és jóllehet reá-forgatván az pápák Decrétomát, nyilván megismérém, hogy hamissan hozzák az mi atyánkfiai elő azt az Decrétomot, melybe nem csak meg nem engedik, de ugyan meg-is büntetik az papok fajtalanságát: mindazonáltal minthogy gyermekségemtül-fogva szántalanszor hallottam az predikátoroktúl,

hogy az kösségnek ezeket hirdették az pápistákrúl, én-is ugyan bizonnyal elhittem vala ezeket, és gyakran csodálkoztam-is, minémű lelki vakságban kel azoknak lenni, kik ily szörnyű tudományokat elhisznek. De most értem ímmár, hogy efféle dolgokat csak gyűlölségből fogtak az pápistákra, mert ő magok jobban tuggyák nállunknál, mit higgyenek; ők pedig nem csak nem javallyák, de sőt átkozzák és kárhoztattyák ezeket az istentelen tudományokat.

Kegyelmedet azért mégis az nagy Istenért kérem, gondolkoggyék derekasan ez dologrúl, és ha lehet, mencse és tarcsa-meg az emberek-elöt tisztességünket; mert ha kiterjed, hogy ez ideig méltatlanúl kevertük bűzbe az pápistákat, gondolhattya kegyelmed, minémű hitelünk és tisztességünk lészen ez világ-elöt.

Senki nem kéri azt mástúl, a mi nálla vagyon, hanem-ha csúfságból.

Az *Adonai* nagy Isten aggyon Szent Lelket és igaz világosságot kegyelmednek, és halgassa-meg amaz közönséges könyörgését az kegyelmedhez halgató nyájnak, melybe az Úr Istentűl Szent Lelket, vélle öszve az igaz hitet kérik, Amen.

Post Scripta.

Arrúl-is akarnék kegyelmedtűl tanúságot venni, mint légyen az, hogy az halottnál-való énekünkbe ezt mongyuk: *Tuggyuk Uram Isten, hogy mind meg kel halnunk, De hiszszük, hogy örök életre ismét mind feltámadunk.* Minap egy pápista ember ezzel bizonyítá, hogy mí nem igazán hiszünk, mert nem támadunk mind az örök életre, hanem sokan az örök kárhozatra-is. Ezt csak két szóval fejcse-meg te kegyelmed tanúságomra.

NEGYEDIK LEVÉL.

Egy pápistának kérdezkedésirűl.

Az megnyomorúlt magyar nemzetnek égő szövétnekének, ALVINCZI PÉTER Uramnak, tulajdon kezébe.

Mikor az tenger habjától és szélvésztől hányattatott gállyában az félelem-miat megepedett hajósok, sok nyughatatlanságok és kétségben esések után távuly megláttyák az partot, elfeletkezvén minden veszedelmekrűl, víg lövésekkel, trombita harsogással és örvendetes kiáltással jelentik örömöket. Nem külömben én-is az pápista emberekkel-való beszélgetésből sok lelki háborúságba és nyughatatlan gondolkodásimba csak nem elmerűltem vala ez elmúlt napokba; mert mint egy szűntelen rajtam cséplő hóhér, úgy furdal vala lelki isméretem és azt hánnya vala szemem-közzé: Ládd-é, hogy az pápisták nem azt taníttyák, a mit te itíltél? Vészed-é eszedbe, hogy ez ideig méltatlan terhelted őket és gyűlöltetted efféle erővel reájok kent gyalázatokkal? Ha ezeket, mellyeket te oly bizonyos dolgoknak tartottál, megtapasztaltad hogy nem úgy vannak: mint hihecz ez-után bátorságoson a te tanító-társaid írásinak? Ki tuggya, talám sok töb efféle méltatlan fogások-is vannak az te tudományodba? Csak így szem-békötve akarsz-é üdvösségedre vígyázni? Ha valamely embert ennihány hazugságba kapnál, vallyon s az-után nem jól meggondolnád-é, ha kellyen néki hinni, avagy nem? Resteb és gondolatlamb lészesz-é az üdvösségnek dólgában, hogy-sem ez világi dolgokba?

Efféle sok rendbéli lelki habok-közöt csak nem elmerűltem vala, mikor az kegyelmed levelét megadák, mellyet én örömemben mingyárt megcsókolván, nagy vígan, mint ha az nyúgodalomnak partyát láttam vólna, felkiálték: Hála az Istennek. Álgya-meg az Úr érette ALVINCZI uramat. De mikor felnyitottam vólna az levelet, szinte úgy járék, mint a kinek az parton romlik-el gállyája, mert ebbe semmi egyéb választ nem olvasék, hanem csak azt, hogy békét haggyak az pápistákkal-való beszélgetésnek, mert ezzel csak lelki isméretemnek csendessége háborodik-fel. *Ezt szokták kozonségesen felelni.*

Igazán mondom, igen megszomorodám ezen a feleleten; és kezdém mondani magamba: Vislae,* mí nem törökök vagyunk,

* Jelentését nem sikerűlt kinyomozni

kiknek Mahomet megparancsolta, hogy az hit dolgairúl ne vetekeggyenek senkivel. Hiszem, ha igazat tanítunk, annál inkáb kinyilatkozik és megerősíttetik, mentűl inkáb meghányatik és megvisgáltatik? Mit tészen amaz mondás: *Ezzel lelki ismeréted csendessége háborodik-fel?* fekszik ez-alat valami.

Sok egyéb efféle gondolatok-is ütközének szívembe az kegyelmed levelének olvasása-után, mindazáltal eltekéllém magamba, hogy ez-után nem szóllok az pápistákkal; sőt ugyan könyvöket sem olvasom. De gyakorta rettenetesen furdal vala lelki isméretem, szűntelen azt forgatván előttem, hogy ímmár ennihány dologba megtapasztaltam csalatkozásomat, és annak-okáért méltán gyanakodhatom, hogy az töb eltekéllett vélekedésim-is bizonytalanok. Mindazonáltal megkeményítvén szűvemet, eltekéllém magamba, hogy ez-után nem szóllok az pápistákkal.

De lásd minémű nagy fortély esék rajtam. Minap valami fő emberek jövének hozzám és azt kezdék mondani, hogy e napokba egy pápista ember csudálatos kérdéseket vetett eleikbe, mellyeket ők nem csak meg nem fejthetnek, de ugyan meg-is botránkoztak ezek-miat, és mondák azt-is, hogy ők ugyan ide házamhoz-is elhozzák az pápista embert, hogy megfelellyek kérdezkedésire.

Én erre azt felelém, hogy nem akarok efféle ördöggel határos emberrel beszélleni; mindazonáltal, minthogy magárul-is jól tuggya kegyelmed, hogy minékünk, ha szinte tudatlanok vagyunk-is, nem kel jelentenünk a kösségnek, hanem a szakállhoz illendő reputátiót ugyan meg kel tartanunk, azt mondám nékik, hogy ha írva ide küldik, megfelelek kérdezkedésire.

Másod nap azért írva hozák az kérdéseket, mellyeken én annyira elálmélkodám és felháborodám, hogy azt én sem szóval, sem írással ki nem magyarázhatom. Elbocsátám akkor tőllem az fő embereket, és annak-utánna másodszor, harmadszor-is elolvasám az kérdéseket, de vagy vólt az-elöt nyughatatlan lelki isméretem, vagy nem, de bizony azutátul-fogva oly nyughatatlan vagyok, hogy éjjel sem alhatom miatta. Utólsó tanácsom az lőn, hogy mégis kegyelmedhez folyamjam és mind az magam lelke csendességéért, mind pedig az fő emberek kedvéért, alázatoson könyörögjek, ugyan az egy élő Istenért-is, hogy méltóztassék kegyelmed ezekre az kérdésekre megfelelni.

I. ÉS II. KÉRDÉS.

Mikor Magyar-országban fészket verének leg-először, sőt még akkor-is, mikor leg-először az keresztyéni egyességnek kötelét elszakasztván, az közönséges Anyaszentegyházból kiugrának és egyebeket-is utánnok csalának az Martinista és Calvinista Predikátorok, teli torokkal kiáltyák vala, hogy semmi-némű erőszakot, hatalmat nem kel az hitért cselekedni emberen; mert az hit Isten ajándéka, és annak-okáért szabadságot kel adni, hogy azt higgye az ember, a mi teczik néki. És ha valamely fejedelem valamit végezett ellenek, csuda rút gyalázatokkal káromlották és azt kiáltották: *Erővel akar ez az fejedelem minket üdvözíteni, mi ellene benne, ha mi elvészünk? Haggya Istenre ezt, nem az fejedelem dólga ez, etc.* Efféle szókat csak nem minden nap hallottunk, jóllehet én mindenkor azt mondottam, és most-is azt mondom, hogy mind addég sem hiszem, hogy ezt igaznak itíllyék magok-is, valamíg oly tartománt vagy várast nem mutatnak, melyből erővel kiűzhették vólna az mi régi keresztyén hitünkön-való tanítókat, és ki nem űzték vólna.

Akarnám azért érteni: Mi légyen az oka, hogy most egy kicsínné lábot kapván, nem úgy énekeltek, mint az-elöt?

Az mely articulusokat Foktői Máté calvinista predikátor, az hajdú vitézek nevével, az Nagyságos Báthori Gábornak külde ez minapiba, abba azt kívánnya Foktői (noha ebbe az eszes fejedelem kedvét nem tölté az esztelen predikátornak): hogy ő Nagysága Erdélybe ne aggyon az pápista bálványozóknak szabadságot az ő vallásokra; sőt senkit közzűllök se kicsín, se nagy tisztre ne vígyen, se udvarába ne tarcson. Annak-fölötte noha most minnyájan igen vítattyák az Religió szabadságát országunkba, de azért az Felföldről az catholicus papokat mind kikergetik, és az kik hamar nem szaladhatnak, szálogul fírfiúságokat tőből oda haggyák. Az egyházi jószágokból, mellyekből élni kellene az papoknak, az világi urak tőltöznek, sőt az catholicus fő emberek jószágának-is pápista nevét költvén, azokat-is megemésztik, és szinte úgy cselekesznek, mint a ki eléb elvágná szárnyát az madárnak, és azután nagyon mongya, hogy ő nem ál ellene, ám bár röpűllyön.

Örömest érteném azért, honnan légyen az, hogy mikor tí csak akár-mely lágyan megbolygattattok-is vallástoknak szabadságába,

oly iszonyú-képpen kiáltotok, hogy az hitnek természeti-ellen vagyon, hogy ebbe valaki megháboríttassék? Mikor pedig szolgál az koczka, ily keményen reánk nehezedtek? Vallyon s ha az ti predikátoritok-közzűl ennihány kappant csináltatott vólna az fejedelem: *ha minden jószágtokba sákmánt vettetett vólna: ha az* köztetek-való túdósb tanítók-közzűl válogatva, sokakat számkivetésre küldött vólna, a mint tí számkivetésre itílitek az jesuitákat: vallyon s mondok, nem kiáltanátok-é az égig ellenünk?

De vészem eszembe, mi ál gyomrotokon. Szinte úgy akarnak bánni velünk az luther és calvinista tanítók, mint az Izrael népé-
1. Reg 13, 19. vel az philistæusok, kik nem szenvedik vala, hogy az Izrael közt kovácsok lennének, hogy így senki ne csinálhatna fegyvert nékik, hanem fegyvertelenségek-miat örök rabságba maradnának; az farkasok-is egyszer úgy békéllettek vólt meg az juhokkal, hogy elűzzék az komondorokat mellőllök. Ezek-is az predikátorok örömest kiszínlenék* az jesuitákat az országból; sőt, ha lehetne, az egész világból-is, hogy az ő jeles tanításoknak műhelyében, az iskolákban, ellenek viaskodó fegyvert ne csinálhatnának. Az töb egyházi emberekkel pedig úgy igyekeznek bánni, mint a ki élését elfogja valamely szállott várnak, hogy az benne-valókat kiéheztesse és kiűzhesse. Mert ők-is az papok kenyerére tátották szájokat, és jövedelmeket meg akarják fogni, hogy élhetetlenek légyenek nyavalyások. Ez pedig az üldözés, noha lágyabbnak teczik, hogy-sem ha ugyan vérünkbe mosdanának az predikátor uraim, de bizonnyal elhiggye minden ember, hogy sokkal ártalmasb és veszedelmesb minden nyilván-való dühösködésnél, a mint végre-is eszekben vészik az emberek, ha idején eleit nem vészik. Julianus Apostata-is,
Niceph. l. 10. c. 25 Aug. 18. Civit. c 52. ki akarván gyomlálni az keresztyénséget, az iskolákat akará először-is elrontani, mikor pedig az hívek panaszolkodnának a sok
Niceph. l. 10. c. 24. húzás-vonásért, jószágok elvételéért, így biztattya vala őket: *Az ti hivatalotok ez,* úgymond, hogy mindent békével *szenveggyetek*, szinte mint most-is hallom, hogy egy úr azzal biztattya az jesuitákat, hogy ne gondollyanak vélle, ha kirekesztik az országból, mert azt parancsollya Christus az ő tanítványinak, hogy ha egy várasból kiűzik őket, másuvá fussanak. Kinek csak azt mondhattyák az jesuiták: *A te incipe,* mivelhogy te-is Christus tanítványának tartod magad, próbáld-meg ezt először te magadon, és nagyob hitele lészen jó tanács-adásodnak. Ha az apostolok csak oda men-

* Kiűznék.

tek vólna, a hol őket nem üldözték: soha az igasságért halált nem szenvedtek vólna és az világot sem térítették vólna meg; tuggya vala sz. Pál, hogy őtet Jerusálembe nem jó kedvel láttyák Act. 21, 11. vala, hanem fogságokkal, ostorozással fenyegetik vala, de azért ugyan felméne Hierusalembe; mert kedvek-ellen-is szolgál az jó orvos az betegeknek, és mikor osztán egyéb nem lehet benne, mind üldözést, mind halált keresztyéni szelídséggel szenveggye az ember.

Holot azért ily kegyetlen üldözést indítottak az luther és calvinista predikátorok (mert ugyanis mind az ő szelek ez) az igaz hit-ellen, és ily távuly estek az előbbi tanításoktúl, aránzod-é, hogy méltán azt nem mondhattyuk nékik, a mit Bézának íra egy ember, Beza Ep. 10. Theolog. mikor Calvinus Genévába megégette vala Servétust: *Minek-utánna,* úgymond ez az jámbor, *ti Calvinisták, Servétust megégetétek, Gentilis Bálintnak fejét vétetétek, Ochinust számkivetétek, minéműorczával hányhattyátok az pápa kegyetlenségét? Forgathattyátok-é ez-után amazt: Had nevekeggyenek az aratásig? Méritek-é mondani, hogy lelki, és nem testi az ti fegyveretek? Hirdethetitek-é mégis, hogy az hitért nem kel senkit megbolygatni?* Erre pedig tudom tí sem felel- Aug. t. 7. l. 3. tek egyebet, hanem a mit Béza felele, és ő-előtte sz. Ágoston, cont. Crescon. c. 51. tudni illik, hogy az keresztyén fejedelmek dólga, hogy mint egyéb vétkeket, úgy az hitben-való tévelygést-is megbüntessék. Sőt azt méri mondani Béza, hogy az hitben-való szabadság nem egyéb, hanem tágas út az kárhozatra, és a mely országokba efféle szabadság adatott, úgy mint Erdélybe és Lengyel-országba, azok az országok az Mahumetismusnál-is aláb-való állapatra jutottak. Beza l. cit. *Magistratus officium est, ab ovibus arcere lupos; diabolica enim est illa libertas, quæ Poloniam et Transylvaniam hodie tot pestibus implevit. Illam quam tu vocas conscientiæ libertatem, ego quaquaversus patens exitium appello. Huiusmodi ergo pestes coërcendæ sunt a Magistratu, quod si apud vos et miseros Transylvanos tentatum saltem esset, non essetis in eam conditionem redacti, quam ego ipso Mahometismo nihilo miserabiliorem judico.*

Akarnám azért kerek szóval és világos feleletből megérteni: *KÉT KÉRDÉS.* Először, mint férhessen-öszve az ti előbbi tanítástok az mostani cselekedetetekkel? Másodszor, mi az oka, hogy az gyilkosságot, házasság-törést, és egyéb hasonló vétkeket méltó az fejedelemnek megtíltani; sőt ugyan nem-is adhat ezekre szabadságot: és csak az hitben-való habozásra szabad mindennek az gyeplűt néki vetni?

Aug. l. cit. cont. Crescon

Frustra dicis, relinquar libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis et stupris, ac aliis facinoribus, libero te arbitrio dimittendum esse proclamas, quae tamen iustis legibus comprimi, saluberrimum est. Hcába kiáltod, úgymond sz. Ágoston, hogy szabad akaratodra haggyanak. Mert miért nem kiáltod azt-is, hogy az gyilkosságba, fajtalanságba, szabadságodra ereszszenek?

III. IIII. V. VI. KÉRDÉS.

Mikor Magyar-országba bécsúszának mászának az Luther és Calvinus-után indúlt tanítók, az püspököket és papokat azzal terhelik és gyalázzák vala az kösség-elöt, hogy uraságokat bírnak; az világi gondviselésre és ország dolgaira vígyáznak; sok jószágot bírnak, maga kevesebbel megelégedhetnének, és méltób vólna, hogy az urak-közzé osztanák, vagy az vitézek tartására fordítanák az ő jószágokat. Magokrúl pedig azt hirdetik vala, hogy ők megelégesznek akár-mi köz baraszlai köntössel, jószágot sem kívánnak, hanem ha mindennapi kenyerek meglészen, elég az ő nékik.

Micsoda tehát az oka, hogy most ímmár elváltoztatták teczéseket, és uraságokat, fejedelmeknél-való tanácsságokat kívánnak? Nyilva ez elmúlt napokba kiteczék farka rókának; mert Alvinczi Péter nem csak vezére vólt éltébe Bocskai Istvánnak, de halálakor-is testamentáriussá lőn, és az füst-alat béférkezék a széplaki uraságba, az egri káptalan házát Kassán elfoglalá, és az kóborlott marhából annyi szépség marada nálla, hogy most-is fogason fínlenek szép aranyas kargyai. Foktői Máté-is, töb predikátor társaival, tanácsok és vezérek vala minap az hajdú vitézeknek, és mikor az Nagyságos fejedelemmel, Báthori Gáborral meg akarnának békélleni az vitézek, ugyan articulusba írá azt Foktői, hogy ő Nagysága *de facto,* mingyárt valóba, ezer aranyat aggyon néki, e-mellett egy kocsit négy lóval, szőnyegestül, száz ház jobbágyot, udvarházzal és forgó malommal-egyetembe. Sőt azt-is kíváná, hogy ő Nagysága-is éllyen az ő tanácsával és tőlle halgasson [8]. Az töb predikátorok-is erőssen kaptak két felé az füst-alat, és az vármegyéktűl hon az keresztyén papok quartáit, hon egyéb egyházi jövedelmet sollicitáltak.

Nem illet ag ebet hintószekér.

Quamquam Juste Deus, recte facis ac sapienter,
Quod nullum istorum sinis unquam opulescere furum.
Auratos licet involitent, rapiantque culullos,
Expolientque sacras thesauris omnibus aedes:
Nam merito patitur fugientes Tantalus undas.

Ezek és töb efféle dolgok nyilván megmutattyák, hogy az-elöt az catholicus püspökökbe nem az nem teczett, hogy gazdagok, és az országnak első s leg-főb tagjai lévén, az ország törvénye-szerént gondot viseltek az közönséges megmaradásra, hanem az állott gyomrotokon, hogy tí ollyanok nem lehettetek. Irígységből, nem igasság-szeretetből vólt az ti vádlástok és csak mesterséges képmutatás volt az ti tettetett szegínségtek, hogy ezzel az nemességet magatokhoz kapcsolnátok, szabadságot adván néki az egyházi jószágnak prédálására. Mert ugyanis semmivel inkáb nem terjedett az ti tudománytok, mint ezzel a szabadsággal, a mint ő maga Luther illyen szókkal megírja: *Miúta,* úgymond, *kezdők hirdetni az evangéliomot, úgy teczik, ugyan kegyetlen oktalan állatokká változnak az emberek; mert senki semmit nem ád az tanítóknak, hanem kiki mind csak magának kapdos, maga az pápisták idejébe hallhatatlan gazdagságokat adtak az papoknak. Az urak és polgárok csak arra tartyák az mi tanításunkat, hogy e-mellet ragadozhassanak, lophassanak, kiből megteczik, hogy az pogányoknál-is aláb-valóvá löttek az mi halgatóink.* Ezeket ha én mondanám, tudom nehéz néven vennék az emberek, de Luthertűl jó néven vehetik, mint szerelmes attyoktúl. T. 5. in cap. 6. ad Galat. fol. 433.

Azért rövideden béfejezvén beszédemet, Először okát akarom érteni ennek az metamorphosisnak. Másodszor kívánom tudni: ha Isten-ellen légyen-é, hogy az igaz tanító jószággal bírjon és gondot viselljen az közönséges megmaradásra? Harmadszor örömest értem, ha most ily igen orrokon ál az Martinista, Calvinista predikátoroknak, hogy az egyházi emberek valami kevéssel bírnak: mit mondanának, ha azt cselekednék az hívek, a mit az apostolok idejébe, mikor minden jószágoknak árrát lábok-eleibe vitték, hogy ők sáfárkodnának belőlle? Avagy mit mondanának, ha úgy bánnának most az egyházi jószágoknak hamissan elfoglalóival, mint sz. Péter bánék Ananiással, kit szörnyű halállal megöle, nem azért, hogy az másét elvötte vólna, hanem azért, hogy az övét épen az apostoloknak nem adá? Negyedszer azt kérdem: Mi az oka, hogy szabad Foktőinek, Alvinczinak, és töb ezen pórázon futó kiáltók- *NÉGY KÉRDÉS* Act. 4, 34.

nak tanácsokká lenni az háborúságokba, az püspököknek pedig, az országnak régi szokása és törvénye-szerént, nem szabad az igaz koronás királynak jó tanácsokkal szolgálni?

VII. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy ily gyakran, ily nagy gyűlölséggel hánnyátok, vetitek az papok gonosz életit az kösség-elöt: holot tí, predikátorok, ezerszer nagyob gerendát hordoztok szemetekbe és minden gonosságba határ-nékűl fellyűl-halaggyátok az papokat?

Az Martinista és Calvinista predikátorok latorságinak elő-számlálására egész könyvek sem vólnának elégségesek. De én nem akarok idegen országbéli sok latorságokrúl szóllani; az magyar-országiakrúl sem mondok semmit hallásból, avagy az régi keresztyének írásiból, hanem csak ennihány dologrúl emlekezem, mellyet az önnön predikátor társok írásiban olvastam, hogy ezekből, mint az körméből az farkast, megismérje minden ember, kicsodák légyenek azok, a kiknek orrokba ily nagy bűzt szerez az keresztyén papok fogyatkozása.

Bornemisza Péter, híres neves predikátor, az ő Predikációinak negyedik részébe az ördögi kísírtetekrűl oly útálatos dolgokat ír, hogy vélem még az ördög-is szemérem-nékűl nem írhatott vólna ennyi ocsmányságot. Az luther és calvinista predikátoroknak-is szántalan latorságirúl emlekezik, de én sok iszonyú dolgokat elhagyván, megkövetvén eléb minden tisztességes személt, az ő írásából, az önnön saját szavaival, csak ennihány ocsmányságit hozom-elő azoknak az predikátoroknak, kiket országunkba ismért ő maga Bornemisza, és talám ugyan gyónásokbúl tanúlt dolgokat-is beszél.

Fol. 731. Eggyüt azért imígyen szól: *Egy ifiú predikátort kétszer vádoltak-bé előttem az házasság-törésrűl és Sodoma életrűl, ki iszonyú szörnyűségeket beszélt nékem magárúl és azt mondotta, hogy noha kétszer, háromszor-is vólt dólga feleségével napjába, de mégis inkáb lángozott mind leányokra, mind gyermekekre.* Ezt pedig az útálatos disznót, azt írja Bornemisza, hogy ő csak szóval dorgálá-meg,

Fol. 781. mivelhogy jó predikátor vala. Másut így ír Bornemisza: *Láttam oly predikátort, ki mást igen gyalázott, hogy predikátor lévén, más ember feleségével lakott, de azért ő-is azonba vétkezett.* És ismét:

Fol. 785. *Láttam oly predikátort, ki jámbor feleségét elfelejtvén, csak nem*

Fol. 818. *tajtékot hánt másra-való gerjedezésbe. Egy ifiú predikátort vádlottak*

vala, úgymond, *előttem, mint superintendens-elöt, hogy ifiú felesége lévén, a szolgáló leányával vétkezett; sőt még férfiakkal-is. Egy más* Fol. 872. *predikátor,* úgymond, *addig vétkezék más ember feleségével, hogy végre felakasztá magát; más predikátort megégetének, mert az maga leányával lakott. János deák-is, predikátor, Losonczi Antalt megölte, aszszonyával egyetembe, és ő maga lakott osztán vélle. Ferencz predikátor-is, az mely leányit tanította az fő uraknak, azokkal lakott. Én-is,* úgymond Bornemisza, *mikor ezeket írtam, rettenetes kísírtetekbe vóltam, hogy ugyan reszkettem belé.*

Úr Isten, ha efféléket mondhatnának az papokra, mit nem kiáltanának ezek az lator predikátorok? Tanúllyanak azért ezekből az fő emberek és vegyék eszekbe, mire tanícsák az ő leányokat és feleségeket az predikátorok.

De továb mégyen Bornemisza. *Egy predikátor,* úgymond, *oskola-* Fol. 883. *mesterségbe gonoszúl élt az deák gyermecskékkel, predikátorságába-is* et 884. *elhatta feleségét miattok. Más bőlcs predikátor-is hasonlatosképpen járt, noha szép, ifiú, nemes felesége vólt. Más híres predikátort-is ismértem, kinek felesége lévén, tíz rendbéli apró leánkákat-is kisírgetett.*

Ihon értitek magyar-országi fő emberek, mire taníttyák fiatokat az iskolába ezek az útálatos, förtelmes predikátorok. És még-is az nagy tiszta életű, szent predikátorok torkok szakattába kiáltnak, ha valamit sajdítnak valamely paphoz és csúfollyák az más ember orczáján való sümölcsöt, a kik útálatos gólyvákkal, orbánczczal és krakkai himlővel rakvák. Hogy pedig nyilvábban megismértesse velünk Bornemisza, miném̃ük az ő iskolájokba-való deákok, kik az fő emberek gyermekit taníttyák és osztán predikátorságra emeltetnek, azt írja, hogy *Váradhoz közel, Csatárt, egy nemes aszszony* Fol. 889 *hal-meg, mellyet koporsóba tőnek az templomba, hogy más nap eltemetnejek, de éjjel egy deák béorozkodván, az hólt testtel úndokoskodék.* Ha deák korába ily tiszta életű vólt ez a sóczé, minémű lehetett, mikor predikátorságra jutott?

Nem elégszik-meg ezekkel Bornemisza, hanem azt-is írja, *hogy* Fol 892. *ő két fő predikátort ismért, kik fölötte fertelmesek vóltak; az eggyikért leánt és aszszonyembert-is öltek, és még az kapások-is mikor őtet kinn látták, nagyon kiáltották utánna: Bika, bika.* A mit ennek kiáltottak fülébe, a töb koslató predikátoroknak-is kiálthatnák, avagy ha ujob nevet szeretnének, váras kannyainak vagy ménesbéli ménlovaknak, vagy büdös bakoknak kellene őket híni. Említ ugyan ottan más predikátort-is, *a ki igen szegényűl élt sok gyermekivel,*

és mind hóltig ennihány leánnyal és aszszonnyal lakott. És azt mongya az-után, *hogy ő ismérte Kálmánczi Mártont, a kit Debreczenbe temettek, ki megvallotta Batízi Demeternek, hogy ő régtülfogva egy leánt tartott fírfiú ruhába és vélle lakott.* Ez az a Kálmánczi Márton, a ki leg-először kezdé a calvinismust nyilván predikálni Berekszászba, Petruit Péter akarattyából. Másut azt írja, *hogy*
Fol. 910. *Sztárai Mihály részeges, haragos,* lator ember vólt. Ez az a Sztárai Mihály, a ki Príni Péter akarattyából, Kopácsi Istvánnal egyetembe, kezdé leg-először-is nyilván predikállani az Luther tudományát Magyar-országba. Bizony az Ur Istennek mindenkor oly szokása vólt, hogy mikor valamely bálványozó országot az igasságra akart vinni, nem valami lator életű, fajtalan, részegesek-által vitte ezt véghez, kik gonosz példájokkal arczul csapdosnák az igasságot, mellyet nyelvekkel hirdetnek vala, hanem jó erkölcsű, tekélletes, szent emberek-által, kiknek nem csak nyelvek, de életek-is szentséget tanítana. De mivelhogy mikor ezek az Calvinus és Luther kovászát az mi országunkba hozák és a tiszta búza-közibe konkolt vetének, nem az Istentűl küldettek vala, hanem a szabados életnek édességével vonatnak vala, ollyaknak kelle lenni az első plántálóknak, kik példájokkal-is az testi szabadságnak úttyát világoson megmutatnák.

Keresztúratt nyomtatának nem sok esztendeje egy magyar könyvet az Sopron, Szala etc. vár-megyei predikátorok, melybe az *Concordiárúl* írt könyvből fordítának magyarúl ennihány magok-köztvaló veszekedéseknek *determinatióját* [9]. Abba azt írják az ő superintendensekrűl Böythi Istvánrúl, hogy ő nyilván-való gyilkos, mert Kálmán deákot maga kezével ölte-meg. Böythi pedig az töb predikátorokrúl azt hirdeti, hogy ki ördöngös, ki gyilkos, ki fajtalan közöttök.

De efféle aprólék vétkek mind semmik ő-bennek, mert a szeny sem teczik-meg az fazék-fogó rút, síros ruhán, hanem az tiszta gyólcson. E-mellet ha egy papba valami botránkozás esik, az egész egyházi rend teli gyalázattal; maga, úgymond szent Ágoston, az
Aug. ep. 137. versus fin. emberek kurváknak nem itílik és ki sem űzik annyokat vagy feleségeket, ha szinte hallyák-is, hogy valamely asszony-ember házasság-törésben esett; azonképpen, ha egy pap vagy püspök vétkezik, nem kellene közönségesen az egyházi rendet gyalázni.

Töb latorságit-is hozhatnám-elő az predikátoroknak, de mivel-
Calv. lib. de Scandal. hogy mind ezeket rövid szóval előnkbe aggya Calvinus, megelégszem az ő bizonyságával: *Pastores ipsi sunt turpissima vel nequitiæ vel aliorum malorum exempla, ita fit, ut nihilo minus fidei et*

gravitatis obtineant eorum conciones, quam si fabulam in scena ageret histrio. Et adhuc contemptui se esse queruntur? Ego vero potius vulgi miror patientiam, quod non eos luto et stercoribus mulieres ac pueri operiant. Az mi tanító pásztorink, úgymond, minden latorságnak útálatos tüköri és példái, annak-okáért annyi hitele vagyon predikállásoknak, mint az csúfos embèr trágár tréfáinak. És mégis panaszolkodnak, hogy megútállyák őket az emberek? Én pedig csudálom az emberek nagy tűrését, hogy őket az asszony-emberek és gyermekek sárral és ganéjjal bé nem tapasztyák.

Bizony Calvine, én-is csudálom véled eggyüt, hogy az gyapjúba öltözött farkasokat minden gyalázattal nem illetik az emberek. De oly üdőbe jutottunk, hogy miként Samariába egy szamár-fejet nyolczvan aranyon vöttek, egy mércze avagy mécz galamb ganéjt négy aranyra böcsűllöttek, úgy minálunk-is az ti nagy fülű agyatokat és úndokságos húlladéktokat ugyan drága pinzennis megvészik az emberek. Leg-először-is pedig Calvine, efféle istállóból szedett pésmával temagadat kellett vólna nyakon kenni, mert a mint sok egyéb bizonyságok-kívűl Schlüsselburgius lutherista superattendens írja, a te hátadat-is Galliába megbélyegezék tüzes vas liliommal az Sodomabéli útálatos vétkeidért; és hasonlatos ocsmányságit említi Bézának-is *Libro 1. art. 21. folio 92.*

4. Reg. 6. 25.

Schluss. l. 2. Theolog. Calv. art. 9. fol. 72.

Holot azért az magatok tanú bizonysága-szerént-is ily fertelmes, útálatos életű emberek vattok tí, predikátorok: érteni akarom, minémű orczával mertek piszkálni az papok ganéjjában?

KÉRDÉS.

VIII. KÉRDÉS.

Noha az Úr Isten keményen megfeddi azokat, kik feddik az lopókat és fajtalanokat, de magok-is úsznak ezekbe: mindazonáltal türhető dolog vólna, ha az lutherista, calvinista predikátorok, ollyanok lévén, a mint meghallók, az papoknak valóba történt eseteket feddenejek és szidalmazásokkal annyit használnának, hogy szégyenletekbe-is elhannajak gonosz erkölcsöket az papok. De azt akarom érteni: Mi az oka, hogy az keresztyéni szeretet és tekélletesség-ellen, oly nyilván való, éktelen hazugságokkal igyekezitek megrútítani az anyaszentegyház tagjait, hogy végre magatok-is pirúltok miatta?

Rom. 2, 21. Psal. 49, 18.

Békét hagyok most egyéb útálatos hazugságtoknak, emlekezem egy dologrúl, mellyet tavaly az jesuiták-ellen kőltétek és úgy elhite-

tétek az emberekkel, hogy Magyar-országba-is, még úri rendek-is, nagy örömmel hirdetnejek, hogy Bavériából mind kipelengérezték az jesuitákat, noha annak-utánna az igasság kinyilatkoztaték és eléggé píronkodának érette.

Tavaly azért Német-országba az predikátorok azt kőlték az jesuitákra, hogy Monach várasba, Bavériába, egy leánt a templomba rekesztettek az jesuiták, és minek-utánna sokkáig gyötrötték vólna nyavalyást, hogy ki ne nyilatkoznék nehézkes vólta, ugyan az templomba megölék és eltemeték. Mikor pedig ezek történének, egy ember az templomba rekedett vala történetből és az iszonyúságot nézte és kibeszéllette, az váras-is az jesuitákat méltó büntetéssel illette. Ezt azért az álmot, hogy inkáb czégéressé tennék, három helyennis nyomtaták-ki Német-országban.

Sok hasonló beszédeket hallottam gyakran az barátokrul-is, és Bor-
Az ordógi kisértet. fol. 877. nemisza Péter-is említ írásában efféle esetet, de minthogy igen elkopott vala ímmár ez az hazugság, meg akarák újjítani az jesuiták hátán.

De miképpen Dániel az két ag lator álnakságát megisméré, látván,
Dan. 13, 54. hogy nem egy nyomban járnak vala a Susánna vádlásába: szinte azonképpen mí-is megérthettyük, hogy merő hazugság a mit az jesuitákrúl kőltöttek; mert ugyan azon dolognak három helyen-való kinyomtatási úgy arczul csapdossák és hazuttattyák egymást, mint annak kel lenni.

Eggyik nyomtatás az leánt Christinának nevezi, másik Ersébetnek. Eggyik az leánt egynek, másik kettőnek mongya. Az lator jesuitát-is eggyik egynek, második kettőnek, harmadik ötnek írja. Ketten azt írják, hogy az leánt istránggal fojtották-meg; eggyik, hogy fejszével verték agyon.

Eggyik azt írja, hogy az nehézkes leánt meghasították, kivötték az gyermeket, megkeresztelték, és tizen négy napig élt; másik azt írja, hogy az gyermeket-is mingyárt megölték, a szüvét megötték, a töb részeit az disznóknak atták.

Eggyik azt mongya, hogy ez éjfélkor történt, másik hogy hajnalba. Eggyik az leány attyát vendég fogadónak, másik polgárnak nevezi.

Az lator jesuita-felől eggyik azt írja, hogy megfogták és az váras házához, másik csak az jesuiták decánnyához (nincs pedig efféle tiszt az jesuiták közt, a mint ő magoktól tudom) vitték.

Egy azt hirdeti, hogy elszaladott és megmenekedett az jesuita, másik mint egy hóhér, tüzes fogókkal fogdossa és hátából szalakszíjat meczvén, kerékbe töri. Sok egyéb dolgokba-is ellenkeznek egymással annak az fabulának nyomtatási.

Minap én egy jesuitával beszélgetvén, hozám-elő ezt az dólgot, ő pedig nagy nevetséggel mondá: Addig lészünk mí bódogok, mig az gonoszoktúl szidalmaztatunk; mindazonáltal, mivelhogy önnönmagais Üdvözítőnk nem mindenkor halgatta-el az ő rágalmazóinak szidalmit, hanem néha meg-is felelt és képtelen vádlásokat meghamissította, minékünk-is gondunk vólt arra, hogy jó idején, mig az emberek tanúbizonyságot tehetnek az dologrúl, megmutatnojok ennek a képtelen hazugságnak útálatos vóltát: és ebből kinyilatkoznék, minémű itíletet kellyen tenni az barátokrúl kőltött hasonló czigányságokrúl-is; mert netalám ha most ezt fülünk-mellől bocsáttuk vólna el, ennihány esztendő múlva ugyan valónak itílték vólna ezt az emberek. Matt. 5. Jo. 8, 49.

Ez-után két nagy pecsétes levelet vőn-elő, és monda: Olvasd-meg ezeket és meglátod, mely mód-nékűl terhelik az hamis tanítók az ártatlanokat.

Kezembe vévén az leveleket, látám, hogy eggyik az Felséges Maximilián Bavériai Herczeg levele, mellyet kéz-írással-is megerőssített vala; másik pedig az Monáchium váras levele vala. Mind a kettő német nyelven vala nyomtatva, és deákúl imígy fordították vala ugyan azon nyomtatásnak a másik felére:

Testimonium Serenissimi Ducis Bavariæ.

NOS MAXIMILIANUS Dei gratia Comes Palatinus Rheni, Dux utriusque Bavariæ, etc. Universis ac singulis cujuscunque status, dignitatis et conditionis fuerint, ad quorum manus hæ nostræ literæ patentes pervenerint, amicitiam, promptæque voluntatis gratiam ac salutem. Notum facimus universis, quod proxime prætерlapsis diebus quædam famosa obscœnitatisque plenissima cantilena adversus Reverendos Patres Societatis IESV, hic Monachii existentes, typis vulgata sit, et quidem diversis editionibus, quarum una Norimbergensis, altera Augustanæ, tertia Lauinganæ Civitatis nomen refert, perinde acsi iis locis excusæ essent, quamvis Augustanus Typographus, cui affingitur famosi huius libelli publicatio, gravissime de facta sibi injuria queratur,

A felséges bavériai herczeg bizonyítványa.

Mi Maximilián Isten kegyelméből pfalczi gróf, mindkét Bavária herczege stb. Mindazoknak összesen és egyenként, bármily ranguak és rendűek legyenek, a kiknek kezükhöz jelen nyilt levelünk eljut, barátságot, jóakaratunk hajlandóságát és üdvöt! Adjuk tudtára mindenkinek, hogy a közelmult napokban az itt Münchenben lakó tisztelendő jézustársasági atyák ellen egy becsületsértő és trágársággalteljes mendemondát tettek sajtó utján közzé, még pedig különböző kiadásokban, a melyek egyike Nürnberg, másika Augsburg, a harmadik Lauingen városok nevét viseli magán, mintha ezeken a helyeken nyomtatták volna, jóllehet az az augsburgi könyvnyomtató, a kire e gyalázó irat közzétételét ráfogják, a rajta elkövetett jogtalanság miatt sulyos panaszt

innocentiæque suæ defensionem a suo Magistratu ardenter expetat. Hoc vero famosum, contumeliæque plenissimum figmentum, contra veritatem, contra communem honestatem, sancitasque ad tuendam concordiam Religionis gravi poenarum interminatione leges Imperii de Patribus Societatis IESV excogitatum ac decantatum, secundis multorum auribus fuit acceptum. Istud vero infame, falsum ac enorme figmentum ab adversariis Catholicæ fidei, hostibusque Societatis, instinctu patris mendaciorum, inimici veritatis, Diaboli, pari fide excogitatum fuit, ac illud, quod non ita pridem sparsum fuit, Nos in Collegio Patrum ingentem auri argentique copiam, ab ipsis clanculum corrosam reperisse. Quæ omnia cum in invidiam Sanctæ Religionis Catholicæ, ad traducendam ac diffamandam Venerabilem Societatem, ad circumveniendum scandalizandumque imperitum vulgus excogitata sint: intermittere nec debuimus, nec voluimus, quin hisce literis, publice coram Deo et toto mundo testaremur, libello illo famoso et contumeliosa cantilena, contra Deum, contra jus, æquitatem ac veritatem, injuriam fieri prædictis Patribus; illosque flagitiosi illius homicidii prorsus immunes esse, et omnia, quæ infami illo Pasquillo in illos dicta sunt, falsissima esse, ex solo odio, invidia, malevolentiaque adversariorum orta, eo quod videre ac ferre non possint laudabilem Deoque placentem industriam, zelum et fructum, quem in Ecclesiæ Dei ædificationem Patres Societatis conferunt hæresum refutatione, hominum conversione, irreprehensibili honestaque conversatione, vita, studiis ac eruditione. Ut igitur huiuscemodi ora mendaciloqua, diffamatoresque ac calumniatores publici confundantur ac erubescant, discantque probi omnes, cavendum sibi, nec nimium ipsis credendum: in horum omnium fidem literas manu nostra subscriptas, ducalique sigillo communitas, dandas duximus ac concedendas. Datum in Civitate nostra Monacensi, 11. Junii, 1607.

emel és ártatlanságának megvédését hatóságánál erélyesen szorgalmazza. Ezt a becsületsértő és gyalázatos koholmányt pedig, melyet az igazság, köztisztesség és a vallási béke oltalmára sulyos büntetések terhe alatt hozott birodalmi törvények lábbal-taposásával a jézustársasági atyák ellen kigondoltak és unalomig ismételtek, sokan készségesen elhitték. Ámde ez aljas, hamis és mértékfeletti koholmányt a katholikus hit ellenei és a Társaság ellenségei a hazugság atyjának, az igazság ellenségének, az ördögnek ösztönzéséből ép oly hihetőséggel gondolták ki, mint azt, a melyet nem oly régen hirecszteltek: hogy Mi az atyák collegiumában általuk titokban összecharácsolt roppant mennyiségü aranyat és ezüstöt találtunk. Minthogy pedig mindezt a katholikus szent vallás meggyűlöltetésére, a tisztelendő Társaság csuffátételére és hírbehozására, a tudatlan nép rászedésére és botránkoztatására gondolták ki: nem lehetett és nem akartuk elmulasztani, hogy jelen levelünkkel Isten és az egész világ előtt nyiltan ne tanusítsuk, hogy azzal a becsületsértő irattal és gyalázatos mendemondával Isten s minden jog, méltányosság és igazság ellenére, sérelem ejtetett a nevezett atyákon; s hogy ők ama szégyenletes gyilkosságban teljesen ártatlanok és mindaz, a mi abban az aljas pasquillusban ellenök mondatik, teljességgel hamis, csupán elleneik gyülöletéből, irigységéből és rosszakaratából eredő, azért, mert nem birják látni és elviselni azt a dicséretes és Istennek tetsző munkásságot, buzgalmat és sikert, melyet a Társaság atyái az eretnekségek czáfolásával, az emberek megtérítésével, feddhetetlen és tisztességes magukviseletével, életökkel, tanulmányaik- és tudományosságukkal Isten egyházának épülésére kifejtenek. Hogy tehát az efféle hazug emberek és nyilvános hírbehozók és rágalmazók megszégyeníttessenek és piruljanak, a jók pedig megtanulják, hogy óvatosoknak kell lenniök s szerfelett hinniök nem szabad: mindezek bizonyságául jelen sajátkezüleg aláirott és a herczegi pecséttel megerősített levelünket határoztuk kiadatni. Kelt München városunkban, 1607. június 11-én.

Monacensis Civitatis Testimonium.

Nos Consul et Senatores Ducalis et Metropolitanæ urbis Monachii in Bavaria, Omnibus ac singulis literas nostras inspecturis officia nostra, amicitiamque ac salutem deferimus. Notum facimus etiam universis, quod cum sexta Junii proxime præterita nos in Curia convenissemus: oblatæ sunt nobis, ac lectæ tres contumeliosæ mendacesque cantilenæ, hoc eodem anno diversis locis editæ. Prima a Joanne Lanzenpergi Norimbergæ: Altera a Valentino Schönigh Augustæ, Tertia vero Lauingæ. Quæ quidem ut apertum prodant mendacium, nec tempore, nec loco, nec nomine inter se conveniunt. Summarie vero continent, quasi Patres aliqui Venerabilis Societatis IESV hujus Collegii aliquas honestas virgines stuprassent, et inter alias Philippi Stahel hospitis publici (cujus tamen nominis nemo omnino in tota Civitate nostra reperitur) filiam, quam alter libellus Elizabetham, alter Christinam nominat, gravidatam, mense Januario, noctu intempesta, in ipso templo mactassent ac sepulturæ tradidissent. Cujus facinoris nos per veredarium, qui in templo forte obdormiverat, lassus ex itinere, remque totam speculatus fuerat, certiores facti dicimur, erutique cadaveris indicio intellexisse homicidium, captisque quinque Patribus, eos forcipibus ignitis discerptos, excisis primum e tergore loris, in rotam egisse. Reliqua vero copiosius famosæ cantiones prosequuntur.

Quia vero Cantilenæ illæ manifestum ac plane diabolicum mendacium continent, constitutionibus etiam Sacri Roman. Imp. famosos libellos severissime prohibentibus contrarium, mirari satis non potuimus, qua fronte publicum hoc ac notorium mendacium spargi potuerit, cum omnibus qui apud nos commorantur, cuiuscunque Religionis hominibus, notissimum sit, Reverendos Patres Venerabilis Societatis IESV, multis iam annis apud nos honestam, probam,

München városának bizonyítványa.

Mi München herczegi és főváros polgármestere és tanácsosai Bavariában mindazoknak, a kik levelünket olvasni fogják, szolgálatunkat, barátságunkat és üdvözletünket jelentjük. Egyuttal tudtára adjuk mindenkinek, hogy midőn a legközelebb mult június 6-ikán a városházán egybegyűltünk: három, ugyanezen esztendőben különböző helyeken kiadott gyalázó és hazug iratot mutattak és olvastak fel előttünk. Az első Lanzenpergi Jánosnál Norimbergában, a második Schönigh Bálintnál Ágostában, a harmadik Lauingában látott napvilágot. Mely iratok, hogy hazug voltuk nyilvánvaló legyen, sem idő, sem hely, sem név tekintetében nem egyeznek egymással. Röviden pedig azt tartalmazzák, mintha a tisztelendő Jézustársasága helybeli collegiumának némely atyái néhány erényes szűzön erőszakot tettek volna s a többi közt Stahel Fülöp vendéglősnek (holott ilyen nevű ember egész városunkban egyáltalán nem találtatik) teherbe ejtett leányát, a kit az egyik irat Erzsébetnek, a másik Krisztinának nevez, januárius hóban, éjjel magában a templomban meggyilkolták és eltemették volna. Mely bűntényről mi — ugy mondják — a postaküldöncz által, ki esetleg, az úttól fáradtan a templomban elaludt s (felébredve) az egész dolgot látta, értesültünk s a kiásott holttest szemléletéből a gyilkosságról meggyőződvén, öt atyát elfogattunk, őket tüzes fogókkal szaggattattuk s hátukból előbb szíjjakat metszvén, kerékbe törettük A többit a gyalázó iratok bővebben előadják.

Mivel pedig ezen mendemondák nyilvánvaló és merőben ördögi, a szent római birodalomnak gyalázó iratokat szigorúan tilalmazó rendeleteibe ütköző hazugságot tartalmaznak, nem csodálkozhattunk eléggé, milyen arczczal lehetett ezt a nyilvános és notórius hazugságot forgalomba hozni, mikor valamennyi itteni lakos, bármely vallásu legyen is, igen jól tudja, hogy a tisztelendő

castam, inculpatam ac plane sacerdotalem religiosamque vitam vixisse, indefessoque studio, summis æque ac infimis, assidue suam operam locasse in divini verbi prædicatione, confessionibus excipiendis, iuventute erudienda, ægrotantium cura. Quibus omnibus id assecuti sunt, ut non tantum Clementissimo Principi nostro, aliisque viris primariis, sed nobis etiam gratissimi semper charissimique fuerint et futuri sint deinceps: nosque multum Deo debere fateamur, quod Civitas nostra ipsis non destituatur. Et quamquam neminem cordatum ac sapientem fore credamus, qui mendacibus illis cantilenis assensum sit præbiturus, nihilominus simplicis plebeculæ nimiæ credulitati, quævis falsa pro veris acceptanti consultum cupientes, pro defensione veritatis, scandaloque simpliciorum idiotarum devitando, publico ac authentico scripto nostro omnibus testatum facimus, Cantilenas prædictas nihil aliud continere, quam apertam diffamationem, manifestumque mendacium, ita quod in iis nulla penitus particula vera reperiatur, nec quidquam simile hic apud nos unquam contigisse, imo nec rumorem, indicium, aut suspicionem hac de re fuisse.

Atque ideo Patribus Venerabilis Societatis hoc crimine falsi, quin et nobis, quasi Religiosas personas tam atroci supplicio peremissemus, summa irrogatur iniuria, contra Deum, contra veritatem, ius et æquum: Nosque prædictos Patres simul et nos ipsos, horum et similium impudicorum facinorum innocentes ac innoxios pronunciamus: Magistratus vero omnes obnixe rogamus, ut non solum in suis diœcesibus huiusmodi fictas ac falsas Cantilenas abrogare ac prohibere velint, verum etiam si criminator deprehendatur, juxta statuta Imperii in illum animadvertant: Parati vicissim in similibus causis pro viribus satisfacere omnibus ac gratificari. In horum omnium fidem has literas publico typo excudi et Civitatis nostræ sigillo plura exemplaria muniri voluimus. Datum Monachii, 12. Junii, Anno 1607.

jézustársasági atyák nálunk már sok éven át erkölcsös, jámbor, tiszta, feddhetetlen és igazi papi és szerzetes életet éltek s lankadatlan buzgalommal elökelöknek ép ugy mint alacsony sorsuaknak folytonosan szolgálatára voltak Isten igéje hirdetésében, gyóntatásban, az ifjuság oktatása-, a betegek gondozásában. Mindezzel el is érték, hogy nemcsak legkegyelmesebb fejedelmünk és más fő emberek előtt, de előttünk is mindig becsültek és kedvesek voltak s lesznek ezután is: s megvalljuk, sokkal tartozunk Istennek, hogy városunk nélkülök nem szűkölködik. És jóllehet nem hiszszuk, hogy akadjon okos és komoly gondolkozásu ember, a ki ama hazug mendemondáknak hitelt adjon: mindazáltal a bármely hamisságot igazságul elfogadó egyszerü nép túlságos hiszékenységére való tekintettel, az igazság védelmére s az együgyüek botránkozásának eltávoztatása végett, jelen hiteles köziratunkkal bizonyitjuk, hogy nevezett mendemondák nyilt rágalmazásnál és kézzelfogható hazugságnál egyebet nem tartalmaznak, ugy hogy azokban egy betű igazság nem foglaltatik, s ilyesmi itt nálunk sohasem történt, sőt e dolognak híre, nyoma vagy gyanuja sem volt.

Ugyanazért e hamis váddal a tisztelendő Társaság atyáin, de meg rajtunk is, mintha mi szerzetes férfiakat oly kegyetlen módon kivégeztünk volna, a legnagyobb sérelem ejtetik, Isten, az igazság és jog ellenére. S mi a nevezett atyákat s egyszersmind magunkat is ezen és hasonló fajtalan gaztettekben ártatlanoknak nyilatkoztatjuk; az összes hatóságokat pedig buzgón kérjuk, hogy az efféle koholt és hamis mendemondákat területeiken ne csak megszüntessék és betiltsák, hanem ha a vádaskodó kézre kerülne, őt a birodalom törvényei szerint meg is büntessék: viszont készek levén hasonló dolgokban tehetségünk szerint mindenkinek eleget tenni és kedvére cselekedni. Mindezek hiteléül jelen levelünket sajtó utján közzé tétetni és több példányt városunk pecsétjével megerősittetni rendeltük. Kelt Münchenben, 1607. év június hó 12.

Nem emlekezem most sok rendbéli *Pasquinusokrúl*, sok hamis levelekrűl, mellyeket az magyar-országiak formáltak ez háborúba az pápa és egyéb fejedelmek-ellen, mellyekkel gyűlölségessé tötték őket az kösségnél: és hon valami secretáriust szöktettek-ki álmokba Rómából, ki az pápa tanácsát, mellyet álmába sem látott vala, kinyilatkoztatta, hon az keresztyén fejedelmeknek tanácskozását, mellyet csak tekélletlenségből kentek reájok, az kösség-közibe hintették és azzal gyűlöltették az ártatlan fejedelmeket, mint ha ezek, a kik ennyi esztendőtül-fogva, ennyi költségekkel és vérek hullásával ótalmazták Magyar-országot az pogányságtúl, most az egész magyar nemzetet tőből ki akarnák gyomlálni. És jóllehet tiszta szűből kívánom, hogy ha valaki efféle szándékba vólna-is, az Úr Isten soha reá ne segícse, hogy az mi régi, nemes, böcsűlletes nemzetségünket kivágja és elfogyassa, de azt bizonnyal tudom, hogy soha csak egy keresztyén fejedelemnek sem vólt efféle szándéka, hanem csak gyűlöltetésnek okáért fogtak effélét reájok.

Rövid sommába foglalván azért írásomat, örömest érteném okát: Miért cselekesztek efféle dolgokat lelki isméretetek-ellen, holot jól tuggyátok, hogy végre-is efféle hazugságoknak haszna nem egyéb, hanem az ti gyalázatos pirulástok, és ez illyen dolgokkal *suspectusokká*, kétesekké tészitek magatokat; mert a kinek az igasságtúl elégséges ótalma vagyon, nem szükség annak hazugságba vetni reménségét. *KÉRDÉS.*

IX. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy soha senkit azok-közzűl, kik az ti vallástokon vannak, arra nem kénszerítetek tí Martinista Predikátorok, sőt csak ingyen sem intetek, hogy a mit kóborlással, dúlással, ragadozással elvonnak az ártatlan vétetlenektűl, azt éppen, igazán *restituallyák*, viszsza-aggyák, ha üdvözűlni akarnak?

Nyilva sz. Ágoston azt írja, hogy soha addég az bűn meg nem bocsáttatik, míg az hamissan elvött marha meg nem adatik, ha tehetségébe vagyon az embernek, hogy kár-vallott attyafiát megelégícse. A szent írás-is az üdvösségre szükségesnek mongya az hamissan elvött marhának megadását. Sőt azt parancsollya az Isten, hogy a ki egyéb-képpen meg nem nem elégítheti kár-vallott felebaráttyát, eladassék önnön maga rabságra, és az árrával megelégíttessék az kár-vallott ember. Az szeretetnek és természetnek Aug. ep. 54. Ezech. 33, 15. Exod. 22, 3.

Tob. 4, 16. Matt. 7, 12. Luc. 6, 31.

törvénye-is arra ínt: hogy a mit nem akarnánk hogy más ember cselekednék nékünk, azt mí se cselekeggyük; a mit pedig kívánunk hogy más cselekeggyék velünk, mí-is azont cselekeggyük mással. Minden ember azt kívánnya pedig, hogy meg ne fosztassék marhájától, és ha más ember-miat kárba esett, megelégíttessék.

Noha azért ez mind nyilván-való dolog, de soha tí erre senkit nem erőltettek, hanem a ki mit elvehet és bírhattya, az mind övé. Ennek azért okát kívánom érteni: és megtanúlni, minémű *privilegiomok,* fellyeb-való szabadságok légyen az ti juhaitoknak ebbe az dologba, hogy-sem egyéb embereknek?

Jóllehet rész-szerént vészem eszembe, mint vagyon a dolog. Ollyanok vattok tí predikátorok, mint amaz régi Demophoon, kirűl azt írják, hogy az verő-fényen dedergett, az árnyékon izzadott. Tí-is mikor predikációtokba feddeni kellene az gonosságot, csak nem megfagy az nyelvetek, mikor pedig az pápa-ellen káromkodtok, izzad még a predikálló szék-is. Mely dologrúl így ír az Helvéciai Confessio, emlekezvén az luther predikátorokrúl, noha mí ugyan ezent mondhattyuk az calvinistákrúl-is: *Cum Dei verbum prædicandum esset, et ex hoc Fides, Spes, Charitas docenda, homines item monendi, corripiendi, consolandi, instituendi et persuadendi erant, non aliud quam fanaticos, hypocritas, seditiosos, diabolos, hæreticos, et infinita hujus generis indigna convicia crepant, quæ in dies de nobis nova et inaudita comminiscuntur; imo se suo officio nequaquam functos arbitrantur, nisi omnium auditorum aures huiusmodi indignis clamoribus oppleverint. Quibus rebus tam nos, quam doctrinam nostram multorum animis tam suspectam reddunt, ut qui simpliciores sunt, nos revera Dei simul et sacramentorum hostes esse, nec ullum fidei articulum docere credant.*

Confess. Tigurin fol. 124.

Ennek-fölötte, talám attul-is féltek, hogy ha efféle dologra-is köteleznétek juhaitokat, nem oly kedves vólna predikállástok és netalám ugyan meg-is pirúlna orczátok; mert mingyárt azt vetnék szemetekbe: *Qui alium doces, te ipsum non doces?* Mást tanítasz, és magadat nem tanítod? Az te plebánosságod és jövedelmed-is az pápista papoké vólt, és ő-tőllök erővel vötték-el; add-meg tehát te-is ezt. A mely szentegyházba predikállasz, azt-is az pápisták az ő isteni szolgálatokra éppítették, nem mí; térics viszsza tehát ezt-is. És végezetre, azt vetnék szemetekre, hogy a ki Christusba hiszen, el nem kárhozik; ők pedig noha az más jámboréból frissen járnak

és uralkodnak, de azért ugyan hisznek az Christusba. Efféle ellenvetésektűl féltek azt hiszem, és azért nem akartok senkit az *restitutióra* szorgalmaztatni.

X. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy az felföldi calvinista kiáltók abba az *Apologiába,* ótalmazó irásba, mellyet Bártfán nem régen nyomtatának, meg akarván mutatni, hogy az meghólt Bocskai István nem vólt ariánus, annyi sok módnékűl-való hazugságokat fűztek egybe? [10]

Első hazugság az, hogy az jesuita barátok azt hirdetik, hogy Bocskai ariánus vólt. Ha igaz emberek, miért nem nevezik-meg, ki hirdette? Péter-é vagy Pál? Holot hirdette? Mikor? Kinek? Nyelvével-é, vagy írással hirdette? Mert én jó lelki ismérettel mondom, soha külömben nem-is hallottam, hogy vélekedés lött vólna az Bocskai áriánusságárúl, hanem csak ebből az predikátorok írásából; és mivelhogy *Excusatio non petita, accusatio est,* ők tötték kétessé az Bocskai ariánusságát.

Második horgas mondások az, hogy ugyan ezen jesuiták azt beszéllik, hogy az magyar nemzet *barbara, profana,* vad paraszt, istentelen nemzet, és ő-köztök csak árnyéka sincs az keresztyénségnek, hanem sidó, török, ariánus hitűk. Bezzeg a ki ezt mondaná, nem igazat mondana; mert az egész világnál tudva vagyon, hogy az mi nyomorúlt hazánkba maratt magva az keresztyénségnek. De ha igazat mondnak az predikátorok, miért nem jegyzik-fel: Mikor? Ki-elöt? Mi módon? Mely országba? Kicsoda beszéllett effélét az böcsűlletes magyar nemzetrűl?

Harmadik hazugságok az: hogy egész Magyar-országban nincs senki, a ki magát nyilván ariánusnak mondaná; és az ariánusoknak nincs Magyar-országba templomok. Ez azért merő hazugság; mert Pécs és Sziget vidékébe sokan nyilván ariánusok, és az predikátorok-is mind ariánusok nagyob részre. Ezt ha nem hiszed, künyű végére menned, de én bizonyos vagyok ebbe, és sok fő emberekkel megbizonyítom, kik az háború üdőben Pécsbe és Szigetbe laktak.

Negyedik hamisság az, hogy Erdélybe-is csak kevesen vannak az ariánusok. A ki Erdélt látta, bizonnyal tuggya, hogy csak Kolosvárba, Désen, Tordán, Enyeden annyi ariánus vólt, hogy csak az Isten számlálhatta-meg.

Ötödik czigányság az: hogy az magyarok minnyájan bévötték az Helvéciai Confessiót ez-elöt harmincz kilencz esztendővel. Bódog Anya, bezzeg régi dólgot említetek! megkopott tehát immár az nagy óság-miat az ti hitetek és talám immár fogai-is elhullottak. De mely igaz légyen a ti mondástok, egész Magyar-országnál légyen az itíleti. Azt én bizonnyal tudom, hogy Magyarországnak ezered része sem tuggya, mi légyen az Helvéciai Confessio, melynek híre sem vólt az Bocskai uralkodása-elöt, hanem csak igen keveseknél, sőt Bocskai idejébe-is csak Tököly Sebestyén eszeskedése lőn, hogy az Helvéciai Confessiórúl emlekezetet tőnek az bécsi végezésbe[11].

Hatodik hazugság az, hogy kevesen vannak Magyar-országban az római Religión, és hogy azok-is titkon, csak házokba, nem szentegyházokba gyakorlyák az ő hiteknek rend-tartását. Nagy csuda bizony, hogy ti-nállatok nincs szentegyházak, mert elvontátok tőllök; de ha az Mátra mellyékét; ha Nagyszombat és Poson táján az hegyek allyát; ha Sopron és Győr vidékét; ha Filek és Szécsén tartományát; ha az egész Tót-országot, mely Magyarországnak egy fő, nemes tagja; ha az Török igája-alat nyomorgó Gyöngyös és sok egyéb helyek tartományát megtekínted, ugyan sokat találsz még az régi keresztyének-közzűl Magyar-országba. És az Calvinistákhoz-képest ugyan sokaknak mondhattyuk az Catholicusokat; mert Magyar-országba, ha az lutherista atyafiak-közzűl kiválogattyuk az calvinistákat, nincsenek annyian a mint ok gondollyák.

Hetedik hazugság az: hogy kevesen vannak Magyar-országba az Augustána Confessión-való atyafiak, és hogy ezekkel békeségbe, szeretetbe, eggyességbe éltek. Ti-hozzátok-képest igen sokan vannak az Augustána Confessio követői, kit künnyen elhihet, a ki megtekínti a szabad városokat, az hegyek közit, és az Augustána Confessión-való urak jószágit.

Minémű légyen pedig az ti eggyességtek és szeretetetek, megértheti, a ki megtekínti *Graverus Albertnek* kassai iskolamesternek Bártfán kinyomtatott könyvét, mellyet nem régen írt Az Jesus Christusnak és Calvinus Jánosnak egymás-ellen-való hadakozásárúl[12]. Ha ki pedig ennek szaván meg nem állana, hallya mit ír egy fő lutherista superintendens ez dologrúl. *Megteczik,* úgymond, *hogy az Calvinisták szívökbe ariánus, török, sidó és pogány vallást nevelnek, mellyet gyakran ki-is jelentnek, és sokan közzűllök nyilván ariánussá vagy törökké lésznek. Illyen vólt Bernardus Rotmannus, Paulus*

Conrad. Schlusselburg libro 1. Theolog Calvin. art. 2. fol. 9.

Alciatus, Valentinus Gentilis, Georgius Blandrata, Matthæus Gribaldus, Lælius Zozinus, Petrus Statorius, Joannes Sylvanus, Bernardinus Ochinus, Sebastianus Castalio, Franciscus Balduinus, Erasmus Joannis, és egyebek-is, kik oly mély bölcseségre jutottak az Calvinus iskolájába, hogy vagy ariánusok, vagy törökök löttek végre. Egy Neuserus Ádám, heldebergai megyés fő tanító, az calvinista- és arianistaság által törökké lőn végre, ki önnön kezével írván Gerlachius Doctornak, azt mongya, hogy senki mi üdőnkbe ariánussá nem lött, a ki eléb calvinista nem lött vólna. Azért, úgymond, *a ki attúl fél, hogy ariánus ne légyen, eltávoztassa az calvinistaságot.* Ezeket írja ez az nevezetes lutherista superintendens. És nem kételkedem, hogy ezt az atyafiúi eggyességből származott tanúbizonyság-tételt jó néven vészitek tőlle; mert ugyanis az ti atyafiúi békeségtekből illyen szép nyájas beszédek szoktak származni.

Vannak abba az ti Apologiátokba sok egyéb fogyatkozások-is, de nem szükség azokrúl most emlekeznünk. Azért jer, mennyünk eléb az elkezdett dologban. Lásd az ötödik levélnek végét.

XI. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy kárhoztattyátok mi-bennünk, hogy az halottakért imádkozunk és áldozunk: holot az Augustána Confessiónak Apologiájába magatok ezt írjátok: *Tuggyuk, hogy a régi sz. atyák gyakran emlekeznek az halottakért-való imádságrúl, mellyet mi sem táltunk.* És ismét: *Ostorozza Epifánius Aëriust, hogy az halottakért-való imádságot haszontalannak mondotta, és mi sem ótalmazzuk ebbe Aëriust.* August. Confess. Apolog. Art. 21. Tit. De Missæ Sacrificio.

XII. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy tí az római Ecclésiát ily igen kárhoztattyátok, szidalmazzátok: holot az Augustána Confessio nem egyszer taníttya, hogy az hit dolgaiba, semmibe el nem szakad az római Ecclésiától? a miképpen más beszélgetésbe bővön elő-hozám. Lásd az pápisták bálványozásirúl írt levelet.

XIII. XIV. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy az ti tanitóitok arra intik predikációjokba az embereket, hogy az Istennek törvényét és parancsolatit megtarcsák és azoknak megszegésével az Istent haragra ne indícsák: holot

más-felől minnyájan azt hirdetik, hogy lehetetlen az Isten parancsolatinak megtartása, a mint megláthattyuk Luthernél *Tomo 2. lat. Vittemb. Anno 1546. libro contra Latomum folio 244.*, Philippusnál *in Locis Commun. anni 1523. Tit. de legis abrogat. folio 83.*, Calvinusnál *libro 2. Instit. cap. 5. num. 6. et cap. 7. num. 5.* És minnyájan beszéd-közbe-is azt kiáltyátok, hogy az Isten törvényének megtartása lehetetlen.

Ez ha így vagyon, mi szükség az lehetetlen dologra inteni az embereket? Mi szükség csak igyekezni-is arra, a mit tudunk, hogy nem lehetséges? És miképpen fér-öszve ez az tudomány a szent írással, mely azt mongya, hogy a ki felebaráttyát szereti, bétölti az törvént; a ki pedig szeretet-nékül vagyon, az Istent nem isméri és örök halálnak fia? Mely mondásokból világoson kiteczik, hogy annak örökké el kell veszni, a ki az Istennek törvényét, mely halálos bűnre kötelez, halála-elöt valamennyi ideig felbontásnékül meg nem tartya.

Rom. 13, 8. 1. Joan. 3, 14; 4, 8.

Nem jób vólna-é azért azt tanítanotok, a mit az római Ecclésia tanít: tudni illik, hogy az emberi szabad akaratnak magán-való erejéből lehetetlen, hogy az Istennek parancsolattyát megtarthassuk, a mint az Írás nyilván mongya *Joan. 6. v. 44. & 46. 1. Corinth. 4. v. 7. 2. Corinth. 3. v. 5. Jacobi 1. v. 17.;* de e-mellet az mi Üdvözítőnk érdeméért adott Sz. Lélek Istennek segítő és vastagító malasztyával megtarthattyuk az ő parancsolatit, mert mikor az ember a Szent Léleknek malasztyával vastagíttatik, nem nehezek, hanem igen künyűk az parancsolatok, a mint olvassuk *1. Joan. 5. v. 3. Matth. 11. v. 30.* Hogy pedig senki nem találtatik, a ki tellyes életébe minden napi bocsánandó bűn-nékül légyen, a mint az tellyes szent írásból taníttya az Tridentomi gyöleközet, nem attúl vagyon, hogy lehetetlen vólna az Isten törvényének megtartása, hanem attúl, hogy az mi megromlott természetünk, szokásunk, gyarlóságunk és kisírtetünk-miat meg nem tartyuk, a mit megtarthatnánk, el nem távoztattyuk, a mit eltávoztathatnánk.

Phil. 4, 13. 1. Cor. 15, 10.

Conc. Trid. Sess. 6. can. 23. cap. 11.

KÉT KÉRDÉS. Kettő azért it az kérdés: Első az, mint férjen egybe ellenkezésnékül a ti tudománytok? Második: miért nem haggyátok inkáb helyén az római gyöleközetnek ez dologrúl-való tanítását, mellyet bötűszerént azon szókkal tanít a szent írás, az minéműkkel hallád hogy elő-hozám?

XV. XVI. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy a ti tanítóitok gyakran fenyegetik az embereket az Istennek haragjával és az kárhozattal: holot más-felől azt tanítyátok, hogy szinte oly bizonnyal kel embernek hinni, hogy ő az Istennek szerelmes és örök életre választott fia, mely bizonnyal hiszi, hogy Christus meghólt ő-érette? Nyilva Calvinus *Libro 3. Instit. cap. 2. num. 16. & cap. 13. num. 15.*, Beza *in Confess. Fidei art. 20. fol. 97.*. Hunnius *Labyrintho 1. Propos. 262. & 286.*, és rövideden minnyájan tí, csak szóbeszéd-közbe-is azt forgattyátok, a mit Calvinus illyen szókkal ád előnkbe: Bizonyára nem keresztyén az, valaki minden kételkedés-nékül nem hiszi, hogy az Isten őnéki kegyelmes, és az örök üdvösségre választatott; és a mint másut írja: *Quod extra periculum defectionis sit:* Hogy az Istentűl való elszakadásnak veszedelme-kívűl vagyon. Lib. 3. c. 24. n. 6.

Ez ha így vagyon, bolondság tehát az Isten haragjának és az kárhozatnak félelmével rettegtetni az embereket: holot az ti vallástok-szerént valaki azon fél, hogy el ne veszszen, és bizonnyal nem hiszi hogy üdvözűl, kétségben esett ember az.

Nem jób vólna-é itt-is az római gyöleközet vallását tartani, mely azt taníttya, a mint megláthatod az Tridentomi Conciliumba: hogy senkinek nem kel kételkedni sem az Istennek irgalmasságárúl, sem az mi Üdvözítőnk érdemének véghetetlen gazdagságárúl, sem az sacramentomok erejérűl. Senkinek nem kel üdvösségérűl kétségben esni; sőt jó reménségbe kel lenni, hogy az mi Üdvözítőnk halála-által irgalmasságot nyerünk és bódogságot. De mindazáltal meggondolván, hogy az Isten csak annak igírte az bódogságot, a ki végig megmarad; azt is megtekíntvén, hogy sokan, a kik jól kezdették-is, elestek és elkárhoztak, sőt még az igaz hittűl-is megfosztattak, az mint sz. Pál nyilván írja: ezekhez-képest megtartyuk az apostolok intését *Philippen. 2. v. 12. 1. Petri 1. v. 17.*, és félelembe, rettegésbe munkálkodunk az mi üdvösségünk megnyerésébe, hogy ne talám, a mint sz. Pál írja, meg ne vettessünk az Istentűl, mert még ki nem teczett, minéműk lészünk végre, úgymond sz. János, és noha vannak igazak ez világon, úgymond Salamon, de azért ugyan senki nem tuggya, ha szeretetre méltó, vagy gyűlölségre, hanem mindenek az jövendő időre tartatnak titkon; és úgy annyira titkon, hogy a szent Jób mondása-szerént még az egyűgyű jámbor sem ismérheti-meg az ő egyűgyűségét, és az megbocsátott bűnök- Conc. Trid. Sess. 6 cap. 9. Matt. 24, 13. 1. Tim. 1, 19. & 4, 1. 1. Cor. 9, 27. 1. Jo. 3, 2. Eccles. 9, 1. Job. 9, 21. Eccles. 5, 5.

ért sem élhet félelem-nékűl. Annak-okáért hiszszük azt, hogy az Úr Isten örök életet ád azoknak, a kik mind végig igazán szolgálnak néki: Bízunk pedig Istenbe és reménlyük-is azt, örvendezvén ebben az reménségben, hogy az Atya Isten az ő szent Fiának haláláért minket-is részessé tészen az bódogságban: Noha e-mellet, meggondolván gyarlóságunkat és megtekíntvén, hogy sokszor az ember hertelen, véletlenűl, vagy részegségben, vagy egyéb gonosz szándékban lévén, avagy ellenségének incselkedése-miat kiszólíttatik ez világból; és azt-is jól tudván, hogy senkinek nincs homlokán megírva, hon, mi üdőbe, mi módon történnyék kimúlása; az szent írás intését-is jól megrostálván, mely azt parancsollya, hogy félve
Philip. 2, 12. járjunk az üdvösség keresésébe, és a ki fenn áll, meglássa hogy el
1. Cor. 10, 12. ne essék: mind ezeket mondok jól meghányván vetvén, félünk, hogy *úgy ne járjunk gondviseletlenségünk és háládatlanságunk-miat, mint* az bolond szűzek, mellyek kirekesztetének az menyegzőből.

KÉT KÉRDÉS. Itt-is azért kettő az kérdés. Első: mint szerkeztethessék-öszve az ti tanítástok, magával való ellenkezés-nékűl? Második: miért nem vészitek-bé az mi tudományunkat, mellyet azon igíkkel tanít az Írás, mellyekkel hallád hogy én igazán és nyilván elő-hozám az római gyöleközetnek vallását?

XVII. XVIII. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy az ti tanítóitok, néha elfeletkezvén egy kevés ideig az római hitnek szidalmazásárúl, az jó cselekedetekre-is intik halgatójokat: holot tí azt nyilván taníttyátok és ugyan szavatokjárásába-is forgattyátok, hogy az embernek minden cselekedeti ocsmányság, bűn, és szinte ollyan, mint az havas aszszonyember ruhája; mert ezt az hasonlatosságot, mellyet Isaiás az elhanyatlott
Isa. 64, 6. és gonosságba merűlt sidók áldozatirúl elő-hozott, minden jó cselekedetekre hárittyátok. Luther Márton *in Assert. Artic. 31. 32. 35.* azt írja, hogy minden jó cselekedetbe bűnt tészen az ember. És ezent taníttya *in cap. 2. ad Galat. fol. 322.* Philippus *in Locis anni 1523. Tit. de peccato. Tit. de fide.* Calvinus *in Matth. 5. v. 12. Joan. 5. v. 29. 3. Instit. cap. 12. num. 4. Cap. 14. num. 9. 11. Cap. 19. num. 4.* Beza *in Confess. cap. 4. art. 19.* Azt-is pedig nyilván taníttyátok, hogy minden bűn örök kárhozatot érdemel, a mint megláthatod Calvinusba[1].

[1] In 1. Jo. 5, 16. Et 2. Instit. c 8. n. 58; l. 3. c. 4. n. 28.

Ez ha így vagyon: tehát szinte úgy örök kárhozatra méltó gonosságot cselekeszik az ember, mikor alamisnát ád és józanon él, mint mikor lop és részegeskedik. Szinte úgy érdemli az poklot, a ki mód-nékűl, szükség-nékűl megöli az más ember kappanát, mint ha az fiát ölné-meg. És a ki az embereket valami jóra inti, örök kárhozatra méltó bűnre inti, és szinte úgy kisírti őtet, mint mikor az ördög valami gonoszra kisztet bennünket. Ha pedig az Istennek irgalmassága nem *imputállya,* nem itíli bűnnek az hívekbe az jó cselekedeteknek gonosságát (noha bizony lehetetlen az, hogy az Isten az gonoszt gonosznak ne itíllye, és hogy a kiben bűnt lát, azt bűntelennek itíllye), szinte úgy az egyéb gonosságot sem *imputállya* nékik.

Nem jób vólna-é itt-is az római gyöleközettel tartani, mely azt taníttya, hogy az híveknek jó cselekedeti Isten-elöt kedves illatú áldozatok: *Hebr. 13. v. 16. Philip. 4. v. 18. 1. Pet. 2. v. 5.* És hogy nem vétkezik a mely leányzó férhez mégyen, noha bódog lészen, ha szűzességben marad *1. Corinth. 7. v. 28.* És hogy sz. Jób sem vétkezett szavaiba *Job 1. v. 22.*

KÉT KÉRDÉS.

Itt-is azért ugyan azon két kérdés támad, tudni illik: Miképpen álhasson helyén az ti tanítástok, ellenkezés-nékűl? és miért nem vészitek-bé az mi vallásunkat, mellyet azon szókkal tanít a szent írás-is?

XIX. KÉRDÉS.

Ha csak egyedűl az hit szükséges az üdvösségre, úgy hogy az jó cselekedetek semmiképpen nem szükségesek az Isten-elöt-való megigazúláshoz, a mint az minapi beszélgetésünkbe megmutatám hogy tí ezt taníttyátok, és az ti tudomántoknak felvetett fondamentomához-képest kételen ezt kel tanítanotok; ha mondok ez így vagyon: Mire való az jóra való intés? az igasság? az adakozás? és egyéb jószágok, mellyekbe tartozik magát foglalni az keresztyén ember?

Lásd az hittel kötött fogadásokrúl való beszélgetésbe.

XX. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy tí Christus Urunkrúl és az ő szent apostolirúl oly gyalázatoson mértek szólni? Christus Urunkrúl nyilván mongya Calvinus[1], hogy halálakor kétségben esésnek szavát szól-

[1] Calvin. Matt. 27, 46.

lotta: *A patre se alienum sensit; reus stetit, vox ei desperationis*
[1] Matt 26, 39. *elapsa est.* És azt-is méri írni[1], hogy hertelenségből ejtett szavát Christus Urunk viszsza-mondotta és megmáslotta, mert az szomorúság-miat elfeletkezet vólt az isteni végezésrűl, és nem vólt ő
[2] Calv. l. 2. c. 16. n. 10. 11. 12 benne csendesz mértékletesség. Sőt azt írja[2], hogy ugyan az kárhozott emberek kínnyát érzette Christus Urunk, azt itílvén, hogy Istentűl elidegenűlt és félt, hogy lelke üdvössége el ne veszszen. Mikor pedig az Christus tanítását magyarázza Calvinus, eggyüt
[3] Matt. 12, 25. azt írja[3], hogy nem igen erős az Christus bizonysága. Másut[4] azt
[4] Matt. 12, 33; 13, 19. méri mondani, hogy *absurdum,* éktelen az Christus tanítása. Sz. Jánosrúl eggyüt azt írja Calvinus *Joan. 19. v. 23. 24.* hogy illet-
[5] L. 1. c 14. n. 10. lenűl vonszsza a szent írást; másut[5], hogy *stupore prostratus,* ostoba esztelenségből leborúlván, az egy Istenhez illendő tiszte-
[6] In cap. 7. Genes, f. 128. letet az angyalnak tulajdonította. Sz. Péterrűl azt írja Luther[6], hogy úgy szól mint egy *phanaticus,* eszefordúlt, és nem érthetni mondását. Sz. Pálrúl azt írja Calvinus *in 2. Corinth. 1. v. 9.* hogy eltévelyedett, maga-bizakodás és vakmerőség-alá vettetett ember vólt ő.

Ezeket azért, és sok töb efféle esztelen káromlásokat, minémű mérészséggel írjátok, örömest érteném? Mert ha Christus félt hogy el ne veszszen, és kétségben esésnek szavát ejtette, az Istennek nem hogy fia, de csak hív szolgája sem lehetett, mivelhogy Cal-
L. 3. c. 2. n. 16 vinus azt mongya: Hogy valaki minden kétség-nékűl nem hiszi, hogy ő az Istennek kedvébe vagyon és örök üdvösségre választatott, nem híve az Istennek. Ha töredelmes, illetlen, erőtlen bizony-
Calvin. Matt. 21, 19. ságokkal támogattya Christus az ő tudományát; sőt ha oly tudatlan vólt, hogy az Calvinus itíleti-szerént csak az füge-fát sem ismértemeg, mely Sidó-országba oly köz fa, mint nállunk a szilva-fa; ha az ő tanítványi bálványozók, eszefordúltak, eltévelyedtek vóltak: minémű itíletet tehetünk az keresztyén hitrűl?

XXI. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy az Istenrűl azt taníttyátok, hogy ő oka, szerzője minden bűnöknek és ezekre ő szent felsége indíttya, kísztheti, erőlteti az embert? Nyilva Calvinus nem egy helyen írja, hogy minden bűnnek *Authora* az Isten, *1. Instit. cap. 18. num. 3. lib. 2.*
[7] Lib. 1. c. 18. n. 1. 2. *cap. 4. num. 2.* Másut azt írja[7], hogy az Isten hajtya, toszíttya, *flectit, impellit,* az embert az bűnre, és mikor Absolon az ő attya

ágyas házát megrútítá, az Isten cselekedete vólt ez. Sőt másut azt írja[1], hogy az Isten az ő akarattyával ugyan kételeníti az embert az bűnre. És ismét, ugyan akarja, úgymond[2], és parancsollya az Isten mind azokat, valamiket az gonoszok cselekesznek. És osztán az nagy bolond ember azon tudakozik *Lib. 1. c. 18. num. 3.*, mint lehessen az, hogy a mit az Isten tílt, azt akarja és ugyan parancsollya-is? Ugyan ezent tanította Luther és Melanthon-is, a mint másut megmutatám.

[1] Lib. 3. c. 23. n. 8. 9.
[2] Lib. 1. c. 18. n. 1. 3. & lib. 2. c. 4. n. 4.

Lásd az 5. levelet az 3. bizonyságba.

Ezeket azért az halhatatlan hamisságokat mint méritek írástokba kifakasztani? És miért követitek azokat az uj hit alkotókat, kik ily nagy módnékül-való vallásokra jutottak?

XXII. KÉRDÉS.

Mi az oka, hogy noha ő maga megvallya Calvinus, hogy nincs ez világon hihetetlemb dolog, mint az, a mit ő tanít az Úr vacsorájárúl, és mégis annyira teczik néktek ez az ő tudománya?

Calv. l. 4. c. 17. n. 24.

XXIII. KÉRDÉS.

Azt kérdem, ha az apostolok halálától-fogva Luther Mártonig, azaz ezer öt száz tizenhét esztendeig, minnyájan elkárhoztak-é az keresztyének, vagy nem? Egy szóval csak azt felellyed, hogy: El, avagy Nem. És ha el nem kárhoztak, noha azt hitték, az mit mí hiszünk: mi az oka, hogy tí, elhagyván az törött útat, mellyen az régi jámborok menyországban jutottak, uj és bizontalan ösvényeket követtek?

Lásd oda fel, folio 514.

XXIIII. KÉRDÉS.

Azt kérdem: ha sz. Ágoston, sz. Gergely, sz. Hierónymus, kiket magatok-is szenteknek neveztek, elkárhoztak-é, mivelhogy az purgatoriumrúl, az szenteknek való esedezésrűl, és egyéb hasonló dolgokrúl azt tanították az mit mí tanítunk, mint magatok sem tagaggyátok? Itt-is azért kerek felelettel csak azt mongyad: Úgy, vagy Nem; mert akár-mellyiket mongyad, magadat kárhoztatod feleleteddel.

Lásd oda fel, fol. 514. et 536.

Lásd oda fel, fol. 516.

XXV. KÉRDÉS.

Azt-is örömest értem, ha helyén hagyod-é te-is azt a mit ez-elöt Calvinusból megtanúlánk, tudni illik, hogy Urunk születése után öt száz esztendeig az igaz apostoli tudomány éppen és tisztán megmaradott az római Ecclésiában? Mely dolgot nyilván tanít Hierónymus *Epist. 57. lib. 3. cont. Ruffin. cap. 4.* Nazianzénus *Carmine de sua vita, num. 38.* Irenaeus *lib. 3. cap. 3.* Optatus *libro 2. contra Donat. initio.* Itt-is csak azt mond, hogy Úgy, vagy Nem.

Lásd oda fel, fol 516.

XXVI. KÉRDÉS.

Ennyi sok szántalan viszszavonó tanítások-közöt, örömest értem akár te-tőlled s akár-mely egyéb predikátortúl: mely Tanító Doctor írásival, mely Confessióval eggyezzen mindenekbe. Mert én még eddig sem írásba, sem szóba soha nem találtam két predikátort, a ki egy nyomba lépett vólna. Mert a mint ez-elöt megmutatók, sem az Helvéciai, sem az Augustai Confessióba nem eggyez csak egy-is ti-közülletek mindenekbe, hanem ki ki mind magának az eszeveszett házba, és mindennek szabad válogatni az hit dolgába, mint az medvének az vad körtvélybe. És nem látom hogy egyébben eggyezzetek, hanem csak az tagadásba, mert tagaggyátok, hogy az anyaszentegyház tanítása eltévelyedhetlen; hogy bizonyos jelekből megismértethessék; hogy az szentektűl szabad légyen segítséget kérni, etc. Efféle tagadásokba eggyeztek, és ez-okon csak *Fides negativa,* tagadó hit az ti hitetek. De mikor el-keltek az tagadásrúl és vallani kel valamit, akkor szinte úgy fér öszve fejetek, mint az Sámson rókáinak, mellyeknek farkok egybe vólt kötözve.

Oda fel, f 539.

Sok egyéb efféle kérdezkedésim-is vólnának, de hogy az reájok-való feleletet el ne únnyad, mászszorra hagyom a töb kérdésimet.

Im érti Te kegyelmed, tisztelendő Alvinczi Uram, minémű únalmas kérdezkedésekkel fáraszt engem az pápista ember; mellyekre-való feleletre elégséges értéket nem ismérvén magamba, kérem te kegyelmedet, hogy rövid és világos tanúságot aggyon nékem kegyelmed mind ezekrűl.

Az Úr Istennek Sz. Lelke szállya és világosícsa-meg az kegyelmed szűvét, mind az töb atyafiakkal egyetembe. Amen.

ÖTÖDIK LEVÉL.

Mely méltatlan nevezik bálványozóknak és eretnekeknek az Luther és Calvinus követőit.

Az híres neves, nevezetes ALVINCZI PÉTERHEZ.

Az örök Atya mindenható Istentűl, az ő eggyetlen egy szent Fia által, az közbe-járó JESUS Christus által, mindennémű mennyei áldásokat kívánok kegyelmednek, nevezetes és böcsülletes Péter Uram.

Továbbá, jóllehet az te kegyelmed hozzám-való kedvetlen vóltát sok leveleimre való halgatásából ez-elöttis megtapasztaltam, és annakokáért orczám pirúlása-nékűl ugyan nem úntathatnám kegyelmedet újjob írásommal: de mivelhogy *Durum telum necessitas,* az kételenség nagyra viszi az embert, nagy kissebséginknek el-távoztatásáért kételenittetem tuttára adni kegyelmednek, minémű gyalázatos bűzbe kevere minket az elmúlt napokba ugyan azon pápista ember, melyrűl az előbbi levelembe-is emlekeztem. Hogy pedig világosb és derék sententiát adhasson kegyelmed mindenekrűl, rend-szerént, czikkelyenként az dolognak folyását igazán megírom kegyelmednek.

Minap azért, fő emberekkel való nyájas beszélgetésink-közt hallók, hogy az úczán egy ember nagy haraggal szidkozódván, *Hitetlen eretneknek* nevezi vala felebaráttyát. Ezt mikor én hallottam vólna, mondék: Lásd az régi magyaroknál mely gyalázatos név vólt az eretnek név, hogy még szidkozódások-közt sincs annál gyűlölségesb rútítás. És mindazonáltal az pápista atyafiak minket szegény fejünket csak nem minden beszédekbe ezzel az gyalázatos névei kissebítenek.

Erre az pápista mondá: Ládd-é jó Uram, mely nehezen esik néktek, mikor ellenetek szólnak, és mindazáltal tí minket, ugyan szó járástokba-is, bálványozóknak neveztek és csak nem minden szótokba *Antichristus, Babylonica meretrix,* és egyéb efféle útálatos név forog, mikor az római Ecclésiárúl emlekesztek. Nyilván ha néktek fáj, mikor eretnekeknek mondattok, mí sem tartyuk jó kedvé, mikor nagy módnékűl és méltatlanúl minket bálvány imádóknak neveztek.

Hogy pedig ily nehéznek teczik néktek az eretnek név, nem csudálom. Mert az bölcs és túdós szent jámborok azt mérik mondani, hogy ugyan nem keresztyén az, a ki az anyaszentegyháztúl elszakad valamely eretnekséggel; ezt írja sz. Ágoston imígyen szólván: *Akár-ki légyen,* úgymond, *akár-minémű légyen, de a ki az anyaszentegyházba nincsen, nem keresztyén az.* Tertulliánus pedig *De Præscript. cap. 7. 14. 16. & 37. De carne Christi cap. 2.* Nem lehet, úgymond, hogy keresztyén légyen, a ki eretnek. És ugyan ezent írja Cypriánus *De Unit. Eccles num. 48.* Hierónymus *contra Luciferian. cap. 1. & 5.* Lactantius *lib. 4. cap. 30.* Theodosius *L. Damnamus, Cod. de Hæreticis.*

Aug. t 10. Serm. 1. in Vigil. Pent. c. 12.

Sz. Ambrús pedig azt méri mondani az eretnekekrűl[1], hogy gyűlölségesbek ők a sidóknál, kik az Christus szent testét megfeszítették. Szent Tamás Aquinás-is azt bátran írja[2], hogy noha igen nagy a sidók hitetlensége, de azért ugyan nagyob ennél az eretnekségnek úndoksága. És annak okáért az eretnekekrűl úgy kel szólnunk, mint az pogányokrúl, a mint sz. Hierónymusnál olvassuk[3]. Sz. Ágoston pedig imígyen szól ehez az dologhoz[4]: *Intolerabile est et a sana fide devium, hæreticorum meliorem esse causam, quam paganorum:* Elszenvedhetetlen és az igaz hittel ellenkező tudomány az, a mely azt taníttya, hogy jób renden vannak az eretnekek, hogy-sem az pogányok, mivelhogy Urunk ő maga-is azt parancsollya, hogy úgy tarcsuk mint pogánt, a ki nem enged az Anyaszentegyháznak. Aranyszájú sz. János pedig azt mondgya, hogy mikor az pogány keresztyénné lészen, akkor űzetik-ki az ördög belőlle, de viszsza-jő ismét, mikor eretnekké lészen, és gonoszabbúl lészen osztán dolga, mert, úgymond, *Hæreticos gentibus esse pejores, dubitat nemo:* Senki arrúl nem kételkedik, hogy az eretnekek aláb-valók az pogányoknál [13]. És ugyan ezen sz. János azt méri írnyia, hogy az pogányok okosbak az ő vallásokba, hogy-sem az eretnekek, mert az pogányok tudományának czikkeli *quandam habent consequentiam,* öszve vannak kötöztetve, és eggyik el nem rontya az másikat; de az eretnek tudomány ő magával sem fér öszve, mert miképpen sz. Ágoston magyarázza: A kinek egyszer hitelre-való méltóságot tulajdonít, ugyan azonnak böcsűlletit felbontya, mivelhogy az anyaszentegyházat méltónak itíli arra, hogy az ő tanításából elhiggye, hogy Christus Urunk ez földön járt és az ő tanítványi írták az Evangeliomot, és nem itíli méltónak arra, hogy ő-tőlle kellessék megértenünk, mit tanított légyen

[1] Ambr. 3. de fide c. 3.

[2] Secunda 2. qu. 10. art. 6.

[3] Hieron. cont Lucif. init.

[4] Aug. 21. Civit. c. 25.

Chrysost Hom. 30. in c 12. Matth.

Chrysost. Hom. 50. ad popul. Antioch.

Aug. t 6. de util credendi c. 14.

Christus Urunk és minémű értelemmel kellessék venni az Evangeliomot.

És bizonyára, ha mindeneket jól megvisgálunk, annyival ártalmasb az eretnekség az pogányságnál, menyivel veszedelmesb az szállott várba való áruló és pártos az külső és nyilván-való ellenségnél. És nem csak eredeti és kútfeje az eretnekségeknek útálatosb, hogy-sem az pogányságnak, mivelhogy az eretnekségek mindenkor vagy kevélységből és gyűlölségből, vagy fajtalanságból és boszszú állásból származtak, a mint megteczik az Evangeliom kezdetitül-fogva-való eretnekek historiájából; az pogány tévelygés pedig gyakrabban az természet-szerént-való tudatlan vakságból származik inkáb, hogy-sem egyéb okokból. De ugyan veszedelmesb-is annyival az eretnekség az pogányságnál, hogy az eretnekség sokkal inkáb mególtya az emberekbe az jó erkölcsöt, inkáb felháboríttya az országok csendességét és békességes allapattyát sok pártolkodásokkal; inkáb elidegeníti az atyafiakat egymástúl és egymás veszedelmére felindíttya; inkáb dühösködik az igaz keresztyéni vallás-ellen, és a kinek szívébe egyszer béférkezhetik, inkáb meggyökerezik és nehezebben gyomláltathatik-ki, hogy-sem az pogányság, a mint künyű vólna megbizonyítani nem csak nyilván történt példákból, de ugyan derék és bizonyos okokból-is, ha a szükség kívánná és az üdő szenvedné.

Végezetre, az eretnekeket az régi jámborok atheusoknak, istenteleneknek itélték, a mint Aëtius eretnekről írja Socrates *Libro 2. cap. 35.* Sozomenus *lib. 3. cap. 14.* Sőt sz. Athanásius ördögöknek nevezi az eretnekeket, és így fejezi-bé beszédét: *Arianus est; ergo Diabolus est.* A töb régi doctorok-is közönséges értelemmel bálványozóknak itílik az eretnekeket. Mert sz. Irenaeus, Marcus eretneknek szólván, *Tu idolorum fabricator Marce:* Te, úgymond, bálvány faragó Markos. És másut azt méri mondani, hogy majd minden eretnek, noha szóval egy Istent val, de értelemmel, mint az pogány, bálvánt tisztel. *Omnes fere hæreses* DEUM *quidem unum dicunt, sed per sententiam immutant, quemadmodum gentes per Idololatriam.* Mert miképpen az pogányok kezekkel, úgy az eretnekek értelmekkel bálvánt csinálnak, úgymond Tertullianus, mivelhogy a mint ő maga írja *De Præscript. cap. 40. num. 254: Ab idololatria non distant hæreses, cum et authoris eiusdem sint, Deum vero aut fingunt alium adversus Creatorem, aut aliter eum disserunt, quam in vero est. Itaque omne mendacium, quod de Deo dicunt,*

Athan orat. cont. Arian.

Iren. l. 1. c. 12 n. 14.

Cap. 19. num. 5.

Tertull. cont. Praxe. c. 18. n 10.

quodammodo genus idololatriæ est. Az eretnekségek, úgymond, nem estek távuly az bálványozástúl, mert ugyanis mind az kettőnek egy az alkotója, és avagy más Istent álmodnak, avagy különben szólnak ő-felőlle, hogy-sem mint magába vagyon. És ez-okon néminémű bálványozás minden tudomány, mely az Istenrűl hamis-
Hier. in c. 1. Miche. In. c 44. Isaiae. In cap. 3. Daniel. sat tanít. És ugyan ezent írja szent Hierónymus, imígyen szólván: *Hæreseon Principes simulacra dogmatum suorum artifici corde componunt, et venerantur ea, quæ a se sciunt simulata.* És viszontag: *Omnes hæretici, qui fulgore eloquentiæ secularis falsum dogma componunt, auream statuam faciunt, et persuasione compellunt, ut*
Aug. 4. Conf. c. 7. *adorent idolum falsitatis.* Sz. Ágoston pedig nem csak megvallya, hogy ő, míg Manichæus eretnek vólt, nem az Istent, hanem az ő saját phantasiáját, hívságos gondolattyának alkotmányát tartotta Istennek; de az-fölöt azt méri mondani, hogy az hit dolgaiba soha nem lehetett vólna semmi külömbözés, ha az ember Istengyanánt nem tisztelte vólna vagy ő magát, vagy az ő agyának
T. 1. lib. de vera Relig. c. 10. alkotmányát. *Manifestum tibi sit,* úgymond, *nullum errorem in religione esse potuisse, si anima pro Deo non coleret animam, aut corpus, aut phantasmata sua.*

Holot azért mind ezekből nyilván kitessék, mely útálatos és gyalázatos dolog légyen az eretnekség, méltán irtóztok ettűl az kissebséges névtűl, igaz lévén a mit sz. Ágoston eggyüt tanít.
Aug. 4. de Bapt. cap. 20. Tudni illik, hogy miképpen az részegség egyedűl nem lehet, hanem ezzel mindenkor egyéb vétkek-is eggyüt járnak: azonképpen az eretnekség sem lehet sok egyéb rendbéli gonosságok-nékűl. *Hoc ipso,* úgymond Sz. Ágoston, *quod quis hæreticus est, non potest carere aliis viliis.* És annak-okáért nem csak az eretnekségtűl, de ugyan az eretnekektűl-is méltó úgy iszonyodnunk, hogy a szent
2. Jo. 1, 10. Rom. 16, 17. Tit. 3, 10. írás parancsolattya-szerént, ha elkerűlhetnöjök, még csak ingyen se köszöntenöjök őket; sőt egy házba se laknánk véllek, mikép-
Iren l. 3. cap. 3. pen ám sz. Irenæus Mártyr írja, hogy midőn sz. János Efésomba vólna, és bémenvén egy fördő-házba, ott látta vólna Cerinthus eretneket, kiugrék a házból, nem akarván vélle eggyüt lenni.

Ezeket mikor elvégezte vólna az pápista ember, mondék néki: Jól és igazán megmagyarázád az eretnekségnek úndokságát és az eretnek névnek gyalázatos vóltát. De ugyan ebből megtanúlhattad vólna azt-is, mely nagyot vétkezzetek tí pápisták, mikor az Luther és Calvinus tanításával eggyező híveket nagy kissebbséggel és szidalommal illetvén, eretnekeknek nevezitek, és ennyi sok fő ura-

kat, sok böcsűlletes, nemes személyeket, sok együgyű köz rendet eretnekeknek neveztek.

Az pápista ember felszólalván mondá: Lassan járj Predikátor Uram, és ne gázolly hertelen ily bé az sárba, mert tudom én, hogy majd benne maradcz. Bezzeg azzal gyűlöltettek tí minket az fő emberek és kösség-elöt, hogy mí őket mind fejenként eretnekeknek nevezzük. De ha azokrúl szóllotok, a kik közöttünk mértékletes elméjűk és túdós emberek, nem igazat mondotok. Ne adgya Isten azt, hogy mind azokat, kik az ti tanítástokkal megcsalattak, válogatás-nékűl eretnekeknek itíllyem, hanem, a mint szent Ágoston mondgya, hogy nem mind eretnekek azok, a kik Photinusnak eretnekséggel dögleletes tudományát követik: azonképpen én-is bátorságoson mondom, hogy nem mind eretnekek azok, a kik az ti tanítástoknak hisznek és ahoz ragaszkodnak. Ennek pedig az mondásnak illyen okát adgya igen szépen sz. Ágoston: *Qui enim non audacia præsumptionis pepererunt errores, sed a seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos computandi.* A kik, úgymond, nem vakmerő bizakodásból kapnak a tévelygésbe, hanem megcsalatott és tévelygésbe esett szülejektűl vették ezt, keresik pedig okos szorgalmatossággal az igasságot, készek megtérni, ha megismérhetik az igazat, efféléket semmiképpen nem kel az eretnekek közibe számlálni. És ugyan ezent taníttya a töb doctorokkal egyetembe sz. Tamás *2. 2. quæst. 11. art. 2. ad 3. 1. parte q. 32. art. 4.* És annak-okáért az igaz keresztyének között-is sok egyűgyűk találtatnak, kik tudatlanságokbúl oly vélekedésekbe vannak, mellyek ellenkeznek az igaz tudománnyal, de azért ők nem eretnekek, miképpen mondgya szent Ágoston, hogy Cypriánus eretnek nem vólt, mikor azt tanította, hogy újonnan kellyen keresztelni azokat, kik az eretnekektűl kereszteltettek vala, noha a kik az anyaszentegyháznak bizonyos végezése után ezt tanították a mit Cyprianus, méltán eretnekeknek itíltettek az hívektűl.

Aug. t. 7. l. 4. de Bapt. c. 16. l. 3. de Anima cap. ult.

Ep. 162. Refertur Causa 24. q. 3. cap. Dixit Apostolus.

Similia habet de util. cred. c. 1. Refertur Causa 24. q. 3. c. Hæreticus.

Aug. t. 7. l. 3. de Bapt. c. 3.

De jóllehet, a mint mondám, válogatás-nékűl nem mondhatunk titeket mind fejenként lutherista és calvinista uraim, eretnekeknek, mindazonáltal ím magyarrá fordítom a mit nem régen kinyomtata Német-országba egy túdós ember, és ugyan az önön saját szavait és bizonyságit feljegzem, a végre, hogy magamtúl semmit nem mondván, senki én-reám méltán ne haragudgyék, ha valamely kedve-ellen-való dolgot talál ezekbe. Igy kezdi azért az a jámbor írását

Igazán mondhattyuk, hogy nem csak eretnekek, de ugyan nyilván-való bálványozók-is az Luther és Calvinus követői, a kiket az egyűgyűség és tudatlanság meg nem ment ettűl az veszedelmes és gyalázatos kissebségtűl; és annakokáért az ő-magok nevét kenik mi-reánk, mikor minket bálványozóknak neveznek. Mely káromlásokkal mí nem igen gondolunk, mert ha Calvinus bálványozónak nevezte szent János apostolt, mentűl inkáb elszenvedhettyük mí ő-tőllök ezt az kisebbséget.

Lásd az Pápista embernek 20. kérdését.

Elő-szólalván it egy fő ember, mondá: Bezzeg emberségemre mondom, nagy fába vágta az fejszéjét a barátom. És ha ezeket megbizonyíttya: igaz hitemre mondom, hogy ez mái napon ellene mondok az Luther és Calvinus tudományának.

Monda az pápista ember: Ezennel meghallod, ha elégségesen meg nem bizonyíttya.

De minek-előtte az derék dologhoz kezdgyen ez az jámbor, két dolgot juttat eszébe az olvasónak: Elsőt azt, hogy senki ne itíllye csudának vagy gyalázatnak, ha azt írja, hogy az Luther után elindúlt emberek bálványozók; mert önnön-maga-is Luther Márton, mikor ugyan igazat akart mondani, azt mondotta, hogy az ő tanításából az emberek *degeneraverunt in immanes bestias, deterioresque esse gentibus,* kegyetlen oktalan állatokká változtak az emberek és az pogányoknál-is aláb-valók; és az ő juhairúl szólván, azt mongya, hogy az ő Saxóniai Disznói úgy hisznek mint a disznók, úgy élnek mint a disznók, és ugyis halnak-meg mint a disznók. Sőt ugyan azt írja, hogy miuta az ő tudománya Német-országba támada, ugyan megszállatott azuta az ördögtűl. És végezetre *Tomo 5. Vittemb. anno 1554. in cap. 8. Matth. fol. 7.* ugyan azt mongya, hogy az ő Evangelicusi, noha dicsekednek az Evangeliomba, de tisztán ördögök életekbe. Ha azért szabad vólt Luthernek pogányoknál aláb-valónak, sőt ördögöknek nevezni az ő követőit, nékünk-is szabad az igazat kimondanunk.

Luth. t. 5 in c. 6. ad Galat. fol. 433.

Eod tomo in 1 Cor. 15. f. 162. In c. 23. Gen. fol. 224. Edit. Norimb. an. 1550.

Második dolgot, úgymond, azt akarám eszetekbe juttatni, minthogy az szent írás azt nyilván taníttya, hogy az keresztyénségbe nem lészen ollyan bálványozás, mint a régi pogányok-közt vólt és a minéműt álmodoznak az luther tanítók az szentek tiszteletibe és az képek böcsűlletibe: nem kel senkinek azt várni, hogy én efféle bálványozást visgállyak az lutherista és calvinista vallásba. Csak azt bizonyítom azért meg, hogy az ő tudományok és vallások ágaiból oly dolgok következnek, mellyekből kiteczik, hogy ők némineműképpen részesek az bálványozásba.

Lásd az pápisták bálványozásárúl írt levelet.

HÉT ERŐS BIZONYSÁG

Hogy az Lutherek és Calvinisták bálványozók.

Első Bizonyság: Valaki az igaz Istenbe nem hiszen, hanem ő-helyébe idegen Istent tisztel, az nyilván-való bálványozó. De az Lutheristák és Calvinisták az igaz Istenbe nem hisznek, hanem ő-helyébe idegen Istent tisztelnek. Tehát következik, hogy ők nyilván-való bálványozók.

Ennek az bizonyításnak első része, *Major propositio,* nyilván vagyon az szent írásba, és tagadhatatlan dolog. Az *consequentia* és következés-is nyilván-való, ha az második része, az *Minor propositio* megbizonyodik, mert *Syllogismus est in prima figura.* Az bizonyságnak második részét így bizonyítom.

Valaki az Isten törvényébe semmit meg nem tarthat és meg sem tart, nyilván egy Istenbe sem hiszen és idegen isteneket-is tisztel. Mivelhogy az Isten törvényi-közzűl eggyik azt parancsollya, Exod. 20, 3. hogy ő-benne higgyünk, és ő-kívülle idegen Istent ne tisztellyünk. De az Lutheristák és Calvinisták az ő vallások-szerént az Isten törvényébe semmit meg nem tarthatnak és meg sem tartnak. Tehát ők az Istenbe sem hisznek és idegen Istent-is tisztelnek.

Itt-is az első rész nyilván-való és tagadhatatlan, az következés-is és *consequentia* fő és bizonyos, mert *Syllogismus est in prima figura.* Az bizonyságnak második része oly nyilván vagyon, hogy még csak mindennapi szavatok járásába-is azt kiáltyátok, hogy mí az Isten törvényébe semmit meg nem tarthatunk, és Luther Márton, Melanthon, Calvinus és egyebek-is ezt nyilván taníttyák; és Magyar- Lásd az 13. országba-is az Sopron, Vasvár, Szala vár-megyei tanítók az *Liber* kérdésbe. *Concordiæből* egy részt fordítának magyarúl és magok nevével kinyomtaták az elmúlt esztendőkbe, és az ötödik vissza-vonyásba *in Affirmativa num. 8.* így írnak: *Az Isten törvényéből ismérjük meg, mely nagy dolgokat kíván Isten mi-tőllünk, kik közzűl mindazáltal mí semmit bé nem tölthetünk.* Mely dologból világoson kinyilatkozik az mi bizonyságunk második részének igassága, és jó következésiből az-is megmutattatik, hogy az lutherista és calvinista atyafiak, az ő vallások-szerént, az egy igaz Istent nem tisztelik, hanem idegen isteneknek szolgálnak. Mert ha nem idegen Istent, hanem az egy élő Istent tisztelnék, nyilva megtarthatnák és meg-is tartanák az első parancsolatot.

Calv. l. 1. c. 11. n. 9.

Második Bizonyság emez lehet. Azt taníttyátok tí gyakorta írástokba, hogy: a ki az isteni tiszteletbe valamit cselekeszik a szent írásba kinyilatkoztatott parancsolat-kívűl, az nyilván-való bálványozó. De tí az isteni tiszteletbe sok dolgokat cselekesztek, mellyek az szent írásba nincsenek megparancsolva, következik tehát, hogy tí bálványozók vattok. Ennek az bizonyságnak első részét, noha mí hamisnak itíllyük, de ti-ellenetek, ugymint magatoktúl csinált pallost, mí-is felvészszük. Második része pedig abból bizonyodik-meg, hogy tí megillitek az Vasárnapot, az Husvét, Karácson, Pünkösd napját, noha ezekrűl nincs az Irásba sohúlt semmi parancsolat, miképpen az több egyházi rendtartásokrúl, énekléstéknek módgyáról

1. Cor. 10, 31.

etc. sincs emlekezet az Irásba, noha azt itílem, hogy a szent Pál parancsolattya-szerént, ezeket ti mind az Isten tisztességére mívelitek.

Harmadik Bizonyság ez légyen. Valaki Isten-gyanánt tiszteli azt, a ki nem igaz Isten, minden közbe-vetés-nékűl bálványozó az. De tí calvinista és lutherista atyafiak ezt cselekeszitek. Tehát nyilván-való bálványozók vattok. Az bizonyságnak első része tagadhatatlan, és az *Consequentia,* az utólsó béfejezésnek következése-is nyilván-való, csak az kötésnek második részét kel megbizonyítani, Ezt azért azzal bizonyítom, mert az Calvinisták Istene a bűnnek *authora,* alkotója, parancsollya az bűnt; az embert az bűnre toszíttya; sőt kételeníti, mint azt Calvinus írásiból ez-elöt meghallók. Luther-is *in Assertione, art. 36. Edit. Vittemb. anno 1521: Et mala opera in impiis Deus operatur,* a gonosz cselekedetet-is a gonoszokba az Isten cselekeszi. Ezent taníttya Melanthon *in cap. 6. ad Rom. in fine. Edition. anni 1524.* Az igaz Isten pedig tíltya, gyűlöli, nem akarja az bűnt *Psal. 5. v. 5. Sap. 14. v. 9. Psal. 44. v. 8.* Senkit

Az Pápistának 21. kérdéséből.

Jac. 1, 13. Eccles. 15, 12.

nem kisírt, nem indít az bűnre, ugymond szent Jakab. Tehát jól fejezi-ki ezekből Feuardentius *in Irenæum lib. 1. cap. 12. num. 14.* hogy az Calvinisták és Lutherek gonosz cselekedő Istenek nem az igaz Isten.

Negyedik Bizonyság imillyen lehet. Valaki az egy igaz Jesus Christus helyében más idegen és az igaz Christustúl külömböző Christust imád és tisztel, kétségnékűl bálványozónak kel annak lenni. De az Calvinisták illyenek. Tehát ők kétségnékűl bálványozók. Tudom ez bizonyságnak első részét senki sem tagadhattya. Az következés-is erős és megvethetetlen, ha megbizonyíttatik az *Assumptum,* a bizonyságnak második része. Ezt azért azzal bizonyítom, mert az Calvinisták Christusa tudatlan, maga üdvösségérűl kételkedő, éktelen beszédű Christus vólt, a mint Calvinusnak tulaj-

don vallásából megmutatám ez-elöt. De az Atya Istennek bölcsesége, az igaz Christus, illyen nem lehet. Tehát nem az igaz Christus az Calvinisták Christusa. Lásd az Pápistának 20. kérdésébe.

Ötödik Bizonyság ez légyen. Valaki az misét minden szokott cæremoniáival bévészi, az nyilván-való bálványozó, a mint ti magatok fülünk fájdalmáig, noha hamissan, kiáltyátok. De az Augustána Confessio követői bévészik az misét minden szokott cæremoniáival, a mint ő-magok megvallyák az Augustai Confessióba *Art. 21. Tit. De Missa.* imillyen tulajdon szókkal: *Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant; retinetur enim Missa apud nos et summa reverentia celebratur, servantur et usitatæ cæremoniæ fere omnes, præterquam quod latinis cantionibus admisceantur alicubi germanicæ, quæ additæ sunt ad docendum populum.* Mind ezekből tehát az tinnen saját vallástokból következik, hogy bálványozók az Augustána Confessio követői.

Hatodik Bizonyság. Mivelhogy sz. Pál apostol bálványozásnak nevezi az fösvénséget és tobzódást, jó következésből mondhattyuk, hogy bálványozó tudomány az, valamely az ő természeti-szerént, az fösvénységre, tobzódásra és egyéb vétkekre nagy szabadságot ád és útat nyit. De az Luther, Calvinus tudományi illyenek. Tehát ezek bálványozó tudományok. Az bizonyságnak második része abból teczik-ki, mert a mely tudomány azt taníttya, hogy az Isten törvényébe mí semmit meg nem tarthatunk, és hogy minden cselekedetünk bűn, nyilva arra inti az embert, hogy egy csepnyére se igyekezzék az lehetetlen dologra, az Isten törvényének megtartására; és szinte úgy bűnnek tarcsa az józan életet, mint az tobzódást. De az Luther és Calvinus tudománya azt nyilván taníttya, hogy az ember semmi módon meg nem tarthattya az Isten törvenyét, és hogy minden cselekedetibe vétkezik, mint másut megmutatók. Méltán nevezhettyük tehát bálványozó tudománnak az Luther és Calvinus tudományát. Ephes. 5, 5. Philip. 3, 19. Lásd az Pápista embernek 13. és 17. kérdését.

It eggyik az jelen-való fő emberek-közzűl mondá: Jó Uram, elég eddig; várj ímmár egy keveset, had rostállya-meg Predikátor Uram-is ezeket az te sok bizonyításidat.

Monda az pápista ember: Ám bár elég légyen, maga töb bizonyságokat-is hozhatnék-elő ugyan azon fellyűl említett fő, túdós emberből, mely így fejezi-bé mondásit:

De mi szükség, úgymond, ezt sok szóval bizonyítani, holot Calvinus megvallya, hogy nem egyéb az emberi elme, hanem az Calv. l. 1. c. 11, n. 8.

bálványozásnak szűntelen műhelye, kiből nyiltan következik, hogy az Calvinisták elméjébe szűntelen bálványozást farag az hazugságnak Attya. Másut azt írja Calvinus, hogy az Istent megtagadgya, a ki az Isten itíletinek félelmét magában elóltván, bátorságoson él; ezt cselekeszik pedig az Lutheristák és Calvinisták, mivelhogy azt vítattyák, hogy minden embernek bizonyosnak kel abba lenni, hogy üdvözűl és az Istennek itíletivel meg nem terheltetik. Tehát ők megtagadták az Istent, az Calvinus itíleti-szerént.

Calv. l. 1. c. 4. n. 2.

Én pedig ezeket nagy orcza pirúlással és izzadással végig halgatván, mondék: Jó Uraim, Én még eddig soha sem hallottam vala, hogy valaki minket bálványozóknak nevezett vólna, és ennekokáért ugyan nem-is gondolkottam az elő-számlált bizonyságok megfejtésére; azért hertelen most meg nem felelhetek, hanem gondolkodván, és az *Dominus Superintendensel* és *Dominus Seniorral* szólván az dologrúl, tizen ötöd napra választ adok.

Eggyik az jelen-való fő emberek-közzűl nagy kaczajt ütvén, Azon csudálkozom, úgymond, hogy gazdád aszszonnyal nem mondád, hogy tanácskozol ez dologrúl.

Én pedig mondék: Nó jó Uram, haggyunk békét az tréfának, mert ez lelkünkben járó dolog. És ha ily erős bizonyságokkal megmutathattyák az pápisták, hogy mí eretnekek vagyunk, a mint Uram ő kegyelme megbizonyítá, hogy bálványozók vagyunk, bizony én-is minden halogatás-nékűl elállok Luther és Calvinus mellől. Mert noha az emberek-elöt szégyen a vén szakálnak, ha most megváltoztatom vallásomat, de az lélek üdvösség jób mind az böcsűlletnél és mind az káposztás húsnál.

ÖT ERŐS BIZONYSÁG

Hogy az Lutherek és Calvinisták eretnekek.

Az pápista ember, ezeket hallván, mondá: Az Úr Istennek neve dicsírtessék, hogy ennyire jutottál Predikátor Uram. Immár azért csak az a dolog, hogy, nem szidalmazásból, hanem az igasságnak szeretetiből, elő-hozzam, nem en-magam szavával, hanem ugyan azon nem régen említett túdós embernek írásából, azokat az bizonyságokat, mellyekkel megmutattya, hogy az Luther és Calvinus tudománya eretnek tudomány. Igy kezdi azért írását:

Minek-előtte az bizonyságokhoz kezdgyek, úgymond, két dolgon kel megigyenesednünk.

Először azon, hogy: nem mind eretnekek azok, a kik eretnek tudománt követnek; mert a kik eggyűgyűk, tudatlanok, nem hallottak külömbet, és készek vólnának az igasságnak isméretire, ha vólna ki tanítaná őket, azokat semmiképpen eretnekeknek nem mondhattyuk, a mint sz. Ágostonból megtanúltuk. És ezeket én nem csak nem szidalmazom és rágalmazom az eretnekségnek útálatos nevével, de sőt szánom őket és Eliseussal azon kérem az 4 Reg 6, 20.
Istent, hogy megnyissa szemeket, hogy lássanak; és mikor hallom, hogy egyűgyűségből, vagy ezek az igaz keresztyének-ellen, vagy az igaz keresztyének-közzűl némellyek ezek-ellen, az Istennek haragos boszszú állását kérik: én azt cselekeszem, a mit Oniás cselekeszik vala, mikor az sidó nép meghasonlván, egy része Hircánussal Josephus 14.
az templomot ostromollya vala, más része Aristobulussal óltalmazza Antiq. c. 3.
vala az Isten házát, ki az Úr Istennek így könyörög vala: *Peto Domine, ut neque istos exaudias adversus illos petentes, neque illos contra hos orantes, sed inter eos fraternitas coeat.* Úr Isten, úgymond, eggyik könyörgését se halgasd-meg az másik-ellen, hanem hozd igaz atyafiúi eggyességre őket.

De az Tanítókat és egyéb értelmes személyeket, kik hallották gyakran az igasságot és néha rettegteti-is az ő lelkek őket, eleikbe adván, hogy hihetetlen dolog, hogy az Isten úgy elhatta vólna ez világot Luther Márton-elöt, hogy sohúlt semmi nyomdokának helye vagy árnyéka nem találtatnék az ő anyaszentegyházának, melyről az vala megigírve, hogy az pokol kapujától meg nem győzettetnejek. A kik azért illyenek, és mikor lelki isméretek furdállya, kikergetik elméjekből az illyetén gondolatokat, avagy hallani és olvasni nem akarják az igasságot, félvén azon, hogy (a mint ők szólnak gyakorta) lelki csendességek fel ne zavartassék, az az, a kik csak nem azt mongyák az Istennek, a mit amazok kik így szólnak vala: *Távozzál el Isten mi-tőllünk, a te útaidnak tudománnyát nem akarjuk.* Ezekről nyilván mondom, hogy mind Isten-elöt, mind ez világ-elöt eretnekek, és ezt ezennel meg-is bizonyítom. Job. 21, 14.

Másodszor azon kel megegyenesednünk, hogy azok közt-is, az kik a szent írást bévészik és az ő tanítását mindenben igaznak és megvethetetlennek vallyák, noha az ő értelmébe egymástúl külömböznek, némellyeket méltán eretnekeknek nevezhetünk. Minnyájan eggyeznek abba az Ariánusok, Anabaptisták, Calvinisták, Lutheristák,

hogy a ki a szent írást megveti és ez-ellen tanít, úgymint az török, sidó és egyéb pogányok, azok hittűl-szakattak és hitetlen emberek; de azt sem kel tagadni, hogy azok közzűl-is, kik a szent írást böcsűllik, vannak némellyek eretnekek-is, mivelhogy a szent írást
Ephes 4, 5. nem igazán és Isten-szerént magyarázzák. Mert a sz. Pál tanításából tudgyuk, hogy csak egy az igaz hit, és annak-okáért a keresztyének-közt az ellenköző tudományok-közzűl valamelyik, de hamis és eretnek tudomány.

Immár azért kezdgyünk az derék dolognak bizonyságához, és mutassuk-meg, hogy az Luther és Calvinus tudománya eretnek tudomány, noha az ő követőjök-közzűl sokakat az egyűgyűség és tudatlanság megment az Eretnek névnek gyalázattyától.

Első Bizonyság. A minémű igaz okból méltán és igazán eretnekeknek itílhetik az Lutheristák és Calvinisták az Ariánusokat és egyéb régi eretnekeket, ugyan azon okot feltalállyuk az Lutheristákba és Calvinistákba-is. Tehát őket-is méltán és igazán eretnekeknek itílhettyük. Mert az igasság azt kívánnya és az emberi okosság-is azt mutattya, hogy *ubi par est causa utrobique, par sit et effectus,* hasonló okokból hasonló dolog következik, és hasonlókat hasonló sententiával kel terhelni.

Az bizonyságnak *Antecedense,* Első része, abból teczik-ki: mert nem egyéb az igaz oka, mellyért az Lutheristák méltán eretnekeknek itílik az Ariánusokat, hanem csak az, hogy az egész anyaszentegyház, mely Árius-elöt vólt és a melytűl ő elszakadott, nyilván-való eretnekeknek itílte az Ariánusokat. De hasonlóképpen Luthert és Calvinust ugyan azon anyaszentegyház, mely ő-előttök vólt és az melytűl ők elszakattak, eretnekeknek itílte. Tehát azon okot feltalálunk ő-bennek-is, mellyért ők Áriust méltán eretneknek itílik.

Ennek az bizonyságnak *Consequentiája,* jó következése, tagadhatatlan. Az *Minor propositio,* az bizonyságnak második része-is, nyilván vagyon mind ez világnál. Az *Major propositiót,* az bizonyságnak első részét, azzal bizonyítom: mert hogy Áriust igazán eretneknek itíllyük, nem szükséges az, hogy ő maga Árius megvallya, hogy ő a szent írásnak igaz magyarázattyától eltávozott, mivelhogy ezt sem ő, sem senki az eretnekek-közzűl nem vallya; sőt azt nagy mérészen kiáltya, hogy csak ő érti és magyarázza igaz értelembe az Isten igíjét. Annak-fölötte, hogy valakit méltán eretneknek híjjunk, az sem elég hozzá, hogy azok, a kik ő-ellene

viaskodnak a szent írásból, azt kiáltcsák és higgyék, hogy nyilván meggyőzték az ő tévelygéseket a szent írásból. Mert ha ez elég vólna, az keresztyénségbe nem találtatnék oly tudomány, mely eretnekség nem vólna: mivelhogy mind az Ariánus, mind az Lutherista, Calvinista, etc. azt itíli, hogy ő meggyőzi a szent írásból az ő-tőlle külömbözőket. Ezek azért így lévén, ugyan nem gondolhat az emberi elme semmi egyéb igaz okot, mellyért valakit a keresztyénségbe és azok-közt a kik bévészik a szent írást és csak az ő igaz értelmérűl viszszálkodnak, méltán és igazán eretneknek nevezhessünk, hanem csak azt, a mellyet elő-hozánk bizonyságunknak első részébe. Nyilván következik tehát, hogy csak az az igaz oka, mellyért Áriust és egyéb régi tévelygőket méltán eretnekeknek itíllyük: mert az anyaszentegyház, mely Árius-elöt az apostolok idejétül-fogva vólt, és a melytűl ő elszakadott, eretneknek itílte őtet. És így, mivelhogy ugyan ezen okot feltalállyuk az lutherista és calvinista predikátorokba, őket-is oly méltán híhattyuk eretnekeknek, mely méltán ők eretneknek nevezik Áriust. Mely dologrúl én-előttem így írt Erasmus Roterodamus, az Lutheristákrúl szólván: *Ipsi Arianos habent pro hæreticis, quo freti, nisi judicio præsulum, et orbis consensu? At Ariani pernegabant se esse hæreticos, sed asseverabant, Scripturam a cæteris perperam intelligi,* etc. Epist. ad Fratres Inferior. German.

Második Bizonyság. A kik ugyan azon gaz tudománt taníttyák, mellyekért az egész keresztyénség eretnekeknek itílte régentennis az hit ujítókat, azokat méltán minden okos ember eretnekeknek itílheti; mert még az Calvinus tanításából-is az nyilván kiteczik, hogy Urunk születése-után közel öt száz esztendeig az igaz apostoli tudomány tündöklött az anyaszentegyházba, és annak-okáért a mit akkor eretnekségnek itíltek, az ugyan nem lehetett igaz isteni tudomány. De az-is mind ez világnál nyilván vagyon, hogy ugyan azont taníttyák az mostani atyafiak, a miket az régi tévelygőkbe meghallók hogy eretnekségnek itíltek az hívek közönségesen. Calv. 1. Instit. c. 11. n. 13. Et lib. 4. c. 2. n. 3.

Aëriust azért híja eretneknek sz. Ágoston, Epifánius, etc. mert azt hirdette: hogy az püspök nem külömböz semmibe az paptúl, mert egy az ő rendek és méltóságok. Annak-fölötte: hogy az halottaknak nem használ az élő emberek imádsága és adakozása; végezetre: hogy az bőjtök rendelése a sidók törvényének igája, és az okon, ha bőjtölni akartak, inkáb vasárnap bőjtöltek, hogy-sem pinteken, nagy hétbe pedig ugyan szabállottak és dobzóttak. Epiphan. haeres. 75. Et Aug.haeres.53.

Epiphan. haeres. 76. Az Anomœusokat azért kárhoztatták mint eretnekeket, mert azt tanították, hogy az Isten mi-tőllünk csak az egy hitet kívánnya.

Theodor, l. 3. haeret. Fab. Euseb. 6. hist. c. 43. Novatiánusba azt mint eretnekséget kiátkozták, hogy az keresztség-után nem itílte szükségesnek a szent olajjal-való megkenést.

Hieron. l. 1. & 2. cont. Jovin. Joviniánust nyilván-való eretnek gyanánt kárhoztatták, mivel-hogy azt hirdette, hogy az bőjtök haszontalanok, és nincs nagyob érdeme az apáczák szűzességének az tiszta házasságban-való életnél.

Aug hæres. 82. Hier. ep. 53. ad Ripar. Vigilantiust-is mint rühes juhot kivetették az anyaszentegyházának eggyességéből, mert nem javallotta az megdücsőűlt szentek segítségül hivását, és az egyházi emberek nőtelen életét szidalmazta.

Ezeket és töb hasonló tévelygőket, efféle vallásokért, ugyan azon anyaszentegyház itílt eretnekeknek, mely Urunk születése-Calv. loc. citatis. után öt száz esztendő-elöt tündöklött, és a melybe az Calvinus vallása-szerént sem vólt egyéb az igaz apostoli tudománynál. Ha azért ugyan ezent taníttyák az Luther és Calvinus követői, mi az oka, hogy a kiknek tudományokat ily nyilván bévészik, az illyen tudományért reájok ragadott Eretnek nevet nem akarják hordozni? Nem mi-velünk patvarkoggyatok tehát, ha az luther predikátorokat eretnekeknek nevezzük, hanem azzal az régi anyaszentegyházzal, mely az ő tudományokat Aëriusba, Joviniánusba, etc. eretnek tudománnak itílte.

Jud. v. 19. HARMADIK BIZONYSÁG. Sz. Judás apostol szólván az eretnekekről, és őket tulajdon festékekkel leírván, azt mondgya: hogy az utólsó üdőbe jőnek csalárd tanítók, kik minden testi kívánságokba jár-1. Jo. 2. 19. nak és szakadást szereznek. Sz. János-is azt írja, hogy azok az hamis tanítók, kik az keresztyéni eggyességbe, melybe ő-előttök vólt az anyaszentegyház, meg nem maradnak, hanem elszakadnak Beza de Haereticis puniendis a Magistratu. Vid. Calvino-Turcism. l. 4. c. 16. fol. 920. és pártot ütnek. És Béza-is azt írja, hogy a sz. Pál és sz. Péter tanításából azt mondhattyuk eretneknek, a ki szakadást és újonnan támadott viszszavonást szerez az ellen az tudomány-ellen, mellyet az-elöt tanúltak és hallottak az hívek, és annak-okáért, úgymond, a ki az anyaszentegyháznak elejitül-fogva-való egyenlő értelmével ellenkezik, azt a szent írás méltán eretneknek nevezi. *Apostolus,* úgymond, *in Epistola ad Romanos, hæreticos quidem nominatim non appellat, sed plane definit: cum enim fratres admonuisset, ut eos observarent, qui dissensiones facerent, illud etiam addit, contra* 2. Pet. 2, 1. *eam doctrinam quam didicistis. Petrus quoque hæreticos designans, Inter vos, inquit, erunt magistri mendaces, qui introducent Sectas.*

Ex quibus omnibus, ut rem in pauca conferamus, sit nobis constitutum, hæreticum esse qui pietatem quidem prætexit, sed tamen non modo sanis Ecclesiæ sermonibus, semel atque iterum admonitus non acquiescit, verum etiam Ecclesiæ pacem et consensionem dirimit. És végezetre így fejezi-bé beszédét: *Ecclesia Catholica, quæ Spiritu Dei agitur, uno & perpetuo consensu idem semper sensit de præcipuis capitibus, quæ Christianismi summam complectuntur; in quibus, quia cum Ecclesia non sentis, ideo te hæreticum Scripturæ clamant.* Mind ezekből azért azt tanúllyuk, hogy a ki az utólsó üdőkbe, elszakadván az elejitül-fogva megrögzött tudománytúl, az anyaszentegyháznak közönséges, egyenlő értelme-ellen pártot üt, azt méltán és nyilván eretneknek nevezhettyük. Mert ugyanis az Istennek igaz fogadása tartya, hogy minek-utánna egyszer Jerusálembe elkezdetett az Christus nyájának gyöleközeti: soha világ végezetig ki nem gyomláltatik; és annak-okáért valamely gyöleközet újonnan kezdett szakadás által támad, egyéb nem lehet tévelygő és eretnek gyöleközetnél.

Az-is pedig nyilván vagyon, hogy az Luther és Calvinus követő gyöleközet Luther Mártonba szakada el az ő-előtte-való közönséges eggyességtűl, és az egész anyaszentegyháznak egyenlő értelme ellen, újonnan gondolt magyarázattyát és értelmét találá a szent írásnak, kibe nékem ő maga bizonyságom Luther Márton, mert azt írja *Præfatione Tomi 1.* hogy ő egyes egyedűl vala leg-először, mikor az római közönséges gyöleközettúl elszakada. És ha ő nem vólt első, mutasson valaki csak egy embert az apostolok idejétülfogva, a ki azt tanította vólna, a mit Luther kezde tanítani és az ő-utánna indúlt gyöleközet vallani. Ha pedig senkit nem mutathatnak, a mint hogy ugyan nem-is mutathatnak: engedgyék-meg tehát, hogy ők az közönséges eggyességnek kötelét elszakasztották az keresztyénségbe. Ezt pedig megengedvén, nyilva mí-is Bézával egyetembe így fejezhettyük-bé ezt az bizonyságot: *Az közönséges Anyaszentegyház, mellyet a Szent Lélek Isten igazgat, egyenlő értelemmel azt hitte mindenkor a hit dolgaiba, a mit mostannis. Ti pedig, mivelhogy ezekbe eggyet nem értetek az Anyaszentegyházzal, a szent írástúl ő magátúl eretnekeknek neveztettek.*

Lásd az Pápisták bálványozásárúl írt levélnek eleit.

Negyedik Bizonyság. Az eretneket deákúl *hæreticusnak* nevezzük, mely szót az görögöktűl vették az deákok, és annyit tészen mint *választó*. És így, a szónak értelme-szerént, annyit tészen az Eretnek, mint az önnön saját értelmének és akarattyának teczéséből

Vid. Tert. de Præscr. c. 6. et 37. Hieron. in c. 5. ad. Galat.

az hit dolgaiban és a szent írás értelmében válogató. Mely dologból következik, hogy eretnek az, valaki az hit dolgaiba és a szent írás magyarázattyába csak tisztán az önnön teczése-szerént-való választást követi. Illyenek pedig mind fejenként az Luther és Calvinus követői, a kiket az egyűgyűség meg nem ment. Következik tehát, hogy eretnekek.

Az bizonyságba mind az Első rész, az *Maior propositio,* mind az következés, az *Consequentia* nyilván-való, és annak-okáért csak az Második részt, az *Minort* kel megmutatni. Ezt azért így bizonyítom tapasztalható-képpen. Minnyájan az Lutheristák és Calvinisták azt vítattyák, hogy sem az régi szent Atyáknak egyenlő értelméhez, sem az egész világon elterjedt Anyaszentegyház végezéséhez nem kel embernek az hit dolgaiba-való értelmét kötelezni, mert emberek vóltak az régi szentek, és eltévelyedhettek; sőt mikor Luther vagy Calvinus írásiból valamit elő-hozunk-is a ki nem teczik nékik, mingyárt azt felelik, hogy ők nem gondolnak ezekkel és bé nem vészik az képtelen dolgoknak tanításába az ő mondásokat. Azt mongyák azért, hogy ők csak a szent íráshoz tartyák magokat, és akár-ki légyen, de a ki ennek egyenes lineája mellől eltávozik, azt ők nem javallyák. Mely mondással akarják az ő válogatásokat béfödözni, maga ezzel jelentik leginkáb, hogy ők eretnekek. Mert minden keresztyén ember vallya azt, hogy a szent írástúl el nem kel távozni, és nem találsz senkit ezek-közt a ki azt mondaná, hogy noha a szent írás külömbet tanít, de ő azért ugyan mást hiszen. Minden vetekedés tehát a keresztyének-közt az Írásnak igaz értelmérűl vagyon, és annak-okáért helyén haggyák és böcsüllik mind az Calvinisták, mind az Lutheristák, mind az régi keresztyének, amaz Urunk szavát: *Ez az én testem,* de csak az értelmén és igaz magyarázattyán akadoznak. Annak-okáért az keresztyének-közt csak azt mondhattyuk Eretneknek, Válogatónak, a ki az Irásnak értelmét és magyarázattyát csak tisztán az önnön teczéséből választya.

Hogy pedig illyenek légyenek az Atyafiak, abból teczik-ki: mert az Irásnak igaz értelmébe nem követhetik ugyan azon szent írásnak ő magárúl tött magyarázattyát, mivelhogy noha az Írásba olvassuk, hogy Urunk azt mondá: *Ez az én testem,* de azért az Írásba azt nem olvassuk, hogy az Calvinus vagy Luther értelmeszerént kellyen ezt magyarázni, mert ha ezt nyilván olvasnojok, nem vólna semmi viszszavonás közöttünk. Ennek-fölötte, a mint mondám, sem az anyaszentegyház végezéséhez, sem az régi szentek-

nek egyenlő értelmekhez, sem az önnön fő tanítójok itíletihez nem kötelezik a szent írás magyarázattyárúl-való teczéseket; szükség tehát, hogy csak tulajdon az önnön akarattyok és teczések szerént válogassanak a szent írásnak magyarázattyába, és ki-ki mind szája ízi-szerént azt válaszsza, a mi néki teczik, és így nehezen találunk kettőt közűllök, a kik (mikor ugyan valóba reáfogjuk őket) egy nyomon járjanak az tudomány dolgában.

Ötödik Bizonyság. Az deákok szokták mondani: *Fur furem novit, et lupus lupum,* az lopó isméri az lopót, és az farkast az farkas. Ez világi dolgokba-is, mikor két gonosz tövő egy-másra val, méltán helt adnak az okos emberek az ő vádlásoknak. Tisztesség adassék azért az kösségnek és az jó akaratú lutherista és calvinista fő embereknek: de az Calvinus és Luther százlója-alat való ragadozó farkasok, az predikátorok, egy-mást eretnekeknek híják. Halhadsza mit írnak az Lutheristák a Calvinistákrúl: *Nos asserimus Sacramentarios facere naufragium fidei et æternæ salutis.* Mí azt hiszszük, úgymond, hogy az Sacramentáriusok hiti-veszttettek és örökké kárhozandók. És mikor ugyan ezen lutherista superintendens elő-hozta vólna Bézának mondását, holot azt írja, hogy csak aprólék dolgokrúl vagyon ő-köztök viszszavonás, ezt veti utánna: *Notetur Epicurismus et Atheismus huius Bezæ, apud quem veritas et mendacium, honesta matrona et decantatissima meretrix, pari passu currunt.* Ved eszedbe, úgymond, ennek a Bézának istentelen epicúreusságát, kinél az igasság és hazugság, az tisztességes aszszonyállat és az híres kurva, egy nyomba járnak. Az Calvinisták-is hasonló-képpen írnak az Lutheristákrúl, mert az ubiquitistaságért őket nyilván-való eretnekeknek nevezik. *Beza doctrinam de maiestate filii hominis, excrementum Sathanæ vocat, nos vero juratissimos Sathanæ homines, Capharnaitas, Cyclopas, Sanguinibibos, Carnivoros,* úgymond Pappus, az az: A mi tudományunkat ördög ganéjának, mi-magunkat pedig ördögnek hites szolgáinak, capharnaitáknak, vérszopóknak nevez Béza. Ezekből és sok szántalan egymás-ellen-való úndokításokból megteczik, hogy ők-is magokrúl bizonyságot tésznek, hogy eretnek mind az két fél.

Conrad. Schlüsselburg. Superint. l. 2. Theolog. Calv. art. 9. folio 90.

Lib. 1. art. 28. fol. 151.

Lib. 2. art. 13. fol. 144.

Pappus Respons. ad. 1. Antipap. fol. 73.

Elúnám végre halgatni az pápista embernek beszédét és megrántván szakállamat, mondék néki: Elég immár eddig az káromkodásba, félek rajta, hogy az menybéli nagy Isten menykővel meg ne üsse az házat, melybe ennyi sok rútságot szórál reánk. És mondám az fő embereknek: Uraim, fussunk, szaladgyunk az ház-

Az Helvéciai Confessióbul lás többet effélét az Első levélnek Postscriptomában.

ból, hogy az Istennek haragja minket-is meg ne emészszen az pápista emberrel-egyetembe. És ezt mondván, nagy gyorsasággal kifuték az házból, de senki utánnam nem jöve; sőt nagy nevetséggel kiáltnak vala utánnam: Szaladgy Predikátor, ha szaladhacz, mert utánnad az Igasság.

Ezeket mint lelki Atyámnak, nagy biztomban akarám igazán megírni kegyelmednek, hogy látván kegyelmed, minémű nagy gyalázatba maradtam, nem tudván hertelen megmenteni magunkat az eretnekségnek ocsmányságától, megszánnyon kegyelmed engemet, és mentűl hamaréb lehet, ezekre megfelelvén, lemossad róllunk az kissebséget.

Az mennek földnek teremtő Istene mencse és szabadicsa-meg kegyelmedet és az kegyelmed halgatóit minden tévelygésnek rútságitúl. Amen.

Post Scripta.

Csak egy szóval adgyon kegyelmed tanúságot nékem arrul, mint lehessen igaz, a mit az halottaknál szoktunk énekleni: *Feltámadunk minnyájan itiletkor, és mi mind elváltoztatunk akkor.* Mert Sz. Pál *1. Corinth. 15. v. 51.* azt írja: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Minnyájan feltámadunk, úgymond, de nem minnyájan változtatunk-el. Ezt minap én-előmbe egy ember veté, és én igazán mondom, nem tudék mit felelni.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA.

REVERENDO DOMINO, D. PETRO ALVINCI
Alexicaco suo Afflictus Verbi Dei Minister.

Hercules tuam fidem.

Qualis Caucasea pendens e rupe Prometheus
Herculeam querulo murmure poscit opem:
TALIS PETRE tuæ solatia flagito linguæ,
Heu! nimium vereor sera sit illa tamen!
Vultur adest, rostroque quatit præcordia, mentem
Lancinat, et diris vellicat ora modis.
Ac nisi figentem rabido vitalia morsu
PETRE fugas, vinclis hæreo, nulla salus.

R. D. Petrus Alvinci Alexicacus

Afflicto Verbi Dei Ministro respondet.

Medice cura te ipsum.

Quid me importunis ululans quiritatibus urges?
Non vacat in curas invigilare tuas.
Et mea clava domi dubio sub Marte laborat,
Et mea me cogit reddere pensa colus.
Et nova me morbi facies, nova vulnera terrent,
Chironemque iubent dememinisse meum.
Ille quidem medicas quondam monstraverat herbas,
A quibus, heu! plagis nulla medela tuis.
Ergo pete Anticyram, et si vis evincere morbum:
Dissimula, surdis auribus esto, tace.

JEGYZETEK.

511 lap [1] A hajdu vitezek ezen „kivansagai“ olvashatok *Szilagyi Sandornal* Erdelyi orszaggyulesi emlekek V kotet, 570 s kov lapokon „A hajduk szovetkezesenek pontjai Bathory Gaborral“ czim alatt A latin nyelven szerkesztett oklevel czime igy *Conditiones, quibus Andreas Nagy et Joannes Elek ac alii capitanei militaque eorum consilium se obstringere volunt magnifico Gabrieli Bathory propositae in civitate Debreczen. Anno 1608. mense Februario*

A predikatori, illetoleg Pazmany, itt leginkabb a 3-ik pontra czeloz, a mely igy hangzik „Cum suam magnificentiam in principatum Transylvaniæ introducemus, tempusque iuramenti deponendi aderit, optamus ne sua magnificentia se adstringat ad defensionem aberrantium in suis pestiferis dogmatibus, sed memor fidei deo datæ, hæreticos trinitarios, idololatras papistas conetur in dies exterminare, et horum doctores e regno excludat“

521 lap [2] A lege szerint az osidokben torvenyhozo volt Egyiptomban es sokat irt *(Finaly* Latin nyelv szotara) Emlekezik iola *Lactantius* Divin Institut I 6

536 lap [3] V o jelen kiadas magyar sor I kotetet, 194 l 14 jegyz

540 lap [4] A hajduk szovetkezesenek 16-ik pontja „Quia vero perversæ fidei ac religionis homines sicut deo fidem non observant sic principibus quoque ac proximis infidi esse solent, ut multa exempla loquuntur vehementer optamus, ut sua magnificentia hæreticos et idololatras nec in aula habeat, nec in consilium admittat, nec ad officia ac dignitates sive parvas sive magnas promoveat, sed omnia negocia purgatæ ac rectæ fidei hominibus committat “

561 lap [5] Helyesen Arkádiat es Marinat

563 lap [6] Dist XXXII c 5 6

571 lap [7] A konyv czime *Ventilatio scripti, Claudiopoli in Transylvania editi, quod inscriptum est Adversus auctores Juliani, ut vocant Pseudocalendarii, Varadini impressi pro Anno 1585* A „kolosvari jesuitak“ alatt az itt emlitett Adversus auctores etc czimu irat szerzoje Schreck Farkas ertendo L *Szabo K* Regi Magyar Konyvtar II 51

578 lap [8] A hajduk szovetkezesenek 19 20 21 pontja

582 lap [9] L erről I kotet, 196 l 52 jegyzetet

591 lap [10] Az itt emlitett iopirat 1608-ban jelent meg a kovetkezo hosszu czimmel *Apologia et protestatio legatorum et ecclesiarum hungaricarum adversus iniquissimas monacho jesuitarum criminationes, quibus serenissimum dominum, dominum Stephanum Dei gratia Hungariae et Transylvaniae principem gentemque hungaricam in odia et contemtum potentissimorum Germaniae principum inducere et adversus eos more jesuitico, concitare volentes, Arianismi insimulare non sunt veriti Bartphae Excudebat Iacobus Kloes Anno MDCVIII* Egyetlen fenmaradt peldanya a M T Akademia birtokaban (colligatumban) *Szabo K* Regi M Konyvtar II 90 V o I 187 es 189

592 lap [11] Tokoly Sebestyen a Tokoly-csalad fenyenek megalapitoja, kit Miksa kiraly 1572 ben baroi rangra emelt Mh 1607 jan 27 A mit itt Pazmany rola mond, az a Bocskay altal osszehivott kassai orszaggyulesen (1606 apr 24 — maj 12) a becsi bekekotes pontjainak targyalasa alkalmaval tortent Mikor ugyanis Illeshazy Istvan a vallasszabadsagrol szolo elso czikkelynel azt ajanlotta, hogy a vallasok csak altalanos kifejezessel emlittessenek meg Tokoly Sebestyen ennek ellenében azt surgette, hogy a romai katholikus, helvet es agostai vallasok nevszerint felsoroltassanak *Zsilinszky,* A magyar orszaggvulesek vallasugyi targyalasai I 291

592 lap [12] V o I kotet, 579 l 33 jegyzetet

602 lap [13] A masodik kiadasban ez idezetet mar nem Aranyszaju sz Janosnak, hanem „egy regi tudos embernek“ tulajdonitja (Auctor operis imperfecti in Matthæum), aminthogy az idezett mu csakugyan nem is a nagy egyhazdoctor munkaja, hanem altalanosan elfogadott velemeny szerint egy a 6 szazad vegen elt arianus latin ifjú *Bardenhewer,* Patrologie Freiburg, 1894 319

ALVINCZI PÉTERNEK

SOK TÉTOVÁZÓ KERENGÉSEKKEL ÉS CZÉGÉRES GYALÁZATOKKAL

FELHALMOZOTT

FELELETINEK

RÖVID ÉS KERESZTYÉNI SZELIDSÉGGEL VALÓ

MEGROSTÁLÁSA.

IRATTATOTT

PÁZMÁNY PÉTERTŰL

AZ JESUITÁK RENDIN VALÓ LEGKISSEB TANITÓTÚL.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

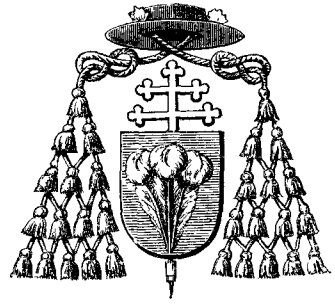

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

Alvinczi a Pázmány által hozzá intézett „Öt szép levelet" nyilt kihivásnak tekintette (aminthogy az is volt), melyre, hacsak tekintélyén csorbát üttetni nem akart, okvetetlenül válaszolnia kellett.

Haladéktalanúl tollat ragadott tehát, s ha nem is mind az öt levélre, mint igérte, legalább a két elsőre feleletet írt s azt még ugyanazon 1609-ki év őszén Debreczenben kinyomatta a következő czímmel: *Egy tetetes neve vesztett Pápista embertől S. T. D. P. P.-től küldetett szines öt Levelekre rend szerint való Felelet. Alvinczi Pétertől, a Kassai M. Ekklesia lelki pásztorától* [1].

A művecskének egyetlen példánya sem maradt fenn, de szelleme, tartalma és felosztása („patvar"-okra) Pázmány itt következő „megrostálásából" eléggé kivehető. Az ebben idézettek szerint ingerült és kevésbbé szerencsés válasz volt, hangjában ép oly érdes és frivol, mint a mily erőtlen a czáfolásban. Emellett, mint jeleztük, csakis a két első levélre szorítkozott, s ezeknek is csupán egyes pontjaira; mig számos, az ellenfél által felhozott érvet egyszerűen hallgatással mellőzött.

Pázmány maga röviden a következő itéletet mondja róla: „Hogy egy szóval megmondgyam, ez egész irásodban (jó lelki ismérettel mondom és ezennel magaddal is megtapasztaltatom) semmi egyéb nincsen egynihány jó módgyával ejtett magyarismusnál, Aesopus beszédinél, korcsomárul költ kajtor tréfáknál, istállóhoz illendő poshatt szitkozódásoknál, mellyekben csuda mely igen elvészed mindenek előtt az pállyát, de ez mellett egy czikkelyecske sincs irásodban, melybe vallásodnak csak egy tő hegynyi vagy szalma szálnyi erőssége volna." Azért inti is, hogy ha még egyszer kinyomatja könyvét, ne irja *Feleletnek*, hanem *Szidalmazó Trágárságnak* [2].

Jellemzi Alvinczi kedélyhangulatát, hogy irásában Pázmány „élete vesztését" is emlegette, ugy hogy utóbbi eleintén habozott is, válaszoljon-e a Feleletre? attól tartván (a mint Alvinczit aposztrofálja), „hogy netalán ha ez az felelet kedved szerént nem esnék, az vármegyéket vagy te magad elfutnád, vagy prédikátor társaid által . . . felindítanád ellenem, és ha most életem vesztését . . . emlegeted, mélyebb szándékidat is végtére kifakasztanád és az pennák helyett kardot köttetnél ellenem. — — Noha talám nem karddal, hanem pennával, nem vérrel hanem téntával kellene én-ellenem hadakoznod". S hogy ez nem volt Pázmány részéről üres képzelődés vagy ráfogás, eléggé mutatja ama

[1] *Szabó Károly:* Régi Magyar Könyvtár I. 189.

[2] Később, 1613-ban is keményen nyilatkozott róla. „Az első két levélre íra valamit [Alvinczi]: az többinek megrázogatására, jövendőre köté magát. De mivelhogy, az ag szó-szerént, egy-féle állatnak sem jó az első kölyke, igen csekély tudománnyal, vékony értelemmel, és gondolatlan csácsogással vivé véghez az Feleletet."

levél, melyet Alvinczi Kassán 1609 szept. 29-én Mágócsi Ferencz főispánhoz és főkapitányhoz intézett s a melyben a következőket írja: „Ha valaha kívánatos az Isten tisztessége mellett felkelni és az ő dicsőségét oltalmazni, mostan egyszer egész országgal méltó volna megindulni ez Isten ellen keresztyén vallásunkat káromló gonosz ember ellen[1].“

Ugyanezen levél szerint Alvinczi Felelete október hóban kerülhetett a könyvpiaczra[2], s minthogy a Megrostálás szintén még 1609-ben hagyta el a sajtót: azt is megtudjuk, hogy Pázmány jelen művecskéjének megírása és kinyomatása nyomban a Felelet közzététele után, néhány heti rövid időköz alatt ment végbe. Azért mondja szerzője (az Öt szép levél 1613-ki kiadásának függelékében): „Annakokáért, hogy meg ne zabállanék (Alvinczi) az Feleletételből származott kevélységben, *én-is hamar inában lők* s megismértetém, hogy nállunk-is sóval sóznak“.

Tartalmát tekintve a Megrostálás tizenöt részre van felosztva, melyek közűl a négy elsőben Pázmány, mintegy bevezetésül, az Alvinczi-polemiában követett eljárását illető némely dolgok iránt tájékoztatja az olvasót; nevezetesen: miért írta az öt levelet nyilván kifejezett név nélkül? miért intézte azokat Alvinczihez? mi az oka, hogy most nem örömest válaszol? s miért nem törődik Alvinczi szitkaival? Azután sorra veszi a két első levélre tett észrevételeket s azokat számos tréfás és gúnyos megjegyzés kiséretében, elvitázhatatlan fölénynyel s egy jól iskolázott dialektikus ügyességével forgatja ki és szedi ízekre, előre is kijelentvén, hogy ha majd a három utólsó levélre is megjön a felelet, azt is meg fogja rostálni. (Nincs nyoma, hogy erre szükség lett volna. Pázmány még 1614-ben is így ir Alvinczinek [*Calvinista predikátorok tekélletességének tűköre.* Előljáró levél]: „Volna most is fontodnyi szöszöd, csak érkeznél hozzá, mert még fen vagyon ígíreted amaz pápista levelekre-való feleletre“.)

De beszéljen maga helyett a könyvecske, melyre nézve még megjegyezzük, hogy az Öt szép levélhez hasonlóan, pozsonyi nyomtatvány (8. r. 128 lap.) és szintén csak *egyetlen* példánya maradt fenn a mármarosszigeti ref. lyceum könyvtárának egy ritkabecsű colligatumában, mely ezen kívül Pázmány műveinek még három unicumát tartalmazza.

Álljon itt végül betűszerinti czímlapja:

Alvinczi Peternek sok tetovaazo kerenghesekkel, es czeghéres gyalazatokkal fel halmozot feleletinek, rouÿd es keresztyeni szelidségghel való megh rostalása. Irattatot. Pazmany Petertvvl az Jesvitak rendin való legh kisseb Tanitótúl. Nyomtattatot. M. DC. IX. Esztendőben.

[1] *Frankl Vilmos,* Pázmány Péter és kora. Pest, 1868. I. 92.

[2] „Kegyelmes Uram — írja Mágócsinak — ezen káromló Pázmány Péter ellen írtam egy könyvecskét Senior uram ő kegyelme censurája után, *mostan nyomtattyák Debreczenben.*“

ALVINCZI FELELETINEK MEGROSTÁLÁSA.

In Te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine Tuo spernemus insurgentes in nos.

Psal. 43. v. 6.

ELSŐ RÉSZE.

Mi okból írtam az Öt levelet nyilván kifejezett név-nékül.

Aranyszájú sz. János, tudakozván eggyüt mi légyen az oka, hogy sz. Pál apostol, az ki egyéb leveleiben mindenkor feljegzette az ő nevét, mikor az Pontusban és egyéb tartományokban elszéllett sidókhoz íra, nem emlekezék a maga nevéről? azt feleli, hogy az sidók oly idegenséggel valának szent Pálhoz, hogy ha az ő nevét feljegyezve látták vólna, sem hallani, sem olvasni nem akarták vólna az ő levelét. Azért szent Pál okoson eltitkolván magát, az igasság ismeretire és levelének olvasására kaput nyita az sidóknak. *Paulus ubique Epistolis nomen suum praeponit. Quod si in ea quam ad Hebraeos scripsit Epistola secus facit, id suo quodam proprio consilio facit. Nam quod inimico essent Hebræi erga illum animo, ut ne e proœmiis audito eius nomine, sermoni aditum præcluderent, illorum audientiam occultanda sui nominis declaratione artificiose captavit.*

Chrysost. homil. 1. in Epist. ad Roman.

Ha híreddel nem vólt Alvinczi uram, ez-után tudgyad, hogy nem egyéb indúlatból írtam én-is név-nékűl az Öt levelet, hanem csak azból, melyből hallád hogy szent Pál az Sidókhoz írt levélnek kezdetiben elhalgatá az maga nevét. Mert tudom, hogy az ti sok gyalázatos rágalmazástokkal annyéra elidegenítettétek az tiutánnatok lázzatt egyűgyű népet az jesuitáktúl, sőt az egész egyházi rendtűl, hogy az jesuiták műhelyéből kőlt írásoktúl sokan úgy iszonyodnak, mint ha mindgyárt reájok ragadna az pápistaság, ha csak kezekben vennék-is. És próbált dólgot mondok, hogy az kik leg-értelmesbeknek itíltetnek-is közöttetek, ha tőllünk írt könyvet adunk kezekben, elvetik s azt mondgyák, hogy ők fel nem háborítyák lelki ismeretek csendeszségét; mint ha ugyan azon félnének, hogy az igasságtúl meg ne győzessenek és az üdvösségnek szép fínyes úttyára ne kellessék térniek.

Mivelhogy azért Istennek kegyelmességéből én-is hazám szerető igaz lelki pásztornak ismérem magamat; vészem-is pedig eszemben, hogy az ti-utánnatok indúlt fő uraimat leg-fő-képpen azzal ámétt-yátok-el és kötözvé tartyátok vallástokban, hogy soha ne ércsék mi-tőllünk az mi régi igaz vallásunkat, hanem csak szem-békötve azt hidgyék igaznak, valamit tí sok gyűlölséges kissebségekkel reánk kentek: azért az én Istenemtűl nékem adatott kicsin értékszerént valamiben szolgálni igyekezvén nemzetségemnek, hogy az én nevemnek üdő nap-elöt-való kifakasztásával akadált ne szerzenék, név-nékűl írt levelekben megmutatám egynihány dólgokban, mely méltatlan és lelki ismérétetek-ellen gyalázzátok tí az igazságot.

Azért szerető Alvinczi uram, nem vólt okod reá, hogy éngem NEVE VESZTETTnek újjonnan keresztelnél, hanem ha szent Pált-is neve *vesztettnek mondod, mivelhogy az Sidókhoz írt levélben fel nem* jegzette nevét. Azonképpen neve vesztettnek híhatnád azt-is, az ki az Bírák és Királyok historiáját és az szent írásnak sok töb könyveit maga neve-nékűl írta. Nem jutottam még azra (hála Istennek), az mire Messala Corvinus jutott vala, ki egy hoszszú betegségben az maga nevét-is elfelejtette vala. Tudd-é kit kellene neve vesztettnek hínod? Az te atyádat Calvinust, az ki nem csak az *Institutiót,* de egyéb könyveit-is azvagy *Alcuinus,* azvagy *Lucanius* neve-alat nyomtatá-ki eleintén, hogy az emberek az Nagy-Károly császár mesterének Alcuinusnak írása-gyanánt olvasnák az ő szemétreváló rút poshatt moslékit. Halhadsza, mit ír ez dologrúl egy galliai túdós ember[1]: *Institutiones Calvini vidimus editas anno 1534. nomine Alcuini præceptoris quondam Caroli magni.* És mivelhogy látom az versekbe-is gyönyörködöl, ez dologrúl illyen verset-is olvashacz egy túdós embernél[2]:

Plin. lib. 7. c. 24. Solin. c. 6.

[1] Feuard. in Epist. Judæ v. 4.

[2] Pantaleo Thevenin. Poëmate de hæretic.

Alcuinus voluit, voluit Lucanius esse;
Versus Calvinus, sed Lucianus erat.

És nem csak Calvinus élt ez-féle anagrammatismussal, névváltozással, de ezen-kívülis ugyan szokott dolog az Calvinistáknál, hogy neve vesztettek. *Extant Buceri commentarii,* úgymond az imént nevezett galliai túdós ember[3], *in Psalmos fictitio nomine Felini et Aretini. Vidimus duas Homilias de re Sacramentaria editas a Beza, titulo Nathanaëlis Neusekii. Catechismus Genevanorum obvius est sine authoris et typographi nomine. Prodierunt a paucis annis sine ullius authoris titulo, vel supposititio et falso, impii libri sacramentariorum:*

[3] Feuard. ibid.

Consensus orthodoxus de sententia verborum coenae, Brevis et necessaria responsio, Ratio ineundæ concordiæ, Commonefactio cuiusdam theologi, Harmonia de capitibus doctrinæ christianæ, Excitatorium matutinum, Diallactus etc. Ez-féle számlálhatatlan sok könyveket írtatok tí, Calvinista Uraim, név-nékűl az hamisságnak ál órczására, és még-sem vattok neve vesztettek; ha mí feltáttyuk szájunkat ellenetek és szeget szeggel akarunk kiverni: az ti szemetekből kidőllyedett csöbör rúdnyi dorongokkal feszegetitek az mi szemünkben az szálkát.

Méltatlan forgatod azért én-ellenem[1], hogy az vitézek nevét bé kel az Regestomba írnyia, és hogy az igaz ember nevét el nem titkollya. Mert egy az, hogy ha szabad lőn Ráfáel angyalnak, Jósefnek, és az mint te-is megvallod, Dávidnak Achis-elöt, magát és nevét eltitkolni hasznos és tisztességes okokból: nem látom, honnan vötted te azt az censoria authoritást, mellyel el akarsz engem eztűl fogni. Más az, hogy mikor az Catholicusok ki nem nyomtattyák-is neveket az könyvnek elein, ugyan azkor-is felírattyák az anyaszentegyház hadnagyitúl magokat az keresztyén százlóalá. Mert ha tuttodra nem vólt ekkoráig, tuggyad ez-után, hogy senkinek az Catholicusok-közzűl nem szabad név-nékűl könyvet nyomtatni az egyházi dólgokrúl, hanem ha eléb az egyházi fő pásztornak tuttára aggya és nevét felírattya. Halhadsza, mit mond ezrűl az Tridentomi Concilium: *Nulli liceat imprimere, vel imprimi facere quosvis libros de rebus sacris, sine nomine authoris, neque illos vendere, aut apud se retinere, nisi primum examinati probatique fuerint ab Ordinario, sub pœna anathematis.* Látod azért, hogy mikor bizonyos okokból nevünket bé nem írjuk-is könyünkben, ugyan nem ugy cselekeszünk mint az lator és patvarkodó tolvajok, az mint te szidalmazsz engemet.

[1] Az tituluson, második patvarban.

Sess. 4. De editione libror.

MÁSODIK RÉSZE.

Miért igazítottam az Öt levelet Alvinczi Péterhez.

Csudálom Alvinczi uram, hogy engemet mindenüt *ismeretlen nem barátodnak* nevezsz írásodban; én tégedet mind ennyi szidalmazásid-utánnis atyámfiának tartlak, vagy vészed jó néven vagy nem vészed, és azt mondom bátorsággal, az mit Optatus Milevitánus

monda Parmeniánusnak: *Quamvis et illi non negent, et omnibus notum sit, quod nos odio habeant et execrentur et nolint se dici fratres nostros: tamen nos recedere a timore Dei non possumus, quos hortatur Spiritus Sanctus dicens: Vos qui timetis nomen Domini, his qui vos odio habent et execrantur et nolunt se dici fratres vestros, vos tamen dicite eis: fratres nostri estis. Sunt igitur fratres nostri, quamvis non boni; est enim nobis et illis una spiritualis nativitas, sed diversi sunt actus etc.*

Optat. lib. 1. cont. Donat.

Azért azt az jót kívánom néked, mellyet magamnak, és noha tudomásom-szerént csak egy tiszteletlen szóval sem illettelek személyedben, te pedig minden mocskodat reám akartad kenni, az mivel bővölködöl, azba, ha módgyát ejthetnéd, engem-is örömést részeltetnél: de mindazáltal temagadat most sem tartlak úgy, mint ellenségemet, noha tudományodat és vallásodat semmi-képpen nem javallom.

Ha pedig azért itílsz nem barátodnak, hogy az leveleket néked írtam: sokkal méltábban megvetheted magaddal az barátságot, hogy-sem én-vélem; mert te vóltál oka, hogy ezeket az leveleket írnám. Te vagy, az ki gyakran azzal gyaláztál minket sok jámbor hallattára, hogy bálványozók az pápisták, hogy hiti-szegők, hogy az jesuiták sicáriusok, mordály gyilkosok. Te vagy, az ki több ez-féle méltatlan és hamis szidalmazással rágalmaztad az mi ártatlanságunkat és azt vítattad, hogy az pápistáknak ne hidgyenek. Mind ezeket tudom bizonnyal hogy hamissan hirdetted, de nem tudtam ez ideig, ha csak lelki ismèreted-ellen-való boszszúból hirdetted-é, vagy tudatlanságodból, és azért itíltem tisztemhez illendő dolognak, hogy intenélek és az szemeden-való hályogot levonnám, ha kedved vólna hozzá.

Azért ha meg méred tagadni, reád bizonyítom, hogy te gyaláztál minket, és nem titkon, hanem nyilván, sokak hallattára gyaláztál mind azokkal, mellyeknek mentségire írtam az Öt levelet. Nem vagy még Liber Baro jó Alvinczi uram, hogy szabad légyen néked mindent kiokádnod mi-reánk, nékünk pedig tilalmas légyen, hogy az te úndok kérődésidet csak letöröllyük-is homlokunkrúl.

HARMADIK RÉSZE.

Mi az oka, hogy most nem örömest felelek Alvinczinek.

Három derék okok állottak előttem, mellyekért gondolkodva és késedelmesennis kezdék az te feleletidnek megrostálásához. Első az, hogy az mint te magad az olvasóhoz írt leveledben megvallod, *az mit te it forgacz, az régen kérődve megrágott dolog, mellyet tudományok mocskos szennyének eltörléséjért kelletett kibocsátanod.* Nyilva nem gyönyörködöm az te kegyelmed kérődésével-való mocskolódásban, és oly éles lúgom sincs mostanában, mellyel a te szennyedet tellyességgel lemoshatnám, mert ha megsértenélek, talám az vár-megyéket mind elfutnád mérgedben. Látom azt-is, hogy az te pajkos tréfákkal és ló faránál kohlott paraszt szidalmazásokkal feltetéztetett könyvedben egyéb nincsen, hanem (az mint te szóllasz) *nádmézes, jó illatú julépnél édesben folyó beszédek, és az szép szó alat minden aloësnél keserűb méreg, mély emberségből származott ízetlen böcsülletekkel egyetembe,* és hogy egy szóval megmondgyam, ez egész írásodban (jó lelki ismérettel mondom és ezennel magaddal-is megtapasztaltatom) semmi egyéb nincsen egynihány jó módgyával ejtett magyárismusnál, Aesopus beszédinél, korcsomárúl kőlt kajtor tréfáknál, istállóhoz illendő poshatt szitkozódásoknál, mellyekben csuda mely igen elvészed mindenek-elöt az pállyát, de ez-mellet egy czikkelyecske sincs írásodban, melybe vallásodnak csak egy tő hegynyi vagy szalma szálnyi erőssége vólna, hanem *Ad populum phaleræ,* nagy pompával és buborík módgyára felfútt szókkal-való nyelveskedések minden írásid; úgy annyira, hogy te-róllad-is azt mondhattyúk, az mit az trücsökrűl: *Totus es vox,* csak csupán szó vagy, és minden okosságod az nyelvedben szállott.

Második ok, mely az mostani felelettűl megtartóztat vala, emez, hogy az te könyvecskédnek kezdetin azra kötöd magadat, hogy mind az Öt levélre megfelelsz, de mikor olvasni kezdém írásodat, vőm eszemben, hogy csak az két első levelet turkálod szegül-végül. Azért úgy gondolkodom vala az dologrúl, hogy ezek még csak idétlen ívások, és talám az töb kákumbákkomot-is el kellene várnom, hogy egyszersmind vinném az próba kőre minden fóltos nyálaskodásidat.

Harmadik és mind ezeknél nagyob ok az vala, hogy ne-talám ha ez az felelet kedved-szerént nem esnék (s ki tudná pedig néked

szájad ízit feltalálni?), az vár-megyéket vagy te magad elfutnád, vagy predikátor társaid-által sok istenkedésiddel és gyűlöltető panaszolkodásiddal felindítanád ellenem, és ha most életem vesztését, az *Duo*-nékül-való hagyást* emlegeted[1], mélyeb szándékidat-is végtére kifakasztanád és az pennák-helyet kardot köttetnél ellenem. Végezetre azt-is gondolom vala, hogy ez-után nem szükség semmin vetekednünk, mert te magad Sisiniusnak okos tanácsára igazítasz[2], ki oly künyű és bizonyos módot ada az te-tőlled elő-hozott helyen[3], (noha te azt eltitkolod), hogy ha azt követtyük, minden versengésnek végét szakaszthattyuk. Mert azt mondgya, hogy nem kel az heterodoxusokkal disputálni, hanem csak azt kel kérdeni, ha megállanak-é a szent írás magyarázattyába azoknak tanításán, kik az viszszavonás-elöt fínlettek az Ecclésiában? Mert ha ezeknél fellyeb akarnak héázni, méltók, hogy az magok-féléktül-is kihurogattassanak. Ha pedig ezeknek tanításához ragaszkodnak, künyű az ő írásokból az ő értelmeket megtanúlni. Ez lőn az Sisinius tanácsa, mellyet minthogy te-is javallasz, úgy gondolkodom vala az dologrúl, hogy sok írások-nékűl, hamar eligazíthatnánk minden külömbözéseket.

[1] 1. Levél, 9. patv. 2. Levél, 2. patv.

[2] Az olvasóhoz írván.

[3] Sozom. I. 7. c. 12.

De végre ugyan azt találám, hogy rövid feleletet adgyak írásodra, melyből kitessék, hogy semmire egyébre nem nézek, hanem csak az igasságnak ótalmazására. Ez-után ha elérkezik az töb társaidnak sok vígyázással kisotúlt álma Debreczemből, azt-is Isten segítségével megrázogassuk. Az mi pedig életem vesztését illeti, ha az én Istenemnek úgy lészen kedves kellemetés, hogy az igasságnak óltalmáért vérembe mosdgyanak az reám bérlett zelóták, akár az te ingerlésedből, s akár-honnan légyen eredeti, légyen áldott az én Uramnak szent neve. Én-is az világ-elöt, az egekelöt, az igaz itílő és minden szüvek által látó Isten-elöt tudománt tészek, hogy az közönséges Római Anyaszentegyház vallását, mellyet számlálhatatlan sok mártirok vérekkel-is bépecsétlettek, kész vagyok életemmel-is megerőssíteni. Noha talám nem kardal hanem pennával, nem vérrel hanem téntával kellene én-ellenem hadakoznod. Ahhoz sem bízható, hogy az Sisinius tanácsán megállapodgyál, mert szégyen vólna, ha az szent írás értelmében szemesb nem vólnál sz. Ágostonnál, Cypriánusnál, sz. Ambrúsnál és az töb régi írás-túdóknál.

* Alvinczi Feleletének itt idézett helyeiből volna megvilágítható. Du Cange glosszáriuma szerint *duo* = *χαίρω*, gaudeo.

NEGYEDIK RÉSZE.

Az Alvinczi szitkait miért bocsátom csak fülem mellől.

Egyéb-képpen az mint írásodból ismérlek, Alvinczi uram, beszélhetünk egymással; de bezzeg az mi illeti az káromló szidalmazást, gyalázattal illető, mezei, bokor szökő tréfákat, Aesopusból vött és magadtól gondolt beszédeket: ezekben nem mérek ujjat vonni véled, megadom it magamat; nyertes légy ez-aránt bár én-miattam. Ne-is aggya az Isten, hogy vén kofa móggyára senkivel szembe szökjem és morgológgyam, mert az igasságnak óltalmazása nem szűkölködik az emberek söprejéhez illendő trágár tréfák és mocskos szidalmazások-nékűl.

Nincs könnyeb dolog mint az szidalmazással elegyített rágalmazás, ha ki ugyan azra aggya magát, hogy káromkodni akar. De az én Istenemnek szent neve dicsírtessék, semmi gyalázatos dólgot nem találtál életembe és magam-viselésében, mellyet szememre vetnél, hanem minden szitkaid csak megbúsúlt elmédnek mértékletlen szelességi. Tudod pedig (azt alítom), mit felele Hierónymus egy illyen jó sültnek, mint te vagy: *Non doleo de maledictis tuis, quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari. Quid me, bene tibi consulentem, quasi phreneticus morsu laceras?* Én csak ezt sem fordítom most reád, hanem minden szitkaidat fülem mellől bocsátom, mert engemet nem illetnek az te házad szeméti. Hieron. ep. 48. ad Salvian. c. 4.

Mindazonáltal hogy egyebek-is megércsék, mely nagy bőséggel terem az te kertedben az rágalmazó nyelvnek szidalmazó bojtorjánya, az te böcsűlletes nevednek örökké-való dicsíretes emlekezetire, csak egynihány rendbéli gyalázatos szitkaidrúl emlekezem, mert ugyanis minden gyalázatidat külömben fel nem jegyezhetem, hanem ha az egész könyvet mind leírom. Csak azra intlek, hogy ha mászszor kinyomtatod ez az poshatt írást, ne írjad FELELETNEK, hanem SZIDALMAZÓ TRÁGÁRSÁGNAK.

Először azért, szidalmidat az megdücsőült szenteken kezded-el, Szent Ferenczet sok ízetlen tréfáid-után FENT Ferencznek nevezed és azt mondod, hogy mikor tí szentnek nevezitek Katalin aszszont és az többit, csak csúfságban *mimesissel* szóllotok. Sz. Bonaventurárúl így beszéllesz: *Ez nyomon foly mind az töb bolond kábasága Bonaventurának.* Az 1. Levél, 8. patv. Az 1. Levél, 11. patv.

1. Levél, 7. patv

Másodszor az egész római Ecclesiát nem csak *elhanyatlott és sok istem dücsősséget megmocskoló emberi találmányokkal, rút és kárhozatos tévelygésekkel terhes anyaszentegyháznak,* de sokszor bálványozónak-is nevezed.

Az első Postscript.

Harmadszor az barátokat közönségesen így szidalmazod: *Ez az rend, az ki még az ördögöket-is fellyűl-múlta álnaksággal.*

Negyedszer az apáczákat *anyáczáknak* hívod és azt hirdeted, *hogy minap Posomban inkáb mind viselősön találtatának az apáczák, mellyért kapu-nékűl-való kő kertbe-is rekeszték őket.* Ha ezt meg kellene bizonyítanod Alvinczi uram, vallyon s hova kapnál? Én az egész várassal bizonyítom, hogy semmi nincs ezbe, sőt az it-való apáczák oly tisztán és szentűl viselik magokat, hogy senki sincs, az ki gonoszt mondhasson róllok. Nem-is igaz, hogy kapu-nékűl-való kertben rekesztettek, hanem az ő móggyok-szerént-való clastromban laknak, és szinte úgy laknak, mint egyéb keresztyén országokba szoktak regulájok-szerént lakni, kin nem sétálnak, bé sem bocsátnak egyebeket az clastromban. Ha fogadást nem töttem vólna, hogy lágyan bánom véled, jól megtorkolnám it az te nyelveskedésedet és megtanítanálak, hogy mászszor az tisztességes személyeket nem gyaláznád és az apáczáknak békét hagyván, anyáczádra viselnél gondot.

Végezetre én-reám minden-féle szitkokkal agyarkodik Alvinczi uram, és mint az sebes esőt úgy szórja reám az ő nyelvének mérgét. Én őnéki *Patvarkodó, Hypocrita, szamár, ördögi irígységgel és ördögtűl tanúlt mesterséggel rakva vagyok: Mint az vak eb az árkot, mint az Gál ebe az medvét, úgy kerűlöm az igazságot: Bérletten ravasz vagyok: Az szemtelen ördöghöz hasonló vagyok: Orczámra űltem: Az pharisaeusoknak igyenes lineán fajzatti vagyunk mi: Én szemtelenűl hazudok: Rázom mint az disznó az bársont: Az házasság szentség,* úgymond, *de nem ollyan latornak való, mint tü: Tetétül-fogva mérész és orczállan patvarkodónak, Deli palástú Pilátusnak, Süldisznóhoz, majomhoz, szamárhoz, rókához* hasonlónak nevez, és azt mondgya, hogy mint *tengeren eggyik hab az másikat tollya, szinte úgy tolyong egymás-után sok hívságom.*

Ezekre és töb számlálhatatlan szitkaidra én-tőllem csak ez az válasz: Hálákat adok az én édes Üdvözítőmnek, hogy az én sok vétkeimre nem tekíntvén, az ő méltatlan szolgájával ezt az irgalmasságot cselekedte, hogy az ő igazságának óltalmazásáért szidalmaztassam. Nem haragszom ezért az szidalmazásodért reád Alvinczi

uram, sőt gyalázatnak tartanám, ha dicsírne engem az az ember, az ki szidalmazza az római Ecclesiát, megpökdösi szent Ferenczet és Bonaventurát, káromlya közönségesen az barátokat. És talám azt,is mondhatnám, az mit Tertulliánus: *Talibus damnatoribus nostris etiam gloriamur, qui enim scit vos, intelligere potest, nonnisi grande aliquod bonum a vobis damnari;* de ezt-is elhagyom mostan. Tert. Apolog. c 5.

Tudom, hogy nem akaratoddal dicsírsz-is engem egynihányszor, *sok tudományú, jártas-költes, látott-hallott fő embernek* nevezsz. Másut jelengeted, hogy az ti tudománytok-ellen-való viaskodásban ollyan vagyok, mint ha egy erős vitéz az hívságos árnyékkal harczolna; azvagy mint ha egy erős czicze az büdös egérrel jáczodoznék. Végre mikor azt írod, hogy *alakot adcz kacsómba*, talám azt jelengeted, hogy valamit te én-előmben adcz, ollyan mint az alak,* melybe sem élet, sem okosság nincsen, hanem csak tettetes színek; érted az többit. Irásomat-is *minden jó illatú julépnél édesben folyónak* mondod. Ez-féle dicsíretid nékem fölötte terhesek vólnának, ha te magad eggyüt azt nem írnád, *hogy mind viszsza kell érteni az Pázmány uram encómiomit;* ezen megelégszem. Nem kívánom dicsíretedet, nem félek szidalmidtúl, meg nem ijedek bölcseségedtűl, sőt barátságodért azt-is megcselekszem, hogy mind viszsza-értem szidalmazásidat és tanításidat-is. 1. Levél, 2. patv.

Az hol pedig ennihányszor csigázod nevemet és PÁZMÁNY helyett NÁMZÁP-nak írsz és száp tyukmónyhoz hasonlítasz: azra csak azt mondom, hogy ha szabad vólna az derék dólgokban jádczani, az te nevedbe-is feltaláltatik az NIÁLCIV, és ha én-is gyermek észszel vólnék, azt hoznám-ki belőlle, hogy te csak nyálaskodásnak cíve, vagy csatornája vagy. Azonképpen az te nevednek czégére ÁL, megdisputálhatnám, ha Ál órcza-é, Ál kúcs-é, Ál ajtó-é? Végezetre, azt mondhatnám, hogy az nagy Calvinus nevében öltöztél és az te neved CALVINI, és discurrálhatnék felőlle, ha reád-is nézzen-é, az mit Calvinusrúl írtak régenten:

Sic capite obstipo es, sic calvo et tabe pereso,
Ne pilum frugi possis habere viri.

Pantaleo. Epigr. De haeret.

De ez-féle játékok én-hozzám nem illenek. Nincs-is tehetségedben, hogy az én nevemet elváltoztasd, mert noha ez világi böcsűlletre és genealogiára nem szaggatok és inkáb akarok az én Istenem házába kicsin és elvetett, hogy-sem azon kiűl böcsűlletes lenni:

*Báb.

de aznak künnyen végére mehecz, hogy az én eleim ez-elöt három száz esztendővel-is böcsűlletes, fő emberek vóltak ez országban; azért későn serkentél az Pázmány névnek elváltoztatásához, az magadét künnyen akár-mely faluba elváltoztathatod. Intlek azért, hogy ez-féle tréfákat akkorra tarcs, mikor farkasnyakat vonszasz az Lutheránusokkal, kik közzűl ti-róllatok így ír egy superattendens: *Tute nosti multis sacramentariis esse nomina ominosa. Sic Cinglius habet nomen* apo tu kinklizin[1], *quod Graecis sonat crebro agitare et movere, quia Cinglius magnos motus et turbas in Ecclesia Dei excitavit. Vel dicitur Zvinglius a vertigine,* von dem Schwindel, *fuit enim percussus spiritu vertiginis et coecitatis, more omnium haereticorum. Ita Bullingerus rectissime nomen gerit a Bullis, qui nil nisi ampullas et sesquipedalia verba iacit. Beza dicitur a Boza, quod Hebræis vulnerare significat, nam suis calumniis diabolicis multorum corda vulneravit, vel a germanico* Beist, *significat Bestiam furentem etc*[2]. Mikor azért ez-féle kölcsönt meg akarsz adni, azkorra tarcsad ezt az mesterséget. És temagad itíletire hagyom, mit vethetnék én it az te szemedre, holot magad azt írod, hogy lator tolvajhoz illik az nevek változtatása [1].

[1] *Megbocsás, hogy gorog typusom nincs.*

[2] Conrad. Schlusselb. l, 2. Theol. Calvin. Art. 1.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Az első levélnek titulussán és kezdetin való akadozási Alvinczinek.

Hogy jó feneket kerekícsen Alvinczi uramnak forgó szélhez hasonló gyors elméje az ő elálmélkodtató eszeskedésinek, leg-elől azt magyarázza-meg, mi légyen az *calumnia,* az patvar, mely nem egyéb, úgymond, hanem *Rei alicuius malitiosa interpretatio,* valamely dolognak álnakúl-való magyarázattya, és Aquinás Tamást hozza bizonyságul secunda 2. q. 68. art. 3.

De leg-először, sz. Tamásban azok a szók nincsenek, az mellyeket te elő-hozsz, hanem ő csak azt írja, hogy *Calumniatur, qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit.* Másodszor, nem igaz az-is, hogy mind *calumniator* az, valaki álnakúl magyaráz valamit; mert ha *proprie* akarunk szólni, az mint Aquinás Tamás és az egész Ius Civile taníttya *L. 1. ff. ad S. c. Turpil. L. Quamvis adult. Ad L. Jul. de Adult.,* csak az más embernek álnakúl és hamissan-való vádlása az tulajdon *calumnia.* De mivelhogy utóllyára eszedbe-

vészed magadat és megvallod, hogy az calumnia nem egyéb, hanem *véteknek hamis és álnakúl-való kőltése:* ám menny-el véle az első *definitiódnak* férgességével.

Azért, hogy engem patvarkodóvá tégy jó Alvinczi uram, azt kel megmutatnod, hogy én tudván álnakúl vádlottam valakit magamtúl kőltött hamisággal. Kit semmiképpen reám nem rakhacz, mert az én lelki ismeretemet te nem láttad; és ha hitedre hagynám sem mérsz megesküdni rajta, hogy én ezeket lelki ismeretem-ellen, tudván hamissan írtam. Én pedig az Isten-elöt, az egész világ-elöt kész vagyok megesküdni rajta, hogy semmit egyebet nem írtam az Öt levélbe, hanem csak az mit igaznak itíltem és most-is igaznak itílek. Ez az árok, it szököllyél, és ha ezt által nem ugordhatod, vald-meg te magad, hogy méltatlanúl, elégséges bizonyság-nékúl nevezsz engem *calumniatornak,* és ha ezt megvallod, én-is az *talionis pœnam* megengedem néked.

De az mint eszembe vészem, írásodnak folyásában csak meg sem emlekezel arrúl, mi légyen az *calumnia,* hanem akár-miből-is mindenkor azt hozod-ki, hogy én *patvarkodó vagyok.* Mert így fejezed-bé szép értelmes okoskodásidat: 1. *Nevedet eltitkoltad; ezért patvarkodó vagy.* 2. *Egy keresztyén predikátortúl mondod hogy iratott az öt levél; tehát rajtad sül, hogy patvarkodó vagy.* 3. *Halgatással múlatod-el Calvinusnak némely mondásit; tehát merő patvarkodó vagy.* Mint ha azt mondanád: *Az bot az tegezben vagyon; tehát Alvinczi Péter merő sült patvarkodó.* Ha ellened nem vólna, azt mondanám: *Nego consequentiam.* De ez-féle darabos felelettel nem sebhetem füledet; tudom, hogy régen kimosdottál az iskola porból, nem akarod magadat ez-féle aprólékben ártanni. Csak azt juttatom eszedben, az mit Aquinás és az törvény-túdó bölcsek tanítnak, hogy az *calumnia* külömben nem lehet, hanem az hamis és álnak vádolásban; azért midőn az ember magát menti, vagy mástúl kérdezkedik, *calumniator* nem lehet; te pedig, mikor az mi vallásunkat óltalmazom ellenetek, mikor téged böcsűlletes szókkal, szép istenes köszönetekkel illetlek, kakuk módra azon egy regét hűvelyezed és *patvarkodónak* nevezsz. Intlek azért, hogy ez-után meggondold, mit írkálsz, és ne töröld az magad szennyét másra. Ha nékem-is csak ollyan szándékom vólna mint néked, az az csak szitkozódni és rágalmazni akarnálak, nagy fen megmutathatnám, hogy az te könyvednek részeit méltán neveszted PATVAROKNAK; de ezben nem vesztek üdőt: *Res ipsa loquatur.*

Az első patvarba.

Másodszor, nem szenvedheti Alvinczi uram, hogy keresztyén predikátornak nevezem magamat. Mert, úgymond, *ezzel különböztetitek ti pápások az evangelicusoktúl magatokat, hogy minket predikátoroknak, magatokat papoknak nevezitek.*

De ebbe semmi sincs, jó Péter uram. Noha titéket papoknak nem nevezünk, de ugyan predikátornak nevezzük mi-kösztünk-is azt, az ki predikál, kit ha eddig nem tudtál, igen jövevény vóltál az mi dólgainkban; mert az papság és az predikátorság nem ellenkezik egy-mással. Ne aggódgyál azért jó uram azon, kit értettem én az keresztyén predikátoron. Mert nem kegyelmedet, hanem énmagamat értettem, mert én-is keresztyén predikátornak tartom magamat és az Istentűl adott kis gírával az én Istenemnek kedvesen igyekezem szolgálni hivatalom-szerént.

Az harmadik patvarba.

Harmadszor törődik azonnis Alvinczi, hogy Calvinusnak az pápistákrúl-való temérdek hazugságát elő-hozom, melyben azt írja, hogy az pápa, az egész cardinálok collegiomával-egyetembe, régtülfogva mind ez mostani üdőkig, három dologban helyheztetik fondamentomát az ő vallásoknak. Először azban, hogy Isten nincsen. Másodszor azban, hogy valami megíratott Christusrúl, az mind hazugság. Harmadszor, hogy az feltámadásrúl és örök boldogságrúl-való tanítás csak beszéd. Ezeket mind Calvinus írja, mellyek oly temérdek hazugságok, hogy őmaga sem mentheti Alvinczi. Mit mível tehát? Azt mongya, *hogy elhalgatom azt, az mi Calvinus mentségére való, mert utánna véti Calvinus, hogy nem minnyájan ezt vallyák és kevesen mérik ezt kifakasztani.*

Calv. lib. 4. c. 7. n. 27.

De szerető Alvinczi uram, miért nem olvasád te-is továb Calvinust. Nem azt véti-é viszontag utánna: *Jam pridem tamen ordinaria hæc esse cœpit Pontificum religio:* Régútátul-fogva szokott és megrögzött vallási ezek az pápáknak. Nyilva mindnyájan az pápisták egy vallásba, egy *religióban* vadnak az pápákkal; azért te lássad, mint fér egybe az Calvinus mondása, hogy az pápák szokott vallása légyen az elő-számlált három czikkely, de azért az pápisták nem mindnyájan ezt vallyák. Ennek-fölötte, mikor én vagy más valaki Calvinusnak temérdek hazugságit elő-hozzuk, nem vagyunk kötelesek arra, hogy ha mit igazat vét hazugsága-után, azt-is elő hozzuk. Igaz azért, hogy az pápisták nem mindnyájan hiszik azokat az három istentelen articulusokat, sőt igaz, hogy senki az pápistákközzűl semmit azokban nem hiszen. De nem ezben fordúl-meg az dolog; hanem azban, hogy ha igazán mondotta-é Calvinus, hogy *az*

NOTA.

pápák és az cardinálok collegioma azokat az három temérdek atheismusokat ordinaria religio-gyanánt tartották és tartyák? Alvinczi pedig it ez-aránt, az hol az tárgynak fejére vólna, az halnál-is némáb és békét hagyván az Calvinus mentségének, csak azt mongya, *hogy nem mind egy lévben sózta Calvinus az pápistákat.* Jókor atták és jól esett. Ha mind így forgódol az töb dolgokba-is, elhiteted vélem, hogy csak álmot hűvelyezsz.

Negyedszer. Calvinusnak magárúl és az ő követőirűl egy szép mondását írtam vala az levelek-eleiben, melyben így szól Calvinus: *Mi Christust csak testi szemmel nézzük, innen vagyon, hogy ő-benne minékünk semmi ollyas méltóság nem láttatik lenni; mert az mi eltévelyedett értelmünkkel, valami ő-benne és az ő tudományába vagyon, azt mind hamisra fordíttyuk.* Calv. Joan. 6. v. 41.

It Alvinczi nem túd hová lenni, nagy lélektelenűl kérdezi, *ha aluttam-é jó üzüvet azúlta, miúlta ezt írtam? Azt hiszem-é, hogy ők Calvinussal eggyüt ex professo azt vallyák, hogy csak testi szemmel nézik ők Christust és hamisra fordíttyák az ő tudományát? Ha azúlta jó üzüvet öttél, ittál, aluttál,* úgymond, *miúlta azt írád, nincs nyilván lelki ismèreted.* Igazán mondod Alvinczi; nincs nékem calvinista lelki isméretem, s ne-is adgya az Isten hogy légyen, mert nagy iszákot és feneketlen kast hordoznék nyakamon. Az én itíletemet kérded felőlletek? Külömben meg nem mondom, hanem ha felfogadod, hogy megállasz rajta. De azt bizonnyal mondom, hogy az Úr Isten szinte úgy cselekedett Calvinussal, mint Baalámmal: maga-ellen profétáltata vélle és gyakran kijelentette vélle, az mit vallott, noha *ex professo* az kösség-elöt nem mérte azt hirdetni. De végre az kerengéseknek békét hagyván, azt mondgya Alvinczi, *hogy Calvinus ot az-aránt feddi az sidók tudatlanságát; azután aplicállya azt az üdőt az ő idejére és feddi az népet, hogy csak test-szerént gondolkodnak az mi Megváltónk felől.* It ímmár bezzeg én-is az lapiczka alá nyujtom kezemet, mert az *Grammaticát* nem jól tanúltam vólt; ez-után tudom mint kel az deákbúl magyarrá fordítani az ti mondástokat; igy tudni illik: *Nos* az sidók, vagy az köz nép, *non aspicimus Christum nisi carneis oculis,* nem NÉZIK Christustot külömben, hanem csak testi szemmel. *Nobis in ipso nihil magnificum apparet,* NÉKIK ő-benne ollyas méltóság nem teczik. *Vitioso enim Nostro sensu, quicquid in ipso eiusque doctrina est, pervertimus,* Mert az Ő eltévelyedett értelmekkel, valami ő-benne és az ő tudományában vagyon, azt mind hamissá fordíttyák, etc. NOTA.

Teczik-é néked-is ez az szép magyarázat? Csudálnám ugyan ha it körmödet meg nem marnád gondolatlanságodért. Te magad megvallod, hogy az mit Calvinus az sidókrúl monda, azt az ő idejére
NOTA. *applicállya.* Azt sem tagadhatod, hogy emez szók: *Nos, Nobis, Nostro, pervertimus etc.* Calvinusra és az ő társaira-is ugyan azont *applicállyák.* Mit kötődöl tehát én-vélem, és miért indítasz tengeri háborúhoz hasonló habokat az egy kalán vízbe? Nyilva azt alítom, hogy az te lelki ismèreted furdalásit akartad it-is én-reám kenni.

Ötödször. Bánod, hogy *Ékesen szólló, szokatlan bölcseséggel tündöklő* embernek nevezlek, és intesz, hogy ez-után *méltatlan dólgokat reád ne fogjak,* Ha szidnálak-is bánnád, ha dicsírlek-is sajnállod, sem táncz énekünk, sem sírásunk nem kedves előtted, mindent méreggé változtacz. Hallottam mástúl, hogy nyelved jó vagyon; tudományod felől-is jób itíletben vóltam, minek-előtte ezt az írásocskádat olvastam vólna. De ha bánod és *méltatlan reád fogott dolognak* itíled, hogy ékesen. szólló túdós embernek neveztelek, künyű tenned ezrúl. Ad tudtomra, mint nevezzelek ez-után, és az tövő lészek, az mit parancsolsz. Talám azt kívánod, hogy magadhoz hasonló morgó társot talály, és én-is ez-után *Éles fúlákú basiliscusnak, Ékesen szidalmazó Momusnak, Mérges gyalázatokkal teli tegzű barbarusnak, Szokatlan álnaksággal tündöklő rókának,* etc. nevezzelek? Ezt én-tőllem bizony meg nem nyered. Módnékúlvaló fogásidat, tétovázó rókalyukaidat az igasságnak pőrölyével, ha szerét tehetem, megrontom: személyednek szemetivel nem mocskolódom, szitkodba nem elegyedem. Jóllehet látván, hogy ily jó nyomos vagy, itílem, megszagolhattad, hogy az te szép *titulusidnak,* mellyek az öt levélbe vannak, lehet szép lelki értelme-is.

Hatodszor. Az első levélnek köszöntésébennis ollyakat botlik Alvinczi, hogy ugyan orrán szedi-fel magát. Mert mikor azt írom, hogy *Az Jehova Istentúl az ő szerelmes szent Fia-által, az egy üdvözítő Jesus Christus-által, szent lelket kívánok,* látván Alvinczi uram, hogy ezt ő-magában nem gyalázhattya, azt mondgya, *hogy mint az édes must, ha penészes edényből foly-ki, elveszti ízit: így, minthogy megsebesedett, fene-ötte lelki ismèretű embertúl jött ez az köszönet, Deogratiast érette nem mondhat.* Naponként töb és nagyob virtusidat vészem eszemben, Alvinczi uram. Ez-elöt csak azt sem tudtam én, hogy az emberek conscientiáját-is által-lássad és ezekrúl itíletet tudgy tenni. Azt sem itíltem, hogy ha mi jót mondok, sem jó, mikor én mondom.

Továbbá két dologgal terhelsz it engemet. Eggyikkel, hogy az calvinista predikátor nevével írván ezt az köszönetet, csúfolom őtet; *mert egy pápista úrtúl azt hallottad, hogy az Jehovának gyakor emlekezetirűl megismérszik az lutheránus predikátor.* Én pedig azt mondom, hogy ha ez az ti szokott köszöntéstek, *servato decoro personæ,* külömbet én, sem cselekedhettem, hanem ezzel kellett élnem, midőn az predikátor nevével írtam. Más az, hogy sem *az Istennek nevét* mí nem csúfollyuk, sem az nem igaz, *hogy imádságunkban gyakrabban emlegettyük szent Pált, szent Pétert, hogysem az Istent.* De azt én nem tagadom, hogy gyakran nevetségre indítottak magamat-is az ti predikátoritok, mikor magyarúl predikálván vagy beszélgetvén, sidóúl nevezik az Istent, noha nem-is értik néha, mit tégyen az *Jehova.* Azért nem az Istennek nevén nevetkezünk, ha az magatok mutogatásán mosolygunk. Mí azért az Istennek mind a *Tetragrammaton* s mind egyéb neveit böcsűllyük, tisztellyük, de azt nevethettyük, mikor csak *propter longum quoniam* sidóúl szóltok.

Második gáncsot ezen köszöntésben azt találod, hogy *úgy kévánok én néked szent lelket, mint ha nállad Istennek szent lelke nem vólna,* és ezt azzal bizonyítom: *Mert azt senki mástúl nem kéri, az mi nálla vagyon, hanem ha csúfságban, az mint fol. 77. in margine feljegzettem*.* És it nagy hoszszú predikációt kezd Alvinczi uram, melybe magyarázza, mint kérhessen szent lelket még az-is, az kiben már ímmár Szent lélek vagyon. *Cum larvis luctaris,* az magad álmával viaskodol ez-aránt, jó uram. És leg-először, az hol az ti szentségtek bizonyos vóltát forgatod, arra én csak azt felelem, az mit Calvinus eggyüt monda: *Tot vanitatis recessus habet, tot mendacii latebris scatet cor humanum, tam fraudulenta hypocrisi tectum est, ut seipsum sæpe fallat. Experientia ostendit, reprobos interdum simili fere sensu atque electos affici, ut ne suo quidem iudicio quicquam ab electis differant.* Az ember szüvében, úgymond, annyi hiúságos rejtek vagyon, annyi hazugságnak szurdékival posog, oly csalárd kép-mutatással béfödöztetik, hogy magát-is gyakran megcsallya. És próbált dolog az, hogy az megvetettek-is hasonló indúlatokat éreznek az választottakhoz, úgy hogy az magok itíletiszerént sem külömböznek semmit az választottaktúl. Láttyuk, hogy nem csak az Lutheránusok, kik az Calvinistákat kárhozott eretnekeknek nevezik, az mint az helvéciai *Tigurina Confessióbúl* feljegzém az Első levélnek *Postscriptumában fol. 30**,* de az Ariánusok-is Calv. lib. 3. c. 2. n. 10. 11.

* L. f. 572. l. ** L. f. 533. l.

szinte úgy dicsekednek az ő üdvösségük bizonyos vóltában, mint szinte te, és ugyan azon írásokat forgattyák, mellyeket te. Azért mind addig sem hiszem, hogy azok az írások tégedet illessenek, valamig az szent írásbúl meg nem bizonyítod, hogy az mit Calvinus *próbált dolognak* nevez, te-rajtad az nem esett és úgy nincs dólgod, mint az ő-tőlle említett megvetetteknek.

Továbbá csak te tészed azt én szómmá, hogy nem kérheti az a Szent lelket, az kiben ímmár benne lakozik az Szent lélek. Mert az Szent Lélek Isten, ki az ő állattya-szerént mindenüt jelen vagyon, az ő *gratiája* és ajándéka-által adatik az híveknek. És minthogy az ő isteni tárházában szántalan ajándékok vadnak, ha valamellyel meglátogat-is minket, ugyan kérhettyük, hogy öregbícse és tarcsa-meg ezt az ő ajándékát és hogy újab ajándékokkal látogasson bennünket. És így igazán s Isten-szerént kérhettyük, hogy az igaz hitben megtarcson az Isten, *Adaugeat nobis fidem,* öregbícse az hitet bennünk, és *Qui iustus est, iustificetur adhuc,* az ki Isten-elöt kedves, naponként kedvesb légyen. Ezek az keresztyén hitnek elementomi. Nem vólt azért szükséges, hogy ezeknek bizonyításába fáradnál.

De azt mondgya Alvinczi, hogy én *fol. 77. in margine* ezeket írtam: *Senki azt nem kéri, az mi nálla vagyon, hanem ha csúfságba.* Ezt írtam bezzeg, és azért írtam, mert tí egy énektekbe mindenkor azt kéritek, hogy az Isten néktek aggyon igaz hitet. Ezből az következik, hogy nincs még igaz hitetek. Mert noha az kinek igaz hiti vagyon, kérheti az Istent, hogy megtarcsa és öregbícse benne az igaz hitet, de nem kérheti azon, hogy igaz hitet aggyon néki. Oka ennek az, mert csak egy okos ember sem kéri azt mástúl, az mi kezében vagyon és birtokában.

Ezre te csak azt mondod: *Húj, oktalan okoskodás!* De jó uram, eszesb volt te-nálladnál szent Ágoston, az Pelagius-ellen egybe győlt Conciliomokkal-egyetemben, kik meg akarván mutatni, hogy nincs az Istennek segítő malasztya-nékűl az ember tehetségébe és birtokában, hogy az Istennek törvénye-szerént élhessen: azt mondgyák, hogy ha ez az embernek erejében vólna, csúfoson kérnők az Istent, hogy erőt aggyon és segícsen minket; mert azt senki mástúl nem kéri, az mi nálla és tehetségébe vagyon, hanem ha csúfságban. Halhadsza sz. Ágostont az egész Africabéli püspökkel-egyetembe, mit ír Innocentius pápának: *Istorum sacrilegas disputationes necessario sequitur, ut nec orare debeamus, ne intremus*

Epist. 90.

in tentationes etc. Si enim in possibilitate naturæ et arbitrio voluntatis in potestate sunt constituta: quis non videat, ea a Domino inaniter peti, et fallaciter orari, cum orando poscunt, quæ naturæ viribus obtinentur? És másut: *Prorsus non oramus Deum, sed orare nos fingimus, si non ipsum credimus facere, quod oramus.* Epist. 107. És miképpen csak csúfság vólna, ha valakinek, az ki soha semmit nem adott, igen megköszönnéd, hogy megajándékozott: azonképpen, *úgymond sz. Ágoston*, csak csúfollyuk az Istent, ha ő-tőlle azt kérjük, az mi ímmár birtokunkban vagyon. Ezt ha nem hiszed Alvinczi uram, menny minden nap az kassai böcsűlletes Tanácshoz és kérjed nagy epeséggel, hogy tégyenek téged kassai predikátorrá, s meglátod, ha nem fognak szánakozni rajtad mint széltűl ütött emberen. Midőn ezért béfejezed írásodat és azt mondod, hogy *ha nem tök az agyam, megérthetém az te írásodból, miért kérjétek ti az Szent lelket, kit ha ez-elöt nem értettem, szamár vóltam:* köszönöm az szép szókat, de hogy megércsed, soha én-nállam nem vólt titkon, miért kérjétek az Szent lelket, mert jól tudtam, hogy vagyon szükségtek reá; hanem én csak azt mondottam *fol. 77.*, hogy az igaz hitet sem egyébért kéritek, hanem azért, hogy szükségtek vagyon reá. Én-is véletek-együt kérem az Úr Istent, halgassa-meg könyörgésteket; magamért pedig alázatoson könyörgök szent Istenségének, nem azon, hogy igaz hitet aggyon újonnan, hanem azon, hogy az megismért igaz hitben megtarcson és naponként öregbícse bennem ezt az igaz vallást, melybe vagyok. *Cum credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus.* Mikor ímmár igazán hiszünk, *úgymond Tertullianus*, nem kívánunk továb hinni; mert első dolog, az mellyet hiszünk, ez, hogy nincs ezen kívűl az mit kellyen hinnünk. Tertull de Præscript. initio.

HATODIK RÉSZE.

Öt bizonyságimra való ízetlen feleleti Alvinczinek.

Öt közönséges bizonyságot hoztam vala elő, mellyekből világoson megteczik, hogy mí bálványozók nem vagyunk. Első ez vala, mert Isaiás próféta azt mongya, hogy mikor az Messiás eljő Isa. 2, 2 18. és az nemzetségek ő-hozzája térűlnek, azkor az bálványok tellyes-

séggel elrontatnak. Zachariás és Ezechiel próféták-által azt fogadgya az Isten, hogy mikor az Dávid kútfejét megnyittya az bűnnek lemosására, úgy kiveszti az földről az bálványokat, hogy soha többé emlekezetbe sem lésznek. Ezek az ígíretek helyen nem maradnak, ha igaz, az mit hirdetnek az Calvinisták, tudni illik, hogy gorombáb és temérdekb bálványozás uralkodik az pápisták-közt, hogy-sem Jeroboám idejébe az sidók-közöt: *Papistae idololatriam crassiorem habent, quam fuerit sub Jeroboam. Ergo etc.* Második: Calvinus maga megvallya, és tagadhatatlan dolog-is, hogy ezer esztendőtül-fogva annyéra elhatalmazott vala az pápista vallás, hogy csak ez uralkodott nyilván az keresztyénségbe. Tehát ha az pápistaság ily iszonyú bálványozás, mind elkárhoztak, az kik Luther-elöt ezer esztendővel éltek, mivelhogy az bálványozók az Isten országában nem mennek. Hihetetlen pedig, hogy mind ezek elkárhoztak vólna, és az Augustána Confessio, Luther ő-maga az töb atyafiakkal-eggyüt, szenteknek nevezik szent Bernárdot, Ferenczet, Brigittát, Sénásbéli Katalint etc. *Ergo etc.* Harmadik: Az Istennek igaz igíreti tartya, hogy az ő Ecclésiáját soha az pokol ereje le nem nyomja, hanem mint az hegyen éppített váras, fínlik, és mindenkor doctori és pásztori lésznek, kik legeltessék. De ezekben az igíretekbe semmi-sem kőlt vólna, ha az pápisták bálványozók vóltak; mert Luther-elöt ezer esztendővel csak egy vallás sem tündöklött töb eznél, soha egy doctor, egy tanító nem vólt, az ki azt hitte és tanította vólna, az mit Luther és Calvinus. Mert noha egy vagy két dologban eggyezett valaki véllek, mint hogy az Török-is ennihány dologban eggyez, de ez okból ugyan nem mondhattyák, hogy az ő hiteket követték. *Ergo etc.* Negyedik: Az Augustána Confessio azt mongya, hogy az római Ecclésiától az ő vallások nem külömböz az hit dolgában. Ha mí bálványozók volnánk, fölöttéb nagy külömbség vólna mi-köztünk az hit dolgaiban. *Ergo etc.* Ötödik: Calvinus azt taníttya, hogy Urunk születése-után öt száz esztendeig, szinte sz. Ágoston idejéig, megmaradott az igaz tudomány az Ecclésiába [1]; és hogy az ki igazán meg akarja érteni az régi keresztyének hitit, sz. Ágostonból tanúlhattya azt meg [2]. De mind őmaga Calvinus megvallya, s mind mí megmutathattyuk, hogy szent Ágoston, és ő idejébe az hívek, ugyan azont hitték és tanították az szentek segítségül hívásokról és az töb közbe-vetett dolgokrúl, az mit mí most hiszünk: *Ergo etc.* Ezekre, lássuk, mit felel Alvinczi.

Zach. 13, 2. Erech. 36, 25; 30, 13.

Calv. lib. 4. c. 2. n. 9.

Gal. 5, 20. 1. Cor. 6, 9.

Matth. 16, 18. Matth. 5, 14. Ephes. 4, 11.

[1] Calv. lib. 1. c. 11. n. 13; lib. 4 c. 2. n. 3.

[2] Calv. lib. 3. c. 3. n. 10. lib. 4. c. 14. n. 26.

Először azt mongya [1], hogy az első bizonyságban elő-hozott próféták *Christusrúl szólnak.* Köszönöm jó Péter uram hogy erre megtanítál, senki te-előtted ezt hírrel sem hallotta vólt. [1] Az 7. patvarb.

Másodszor azt mongya, hogy ezekből az profétákból nem következik, *hogy széles ez világon valahol az Úr Christus nevét hallyák, bálványozás nincsen; mert az Dávid Ferencz hitin valók-is, az anabaptistákkal igaz keresztyének vólnának.* Ám itíld-meg jó Péter uram, ha néked kell-é inkab hinni, hogy-sem az profétának, ki-általl így szól az Isten: *Kivesztem az bálványok nevét ez földrúl, és soha többé emlekezetbe nem lésznek.* Zach. 13. 2. Annak-is csak magadra hagyom itíletit, ha jó *consequentia* légyen-é emez: *Ha bálványozás nincs azokközt, kik Christus nevét vallyák; tehát igaz keresztyének az Dávid Ferencz követői.* Ez egy mák-szemnyére sem következik, hanem csak az következik, hogy noha az Dávid Ferencz követői hamis tévelygésben vadnak, de azért még ő-köztök sincs ollyan bálványozás, minémű az sidók és pogányok-közt vólt, tudni illik, hogy valamely teremptett állatnak isteni tiszteletet tulajdonítanának. Ezt kel vala kihoznod az próféták mondásából, nem azt, az mit te rebesgecz. Mert hamis tévelygésbe-is lehet, de ez-mellet pogánymódra-való bálványozás nékúl-is lehet az ariánus.

Harmadszor azt mongya Alvinczi, hogy *azok közt az keresztyének közt nincs semmi bálványozás, kik az Úr Christussal és az ő érdemes áldozattyával megelégesznek. Az pápisták bálványozók; mert úgy vagyon, vallyák Christus Urunkat egy üdvözítőnek lenni, de azonban az ő egy érdemes áldozattyával meg nem elégesznek, melynek elégséges vóltát taníttya szent Pál Hebr. 9. v. 28; cap. 10. v. 14. Bellarminus pedig és Soarius azt mongyák, hogy az mise-is áldozat.* Én it négy dologra kérdlek téged, Alvinczi uram. I. Ha az pápisták bálványozók és Isten-gyanánt teremptett állatot imádnak, az mint te káromlod: miképpen vallyák tehát Christust *egy üdvözítőnek lenni?* II. Hon olvastad az Írásban, hogy azok az bálványozók, az kik Christus Urunknak egy érdemes áldozattyával meg nem elégesznek, mert én az bálványozásnak illyen *definitióját* soha nem hallottam. III. Mellyik pápista ember írta valaha, hogy nem elégséges az mi megváltásunkra Christus Urunknak egy véres áldozattya? Vallyon s mikor azt mondgyuk minnyájan, hogy hasznos és szükséges üdvösségünkre az keresztség, az igaz hit etc., ezzel az Christus áldozattyának elégséges vóltát felbontyuk-é? IIII. Olvastad-é valaha, mint magyarázzák az te-tőlled előhozott mondásit NOTA.

szent Pálnak az régi szent doctorok? Nem írom it fel mind azokat; tekíncs-meg Aranyszájú szent Jánost *homil. 17. in Epist. ad Hebræos,* szent Ambrúst, az töb doctorokat, megérted, hogy az véres áldozat csak egy-is elégséges vólt, de ez az mostani vérnékűl-való áldozat aznak az kereszt-fán való áldozatnak emlekezeti és hasznának hozzánk kapcsolása. Azt-is feltalálod, hogy az Christus áldozattya csak egy, mert ugyan azon test és azon egy bárány, mely az kereszt-fán vér ontás és halál által megáldoztaték, it pedig aznak az áldozatnak emlekezetire vér ontás-nékűl és halál-nékűl áldoztatik. De ez dologrúl másut kel bővebben szóllanunk.

NEGYEDSZER azt vítattya Alvinczi, hogy magammal ellenkezem: *Egy felől azt mondod, hogy azok nem bálványozók, kik az Christus hitit vallyák; más felől minket ide aláb fol. 119.* bálványozóknak mondasz.* Nem kételkedem, hogy itt-is tapsoltak az te követőid és vígan kiáltották: *Lásd mint megrontya az jesuitát Alvinczi uram.* Én pedig fölötte szánlak tégedet és az utánnad toldúlt kösséget, látván, hogy lelki ismereted ellen-is fortélyokat keressz, csak hogy az igazat terhelhessed. Semmit én erre nem felelek, hanem csak ide írom, az mit írtam vala az ötödik levélbe fol. 119: *Azt akarám eszetekbe juttatni, minthogy az szent írás azt nyilván taníttya, hogy az keresztyénségbe nem lészen ollyan bálványozás, mint az régi pogányok-közt vólt és a miénkűt álmodoznak az luther tanítók az szentek tiszteletibe és az képek böcsűlletibe: nem kel senkinek azt várni, hogy én efféle bálványozást visgállyak az lutherista és calvinista vallásba. Csak azt bizonyítom azért meg, hogy az ő tudományok és vallások ágaiból oly dólgok következnek, mellyekből kiteczik, hogy ők némineműképpen részesek az bálványozásba.*

Itíllye-meg ezből akár-mely értelmes olvasó, ha én magam ellen harczolok-é it ez-aránt, vagy csak te akadozsz rajtam, mint az bojtorján.

ÖTÖDSZÖR, *It ímmár meg akarom vala mutatni,* úgymond, *hogy Luther előtt-is vólt ez az igaz evangéliomi tudomány az római elhanyatlott anyaszentegyházban. De ezt az derék dologhoz hagyom.* Nagy kárt vallottunk vólna, ha ezt az te akaratodat meg nem jelentetted vólna. Nem elég akarni. De kérlek, tarcs-meg lovad száját; nem szükség azt megmutatnod, hogy az igaz evangéliomi
NOTA. tudomány vólt Luther előtt-is: elhittük ezt. Sőt mivelhogy ő-előtte az igaz evangéliomi tudomány vólt; ő pedig az eléb-való tudo-

* Jelen kötet 606. lap.

mánytúl elszakatt és azt méri irnyia *in Præfatione Tom. 1.*, hogy *egyedűl kezdette ezt az vallást, mellyet senki ő-elötte el nem mért vala kezdeni:* azt-is elhittük, hogy az ő tudománya nem igaz evangéliomi tudomány. De azt kérdem tőlled, ha az római anyaszentegyházba vólt Luther-elöt az igaz evangéliomi tudomány, mint lehetett elhanyatlott anyaszentegyház az római? Ha anyaszentegyház vólt, elhanyatlott nem vólt; ha ebbe az anyaszentegyházba vólt az igaz evangéliomi tudomány, elhanyatlott nem vólt. Igazán mondom Alvinczi Uram, szánom az időt az te gondolatlan feleletidbe vesztegetni, és ha nem restelleném, illyenkor az orczád bőrét jól megtörlőszűröztetném. *NOTA.*

Hatodszor, azt mongya[1], *hogy szent Bernárdot szentnek mondhatlyuk, mert az pápák, cardinálok, papok vétke-ellen sokat panaszolkodott: szent Ferenczet, Katalint csak* mimisissel, *csúfolkodva mondgyuk szentnek, kit ha nem tudtál, tudatlan szamár vagy.* Megbocsás jó Alvinczi uram, nem tudtam, hogy ily csúfosok vattok. Olvastam vala az Luther írásában imillyen szókat: *Sanctus Franciscus, vir admirabilis et spiritu ferventissimus, sapientissime dixit regulam suam esse Evangelium Jesu Christi*[2]*;* olvastam vala Illyricusba *in Catalogo Testium Veritatis,* hogy az luther igasságnak bizonysági Sénásbéli sz. Katalin, sz. Brigitta etc. Én azt tudtam, hogy miképpen sz. Bernárdról, azonképpen ezekrűl-is ugyan valóba szóllyatok. Tudom ímmár mesterségteket, és ezután semmi szótokat nem hiszem, hanem ha megírjátok, hogy ugyan valóba, nem csúfságba szóltok. És mivelhogy te sohúlt ezt nem írtad feleletedbe, nem hiszem, hogy *ex animi sententia,* ugyan igaz lelki ismeréted-szerént írtál semmit azba. Továbbá az én bizonyságomnak győzhetetlen vóltára elég az, az mit te megengedez, hogy sz. Bernárd, noha barát vólt, noha Bódog Aszszont segítségül hítta, noha az római pápát minden Ecclésiáknak fő pásztorának nevezte, *lib. 2. de Considerat., Epist. 132. etc.,* noha szinte ollyan pápista vólt mint én, de azért ugyan szent vólt, bálványozó nem vólt. Sz. Ferencznek az disznókkal-való lakásárúl és egyéb marczonaságokrúl* az mit beszéllesz, nem tudom honnan vötted, mert egyéb könyvet bizonyságul nem támasztasz, hanem *Ugyanottant:* ki légyen ez az *Ugyanottan,* nem tudom, mert te az-elöt semmi könyvet nem említettél. Az posoni apáczákrúl az mit szemptelenűl költesz, válaszod lőn reá nem régen[3].

[1] Az 8. patvarb.

[2] Luth. t. 2. Vitt. Iat. a. 1546. edit. Joan. Lufft, lib. de Votis monast. fol. 287. b. initio.

[3] Fol. 634.

* Kicsinyes dolgokról, aprólékosságokról.

[1] Az 10. patvarb.

HETEDSZER és utólszor, azt mongya Alvinczi[1], hogy az Augustána Confessio, az minémű szokatlan dólgokat mi-bennünk helyén nem hágy, azok nem aprólék dolgok, noha ezeket az Augustána Confessio *modesté* csak *abususoknak* mondgya. Nem ez az kérdés, jó Péter Uram. Én illyen bizonyságot támasztottam: Az Augustána Confessio azt mondgya, és nem egyszer mondgya, hogy az hit dolgaiban nem külömböztök tí az római Ecclésiától; de ha mí bálványozók vólnánk, ez semmiképpen igaz nem vólna; tehát vagy az Augustána Confessio hazug, vagy mí nem vagyunk bálványozók. Ezre te csak egy kukkot sem mondasz, sőt az *második,* az *harmadik,* az *ötödik* bizonyságnak-is halgatással vészed eleit; és mégsem szégyenled ezt az te rút írásodat *Feleletnek* nevezni! Nem-is itílem, hogy feledékenségedből halgattad-el ezeket; az *Nescio* marta béledet. Nó nem bolygatlak töb szóval, csak intlek, térj eszedre és tudva szem-látomást ne csald-meg az szegíny kösséget, mert bizony nagy számadásod lészen Isten-elöt érette.

NOTA.

HETEDIK RÉSZE.

Az képek tiszteletirűl.

Hogy az képek tiszteletiben méltatlan álmodaznak bálványozást az evangelicusok, sok-képpen megmutatám az első levélbe; és leg-először fondamentomul három dólgot veték. I. Hogy nem minden képet mondhatunk bálványnak, mert az mi Üdvözítőnk-is képe az ő szent Attyának[2]. Az Isten sátorába és az Salamon templomába-is képek valának. És ez-okon nem mondhattyuk, hogy az Isten egy-általlyába minden képeket megtíltott, hanem csak azt tíltotta, hogy képeket az végre ne csinállyunk, hogy ezeket imádgyuk, azmiképpen olvassuk *Levit. 26. v. 1.* II. Az Concilium Tridentinum tanitásából[3] és az szent írásból nyilván kiteczik, hogy az isteni természetet őmagában sem testi szemmel nem láthatni, sem festékkel ki nem ábrásztathatni, hanem csak ollyan ábrázatot írhatunk, az minéműben az Isten megjelent, úgy mint Dánielnek és Isaiásnak vén ember képébe[4], keresztelő Jánosnak galamb képében, és az Ige emberi testben öltözvén, az mi ábrázatunkban. III. Ugyan azon Conciliom vallásából megteczik, hogy az képeket nem azért kel tisztelni, mint ha ezekbe valami erő és istenség vólna

[2] Coloss. 1, 15. Hebr. 1, 3.

[3] Trident. sess. 25.

[4] Dan. 7, 13. Isa. 6, 1.

és ezektűl valamit kellene várni, hanem minden tisztelet csak azra néz, az kit az kép jelent. *Imaginibus debitus honor et veneratio impertienda, non quod credatur inesse illis aliqua divinitas vel virtus, vel quod ab illis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in illis sit figenda, sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ repræsentant*[1]. [1] Conc. Trid. loco cit.

Hat szép bizonyság.

Ezeket mikor bővön megmagyaráztam vólna: hat bizonysággal erőssítém-meg rövideden, hogy az képek tiszteletiben nincs semmi bálványozás. I. Az az bálványozó, az ki valamely teremptett állatba isteni erőt és méltóságot itílvén, isteni tisztelettel illeti az teremptett állatot. Mí pedig (kik jóbban tuggyuk, mit hiszünk és mit cselekedünk, hogy-sem az mi szidalmazóink) Isten-elöt és ez világ-elöt mongyuk, hogy az képekbe semmi isteni erőt nem hiszünk lenni, semmit ezektűl nem várunk, isteni tiszteletet magoknak az képeknek nem adunk, hanem csak az Istennek, az kit jelentnek, mint az *Concilium Tridentinum* szavából meghallók: *Ergo etc.* II. Mikor az sidókat megverték vólna, Jósue és az fő népek az Isten szekrényéhez menének, az szekrény-elöt és az cherubinok képei-elöt, mellyek az szekrínyen valának, leborúlván könyörgének[2]. Ezben semmi bálványozás nem vólt, mert nem az szekrínynek és képeknek, az mellyek-elöt leborúlának, hanem az Istennek könyörgének. Tehát mí-is mikor az képek-elöt térden állva az Istennek könyörgünk, nem vagyunk bálványozók. III. Az ki az Jesus nevének említésére[3], vagy az Evangeliom olvasására süveget vét, térdet hajt, nem bálványozó, mivelhogy azt tiszteli, az kit az szó jegyez és az kitűl származott az Evangelium. Tehát az sem bálványozó, az ki látván az képet, süveget vét aznak, az kit jegyez az kép. IV. Mikor Isaiásnak, Dánielnek és az töb profétáknak látható ábrázatba megjelenék az Isten[4], leborúlának és imádák az Istent, az kit jelent vala az ábrázat. De azért ugyan nem vóltak bálványozók. Tehát mí sem vagyunk, ha az kép-elöt az Istent imádgyuk-is. V. Az szent Péter árnyék képét annyéra böcsűllék az első keresztyének, hogy ugyan kívánnyák vala, hogy az betegeket csak megilletné az úton[5]. És meg akarván mutatni az Isten, hogy az ő apostolit tisztelték ezek-által, meggyógíttya vala az árnyéktúl megilletett betegeket. Ha azért bálványozás nem vólt az árnyékhoz böcsűllettel-való járásba és illetésbe: tehát mí sem vagyunk bálványozók, midőn hasonló indúlatból böcsűllyük az képeket. VI. Az apostolok idejétül-fogva-való Ecclésiának szokását támasztám bizony-

[2] Jos. 7, 7.

[3] Philip. 2, 10.

[4] Dan. 7, 13. Isa. 6, 1.

[5] Act. 5, 15.

ságul, és sok példákkal az régi fő emberek írásiból megmutatám, hogy eleitül-fogva az Ecclésiában böcsűlletesen tartattak az képek. És miképpen amaz aszszony-állat mikor az Urunk ruhájának prémét megilleté, reménlvén hogy ez által az illetés által meggyógyíttatnék[1], nem az ruhában veté reménségét, hanem azban, az ki viseli vala az ruhát: azonképpen mí sem várunk semmit az képtűl, hanem aztúl, az kit jelent az kép és az kit tisztelünk az ő képébe. Mert az természet-szerént-való okosság-is azra mutat, hogy az ki böcsűlletbe tartya az király képét, az királt böcsűlli, miképpen az ki ezt elszaggatná nagy gyalázattal, vagy az váras piaczán megégetné, *crimen læsæ maiestatisba* esnék. Ezeket bőveb beszéddel hoztam vala elő az első levélbe.

[1] Matth. 9, 21.

Lássuk azért, mit felel ezekre Alvinczi. Először megengedi[2], hogy az az bálványozó, *az ki teremptett állatot isteni tisztelettel illet és az isteni méltóságot az egy igaz Isten-kiűl egyébnek tulajdonittya.* Az bálvány pedig *az az teremptett állat, melynek az bálványozók isteni tiszteletet tésznek.* Hála Istennek, hogy egyszer kedved-szerént szólhattam és az bálványozást igazán *definiálhattam.*

[2] Az 11. Patvaro.

Másodszor azt mongya, hogy nem minden kép bálvány, mert *az Isten ő maga mesterségnek tudományával ajándékozá-meg Beseleelt,* hogy az Cherubin képeket ékesen feléppítené[3]. Itt-is az én nyomdokomba lépél. De mivelhogy az több bizonyságok-közt, mellyekkel én ezt megerőssítém, azt-is mondottam vala, hogy szent Pál Christus Urunkat *az Atya Isten képének nevezte*[4], azért ha minden kép bálvány vólna, az mi kegyes Megváltónkat-is bálványnak kellene mondani: ez az egy czikkely nem teczik Alvinczi uramnak; *mert Christust nem az végre nevezi szent Pál az Atya Istennek képének, az menyiből látható emberi testet vött vala fel, hanem az ő isteni erejére-képest.* De ha felnyitottad vólna szemedet jó uram, megláttad vólna, hogy én az szent Pál mondását sem az Christus emberi természetire meg nem határoztam (noha ez-szerént ő-is vélünk eggyüt *ad imaginem et similitudinem factus* vólt), sem az isteni természetet ki nem rekesztettem, hanem az *argumentum* csak ez vala: Ha minden kép bálvány: tehát mikor szent Pál Urunkat képnek nevezi, bálványnak nevezi őtet. Ez az *argumentum* mind egy-aránt szólgál, akár isteni s akár emberi természeti-szerént mongyuk őtet az Atya Isten képének. De te soha meg nem tekínted, hová nézzen az dolog, hanem csak *Belé Balás.*

[3] Exod. 31, 3.

[4] Coloss. 1, 15. Hebr. 1, 3.

HARMADSZOR azt mondod, hogy bálvány az az kép, *az ki-elöt, mint Isten-elöt, az emberek leborúlnak, néki, mint Istennek, térdet fejet hajtnak.* Igaz és helyes mondás ez-is, mert az mint te magad írod, ezt az én magyarázatomból vötted. És noha ezt az bálvány képeknek *definitióját* helyén hagyod, látván, hogy ezt én sok győzhetetlen bizonyságokkal megpróbáltam vala: de eszedben vévén hogy ez semmit nem szolgálna az te elvesztett igyednek, minthogy jó szájú lovad vagyon, más karba ütteted az dólgot és azt mondod, hogy *Bálvány az a kép, mellyet az végre öntnek, faragnak, írnak, szőnek, hogy abból, vagy az által Istent lássák és abban vagy az által tisztellyék.* Ez ímmár bezzeg te találmányod és ellenkezik azokkal, az miket eddég mondál; mert helyén hagyád azt, az mit én erőssen megbizonyítottam vala, tudni illik, *hogy csak az az bálványozó, az ki isteni tisztelettel illeti az teremptett állatot, isteni méltóságot tulajdonít néki, ő-előtte úgy borúl-le, mint Isten-elöt.* Ez ha így vagyon: tehát lehetetlen, hogy bálványozó légyen, az ki egyebet nem tulajdonít az képeknek, hanem csak azt, *hogy ezek által lássa az Istent,* az az, hogy az képek megemlekeztessék az isteni cselekedetekről és lelki szemeinket az Istenhez felindícsák, és hogy *ezekbe és ezek által tisztellyék az Istent.* Ezt az következözést szem-látomást igy bizonyítom: Mert nem csak nem tulajdonít isteni méltóságot az képeknek, valaki csak azt hiszi felőllök, hogy emlekeztető jelek az képek, mellyekbe és mellyek-által úgy tisztellyük az Istent, mint mikor a JESUS nevének, az Evangeliomnak süveg vetve és fennálva-való halgatásával böcsűllyük őtet: de sőt inkáb oly dólgot tulajdonít az képnek, mely az Istenhez semmiképpen nem illendő, mivelhogy semmiképpen nem fér az isteni természethez, *hogy emlekeztető jele légyen az Istennek és ő-általa és ő-benne tiszteltessék az Isten.* Vagyon ám itt-is árok előtted Péter uram, ha tudcz ugrani. *NOTA.*

De lássuk mely csúfoson bizonyícsa Alvinczi, hogy bálvány légyen az az kép, mely-által az Istenről megemlekezünk és őtet tisztellyük. *Először,* úgymond *az Isten természetibe lelki állat, láthatatlan, megfoghatatlan, ahhoz az maroknyi állathoz csatoltatik azvagy azban foglaltatik, hogy az által láttassék.* Ez mind így vólt Péter uram? s mi süle-ki belőlle? Te ennek az *consequentiáját* ki nem hozád. Talám vőd eszedbe, hogy nem ide való dolog, mert ha mind úgy vólna-is az mit mondasz, nem következnék, hogy bálvány az az kép, mely-által megemlekezünk az isteni dolgokról

és tisztellyük az Istent. Jóllehet mí az Istent nem *csatollyuk, sem foglallyuk az maroknyi állathoz,* hanem ha tí-is az maroknyi szóhoz csatollyátok, midőn az Jesus nevét hallván, megemlekeztek az mi Urunkrúl és őnéki az ő nevének emlekezetiben tisztességet tésztek; mert mí csak szinte annyi tiszteletet tészünk az szemmel látott jelnek, menyit tí tésztek az füllel hallott jelnek, az Jesus nevének és az Evangeliomnak, midőn olvassák előttetek.

Továb lépik Alvinczi és *Másodszor,* úgymond, *megtíltotta az Úr Isten, hogy semminémű képekben ne tisztellyük őtet*[1], *mint az bálványozó pogányok cselekesznek vala, és megtíltya, hogy semmi némű képbe őtet ki ne írnák, mert nem-is láttak az Horeben semmi-hasonlatosságot, fírfiú vagy aszszony-állat képét*[2]. Ezből az szent írás mondásiból sem hozza azt ki Alvinczi, és semmi színnel ki sem hozhattya, az mit akar vala bizonyítani, tudni iliik, *hogy bálvány légyen az az kép, mely által az Isten tiszteltetik.* Ezt vetetted vala czélúl, de elfeletkezél magadrúl; és csak azt hozád-ki mind ezekből, hogy *nagy lelki vakságban kel annak lenni, az ki ezből meg nem érti, hogy az képek csinálása Isten hasonlatosságára, meg vagyon tíltva.* Nem ez az dolog, Alvinczi. Ha szinte úgy vólna-is (ki úgy nincsen), hogy mí az Isten parancsolattya-ellen csinálnánk képeket az Istennek emlekezetire: de azért ezből ugyan nem sutúlhatnád azt ki, hogy bálványozók vagyunk, hanem ha azt-is megengednéd, hogy te-is minden nap bálvánt imádcz, mivel-hogy minden nap vétkezel az Isten parancsolattya-ellen. Más az, hogy mí nem úgy tisztellyük az képeket mint az bálványozó pogányok cselekették, mint bővön megmagyarázám az első levélbe. Végezetre, az új törvényben nem adatott újab parancsolat azrúl, hogy képeket ne csinállyunk, hanem csak az ó testamentomban adott parancsolatokat hozod-elő; azokba pedig nem vólt megtíltva mindenestül, hogy semmi képet ne csinálnának, sőt megparancsolá az Isten, hogy Cherubin képeket csináltasson Moyses, és ezek-elöt leborúlván könyörge Jósue az Istennek. Ha pedig akkor tilalma lött vólna-is egyáltallyába, hogy az Istent képbe ki ne jegzenék, csak addég tartott vólna ez az tilalom, mig az Úr Isten ő maga külső ábrázatba meg nem jelent vala; és csak *cæremoniális* törvény vala, mely az töb cæremoniákkal-egyetembe megszűnt az mi Üdvözítőnk halála-által.

[1] Exod. 20, 4.

[2] Deut. 4, 15.

Negyedszer Ugyan az derék dologhoz kezd Alvinczi; és azt bizonyíttya, hogy *mí az képeket mint eleven állatokat, isteni tisztelettel illettvük.*

Ez nagy dolog Alvinczi uram, hogy az Concilium Tridentinumnak és minden catholicus embereknek nyilván-való tudomány-tétele ellen ezt fogod reánk, maga hiszem mí tuggyuk jóbban, mi vagyon szűnkbe, hogy-sem te. De lássuk bizonyságidat. I. *Bellarminus azt mondgya, hogy nem csak ékességért és emlekezetért kel az képeket tartani, hanem isteni tiszteletnek-is okáért.* Menny továb; mit hozsz-ki ezből? Azt-é, hogy az képeknek isteni tiszteletet tészünk? Ezt akarnád, látom, kitekerni, de szégyenletedbe nem mérted kifejezni, látván, hogy ez semmi okon nem következik. Ha én így okoskodnám: *Az vasárnapot nem csak nyúgodalomnak okáért illik az Calvinisták, hanem az Istennek tisztességére-is; tehát az Calvinisták az vasárnapot Isten-gyanánt tisztelik,* vallyon s nem amaszt kiáltanád-é: *Húj, oktalan okoskodás!* Ezent kiálcsad temagadnak-is. Szent Pál azra ínt, hogy mindeneket az Istennek tisztességére cselekeggyünk, de azért ugyan nem ínt azra, hogy mindeneket Isten gyanánt tisztellyünk. De lássuk az második bizonyságot. II. *Azt mondgyátok,* úgymond, *hogy nem imádgyátok az faragott képet, hanem azt, az kit jegyez. Ha az kép jegyzi az Istent, hasonlónak kel hozzá lenni; mert az jegy nem jegy, ha semmi hasonlatossága nincsen rajta az jedzendő dolognak.*

Ez ímmár feneketlen mélység. Nem érkezik ennyire az én rövid értelmem. Péter uram, néha alább-is röpűly, hogy mí-is megérthessük mélységes okoskodásodat. De kérlek, fejcs-meg ez kis kérdésemet: Miképpen lehessen, hogy ez az szó, Isten, az Istent jegyezze ti-nállatok-is, és mindazáltal ezt az szót nem tartyátok Istennek? Miképpen lehessen, hogy az szőld ág, mellyet czégérül kitésznek, az bort jegyzi, noha nem folyó, mint az bor? Menny az iskolába jó Péter uram, és tanúld-meg, mit külömbözzön az *similitudo in essendo et similitudo in repræsentando.* Jóllehet, az mint mondám ez-elöt, mí az képeket nem oly jegyeknek mongyuk, mellyek az isteni természetet úgy jegyezzék, mint őmagában vagyon, hanem csak az mint külső és látható ábrázatba megjelent az profétáknak és az megtestesűlés-után minden rendeknek. III. *Az képeknek annyi erőt tulajdonitotok,* úgymond, *hogy titeket az üdvösség dólgában az Isten ismeretire megtaníthat, mint szintén az biblia.* De Először, ha szinte azt mondanók-is, hogy úgy, sőt hogy jóbban megtanítaná az egyűgyűeket az kép, hogy-sem az biblia, de ugyan nem következnék, hogy az képnek isteni méltóságot tulajdonítanánk. Mert te sem tagadhatod, hogy az predikátortúl jóbban megtanúl-

hattyák az egyűgyűk az hit dolgait, hogy-sem ha csak őmagok otthon olvasnák az bibliát; mivelhogy ha jóbban meg nem tanúlhatnák, nem vólna szükség predikációt halgatni. De mivelhogy ez csak *ex defectu subiecti* vagyon, nem következik, hogy az predikátor Istenné változzék és az bibliánál jób légyen. Más az, hogy Bellarminus ot nem szól *absoluté*, egy-általlyába, sem az bibliárúl nem emlekezik, hanem csak azt mongya, hogy *néha az kép jóbban*
[1] Lib. 2. c. 10. *tanít az írásnál*[1]; és akár-ki-is magában megtapasztalhattya, hogy néha egy ajtatos képnek tekíntetiből inkáb felgerjed az isteni szeretetre, hogy-sem az könyvek olvasásából. IV. és utólszor, azt írja Alvinczi, hogy *annyit tulajdonítunk mi az képeknek, mint ha élők vólnának, mert Bellarminus azt írja, hogy nem hóltak az*
[2] Lib. 2. c. 9. *szentek képei*[2]. *Másut azt írja, hogy tisztelendők az szentek képei*
[3] Ibid. c. 21. *őmagokba-is*[3]. *Soárius pedig tetemesben szól és azt mondgya, hogy imádandók az képek.* És it osztán, mint egy jól őrlött, nagy vígan tapsol, meg sem fogta s igen mellyeszti, hazudtol engem és csak el nem fordúl esze örömében Alvinczi uramnak. De lassan járj s hamaréb elérkezel. Az fejünk-fölöt vígyázó Istennel bizonyítottam, ki szűnket láttya, és most-is bizonyítom, hogy mí semmit az egy Isten-kiűl isteni tisztelettel nem illetünk. Halhadsza mit ír Bellarminus az te-tőlled elő-hozott helyen: *Experientia docet, imagines, quæ non habentur pro diis, neminem licet rudissimum ita*
[4] Lib. 2. c. 9. ad 3. *decipere, ut putentur vivere et spirare.*[4] Próbált dolog, úgymond, hogy az képek, mellyek Isten-gyanánt nem tartatnak, senkit, akármely tudatlant sem csalnak úgy meg, hogy őket valaki élőknek itíllye. Mikor pedig azt mongya Bellarminus, hogy *az szentek képét nem kel hóltaknak nevezni,* megmagyarázza, mint érti. *Imaginis vita est repræsentatio; illæ ergo sunt mortuæ, quæ nihil repræsentant.* Nincs az képnek egyéb elevensége, úgymond, hanem csak az jegyzés; azért csak azok az hólt képek, mellyek semmit nem jegyeznek. Ez az Bellarminus mondása, de te csak kapsz két felé az habokhoz-is, mint az vizben haló ember, és az dolognak sem eleit sem utóllyát meg nem tekínted. Azonképpen noha az képekrűl azt írja Bellarminus, hogy tisztelni kel ezeket, de azt nem írja, hogy isteni tiszteletet kel nékik adni; sőt azt írja szent Damascénussal egyetembe, hogy *eretnek az, valaki őmagoknak az képeknek isteni tiszteletet ád, valaki azoktúl valamit vár, valaki azokban véti reménségét*[5]. Azt írja, hogy nem isteni, hanem kisseb tisztelettel kel az képeket tisztelni: *Imago non est Deus, sed imago Dei, inde sequitur*
[5] Bellarm. l. 2. c. 11. initio; c. 12. init.

non deberi imagini honorem qui debetur Deo, sed minorem[1]. Végezetre cap. 22. 23. 24. oly bővön és oly nyilván megmagyarázza Bellarminus, hogy az képek őmagok semmi isteni tisztelettel nem illethetnek, hogy álmélkodom rajta, minémű órczával mérte Alvinczi Bellarminusból bizonyítani, hogy mí az képeknek isteni tiszteletet tészünk. Soárius-is hasonló-képpen szól[2], mert noha azt írja, hogy imádni kel az képeket, de ollyan imádásrúl szól, az minéműrűl szól szent Dávid, mikor azt mongya, hogy *imádggyuk az ő lábának sámolyát*[3], és szent Pál-is, mikor azt írja, hogy *Jákob imádá az Józef vesszejének végét*[4]. Az az, nem mongya Soárius, hogy őmagát az képet isteni imádással tisztellyük, hanem az isteni tisztelet azra néz, az kit az kép jegyez: *Nam cum imagines res inanimatæ sint, non habent in se, unde propter se colantur*[5]. Mert az képek lelketlen állatok lévén, úgymond, nincs semmi ő-bennek, az miért őmagokba imádtassanak.

[1] IIIo cap. 21. ad 2.

[2] 3. Part. tom. 1. Disput. 54. sect. 3.

[3] Psal. 98, 5.

[4] Hebr. 11, 21.

[5] Soar. ibid. Sect. 3.

Felnyisd mászszor az szemedet jó Alvinczi uram, mikor énellenem valamit támasztasz, mert úgy nézz szemembe, hogy nyomodba lészek és torkodban verem, az mit helyén nem ejtesz.

Kiteczik azért mind ezekből, hogy Alvinczi csak egy szót sem felele amaz HAT bizonyságokra, mellyekkel megbizonyítottam vala, hogy mí az képek tiszteletibe bálványozók nem vagyunk, és ezokon méltatlan nevezé ezt az haragos szitkokkal bémocskólt írását FELELETNEK.

NYÓLCZADIK RÉSZE.

A szentek tiszteletirűl.

Hogy az szentek tiszteletibe semmi bálványozást mí nem elegyítünk, két derekas bizonyságot hosztam vala elő az első levélbe.

Első ez vala. Mí semmi-némű isteni méltóságot és tulajdonságot nem adunk a szentekre, mivelhogy azt taníttyuk, hogy az mi könyörgésinket, szűnk indúlattyát, etc. nem külömben láttyák, hanem csak úgy, mint az próféták látták, tudni illik az Istennek jelentéséből. Nem külömben kérünk testi lelki jókat tőllök, hanem csak úgy, hogy könyörgésekkel nyerjék ezeket minékünk, miképpen az élő hívek-is egy-mást könyörgésekkel szokták segíteni. Nem ollyan közbe-járóknak hiszszük őket, minémű az mi Üdvözítőnk

csak egyedűl, tudni illik az kik eleget tehetnének Istennek az mi bűnünkért, hanem csak ollyanoknak, minéműnek nevezi az Írás Moysest, és az minémű közbe-járó eggyik élő ember az másikért, midőn Istennek könyörög. Mind ezekbe pedig nyilván-való dolog hogy semmi isteni méltóság nem adatik az szenteknek: tehát nincs ez illyen tiszteletbe semmi bálványozás.

Gal. 3, 19. Deut. 5.

Második bizonyság ez vala: Ha szinte az szentek nem tudnák-is az mi kérésünket, ha szinte nem segíthetnének-is minket: mindazáltal nem csak bálványozók nem vólnánk az szentek segítségét kérvén, hanem inkáb az könyörgésnek móggyával-is megjelentenők, hogy mí az szenteknek nem csak isteni tiszteletet nem tészünk, de sőt inkáb oly dólgot tulajdonítunk nékik, mely az Istenhez semmi-formán nem illik. Mert csak azon kérjük őket, hogy *könyörögjenek Istennek érettünk;* ezen pedig az Istent semmi-képpen nem kérhettyük. Tehát csak oly tiszteletet tészünk az szenteknek, mely ugyan nem-is férhet semmi módon az Istenhez.

NOTA.

Ezekre kel vala megfelelni Alvinczinek, ő pedig távúly kerűl. *Akarod,* úgymond, *glossálni, mint mondgyátok Mariát közbe-járónak, de belé sül, inkáb hiszem, nem vólt elég porod, valamihez kezdeni pedig és félbe hadni, szégyen vólna, ha órczád vólna.* Itíllye-meg akár-ki, ha félbe hattam-é, az mit elkezdettem, mikor Isten-szerént, lelkem-szerént megmondottam, hogy Bódog Aszszont nem külömben mongyuk közbe-járónak, hanem az mint Moysest az Írás közbejárónak nevezi és mí-is az élő embert, mikor másért könyörög, közbe-járónak mondhattyuk. Te vagy az Alvinczi uram, az ki mindent félbe harapsz és az olvasót *Bézára, Bullingérusra, Musculusra* igazítod, aznak bizonyságára, hogy mí az szenteket ugyan Istengyanánt imággyuk. De mí tuggyuk jóbban nállatoknál, mint tisztellyük az szenteket, és bátran azt mongyuk, hogy Átok légyen, valaki Isten-gyanánt imággya az szenteket. Mit akarsz-egyebet? Mivelhogy pedig az levélbe-is az Gyarmathi Miklós ellen írt könyvemre igazítálak, most-is azra igazítlak. Melybe megmutatám[1], hogy az szenteket nem szabad imádni külömben, hanem csak ollyan imádással, minéművel Náthán imádá Dávidot[2], az az csak teremptett állathoz illendő böcsűllettel és tisztességgel kel őket illetni. Ez-mellet pedig vélünk egyetembe Epifánius és az több régi szentek igazán tanítyák, hogy isteni *adoratio* sem Bódog Aszszont, sem senkit az Istenkívűl nem illet. Ugyan azon helyen megmutatám[3], hogy Bonaventura az MARIA psaltériomába semmi isteni tiszteletet nem tulajdonít Máriának.

[1] Fol. 12. 13. (jelen köt. 360. l.)
[2] 3. Reg. 1. 16. 23.
[3] Fol. 4. et 29. (j. k. 346. és 387. l.)

És mikor Szűz Máriát azon kérjük, hogy könyörűllyön rajtunk, az bűnösöket megtérícse, vígasztallya az szomorúkat etc., csak azon kérjük, hogy könyörgésével nyerjen kegyelmet nékünk az Istentűl. Feliciánust hozod-elő, mint ha azt írná, hogy *az minémű imádással imádtatik az Jesus Christus, azonnal imádandó Szűz Mária.* Nállam ez az Feliciánus nincsen, nem láthatom-meg, ha igazán hozod-elő, vagy hamissan; de azt mondom, hogy ha ő szava ez, az mit te reá fogsz, nem jól szóllott, nem az római anyaszentegyház vallásaszerént szóllott, nem igazat mondott, és ezbe senki közűllünk őtet nem követi. Jóllehet én nem hiszem, hogy sem Feliciánus, sem senki egyéb azt mondotta vólna, az mit te rebesgecz. Mert ha az posoni apáczákrúl oly nyilván mérél hamissat mondani, az mint ez-elöt megmutatám[1]; ha Bellárminust és Soáriust csak ím nem régen oly méltatlanúl akarád hasonló gyalázattal illetni az képek tiszteletibe: nem okoson cselekedném, ha it az te szavadat *exceptio* nékűl-való igazságnak itílném.

[1] Supra f. 634.

Holot pedig dicsekedel azzal, hogy tí az szenteket igen tisztelitek, megmutatám az Gyarmathi ellen írt könyüben[2] és egyébütt-is, mely szépen tiszteli Calvinus az szenteket. Ha az gyalázat és szidalmazás tisztesség ti-nállatok, Calvinus-is az te atyád igazán tiszteli az szenteket.

[2] Fol. 51. (f. 422. l.)

It sem felel azért Alvinczi az én bizonyságimra, kivált-képpen az másodikra egy szót nem szólla; mert *ubi non est,* ot ne keresd.

Azért béfejezvén ezt az első levélre-való szitkozódásit, azt írja, hogy *irígylem én az ő állapattyát és hizelkedem néki, mikor böcsűllettel illetem őtet.* Nincs miért hizelkeggyem, mert sem várok, sem tartok tőlled, hanem csak az én emberségem vitt reá, hogy tisztességesen szólnék hozzád, mivelhogy nem az te gyalázatodra írtam, azt mit írtam, hanem az igazság ótalmára. Ha gyalázni akarnálak, talám ollyakat mondanék, hogy az mustár-mag megránczoltatná az orrodat. De csak az igazság maraggyon helyén, nem kívánom gyalázatodat. Irigységre-való dólgot sem ismérek semmit benned, mert ezben az egész írásodban túdós emberhez illendő mondást csak eggyet sem látok. Azért *Res tuas tibi habeto.*

KILENCZEDIK RÉSZE.

Az első levélnek Postscriptumáról. Az Helvéciai Confessiórúl.

Szitkozódásidat fülem-mellől bocsátom, mert külömben ezekre meg nem felelhetek, hanem ha szembe állok véled és fottig szidogatlak, kit én-tőllem ne várj. Az Religio libertássát az mi illeti, azrúl-is az Negyedik levélnek első kérdésére való feleletedet várom, és azkor szóllok bővön ez dologrúl. Holot pedig azt forgatod, hogy egybe akarlak én titeket Calvinistákat az Lutheránusokkal veszteni: nem szükség, hogy én ezben mesterkeggyem; az timagatok egymás-ellen-való írási tésznek ezrűl bizonyságot, mint az ötödik levélben megmutatám[1], és ha kételkednél ezben, tekíncs-meg egy Schlüsselburgius lutherista superintendensnek imillyen könyvét: *Theologiae Calvinianae libri 3, quibus demonstratur, eos de nullo fere doctrinæ christianæ articulo recte sentire,* vagy hogy meszsze ne fáradgy, tekíncs-meg az kassai iskola-mesternek, Gravérus Albertnek Bártfán illyen titulussal nyomtatott könyvét: *Bellum Joannis Calvini et JESV Christi, hoc est Antithesis doctrinæ Calvinianorum et Christi, in qua horrendissimæ blasphemiæ Calvinianorum demonstrantur etc.* De azok ám bár halgatásban légyenek mostan, lássuk mit mondasz az derék dologhoz.

[1] Folio 132. (f. 617. l.)

Az Tiguri Helvéciai Confessiónak sommáját hoztam vala elő az *Postscriptumban,* feljegyezvén, minémű képtelen szidalmazásokkal adgyák-meg az kölcsönt Luthernek az helvéciak és szám-szerént tíz temérdek hamisságot hozék-elő az Confessióbúl, és öt rendbéli dólgot, mellyel fenékkel felforgattya az maga vallását ez az Confessio. It Alvinczi nem túd hová lenni, dúl-fúl magában, hazuttat, szidalmaz engem. És mivel-hogy én *Confessionem Tigurinam anni 1545.* hoztam vala elő és azból mondottam vala, hogy szórúl szóra igazán feljegyzém az Helvéciai vallást: azt írja Alvinczi, hogy *ő nem kaphatta ezt az Confessiót, mellyet én említek, hanem ő-nálla 1568. esztendei Confessio vagyon, melybe egy punct sincs azokba, az miket én elő hozok.* Ez szinte annyi, mint ha azt mondanád, hogy te az Tigurina Confessiót nem kaphattad, de az Aesopus fabuláit olvastad, és ot fel nem találtad, az mit én mondok. Én az fúrút említem s te az bárdrúl szóllasz. Soha még embert nem láttam, az kiben annyi ész nem vólna, hogy ennek az feleletnek éktelenségét eszében nem vehetné, az ki meg nem itílhetné, mely

Jó műved Gáll báttya: etc.

NOTA.

mód-nékűl bánol vélem, midőn egy felől azt mondod, hogy az mely Confessiót én említek, azt te nem láttad, és mégis úgy hazuttolsz más felől, mint ha nállad vólna az Tiguria Helvéciai Confessio, mellyet én említek, és reá forgatván, ot nem találtad vólna, az mit én írok.

Ne aggya azt az Isten, hogy hamissan valamit kölcsek senkire, azvagy hogy az igazságot hazugsággal óltalmazzam. Azért én it tégedet az Isten-eleibe és az világ-eleibe idézlek, hogy ily méltatlan hazudtacz engemet. Mert az mennynek, földnek Istene tuggya, hogy azban az Helvéciai Tigurina Confessióban olvastam és igazán azból irtam, az mit az *Postscriptumban* elő-hoztam.

De megjöttem én onnan, Alvinczi, az hová te indúltál: tudom, hon vagyon fondamentoma tudatlanságodból származott szitkaidnak. Azt alítod te, hogy az ti dólgotokba ollyan álhatatosság vagyon, mint az római Ecclésiában, és mindenkor csak ugyan azon egy Confessio marad helyén nállatok. Semmi sincs ezben jó uram, hanem az mint Irenaeus írja, *Alienati a veritate, aliter atque aliter per tempora de eisdem sentiunt,* az kik az igazságtúl elszakadtak, úgymond, külömb üdőkben külömben vélekednek ugyan azon dolgokrúl; és az miképpen Hilárius az ariánusokrúl írja: *Annuas atque menstruas fides decernimus, decretis poenitemus; defendimus, defensas anathematizamus*: Esztendőnként és holnaponként hitet újítunk, hamar megbánnyuk végezésinket, most ezt óltalmazzuk, ismét kárhoztattyuk. Ez-aránt van az ti dólgotok-is, hol egy, hol más kaptába ütitek Confessiótokat; és mint az medve az ő fiát, nyalogatástokkal lágyíttyátok, formállyátok, földozzátok, füge-levéllel födözgetitek. Azért hogy jól megércsed, nem csak egy Confessiót írtak Helvéciábannis; de én ugyan szánt-szándékkal azrúl emlekeztem az *Postscriptumba*, mellyet még Luther éltében írtak az helvéciak, mikor az sacramentáriusok az ő tudományoknak újonnan kőlt sengéjét kiadák az világ-eleiben; és annak-okáért nem csak *generaliter* említettem az Helvéciai Confessiót (mivelhogy ha csak így említettem vólna, az külömböző Confessiók-közt nem tudhatta volna az olvasó, mellyiket kellyen érteni), hanem *megspecificáltam*, hogy az 1545. esztendőbéli Tigurina Confessiórúl szóllok, *Confessio Tigurina anni 1545*. És fejemen égessék-meg az könyvet, ha azba fel nem talállyák, az miket az *Postscriptumba* elő-hozék. Azért válasz ez három dolog-közt, Alvinczi: Azvagy mennyünk köz helyre mindketten, és én oda viszem ezt az Con-

Iren. lib. 3. c. 40. n. 3.

Lib. posteriori ad Constant. cuius initium: Non sum nescius.

fessiót és mind szemed eleiben rakogatom, az mit elő-hoztam belőlle; azvagy bízd meghitt emberedre, hogy Bécsbe légyen szembe vélem, és én az ő Felsége Király Urunk bibliothécájában felkeresem ezt az Confessiót és megtapasztaltatom vélle, hogy én igaz ember vagyok; azvagy Helvéciából egy vagy két várasnak pecsétes levelét hozatom, melybe bizonyságot tégyenek, hogy az mely Confessiót én elő-hozok, igazán Helvéciai és Tiguri Confessio légyen, nem valami kőltött írás, és hogy azban mind azok légyenek, az miket én elő-számláltam. De viszontag te-tőlled azt kívánom, hogy ha ezeket megcselekeszem, kuhit mongy * te-is és megvallyad, hogy szinte úgy jártam én te-véled, mint az ki egy siket emberrel beszél, mely nem felel arra, az mit tőlle kérdnek, hanem csak Isten tuggya, hon jár nyelve.

Egy szóval azért, nem igazán mondod, hogy ez az Confessio azt nem tanította, hogy *Numa, Aristides, Socrates üdvözűltek.* Mert az igaz Isten láttya, hogy ezt taníttya, és minek-utánna azt mondotta vólna, hogy Luther azt írja Zvingliusrúl, hogy tiszta pogány vólt, mivelhogy Numát, Socratest etc. üdvözűlteknek nevezi, ezen szókat írja az Confessio: *Confessio fatetur salvos fuisse, quia Numa idolum nullum fabricavit in templis teste Plutarcho, et pacificus fuit. Socrates unum Deum coluit: multa de honesta vita Aristidis prædicantur.*

Confess. Tigurina, impressa 1545. Tiguri fol. 15. 16.

Azzal sem igazán hazuttacz engem, mint ha az Confessióban nem vólna, hogy *az kiben igaz hit vagyon, az bétőlti az törvént és mindent jól cselekeszik. És hogy az Úr vacsorájában csak gondolatunkszerént vagyon az Christus.* Mert mind ezek azon igíkkel, mellyekkel elő-hoztam, azban az Tigurina Confessióban vannak, és azonképpen ez-is ot vagyon: *Solus Christus est unicus fidelium coram Deo*

Folio 45.

mediator et intercessor, csak ő maga Christus egyedűl közbe-járó és esedező Isten-elöt az hívekért. Ha ő csak egyedül: tehát ő-kívűlle sem élő, sem megdücsőűlt hívek nem *intercedálhatnak* mi-értünk Isten-elöt, mely következés oly nyilván-való, hogy az kinek esze vagyon, ezben meg nem akadhat. Bezzeg, ha az Confessio azt mondaná, az mit te mondasz, *hogy az égbe nincs töb szószólló Christusnál:* nem következnék ezből, hogy az földi emberek egymásért nem könyörögheténének; de az Confessio ezt így meg nem határozza, hanem *generaliter* úgy mongya, az mint elő-hozám.

Azt-is mondottam vala, hogy az Confessio *csak egyedűl az puszta hitnek tulajdonittya az üdvösséget, kivel az keresztséget és*

* *Szólás.* Add meg magad.

pœnitentiát haszontalanná tészi. It először azzal pírongat Alvinczi, hogy nem jól fordítom az *sólát* pusztának, *de ezzel csak azt akarom bészínleni, hogy ők az jó cselekedetet semmivé tészik; maga mi,* úgymond, *nem az tettetes, hivolkodó, meghólt hitről szóllunk, de az élő hitről, kinek őmagát élőnek lenni élő cselekedetekkel kel megmutatni. És ha az hitre őmagára nézünk, semmi jó cselekedetektől el nem szakad, mint az tűztől az ő melegsége el nem válik.* Az menyibe pedig *az hit Isten ajándéka, az üdvösségnek megfogó keze, egyedül csak néki tulajdoníttatik az megigazúlás.* Csuda Calepinusra akadtál vólt té-is biz ot uram, melybe az *sola fides* annyit tészen, mint *élő és minden jó cselekedetekkel együt járó hit.* Én ez ideig azt tudtam, hogy ez az deák szó *sola* annyit tégyen mint *csak egyedűl,* és így-is fordítottam vala az én könyvemben, noha utánna vetém az *pusztát*-is, mert az magyar nyelvnek folyása-szerént annyi az puszta hit, mint az egyedűl-való hit. De ha ezben vétek vagyon, ám hadd el az *pusztát* és tarcs-meg az *csak egyedűlt.* De jusson eszedbe, hogy egy kevéssé eléb azt mondád, hogy nem az Helvéciai Confessio tanítása, hanem csak az *én hivságos patvarkodásom az, hogy az hívő ember tellyességesen bétőlcse az törvént;* it pedig azt mondod, *hogy semmi jó cselekedettől el nem szakad az igaz hit.* NOTA. Ha valamibe bé nem tőlti az igaz hitű ember az törvént, kétségnékűl elszakad valamely jó cselekedettől az ő hiti, mikor az törvént megszegi; de az te itíleted-szerént az *igaz hit semmi jó cselekedettől el nem szakad:* tehát az igaz hitű ember mindenben bétőlti az Isten törvényét. Ez-féle labyrintusokkal mindenüt bővölködik az ti írástok. Továbbá azt tudtam én ez ideig, hogy Alvinczi Péter vagy lutherista vagy calvinista légyen, de az mint látom, csak *suista,* magán-való hiti vagyon; mert az Lutheránusok és Calvinisták azt taníttyák, hogy lehetetlen dolog, hogy az ember megtarcsa az Istennek törvényét; és hogy az embernek minden cselekedeti úndok ocsmányság Isten-elöt, miképpen az negyedik levélbe az XIII. és XVIII. kérdésbe feljegyzettem vala: Alvinczi pedig azt taníttya, *hogy az kiben igaz hit vagyon, semmi jó cselekedetektől el nem szakad, és hogy az igaz hittől élő cselekedetek származnak.* Nyilva nem így beszél Calvinus és Luther, hanem azt írják, hogy soha az mi üdvösségünkről és igazúlásunkrúl bizonyosok nem lehetünk, ha az igaz hithez szükséges az törvény-szerént-való jó élet, mivelhogy, úgymond, mi magunk tuggyuk, hogy naponként sokat vétkezünk, és az vétkek válogatás-nékűl mind örök kárhozatot

érdemlenek: *Aut omni spe iustificationis excludimur, aut a legis iustitia solvi nos oportet, et sic quidem, ut nulla porsus operum ratio habeatur*[1]. De ezről bővebben szóllék az második levélbe[2]. És ha az *sola fidesen* azt az hitet értitek, mely az isteni szeretettel megeleveníttetik és minden jó cselekedetekkel tündöklik: mi-tőllünk nem külömböztök, mert mí-is azt vallyuk, hogy az bűnből kitérő embernek igazúlása az eleven hit-által lészen; mert imígyen szól az Tridentomi Concilium: *In ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Christum, cui inseritur, fidem, spem, charitatem; nam fides, nisi ad eam spes et charitas accedat, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit, qua ratione verissime dicitur fidem sine operibus mortuam esse.* Nem hozom it elő, hogy ha az igaz hit semmi jó cselekedettől el nem szakadhat, az mint te mondod, nyilván következik, hogy az embernek mind annyiszor nincs igaz hiti, valamenyiszer vétkezik. Töb ez-féle *consequentiákat*-is elhagyok, csak azt mondom, hogy ha mind úgy vólna-is, az mit te beszéllesz, ugyan nem mentené, hanem inkáb vádolná ez-is az Helvéciai Tigurina Confessiót, mely azzal bizonyíttya, hogy az Úr szent testének vétele nem szükséges, mert csak az egy hit-által üdvözűlünk.

[1] Calv. lib. 3. c. 19. n. 2.
[2] Folio 57. (f. 554. l.)
NOTA.
Sess. 6. c. 7.
NOTA.

Végezetre, mikor az Confessio csak két szentséget hirdetne, én azt vetém utánna, hogy sz. Pál az házasságot-is szentségnek mongya. Te így felelsz ezre: *Bezzeg szentség ez, de nem ollyan latornak való, mint tí.* Tisztességgel marokkal jó uram. Ez-é az emberség, hogy fejenként minket latroknak nevezsz? Mint mentenéd it magadat, ha valaki azt mondaná: *In via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.* Talám, ha ezt mondaná valaki, mingyárt megharagudnál. Ám azért itt-is menny-el vélle. Tarcs magadnak ezt mászszorra, mert mí, reánk nem vészszük az te szitkaidat. De azt magaddal bizonyítom, hogy ha csak *az szent életet élő embernek való az házasság,* kevés házasság vagyon ti-köztetek, Predikátor Uram. Érted az többit, ha nem koszos az fejed, mert az Bornemisza Péter Predikációiból eszedbe juttaték nem tudom mit az negyedik levélbe *fol. 89.** Végezetre, ezzel az morgó felelettel nem mented az Confessiót, hanem az ő tanítása-ellen három sacramentomot állacz.

Eccles. 10, 3.

* Jelen kötet 580. lap.

TIZEDIK RÉSZE.

Az Augustána Confessiórúl.

Itt-is *boni ominis caussa* szitkokkal kezded, szitkokkal végezed minden dólgodat. Haggyunk békét az te gyermek-játékidnek és hivolkodo csúfságidnak, szóllyunk az dologhoz. Két erős bizonyságot támasztottam vala az Augustána Confessionak megrontására. Elsőt azt, hogy az nem lehet igaz és Szent Lélektűl származott Confessio, mellyet az ő szerzői és követői sokszor nagy dolgokban elváltoztattak és oly külömböző formában üttettek, hogy meg sem ismerhetnék, mellyik légyen ez az Confessio. De illyen változandó Protheus vólt 1530. esztendőtül-fogva mind szinte 1580. esztendeig az Augustána Confessio, az az mind addig, míg az Liber Concordiae ki nem nyomtattaték, az mint minden religiónvaló túdós emberek bizonyságival megmutatám az *Postscriptumba.* Tehát lehetetlen, hogy igaz vallás légyen az Augustána Confessio.

Másodszor igazságnak szent lelkétűl származott Confessio nem lehet az, valamely sok nyilván-való hazugságokkal terhes. De az Augustána Confessio és az Apologia rakva sok hamissan kőltött dologgal: *Ergo.* És rövideden nyólcz csontos, tetemes, velős hamissan kőltött dólgot hoztam vala elő. Mert azt mongya az Confessio: I. Hogy az hit dolgaiban nem külömböz az római Ecclésiától. II. Hogy az misét, minden szokott caeremoniáival, nagy böcsűllettel bévészi. III. Hogy az halottakért-való imádkozást nem tíltya. IV. Hogy az pápisták azt taníttyák, hogy az bűnnek bocsánattyát és az megigazúlást cselekedetekkel érdemlik. V. Hogy az pápisták az sacramentomokrúl azt mongyák, hogy hit-nékűl és minden jó indúlat-nékűl megigazítnak. VI. Hogy az pápisták azt vallyák, hogy Christus Urunk csak az eredendő bűnért tött eleget, az töb bűnöket az mise lemossa. VII. Azt fogja sz. Ágostonra, hogy az ő teczéseszerént az eredendő bűn el nem töröltetik, csak béfödöztetik. VIII. Hogy csak négy száz esztendeje, miólta Német-országban az papok nőtelen élete kezdetett. Rövideden azért megmutattam vala az *Postscriptumba,* hogy mind ezeket hamissan tanította az Augustána Confessio.

Az Első bizonyságra Alvinczi azt monggya, hogy *az nyomtatásnak módgyában külömböznek* az Augustána Confessiók. Mert egyik öregb betűkkel, másik kisebbel nyomtatott, eggyik egy üdó-

ben amaz várasban, másik más üdőben és más várasban kőlt-ki, *némely szókba is lehetett változás,* mint az bibliába-is némely szókat külömben magyaráznak az pápisták-is. *Ezen-kiűl,* úgymond, *valamenyi exemplárt egybe-győthettem, hiba-nékűl, mind azon igazságrúl szólnak.*

De biz ot uram, én nem ez-féle nyomtatásban-való külömbségrűl, sem egy vagy két szónak külömb magyarázattyárúl szóllok, hanem sok dolgoknak hozzá tóldozásárúl, megvesztegetésérűl, külömb értelemre-való fordításárúl, úgy annyéra, hogy mikor legelőször kinyomtaták-is ezt az Confessiót, szán-szándékkal, sok helyen *depraváltaték*, hamisra fordíttaték. Halhadsza, mit ír errúl ő maga Melanchton[1]: *Ita est excusa Confessio, ut multis in locis appareat, de industria depravatam esse. Quia ergo periculum est, ne mendæ illæ* PRIMAE *editionis pariant novas calumnias, necesse est emendatam denuo edere.* Az Calvinisták-közzűl-is az Palatinátusban-való Theológusok, minek-utánna sok szóval megmutatták vólna, hogy nem méltó az Augustána Confessiónak valami nagy böcsűlletet tulajdonítani, az többi-közt ezt mongyák[2]: *Illi ipsi, qui Confessionem scripserunt, aliqua subinde in ea correxerunt, ut satis ostendit editionum diversitas.* És ha megtekíntetted az mely Confessio az *Corpus Doctrinæban,* és az mely *in Libro Concordiæ* vagyon, megláthattad, hogy oly meszsze járnak egy-mástúl, mint az ég az földtűl.

[1] Praefat. Corporis Doctrinae ad Lector.

[2] Admonit. de Libr. Concord. cap. 4. fol. 143.

De mivelhogy az Augustána Confessiónak nem csak ezt, de sok egyéb-féle fogyatkozásit-is tulajdon könyvecskében megmutattam[2], nem fárasztom most töb bizonyságokkal Te kegyelmedet.

Az TIZEDIK articulusnak elváltoztatásárúl Hunnius ő maga bizonyságom[3], és mivelhogy az Calvinistáknak töb hitele vagyon nállad, az Palatinátusbéli calvinista Theológusok így írnak ez dologrúl[4]: *In editionis germanicæ articulo decimo, cum in Coena verum corpus et sanguis Christi dicitur esse sub speciebus panis et vini, non substantia, sed duntaxat species panis et vini adesse dicitur, unde papistæ transsubstantiationem verbis illis tradi crediderunt, neque tunc contradixerunt authores Confessionis.* Borsot törnek ám ezek orrod-alá, Alvinczi uram, és igazat-is mondnak, mert az mely Augustána Confessiót 1530. esztendőben, az az mindgyárt mihent az császárnak béadák, németűl kinyomtatának, nállam vagyon és ot az vagyon írva, hogy az kenyérnek és bornak színe-alat vagyon az Christus teste.

[3] Hunnius De Sacram praefat.

[4] Loco citato fol. 147.

Te it csak azt feleled, *Tiétek,* úgymond, *az az mély bölcseség*: SZINE ALAT, *mellyet tí találtatok minden üdőbéli philosophusok ellen, quod mutata substantia accidens superficiabiliter maneat inviolabiliter.* Ebevére, s ki tudta hogy té-is philosophus légy? Calepinusra is jóra találtál vólt, nem akaratoddal, mely az *superficiabilitert* nyelvedre adta. De miért nem nevezsz csak egy philosophust-is, az kitűl az te *axiomádat* vötted? És ha az természet folyása-szerént az úgy vólna-is, az mint mondod a philosophusok itíleti-szerént, miért nem gondolod-meg, hogy természet-fölöt-való dolog az sacramentomok dólga? Jóllehet nem itílem, hogy magad-is igaznak itíllyed azt az mély philosophiát, hogy valamikor az természet elváltozik, minden külső látható színe és *accidense* elváltozzék, mert az mely embernek éltébe horgas orra, seb-hellyel megjegyzett homloka etc. vólt, mikor meghal-is, helyén maradnak ezek az *accidensek,* maga úgy teczik, hogy *mutatur substantia,* elváltozik az ember az halál által. Vészem eszembe, mely mélyen bégázoltál az philosophiába, de ez-félébe többet ki ne végy, mert ha magadhoz hasonlóval vólna közöd, majd azt fogná néked-is mondani: *Insanis Petre, multæ literæ te ad insaniam convertunt,* az nagy bölcseség-miat nem tudod Act. 26, 24.
mit mondasz. De én csak ezzel sem terhellek tégedet; ám légy békével én-miattam.

Vészem eszembe, mit akartál mondani, tudni illik, hogy *Accidens non potest sine subiecto esse.* De ezt csak az természet folyása szerént kel érteni, miképpen azt-is, hogy az nehéz test nem járhat az víz hátán és az ember nem élhet az tűzbe, noha az Istennek meghatározhatatlan ereje ezeket és nagyob dólgokat-is megcselekedhet szemfíny-vesztés-nékűl, miképpen az mannárúl olvas- Sap. 16, 20. 21.
suk, hogy midőn az igazak ezt észik vala, valaminémű eledelnek ízit akarták érzeni, ollyan ízt, ollyan *accidenset* érzettek benne szemfíny-vesztés-nékűl, noha minden eledelnek természeti nem vala az mannában.

Az MÁSODIK bizonyságra, mellyet az Augustána Confessio ellen támasztottam vala, nagy szakadozva két rövid feleletet kottyant Alvinczi. Először, *hogy az római Ecclésiától magát nem különböztetí,* úgymond, *az Confessio, csak kevés gonosz szokást hadgyon-el az római Ecclésia. Ezre megvagyon feleleted az tizedik Patvarba.*

Én pedig azt mondom, az mint ez-elött-is mondám, hogy ezre te csak egy szót sem szóllasz. Mert én azban vetém az hazugságnak gyökerét és velejét, hogy azt méri mondani az Confessio,

hogy semmiben az hit dólgai-közzűl nem különböz mi-tőllünk; te pedig ezre sem azt nem mondod, hogy igaz, az mit az Confessio mond, sem azt, hogy nem igaz, hanem elmúlsz mellőle és azrúl predikálsz, hogy nem aprólék dolgok azok az gonosz szokások, mellyeket nem szerettek az római Ecclesiába. Nem ez az kérdés, hanem csak egy szóval azt mond-meg: az hit dólgaiba különböztök-é tőllünk, vagy nem? Ha különböztök, nem igaz az Confessio szava; ha nem különböztök, hamissan mondasz te minket bálványozóknak. Érted-é? Ha érted, fogd-bé az szádat és kiálcs nagyot.

NOTA.

Az második és harmadik hazugságot, minthogy meg nem mentheti, száraz lábbal által-lépi Alvinczi uram és halgatással approbállya, mert *qui tacet, consentire videtur.* Azon-képpen az *Ötödik, Hatodik, Hetedik, Nyólczadik* hazugságrúl sem emlekezik egy szóval-is, látván hamis igyének mególtalmazhatatlanságát. Hanem csak az Negyedik hazugságon kapdos, de úgy, hogy mindenüt magához hasonlónak mutassa magát, az az semmit azrúl nem szól, az mirűl én szóllottam vala; mert én azt írtam vala: *Abban nyilván hazud az Augustána Confessio, mikor az római hiten-valókrúl azt írja, hogy ők cselekedetekkel vagy szerzetes életekkel érdemlik az bűnnek bocsánattyát és az megigazúlást.* Ezre Alvinczi semmit nem szól, hanem más karba ütteti az dólgot. *Hazugságnak mondod,* úgymond, *hogy az Augustána Confessio felőlletek azt írja, hogy üdvösségteket nem csak hitből várjátok ingyen, hanem cselekedetekkel érdemlitek. Bellarminus nyilván írja, hogy az hit csak őmaga nem üdvözít. Ha igaz, hogy ti csak az egy Jesus Christusért várjátok bűnötök bocsánatlyát, hová lészen amaz mondása Bellarminusnak, hogy az szeretetből származott jó cselekedetek méltóságoson érdemlik az örök életet? Hová lészen az bőjtölésnek érdeme, melyrűl azt írja Bellarminus, hogy mennyei jutalmok vagyon, és elég-tétel az magunk és más ember bűneiért? Elfelejtetted-é, hogy ide fel az Helvéciai Confessióban hazugságnak mondád, hogy csak az Christusban-való hit által igazúlunk-meg; it egyenesen viszsza-mondod.* Ez az te nagy csontos, tetemes, velős, derekas feleleted.

NOTA.

Bellarm. De bonis operib. lib. 2. c. 11.

Ha szómat fogadod, jó tanácsot adok, Alvinczi uram; mászszor midőn valamit akarsz írnyia, eléb egy kis helleborussal tisztíttasd-meg az agyad velejét, mert ha mind így viseled magadat, mint ekkoráig, kételkedni fogok betegségedrűl. Nem igaz, hogy én hazugságnak mondottam vólna, hogy az Augustána Confessio azt

írja mi-róllunk, *hogy üdvösségünket nem csak hitből várjuk ingyen.* Nem igaz, hogy igyenesen viszsza-mondom, az mit az-elöt mondottam vala, tudni illik, hogy *nem csak az hit-által igazúlunk-meg.* Nem igaz, hogy Bellarminussal ellenkezem, ki azt taníttya, *hogy az szeretetből származott jó cselekedetek érdemlik az örök életet.* Mert hogy megércsed, külömben kel az bűnnek bocsánattyárúl vagy az megigazúlásrúl, és külömben kel az bódogság koronájának megnyerésérűl szóllani. Mí azt hiszszük és taníttyuk az Conciliom Tridentinommal-egyetembe, hogy noha az bűnös embernek megtérésére szükség nem csak az igaz hit, de az reménség, az poenitentia tartás, az bűnnek lelki fájdalommal-való megbánása etc., de mindazáltal nem érdemellyük ezekkel az *dispositiókkal*, készűletekkel az megigazúlást és az bűnnek bocsánattyát, hanem csak ingyen, az közbe-járó Christus érdeméért bocsáttatik-meg az mi bűnünk, miképpen szent Pál az Rómabéliekhez írt egész levelében megmutattya. Ez-mellet azt-is taníttyuk, hogy minek-utánna ímmár ingyen béóltattunk az igaz szőllő-tőben az Christusban, az ő érdeméért adatott segítő malasztal jót cselekeszünk, és az ő igaz igíreti szerént jutalmát adgya az mi cselekedetünknek mind ez világon s mind az másikon. Mert noha mindgyárt mihent megigazúlunk és Istennek kedves fiai lészünk, az atyai örökséghez-is közünk vagyon, de azért az után-való jó cselekedetekkel öregbedik az mi koronánk az bódogságban. Ez vólt mindenkor és ez most-is az római Ecclésiának közönséges vallása, mellyet szépen előnkben ád az Tridentomi Conciliom imillyen szókkal[1]: *Non remittuntur, neque remissa sunt unquam pecata, nisi gratis, divina misericordia, propter Christum.* És ismét[2]: *Gratis iustificari dicimur, quia nihil eorum, quæ præcedunt iustificationem, sive fides, sive opera, ipsam iustificationis gratiam promerentur.* Ugyan ezent taníttya Bellarminus *lib. 5. de Justificat. cap. 21.* Az bűnökért pedig mint *satisfaciállyunk* az bőjtökkel és egyéb cselekedetekkel, így adgya előnkben az Tridentomi Conciliom: *Cum per pœnitentiæ sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperamus, satisfactio facienda est per ieiunia, eleemosynas, orationes et alia pia exercitia, non quidem pro poena æterna, quæ una cum culpa remittitur, sed pro pœna temporali, quæ ut sacræ litteræ docent, non tota semper dimittitur.* Minek-utánna, úgymond, az poenitentiának szentsége által, az Christus érdeméért, az elveszett igazságot vészszük, szükséges az bőjtök, imádságok, alamisnák és egyéb jószágos cselekedetek-

[1] Trident. Sess. 6. c. 9.

[2] Cap. 8.

Sess. 6. cap. 14.

által-való elég-tétel, nem az örök kárhozatért, mely eggyüt az bűnnel megbocsáttatik, hanem az üdőszerént-való csapásokért, mellyehet az Írás-szerént nem mindenkor egyszersmind éppen megbocsát az Isten.

Azt alítom, magad-is vészed ímmár eszedben Alvinczi uram, hogy nem helyesen beszéllettél, nem igazán akartad én-vélem arczúl csapdostatni az én mondásimat, mód-nékűl támasztottad Bellarminust én-ellenem, semmiképpen meg nem mentetted az Augustai és Tigurina Helvéciai Confessiót.

Az mely fabulát Wolfiusból [3] elő-hózsz, és az minémű szitkokat
NOTA. én-reám kérődöl, azokra nem szükség megfelelni; tarcs magadnak
Alvinci, nota. fabuláidat és szitkaidat, csak azt juttatom eszedben, hogy az Isten dólgában forgódunk, mind néked s mind nékem lelkünkben, örök kárhozatunkban járó dologrúl szóllunk, sok egyűgyű keresztyének lelki veszedelme azvagy üdvössége füg az közbe-vetett dolognak isméretibe. Ha az vagy, az kinek kel lenned, sem az magad böcsűlletit, sem az én szidalmazásomat nem kel keresned. Azért haggy békét az mezei tréfáknak, az fül-gyönyörködtető fabuláknak és gaz emberekhez illendő tisztességtelen szidalmazásoknak: szólly az dologhoz, vagy halgas. Mert szitkaiddal engem meg nem ijesztesz, de magadat igen meggyalázod.

Az Második Levélrűl.

TIZENEGGYEDIK RÉSZE.

Az Catholicusok az hittel kötött fogadásnak erősségérűl mit tanicsanak.

Azt itílem vala, hogy az első levélben az te feldagadott epéd-
2. Tim. 3, 13. nek mérgét mind kivetetted és ímmár csendeszb okossággal kezdesz az dologhoz, de az én vélekedésem-ellen-is meg akarád bizonyítani, hogy *seductores proficiunt in peius,* az hamis tanítók mentűl továb mennek, annál mélyebben bégázolnak az gonoszban. Mert nem csak mosdatlan, de ugyan fajtalan és éktelen rútságokat forgacz nyelveden; nem tudom minémű *osculálást, ál farkal való járást* és egyéb hozzád illendő tisztes beszédeket hintesz írásodban. Mivelhogy pedig egyszer menedéket adtam és megengedtem, hogy minden szitkaidat magadnak tarcsad, nem vesztegetek üdőt ezeknek elő-számlálásában: hanem térek az dologhoz.

Azzal gyaláztok és gyűlöltettek tí minket, hogy az hittel kötött fogadásnak felbontására szabadságot adunk. Én pedig azt írtam vala az második levélben, hogy az hittel kötött fogadásrúl mí azt taníttyuk: I. Hogy mikor ember hitivel ollyat fogad, az mit bűn-nékűl bé nem tellyesíthet, nem tartozik azt az fogadást bétellyesíteni. II. Ha valamit fogad az ember bizonyos ok és *conditio* alat, nem tartozik azt külömben bétellyesíteni, hanem ha az *conditio,* az ok bétellyesedik. III. Mikor valakivel törvéntelenűl erőszakkal valamit fogadtatnak, vagy hit alat valamire kérdik, az mit nem tartozik megmondani, ha az egyűgyűk botránkozása nem következik, szabad embernek másra felelni és másra esküdni-meg, nem azra, az mire kénszerítik. És akkor sem tartozik egyébre, hanem csak az mire megesküszik. IV. Ezeken az casusokon-kívűl egy-általlyába, mind töröknek, mind az hitben tévelygőnek, és egy szóval minden embernek, tartozik ember hittel kötött fogadását szentűl és felbonthatatlanúl megállani. És ezt mind az szent írásból, mind az theológusokból, mind az római pápák decrétomából, mind az Istennek az hit-szegőkön-való csudálatos ostoriból bővön megmutatám. És az Conciliom Tritentinum végezésiből nyilván kiteczik; mert minek-utánna kétszer-is *salvus conductust* adott vólna az Lutheránusoknak, azt véti utánna, hogy ha csak egy punctba ezt az hitlevelet felbontanák, az egész Conciliom azokban az büntetésekben essék, valamellyeket az Isten és az emberek törvénye rendelt ez-féle hitlevélnek felbontójára. *Quod si sancta Synodus, aut aliquis ex ea vel suis, cuiuscunque conditionis, præscriptae assecurationis et salvi conductus formam in quocunque puncto vel clausula violaverit, quod avertere dignetur omnipotens Deus, et sufficiens emenda non fuerit mox subsecuta et ipsorum arbitrio merito approbanda, habeant ipsam synodum, et habere poterunt, incidisse in omnes poenas, quas iure divino et humano, aut consuetudine, huiusmodi salvorum conductuum violatores incurrere possunt.* Sess. 15. et 18. in fine. Kiből nyilván kiteczik, hogy az Concilium Tridentinum végezése-szerént mind az Isten s mind az emberek törvénye büntetést rendelt azoknak, kik ez-féle fogadást, mellyet az hitben tévelygőknek adnak, meg nem tartyák. És nem sokkal külömben szól az Constantiai Gyöleközet-is, az mint ezennel megmondom.

It Alvinczi Előszór-is nagyon örűl, hogy az luther predikátorrúl azt írom, hogy az pápista embert *ördöggel határosnak* mongya. *És ez,* úgymond, *magad-ellen vagyon; ha én írnám,*

bánnád, de ez ellened nem lehet, minthogy te magad írtad, helyén hagyom.

Vaj eszes! Tudd-é, hová tarcs ezt az *glossát?* Mikor az evangelisták azt írják, hogy Christus Urunkrúl azt mondották az sidók, hogy *ördöngös,* hogy *részeges,* és hogy *káromlást mond,* azt írjad az könyü szélire *ordinaria glossa* gyanánt, az mit én-róllam mondasz, mert szinte úgy nem illik oda ez az roszsz *glossa,* mint az én írásomhoz nem illik. Mert mikor egy káromló predikátornak szokott szitkát elő hozom, nem azért hozom-elő, hogy helyén haggyam, hanem hogy az ő káromló nyelvének fulákját kivonnyam. Ha ezt csak most tudod, okos bőlcs ember vóltál ez ideig.

Az hol pedig Lonicérusból [4] elő-taszítasz nem tudom minémű kopott fabulát: ot az könyü karéjára csak amaz te szép *glossádat* írjad: *Az ravaszok költötték, az hazugok beszéllik.*

Másodszor bánnya Alvinczi, hogy az ő predikátor társának Foktői Máténak sok prédálásit és az Felföldnek háborgatásit említem és azt mongya, hogy *ha él, most-is szenved jó cselekedetiért.* És minthogy Foktőit nem mentheti, azt írja, hogy *valamit az felséges erdélyi fejedelemnek dícsíretirűl írok, merő sarcasmus.* De elvétéd az lépést, jámbor. Mert én tellyes jó akaratból írtam, az mit írtam, mivelhogy ha ő Felsége nem lészen vala az Foktői támadásakor, csak az Isten tudná megmondani, mely nagy tűz támad az kicsin szikrából. Azért jó Alvinczi uram tanúld-meg ezt én-tőllem, hogy mikor valaki ellen irkálsz, ne ted profétává magadat, se itíletet ne tégy, se ne irkálly az embernek titkos gondolatirúl, mert nem tiéd ezrűl az itílet. Érted-é?

De mit vetekeggyem én te-véled az igíretben-való hívségrűl holot te még az én mondásimnak elő-hozásában sem tartod meg az hívséget? Azt írod, hogy én azt mondottam, *hogy az evangelicusok az mit gyalog fogadnak, lóháton meg nem állyák; és ő-köztök szabad az hittel kereskedni, mint egyéb marhával.*

Feledékenségemben csak nem azt mondám, hogy eb szavát szólláď. De az had járjon, hanem csak azt mondom, hogy soha ezt én nem írtam s meg sem gondoltam, mert az evangelicusokközt sok böcsűlletes fő rendek, sok egyéb rendbéli emberek vadnak, kiknek hittel kötött fogadásihoz kétes nem vólnék. Azért az
Fol. 542. in 2. Epistola. én mondásom csak ez lőn: *Hogy az Luther és Calvinus hiti szerént akár-kinek-is szabadság adatik, hogy az mire gyalog megeskiszik, ló hátán azt meg ne állya; és hitivel kereskedhessék, mint egyéb*

marhájával. Ha szemed vagyon, látod, hogy én it azt nem mondom, hogy illyenek vagy amollyanok vattok, hanem csak azt írom, hogy az Luther és Calvinus tanításából nagy szabadság adatik az hitnek felbontására. Az mit pedig te reám kensz, azt én nem mondottam, mert tudom, sokan az jámborok nem élnek az Calvinus szabadságával, hanem az Istennek parancsolattyához tartyák magokat.

HARMADSZOR gáncsot talál Alvinczi az én igaz mondásimba-is, mert midőn azt mondom, *hogy nem tartozik az ember azt bétellyesíteni, az mit bűn-nékűl bé nem tellyesíthet:* azt mongya, hogy jó és tettetes mondás ez; de azt kérdi, *ha ez az czikkely csak az Isten törvényére néz-é, vagy az pápák decrétomit-is, mellyekre kötelezzük az embereket, melléje foglalom?* És it mint ha nagy vadat fogott vólna Alvinczi, dicsekedik vélle, hogy *igen viszket az fejem.* De ha csak mind illyenek az te fő-viszkettető kérdésid, koszos társot keress és azt fűsűllyed. Én bizony csak nevetem ezt az tudatlanságból származott kérdésedet és egy szóval azt mondom: hogy az bűn nem egyéb, hanem *Dictum, factum, concupitum contra æternam Dei legem,* az Istennek törvénye-ellen-való mondás, cselekedet és kívánság; mert mikor azt mondom, hogy az mit bűnnékűl bé nem tellyesíthet, abba nem tartozik fogadását megállani az ember, szinte annyit tészen, mint ha azt mondanám, hogy az Isten törvénye-ellen-való dologban nem szabad fogadásunkat megállani. Megelégszel-é ezzel? De hogy az fogad megvássék, ezt-is utánna vétem, hogy az mit az anyaszentegyház fő pásztori, az mit az világi fejedelmek az közönséges jóra megparancsolnak, tartozunk az Isten törvénye-szerént, hogy azoknak-is engeggyünk, mert az Isten parancsolattya az, hogy engeggyünk az mi lelki pásztorinknak és hozzájok halgassunk, mert ők vígyáznak az mi lelkünkre, mint ezekről számadó szolgák[1]. És ez-okon nem csak az első conciliomban az apostolok megparancsolák, hogy az véres és fójtott állatot meg ne énnék az hívek[2], de az után-való gyöleközetekbe-is, az Nicænumban, Ephesinumban, Chalcédonbéliben etc. sok parancsolatokat rendeltek az lelki pásztorok és ezeknek megtartására sokszor átok-alatt-is kötelezték az híveket.

Aug. 22. cont. Faust. c. 27.

[1] Hebr. 13, 17.

[2] Act. 15.

Azon-képpen az királyok parancsolatirúl-is azt mongya az Írás, hogy ezeknek nem csak félelemért, de ugyan lelki ismérétért-is kel engedni, mert az ki nem enged ezeknek, Istennek nem enged[3]. Azon-képpen mikor az ember felebaráttyával kötést és végezést tészen valami dologrúl, azt-is tartozik az Istennek parancsolattya-

[3] Rom. 13, 1. 2. 5.

szerént megállani. Annak-okáért, noha minden bűnben az Istennek parancsolattya-ellen vétkezünk: de azért néha az lelki pásztorok parancsolattyából és egyházi szokásból, néha az fejedelmek rendeléséből, néha az *privatus* embereknek egymás-közt-való végezésekből vagyon eredeti az Isten törvénye-ellen-való bűnöknek. Holot pedig az mi kegyelmes koronás királyunk engedelmét forgatod, győzd elvárni, ezennel meghallod Becánustól[5], az kit te említesz, és én-tőllem-is, mit itíllyünk ez-féle engedelemrűl. És mivelhogy Bellarminust-is olvasod üdő-közben, megláthatod az ő írásiban[1], meddig és mi módon kötelezzék az embert az világi fejedelmek és az egyházi pásztorok törvényi.

[1] Lib. 3. de Laicis c. 11. Lib. 4. de Pontif. c. 16

Az mit mondottam vala az *conditióval* és bizonyos okkal meghatározott fogadásrúl, azt-is csigázod és sotúlod teczésed-szerént, és látván, hogy nem szidalmazhatod az mit írtam, profétálsz, mint *Pontifex anni istius*, és az én gondolatomat, szándékomat visgálod. De még eddig valamit ez-képpen profétáltál, mind hamis vólt. Azért bár meggyónnyál és elhaggyad az profétálást, mert it nem szólgál az koczka. Mert én semmit az-félét nem gondoltam, az mire te magyarázád mondásimat, miképpen megérted ezennel, mikor az te-tőlled emlitett *Becánus* értelmérűl szóllunk.

TIZENKETTŐDIK RÉSZE.

A Constanciai Gyöleközetnek és az Catholicus Doctoroknak sententiájárúl.

Mivelhogy mindenkor azt forgattyátok, hogy az Constantiai Conciliomba azt végezték, hogy az hitben tévelygőknek nem kel megtartani az hittel kötött fogadást:

Én rövideden megmutatám, hogy ebbe semmi sincsen. És legelőször-is azt mondám, hogy az császár *salvus conductust* ada Hus Jánosnak, hogy Constanciában mehessen; mikor oda ment vólna, sok nyilván-való eretnekségekbe kapák őtet, mert azt mondotta: Hogy az királyok és fejedelmek, az püspökök és lelki pásztorok, mihent halálos bűnben esnek, ottan elvesztik birodalmokat, és: Hogy minden teremptett állat Isten légyen. Azért szinte mint Calvinus megégetteté Servétust Genévába az Szent Háromság tagadásért: úgy az conciliom-is ez világi bírák kezében adá Hussot, hogy

érdeme-szerént fizetnének néki. Az császár *salvus conductussárúl* azt végezék, hogy ez-mellet csak annyiba tartozott az császár őtet óltalmazni, az menyibe ő-tőlle lehetett, de az ő *salvus conductussa* az anyaszentegyház kezét meg nem kötötte az hit dolgairúl-való itíletben. Mely mondásából az conciliumnak nem következik, hogy az eretnekeknek adott fogadást szabad légyen felbontani; hanem inkáb az következik, hogy az ki mit fogad, mind addig tartozik fogadását tekélletesen megállani, valamig tehetségében vagyon. Mert azt mongya az concilium, hogy csak azkor lészen ment ember az császár, az ki *salvus conductust* adott, mikor *facit quod in se,* azt cselekeszi, az mi tehetségében vagyon, az az mikor mind azt megcselekeszi, valamit igazán megcselekedhetik az ő fogadásának megtartására. És igy az concilium megvallya, hogy az ki valamit fogad, még az hitben tévelygőknek-is, tartozik az ő fogadásának bétellyesítésére mindent cselekedni, valamit cselekedhetik.

Nyilva ha az concilium azt itílte vólna, hogy az császár egy-általlyába nem tartozott fogadását megállani, nem szóllott vólna efféle kerengő beszéddel, hanem egy-általlyába csak azt mondotta vólna, hogy az császár nem vólt semmire köteles, noha *salvus conductust* adott vólt. Azért az concilium nem azt végezte, hogy az fogadást nem kel megtartani, hanem az világi fejedelmeket okttattya, mennyére és meddig terjeggyen-ki az ő hatalmok az *salvus conductus* igíretiben és megtartásában.

Alvinczi először megengedi, hogy Hus János azt tanította, hogy az egyházi pásztorok és világi fejedelmek, mikor halálos bűnben esnek, nem püspökök, nem egyházi rendek, nem fejedelmek. De azt véti utánna, hogy *ez az mondás az ő könyvében nem 30., az mint én írtam, hanem 26. articulussa Husnak.*

Nagy *recondita eruditio* ez Péter uram, mert ki látta és ki hallotta, hogy az számoknak feljegyzésében külömbség légyen valaha az könyvekben? Jó uram, ha az te könyvedben 26., az enímben 30. ez az articulus. De mit árt, ha századik vólna-is? Elég, ha ő mondása. Te pedig ezben Hus követője vagy, mert azt írod, *hogy ezt ő megbizonyíttya az szent írásból, holot Saúlt megveté Isten az ő bűneiért, hogy király ne lenne.* Szép dolog ez Alvinczi uram, hogy te-is azt itíled, hogy ha megrészegszik vagy egyéb bűnben esik az fejedelem, ottan mingyárt elveszti fejedelemségét. Az római császárok szent Pál idejébe bálványozók valának, sok gonoszságban úsznak vala; de azért ugyan azt parancsollya szent Pál, hogy

Rom. 13, 1. 2. Ephes. 6, 5. Coloss. 3, 22. Tit. 2, 9. 1. Pet. 2, 18. engeggyenek nékik mint fejedelmeknek. Hus pedig szinte úgy bizonyította ezt az szent írásból és az régi szent doctorokból, mint tí szoktátok az ti vallástokat bizonyítani, *ex quolibet quidlibet inferendo,* akár-miből akár-mit kihozván. Mert magadra hagyom az itíletit, ha jó következés légyen-é emez: Saúlt az Isten bűnéért leveté az királyságból: tehát valamely király halálos bűnben esik, ottan mingyárt nem király az. Szinte oly jól következik ez, mint ha azt mondanád: Az Loth felesége kővé változék, mivelhogy az Isten parancsolattya-ellen tekínte; tehát valaki az Isten parancsolattya-ellen tekínt, *videndo mulierem ad concupiscendum,* mingyárt kővé változik. Az ki ezt az *consequentiát* az szent írásból-való bizonyításnak itíli, tök annak az feje.

Másodszor, midőn Husnak 25. articulussát elő-hozom, hogy minden teremptett állat Isten: *Az én editiómban,* úgymond Alvinczi, *ez nincsen, hanem ha az tiédben vólna.* Én magam szánlak, jó Alvinczi uram, hogy ez-féle dologra fogtad magadat.

Nem mondottam én azt, hogy Hus János az *25. articulusban* szórúl-szóra ezt tanícsa, hanem azt mondottam, hogy az *25. articulusban* mind javallya és helyén haggya Hus János az Viclef tudományát. Viclef pedig az töb dólgok-közt ezeket tanította: *Deus non approbat quemquam civiliter damnari aut iudicari. Deus nihil potest annihilare, nec mundum maiorare vel minorare, sed animas usque ad certum numerum creare, et non ultra. Quælibet creatura est Deus etc.* Restelléd megtekínteni az Viclef articulusit; nem vőd eszedben, hogy én csak annyiból tulajdonítom ezt az mondást Hus Jánosnak, az menyiből az Viclef vallását éppen javallya; és azért habozsz ide s tova. Ne csudáld-is, ha ezt tanította Hus és Viclef; az te szerelmes atyád Calvinus eggyüt azt írja, hogy mi üdőnkben az libertinusok (kik az Calvinus iskolájából származának) azt tanították, hogy csak egy lélek vagyon ez világon, tudni illik az Isten, az ki él minden állatokba, és ezt az ti módotok-szerént az szent írásból bizonyíttyák; mert szent Pál azt mongya, hogy az Istenben élünk; másut azt írja, hogy csak az Isten halhatatlan: tehát ha az mi lelkünk halhatatlan, nem egyéb ő magánál az Istennél. Illyen szép eszeskedésekre juttok tí végtére.

Concil. Constantiens. sess. 15.

Calv. Instruct. cont. Libertin. cap. 11.

Act. 17, 28. 1. Tim. 6, 16.

Harmadszor: Azt írtam vala, hogy az császár azért nem tartozik vala az Hus János óltalmára, noha salvus conductust adott néki: mert az nem csak *ex Regulis Iuris,* de az közönséges okosságból-is kiteczik, hogy *superior non ligatur legibus et pactis in-*

ferioris, az ki fellyeb való, nem köteleztetik az ő-alatta valónak törvényére és fogadására; mivelhogy pedig az egyházi dolgokba és az hithez tartozó itíletekbe fellyeb való az anyaszentegyház az császárnál, következik, hogy ez-féle dólgokban az császár fogadása meg nem kötheti kezét és törvényét az Ecclesiának. Annak-okáért, mivelhogy mikor valaki szabad menedéket igír, csak annyira igíri, az menyire igazság-szerént megtarthattya igíretit: ha az császár mindent cselekedett, az mit igazság-szerént cselekedhetett az Hus óltalmaba, nem vólt köteles azra, hogy az anyaszentegyház itíleti-ellen tusakodnék az eretnek embernek óltalmazásában.

It Alvinczi semmi megvetőt nem talál, hanem az pápa böcsűlletit orrollya, hogy az ő kengyelét tartyák még most-is az császárok, mikor fel-űl lovára, és hogy az görögöktűl az birodalmat Németországba hoszta. És mivelhogy hasonlatosságnak okáért én azt mondottam vala, *hogy ha az kassai bíró salvus conductust adna valakinek, az kit Kassán az Generális árultatásba kapna, meg nem kötné az Generális kezét az bírónak fogadása: azon-képpen az hit dolgairúl-való itíletbe az császár fogadása meg nem kötötte az conciliomot*, — Alvinczi it az könyv szélire azt írja, *prosit sternutatio;* azután azt mongya, hogy így az pápa nagyob az császárnál.

Szerető uram, az pápárúl én semmit nem szólottam, hanem az anyaszentegyházrúl, melyet az *generale concilium repræsentál*, mint az országot az generális győlés. És vagy bánod vagy nem, de ugyan bétellyesedik, az mit Isaiás proféta-által az anyaszentegyháznak dücsősségérűl igíre az Isten, tudni illik, hogy az királyok és királyné aszszonyok megcsókollyák az ő lábának nyomdokát. És hogy jóbban ásícs utánna, azt mondom most-is, hogy az Ecclésia sokkal fellyeb-való az császárnál az egyházi dólgokban, az hitrűl-való vetekedésnek itíletiben, az eretnekekrűl-való igaz törvénytételben, mert ezekhez az császárnak semmi egyéb közi nincsen, hanem hogy mint engedelmes fiak óltalmazzák, halgassák az Ecclésiát. Tudom, hogy ha Nazianzénust említem, az ki így szól ez világi præsesnek[1]: *Vos imperio nostro lex Christi subiecit;* ha Cyrillust elő-hozom, az ki ezt írja[2]: *Mundani reges et principes reguntur et instruuntur ab ecclesiasticis;* ha Chrysostomust nevezem, ki azt mongya[3], hogy *Sacerdos duce et imperatore maiorem habet potestatem:* nem adcz helt ezeknek. Azért halhadsza, mit ír az te atyád Calvinus[4]: *Magistratus, si pius est, non volet se eximere communi filiorum Dei subiectione, cuius non postrema pars est, Ecclesiæ ex*

Isa. 49, 23; 60, 14.

[1] Nazianz. Orat. 17.
[2] Catech. 17.
[3] Hom. 83. in Matth
[4] Lib. 4. c. 11. n. 4.

verbo Dei iudicanti se subiicere. Quid enim honorificentius, inquit Ambrosius[1], *quam ut Ecclesiæ filius dicatur imperator? Imperator enim bonus intra Ecclesiam est, non supra Ecclesiam etc.* az az: Ez világi gondviselő rendek, ha istenesek, ki nem vonszák magokat az Isten fiainak közönséges engedelmességétűl, mely *subjectiónak* nem utólsó része az, hogy az szent írásból itílő Ecclésiának engeggyen. Mert mi lehet ugyanis böcsűlletesb, mint hogy ha az császár az anyaszentegyház fiának neveztetik? Ugyanis ha jámbor az császár, az anyaszentegyházba, nem az anyaszentegyház-fölöt vagyon.

[1] Epist. 32 ad Valent.

Negyedszer továb gázol Alvinczi uram, és noha az Constanciai gyöleközeten semmit nem kaphata, azt írja, hogy én *az mit tagadok, más felől az Concilium decrétomából úgy lenni mutatom. És az gyermekeknél-is tudva vagyon, hogy ez az Constanciai gyöleközetnek vége*: FIDES SERVANDA NON EST HAERETICIS.

Nyilva náthás vóltál, mikor ezt írtad. *Én mutattam* valaha *úgy lenni, az mit tagadtam*, az az, hogy nem tartozunk az eretnekeknek megállani fogadásunkat? Hon mutattam? minémű szókkal mutattam? Halgacz? Tács-fel szádat, had ércsük mí-is, hogy örömést szóllanál, ha tudnál mit mondani. Azt pedig méltán mondod, hogy *az gyermekek tuggyák, hogy az Constanciai gyöleközet vége az vólt, hogy az eretnekeknek nem kel megtartanunk fogadásunkat.* Gyermekek de észszel, valakik ezt itílik, mert nem vége ez az conciliomnak, hanem az vége-után-való szakatt levélben vagyon írva, keresd-fel s nagy dolog, ha ot nincsen, mert ómagában az conciliomban, sem elein, sem középben, sem végén semmi nincs ez-féle. Ha pedig itt-is profétálsz és azt akarod, hogy titkos szándéka ez vólt az conciliomnak: tudod, hogy soha még egy profétálásod sem vólt igaz, jób ezféle-nékűl el-lenned.

De az catholicus Doctorok ezent taníttyák, úgymond Alvinczi. Mert Simancas Jakab *Cathol. Inst. cap. 46. num. 52.* ezt nyilván taníttya [6]. Naggyal tartozzam, ha te olvastad Simancast, mert lehetetlen, hogy ily bátran beszéllenél, ha olvastad vólna. Mert Simancas azt nyilván, minden homály-nékűl kifejezi, hogy csak tisztán az tilalmas dolgokban nem kel az tévelygőknek megtartani az fogadást; de ezen-kiűl, valamiben bűn-nékűl bétellyesíthettyük fogadásunkat, *exacte,* punctrúl punctra tartozunk szinte úgy az töröknek és tévelygőknek megtartani fogadásunkat, mint szinte az igaz hiten-valóknak. Ezt Simancas nyilván mongya és igazánnis mongya, és az ki külömbet mondana, hamissat mondana, nem

Ita habet expresse num. 53.

az római anyaszentegyház tudományát mondaná. Mit kívánsz egyebet?

Említed másodszor Conradus Brunust [7]; de az mint te magad elő-hozod, ő csak azt mongya, hogy nem lehet az tévelygőkkel csendesz békeségek az Catholicusoknak; kit adná Isten, hogy szemünkel ne látnánk, mivelhogy az hozzád hasonló predikátorok, mint valami nagy fúvók, szűntelen gerjesztik az tüzet és az hon módgyok vagyon benne, mindenkor egyik galyibából mást támasztnak. Lib. 3. de Hæretic.

Utólszor Becanust akarván említeni, Beanust említesz, mint ha hozzád hasonló vólna Becanus. De ha jól felnyitottad vólna szemedet, te-is ugyan azont olvashattad vólna az Becanus írásába, az mit én olvasok, és így mind füstben bocsáthattad vólna, az mivel kárhoztacz minket az religio szabadságának dólgában. Igy ír azért Becanus: *Si princeps paciscitur cum hæreticis de toleranda libertate religionis, quam sine maiori detrimento non potest impedire, sine dubio servare debet fidem. Ratio est, nam fides servanda est in omni pacto licito et honesto. Atqui licitum et honestum est tolerare libertatem religionis ad maius malum evitandum, et de ea toleranda licite et honeste pacisci potest princeps. Ergo etc.* Az az: Ha az fejedelem felfogadgya az eretnekeknek, hogy az religió szabadságát elszenvedi, mellyet nagyob veszedelem-nékűl meg sem tílthatna, minden kétség-nékűl tartozik fogadását megállani. Ezt azzal bizonyítom, mert az fogadást mindenkor meg kel állani, valamikor tisztességes és szabad dólgot fogadunk. De tisztességes és szabad-is, hogy az religió szabadságát elszenvedgyük nagyob veszedelemnek eltávoztatásáért, és szabad-is ennek az szabadságnak elszenvedéséről fogadást tenni: Tehát tartozik azt az fejedelem megtartani és megállani. Ez az Becanus mondása, ez az én teczésem-is, ha az te éles elméd ki nem ütne élemből. De te mihelt az szitkozódásrúl és tréfárúl el-kélsz, ollyan vagy mint az hal az szárazon, hánkódol, de ugyan ottan vagy.

Tudom mely örömest olvasod az Calvinisták írását, azért el nem múlathatom, hogy barátságodért ide ne írjam Bézának egy szép mondását: *Magistratus officium est, ab ovibus lupos arcere; illa enim diabolica libertas est, quæ Poloniam et Transsylvaniam hodie tot pestibus implevit. Illam quam tu vocas conscientiarum libertatem, ego quaquaversus patens exitium appello. Huiusmodi ergo pestes ubi ex Dei verbo iudicati fuerint, a magistratibus* Beza Epist. Theologica ad Andr. Dudicium, a. 1570.

*coërcendos censeo. Quod si apud vos et miseros Transsylvanos tentatum saltem esset, non essetis in eam conditionem redacti, quam ego ipso Mahometismo nihilo minus miserabilem iudico, et tempus ipsum ostendet**. De minthogy finnyás gyomrú embernek ismérlek és nem tudom, ha szájad ízi-szerént esik-é az Béza mondása, barátságodért ím az Illyricus és töb társai írását-is elődben adom, válogas benne, csak mohón ne kapj hozzá, hogy meg ne csömörlyél.

Centuriatores Magdeburgenses Centur. 7. initio. *Consideremus omnes sana tantum mente præditi (non iam de piis Deum timentibus loquemur), qualis sit iustitia vel æquitas, quam conformis rationi, quod lupis, hoc est hostibus animarum (quid enim nocentius est animabus falsâ doctrinâ?) securitas et libertas permittitur, ut voce, stylo, libris longe lateque per orbem christianum dispersis, lucem verbi divini obscurent, gloriæ Dei detrahant, Spiritum Sanctum turbent, animas hominum in æternum exitium et regnum diaboli pertrahant. Cogitent omnes, qui hominum vocabulo digni censeri volunt, annon atroci et crudeli hoste emergente, qui regionem aut rempublicam invadit, incendit ædes, aufert bona, cives ubicunque potest capit, truncat manibus et pedibus, atque ita abiicit, aut in turpem servitutem abigit: annon ibi magistratus hostem nominat, publiceque, voce ac scriptis indicat, qualisnam sit? ubi soleat latrocinia exercere, demonstrat? monet, ut sibi quisque caveat, armis se instruat? Haec cum omnes gentes faciant et iudicent illum magistratum, qui id negligit, odio ac diris omnibus atque execrationibus dignum esse. Cur igitur in regno Christi, ubi ministri verbi sunt animarum curatores, id ne fiat, prohibetur? Oh quam severam et tristem vocem aliquando in novissimo die omnes illi politici audient, quicunque tandem sunt, qui diabolo hac ratione ad plurimorum animas trucidandas libertatem permiserunt potestatemque contulerunt etc.***

Im hallod az te atyáidnak mondásit; kérlek, mond-meg egyáltallyában és kerek szóval, te-is ezt vallod-é, vagy külömbet?

---

* *Magyarul:* A világi hatóságnak kötelessége, hogy a juhoktól távol tartsa a farkasokat; mert ördögi szabadság az, mely Lengyelországot és Erdélyt manapság annyi ártalmas rossz emberrel elárasztotta. A mit te lelkiismeretszabadságnak mondasz, azt én közveszedelemnek nevezem. Az efféle ártalmas embereket tehát, miután Isten igéjéből megitéltettek, a hatóságok által büntetendőknek tartom. Mit ha nálatok és a szerencsétlen erdélyieknél legalább megkisértettek volna, nem jutottatok volna abba a helyzetbe, a melyet én a muhammedanizmusnál nem kevésbbé siralmasnak itélek, s az idő maga annak fog mutatni.

** *Magyarul:* Fontoljuk meg mindnyájan, a kik csak józan észszel vagyunk megáldva (az istenfélő jámborokról nem is szólunk), miféle s mely észszerű igazság vagy méltányosság az, hogy a farkasoknak, azaz a lelkek ellenségeinek (mert hiszen mi ártóbb a lelkeknek a hamis

TIZENHARMADIK RÉSZE.

Az Eugenius pápa cselekedetiről és az sógva-való gyónásról.

Mindúntalan csak az Eugenius pápa és Julianus cardinál cselekedetivel terhelnek az atyafiak minket, mint ha az ő cselekedetekből az jőne-ki, hogy az pápák szabadságot adnak az hitnek felbontására. Ezre én két feleletet adtam vala. Elsőt azt, hogy ha szinte gonoszúl cselekedett vólna-is Eugenius, de az ő cselekedetiből azt ki nem hozhattyuk, hogy ő és az töb pápák szabadossá tégyenek az hit-szegésben: miképpen ha megrészegednék vagy egyéb bűnt cselekednék az pápa, ezzel nem definiálná, hogy szabad embernek bűn-nékűl megrészegedni. Másodszor azt mondám, hogy Lengyel László király kötést tött vala az pápával, az constanczinápolyi császárral, az velenczékkel, hogy köz akarattal és segítséggel az Török-ellen támadnak, az-után az despot sok igérettel megcsalá Hunyadi Jánost, és az törökökkel megbékélteté. De az pápa követe Juliánus cardinál, eleiben-adván az tanácsnak az előbbi frígynek felbontásában-való hamisságot, az tanács úgy találá, hogy nem kellett vólna az törökökkel végezni az első kötelesség-ellen, és ez-okon az török frígynek békét kel hadni. Azért nyilván megteczik, hogy az magyarok abban vétkeztek, hogy az első kötést felbontották, de abban semmi vétek nem vólt, az mire őket Juliánus íntette, tudni illik, hogy az megerőssíttetett végezésnek felbontásával következött szövetséget az törökkel, megmásollyák. És ha jó vége nem vólt-is annak az hadakozásnak, az Istennek titkos itíletire kel hadni, miért győzettek-meg akkor az magyarok.

---

tannál?) biztonságot és szabadságot engednek arra, hogy szóval, tollal, az egész keresztény világon elszórt könyvekkel, Isten igéjének világosságát elhomályosítsák, Isten dicsőségét kisebbítsék, a Szent Lelket megsértsék, az emberek lelkeit az örök kárhozatra és pokolba ragadják? Gondolják meg mindnyájan, a kik az ember nevezetre méltóknak akarnak tartatni, vajjon ha valahol vad és kegyetlen ellenség mutatkozik, mely a tartományt vagy államot megtámadja, a házakat felgyujtja, a vagyont elviszi, a polgárokat, a hol lehet, elfogja, kezükön és lábukon megcsonkítja s ily állapotban otthagyja vagy gyalázatos szolgaságba hurczolja: vajjon ott a hatóság nem nevezi-e meg az ellenséget s nyilvánosan, szóval és írásban nem hirdeti-e ki, hogy milyen? nem adja-e tudtul, hogy hol szokott rabolni? nem figyelmeztet-e, hogy kiki óvja, fegyverrel lássa el magát? Bizonyára; ezt minden nép megteszi s az olyan hatóságot, a mely ezt elhanyagolja, gyülöletre és a legiszonyúbb átkokra itéli méltónak. Miért tiltják meg tehát Krisztus országában, a hol az ige szolgái a lelkek gondozói, hogy ugyanaz történjék? Ó mily szigorú és szomorú szózatot fognak egykor az utolsó napon hallani mindazon politikusok, bárkik legyenek is, a kik az ördögnek ily módon annyi lélek meggyilkolására szabadságot engedtek és hatalmat adtak stb.

Alvinczi, az ki Volfius-nékűl szólni sem túd, Először-is Volfiusból hozza-elő az történt dólgoknak rendit és azt mongya, hogy *Julianus az király lábához esvén, aszszony módon-való sírással szerzé az confœderatiót az pápánál.* De Bonfiniusba én ezt nem olvastam, hanem ha az mit despotrúl ír Bonfinius, álmos szemmel azt-is Juliánusra olvasta Alvinczi, mert despotrúl szól Bonfinius, mikor
Decad. 3. lib. 6. ezt írja: *Amplexabatur regis genua etc.* Juliánus egy kevéssé bátrabban szólla. Mert minek-utánna azt írta vólna Bonfinius, hogy Hunyadinak negyven ezer forintot Carambusért és azokat az várakat, mellyeket Sigmond császár néki adott vala, igírte vólna despot, hogy az török békeséget véghez vinné, és ezt véghez-is vivé Hunyadi, Juliánus az tanácsba méne és sok kemény szókkal szemekre hányá az magyaroknak, hogy az keresztyénségnek adott hitet felbontották vólna: *Ungaros nunc, violatores socialis fidei et Latini Græcique fœderis immemores, pacem cum Turca fecisse infideli, ut sanctam fidelium fidem violarent. Nonne cum Italis et Græcis sacrosanctum fœdus percussistis? Si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? Quo iure, quamvis transactum sit, servare poteritis? Secundum omnino vobis fœdus rescindendum est, ne primum et divinum violetis. Ne nos omnes divini humanique foederis violatores perfidos appellent.* Holot nem csak keményen szól Juliánus, de ugyan azt vítattya, az mit én mondottam vala, hogy az első kötést fel nem bonthatták ily módnékűl az magyarok, és nem jól cselekedték, mikor felbontották és az törökkel frígyet vetettek. Mert egyéb-képpen annyéra nem tanította Juliánus az hit-szegésnek szabadságát, hogy az törvény-szerént-való hitnek megállására minden embert kötelez: *Aequum igitur et iustum iusiurandum omnium iudicio est sancte servandum.* Az magyarok-is az Juliánus tanácsát javallák és az előbbi frígyhez állának.

Másodszor azt akarja megmutatni Alvinczi, hogy az magyarok az pápa, Palaeológus, velenczések hire-nékűl frígyet vethettek az törökkel. Először *mert azoknak semmi közök nem vólt Magyarországhoz, nem kívántatott tehát, hogy ő-tőllök kérjenek consensust.* Másodszor, *mert noha elsőb vólt az pápához való legatio az török frígynél, de ez nagyob vólt, mert esküvéssel ment véghez, és az két gonosz közt az kissebbet kel választani; tehát jób vólt az puszta conspirátiónak füstbe menni, hogy-sem az esküvést megszegni.* Harmadszor, *mert utólsób vólt az török frígy; az utólsó végezés pedig*

felbontya az elsőbbet. Negyedszer, *mert az magyarok esküvése az töröknek nem ellenkezett az Isten törvényével, mert Ábrahám és Jósue-is megeskütt az pogány népnek.* Gen. 14, 22. Josu. 9, 15.

Az első bizonyságra azt mondom, hogy ha Magyar-országhoz közi nem vólt ezeknek az kötés és szövetség-elöt, de minek-utánna *confœderatiót,* kötést, fogadást töttek egymásnak, hogy egy-aránt fognak az hadakozáshoz: ez az fogadás annyiból közössé tötte őket, hogy igaz és bizonyos ok-nékűl, csak jó akaratból el nem álhatott mellőlök az magyarság. Az ki meg akar házasodni, nincs addig közi az leányhoz, mig fogadást nem tésznek egymásnak az eljegyzéskor; de az fogadás-után annyiból közi vagyon, hogy igaz és bizonyos nagy ok-nélkűl meg nem másolhattya fogadását. Ugyan ezent láttyuk az országok és áros emberek végezésében és minden rendbéli *contractusokban, societásokban, assecuratiókban,* kivált-képpen midőn kára következnék másnak, hogyha az fogadást felbontanók.

Az második bizonyságra azt mondom, hogy az mely szókat Bonfiniusból imént elő-hozék, azokból megtecczik, hogy az pápának és az töb confœderátusoknak-is megesküttek vólt az magyarok, mert azt mongya, hogy *sanctam fidelium fidem, divinum fœdus violarunt,* és azért őket *perfidusoknak* nevezik. Őmagok-is az magyarok azt kiáltyák, hogy az keresztyéneknek adott hitet meg kel tartani, ha mind elvésznek-is. *Malle extrema omnia perpeti, quam sancte promissa non præstare. Longe satius esse pro christiana religione mori, servare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere.* Bonfin. Decad. 3. lib. 6. Más az, hogy ha meg nem esküttek vólna-is, elég az, hogy felfogadták egy-másnak, hogy eggyüt mennek az törökre; mert mikor az társai bízván ehhez az fogadáshoz, belé-kaptak ímmár az törökbe, nem hagyhatták őket cserbe az magyarok, hanem az igazság azt kívánta, hogy fogadásokat megtarcsák. Miképpen sok minden napi példákkal megmutathatnám, és az törvény-túdók-is ezt itílnek. Ha azért az első kötésnek megtartására köteleztettek az igasság-szerént, következik, hogy Isten-ellen-való dologra esküttek, midőn az keresztyénekkel-való végezés-után azra esküttek, hogy az töröknek nem ártnak; és azért mondgya Juliánus, hogy mindenkor ólcsárlotta ő czt az szövetséget: *Adfui, fateor, sed quantum in me fuit, ne id fieret, intercessi, improbavi etc.* Nincs tehát helye it annak, hogy *inter duo mala minus est eligendum,* mert noha az keresztyénekkel vetett szövetségnek felbontása bűn vólt, de az keresztyén társok-

ellen-való elpártolásnak és azra az pártolásra-való esküvésnek felbontása gonosz nem vólt, mert az első frígytűl és kötéstűl nem vólt szabad ily módnékűl elállani. Szinte mint ha valaki, vagy önkínnyén, vagy kénszeríttetvén megesküdnék az koronás király-ellen-való pártolásra, sem azra nem tartozik, hogy ezt az istentelen esküvést megállya, sem magát azzal nem mentheti, hogy ő az királynak meg nem esküt. Mert noha őmaga személy-szerént az királynak hívséget nem fogadott, de ő képébe az ország győlése (mely az egész országot repræsentállya) hívséget igírt ő Felségének, mihent királlyá választották; és úgy tartozik az hívségre, hogy az ellen való pártolásra nem kötelezheti magát, ha szinte megesküszik-is, mert az esküvés Isten-ellen-való dologra nem kötelezhet.

Az harmadik bizonyságra azt mondom, hogy ha az kötelességekben és az fogadásokba-is az utólsó fogadás felbontaná az elsőt, következnék, hogy ha ki az első feleségét megúnván, máshoz kötné utólban magát, ezzel az másodikkal kellene élni; az országokba-is mindenkor csak jó kedvekből-is újob fejedelmet választhatnának. De azt aránzom, meg nem gondoltad jó Alvinczi uram, mire-való amaz mondás: *priora tolluntur per posteriora,* mert ennek helye vagyon az emberek szabad akarattyából rendelt szokásokban és rend-tartásokban *absque damno et fraude tertii,* más embernek kára és megcsalása-nékűl: de az fogadásokban és kötésekben nem így vagyon az dolog, hanem *quod semel placuit, displicere non potest,* az mi egyszer teczett, módnékűl, csak jó kedvéből azt ember fel nem bonthattya. És jól vólna dólga az tekélletleneknek, ha az igíretekben, fogadásokban, adományokban az utólsó igíret felbontaná az elsőt. Vallyon s ha az mit néked igírnek szolgálatodért, azt utólban másnak adnák, csak vállal vonítanál-é és azt mondanád, hogy *priora tolluntur per posteriora?* Vészem eszemben, hon jársz és mire akarsz rést nyitni.

Az negyedik bizonyságodra azt mondom, hogy ha az magyarok eléb nem kötelezték vólna magokat az keresztyének segítségére, és ehhez való bizodalomval az törökbe nem kaptak vólna az keresztyének, jó módgyával megesküdhettek vólna az török frígyre; de az elébbi fogadások-ellen nem esküdhettek, mint nem régen meghallád.

Látod azért jó Alvinczi uram, mely vékony és gyermeki dolog minden dólgod, és az ajtót-is elvéted; *in primis principiis vitæ civilis* megütközöl és felbontod erősségét minden végezéseknek.

HARMADSZOR, balgatagságnak itíled, midőn én azt kérdem tőled: Hogy *ha szinte az pápa megszegette vólna-is hitét László királlyal, következik-é ebből, hogy az pápa javallotta az hit-szegést;* mert úgymond Alvinczi: *Az ki mit nem javall, mást azra nem kisztet, hanem ha álnakúl.* Illyenkor megköhencs magadat Péter uram, mert tor- NOTA.
kodon akad. Soha én azt nem kérdettem, ha *javallotta-é az hitszegést?* Hanem ez vólt az én kérdésem: *Ha szinte úgy vólna-is, hogy Eugenius istentelenűl cselekedett, László királyt felindítván, következik-é azból, hogy az pápa azt tanította, hogy szabad az hitszegés?* És azt mondám, hogy ez nem következik, mert noha az pápák és egyéb emberek vétkeznek gyakran, de ezzel azt nem taníttyák, hogy szabad az vétek. De mivelhogy te ezre az kérdésre semmit sem felelhetél, az *javallásra* fordítád az dólgot, mert it valami kis résecskét és ál ajtócskat találál, mivelhogy az ki bűnt cselekeszik-is, vagy hasznot, vagy gyönyörűséget talál azban, az mit cselekeszik, és ezt javallya s szereti az gonosz cselekedetbe, mert *Nemo respiciens in malum operatur,* de azért azt nem itíli, hogy szabad, tisztességes és tilalom-nékűl légyen ez az cselekedet, melybe vétkezik, mint az Második levélben bőségesen megmutattam vala.

Az töb pápákrúl magad sem tudod mit beszéllesz Volfiusból. Vallyon s ha az király valamely várasnak pólgár-mesterét megkapná egy nagy practicában és mingyárt megparancsolná az várasbélieknek, hogy ez-után semmi szovát ne fogaggyák, semmi kötelességeket ne tarcsák ahhoz az pólgár-mesterhez: vallyon s mondok, ezzel azt javallaná-é, hogy az pólgárok sohúlt ne engeggyenek az ő fejeknek? Hasonló-képpen cselekeszik az anyaszentegyháznak engedetlen fiaival az pápa; mert ha eszében vészi, hogy valamely, bár ugyan catholicus király-is, Isten-ellen és az közönséges igasságellen sok lelkek veszedelmével gonoszkodik, engedetlenkedik és meg nem akarja magát jobbítani, megparancsolhattya az ő gondviselésére bízott juhoknak, hogy ez-féle farkasoknak ne engeggyenek, de ezzel azt nem végezi közönségesen, hogy az kötelességet és hitet szabad felbontani akár-kinek-is.

Azt mondod végre, hogy Várnánál az magyarok veszedelmének oka az török frígynek felbontásáért következék, mert *alig rántá-ki Amurates az frígy-levelet kebeléből, alig kéré Christust, hogy boszszúját állya, mindgyárt megfordúla az keresztyének dólga.*

Itt-is csak tapogacz, jó Alvinczi uram, mint az setétben járó ember, mert Egy az, hogy az mint én mondottam vala, és te sem

tagadod, az Istennek még titok tanácsa nem vóltál és okát nem tudod az ő szentséges rendelésének. Más az, hogy az emberi okosság-szerént szólván az dologhoz, két okát adhattyuk Bonfiniusból eznek az veszedelemnek; eggyikét azt, hogy oly kevesen valának az magyarok, hogy az mint Drákuly vajda mondá, csak nyúlászni-is feleseb magával mégyen az török császár, hogy-sem akkor vala László király, mivelhogy csak tizenhat ezeren valának az magyarok, az török pedig hatvan ezeren-is vólt; másik oka ez lón: mert az magyarok prédának, kapsinak esének üdő-elöt: *Prœlium inclinare cœpit camelorum onerariorum interventu, a cæde ad prædam Ungari animos revocarunt, equi iumentorum peregrinorum insolentia perciti, colluctari et expavescere occœpere;* az királ-is vakmerő-képpen az jancsárok-közzé méne, és mihent ő elesék, ottan megfutamodék az magyarság, és az futásra indúlt ellenség-is az magyarok futását látván, megtartózék: *Janizari dudum inclinati, conspecta hostium fuga, continuo constitere, et revocatis cohortibus, quæ dudum nutarant et confusæ fuerant, pugnam instaurant.*

Holot pedig az keresztyén fejedelmeket mardosod az hatodik patvarnak végin és őket hiti ellen cselekedőknek nevezed, azt mondhatnám én-is, az mit te mondasz: *kacsód varga.* Ne nyúly oda, az hová nem illik, senki téged bíróvá nem tött az fejedelmek dólgaiban, és nem vólna tisztességes dolog, ha csak az te kákogásid-ellen-is óltalom-nékűl szűkölködnének az fejedelmek.

Negyedszer és utólszor, mivelhogy én azt írtam vala, hogy az gyónás szablája az hitetlenségnek; mert ha akkor, mikor meggyónik az ember, ideje vagyon az hittel kötött fogadásnak bétellyesítésére, soha meg nem ódoztatik, valamíg nem kötölezi magát az bétellyesítésre, és ennek-fölötte illendő sanyarú pœnitentiát ád az pap az hitetlenségért: Alvinczi it ez-aránt, minek-utánna engem szép tisztességes szókkal megápolgatott vólna, *megmutatom,* úgymond, *mint ád minden vétekre alkolmatosságot az súgó gyónás. Elhitették az néppel, hogy az gyónás az halálos vétket is semmivé tészi. Az ki elhiszi, hogy oly nagy s oly sok bűnt nem cselekedhetik, hogy az gyónással el nem törli, vallyon s mire nem kész?* Fordícsd az kaszát Alvinczi uram, és imígyen beszély: Az ki elhiszi, hogy csak hidgyen Christusban, minden bűne ottan megbocsáttatik, és hogy az kiben egyszer igaz hitnek szikrája vólt, az soha el nem
NOT. 1. kárhozhatik etc., mire nem kész? Az gyónáshoz, ha nem tudtad, ez az három dolog szükséges: I. Hogy igaz hitből származott lelki

fájdalommal megszánnya bánnya bűnét az ember. II. Hogy nem csak az előbbi bűneinek bocsánattyát reménlye, de azt-is eltekéllye magában, hogy az Istennek segítségével ez-után életét megjobbíttya és az mi kötelessége vagyon, azoknak eleget tészen. Ha adós, megfizet; ha valakit megbántott, megköveti; ha más ember marhája nálla vagyon, megadgya; ha valamit megfogadott, megállya etc. És nem lehet sem igaz, sem hasznos gyónás ezek-nékűl. III. Hogy minden bűneit, mellyek eszében jutnak, igazán megvallya és az minémű pœnitentiára az gyóntó atya kötelezi, azt bétellyesícse. Itíld-meg temagad, ha az illyen gyónás az bűnre szabadít-é, avagy nem?

Az *pœnitentiális canonokból* az miket elő-hozsz, nem csak menedéket nem adnak az bűnre, de sőt inkáb megmutattyák, mely nagy tilalma vagyon nállunk az bűnnek; mert az mint mondod, az mely pap parázna, azt rendelték, hogy három hólnapig vizzel kenyérrel bőjtöllyön, hét esztendeig. Azon-képpen az töb vétkeknek töb hasonló pœnitentiát rendelnek. Vajha másutt-is illyen pœnitentiája vólna az paráznaságnak, nem kelne annyi hús az mészárszékbe. Ha ez-féle pœnitentia szabadság az bűnre, nem tudom mi légyen az bűntűl-való tartóztatás.

TIZENNEGYEDIK RÉSZE.

Minémű szabadságot adnak az új tanítók az hit-szegésre.

Két-képpen mondottam vala, hogy Luther nagy útat írtott az hit-szegésre. I. Cselekedetivel; mert esküvése-ellen egy apáczához köté magát, noha az-elöt azt igírte vólt Istennek, hogy házasság-nékűl tisztán él. II. Tanításával; mert azt hirdeti, hogy éppen az törvén-is, mind az tíz parancsolattal-egyetembe, úgy eltöretett, hogy az keresztyén ember szabados minden törvénytűl. Ennek-fölötte azt mongya, hogy semmi bűn el nem kárhoztat minket, hanem csak az hitetlenség. Azt mongya, hogy csak az egy hit üdvözíti az embert; azt mongya, hogy senki az Isten parancsolatit meg nem tarthattya, hanem az ember minden cselekedetiben vétkezik és az vétkek mind egy-aránt halált érdemlenek. Ezeket az Luther és Calvinus irásibúl elő-hoztam vala az Második levélben és azt mondottam vala, hogy semmi tudomány nem szabadíthat az hit-szegésre és egyéb vétkekre, ha ez nem szabadít.

Alvinczi azt feleli. Először, hogy Luther példájával *szabadságot adott az ollyan módnékűl-való hit szegésére, mellyet ember bűnnékűl nem köthet, nem-is tarthat-meg.*

1. Cor. 7, 38 40.

De jó uram, szent Pál azt mongya, hogy jobban cselekeszi, az ki házasság-nékűl tisztán él, és bódogb lészen annál, az ki házasságban él. Hogy lehet tehát, hogy bűn-nékűl meg nem tarthatná az ember az Istennek malasztyával az házasság-nékűl-való tiszta életet? Az Harmadik levélben pedig bővebben meghamisítottam ezt az te fogásodat, és ez-okon oda igazítlak. Mert ot mind az Irásból, mind az régi szentek tanításából, mind az emberi okosságból megbizonyítám, hogy az házasság-nékűl-való tiszta életre szabadon és Isten-szerént kötelezheti az ember magát.

Másodszor azt mondgya Alvinczi, hogy *az caeremoniák és az külső erkölcsök törvényi szüntek-meg; az tíz-parancsolathoz-való engedelmességünk ma-is fenn vagyon.* Én az Luther írásiból ezeket az szókat hosztam vala elő, és magad sem tagadod, hogy igazán hosztam vala: *Itaque tota lex simpliciter, sive cæremonialis, sive Decalogi, abrogata est christiano;* mind az caeremoniákrúl-való parancsolat, úgymond, és mind az Tíz parancsolat elrontatott az keresztyénnek. De ezt te füled-mellől bocsátod, és magad-is ollyakat mondasz, hogy nem akaratoddal az mit tagacz, azt tanítod. Mert közönségesen az parancsolatokrúl így szóllasz: *Az törvénynek nincs rajtunk semmi hatalma. Az törvénynek vádló erejét az mi nézi, ennek véget vetett az mi Christusunk. Az Istennek parancsolatit gyarlóságunk-miá bé nem tölthettyük.* Ezek te szavaid, mellyekből lásd mi jő-ki: Ha az törvénynek nincs semmi hatalma rajtunk: tehát nem kötelez az ő megtartására; mert ha kötelezésre-való hatalma vólna rajtunk, nem semmi hatalma vólna. Ha az törvény nem vádol minket, midőn őtet meg nem tartyuk: tehát nem vétkezünk az törvénynek megszegésében, mivelhogy külömben az törvény senkit nem vádolhat, hanem mikor bűnössé tészi az ő-ellene cselekedőket. Ha az Istennek parancsolatit lehetetlen megtartanunk: tehát heában-való az törvény megtartására való igyekezet. És így tégegedet az törvény nem kötelez azra, hogy az hittel kötött fogadást megállyad, és ha meg nem állod sem vádol téged, sőt ha igyekeznél-is az te fogadásod bételyesítésére, heába-való dólgon igyekeznél. Ezek helyen maradván, jó rendben vagyon alafad*, Péter uram.

* Alafa: 1. zsold, tartás, fizetés; 2. méltóság, tekintély. Nyelvt. Szótár I. 53.

Harmadszor azt mondgya Alvinczi, hogy midőn ők azt mondgyák, hogy csak az hit által üdvözűlünk, *nem az jó cselekedetek-nékűl-való puszta hitről, nem meghólt hitről, hanem keresztyéni jó cselekedetek által tündöklő hitről szóllanak.* Hallom, hogy te ezt mondod és örűlök rajta, hogy ezt tanítod; de azra semmit nem szóllasz, az mit Calvinusból elő-hoztam vala, tudni illik: *A legis iustitia nos solvi sic oportet, ut nulla prorsus operum ratio habeatur*: Az cselekedetek igazságától úgy ki kel feselnünk, hogy tellyességgel semmi tekíntet ne légyen az cselekedetre. Azt-is elnyegéd, az mit az Luther tanítása-szerént Schlüsselburgiusból elő-hozék: *Qui contendunt in articulo iustificationis particulam (sola fides) non excludere bona opera ne adsint, imo docent necessario adesse, a Pauli theologia dissentiunt.* Azt-is csak vesztegségben halgatád-el, az mit elő-hoztam vala az te atyáid vallásából, tudni illik: Hogy semmi bűn el nem kárhoztathat, hanem csak az hitetlenség; hogy az ember minden cselekedetiben vétkezik és az vétkek egy-aránt méltók kárhozatra. Ezeket és több hasonló dólgokat hoztam vala elő, mellyek mind azra néznek, hogy libertinusok légyenek az emberek. Nem tagadhatom jó Péter uram, igen kétessé tészi az te igyedet ez az halgatás; mert ha én valamit hamissan kentem vólna Lutherre vagy Calvinusra, kétség-nékűl megszólaltál vólna. És ha megmenthetted vólna őket, azt alítom el nem múlattad vólna.

NOTA.

Calv. lib. 3. c. 19. n. 2.

TIZENÖTÖDIK RÉSZE.

Az második levélnek postscriptumáról és az poëták verseiről.

Azt kérdettem vala az *Postscriptumban*: Mi légyen az oka, hogy az *145. sóltárt* magyarúl fordítván az atyafiak, azt mongyák, hogy az kik meghóltak, *az földiekről meg sem emlekeznek.*

Mert egy az, hogy az sóltárban ez nincsen; más az, hogy az Augustána Confessio, és Calvinus-is, egyenlő értelemmel vallyák, hogy az megdücsőűlt lelkek könyörögnek az földön vitézkődő hívekért közönségesen. Ha könyörögnek az földiekért: tehát megemlekeznek az földiekről.

Alvinczi it engem tudatlanságomért igen ólcsárl. Nem szükség, jó uram, az én tudatlanságomat hánnod, magam-is jól tudom, hogy az mi keveset tudok, az csak ezered része aznak, az mit

nem tudok. És ha valamit tudnék-is, nem kívánnék ezből böcsűlletet te-tőlled, hanem azt akarnám, hogy az én Istenem dücsóíttetnék az ő ajándékiban, mellyekkel az ő méltatlan szólgáját meglátogatta. Te sem lennél Salamon az én tudatlanságommal. Mindazáltal ha csak azra néznék az én feleletemben, hogy az te mély bőlcseségedet gyökerestül megvisgálnám, oly dólgokat írhatnék, hogy
NOTA. talán csikorgatnád fogadat örömedbe. És hogy ezt ne itíld csak üres fenyegetésnek, mingyárt az te könyved-eleibe czégér gyanánt-is egy nagy tudatlanságot függesztél, mert az első fóliuson egy sententiát hozál-elő deákúl és azt írod, hogy ezt *Cypriánusból* vötted *lib. 11. de Trinit.*, maga Cypriánus soha ollyan könyvet nem írt; forgasd reá Cypriánust és szent Hieronymust *in Catalogo de viris illustribus,* és ha Cypriánus ollyan könyvet írt valaha, bár én legyek tudatlan és te-nállad maraggyon az Salamon bőlcsesége. Azon-képpen az Első levélnek Postscriptumára való patvar előtt-is egy deák sententiát függesztesz czégérül és azt mondod, hogy ezt szent Ágostonból vötted *lib. De vera Innocentia.* Olvastam én-is szent Ágostont és Possidóniust, az ki lajstromba szedte szent Ágoston írásit; de még illyen könyvére szent Ágostonnak nem találtam, és most sem találok. De hadgyuk mind el ezeket. Nincs it sem az én tudatlanságomrúl, sem az te bőlcseségedrűl perünk; annál inkáb kiteczik az igasságnak ereje, ha az én tudatlanságom az te bőlcseségeddel elérkezik.

Azért az Postscriptumra azt feleled, hogy noha ez az szó: *Az földiekrűl meg sem emlekeznek,* az sóltárban nincsen, de kihozhatni belőlle, és noha az Augustána Confessio azt taníttya, hogy *az mint az élők, úgy az égbennis könyörögnek az anyaszentegyházért közönségesen, de azért ezből nem következik az szentek segítségül hívása, vagy hogy az szenteknek ide alá mi-reánk külön gondgyok vagyon.*

Én pedig it azt mondanám, ha nem bánnád, Először, hogy az temagad vallása-szerént az sóltárnak tulajdoníttyátok az mi nincs az sóltárban, és tudod azt, hogy nem szabad az szent írás közzé toszni és szent írás gyanánt hirdetni, az mi ot nincsen. Másodszor, az sóltár mondásiból nem következik, hogy *meg sem emlekeznek* az szentek az földiekrűl. Mert ha csak parasztúl okoskodnánk, ezből az szent Dávid mondásából: *Peribunt omnes cogitationes eorum*, elvésznek, úgymond, minden gondolattyok, azt satúlhatná-ki az ember, hogy az Istenrűl és az mennyei dólgokrúl sem gondolkod-

nak az szentek, hanem ollyanok mint az tőkék. De sem ez, sem az mit te mondasz, nem következik az sóltárból, az mint bővön megmutatám Gyarmathi-ellen; mert ot szent Dávid csak azt mongya, hogy nem lészen az meghóltakban ez világi mód-szerént-valo gondolkodás, mely nyughatatlan szorgalmatossággal szokott lenni, és nem lészen semmi oly gondolat bennek, mellyel az halál-után magokat segíthetnék, ha it éltekben nem keresték. De Invoc. sanct. cap. 8. fol. 41. (jelen kotet 405. l)

Az Augustána Confessióból és az Calvinus mondásából nem azt hozám én ki, az mit te álmodozsz, tudni illik, hogy könyörögni kellyen az szenteknek, hanem csak azt, hogy ha imádkoznak ez földiekért, tehát megemlekeznek az földiekről, és így nem igaz, hogy az földiekről meg sem emlekeznek. Ezre te csak egy *grit* sem mondasz, és okoson-is cselekeszel. Tudod miért.

Az mely poetáknak feslett szidalmit ellenem köszörűlted írásodban, mivelhogy csak esztelen szidalmak mind azok, nem vesztegetek pappirossat az reájok-való feleletre. Ugyanis ha ki szitkozódni akar, csak az titulussát és egy vagy két szót elváltoztasson, mind te-reád forgathattya az verseket. Példád ez légyen, ha tégedet akarnálak rágalmazni, az te-tőlled én-ellenem szerzett magyar verseket, mellyek az könyv végén vadnak, így fordíthatnám igen künnyen reád: *NOTA.*

Hogyha te nem láttál magyar ÁL NIÁL férfiat, ime
ÁLVINCI Péter neve is azra mutat.
Fordícsd ÁLVINCIt, s ÁL s NIÁLCIV jő ki belőlle,
Olvasd írását, s ezzel is azra tanít.
Semmire kellö tehát, mint NIÁLT s ÁLkúcsokat úgy tarcsd
Alvincit s könyvét, az ki belőlle tanúlsz etc.

Ezből ugyan bocsánatot kérek, hogy ezt így kelle fordítanom, mert tuggya Isten, nem szidalmadra cselekedtem, hanem csak meg akartam mutatni, hogy künyű ez-féle aprólékot feltalálni, és hogy ne vélnéd nagy mély elméjű gondolatnak az illyen marczonaságot. Csak azból-is megértheted pedig mely távúly légyek én az te gyalázatodnak szomjúságától, hogy noha csak ezből az két levélreváló felcletedből nagy sok hamis mondásokat szedtem vala egy csomóban, de mégsem akartalak most ezeknek feljegyzésével gyalázni téged, mivelhogy az én írásom nem az te gyalázatodra igazíttatott.

Holot pedig azt vítatod, hogy én attam okot reá, hogy te ily halhatatlan szidalmazással illettél engem: lássa és itíllye-meg *NOTA BENE.*

az Isten, ha az-é oka az eszveszésnek, az ki magát menti és tisztíttya az iszonyú gyalázatokból, mellyeket reá kennek, vagy pedig az, az ki ez-féle gyalázatokkal illeti az ártatlan embert. Az én-tőllem írott levelek nem egyebek, hanem az ti szidalmazástok-ellen-való mentségek, mellyekbe megmutatom, hogy mí sem bálványozást, sem hit-szegést nem javallunk. Ha mikor magunkat mentyük-is, mikor az miénket kérjük-is, mí szavarjuk-fel az vizet, mí adunk okot az eszveszésnek: meggyünk tehát? Mikor azt kiáltyátok, hogy mí bálványozók vagyunk, azt mondgyuk-é, hogy igazat mondotok? Ezbe, jó uram, kedvetek nem telik. Hadgyátok-el tí az rágalmazást, és elhadgyuk mí-is az magunk mentségét.

It végezem-el az két levél-ellen-való írásodra az feleletet, csak azra intlek, az mire ez-előtt-is intélek jó Alvinczi uram, hogy meggondold, mely nagy dologban forgódunk és az aprólék hivolkodó beszédeknek, tréfáknak etc. békét hagyván, szóly az dologhoz és ne keres imit amot valami homályos mondásokat, hanem az én írásomból és az Conciliom Tridentinomból megértett igazságból mutasd-meg, hogy mí bálványozók vagyunk, kinek azkor tészed szerét, mikor az halak az földön járandnak és az szarvasok az tenger fenekén kezdenek lakozni.

Az Atya mindenható Úr Istent az ő szerelmes szent fiáért, az közbe-járó Jesus Christusért kérem, hogy az igazságnak ismeretire vezérellye és az hitben s keresztyéni szeretetben való eggyességre juttassa mind ez világot. Amen.

Soli DEO honor et gloria.

JEGYZETEK.

636 *lap* [1] Bizonyara arra czeloz, hogy Alvinczi maga is megvaltoztatta nevet, leven az o tulajdonkepeni neve Pastoris vagy Pap Peter

664 *lap* [2] F szavak szerint Pazmany mar elobb az agostai hitvallasiol is adott volna ki konyvet, de a melybol egy peldany sem maradt fenn Lehet egyebkent az is, hogy csak keziratban kesz munkat eltett, talan azt, mely a *Kalauz* ban mint Negyedik Konyv foglal helyet

668 *lap* [3] Wolf Janos Lutherfelekezetu jogtudos, pfalz-zweibruckeni fejedelmi tanacsos Szul 1537, megh 1600 Papa es papsaggyalazo ket fol kotetes nagy munkaja *Lectionum memorabilium et reconditarum centenarii XVI* Lauingæ 1600

670 *lap* [4] Lonicerus Fulop Majna-frankfurti gymnasiumi rector, 1582-tol friedbergi luth predikator † 1599 A munka, melyre Pazmany czeloz *Theatrum historicum sive Promptuarium illustrium exemplorum Initio quidem a D Andrea Hondorffio idiomate germanico conscriptum, jam vero labore et industria Philippi Lonicери latinitate donatum, auctum et illustratum* Francofurti ad Mœnum 1586 (Masodik kiadas)

672 *lap* [5] Becanus (van der Beeck) Marton belga szuletesu jezsuita, egymasutan wurzburgi, mainzi, 1614 ota becsi theologiai tanar, majd (1621 ota) II Ferdinand gyontatoja Meghalt 1624 jan 22 en Becsben Elsorangu polemikus theologus, ki *Manuale Controversiarum* czimu hires munkajan kivul, mintegy 49 kisebb vitairatot bocsatott kozre, leginkabb a Kalvinfelekezetuek ellen

676 *lap* [6] Simancas Didak, cordovai szarmazasu jeles jogtudos es tanar † mint zamorai puspok es napolyi kormanyzo 1583 Idezett iitka munkájanak czime *Institutiones catholicae, quibus tractatur quidquid ad praecavendas et extirpandas haereses necessarium est* Valladolid 1552. Roma 1575 V o *Hurter* Nomenclator literarius (2 kiadas) I 124

677 *lap* [7] Conradus Brunus (Braun) augsburgi kanonok, † 1563 Első, ki a magdeburgi centuriatorok ellen sikra szallt Irt egyeb munkakat is a protestansok ellen

AZ

NAGY CALVINUS JÁNOSNAK

HISZEK-EGY-ISTENE.

AZAZ:

AZ CALVINUS ÉRTELME SZERÉNT VALÓ IGAZ MAGYARÁZATTYA AZ CREDÓNAK, MELY AZ CALVINUS TULAJDON KÖNYVEIBŐL HIVEN ÉS IGAZÁN EGYBE SZEDETTETETT, AZ CALVINISTA ATYAFIAKNAK LELKI ÉPPÜLETEKRE ÉS VIGASZTALÁSOKRA.

S. T. D. P. P.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

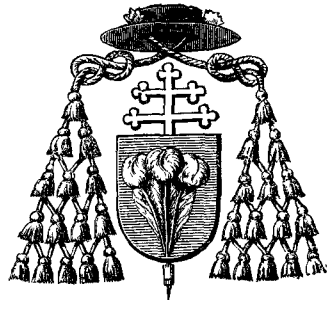

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

Az itt következő mű Pázmány 1609-ki irodalmi munkásságának harmadik terméke.

A két előbbitől teljesen független s ezektől abban is eltér, hogy némi csekély részletet kivéve, tisztán támadó irányú és kizáróan a kálvinizmus ellen van intézve.

A tétel, melynek bevitatását a fáradhatatlan szerző e művében maga elé tűzte, az: hogy a sokak által annyira bálványozott „nagy Calvinus János" az apostoli hitvallásból semmit sem hitt igazán; tanítása a Credónak összes ágazataival ellenkezik; ennélfogva az ő Hiszek-egy-Istene egészen más, mint az, a melyet a keresztény egyház az apostoloktól öröklött.

Hogy ezt kimutassa, sorra veszi a Credo ágazatait, s miután előbb azok valódi értelmét kifejtette, Kálvin szavainak folytonos idézése mellett ismerteti s egyuttal czáfolja a reformátor ellenkező tételeit, korollárium*ként* minden ágazat végén közölvén azt a megfelelő formulát is, a mely szerint Kálvin tanítása értelmében az illető ágazatot mondani kellene.

Ugyanezt a tárgyat Pázmány már a *Tiz Bizonyság*-ban is érintette *, de itt részletesebben kifejti és élesebben kidomborítja, azért, mint mondja, hogy a „Calvinus után indult atyafiaknak" alkalmuk legyen megismerkedni mesterök ama „titkos tudományával" is, a melyet a prédikátorok a község előtt nem mernek „kifakasztani", s ebből meggyőződjenek, hogy „Calvinus nem érdemli az evangelikus nevet, hanem igazán és méltán itíltetett eretneknek az anyaszentegyháztól".

A támadás tagadhatatlanúl éles volt és merész; de figyelembe veendő, hogy ugyanily fegyvert protestáns részről is használtak a katholikusok ellen. Igy Gomarus Ferencz leydeni kálvinista tanár Coster Ferencz belga jezsuita ellenében már néhány évvel előbb komolyan vitatta, hogy a katholikus vallás az apostoli hitvallással ellenkezik. Pázmány e művében tulajdonképen csak a kölcsönt fizette vissza.

Könyve mindazáltal nagy felháborodást keltett a protestáns rendeknél s az 1609-ik év végén tartott országgyűlésen veszélyes támadást vont reá, mely azonban, leginkább Thurzó György nádor higgadt fellépése folytán, komolyabb következmények nélkül maradt s csakhamar lecsillapult.

E támadás érdekes történetét Pázmány életírója, Fraknói, általa felkutatott egykorú adatok nyomán a következőkben adja elő:

* Jelen kiadás I. 488 s kov.

Az 1609. év végén tartott országgyűlés az Illésházy István halála által megüresedett nádori méltóság betöltése végett hivatott össze. Forgách Ferencz bíbornok, Pázmány által támogatva, nagy erőfeszítéssel igyekezett ez állást a katholikus jelöltek egyikének biztosítani. De gróf Thurzó Györgynek, a lutheránus felekezet világi vezérének sikerült az összes protestáns rendek mellett, a katholikusok közül is többeket megnyerni; és így száznál több szavazat esett rá, mig a katholikus jelöltek csak ötvenhatot kaptak.

Ezen diadal által felbátorítva, a protestáns követek az alsó táblánál újra sürgetni kezdették a jezsuiták számüzését. Ez alkalommal többen súlyos sérelem gyanánt panaszolták, hogy „egy istentelen jezsuita, Pázmány Péter, istenkáromló könyvet szerkesztett a kálvinisták ellen"; és követelték, hogy a vallásháborítás tényeért felelősségre vonatván, méltó büntetés érje. A jelenlevő káptalani követeket, kik Pázmány védelmére keltek, fenyegető közbekiáltásokkal, hogy „a teremből kidobják őket", némították el. Majd fölkerekedve, tömegesen a nádorhoz vonultak, és felszólították őt, hogy Pázmány megbüntetése iránt intézkedjék.

Thurzó válasza úgy hangzott, hogy „kihallgatás nélkül tetten ért gonosztevőt sem lehet elitélni; a méltányosság követeli, hogy Pázmány kihallgattassék; harmadnapra az országgyűlés színe elé idézi; ha vétkesnek bizonyúl, akkor azután a megállapítandó büntetést nem fogja elkerülni".

Thurzó szerette volna az ügyet elsimítani; érdekében állott az udvart és a katholikusokat megnyugtatni az iránt, hogy új állásának hatalmát nem szándékozik a katholikus egyház hátrányára használni fel. Csak újabb sürgetés következtében szánta el magát arra, hogy Pázmányt az országgyűlés színe elé megidézze.

Pázmány, bizonyára Forgách és a katholikus főurak tanácsát is meghallgatva, abban állapodott meg, hogy nem fog megjelenni; nem mintha a félelem tartotta volna vissza, — ámbár sokan azt hitték, hogy a felingerült protestáns követek között élete is veszélybe forogna* — de elvi szempontból. Ép oly tiszteletteljes, mint határozott hangon szóló válaszíratban közlé a nádorral, hogy „a vallás ügyében felmerülő viták és tévedések az egyházi törvényszék, nem pedig világi bírák hatásköréhez tartoznak; ezért ő csak főpásztora vagy a pápa követe előtt igazolhatja eljárását".

Attól lehetett tartani, hogy ezen nyilatkozat még inkább el fogja mérgesíteni az ügyet. De Thurzó a protestánsok vezérférfiait rábírta, hogy követelésökkel hagyjanak fel. Bizalmasan közlé velök, hogy Pázmány késznek nyilatkozott Kálvin irataiból vett idézetekkel bebizonyítani állításai alaposságát; a miért is legjobban cselekesznek, ha a vitatkozást vele kikerülik. És csakugyan az ügy többé az országgyűlés elé nem került**.

Pázmány e művét új átdolgozással *Kalauzába* is fölvette.

Az itt közölt eredeti kiadás 1609-ben Nagy-Szombatban került ki sajtó alól (Az Nagi Calvinvs Ianosnac hiszec egy Istene Az az: Az Calvinvs ertelme szerent valo igaz magiarazattia az Credonac: Mely, az Caluinus tulaidon kön-

* A gráczi nunczius 1609. decz. 28-án kelt jelentése. — ** *Fraknói Vilmos:* Pázmány Péter Budapest. 1886. 51—53 l.

ueiből, hyuen, es igazán egybe szedettetet, az Caluinista Atiafiaknac lelki eppületekre, es vigasztalasokra. S. T. D. P. P. Nyomtattatot Nagyszombatba, M. D. C. IX. esztendeben. Kis 8-adrét 152 számozatlan levél.) s mint a megelőző két munka, szintén csak *egyetlen* — vége felé hiányos — példányban maradt fenn, a mármarosszigeti ref. lyceum könyvtárának fent (624. lapon) említett colligatumában. Bizonyosnak látszik ugyan, hogy korábban jelent meg mint az „Alvinczi feleletinek megrostálása": de az „Öt szép levél"-hez való szoros viszonya miatt a sorrendben utóbbit kellett előbbre helyezni.

CALVINUS JÁNOS HISZEK-EGY-ISTENE.

SZ. ÁGOSTON DOCTOR TOMO 7. LIB. 3. DE BAPTIS. CONTRA DONAT CAP. 14.

Történik gyakran, hogy némellyek az Credónak minden részeit jól tudgyák, és mindazonáltal nem igaz vallásba vadnak az Szent háromságrúl és egyéb ágazatokrúl.

AZ NÉMET ORSZÁG APOSTOLÁNAK, DOCTOR LUTHER MÁRTONNAK AZ CALVINISTÁKRÚL VALÓ ITÍLETI.

Az sacramentáriusok csak egy ágazattyát sem hiszik igazán az keresztyéni tudománnak: És ha külömbet mondanának sem kel hinni, mert hazudnak. Sőt ugyan az pokolbéli ördög az, a kit ők istenelnek.

Hæc Lutheri verba ex Confessione maiori refert confessio Helvetica, edita Tiguri apud Christophorum Frosch, anno 1545. in Tract. 2. fol. 58. et in tract. 1. fol. 38. Idem de Calvinistis docet Conradus Schlüsselburgius Superintendens Raceburgensis lib. 1. Theolog. Calvinistar. in præfat. et Artic. 28. fol. 63.

AZ CALVINUS VALLÁSA KÖVETŐ EVANGELIKUS ATYAFIAKNAK ISTENTŰL SZENT LELKET ÉS KEGYELMET KIVÁNOK.

Mivelhogy az elrejtett kincsnek és az titkon tartott bölcseségnek nincs semmi haszna: méltó és illendő dolognak itílem, hogy az Nagy Calvinus János írásiban foglalt, mélységes setétséggel megkörnyíkeztetett tudományokat minnyájan olvassák és ugyan kezekben-is hordozzák. Mert én soha nem javallottam azoknak az Tanítóknak teczését, kik azt itílik, hogy nem illik az Calvinus titkos tudománnyának minden ágait az kösség-elöt nyilván hirdetni és czikkelyenként kifejtegetni, holot ezekben netalán sokan megbotránkozhatnának és más útrúl-is gondolkodhatnának. Sőt én oly vélekedésben vagyok, hogy az igasság nem szeret rejteket és setétséget, hanem annál kedvesb, mentűl nagyob világosságra hozatik és nyilvábban kimagyaráztatik. Eccl. 20, 32.

Annak-okáért, híven és igazán, az Nagy Calvinusnak tulajdon könyveiből, egybe szedém az ő értelmét és magyarázattyát az apostoli vallásnak sommájárúl, az Credórúl, feljegyezvén az könyvnek karéjára, minémű könyvbe és mely helyen találtam Calvinusba, az mit elő-hozok, hogy ebből okoskodhassanak az Calvinista Atyafiak, és meggondolhassák nagy lelki nyúgodalmokra és üdvösséges vígasztalásokra, minémű lélektűl vezéreltetett az calvinista tudománnak első hadnaggya, ki ily mélyen bégázolhatott az isteni tudománnak meglábolásában és ennyi sok új értelmeket kovácsolhatott az egyűgyű igasságnak nyilván-való bötűjéből.

Engeggye az mennek földnek Teremptője, hogy nem csak néktek Calvinista Tanító atyámfiai (kiknek vígasztalására írtam leg-főképpen ez könyvecskét), hanem mind azoknak-is, kik Calvinus után indúltak az Evangeliom értelmében, igaz világosságtokra és lelki nyúgodalmotokra légyen az én kicsin fáratságom. Amen. Amen.

Az Credónak első ágazattya.

Hiszek egy Istenben, Mindenható Atyában, mennek és földnek teremptőjében.

Hogy Calvinus János nagyob szabadsággal forgathassa az Credónak minden czikkelit, leg-először-is azt taníttya, hogy noha az régi doctorok egyenlő értelemmel vallyák, hogy az Credót az apostolok szerzették, és noha az menyire az emberi emlekezet hátra gondolkodhatik, az üdőtül-fogva mindenkor nagy méltóságba vólt az Credo az Ecclésiába: de mindazáltal ő senkivel azért üstököt nem vonszon, ki szerzette légyen az Credót. Azért ha ki tagadgya, hogy az Credót az apostolok szerzették, a mint tagadták Brentius, Artopæus és egyebek[1], azok-ellen Calvinus semmit nem perlekedik. *Apostolicum nuncupo, de authore interim minime sollicitus. Apostolis certe magno veterum scriptorum consensu adscribitur. Undecunque tandem initio fuerit profectum, de authore vel anxie laborare vel cum aliquo digladiari nihil attinet*[2]. Hasonlóképpen itílem, hogy nem versengene, sem patvarkodnék semmit Calvinus azok-ellen, kik az Bibliában foglalt könyveket tagadnák Moyses és az apostolok írásinak lenni. Mert az mint Calvinus mongya: Hogy ezek az könyvek Moysestűl és az apostoloktúl írattattak, abból tuggyuk, hogy az régi atyák kézrűl kézre úgy atták az ő fiok eleiben. *Certo certius est, omnem simul Scripturam non aliter pervenisse ad posteros, quam de manu in manum, perpetua annorum serie a patribus traditam*[3]. Ha azért szabad kételkedni az Credónak szerzőirűl, noha minnyájan az régiek egyenlő értelemmel azt tanították, hogy az apostolok műhelyéből kőlt: szinte ezenképpen szabad lészen az szent írásnak méltóságárúl-is kételkedni. Sőt, mivelhogy, az mint Calvinus taníttya lib. 4. c. 8. num. 8., nem kel egyébnek helt adni az Ecclésiába, hanem az mi az próféták és apostolok írásába vagyon: jó következéssel mondhattyuk, hogy az Calvinus teczése-szerént az Credónak ugyan nem kel helt adni az Ecclésiába. *Esto hoc firmum*

[1] Vide Serar. Thesi 57. de Apostolis.

[2] Calv. lib. 1. c. 16. n. 18.

[3] Calv. lib. 1. c 8. n. 9.

axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quam quod lege et prophetis, deinde scriptis apostolicis continetur.

Továbbá az Credónak első ágazattyában négy dologrúl tészünk vallást: 1. hogy hiszünk Istenbe, az az bizonyoson és minden kételkedés-nékűl bévészszük és vallyuk az Istent és az Istentűl megjelentetett dólgokat; 2. hogy csak az egy igaz Istenbe hiszünk; 3. hogy ez az egy Isten nem csak az teremptett állatoknak Attya, hanem az ő természet-szerént-való eggyetlen egy fiának, az tellyes Szent Háromságban második személynek-is igaz Attya légyen. 4. Hogy ez az egy Isten *El schaddai* az az mindenható Isten, *El Elohim* az az erős Isten légyen, kinek hatalmas ereje az mennyet és földet benne-való állatokkal egyetembe alkotta.

Először. Calvinus ezt mind külömben forgattya. Azt írja, hogy az igaz hit nem egyéb, hanem az Istennek hozzánk-való jó akarattyának bizonyos ismèreti. *Justa fidei definitio nobis constabit, si dicamus, esse divinæ erga nos benevolentiæ firmam certamque cognitionem*[1]. Ha ez az igaz hitnek mivólta és természeti: következik, hogy valamit az Istennek hozzánk-való jó akarattya-kiűl vallanak az Calvinisták, azt nem hiszik. Mert *definitione latius patere non debet definitum,* az mint az dialecticusok mongyák, csak az mondathatik igazán hitnek, az mihez hozzá illik az hitnek definitioja. És annak-okáért az isteni természetnek eggyességét, az ő mindenhatóságát és hasonló dólgokat nem hisznek igaz hittel az Calvinisták, ha igaz Calvinus hitinek definitiója, természetinek és mivóltának kimagyarázása.

[1] Calv. lib. 3. c. 2. n. 7. et n. 12.

Másodszor. Calvinus az ördögöt Istenné változtatván, nem egyebet hiszen Istennek lenni, hanem az pokolbéli ördögöt, a mint az könyünek elein Doctor Lutherből megtanúlók és az Calvinus írásiból szem-látomást kinyilatkozik. Mert azt írja eggyüt Calvinus, hogy az libertinusok, mivelhogy azt taníttyák, hogy az Isten *authora,* oka az bűnnek, az Istent ördöggé változtattyák. *Deum authorem omnium etiam scelerum faciunt ideoque nullum inter Deum et diabolum discrimen faciunt, ita revera Deus quem nobis fabricant, idolum est, diabolis ipsis deterius*[2]. Mert az bizonyos dolog, hogy az szent írás az Istenrűl azt mongya, hogy ő az bűnt nem akarja *Psal. 5. v. 5;* gyűlöli az gonosságot *Sap. 14. v. 9. Psal. 44. v. 8,* noha az maga cselekedetibe semmit nem gyűlöl *Sap. 11. v. 25;* senkinek pedig ő nem parancsollya, hogy gonoszt cselekeggyék

[2] Calv. contra Libert. c. 13. 14.

Eccles. 15. v. 21. Hier. 19. v. 5, senkit az gonoszra nem kísírt *Jacob. 1. v. 13. Eccles. 15. v. 12.*

Viszontag az ördögnek ezek tulajdon festéki, hogy ő bocsáttya az ember szüvében az árúltatást *Joan. 13. v. 2;* ő kísírti az embereket az gonoszra *Matt. 4. v. 3. Act. 5. v. 3. I. Corinth. 7. v. 5;* ő az hazugságnak és gyilkosságnak attya és izgatója.

Calvinus pedig azt taníttya, hogy az ő Istene *authora*, oka és megszerzője minden bűnnek és gonosságnak, és az ördögnek minden tulajdonságit az ő Istenének tulajdoníttya. Mert ezt írja eggyüt: Azon latorságnak *authora*, oka az Isten és az ördög-is, de az ördög csak *instrumentoma*, eszközi az Istennek. *Idem ergo facinus Deo, Satanæ, homini assignari non est absurdum. Idem opus ad Deum, Satanam, hominem authorem referimus; Deus agere dicitur, quod Satan ipse (instrumentum quum sit iræ eius) pro eius nutu et imperio se inflectit*[1]. És ismét így ír másut: *Non sinendo tantum et connivendo Deus homines permittit labi: sed iusto iudicio sic ordinat, ut in rabiem agantur; minister iræ Dei Satan, et quasi carnifex, non dissimulatione, sed mandato Judicis in nos armatur*[2]. Holot nem csak az cselekedetnek, de *(facinoris)* az gonosságnak *authorának* nevezi az Istent, és annyival nagyob *authorának* az ördögnél, hogy az ördög csak eszköz, de az Isten fő ok. Másut azt írja, hogy az Isten cselekeszi valamit az gonoszak cselekesznek: Az Isten cselekedeti vólt, hogy Absolon az ő attyának ágyas házát megfertőzteté: Valamit az ördög vagy az gonosz ember cselekeszik, arra az Isten téríti szüvöket, ő akarja és ő parancsollya; eltekéllett szándékkal azra taszíttya az embert, és egy szóval: minden véteknek az Istentűl vagyon ereje. *Eius probationis, cuius Satan et scelesti latrones ministri fuerunt, Deus author fuit. Quicquid ergo agitent homines vel Satan, Deus clavum tenet et ad exequenda sua iudicia convertit eorum conatus et executionem mandat ministris. Absolon incesto coitu patris torum polluit, Deus tamen hoc opus suum esse pronunciat*[3]. *Certa destinatione Dei flectuntur, impelluntur reprobi: Eius impulsu Satan ipse suas partes agit. A Deo ipso manat efficacia erroris. Deus proiicit homines in foedas cupiditates. quia iustæ suæ vindictæ præcipuus est author; Satan vero tantum minister*[4].

[1] Calv. lib. 2 c. 4. n. 2

[2] Calv. Rom. c. 1. v. 24. et c. 9. v. 18. ibiq. Marlorat.

[3] Calv. lib. 1. c. 18. n. 1.

[4] Ibid. n. 2.

És ismét: Az Isten, úgymond, az ördög-által az gonoszak akarattyát felindíttya és oda téríti az hová akarja. Az ördögnek az Isten parancsollya, hogy az embereket megvakícsa, és így az ördögök csak szolgálnak az dologba. *Excæcat Deus reprobos, quod*

ad exequenda sua iudicia per ministrum iræ suæ Satanam, et consilia eorum destinat quo visum est, et voluntates excitat, et conatus firmat, et obstinatione pectus eius obfirmandum Satanæ mandat[1]. Végezetre, hogy nyilván megmutassa Calvinus, hogy nem csak az külső cselekedetnek, de az cselekedetben való gonosságnak-is oka az Isten, azt írja, hogy még annak-is *authora,* oka az Isten, a miről az pápisták azt mondgyák, hogy csak az Istennek elszenvedéséből lészen, noha ő azt nem cselekeszi. *Deum omnium eorum authorem esse ostendi, quæ isti (censores) volunt otioso tantum eius permissu contingere*[2]. Az pedig nyilván vagyon, hogy az pápisták nem mondgyák semmirűl egyébrűl azt, hogy annak nem oka, hanem csak elszenvedője az Isten, hanem csak az bűnrűl: tehát az Calvinus itíleti-szerént az bűnnek-is *authora* az Isten.

[1] Calv. lib. 2. c. 4. n. 3. et 4.

[2] Lib. 1. c. 18. n. 3

Ezek fölöt azt mongya Calvinus, hogy az mit az Isten nem akar és megtílt, ugyan azont akarja és javallya. *Fieri vult Deus, quod facere vetat, licet non capiamus, quomodo idem diverso modo nolit fieri et velit*[3]. De az-is bizonyos, hogy az Isten az bűnt tíltya és nem akarja: tehát ugyan azon bűnt akarja és javallya-is. Mely dolog, az mint az Írásból megtanúlók, nem az igaz Istenhez, hanem az ördöghöz illik; mert az igaz Isten *Non Deus volens iniquitatem*[4], nem bűn-akaró Isten, sőt ő maga-is Calvinus megvallya, hogy mind jó az, valamit az Isten akar és parancsol. *Quicquid Deus vult, eo ipso quod vult, iustum habendum est. Eius enim voluntas unica est iustitiæ regula*[5]*:* kiből következik az-is, hogy minden cselekedet bűn-nékűl vagyon, mivelhogy az Calvinus teczése-szerént mind ezeket az Isten akarja és parancsollya. Mind ezekből tehát méltán azt hozhattyuk-ki, hogy az Calvinus Istene nem egyéb az pokolbéli ördögnél, és méltán éneklék néki az poëták emez verseket:

[3] Ibid. n. 3.

[4] Psal. 5, 5.

[5] Calv. lib. 3. c. 23. n. 2. Lib. 1. c. 17. n. 2.

1. Adstruere esse Deum, caussamque hunc esse malorum:
   Id Calvine, Deum, nil nisi destruere est.
2. Tu Calvine, Dei qui suadet crimina, coelum
   Solus habe: istius gaudia nolo Dei.
3. Abelis cædem: furias Davidis et ignes,
   Perfidiam Judæ vult Deus: et Deus est?
4. Quis stygias metuat Calvino iudice pœnas?
   Si Deus omne nefas conflat, et ipse luat.

Ha azért sommában akarjuk foglalni az Calvinus mondásit, hat articulusba foglalhattyuk: 1. Hogy az Isten akarattya és rendelése

vólt, hogy az mi első atyánk és mí ő-általa bűnben esnénk. *Dei voluntate decidimus. Calv. lib. 3. c. 23. n. 4. Ideo præscivit Deus lapsurum Adam, quia horribili decreto suo sic ordinavit. Ibid. num. 7.* II. Az több bűnök-is nem csak az Isten engedelméből, de ugyan rendeléséből és akarattyából lésznek, és ez az rendelés ugyan kételeníti az gonoszokat, hogy egyebet se cselekedhessenek. *Tergiversatio est, tantum permissu, non etiam voluntate Dei fieri peccata; nihil enim efficiunt homines, nisi arcano Dei nutu, et quod ipse decrevit, arcana directione constituit. Lib. 1. c. 18. n. 1. Ordinatione et nutu Dei omnia eveniunt. Ex hac ordinatione iniicitur necessitas peccandi reprobis, quam evadere nequeunt. Lib. 3. c. 23. n. 6. 9.* III. Az Isten parancsollya az sátánnak, sőt őtet ugyan taszíttya arra, hogy hazudgyon, minket az bűnre vigyen, úgy hogy az sátán csak szólga és eszköz ebbe, de az Isten az kormányos. *Quicquid agitet Satan, Deus clavum tenet; mittitur a Deo cum certo mandato, ut sit spiritus mendax; decernit quid fieri velit, mandat executionem ministris; Sathan minister, Deus author est. Calv. lib. 1. c. 18. n. 1. Dei impulsu Satan agit partes suas. A Deo manat efficacia erroris, quo Satan excæcat. Ibid. v. 2. Deus agit, quod Satan instrumentum iræ Dei pro eius nutu ac imperio se flectit. Calv. lib. 2. c. 4. n. 2. Spiritus impurus ad Dei nutum respondet, instrumentum magis ipsius in agendo, quam a seipso author. Ibid. v. 5.* IV. Az Isten ő maga-is titkos erejével izgattya, toszíttya, kételeníti az embert az gonoszra. *Certa destinatione Dei flectuntur, impelluntur. Calv. lib. 1. c. 18. n. 2. Impulsu Dei agit homo, quod sibi non licet. Ibid. n. 4. Peccandi necessitatem evadere nequeunt, quæ ex Dei ordinatione illis iniicitur. Lib. 3. c. 23. n. 9. Necessario obsequuntur diabolo. Lib. 2. c. 4. n. 1.* V. Az Isten vélünk együt cselekeszi valami gonoszt cselekeszünk, és sokkal inkáb cselekeszi mi-nállunknál, mivelhogy mí csak eszközi vagyunk ebben ő néki. *Fures et homicidæ instrumenta sunt divinæ providentiæ, quibus ipsa utitur. Calv. lib. 1. c. 17. n. 5. Dei opus fuit incestus Absolonis. Calv. lib. 1. c. 18. n. 1. In unoquoque facinore specialis Dei actio elucet. Ideo facinus idem Deo, Sathanæ, homini assignatur. Lib. 2. c. 4. n. 2.* VI. Az Isten egy-általlyába *authora*, oka az bűnnek. *Deus eorum omnium author vocatur, quæ isti volunt eius tantum permissu contingere. Calv. lib. 1. c. 18. n. 3. Causæ damnationis Deus est author. Calv. lib. 3. c. 23. n. 3. Cuius Sathan et scelesti homines ministri fuere, eius Deus author fuit. Illo c. 18.*

v. 1. És ugyan nem-is mondhata ennél egyebet Calvinus az imént felvetett fondamentomok-szerént, mert az ki izgattya, toszíttya, kételeníti az embert, kétség-nékűl ő oka annak, az mire kételeníti, kiváltképpen ha az ember csak *instrumentum,* csak eszköz az dologban.

Ezek pedig az Isten káromló articulusok tellyességgel ellenkeznek az szent írással, a mint nem régen meghallók. Nyilva Jeremiás proféta-által azt mondgya az Isten, hogy ő nem parancsolta, sőt csak meg sem gondolta hogy parancsolná azt gonoszt[1]; mert az Bőlcs mondása-szerént: Senkinek nem parancsolta az Isten, hogy hamissan cselekedgyék[2]; és az ördög mikor hazugságot szól, az önnön tulajdonából szól, úgymond Christus Urunk[3]; és mikor valaki gonoszt cselekeszik, az Írás azt mondgya, hogy az Istennek ellene ál és nem követi az ő izgatását[4]. Az emberi okosság-is azt taníttya, hogy az mit az Isten nyilván, valóba és nagy fenyegetéssel megtílt, azt nem kívánnya és arra nem izgathat senkit, hanem ha ellenköző akarattya vólna, avagy csak kép-mutatásból tíltaná, az mit akarja hogy cselekedgyünk. Sőt ha az Isten akarná, hogy vétkezzünk, ugyan nem-is vólnánk bűnösök az gonosz cselekedetbe, az mint nem régen megmutatám tulajdon az Calvinus teczéséből-is. Azt-is senki egyéb az kegyetlen tyrannusnál nem szokta megbüntetni, az mit ő maga rendeléséből, akarattyából, kételenítéséből cselekeszik valaki. Végezetre Calvinus ő maga-is más helyen azt nyilván írja, hogy az bűnnek egyéb oka nincsen az embernek tulajdon akarattyánál. *Flagitiorum causa extra humanam voluntatem quærenda non est*[5]. Másutt-is dorgállya Lyconidest, ki mikor vétkezik vala, azt szokta vala mondani: *Deus impulsor fuit; credo Deos voluisse. Calv. lib. 1. c. 17. n. 3.* És hogy az Istennek végezése senkit nem kételenít az bűnre, azt-is nyilván taníttya; mert noha az mint nem régen hallók, azt írja, hogy Ádám az Istennek rendeléséből vétkezék, de azért ugyan az-is ő mondása, hogy ez az rendelés nem kételenítette őtet, hanem ha akarta vólna, megmaradhatott vólna az jóban. *Potuit igitur Adam stare si vellet, quando nonnisi propria voluntate cecidit*[6].

Tudom mivel támogattya Calvinus az ő káromlásit; mert az Írás mongya, hogy az Istennek végezéséből árúltatott el Jósef[7] és ő maga-is Christus Urúnk[8]. Másut azt mongya az Isten, hogy ő cselekeszi az gonoszat[9]: És hogy ő parancsolt Semeinek[10], ő indította-fel Dávidot az gonoszra[11]. Végezetre ő keményíti-meg szüvét az embernek, ő vakíttya-meg értelmeket az gonoszoknak.

[1] Jerem. 19, 5.
[2] Eccles. 15, 21.
[3] Joan. 8. 44.
[4] Actor. 7, 51.
[5] Calv. lib. 2. c. 4 n. 1.
[6] Calv. lib. c. 15. n. 8.
[7] Gen. 45, 8.
[8] Act. 2. 23; 4, 28.
[9] Am. 3, 6. Isai. 45, 7.
[10] 2. Reg. 16, 10.
[11] 2. Reg. 24, 1.

De ezeknek sokkal külömb értelme vagyon az Calvinus magyarázattyánál. Mert azt mondgya az Írás, a mint Tertulliánus[1], sz. Ágoston[2] és egyebek-is magyarázzák, hogy az Istennek oly nagy bölcsesége és jó vólta vagyon, hogy az mely gonoszt nem akarná hogy cselekednék az ember, azt-is jó végre tudgya fordítani, és az méregből-is orvosságot túd csinálni. És az mint sz. Ágoston szól: *Præscientia Dei peccatores prænoscit, non facit*[3]. Azért az ő végtelen bölcseségével látván az Jósef báttyainak és az sidóknak, Semeinek, Dávidnak gonosz szándékokat és cselekedeteket, mind ezekből jót hoza-ki, tudni illik az Jósef felmagasztaltatását, az emberi nemzetnek megszabadúlását, Dávidnak sanyargatását. És ő maga Jósef így magyarázza ezt az dólgot; tí, úgymond, gonoszt gondoltatok én-róllam, de az Isten ezt jóra fordította, hogy engemet felmagasztalna[4]. Mikor azt olvassuk, hogy az Isten cselekeszi az gonoszt, az gonoszon nem kel az bűnt érteni, hanem az gonosz szerencséket, ostorozásokat, csapásokat, mellyeket az Isten cselekeszik, az mint magyarázza sz. Hierónymus *Thren. 3. vers. 37,* Tertulliánus *2. contra Marcion. c. 14,* Damascénus *4. de Fide c. 20.* Annak-okáért, noha az Úr Isten látván az Absolon gonosz akarattyát, ez-által bünteté Dávidot, de azért ezt az gonosz akaratot nem az Isten adá Absolonnak, sem ő nem indítá az gonoszra, hanem csak reá bocsátá. Hogy pedig az Isten mondatik megkeményíteni avagy megvakítani, nem egyébért mondatik ezeket cselekedni, hanem csak azért, hogy az ő malasztyával eleit vehetné az emberi gonosságnak, melyre szabad akarattya-szerént mégyen az ember, és nem akarja eleit venni, hanem szájára bocsáttya, mint háládatlan szólgát; és azért mondgya sz. Ágoston[5]: *Non obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.* És másut[6]: *Non instigando, sed deserendo.* És az Írás-is, mikor magyarázza, mint keményíti-meg az Isten az embernek szüvét, azt mondgya, hogy szájára bocsáttya őtet: *Dimisi eos secundum desideria cordis*[7]. *Dimisit gentes ingredi vias suas*[8]. Ennek-fölötte megkeményíti az embert, mert sok dólgokat cselekeszik, mellyekből láttya, hogy az gonoszak alkolmatosságot és okot vésznek az ő eltekéllett gonosságokra; és eképpen az Istennek hosszú tűrése és az ostorozásra-való késedelmes indúlattya sokaknak okot ád, hogy bátran latorkodgyanak, az mint olvassuk *Eccles. 8. v. 11, Job. 24. v. 23, Rom. 2. v. 4.* és az mint az Bőlcs mondgya, az Istennek cselekedeti és teremptett állati mintegy egér-fogók, ollyanok az esztelenek lábainak[9].

[1] Tert. 2. cont Marcion. c. 5.
[2] Aug. Enchirid. c. 100. 22. Civit. c. 1.
[3] T. 7. lib. 1. de orig. animæ c. 7.
[4] Gen. 50, 20.
[5] Aug. ep. 105.
[6] Aug. t 8. in Psal. 77. in illud: Immissiones per angelos.
[7] Psal. 80, 13.
[8] Act. 14, 15.
[9] Sap. 14, 11.

De mivelhogy ezeknek mélyeb magyarázattyát más helyre halasztyuk: mind ezekből kiteczik, hogy az Calvinus Istene nem egyéb az pokolbéli ördögnél. Mert igazán és valóságos-képpen ördög az, a ki az embert izgattya és kísírti az gonoszra, a mint nem régen megmutatám az Írásból. Illyen pedig az Calvinus Istene, mivelhogy ő izgattya és ingerli, sőt ugyan toszíttya az embert az bűnre. Ennek-fölötte, senki nem egyéb az hazugságnak attya, hanem csak az ördög, az mint sz. Jánosnál olvassuk[1]. Illyen pedig az Calvinus Istene; mert az ő vallása-szerént mikor valaki hazud, azért hazud, mert az Isten indíttya erre őtet, és ő-tőlle vagyon parancsolattya az ördögnek hogy hazuggyon, az mint meghallók az Calvinus tulajdon szavából, *Lib. 1. cap. 18. n. 1.*

[1] Joan. 8, 44.

Harmadszor. Miképpen Calvinus az Istent ördöggé változtatá: azon-képpen az mi Atyánkat mostoha atyává, sőt kegyetlen tyrannussá és hóhérrá változtatá sok-képpen. Mert azt taníttya Istenről, hogy ő ugyan kételeníti az embert mindenre. *Voluntas Dei est rerum necessitas, ideoque necessario futurum, quod ille voluerit*[2], És ez-okon az ember kételenségből vétkezik. *Necessario peccat homo, et diabolo se ad omnem ductum obsequentem necessario præbet*[3]. Az vétkezésre-való kételenséget-is el nem kerűlhetik, úgymond, mivelhogy az Istennek rendeléséből kételeníttetnek. *Reprobi evadere nequeunt peccandi necessitatem, præsertim quum ex Dei ordinatione sibi iniiciatur huiusmodi necessitas*[4], és a mint meghallók Calvinusból, az Isten akarja s nem-is akarja az bűnt; tíltya és reá-is iszgat az gonosságra. Ennek-fölötte, az Calvinus itíleti-szerént ez az Calvinisták Attya oly törvént adott az ő fiainak, mellyet lehetetlen megtartani. *Legis obedientiam nullibi reperire est. Quod autem impossibilem legis observationem diximus, id est paucis explicandum*[5]: és mindazáltal örök kárhozat alat megparancsolta, hogy ezeket által ne hágjuk. És hogy nagyob oka lehetne az ő fiainak örök kínzására, akár-mely hertelen és akaratunk-ellen-való gonosz indúlatokat-is örök kárhozattal büntet. *Ego ne subire quidem posse dico cupiditatem sine deliberato assensu, nisi ob defectum eorum, quae in lege requiruntur: pungit nos animi aliquod desiderium, iam rei tenemur ut legis transgressores. Concupiscentia etiam stimulari lex vetat, non est igitur, quod vel levissimas cupiditates iudicio mortis eximamus*[6]. Végezetre, az Calvinus Istene, az kiket pokolra vét, nem azért rendelte és végeszte az ő kárhozattyokat, hogy látta vólna gonosz érdemeket, hanem csak egy-általlyába, jó akarattyá-

[2] Lib. 3. c. 23. n. 8.

[3] Lib. 2. c. 4. n. 1.

[4] Lib. 3. c. 23. n. 9.

[5] Lib. 2. c. 7. n. 4. et 5.

[6] Lib. 2. c. 8. n. 58. Idem repetit lib. 3. c. 3. n. 10.

ból, az ember cselekedetire-való tekíntet-nékűl, pokolra rendelte az kárhozandókat. *Irascitur Deus suis creaturis, a quibus nulla ante offensa provocatus fuit. Nudo arbitrio, citra proprium meritum, in æternam mortem prædestinantur*[1]. *Ubicunque vero regnat hoc Dei placitum, nullam in considerationem veniunt opera*[2]. Hogy pedig ezt az ő rendelését ne láttassék ok-nékűl véghez vinni, az mi halálos ellenségünket, az sátánt felindíttya ellenünk és az ő titkos hatalmasságával toszíttya az embert az vétekre, mellyért osztán őtet kárhozatra véti. Mert mind ezeket hallók nem régen hogy taníttya Calvinus. Sőt úgymond Calvinus, noha az Isten ínti az gonoszokat, de az végre ínti, hogy megkeményűllyenek, noha világot gyút eleikbe, de azért gyúttya, hogy inkáb megvakúllyanak, noha orvosságot ád nékik, de a végre adgya, hogy ők meg ne gyógyúllyanak. *Vocem ad eos dirigit, sed ut magis obdurescant, lucem accendit sed ut reddantur cæciores, doctrinam profert sed qua magis obstupescant, remedium adhibet, sed ne sanentur*[3].

[1] Lib. 2. c. 23. n. 2
[2] Lib. 3. c. 22. n. 3.
[3] Calv. lib. 3. c. 24. n. 13.

Ezek mind így lévén, nem látom kit nevezhessünk kegyetlen tyrannusnak, Nerónak, Busírisnek, Mezentiusnak, ha ez az Calvinus Istene az atyai nevet érdemli. Mert soha ezek-közzűl senki efféle dólgokat nem cselekedett az ő ellenségivel, a minéműt az Calvinus Istene cselekeszik az ő fiaival, az calvinistákkal. De el nem múlathatom, hogy it bővebben elő ne hozzam czikkelyenként és rövideden meg ne rostállyam, mely botránkozó és kétségben esésre vívő dólgok ezek, mellyeket tanít Calvinus az Istennek végezéséről és *prædestinatiójáról*. Azért Calvinusnak erről-való vélekedése három articulusban foglaltatik. I. Az Úr Isten öröktülfogva, csak az maga tulajdon jó akarattyából, semmit nem tekíntvén az embernek gonosz avagy istenes életére, némellyeket az kárhozatra, némellyeket az bódogságra rendelt, csak az végre, hogy ezek-által az ő irgalmasságát és igasságát megismértetné. *Non pari conditione creantur omnes, sed in alterutrum finem conditus quisque est, ad vitam vel ad mortem.* Calv. lib. 3. c. 21. n. 5. *Nullo humanæ dignitatis respectu electi iusti ad salutem, et damnationi addictis incomprehensibili iudicio vitæ aditus præclusus.* Ibid. n. 7. *Nulla in considerationem veniunt opera in hoc Dei decreto* lib. 3. c. 22. n. 3., *solum Dei arbitrium reprobat; aliud non habemus cur reprobat, quam eius voluntatem.* Ibid. n. 11. *Deus consilio nutuque suo ita ordinavit, ut inter homines nascantur ab utero certæ morti devoti, qui suo exitio ipsius nomen glorificent.* Calv. lib. 3.

1. Articulus.

c. 23. n. 6. *Reprobat non alia de causa, nisi quia illos vult excludere. Præparatio ad interitum alio non est transferenda, quam ad arcanum Dei consilium.* Calv. lib. 3. c. 23. n. 1. *Exitio devovet quos placet. Nudo eius arbitrio, citra proprium meritum ad æternam mortem prædestinantur* Ibid. n. 2. *In exitium eunt, quia Deus sic vult.* Ibid. n. 5. Maga az szent írás mindenüt azt kiáltya, hogy az ördög incselkedéséből az bűn által jött az halál ez világra: *Sap. 1. v. 13. Sap. 2. v. 23. Rom. 5. v. 12.* És nem csak azt mondgya az Szent Lélek, hogy az Isten senkinek halálát és veszedelmét nem akarja, hanem az mi ő-rajta áll, azt kívánnya, hogy minnyájan üdvözűllyünk: *Tobiæ 3. v. 22. Ezech. 18. v. 23. 1. Timoth. 2. v. 4. 2. Petri 3. v. 9.* De ennek-fölötte mikor okát adgya, miért vésznek-el az gonoszak, azt mondgya, hogy az önnön hitetlenségekért: *Oseæ 13. v. 9. Rom. 9. v. 32; cap 11. v. 20.* Sőt Calvinus ő maga-is azt mongya, hogy nem az Istentűl vagyon, hanem az mi saját bűneinktűl, hogy elkárhozunk: *A nostra culpa, non a Deo est perditio nostra; homini tantum suum exitium adscribendum apparet.* Calv. lib. 2. c. 1. n. 10. II. Azt mondgya Calvinus, hogy minek- **2. Articulus.**
utánna ímmár valakit egy-általlyába, cselekedetire való tekíntet-nékűl pokolra rendelt az Isten, az-után ugyan ő maga az Isten authora, hogy okot aggyanak az veszedelemre, és azért esnek sok külömb külömb-féle vétkekbe az gonoszak, hogy az Isten véghez vihesse az ő eltekéllett szándékát és őket pokolra vethesse, és az mint nem régen meghallók, ugyan izgattya, ingerli, toszíttya őket az bűnre. *Causæ damnationis Deum esse authorem, centies verum esse confiteor.* Calv. lib. 3. cap. 23. n. 3. *Defectionis reproborum causa alia non potest adduci, quam reprobatio.* Ibid. n. 4. *Quos in exitium creavit, ut iræ suæ organa forent et severitatis exempla, ut in finem suum perveniant, excæcat eos et obstupefacit.* Calv. lib. 3. c. 24. n. 12. *Ideo reprobi in malitiam cordis addicuntur, quia iudicio Dei suscitati sunt, ad gloriam eius sua damnatione illustrandam.* Calv. lib. 3. c. 24. n. 14. *Ideo non credunt impii, quia exitio destinati sunt.* Lib. 3. c. 23. n. 14. Ezt azért noha igaz, de nem kel az kösség elöt mondani, úgymond Calvinus. És ismét: *Dei ordinatione iniicitur reprobis peccandi necessitas.* Calv. lib. 3. c. 23. n. 9. Azért noha az Bőlcs azt mondgya, hogy senki azt ne vitassa, hogy őtet az Isten ejtette-el, mert nem szükségesek néki az gonoszak [1]: de [1] Eccles. 15, 12
az Calvinus itíleti-szerént azt mondhattyák az gonoszak, hogy Isten ejti-meg őket, mert szükségesek néki, hogy ő-bennek megmutassa

3. Articulus. igasságát. III. Azt mondgya Calvinus, hogy ez az Istennek végezése tellyességgel úgy elvészi az mi szabad akaratunkat, hogy nincs semmi-képpen az mi tehetségünkben, hogy üdvözűllyünk vagy elveszszünk, hanem kékételen üdvözűlnek némellyek, és némellyek elkárhoznak. *Immutabili consilio Deus constituit quos salvet, quos exitio devoveat.* Calv. lib. 3. c. 21. n. 7. *Non permittente, sed volente Deo pereunt impii. Voluntas autem Dei est rerum necessitas, atque ideo necessario futura sunt, quæ Deus voluit.* Ibid. c. 23. n. 8.

Contra Num. 30, 14. Deut. 30, 19. Iosu. 24, 15. Eccles. 31, 10.

[1] Aug. t. 3. de Genes. ad lit. c. 15.

És it nagy czigányúl sz. Ágostont [1] forgattya Calvinus, mint ha őtet követné, maga az ő-tőlle előhozott helyen sz. Ágoston csak azt mongya, hogy nem állott az embernek akarattyán, hogy az Istentűl teremptetnék, hanem csak az Istennek jó kedvén és az ő akarattyából vagyon, hogy szükség vólt valaminek lenni. Az Calvinus mondásából pedig illyen argumentumot formálhatunk: Valamit az Isten akar, annak kékételen meg kel lenni; az Isten pedig mindeneket akar, valamik ez világon történnek: tehát mindenek kételenségből *necessario* történnek. Ebből halhadsza mi következik. Ha az Isten csak az ő jó kedvéből pokolra rendelt tégedet, és az ő rendelése kételenséggel kötelez az elveszésre, mindegy tehát akármint rendellyed életedet; haszontalan tehát minden jó igyekezeted, mert el nem kerűlheted az veszedelmet. Ne tusakodgyál az Istennel, ne igyekezzél felbontani rendelését, vesd néki az te kívánságidnak az szablát, mert akár meggy-is, de csak azt cselekeszed, az mit el nem kerűlhettél. Efféle és ennél iszonyúb gondolatok-is ütköznek mingyárt szűvében annak, az ki az Calvinus vélekedését hiszi, a mint ő maga sem tagadgya Calvinus, noha szitkozódik és haggya s parancsollya, hogy ez-féle gondolatokat kirekeszszen ember szűvéből. De igen nehéz, hogy az szemes ember felnyissa szemét nappal, és ne lásson. Mert az Calvinus vallása-szerént nem csak megfejthetetlen, de tellyességgel kétségben esésre vívő argumentom amaz, az mellyet az tudatlanok minden nap szájokba forgatnak, tudni illik ez: Azvagy én az Istentűl az bódogságra választattam cselekedetemre-való tekíntet-nékűl, és így semmit nem árt akár jól, akár gonoszúl éllyek, mert ugyan üdvözűlök; azvagy az kárhozatra rendeltettem, és így-is akár-mint igyekezzem az jámborságra, el kell vésznem: mivelhogy fel nem bonthatom az Istennek rendelését. Azért békét hagyok egyéb gondolatnak és kedvem-szerént élek, mert mindegy az haszna akár meggyek, holot az Calvinus vallásaszerént: *In hoc decreto nulla in considerationem veniunt opera*

És ez az argumentum egy eszefordúlt barátnak annyira megtévelyítette elméjét, hogy az mint sz. Ágoston írja, ez miat ugrék-ki az szerzetből és az ő okádására viszsza-tére [1]. És nem kételkedem benne, hogy most-is sokan az Calvinus iskolájából ezért az argumentumért *Desperantes tradunt se impudicitiis* [2], kétségben esvén, minden gonoszságra hanyatt-homlok mennek. Igyekezik Calvinus, hogy ezt az botránkoztató argumentumot megfejcse, és azt feleli, hogy az kárhozandók nem jól mondgyák, hogy heába igyekeznek az jó életre; mert ha kárhozandók, úgymond, ugyan nem-is igyekeznek az jó életre [3]. De ezzel Calvinus nagyob kétségben esésre viszi az embereket; mert ha ugyan nem-is igyekezhetnek az kárhozandók az jóra, hanem kételen el kel vészniek, méltó tehát, hogy ingyen ne-is gondolkodgyanak az jó életről. Az választottakról pedig azt mondgya Calvinus, hogy ezeknek igyekezni kel az jóra, és ne henyéllyenek, hanem felébreszszék magokat. De ez-is csak kákogás; mert ha mindenekbe kételeníttetik az Istentől, mint ébreszti tehát ő magát? Ha az választásban semmit nem nézett az Isten az cselekedetre, mi szükség ebben fáradni? És ha igaz, az mit Calvinus tanít, hogy az választottak akár-mit cselekedgyenek, sem tulajdoníttya az Isten azt bűnnek: *Fidelium pecata venialia sunt, non quia mortem non mereantur, sed quia non imputantur* [4], mi szükség az választottaknak az gonosztúl futni? És ha minden jó cselekedetek halálra-való bűnök, miért fáraggyunk sokat ezekbe? Haja, huja, uzmi, kopori *, ahol mit kaphacz etc.

[1] Aug. de bono persev. c. 15.

[2] Ephes. 4, 19.

[3] Calv. lib. 3. c. 23. n. 12.

[4] Calv. lib. 3. c. 4. n. 28.

De nem úgy kel az igaz keresztyénnek erről gondolkodni, hanem imígyen. Az Isten az egész emberi nemzetet az végre terempté, hogy, ha ő szabad akarattyával az Istentől el nem szakadott vólna és ő-ellene pártot nem ütött vólna engedetlenségével, az örök bódogságba részessé tenne mindeneket, mivelhogy ő szent felsége nem akarja senkinek veszedelmét, az mi ő-rajta ál benne. De mivelhogy látta, hogy az ő parancsolattya-ellen az első ember és ő-benne az ó maradéka szán-szándékkal az bűnben esik és ezért méltó az örök kárhozatra és haragra: az ő véghetetlen irgalmassága abból az rút sárból némellyeket kiválaszta, hogy dücsősséges edények lennének és az ő malasztyával istenes életben foglalván magokat és az új törvényben ő-tőlle rendelt szentségek-által megújíttatván, az bódogságban jutnának; némellyeket pedig, avagy ugyan azon első vétekért az kárhozatban hagya, úgy mint azokat az gyermekcséket,

* Horvátul: lopj, rabolj.

kik az eredendő bűnben meghalnak: azvagy az ő háládatlanságokért és sok gonosságokért, mellyekkel akarattyok-szerént megbántyák az Úr Istent, az pokolnak kínnyára rendele [1]. Annak-okáért, holot az Úr Isten az Ádámban való esetünkért minnyáján bennünket az kárhozatra vethetett vólna, nem az mi cselekedetünkből indíttaték arra, hogy némellyeket magának akarna választani, hanem csak az ő jó vóltából; de azért az kit magának választa, nem úgy választá, hogy akár-mit cselekednék-is, ugyan az bódogságban vinné, hanem azt akará, hogy az ő-tőlle adatott malasztal, szent és jámbor élete-által menne az bódogságban (ha kisded korában az keresztség-után mingyárt meg nem halna), és azért adná néki az ő országát, mert táplálta, ruházta, meglátogatta őtet [2], és az mint sz. Péter mondgya, az ő választását bizonyossá tötte az jó erkölcsök-által [3], azon az úton járván, mellyet az Isten megkészített az övéinek [4]. Azon-képpen az kiket kárhozatra rendele, nem egyébért rendelé arra, hanem az önnön vétkekért; mert az mint nem régen mondám, Oseás próféta és sz. Pál apostol azt mondgyák, hogy mí vagyunk okai az mi veszedelmünknek, és az mi gonosságunkért kárhoztat mínket az Isten.

[1] Ita Aug. ep. 105. circa med. explicans Isai c. 7.

[2] Math. 25, 35.

[3] 2. Pet. 1, 10.

[4] Ephes. 2, 10.

És ebből ímmár künyű az Calvinus kétségben ejtő argumentomát megfejtenünk, mellyet igen szépen megfejte egy orvos doctor egy fő úrnak, az kit az az argumentom eltévelyített vala; mert mikor betegségében az doctort hítta vala, hogy megorvoslaná, azt felelé az orvos néki: Heába híttál engem ide, mert ha eljött az te órád, meg kel halnod, nem segíthetlek; ha pedig el nem jött az te határod, nállam-nékűl-is meggyógyúlsz. És akkor vövé eszébe magát az fő ember. Azon-képpen mondhatnók, hogy haszontalan az szántásvetés, haszontalan az mi életünket testi eledellel táplálni, mert ha az Isten elvégeszte, hogy sok búza légyen és hogy éhhel meg ne hallyunk, ha szinte semmit nem vetünk és nem észünk-is, az Isten végezése fel nem bomlik. Azért mind ezekre s mind az Calvinus tudományából elő-hozott kétségben ejtő bizonyságra egy-általlyában ez az felelet: Ha az Isten örök életre rendelt téged, bizonyos eszközök-által akarta, hogy ez az ő végezése bétellyesedgyék, mely eszközök az te tehetségedben vadnak, és annak-okáért, ha azokkal az eszközökkel akarsz élni, bizonnyal üdvözűlsz, miképpen az jó esztendőkbe elég búzát ád az Isten, de úgy, ha szántani vetni akarsz, ha pedig egybe-kúcsolod kezedet az vetéskor, búza-nékűl maradcz. Azonképpen: Ha az Istentűl kárhozatra rendeltettél az te bűneidért,

mellyekbe szabad akaratod-szerént heversz, egy-általlyában elkárhozol, ha azokból a bűnökből ki nem térsz, a mint kitérhetnél. És ez az felelet tellyességgel megnyúgottya és csendeszíti az embernek lelkét, és azt sem ejti kétségben az ki bűnben vagyon, azt sem tészi restté az ki megigazúlt, hanem mind eggyiket s mind másikat taníttya, hogy szorgalmatoson, félelemmel és rettegéssel forgóggyanak az üdvösségnek dólgaiban. És mikor az ütközik szűvében, hogy ha ő az választottak vagy az kárhozandók-közzűlvaló légyen-é? mingyárt eszébe jút, a mit az Isten parancsola; tudni illik, hogy az mi fellyűl-haladgya értelmedet, azt te ne visgáld, hanem abba forgasd elmédet az mit parancsolt néked az Isten, és elhidgyed, hogy ő hív minden igíretiben[1]. És ezen megnyúgodván, nem visgállya az Istennek titkait, hanem azon serénkedik, hogy az ő választását bizonyossá tégye az istenes élet-által.

[1] Eccles. 3, 22.

És mind ezekből nyilván kiteczik nem csak az, a mit Calvinus ő maga mond hogy szűvökbe ütközik az embereknek, mihent az ő tanítását hallyák, tudni illik, hogy az Isten nem csak nem szerelmes atya, de sőt inkáb hasonló az kegyetlen tyrannushoz, a ki csak jó akarattyából itíli halálra az embereket[2], holot az igaz fejedelem senkire az halálnak sententiáját ki nem aggya, a kirűl nem bizonyos, hogy meg nem érdemlette gonosságával: de az-is következik, hogy az Calvinus Istene külömb az apostolok és evangelisták Istenénél. Mert az Calvinus Istene lehetetlen dólgokat parancsolt az ő szolgáinak: az apostolok Istene pedig künyű és az Istennek malasztyával elhordozható törvént szerzett, az mint olvassuk *1. Joan. 5. v. 3. Deut. 30. v. 11. Matth. 11. v. 30. Philip. 4. v. 13.* Az Calvinus Istene izgattya, toszíttya, kételeníti az embert az bűnre, és ő oka, authora minden úndokságnak: az apostolok Istene tíltya, gyűlöli, nem akarja az bűnöket. Az Calvinus Istene csak jó kedvéből rendeli az embereket az örök kárhozatra, és hogy az ő rendelését véghez vihesse, az ördögöt izgattya és néki parancsollya, hogy megcsallya az embereket: az apostolok Istene senkinek veszedelmét nem kívánnya, senkinek nem parancsollya, hogy gonoszt cselekeggyék. Végezetre, az mint nem régen mondám, az Calvinus Istene az pokolbéli ördög: az apostolok Istene pedig az ördögök kárhoztató Istene. Azért méltó problema lehet, mellyet az calvinista predikátorok az ő sinattyokba megdisputállyanak: Mellik légyen tűrhetőb az két gonosz-közöt: az-é, hogy ollyan Istent higgyen valaki, minéműt Calvinus hitt; avagy inkáb az, hogy ugyan Istent

[2] Calv. lib. 3. c. 23. n. 2.

I.

II.

III.

IV.

se higgyen? Én bizony azt itílem, hogy nem csak az keresztyéni értelemtűl, de ugyan az közönséges okosságtul-is megfosztatott, valaki érti és tuggya az calvinista vallásnak fő gyökerit, és mindazáltal calvinista marad.

Negyedszer. Calvinus az Atya Istent nem hiszi hogy igaz attya légyen az Fiú Istennek. Mert azt írja, hogy az Fiú nem vötte az Atyától az isteni természetet, hanem őmagától részes ebben. *Quomodo creator, qui omnibus dat esse, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur? nam quisquis essentiatum a patre filium dicit, a seipso negat esse*[1]. *Filium ergo bene et proprie a se esse asserimus*[2]. Ez ha igy vagyon, következik, hogy az Atya Isten nem igaz attya az Fiú Istennek. Mert az semmi-képpen atya nem lehet, valaki az ő fiának hasonló természetet nem ád az maga természetihez: miképpen fiú sem lehet, a ki az ő attyától nem vészi természetit és állattyát.

[1] Lib. 1. c. 13. n. 23.
[2] Ibid. n. 19.

Annak-fölötte azt írja Calvinus, hogy bolondúl mondgyák az pápisták, hogy az Atya nem csak öröktül-fogva szűlte, de most-is szűli az ő fiát. *Quid attinet disputare, an semper generet pater? quando stulte fingitur continuus actus generandi*[3]. Ez ha bolondság, nyilván következik, hogy az Atya Isten soha nem szűlte az ő fiát. Mert ez az isteni személyeknek szűlése nem *actio transiens,* nem magán-kívűl-való cselekedeti az Istennek, mellyet az Isten csak az külső állatoknak változtatásával szokott cselekedni, hanem *actio ad intra et immanens,* az Istenben marad. És mivelhogy az Isten elváltozhatatlan, következik, hogy valami most az Istenbe nincsen, az-elöt sem vólt soha ő-benne; és ez-okon ha most az ő fiának nemzése ő-benne nincsen, sohasem vólt az-elött-is ő-benne.

[3] Lib 1 c. 13. n. 29.

Ötödször. Az Istennek mindenhatóságárúl azt taníttya Calvinus, hogy az Isten azt nem cselekedheti, hogy az Christus teste éppenséggel egy kis ostyácskában lehessen; maga Christus Urúnk azt mondgya szent Máténak 19. részében, *vers. 24.* hogy noha az emberektűl az lehetetlen, hogy egy nagy tevét egy kis tő fokon altalvonnyanak, de az Isten ezt-is megcselekedheti. Abba-is meghatározza Calvinus az Istennek mindenható erejét, hogy lehetetlennek itíli, hogy azon egy test egyszersmind töb helyen lehessen. *Talem Christi præsentiam statuere oportet in Cœna, quæ nec mensuram illi auferat, nec pluribus locis simul distrahat, hæc enim humanæ naturæ veritati repugnant. Et cur, inquis, non faciat Deus, ut caro eadem diversa loca occupet? Insane quid a Dei potentia postulas, ut carnem faciat simul esse et non esse carnem?*[4]

[4] Lib. 4 c. 17. n. 19.

Végezetre azt mondgya, hogy az Istennek hatalma, mely ez világi dólgok folyásának határihoz nem kötöztetett, hanem az természet-fölött-is szokatlanúl cselekeszik valamit, mely hatalmat az pápisták *absoluta potentiának* neveznek, csak álom és csalárd gondolat. *Neque commentum ingerimus absolutæ potentiæ, quod sicut profanum est, ita merito detestabile nobis esse debet*[1]. Annak-okáért mivelhogy az természet szabott törvénye-fölöt vagyon, hogy az ember az vízen járjon, hogy az tűzben meg ne égjen, hogy az száraz bot egy éjjel megvirágozzék, hogy az viz mint egy kő-fal úgy megállyon és alá ne follyon, hogy az vas az viz hátán úszszon, hogy az száz esztendős magtalan aszszonnak fia légyen, hogy az veszsző kígyóvá, az ember kő-bálvánnyá, az kő vízzé, az viz vérré vagy borrá változzék: ezeket és ezekhez hasonló dólgokat az Isten meg nem cselekethetik, ha Calvinusnak hiszünk, noha az sz. írás bizonyságunk, hogy mind ezeket megcselekette az Isten.

[1] Calv. lib. 3. c. 23. n. 2. Lib. 1. c. 17. n. 2.

Hogy ha azért az Calvinus magyarázattya-szerént ezt az első ágazatot *paraphrastice* nyilváb értelemnek-okáért ki akarnók mondani, így kellene ezt fordítani: HISZEK AZ POKOLBÉLI *ORDOGBEN*, MINDEN OCSMÁNY *VÉTKEKNEK* ALKOTÓJÁBAN, KEGYETLEN *MOSTOHA* ATYÁBAN, ERŐTLEN NEM ISTENBEN.

Második Ágazattya az Credónak.

És Jesus Christusban ő egy fiában mi Urunkban.

Ebben az ágazatban három dologrúl tészünk vallást. Először arrúl, az mit világ kezdetitül-fogva az hívek tekélletesen vallottak; tudni illik, hogy üdvözítőt, az az Jesust adna az Isten az emberi nemzetnek váltságára, mely üdvözítőt megigírt vala az Isten mingyárt az teremptésbe, mikor azt fogadá, hogy az aszszony-állat magva megrontaná az kígyónak fejét. És az-után Ábrahámnak azt fogadá, hogy az ó magvába megáldatnának minden nemzetségek.

Ezt az ágazatot az Calvinisták hamissan így fordíttyák: És Jesusban Christusban, ő fiában mi egy urunkban.

Másodszor arrúl tészünk vallást, a mit az írott törvénybe nyilvábban hitt az Isten népe; tudni illik, hogy az Jesus Messiás légyen, avagy Christus, az az megkenetett az papi fejedelemségre, az királi méltóságra, az profétálásra avagy az igasságnak tanítására, mert ugyanis ezeket az három rendbéli személyeket szokták vala az törvénybe megkenni.

Harmadszor az új törvénybe nyilván kijelentetett igasságrúl tészünk vallást: tudni illik, hogy ez az Christus egyetlen egy fia, az az nem fogadott, hanem természet-szerént-való fia Istennek. És őtet nem csak azért mongyuk Urunknak, mert istensége-szerént ő teremptett minket, de azért-is, hogy drága kíncsen váltott-meg minket az rabságból és az ördögnek, bűnnek torkából.

Erről pedig az mi Urunkrúl azt vallyuk Eutyches eretnek ellen, hogy ő-benne két természet vagyon, isteni és emberi természet, úgy hogy eggyik az másikká nem változott. Mindazáltal Nestorius ellen azt-is taníttyuk, hogy noha két természet vagyon ő-benne, de azért nem kettő a Christus, hanem csak egy, mivelhogy csak egy isteni személy vagyon ő-benne, az mely személyrúl mind az két természetnek tulajdonsági igazán mondatnak, noha eggyik természetrúl az másik természetnek tulajdonsági nem mondathatnak.

Calvinus minek-utánna az Atya Istent úgy megrútítá, az mint meghallók, az Fiút sem tiszteli különben és itt-is az keresztyén hitnek szinte gyökerére vetette kezét és azt akarja kiszaggatni.

Először. Senki azt Calvinussal el nem hitetheti, hogy az Christus igaz Jesus légyen; mert az angyal *Matth. 1. vers. 21.* azt mongya Bódog-Aszszonynak, hogy azért neveztetik Jesusnak az mi Urunk, mert ő megszabadíttya az ő népét minden bűnöktúl. Calvinus pedig azt mongya, hogy Christus Urunk-által annyéra meg nem menekettünk az bűntől, hogy az Christus népe, akarattya-ellen-való indúlatiban, sőt ugyan minden cselekedetiben szűntelen vétkezik. Halhadsza Calvinust: *Nos pro peccato habemus aliqua omnino cupiditate titillari, etiamsi opus vel consensus ad apprehensionem non accedat. Docemus itaque in sanctis, donec mortali corpore exuantur, semper esse peccatum*[1]. És ismét: *Mutilum et vitiosum est, quicquid bonorum operum etiam ab optimis prodit*[2]. *Item: omnia hominum opera, si sua dignitate censeantur, nil nisi inquinamenta sunt et sordes, et quæ iustitia vulgo habetur, est apud Deum mera iniquitas, quæ integritas censetur, pollutio*[3]. És ismét: *Quicquid ab homine procedit, in peccatum imputatur*[4]. És végezetre: *Nullum unquam exit opus a sanctis, quod non mereatur opprobrium, quod damnabile non sit*[5]. Szép kis szabadság ám ez az bűntúl, hogy soha az ember semmit nem cselekedhetik ollyat, az kibe nem vétkeznék és örök kárhozatot nem érdemlene.

[1] Calv. lib. 3. c. 3. n. 10.
[2] Calv. Matth. 5. v. 12.
[3] Lib. 3. c. 12. n. 4. et lib. 2. c. 3. in titulo.
[4] Lib.2.c.1.n.9.
[5] Lib. 3. c. 14. n. 9. et 11.

Továbbá azt-is hirdeti Calvinus, hogy az mi Üdvözítőnk nem törli-le és el sem vészi az ő népének bűnét, meg nem tisztíttya s

meg sem szenteli az ő híveit, hanem csak reájok fogja, hogy megtísztúltak és megigazúltak az kik rakvák fekéllyel és minden gonossággal, csak elfödözi Christus Urunk az ő palástyával az ő népének vétkét, szemekre nem véti, azzal meg nem orczázza őket, hanem nékik tulajdoníttya és reájok ruházza az ő tulajdon igasságát; de azért, szinte mint az ki csak béfödi és elrejti rút sebeit, az béfödéssel meg nem tisztíttya fekélit: így Christus Urunk sem szabadíttya-meg az bűnös embereket. Halhadsza Calvinust: *Nos per Christi intercessionem iustificat Deus, non approbatione propriæ iustitiæ, sed imputatione iustitiæ, ut pro iustis censeamur in Christo, qui in nobis non sumus*[1]. És ismét: *Homo non est in seipso iustus, sed imputatione cum illo communicatur Christi iustitia. Nugamentum est, nos per fidem spiritum Dei participare, quo iusti simus; non ergo est in nobis institia nostra, sed in Christo, quam imputatione consequimur sub Christi pretiosa puritate delitescentes*[2]. És ugyan azt mongya, hogy az credendő bűn, mely által az Istennek haragjába estünk, soha meg nem szűnik bennünk, és az keresztség-által sem tisztíttatik-ki belőllünk. *Perversitas originalis peccati nunquam in nobis cessat. Falsum est per baptismum solvi nos et eximi ab originali peccato*[3]; maga az Írás nyilván mongya, hogy az Isten megtisztíttya és megszenteli azokat, az kiket kedvébe fogad, mint megteczik *Ephes. 5. v. 26. Coloss. 1. v. 22. etc.* és jóllehet míg ez gyarló testben élünk, gyakran megbotlunk és vétkezünk, de mikor ismét Istenhez térünk, akkor ismét megtisztíttatunk. Mikor azért azt mongya az Írás, hogy béfödi az Isten az bűnt, mivelhogy az Istennek szemei-elöt nincs semmi béfödözve, úgymond szent Pál *Hebr. 4. v. 13,* és ő az bűnöst igaznak nem itílheti *Prov. 17. v. 15.*: úgy kell azt érteni, hogy tellyességgel elrontja és letörli, mert ha megmaradna, el nem födöztethetnék az Istennek színi és szemei-elöt, és ugyan nem-is lehetséges az, hogy a mi az emberbe vagyon, néki ne tulajdoníttassék.

[1] Calv. lib 3. c. 11. n. 3.

[2] Ibid. n. 23.

[3] Calv. lib. 2. c. 1. n. 8.

Másodszor. Nem fér Calvinus fejébe, hogy az mi Urunk, Christus légyen, az az Messiás, megkenetett Király, kinek országának vége nincsen: ő légyen amaz igaz Proféta, kiben az isteni bölcseségnek minden kincse bőségesen tündöklik és az kin az bölcseségnek és győzhetetlen erősségnek lelke megnyúgott[4]: hogy ő légyen amaz Papi fejedelem, ki az Melchisedek rendin örökké-való papságra felszenteltetett[5]. Ezek (mondok) nem férnek az Calvinus fejében. Mert oly királynak mongya Calvinus Christus Urunkat, kinek egész ezer esztendeig sem Ecclésiája, sem nyája, sem országa nem vólt,

[4] Isai. 11, 2.

[5] Psalm. 109.

hanem mindeneken az Antichristus uralkodott. *Ab annis mille collapsa fuere omnia*[1]. És ismét: *Pura verbi prædicatio aliquot sæculis evanuit*[2]. *Item: Sæculis aliquot profundis tenebris submersa fuere omnia*[3]. Ennek-fölötte az ő országlásárúl azt írja Calvinus, hogy ez csak egy ideig tart és osztán megfosztatik tőlle; mert minek-utánna eggyüt nagy esztelenűl azt mondotta vólna Calvinus, hogy Christus Urunk az ő megtestesűléseben istensége-szeréntis hatalmat vött az Atyától, hogy bírája lenne az eleveneknek és hóltaknak, böcsűltetnék mint szinte az Atya etc. *Nec deitatis singulare fuit, nec humanitatis, sed utriusque simul, quod potestatem accepit a patre dimittendi peccata, præfectum esse iudicem vivorum et mortuorum, quod ostium sit, pastor bonus, vitis vera: Nam neque de natura divina, neque de humana simpliciter dicuntur, quæ ad Mediatoris officium spectant, huiusmodi enim prærogativas Dei filius ante mundum conditum non eodem modo habebat*[4]; ezt azért minek-utánna mondotta vólna Calvinus, azt véti utánna, hogy ezek mind ideig-való ajándékok Christusba, és csak addég uralkodik Christus, míg az itíletre eljő, az-után megfosztatik efféle méltóságtúl és csak azzal elégszik-meg, az mit bírt az megtestesűlés-elöt, világ kezdetitűlfogva. *Peracto iudicio, regnum tunc Patri reddet, ita ut tunc et nomen ipsum et coronam gloriæ et quicquid a Patre accepit, Patri subiiciat. Quorsum enim data est ei potestas, nisi ut Pater per ipsum nos gubernet? Hoc vero temporale est, donec præsenti divinitatis aspectu fruamur. Regnabit ergo Christus donec prodierit mundi iudex; ubi autem Deum videbimus, tunc perfunctus mediatoris officio, desinet Patris esse legatus, et ea gloria contentus erit, qua potiebatur ante mundum conditum*[5]. És azzal fejezi-bé, hogy az Christus királyságának utólsó cselekedeti az itílet lészen: *Ultimum iudicium proprie censeri potest extremus regni eius actus*[6].

Nem tagadgya Calvinus, hogy Proféta nem vólna Christus Urunk, de azt mondgya, hogy tudatlan vólt és megcsalatkozott sok dolgokban. *Communis Christo cum angelis ignoratio tribuitur*, úgymond eggyüt[7]. Másut ismét, Kétszer, háromszor-is bolond az, úgymond, a ki szégyenli megvallani tudatlanságát, holot ő maga-is az Istennek fia mi-érettünk tudatlanná lött. *Ter quaterve insanus ille foret, qui se gravatim ignorantiæ subiiceret, quam ne ipse quidem Dei filius nostri causa subire renuit*[8].

Ugyan elő-is számlállya Calvinus az Christus tudatlanságit és csak nem iskolában viszi az lapiczka-alá. Nem ismérte-meg, úgy-

[1] Calv. de Scand. sub fin. f. 873.
[2] Lib. 4. c. 1. n. 11.
[3] Præfat Instit.
[4] Calv. lib. 2. c. 14. n. 3.
[5] Loco citato.
[6] Lib. 2. c. 15. n. 5.
[7] Calv. Matt. 24. v. 36.
[8] Matt. 24. v. 36. Marlorat. ibid.

mond, Christus Urunk, hogy füge-fa vólt az, mellyen gyümőlcsöt keres vala, oly üdőben, melyben, a mint szent Márk írja[1], nem vala ideje az fügének. *Nihil absurdi est, si dicamus secundum hominem, speciem arboris fuisse illi incognitam*[2]. És ebből az Christus Urunkban álmodozott tudatlanságból, azt írja Calvinus, hogy sok képtelen dólgok származtak. Mert az Nathánaelnek adott feleleti Üdvözítőnknek *parum videtur apposita,* nem láczik helyesnek lenni[3]. Mikor azzal bizonyíttya, hogy ő nem az Beelzebub hatalmával űzi-ki az ördögöt, mert minden ország, mely meghasonlik őmagában, elpusztíttatik: azt írja Calvinus, *parum solida est hæc refutatio,* kevés erőssége vagyon ennek az bizonyságnak[4]. Az sáfárnak hasonlatosságát példávúl elő-hozza eggyüt Christus Urunk. Calvinus azt írja erről: *Dura videtur et longe petita similitudo;* igen darabos és meszszünnen vött hasonlatosság ez[5]. Midőn pedig azt mongya Üdvözítőnk, hogy az ki igasságot cselekeszik, az világosságra jő: *improprie et absurde videtur dici,* nem tulajdonúl, hanem éktelenűl teczik szóllani[6]. Másut azzal bizonyíttya Christus Urunk, hogy ő az bűnt megbocsáthattya, mert az gutta ütött, ina szakatt embert szemek láttára meggyógyíttya; de (úgymond Calvinus) *porum solide videtur ratiocinari,* kevés erőssége vagyon ennek az Christus okoskodásának[7]. Hála Istennek, hogy Calvinus jelen nem vólt, mikor Üdvözítőnk tanított, mert nyilva nem csudálkozott vólna az ő bölcseségén, mint az templomba tizenkét éves korában[8] és ez-utánnis csudálkoznak vala az töb jámborok[9], hanem megguggolta* vólna őtet, hogy sem az grammatikát nem tuggya, sem az Lossius Dialectikáját nem forgatta, és annak-okáért nem túd jól argumentálni.

[1] Marc. 11, 13.
[2] Calv. Matt. 21. v. 19. Marlor. ibid.
[3] Calv. Harmon. Joan. 1. v. 48. Marlor. ibid.
[4] Matt. 12. v. 25. Marlor. ibid.
[5] Luc. 16. v. 1. Marl. ibid.
[6] Calv. Joan. 3. v. 21. Marl. ibid.
[7] Calv. Matt. 9. v. 5. Marl. ibid.
[8] Luc. 2, 47.
[9] Matt. 7, 28.

Végezetre minek-utánna Calvinus azt ugyan fondamentomul vetette vólna, hogy néha Christus Urunk erőtlen bizonyságokkal támogatta az ő mondásit és csak vélekedésekkel akarta erőssíteni tanítását, az-után néki áll Calvinus és erőssen ostorozza Christus Urunkat, hogy fél hazugságokat mond, hogy illetlen, nem tulajdon értelemben szól. *Refutat calumniam Christus, videtur tamen parum solida refutatio; sed memoria tenendum, vulgo receptis proverbiis ita usum Christum, ut tantum essent probabiles coniecturæ, non solide probarent*[10]. És ismét: *Hyperbolicum est quod Christus dicit; impropria est locutio quod ieiuniis mercedem promittit*[11]. Viszontag: *Absurdum videtur quod Christus ait; impropria est locutio*[12]. Másut pediglen ennihányszor mondgya, hogy *Improprie loquitur Christus,*

[10] Calv. Matt. 12. v. 25.
[11] Matt. 6. v. 16.
[12] Matt. 12. v. 33.

* Kigunyolta, kicsufolta.

úgy mint *Matth. 12. v. 5, c. 15. v. 19, c. 20. v. 26.* Annak-utánna azt írja, hogy az Christus szava nem illik egybe és igen darabos: *Videtur non quadrare partitio Christi, sed Christus ad vulgi captum accommodat sermonem*[1]. Másut pedig: *Non quadrat similitudo cribrandi*[2]. És ismét: *Supervacua est illatio*[3]. Végezetre: *Durior est hæc Christi metaphora. Calv. Marci 9. v. 49.* És hogy ugyan minden-képpen gyalázatossá tégye Calvinus az mi Üdvözítőnk evangeliomát, azt írja, hogy Christus ez földön lévén, nem győjthetett egyebeket tanítványul az emberek söprejénél, mely dolog, úgymond, az Evangeliomnak dücsősségét tellyességgel semmivé tészi: *Christus discipulos sibi nonnisi ex fæce populi et quisquiliis colligere POTUIT, quod Evangelii gloriam valde obscurat, imo destruit*[4]. Bizony sem Lucianus, sem Mahomet nem szólhatna ennél gyalázatosban az Evangeliomrúl. De hazud Calvinus, hogy Christus *Non potuit,* nem szedhetett volna az világi bölcsekbe fel, de nem akarta az emberi bölcseség-által, hanem az isteni hatalom-által, az gyarló edények-által meghódoltatni ez világot, hogy ne dicsekedhetnék az test, hanem éppen minden dücsősség az világnak megtérésében csak az Istennek adatnék.

[1] Matt. 22. v. 21.
[2] Luc. 22. v. 31.
[3] Matt. 7. v. 12.
[4] Calv. Luc. 7. v. 29.

Az Christus Urunk Papi méltóságát helyén haggya Calvinus, de úgy, hogy az Melchisedech rendin-való papságnak[5] tiszti-szerént kenyérrel és borral soha ne áldozott légyen, a mint megteczik Calvinusból[6]. Az kereszt-fán-való véres áldozattyárúl pedig azt taníttya, hogy haszontalan lött vólna az Christus áldozattya és testi halála, ha az kárhozottak kínnyát az ő lelke meg nem kóstolta vólna: *Nihil actum erat, si corporea tantum morte defunctus fuisset Christus; aliud maius pretium fuit, quod diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulit*[7]. És mindazáltal ezrúl az áldozatrúl azt mongya, hogy Christus semmit nem nyert Istentúl az ő halálával, mert nem vólt ő-benne oly méltóság, mellyel az ő Attyától valamit nyerhetett vólna: *Equidem fateor, si quis simpliciter et per se Christum opponere vellet iudicio Dei, non fore merito locum, quia non reperitur in homine dignitas, quæ possit promereri Deum*[8].

[5] Psal 109, 4. Hebr 5, 6.
[6] Lib. 4. c. 18 n. 2.
[7] Calv. lib. 2. c. 16. n 10.
[8] Calv. lib. 2. c. 17. n. 1.

Végezetre, noha így rend-szerént az Messiás tisztitúl mind megfosztya Christus Urunkat Calvinus, de egy-általlyába nem méri tagadni, hogy ő légyen az sidóknak megigírt Messiás, hanem alattomba megássa az allyát az keresztyén igasságnak és mind felforgattya azokat az bizonyságokat, mellyekből megbizonyodik, hogy Christus légyen az igaz Messiás, a mint megmutattya sok nyilván

való szép példákkal Doct. Aegidius Hunnius egy illyen könyvében: *Calvinus Iudaizans, hoc est, Iudaicæ glossæ et corruptelæ, quibus Calvinus illustria scripturæ loca de Trinitate, Christi divinitate, detestandum in modum corrumpere non erubuit,* és ő-utánna Schlüsselburgius *lib. 2. Theolog. Calvin. Art. 6. fol. 38. et sequentibus;* Feuardentius *in epist. ad Philemonem;* Reginaldus *lib. 3. Calvino-Turcism. c. 3. fol. 398. et fol. 948. et sequentibus;* kiknek írásiból világoson kiteczik, hogy Calvinus csaknem minden bizonyságot ki akar az hívek kezéből tekerni, mellyekkel az Christus méltóságát erőssítik és óltalmazzák az tévelygők-ellen.

Harmadszor. Hogy Christus az Atya Istennek természet-szerént-való fia, és ez-okon az egy isteni természetben részes légyen, nem alíttya Calvinus, az mint sok jelenségekből kiteczik. Mert Először, meghallók nem régen Calvinustúl, hogy az Fiú nem vötte az Atyától az isteni természetet, kiből nyilván következik, hogy nem lehet fia az Atyának, a mint csak imént megbizonyítók. És jóllehet az Nicæabéli szent Gyöleközetnek vallásában az vagyon, hogy az Istennek fia világosságtúl származott világosság, de Calvinus ugyan azt taníttya, hogy magától-való világosság az Christus: *Christus autem lux est, ex seipsa et per se refulgens*[1].

[1] Calv. Joan. 1. v. 9. Marlor.

Másodszor, Calvinus az mi Üdvözitőnkbe két személt vall lenni, Nestórius kárhozott eretnekkel-egyetembe; mert azt taníttya, hogy külömb az közbe-járónak személye az öröktül-fogva-való Igítűl: *Sermo est a patre ante sæcula genitus, nondum enim de mediatoris persona nobis sermo est*[2]. Ha nem szóllasz az közbe-járónak személyérűl, mikor az Igírűl szóllasz, következik nyilván, hogy az közbe-járó Christusnak más személye vólt az Igínek személye-kívűl, és két személy vólt Christusba. De hogy nyilvábban ezt kifejezné Calvinus, utánna veti, hogy az Ige felvötte nem csak az emberi természetet, de az közbe-járónak személyét-is: *Christus filius Dei vocatur, non tantum quatenus ante sæcula genitus fuit sermo, sed quia mediatoris suscepit personam*[3]. És magyarázván sz. Máténak 27. részit, *v. 46. in fine: Hac lege suscepit Christus personam Mediatoris.* És ugyan ezen-képpen szól *2. Instit. c. 15. n. 5.*

[2] Calv. lib. 1. c. 13. n 23.

[3] Calv. ibid. n. 24.

Harmadszor, szinte úgy tagaggya Christus Urunkban az két természetet minden tulajdonságival éppen megmaradni, mint szinte Eutyches eretnek. Mert azt mongya, hogy az megtestesűlés-által az emberi természetnek tulajdonsági az isteni természetnek tulajdoníttatnak, és az isteni természetnek tulajdonsági viszontag az emberi

természetnek. *Quæ in humana eius natura peracta sunt, ad divinitatem non sine ratione transferuntur, et humanitatis proprietates cum altera natura communicantur*[1]. És ismét másut: *Quod unius naturæ proprium est in Christo, ad alteram transfertur*[2].

Negyedszer, azt taníttya, hogy nem egyenlő Isten az ő Attyával Christus Urunk, hanem kisseb ő-nállánál. Mert azt mérte írnyia, hogy nem csak az Christus emberségéhez illik az, hogy szolgál az ő Attyának, hogy nem tudott mindeneket, öregbedett bölcseségében etc., hanem ezek az közbe-járó személyét-is illetik: *Quod servus Patris vocatur, quod narretur crevisse sapientia, nescire diem ultimum etc., hæc non humanæ tantum suæ naturæ seorsim adscribit, sed in seipsum recipit quasi Mediatoris personæ conveniant, et propter dupplicis naturæ unionem alteri datur quod erat alterius*[3]. És ismét: *Nec deitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed utriusque simul, quod potestatem a Patre acceperit remittendi peccata, suscitare mortuos, præfectum esse iudicem, quod sit lux mundi, pastor ovium, quæ ante mundum conditum non habuit eodem modo Dei filius. Quæ igitur ad Mediatoris officium spectant, neque de natura divina, neque de humana simpliciter dicuntur*[4]. És innét kiteczik, mit faggatott Calvinus másut, mikor azt írta, hogy az Istennek neve nagyob méltósággal mondatik az Atyárúl, hogy-sem az Fiúrúl: *Quamvis Dei nomen Filio quoque sit commune, tamen κατ' ἐξοχὴν Patri adscribitur*[5], és okát ennek azt aggya, mert felsőb grádicson és nagyob renden vagyon az Atya, mert még az közbe-járónak-is Istene: *Neque absurdum est, popter gradum et ordinem Deum peculiariter vocari, qui Deus est etiam Mediatoris*[6]. Ha az közbe-járónak Istene az Atya, és az Calvinus tanítása-szerént az mit az közbejárónak tulajdonítunk, nem csak embersége, de istensége-szerént-is hozzá illik Christus Urunkhoz: kétségnékűl istensége-szerént-is Istene vagyon Christusnak, és így kisseb Isten lészen az más Istennél. És ehhez hasonló dólgot ír másutt-is, mikor azt mondgya, hogy az itílet után nem lészen az Isten feje Christusnak, mert akkor, úgymond, ő maga az Christus istensége ő magától fog tündökleni, mely most homályos födéllel bévonatott: *Tunc desinet caput Christi esse Deus, quia Christi ipsius deitas ex seipsa fulgebit, quum adhuc velo quodam sit obducta*[7]. Nyomorúlt istenség az, mellyet az homály bévonhat, hogy ne tündökölhessék. Azt-is megérthettyük künnyen, mit akart légyen Calvinus másut, mikor azt kívánnya, hogy eltemettetnék amaz szó, mellyel az régi szent

[1] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.
[2] Calv. Joan. 3. v. 13.
[3] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.
[4] Ibid. n. 3.
[5] Calv. lib. 1. c. 13. n. 23.
[6] Calv. lib. 1. c. 13. n. 24.
[7] Calv. lib. 2. c. 14. n. 3. in fine.

Gyölekezetek az Atyának és Fiúnak egyenlő természetit jelentették, tudni illik az *ὁμοούσιος*[1]; kaput akart azt hiszem nyitni az mostani ariánusoknak, csak hogy nem mérte ő maga belé vágni az fejszét oly szemptelenűl, mint Servétus vagy Blandrata.

[1] Calv. lib. 1. c. 13. n. 6.

Végezetre, magyarázván amaz mondását Christus Urunknak: Az én Atyám nagyob én-nállamnál, gyalázza az régi szent atyákat, hogy ezt csak az Christus emberségéről magyarázták: *Patres orthodoxi dicebant hoc ad naturam humanam debere referri; sed nec recta, nec consentanea fuit patrum solutio*[2], kiket ha méltán gyaláz Calvinus, kiki mind eszébe veheti, mi következzék belőlle.

[2] Calv. Joan. c. 14. v. 28.

És ez ugyan szokása Calvinusnak, hogy valamely jeles fő bizonyságokat talál az Irásba, mellyekkel az ariánusok-ellen az Christus istenségét megbizonyíthatnók, azokat hol egy-képpen, hol más-képpen erőtlenné igyekezik tenni. Annak-okáért, magyarázván szent Jánosnak amaz mondását: Hárman vadnak mennyégbe, kik bizonyságot tésznek, az Atya, az Fiú és az Szent lélek, és ezek az hármak, egy: azt írja Calvinus, hogy nem kel ezt az isteni természetbe-való eggyességről magyarázni. *Hoc ad essentiam non refertur, sed ad consensum potius*[3]. Azonképpen Hunnius és az kikről ez-elöt emlekezém az doctorok, sok hasonló példákkal megmutattyák ezt az Calvinus írásiból.

[3] Calv. 1. Joan. 5. v. 1. Marlor. ibid.

Marlorátus* az Calvinus, Musculus és egyéb calvinista doctorok írásiból magyarázván sz. Jánosnak tizedik részét, azt írja, hogy noha az régi sz. atyák az Christus istenségéről magyarázták amaz mondást, Én és az én Atyám eggyek vagyunk, de nem kel arrúl érteni, hanem csak azt mondgya Üdvözítőnk, hogy az ő akarattya nem külömböz az Atyának akarattyától: *Christus hic non de unitate substantiæ disputat, sed de consensu cum Patre, quamquam veteres hunc locum ad divinam Christi substantiam adversus hæreticos referebant*[4], és így eggyenként erőtlenné tészi azokat az bizonyságokat, mellyekkel az ariánusok tévelygését meg kellene hamissítani. És egy-általlyába kiteczik, hogy semmi jó vélekedése nem vólt Calvinusnak az Szent háromságrúl, hanem ugyan fölötteb hajlott Sabelliushoz; mert az Calvinisták közönséges vallásokból azt írja Marlorátus, hogy az isteni természetben-való személy nem egyéb, hanem oly tulajdonság, mellyet elménkel gondolunk:

[4] Marlor. ex Musc. Calv. Joan. 10. v. 30.

* Marlorat Ágoston, lotharingiai származású hitehagyott ágostonrendi szerzetes, roueni ref. prédikátor, szentírásmagyarázó. † 1562. Szóban levő munkája: Expositio ecclesiastica Novi Testamenti.

Personarum nomine intelligimus discretas in Deo proprietates, quæ se mentibus nostris conspiciendas offerunt[1]. Nyilva ha nem egyéb az személy, hanem csak az emberi értelem-szerént külömböző tulajdonság, annyi személy lészen az isteni természetben, az menyi tulajdonságot elválaszthat egy-mástúl az mi értelmünk az Istenben, és így az Mindenhatóság külömb személy lészen az Bőlcseségnél; avagy ha ezek az tulajdonságok nem állatnak külömböző személt (a mint nem-is állatnak), az Atya, Fiú, Szent Lélek sem lészen külömböző személy, hanem az mint Sabellius mondotta és az calvinista *Personának definitiójából* következik, csak külömböző tulajdonsági lésznek az egy isteni természetnek.

[1] Marlor. Joan. 1. v. 1.

Utólszor. Urunknak nevezzük Christust ebben az ágazatban. De a mint az első ágazatba megmondám, kegyetlen tyrannussá változtatá őtet Calvinus; és oly kevés böcsűlletre méltónak itíli, hogy mikor az Jesus nevét hallyuk, nem itíli, hogy babonaság-nékűl térdünket meghajthassuk[2], mely dologgal megmutattya, hogy annyéra sem böcsűlli ő az Jesus nevét, mennyére az ördög; mert az ördög az Jesus nevére kimégyen vala az emberekből[3]: Calvinus pedig csak süvegét sem emelíti, csak térdét sem hajtya-meg ennek az névnek emlekezetire.

[2] Calv. Ad. Philip. 2. v. 10. Marlor.

[3] Marc. 9, 38.

Mind ezekből künyű eszünkben vennünk, hogy az Calvinus értelme-szerént így kellessék fordítani ezt az második ágazatot: és nem jesusba, nem christusba, ő nem fiába, nem urunkba. És ugyan megérthettyük az elő-hozott dolgokból, hogy Calvinusnak más Christussa vagyon az apostoloktúl hirdetett Christusnál; mert az apostolok Christussa egyenlő Isten az Atyával, tellyes minden bőlcseséggel, örökké-való királysággal bír, az ő vére húllásával eleget tött az emberi nemzetnek bűneiért, két természetben csak egy személy etc. Az Calvinus Christussában pedig ebbe semmi nem találtatik, az mint meghallók az Calvinus mondásiból.

Végezetre azt-is eszünkben vehettyük, hogy miképpen az Lutheristák méltán nevezék *atheusnak,* Isten tagadónak Calvinust[4], mivelhogy oly szörnyű-képpen elváltoztattya, sőt az ő vélekedésc-szerént tellyességgel elrontya az isteni természetnek böcsűlletes méltóságát: azon-képpen ennek az második, harmadik és negyedik ágazatnak felbontásáért méltán és igazán nevezhettyük Calvinust Antichristusnak, holot az mi ő-rajta ál benne, tellyességgel meggyalázza, és ugyan az földre tapodgya Christus Urunkat mind természetiben, mind tisztiben, tudományában és egyéb hivatallyában.

[4] Schlüsselburg. vide infra Artic. 5.

Harmadik ágazattya az Credónak.

Ki fogantaték Szent Lélektűl, születék Szűz Máriától.

Ebben az ágazatban két dologrúl tészünk vallást. Először arrúl, hogy az Istennek fia Bódog Aszszonynak méhében fogantatott, de azért ez az fogantatás nem ollyan vólt, mint az töb emberek fogantatása. Mert az töb emberek fírfiú maguból és az szüléknek testi gyönörűségekkel fogantatnak, úgymond az szent írás[1], és annak-okáért az ő fiok-is bűnben fogantatik[2] és természet-szerént-való születésekből átoknak fiai lésznek[3]: de az Christus fogantatása az Szent Lélek erejéből lött, ki minden szentségnek és tisztaságnak kútfeje. Az felséges Isten erejének árnyéka pedig megkörnyékezvén az szűzet, megótalmazta őtet minden lángjától az testi gyönörűségnek; annak-okáért az-is, az ki az szűznek méhében fogantaték, szentnek neveztetik. Másodszor arrúl tészünk vallást, hogy az mi Urunk nem tettetes és csak szem-fíny-vesztő testbe jött ez világra, hanem valóságos testben, és azért mondhattyuk, hogy az tisztaságos szűz Máriától született.

[1] Job. 14, 4. Sap. 7, 2.
[2] Psal. 50, 7.
[3] Ephes. 2, 3.

Ezeknek értelmébennis csuda mint eszeskedik Calvinus.

Először azért, azt taníttya, hogy azok, az mellyek az Christus emberi természetibe löttek, nem mondathatnak tulajdon értelembe az Istenrűl: *Quæ in humana eius natura peracta sunt, ad divinitatem improprie transferuntur*[4], kiből az következik, az mint Béza[5] nyilván taníttya, hogy *synechdochica locutio,* tulajdon értelembe nem igaz, mikor azt mondgyuk, hogy az Istennek fia fogantatott, született, meghólt, hanem a mi csak egy részét illeti Christusnak, tudni illik az emberi természetet, *per synecdochen* az Istennek tulajdoníttatik. De ez tudatlanságból származott eretnekség. Mert noha Christus Urunk csak az emberi természet-szerént fogantatott és születtetett, de azért *per communicationem idiomatum* azt mondhattyuk az szólásnak minden tulajdonsága-szerént, hogy az Isten fogantatott; mert Christus Urunknak noha két természeti vagyon, de személye csak egy vagyon, tudni illik az Fiú Isten személye, és annak-okáért noha az eggyik természetnek tulajdonságit az másik természetrűl nem mondhattyuk, és azért nem mondhattyuk, hogy az istenség fogantatott, de mindazáltal azon egy személynek tulajdoníthattyuk mind az két természetnek tulajdonságit.

[4] Calv. lib. 2. c. 14. n. 2.
[5] Beza, Joan. 3. v. 13.

Miképpen (hogy paraszt példával éllyek) ha azon egy ember jó szabó, jó doctor és jó énekes vólna, noha azt nem mondhatnók, hogy az szabó mesterség énekesség légyen, de azért azon egy személyről tulajdon és igaz értelèmbe mondhatnók, hogy ez az szabó jó énekes és jó doctor. Ha pedig *synechdoche* esnék beszédünkbe, mikor azt mondgyuk, hogy az Istennek fia született szűz Máriától: ennek az mondásnak oly értelme vólna, hogy az emberi természet születtetett szűz Máriától, mely mondás jól nem eshetnék semmi formán; mert nem az emberi természet ő magán, hanem ez az ember az Christus születtetett, a ki igaz Isten, és annak-okáért szűz Mária igazán mondatik Istennek annyának.

MÁSODSZOR: nem csak azt taníttyák sokan az Calvinisták-közzűl, (a mint Genebrardus írja *lib. 3. de Trinitate*), hogy az mi Üdvözítőnk annyiból az töb emberek módgyára fogantatott teste-szerént, hogy nem mingyárt, egy szem-pillantásba éppíttetett-fel az ő szent teste, hanem lassan lassan, üdő jártával[1]: de Calvinus ugyan azt mondgya az Christus lelkérűl, hogy mint az töb gyermekek, úgy Christus Urunk-is idővel okoskodott*, mint mí szoktunk okoskodni: *Una cum ætate creverunt in Christo animi dotes; anima ipsius subiecta fuit ignorantiæ, et sicut corpore adolescere, ita secundum animam nostri causa proficere voluit*[2]. És annyira tudatlan vólt az Calvinus itíleti-szerént Christus Urunk, hogy mikor az Jordánban megkeresztelkedék, akkor ismére-meg bizonyoson, mi légyen az ő hívatallya; mert az mint ő írja: *In baptismo redditus est Christus certior suæ vocationis*[3]. Ezek azért nyilván-való esztelenségek. Mert egy az, hogy az Szent Lélek, az kinek mindenható erejéből fogantaték Christus Urunk, nem szűkölködött üdő-nékűl az Christus testének formálására, és annak-okáért, az mint az hatodik közönséges szent Gyöleközet mondgya, azon egy szem-pillantásba lőn az fogantatás és az testnek, léleknek személy-szerént-való eggyesűlése az Igível, a mint ennek az hit ágazattyának folyásából-is kiteczik. Mert ha igazán mondgyuk, hogy az Istennek fia fogantaték, szükség tehát, hogy mingyárt az fogantatásba Istennek fia lött légyen[4]. Holot azért mind addig sem lehetett Istennek fia, míg az Fiú Istennel személy-szerént nem egyesűlt, következik nyilván, hogy az fogantatásnak első szem-pillantásába mingyárt eggyesűlt az isteni személy az emberi természèttel, mert az emberi természetbe, és nem valami egyéb természetbe őltözék az Fiú Isten, és így valami

[1] Vide Canisium lib. 3. Marial. c. ultimo.

[2] Lucæ 2. v. 40. Marlor. ibi.

[3] In cap. 3. Matth. v. 16. et Marlor. ibi.

[4] Ita Aug. ep. 3. ad Volus. Damas. Gregor. apud Canis. 3. Marial. c. 22.

* Okosodott.

az emberi természethez szükséges vólt, azon fogantatásba fel kellett annak találtatni.

A mi pedig az mi Urunk lelkének állapattyát illeti, kétség-nékül mingyárt fogantatásának óráján bétellyesíttetett minden értelemmel és bőlcseséggel, és azért mondgya szent Pál, hogy mihent ez világra jöve az megtestesűlés-által, ottan az ő Attyának kedves áldozatul bémutatá magát[1]. És az igen csúfos dolog Calvinusban, hogy tagadni nem méri, hogy az keresztyének kisdéd és ujonnan született, vagy az annyok méhében meghólt gyermeki az isteni esméretbe részesek légyenek[2], és csak Christus Urunkat akarja megfosztani kicsin korában az okosságtúl.

[1] Hebr. 10, 5.

[2] Calv. lib. 4. c. 16. n 19.

Az Istennek szent Annyát pedig csak annyéra sem tiszteli Calvinus, mint az törökök; mert Mahomet megvallya, hogy szenteb aszszony nem vólt Máriánál, mely soha semmi gonoszt nem cselekedett[3]. De Calvinus sok helyen azt mondgya, hogy Bódog-Aszszony-is vétkezett életében mint szinte az töb emberek: *Videtur Virgo maligne restringere Dei potentiam. Nec magnopere laborandum est, ut eam purgemus ab omni vitio*[4]. És másut ismét: *Non dubium, quin his verbis carpatur Mariæ importunitas, et certe præpostere cursum doctrinæ Christi abrumpere tentabat*[5]. Maga szent Ágoston azt kívánnya tőllünk, hogy mikor az bűnről szóllunk, emlekezetet se tégyünk Bódog-Aszszonyrúl[6].

[3] Azoar. 75. in fine.

[4] Calv. Luc. 1. v. 34. Marl. ibid.

[5] Calv. Matt. 12. v. 48.

[6] Aug t. 7. de nat. et grat. c. 36

Az Bódog-Aszszony szűlésérűl-is csak szintén úgy gondolkodik Calvinus, mint az közönséges szűlésről, és azért mondgya, hogy az Úr Isten alkalmas üdőt várt, minek-előtte Egyptomba futhatna Mária, hogy azon-közbe beteg ágyából felgyógyúlna: *Quot dies interces-serint a discessu Magorum usquedum in Aegyptum fugerent, nescitur; probabile est, Dominum Mariæ pepercisse, donec ex puerperio convaluerit, ut iter facere possit*[7]. És így Calvinus megújíttya az Joviniánus eretnekségét, kit, úgymond sz. Ágoston, azért kárhoztattak az hívek, mert azt mondotta, hogy Bódog-Aszszony az szűléskor elvesztette az ő szűzességének épségét[8]; maga, úgymond azon szent Doctor, *si vel per Christum nascentem corrumperetur Mariæ integritas, falso illum de virgine natum tota confiteretur Ecclesia*[9]; ha, úgymond, az ő szűlésével szűzességének épsége felbontakoznék, nem igazán mondaná az anyaszentegyház, hogy szűztűl születtetett. De Calvinus nem tulajdonít annyit Bódog-Aszszonynak, az menyit az törökök tulajdonítanak az Mahomet annyának Eminának, kirűl azt hiszik, hogy fárattság-nékűl hordozta,

[7] Calv. Matt. 2. v. 13. Marl. ibi. Alii ap Calv.-Turc l. 3. c. 13. fol. 530.

[8] Aug. t. 6. hæres. 82.

[9] Aug. t 3. Enchirid. c. 34. Alii ap. Canis. 2. Marial. c. 9

[12] Vide Illyric. Centur. 7. c. 15. col. 604.

fájdalom és törődés-nékül szülte az hamis profétát[12]. Ezt-is azért az ágazatot ha az Calvinus értelme-szerént akarjuk mondani, imígyen kelletik ezután mondani: NEM AZ ISTEN FIA, HANEM MÁS SZEMÉLY FOGANTATOTT SZENT LÉLEKTŰL, MEGFOSZTATOTT BÖLCSESÉGÉTŰL, SZÜLETETT BŰNÖS, NEM SZŰZ MÁRIÁTÚL.

Negyedik ágazattya az Credónak.

Kinzaték Pontius Pilátusnak alatta, megfeszítteték, meghala és eltemetteték.

Ez kevés szóban négy dologrúl tészünk vallást. Először, hogy Pontius Pilátus-alat lött az mi Urunk halála, az az mikor az idegen nemzet uralkodnék az sidókon és bétellyesedett vólna az Jákob profétiája, ki azt mondotta vala, hogy az Messiás eljöveteléig el nem vétetnék az birodalomnak pálczája az sidóktúl[1]. Másodszor, hogy az mi Urúnk mi-érettünk az kereszt-fán nagy kínnal, nagy gyalázattal hala-meg, mert sem sanyarúb, sem gyalázatosb halál nem vólt akkor az megfeszítésnél, melyre csak az czégéres latrokat itílik vala. Harmadszor, hogy az ő halála igaz áldozat vólt, mely kitisztította az emberi nemzetet az ő bűneiből és megengesztelte az ő szent Attyát minékünk, és az ő halálával nyere minékünk minden lelki áldomásokat, úgy hogy válogatás-nékül mindeneknek, valakik az ő parancsolatinak engednek, örök üdvösségnek oka lőn halálával[2]. Negyedszer azt vallyuk, hogy az halál-után eltemettetett, úgymint igazán és valóba meghólt ember, és mindazonáltal akkor-is az Istennek fia el nem vált az testűl, hanem eggyesűlt véle személy-szerént, mert ha elvált vólna az testűl, nem mondhatnók, hogy az Istennek fia eltemettetett, miképpen ha az lélektűl elszakadott vólna, nem mondhatnók, hogy az ő lelke poklokra alá-szállott.

[1] Gen. 49.

[2] Hebr. 5, 9.

Calvinus itt-is az ő szokott móggya-szerént haboz és nagyokat botlik.

ELŐSZÖR, noha az szent írás szántalanszor mongya, hogy Christus Urunk mind ez világért hólt-meg[3]: de az Calvinisták közönségesen azt taníttyák, hogy csak az választottakért hólt-meg Christus, a mint bőven megbizonyíttya Schlüsselburg. *Lib. 1. Theol. Calv. art. 6. fol. 25., lib. 2. art. 6. fol. 4.;* Coccius *Tom. 1. lib. 8. art. 7. fol. 1079.* Mely tudománynak fondamentomát Calvinusból vövék,

[3] 1. Jo. 2, 2. Rom. 11, 15. 2. Cor. 5, 19. 1. Tim. 2, 6.

mert ő azt taníttya, hogy az kiket Christus megváltott, azoknak az ő vétkek *non imputantur*, nem tulajdoníttatnak véteknek[1]. Mivelhogy pedig az Calvinus itíleti-szerént csak az választottak azok, az kiknek vétkek bűnül nem tulajdoníttatnak, *In fidem non illuminantur, nec eiusdem regenerationis participes sunt, nisi qui præordinati sunt ad salutem*[2]*:* következik, hogy csak az választottakért hólt-meg az mi Üdvözítőnk. Egyebütt-is nem csak azt taníttya nyilván Calvinus, hogy csak az választottaknak adatik az igaz hit, és azokban az kik elvésznek, soha igaz hit nem vólt, *Electos suos Deus signat in iustificatione; reprobos a notitia sui nominis et sanctificatione excludit*[3]*:* de ennek-fölötte azt-is nyilván taníttya, hogy az Isten nem akarja, hogy minnyájan üdvözűllyenek és ez-okon nem bízott mindeneket Christusra: *Si omnes vellet salvos, custodem eis præficeret filium*[4].

[1] Calv. lib. 2, c. 17. n. 4.

[2] Calv. lib. 3. c. 2. n. 11.

[3] Calv. lib. 3. c. 21. n. 7.

[4] Calv. lib. 3. c. 22. n. 10.

Másodszor, noha az tellyes szent írás az Christus halálának és vére húllásának tulajdoníttya az mi váltságunkat[5]: de Calvinus, *lib. 2. c. 16. v. 10.*, a mint ez-elött-is az második ágazatnak második czikkelyében elő-hozám, azt írja, hogy az Christus testi halála semmit nem cselekedhetett vólna, az az semmit nem használt vólna, ha az ő lelke meg nem kóstolta vólna az kárhozattak kínnyát. Ő maga-is Calvinus az ő temérdek mondásának éktelenségét másut eszében vövé és azt írja, hogy eleget tött Christus Urunk az ő vérével az Istennek itíletinek: *Si hic effectus est fusi sanguinis, ut non imputentur peccata, sequitur, eo pretio satisfactum esse iudicio Dei*[6].

[5] Hebr. 9, 12. 1. Pet. 1, 19. 1. Jo. 1, 7. Ephes. 1, 7.

[6] Calv. lib. 1. c. 17. n. 4.

Harmadszor. Az Írás azt mondgya, hogy az mi Urunk bőséges váltságot adott mi-érettünk és hogy drága kincsen megváltván minket, az adós levelet nyilván és bátran, nagy győzödelmesen elszaggatá[7]: Calvinus pedig azt vítattya, hogy az Istennek igaz itíleti-szerént semmit nem érdemlett Christus, mert az emberbe nincs annyi méltóság, hogy az Istentűl valamit érdemlene[8], az mint az második ágazatnak magyarázattyában az Calvinus tulajdon szavaibúl megmutatám. Mely mondásba más rendbéli két nagy vétket-is ejt Calvinus. Eggyiket, hogy Christusrúl úgy szól, mint ha csak puszta ember vólna és nem vólna elégséges méltósága az isteni személytűl arra, hogy valamit érdemlene; másodikat azt, hogy szent Ágostonnal akarja az ő teczését bizonyítani, noha szent Ágoston csak azt mondgya, hogy Christus önnön-magának nem érdemlette az isteni személlyel való eggyesűlést[9]: soha pedig szent Ágoston azt nem álmodta, hogy Christus Urunk minékünk nem érdemlette vólna elégségesen az bódogságot.

[7] 1. Pet. 1, 19. Coloss. 2, 14.

[8] Calv. lib. 2. c. 17. n. 1.

[9] Aug. t 7. de prædest. sanct. c. 15. et de bono persev. c. 24.

Negyedszer, noha az Írás azt mondgya, hogy Christus Urunk az ő testének dücsősségét és az ő nevének felmagasztaltatását halálával nyerte *Philip. 2. vers. 9, Hebr. 2. v. 9, Psal. 109. v. 7, Psal. 44. v. 8:* de Calvinus mindazáltal azt vítattya, hogy vakmerő bolondság azt itílni, hogy Christus magának valamit érdemlett vólna: *Quærere, An sibi meruerit* (Christus), *non minus stulta est curiositas, quam temeraria definitio, ubi hoc idem asserunt. Rationem* (enim) *sui non habuit* (Christus)[1]. És miképpen az emberek érdeméről szólván Calvinus, azt írta vala, hogy mikor az Írás azt mondgya, hogy az embernek jó cselekedetiért adatik az bódogság, *Ordinem consequentiæ, non causam indicat,* csak azt jelenti, hogy az jó cselekedet-után adatik az bódogság, noha nem az jó cselekedetért[2]: azonképpen az Christus érdemérül-is azt írja az előhozott helyeken[3], hogy mikor azt mondgya az Írás, hogy az Christus haláláért adott valamit az Isten, *Consequentiam sonat, non causam;* és így egy csapással elrontya minden érdemét Christus Urunknak, mint szinte ugyan ezen felelettel az Christus tagjainak, az híveknek érdemét semmivé tötte vala az ő esztelen vélekedése-szerént.

[1] Calv. lib. 2. c. 17. n. 6. Et ad Ephes. 2. v. 9. ibique Marlor.

[2] Calv lib. 3. c. 18. n. 1.

[3] Lib. 2. c. 17. n. 6. Et Eph. 2. v. 9.

Ötödször. Az Christus halálának hasznát csudálatos-képpen meggyalázza, megvékonyíttya és csak nem heában-valóvá tészi Calvinus. Mert ha igaz, az mit az philosophusok tanítnak, hogy *Res ex effectu cognoscitur,* minden fának jó vólta az ő gyümőlcsén teczik-meg: kétség-nékűl, ha az Christus halálának gyümőlcse férges és csak egy *ens rationis,* nem valóságos, hanem csak meggondolt gyümőlcs: nyilva az mi Üdvözítőnk halálának kevés böcsűlleti és méltósága lehet. Az Calvinus vallása-szerént pedig az Christus halálának gyümőlcse, az az a mi megigazúlásunk és bűnünk bocsánattya nem csak férges gyümőlcs, de ugyan csak egy *ens rationis.* Mert az Christus haláláért adatott igazúlás (ha Calvinusnak hiszünk) oly, hogy az bűnt el nem vészi, hanem az embert szinte ollyan fertelmes bűnben haggya, mint az-elöt, és minden cselekedetiben vétkessé tészi, a mint az Calvinus tulajdon mondásival megbizonyítók az második ágazatnak első punktyában. És mivelhogy nem egyéb az mi megigazúlásunk, hanem csak az Christus szentségének *imputatiója,* reánk fogása, és nem valóságosképpen, hanem csak gondolattal-való reánk kenése (a mint az előhozott helyen megértők Calvinusból): kétség-nékűl nem egyéb ez az igazúlás, hanem *ens rationis,* gondolatnak hívságos alkotmánnya,

és szinte annyi, mint ha én úgy gondolkodnám valamely fajtalan személyről, mint ha jámbor vólna, mely gondolkodás csak egy *ens rationis*szal gazdagítaná-meg az feslett erkőlcsű személt. Azonképpen ez-is az *imputatio* semmi egyéb nem lehet, hanem csak egy *ens rationis,* holot az emberbe semmi újítást nem szerez, hanem az előbbi bűneit mind benne haggya.

Hatodszor. Az Calvinus itíleti-szerént Christus Urunk az ő szenvedésekor sok illetlen, módnékűl-való, sőt ugyan vétkes dólgokat-is cselekedett. Mert mikor az kertben könyörge, az kisírteteknek szelei-közöt habozott tétova külömböző kívánságival. Az ő kívánságiban nem fínylik az csendesz mértékletesség, mert az mi ő-rajta állott, nem akarta az közbe-járónak tisztit viselni. Az hertelenségből kifittyentett kívánságot megostorozza ő maga, megszabolázza és viszsza-czáfolván, magát megjóbbíttya. Miképpen lehessen pedig az, hogy oly indúlatok légyenek ő-benne, mellyeket meg kel szablázni, és még se vétkezzék: ezt, úgymond Calvinus, mí nem tudhattyuk. *Non fuit hæc meditata Christi oratio, sed vis et impetus doloris subitam ei vocem extorsit, cui statim addita fuit correctio. Eadem vehementia præsentem cœlestis decreti memoriam illi abstulit, ut non reputaret se hac lege missum esse humani generis redemptorem. Christus metu perculsus, inter violentos tentationum fluctus, alternis votis quasi vacillavit, sed mox sibi frenum iniicit, votum subito elapsum castigat ac revocat. Ab ipsis carceribus affectum suum cohibet, seque ipsum mature cogit in ordinem, seipsum corrigit. Sic affectum suum cogit in ordinem, quasi modum excesserit: certe in primo voto non apparet placida moderatio, quia Mediatoris officio defungi, quantum in se est, renuit ac detrectat*[1]. *Quatenus ad Dei tribunal totius mundi peccatis oneratus se sistebat, necesse illi fuit profundam mortis abyssum exhorrescere. Veritus est a morte absorberi. Quis enim metus fuit, qui gutlas sanguineas Christo expressit? Si cui hoc contingat mortis timore, pusillo et muliebri animo esse dicemus. Ergo qui Christum negant precatum esse, ut eum Pater a mortis gurgite eriperet, mollitiem illi affingunt vel plebeo homine indignam. Si quis excipiat, primum illum motum (quem frenari antequam longius excurreret oportuit) non fuisse temperatum, ut decebat: respondemus, non posse perspici affectuum fervorem, cum temperie qualis in Christo fuit*[2]. És azzal fejezi-bé[3], hogy ha csak az testi haláltúl-való félelem-miat vérrel verítékezett vólna Christus, szemérmetes puhaság és félelem lött vólna ő-benne

[1] Calv. Matt. 26. v. 39.

[2] Marlor. ibid.
[3] Ibid. et lib. 2. c. 16. n. 13.

és az gaz embereknél-is gyarlób lött vólna, mivelhogy még az latrok-is gyakran félelem-nékül mennek az halálra. *Timebat Christus, ne malis obrutus succumberet, vel morte absorberetur. Refugiebat mortem, quia in illa cernebat maledictionem Dei*[1]. És másut: *In suis angustiis se quodammodo alienatum a patre sensit*[2]. És ismét: *Votum, quod mœstitia expresserat, mox corrigit, seipsum retraxit. Sed videtur hoc parum decere filium Dei, quod votum illi inconsiderate effluit, cui statim renunciandum est. Fatemur certe hanc esse crucis stultitiam, quæ scandalo est superbis*[3]. Ezekből az mi Üdvözítőnk szép dícsíretiből csuda mely böcsűlletes conclusiók következnek. Először, hogy Christus Urunk vétkezett az ő kínszenvedésében; mert ha meg kellett *castigálni, corrigálni, cohibeálni, frenálni, revocálni,* ostorozni, jóbbítani, tartóztatni, szablázni, viszsza-czáfolni az ő kívánságát, kétség-nékül vétkes és illetlen kívánság vólt az ő kívánsága, mivelhogy ebben nem fínylik csendesz mértékletesség. Másodszor, az bűn nem egyéb, hanem az Isten parancsolattya-ellen-való kívánság és cselekedet[4]. Christus Urunk pedig (az Calvinus teczése-szerént) nem akarta az Istennek parancsolattya-szerént az közbe-járónak tisztit és hívatallyát hordozni, sőt ha elkerűlhette vólna, örömest meg nem hólt vólna: *Libenter se a morte subduxisset, si modo licitum fuisset*[5]. Tehát szinte mint ha Ábrahám az ő fiát nem akarta vólna megölni az Istennek parancsolattya-után, nagyot vétkezett vólna: azonképpen vétkezett Christus Urunk-is, mikor az parancsolt hívatalba nem akart eljárni. Harmadszor az Calvinus vallása-szerént nem csak az eltekéllett szándék, de csak az első és akaratunk-ellen-való indúlatunk-is vétek. *Nam concupiscentia etiam stimulari lex vetat*[6], és az mint másut mondgya: *Illud ipsum pro peccato habemus, quod aliqua omnino cupiditate contra legem Dei homo titilletur*[7]: bűn, úgymond, csak az-is, hogy az ember valami indúlatokkal csiklandoztatik az Isten törvénye-ellen. Ha azért Christus Urunkba vóltak afféle indúlatok, kétség-nékül vétek-is vólt ő-benne; és mivelhogy az bűnök mind egy-aránt örök kárhozatot érdemelnek, az mint Calvinus taníttya: *Non est quod vel levissimas cupiditates mortis iudicio eximamus*[8], és esztelenségnek itíli, ha ki azt, az mit bűnnek itíl, tagadná halálos véteknek lenni[9]: következik tehát, hogy az mi Urunk az ő kínszenvedésekor örök kárhozatot érdemlett. Mely szép tudományból künnyen megbizonyítaná Calvinus, hogy nem igazat mondott sz. Pál[10], Isaiás[11], szent Péter[12], szent János[13], mikor az mi

[1] Ad Hebr. 5. v. 7. Marl. ibid.
[2] Matt. 27. v. 46.
[3] Calv. Marlor. Joan. 12. v 27.
[4] Aug. t. 6. 22. cont. Faust. c. 27.
[5] Calv. Matt. 26. v. 46.
[6] Calv. lib. 2. c. 8. n. 58
[7] Lib. 3. c. 3. n. 10.
[8] Calv. lib 2. c. 8. n. 58.
[9] Ibid. n. 59.
[10] Hebr. 7, 26.
[11] Isa 53, 9.
[12] 1. Pet. 2, 22.
[13] 1. Jo. 3, 5.

fő papunkat vétek és bűn-nékűl-való szentnek nevezi. Nyilva ha az ó törvénybéli papnak macula és testi vétek-nékűl kellett lenni[1], sőt az áldozatra rendelt bárányokba-is azt kívánta Isten, hogy *immaculati,* macula-nékűl, egy színűk légyenek[2]: sokkal inkább illett macula-nékűl lenni annak, az ki ez világ bűnét elvötte[3]. De jó, hogy Calvinus jelen nem vólt, mikor azt kérdé Christus Urunk, ki feddené-meg őtet az vétekről, mert nyilva sok dólgokba megfeddette vólna őtet. Negyedszer, ha igaz a mit Calvinus tanít, és ugyan fondamentoma az ő vallásának, tudni illik, hogy valaki azon fél, hogy elkárhozik, nem igaz híve az Istennek: *Vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium esse persuasus, divinæ erga se benevolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem* PRAESUMIT[4]*;* és ismét: *Ubi minima fidei gutta mentibus nostris instillata est, faciem Dei placidam, serenam, nobisque propitiam contemplari incipimus ita certo intuitu, ut sciamus nos minime hallucinari*[5]: ha, mondok, igazak mind ezek, kétség-nékűl következik, hogy Christus Urunk nem vólt igazán híve az Istennek, mivelhogy ő rettegett az örök kárhozattúl, és nem csak az testi haláltúl. Tudom, hogy Calvinus ugyan azon helyen azt mondgya, hogy Christus Urunk ezekben nem vétkezett: de ez őtet meg nem menti; mert szinte azt cselekeszi, mint ha én azt mondanám, hogy amaz ember úttyában megleste az ő ártatlan felebaráttyát, megfosztotta, megverte, megsebesítette, hólt számba hatta: és utánna vetném, hogy én nem mondom, hogy tolvaj és kerékre méltó légyen az az ember. Calvinus-is az bűnös emberek indúlatit és cselekedetit tulajdoníttya Christus Urunknak, de azért nem akarja őtet bűnösnek nevezni, hanem azt mondgya, hogy megérthetetlen dolog az, mint férjen egyben, hogy mértékletlen és szabolázásra méltó indúlati vóltak az mi Urunknak, de mégis nem vólt vétke; és hogy félt az kárhozattúl, de azért *Illæsa et incolumis mansit fides eius*[6], az ő hiti éppen és sérelem-nékűl megmaradott, noha az Calvinus itíleti-szerént nem egyéb az igaz hit, hanem az Istennek hozzánk-való kegyelmérűl és üdvösségünkrűl bizonyos és félelemnékűl-való bizakodás, az mint az első ágazatnak magyarázattyából és Calvinusnak nem régen elő-hozott mondásiból kiteczik.

Ennek-fölötte ugyan ezen kínszenvedésbe több vétkeket-is tött Christus Urunk az Calvinus teczése-szerént. Mert mikor az ő Attyához felkiálta az kereszt-fán és azt mondá: Én-Istenem, Én-Istenem, vallyon s miért hattál-el engemet? akkor mint egy nyilván-

[1] Levit. 21, 17.

[2] Levit. 1, 10; 3, 1. 6. etc.

[3] Joan. 8, 46.

[4] Calv. lib. 3. c. 2. n. 16.

[5] Ibid. n. 19 Simila lib. 3. c 13. n. 5. etc

[6] Calv Matt. 27. v. 39.

való bűnös, az Istennek széki eleiben vitetett vólt Christus és oly kísírtet ütközött az ő szüvében, mint ha az Isten ő-reá haragudnék, és kárhozatra vettetnék. Az kétségben eséssel viaskodott, az Istennek ő-tőlle idegenségét szüvében foglalta, és kétségben-esésnek szavát szalasztotta szájából. *Ut pro nobis satisfaceret Christus, reum ad tribunal Dei sisti oportuit. Species tentationis Christo obiecta est, quasi Deo adverso iam esset exitio devotus: omnia irati et punientis Dei signa expertus, cum desperatione luctatus est: Dei alienationem mente concepit. Sed absurdum videtur Christo desperationis vocem elapsam esse? At nihil obstat, quominus Dei alienationem mente conceperit Christus, fixa manente fide. Hac lege suscepit Christus mediatoris personam; ideo non mirum, certamen illi fuisse cum mortis doloribus, quasi Deo irato in labyrinthum malorum proiectus foret*[1]. Másut ugyan azon dologrúl szólván és magyarázván, mely nagy lelki háborúban vólt Christus, azt írja, hogy nincs nagyob pokol, mintha azt érzi valaki, hogy az Istentűl elhagyatott, elidegenítetett, és mint ha veszedelmére szándékozott vólna, meg nem hallgattya őtet az Isten. Ezre jutott vala igye Christusnak, hogy kételenítteték az nyavalyától megszoríttatván felkiáltani: Én-Atyám, miért hattál el engemet? *Nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quam sentire te a Deo derelictum et alienatum, et cum invocaveris, non exaudiri, perinde acsi in tuam perniciem ipse conspirasset; eo Christum videmus fuisse deiectum: ut coactus fuerit urgente angustia exclamare, Deus meus etc*[2]. És erőssen szidgya osztán Calvinus azokat, kik azt mondgyák, hogy nagy gyalázattal illeti Calvinus az mi Urunkat, mikor az ő lelke üdvösségérűl kétessé tészi. *Hic nebulones quidam clamant, me atrocem Christo facere iniuriam, quia minime consentaneum fuerit eum de animæ salute timere*[3]. Ebből-is az kellemés ördögi tudományból mind azok az dólgok következnek, mellyekrűl csak ím eléb emlekezém. És noha itt-is mind ezek-után azt veti Calvinus, hogy ugyan megmaradott Christusban az hit[4], de az mint imént mondám, az ő vallásaszerént az helyén nem maradhat és csak annyi, mint ha valakirűl eléb azt mondanád, hogy kilencz gyermek annya, és az-után el akarnád hitetni, hogy megmaradott szűzességében.

[1] Calv. Matt. 27. v. 46. Marl. ibi.

[2] Calv. lib. 2. c. 16. n. 11.

[3] Calv. ibid. n. 12.

[4] Calv. Matt. 27. v. 46.

Hetedszer, azt taníttya Calvinus, hogy az Christus keresztiben semmi egyéb nem láczik az testi gyarlóságnál. És annak-okáért semmit abba nem talál az mi hitünk, mivel magát biztassa és ótalmazza, sőt ugyan azt írja, hogy az Christus halála kétségbe-

esésnek példája: *In Christi morte spectaculum desperationis plenum apparuit, quod etiam viriles animos posset frangere*[1]. És másutt-is így káromkodik az istentelen ember: *In spectaculo Christi in cruce pendentis* NIHIL *aliud, quam extremae desperationis materia erat*[2]. *Et certe cum in eius cruce tantum appareat carnis infirmitas, donec ad resurrectionem ventum fuerit, non reperit in ea fides nostra, quo se erigat vel sustentet*[3]. Nyilva szent Pálnak külömb szája ízi vala, mivelhogy nem talált egyebet az miben dicsekednék és örvendezne, az Christus keresztinél[4]. Mert noha, úgymond, az megfeszíttetett Christus botránkozás az sidóknál, bolondság az pogányoknál, de mi-nállunk Istennek ereje és bőlcsesége[5].

[1] Calv. Matt. 27. v. 57.

[2] Calv. et Marlor. Joan. 14. v. 1.

[3] Calv. Matt. 16. v. 21. Et Marlorat. ibid.

[4] Gal. 6. v. 14.

[5] 1. Cor. 1. v. 23.

NYOLCZADSZOR, azt taníttya Calvinus, hogy Christus Urunk az ő kín-szenvedésekor az mi személyünket viselvén, bűnös vólt és minden átkot érdemlett, és azért nevezi őtet szent Pál átoknak. *Apostolus Christum execrationem et maledictionem vocat, significans omnium maledictionem in ipso fuisse inclusam*[6]. *Quod personam nostram susceperat, ideo peccator erat et maledictionis reus, non tam in se, quam in nobis*[7]. Kiből az következik, hogy miképpen az hívek igazaknak neveztetnek, noha nincs ő-bennek igasság, hanem Christusba, és az ő igassága tulajdoníttatik, *imputáltatik* az híveknek, kik nem ő-magokba, hanem az Christusban igazak, miképpen hallók az második ágazatban hogy magyarázza Calvinus az híveknek megigazúlását: szinte azonképpen az Calvinus értelmeszerént Christus Urunkat-is minden gonosz-tövőnél gonoszabbnak kel mondani, mivelhogy az Isten ő-reá rakta és *imputálta* minden gonosz-tövőknek latorságokat: *Christus reatu peccatorum nos absolvit, quum ea sibi imputari voluerit, acsi sua essent*[8]. Mert ha helleborust iszik-is Calvinus, nem adhattya okát, miért mondathassunk mí igazaknak az Christus igasságától, mikor ez nékünk *imputáltatik,* és hasonló-képpen ne mondhassa Calvinus Christus Urunkat minden gonosz-tövőnél gonoszabbnak, mivelhogy az Isten néki tulajdoníttya, *imputállya* az emberi nemzetnek minden gonosságát. De mind tudatlanságból származnak efféle bolond vélekedések az Calvinus értelmébe, mert egy az, hogy az *imputatio* senkit sem jóvá, sem gonoszszá nem tészen, ha ő-magában az emberben nincs jámborság vagy latorság. Más az, hogy az Isten, a ki mindeneket lát az mint vannak és oly itíletet tészen felőlök, az miném̃ûek ő magok, senkinek azt nem *imputállya,* az mi ő-benne nincsen. Ennek-fölötte mikor az Írás azt mondgya, hogy Christus mi-éret-

[6] Calv. Gal. 3. v. 13. Marlorat. non abludit.

[7] Calv. lib. 2. c. 16. n. 10.

[8] Calv. lib. 4. c. 17 n. 2.

tünk bűnné, átokká lött: az bűnön nem egyebet kel érteni, hanem bűnért-való áldozatot, miképpen Oseás profétánál-is olvassuk, hogy az papok az bűnt észik[1], az az az bűnért-való áldozatokat. Mikor az Írás azt mondgya, hogy Christus az ő testén hordozza az mi bűneinket, az bűnnel érdemlett ostorokrúl szól, mert szokott dolog az mindeneknél, hogy *causa pro effectu ponitur*, miképpen szoktuk mondani: eznek jó keze avagy jó nyelve vagyon, az az szép írása és ékesen szóllása. Végezetre, mikor az Írás azt mondgya, hogy átkozott, az ki füg az fán[2], és hogy átokká lőn mi-érettünk Christus[3]: csak azt jelenti, hogy az mi Urunk mi-érettünk az átkozottaknak rendelt halált sem útálta, noha ő átkozott nem vólt. De nem gondol Calvinus azzal, hogy igazán és az Christus böcsűlletire ércse az Írást, hanem azon mesterkedik, miképpen gyalázhassa és kissebbíthesse őtet mindenekbe, és azért írja másut nem egyszer, úgymint *In cap. 27. Matth. v. 46.; lib. 2. Instit. cap. 16. n. 12.*, hogy Christus Urunk *Reus ad Dei tribunal stetit:* mint nyilván-való vétekbe kapott bűnös ember, úgy állott az Istennek itílő széki-elöt. Itt-is azért nem csak kiteczik, hogy az Calvinistákért sokkal külömb Christus hólt-meg, hogy-sem az töb jámborokért, de az-is világoson megbizonyíttatik, hogy ha az Calvinus értelme-szerént kel ezt az ágazatot mondani, ez-után így kellessék mondani: KI HASZONTALANÚL KÍNZATÉK PONTIUS PILÁTUS ALAT, MEGFESZÍTTETÉK KÉTSÉGBEN ESVÉN ÉS AZ Ő ATTYA ELLEN ZÚGOLÓDVÁN HERTELEN ÉS MÉRTÉKLETLEN INDÚLATBÓL, MEGHALA AKARATTYA ELLEN, ÉS AZ Ő HALÁLÁVAL SEMMIT EGYEBET KÉTSÉGBEN ESÉSNEK PÉLDÁJÁNÁL NEM HAGYA MINÉKÚNK.

[1] Oseæ 4, 8.

[2] Deut. 21. v. ult.

[3] Gal. 3, 13.

Ötödik ágazattya az Credónak.

Szálla poklokra, harmad napon halottaiból feltámada.

Az Christus alázatos halálának emlekezeti-után az ő dücsőségérűl tészünk it emlekezetet, tudni illik, hogy az poklon és az halálon hatalma vagyon ő-néki. Ez pedig az ágazat két részt foglal magában. Elsőt, az poklokra-való szállást: Másodikat, az feltámadást. Mikor pedig azt vallyuk, hogy az Istennek fia poklokra szállott, két dólgot vallunk. Eggyiket azt, hogy az Christus lélke az Igínek személyétűl el nem vált az halál-által; mert ha elvált vólna az ő lelke az Igítűl, miképpen az testűl elvált vala, nem

igazán mondatnék az Istennek fia poklokra szállani[1]. Másikat azt hiszszük, hogy míg az mi Urunk teste, mely az koporsóban tétetett vala, vesztég nyugvék, az ő lélke alá-szálla poklokra, ahol az régi szent Atyák lelkei fogságban valának, mivelhogy senki az mi Üdvözítőnk halála-elöt az mennyei bódogságban bé nem vitetett, az mint nyílván taníttya szent Pál apostol *ad Hebr. 9. v. 8; cap. 10. v. 20; c. 11. v. 39.* Annak-okáért mondgya vala Jákob patriarcha, hogy pokolra alá-szál az ő fiához[2], az kirűl azt véli vala, hogy nem koporsóban, hanem az vadak gyomrában temettetett vala[3]. Nem azért szálla pedig poklokra, hogy ő az töb foglyokkal egyetembe rabságban lenne, mert csak ő egyedűl vólt az halottak-közt szabados[4] és lehetetlen vólt, hogy az pokol őtet megtartóztatná[5], mivelhogy az bűnnek sólgya volt az-is az fogság; hanem az végre ment oda[6], hogy az poklok tömlöcz-tartóját, az ördögöt megkötözné *Matth. 12. v. 29. Apocal. 20. v. 2.*, hogy az szent Atyákat kiszabadítaná az tömlöczből, az mint olvassuk *Zachar. 9. v. 11. Coloss. 2. v. 15.*; és noha Calvinus az babylóniai fogságrúl magyarázza az Zachariás mondását[7]: de szent Máté[8] és szent János[9] nyilván mondgyák, hogy Zachariás Christus Urunkrúl és az ő győzödelmes királyságárúl beszél; és azért mondgya szent Thaddæus apostol Eusebiusnál, hogy Christus Urunk egyedűl szállott poklokra, de sokadmagával jött viszsza: *Ad inferos solus quidem descendit, multa vero turba comitatus ad Patrem ascendit, sepemque illam ante nunquam diruptam scidit*[10]. Végezetre, nem csak az szent Atyákat mingyárt bódoggá tevé jelenlétével és bétellyesíté az mit igíre az kereszt-fán, hogy azon nap az bódogságban vinné ő-magával az megfeszíttetett embert[11]: de az kárhozattaknak-is az ő hitetlenségeket szemekre hányá, az mint szent Péter írja[12], és Calvinus-is megvallya[13].

[1] Aug. 20. Civit. c. 15.
[2] Gen. 37, 35.
[3] Ex Aug. 12. de Genes. ad litter. c. 33.
[4] Psal. 87, 5.
[5] Act. 2, 31.
[6] Eccl. 24, 45.
[7] Calv. lib. 2. c. 16. n. 9.
[8] Matt. 21, 5.
[9] Joan. 12, 15.
[10] Euseb. 1. hist. c. ult.
[11] Luc. 23, 43.
[12] 1. Pet. 3, 19.
[13] Calv. lib. 2. c. 16. n. 9.

Ugyan ezen ágazatnak második részében azt vallyuk, hogy ő maga, tulajdon erejével feltámada Christus Urunk, az mint olvassuk *Joan. 2. v. 19; c. 10. v. 18.* Harmad napra támadott-fel, hogy az ő igaz halála nyilvábban megismértetnék; mert ha mingyárt feltámadott vólna, alíthatták vólna némellyek, hogy nem hólt vólt meg tellyességgel.

Itt-is Calvinus régi szokását megtartya, és mint egy-féle állat bánik az gyömbérrel ha eleibe viszik, úgy ő-is túrkállya, tapodgya, úndokíttya ezt-is az ágazatot.

Először: azt írja Calvinus, hogy ezt az ágazatot, a menyire az poklokra-való szállásrúl emlekezik, nem elein mingyárt, hanem

nagy üdővel az Credónak szerzése-után adták hozzá és lassan-lassan vétetett-bé az Ecclesiába; de az híveknek közönséges értelme vólt ez, úgymond, mivelhogy minnyájan az régi atyák emlekeznek írásokban az mi Urúnknak poklokra-való szállásárúl. *Coniicere licet, post aliquantum temporis insertam particulam hanc, non protinus, sed sensim Ecclesiis insuevisse. Extra controversiam est, ex communi piorum omnium sensu fuisse desumptam, quando nemo est patrum, qui non in suis scriptis descensum Christi ad inferos commemoret*[1]. Ezzel ágyat akar vetni Calvinus, hogy oszután nagyob szabadsággal felforgathasson mindeneket, az mint az első ágazatnak első czikkelyében, más hasonló dolgokrúl szólván, megbizonyítám. Mert ugyanis, az kinél az Ecclésiának és az szent atyáknak hitele nem bócsűlletes, künnyen megérthettyük mit tulajdonícson annak, az mit az Ecclésiával és Páterekkel bizonyít ő maga-is.

[1] Calv. lib. 2. c. 16. n. 8. Ruffinus, Chrysost. et Cyrill. in Exposit Symb. habent hunc articulum.

Másodszor: magyarázván Calvinus, mi légyen ez az poklokra-való szállás, leg-először elrontá az Brentius vélekedését, ki azt itílte, hogy az pokol nem egyebet jegyez hanem az koporsót, és mikor azt mondgyuk, hogy Christus poklokra szállott, annyi mint ha azt mondanók, hogy eltemettetett. Ezt azért Calvinus méltán kárhoztattya[2]. Mert egy az, hogy az Credo rövid *compendiuma* és summája az hitnek, melybe leg-rövidebben előnkben akarták adni az apostolok az hitnek fő ágait, és ez-okon nem hihetséges, hogy azon egy dólgot kétszer akarták vólna az Credóban helyheztetni. Más az (úgymond Calvinus), hogy nagy gondolatlanság lött vólna, ha azt, az mit nyilván egyszer kijelentettek vala, homályos szóval jelentenének az-után másodszor-is az Credóba. És mind ezeknél nyilvábban megronthattyuk azzal az Brentius vélekedését, hogy ha az koporsóban-való tétel és az poklokra-való szállás mindegy, nem igazán mondanók, hogy ő maga szállott poklokra, mert az koporsóba nem maga méne az ő teste, hanem Józseftűl viteték és ő-tőlle temetteték el-is.

[2] Calv lib. 2. c. 16. n. 8.

Ennek-utánna az maga értelmét magyarázván, két dólgot tanít. Eggyiket azt, hogy csak álom és aggnő beszéd azt mondani, az mit az régi fő doctorok tanítottak, tudni illik, hogy az föld gyomrában *Limbus* vólt, ahol az szent Atyák lelkei vóltak az Urunk halála-elöt, és hogy ezekhez ment-alá Christus Urunk. *Posteritas locum putavit esse subterraneum, cui affixit nomen Limbi; sed hæc fabula, tametsi magnos authores habeat, nihil tamen quam fabula*

est. Concludere in carcere mortuorum animas, puerile est; Christi autem animam eo descendere, ut illas manumitteret, quid opus fuit?[1] Ihon ládd-é, menyit tulajdonít Calvinus az régi doctoroknak, kiknek egyenlő vallásából hallók imént, hogy az keresztyénségnek közönséges értelmét megvisgálá; mert itt-is bizonyos dolog, hogy minnyájan az régi szent doctorok[2] egyenlő értelemmel és álhatatoson vallották, hogy Christus alá-szállott az föld gyomrában és onnan szabadította-meg az szent Atyákat. És azért mondgya szent Pál, hogy Christus Urunk az földnek alsó részeire szállott[3], mellyet ezen szent Pál másut *abyssusnak,* mélységes helynek nevez[4], ő maga pedig Christus Urunk az föld szüvének, az az az föld közöpinek híja[5], mely értelemmel nevezi sz. Dávid-is az tengernek mélységét tenger szüvének[6]. Holot azért az Christus teste, mely az koporsóban tétetett, nem az föld gyomrában, hanem az föld színén vólt, mint jól tuggyák, az kik az Urunk koporsóját szemekkel látták és az Irás-is csak az Christus lelkéről mongya, hogy az poklokra szállott, mikor az ő teste nyúgodnék az koporsóban[7]: kétségnékűl nem *fabula,* hanem az szent írásban foglaltatott igasság az, hogy az mi Urunk az ő foglyainak megszabadúlására alászálla poklokra, ahol az szent Atyák tartatnak vala, kik az dücsősségben nem mehettek Christus-nékűl. Ezt pedig Calvinus ő maga sem tagadhattya; mert az mint megmutatom az utólsó ágazatban, azt hiszi Calvinus, hogy most sincsenek az bódogságban az hívek lelkei, sőt az régi szent Atyák lelkeirűl azt írja, hogy az halhatatlan dücsősségre nem vitettek, hanem csak közelb járúltak ehhez: *Propius ad cœlestis vitæ fruitionem accesserunt, immortalitatis tamen gloria ad diem ultimum differetur*[8].

[1] Calv. lib. 2. c. 16. n. 9.

[2] Cyrill. catech. 4. Tert. 2. carmin. cont. Marcion. c. 4. Ambr. et Hier. ad Eph. 4. Aug. ep. 57. init. et ep. 99.

[3] Eph. 4, 9.

[4] Rom. 10, 7.

[5] Matt. 12, 40.

[6] Psal. 45, 3.

[7] Act. 2, 27.

[8] Calv. Luc. 16. v. 22.

Másodikat azt hirdeti Calvinus, hogy noha az poklokra-való szállásrúl az Credóban az mi Urunk halála és temetése-után tészünk vallást, de azért eléb vólt az halálnál ez az poklokra-való szállás; és ez nem egyéb, ugymond Calvinus, hanem az, hogy az Christus lelke az kereszt-fán az kárhozott és elveszett embereknek kegyetlen kínnyát viselte és azt itílte, hogy az Istentűl elvettetett és elidegeníttetett vólna. Mert ő, kezes lévén érettünk, valaminémű kínt érdemlettek az gonosz emberek, mind azokat lelkében viselte, csakhogy nem örökké, hanem egy ideig tartott ő-rajta az kárhozottak kínnya. És ha ezt az kínt nem szenvedte vólna Christus, semmit nem használt vólna, úgymond, nékünk az ő testi halála. *De descensu ad inferos, certior expositio quærenda est. Nihil actum erat, si cor-*

porea tantum morte defunctus fuisset Christus, aliud maius et excellentius pretium fuit, quod diros in anima cruciatus damnati ac perditi hominis pertulerit. In locum sceleratorum sponsor, adeoque instar rei submissus, qui dependeret omnes, quæ ab illis expetendæ erant, pœnas, uno hoc excepto, quod doloribus mortis non poterat detineri[1]. És ismét: *Diros et horribiles cruciatus perpessus, cum se ad tribunal Dei reum stare cognosceret*[2]. *Cum æternæ mortis horrore quasi consertis manibus luctatus*[3], *a Deo se derelictum et alienatum sensit*[4]. Kegyelmes Isten, s ki hihetné, ha szemével nem látná, hogy illyen káromló embernek tanitása-után indúlhatna valamely eszes ember. Ha Christus Urunk az kárhozottak kínnyát hordozta, tehát testében lelkében gyötörtetett az ördögöktűl, kétségben esett, káromlotta az Istent megdühűlt haraggal, és ugyan ördöggé, vagy az ördögnek angyalává változott egy ideig: mert ezek és ezekhez hasonlók az kárhozottak kínnyai. És ki hallotta vala Calvinus-elöt, hogy az poklon kétségben esést kellyen érteni? Vagyon-é az szent irásban csak egy bötű, melyből ezt az magyarázatot csak tettetes színnel-is támogathatnák az Calvinisták? És mint lehetséges, hogy Christus avagy kételkedett vólna az ő Attyának hozzája-való jó akarattyában, avagy azt itílte vólna, hogy elvettetett és elidegeníttetett az ő Attyától, holot jól tutta, hogy ő légyen az Atyának szerelmes fia, kiben bétellyesedett az Istennek akarattya? Hiszem tutta Christus Urunk, hogy ő az Istennek természet-szerént-való fia, és hogy sem vétekbe, sem Istennek haragjában nem eshetik? Nyilva az ki eszes ember, azt soha nem itíli valónak, az mit tudva tud, hogy lehetetlen dolog; és attúl semmit nem retteg, az mirűl bizonyos hogy semmi-képpen nem történhetik. És ez világon soha nem vólt maga feledetteb ember Christus Urunknál, ha azt itílte, az mit Calvinus káromló irásival ő szent felségére fogott.

[1] Calv. lib. 2 c. 16. n. 10. His per omnia similia docet Brent. homil. 54. et 65. in Lucam.
[2] Calv. ibid. n. 12.
[3] Ibid. n. 10.
[4] Ibid. n. 11.

Ezeket mikor írom vala, juta eszembe, a mit egy lutherista superintendens irásiban olvastam régenten, tudni illik: *Athei Calvinistæ infernum negant*[5], hogy az Calvinisták tagadgyák az poklot. És gondolkodni kezdém rólla, ha ezt valaha jelengette volna-é Calvinus, mert Lutherbe nem most olvastam vala, hogy ő nem tuggya, micsoda az pokol, mert hogy az lelkek egy helyen bérekesztetvén, kínoztassanak, az mint az predikátorok kőltik, azt ő nem merné mondani, és az lelkeket sem itíli pokolba kínlódni: *Quid sit infernus ante novissimum diem, non admodum sum certus, nam quod certus locus sit, ubi damnatorum animæ inclusæ tor-*

[5] Schlusselb. l. 1. Theol. Calv. art. 7. fol. 145.

queantur, quemadmodum fingunt concionatores, non ausim affirmare[1]. És másut: *Animæ non egrediuntur ex corporibus in cruciatum et pœnam inferni, sed paratum eis cubiculum, in quo dormiant in pace*[2]. Mikor azért gondolkodnám felőlle, ha Calvinusra reá ragadott-é ez-is az Luther hitetlensége, úgy teczék, hogy bizonyos jelenségit találám ennek az tévelygésnek az Calvinus írásibannis. Mert az régi igaz keresztyének az tellyes szent írásnak egyenlő folyása-szerént azt hitték mindenkor, hogy az pokol, mellyet az Ur Isten az ördögöknek és az hamis embereknek örök kínnyokra készített az föld gyomrában, bizonyos hely légyen, melybe az gonoszak igaz és valóságos tűzzel gyötretnek, kínoztatnak és valóságos-képpen égettetnek. Mert hogy az föld-alat-való hely légyen az pokol, nyilván taníttya szent Ágoston[3], sőt minnyájan az töb hívek-is; mert miképpen Tertullianus mondgya: *Nobis infernus creditur in fossa terræ, in alto vastitatis, in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas. Gehenna est ignis arcani subterraneus thesaurus*[4]. És ugyanis azért neveztetik *infernusnak*[5], az az alat-való helynek az pokol: *Inferi:* úgymond sz. Ágoston, *eo quod infra sunt, appellantur*[6]*;* sőt Isaiás proféta-is ezért mondgya, szólván az babylóniai királyrúl: *Infernus* SUBTER *conturbatus est. Detracta est ad inferos superbia tua, proiectus es de sepulchro tuo*[7], alat-való helynek nevezi az poklot, az hová alá-vonatott az az pogány király, kit ugyan koporsójában sem vittek vala bé. Szent Pál-is magyarázván az mi Urunknak pokolra-való szállását, azt írja, hogy az földnek alsó részeire szállott-alá. Hogy pedig tűzzel kínoztassanak ot az gonoszak, szépen taníttya sz. Ágoston és azért mondgya az pokol tüzét elólthatatlannak, mert sem ő el nem aluszik, sem az benne égőket meg nem emészti[8]. És ezen szent Ágoston másut nem csak tűztűl, de úndok férgektűl mondgya hogy kínoztatnának az gonoszak teste[9] és ezt bizonyíttya amaz szent írásból: *Vindicta carnis impii, ignis et vermis*[10]. Ha pedig kérded, miképpen kínozza az tűz az lelkeket, azt mondgya szent Ágoston, hogy *Miris, sed veris modis cruciantur*[11]. Az szent írás-is ezer helyen mondgya, hogy az tűzbe gyötrődnek az gonoszok: *Job. 20. v. 26. Psal. 10. v. 7. Psal. 139. v. 11. Luc. 16. v. 24. Matt. 13. v. 50. Matth. 25. v. 41.*

Ezekbe Calvinus semmit sem hiszen. Ezt először abból vészem eszembe, hogy mikor az mi Urúnknak poklokra-való szállásárúl kezd szóllani, fondamentomul azt véti, hogy az Írásba az pokol-

[1] Luth. t. 4. Witt. lat. in c. 2. Ionæ f. 554. edit. a. 1552.
[2] In c. 25. Genes. Edit. Norimb. ap. Joan. Mont. f. 254.
[3] Aug. ep. 99. et 2. Retract. c. 24.
[4] Tertull. lib. de anima c. 55. n. 600. et Apolog. c. 47.
[5] Ephes. 4, 9.
[6] 12. de Genes. ad litt. c. 34.
[7] Isa. 14, 9. 11. 19. Hier. ibid.
[8] Aug. serm. 181. de Temp. in fine.
[9] Aug. 21. Civit. c. 9.
[10] Eccles. 7, 19.
[11] Aug. 21. Civit. c. 10.

nak neve gyakran vétetik csak az temető sírért[1], és mind ő s mind az ő követői vagy az koporsórúl és sírrűl, vagy az lelki gyötrelemrűl magyarázzák gyakran azokat az szent írás mondásit, mellyekben az poklokrúl emlekezet vagyon, és ezzel azt nyérik, hogy az szent írásból az poklot senki meg nem bizonyíthassa, mivelhogy mind azokra az bizonyságokra, mellyeket az pokolnak bizonyítására elő-hozhatunk, könnyen azt felelné Calvinus, hogy az sidó szó *Scheol,* avagy az pokol, csak koporsót és lelki gyötrelmet jegyez azokon az helyeken. Továb mégyen Calvinus, és meg akarván magyarázni Christusnak pokolra-való szállását, azt mondgya, hogy az poklokon nem egyebet kel érteni, hanem azokat az lelki kínokat, mellyeket érzett, mikor az kereszt-fán azt itílte, hogy az Attyától elhagyatott és elidegeníttetett, szinte mint ha az Isten az ő veszedelmére felfegyverkezett vólna, és így az kárhozottak kínnyait viselte lelkében[2]; mert meg akarván bizonyítani, hogy Christus poklokra szállott, leg-először-is *definiállya,* megmongya, mi légyen az pokol: *Nulla fingi potest magis formidabilis abyssus, quam sentire te a Deo derelictum et alienatum et quum invocaveris non exaudiri, perinde acsi in tuam perniciem ipse conspirasset. Eo Christum vidimus fuisse deiectum*[3] Azért szinte mint az régi Origenisták[4], úgy Calvinus-is az poklot nem egyébnek véli az gonoszak lelki ismé-retének gyötrelménél. Ha pedig ez az pokolnak definitiója, követ-közik, hogy az Calvinus itíleti-szerént nem egyéb az pokol, hanem az emberi vélekedésből támadott lelki gyötrelem; mert az Calvinus teczése-szerént Christus Urunkat-is azért mondgyuk hogy poklokra szállott, mert az ő lelkében kegyetlen szorongatásokat érzett. És mind ezekből illyen-képen okoskodhatunk: Azt itílni és azt érzeni, hogy az Istentűl elhagyattattunk, csak az mi elménknek gondolattyába vagyon; de az Calvinus itíleti-szerént efféle itílet és vélekedés az pokol, mert ugyanis azért mondatik Christus poklokra szállani, hogy illyen vélekedése vólt őnéki: tehát az Calvinus itíleti-szerént az pokol csak az mi elménknek gondolattya. És mivelhogy a mi csak az emberek vélekedésében vagyon, annak ez világ részei-közt nincsen bizonyos helye és *situssa,* következik, hogy az Calvinus teczése-szerént az pokolnak nincs bizonyos helye ez világon.

Avagy imígy okoskodhatunk nyilvábban az Calvinustúl vetett fondamentomokból: Azok az kínok, mellyeket Christus Urunk lelkében érzett, nem egyebek vóltak hanem az pokol: tehát az Calvinus vallása-szerént az pokol csak az lélkeknek itíletiből és véle-

[1] Calv. lib. 2. c. 16. n. 8.

[2] Ibid. n. 10. 11.

[3] Calv. l. c. n. 11.

[4] Hieronym. ep. 59. ad Anitum.

kedésekből származott szomorúság lészen. Innen vagyon, hogy másut minden kerülő beszéd-nékül azt írja, hogy az pokol mi-bennünk vagyon: *In nobis infernum semper reperimus* [1].

[1] Calv. 1. Joan. 3. v. 2. Marl. ibid.

Másutt-is nem homályoson jelengeti Calvinus, hogy ő nem hiheti, hogy ugyan valóba légyen az pokolnak tüze; mert magyarázván keresztelő szent Jánosnak amaz mondását, hogy CHRISTUS Urunk az búzát bétakarja majorjában, az polyvát pedig elólthatatlan tűzzel megégeti, azt mondgya, hogy nem kel az tüzön tüzet érteni, mert, úgymond, *Metaphorica est locutio* [2]. Hasonló-képpen, mikor az Christus utólsó sententiáját megyarázza, melyben az örök tűzre véti az gonoszakat, itt-is azt mondgya, hogy az tüzön nem kel tüzet érteni: *Supervacuum est subtilius cum sophistis inquirere de ignis huius materia et forma; ignis enim nomen metaphorice sumitur* [3]. Mely mondásokból nyilván következik, hogy Calvinus nem hitte, hogy amaz pokol ugyan valóságos-képpen légyen, mellyet az szent írás hirdet és az régi szent doctorok hittenek, tudni illik az melybe tűz-által kínoztassanak az gonoszak, hanem új poklot formált az önnön fejének gondolattyából, az az egy *ens rationist*, melytűl nem szükség hogy senki féllyen, mert ha ollyan pokol nincsen, az minéműt az Írás előnkbe adott, nincs az Calvinus gondolattyának és álmának annyi ereje, hogy most újonnan más poklot faraghasson.

[2] Calv. Math. 3. v. 12. Marlor. ibid.

[3] Math. 25. v. 41. Marlorat.

Továbbá azzal-is kétessé tészi Calvinus magát, hogy az pokolt nem hiszi: mert azt taníttya, hogy bolondság azt kérdeni, hon vannak az lelkek itílet napja-elöt, és az itílet-elöt nem kínoztatnak, úgymond, hanem csak kötve tartatnak, hogy itílet napján az kínokra vettessenek. *De loco animarum ante iudicium, inepta et futilis est quæstio, stultum et temerarium de rebus incognitis inquirere. Reprobi vincti catenis tenentur, donec ad supplicium trahantur* [4]. És ugyan azt írja másut, hogy gyermeki gondolat azt itílni, hogy az halottak lelke fogságra vettessék: *Concludere in carcere mortuorum animas, puerile est* [5]. Nem hiszi tehát Calvinus azt az poklot, melyben itílet-elöt kínoztatik vala az dobzódó gazdag, és annak-okáért nem hiszi azt az poklot, mellyet az szent írás előnkbe ád, hanem hogy az purgatoriumot elronthassa, az limbust kigyomlálá, hogy az limbust eltemethesse, az pokolt-is végre megtagadgya Calvinus.

[4] Calv. 3. Instit. c. 25. n. 6.

[5] Lib. 2. c. 16. n. 9.

Az Augustána Confessión-való atyafiak-is sok esztelenséget tanítnak az mi Urunknak poklokra-való szállásárúl; mert az *Liber Concordiæ* azt mondgya, hogy ő-közöttök nagy versengés vagyon:

Mikor és mi módon ment légyen Christus pokolba, az az, halála-elött-é vagy az-után? csak lélek szerént-é avagy mind testestül? csak emberi természetibe-é avagy istenségébe-is? etc. És midőn azt mondották vólna, hogy ezeket senki ez földen meg nem tudhattya, hanem az más világra kel hadni: azzal fejezik-bé, hogy ez dologban azt kel tartani, az mit Luther 1533. esztendőben Torgában tanított, tudni illik, hogy az egész személy, Isten és ember, temetése-után szállott pokolra: *Credimus totam personam, Deum et hominem post sepulturam ad inferos descendisse.* Mely dologba nyilván megjelentik, hogy eszefordúltak az Concordisták. Mert egy felől azt mondgyák, hogy nem tudhattyuk, mikor lött az pokolraval ó szállás, Urunk halála elött-é, vagy az-után: más felől azt írják az mit az Credo tart, hogy halála-után szállott poklokra. Annak-fölötte hamissan taníttyák, hogy éppen az isteni személy szállott pokolra, mert ez sehová nem mehet, mivelhogy mindenüt jelen vagyon; más az, hogy Christus Urunk emberi természetes-szerént igazán meghólt vala az ő lelkének testétül való elválásaáltal, és így halála órájától-fogva feltámadásaig nem vólt éppen az emberi természet és ez-okon Christus Urunk tellyes emberségeszerént nem szállhatott pokolra, holot akkor az emberi természet éppen nem vólt; végezetre nem csak azt taníttya az Irás, hogy az Christus teste az koporsóban nyugodott mind az feltámadásig, de azt-is nyilván mondgya, hogy Christus Urunknak sz. lelke vólt az, mely alá-szállott az poklokra, és azért mondgya Christus Urunk, hogy az ő Attya nem haggya pokolba az ő lelkét, az ő testit sem hadgya megrothadni *Act. 2. v. 26. 31. Psal. 15. v. 8.*, mely mondásból bizonyíttya sz. Ágoston, hogy az Christus lelke szállott-alá poklokra[1], és ugyan ezent jelenti sz. Péter-is *1. Petri 3. v. 19.* De haggyunk békét most az Concordistáknak, hanem térjünk Calvinushoz.

[1] Aug. ep. 57. ad Dardan., 99. ad Evodium.

Megteczik azért mind ezekből, hogy az Calvinus hiti és értelme-szerént így kel ezt-is az ágazatot fordítani: POKOLRA NEM SZÁLLA, MIVELHOGY AZ POKOL nem egyéb az emberi gondolatnál, hanem azt itílvén, hogy az Istentűl elhagyatott és elidegenűlt, az lator kárhozottak kínnyát szenvedte lelkében.

Hatodik ágazattya az Credónak.

Méne mennyégben, űle az Atya mindenható Istennek jobjára.

Itt-is két dologrúl tészünk vallást. Először, hogy az mi Christusunk nem mástúl viteték, hanem maga hatalmával és isteni erejével méne mennyégben, és az mint szent Pál mondgya, az egek fölibe méne, fellyeb magasztaltaték az egeknél-is[1]. Felmenetelinek módgyárúl szólván szent Pál, azt mondgya, hogy *penetravit*[2], nem szaggatta-meg az egeket, hanem szakadás-nékűl által-hatotta.

[1] Ephes. 4, 10.
[2] Hebr. 7, 26. Hebr. 4, 14.

Másodszor, hogy az mi Üdvözítőnk isteni természete-szerént egyenlő lévén az Atyával, emberi természete-szerént-is (mely természetrűl szóllottak az eléb magyarázott ágazatok-is) annyira felmagasztaltatott, hogy méltán az Atya Istennek jobján mondatik űlni. Mely mondásban két *metaphora* vagyon, tudni illik az űlésben, és az Atyának jobjában; mert Christus Urunk sem űl mindenkor vesztég[3], és az Atya Istennek sincs job keze. De mivelhogy az királyokat-is székben szokták ültetni, mikor az királyi tisztre választyák és az bírák-is vesztég ülnek, mikor törvént szolgáltatnak: annak-okáért mondatik Christus Urunk vesztég űlni, hogy az ő uralkodása és birodalma megjelentessék[4]. Azonképpen mivelhogy az kiket meg akarunk böcsűlleni, job kéz felől ültettyük, mint ám Salamon az ő annyát[5]: annak-okáért mondatik Christus Urunk-is az ő Attyának jobján űlni[6], az az a mint szent Pál magyarázza[7], minden fejedelemség, hatalom, erő és uralkodás-fölöt, mind ez világi s mind az más világi nevek-fölöt felmagasztaltatva lenni. Mikor azért Christus Urunkat az Atya Istennek jobján mongyuk űlni, annyit tészen mint ha azt mondanók, hogy az mi Üdvözítőnk embersége-szerént-is az isteni természet-után első és leg-böcsűlletesb helt foglalt és mindeneket fellyűl halladott tisztességes méltósággal[8], és az mint másut mondgya az Irás, Christus Urunk az isteni hatalomnak jobján űl[9], az az az hatalmassága és ereje oly nagy, hogy embersége-szerént-is, az isteni természettűl megválva, minden hatalmat meghalladna. És azért mondgya szent Pál, hogy az egek fölibe ment[10], hogy mindeneket bétöltene az ő erejével és hatalmasságával, az az hogy mindenüvé elhatna az ő ereje.

[3] Apoc. 2, 1. Act. 7, 55.
[4] Matt. 25, 31.
[5] 3. Reg. 2, 19.
[6] Psal. 44, 10.
[7] Ephes. 1, 21.
[8] Ita Aug. lib. de fide et Symb. c. 7.
[9] Matt. 26, 64. Marc. 14, 62.
[10] Ephes. 4, 10.

Itt-is nem jó nyomon sétál Calvinus bátyánk.

Először az Calvinus tanítványi az Párisban lött disputatióban *Anno 1566. in scripto, dato 18. Julii artic. 26.* azt mondák, hogy az Christus teste nem ment az égbe úgy, hogy éppen maradott vólna az ég, azhol bément, hanem meg kellett ennek szakadni. Ezt az ő mesterektűl tanúlták. Mert ő-is nem csak azt taníttya, a mint eléb megértők, hogy sérelem-nékűl az szűz méhéből sem születtethetett Christus Urunk, de ennek-fölötte azt-is tagadgya, hogy az megdücsőült testnek oly tulajdonsága légyen, hogy szakadásnékűl által-mehessen egyéb állatokon, és ez-okon ostorozza azokat, az kik azt mondgyák, hogy az tanítványokhoz Christus Urunk ajtó nyílás-nékűl ment: *Minime verum est, quod Papistæ asserunt, Christi corpus penetrasse per ianuas clausas*[1], és osztán nagy temérdek hazugságot okád mi-reánk, hogy mí az megdücsőült testet tellyességgel hasonlóvá tészszük az lélekhez és azt mondgyuk, hogy mindenüt jelen légyen az ő *immensitássával,* kibe Calvinus igazat nem mond, mert mí semmit effélét nem tanítunk.

[1] Calv. Joan. 20. v. 19. Marl. ibid.

Másodszor: noha Calvinus az *ubiquistákat,* kik az Christus testét az egész világra el akarják terjeszteni, gyakran üstököszi és megpofázza, de mindazáltal néha ő-is hozzájok vonszon és azt taníttya, hogy az Istennek jobja mindenüt jelen vagyon és ez-okon esztelenűl cselekesznek, a kik azzal akarják bizonyítani, hogy Christus csak az égben légyen: mert az ő Attyának jobján űl. *Hoc non ideo dicitur, ut Dei dexteram coelo inclusam existimemus. Perperam igitur faciunt, qui ex sessione ad dexteram Dei conantur probare, Christum nonnisi in coelo esse. Hoc potius significat, quod cum Dei dextera coelum et terram impleat, consequi necessario, ut regnum Christi et virtus ubique diffundatur*[2]. Ezek az Calvinus mondási fondamentomi az ubiquistáknak. Másutt-is imígyen beszél: *Locum aliquem imaginari non convenit, cum metaphorice dextera secundam a Deo potestatem significet, non ergo receptus est Christus in coelos, ut beatam quietem procul a nobis colat, sed ut mundo præsideat*[3]. Ha bizonyos helyen nincsen, sőt ha távúl nincs tőllünk az ő emberi természete-szerént, jelen vagyon tehát mindenüt ugyan azon emberi természete-szerént, az melyhez illik, hogy az Istennek *Vicáriussa,* hely-tartója légyen, maga az álhatatlan ember másut azt írja, hogy Christus az egek-fölöt vagyon: *Cum dicitur Christus in coelo esse, non sic accipi debet, quasi resideat inter sphæras, sed illic cœlum significat locum sphæris omnibus superiorem*[4].

[2] Calv. Ad Ephes. 1. vers. 20. Marlor. ibid.

[3] Calv. Marc. 16. v. 19.

[4] Calv. ad Ephes. 4. v. 10. Marl. ibid.

HARMADSZOR, az mint ezelöt-is mondám[1], azt taníttya Calvinus, hogy ez az mi Urunknak méltósága és az Attyának jobján-való űlése csak üdő-szerént-való, és az itílet-után levettetik az királyi székből, vége lészen birodalmának: *Dicitur ad Patris dexteram sedere; hoc vero temporale est, donec præsenti divinitatis aspectu fruamur. Regnabit ergo Christus, donec prodierit mundi iudex*[2], és az mint mondám, ezeket mind azzal fejezi-bé, hogy az utólsó itílet lészen az Christus királyságának utólsó cselekedeti[3]. De nyilván szent Pál nem azt hirdeti, hogy az Atyának jobján-való űlés csak ideig-való dolog légyen, hanem azt mondgya: *In sempiternum sedet in dextera Dei*[4], hogy örökké az Atyának jobján űl Christus. És ha csak ideig-való az Atyának jobjára-való űlés, mivelhogy az Calvinus itíleti-szerént-is *sedere ad dexteram Dei est summum imperium obtinere: cœli et terræ dominium obtinere, plenumque rerum omnium arbitrium*[5], az Atyának jobjára-való űlés annyit tészen, mint ha azt mondanók, hogy Christus az egeknek és földnek ura és őnéki mindeneken hatalma vagyon: ha mondok ez így vagyon, és mindazáltal csak ideig-való ez az Atyának jobján-való űlés, következik, hogy az itílet-után nem illik ez az méltóság Christushoz, és annak-okáért ugyan nem lészen Isten.

[1] Lásd az második ágazatban.

[2] Calv lib. 2. c 14. n. 3.

[3] Lib. 2. c. 15. n. 5.

[4] Hebr 10, 12. Ephes. 1, 21.

[5] Calv. Act. 2. v. 34. Ad Rom. 8. v. 34.

NEGYEDSZER, azt taníttya Calvinus, hogy Christusnak az ő Attya jobján-való űlése annyit tészen, mint ha azt mondanók, hogy Christus az Atyának *vicáriussa*, hely-tartója. *Sedet Christus ad Patris dexteram, quia eius Vicarius est.* Calv. *Matth. 26. v. 64; cap. 22. v. 44. Marci 16. v. 19.* Kiből nyilván következik, hogy Calvinus nem hiszi jelen lenni mindenüt az Atya Istent, mert az ki mindenüt jelen vagyon, nem kel annak *Vicarius,* hanem csak azok szoktak *vicáriust* rendelni, az kik ő-magok oly-formán jelen nincsenek, az mint az vicárius jelen vagyon. Kiteczik ezekből, hogy az Calvinus hiti-szerént ezt-is az ágazatot így kel fordítani: NEM MENT BIZONYOS HELYRE MENNYÉGBEN, HANEM EGY IDEIG AZ ISTENNEK VICARIUSSA LÖTT, DE VÉGRE EZT AZ BÖCSŰLLETES TISZTET-IS LEVONSZÁK RÓLLA.

Hetedik ágazattya az Credónak.

Onnan lészen eljövendő itílni eleveneket és hóltakat.

Hiszszük és vallyuk, hogy az mi Christusunk, az ki mi-érettünk szólgai ábrázatban jöve az világra és érettünk halált szenvede, az világ végin nagy fínyességben és dücsősségben eljő viszontag[1] és akkor nyilván megláttyák minden nemzetségek, hogy az mely hatalmat jelent az Atyának jobján-való ülése, azzal ő mindeneken uralkodik[2]. Mert az ő emberi természetiben megitíl mindeneket és méltó jutalommal meg-is fizet mindeneknek érdemek-szerént[3]: És akkor osztán minden nyelv megvallya, hogy az mi Christusunk az ő Attyának dücsősségében vagyon[4]. Azért mondatik pedig eleveneket és hóltakat itílni[5], mert mind jókat s mind gonoszokat megitíl[6], és mind azokat az kik régen meghóltak vala, mind azokat az kiket az itílet napja elevenen talál, megitíli, az mint szent Pál jelenti[7], mert az az nap, szinte mint az Noe idejében támadott víz-özön, véletlenűl kapja az embereket[8].

[1] Matt. 26, 64.
[2] Hebr. 2, 8.
[3] Joan. 5, 27. Dedit potestatem ei iudicium facere, quia filius hominis est.
[4] Philip. 2, 11.
[5] Act. 10, 42. 2. Tim. 4, 1.
[6] Aug. Enchirid. c. 5.
[7] 1. Thess. 4, 15. 17.
[8] Matt. 24, 38.

Calvinus itt-is nem meszsze jár az ő attyától, Luther Mártontúl. Mert LEG-ELŐSZÖR, miképpen Luther azt nyilván taníttya, hogy Christus ez világot meg nem itíli, és ha megitílné, egyéb nem vólna az megdühűlt ördögnél: *Si Christus specie irati iudicis appareat, qui exigit rationem transactae vitae, certo sciamus eum furiosum esse diabolum*[9]*:* azonképpen Calvinus-is azt nyilván írja, hogy az mi bűneinket soha az itíletre nem viszi az Isten, és bár semmit ne féllyünk az itílettűl. *Neque timendum est, ut in Dei iudicium veniant amplius peccata nostra, a quibus tam pretiosa mercede nos absolvit filius Dei, ne qua amplius in nobis resideat immundities*[10]. Az gonosztévő azt akarná, hogy se bíró, se tömlöcz ne vólna, Luther és Calvinus sem örömöst hallyák, hogy pokol-is vagyon.

[9] Luth. t. 5. lat. Witt. an. 1554. in c. 5. ad. Gal f. 403.
[10] Calv. Matt. 27. v. 26. Marl. ibid.

MÁSODSZOR hamis és személy-válogató bíróvá tészi Calvinus Christus Urunkat, mert azt taníttya, hogy noha minnyájunkban megmarad az bűn, és minden cselekedetünkben vétkezünk, és az vétkek mind egy-aránt halált érdemlenek: de mindazáltal némellyekbe elfödi, meg nem pírongattya, nem kárhoztattya ezt az gonosságot, némellyekbe pedig ugyan azon vétket kárhozatra vét és megbüntet: *Nos peccata fidelium venialia esse pronunciamus, non quia non mortem mereantur, sed quia non imputantur*[11]. Ha ez nem személy-válogatás az bíróban, nem tudom, mi légyen az személy-válogatás.

[11] Calv. lib. 3. c. 4. n. 28.

HARMADSZOR. Az mint nem régennis mondám[1], azt taníttya Calvinus, hogy Christus királyságának utólsó cselekedeti az itílet lészen, és az-után nem uralkodik. Maga az Nicænum Concilium az angyallal[2] és Dániel profétával[3] egyetembe azt vallya: *Cuius regni non erit finis,* hogy az ő királyságának és országának vége nem lészen. De hogy ne láttassék ok-nékűl esztelenkedni Calvinus, hozza-elő maga óltalmára szent Pál apostolt[4], ahol azt mondgya, hogy az világ végin az ő Attyának adgya az országot, és mindeneket birodalma alá-vetvén, ő maga-is Christus az ő Attyának hatalma-alat lészen. Holot szent Pál nem azt taníttya, az mit Calvinus itíl, tudni illik, hogy az Christus országa és birodalma csak üdő-szerént-való légyen, hanem azt mondgya, hogy noha most még sok kemény nyakú emberek nem akarnak meghódolni az Istennek, hanem ő-ellene tusakodnak: de az itíletkor osztán Christus Urunk mind ez világi hatalmasságoknak és birodalmaknak nyakát szakasztya, mind pedig az Sátánt az ő tagjaival-egyetembe letapodgya, és akkor nyilvábban mindenek-elöt kinyilatkozik az Istennek hatalmassága: Ő maga-is pedig Christus Urunk, minthogy most-is emberi természete-szerént az Istennek birtokában vagyon, akkor-is ezt az ő *subiectióját,* isteni birodalom-alat-való létét, kinyilatkoztattya.

[1] Lásd az hatodik ágazatnak harmadik czikkelyét.
[2] Luc. 1, 33.
[3] Dan. 7, 14. 27. Mich. 4, 7. Apoc. 11, 15. Isai. 9, 7
[4] 1. Cor. 15, 24. 28.

NEGYEDSZER. Noha az angyal azt mondgya, hogy úgy jő az itíletre Christus Urunk, az mint felment mennyégbe, és az evangelisták nyilván taníttyák, hogy az seb-helyek megmaradtak az ő szent testén, és sz. Ágostonnal-egyetembe *Tract. 121. in Joan. et Sermon. 147. de Tempore* az régi fő fő Doctorok azt tanították, hogy most-is azon seb-helyeit megtartya és az itílet napján az háládatlanoknak megmutattya Christus Urunk, de ezt Calvinus csak beszédnek itíli. *Stultum et anile delirium fuit, plagis adhuc confossum imaginari, cum adveniet mundi iudex*[5]. Itt-is azért künyű megérteni, mint kellyen ezt az ágazatot mondani az Calvinus értelme-szerént, tudni illik illyen-formán: ONNAN ELJŐ (DE NEM ITÍLNI) AZ SZEMÉLY VÁLOGATÓ BIRÓ, HOGY MEGFOSZTASSÉK ORSZÁGÁTÚL.

[5] Calv. Luc. 24. v. 39.

Nyólczadik ágazattya az Credónak.

Hiszek Szent Lélekbe.

Az Szent Háromságnak harmadik személyéről, az Szent Lélek Istenről tészünk it vallást, tudni illik, hogy az Atyától és Fiútól származott, és noha személy-szerént külömböz, de természetiben egy Isten az Atyával és Fiúval. És hiszszük azt-is, az mint az Nicæabéli szent Gyöleközet mondgya az tellyes szent írásnak egyenlő tanításából, tudni illik, hogy ő tanította, igazgatta, vezérlette az profétákat és apostolokat, hogy tanításokban és írásokban az hamisságnak szelétől el ne ragadtatnának.

Ezeket az mi harpyánk Calvinus bémocskollya az ő úndok értelmivel és magyarázattyával.

Először az Szent Lélekről azt taníttya Calvinus, hogy nem egyéb, hanem az Istennek természetihez illendő hatalmasság: *Spiritus sanctus est essentialis Dei virtus* [1]. Mely mondásba tellyességgel az Sabellius eretnekségét taníttya, és az Szent Háromság eggyik személyét tagadgya. Mert valami az Istenbe *essentiale*, avagy az isteni természetnek tellyes vóltához tartozik, az egyenlő-képpen köz mind az három személynek, mivelhogy az isteni természet tellyességgel egyenlő-képpen vagyon mindenik személyben, és ha külömben vólna, nem lehetne egy Isten. Következik tehát, hogy *virtus essentialis*, az természethez tartozandó hatalmas erő, nem lehet külömböző személy és nem-is származhatik más személytől.

[1] Calv. lib. 1. c. 13. n. 22.

Másodszor Calvinus azt taníttya, hogy az Szent Lélek nem vötte az Atyától és Fiútól az isteni természetet, hanem őmagától vagyon ez ő-benne: *Horrendum est dicere, quod pater filium et spiritum sanctum formando, suam in eos deitatem transfudit. Quomodo creator, qui omnibus dat esse, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde mutuabitur?* [2] Maga az Nicaeabéli Concilium, sőt ő maga Christus Urunk azt mondgya, hogy az Atyától származik az Szent Lélek [3], az az mint szent Ágoston magyarázza, az isteni természetet ő-tőlle vészi [4]. És ugyan nem-is külömbözhetne az Atyától és Fiútól, ha az isteni természetet ő-tőllök nem venné.

[2] Calv. lib. 1. c. 13. n. 23.

[3] Joan. 15, 26.

[4] Aug. tract. 99. in Joan.

Harmadszor ugyan megvallya Calvinus, hogy nem kell nékünk az Szent Lélekben hinnünk. Mert azt írja, hogy csak egyedül Christus az, a kiben nékünk hinnünk kellyen: *Solus Christus nobis*

propositus est, ad quem se tota fides nostra applicet et in quo conquiescat[1].

[1] Calv. Rom. 1. v. 3. Marl. ibid.

Negyedszer. Mivelhogy az Szent Lélek Istennek tiszti az, hogy az profétákat, apostolokat, evangelistákat igazgassa és, az mint az Nicæabéli Gyöleközetnek vallása, sőt az szent Péter tanítása[2] tartya, ő szóllott ezek-által: Calvinus ebbe-is gáncsot talál, és miképpen hallók az második ágazatba, hogy Christus Urúnkat megszóllá az ő beszédiben, azonképpen gyalázza az evangelistákban az Szent Lelket, azt tanítván, hogy gyakran botlottak, nem jól, nem helyesen bizonyíttyák mondásokat. Halhadsza, mit mond szent Mátéról[3]: *Matthæus abusus videtur testimonio prophetæ in aliuum sensum.* És ismét[4]: *Videtur parum apposite citari, imo in aliuum sensum torqueri hoc vaticinium.* Másut pediglen[5]: *Quomodo nomen Hieremiae obrepserit, me nescire fateor; certe errore positum est nomen Hieremiæ. Alter etiam locus, nisi dextre accomodetur in alienum sensum, male detortus videri possit.*

[2] 2. Pet. 1, 21.

[3] Calv. Matth. 4. v. 13.

[4] Matth. 8. v. 17.

[5] Calv. Matth. 27. v. 9.

Ötodször az Szent Lélek Istennek cselekedetit sem haggya helyén Calvinus, mert azt taníttya, hogy valakit egyszer megvilágosít az Szent Lélek, soha az igaz hitből az ki nem eshetik: *Ut nunquam extinguitur Spiritus sanctus, ita fidem, quam semel insculpsit piorum cordibus, evanescere et perire impossibile est. Quibus semel infixa Dei veritas nunquam effluit*[6]. És ismét: *Quos inseruit semel Christus in suum corpus, eorum neminem perire sinit*[7]. És másut: *Electorum fides extra periculum defectionis est*[8]. Mely mondásból következik, hogy az ki egyszer hitt az Istenbe, akár-menyit paráználkodgyék, részegeskedgyék etc., de soha az Istennek haragjába nem esik, mert mindenkor felőltözve lészen az igaz hitbe, mely-által őnéki *imputáltatik* az Christus igassága. Ennek-fölötte, azt méri Calvinus mondani, hogy az hitetlenségnek mélységébe esék szent Péter, mikor Christust megtagadá: *In summum cumulum infidelitatis erupit*[9]. Ha azért akkor hitetlenségben esék szent Péter, következik az Calvinus itíleti szerént, hogy soha az-elöt nem vólt őnéki igaz hiti, még akkor-is, mikor őtet Christus bódognak mondá, mert nem az test és vér jelentette vala néki az Christus titkait, hanem az Atya Isten. Azonképpen, noha szent Lukács azt írja[10], hogy Simon Mágus hitt vala Christusba, de mivelhogy az-után elesék, az Calvinus vallása-szerént ugyan nem hitt ő soha Christusba, mint szinte azok-is, az kikről szent Pál azt mondgya, hogy az hitnek hajóját elrontották[11]. Az az, ha Calvinus igazat mondott:

[6] Calv. Matth. 13. v. 20.

[7] Lib. 3. c. 22. n. 7.

[8] L. 3. c. 24. n. 6.

[9] Calv. Matth. 26. v. 74.

[10] Act. 8, 13.

[11] 1. Tim. 1, 19; 4, 1.

nem találta az tárgyot Christus Urunk, szent Lukács és szent Pál apostol. De örömöst érteném Calvinustúl, mikor ő egy gyermeket megkeresztelt és az-után sokkáig öreg korábannis az ő nyájában legeltette őtet, az ki nyilván vallást tött, hogy ő calvinista, ha az-után pápistává lészen (a mint gyakran láttyuk hogy történik), vallyon azt mondaná-é Calvinus, hogy mikor az ő nyájában vólt, akkor nem vólt igaz hiti? Ha ezt mondgya, tehát az több Calvinistákrúl-is ezent mondhattya; ha pedig igaz hitbe vólt az míg Calvinust halgatta és az-után eltévelyedett (az mint Calvinus itíli) mivelhogy pápistává lött: nem igaz tehát, hogy az igaz hitet el nem vesztheti az ember. Itt-is értyük, mint kellyen ezt az ágazatot mondani az Calvinus magyarázattya-szerént, így tudni illik: HISZEK OLY SZENT LELKET, MELY NEM KÜLÖMBÖZŐ SZEMÉLY AZ ATYÁTÚL, HANEM AZ Ő TERMÉSZETINEK EREJE, ÉS AZ ATYÁTÚL SEM SZÁRMAZIK, Ő-BENNE SEM KEL HINNI, MINTHOGY AZ APOSTOLOKAT SEM JÓL TANÍTOTTA ÉS AZ HÍVEKET SEM JÓL IGAZGATTYA.

Kilenczedik ágazattya az Credónak.

Közönséges anyaszentegyházat, Szenteknek eggyességét.

Arrúl tészünk ebben az ágazatban vallást, hogy az Istennek ez földön bizonyos gyüleközeti légyen, mely azért neveztetik szentnek, hogy csak ebben találhatni meg az igaz szentséget. Közönségesnek azért mondatik, mert nem határoztatik csak egy nemzetségre mint az Synagoga, hanem minden nemzetből, valaki az igasságtúl nem fut, válogatás-nékúl bévészen; és minden üdőben valóknak közönséges: mert minek-utánna egyszer fondáltatott, soha meg nem szűnik és ki nem gyomláltatik mind az aratásig.

Ennek pedig az gyülekezet tagjainak mivelhogy egy fejek vagyon, az Christus[1], és ők minnyájan azon egy testnek tagjai[2], következik, hogy miképpen az mi testünknek tagjai egy-másnak szolgálnak, egy-más terhét hordozzák és fájdalmát sajnállyák[3]: azonképpen valakik ennek az belső testnek tagjai, az igaz hit-által egy-máshoz kötöztettek, egy-mást segítik, az ő könyörgéseknek és egyéb jó cselekedeteknek haszna egy-másra háromlik; úgy hogy miképpen elein az hívek eladván jószágokat, közönségesen élnek vala: azonképpen az szentek minnyájan az Istentűl nékik adott

[1] Ephes. 1, 23. Coloss. 1, 18.
[2] Rom. 12, 5. 1. Cor. 10, 17.
[3] Ephes. 4, 2. 1. Cor. 12, 12. 15.

ajándékoknak hasznaiba részesek most-is, és akár-mely hív ember azt mondhattya, az mit szent Dávid: *Particeps ego sum omnium timentium te*[1]: Részes vagyok én, úgymond, azokkal, az kik téged félnek, az az minden javokba nékem-is részem vagyon, mint osztály atyafinak. Mely oly nyilván-való igasság, hogy Calvinus ő maga sem tagadhatá, hanem ezt írá[2]: *Electi Dei omnes sic in Christo connexi, ut quemadmodum ab uno capite pendent, sic in unum corpus coalescunt, ea inter se compage cohærentes, qua eiusdem corporis membra.*

[1] Psal. 118, 63.

[2] Calv. lib. 4. c. 1. n. 2.

Ezeket-is Calvinus mind felforgattya. Mert jóllehet nem tagadgya azt, hogy Christusnak ez földön nyája és gyüleközeti vagyon: de ez-mellet azt taníttya, hogy az Ecclésiában az igaz és tiszta tudomány tellyességgel elomlott és letörletett vala; sőt ő maga-is az Ecclésia elrontatott vólt és mint egy tisztátalan személy az bordélyban, úgy az Anyaszentegyház-is szántalan lelki parázna-ságokkal megfertőztetett vala. Annak-okáért (úgymond) enné-hány száz esztendeig csak színe sem teczett-ki az Ecclésiának, hanem tellyességgel elszaggattatott, elhányatott vólt, és egy igaz pásztora sem találkozott.

Ezek mind Calvinus szavai. *His inventis conatus est Satan Christi cœnam inquinare, ne eius puritas in Ecclesia retineretur, signum extulit, quo non modo obscuraretur et perverteretur, sed penitus obliterata et abolita evanesceret*[3]. És ismét: *Ab annis mille collapsa fuere omnia*[4]. És másut, *lib. 4. c. 1. n. 11., Pura verbi prædicatio aliquot sæculis evanuit.* Mert az mint mondgya *Contra Sadoletum, fol. 114. opuscul. collector. a Gallasio: Sublata solius fidei iustificantis cognitione, et religio abolita et Ecclesia destructa est.* És ugyan ottan fol. 128: *Innumeris superstitionibus prostituta erat Ecclesia et fœdissimo adulterii genere inquinata.* Es ugyan azt méri mondani: *Anteactis saeculis nulla verae Ecclesiae facies extitit*[5]. És más könyvében (De vera Eccles. reformandae Ration. sub initium, fol. 751. opuscul.): *Ita sæculis aliquot lacerata et dissipata fuit Ecclesia, ut destituta fuerit veris pastoribus.* Ezeket mind Calvinus taníttya, és így tellyességgel elrontya az Christus Ecclésiáját. Mert ennek oly tulajdonságát adgya sz. Pál, hogy soha világvégezetig igaz tanító pásztorok és doctorok-nékűl nem lészen[6]. Christus Urunk-is oly jelét adgya, hogy soha az pokol ereje nem csak ki nem gyomlálhattya, de le sem nyomhattya[7], mivel-hogy az szent Pál mondása-szerént az Ecclésia igasságnak oszlopa és győz-

[3] Calv. lib. 4. c. 18. n. 1.

[4] Calv. lib. de scandalis, sub fin. f. 873. opusc. a Gallasio collector.

[5] Calv. Praefat. Instit. sub finem.

[6] Ephes. 4, 12.

[7] Matth. 16, 18.

[1] 1. Tim. 3, 15. hetetlen erőssége[1], és ő-benne marad világ végéig az igasságnak
[2] Joan. 14, 16. Lelke[2], mely minden igasságra vezérli őtet[3], és soha az Isten igíje
[3] ibid. 16, 13.
[4] Isa. 59, 21. ő-benne meg nem fogyatkozik[4].

Továbbá, az Anyaszentegyház szentségét elrontya, midőn azt taníttya, hogy az emberek minden cselekedetekben halálos bűnt cselekesznek, és hogy az ő bűnekből soha ki nem tisztúlnak, hanem csak békötöztetnek, hogy ne lássék rútságok. Haszontalanná tészi az ő oktatását és anyai dajkálkodását, mikor azt taníttya, hogy *invisibilis*, megismérhetetlen az Ecclésia; mert mi haszna az anyának, mellyet az ő fia meg nem ismér. És sok egyéb tévelygéssel-is megrútíttya Calvinus az Anyaszentegyházrúl való articulust, mellyekkel ugyan egész könyveket-is bétőlthetnénk.

Az szentek egyességérűl pedig semmit nem tart Calvinus. És annak-okáért meg nem engedi, hogy az bódogságban uralkodó szentek az ő szarándok tagjairúl gondolkodgyanak és szorgalmatoskodgyanak. Ez világonnis hogy egy tag részes lehessen az másiknak jó cselekedetiben és sanyarúságinak gyümőlcsében, semmi úton nem kedvelli Calvinus az ő attyafiaival-egyetembe, a mint könyű vólna megmutatni *ex locis: De satisfactione, De indulgentiis, De purgatorio:* de mivelhogy ezek tudva vadnak mindenek-elöt, nem szükség szót szaporítani ez dologrúl.

Itt-is azért, ha Calvinusnak fület hajtunk, így kel ez-után mondani ezt az ágazatot: HISZEM, HOGY ENNIHÁNY SZÁZ ESZTENDEIG ANYASZENTEGYHÁZ SEM VÓLT, ÉS HOGY ENNEK AZ Ő SZENTSÉGE OCSMÁNY VÉTEK, TANÍTÁSA TÉVELYGÉS, SŐT LÁTHATATLAN LÉVÉN, ANYAI DAJKÁLKODÁSA SEM LEHET MI-HOZZÁNK. ÉS AZ MELYBEN KIKI MIND MAGÁNAK.

Tizedik ágazattya az Credónak.

Bűnöknek bocsánattyát.

Itt azt hiszszük és vallyuk, hogy az Istennek véghetetlen kegyelmessége az ő szent Fiának érdeme-által kész minden bűnöket megbocsátani, és ugyan meg-is bocsát minden bűnöket, ha az ember igazán és tellyes szűvel ő-hozzája térűl. Annakokáért akárminémű úndok vétkekben esett légyen-is az ember, de soha az Istennek irgalmassága-felől kétségben ne essék, hanem bizonyoson elhiggye, hogy az Isten megbocsáttya az ő bűneit, ha igazán meg-

tér az ő Istenéhez, mert igaz fogadása tartya azt, hogy valamely órában megtér az bűnös ember, pœnitentiát tart, az Istennek parancsolatihoz szabja magát, otton megbocsáttatik az ő bűne. Mert ő nem akarja az bűnösök veszedelmét, hanem megtérését[1]. [1] Ezech. 18, 21; 33, 12.

Itt-is Calvinus sok-képpen megütközik.

Először. Mert ő azt itíli, hogy az emberek bűnei soha meg nem bocsáttatnak az Istentűl úgy, hogy tellyességgel elrontatnék az bűn és ebből kitisztúlna az ember, hanem sőt inkáb azt tanítya (az mint az második ágazatban mondám), hogy az ember minden cselekedetiben vétkezik és bűnben esik[2]. Annak-fölötte, azt-is hirdeti, hogy az Isten nem törli le az embernek bűnét, hanem csak bépalástollya az Christus szentségével, elrejti és elfödözi, mint az második ágazatba Calvinusnak tulajdon szavaiból meghallók. És ugyan azt méri mondani: *Non iustificatur homo, quia reipsa talis est, sed impulatione*[3]; és az mint másut szól: *Pro iustis censemur, qui in nobis non sumus*[4]. Mely éktelen tudománnyal legelőször az Istent káromlya, mint ha valami az ő szeme-elöt elrejtve vólna, avagy az Isten az hamissat hamisnak nem itílné és azt jónak itílné, az ki tellyes minden ocsmánysággal, maga szent Pál azt írja, hogy az Istennek itíleti igasság-szerént vagyon[5]. Ennekfölötte gyalázza ezzel az Christus halálának érdemét, mint ha nem Christus vólna az bárány, mely az világ bűnét elvészi[6], avagy az ő vére ki nem tisztította vólna az híveket minden bűnöktűl[7]. És ugyan lehetetlen dolog az, hogy az kiben az Isten láttya az bűnt, azt ne gyűlöllye és bűntelennek itíllye. Mert az Isten gyűlöli az bűnt és az bűnben heverő embert[8]; és mivelhogy az setétség eggyüt nem lehet az világossággal[9], az sem lehet, hogy kárhozatra méltó vétkekben légyen az ember, és az Isten-elöt igaz-is légyen. Végezetre ebből az Calvinus vélekedéséből szem-látomást következik, nem csak az mit Béza mond: *Nos per fidem perfecta* CHRISTI *omnibusque numeris absoluta iustitia induimur*[10]: hogy az mi igasságunk tekélletes és minden részeiben éppenséges, az az, hogy ímmár bennünk semmi fogyatkozás nem marad: de az-is következik, az mit Luther nyilván taníta, tudni illik, hogy minnyájan egy-aránt-való szentségben és igasságban vagyunk, egy-aránt vagyunk kedvesek az Istennél: *Pares sumus in honore et dignitate sancto Paulo et Petro, Deiparæ Virgini ac divis omnibus*[11]. Sőt jól következik, hogy minnyájan szinte ollyan szentek vagyunk és ollyan kedvesek Isten-elöt, mint önnönmaga Christus, mivelhogy

[2] Ita Calv. lib. 1. c. 1. n. 2. Lib. 2. c. 1. n. 9. et c. 3. in titulo. Lib. 3. c. 12. n. 4. et c. 14. n. 9. 11.
[3] Calv. Rom. 3. v. 25.
[4] Lib. 3. Instit. c. 11. n. 3.
[5] Rom. 2, 2.
[6] 1. Jo. 1, 29.
[7] 1. Jo. 1, 7.
[8] Sap. 14, 9.
[9] 2. Cor. 6, 14.
[10] Beza in Confess. c. 4. art. 11. f. 62.
[11] Luth. t. 5. lat. Witt. a. 1554. per Lufft. In 1. Petr. 1. f. 442.

ugyan azon az mi szentségünk és igasságunk, mely önnönmagában Christusban vagyon. Nem csak ezek következnek azért ebből az módnékűl-való vélekedésből, de az bűnnek bocsánattya-is tellyességgel felbontatik és semmivé tétetik, mert ha csak béfödöztetik, nyilva meg nem bocsáttatik. De az szent írás nem így szól az dologhoz, hanem azt mondgya, hogy mikor az Isten megbocsáttya bűnünket, megtisztít minket *ad Titum 2. v. 14. Hebr. 9. v. 13;* letörli bűneinket *Act. 3. v. 19. Isa. 44. v. 22;* elrontya gonosságinkat *Rom. 6. v. 6;* megöli az Istennel-való ellenkezést *Ephes. 2. v. 16.* És azért mondgya Arany-szájú szent János[1], hogy oly külömbség vagyon ez világi bíró-közt és az Isten-közt, hogy mikor az bíró megszabadíttya az gonosz embert, nem tisztíttya-meg az ő lelkét, de az Isten szent Lelket önt szűvébe az bűnös embernek: *Rom. 5. v. 5. Ephes. 1. v. 13.* És a mint szent Péter szól *2. Pet. 1. v. 4.*, oly ajándékot ád, mely-által az isteni természetnek tisztaságában részesek lészünk. Azzal-is elrontya Calvinus ezt az ágazatot, mert azt taníttya, hogy ugyan nem vétkezhetik most az ember: *Nostra libertas est, non posse peccare,* Calv. lib. 2. c. 3. n. 13. és ezt úgy taníttya Calvinus, mint ha szent Ágostonból venné ezt, maga sz. Ágoston nem azt mondgya az ő-tőlle elő-hozott helyen *De corrept. et grat. c. 11. et 12.*, hanem csak azt írja, hogy az bódogságba nem vétkezhetik az ember: *Novissima erit felicitas, non posse deserere.*

[1] Hom. 30. in. 1. ad. Cor.

Másodszor. Az bűnnek bocsánattyának móggyárúl azt taníttya Calvinus, hogy csak egyedűl az hit-által adatik az bocsánat nékünk, úgy hogy minden egyéb jó igyekezet és jó készűlés kirekesztessék innen: *Unicum recuperandæ salutis subsidium restat in fide*[2]; és az Ephésombéliekhez írt levelet magyarázván imígyen szól: *Sola fide salutem consequimur; liberum ergo arbitrium, bonæ intentiones et præparationes fictitiæ conticescant. Ex parte hominis solum recipiendae salutis modum Apostolus in fide constituit, alia media reiicit*[3]. És végezetre: *Bonum iustitiæ sola fide possidetur*[4]. És így Calvinus semmi poenitentiát, semmi töredelmes lelket, semmi isteni szeretetet, semmi irgalmasságot, semmi isteni félelmet nem kíván az bűnnek bocsánattyához, maga szent Jakab nyilván mondgya, hogy csak az hit-által nem igazúl az ember[5], szent Pál-is azt írja szent Jakabbal-eggyüt, hogy hólt és haszontalan az hit csak ő maga[6]. Az Bőlcs-is azt írja, hogy az kiben isteni félelem nincsen, az meg nem igazúlhat[7], sőt ő maga Üdvözítőnk-is az poenitentia tartás-nékűl azt mondgya,

[2] Calv. lib. 3. c. 11. n. 1. et lib. 4. c. 17. n. 13.

[3] Ephes. 2. v. 8. 9. 10. et saepe alibi.

[4] Calv. lib. 3. c. 14. n. 17.

[5] Jac. 2, 24.

[6] 1. Cor. 13, 2. Jac. 2, 17. 26.

[7] Eccles. 1, 28.

hogy minnyájan elvészünk[1]. Noha azért az hit-által bocsáttatik-meg az mi vétkünk, de az eleven hit-által, mely az szeretettel munkálkodik[2], és megmagyarázza Eusebius, minémű értelemmel mondgyák az szent Doctorok, hogy egyedűl az hit-által üdvözűlünk, tudni illik ollyal, hogy az hittel ki ne rekeszszék az hithez illendő jó erkölcsöt: *Ebion legis Mosaicæ observatione opus esse ait, perinde acsi fide* SOLA *in Christum et vitæ ratione, quæ cum illa cohæret, neutiquam salvi esse possemus*[3]. Mert ugyanis az hiszen igazán az Istenbe, úgymond Irenaeus, az ki az ő akarattyát cselekeszi: *Credere Deo est facere eius voluntatem*[4]. És az mint Szent Gergely mondgya: *Vera fides est, quum hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit*[5]: az, úgymond, az igaz hit, mellyel nem ellenkezik az embernek maga-viselése, és félszeg hitnek kel itílni, mikor az ember szájával vallya az Istent, és erkölcsével megtagadgya[6]. Noha azért az bűnnek bocsánattya ingyen, az mi érdemünk-nékűl, csak tisztán Christus Urunkért adatik, az mint vallotta mindenkor és vallya-is az római gyöleközet és szépen megmagyarázza az Tridentomi Gyöleközet[7]: de azért ugyan azt kívánnya az Úr Isten, hogy az ő-tőlle adatott segítő malasztal mí-is hozzá készícsük magunkat isteni félelem, poenitentia tartás, alamisnálkodás és szeretet-által az ő ajándékának elvételére; mert ha csak az hithez támaszkodunk és életünket meg nem jóbbíttyuk, soha bizony bűnünk bocsánattyát nem nyerjük.

[1] Luc. 3, 3. 5.
[2] Gal. 5, 6.
[3] Euseb. 3. hist. c. 1.
[4] Iren. lib. 4. c. 14. n. 6.
[5] Greg. hom. 29. in Evang.
[6] Ad Tit. 1, 16.
[7] Conc. Trid. Sess. 6. c. 7. 8. 9.

HARMADSZOR. Calvinus azt itíli, hogy minden embernek el kel azt maga-felől hinni, hogy az ő bűneit az Isten megbocsátotta, úgy hogy minden félelem-nékűl bizonyos légyen abba, hogy őnéki *in individuo,* személy-szerént, megbocsáttatott légyen bűne. *Fides,* úgymond, *est divinæ erga nos benevolentiæ certa notitia*[8]. És ismét: *Vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium benevolumque patrem esse persuasus est*[9]. És ugyan azont sok egyéb helyeken-is taníttya, kiből kiteczik, hogy az Calvinus itíleti-szerént ennek az ágazatnak oly értelme vagyon, mint ha azt vallanók ebbe, hogy: Én hiszem, hogy az én bűneim megbocsáttattak.

[8] Calv. lib. 3. c. 2. n. 7. et 12.
[9] Ibid. n. 16.

De

(Hiányzik három levél: Dd II, Dd III, Dd IV, vagyis a tizedik ágazat magyarázatának vége és az egybefoglalt XI. és XII-nek eleje.)

nos polluamus. Mely mondással bizonyságot tészen magárúl, hogy ő semmit abban nem hiszen, valamit mí az Credóban vallunk és hiszünk; mert az ő itíleti-szerént ezek mind bálványozások.

Ennek-fölötte, az mint az első ágazatba mondám [1], Calvinus azt írja, hogy az igaz hittel ő csak azt hiszi, hogy az Isten irgalmas kegyelmes ő-néki. Tehát nem igaz hittel hiszi Calvinus, hogy az test feltámad. Azon-képpen az Calvinus itíleti-szerént nincs ot igaz hit, valahon jó cselekedetek nincsenek: *Fides a bonis operibus separari non potest, et bona opera nonnisi ex fide procedunt* [2]. És ismét azt írja, hogy az jó cselekedet bizonysága annak, hogy az Isten lakik bennünk: *Opera bona testimonia sunt Dei in nobis habitantis et regnantis* [3]. De azt-is az Calvinus saját vallásából megmondám az második ágazatban, hogy Calvinusnak és az ő követőinek minden cselekedete bűn és kárhozatot érdemel: *Nihil in nobis invenit Deus præter fœtidas sordes,* úgymond Calvinus [4]. Következik tehát, hogy Calvinusba (ugyan ezent kel érteni az Calvinistákrúl-is) sohasem vólt igaz hit, és ez-okon nem hitte ezt az ágazatot-is. Végezetre Calvinus ő magárúl és az ő predikátorirúl azt nyilván írja, hogy valami Christusban és az ő tudományában vagyon, azt ők mind elrontyák az ő eltévelyedett elméjekkel: *Vitioso nostro sensu quicquid in Christo eiusque doctrina est, pervertimus, multa falsa accipimus, quæ Evangelii contemptum pariunt* [5]. És ezekből az négy közönséges bizonyságokból nyilván megtanúllyuk, hogy Calvinus az ő követőivel-egyetembe csak egy ágazattyát sem hiszi az Credónak.

[1] Initio artic. 1.

[2] Calv. Matth. 22. v. 11.

[3] Lib. 3. c. 14. n. 18.

[4] Calv. Matth. 22. v. 11.

[5] Calv. Joan. 6. v. 41.

Rész-szerént-is, noha nyilván egy-általlyába nem mérte tagadni az testnek feltámadását, de alattomba és titkon mind ő és mind az ő tanítványa Béza, tagadta az feltámadást. Mert magyarázván szent Pál apostolnak az Corinthusbéliekhez írt levelét, ahol szent Pál azt mondgya: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur:* Mindnyájan feltámadunk, de nem változunk-el mindnyájan [6], azt írják ők, hogy nem így kel annak az bötűnek lenni, hanem így kel olvasni: *Non omnes dormiemus, sed omnes immutabimur:* Nem aluszunk-el minnyájan, de minnyájan elváltoztatunk [7], és azt vítattya Calvinus ebből, hogy nem halunk-meg minnyájan, hanem némellyek halál-nékűl változnak-el. Ebből nyilván következik, hogy nem támad-fel az egész emberi test, és így nem igaz, az mit az Credóba vallunk. Mert az mely test meg nem hal, az fel sem támadhat, mivelhogy az feltámadás az halálnak eldőlése-után következik, és a hol nincs halál, ot feltámadás sem lehet. De nem igazán olvassa Calvinus az szent Pál mondásának bötűjét; mert noha némely görög bibliában bötű-szerént így olvastatik az szent Pál mondása:

[6] 1. Cor. 15, 51.

[7] Vide Staplet. in Antidot. huius capit.

non omnes dormiemus, sed omnes immutabimur: de az mint Béza ő maga-is megvallya, magyarázván ezt az helyet, sok görög bibliábannis úgy találtatik az szent Pál mondása, mint az deákokba. És az régi szent Doctorok, úgymint szent Ágoston *quæst. 3. ad Dulcitium,* Hieronymus *tom. 3. Epistol. ad Minerium et Alexandrum,* Ambrosius *1. Corinth. 15.* ugyan úgy olvassák ezt az szent Pál mondását, mint az deák bibliába olvassuk. És külömben sem olvashattyuk: mert az nyilván-való dolog, az mit szent Pál másut tanít, hogy minden embernek egyszer meg kel halni [1], és annak-okáért az halálnak álmát meg kel kóstolnunk. De Calvinus kész tagadni mind az halált s mind az feltámadást, csak az anyaszentegyháznak bizonyság-tételével megerőssíttetett bötűjét az Írásnak felforgathassa.

[1] Hebr. 9, 27.

Ennek-fölötte azt taníttya Calvinus, hogy az Isten az gonoszok lelkét elrontya, megemészti, sőt az egész emberi nemzetet semmivé tészi: *Indignatio Dei in reprobos, attactu suo, omnia devorat et absorbet. Conteruntur reprobi onere manus Dei, solo aspectu cunctos mortales dissipat, in nihilum redigit Deus* [2]. Ha ez így vagyon, nyilva az feltámadásrúl nem szükség gondolkodnunk, mivelhogy ha semmivé lészen az emberi nemzet és az mi lelkünk elrontatik mint az oktalan állatoké, nincs helye az feltámadásrúl-való gondolkodásnak. És ezekből kiteczik, mi végre mondá Calvinus, hogy az meghólt szentek lelke csak árnyékok és ál orczák: *umbræ et larvæ* [3]. Talám azt akarta mondani, az mit eggyüt Luther monda, tudni illik, hogy az lelkek halhatatlanságárúl-való tudomány az pápa kamora-székin tojott vélekedés [4].

[2] Calv. lib. 3. c. 25. n. 12.

[3] Calv. lib. 3. c. 20. n. 24. 27.

[4] Ita Luther in Assert. art. 27. T. 2. lat. Witt. a. 1546. fol. 109.

Az örök életrűl-való ágazatban sem szemesb Calvinus, mint az többibe; it-is üti-véti az igasságot, és az ő vakmerő mérészsége után indúlván, sokképpen megmarczongja.

Először azt írja, hogy itílet nap-elöt az bódogságban nem részesűlnek az szentek lelkei, hanem ők-is csak várják és reménlik az dücsősséget, és csak itílet napján lészen üdvösségek. *Tenendum est, immortalitatis gloriam usque ad diem ultimum differri* [5]. És másut: *Neque enim nunc tantum expectanda nobis est salus, sed ubi vita defuncti quiescemus* [6]. Végezetre: *Non ita pronunciat Deus animas a morte superstites, quasi iam præsenti gloria et sua beatitudine fruantur; sed earum spem in ultimum usque diem suspendit* [7]. És másut: *Differetur ad diem Christi plena Dei visio* [8]. Sőt ugyan azt méri írnyia, hogy nem szabad arrúl csak tudakozni-is, minémű

[5] Calv. Lucae 16 v. 22.

[6] Matth. 25. v. 5.

[7] Matth. 22. v. 23.

[8] 1. Cor. 13. v. 12.

állapotba légyenek az lelkek haláluk-után: *De intermedio animarum statu curiosius inquirere nec fas est, neque expedit. Torquent se multi, quem locum occupent, et an cœlesti gloria iam fruantur, nec ne. Atqui stultum et temerarium est, de rebus altius inquirere* [1]. Isten nem tudom hová tégye azt az hitet, melybe nem szabad tudakozni az más világon való állapotrúl. Maga, hogy az önnön saját itíleti-szerént-is kárhoztassék az álhatatlan ember, más helyeken nyilván taníttya, hogy az halál-után mingyárt az dücsősségben vitetnek az hívek, mint szinte az Christus mellet felfeszíttetett ember, kinek azt fogadá Üdvözítőnk, hogy ma vélle lészen az paradicsomba, és miképpen az Lázár lelke-is mingyárt az dücsősségben viteték: *Quisquis vera fide custodiam animæ suæ moriens Christo committit, non extrahetur in longum tempus, ut suspensus langueat, sed eius voto, eadem qua erga latronem usus est benignitate,* CHRISTVS *occurrit* [2]. És ismét másut: *Anima Lazari ab angelis in beatam vitam defertur. Veteres patres in cœlestis vitæ hæreditatem mortui recepti sunt* [3].

[1] Calv. lib. 3. c. 25. n. 6

[2] Calv. Lucae 23. v. 43.

[3] Calv Lucae 16. v. 22.

MÁSODSZOR. Az örök bódogságban uralkodó szenteket nem hiszi Calvinus menny-országban lenni; mert noha Christus Urunk azt mondgya, hogy azért bódogok az lelki szegények, mert övék az menny-ország, és hogy az hívek jutalma és kíncse az égben légyen: de Calvinus azt mondgya, hogy nem kel arrúl tudakoznunk, hon légyen az hívek bódogságának helye; sőt ugyan azt írja, hogy nincsen sohúlt helyek az meghólt szenteknek. *De loco paradisi curiose et argute disputandum non est* [4]. És másut: *Defuncti in beatam quietem se recipiunt, nec vero certum locum imaginari necesse est* [5]. Nyilva ha sohúlt nincsenek az szentek, és csak álmodoznak az kik ezeknek bizonyos helt tulajdonítnak, következik, hogy ugyan nincsenek, hanem semmivé löttek halálok-után; mert igaz, a mit szent Ágoston eggyüt tanít: *Quod nusquam est, non est,* az mi sohúlt nincsen, az ugyan tellyességgel nincsen.

[4] Calv. Lucae 23. v. 43.

[5] Luc. 16. v. 22.

HARMADSZOR. Ha szinte megmaradnak és semmivé nem lésznek-is az szentek, de az calvinista bódogságnak oly természeti vagyon, hogy abban elrontatik az isteni és atyafiúi szeretet, úgy hogy szeretet-nékúl vadnak itílet-napig az szentek. Mert ha ő-bennek megmaradna az szeretet, félő vólna, hogy imádkoznának az vitézkedő hívekért. *Quid absurdi, si dicamus, charitatis perpetuitatem, quam prædicat Apostolus post diem extremum fore, nihil pertinere ad tempus intermedium. Nullum nobis cum sanctis mortuis reliquit*

Deus commercium[1]. Maga az álhatatlan ember ő maga sem tagadgya, hogy az meghólt szentek szereteti, mely közönségesen szükséges az szenteknek eggyességére, annyéra kiterjed, hogy az vitézkedő hívekért közönségesen imádkoznak most-is: *Eorum charitas in communione corporis Christi continetur; in hunc modum pro nobis orare concedam*[2].

[1] Calv. 1. Cor. 13. v. 8. Marl. ibid.

[2] Calv. lib. 3. c. 20. n. 24.

Negyedszer. Azt alíttya Calvinus, hogy nem csak kötelezteténk ezzel az hit ágazattyával bizonnyal hinni, hogy az Isten örök életet készített az ő híveinek és ebben bé-is viszen mindeneket, valakik az ő törvénye és akarattya-szerént rendelik életeket és végig megmaradnak az jóban: de annak-fölötte, hogy ki-ki mind tartozik magárúl azt elhinni, hogy ő az örök bódogságban vitetik, úgy annyéra, hogy szinte mely bizonnyal hiszszük az töb ágazatokat, oly bizonnyal kel azt-is elhinnünk magunkrúl, hogy menny-országban vitetünk. Azért mondgya Calvinus, hogy nincs annak hiti, valaki minden kétség-nékűl nem hiszi, hogy ő üdvözűl: *Vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi benevolum patrem esse persuasus, indubitatam salutis expectationem præsumit*[3]. És másut mondgya, hogy szinte úgy kel hinni, hogy el nem vészhetünk, az mint hiszszük, hogy Christus el nem vesztheti az bódogságot: *Secure nobis spondemus vitam æternam, nec regnum cœlorum potest magis nobis excidere quam ipsi Christo, et peccatis nostris non posse nos damnari*[4].

[3] Calv. lib. 3. c. 2. n. 16. De aliis non esse nos certos, ait Phil. 1. v. 6.

[4] Calv. lib. 4. c. 17. n. 2.

Maga szinte mint az tizedik ágazatba mondám, hogy nem arrúl tészünk vallást, hogy néked vagy nékem megbocsáttattak bűneink, hanem csak arrúl, hogy az Isten mind nékem s mind néked s mind egyebeknek kész megbocsátni bűneinket és meg-is bocsáttya, ha igazán kitérünk bűneinkből: azon-képpen itt-is csak arrúl tészünk vallást, hogy az Isten örök dücsősséget készített az ő híveinek, mellyet mind nékem s mind néked megád, ha az istenes életbe végig megmaradunk. De mindazáltal, senki az ő üdvösségének megnyerésében bizonyos külömben nem lehet, hanem ha az Isten újonnan megjelenti azt őnéki, az mint szépen mondgya szent Ágoston: *De vita æterna nemo potest esse securus, nisi consummata fuerit ista vita, quæ tentatio est super terram*[5]. És ismét: *Quis donum perseverantiæ acceperit, quamdiu hanc vitam ducit, incertum est*[6]. És ez nyilván kiteczik nem csak abból, hogy az Írás mindenüt arra int, hogy félelemmel, rettegéssel forgódgyunk az üdvösségnek keresésében és meglássa az ki áll, hogy el ne essék: de abból-is

[5] Aug. t. 7. de bono persev. c. 22.

[6] Ibid. c. 1.

megbizonyodik, hogy az mint szent Ágoston mondgya, az hit ágazatiba nem szabad *fortét,* talámot, mondani[1], és hitetlen vólna, valaki az mi Urunk halálát, feltámadását egy *talámmal* hinneje, mert mingyárt kétessé és bizontalanná tenné azt, az mit *talámmal* hinne. De szent Pál apostol az ő maga üdvösségéről szólván, azt írja, hogy netalám ezt elvészti; mert imígyen szól: Én, úgymond, az ostorozással megkékítem az én testemet és szolgálatba tartom, hogy netalám midőn másnak predikállok, énmagam elkárhozzak[2]. Nyilván megteczik tehát, hogy szent Pál nem oly bizonnyal hitte az ő üdvösségét, mely bizonnyal hitte, hogy Christus meghólt vala érette; mert ha ezt egyenlő-képpen hitte vólna, szinte mint nem mondhatta vólna hitetlenség-nékül, hogy netalám Christus meg nem hólt: azonképpen azt sem mondhatta vólna, hogy netalám ő elkárhozik.

[1] Aug. 8. de Trin. c. 5.

[2] 1. Cor. 9. 27.

Ötödször. Az bódogságnak megnyerésében, azt mondgya Calvinus, hogy csak egyedül az hit az mi eszközünk. És mivelhogy, az mint ez-elöt meghallók, azt taníttya, hogy az embernek minden cselekedeti örök kárhozatra méltó útálatosság: jó következés-szerént az veti utánna, hogy az örök bódogságnak megnyerésére haszontalanok, ártalmasok és jutalom-nékül-valók az jó cselekedetek. *Bonum iustitiæ sola fide possidetur*[3]. *Unicum recuperandæ salutis subsidium in fide est.* Maga az Írás mindenüt azt kiáltya, hogy az ki mennyországban akar menni, az Istennek törvénye-szerént járjon, mert csak azokat üdvözíti az Christus halála, az kik őnéki szavát fogadgyák. És avval édesget minket az Isten-is az jóra, hogy nagy jutalma vagyon mennyégben az mi kicsin cselekedetünknek. Sőt ő maga-is Calvinus azt írja, hogy az Isten az bódogságnak napi pinzét azoknak adgya, az kik az ő törvényébe eljárnak, és megfizeti az jó cselekedetnek érdemét az más világonnis az Úr Isten. *Mercedem vitæ æternæ Deus legis suæ observatoribus promittit*[4]. És ismét: *Cœlorum hæreditatem non aliis Deus promittit, nisi qui bonis operibus ad palmam supernæ vocationis contendunt*[5]. Végezetre ezt írja másut: *Præposteri homines promissiones Dei tam angustis finibus includunt, ut mercedem piorum ad præsentem vitam restringant*[6]. Ha azért igaz, a mit Calvinus tanít, tudni illik, hogy az kiket Isten mennyországban akar vinni, az jó cselekedetek által viszi-bé őket az dücsősségnek birodalmába: *quos Deus æternæ vitæ hæreditati destinavit, eos per bona opera inducit in eius possessionem*[7], és az-is igaz, az mit mingyárt utánna vét, hogy az Calvinistákba csak egy

[3] Calv. lib. 3. c. 14. n. 17.

[4] Calv. Matth. 19. v. 17.

[5] Matth. 25. v. 34.

[6] Calv. Matth. 22. v. 23. Et 3. Instit. c. 15. n. 4.

[7] Calv. lib. 3. c. 14. n. 21.

jó cselekedet sincsen, hanem minden cselekedetekbe megbántyák az Istent: *aspersa sunt sordibus perpetuo bona opera nostra, quibus merito Deus offendatur ac succenseat*[1]; ha, mondok, igaz ez az két mondása Calvinusnak, nyilván következik, hogy senki az Calvinisták-közzűl menny-országban nem mégyen, ha meg nem térnek; mert az mit Calvinus mond, az tellyességesen lehetetlen dolog, tudni illik, hogy az Isten az Calvinisták cselekedetit, ha szinte tellyesek-is minden ocsmánsággal, de szinte oly kedvesen fogadgya, mint ha fölötte tiszták vólnának. Ez, mondok, lehetetlen dolog, mert az Isten az úndokot szépnek nem itílheti, és az gonosságot nem kedvelheti semmiképen, az mint az szent írásba megjelentette.

[1] Lib. 3. c. 14. n. 4.

Kiteczik ezekből, hogy az Calvinus itíleti-szerént így kel ezeket az ágazatokat-is mondani: HISZEM, HOGY AZ EMBEREK SEMMIVÉ LÉSZNEK ÉS MIND FEL NEM TÁMADNAK. HISZEM, HOGY AZ BÓDOGSÁGBAN SENKI NEM MÉGYEN ITÍLETIG, ÉS BIZONYOS HELYEK NINCS AZ BÓDOGOKNAK, ÉS HOGY CSAK AZ EGY PUSZTA HIT ÁLTAL KEL AZ BÓDOGSÁGBAN MENNI.

Az Római Ecclesia semmi részébe fel nem bontya az Credót.

Minap egy patvarkodó calvinista írására akadék[2], ki még az bika alatt-is borjút keres és azt akarja, hogy vert vigyen veretlent, az az ők lévén bűnösök, az mi ártatlanságunkat akarja az magok bűziben és bűnében keverni. Mert noha tuggya mind Isten és mind az egész világ, hogy nem mi, hanem Calvinus ellenkezik az Apostoli Credóval, de mégis reánk akarja fogni, hogy mí vagyunk az-féle hit-nékűl-való emberek, és ezt az vádolást oly módnékűl-való jelenségekből bizonyíttya, hogy méltán kételkedhetünk, trágárkodík-é, avagy ugyan gyomorból szóllyon. Méltó és illendő vólna csak fülünk-mellől bocsátani efféle nyilván-való hazugságokat. De hogy senki az mi jó lelki ismeretből-való halgatásinkat gonoszra ne magyarázza, ottan felellyünk-meg ennek-is az helleborus-nékűl szűkölködő atyafinak, de rövideden, és csak azokat az ellen-vetésnek nyilait tompícsuk-meg, mellyek az derék czélt nézik, hogy sok idegen dólgokat egybe ne zagyvállyunk, mint ők szoktak cselekedni, kik akár-mit akár-honnis elő-hoznak.

[2] Francisci Gomari Leidensis cont. Enchirid. Costeri.

Először azért azt mondgya, hogy az első és második ágazatot felbontyuk, mert az Isten és Christus-kívűl szent Pétert, szent Pált híjuk segítségül. Kákon pillis, tar varjú. Ha mí azzal fel-

bontyuk az hit ágazattyát, hogy az bódog szenteket kérjük, hogy Istentűl nyerjenek valamit nékünk Christus-által: sokkal inkáb felbontyák az Calvinisták, sőt felbontotta ő maga-is szent Pál, ki az ő leveleiben sokszor kéri az vitézkedő, bűnös embereket, hogy könyörögjenek ő-érette. Mivelhogy azért (igaz lelki ismérettel mondom) mí egyebet semmit az megdücsőűlt szentektűl nem kérünk, hanem csak azt, az mit az élő hívektűl szoktunk kérni[1], tudni illik, hogy könyörögjenek érettünk és az Christus érdeme-által nyerjenek kívántunk jót ő felségétűl: ezzel semmi okon fel nem bontatik az hitnek első és második ágazattya.

[1] Ita Aug. 20. contra Faust. c. 21.

Az harmadik ágazat-ellen vétkeznek (úgymond) az pápisták, mert azt taníttyák, hogy Bódog Aszszony bűn-nékűl fogantatott, mint Christus Urunk.

Itt-is hazuda Gomarus, mert az római Ecclésia, soha azt nem végezte egy-általlyába, hogy Bódog Aszszony bűn-nékűl fogantatott légyen, hanem csak vélekedésbe haggya azt az dólgot. Azonkívűl, ha szintén bűn-nékűl fogantatott vólna-is, nagy külömbség vólna az Christus és az Bódog Aszszony fogantatása-közt; mert Bódog Aszszony atyától, anyától fogantatott mint mí, és az ő fogantatásának erejéből ugyan bűnbennis kellett vólna fogantatni, ha az Christus érdeme-által eleit nem vötte és meg nem szentelte vólna őtet az Úr Isten; annak-okáért ha bűn-nékűl fogantatott vólna-is Bódog Aszszony, de azért ugyan részes lött vólna az Christus váltságában, mert az Christus érdeme-által szabadíttatott-meg attúl az eredendő bűntűl, melybe az természet-szerént-való születés-által részesnek kel vala néki-is lenni.

Az negyedik ágazatba tagadgyák (úgymond Gomarus) az pápisták Christus Urúnknak lelki kín-szenvedését, mivelhogy azt taníttyák, hogy mihent fogantaték, látá az Istennek színét és az ő lelke megdücsőítteték.

Úgy vagyon, hogy azt az lelki szenvedést, mellyet Calvinus álmod, az-az az kétségben esést, az örök kárhozattúl-való félelmet etc. tagadgyuk Christus Urunkba; de ez-mellet vallyuk azt, hogy az ő lelke nagy szomorúságban és gyötrelembe vólt az halállal-való viaskodásban, és méltán azt mondhatta Christus Urunk: *Repleta est malis anima mea*[2], tellyes keserűséggel az én lelkem. Noha azért bódog vólt mingyárt fogantatásakor az mi Urunk lelke, miképpen Üdvözítőnk ő maga bizonyságot tőn erről, mikor azt mondá ez földön jártában, hogy ő ímmár akkor menny-országban

[2] Psal. 87, 4.

vala[1]: mindazonáltal az mely isteni erő öszve-köté az isteni személt az emberi természettel, azon Isten öszve-szerkeszteté az Christus lelkébe az Istennek színe-látását az szomorú bánattal.

[1] Joan. 3, 13; 12, 26; 14, 3; 17, 24.

Az ötödik ágazatban (úgymond) az pápisták paradicsomot faragnak az pokolból, mert azt hiszik, hogy Christus pokolra szállott, és mindazáltal paradicsomba vólt, az mint ő maga mondá az kereszt-fán az latornak.

Panaszolkoggyál jó uram az apostolokra, kik azt tanították, hogy Christus Urunk poklokra szállott és szökjél szembe szent Pállal, ki azt írja, hogy az földnek alsó részeire szállott. Az pokol pedig paradicsommá nem változott, ha szinte azon nap, mellyen Christus meghala, az Istennek színe-látásával megdücsőíté-is az jámbor latort.

Az hatodik ágazat-ellen vétnek (úgymond), mert azt taníttyák, hogy csak test-szerént méne mennyégbe Christus Urúnk, mivelhogy az ő lelke ott vólt az-elöt-is. Az hetedik-ellen pedig azt taníttyák (úgymond), hogy most-is az oltári szentségben jelen vagyon Christus, és így nem győzik őtet várni az itíletre, hanem minden nap az misében alá-hozzák mennyégből.

De ezek csak garázdálkodó nyálaskodások. Testestül-lelkestül méne mennyégbe Christus, mert noha az-elött-is látta az Istennek színét az Christus lelke, de azért nem vólt az égben; mint mikor Gábriel angyal Bódog Aszszonnyal beszélgete, nem vala mennyégben akkor, noha látta az Istennek színét. Az misében le nem vonatik mennyégből Christus Urunk, hanem menny-országban jelen vagyon és az oltáron-is jelen vagyon, de nem úgy mint az itílet napján, tudnia illik fínyes és látható színnel, hanem az kenyérnek és bornak színe-alat elrejtetve.

Az nyólczadik ágazatba semmit nem találá Gomarus, az min akadozhatna.

Az kilenczedikbe arrúl órcáz-meg mérges beszédivel, hogy az római Ecclésiát igaz közönséges gyöleközetnek mondgyuk.

De ha ló-bőr nem vólna, méltán meg kellene pirúlni orczájának, mikor ezt kákogja; mert szent Pál ő maga-is az római Ecclésiát közönséges és ez világra kiterjedett Ecclésiának nevezi[2], de az Genévai fürdő-mellet bűzhött bakokat semmi böcsűlletes emlekezettel nem nevezi. Készek-is vagyunk pedig Isten segítségéből fejetekre rakni, hogy az ti eszeveszett nyájatok nem Ecclésia, hanem Synagóga és út-félen búdosó gyöleközet.

[2] Rom. 1, 8

Az töb articulusokban csak azt forgattya és azzal terhel minket, hogy az bűnnek bocsánattyát az szentek érdemének tulajdoníttyuk; az örök életet magunk érdemének; és nem hiszszük, hogy az mi bűnünk megbocsáttassék és az örök üdvösségre jussunk, hanem kételkedünk üdvösségünkről.

De ez-is vakmerő, orczátlan tudatlanságból támadott calumnia; mert valaki csak küszöbről köszöntötte-is az mi vallásunkat, jól tuggya, hogy csak az egy Christus érdemének tulajdoníttyuk mí az bűnnek bocsánattyát és azt mondgyuk az Tridentomi Gyülekezettel: *Non remittuntur peccata, nisi gratis, divina misericordia, propter Christum*[1]; ingyen, csak egyedűl Christusért bocsáttatik-meg az mi bűnünk. Az szentek azért könyörgések-által segítnek minket Isten-elöt; mí-is minek-utánna ímmár ingyen megigazíttattunk és az örök bódogságnak örökösi löttünk, gyümölcsözünk az örök életre. és mivelhogy az Isten felfogadta, hogy nem lészen haszontalan az mi munkánk, jutalmát-is adgya az mi cselekedetünknek, mellyek az ő malasztyának segítségéből származnak, és öregbedik az mi koronánk.

[1] Trid. Sess. 6. cap. 9. Idem Theol. omnes cum s. Thoma 1, 2. q. 114. art. 5. 6.

Az mit pedig az üdvösségről-való bizonytalanságrúl forgat, azzal sem mégyen meszszire Gomarus, mert ímmár béárkolók úttyát az jámbornak az tizenkettődik ágazatnak magyarázattyában.

Ez írásnak béfejezése, melyben megbizonyíttatik, hogy Calvinus nem evangelicus, hanem nyilván-való eretnek vólt.

Az calvinista vallásnak egyéb rendbéli tanítóinak írásirúl ugyan szán-szándékkal nem akartam semmi emlekezetet tenni az mostani írásomba, noha sokkal töb és szörnyűb dólgokat találhattam vólna azoknak könyveiben, de elégnek itílém az Calvinismus fejének és kezdőjének éktelen vélekedésit elő-számlálni, mert ha illy szavaros az kút-fő, megitílhettyük, minémű légyen az ő-belőlle kifolyó pataknak úndoksága.

De vészem eszembe, hogy három-képpen felelhetne mind ezekre egy calvinista ember. Először azt mondhatná, hogy mind ezeket csak mí fogtuk Calvinusra és mí írtuk az ő nevére, noha őnéki eszébe sem jutottak ez-féle dólgok.

Erre én azt mondom, hogy az ki fejünk-fölöt ál, az Isten, az tudgya, hogy semmit ezekbe ő-reá nem fogtunk, hanem csak

azt, az mit én magam két szememmel az Calvinus tulajdon saját könyveiben olvastam, azt jegyzettem fel; és hogy ki-ki mind megtapasztalhatná igasságomat, felírtam, mely helyen és mely könyvében írta ezeket Calvinus, és nagyob bizonságul rövid szóval és somma-szerént deákúl-is feljedzettem az Calvinus mondását. És az ki nem hiszi, hogy ezek így légyenek, mennyen egy calvinista predikátorhoz, kérje-elő az Calvinus könyveit és forgassa reá ő maga, és eszébe vészi az én igasságomat és az Calvinus káromló nyelvének vakmerőségét.

Másodszor azt mondhatná valaki, hogy ő az Calvinus könyveiben különbet olvasott azoknál, az miket én elő-hozok az ő írásiból.

Erre azt felelem, hogy én-is olvastam különbet-is Calvinusba, mert mind hevet hideget fútt azon egy szájjal Calvinus, és hogy *proprio iudicio subversus,* az maga itíleti-szerént-is tévelygőnek láttassék, szántalanszor ellenkezik őmagával-is Calvinus, a mint néhúlt ugyan példáját-is adám ez dolognak. És jóllehet talám némely mondásit Calvinusnak jó értelemre-is satúlhatnók, ha fejünket azon akarnók törni: de az elő-számlált tudományok közzűl sok vagyon ollyan, hogy semmi színnel meg nem menthettyük az isteni káromlástúl. És az mit béboronálhatnánk-is valami erőltetett magyarázattal, az-is oly éktelenűl esik, hogy az keresztyén ember füle, mihent hallya, mingyárt megütközik benne, és annak-okáért azokat sem méltó az káromló mondások-közzűl kiszakasztani. Ad Titum 3, 11.

Harmadszor azt mondhatná valaki, hogy ő Calvinussal nem gondol, ezekben őtet nem halgattya, hanem az szent íráshoz tartya magát. Ennek én azt mondom, hogy okoson cselekeszik Calvinustúl elszakadván, mindazáltal nem elég ez hozzá, hanem ezt-is az két dólgot meggondollya. Először, mit kellyen az okos embernek itílni arrúl az egész sectárúl és vallásrúl, melynek fő profétája, attya és gyarapítója ily szörnyű, káromló, istentelen vélekedésekre jutott, mellyekben őtet követik az calvinista predikátorok, noha nem mérik mind kifakasztani az kösség-elöt. És ha szinte őtet ezekbe nem követik-is, de azért sok egyéb dólgokban követik és böcsűllik, maga hihetetlen dolog az, hogy az Szent Lélek az által az útálatas száj által akarta vólna az híveket az igasságra vinni, mely ennyi sok káromlásokat taníta az hit ágazattya-ellen. És akár-ki-is meggondolhattya, mentűl künnyebben elvétette Calvinus az igasságnak úttyát az töb dólgokban, holot ily nyilván tévely-

gett az keresztyén vallásnak első elementomába. Másodszor azt-is meggondollya az okos ember, hogy Calvinus-is mindenkor azt kiáltotta, hogy ő az szent írás-kívűl nem mégyen, az-mellet él és hal, csaknem minden szavába a szent írást forgattya, de mégis az anyaszentegyháznak és az régi szent atyáknak értelmét és magyarázattyát félre tévén, az maga fejének magyarázattya-után indúlván, ily nagy képtelen és éktelen hitetlenségeket faraga. Azért maga felől-is úgy gondolkodhatik az okos ember, hogy ő sem szemesb Calvinusnál az szent írásba, és annak-okáért ő-is szinte úgy eltévelyedhetik és megcsalatkozhatik az Írásnak értelmében, mint szinte Calvinus, hogy ha elszakadván az régi szent doctorok értelmétűl, csak az maga eszeskedésibe akar úszni. Mert azt én bizonnyal megtapasztaltam, hogy sok dologban Calvinus nem szán-szándékból vétkezett, hanem tudatlanságból, és fellyeb akarván héázni, hogysem az festékkel felérné, oly tudatlanságokat mondott, hogy maga sem tudta gyakran mit beszéllett.

De ezeket ebbe hagyván, kiteczik az elő-számlált dólgokból, hogy Calvinus nem érdemli az evangelicus nevet, hanem igazán és méltán itíltetett eretneknek az anyaszentegyháztúl.

Igen dicsekednek az lutherista és calvinista uraim az evangelicus névben, mivelhogy új az név, miképpen az ő hitek sem régi; de azt akár-ki-is eszébe veheti, hogy nem férhet mind az két párthoz ez az név. Mert ha mind az Calvinisták s mind az Lutheristák evangelicusok, azt kérdem, ha ugyan azon evangeliomtúl neveztetnek-é evangelicusoknak, avagy külömböző és ellenköző evangeliomrúl ragadott reájok ez az név? Ugyan azon evangeliomtúl így nem neveztetnek; mert az Luther evangelioma azt taníttya, hogy az Christus teste jelen vagyon természeti-szerént az Úr vacsorájában: az Calvinus evangeliomja azt taníttya, hogy jelen nincsen. Mert mindenik párt azt mondgya, hogy ő azt hiszi, az mit az evangeliom tanít ez dologrúl, következik tehát, hogy ha evangelicusnak neveztetnek, két ellenköző evangeliomtúl kel így neveztetniek, mely két evangeliomnak eggyike tagadgya, az mit az másik tanít; és annak-okáért nem az Christus evangeliomátúl neveztetnek evangelicusoknak, hanem az Sátánétúl. Azért bár mind az két fél ne nevezné magát evangelicusnak, hanem eggyiket epistolicusoknak neveznék.

Rész-szerént-is, hogy Calvinus nem vólt evangelicus, abból kiteczik: mert sem tudományát, sem maga-viselését nem szabta az

evangeliomhoz. Mert hol vagyon az evangeliomba, hogy az Isten akarja az gonoszt, oka annak, toszíttya, izgattya, kételeníti arra az embert? Melyik evangeliomba olvasta Calvinus, hogy az hívek jó cselekedeti mind halálos bűnök? Hogy az Isten törvényi lehetetlenek? Hogy Christus vétkezett, kétségben esésnek szavát mondotta, tudatlan vólt etc.? Ezeket és ezekhez hasonló sok kábaságokat, mellyeket ez könyvben elő-számlálánk, nyilva az evangeliomból nem tanúlta Calvinus. Tehát vallása-szerént nem vólt evangelicus. Erkőlcse pedig annyira esett az evangeliomhoz illendő jó erkőlcstűl, menyire az pokol menny-országtúl. Mert az maga itíletiszerént-is minden erkőlcse és maga-viselése csak úndokság és kárhozatra méltó vétek. Azon-kívűl oly szemptelen hazugságokkal káromlya az híveket, hogy az ördög sem gondolhatott vólna nagyobbakat, úgy mint mikor azt mondgya, hogy az pápisták hiti három dologban ál, tudni illik: hogy Isten sincsen, az evangeliom-is csak kőltött hazugság, az örök bódogságrúl-való tanúság-is csak beszéd [1]. És mikor másut azt kiáltya, hogy az pápisták litániájokba, hymnusiba, prosáiba csak emlekezet sincs Christusrúl [2]; és töb efféle számlálhatatlan hazugságokkal terhel minket, mint ha ugyan az evangeliom gyümőlcse vólna az hazugság. Ha azért sem tudományába, sem maga-viselésébe evangelicus nem vólt Calvinus, nem látom, miképpen nevezhessük őtet külömben evangelicusnak, hanem ha *per antiphrasim,* viszsza-értvén, miképpen az hadat *bellumnak* híják az deákok *eo quod minime bellum sit; lucum a lucendo, eo quod minime luceat;* azonképpen evangelicusnak mondhattyuk őtet, mert az evangeliomtúl tellyességgel elszakadott tudományába és erkőlcsébe.

[1] Calv. lib. 4. c. 7. n. 27.

[2] Lib. 3. cap. 20. n. 21.

És jóllehet az Calvinus-után indúlt kösségrűl és böcsűlletes fő rendekrűl it semmit nem szóllok, mert az ő dólgok sokkal külömb az Calvinusénál, de őmagárúl Calvinusrúl és az ő-utánna indúlt sok gaz predikátorokrúl azt nyilván és bátran mérem mondani, hogy az eretnek nevet szinte úgy megérdemli, mint az szép leány az rósa koszorút.

Először azzal bizonyítom, mert eretnek az, valaki elszakad az tiszta és igaz isteni tudománytúl. De Calvinus ettől elszakadott, mert azt írja ő maga, hogy Urúnk halála-után közel öt száz esztendeig tisztán megmaradott az Ecclesiában az igaz tudomány: *In veteri Ecclesia quingentis circiter annis florebat religio et sincerior doctrina vigebat* [3]. És ismét, szólván az régi szent atyákrúl: *Extra controversiam erat nihil a principio usque ad illam ætatem mutatum*

[3] Ita Calv. lib. 1. c. 11. n. 13.

[1] Lib. 4 c. 2. n. 3.

fuisse in doctrina [1]. Hogy pedig Calvinus külömbözzön, sőt ellenkezzék azokkal az tudományokkal, mellyet Urunk születése-után egész öt száz esztendeig vallott az Anyaszentegyház és az szent Doctoroknak böcsűlletes tanácsa, nap-fínynél világosb és ő maga sem tagadgya, sőt ugyan nyilván meg-is vallya Calvinus, mikor azt hirdeti, hogy az régiek minnyájan eltévelyedtek, valakiknek írási kezünkben vagyon [2].

[2] Calv. lib. 3. c. 5. n. 3. 8. et 10. etc.

Másodszor, ha angyal vólna-is, az ki külömbet hirdetne annál az mit hirdettek az apostolok, méltán átoknak és eretneknek itílnők az nagy szent Pálnak vallásából [3]. De Calvinus az evangeliom-ellen, az Isten-ellen taníttya, hogy akarja az Isten az bűnt, oka az bűnnek, izgattya, kételeníti az embert az bűnre; azonképpen ellenközik az Isten igíjével, hogy az embèrnek minden cselekedeti bűn légyen, hogy Christus az isteni természetet az ő Attyától nem vötte, hogy tudatlan, maga feledett, az Isten akarattyával tusakodó, üdvösségéről kétes, Isten-ellen szúgolódó légyen. És az töb elő-számlált káromlási Calvinusnak szemtűl szembe viaskodnak az Istentűl megjelentetett igassággal. Tehát Calvinus eretnek ember vólt minden okvetetlen.

[3] Gal. 1, 9.

Harmadszor, valaki az közönséges anyaszentegyházat elhaggya, az nyilván-való eretnek; mert az mint Calvinus írja: *Authoritatem Ecclesiæ spernere, vel monita respuere, vel consiliis refragari, vel castigationes ludere, nemini impune licet, multo minus ab ea deficere aut eius rumpere unitatem; tanti enim Ecclesiæ suæ communionem facit Deus, ut pro transfuga et desertore religionis habeat, quicunque se ab ea alienaverit* [4]. De Calvinus, sőt az ő-utánna indúlt tanítók-is, elhadták az anyaszentegyházat. Mert az igaz anyaszentegyháznak sok külömböző tagjai vadnak, mellyek egy értelemnek, egy hitnek és szeretetnek kötelével egybe foglaltatnak, az mint szent Pál sok helyen taníttya [5]. Calvinus pedig, mikor elszakada mi-tőllünk, sőt még most-is az Calvinus pórázán futó predikátorok (illendő tisztesség adassék egyéb rendeknek), egy értelem és egy vallásnak kötelével nem vólt egybe foglalva az töb tagokkal. Tehát nem lehetnek igaz tagjai az anyaszentegyháznak. Hogy pedig Calvinus (és azont ércsed Lutherről-is) nem vólt egy értelembe és egy vallásban az töb tagokkal, mikor elszakattak tőllünk, nyilvánvaló dolog, mivelhogy azután keresett társokat magának, kikkel az hitben eggyezne, miután elszakadott mi-tőllünk, és annakokáért az szakadás-után, minek-előtte társat találna, egyedűl vólt. Azon-

[4] Calv. lib. 4. c. 1. n. 10.

[5] 1. Cor. 12. v. 12. 27.

képpen most-is az calvinista tanítók nincsenek egybe kötözve az egyenlő értelemnek és egy vallásnak kötelével, és ez-okon senki nincs ő-közzűllek az igaz anyaszentegyházban. Mert ha azt mondgyák, hogy eggyeznek valamely tagokkal az hitbe, mutasson akármely calvinista predikátor valakit énnékem, az kivel eggyez mindenben és az kinek itíletit és teczését kész mindenben követni. Soha bizony sem Bézárúl, sem Calvinusrúl, sem Vitakérusrúl azt nem mondgya csak egy calvinista predikátor-is, hogy valamellyikkel eggyez mindenben és kész az ő teczésséhez szabni értelmét minden dologban. Talám azt mondod, hogy te az apostolokkal eggyezsz és ő-véllek köteleztettél egybe az igasságnak eggyességével. De várj egy keveset. Nem szóllunk most az megdücsőűlt tagjairúl az Ecclésiának, hanem azt kérdgyük, ha vagyon-é Christusnak ez fólden igaz Ecclésiája? És ha vagyon, következik, hogy az Ecclésiában-való hívek egy tagok és eggyeznek az igaz tudományban egyenlő értelemmel; annak-okáért azt kérdem te-tőlled: kicsoda az ez világon, az kivel te úgy eggyezsz, hogy mindenben megállasz az ő teczésén? Ha senkit illyent nem mutathacz, megvallod, hogy az Christus nyájában nem vagy, mert ennek oly tulajdonsága vagyon, hogy az egy igaz vallás és szeretet-által egybe vannak kötöztetve az ő tagjai.

Negyedszer, szabad nékem-is szinte úgy beszéllenem Calvinussal, az mint szent Ágoston szólla Juliánussal[1]. Calvinus az pápista hiten vólt és abba született újonnan az keresztség-által. Avagy azért tiszta jegyese vólt az Istennek az Ecclésia, melybe Calvinus született, és így eretnek vólt Calvinus, hogy elszakadott ettűl az Istennek kedves jegyesétűl. Avagy parázna vólt és hitit megszegte az ő jegyesének az Ecclésia, melybe Calvinus született, és így zab gyermek vólt, mert paráznától fattyú születik.

[1] Aug. 3. contr. Julian. c. 17.

Hozhatnék-elő töb bizonyságit-is ennek az dolognak, és valamenyi ágazattya vagyon az Credónak, annyi bizonysága vagyon az Calvinus eretnekségének. De ezekkel most megelégszem.

Nyissa-meg az Atya mindenható Úr Isten az ő szent fiának érdeme-által és az szeplőtelen szűz Mariának esedezése-által az Calvinus-után indúlt atyafiaknak szemeket, és az ő szent lelkével megvilágosítván szüvöket, ismertesse-meg véllek az igasságot. Amen.

Az Calvinus magyarázattya-szerént mint kellyen mondani az Credót.

I. Hiszek az pokolbéli ördögben, minden ocsmány vétkeknek alkotójában, kegyetlen mostoha atyában, erőtlen nem Istenben.

II. És nem Jesusban, Christusban, ő nem fiában, nem Urunkban.

III. Nem az Isten fia, hanem más személy fogantaték Szent Lélektűl, megfosztaték bölcseségétűl, szüléték bűnös, nem szűz Máriától.

IV. Ki haszontalanúl kínzaték Pontius Pilátus-alat, megfeszítteték, kétségben esvén és az ő Atya-ellen szúgolódván hertelen és mértékletlen indúlatiból, meghala akarattya-ellen, és az ő halálával semmit egyebet kétségben esésnek példájánál nem hagya minékünk.

V. Pokolra nem szálla, mivelhogy az pokol nem egyéb az emberi gondolatnál, hanem azt itílvén, hogy az Istentűl elhagyatott és elidegenűlt, az lator kárhozottak kínnyát szenvedte lelkében.

VI. Nem ment bizonyos helyre mennyégben, hanem egy ideig az Istennek vicariussá lött, de végre ezt az böcsűlletes tisztet-is levonszák ő-rólla.

VII. Onnan eljő (de nem itílni) az személy-válogató bíró, hogy megfosztassék országától.

VIII. Hiszek oly Szent Lelket, mely nem külömböző személy az Atyától, hanem az ő természetinek ereje; és az Atyától sem származik; ő-benne sem kel hinni, mivelhogy az apostolokat sem jól tanította és az híveket sem jól igazgatta.

IX. Hiszem, hogy ennihány száz esztendeig anyaszentegyház sem vólt; és hogy ennek az ő szentsége ocsmány vétek, tanítása tévelygés, sőt láthatatlan lévén, anyai dajkálkodása sem lehet mihozzánk: és az melyben ki-ki mind magának.

X. Hiszem, hogy az embernek bűnei meg nem bocsáttatnak soha, hanem az puszta hit-által reánk fogja Isten, hogy bűnünk megbocsáttatik.

XI. Hiszem, hogy az emberek semmivé lésznek és mind fel nem támadnak.

XII. Hiszem, hogy az bódogságban senki nem mégyen itíletig, és bizonyos helyek nincs az bódogoknak, és hogy csak az egy puszta hit-által kel az bódogságban menni.

Hogy így kellyen az Calvinus teczése-szerént mondani az Credót, elégségesen megteczik az fellyűl elő-hozott dólgokból, és annak-okáért nem szükség ezt bőveb beszéddel erősíteni.

Az Nagy Calvinus követő tanítóknak igaz definitiója és tulajdon festékkel való kijegyzése:

Mely az Calvinus saját könyveiből egybe szedetett és az calvinista predikátorok dicsíretire most ujonnan kinyomtattatott.

Az calvinista tanító az ***A:*** *Az ki minden latorságoknak és gonosságnak eleven példája.* ***B:*** *Kinek hiti és vallása oly hihetetlen, hogy ez világon semmi sem lehet annál hihetetlenb.* ***C:*** *Az ki nem csak őmagában Christusban semmi böcsülletre méltó felséget nem ismér, de sőt valami Christusban és az ő tudományában vagyon, mind hamisra forgattya az ő eltévelyedett értelmével.* ***D:*** *És annakokáért csuda, hogy őket sárral és ganéjjal bé nem tapasztyák az gyermekek és aszszonynépek.* ***E:*** *Végezetre ollyak az calvinista predikátorok, az kik méltán mondhattyák, hogy ők latrabbak az előttökvalóknál, és utánnok még magoknál-is latrabbak születnek.*

A. *Genus.* B. C. *Differentia.* D. *Proprietas.* E.

Az Calvinus tulajdon írásiból szórúl szóra vött bizonysága ennek az definitiónak.

Calvinus lib. de Scandalis, circa medium, in tomo opusculorum a Gallasio collectorum folio 858: *Ipsi pastores nostri, qui suggestum conscendunt, sunt interdum turpissima vel nequitiæ vel malorum aliorum exempla. Quidam eorum benigne hospitio excepti, vel furto onusti clam abeunt, vel sollicitant ad stuprum ancillas, ac interdum etiam uxores tentare audent. Alii mutuo fallunt; alii, quæ eleemosynæ nomine abstulerunt, in scortatione, alea consummunt; alii sacrosanctum coniugii vinculum, deceptis uxoribus et abiectis liberis, violare non dubitant.*

A.

Quinque prædicamenta, in quibus continentur adæquate prædicatores Calvin.

Calvinus lib. 4. Institut. cap. 17. n. 24: *Dicimus Christum tam externo symbolo, quam spiritu suo ad nos descendere, ut vere substantia carnis suæ et sanguinis sui animas nostras vivificet. In his verbis qui non sentit multa subesse miracula, plus quam stupidus est, quando nihil sit magis incredibile, quam res toto cœli et terræ spatio dissitas in tanta locorum distantia non solum coniungi, sed uniri.*

B.

C Calvinus Joannis 6. vers. 41: *Nos* CHRISTUM *non aspicimus nisi carneis oculis, ita fit, ut nihil in ipso nobis magnificum appareat. Vitioso enim nostro sensu, quidquid in ipso est eiusque doctrina, pervertimus, adeo sinistri sumus interpretes. Deinde, eo non contenti, multa falsa accipimus, quæ Evangelii contemptum pariunt.*

D Calvinus lib. de Scandalis, citato folio 858: *Mirantur Pastores et queruntur, contemptui se esse apud plebem. Ego autem potius miror vulgi patientiam, quod non eos luto et stercoribus mulieres et pueri operiant.*

E. Calvinus lib. de Scandalis citato, folio 864: *Quid ergo dicemus, nisi veterem illam poëtæ querimoniam in nostrum quoque sæculum vere competere: Aetas parentum peior avis tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem.*

Egésség az beretvállás után, calvinista predikátorok.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA.

(Következik: Az nyomtatásban esett fogyatkozásoknak megigazitása.)

POSONBAN LÖTT

PRAEDIKATIO

PÁZMÁNY PÉTER

ÁLTAL.

AZON AZ NAPON, MELLYEN AMAZ TUNDÉR MÓDRA VÁLTOZANDÓ ÁLHATATLANSÁGNAK TŰKÖRE, THORDAI JÁNOS BARÁT, HARMADSZOR KIOLTÖZÖTT AZ CSUKLYÁBÓL. PUNKOSD UTÁN XII. VASÁRNAP: KISASZSZONY HAVÁNAK 22. NAPJÁN, M. DC. X. ESZTENDŐBEN.

EGY KERESZTYÉN HALGATÓTÚL AZ ELEVEN NYELV UTÁN IRÁSBAN FOGLALTATOTT ÉS AZ HÍVEK ÉPPŰLETIRE SZEM ELEIBEN KIBOCSÁTTATOTT.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KAPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

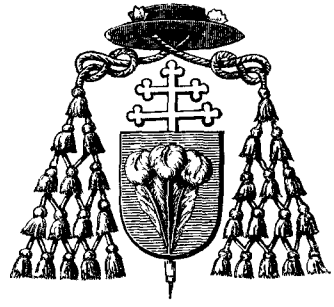

BUDAPEST, 1895.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

`

Tordai János ferenczrendi pozsonyi hitszónok, miután már előbb két ízben kilépett a rendből, de mind a kétszer megint csak visszatért: 1610-ben Nagyboldogasszony napján harmadszor is otthagyta szerzetét és a Luther-felekezetiekhez pártolt át*.

Az eset nagy megütközést keltett a pozsonyi hívek körében és sokakat megbotránkoztatott, annál is inkább, mert Tordai kedvelt egyházi szónok volt, s a kik csak három évi ottani működéséből ismerték, jóravaló szerzetesnek is tartották.

Pázmány, ki az aposztatát gyermekkorától fogva, még Váradról ismerte, hogy a botránynak élét vegye s a kedélyeket lecsillapítsa, legjobbnak ítélte, ha az ügyet a szószékre viszi és a híveket Tordai kilétéről és multjáról alaposan felvilágosítja: jóllehet tudta, hogy lesznek, kik e miatt meg fogják ítélni. Öt héttel tehát Tordai elpártolása után, a ferenczieknek templomában, ugyanazon szószékből a melyből Tordai is prédikált, elmondotta itt következő alkalmi egyházi beszédét, melyben először általánosságban fejtegette, miképen kell magát a keresztény hívőnek viselnie, midőn azok elestét látja, kiket eddig tisztelt és nagyrabecsült; azután áttérve Tordai esetére, a hitehagyottnak nyughatatlan természetét és botrányos életét öt pontban részletesen ismertette, a végből, hogy lássa mindenki, miszerint nincs oka megbotránkozni annak bukásán, „a kiben valami kiváltképpen-való semmi nem volt az latorságokon kívül".

A beszédet nem maga adta sajtó alá, hanem, mint a czímlapon olvasható, élőszó után egyik hallgatója foglalta írásba és bocsátotta közre. Megjelent Pozsonyban (az eredeti czímlap alján ez áll: Musiponiba = Pisoniumba) 1610-ben elegáns kiállitású kis 4r. kiadásban 16 számozatlan levélen. *Egyetlen* ismert példánya a budapesti egyetem könyvtárának tulajdona.

A *Posonban lött Prædikátio* legnagyobb részét fölvette Pázmány azon beszédébe, mely nyomtatásban közzétett Prédikáczióiban Pünkösd utáni XII. vasárnapra áll; kihagyván azt a részt, mely Tordai személyéről szól.

* A kilépés körülményeiről l. *Ipolyi* Veresmarti Mihály élete és munkái. Budapest, 1875. 424—6.

Galat. 1. vers 8.

Ha szinte mi, azvagy az mennyei Angyal hirdetne néktek valamit az kívül az mit hirdettünk tinéktek, Átok légyen.

Midőn Jákob patriárcha fiához Jósefhez, az ő-tőlle vött ennyi sok jó tétemények-ért, atyai indúlattyát meg akarná mutatni: nem elégedvén azzal, hogy annak fiait az igíret földének örökül való bírására magának fiaivá fogadta vólna, meg-is akará azokat áldani. És mikor Jósef Manassest, ugy mint üdővel öregbet, az attyának jób keze felől, Effraimot pedig bal felől helyheztette vólna: Jákob, noha az vénség-miat szemei homályoskodván, nem láthatna, kereszt-tűl-veté az kezeit és az jób kezét az kissebbiknek fejére tövé, az bal kezét pedig az öregbik fejére. Midőn Jósef látta vólna, hogy az attya hátra hagyván az kit ő jóbnak itíl vala, méltóbnak alít vala, megháborodván, inté az attyát, hogy jób kezét az elsőszülöttre vetné: és egyszersmind megfogván jób kezét, igyekezék az Manasses fejére azt vinni, mondván, hogy az vólna az elsőszülött és az másiknál fellyeb kellene böcsűlleni. De Jákob az isteni titkokat jól értvén, monda: *Scio, fili mi, scio; sed frater ejus minor, major erit illo.* Jól tudom, ugymond, édes fiam, jól tudom; de az öcse, az ki kisseb, nagyob lészen ő-nállánál. Genes. 48.

Hasonló dolog történék Isainnis. Mert midőn az Isten Saúl megvetése-után elküldötte vólna Sámuel profétát Bethlehembe, hogy az Isai fiainak eggyikét királlyá szentelné: Isai itílvén azt, hogy az elsőszülöttet kellene választani, az ki magassággal és egész testének ékes termetivel az többit fellyűl-múllya vala, az Proféta eleiben vivé. Az Úr Isten pedig Sámuelnek monda: *Ne respicias vultum ejus, quoniam abjeci eum.* Ne nézd. ugymond, az ő arczúlattyát, se felhuzalkodott sugárságát, mert elvetettem őtet. És minek-utánna mind az hét fiait ollyan rendel, az mint az ő itíletiszerént méltóságosbaknak láttatnak vala, elő-hordotta vólna és azokat Sámuel megvetette vólna: el-végtére tudakozék, hogy ha vólna-é még valaki hátra fiai-közzűl? Isai felelé: hogy vólna még egy gyermek, az ki juhokat őriz. Mint ha azt mondaná, hogy azt ő ingyen nem-is számlállya azok-közzé, az kiknek királyi méltóságra való választások-felől kellene gondolkodni. De óh Isten ből- 1. Reg. 16.

csesége gazdagságának feneketlen vólta! óh Isten itíletinek nagy mélysége! Megvetteténck, az kik emberi itílet-szerént illendőknek láczanak vala.

Luc. 18. Ugyan ezen dólgot adgya előnkben ez mái Evangeliomi historiának folyása-is. Mert hogy ha látta vólna valaki az Fariséust és az Publicánust az templomban: hogy ha valaki mindeniknek beszédit hallotta vólna: ki nem böcsűllötte vólna fellyeb az Fariséust az Publicánusnál, mikor egy felől az magát bűnössé hagyó Publicánust hallaná, más felől pedig az Fariséustúl semmit nem hallana, az mit emberi itílet megfedhetne? Mert az Isten ajándékit magában megesmérni, azokért Istennek hálákat adni, és hogy azokban az vétkekben nem engettetett esni, az mellyekben egyebek hevernek: dicsíretre és követésre méltó. És holot senki ne essék oly bűnben, az melyben más-is nem esnék, ha az Úr Istennek hatalmas kezeivel nem tartatnék: szinte ugy hálákat kell Istennek adnunk azokért az bűnökért, az mellyeket nem cselekedtünk, mint ha azoknak bocsánattyát nyertük vólna. És mindazáltal, óh isteni itíleteknek megvisgálhatatlan magassága! miért-hogy az Isten szemei az szívnek belső részeiben és titkos rejtekibennis elhatván, jól láttyák vala, hogy miképpen az kiűl szép piros alma gyakran belől az férgektűl megvesztegettetett: azonképpen az Fariséusnak szíve az titkos kevélységnek, mint egy szú féregnek mardosási-miat megveszett vala, az ő titkos itíleti-szerént megförtősztetettnek mondgya, és megveti őtet.

Daniel 5, 27. Ez az Isten itíletinek csudálatos fontya (melyben gyakorta, mint régen Bóldisár király, hejánosoknak találtatnak azok, az kik főeknek itíltetnek vala) nem csak gyakorlya, de meg-is háboríttya, sőt megbotránkosztattya és elejti az kisdedeket, az erőtleneket; midőn láttyák azokat, az kik régi isteni szolgálatban-való foglalatossággal (tündöklöttek), mint egy drága marhával terhes hajókat, az rév-partnál elmerűlni, nagy vétkekben, sőt néha még eretnekségbennis esni.

Mivelhogy azért hasznos, sőt ugyan szükséges-is, hogy mikor azokban, az kiket Isten-félő embereknek, jó lelki pásztoroknak itíltünk, botránkosztató fesletségeket, temérdek eseteket, kétségben ejtő hittűl szakadásokat látunk, meg ne ütközzünk, meg ne tántorodgyunk, hanyattá ne essünk, hanem az Istennek titkos itíletinek rendelésén szugolódás-nélkül, csendesz lelki ismérettel megnyugodgyunk: annakokáért én-is az Evangeliomnak töb részeinek magya-

rázattyát mászszorra hagyván, két dolognak kifejtegetésére határozom az mái tanuságunkat.

Először, az derék szent Irásból megmutatom, mint kellyen magát viselni az keresztyén embernek, mikor hanyat-homlok esését és az igazságtúl elszakadását láttya azoknak, kiket nagyra böcsűllött és jób végre méltóknak alított.

Másodszor, rövideden megmondom, minémű hasznot és éppűletet kellyen venni az igaz embernek az lelki tanítók és pásztorok esetiből. Ezeket, az menyére az üdő szenvedi, megmagyarázván, végét vetem az mái tanuságunknak.

Sok és nagy botránkozások vóltak régen az Ecclesiának első virágában, mikor vagy az kemény üldözésnek félelme, vagy az ördögnek álnak csalárdsága-miat, az kik lélek-szerént kezdették vala, test-szerént végesztetnek vala; és az kik jól futnak vala, viszszatértenek és hitek dolgában hajójokat elrontották: s így az ő romlásokkal annyival többeket rántottak utánnok az veszedelemre, mentűl az szentségnek és tudománynak nagyob itíletivel tündöklöttek annak-előtte. Mellyet Tertullianus illyen szókkal bizonyít: *Solent quidem isti miriones etiam de quibusdam personis ab hæresi captis ædificari in ruinam. Quare illa vel ille, fidelissimi, prudentissimi et usitatissimi in Ecclesia, in illam partem transierunt?* Szoktak ugyan (ugymond) ez illyen bámulólan álmélkodók némely eretnekségben esett személyekből-is éppűlni romlásokra. Ez avagy amaz, kik fölötte hívek, eszessek és nevezetessek vóltak az Ecclesiában, miért szakadtak ahoz az párthoz? Annak-okáért nem csak Tertullianus, de Vincentius Lirinensis-is, ez-elöt ezer két száz esztendővel, sokat munkálkodtak abban, hogy ez botránkozás-ellen az híveket erőssícsék. Kiváltképpen pedig azt bizonyíttyák erős okokkal, hogy semmit nem kell azon csudálkozni, ha efféle botránkozások láttatnak az Ecclesiában; mert az ugy annyéra nem kissebbíti az hitnek igaz vóltát, hogy inkáb külömben igaz sem lehet az keresztyéni vallás, hanem ha abban az nagy embereknek ez illyen elhasonlások következik. Mert mind az Apostol s mind ő maga CHRISTVS Urunk gyakorta megmondották, hogy: Kell lenni az eretnekségeknek: Szükséges, hogy következzenek az botránkozások. Főképpen pedig, hogy az utólsó üdőkben támadnak ollyan hamis próféták, hogy ha lehetséges vólna, még az választottak-is megbotránkoznának. Melyrevaló-képest igen helyessen baronállya-bé Tertullianus az ő beszédit, hogy mód-nélkül és magok gondolatlanúl

Gal. 3, 1. & 3. 1. Tim. 1, 19.

Tertull. de Præscript. cap 3.

1. Cor. 11, 19. Matt. 18, 7. Matt 24, 24.

botránkoznak meg az emberek abban, hogy az eretnekség sokaknak hiteket felfordíttya, holot CHRISTVS Urunk-is megjövendölte minékünk, hogy külömben sem lészen.

Miért-hogy pedig az Szent Lélek látta, hogy főképpen az egyigyűek néznek méltóságokra azoknak, az kiket szenteknek, az kiket bölcseknek itílnek és ezeknek példájától künnyen elragadtatnak: annakokáért az-szerént az Ó Testamentomban, mint szinte az Ujban, mind intéseknek s mind parancsolatoknak igen erős és szép orvosságit adta, mellyekkel arra vinné az embereket, hogy az ő hiteket ne csatlanák azokhoz, az kiket ők az ő teczésekhez választottak vólna, ugymint kik változók és mint az sárból csinált edények romlandók ők-is és az gonoszra hajlandók. Mert ugyanis ha az angyalok az égben, ha Ádám az paradicsomban, ha Judás az CHRISTVS iscolájában, ha Salamon az bölcseségnek belső rejtek helyeiben megtántorodtak, sőt ugyan el-is estek: sokkal inkáb, az kit az mimagunk indulattyából követésre választottunk, akár-minémű bölcs, akár-minémű szent légyen-is, hogy eleshessék, eszünkben vehettyük.

Hallyátok azért ez dolog-felől Isten az Ó Testamentomban
Deut. 13, 1. mit parancsollyon: *Si surrexerit in medio tui Prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum; et evenerit quod locutus est et dixerit tibi: Eamus et sequamur Deos alienos, quos ignoras, et serviamus eis. Non audies verba Prophetæ illius, aut somniatoris; quia tentat vos Dominus* DEVS *vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum an non, in toto corde et in tota anima vestra.* Ha, ugymond, támadand ti-köztetek Proféta, azvagy az ki azt mondgya, hogy ő álmot látott és jövendöl jel azvagy csuda-felől; és megtellyesedendik az mit szóllott; Ha azt mondgya te-néked: Mennyünk el és kövessünk idegen Isteneket, az kik-felől semmit nem értettél, és szolgállyunk azoknak. Ne engedgy annak az Proféta beszédének, avagy álom látóénak; mert kisért titeket az ti Uratok Istentek, hogy nyilván légyen, ha szeretitek-é őtet az vagy nem, tellyes szivetekből és tellyes lelketekből.

Vide Lirinens. cap. 15. contra profanas Novit.

Az holot mindeneket jól eszünkben kell vennünk. Mert szól Moyses igen igen bölcs emberről, ki az ő nagy tudományáért Profétának tartassék, ki az Ecclesiában tanítóul rendeltetett légyen; végre, az kit valami jelenésből itéllyenek az emberek tanítani. És annak-fölötte, az ki oly tudományú légyen, hogy ne csak azokat tudgya az mellyeket az emberek érthetnek, de az mellyek az emberi

értelmet fellyűl-múllyák és csak az Istennek kiváltképpen-való jelentéséből közöltetnek-is az halandó emberekkel; jövendő dolgokat-is eleve lásson és megjövendöllyön: És hogy igaz mondó vóltának bizonyságát-is mutathassa, az, az mit megjövendölt, bétellyesedni-is láttassék. Errűl azért és illyen nagy emberrűl parancsollya az Isten, hogy ha azt adgya tanácsul, hogy az őstűl vött hittűl elszakadgyunk és uj vallást, tudományokat (mellyeket lelki értelmű beszéddel Uj Isteneknek nevez) kövessünk, akár-kicsoda s akár-minémű légyen, az ki azt adgya tanácsul, ne engedgyünk beszédének, mert az mint megkisírtette Isten az Ábrahám hitit, mikor azt parancsolta néki, hogy lakta földét, örökségét elhadgya; hogy fiát megáldozza: az-szerént kísírt minket, mikoron az, az kit Tanítónak és az igazságnak oltalmazójának vélünk vala, hertelenséggel ártalmas tévelygésekben esik.

Nem szóllok azrúl, minémű nagy és mely veszedelmes vólt az Arriustúl adatott kísírtet, ki az Filosofia-béli bölcselkedésnek szelétűl felfuvalkodván, az szent Háromságnak megfoghatatlan titkaellen kezde viaskodni; és elcsalván elsőben az császárt, az-után az császár udvarának minden főfő szín népeit elhajtván, meghódoltatá; és sok püspököket, az egyházi rendnek nagyob részét, mellé csatlá és majd az egész római birodalmot megförtőzteté. Elég lészen csak két nagy példáit ez illyen kísírteteknek elő-hoznom. Eggyiket az görögöknél; másikat az deákoknál. Lirinens. c. 6.

Igen igazán mondotta azt Vincentius Lirinensis, hogy noha sokan vóltak, kiknek az igaz hittűl-való elszakadások nagy kísírtetet szerzett az Ecclesiában: mindazáltal senki sincs, az kit ebben Origenessel egybe kellyen hasonlítani; az kiben oly jeles, oly kiváltképpen-való és oly csudálatos dólgok vóltak, hogy akár-kiis bizonyos fundamentomnak tartaná azokat, az mellyek Origenesnek teczettenek vala. Mert hogy ha az maga-viselés szerez embernek mélтóságot: ennek szorgalmatossága nagy, tisztasága nagy, tűrése, szenvedése nagy vólt. Ha nemes nemzetből származás és mély tudomány tekintetessé tészi az embert: kicsoda vólt nemzetesb Origenesnél? Mert oly familiában született, mely martyromsággal híressé tétetett. Mivelhogy az ő attya Leonides, Severus császár idejében az Christus vallásáért feje vétetve, az martyromságnak diadalmas koronáját nyerte. És noha még akkor Origenes alig vólt tizen hat esztendős, mindazáltal az isteni szeretetben még akkor-is oly buzgó vala, hogy az attyának az tömlöczben levelet Lirinens. c. 23. Euseb. lib. 6. cap. 1. Niceph. lib. 5. c. 4.

Euseb. lib. cit. c. 2.

írván, intené őtet az álhatatosságra: *Cave tibi, ne propter nos aliud quid cogites.* Meglásd, ugymond, hogy mi-érettünk valamit mást ne gondoly. Ő pedig az martyromságnak oly nagy kívánásával gerjedez vala, hogy az veszedelmekre maga kénnyén futna; az viadalokra önként ugranék; és hogyha sokaknak hasznára, az annyának szorgalmatossága-által, az Istennek gondviselése őtet meg nem tartotta vólna, nem meszsze vala az martyromságtúl. Az annya annakokáért mikor kérésével semmiképpen tőlle meg nem nyerhetné, hogy őrizkednék: minden öltözetit elrejté, hogy az házból ki ne mehetne. Megöregbedvén annak-utánna, az fogságban lévő mártyrok közzé állott; és mikor az kimondott törvény után az halálra vitetnének-is, biztatta őket, erőssítette; mikor immár az fegyver alá vettetnének, csókolgatta őket. Ha töb erkölcsit megtekínted, Boldog Isten, azok mely szentek vóltak, mely tiszták! Lábabélivel, ugymond Eusebius, sok esztendőkig nem élt; sőt bor italtúl és egyéb hasonlóktúl, az szükséges eledel-kívűl, sok esztendőkig elfogta magát, hogy immár ugyan félő vólna, hogy mellyében megbontakozván, el ne halna. És az mint Nicéforus írja, egész étszakákat isteni dólgokrúl való elmélkedésben tölt vala. Ha mikor imígyamúgy nyugodalomra bocsátaná magát: nem ágyra, hanem azon száraz földre feküvén, az álommal igen szűkön él vala. Mindenkor álhatatossan vólt foglalatos az bőjtölésben, életét még ideje fölött-is fázodásban és mezítelenségben viselvén. És ezzel az ő szent életivel szántalan lelket gerjesztett-fel az keresztyén hitnek szeretetire, az kegyességnek kívánságára, és az ő iskolájából sok mártyrokat, Plutarchusokat, Serenusokat, Heraclídeseket, Basilídeseket, egyéb szent és bölcs férfiakat adott-ki.

Euseb. ibid. c. 3.

Euseb. c. 3.

Niceph. l. 5. c.5.

De talám ez az ő életének szent vólta értelemnek és tudománynak segedelmétűl megfosztatva vólt? Abba semmi nincsen. Sőt oly vala mély elméjének éles, ékes ereje, hogy majd mindeneket nagy meszsze háta megé hadna; tudományának és tellyes értelmének oly nagysága, hogy az Istentűl az emberekkel közlött bölcseségben igen kevés, az emberi bölcseségben pedig ugyan semmi hátra ne maradna, az melynek végére nem menne; és az mint Eusebius mondgya: ez világnak minden részeiből mind pogány filosofus bölcsek s mind eretnekek tolyongva győltenek ő-hozzá, hogy tőlle tanulnának. Ékessen szóllása oly kedves, oly örvendetes, oly édes vólt, hogy az mint Lirinensis mondotta: *Ex ore ipsius non tam verba, quam mella fluxisse videantur:* Az ő szája-

Lirinens. cap. 23.

Lib. 6. c. 8. & 19.

ból nem annyéra beszéd, mint méz láttassék folyni. És az elhitetésre semmi oly nehéz nem vala, melyre reá nem bírná az embert; semmi cselekedetre oly munkás, mely az ő beszédére ne láttatnék könyűnek. Sem senki halandó ember ő-nállánál többet nem írt, azt mondgya Lirinensis; ugy hogy minden írását őnéki, nem csak el nem olvashatni, de még csak fel sem találhatni; és az mint Euse- Lib. 6. cap. 22.
bius mondgya: többen vóltak ő körűlle hét íródeákoknál, az kik rendelt üdőben egymás-után változván, az ő dictálását, beszédét írták. És az ki immár az ő szivének indúlatit megbírta vala, hogy Euseb. l. 6. cap. 8.
egyebeknek-is ő-felőlle-való hitván gyanakodhatások okának eleit venné és még iffiuságában-is rút gyanuságnak veszedelme-nélkül aszszony-ember rendet-is az istenes életre taníthatná, őmagát megmeczé s herélé.

Ez azért illyen nagy ember lévén, veszedelmes kísírteti lőn az híveknek, mikor az ő elméjének, tudományának, maga-viselésének csudálásával ő-tőlle függenének mindenek; midőn az ő elméjének fölöttéb sokat kedvez és őmagának eléggé hiszen; midőn kevésre böcsülli az keresztyéni vallásnak régi egyűgyűségét; midőn magában elhitte azt, hogy ő mindeneknél többet ért, többet túd; midőn az régieknek tanításokat megútálván, az szent írásnak némely részeit uj móddal magyarázza, azt érdemlé, hogy ő rólla-is értetnék amaz: *Si surrexerit Propheta in medio tui etc.* Ha támadand próféta ti-köztetek etc. És ez példával taníttattak-meg az keresztyének, ugymond Lirinensis, *ita Ecclesiæ Doctores recipere, ut non* Cap. 23.
cum Doctoribus Ecclesiæ fidem deserant: ugy venni az Ecclesiának Tanítóit, hogy az Tanítókkal az Ecclesia hitit el ne hadgyák. Mert az mint Tertullianus mondotta: Nem az személyekből kel az De præscript. cap. 3.
hitet megprobálni, hanem az hitből az személyeket.

De mit szóllyak Tertullianusrúl? Az kit Eusebius fő tudósnak, Lib. 2. c. 2.
dícsiretesnek nevez az híresek-közöt. Az kinél Hieronymus senkit Ep. ad Magnum Oratorem.
élesb elméjű túdós embernek nem mond. Az kit sz. Cyprianus Martyr annyira böcsült, hogy egy napot-is annak olvasása-nélkül el nem múlatott, az ő notariussának, mikor Tertullianust kérné, illyen beszédekkel szólván: *Da Magistrum*, Hoszsza, ugymond, az Mestert. Az kirűl, végtére, fölötte igazán mondotta Lirinensis, hogy Cap. 24.
az emberi és isteni dólgokban annál senki túdósb nem vólt; ki az filosofusoknak minden tudományokat, historiáknak és tanuságoknak minden külömbségeket, elméjének néműnémű csuda bőségében béfoglalta vala. Értelemmel pedig oly terhessel vólt, hogy oly dolog-

nak meggyőzéséhez nem fogott, melyben elméjének élességével vagy bé nem rohant, vagy terhével azt ki nem nyomta vólna, az mire reá nehezedett. Beszédének annyi ereje vólt, hogy az kikkel el nem hitethette az véle-való eggyezést, kénszerítés-képpen magához vonta. Marcionokat, Apelleseket, Praxeásokat, Hermogeneseket, Gnosticusokat, Sidókat és Pogányokat, az ő beszédének hatalmas erejével sarkokból kitaszíta, élekből kiüte.

Lirinens. cap. 25. De óh nagy kísírtet! Az közönséges és régi hitet, egy aszszonyembernek tőrében kötelezvén, elhagyá, kísírteti lőn az híveknek; és az ő példájával illyen tanúságot ada, hogy: Csak az az igaz és valóságos keresztyén, az ki semmi embernek sem méltóságát, sem szeretetit, sem elméjét, sem ékessen szóllását az közönséges Anyaszentegyháznál fellyeb nem böcsülli; de mind ezeket megútálván, valamit értend, hogy közönséges-képpen régen az Anyaszentegyház tartott, eltekélli magában, hogy azt hiszi: valamit pedig vejend eszében, hogy egy valaki, mindenek-kívűl, vagy minden szentek ellen újjat és hallatlant hoz bé, azt nem az hithez és isteni tisztelethez, hanem az kísírtethez tartozónak ért lenni, holot azt szent Páltúl megtanúlta légyen, hogy azért kell lenni az eret-
1. Cor. 11, 19. nekségeknek, hogy az próbáltattak nyilván-valók légyenek, mely tartóssan ragaszkodgyanak az közönséges igazsághoz. Mert mikor az eretnekségeknek ujsága kibuzog, künnyen kiveretik az polyvának könyűsége az Christus szűrűjéről: és némellyek legottan elröpűlnek; némellyek csak kiveretvén, elveszni-is félnek, megjőni-is rettegnek, szinte mint ha annyi mérget ittak vólna, mely sem meg nem öl, sem meg nem emésztethetik; és igy meghalni sem kénszerít, de az-mellet élni sem hágy. És mind ezekben az veszedelmekben azért esnek, hogy az ő hiteknek vasmacskáját nem vetik
1. Tim. 3, 15. az igazságnak amaz meghajolhatatlan oszlopában, mely az pokol
Matt. 16, 18. kapuinak nem tud engedni; hogy az Isten parancsolattyárúl meg nem emlekeznek, mellyel parancsoltatik, hogy mint egy kísírteteket eltávoztassuk az profétákat, ha vallásoknak, tudományoknak uj csemetéjét kezdik mutatni.

De nem elégedvén az isteni bölcseség ez parancsolattal, mellyet az Ó testamentomban adott vala, hallyuk, mit mondgyon szent Pál, hogy kellyen cselekedni, mikor az Tanítók az régi hittűl elszakadván, magokat elő-vinni akarják. Mikor azért hallotta vólna, hogy valamely hamis profétak mentek vólna az Galata-béliekhez, és azok-is megigíztetvén, az apostoloktúl vött mennyei tudománynak manná-

játúl megcsömörlvén, az Aegyptus-béli pár hagymában és foghagymában zabálódnának: illyenképpen ír az Galata-bélieknek: *Licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præter quam quod evangelizavimus vobis: Anathema sit.* Hogy ha szinte mí, úgymond, avagy az mennyei Angyal hirdetne néktek valamit, az-kívül, az mit hirdettünk tinéktek: Átok légyen. Vegyetek eszetekben minden czikkelyt. Nem azt mondgya: *Licet ego,* Ha szinte én; hanem: *Licet nos,* Ha szinte mí. Az az: Ha szinte Péter, András, János; ha szinte az apostoloknak egész serege hirdetne-is külömbet attúl, az mi eleitül-fogva hirdettetett: Átok. Eszünkben kell tartanunk ez mondást; mellyel hogy erőssíttethessék az első hitnek megtartása, sem magának, sem az töb apostoloknak nem kedvez. Még ez kevés, hanem utánna veti: Ha szinte, ugymond, az égből szállott Angyal hirdetne tinéktek etc. Nem vala elég az egyszer taníttatott hitnek megőrzéséhez az emberi állapatnak elő-számlálása, ha az angyali nagy méltóságot-is bé nem foglalta vólna. Mintha azt mondaná: Még ha szinte az lenne-is, az mi nem lehet, ha az egyszer tanított hitet az mennyei Angyal megváltosztatni akarandgya-is: Átok légyen. És miért-hogy mindeneknek és mindenkor ez örökké megmaradandó levél által kiáltya ezt amaz választásnak edénye, az pogányoknak Tanítója, az mennyei titkoknak amaz értője: annakokáért én-is tinéktek nagy szabad szóval mondom: Semmiképpen az egyszer hirdetett igazságtúl el ne mozdúllyatok, ha szinte ő maga az Római Pápa az hittűl elállana, és ugyan ezen várasban az Luthernek uj tudományát predikállaná-is. Mert az mit Timotheusnak mondott szent Pál, ugyan azont minékünk-is keménységgel parancsoltatottnak ércsük: *O Timothee, depositum custodi: devitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ; quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.* Mond: Ó Timothee, az nállad letöttet megőrizd: eltávosztatván az szóknak szentségtelen ujságit és az hamis nevezetű tudománynak ellenvetésit; mellyet némellyek igírvén, az hittűl elestek. Nem mondá: Eltávoztasd az régiségeket. Sőt mikor az ujságokat eltávoztatni parancsollya, kétségnélkűl az régiséget javallya; és mikor az ujságot szentségtelennek nevezte, az régiséget szenteltnek tartatni akarta. Hasonló-képpen ínt arra-is, hogy az hamissan neveztetett maga-hányó tudományt eltávoztassuk: az az, hogy mikor hallyuk az tévelygőknek Isten igijével való kérkedéseket, az tiszta szent Evangeliomnak hányását, ne csak ne hajollyunk arra való képest, sőt még inkáb ez

Galat. 1, 8.

Lirin. cap. 12.

1. Tim. 6, 20. 21.

Lirinens. cap. 26.

alkolmatlan dicsekedés gyanúságbannis ejcsen bennünket; mint szinte szoktunk gyanakodni afféle aszszonyembernek tisztasága-felől, az ki mindenüt az ő jámbor aszszonyságát hánnya veti: holot az emberséges és szemérmes aszszonyállatok csak az mentség-nélkűl szűkölködő tisztaságot-is gyalázatnak tarcsák.

Lirinens. cap. 27.

De hogy ha el kell távoztatni az ujságokat: mit cselekedgyünk tehát, szent Pál? *Depositum custodi:* Az nállad letöttet, ugymond, megőrizd. Az az: Azt, az mi te-reád bízatott, nem az mit te találtál; az mit vettél, nem az mit gondoltál; az te-hozzád vittet, nem az te-tőlled kohlottat: melyben nem ujonnan szerzőnek, hanem őrzőnek; nem kezdőnek, hanem követőnek kel lenned. Az közönséges keresztyén hitnek talentoma, az mely hívségedre bízatott, nállad maradgyon; mást helyébe ne ves, egyebeknek azt adgyad. Aranyat vöttél bé, ki-is aranyat adgy, nem arany színnel megfestett és írott tudományt. Ez az, édes atyámfiai, az mit ennyiszer kévánunk az mi-velünk ellenközőktűl, hogy mutassák-meg az ő tudományokat letött kincsnek lenni; hogy jegyezzék meg, ez az zálog kiknek kezek-által jutott légyen ő-hozzájok: hogy ha nem magoktúl talált tudományt tanítanak, nevezzenek eggyet, az ki Luther-elöt ezt az tudományt hitte és tanította légyen, az mellyet ők követnek, és osztán illyenképpen merjék az emberekkel hitetni az ő tudományokat letött drága marhának, apostoloktúl származottnak lenni. De ezt nem cselekedték soha, soha ez-utánnis nem cselekeszik, nem-is cselekedhetik.

Im értyük azért, mit kellyen cselekednünk, mikoron láttyuk az Istennek csuda itíletit; mikor vészszük eszünkbe, hogy az kevély Fariseus megvettetik, hogy néha az igen nagy emberek-is megbotlanak, megesnek.

De óh mely kevesen értik ezeket, mikor kellene! mely könnyen megbotránkoznak, ha egyebeknek eseteket látandgyák! Elesett az, az ki nem régen, ugyan ezen helyből titeket tanít vala; és egynihány kisdedeknek szívében abból ím minémű elréműlés támada? holot mindazáltal, az mint ímmár megértettük, ha valaki nagyob, ha szinte ő maga az Apostol, az egyszer tanított igazságnak regulája-mellől elment vólna-is: megmozdúlhatatlan szívnek vastagságával kellett vólna maradni. Ebben pedig, az ki most elesett, annyit találunk, az mellyek ellenzik az ő cselekedetiből való botránkozásvételt, hogy az eszes embernek ingyen eszébe sem juthat, hogy ez cselekedetből csak gyengén megtántorodgyék-is.

Az tudgya, az ki által-láttya szívünk indúlatit, hogy nehezen és majd ugyan kedvem-ellen szállok az ő roszsz erkölcsinek szemetire. Mert jól tudom, hogy sok-féle itíletekben esem miatta. Némellyek azt fogják mondani: hogy ezek az Thordai feslett erkölcsinek kihirdetési valami gyalázatot hoznak az szent szerzetnek-is, melyből kiugrott. Találkoznak, kik ezzel az Thordai megtérésére nagy akadályt itílnek vettetni; ugy hogy ha szinte az megtérésre való szándéka vólna-is, az gyalázatos hír-névre képest le fogja rázni jó igyekezetit. De mikor az ő esetiből következött botránkozásoknak eltávosztatására fordítom szemeimet: nem itílhetem ezeket elégséges okoknak az halgatásra. Mert az mi illeti az szent szerzetnek böcsülletit: távuly légyen, hogy egy latornak istentelenségével megmocskoltassék az ő szentsége. Judás az Christvs iskolájában majd annyi ideig lakék, az meddig Thordánus az szent Ferencz szerzetiben; az mi Urunknak tanítását halgatta; csudatételit látta; hirdette tudományát és talám az töb tanítványokkal Luc. 10, 17. eggyüt ördögöt-is űzött; végre eladá harmincz garason az ő Urát, és kétségben esvén, megfojtá magát. Szent Péter az víz hátán jára; az Thábor hegyén az Atya Istennek szavát, az ő szent Fiárúl bizonyság-tételét hallotta; táméntalan csudáit látta Üdvözítőnknek; oly nagy tudománnyal felékesíttetett vala, hogy az Christvs Urunk mondása-szerént, az Atya Istennek minden titkait megtanúlta vala: mégis, egy leányzónak szavára, az Christust nem egyszer s nem kétszer, hanem harmadszor-is megtagadá. Vallyon s ezzel az Christus iskolája, az keresztyének gyölekezeti gyalázatos lőn-é? Nyilva ha az mi Urunk nem szégyenlette, hogy az ő barátinak és fiainak eseti az világ tuttára jutott: az szent szerzeteknek sem következik abból gyalázattyok, hogy az kik hívatallyok szerént nem járnak, sok gyalázatos vétkekkel megterheltetve, kiokádtatnak és mint az tiszta tengerből az dögök, kihányattatnak. De ezrűl majd többet szóllyunk tanításunknak második részében.

Az mi pedig illeti az Thordai személyét: azt minden ember által-láttya, hogy egy embernek kárát, mellyet ő maga, ha akarja, eltávosztathat, nem kel nézni azkor, mikor az töb ártatlannak kára és botránkozása következik. És hogy ha ez világi dólgokbannis, midőn valaki hamissan meg akar patvarkodásival nyomorítani, szabad excipiálni ellene és az törvényben őtet meggyalázni, hogy így elvessük magunkrúl: mentűl inkáb az lelkek veszedelmének eltávoztatásáért szabad ezent cselekedni? És, ha az Úr Isten tellyességgel

el nem vetette Thordait szemei-elől, hanem még valaha szent kezevel szüvét megilleti: ő maga-is örűlni fogja, ha az ő világ-szerént-való gyalázattyával, sok emberek botránkozása eltávoztatik. Végezetre, ha nem szégyenlette szent Pál, hogy az keresztyén hit ellen való dühösködését, az szent István halálában részes vóltát, szent Lukács feljegyzette: sokkal tűrhetőbnek itílheti Thordai János-is, hogy az ő eszeveszett erkölcsének alkolmatlanságát nap-fínyre hozzuk. Mert ugyanis semminémű szóval vagy írással nagyob gyalázatot mí nem hozhatúnk az ő fejére annál, az mellyet mostani cselekedetivel nyert magának. Mind ezekből pedig künnyen kifeselhet, ha igazán magában bétekínt, és Istene-elöt meggondolván vétkét, az igaz pœnitentia-tartás-által megbékéllik az ő mennyei szent Attyával.

De térjünk az elkezdett dologra. És hogy sommában foglallyam szavamat: öt nagy *okok* vetik előmben magokat, az mellyekért egy értelmes ember-is meg nem háborodhatik s meg sem botránkozhatik az Thordai cselekedetiből.

I. Imillyen: Azvagy idején és sokkáig végezte s régen elértette Thordai hamisnak és az igazságtúl meszsze járónak lenni az catholica, közönséges keresztyéni hitet és attúl eltávozásra való alkolmatosságot régen keres, most pedig jó módgyával nyujtott eszközét örömmel kapta; vagy pedig hertelen-való réműlettűl, háborodástúl felindíttatván, követte az habahurja tanácsot. Hogyha régen ismérte az Romai hitnek tévelygésit, bálványozásit, és mindazáltal lelke esméreti ellen tanította; az kiket lehetett, arra hajtott; és soha nem íntette azokat, az kikkel eggyüt vólt, az kiket az-elöt vastagított az catholica hitnek álhatatosságába: Thordainál embert latrabbat, istentelembet és lelki isméretben veszett sülyettebbet, semmit nem gondolhatni. És az ki felől nyilván lészen, hogy illyen nagy dologban, ily sokkáig, illyen megátalkodva csak tettetesen és szín-mutatással vólt az Barátok közt: annak kell-é valamit hinni? Alícsuk-é, hogy igazán azt mondgya most-is, az mi szívében vagyon? hogy ebben az Isten félelmének valami szikrája maradott? Oh mely alá-való dolog az keresztyénség, ha keresztyén az-is, az ki illyenképen tettet, titkol; ha az haláltúl-való félelem-miat, mellyet az mártyrok nagy szomjú kívánsággal kerestenek, tettetesen és külső színnel az bálványozó isteni tisztelethez hozzá nyúlni szenved! Hogyha pedig hertelen-való félelemtűl, avagy elmének bús indúlattyátúl viseltetvén bolyókáskodott: így-is semmit nem kell néki hinni; avagy azért,

hogy illyen hertelenséggel megváltoztatta, az mit régtűl-fogva tanított vala; avagy hogy az-elöt-való nap, mellyen lött ez változás, és sok az-elöt-való üdőkben, mindennapi részegséggel alkodtatott ez más formára való változáshoz. Mintha az Úr Isten az dősölést és az út mutató részegeskedést kívánta vólna az apostoloktúl, minek-előtte az Szent Léleknek mustyát ő-beléjek öntené; mintha szent Pál, Isten kezétűl illettetvén, nem harmadnapi éhséggel, hanem hetetszaki dobzódással alkodtatott vólna az keresztyénséghez való hajláshoz. Nem ezt cselekedte bezzeg Veresmarthi Mihály, az komjáti prædikátor. Mert minek-utánna mennyei fénytűl megvilágosíttatván, meg kezdé sajdítani az ő vallásának kétes vóltát, hogy valamit lelke ismèreti ellen ne tanítana, az prædikállástúl megszűnék, és miérthogy az természetnek indúlattya arra viszi vala, hogy az minémű vallásban született és nevekedett vólna, abban megmaradna: Püspök nevet hamissan viselő előtte járóját és az több prædikátoroknak egész gyöleközetit szavával, írásával, mind jelen, mind távulylétében megkeresé, sőt fölötte igen úntatá, erőlteté őket egész esztendeig, hogy az ő-tőlle elő-adott nehézségeket néki megfejcsék. És noha által-látná, hogy amazok csak tétováznának és az lappangásra rejtekeket keresnének, mint az nap-fíny-elöt az baglyok: mindazáltal egész esztendőt tölte az szűntelen-való olvasásban, bőjtölésben, imádkozásban, míg-nem osztán jóbban az Szent Lélektűl megvilágosíttatván, ugyan azon napon, mellyen Thordai magát elszedte, régi tévelygésinek ellene-monda. Ezt kel vala Thordainak-is cselekedni, ha vötte volna eszében hogy ő Istentűl indíttatik, és nem attúl vitetik nyakra főre, az ki villám-képpen vettetett az égből alá.

Ha kérded, micsoda légyen itt az én értelmem? Hertelen-való indúlat ragadásától, avagy sok idei elmélkedés indítása viseléséből ítílem-é, hogy elhasonlott és az hámból kihágott légyen? Megmondom nyilván. Alítom azt, hogy belől régen megveszett vólt ugyan: de mindazáltal nem itílem, hogy ez az ő megfutamodása ebben az üdőben lött vólna, hogyha őtet, mint osztán megmondom, tött gonoszságának félelme nem esztekélte vólna. Miért gyanakodgyam az ő régen megveszett elméjének fekélye felől, oka ez: Az ország gyölésekor, melyben az mi kegyelmes királyunk megkoronáztatott, hívatott vólt ide Posonban Ráczkövi Ambrús, ki az Bocskai üldözésében az tömlöcznek nyomorúságit és az csepegetést nem szenvedhetvén, az igaz keresztyéni vallástúl elszakadott vólt:

és azért-is hívatott vólt, hogy itt prædikállana. De minek-utánna gyakrabban szólván vélem, tétovázással az prædikállást rólla elhárította vólna: az igaz keresztyén Anyaszentegyház táborában való megjövését esküvéssel felfogadá és ezrűl tulajdon kezével deákúl írt levelét nékem adá, mely most-is kezemben vagyon. Végre monda egykor: Az Istenért Uram, reá vigyázzatok az Thordaira; mert én-vélem még bátran beszélnek az emberek, mintha ugyan ő pártyok vólnék: és egy fő ember (kit meg-is neveze*) titkon, nagy örömmel azt mondá, hogy kevés üdő fordúlása-alat Thordai luther prædikátorrá lészen. Ezeket én, az kiknek illett, megjelentettem; és végtére ugyan őmagának Thordainak-is. Ezt pedig az én vélekedésemet, hogy Thordai sokkal az-elöt megrothatt légyen belől, igen állattya amaz ő elhasonlása, mellyel az Calvinistákhoz pártolt vólt Gyöngyösön, kit majd elő-beszéllek. És az-is támasztya itíletemet, hogy sokszor, midőn vétkeiért meg akarták büntetni az clastromba, nyilván mondotta, hogy ő eretnekké (mert igy szóllott) lészen; sőt az elmúlt győléskor-is fenyegetődött, hogy ő Palatinus Uramhoz** mégyen. Kicsoda hidgyen azért valamit az illyen szemtelen embernek, ki azt az hitet, melynek elhagyásárúl gondolkodik vala, ennyi ideig, illyen nagy igyekezettel tanította? Mert én, az Istent támasztom bizonyságul és az utólsó itíletnek napjára appellálok, az holot minden szívek titkai nyilván lésznek, hogy ha ezt az hitet, mellyet vallok, hamisnak itílném: ha szinte tudnám-is azt, hogy konczrúl konczra, ízrűl ízre vagdalnátok, ugyan ezen órában, ezen helyből, nyilván hamisnak mondanám.

II. Ok; vétetik az ő örökké-való álhatatosságából az egy változó álhatatlanságban. Mert ha jól említem, egy heján harmincz esztendeje, az miúta Thordait én ismérem: és soha egyébnek álhatatlanságnak laptájánál, tátoshoz-is fölöttéb-való tündérségnek nyughatatlanságánál nem ismértem ő-benne.

Hadgyuk bár hátra az egyéb régi tétovázásit: csak papsága után való vándorlásinak egy kis részét tekíncsük-meg. Erdélyben egy kis boszszúságból, az Christus-tagadókkal kezdett vala czimborálni és szegődni: ha jó fizetést adnának, közikben állana. Nagy sok ptrüsögetéssel és édes beszéddel verék-ki fejéből az rosz igyekezetet. Az-után az erdélyi háborúban ide kiszakadván, ez-elöt tíz esztendővel baráttá lőn: és én-előttem örömében sírva adott hálá-

* Ipolyi szerint (Veresmarti M. élete 424.) Thurzó Szaniszló.
** Thurzó Györgyhöz.

kat az Istennek, hogy őtet ezre vezérlette. De mivelhogy nehéz az rókát az tyúk-ételről elszoktatni: hamar kiöltözék az csuklyából, s tekíntem Thordánusunkat, tehát Nagyszombatba prædikál. Okát metamorphosissának kérdettem: és minthogy az szökött szólga gonoszt mond urára, nem tudom, kikre panaszolkodék. Szombatba mint viselte magát; mennyi bút, gondot adott az fiscálisnak botorságival: nem szükség elő-hozni. Az tudva vagyon, hogy egy calvinista embernek azt igírte, hogy ha leányát néki adgya, mindgyárt az calvinista prædikátorságra adgya ő-is magát. Felvövé tátosunk másodszor-is az szent Ferencz öltözetit: de szőrét, nem erkölcsét változtatá-meg. Azért ismét tűnék eggyet; ismét kiugrék az szűrből. Végezetre, mivelhogy *Omne trinum perfectum,* harmadszor válik el az dolog: ismét barát ruhában öltözék. Nagy hamar viszontag megüté az inát, és először csuklyás calvinista, annakutánna kápás lutherista lőn. Mert ez-elöt három esztendővel, mikor alig töltötte vólna el apród esztendejét az szerzetben: Gyöngyösön az calvinista prædikátorhoz és iskola-mesterhez folyamodék és magát közikbe hites társúl adá. De miért-hogy többire az egész váras catholica: az barátok félelem-nélkül az calvinista mesternek házára menének és az csuklyás calvinistát erővel elhurczolák. Az calvinisták látván, hogy illyen tettetes martaléktúl megfosztatnak, az törökhöz folyamodnak: kívánnyák, hogy nékiek az elragadott prædát kiadgyák. Mi lészen továb? Törvény-széket ül az török, bizonyíttyák az calvinisták, hogy Thordai magát ő-hozzájok adta; az tagadhatatlan-is vólt: hanem Thordai, az ki ismét megfordította vala az kaszát és ebelkedését megeszménylette vala, azt mondgya hogy ő akkor részeg vólt (ugyanis az borban lakik az igazság), de mostan más értelemben vólna. Helt ád az török ez mentségnek, és így, nem annyéra az Isten hívatallya, mint az Török parancsolattya-által, viszsza-tolyaték bátyánk az clastromba. Miért-hogy pedig ez dolog gyalázattal rakva vala: sokkáig Thordai Gyöngyösön nem maradhata; az barátok sem kedvellik vala, mert az várast-is öszve-köszörűlte vólt az barátokkal. Azért el-hozák onnan, és majd három esztendeje, hogy ez székbe állattaték prædikállani. Akkor-is sokan szugolódtak és sápolódtak, hogy ollyan hamar prædikálló székben helyhesztetnék, az ki nem régen az igazságot megtagadta vala. Ez illyen nagy álhatatlanság engedi-é, hogy valaki nagyra böcsüllye Thordainak vagy eltávozását az hittűl, vagy megtérését? Ha megmarad három esztendeig az mostani állapatban, ám bár

dicsekedgyenek akkor az Atyafiak; mert az ő álhatatlanságának *climactericus* esztendeje az hármat meg nem haladgya, ha ki nem vészik aszszonyomék erkölcséből.

III. Ok; vétetik amaz ő gyakor részegeskedésiből. Mert ugy annyéra kedvez vala torkának és hasának, hogy ugy állana-el osztán az részegségről, ha nem vólna mit innya. Nagy Bódog Aszszony nap estin, sőt az elöt-való napokonnis, hogy mindennap szűntelen részeg lött légyen, az diószegi tisztartótúl hallottam*. És igy osztán, minek-utánna mint egy bornak új keresztségével, minden jámborságát lemosta vólna, végre Nagy Bódog Aszszony napján az Luther táborába szökék. Igaz dolog, hogy az szent Ferencz szerzeti soha el nem titkolta, sem fenyíték-nélkül ő-benne az részegséget nem hadta: hanem sok büntetéssel szabolászta; de az kuvaszból szalannát nem csinálhatni, akár-mint persellyék-is. Ám menny el vélle és csudállyad esetit annak, az kinek lelke az bortúl tellyességgel elborítva vala. Vadnak most-is jelei az ő részegséginek az clastromban: vadnak az ajtókon vagdalási, mellyeket részegségében hagyott, kergetvén és halállal fenyegetvén az barátokat. És proféta nem vagyok, de naggyal érjem meg, ha ott-is meg nem únnyák, meg nem útállyák, az hol vagyon, mert oly éktelen dolgokat cselekedett gyakran bolondságiban, hogy semmi egyéb rendbéli emberek el nem tűrhették vólna, az szegény barátok nagy patientiájok-kívűl, kiken mint egy Isten ostora vólt Thordánus. Azt csudállyam-é azért, hogy elesett, az kinek mindenkor borba úszott lelke? Nagy vétek az részegség, és ezt szent Pál az gyilkossággal, az paráznasággal egy karban számlállya, egyenlő-képpen pokolra itíli. Szent Ágoston pedig azt méri mondani, hogy az részegség egyedűl nem jár, hanem mindenkor bokroson tódulnak az töb vétkek-is utánna. Az egyházi tanítóban pedig ugyan gyalázatos vétek-is az részegség. Azért az mely barát vagy pap arra jút, hogy se az isteni félelem, se az emberek gyalázattya meg ne tarcsák az részegségtűl: kétség-nélkűl az titkosb vétkeket inkáb nem igyekezik eltávoztatni; és igy igen künyű az veszedelemnek grádicsán aláb aláb szállani, mind az utólsó veszedelemig.

Gal. 5, 21.
1. Cor. 5, 11; 6, 10
Agust. l. 4. de bapt. c. 20.

IV. Ok; vétetik az ő felfuvalkodott elméjének dagályos kevélységéből. Tudgyák azok, az kik vélle barátságossan éltek, magának és az ő dólgainak minémű csudálója, egyebekének pedig minémű

* Tordai kilépése t. i. nem Pozsonyban, hanem Diószegen történt, hová kevéssel azelőtt lelkészkedni kuldték.

megútálója lött légyen. És hogy az többirűl ne szóllyak: egynéhány nappal párt-ütése-elöt egy úr-elöt kérkedett vélle, hogy őtet Rómában szent-írás-tanító Doctorrá tötték. Láttam két rendbéli bolond kéz írását-is, melyben ugyan azon doctorsággal dicsekedik és fitogattya magát. Maga ha az szamárt doctorrá tötték: őtet-is azzá tötték. Én hozám ki, ugy teczik, Rómából Græczig; és tudom bizonnyal, hogy még csak az tanúló ifiak közt, az Theologiának apród esztendejét sem töltötte jó módon el. Ha pedig meg méri nevezni, ki tötte őtet Doctorrá; mely Universitásban ült az doctori székben, ugyan azon Universitásból hozatok bizonyságot ellene, mellyel arczúl verettessék. Azt én fülemmel hallottam, hogy mikor prædikátiojában az szent Irásnak mélyeb dolgairúl szóllott: oly temérdek tudatlanságokat és tévelygéseket ejtett, hogy gyakran nagy szégyennel kellett elmennem. Hanem egynéhány prædikátiót kapdosott imit-amot: és ez három esztendő-alat eszembe vöttem, hogy csak azon egy únomba ment el; mindenkor inkáb az tavalyi prædikátiót ez idénnis elő-kapta. És fogják reá az Lutheristák valami derék dologra, s megláttyák, hogy Thordai azt sem tudgya, mi légyen szükséges az mély tudományú bölcseséghez. És ha az kösség más itíletbe vólt felőlle-is: de az Istennel bizonyítom, hogy soha én külömb vélekedésben nem vóltam. Holot azért az kevélység minden új tévelygésnek szüléje: kicsoda csudálkozzék rajta, hogy az kiesett az keresztyéni hitnek regulájából, az ki immár az-elöt kevélységével az keresztyéni eggyűgyűségből kiment vala?

V. és utólsó Ok; vétetik abból az alkolmatosságból, mely őtet utólszor az romlásra doblotta. Mert minek-utánna nem elégedett vólna az borban-való bézabállódással, melyben bujaság vagyon: egyéb illetlenségekbe-is (ugy értem) az clastrom-kívűl, kedvezett testének. És ha elő akarnók hozni az Kolosvárbéli Ó-várban történt historiákat; az Nagyszombatban esett comœdiákat: vólna mit mondanunk. De mind ezeket inkáb akarom hogy mástúl ércsék az emberek, hogy-sem én-tőllem. Nem-is illik ez szent helyt megförtőztetni afféléknek elő-beszéllésével, mellyek hogy csak megemlíttessenek-is az keresztyének-közöt, nem akarja szent Pál. Minek- Ephes 5, 3.
utánna azért gonosz hír kezdett vólna Diószegen futamodni Thordairúl; és immár készűlésben vólnának, az kik őtet viszsza-hoznák és érdemlett büntetéssel megbüntetnék: megérezvén az sáfrány illatot, kiugrék az hámból, az járom-szeget kitöré, mint az délczeg bika: és az test hizlalásra termett szabadságra hanyat-homlok futa.

De lásd, az sok részegeskedés mire viszi az embert: az ördögi társaságnak szövetségére taszíttaték végre Thordai. Mert egy titkos ládácskája vólt néki, mellyet az clastromban nem mert hadni, mikor Diószegre méne. Azt mostan, az ő elpártolása után, feltalálván, megnyitották, és abban titkos ördögi bájolásnak mind nyomtatott s mind kézzel írott könyveit találták. És noha gondolhatná ember azt, hogy mint régen az apostolok lábaihoz visznek vala az megtérők efféle visgálódható könyveket: azonképpen vitték légyen ő hozzá-is ezeket; de mikor figyelmetesbèn gondolkodom az ő szilíd társalkodásárúl az ördöggel: sokkal külömb vélekedést szerez szívemben az elrejtetett könyveknek drága marhája. Mert ím ollyat beszéllek, mellyet én magam, tulajdon füleimmel hallottam az Thordai szájából. Midőn egy nap hozzá bétértem vólna és fordúlt vólna beszéd elő az ördögnek gonoszságárúl, gyönyörűségessen és mint egy dicsekedőlen kezdé beszélleni, hogy gyakorta járogatnának ő-hozzá az ördögök: és egyszer (úgymond) nyilván, fínyes nappal, látható ábrázatban, két gyermek jöve ide; az eggyik itt (és újjával mutattya vala az helyt): az másik amot űle le: és mikor az Mahomet Alcoránnyát elő-vették vólna, sok okokkal és nyájassággal kezdék azt vélem elhitetni, hogy azt, ugymint az többinél bizonyosb tudományt, venném. Én pedig, mikor csak az ő beszéllésére-is borzadna hajam, kezdém tudakozni: ha Nem félté? és osztán, azoknak mit felelt légyen? Azt felelé, hogy ő semmit sem félt, hanem csak ezt mondotta: *Ah roszsz marczonák mit beszéltek?* Én mikor csudálkoznám ezen az lágy és nagy esmeretségnek nyájas feleletin, eléb méne benne: hogy Mászszor ment ő-hozzá egy úr ördög; sok szólga utánna; és az helyre, mellyet mutat vala, leűlt; és bő beszéddel intette őtet, hogy az barátságot hadná-el és lenne calvinistává. Én ismég kérdettem: Ha reszkető szíve dobogotté? Ha az hideg veríték kivertejé? Ha keresztet homlokára vetetté? ó tagadgya, hogy valami efféle lött légyen. És én, elútálván az ördög barátságával megförtőztetett cellát, elmenék; és soha az-után cellájában bé nem léptem. Ezen-kiűl szájából vöttem egy ifiúnak, az kit ugyan azon ördöngös könyvből, mellyet most megtaláltak, meg akart tanítani az ördöngösségre. És azt-is vélle eggyüt lakozó embertűl értettem, hogy csak nem régen az cellájában hólt szénnel circalmot csinált az padimentomon és az ördöngös könyvből az ördögöt hítta. Látván, hogy nem jőne: azt alítá, hogy valami szent könyvek vannak cellájában és azért nem mér

az ördög elő jőni; azért szent Ágostont és az több szent könyveket az cellája eleiben haigálta és ot megtapodta. Az-után az Alcoránt és az ördöngös könyvet feje-alá rakta, ugy fekütt az hólt szénnel írt circaliumba. Végre eljöttek az ördögök, és Thordai megréműlvén, ki az cellából. Az kitűl leg-először nagy réműlve segítséget kért, annak szájából vöttem az dolognak folyását, és szemébe-is meg méri mondani. De minthogy néha vagy az bor, vagy az canicula meg-is ütötte fejét Thordainak: azt alították az jámbor szerzetesek, hogy ezeket esze-nélkűl mívelte. Ez azért az mi kénszerít hinnem, hogy az ördöngös könyvek nem vóltak ő-nálla semmi-nélkűl.

Hogy ha annak-okáért sem amaz nagy oszlopoknak, Origenesnek, Tertulliánusnak romlása, sem szent Pálnak, sem az mennyei angyaloknak prædikátiója, az egyszer megerőssíttetett igazságot meg nem hamissíthattya, és az mi elménket azoknak meg nem kell háborítani: mennyivel kevesebbé indúlunk-meg ennek esetin, az kiben valami kiváltképpen-való, semmi-nem vólt, az latorságokon kívűl? hogy nagyob csudának lássék az énnékem, hogy annak az szerzetnek szentsége, az melyben forgott, az ő romlását illyen sokkáig vontathatta légyen. Nem-is az Luther vallásnak hatható vólta és ereje teczik itt ki; hanem az Thordainak minden jószágos cselekedeteknek segedelmétűl meg-fosztatott elméje. Mert az mint igen igazán mondotta Tertulliánus: Mint szinte, ugymond, az bajnakoknak viadallyában gyakorta nem azért lészen valamely győzödelmes, hogy igen erős vólna; de miért-hogy annak az ki meggyőzetett, semmi ereje nem vólt: nem külömben az eretnekségekben némellyeknek erőtlenségéből vagyon az, hogy erőssek, semmi erejek nem lévén, ha jó erős hitre rohannak. Szabad azért nékem-is azt mondanom, az mit szent Cypriánus és Tertulliánus mondának: Az polyvát, nem az búzát ragadgya-el az szél; az megrögzött gyökéren állapodott erős fát le nem ontya az fergeteg; örűlnünk kell, mond Cypriánus, mikor elszakadnak az Ecclésiától az illyetének, hogy az galambok és az Christus juhai az ő dögleletes szövetségekkel meg ne sérűdgyenek.

Tertull. Præscript. c. 2.

Cypr. de unit. Eccl. n. 30. Tertull. Præscr. c. 3.

De ideje immár, hogy ez mái tanuságunknak második részére térjünk és megmutassuk rövideden (mert az üdő elmúlt), micsoda hasznot és lelki éppűletet kellyen venniek az híveknek az híres embereknek esetekből. Az elveszendőknek kétség-nélkűl ártalmasok, nem csak az egyebek eseti, de még éppűleti-is. Mert mint az pók és az mérges kígyó mindenről mérget széd, az méhecske pedig az

ízetlen fűvecskékről-is édes mézet rak: azonképpen az híveknek
Rom. 8, 28. mindenek javokra szolgálnak, az gonoszaknak pedig veszedel-
August. Ep. 137. mekre. És az illyetén gonoszakrúl szól sz. Ágoston: Mi végre űlnek, ugymond, ezek egyébre le, és micsodán incselkednek egyében, hanem hogy ha valamely püspök, vagy pap, vagy barát, vagy apácza elesendik, az többit-is mind olyannak hidgyék lenni, noha mind ki nem jelenhetnek-is? Mindazáltal még ők-is, ha házasságbéli aszszony az paráznaságban találtatik, sem feleségeket el nem vetik, sem annyokat. Gonoszak és igen viszsza-fordúltak azért azok, az kik mikor némely egyházi embereknek véletlen vétkeket láttyák avagy hallyák, az többit-is mind hasonlóknak lenni gyaníttyák. Nem vetik szemeket ennyi sok szentekre, mind csudatételekkel, mind tudománnyal és martyromságokkal tündöklőkre, hanem csak oda néznek, az hol szemetet látnak az szép házban. Nagy szép szókkal és bőlcs értelemmel írja szent Ágoston, hogy miképpen az anyaszentegyházban, ugy az szent szerzetekben elegy vannak az jók az gonoszakkal. És azt nem kel itílnünk, hogy ez világon oly gyöleközet légyen, melyben gonoszak ne légyenek; de az gonoszak terhét el kel sokkáig viselni, várni kel, próbálni kel, mert megjóbbúlnak gyakran, az kik eléb elveszteknek láczanak vala. *Malos necesse est primo tolerare, ne forte non corrigantur; nec excludi facile possunt, nisi prius fuerint tolerati. Qui fit desertor tam sancti propositi et reus voti non redditi: cum inde exierit, fit vituperator et maledicus, et dicet ea sola, quae quasi se pati non potuisse asseverat, et aliquando vera. Quales illi? Invidi et litigatores, avari. Ille illud ibi fecit; et ille illud ibi fecit. O male, quare taces bonos? Quos tolerare non potuisti, jactas; qui te malum toleraverunt, taces? etc.* És egy szóval, az bizonyos dolog, az mit másut
Aug. in Psalm. 99.
August. epist. 137. Exemplum in Mopsuesteno, bis monacho. Sozom. l. 8. c. 2. Baron. anno 328. Jerem. 24, 1. ugyan ezen szent Doctor mond, hogy igen vélte találtatnak szentebbek és jámborbak azoknál, az kik istenesűl élnek az clastromban; de viszontag az gonoszságban eláltalkodottabbak sincsenek azoknál, az kik az clastromokban elesnek. Miképpen azért az Jeremiás látásában az Isten két kosárt mutata az ő templomába, az eggyikben igen jeles, az másikban igen poshatt fügék valának: azonképpen kel az emberekről-is gondolkodnunk, hogy az templomban Istennek szolgáló szerzetesek közt sem hév sem hideg nem lehet az ember; hanem az ki jámborságra adgya magát, ugyan valóban jámbor: az ki pedig tétovázni akar, ugyan mélyen bégázol az latorságban. Ezt azért által-értvén, egy ember gonoszságából az töb jámborok-

rúl itíletet ne tégyünk; és az szerzetben történt képtelen eseteket ne tulajdonícsuk az szerzeteknek, hanem annak, az ki hivatallyát farban rúgván az Istennek kemény itíletit érdemli, hogy czégéres és gyalázatokkal tellyes esetekre eresztessék háladatlansága-miat. Midőn azért az választottak és az isteni titkoknak visgálásában gyakorlottak látnak efféle eseteket, az sz. Dávid mondása-szerént megtekíntvén az boszszú-állást, az ő kezeket megmossák az bűnösnek vérében: az az egyebeknek romlásából éppűlnek, tisztúlnak bűnöktűl. Ez pedig két-képpen szokott lenni. Elsőben: megemlekeznek arrúl, az mit az Apostol mond, hogy azok, az kik az jó lelki ismeretet elvesztik, az kik lassan lassan vétkekben ésnek és az mennyei dólgoknak jó ízű vóltának érzését elvesztvén, lelkeket az földhöz és vérhez csatollyák: apródonként hiteknek hajóját-is elrontyák. Mert ez, ugymond sz. Pál, az Istennek igazságos büntetése, hogy az kik megesmérik az Istent, de ugy nem dücsőítik 1. Tim. 1, 19.
mint illenék: elfordúlt értelemre adatnak, lassan lassan aláb aláb Rom. 1, 21.
esnek. És ez gondolkodással serkentik magokat az hívek naponként nagyob nagyob nevekedésre az jóban; és azokat az vétkeket, az mellyek kisdedeknek és naponként valóknak láczanak, nem tartyák semminek, tudván hogy azok, az kik megszokják az kis- Eccles. 19, 1.
ded fogyatkozásokat, apródonként minden eszben való vétel-nélkűl aláb-való állapatra jutnak és nagyobbakban esnek. Másodszor: mikor az tanítók esetit láttyák az választottak, magokban szálnak és nem annyéra gondollyák az más emberek vétkét, mint az magokét, mellyekkel az Isten haragját és oly tanítókat érdemlettek, kik az mint Oseás proféta mondgya, tőrré és megvetett hálóvá löttek. Ose. 5, 1.
Mert bizony dolog az, szerelmes atyámfiai, hogy ha mí úgy rendelnők az mi életünket, az mint kellene: az Isten-is az ő szíveszerént-való tanítókat támasztana. Mert az mint az Irás mondgya: Az Isten az népnek vétkejért azt cselekeszi, hogy szín-mutató Job. 34, 30.
uralkodgyék; az az az népnek vétkét bünteti Isten, mikor gonoszakat és tisztekrűl elfeletkezteket enged lépni vagy az világi fejedelemségekre, vagy az egyházi tisztekre. Annakokáért cselekedgyük ezt atyámfiai: Az egyebek veszedelme tégyen minket eszessekké, vigyázókká; és mint szinte az kik az scorpióktúl megmaratnak, ha ugyan azonokat az sebre dörgölik, ugyan azon mérges állatból orvosságot vésznek: azonképpen mí-is az más esetiből éppűllyünk az üdvösségre. Kit engedgyen az tellyes szent Háromság, az Atya, Fiú és Sz. Lélek, egy bizony Isten. Amen.